

T.C.

RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KADAR TÜRK
ROMANINDA ÇOK EŞLİLİK VE ALDATMA**

(Doktora Tezi)

Çetin ARSLAN

Prof. Dr. İhsan SÂFİ

Danışman

RİZE

2018

ÖN SÖZ

Çok eşli evlilik, Osmanlı'da yürürlükte olan bir uygulamaydı. Bu yüzden toplumun aynası demek olan romanlarda bunun yer almaması, işlenilmemesi düşünülemezdi. Ayrıca çok eşli evlilikte eşler arasında görülen kıskançlık, çekeme mezlik, entrika, kavga ve mücadele romanlar için bulunmaz konulardı. Nitekim yaptığımız ön araştırmada pek çok romanda bu konuya rastladık. Yine yaptığımız ön araştırmada şimdiye kadar bu konu üzerinde bir çalışma yapılmadığını da gördük. Bu yüzden biz de Türk romanında önemli bir yer tutan ve şimdiye kadar da çalışılmamış olan çok eşlilik konusu üzerinde bu tezi hazırlamayı uygun gördük.

İlk başta sadece çok eşli evlilik konusunu işleyecektik. Yani çalışmamızın esası Osmanlı'da yürürlükte olan ve yasal zemini de olan çok eşli evlilikti. Yani bir den fazla eşle yapılan evlilikleri işleyen romanlardı. Türk romanında bu konunun nasıl işlendiğini göstermekti. Fakat çok eşli evliliğin başka birer şekli olan aldatma, metres, cariye, odalık meselelerini de çalışmamıza dâhil ettik. Böylelikle Türk romanında bütünüyle çok eşli evlilik meselesini ortaya koymuş olduk.

Çalışmamızı Tanzimat'tan yani başlangıcından Cumhuriyet'e yani 1923'e kadarki Türk romanlarıyla sınırladık. Ondan sonraki romanları çalışmamıza dâhil etmedik. Böyle yapmanın bir tez sınırlarını bir hayli aşacağı durumu bir yana esas sebep; Cumhuriyet döneminde medenî kanunla birlikte çok eşli evliliğin yasaklanmış olmasıdır. Ayrıca bu dönemde anlayış da yani çok eşliliğe bakış da değişmiştir. Bizim incelediğimiz dönemden farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Bu da ayrı bir çalışma konusuyla incelenmelidir diye düşünmekteyiz.

İlk önce Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan döneme ait romanları tespit ettik. Bu tespiti yaparken İnci Enginün'ün *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 1839-1923*, Fazıl Gökçek'in *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, Osman Gündüz'ün *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme* adlı eserlerinden ve roman konusuyla ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlandık. Bu araştırmanın sonucunda Cumhuriyet'e kadar dört yüz (400) civarında roman tespit ettik. Eserlerin büyük çoğunluğunun Seyfettin Özege'de elektronik baskılarının olduğunu sevinçle öğrendik. Tespit ettiğimiz romanları esas olarak bu çalışmaya aldık. Yaptığımız okumalar sonucu bunlardan yüz otuz beş (135) romanda tez konumuzla ilgili mal-

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında, Çetin ARSLAN tarafından hazırlanan *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Türk Romanında Çok Eşlilik ve Aldatma* başlıklı bu çalışma, 14.05.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İhsan SAFİ Kabul

Üye: Prof. Dr. Nazım ELMAS Kabul

Üye: Doç. Dr. Bilal KIRIMLI Kabul

Üye: Doç. Dr. Hasan AKTAŞ Kabul

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAY Kabul

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

16 / 5 / 2018

(Unvanı, Adı ve Soyadı)
Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR
Müdür

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. **14/05/2018**

Çetin ARSLAN

zemeyi tespit ettik. Tezde okuduğumuz romanları “Roman Muhtevları Tablosu” olarak “Ekler” bölümünde gösterdik. Bu romanları önce okuduk. Çıkan mazlemeleri konularına göre tasnif ettik. Daha sonra romancılarla ilgili kaynaklara ulaştık ve bunlardan konumuzla ilgili olanları değerlendirme bölümlerinde kullandık.

Yaptığımız okumalar sonucu Osmanlı toplumunun nasıl bir yozlaşmaya uğradığını, yanlış Batılılaşmanın Cumhuriyet’e kadar etkilerini görmüş olduk. Ayrıca Osmanlı dönemi geleneksel aile hayatının Türk romanına nasıl yansıdığını ortaya koyduk.

Çalışmamız “Ön söz”, “Giriş”, “Birinci Bölüm”, “İkinci Bölüm”, “Üçüncü Bölüm”, “Dördüncü Bölüm”, “Beşinci Bölüm”, “Sonuç” ve “Kaynaklar” kısımlarından oluşmaktadır.

“Giriş” kısmında çok eşlilik kavramını, çok eşliliğin tarihsel serüvenini, dinlerin çok eşliliğe bakışlarını inceledik. Osmanlı Devleti’nde padişahların ve halkın çok eşliliğe yaklaşımını izah etmeye çalıştık. Ardından Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar yazarların ve düşünürlerin çok eşlilik hakkındaki fikirlerini ortaya koyduk. Çok eşliliğin sınırlarına giren ve yasal altyapısı olan odalık konusunu açıklamak için İslam’da ve Osmanlı’da kölelik/cariyelik kurumunu inceledik. Osmanlı’da odalıkların hukukunu araştırdık ve köleliğin/cariyeliğin kısa bir tarihini ele aldık.

Evlü bireylerin başkalarıyla cinsel veya duygusal ilişkiye girmelerini yani sadakatsizliği/aldatmayı/zinayı tanımladık. İslam’da ve Osmanlı’da zinaya nasıl bakıldığını gösterdik. Ayrıca zinaya giden yolları yani genelevleri ve fuhuş mekânlarını da araştırdık. Aldatma kavramı içine giren metres edinmeyi tarif ettik. Ayrıca boşanma/talak kavramını, İslam ve Osmanlı’da boşanmaya bakışı da irdledik. Bu kısmın daha iyi anlaşılması için romanlardaki malzemeyi “Roman Muhtevaları Tablosu” şeklinde belirttik.

“Birinci Bölüm”de başlangıcından 1923’e kadar kadarki Türk romanlarında geçen yasal bir alt yapısı olan çok eşlilik/çok evlilik/taaddüd-i zevcât uygulamasını ortaya koyduk. Bu meselenin bu yıllar arasındaki Türk romanlarına nasıl yansıdığını gösterdik. Türk romanında elli beş (55) adet romanda çok evlilik meselesine değinildiğini gördük. Romanları çok eşliliğe olumlu ve olumsuz yaklaşanlar diye iki ayrı başlık altında topladık. Yaptığımız tasnifte romancıların ya da

roman kahramanlarının çok eşliliğe bakışını esas aldık. Bu bölümde önce romanlarda geçen malzemeyi ortaya koyduk, ardından malzemenin değerlendirmesini yaptık.

“İkinci Bölüm”de Osmanlı hukuk sisteminde müstefreşe/istifraş adıyla tanımlanan odalıklar meselesine geçtik. Bunlar da Osmanlı’da yasal eş olarak kabul edilmektedir ve odalıkla yapılan ikinci bir birliktelik de çok eşliliğin/çok evliliğin sınırlarına girmektedir. Türk romanında yirmi üç (23) adet romanda müstefreşe meselesinin ele alındığını gördük ve romanlarda bu konunun nasıl işlendiğini alıntılarla gösterdik. Bölümün ikinci kısmında romanlardan çıkan malzemeyi değerlendirdik.

“Üçüncü Bölüm”de metresler/kapatmalar konusuna geçtik. Bunlar, yasal ikinci eş olarak kabul edilmeseler de çok eşliliğin kapsamına girmektedirler. Türk romanında otuz üç (33) adet romanda metres konusunun nasıl işlendiğini alıntılarla gösterdik. Çıkan malzemeyi bölümün ikinci kısmında değerlendirdik.

“Dördüncü Bölüm”de eşlerin sadakatsizliği meselesini işledik. Bunu da aldatma/zina başlığı altında ele aldık. Evli bireylerin başka biriyle ilişkiye girerek eşlerini aldatmalarını da yasal olmayan çok eşlilik olarak değerlendirdik. Bu noktada temel alınan husus romanda metres tanımlaması geçmeden bireylerin eşlerinden başka biriyle cinsel ya da duygusal ilişki yaşamalarıdır. Türk romanında doksan dört (94) romanda aldatma konusunu yine alıntılarla ortaya koyduk. Bölümden çıkan malzemeyi ikinci kısımda değerlendirdik.

“Beşinci Bölüm”de eşin hayatına giren bir rakipten dolayı gerçekleşen boşanma olaylarını ele aldık. Otuz altı (36) romanda eşin hayatına giren başka birinden dolayı gerçekleşen boşanma meselesine rastladık. Boşanma meselesinde temel husus evli bireylerin başka birinin araya girmesiyle eşlerinden ayrılma talepleri ve boşanmalarıdır. Ahmet Mithat Efendi’nin romanlarında Katolik kilisesinin boşanmayı yasaklayan anlayışı geçtiği için onu da çalışmaya dâhil ettik. Bölümün ikinci kısmında romanlardan çıkan malzemeyi değerlendirdik.

Romanları incelerken edebiyat tarihlerinde görülen dönem sırasını dikkate aldık. Tanzimat döneminde ürün veren bir yazarın Meşrutiyet döneminde de ürün verdiği görülmektedir. Çalışmada yazarın edebiyat dünyasında tanındığı dönem esas alınmış, daha sonraki dönemlerde verdiği eserler ilk dönemden ayrılmamıştır.

Örneğin Ahmet Mithat Efendi'nin 1910 tarihinde basılan *Jön Türk* romanı Meşrutiyet dönemine aitse de yazarın Tanzimat döneminde tanınması ve eser vermeye başlaması nedeniyle eser Meşrutiyet dönemine dâhil edilmemiştir. Aynı şekilde birden çok romanında tez konusu bulunan bir yazarın eserleri peş peşe değerlendirilmiş, araya başka bir yazar alınmamıştır. Bir romanda birden çok konunun olması durumunda roman konu ile ilgili başlık altında ele alınmıştır. Bir önceki başlıkta künyesi verilen eserin bir sonraki başlıkta künyesi verilmemiş sadece parantez içinde eserin adı ve sayfa numarası belirtilmiştir.

“Sonuç Bölümü”nde romanlardan elde edilen veriler belli bir sıra hâlinde gösterilmiştir. Çok eşlilik/çok evlilik konusunun romanlarda nasıl geçtiği, yazarların ve roman kahramanlarının çok evliliğe/çok eşliliğe nasıl baktıkları, odalık konusuna yazarların bakışı ve olayları değerlendirmesi, metres edinme ve neticeleri ile aldatma ve aldatma sonucu boşanma olaylarına yazarların bakışı ve kahramanların duruma tepkileri de ortaya konmuştur.

“Kaynaklar” kısmında ilk olarak çalışmamızda incelediğimiz romanları verdik. Daha sonra yararlandığımız diğer kitapları, yüksek lisans ve doktora tezlerini, Osmanlıca kitapları, basılı veya elektronik makale ve bildirimleri, ansiklopedi maddesi ve sözlükleri, çeviri ve yabancı dilde kitapları sıraladık.

Tezin hazırlanma aşamasında yurt dışında okutman olarak çalıştığım için kütüphanelere gitme şansı bulamadım. Ancak romanların hemen hemen tamamının elektronik ortamda mevcut olması bu olumsuz durumu ortadan kaldırdı. Böyle bir imkân biz araştırmacılar için çok büyük bir nimet olmuştur. Bu konuda desteği geçen bütün camialara teşekkür ederim. Ayrıca teze ilgili fikirlerini benimle paylaşan romancı ve yazar dostum Hakkı ÖZDEMİR'e, bana manevi desteğini esirgemeyen eşime ve çocuklarıma da sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca beni bu konuyu çalışmaya yönlendiren ve başından beri zaman ve mekân gözetmeksizin yardımına koşan ve kıymetli fikirleriyle ve tecrübesiyle bana daima yol gösteren, vakit ayıran danışman hocam Prof. Dr. İhsan SÂFÎ'ye de burada özellikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Çetin ARSLAN

Rize 2018

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ.....	5
İÇİNDEKİLER	6
ÖZET	15
ABSTRACT	16
KISALTMALAR.....	17
TABLolar	18
GİRİŞ.....	19

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA ÇOK EŞLİLİK/ÇOK EVLİLİK (TAADDÜD-İ ZEVCÂT, POLİGAMİ).....	62
1.1. Türk Romanında İçinde Çok Eşliliğin Geçtiği Romanların İncelenmesi	63
1.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri	64
1.1.1.1. Esaret	64
1.1.1.2. Felsefe-i Zenan	65
1.1.1.3. Yeniçeriler	66
1.1.1.4. Ölüm Allah'ın Emri.....	67
1.1.1.5. Bahtiyarlık	68
1.1.1.6. Para	69
1.1.1.7. Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr	70
1.1.1.8. Karı Koca Masalı.....	71
1.1.1.9. Paris'te Bir Türk	72
1.1.1.10. Kafkas	78
1.1.1.11. Müşahedat.....	79
1.1.1.12. Karnaval	80
1.1.1.13. Acâyib-i Âlem	84
1.1.1.14. Mesâil-i Muğlâka.....	85
1.1.1.15. Gönüllü	87
1.1.1.16. Ahmet Metin ve Şirzat.....	89
1.1.1.17. Jön Türk.....	91
1.1.2. Paşabeyzade Ömer Âli'nin Eseri: Türkmen Kızı	92
1.1.3. Mehmet Murat'ın Eseri: Turfanda mı Yoksa Turfa mı?.....	95
1.1.4. Mehmet Celâl'in Eserleri.....	98
1.1.4.1. Elvah-ı Sevda.....	98
1.1.4.2. Leman	99

1.1.5. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri	100
1.1.5.1. Mihridil	100
1.1.5.2. Mehcûre	105
1.1.5.3. Mesude	108
1.1.5.4. Halime	110
1.1.5.5. Feryat	112
1.1.6. Ahmet Rasim'in Eseri: Tecârib-i Hayat	114
1.1.7. Fikripaşazade Mehmet Münci'nin Eseri: İnhimâk-ı Memât	115
1.1.8. Ali Kemal'in Eseri: Çölde Bir Sergüzeşt	118
1.1.9. Fatma Aliye Hanım'ın Eserleri	120
1.1.9.1. Muhâdarât	120
1.1.9.2. Refet	122
1.1.10. Hali Ziya Uşaklıgil'in Eseri: Kırık Hayatlar	123
1.1.12. Safvet Nezihi ve Eseri: Kadın Kalbi	126
1.1.13. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserleri	127
1.1.13.1. Mutallaka	127
1.1.13.2. Bir Muâdele-i Sevda	128
1.1.13.3. Mürebbiye	129
1.1.13.4. Metres	130
1.1.13.5. Tesadüf	133
1.1.13.6. Nimetşinas	138
1.1.13.7. Sevda Peşinde	144
1.1.13.8. Hayattan Sahifeler	146
1.1.13.9. Toraman	149
1.1.14. İzzet Melih'in Eseri: Sermed	156
1.1.15. Ayşe Zekiye'nin Eseri: Bir Pederin Hatası	157
1.1.16. Süleyman Tevfik'in Eseri: Cinayet Mahkemesinde	158
1.1.17. Halide Edip Adıvar'ın Eserleri	159
1.1.17.1. Heyula	159
1.1.17.2. Handan	160
1.1.17.3. Son Eseri	161
1.1.19. Güzide Sabri Aygün'ün Eseri: Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi ...	164
1.1.20. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Eseri: Nur Baba	166
1.1.21. Reşat Nuri Güntekin'in Eseri: Çalığışu	167
1.1.22. Ercüment Ekrem Talu ve Eseri: Gün Batarken	169
1.1.23. Refik Halid Karay ve Eseri: İstanbul'un Bir Yüzü	170
1.2.1. Türk Romanında İçinde Çok Eşliliğin Geçtiği Romanların Değerlendirilmesi	170

1.2.2. Türk Romanında Çok Eşliliği Olumlu İşleyen Romancılar ve Çok Eşliliğe/Çok Evliliğe Olumlu Bakan Roman Kahramanları	173
1.2.3. Türk Romanında Çok Eşliliğe/Çok Evliliğe Olumsuz Bakan Romanlar ve Roman Kahramanları.....	193

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA İKİNCİ EŞ OLARAK ODALIK/ İSTİFRAŞ/ MÜSTEFREŞE.....	219
2.1.Türk Romanında İçinde İkinci Eş Olarak Odalık/İstifraş/Müstefreşe Geçen Romanların İncelenmesi	220
2.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri	220
2.1.1.1. Esaret	220
2.1.1.2. Felsefe-i Zenan	222
2.1.1.3. Ölüm Allah'ın Emri.....	224
2.1.1.4. Hüseyin Fellâh.....	227
2.1.1.5. Çengi.....	228
2.1.1.6. Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr.....	229
2.1.1.7. Acâyib-i Âlem	230
2.1.2. A. (Elif) M. (Mim)'nin Eseri: Eski Mektuplar	230
2.1.3. Sami Paşazade Sezai'nin Eseri: Sergüzeşt.....	234
2.1.4. Nabizade Nazım'ın Eseri: Zehra.....	235
2.1.5. Mehmet Celâl'in Eseri: Bir Kadının Hayatı	240
2.1.6. Mustafa Reşit'in Eseri: Bir Çiçek Demeti	242
2.1.7. Fatma Aliye Hanım'ın Eserleri.....	243
2.1.7.1. Muhâdarât.....	243
2.1.7.2. Refet	246
2.1.8. Halit Ziya Uşaklıgil'in Eserleri.....	247
2.1.8.2. Kırık Hayatlar	247
2.1.9. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserleri	248
2.1.9.1. Metres	248
2.1.9.2. Sevda Peşinde	250
2.1.10. Âdil Nâmi'nin Eseri: Şâdiye.....	251
2.1.11. Ayşe Zekiye'nin Eseri: Bir Pederin Hatası	252
2.1.12. Enis Avni'nin [Aka Gündüz] Eseri: Odalığın Defteri	253
2.1.13. İzzet Melih'in Eseri: Sermed	255
2.1.14. Celal Nuri ve Eseri: Ölmeyen	256
2.2. Türk Romanında İçinde Çok Eşlilik Olarak Odalığın Geçtiği Romanların Değerlendirilmesi.....	257

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA ÇOK EŞLİLİK OLARAK METRES.....	274
3.1. Türk Romanında İçinde Çok Eşlilik Olarak Metres Geçen Romanların İncelenmesi	274
3.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri	274
3.1.1.1. Para	274
3.1.1.2. Emanetçi Sıtkı	275
3.1.1.3. Paris'te Bir Türk	278
3.1.1.4. Karnaval	279
3.1.1.5. Müşahedat.....	281
3.1.1.6. Ahmet Metin ve Şirzat.....	284
3.1.1.7. Jön Türk.....	289
3.1.2. Nabizade Nazım ve Eseri: Zehra	291
3.1.3. Mehmet Celâl'in Eserleri.....	295
3.1.3.1. Muhabbet-i Mâderane	295
3.1.3.2. Dâmenâlûde	297
3.1.3.3. Kuş Dilinde.....	301
3.1.4. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri	304
3.1.4.1. Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti	304
3.1.4.2. Harabe.....	305
3.1.5. Mustafa Reşit'in Eserleri	308
3.1.5.1. Bir Çiçek Demeti	308
3.1.5.2. Neyyir	310
3.1.6. Fatma Aliye'nin Eseri: Üdf.....	313
3.1.7. Halit Ziya Uşaklıgil'in Eseri: Mai ve Siyah	317
3.1.8. Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Eserleri.....	320
3.1.8.1. Mürebbiye.....	320
3.1.8.2. Metres	320
3.1.8.3. Tesadüf	327
3.1.8.4. Hakk'a Sığındık.....	332
3.1.9. Kâşif Dehri'nin Eserleri.....	336
3.1.9.1. Mecnûne	336
3.1.9.2. Kâbus İçinde	338
3.1.10. Ali Sami'nin Eseri: Karagöz Beyoğlu'nda	340
3.1.11. Adil Nâmi'nin Eseri: Şâdiye	344
3.1.12. Orhan Mithat'ın Eseri: Genç ve Güzel	347
3.1.13. Kıırlı Sûdi Süleymanof'un Eseri: Âşûb-ı Dil	349

3.1.14. Ahmet Reşat'ın Eseri: Melahat yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer	351
3.1.15. Halide Edip Adıvar'ın Eserleri	353
3.1.15.1. Raik'in Annesi.....	353
3.1.15.2. Handan.....	355
3.1.16. Ercüment Ekrem Talu'nun Eseri: Gün Batarken.....	360
3.1.17. Reşat Nuri Güntekin'in Eseri: Gizli El.....	364
3.1.18. Refik Halid Karay'ın Eseri: İstanbul'un Bir Yüzü	364
3.2. Türk Romanında İçinde Çok Eşlilik Olarak Metres Geçen Romanların Değerlendirilmesi.....	366

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA BAŞKA BİRİYLE DUYGUSAL YA DA CİNSEL İLİŞKİYE GİREREK EŞİNİ ALDATMA/ZİNA	399
4.1. Türk Romanında İçinde Başka Biriyle Duygusal ya da Cinsel İlişkiye Girerek Eşini Aldatma/Zina Geçen Romanların İncelenmesi	400
4.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri	400
4.1.1.1. Yeniçeriler	400
4.1.1.2. Bir Gerçek Hikâye	401
4.1.1.3. Dolaptan Temaşa	404
4.1.1.4. Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr	407
4.1.1.5. Paris'te Bir Türk	410
4.1.1.6. Gönüllü	416
4.1.1.7. Çengi.....	417
4.1.1.8. Karnaval	419
4.1.1.9. Mesâil-i Muğlâka.....	425
4.1.1.10. Müşahedat.....	427
4.1.1.11. Taaffüf	429
4.1.1.12. Ahmet Metin ve Şirzat.....	434
4.1.1.13. Yeryüzünde Bir Melek	440
4.1.1.14. Vah	441
4.1.1.15. Jön Türk.....	443
4.1.2. Nabizade Nazım'ın Eseri: Karabibik	446
4.1.3. Mehmet Murat'ın Eseri: <i>Turfanda mı Yoksa Turfa mı?</i>	448
4.1.4. Mehmet Celâl'in Eserleri.....	450
4.1.4.1. Elvah-ı Sevda.....	450
4.1.4.2. Dâmenâlûde	453
4.1.4.3. Leman	455
4.1.4.4. Nedâmet Bir Şairin Ser-Nüvişti.....	457

4.1.5. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri	459
4.1.5.1. Mehcûre	459
4.1.5.2. Müjgân	462
4.1.5.3. Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî	465
4.1.5.4. Feryat	467
4.1.5.6. Harabe	469
4.1.6. Ahmet Rasim'in Eserleri	471
4.1.6.1. İlk Sevgi	471
4.1.6.2. Tecârib-i Hayat	473
4.1.6.3. Mehâlik-i Hayat	476
4.1.6.4. Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi	478
4.1.6.5. Nakâm	480
4.1.6.6. Bîçâre Genç	481
4.1.6.7. Güzel Eleni	483
4.1.6.8. Endişe-i Hayat	484
4.1.6.9. Ülfet	485
4.1.7. Mustafa Reşit'in Eserleri	487
4.1.7.1. Bir Kızın Hatası	487
4.1.7.2. Küfrân-ı Nimet	489
4.1.8. Abdülkerim Hâdi'nin Eseri: Fakire	491
4.1.9. Ali Kemal'in Eseri: Çölde Bir Sergüzeşt	492
4.1.10. Fatma Aliye Hanım'ın Eserleri	493
4.1.10.1. Muhâdarât	493
4.1.10.2. Levayih-i Hayat	498
4.1.11. Halit Ziya Uşaklıgil'in Eserleri	500
4.1.11.1. Sefile	500
4.1.11.2. Ferdi ve Şürekâsı	504
4.1.11.3. Aşk-ı Memnu	507
4.1.11.4. Kırık Hayatlar	514
4.1.11.5. Nesl-i Ahîr	521
4.1.12. Mehmet Rauf'un Eserleri	523
4.1.12.1. Eylül	523
4.1.12.2. Menekşe	528
4.1.13. Safvet Nezihî'nin Eserleri	530
4.1.13.1. Zavallı Necdet	530
4.1.13.2. Teehhül Âleminde	533
4.1.13.3. Kadın Kalbi	537
4.1.14. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserleri	540
4.1.14.1. Mutallaka	540
4.1.14.2. Bir Muâdele-i Sevda	540
4.1.14.3. Mürebbiye	545

4.1.14.4. Metres	548
4.1.14.5. Nimetşinas	552
4.1.14.6. Şipsevdi	556
4.1.14.7. Sevda Peşinde	563
4.1.14.8. Hayattan Sahifeler	571
4.1.14.9. Toraman.....	573
4.1.14.10. Son Arzu	576
4.1.15. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Eseri: Küçük Paşa	577
4.1.16. Mahmut Sadık'ın Eseri: Tekâmül.....	579
4.1.17. Ali Sami'nin Eseri: Karagöz Yatakta	581
4.1.18. Nazmi Fuad'ın Eseri: Bedia.....	583
4.1.19. Adil Nâmi'nin Eseri: Nurhayat.....	585
4.1.20. İzzet Melih'in Eseri: Sermed	587
4.1.21. Hakkı Senih'in Eseri: Hediye Boşandıktan Sonra	588
4.1.22. Kırımlı Sûdi Süleymanof'un Eseri: Damat Beyim!!!	590
4.1.23. Ahmet Reşat'ın Eserleri.....	592
4.1.23.1. Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer ...	592
4.1.23.2. Yakıcı Kadın.....	594
4.1.23.3. Bohçacı Kadın	601
4.1.24. Ekrem Âli'nin Eserleri.....	606
4.1.24.1. Sacide	606
4.1.24.2. Kanlı Zifaf	608
4.1.25. Enis Avni'nin [Aka Gündüz] Eseri: Odalığın Defteri	609
4.1.26. Nezihe Muhlis'in [Nezihe Muhittin] ve Eseri: Şebâb-ı Tebâh.....	610
4.1.27. Selahattin Enis'in Eseri: Neriman.....	613
4.1.28. Ebu Mukbil Kemal'in Eseri: Nigâr'ın Âşığı.....	617
4.1.29. Süleyman Tevfik ve Eseri: Mercan'daki Konakta.....	617
4.1.30. Halide Edip Adivar'ın Eserleri	619
4.1.30.1. Heyula.....	619
4.1.30.2. Seviye Talip.....	623
4.1.30.3. Handan.....	628
4.1.30.4. Son Eseri.....	630
4.1.31. Ömer Seyfettin'in Eseri: Harem	635
4.1.32. Güzide Sabri Aygün'ün Eseri: Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi ...	638
4.1.33. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Eseri: Nur Baba	641
4.1.34. Reşat Nuri Güntekin'in Eserleri	645
4.1.34.1. Gizli El.....	645

4.1.34.2. Çalığışu.....	647
4.1.35. Afife Fikret'in [Cela Nuri İleri] Eserleri.....	648
4.1.35.1. Âhir Zaman.....	648
4.1.35.2. Ölmeyen	651
4.1.36. Halide Nusret Zorlutuna'nın Eseri: Küller	653
4.1.37. Ercüment Ekrem Talu'nun Eserleri	655
4.1.37.1. Gün Batarken.....	655
4.1.37.2. Sabir Efendi'nin Gelini.....	656
4.1.38. Refik Halid Karay'ın Eseri: İstanbul'un Bir Yüzü	659
4.2. Türk Romanında İçinde Eşinden Başka Biriyle Duygusal ya da Cinsel İlişkiye Girerek Eşini Aldatma/Zina Geçen Romanların Değerlendirilmesi.....	661

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA EŞİN HAYATINA GİREN BAŞKA BİRİNDEN DOLAYI GERÇEKLEŞEN BOŞANMA.....	772
5.1. Türk Romanında İçinde Eşin Hayatına Giren Başka Birinden Dolayı Boşanma Olayı Geçen Romanların İncelenmesi	773
5.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri	773
5.1.1.1. Bir Gerçek Hikâye	773
5.1.1.2. Dolaptan Temaşa	774
5.1.1.3. Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr	775
5.1.1.4. Karı Koca Masalı.....	776
5.1.1.5. Hüseyin Fellâh.....	777
5.1.1.6. Karnaval	778
5.1.1.7. Mesâil-i Muğlâka.....	780
5.1.1.8. Müşahedat.....	781
5.1.1.9. Taaffüf.....	782
5.1.1.10. Ahmet Metin ve Şirzat.....	783
5.1.1.11. Yeryüzünde Bir Melek	786
5.1.1.12. Vah.....	787
5.1.1.13. Jön Türk.....	788
5.1.2. Nabizade Nazım'ın Eseri: Zehra.....	788
5.1.3. Mehmet Celâl'in Eserleri.....	790
5.1.3.1. Zehra.....	790
5.1.3.2. Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti.....	793
5.1.4. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri	793
5.1.4.1. Mehcûre	793
5.1.4.2. Müjgân.....	794
5.1.4.3. Mesude	795
5.1.4.4. Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-1 Sânisî.....	795

5.1.4.5. Feryat.....	798
5.1.5. Fatma Aliye Hanım'ın Eserleri.....	800
5.1.5.1. Muhâdarât.....	800
5.1.5.2. Üdî.....	800
5.1.5.3. Levayih-i Hayat.....	801
5.1.6. Halit Ziya Uşaklıgil'in Eserleri.....	801
5.1.6.1. Kırık Hayatlar.....	801
5.1.6.2. Nesl-i Ahîr.....	802
5.1.7. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eseri: Bir Muâdele-i Sevda.....	804
5.1.8. Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Eseri: Küçük Paşa.....	806
5.1.9. Kâşif Dehri'nin Eseri: Mecnûne.....	807
5.1.10. Nazmi Fuad'ın Eseri: Bedia.....	808
5.1.11. Hakkı Senih'in Eseri: Hadiye Boşandıktan Sonra.....	810
5.1.12. Ebu Mukbil Kemal Bey'in Eseri: Nigâr'ın Âşığı.....	811
5.1.13. Süleyman Tevfik'in Eseri: Pakize.....	811
5.1.14. Halide Edip Adıvar'ın Eseri: Seviye Talip.....	813
5.1.15. Ercüment Ekrem'in Eserleri.....	814
5.1.15.1. Gün Batarken.....	814
5.1.15.2. Sabir Efendi'nin Gelini.....	816
5.2. Türk Romanında İçinde Eşin Hayatına Giren Başka Birinden Dolayı Boşanma Olayı Geçen Romanların Değerlendirilmesi.....	818
SONUÇ.....	840
KAYNAKLAR.....	847
ROMAN MUHTEVALARI TABLOSU.....	865
ÖZ GEÇMİŞ.....	868

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Türü: Doktora

Danışman: Prof. Dr. İhsan SAFİ

Hazırlayan: Çetin ARSLAN

Yıl: 2018

Sayfa Sayısı:

ÖZET

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KADAR TÜRK ROMANINDA ÇOK EŞLİLİK VE ALDATMA

Bu çalışmada Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar (1870-1922) gelen Türk romanında çok eşlilik konusu ele alınmıştır. Osmanlı-Türk romanlarında geçen ve yasal olan çok eşlilik/çok evlilik olayları, Osmanlı toplumunda yasal bir zemini olan odalık uygulamaları, evli bireylerin metres tutmaları, eşlerden birinin diğerini duygusal ya da cinsel olarak aldatmaları ve aldatma neticesinde meydana gelen boşanmalar incelenmiştir. Roman yazarlarının konuyla ilgili olarak romanlarına serpiştirdikleri düşünceleri ve konuların olaylar içinde işlenişi eserlerden örneklerle ortaya konmuştur. Malzemenin tespitinden sonra yazarların konuya bakışlarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Bir kısım yazarların yasal olan çok evlilik/çok eşlilik ve odalık uygulamasına olumlu yaklaştığı, bir kısmının ise olumsuz yaklaştığı tespit edilmiştir. Bunun dışında metres tutma ve aldatma meselelerine karşı yazarların hemen hemen hepsinin olumsuz bir görüş açısına sahip oldukları görülür. Ancak Osmanlı yasalarında boşanma hakkının erkekte olmasının bazı yazarlar tarafından olumlu karşılanmasına karşılık bazıları tarafından eleştirildiği görülmüştür. Bu yazarların bakış açılarındaki farklılığın ana nedeninin zihniyet farklılığı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok eşlilik, metres, odalık, aldatma/zina, boşanma.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Social Sciences

Department: Turkish Literature and Language

Thesis Type: Ph. D. Dissertation

Supervisor: Prof. Dr. İhsan SAFİ

Author: Çetin ARSLAN

Year: 2018

Pages:

ABSTRACT

POLIGAMY IN TURKISH NOVEL FROM TANZİMAT TO REPUBLIC AND DECEPTION

In this study, the issue of polygamy was discussed in the Turkish novel from the Tanzimat period to the Republic (1870-1922). Divorces that have passed in the Ottoman-Turkish novels and which are legitimate/multi-marital events, room practices with legal grounds in Ottoman society, mistresses of married individuals, divorce of one of the wives emotionally or sexually and deceiving divorces have been examined. The views of the novelists on their novels related to the subject and the examples of the works which are processed in the events of the subjects are revealed. After the identification of the material, it was seen that the viewpoints of the authors were different from each other. It has been found that some authors have positively approached legal marriage/polygamy and oddity practice, and some have approached it negatively. Apart from that, almost all of the authors have a negative viewpoint against the mistresses of holding and deceiving. It has been seen that some of the writers criticized the fact that the right to divorce in Ottoman law was only for men but welcomed by some writers. It has been determined that the main reason for the differences in the viewpoints of these authors is the mentality difference.

Key Words: Poligami, mistress, odalisque, deception/adultery, divorce.

KISALTMALAR

bk.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
Doç.	:	Doçent
Dr.	:	Doktor
dzl.	:	Düzenleyen
H	:	Hicri
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazret, Hazreti
M	:	Miladi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	:	Milattan önce
MS	:	Milattan sonra
no.	:	Numara
öl.	:	Ölüm tarihi
Prof.	:	Profesör
s.	:	Sayfa
S	:	Sayı
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TÜBAR:	:	Türklük Bilimi Araştırmaları
t.y.	:	Basım tarihi yok
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve devamı; ve diğerleri
vs.	:	Vesaire
yy.	:	Yüz yıl

TABLÖLAR

Tablo 1 Roman Muhtevaları Tablosu.....	867
--	-----

GİRİŞ

ÇOK EŞLİLİK, ALDATMA/ZİNA, METRES, CARIYE ve BOŞANMA

1. Çok Eşlilik (Taaddüt-i Zevcât, Poligami)

Toplumlar ailelerden oluşan sosyal bir yapıdır. Aile bir kadınla bir erkeğin belli normlar veya kanunlar çerçevesinde bir araya gelmesiyle teşekkül eder. Kadın ve erkeğin belli kurallarla bir araya gelmesine evlenme adı verilir. Evlilik, bireylerin, toplumun belirlediği sorumluluklar çerçevesinde birlikte yaşamaya karar vermelerini sağlayan en sağlam ve en eski sosyal bir anlaşmadır¹. Evlilik, kültürden kültüre değişmekle birlikte tüm dünyada önemini her dönemde, her çağda korumuştur. Neslin devamı, sevginin paylaşımı, sosyo-ekonomik, cinsel vs. gibi nedenlerden dolayı yapılan evlilik, bir cemiyetin devamı ve huzuru için her daim önemsenmiştir².

Toplumlara göre değişen evlenme yöntemleri kültür aracılığıyla sosyalleşme sürecinde bireyin bilinçaltına işlenir. Bireylerin evlilik çeşitlerini seçimlerinde hangi evlilik türünü tercih edecekleri toplum yapısı ve sosyal normlara göre belirlenir³. Evlilik tipleri eş sayısına, eşin seçildiği yerleşim yerine, soyun izlenmesine, mirasın bölüşümüne, evde otoritenin kullanımına göre gruplandırılmaktadır. Bu çalışmada Türk romanında çok eşlilik inceleneceği için yapılacak açıklamalar eş sayısı hakkında olacaktır. Bunlar, monogami (tek eşlilik) ve poligamidir (çok eşlilik, çok karılılık veya taaddüt-i zevcât).

Monogami, bir kadınla bir erkeğin evlenmesi yani tek eşlilik demektir. Tarih boyunca güncelliğini yitirmemiştir. İlk zamanlardan modern zamanlara kadar

¹Ahmet Maden, “Evlenme ve Evlenme Şekilleri Türk Aile Şekilleri”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 2 (Ankara: Aile Araştırma Kurumu 1991), 493.

²Özer Ozankaya, *Toplumbilim* (İstanbul: Tekin Yayınları, 1986), 281.

³Mahmut Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2008), 24.

yaygın olarak görülen bir evlilik türüdür ve modern dönemde (20. ve 21. yy.) yasalarla garanti altına alınmıştır.

Poligami, kadın veya erkeğin birden fazla eşle evlenmesi demektir. Genellikle bir erkeğin birden fazla kadınla evliliği olarak kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım doğru değildir. Poligami kavramı hem kadın hem erkek için birden fazla evliliği ifade etmektedir. Birden fazla evlilikte, özel bir adlandırma olarak erkeğin çok eşliliğine polijini (çok karıllık), kadınınkine ise poliandri (çok kocalılık) denilmektedir⁴. Bu yazıda polijini karşılığı olarak çok eşlilik ve çok karıllık; poliandri için çok kocalılık kavramları kullanılacaktır.

Tarih boyunca pek çok toplumda kadınlar için tek kocalı evlilikler görülmektedir. Ancak coğrafi şartların neden olduğu ekonomik problemlerin yaşandığı bazı toplumlarda, kadınlar birden fazla erkekle evlilik yapmıştır⁵. Tibet'te kullanılabilir toprağın sınırlı oluşu nedeniyle kadınların bu tarz evlilikler yaptığı tespit edilmiştir. Böylece çocuk sayısının kontrol altında tutulması sağlanmış ve sınırlı miktardaki mirasın bölünmesinin önüne geçilmiş olunmaktaydı. Bu durum ekonomik geleceğin ve aile güvenliğinin bir nebze de olsa sağlanması anlamına gelmektedir⁶.

Toplumun hayat tarzı, gelenekleri, kültürü, kadın-erkek nüfus oranı, ekonomik ihtiyaç ve imkân, sosyal statü, bölgesel şartlar gibi dış faktörlerle de yakından ilgili olan çok eşlilik, insanlık tarihi ile eşdeğer bir geçmişe sahip bulunmaktadır⁷. Sosyal bir olgu olarak var olan çok eşlilik, yakın dönemlerde yanlış bir algıyla salt dinî bir problem olarak düşünülmüş ve eleştirilmişse de bu evliliğin esasen ekonomik/kültürel olduğu tespit edilmiştir.

2. Çok Eşliliğin Tarihsel Serüveni

Günümüzde evlilik genel olarak tek eşlilik üzerine kurgulanmış olsa bile geçmişte farklı toplumlarda çok eşli evlilikler görülmüştür. Tarihte savaşların er-

⁴Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik*, 25.

⁵Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik*, 26.

⁶Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 211.

⁷Kevser Kâmil Ali-Salim Ögüt, "Çokeşlilik", *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 8 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 365.

kek nüfusun azalmasına sebep olması nedeniyle çok eşliliğe bizzat devletler tarafından teşvikler yapılmış olduğu bilinmektedir. Bunun bilinen en eski örneği Atina Site Devleti'dir. Atina'da çok karılılık özel bazı hâllerde kabul edilmiş, MÖ 413-403 yılları arasında çok eşliliğe izin verilmiştir. Sicilya seferinden sonra azalanan nüfusu artırmak amacıyla evli erkeklerin ikinci bir kadın alabilmelerini öngören bir kanun çıkarılmıştır⁸. Yine tarihin ilk dönemlerinden itibaren, Moğollarda, İran'da ve cahiliye Araplarında⁹ da çok eşlilik mevcuttur. Ayrıca Brahmanizm ve Zerdüştlük gibi Doğu dinlerinde çok eşlilik meşru bir evlilik olarak kabul edilmiştir¹⁰. Çok eşlilik bilinen çoğu eski uygarlıkta görülmüştür. Atinalılar, Çinliler, Hintliler, Babilliler, Asurlular ve Mısırlılarda çok eşlilik adeta bir kuraldır. Hatta Çin Liki dinine göre bir erkek, yüz otuz kadına kadar evlenebilmektedir¹¹. Çok eşlilik doğunun kanunu olarak görülür¹². Doğuya gönderilen birçok peygamberin de çok eşli olduğu bilinmektedir. İbrahim, Yakup, Davut, Süleyman peygamberlerin birden fazla eşi vardır. Hatta Yakup peygamber aynı nikâhla iki kadını birlikte almıştır¹³. Son peygamber Hz. Muhammet de çok eşlidir.

Tarihî süreç içinde yaygın olarak görülen çok eşli evlilik türü çok karılılıktır. Çok kocalılık nadir olarak görülmektedir¹⁴. Ancak bazı topluluklarda çok kocalı evlilikler de görülmüştür. Bunlar, Polonezya'daki Markiz Adaları yerlileri, Tibetliler, Seylan'daki Kandyan Sindhaller, Hindistan'ın güney batısındaki Kerela eyaletinin Malabar kıyısındaki Nayarlar, Tiyyarlar ve Kamalanlar ile yine Hindistan'ın güneyindeki Nilgiri tepelerinde yaşayan Todalar¹⁵.

⁸Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, no: 341, 1974), 14.

⁹Rıfat Özdemir, "Tokatta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 414.

¹⁰Kevser ve Ögüt, "Çokeşlilik", 365.

¹¹Abdullah Ulvan, *İslâm'da Dört Evlilik*, çev. İ. Hakkı Sezer (Konya: Uysal Kitabevi, 1985), 17.

¹²Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik*, 33.

¹³Mahmut Esad Efendi, "Taaddüd-i Zevcât", *Malumat*, 24 Eylül, Rebiyülahir 1314/20 Cemaziyülevvel Hicri 1316.

¹⁴Samuel Koenig, *Sosyoloji*, çev. S. Sucu, O. Aykaç (İstanbul: Ütopya Kitabevi, 2000), 142.

¹⁵Aygen Erdentuğ, "Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 343.

Eski Hint toplumunda Manu yasası gereğince Brahmanlar, değişik sınıflar ve katmanlardan dört kadınla evlenebilirlerdi¹⁶. Çok eşlilik eski Türklerde de görülmektedir. Çin Türkistanı'nda yaşayan Türkler arasında çok eşlilik uygulaması mevcuttu¹⁷. Babil hukukunda Hammurabi kanunlarına göre kadın, çocuk doğuramazsa veya ağır bir hastalığa yakalanırsa kocası odalık bir kadın alabilmekteydi. Çin hukukunda ise erkek zenginse ilk eşinin üzerine ikinci derecede eşler getirebilmekteydi¹⁸.

Çok karılılık uygulamasına en çok Afrika'da rastlanmaktadır. Afrika'da bazı kabilelerde az karıya sahip olmak gurur incitici bir durum olarak kabul edilmektedir. Erkeklerin büyük bir bölümü, örneğin 110 erkekten 89'u çok karılıdır. Dünyanın diğer bölgelerinde bu oran %30'dur. Netice itibarıyla ziraatçılık ve hayvancılığın yaygın olduğu toplumlarda iş gücü ihtiyacı sebebiyle çok karılılık oranı gelişmiş toplumlara göre daha yüksektir¹⁹.

Temelde tek eşliliğin olduğu Yunanlılarda ise farklı bir, çok karılılık modeli mevcuttur. Erkekler görünürde tek eşli olmasına rağmen asıl eşin yanı sıra "palaki" ve "hetaryler" denilen eğlencelik kadınlara da sahiptirler. Bir nevi odalık veya metres olan bu kadınlar, yalnızca erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını gidermek için kullanılırdı. Demostene'in şu sözü bu durumu izah etmektedir: "Bizim gönüllerimizi ferahlandıracak hetayrlerimiz, hislerimizin huzuru için palakilerimiz, evimize bakacak ve çocuk yapacak karılarımız da var."²⁰ Bu sözden hareketle evin bakımını yapan ve çocuk doğuran kadınların önemi vurgulanmıştır. Diğer kadınların ise sadece eğlencelik olduğu belirtilmiştir.

Mısır'da ise Firavunlar kendi kız kardeşleriyle dahi evlenirlerdi. Üç veya dört kadına sahip olan Firavunlar kraliçe olacak kadını eşleri arasından bizzat kendileri seçerlerdi. Çin toplumunda ise çok eşlilik zenginler arasında yaygın bir evlilik türüdür. Eşlerden birisi "büyük hanım" yani kocanın ilk karısı, diğerleri ise "küçük hanımlar" olarak adlandırılırdı. Küçük hanımlar büyük hanımın emirlerine

¹⁶Celal Nuri, *Kadınlarımız* (İstanbul: Matbaa-i İçtihat, H. 1331/1912-1913), 23-24.

¹⁷Z. Fahri Fındıkoğlu, "Türklerde Aile İhtimiyatı", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 13.

¹⁸Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1977), 96.

¹⁹Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 13.

²⁰Kemal Karpat, "Ailede Devletçi ve Ferdîyetçi Görüş", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 35.

itaat etmek zorundaydı. Küçük hanım çocuk doğursa bile doğan çocuk kendini doğuran kadına değil, babasının ilk eşine yani evin büyük hanımına anne, demeliydi²¹.

Eski Türklerde de çok eşlilik mevcuttur. Daha önce de değinildiği gibi Çin Türkistanı'nda yaşayan Türkler arasında çok eşlilik uygulanmıştır. Ancak onlarda ikinci bir eşin alınması ilk eşin rızasına bağlıydı. Hatta erkekler evlendikleri ikinci eşlerini ilk eşlerinin yaşadıkları şehirden başka bir şehirde bulundurmaları zorundaydı²². Kazaklar arasında da çok eşlilik görülmektedir. Kazaklara ait bir deyişte, "Kazak baysa avrat alar."²³ denilmektedir. Kazak erkekleri kadınları kısır olur veya erkek çocuk doğuramazsa ikinci kez evlenmişlerdir. Çocuğu olmayan Kerküklülere "Ocak kör" adı verilirdi. Bu, ikinci bir eşle evlenmenin kapısını açan bir ifadedir. Böyle ailelerde ikinci eşin görücülüğünü genellikle ilk eş yapmaktadır. İkinci kadın ilkinin "günüsü" olarak adlandırılırdı. Ailenin diğer bireyleri ilk eşe acıdıkları için onun üzerine titrerlerdi. Kazaklar ve Kerküklüler arasında geçerli olan çocuksuzluk sebebiyle yapılan ikinci evlilik, günümüzde de birçok Türk ve doğu toplumunda normal karşılanmaktadır. Hatta birinci eşler kocalarının ikinci bir evlilik yapması için önyak dahi olmaktadır²⁴.

Çok eşliliğe ilk defa kısıtlama getirmek isteyen kişi MS 6. Yüzyılda Bizans kralı olan Justinianus'tur. İmparatorun karısı Theodora, kendi yerini garantilemek maksadıyla eşi üzerinde baskı kurarak tek eşlilik hakkında kanun çıkarılmasını sağlar. Bunun tarihte bilinen en eski çok eşlilik yasağı olduğu söylenmektedir²⁵.

Günümüzde çok eşliliğin resmen azaldığı, ancak şekil değıştirdiği ve yasal olmayan bir hâle dönüştüğü görülmektedir. Konuyu ayrıntılı bir şekilde inceleyen Esther Vilar, modern dünyada çok eşliliği dört gruba ayırmaktadır:

Eş zamanlı çok eşlilik; erkeğin birçok kadına aynı anda sahip olması ve hepsini yalnızca kendine saklamak istemesidir.

²¹Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik*, 36-37.

²²Fındıkoğlu, "Türklerde Aile İctimaiyatı", 13.

²³Kazak zengin olursa (eşinin üzerine tekrar) evlenir.

²⁴Mehmet Eröz, "Türk Ailesi", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 236-237.

²⁵Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik*, 37.

Art arda çok eşlilik; iki eşi olan erkeğin eski eşinden fırsatını bulduğu zaman kurtulması olarak adlandırılan çok eşlilik türüdür.

Ara ara çok eşlilik; fakir insanların imkân bulduklarında başvurdukları bir eşlilik çeşididir. Genellikle bir fahişe veya dost edinme şeklinde olmaktadır.

Sembolik çok eşlilik; içe dönük erkeklerin yaşadığı psikolojik bir durumdur. Genellikle sembolik özellik göstermektedir. Gerçek kadın olmayan cinsel objelerin erkeği uyarması sonucu hayalen gerçekleşen çok eşlilik türüdür. İçe dönük bu bireyler biraz düş gücü ile kollarındaki eşlerini “playboy” kızı olarak düşleyebilmektedirler²⁶.

Vilar’ın da belirttiği gibi çok eşli olmak için her eşe ayrı bir nikâh belirleyici şart değildir. Erkeğin nikâhlı bir eşe sahipken başka bir kadınla nikâhsız ilişkiye girmesi çok eşliliğin belirleyici tarafıdır. Bu sebeple çok eşlilik kavramının sınırlarına evli bireylerin ilişkiye girdiği gayrimeşru ilişki biçimi olan metresler, fahişeler, oynaşlar, fanteziler ve hayali sevgililer ile geleneksel Osmanlı Türk ailesinde meşruiyeti olan odalıklar ve cariyeler de dâhil edilebilir.

3. Yahudilikte Çok Eşlilik

Eski Ahit’te ve eski İsrail âdetlerinde, çok eşliliği yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır. Çok eşlilik Yahudiler arasında yaygın olarak uygulanmıştır. Tanah’ta²⁷ buna dair birçok örnek anlatılmıştır. Davut ve Süleyman peygamberlerin çok eşli olduklarına dair ayetler bu kitapta mevcuttur. Kral Süleyman’ın yedi yüz karısı olduğundan da bahsedilmiştir. Tevrat ve Zebur’da da çok eşlilikle ilgili örnekler mevcuttur.

Yahudilikte çok eşliliğin birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden birisi yengekayın evlenmesi kuralıdır. Yengesiyle evlenmek durumunda olan kayınbirader önceden evliyse zorunlu olarak çok eşlilik yapmış olmaktadır. Bir başka sebep, bekâr kızla zina yapan erkeğin onunla evlenmek zorunda kalmasıdır. Bu durum, bekâr kızla zina eden evli bir kişiyi çok eşliliğe götürmektedir.

²⁶Esther Vilar, *Çok eşlilik*, çev. Sevgi Tamgüç (İstanbul: Özne Yayınları, 1999), 48-62.

²⁷Tanah, Tevrat ve Zebur’u kapsayan Eski Ahit kitabıdır. Daha fazla bilgi için bk. Baki Adam, “Tevrat”, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 41 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 40-45.

Yahudilikte kocanın karılarını çoğaltma yetkisini sınırlayan tek şey parasıdır. Çünkü erkek karısına bakmak zorundadır. Ekonomik şartlar sebebiyle zenginlerin ve kralların çok sayıda eşleri vardır. Fakat orta sınıfta en fazla iki kadın almak mümkün olabilmıştır. Çok fakir olanların büyük bir bölümü ise maddi imkânları elvermediği için tek evlilikle yetinmek durumunda kalmıştır.

Sürgün sonrası dönem (Babil Sürgünü) Yahudi ileri gelenleri, çok eşliliğin aile için uygun olmadığı kanısına varmışlardır. Çok eşlilik, Yahudiler arasında uzun süre devam etmiş, milattan sonra tek eşlilik yaygınlaşmaya başlamıştır. 11. yüzyılın başlamasıyla tek eşlilik, bütün Batı Yahudileri için mecburi bir kural olmuştur. Çok eşliliğin Batı'da yasaklanmasını Mainz Hahamı Gershom sağlamıştır. İsrail Devleti de çok eşliliği 1949'da yasaklamıştır. Günümüz Yahudilerinde ise çok eşlilik nadir olarak görülmekte, Tanah'ın ve Talmud'un resmî bir yasaklaması olmamasına rağmen genellikle tek kadınla evlilik yapılmaktadır²⁸.

4. Hristiyanlıkta Çok Eşlilik

Hristiyanlıkta evlilik, bir erkekle bir kadın arasında, çözülmez bir birlik bağı olarak kabul edilmekte, dolayısıyla tek eşlilik esas alınmaktadır. Fakat Eski ve Yeni Ahit'te çok eşliliği yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır. Matta İncili'nde anlatılan, bir damat ve on kızın konu edildiği hikâyede, çok kadınla evlenmenin meşru olduğu intibai çıkarılmıştır. Ancak evlilikle ilgili diğer ifadelerde, hep bir erkekle bir kadından söz edilmektedir. Çok eşlilik konusunda kesin olarak bir cevaz ya da yasak bulunmayışı, Hristiyanlar arasında uzun müddet çok eşliliğin makul görünmesine sebep olmuştur. Bir başka deyişle, Hristiyanlıkta çok eşliliğin uygulanması da yasaklanması da dinî bir hükümden ziyade toplumsal sebeplere mebni olarak gerçekleşmiştir.

Roma İmparatorluğu'nda, ahlak bozulup, kanunlar karı ve koca arasındaki bağı gevşetince birleşmeler ve ayrılımlar kolaylaşmıştır. Bu durumda fiilen çok kadınla evlenme yaygınlaşmaya başlamıştır. Roma hukukunda kanuni bir birlik olmadan bir kadınla bir erkeğin beraber yaşaması olayı da mevcuttur. Çok kadınla

²⁸Asife Ünal, *Yahudilik-Hristiyanlık ve İslâm'da Evlilik* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 54-58.

evlenme Jüstiniyen Kanunu ile yasaklanmıştır. Bu yasak da uygulamalara engel olamamış, çok evlenmeler devam etmiştir.

Jüstiniyen'in çok eşliliği yasakladığı dönemde, din adamlarının kendileri bile, yalnız patrikten izin almak suretiyle birden fazla kadınla evlenebilmekteydiler. IX. yüzyılda Şarlman'ın bir kanunu da din adamlarının çok eşliliği tatbik ettiklerini göstermektedir.

XVI. yüzyıla kadar Hristiyanlar arasında çok eşlilik normal karşılanmıştır. Bu arada, birçok kralın, birden fazla eşinin, hatta odalıklarının bulunduğundan söz edilmektedir. Mesela VI. asırda İrlanda kralı Diarmait'in iki kraliçesi ve iki cariyesi bulunmaktadır. Şarlman'ın iki kraliçesi, birçok cariyesi vardır. Martin Luther, İngiltere kralına ikinci bir eşle evlenmesini tavsiye etmiştir. İngiliz tarihçisi Hallam, Alman reformistlerinin 16. yüzyıla kadar —ilk eşin kısır olması gibi— bazı sebeplerle çok kadınla evlenmeyi mubah saydıklarını haber vermektedir. Hatta Cermenlerin aristokrat tabakası 19. yüzyıla kadar çok kadınla evlenmeye devam etmişlerdir.

Bazı Hristiyan mezhepleri, çok eşliliğin lehinde mücadele etmişlerdir. Onlara göre Yüce Tanrı, Hz. Âdem'e eş olarak Hz. Havva'yı vererek nikâh müessesesini kurmuştur. Seçkin olan milletin süratle artmasını sağlamak için erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine izin verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Martin Luther King, çok eşliliğin faydalı olduğuna dair görüşler bildirmiştir. Ona göre, çok eşlilik Allah tarafından yasaklanmamıştır. O, boşanmaktansa ikinci bir eş almanın daha uygun olacağı düşüncesindedir. 16. yüzyılda Almanya'da ortaya çıkan Anabaptistler çok eşliliği açıktan açığa yaymaya çalışmışlar²⁹ ve hakiki bir Hristiyan'ın birçok karısı olması gerektiğini ısrarla savunmuşlardır.

Bugün Hristiyan âleminde çok eşlilik yasaktır. Buna karşılık bu yasağın doğru olmadığını söyleyen ve çok eşliliği savunan bazı Batılı düşünürler vardır. Bunlar çok eşliliğin meşrulaştırılması gerektiğini, sosyal, ahlaki ve ekonomik açıdan örnek bir sistem olduğunu söylemiş, uygulamada Batılıların çoğunun tek evlilikle yetinmediğini, realitede gayrimeşru yoldan çok eşliliğin bulunduğunu, bu durumda bu sistemi kınamanın ikiyüzlülük olacağını belirtmişlerdir. Alman filo-

²⁹Ünal, *Yahudilik-Hristiyanlık ve İslâm'da Evlilik*, 120; Kâmil Ali ve Ögüt, "Çokeşlilik", 365.

zofu Schopenhauer ve Fransız hekim ve psikoloğu Gustave Le Bon'un bu konuda düşünceleri vardır³⁰. Örneğin Afrika'da misyonerlik çabası içinde olan Hristiyanların Afrikalıların din değiştirme konusunda en çok zorlandığı kural onların çok eşlilik kuralıdır. Bu sebeple Papalık Afrika'daki Hristiyanlar için çok eşliliğe izin vermiştir. Ayrıca I. Dünya Savaşı sonrası Almanya'da erkek nüfusun azalması sebebiyle kadınlar çok eşlilik yasağının kaldırılması için gösteriler yapmışlardır³¹.

5. İslam'da Çok Eşlilik

Cahiliye dönemi Arapları arasında çok eşlilik yaygın bir uygulamaydı ve eş sayısı noktasında herhangi bir sınırlama söz konusu değildi. Kabile devleti olan Mekke'de çocuk sayısının önemli olması, savaşlar sebebiyle nüfusun azalması, kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olması gibi gerekçelerle çok eşlilik uygulaması mevcuttu. Hatta çok eşlilik kuvvet ve servetin, tek eşlilik ise zayıflık ve fakirliğin sembolü olarak kabul edilmekte, bu sebeple çok eşlilik toplum içinde bir iftihar ve itibar vesilesi sayılmaktaydı³².

İslamiyet kendinden önce gelen evlilik geleneğini kısmen değiştirmiş, bu geleneği tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte bazı emir ve yasaklarla onu ıslah etmeye çalışmıştır. Kur'an-ı Kerim bizzat evlenmeyi emredici hükümler ihtiva etmekte ve toplumsal nizamın kayıt altına alınması için ekonomik kaygıların hesaba katılmadan, özellikle gençlerin evlendirilmesini emretmektedir. “Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”³³ Aynı şekilde İslam peygamberi de evliliği özendirici sözler söylemiştir. Bizzat hayatında da evliliğin önemi üzerinde durmuş, doğru evliliğin örneklerini ona uyanlara sunmuştur.

“Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuz ile iftihar edeceğim.

³⁰Kâmil Ali ve Öğüt, “Çokeşlilik”, 368.

³¹Hamdi Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?* (İstanbul: Yediveren Yayınları, 2014), 178-179.

³²Kâmil Ali ve Öğüt, “Çokeşlilik”, 366.

³³Kur'an-ı Kerim, en-Nur Suresi, 24/32.

Kimin maddi imkânı varsa hemen evlensin. Kim maddi imkân bulamazsa, oruç tutsun.”³⁴

Cahiliye dönemi olarak kabul edilen İslamiyet öncesi dönemin birçok uygulamasının İslami döneme devredildiği bilinmektedir. Çok eşlilikle ilgili uygulamanın da Arap kültürünün bir parçası olarak İslami dönemde de varlığını sürdürdüğü bir vakıdır³⁵. Kuran-ı Kerim’de çok eşlilikle ilgili ayetler mevcuttur. Bu ayetlerin emir mi yoksa izin mi olduğu üzerinde hiçbir çağda din âlimleri arasında tam olarak ittifak sağlanamamıştır. Çoğu zaman ayetlerin bağlamlarından kopararak onlara anlam verilmesi sebebiyle ortaya çıkan bu tartışmalar, henüz nihai bir sonuca bağlanamamıştır. Çok eşlilikle ilişkilendirilen ayet şöyledir:

“Eğer, yetim kızlar (ile evlenince onlar) hakkında adaletsizlik yapmaktan endişe ederseniz, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın³⁶. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”³⁷

Yukarıdaki ayette çok eşlilikten bahsedilmektedir. Buradaki çok eşlilik meselesinin gündeme gelişi yetim kızlar ve onların mallarıyla ilgilidir ve çok eşlilikte belirleyici olan şey, eşler arasında adaletin sağlanmasıdır. Nisa Suresi 3. Ayette bizzat yer alan, “Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin.” ifadesi çok eşlilikle ilgili sınırı açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca İslam peygamberi bir hadiste, “Kimin iki hanımı olur da bunlardan birine farklı ilgi gösterirse kıyamet gününde bir tarafı felçli olarak haşredilecektir.”³⁸ buyurarak eşler arasında adaletin sağlanmasının önemine vurgu yapmıştır.

³⁴Kâmil Ali ve Ögüt, “Çokeşlilik”, 366.

³⁵Bu konuda kapsamlı bir araştırma için bk. Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslâmiyet’e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 270 s.

³⁶Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı Kuran mealinde üçüncü dipnotta aşağıdaki açıklama yapılmıştır. “Bu ayette yer alan “nikâhlayın” emri, gereklilik anlamı değil, ruhsat ve cevaz anlamı taşımaktadır. Bu itibarla İslâm dininde çokeşlilik kural değil, gerektiğinde başvurulacak istisnâî bir durumdur.” Kur’an-ı Kerim: en-Nisa Suresi, 4/3, 86.

³⁷Kur’an-ı Kerim: en-Nisa Suresi, 4/3.

³⁸Kâmil Ali ve Ögüt, “Çokeşlilik”, 366.

Kuran-ı Kerim'in özel duruma bağladığı çok eşlilik konusunda kesin bir yasak getirilmemekle birlikte, Nisa suresinin 129. ayetinde eşler arasında adaletin sağlanmasının zor olacağı ifade edilerek tek eşlilik önerilmiştir.

*“Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.”*³⁹

İslam'ın çok eşlilik konusundaki hükmünün gerekli şartlarda uygulanabilecek bir ruhsat olduğuna inananlarla birlikte, bazı mezheplerin birden fazla evliliğin bir hak olduğuna dair iddiaları mevcuttur. Bu mezheplerin başında Şia gelmektedir. Ayrıca Zahiriye mezhebine göre, ikişer, üçer, dörder ifadesi toplam olarak değerlendirilmekte ve dokuz kadına kadar nikâhlamanın mümkün olduğu düşünülmektedir⁴⁰.

Çok eşlilik meselesi her fırsatta İslam'ı eleştirmek için fırsat kollayan Batılı aydınlar tarafından kıyasıya eleştirilmektedir. Batılıların, bu durumun kadın-erkek eşitliğini ortadan kaldırdığı, kadın hak ve hürriyetlerini engellediği, modern hayat tarzını zedelediği, geri kalmışlığın sebebi olduğu gibi birtakım eleştirileri mevcuttur. Türkiye'deki Batı hayranlarının da tekrar edegeldiği bu yaklaşım, bizzat bazı Batılı düşünürler tarafından yerilmiştir. Bu tarz düşünen Batılı fikir adamlarına göre, çok eşliliğin meşrulaştırılmasının gerektiği, bu uygulamanın sosyal ve ahlaki açıdan mükemmel bir uygulama olduğu belirtilmektedir. Ayrıca onlar, Batılıların çoğunun tek evlilikle yetinmediğini, gayrimeşru olarak birçok eşlerinin bulunduğunu, bu sebeple çok eşliliği eleştirenlerin ikiyüzlü olduğunu⁴¹ iddia etmişlerdir. Bu düşünürlere örnek olarak Schopenhauer ile Fransız Gustave Le Bon gösterilebilir⁴².

Çok eşlilik meselesi geçmişten günümüze varlığını koruyan bir uygulamadır. Bu tür evliliklerin dinî olmadığı, ırki ve sosyo-ekonomik olduğu artık

³⁹Kur'an-ı Kerim: en-Nisa Suresi, 4/129.

⁴⁰Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 13.

⁴¹Avrupa'da tek eşliliğin sadece görüntüden ibaret olduğuna dair bir çalışma için bk. Adam Phillips, *Tekeşlilik Sadakat ve İhanet Üzerine Aforizmalar*, çev. Bülent Somay (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 130 s.

⁴²Kâmil Ali ve Ögüt, “Çokeşlilik”, 367-368.

aşikârdır⁴³. İslamiyet ilk etapta gönderildiği toplumun çok zararlı olmayan uygulamalarını mubah sayarak, geleneklerin ve uygulamaların zararlı noktalarını törpülemiş, kimi uygulamaları tamamen yasaklamışken kimi uygulamaların ise gerçekleştirilebilmesini belirli kurallara bağlamıştır. Örneğin İslam'ın ortaya çıktığı çağda kölelik ve cariyelik meselesi de tıpkı çok eşlilik gibi mevcuttu. Kur'an-ı Kerim, kölelik ve cariyelik müessesesini önce insani bir boyuta çekmiş, ardından bu uygulamanın tamamen kaldırılması için zemin oluşmasını sağlamıştır.

İnsanoğlu, asırlardır aynı meselelerle boğuşmaktadır. Savaşlar, kıtlık, nüfusun değişkenliği vs. Bu vakalar sadece belli bir çağa özgü durumlar değildir. Her çağda meydana gelebilecek bu tür felaketlere karşı olağan hayatın kuralları değişebilmektedir. İşte çok eşlilik de bu tür bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim çok karıllığı nihai olarak yasaklamamıştır.

6. Osmanlı'da Çok Eşlilik

Türkler, devlet kurma tecrübesine sahip bir millet olarak, tarihte birçok devlet kurmuştur. İlk dönemde kurulan devletler Gök Tengri dinine inanmaktadır. Karahan Devleti'nden sonra kurulan Türk devletleri ise Türk-İslam devleti olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Osmanlı Devleti de bu vasfa uygun bir devlet olarak kurulmuştur. Devletin kurucuları hanedanın devamına önem verdikleri için aileye çok önem vermiş, özellikle padişahlar bu nedenle birden çok evlilik yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'in iki hanımı vardır. İkinci Osmanlı Hükümdarı ve Osman Bey'in de oğlu olan Orhan Bey'in ise dört hanımı vardır. Diğer Osmanlı padişahlarının da çok eşi olduğu sicillerde kaydedilmiştir. Çok ešli olan padişahlar şunlardır: I. Murat, Yıldırım Bayezid, II. Murat, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Genç Osman, II. Ahmet, I. Abdülhamit ve II. Abdülhamit⁴⁴.

⁴³Dilâver Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi-Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2009), 96.

⁴⁴Osmanlı padişahlarının özel hayatları konusunda bk. Çağatay Uluçay, *Harem II* (Ankara: TTK Yayınları, 1992), 248 s.; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem* (İstanbul: Osav Yayınları, 1995), 520 s.; Ahmet Akgündüz-Said Öztürk, *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı* (İstanbul: Osav Yayınları 1999), 528 s.;

Osmanlı Devleti bir gaza devletiydi. Bu sebeple başka ülkelere seferler düzenlerdi. Sefer düzenleyip ele geçirdikleri memleketlerde, savaştan geriye genellikle dul kadınlar ve genç kızlar kalırdı. Bu kadınlar askerler için ganimet sayılırdı ve çoğu zaman askerler onlarla evlenirdi. Osmanlı askerleri için mağlup ettikleri ülkelerin kadınları sadece ikinci bir eş değil, aynı zamanda hazır bir ev sahibi olmak anlamına gelmekteydi. Aşıkpaşazade, Orhan Gazi'nin İzmir'e girişini, "hazır ev ve kadın ola, kim kabul etmeye" cümlesiyle anlatmıştır. Orhan Gazi erkekleri olmayan bu kadınları görünce bir ferman yayınlatır ve şöyle emreyler: "Bu dul kadınları nikâh edin alın. Öyle yaptılar. Şehrin mamur evleri vardı. Evlenen gazilere verdiler: Hazır ev ve kadın ola kim kabul etmeye..."⁴⁵

Osmanlı sultanlarının birçoğunun çok eşli olmasına mukabil Osmanlı toplumunda çok eşlilik sanılanın aksine çok yaygın değildir⁴⁶. Bunun nedeni İslam'da çok eşliliği kuşatan katı kuralların olmasıdır. Çok yaygın olmamakla birlikte Osmanlı toplumunda çok eşlilik mevcuttu. Değişik sebeplerle erkekler birden çok kadınla evlenirdi. Bu sebepler arasında cinsellik ilk sırada gelmemektedir. İlk sırada nesebin devamı istemiyle çocuk sahibi olma arzusu gelmektedir. İkinci olarak tıbbın gelişmemiş olması vardır. Çağımızda çocuk sahibi olamayanların tedavi olarak bu emellerine kavuştuğu bir vakıadır. Ancak Osmanlı'nın hüküm sürdüğü dönemde tıp bugünkü kadar gelişmediği için çocuk sahibi olamayan ailelerde erkekte bir problemin olmaması durumunda çocuk sahibi olmak için çözüm yolu erkeğin ikinci bir kadınla evlilik yapmasıdır. Üçüncü sebep, tarımda gereken iş gücünü temin etme amacıdır. Dördüncü olarak erkek çocuğa sahip olma arzusu görülmektedir. Beşinci neden savaşlarda fethedilen yerlerdeki dul kadınlarla evlenilmesidir. Altıncısı, evlilik yaşındaki kadın nüfusun çokluğudur. Yedinci olarak kadının doğum ve doğum sonrasındaki özel durumudur. Son olarak da kadınların yaşam şartlarından dolayı erken yaşlarda zevcelik vazifesini yerine getirememeleri gelir⁴⁷.

⁴⁵Nihat Engin, "Osmanlılarda Kölelik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.26 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 246.

⁴⁶İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile* (İstanbul: Pan Yayınları, 2009), 75.

⁴⁷Said Öztürk, "Osmanlı'da Çokeşlilik", *Türkler Ansiklopedisi*, c. 10 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 688-689.

Şer'îye sicillerine göre İstanbul'da yapılan bir araştırmada, 1242 erkek arasında 1147 erkeğin tek eşi, 84 kişinin iki eşi, 7 kişinin üç eşi, 4 kişinin dört eşi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca din adamları ve âlimlerin çok eşlilik oranı, paşa, ağa ve efendi gibi kimselere oranla daha düşüktür. Köyde yaşayan erkeklerin çok karıllık oranları, şehirdekilere göre bir nebze daha yüksektir⁴⁸.

Bursa, Ankara ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerine ait tereke kayıtları incelenerek varılan sonuçlar da birbirine yakındır. Şer'îye sicilleri kullanılarak yapılan araştırmada 16. yüzyılda Bursa'da 939 evli erkekten 22 kişi (%2.3) iki evli, 2 kişi (%0.2) üç kadınla evlidir. Dört kadınla evli yoktur. Dolayısıyla geriye kalan 915 kişi 1 kadınla evlidir (%97.5). 17. yüzyılda ise bu oran yine Bursa için şöyledir; 1092 evli erkekten 49'u 2 evli (%4.4), 2'si 3 evli (%0.1)'dir⁴⁹.

Osmanlı toplumunda birden fazla evlilikle ilgili yukarıdaki bulgular, bu evlilik türünün tarım alanlarında daha çok görüldüğünü ortaya koymaktadır. Böylece çok eşliliğin salt dini temelde gerçekleştiği tezinin, özellikle Osmanlı toplumu için doğru olmadığı tespit edilmiş olmaktadır. Hakkında herhangi bir yasak ya da sınırlayıcı bir kanun olmamasına karşın, çok eşlilik Osmanlı toplumunda tahmin edildiğinin aksine hoş karşılanmamaktadır⁵⁰. Yukarıda verilen istatistikler eldeki yazılı kaynaklardan elde edilen verilerdir. Dolayısıyla kayıt altına alınmayan bölgelerdeki çok eşlilik uygulamasını tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde çok eşliliğin yaygınlığı konusunda kesin bilgi yoktur.

7. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Çok Eşlilik

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda her alanda bir gerileme ve bu gerileme sebebiyle de mecburi bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim zihinsel yapıdan sosyal hayata kadar her alanda görülmektedir. Osmanlı aile yapısı da bu değişimden nasibini almıştır. Esas itibarıyla Osmanlı'da çok eşliliği engelleyici bir yasa olmamakla beraber çok eşlilik konusunda bir tartışma dönemine Tanzimat'la birlik-

⁴⁸Nur Vergin, "Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile", *Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991), 171.

⁴⁹Öztürk, "Osmanlı'da Çokeşlilik", 694.

⁵⁰Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 75.

te girilmiştir. Şüphesiz bunda Osmanlı'nın “yarı sömürgeleşme” sürecinde olması etkili olmuştur. Bu süreç genellikle modernleşme ya da çağdaşlaşma kavramlarıyla tanımlanmıştır⁵¹. Tanzimat'la başlayan tartışmalar sonucunda çok eşlilik aşama aşama yasaklanmaya doğru sürüklenmiştir. Nihayet Cumhuriyet döneminde 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen *Medeni Kanun*'la birlikte yasal olarak tek eşlilik dönemi başlamıştır.

Osmanlı'nın harem selamlık yaşam anlayışı Batılı gözlemciler için heyecan verici bir konudur ve bu konu çoğu zaman hayali anlatımlar içermektedir. Ancak Osmanlı'da özellikle 19. yüzyılda Batılılaşma propagandası birçok dinî ve geleneksel konu gibi çok eşliliğin de kamuoyunda tartışılmasına ve daha çok eleştirilmesine neden olmuştur⁵². 19. asırda Batı karşısında edilgen bir duruma düşmenin travmatik yansıması olarak İslam'da tek eşliliğin emredildiği ve İslam'da çok eşliliğin esasen olmadığı iddiası yaşanmışlıkların ve tarihî gerçekliğin hiçe sayılıp tamamen apolojik⁵³ (savunmacı) bir anlayışın tezahürü olarak savunulmuştur. Yenilgi psikolojisi ve kendini küçük görme anlayışı sebebiyle çok eşliliğe bakış 19. yüzyılda olumsuz bir mecraya doğru sürüklenmiştir. Bir tarafta geleneği tamamen reddedemeyen bir anlayış, diğer tarafta ise geleneğin karşısına tamamıyla Batılılaşmayı bir din gibi savunan bir anlayış vardır. Osmanlı'nın son döneminde Fatma Aliye Hanım, Mahmut Esat, Mansurizade Sait, Ahmet Rıza, Şemsettin Sami, Celal Nuri, Mazhar Osman vd. gibi düşünürler çok eşlilik konusunda tartışmış ve fikir belirtmişlerdir⁵⁴.

Dönemin ünlü romancılarından biri olan Ahmet Mithat Efendi de romanlarında ve diğer eserlerinde çok eşlilik meselesine sıkça değinmiştir. Çok eşliliğin koyu bir savunucusu olan Ahmet Mithat Efendi, Avrupa yaşam tarzını

⁵¹Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik* (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2002), 21.

⁵²Alan Duben-Cem Behar, “Çokeşlilik”, *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1840-1940* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1966), 161.

⁵³Öztürk, *Cahiliyeden İslâmiyet'e Kadın*, 42.

⁵⁴Bu konuda geniş bilgi için bk. Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1997) 304 s.; Fatma Aliye-Mahmut Esad, *Çokeşlilik-Taaddüd-i Zevcât*, haz. Firdevs Canbaz (Ankara: Hece Yayınları, 2007), 119 s.; Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm (İstanbul: Tercümân-ı Hakikat Matbaası, 1309/1892)*, 272 s.; İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile* (İstanbul: Pan Yayınları, 2009), 159 s.; Dilâver Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi-Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: BilgeOğuz Yayınları, 2009), 176 s.

anlattığı *Avrupa Âdâb-ı Muâşeretî* kitabında birçok romanında değindiği Osmanlı'da çok eşlilik meselesinin Avrupalılara karşı savunmasını latife yoluyla yapmayı önerir. Ahmet Mithat Efendi, Avrupalıların Müslüman Türk gördüklerinde ilk sordukları şeyin Türk haremleri olduğunu, kadınların örtünmesi ve çok eşliliğe dair yanlış birtakım bilgilere sahip bulduklarını ve Batılıların bu meseleleri gündeme getirirken de zevk duyduklarını ifade eder. Bu şekilde bir Avrupalı ile karşılaşıldığında onların saldırılarına şöyle mukabele edilmesini tavsiye eder:

“Her dinin bir hükmü olur. Bu âdetler, bu hükümler kendi erbabı nezdinde makbuldürler. Mesela Şarklılara sorarsanız onlar dahi Avrupalıların yalnız bir kadınla iktifa etmelerine ve kadınları herkesin enzâr-ı temaşasına arz etmelerine şaşarlar diye işi latifeye hamlederek ciddiyete sardırmamalıdır.”⁵⁵

Ahmet Mithat Efendi'nin yukarıdaki yaklaşımına benzer bir yaklaşımı Galiçya seferi için Doğu Avrupa'ya giden ve orada yaşadıklarını kitap hâline getiren M. Şevki Yazgan'ın hatıralarında da görmek mümkündür. Türk ordusu Galiçya cephesine ulaşmak için yol alırken Macaristan'da birkaç günlük mola verir. Yazar bu molayı değerlendirmek için şehri tramvaylarla gezmeye karar verir. Bilet gişesinde sıra beklerken bir Macar kadını ona yardım etmek ister. Macar kadını yazarın Türk olduğunu öğrendiği zaman ona kaç eşi olduğunu sorar. Yazar buna esprili bir tarzda “on beş” cevabını verir. Kadın “Ayy... Ne felaket! Bu kadar kadını ne yapıyorsunuz?” diye sorunca, M. Şevki, “Bazılarını seviyorum, bazılarını da yiyorum.” şeklinde komik bir cevap verir⁵⁶. Bunun üzerine kadın şaka yapıldığını anlar ve bu espriye güler. Burada da Avrupalıların Türk gördüğü zaman aklına gelen ilk şeyin ne olduğu dile getirilmiştir. Avrupalıların böyle bir bilgiye sahip olmasının nedeni Batı'da haremlerle ilgili yazılan fantezi kitaplarıdır. Avrupa'da, Osmanlı'da çok eşlilik ve harem konusunda çok sayıda

⁵⁵Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa Âdâb-ı Muâşeretî-yahut-Alafranga* (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1312/1894), 325-327.

⁵⁶M. Şevki Yazgan, *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer? Mehmetçik Avrupa'da M. Şevki Yazman'ın Anıları*, haz. Kansu Şarman (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006), 32.

literatür vardır. Ancak bu literatürlerin birçoğu ciddi bir araştırma ürünü değildir. Olay daha çok “haremin esrarı” çerçevesinde anlatılmıştır⁵⁷.

Namık Kemal de çok eşlilik konusunda Ahmet Mithat Efendi gibi düşünür. Romanlarında çok eşliliği işlememesine rağmen makalelerinde ve Celâleddin Harzemşah adlı tiyatro oyununda çok eşliliği savunur. Çok eşliliğin nüfusun çoğalması için gerekli olduğunu, bu konuda Batılıların eleştirilerini dikkate almamak gerektiğini ifade eder⁵⁸. Namık Kemal’in *Celaleddin Harzemşah* piyesinde Celaleddin öldükten sonra onun ikinci karısı Mihrican da yaşamayı anlamsız bularak kendini hançerlerdikten sonra cennette kocasıyla buluşmayı umut eder. Sonra kocasının ilk karısı ve rakibi Neyyire’yi hatırlar. Kendi kendine Neyyire varken Celaleddin’in onu düşünmeyeceğini söyler. Sonra bütün bu düşüncelerinden tövbe ederek “Bu dâr-ı mihnette; dörde kadar kadın birleştirmeye mezun olan erkekler; âhirette hususıyla şehadet gibi bir devlete nâil olduktan sonra niçin ilelebet bir kadına münhasır kalıp duracak?” der. Sonra cennette kıskançlık olmayacağı için Neyyire ile aralarında bir sıkıntı olmayacağına kanaat getirir⁵⁹.

Şemsettin Sami, *Kadınlar* isimli eserinde Avrupalıların İslam dünyasını özellikle kadın hakları konusunda eleştirdiklerini ifade ederek onların eleştirilerini “taaddüt-i zevcât, mestûriyet, tatlik ve esarete müsaade”⁶⁰ maddelerinde yoğunlaştırdıklarını bildirir. Çok karılılıkla ilgili Batılıların eleştirilerine cevap olarak tarihte bazı milletlerin çok eşliliği onadığını, bazılarının ise onamadığını belirtir. İslam’daki çok eşliliğe zaruretler neticesinde cevaz verildiğini ifade ederek dinde esas olanın tek eşlilik olduğunu vurgular. İnsanın eşini sevmesi ve kıskanmasının normal olduğunu, erkeklerin, karılarının kendilerinden başka erkeği sevmeleri sebebiyle pek çok cinayet işlediğini, “kadınların tahammülü ise mahza zaafından ve elinden bir şey gelmediğinden ileri gel[diğini]”⁶¹ belirterek kadınların da erkeklerin de tek eşliliğe meyyal olduğunu iddia etmiştir. Çok eşliliğe ancak özel durumlarda başvurulabileceğini belirtmiştir. Şemsettin Sami, kadının karılık göre-

⁵⁷Alan Duben-Cem Behar, “Çokeşlilik”, *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1840-1940*, 161.

⁵⁸Mehmed Kaplan, *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri* (İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1948), 122.

⁵⁹Namık Kemal, *Celaleddin Harzemşah* (Mısır: Kanûn-ı Esâsî Matbaası, 1315/1899), 411-412.

⁶⁰Şemsettin Sami, *Kadınlar* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1879), 57.

⁶¹Şemsettin Sami, *Kadınlar*, 65.

vini yerine getiremiyor olması, bu sebeple erkeğin gayrimeşru yollara sapma ihtimalinin doğması sebebiyle toplumsal ahlakın korunması amacıyla çok eşlilik yapılabileceği görüşündedir. Ona göre İslam'da çok eşlilik bir emir değil, gerekli olduğu zaman kullanılacak bir ruhsat olarak bulunmaktadır⁶².

Dönemin ünlü psikoloğu Mazhar Osman da çok eşlilik taraftarı olarak görülmektedir. Mazhar Osman, çok eşliliğin dinî bir ruhsat olduğunu, böyle bir evlilik için bireyin biyolojik yapısının çok eşliliğe müsait olması gerektiğini, erkeklerin yaratılışında çok eşliliğe karşı bir meyilleri bulunduğunu, bu evliliklerin nüfusu artırma, kadını koruma, fuhşu önleme ve toplumu zührevi hastalıklardan muhafaza etme işlevinin inkâr edilemeyeceğini iddia eder⁶³.

Ahmet Rıza ise çok eşliliğin Müslümanlar için biri pratik ve diğeri imana ait iki yönü olduğunu ifade eder. Bu yönlerden ilki erkeklerin fitraten tek kadınla yetinemedikleri için fuhşa bulaşmamak amacıyla ikinci eş almalarının zorunluluğudur. İkincisi ise çok eşliliğin İslam'ın emri olduğunun kabullenilmesi ve yasaklanmasının söz konusu dahi yapılamayacağı meselesidir. Ahmet Rıza, Müslüman bir kişinin dinin izni olan çok eşliliği kabul etmemesinin küfür olduğunu dahi iddia eder⁶⁴.

Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı, romancı Fatma Aliye ile İstanbul Üniversitesinde Kadın Hukuku dersleri veren Mahmut Esat'ın çok eşlilik konusunda yaptıkları tartışma o dönemde bir hayli ses getirmiştir. Mazhar Osman'la birlikte Mahmut Esat çok eşliliği savunup faydalarını anlatırken Fatma Aliye Hanım ve Şemsettin Sami çok eşliliğin ancak özel şartlarda gerçekleştirebilen bir ruhsat olduğunu savunmuşlardır. Mahmut Esat, çok eşliliğin İslam'dan önce birçok toplumda görüldüğünü, İslam'dan önceki toplumlarda evlenilecek eş sayısının sınırlandırılmadığını, İslam'ın bu sayıyı dört ile sınırlandırıp evliliği özel şartlara bağladığını söyler. Mahmut Esat'a göre evliliğin gayesi, “tenasül-i zürriyet” (neslin çoğalması) ve “beka-yı nev'dir” (soyun devamı) ve çok eşlilik erkeğin doğasında vardır. Ayrıca kadının hamilelik ve lohusalık döneminde erkeğin cinsel ihtiyacını karşı-

⁶²Şemsettin Sami, *Kadınlar*, 60-65.

⁶³Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 107-114.

⁶⁴Ahmet Rıza, “Kadın”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 3*, (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992), 192-197.

layamaması ve kısırlık da çok eşlilik için birer sebeptir. Ona göre çok eşlilik toplumu fuhuştan korur ve nüfusu diri tutar. Bu gerekçelere rağmen Mahmut Esat Efendi ikinci bir eş almanın şartlarının ağır olması sebebiyle mükerrer evlenenlere İstanbul'da nadiren rastlandığını da bildirir⁶⁵.

Mahmut Esat'ın karşısında duran Fatma Aliye Hanım ise çok eşliliğin dini bir emirden ziyade belli şartlarda gerçekleştirilebilecek bir ruhsat olduğunu iddia eder. O, İslam tarihinde çok eşliliğin toplumda dini kimliği ağır basan kişilerce yapıldığını, bunlar haricindeki kişilerin ise eşler arasında adaleti sağlama şanslarının olmadığını iddia ederek bu kişiler için tek eşliliğin esas olduğunu savunur. Hz. Muhammet'in damadı olan Hz. Ali'nin ikinci evlilik dileğini reddettiğini, Hz. Ömer'in de fetihten sonra ikinci bir eş almak isteyen askerleri bundan menettiğini ifade eder. Çok eşliliğin fuhşa engel olduğuna dair görüşe ise, fuhşa meylin kişinin ahlakı ile ilgili bir sorun olduğu gerekçesiyle katılmaz⁶⁶.

Batılılar için kapalı bir kutu olan Osmanlı haremî onların sürekli ilgisini çekmiş, bu vesile ile çoğu fantezi tarzı harem kitapları yazılmıştır. Bir kısım Osmanlı yazarları Avrupalıların Osmanlı haremî hakkındaki fikirlerini paylaşırken ve onları desteklerken bir kısım yazarlar ise Batılıların Osmanlı haremî ile ilgili yanlış fikirlerini düzeltmeye çalışmışlardır. Bunlardan birisi ilk kadın yazarlardan olan Fatma Aliye Hanım'dır. O, *Nisvân-ı İslam* adlı hatıralarında Avrupalı kadınlarla Osmanlı'da kadın, çok eşlilik ve harem konularında yaşadığı diyalogları nakletmiştir. Bu yazılardan biri çok eşlilik hakkında bir İngiliz kadınla aralarında geçen diyalogdur. Madam R. olarak tanıtılan İngiliz kadın bir ramazan akşamı Fatma Aliye Hanım'ın evine, onun akrabalarından kadınların bulunduğu bir günde katılmıştır. Bu toplantıda kalabalık Osmanlı kadınlarına bakarak Madam R., "Bu salon içindeki hanımlardan hangisi, hangisi ile ortak?" diye bir soru sorarak, Osmanlı'da "tek eşliliğin parmakla gösterilecek kadar az olduğunu" bildiğini iddia etmiştir. Madam R. orada bulunan kadınların hiçbirisinin ortağı olmadığını duyunca buna çok şaşırmıştır. Fatma Aliye Hanım ona, erkeğin ikinci bir eş alma-

⁶⁵Fatma Aliye-Mahmut Esad, *Taaddüd-i Zevcât Zeyl*, 65-72. Mahmut Esat konuyu Hukuk Fakültesinde verdiği derslerde detaylı bir şekilde ele almıştır. Daha geniş bilgi için bk. Mahmut Esat: İbn-i Emin Seydişehirî, *Kitâb-ı Nikâh* (Dersaadet: Matbaa-i Hayriye, 1326-1328/1910-1912), 303 s.

⁶⁶Fatma Aliye-Mahmut Esad, *Çok eşlilik-Taaddüd-i Zevcât*, 17.

sının izne tabi olduğunu, gücünün yetmesi durumunda erkeğin bundan menedilemeyeceğini, ancak erkeğin eşler arasında adaletli davranması gerektiğini, adaleti sağlayamayacaksa tek eşle yetinmesinin şer'an emredildiğini anlatır. Madam R. bu açıklamalardan sonra ikna olur⁶⁷.

Fatma Aliye Hanım aynı eserin boşanma ile ilgili hatıralarını anlattığı bölümde şehir kadınlarının rehavetten dolayı çok eşliliği istemediklerini de iddia eder. Taşralı kadınların karnı doyup sırtı pek olduğu zaman kocalarından, başka bir şey istemediklerini, onların mesire yerlerinde gezme gibi bir dertlerinin olmadığını, bu sebeple de eşleriyle anlaşmazlık yaşamadıklarını ifade eder. Arkadaşı, taşralı erkeklerin birden çok kadınla evlendiğini, kadınlar için kocalarına bundan iyi bir kızma sebebi olamayacağını Fatma Aliye'ye söylediği zaman o, bu kadınların üzerine ortak geldikçe sevindiklerini, kocalarının dörde kadar evlenmelerini dahi istediklerini, çünkü ortak arttıkça kadınların işlerinin azaldığını vurgular. Buna yapılan itiraz sonucunda, köylü kadınların hayvan bakımı, arazi işleri yaptığını ve odun taşımak zorunda kaldığını bu sebeple köy işlerinde kendilerine yardımcı olabilecek ortak istediklerini ifade eder. Şehir kadınlarının ise tembellikten saçlarını bile cariyelere tarattığını belirtir⁶⁸.

Sebilürreşat dergisinde Aksekili Ahmet Hamdi "İslâmiyet ve Taaddüt-i Zevcât" başlıklı yazı serisinde İslam'ın çok eşliliğe bakış açısını anlatmayı amaçlamıştır. Bu yazılarda çok eşliliğin hikmeti üzerinde durulmuş, Batılıların bu meseleyi sürekli kaşındıklarını, içimizdeki Batı hayranlarının da olayın aslını bilmeden onları körü körüne taklit ettiklerini ifade etmiştir. Çok eşliliğe saldıranların onu "erkân-ı diniyyeden" (dinin esasından) sanarak saldırmalarını eleştiren Ahmet Hamdi, çok eşliliğin "erkân-ı diniyyeden" olmadığını, zaruretten dolayı meşru kılınan bir durum olduğunu belirtir⁶⁹.

Osmanlı'nın son döneminde dört kez şeyhülislamlık yapan Musa Kâzım Efendi çok eşlilik konusunda Mahmut Esat gibi düşünür. O, gebelik ve hayız gibi nedenlerin erkeğe birden çok kadınla evlenme hakkı verdiğini, çeşitliliğin doğal

⁶⁷Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm*, 71-100.

⁶⁸Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm*, 218-219.

⁶⁹Aksekili Ahmet Hamdi, "İslâmiyet ve Taaddüt-i Zevcât", *Sebilürreşat*, 19 Muharrem 1332/1916/5 Kanun-ı Evvel 1329/18 Aralık 1913, 226-227-228.

bir istek olduğunu, şeriatın esasında çok eşliliği emretmediğini, çok eşliliğin karılar arasında eşitliğin sağlanabilmesi durumunda caiz görüldüğünü ifade eder⁷⁰.

Mansurizade Sait ise çok eşliliğe dair değişik bir yorumda bulunur. Ona göre, çok eşlilik İslam'ın ne emrettiği ne de yasakladığı bir uygulamadır. Fıkıh bunu kanun koyucunun yetkisine bırakmıştır. Bu sebeple o, çok eşlilik üzerine yapılan tartışmaları anlamsız bulur. Çözüm olarak çok eşliliğin bir kanunla yasaklanmasının gerektiğini iddia eder. Ona göre çok eşliliğe getirilecek bir yasak bütün bu tartışmaları da bitirecektir⁷¹.

Öbür yandan Osmanlı kadınlarının geri kalmasının sebebi olarak İslamiyet'i gören Selahattin Asım buna dair bir kitap yazar. *Türk Kadınlığının Tereddidi*⁷² isimli bu kitapta “tesettür⁷³, nikâh, talak, zevcelerin taaddüdü, veraset, çocuğun babaya aidiyeti, cariyeye ve müstefreşe...”⁷⁴ gibi hususların dinin ortaya koyduğu esaslar olduğunu ileri sürerek Osmanlı kadınlığının geri kalışının asıl sebebinin din olduğunu vurgular. Böylece Osmanlı'nın son döneminde yapılan tartışmalarda çok eşliliğin sadece ruhsat mı yoksa emir mi olduğu değil, aynı zamanda çok eşlilik ve odalık gibi doğru kabul edilmeyen uygulamalardaki sorumluluğun bizzat dinin kendisinde olduğu da gündeme getirilmiş olur. Bu bakış açısı Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Batıcı zihniyetin yansımalarını verir.

Medeni Kanun'un kabulünden evvel Osmanlı toplumunda çok eşlilik devam etmekteydi. Bu mesele kamuoyunda tartışılmakta ve çözüm önerileri ortaya kon-

⁷⁰Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (23.Baskı), haz. Ahmet Kuyaş (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 448.

⁷¹Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 450.

⁷²Selahattin Asım, *Türk Kadınlığının Tereddidi yahut Karışmak* (İstanbul: Resimli Kitap Matbaası, t.y.). Bu kitabı Türk Yurdu Kitaphanesi çıkarmıştır. Selahattin Asım “Tereddi” kelimesinin anlamı ile ilgili verdiği dipnotta kelimeyi Fransızca “Dégénérescence” tabiri karşılığı olarak kullandığını, kelimenin “İnhitat ederek değişmek” (*Türk Kadınlığının Tereddidi yahut Karışmak*, s.2) anlamına geldiğini ifade eder.

⁷³Selahattin Asım tesettür konusunda da menfi görüşlere sahiptir. Selahattin Asım *Türk Kadınlığının Tereddidi yahut Karışmak* adlı eserinde, kadınların, dinsel yasalara uygun olarak sadece zevce veya anne kimliğinin öne çıkarıldığını, bu sebeple kadının şehvet ve üremeden başka bir işe yaramadığını düşünülüğünü belirterek, kadının dişilikten kurtulup insan mertebesine ulaşmasının önündeki en büyük engelin din olduğunu iddia eder. Tesettür, kadını ve ardından cemiyeti yarım bırakan en büyük etkidir. Kadını dışı konumundan başka bir kimlikle göremeyen bir toplumun ancak tesettüre ihtiyacı olduğunu söyleyerek, modernleşmenin ve kadının birey olarak toplum hayatında yerini almasının ancak tesettürden kurtulmayla mümkün olabileceğini dile getirir.

⁷⁴Selahattin Asım, *Türk Kadınlığının Tereddidi yahut Karışmak*, 19.

maktaydı. Bu sebeple 1917 yılında çıkarılan *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, çok eşli evliliğe farklı bir düzenleme getirmiştir. Düzenlemede kocanın ikinci bir eşle evlenmek istemesi, ilk eşinin iznine bağlanmıştır ve üzerine kuma getirilmesi durumunda kadına boşanma hakkı verilmiştir⁷⁵. Bu kanuna göre evlenmiş olan ilk çift, romancı Halide Edip Adıvar ve eşi Salih Zeki Bey'dir. Salih Zeki Bey eşine danışmadan ve onun iznini almadan ikinci bir kadınla evlenince Halide Edip Adıvar eşini boşama hakkını kullanmıştır⁷⁶.

Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde kumalık yani çok eşlilik meselesine değinmiştir. Ziya Gökalp eski Türklerde erkeklerin tek eşli olduklarını belirttikten sonra emperyalizm dönemi olarak adlandırdığı Osmanlı ve Selçuklu döneminde hakanların ve beylerin eşlerinin üzerine kuma olarak eşler aldıklarını, bu eşlerin gerçek eş olarak kabul edilmediğini, bunların şer'i bir hile ile aileye dâhil edildiğini, kuma çocuklarının öz annelerine anne diyemediklerini, kumaların mirastan hak alamadıklarını, hatunların hakanın ilinden olmasına karşılık kumanın başka illerden olduğunu anlatır⁷⁷. Bu açıklamalarla tek eşliliğin Türk töresi olduğu anlayışını gündeme taşır. Böylece resmî ideolojinin fikir babası olarak tek eşlilik taraftarı olduğunu beyan ederek devletin yasaklama getireceği konuda toplumsal bilinçaltını harekete geçirip yasağa gelecek toplumsal tepkileri hafifletir.

Cumhuriyet döneminde hazırlanan *Medeni Kanunu*'nun ilk taslakları çok eşlilik konusunda oldukça kesindir. İkinci bir eş almak isteyen erkeğin mahkemeye gidip hâkimden ikinci bir eşe ihtiyacı olduğuna dair bir dilekçeyle her iki eşine adaletle davranacağını ispatlayan deliller getirmesi gerekiyordu⁷⁸. 1923'te Meclis'e sunulan *Aile Kanunu* tasarısında çok eşlilik tamamen kaldırılmamıştır. Komisyon, fuhşu önlediği ve nüfusun artışını sağladığı gerekçesiyle çok eşliliğin kaldırılmamasından yana görüş bildirmiştir. Böylece "Şeriatın poligamiyi caiz görmesindeki yararlardan da yoksun kalınmamıştır."⁷⁹

Çok eşlilik konusu Cumhuriyet döneminde kesin bir karara bağlanmıştır. Dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt tarafından hazırlatılan İsviçre me-

⁷⁵Fındıkoğlu, "Türklerde Aile İctimaiyatı", 18.

⁷⁶Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 131.

⁷⁷Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (Yedinci Baskı) (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1968), 147-148.

⁷⁸Duben-Behar, "Çokeşlilik", *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1840-1940*, 163.

⁷⁹Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 528-529.

deni kanununun esas alındığı 900 maddelik *Türk Medeni Kanunu*, Millet Meclisi tarafından 17 Şubat 1926 yılında kabul edilmiştir. Böylece çok eşlilik resmen yasaklanmıştır. Ayrıca kadına boşanma ve miras hakkı da bu kanunla getirilmiştir⁸⁰.

Medeni Kanun'la birlikte çok eşliliğe yasak getirilmesine rağmen toplumun genlerine iyice yerleşen ve belirli kuralları olan bu gelenek, hayattan tamamen kaldırılamamıştır. Şehirlerde bu tür evlilikler gizli bir şekilde imam nikâhı ve metreslik (dost tutma, kapatma ve aldatma) adı altında yapılırken, kırsalda çok eşlilik uygulamaları devam etmiş, çok eşlilik konulan yasaklara rağmen bir türlü engellenememiştir⁸¹.

8. İslam'da ve Osmanlı'da Cariyelik/Kölelik

Köle kelimesi TDK Türkçe sözlükte, “savaşta tutsak alınan, yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan veya başkasından satın alınan kimse, kul, esir; birinin emri altında bulunan, özgür olmayan kimse”⁸² şeklinde tanımlanmaktadır. Terim olarak ise, “Başka kişinin malı ve mülkü olan kişiye köle, memluk, kul, bende, halayık ve esir, kadın köle için cariyeye ve odalık; köle sahibine ise efendi veya mevla”⁸³ anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca güçlünün zayıf olana hükmetmesi ve onu her alanda kullanması olarak da tanımlanabilen kölelik için Türkçede köle kelimesinden başka, kul, bende, halayık, esir ve kadın köle anlamında cariyeye, odalık; Farsçada bende, gulam, kadın köle için keniz; Arapçada abd, rakik, memluk, kinn, gulam, rakabe, vasif, milkü'l-yemin ve kadın köleler için memluke, vasife, cariyeye, eme ve gurre kelimeleri kullanılmıştır. Belirli dönemlerde sahibin daha ziyade beyaz, köle kelimesinin ise zenci köleler için kullanıldığına rastlanmaktadır⁸⁴.

İnsanlığın ortaya çıkışı ile birlikte başlayan köleliğin başlangıç tarihi tam olarak tespit edilememiştir. Hemen hemen bütün dünya milletlerinde kölelik mü-

⁸⁰Aytunç Altındal, *Türkiye'de Kadın* (İstanbul: Anahtar Kitap Yayınları, 1991), 123.

⁸¹Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik*, 49.

⁸²Türkçe Sözlük, (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 1497.

⁸³Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 390.

⁸⁴Muhammed Hamdullah-M. Akif Aydın, “Köle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.26 (Ankara, 2002), 237-246.

essesesi mevcuttur⁸⁵. Kölelik birçok medeniyette olduğu gibi, ilahi dinlerin tamamında da vardır. Ancak kölelerin yaşam şartları, medeniyet ve din anlayışlarına göre farklılık göstermiştir. Tarihte bazı kavim ve dinlerde çok ağır şartlarda yaşayan köleler, İslam'dan sonra iyi şartlarda yaşamıştır⁸⁶.

İnsanlık tarihi savaşlar tarihidir. Savaşlarda kaybeden taraf galip gelenler tarafından değişik şekillerde cezalandırılmaktaydı. Bu ceza metotlarından birisi de esirlerin köle olarak kullanılmasıdır. Ayrıca komşu kavim ve kabilelerden kaçırılan insanlar da köle olarak pazarlarda satılmakta veya kaçırılan kişi tarafından kullanılmaktaydı. Tevrat'ta kişinin borcu karşılığında köle olarak kullanılabilmesine dair hükümler bulunmaktadır. Hristiyanlıkta ise kölenin azat edilmesine dair bir hüküm mevcut değildir. Eski Yunan ve Roma'da, cahiliye Arapları döneminde kölelik çok yaygındır. Cahiliye Araplarında efendileri kölelerini istedikleri gibi kullanabilirdi. Hatta cariyesini fuhşa zorlayarak onun üzerinden para da kazanabilirdi. Böylesi bir ahlaki sapkınlık kölelerin insan sayılmamasının neticesiydi⁸⁷. İslam ise kölelere insan muamelesi yapılmasını, güzel giydirilmesini ve gerekli şartlar oluşunca azat edilmesini tavsiye etmiştir. İslam, Cahiliye toplumunda var olan bu müesseseyi insani boyutlara çekmiş, ona çeki düzen vermiş, nihai olarak kaldırılmasını amaçlamıştır. Kuran-ı Kerim, toplumsal yapının ayrılmaz parçası hâline gelen köle sahibi olmayı açıkça yasaklamasa da esas olarak onu ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek gibi birtakım sorumlulukları köle sahibine yükleyerek, köle sahibi olmanın cazibesini azaltmaya çalışmıştır⁸⁸.

Kadın köle için kullanılan bir terim olan cariyeye TDK sözlükte “yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık”⁸⁹ olarak tanımlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de “*sahip olduklarınız/elinizin altındakiler*”⁹⁰ ifadesi genellikle cariyeler için kullanılmış ve yedi kere tekrarlanmıştır. Ayrıca evin erkeğine

⁸⁵Sibel Bagatur, “Osmanlı'da Kölelik” (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi 2011), 1.

⁸⁶Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem* (İstanbul: Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları, 1995), 69-100.

⁸⁷Hamdullah ve Aydın, “Köle”, 237-238.

⁸⁸Ali Hatalmış, *İslâm Toplumunda Kölelik ve Cariyelik* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2012), 45.

⁸⁹Türkçe Sözlük (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 445.

⁹⁰Kur'an-ı Kerim: el-Ahzab Suresi, 33/50; en-Nisa 4/24; el-Mü'minûn 23/6; en-Nur 24/33.

ait özel hizmetler gördürülmek üzere alınan kadınlar hakkında odalık tabiri kullanılır. Efendilerinin yatağına giren odalıklar, cariye adıyla da anılmaktadır⁹¹.

İslam, cariyeler konusunda cahiliye döneminden gelme alışkanlıkları yıkmış, cariyelerin fuhşa zorlanmasını yasaklamış, efendilerinin cariyelerini azat etmeleri ve onlarla evlenmeleri teşvik edilmiş, cariyelere birden fazla erkekle beraber olmak yerine sadece efendileriyle beraber olma izni verilmiştir. Bu izin arada nikâh akdi olmadan yapılmış bir evliliğe benzetilmiştir⁹². Böylece Kuran-ı Kerim kölelerin insani bir hayat sürmelerinin önünü açmaya çalışmıştır. İslam, köleliği sadece savaşta ele geçirilenler için kullanmış, diğer köle edinme yollarını kapatmıştır⁹³.

Kölenin hür insanlar gibi evlenip yuva sahibi olması, bu yoldan çeşitli insani ihtiyaçlarını gidermesi hak olarak görülmüştür. Kölelerin insani olan bu haktan mahrum edilmesi İslam'da hoş karşılanmamıştır. Cariyesiyle, evlilikte olduğu gibi sürekli bir cinsel ilişki bağı (istifraş) kurmayacak olan efendinin onu köle veya hür bir kimseyle evlendirmesi gerekmektedir. Kuran-ı Kerim'de, *“İçinizden bekârları, köleleriniz ve cariyelerinizden salih olanları evlendiriniz. Eğer onlar yoksul iseler Allah onları lütfu ile yoksulluktan kurtaracaktır. Allah âlimdir, genişlik verendir.”*⁹⁴ buyurulmuştur. Hür kimselerin köle ve cariyelerle evlenmeleri de teşvik edilmiştir.

*“İman etmemiş müşrik kadınlarla evlenmeyiniz. Muhakkak ki mümin bir köle kadın, sizin hoşlandığınız da olsa müşrik bir hür kadından daha hayırlıdır. Kızlarınızı müşrik erkeklerle evlendirmeyiniz. Şüphe yok ki mümin bir erkek köle hoşunuza da gitse müşrik ve hür bir erkekten daha hayırlıdır.”*⁹⁵

Kölelerin, kölelerle ve özellikle hürlerle evlenebilmeleri ve bu birlikteliğe normal bir evliliğin bütün sonuçlarının bağlanmış olması kölelik hukukunda önemli bir aşamadır. Amerikan toplumunda kölelik bütünüyle ortadan kaldırılmaya kadar kölelerin, evliliklerinin herhangi bir hukuki sonuca bağlanmaması ve

⁹¹Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, 716.

⁹²Hatalmış, *İslâm Toplumunda Kölelik ve Cariyelik*, 46.

⁹³Hamdullah ve Aydın, “Köle”, 238.

⁹⁴Kur'an-ı Kerim: en-Nur 24/32.

⁹⁵Kur'an-ı Kerim: el-Bakara 2/22; ayrıca bk. en-Nisa 4/25.

belirli dönemlerde kölelerle hürlerin evlenmesinin yasaklanması bu aşamanın önemini daha belirgin biçimde ortaya koymaktadır⁹⁶.

9. Osmanlı'da Odalık (Müstefreşe) Hukuku

İstifraş kelimesi yatağına almak manasına gelen “fıraşa almak” demek olup, bu münasebetle odalık cariye almak anlamında kullanılan bir tabirdir. Şer’i hükümlere göre bir erkeğin bir kadınla evlilik işleminin helal olması yalnız nikâh ile olmaz, istifraş ile de olur. Bir cariyeyi para ile satın almakta verilen para, cariyeyi alanın malı yapmış ve bu uygulama istifraşı helal kılmış olur. Odalık cariye tutmak yerine istifraş etmek tabiri kullanılmıştır. Para ile alınan cariye “müstefreşe”⁹⁷ denilir. Türkçe sözlükte odalık “Bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı kadın”⁹⁸ olarak tarif edilmiştir. Odalık, evin erkeğine ait hususi hizmetler gördürülmek için alınan kadınlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Efendilerinin “fıraşına dâhil olan” (yatağına giren) odalıklar “cariye” umumi adını da taşırlardı. Osmanlı’da bütün cariyeler gibi odalıklar da genellikle Kafkas taraflarındandı. Bazı odalıklar efendilerinin meşru eşliğine kadar yükselirken bazıları da satılarak başka bir kimseye intikal ettirilirdi. Odalık istihdamı Osmanlı’nın son dönemine kadar devam etmiştir. 1908 Temmuz inkılabından sonra odalık istihdamı tamamen ortadan kalkmıştır.

Osmanlı ailesinde evler haremlik ve selamlık olmak üzere ikiye ayrılırdı. Kadınların olduğu bölüme harem adı verilirdi. Haremlerde hizmetçi statüsünde çalışan cariyeler dört kısma ayrılırdı. Bunlar, acemiler, cariyeler, kalfalar (şakirtler) ve ustalar (gedikli cariyeler) olarak adlandırılmaktaydı⁹⁹. Osmanlı sarayındaki Hasekiler odalıktırlar¹⁰⁰. Evlenmek isteyen cariyeler çırağ edilerek azat edilir ve haremden çıkarılırdı. Osmanlı aile sisteminde siyahiler dışındaki cariyeler odalık

⁹⁶H. A. Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl* (Cambridge 1987) 37; P. Kolchin, *American Slavery: 1619-1877* (New York 1993), 122’den aktaran Hamdullah-Aydın, “Köle”, 241.

⁹⁷Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, 97.

⁹⁸Türkçe Sözlük (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 1788.

⁹⁹Akgündüz, *Kölelik ve Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı’da Harem*, 275-292.

¹⁰⁰Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, 716-717.

hizmeti de görmekteydiler. Odalık kurumu İslam'dan önce de vardır. İran, Roma ve Yunan saraylarında yüzlerce cariye mevcuttur¹⁰¹.

Osmanlı'da kölelerin kadın erkek dağılımına göre 17. yüzyıla ait İstanbul mahkeme kayıtlarında bulunan bin tereke defteri incelendiğinde, genellikle kadın kölenin talep gördüğü sonucuna varılmıştır. Buna neden olarak cariyelerin hem hizmetçi statüsünde kullanılması hem de istifraş hakkı bulunan eş statüsünde olması gösterilir¹⁰². Köle alım-satımının en önemli amacı odalık temin etme düşüncesi olmuştur¹⁰³. Odalık statüsü genç kızın genel bir hizmetkâr durumunda olduğunun göstergesiydi. Odalıklar; karakterlerine, yeteneklerine, çekiciliklerine ve güzelliklerine göre değerlendirilir ve cariye olmak üzere yetiştirilirdi¹⁰⁴.

Efendinin cariyesini istifraş etmesi onun hakkı, kölenin de vazifesi olarak kabul edilmiştir. Bunu yasaklayan bir anlayışın köleliğin kabul edilip uygulandığı bir sistemde çözüm üretmediği ve fiilen geçerliliğe sahip olmadığı dikkate alınmalıdır. Evli veya özellikle bekâr bir kimse tarafından satın alınan ve onunla aynı evde yaşamasına izin verilen cariyenin, efendisinin cinsel isteklerine karşı direnebileceğini ve bu hususta konulacak bir yasağın hukuk sistemi tarafından etkili bir tarzda kontrol edilebileceğini düşünmek fazla gerçekçi değildir. Köleliğin yaygın biçimde uygulandığı bütün toplumlarda bu tür bir ilişki biçimi sürekli var olmuştur. Diğer toplumlarda ise bu ilişkiden doğan çocuklarla babaları arasında bir nesep bağı kurulmamış ve köleden olan çocuklar köle olmaya devam etmiştir. İslamiyet bu vakıayı kabul ederek efendinin belirli şartlarda cariyesinden cinsel yolla faydalanmasına izin vermiş, fakat bundan yine köle lehine bazı sonuçlar çıkararak istifraş köleliği azaltma yollarından biri hâline getirmiştir. Efendi ancak bekâr ve ehl-i kitap olan cariyesini belli esaslar dâhilinde istifraş edebilir. Efendinin, cariyesiyle cinsel ilişkide bulunabilmesi için cariyenin hamile olmadığını anlaşılması (istibra), hamile ise çocuğunu doğurması şarttır. Efendinin cariyesinin evlenmesine izin vermesi onu istifraş hakkından vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Aynı nikâh altında birleştirilmesi mümkün olmayan iki cariyeyi —iki kız kardeş gibi—

¹⁰¹Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi-Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*, 150-160.

¹⁰²Akgündüz, *Kölelik ve Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, 161-162.

¹⁰³İsmail Parlatır, *Tanzimat Edebiyatında Kölelik* (Ankara: TTK Yayınları, 1992), 52.

¹⁰⁴Erdoğan Tokmakçioğlu, *Osmanlı Kadın Akımları* (İstanbul: Geçit Kitabevi, 1991), 75.

aynı zamanda istifraş etmek caiz değildir. Bununla birlikte böyle bir cariye başka biriyle karı-koca münasebetine girişmesi zina sayılırdı¹⁰⁵. Efendisinden çocuk doğuran cariye (ümmüveled) hürriyetini garanti etmiş olur ve cariye olarak kaldığı sürece diğer kölelerden hukuken ve fiilen farklı bir statüde bulunur. Bu cariye artık satılamaz, hibe vb. hukuki muamelelere konu olamaz. Efendisinin ölümünden sonra da başka bir işleme gerek kalmadan hürriyetini kazanır¹⁰⁶.

Efendi, karı-koca hayatı yaşadığı cariyesinden çocuk sahibi olmayabilirdi. Bunun yolu azildir. Azil erkeğin çocuk doğmaması için spermini dışarı atması anlamına gelir. Çocuk sahibi olmadan karı-koca ilişkisi devam ettirilebilirdi. Ancak bunun da bazı kaideleri vardır. Fakat efendi, karısının kadın hizmetkârlarını cariye yapamazdı. Cariyelerden birisi efendisine bir çocuk doğurursa, bir daha satılıp başkasına verilmezdi. Cariyeler için çocuk doğurma ikbalin ve rahatlamanın yolu olarak da görülmüştür¹⁰⁷. Efendisi ona hemen hürriyetini vermezse, onun ölümü üzerine hür olurdu. Âdet üzere, nüfusuna geçirdiği çocuk da doğduğu andan itibaren hür sayılırdı. Efendi, kölelerinden birisiyle evlenemezdi ama erkek veya kadın kölelerini bir başka köleyle veya hür biriyle evlendirebilirdi. Kabiliyetli bir köle evin kızı ile evlendirilebilirdi. Bütün kadın hizmetkârlar ve köleler evin harem kısmından sayılır, en yaşlı hanımın idaresi altında olurlardı¹⁰⁸.

10. Osmanlı'da Kölelik/Cariyeliğin Kısa Serüveni

Osmanlı'nın kuruluş yıllarında esirlik müessesesini işletmediği, fethedilen yerlerdeki gayrimüslim halkın hür olarak yaşadıkları bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin banisi Osman Bey'in, savaşta esir aldığı Yarhisar Bey'in kızı Holofira'ya cariye muamelesi yapmayıp oğlu Orhan'la onu evlendirmesi bunun en güzel örneğidir. Yani kuruluş zihniyeti itibariyle Osmanlı bir köle toplumu hayalinde değildir¹⁰⁹.

¹⁰⁵Akgündüz, *Kölelik ve Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, 115.

¹⁰⁶Hamdullah ve Aydın, "Köle", 241.

¹⁰⁷Ehud R. Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, çev. Y. Hakan Erdem (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994), 78.

¹⁰⁸Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi-Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*, 151.

¹⁰⁹Engin, "Osmanlılarda Kölelik", 246.

Orhan Bey zamanında da Bursa ve İznik'in fethinden sonra buralardan hiç esir alınmamış, isteyenlerin şehri terk edebileceği belirtilmişse de insanlar evlerini terk etmeyerek şehirde kalmışlardır. Şehirde çok sayıda dul kadın kalmış, bu kadınların çocuklarına bakacak kimseleri olmadığı Orhan Bey tarafından öğrenilince askerlerden isteyenlerin dul kadınları nikâhla alabileceği fermanını yayınlamıştır. I. Murat zamanında esir alımına başlanmış, bu esirlerin büyük çoğunluğu Yeniçeri Ocağı'nın çekirdeğini oluşturmuştur¹¹⁰.

Osmanlı'nın diğer dönemlerinde savaşta esir alınan kölelere iyi muamele edilmiş, bunlar hiçbir zaman horlanmamıştır. Savaş esirlerinin azalması köle ticaretinin artmasına neden olmuştur. Osmanlı'da köle ticaretinin¹¹¹ en önemli merkezleri İstanbul, Bağdat, Şam, Erzurum, Konya, Belgrad ve Sofya'dır. İstanbul'da ilk esir pazarı Haseki semtindedir. Daha sonra Tavuk Pazarı'nda Esir Hanı yapılmıştır. Esirciler, esirlerini iyi fiyata satabilmek için onlarla yakından ilgilenir, yemeleri, içmelerine dikkat etmenin yanında yetenekli olanlara müzik, dans ve çeşitli el sanatları öğretirirdi. Kadın esirler genellikle aile içi hizmetlerde kullanılır, kendilerine değişik meslekler öğretilir, çok defa çırağ edilerek evlendirilir veya azat edilirdi¹¹².

Özellikle Tanzimat'tan sonra köleliğin/cariyeliğin kaldırılması için teşebbüsler artmıştır. 1857, 1889, 1891 ve 1909 tarihlerinde çıkarılan ferman ve kanunlarla köle ticareti yasaklanmaya çalışılmıştır. Yine 1889'da bu konudaki uluslararası bir antlaşma olan Brüksel Antlaşması'na Osmanlı Devleti de imza koymuştur. Osmanlı'da kölelik müessesesi değişik zamanlarda kaldırılmaya¹¹³ çalışılmışsa da Osmanlı Devleti yıkılıncaya kadar bu kurum tam olarak kaldırılamamıştır. En büyük köle tüccarı olan İngiltere Osmanlı'nın köle ticaretinden vazgeçmesi için sürekli baskı yapmıştır. İngilizler köle ticaretinden yalnızca kendilerinin nema-

¹¹⁰Engin, "Osmanlılarda Kölelik", 246.

¹¹¹Osmanlı'da köle ticareti ile ilgili geniş bilgi için bk.Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, 254 s.

¹¹²Engin, "Osmanlılarda Kölelik", 247.

¹¹³Bu çabalardan biri 1326/1910 yılında Çerkez Teavün Cemiyeti tarafından meclise sunulan "Köle ve Cariyeliğin Ref'i" ile ilgili bir kanun teklifidir. (Yeni Osmanlı Matbaası, 1326/1910).

lanmasını arzuladıkları için en büyük rakip olarak gördükleri Osmanlı'yı bu vesile ile bertaraf etmek istemişlerdir¹¹⁴.

11. Aldatma/Zina

Aldatma kelimesi sözlükte “bir kimseyi yanıltma, beklenilmeyen bir davranışta bulunmak, sözünde durmamak, yalan söylemek ve eşine sadakatsizlik”¹¹⁵ anlamlarına gelmektedir. Bu çalışmada kelimenin eşine sadakatsizlik anlamı kullanılmıştır. Romantik ilişkilerde aldatma, eşler arasındaki sevgi ve anlaşmanın başka birinin ilişkiye duygusal, cinsel ya da romantik olarak müdahil olmasıyla bozulmasıdır¹¹⁶. Bu ilişkilerde aldatma “ihamet, sadakatsizlik, evlilik dışı ilişki, ilişki dışı birliktelik”¹¹⁷ ifadeleriyle de tanımlanabilmektedir. Aldatma ya da aldatılma evliliklerin bitmesinde önemli bir etkiye sahiptir¹¹⁸.

Eşlerin birbirini aldatmasının nedenleri olarak birçok sebep gösterilebilmektedir. Evliliğin önemini tam olarak anlayamama, duygusal tatminsizlik, eşlerin gerçekçi olmayan beklentileri, çiftlerin heyecan ve eğlence duygusunun kaybı gibi nedenler aldatmanın nedenleri olarak görülmektedir¹¹⁹. Bireyin evli olduğu eşi ile cinsellik yaşamaktan haz duymaması, bu sebeple cinsel arzusunu başka birinde karşılama arzusu aldatmanın en başat aktörüdür. Buna göre kişi aşk ve sevgi tatminini başka bir eşte, cinsel tatminini ise diğer bir eşte yaşama eğiliminde de olabilir¹²⁰.

Çiftlerin aldatma eğilimleri ise birbirinden farklıdır. Erkekler ilişkilerini daha çok cinsel, kadınlar ise duygusal olarak betimlemektedirler. Dolayısıyla erkeklerin evlilik dışı cinsel ilişki yaşama istekleri kadınlara oranlara daha yüksek-

¹¹⁴Gül Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi”, Hukuk Fakültesi, c. 9, Sayı 1-2 (Ankara: Haziran-Aralık 2005).

¹¹⁵Türkçe Sözlük (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 88.

¹¹⁶Seren Müezzinoğlu, “Romantik İlişkilerde Aldatma: Bağlanma Boyutları, Kişilik Özellikleri ve İlişki Bağlanımı” (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2014), 11.

¹¹⁷Müezzinoğlu, “Romantik İlişkilerde Aldatma: Bağlanma Boyutları, Kişilik Özellikleri ve İlişki Bağlanımı”, 12.

¹¹⁸Damla Kankaya, “Evli Bireylerde Aldatma Eğilimi ve Cinsel Yaşantılar” (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2015), 32.

¹¹⁹Müezzinoğlu, “Romantik İlişkilerde Aldatma: Bağlanma Boyutları, Kişilik Özellikleri ve İlişki Bağlanımı”, 13.

¹²⁰Kankaya, “Evli Bireylerde Aldatma Eğilimi ve Cinsel Yaşantılar”, 34.

tir. Kadınlar genellikle erkelerle duygusal birliktelik peşindedir¹²¹. Erkeklerin birden çok kadınla olma isteği yasal yollardan karşılanamayınca gayrimeşru yollara düşme riski artmaktadır. Bu yollardan birisi erkeğin başka bir kadını metres veya dost edinmesidir ve bunun ortak adı zinadır.

12. Zina ve İslam'ın Zinaya Yaklaşımı

Eşlerin sadakatsizliği veya aldatma eyleminin cinsellik boyutu zina kavramıyla karşılanmaktadır. Çünkü aldatma eyleminin duygusal ve fikrî yönü yanında onun asıl unsuru eşlerin başkalarıyla cinsel ilişkiye girmesidir. Bu da zina kavramıyla açıklanır. Zina Türkçe sözlükte, “Aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki”¹²² olarak tanımlanır. Bu tanımlamayla dinlerin zinayı tanımlaması arasında fark yoktur. İslam'dan önceki semavi dinler zinayı büyük günahlardan saymış ve bu suçu işleyenlere bazı dünyevi-cezai yaptırımlar öngörmüştür¹²³. İslam'da da durum bundan farklı değildir. Zina, Kur'an-ı Kerim'de beş ayette geçmektedir. Bu ayetler ve sureleri şunlardır: *el-İsrâ* 17/32, *el-Furkân* 25/68, *el-Mümtehine* 60/12. Zina ile ilgili en kapsamlı ayetler ise *en-Nûr* suresinde bulunur:

“2. Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini (nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun. 3. Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu, mü'minlere haram kılınmıştır. 4. Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir. 5. Ancak tövbe edip bundan sonra ıslah olanlar müstesna. Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. 6, 7. Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. 8, 9. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'ı dört defa şahit getirmesi

¹²¹Kankaya, “Evli Bireylerde Aldatma Eğilimi ve Cinsel Yaşantılar”, 36.

¹²²Türkçe Sözlük (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 2660.

¹²³Hüseyin Esen, “Zina-Evlilik Dışı Cinsî Münasebet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 44 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 440.

*(Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır.”*¹²⁴

Bu ayetlerde zinanın çirkin bir yol olduğu, onun büyük günahlar arasında bulunduğu ve zina eden erkekle kadına yüzer sopa vurulması emri vardır. Zina edenlerin ancak zina edenler veya müşriklerle evlenebileceği de bu ayetlerde vurgulanmıştır. Ayrıca birini zina ile suçlamanın da ağır bir itham olduğu vurgulanmış, iddiasını ispat edemeyenlere de sopa cezası getirilmiştir. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'de “fahşâ” kelimesi ve çoğulu “fevâhiş” de zina manasında kullanılmıştır¹²⁵.

İslam dışındaki bazı hukuklar —örnek olarak 1810'dan önce Fransa Hukuku gösterilebilir— zinayı sadece kadına özgü bir eylem olarak görmüştür. İslam'da durum böyle değildir. Çünkü zina eden her iki taraf da cezaya çarptırılır. Osmanlı Devleti de zinaya karşı İslam hukukunun emirlerini uygulamıştır. Tanzimat'tan sonra oluşturulmuş olan 1256/1840 ve 1267/1851 tarihli Ceza Kanunlarında zinaya ilişkin hiçbir hüküm yoktur¹²⁶.

13. Osmanlı'da Zina Hukuku

Eski Türk töresinde zina suçuna uygulanan ceza İslam şeriatındaki uygulamadan daha ağırdır. Eski Türklerde zina eden kişilerin evli veya bekâr olup olmadıklarına bakılmadan parçalanarak öldürüldüğü görülmektedir. Dolayısıyla İslam'dan önceki Türk toplumunda da zina büyük günah olarak kabul edilmiş ve ona çok ağır bir ceza verilmiştir¹²⁷.

Osmanlı toplumunun kendine zıt bir kültür olan Batı kültürü ile irtibatı arttıkça kadın ve aile anlayışında birtakım değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler tüm toplumu kapsamasa da özellikle yüksek tabaka insanları arasında etkili olmuştur. Kadınların, gündemlerinde olmayan farklı hayat algıları harekete geçirilmiş, romanlarla başlayan süreç sosyal hayatı tesirine almaya başlamıştır¹²⁸.

¹²⁴Kur'an-ı Kerim, en-Nûr Suresi 24/2-9.

¹²⁵Esen, “Zina-Evlilik Dışı Cinsî Münasebet”, 440.

¹²⁶Naci Şensoy, “Zina Cürmü”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 8, 2011, 75-80.

¹²⁷Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*, 123-124.

¹²⁸Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*, 124-125.

Osmanlı toplumunda evlilik dışı ilişki/zina toplum tarafından asla hoş karşılanmayan bir ilişkidir. Fakat bu tür ilişkilere verilen cezalarda Osmanlı'nın eski Doğu toplumları ve Eski Türkler gibi katı olduğu söylenemez. Osmanlı'da suç işleyenlerin evli olup olmadıklarına bakılmadan bunlara para cezası uygulanmıştır. Ancak ırza geçme, zorla nikâhlama gibi durumlarda erkeğin cinsel uzvunun kesildiği de tespit edilmiştir¹²⁹.

Osmanlı'da zina isnadında bulunulması durumunda mahkemeler “zinanın sübut ettiği” hükmüne varırsa ceza uygulardı. Mahallelerde insanlar birbirlerini kontrol etmekteydiler. Bu sebeple kim nerede, ne yapıyor, tüm mahalleli tarafından bilinmekteydi. Mahallelinin uygunsuz bir durum isnadında bulunup evine baskın yaptığı kişiler teşhir ve alayla mahkemeye getirilirdi¹³⁰. Buna şu olaylar örnek olarak gösterilebilir: 1589 yılında bir imamın karısının Hızır adlı kişiyle ilişki kurduğu tespit edilmiş, Hızır müebbet kürek cezasına çarptırılırken kadın ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. 1680'de İstanbul Aksaray'da kocası seferde olan bir kadının, ipekçilikle uğraşan bir gençle zina yaptığı esnada yakalandığı iddia edilmiştir. Bunun üzerine kadının recmedilmesine karar verilmiş, erkek ise idam edilmiştir. Bu olay ulema arasında nefretle karşılanmıştır¹³¹.

“Veled-i zina” olarak adlandırılan bir çocuk doğuran kadınlar toplumunda hoş karşılanmamıştır. Bu tür çocuklar şehrin asayiş amirinin gözetimine bırakılmıştır. Osmanlı şehirlerinde genellikle halkın yaşadığı yerlerde bekâr insanların bulundurulmamasına özen gösterilirdi. İş için İstanbul'a gelen bekârlar, bekâr hanlarında barındırılır, böylece gözetim altında tutulurlardı¹³². Dolayısıyla Osmanlı Devleti zinayı hoş karşılamadığı gibi, ona giden yolları da mümkün mertebe kapamaya çalışmıştır.

14. Osmanlı'da Zinaya Giden Yollar: Fuhuş Mekânları

Osmanlı toplumunda sefahat/fuhuş hoş karşılanmayan bir durum olmasına rağmen hayatın içinde eğlence mekânları ve fuhuş vakaları vardır. İstanbul'da

¹²⁹Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*, 124.

¹³⁰Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 68.

¹³¹Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 68.

¹³²Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 69.

özellikle Viyana seferi sırasında fuhşun arttığı tespit edilmiş, fuhş yaptığı saptanan kişiler Bozcaada'ya sürülmüştür¹³³. 1565 tarihinde Galata dışındaki Sultangir Mahallesi halkı mahalledeki bazı kadınların fuhş yaptıkları iddiasıyla kadıya başvurmuştur. Mahalleli, kadınların fuhş yaptığına şahitlik edince kadınların evleri sattırılmış, kendileri de şehirden sürülmüştür¹³⁴. 1567'de padişah çıkardığı fermanla fuhş yapan kadınların tespit edilmesini buyurmuş, bu iş için de kadı, imam ve müezzinleri görevlendirmiştir. Bunlar da mahallelerinde zina yapan kadınları tespit etmişler ve çok sayıda düşmüş kadın yakalanmıştır. Bu kadınlarla evlenmek isteyen erkeklere İstanbul'u terk etmek şartıyla izin verilmiştir¹³⁵. Ayrıca kahvehane ve bekâr çamaşırı yıkayan dükkânların fuhş mekânı olarak kullanıldığı da tespit edilmiştir. Kahvehanelerin ve bekâr çamaşırı yıkayan dükkânların fuhş için kullanıldığı öğrenilince 1570'te bir fermanla bu mekânlar kapatılmıştır¹³⁶. Eyüp'te açılan kaymakçı dükkânlarında da fuhş yapıldığı tespit edilmiş ve bu dükkânlara 1573 yılında kadınların girmesi fermanla yasaklanmıştır¹³⁷. 1570 ile 1583 yıllarında fuhş yapan veya adı kötüye çıkan kadınlar hakkında birtakım kararlar yayınlanır. Bu kararlar fuhş yapan kadınların mahalle değiştirmeleri, onlarla evlenen erkeklerin İstanbul'dan çıkarılmaları, çamaşırcı dükkânlarının açılmaması, Eyüp Sultan'da kadınların kaymakçı dükkânlarına girmemeleri, pe-remelere (kayık) genç kadınların erkeklerle binmemeleri gibi kararlardır¹³⁸ ve bu kararların ortak paydası fuhşu önlemektir.

16. yy.'da İstanbul'da sandal sefaları da fuhşun adreslerinden biri olmuştur. Bu sebeple 1580 yılında kadımla erkeğin birlikte kayığa binmeleri yasaklanmıştır. Bu yasağa rağmen kadınlarla erkekler sandala birlikte binmiş, yakalanınca da karı koca olduklarını iddia etmişlerdir¹³⁹. Aynı dönemde fahişelik yapan kadın-

¹³³Ahmet Refik Altınay, *Eski İstanbul*, haz. Sami Önal (İstanbul: İletişim Yayın., 1998), 47.

¹³⁴Refik Ahmet Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, haz. Sami Önal (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990), 20.

¹³⁵Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, 20-21.

¹³⁶Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, 22.

¹³⁷Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, 25.

¹³⁸Ahmet Refik Altınay, "Kadın Hayâtı, Kadınlar Hakkında Takayyüdât (978-991/1570-1583)", *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, haz. Abdullah Uysal (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987), 57-64.

¹³⁹Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, 28.

ları cariye olarak satan esir tüccarları da ortaya çıkmıştır. Bir nevi mut'a¹⁴⁰ nikâhı¹⁴¹ olarak düşünülebilecek bir uygulama tarzıyla bu cariyeleri az bir para karşılığında satın alan erkekler birkaç gün sonra kadınları geri getirmişler, bu durum mahkemeye bildirilince bu işi yapan esirciler cezalandırılmışlardır¹⁴². 1725'te yani Lâle Devri'nde kadınların süslenip Sadâbâd âlemlerine katılmaları, erkeklerle görüşmeleri, Hristiyan kadınlar gibi süslenmeleri yasaklanmıştır¹⁴³. III. Selim bekâr odalarında fuhuş yapıldığı yönündeki şikâyetler üzerine burada yakalanan fahişelerin cezalandırılmasını emretmiştir. II. Mahmut döneminde Galata ve Üsküdar'da bulunan bekâr odaları yıktırılmış, bu odalarda zina yapıldığına dair izlere rastlanmıştır¹⁴⁴.

Tanzimat'la birlikte mesire yerleri gözde eğlence mekânları hâline gelmiştir. Şirket-i Hayriye'nin kurulması sebebiyle Boğaziçi'ndeki gezinti yerlerine insanlar akın etmiştir. Kadınla erkeğin görüşmeleri burada da yasaklanmıştır. Erkekler ağaç altlarında otururken kadınlar arabalarda dolaşmıştır. Fakat bazen kimsenin görmediği yerlerde görüşmeler gerçekleşmiştir. 1861'de çıkarılan bir *Tenbihname* ile gezinti yerlerinde birbirine söz atmak, içki içip rezalet çıkarmak, mektuplaşmak, çiçek gibi şeyler götürme yoluyla kadınla erkeğin buluşmasına aracılık yapmak yasaklanmıştır. Bu yasak yeterli görülmeyince son çare olarak kadınlarla erkeklerin mesire günleri ayrılmıştır¹⁴⁵.

Osmanlı'da ilk genelev 1860 yılında Aksaray'da "Acem"¹⁴⁶ adında bir İranlı tarafından açılmıştır¹⁴⁷. 1898 tarihinde Beyoğlu'nda Spance adındaki bir

¹⁴⁰Mut'a, İslâm öncesi Arap toplumunda mevcut olan bir nikâh türüdür. Bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği para ile belirli bir zaman karı-koca hayatı yaşamaları olarak tanımlanır. Bu nikâh özellikle savaş veya görevlendirilme nedeniyle yabancı bir beldede yaşamak zorunda kalan erkekler tarafından akdedilirdi. Evlilikte anlaşılan süre dolduğu zaman hiçbir başka prosedür uygulanmadan ayrılık gerçekleşirdi. (Öztürk, *Cahiliyeden İslâmiyet'e Kadın*, 30).

¹⁴¹Bertrand Russell mut'a nikâhının gerekçesi olan, iş nedeniyle evinden uzak kalan erkeğin ve kadının —mut'a sadece erkekler için geçerli bir uygulamadır— ihtiyacını bir şekilde karşılayacağı, bunun sadakatsizlik olarak kabul edilemeyeceğini iddia eder. (*Evlilik ve Ahlak* (Dördüncü baskı), çev. Vasıf Erenus (İstanbul: Say Yayınları, 1997), 142).

¹⁴²Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, 29-30.

¹⁴³Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, 86.

¹⁴⁴Ayşe Melda Üner, *19. Yüzyıl Türk Hikâye ve Romanında Zevk ve Eğlence Kadınları* (İstanbul: Kirpi Kitap, 2011), 23-24.

¹⁴⁵Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, 111-112.

¹⁴⁶Ahmet Rasim, fahişelik yapan kadınların bir kısmına İstanbul'un hovardalarınca "acem takımı" dendiğini belirtir. Bu ifade eserde birkaç yerde geçmektedir. Ahmet Rasim fuhuş mekânları

birahaneenin üst katındaki odalarda fuhuş yapıldığı öğrenilmiş bu sebeple birahane kapatılmıştır. Taksim’de Corci’nin lokantasında da fuhuş yapıldığı bir baskın sonucunda öğrenilmiştir¹⁴⁸. Beyoğlu her zaman vukuatlı bir fuhuş mekânı olmuştur. Beyoğlu’nun ahlaki açıdan çöküşünün Kırım Harbi’nden sonra başladığı bilinmektedir. 1855 tarihinden sonra Yeniçarşı Caddesi ve Çiçekçi sokağında genelevler faaliyete başlar¹⁴⁹. Beyoğlu’nda Müslüman kadınları fuhşa sunan umumhaneler kapatılmış, fuhuş yapan kadınlara da ağır cezalar verilmiştir¹⁵⁰.

Osmanlı toplumunda kadın erkek ilişkilerini belirleyen durum kaçgöç olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir ilişki çeşidinde kadınla erkeğin birbiriyle rahat bir şekilde görüşme ve buluşma imkânı olmamaktaydı. Buna rağmen yukarıda verilen örnek olaylarda görüldüğü gibi fuhuş yapan kadın ve erkeklere toplumda rastlamak mümkündü. Özellikle 19. yüzyıl İstanbul’unda fahişelere rastlanma oranı diğer devirlere göre artış göstermiştir. Fahişelerin büyük çoğunluğu bu tarihlerde de gayrimüslim kadınlardır¹⁵¹.

1900’lü yıllarda fuhuş vesikaya bağlanır. 1909’da İstanbul’da Ahlak Zabıtası kurulur. Bu kurumun görevleri içinde fuhuş yapan kadınları tespit etmek ve hastalık yaymalarını önlemek vardır. 20. yy. başlarında Osmanlı’da fuhuş yapan kadınlar artmış, bu sebeple Celal Nuri İleri *Kadınlarımız* adlı eserinde kötü yola düşmüş kadınların korunması gerektiğini belirtmiştir.

Avrupaî eğitim kurumlarının çoğalması da kadınların yaşantısında birtakım olumsuz değişiklikler getirmiştir. Ahmet Rasim bu kurumların 19. yüzyılda kadınların iffetine zarar veren yönünü *Fuhuş-i Atik* adlı eserinde anlatır. O, bir adamın gelininin dükkâna gelip orada yüzünü açıp kapattığını, adama bakıp bakıp güldüğünü, dükkâncının bu durumu kadının iffetsizliğine yordüğünü nakleder¹⁵².

olarak “Acem, Buhri, Sena Yokuşu, Kaymak” gibi farklı mekânların olduğunu da anlatır. (*Eski Maceralardan-Fuhuş-i Atik Birinci Kısım* (Dersaadet: İkdam Matbaası,1340/1922), 83-93.

¹⁴⁷Sermet Muhtar Alus, “Yosmalara Dair”, *İstanbul Yazıları*, haz. Erol Şadi Erdiç-Faruk İlkan (İstanbul: İstanbul Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, 1994), 253-256.

¹⁴⁸Alus, “Yosmalara Dair”, *İstanbul Yazıları*, 249-252.

¹⁴⁹Ali Şükrü Çoruk, *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1995), 28.

¹⁵⁰Üner, *19. Yüzyıl Türk Hikâye ve Romanında Zevk ve Eğlence Kadınları*, 25.

¹⁵¹Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul’unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*,123.

¹⁵²Ahmet Rasim, *Eski Maceralardan-Fuhuş-i Atik Birinci Kısım*, 9.

Eserde İstanbul'da fuhşun yayıldığını giriş bölümünde komşu kızlarından birinin kötü yola düşmesi ile gündeme getiren Ahmet Rasim, anlattığı birtakım olaylarla İstanbul'da fuhşun ulaştığı boyutu gözler önüne sermiştir.

Birinci Dünya Savaşı esnasında İstanbul lüks yaşamla sefil/fakir yaşamın birlikte görüldüğü bir mekân olmuştur. Savaş sayesinde karaborsacı zenginler oluşmuş, bunlar arasında eğlence düşkünlüğü, alkol, kumar, kadın ticareti sıradan olaylar hâline gelmiştir¹⁵³. Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarında İstanbul'daki fuhş evleri Beyoğlu, Galata, Abanoz ve Zıba mıntıklarında toplanmıştır. Galata'da Müslüman kadın çalışmamıştır. Buradaki vesikalı fahişelerin çoğu Hristiyan ve Musevi kadınlardır. Bu dönemde fahişelerin sayısında artış olmuştur. Bunun nedeni işgal kuvvetlerinin talebi doğrultusunda dışarıdan eğlence için yabancı kadın getirilmesidir¹⁵⁴.

Maddi sebeplerle kötü yola düşmenin önüne geçmek amacıyla kadınlara çorap, fanila örgüsü ve terzilik dersleri verilmiş, bu şekilde kadınların namuslarıyla para kazanabilmeleri teşvik edilmiştir. Mütareke İstanbul'unda halk sefil bir hayat sürerken işgalciler ve yandaşları Tanzimat Fermanı'ndan sonra Batılı mekânların en gözdesi olan¹⁵⁵ Beyoğlu'nda gece kulüpleri açmışlardır¹⁵⁶. Bu gece kulüpleri Osmanlı toplumunda askeri işgalin yanında kültürel işgalin ve yozlaşmanın kapısını açmıştır. Birçok yabancı metres bu kulüplerden çıkmıştır.

15. Metres

Fransızca “maitresse” kelimesinin Türkçe kullanımı olan metres, “Evli bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapama, kapatma, zamazingo”¹⁵⁷ anlamlarına gelmektedir. Ayrıca “dost” kelimesinin anlamlarından biri de metrestir¹⁵⁸. Nikâhsız bir şekilde bir erkekle bir kadının birlikte yaşaması olarak tanımlanan metreslik, hukuki açıdan zina sınırlarına girer. Çünkü evlilikte karşılıklı akit önemlidir. Karşılıklı bir akit olmadığı için metreslik evlilik olarak kabul edilemez¹⁵⁹.

¹⁵³Üner, *19. Yüzyıl Türk Hikâye ve Romanında Zevk ve Eğlence Kadınları*, 26.

¹⁵⁴Üner, *19. Yüzyıl Türk Hikâye ve Romanında Zevk ve Eğlence Kadınları*, 26-27.

¹⁵⁵Çoruk, *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, 26.

¹⁵⁶Üner, *19. Yüzyıl Türk Hikâye ve Romanında Zevk ve Eğlence Kadınları*, 26-27.

¹⁵⁷Türkçe Sözlük (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 1668.

¹⁵⁸Türkçe Sözlük (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 706.

¹⁵⁹Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 28.

Metresliğin ortaya çıkması ve sadakatsizlik, erkeklerin “cinsellik dramıyla” ilgili olduğu kadar eşlerine “hakikati söyleme dramıyla” da ilgilidir. Eşine başka biriyle ilişkisi olduğu hakikatini söylemek çok zordur. Böyle bir itiraf kendi karısının cinselliğinin ona yetmediğini söylemek gibidir. Çünkü metres edinmenin tek nedeni cinsellikdir. Cinsel duygularını tek kadınla bastıramayacağını düşünen erkekler için çok eşlilik vazgeçilmez bir hayaldir. Dolayısıyla çok eşli olmak cinsel noktada serbest olmak anlamına gelmektedir. Yasal yoldan çok eşli olma hayalini gerçekleştiremeyen modern insan için ise metres tutmak, tek kaçış yolu gibi görünmektedir. Dolayısıyla metres edinmenin asıl sebebi erkeğin cinsel isteklerini istediği zaman ve istediği ortamda tatmin etme arzusudur¹⁶⁰.

Metreslik tarihin ilk dönemlerinden beri mevcut bir uygulamadır. Bu uygulamaya sadece antik Yunan üzerinden bir örnek vermek yeterli olacaktır. Yunanlılarda erkekler görünürde tek eşli olmasına rağmen asıl eşin yanı sıra “palaki” ve “hetaryler” denilen eğlencelik kadınlara da sahiptiler¹⁶¹. Bu kadınların asıl işlevi metresliktir ve yalnızca erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını gidermek için kullanılmışlardır. Demostene’in şu sözü bu durumu izah etmektedir: “Bizim gönüllerimizi ferahlandıracak hetayrlerimiz, hislerimizin huzuru için palakilerimiz, evimize bakacak ve çocuk yapacak karılarımız da var.”¹⁶² Bu sözden hareketle evin bakımını yapan ve çocuk doğuran kadınların önemi vurgulanmıştır. Diğer kadınların ise eğlencelik olduğu ve sadece erkeğin cinsel ihtiyacını karşıladığı belirtilmiştir.

Osmanlı’nın son döneminde artan fuhuş evleri ve eğlence mekânlarıyla birlikte özellikle yabancı fahişeler/metresler artmaya başlamıştır. Metresler genellikle bir erkeğin parayla tuttuğu bir kadındır ve birlikte olduğu erkeğin parası bitince onu terk eder. İstanbul’un eğlence mekânlarını ve olaylarını çok iyi bilen Ahmet Rasim zevk kadınlarını “hususiler, yarı hususiler ve kapatmalar” şeklinde tasnif eder. Metres tutmanın nikâhsız bir bağ olmasına rağmen her iki taraf için de evlilik gibi olduğunu, metreslerin/kapatmaların erkeğin tuttuğu evde kaldığını, kapatma/metres tutabilmek için zengin olmak gerektiğini, kapatmalar/metresler

¹⁶⁰Philips, *Tekeşlilik-Sadakat ve İhanet Üzerine Aforizmalar*, 5.

¹⁶¹Kaya, *Dünden Bugüne Çokeşlilik*, 36.

¹⁶²Kemal Karpat, “Ailede Devletçi ve Ferdietçi Görüş”, *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 35.

için “Kumkapı, Yenikapı, Samatya, Yedikule, Fener, Kuzguncuk, Ortaköy, Yeni Mahalle, Büyükdere kıyıları” gibi karışık yaşanan mahallelerin uygun olduğunu da belirtir. Metreslerin/kapatmaların eskilerin odalıklarına benzediğini de iddia eder. Metreslere/kapatmalara mahallenin esnafının saygı duyduğunu, evde yanına bekçi bırakıldığını, ancak işinde profesyonel olan metreslerin/kapatmaların evden çıkmada her zaman başarılı olduğunu da anlatır. Metreslerin/kapatmaların sevgiden anlamadığını, eğlence mekânlarından gelip kapatma/metres olan kadınları sessizliğin egemen olduğu yeni hayatından sıkıldığını, erkek başka kadınlara meylinde edince ona hemen karşılık verdiğini ve geldiği mekânlara genellikle döndüğünü ifade eder. Kocasının kapatma/metres edindiğini öğrenen kadınların çoğu zaman fenalıklar geçirdiğini, bayılmalar, intiharlar ve boşanmaların bolca yaşandığını da beyan eder¹⁶³.

Osmanlı'nın son döneminde artan fuhuş evleri ve eğlence mekânlarıyla birlikte özellikle yabancı fahişeler/metresler artmaya başlamıştır. Metresler genellikle bir erkeğin parayla tuttuğu bir kadındır ve birlikte olduğu erkeğin parası bitince onu terk eder. Bu dönemi (19. yy.) en iyi anlatan romancı olan Ahmet Mithat Efendi, *Diplomalı Kız* (1307/1890) adlı çevirisinde¹⁶⁴ metresler ve metreslik hakkında açıklamalarda bulunur. Buna göre, karşılıklı yazısız bir mukaveleye dayanan bu cinsel ilişkide, kadın ve erkek birbirinden gayri resmi olarak yararlanır. Ne zaman ki sevgililerin bir çocuğu peyda olur, o zaman olay resmiyete bağlanabilir. Ancak, bu metreslik ilişkisi çok uzun süreli bir ilişki değildir. Ahmet Mithat Efendi, böyle bir ilişkiden doğan çocukların verildiği kurumu, “piçhaneler” olarak tanımlar ve şu açıklamalarda bulunur:

“Paris’in amele ve esnaf takımı meyanında erbâb-ı iffet sunûf-ı sâireye nispetle ziyadedir. Hatta bu takım meyanında izdivaçlar bile sunûf-ı sâireden ziyadedir. Lâkin bunların izdivaçları ekseriya ilk çocukları ve bazan ikinci, üçüncü çocukları doğduktan sonra akdolunur.

Kazıyyeyi anladınız ya! Bunlar bâdî-i emirde birbirinin metresi muhibbi olmak üzere münasebet-i gayr-ı meşrûa akdederler. O münasebet iki hafta zarfında bozulmazsa inanmalı ki beş altı ay devam edecektir. O müddet zarfında ve bahusus metresin

¹⁶³Ahmet Rasim, *Eski Maceralardan-Fuhuş-i Atik: Sonuncu Kısım* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1340/1922), 370-398.

¹⁶⁴Şamil Yeşilyurt, *Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 376.

hamli anlaşıldığı zaman fesh-i münasebet edilmezse çocuk doğuncaya kadar da fesholunmayacaktır.”¹⁶⁵

Ahmet Mithat Efendi, *Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr* (1305/1888) romanında da metreslik müessesesinin, kadınların cinsel istismarı olduğunu belirtir. Roman kahramanı Mustafa Kamerüddin ve Polini arasındaki konuşmada evlilikte kadınların çeyizi konusu ile birlikte kadınların metres olarak kullanılmalari gündeme gelir. Osmanlıların kadına “mihir-i müeccel” verdiklerini öğrenen Polini buna çok şaşar. Çünkü Hristiyanlarda drahoma âdeti vardır ve bu sebeple parası olmayan kızlar evlenememektedir¹⁶⁶. Konu metres edinmeye gelince Mustafa Kamerüddin şöyle bir açıklama yapar:

“Hak Teâlâ hazretleri “kadın” denilen nimet-i uzmâyı bir takım fuhuşperestânın pâmâl-i levs ve hakareti olmak için yaratmamıştır. (...) Bir metres dantelâlar, canfesler, elmaslar içinde müstağrak olduğu ve çifte atlı paytonlara bindiği hâlde bile kadın değildir.”¹⁶⁷

Ahmet Mithat Efendi, bu açıklamalara paralel olarak Katoliklik mezhebinde boşanmanın olmayışı sebebiyle Avrupa’da birbirini sevmeyen karı kocaların kendilerince birtakım ayrı yaşama metotları geliştirdiğini belirtir¹⁶⁸. Bu metotlardan biri de eşinden resmen ayrılmadan başka bir kadınla yaşamak ya da metres edinmektir. Batı’da boşanma olmayışı nedeniyle gerçekleştirilen diğer ayrı yaşama metotlarını Ahmet Mithat Efendi romanlarında anlatır. Bunları, “mariage de convenance” yani karı kocanın odalarının ayrı olduğu bir evlilik türü ve “séparation de cour”¹⁶⁹ (iki vücudun birbirinden ayrılması), “seperation de cour du

¹⁶⁵Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri XII Haydut Montari, Diplomalı Kız, Gürcü Kızı Yahut İntikam, Rikalda Yahut Amerika’da Vahşet Âlemi*, haz. Erol Ülgen, M. Fatih Andı, Kâzım Yetiş (Ankara: TDK Yayınları, 2003), 306.

¹⁶⁶Drahoma, “Hristiyanlarda, gelin tarafından güveye verilmesi âdet olan mal veya para”ya denir. (Büyük Türkçe Sözlük, haz. Mehmet Doğan (7. Baskı) (Ankara: Rehber Yayınları, 1990), 282).

¹⁶⁷Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XI Arnavutlar Solyotlar, Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr, Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları* (Ankara: TDK Yayınları, 2002), 365-366.

¹⁶⁸Özgül Aktaş, “Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler” (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011), 18.

¹⁶⁹Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XIV Gönüllü*, haz. Erol Ülgen (Ankara: TDK Yayınları, 2000), 220-221.

bien”¹⁷⁰ (malların ve yatakların ayrılması ama evliliğin kâğıt üzerinde devam etmesi) olarak tanımlar.

16. Boşanma (Talak)

Boşanma, eşler arasındaki hukuki, duygusal ve cinsel bağın koparılması ve yasal olarak kurulan evliliğin yasal biçimde bozulmasıdır¹⁷¹. Bu yazıda aldatma sonucu boşanma sürecine değinilecektir. Boşanma, çiftlerin en tabii hakkıdır. Bir-biriyle anlaşamayan bireylerin aynı çatı altında yaşamaya zorlanmaları çok makul görülmemektedir.

Her ne kadar boşanma evliliğin hukuki olarak sona ermesi olarak tanımlansa da farklı tanımlamaları ve içerikleri mevcuttur. Bunlar; duygusal boşanma, ekonomik boşanma, toplumsal boşanma, ana baba olarak boşanma ve psikolojik boşanmadır. Duygusal boşanma evliliğin gevşemesi esnasında eşlerin birbirine karşı duygularındaki olumsuz değişimi imler¹⁷². Duygusal boşanma gerçekleşince eşin duygusal olarak aldatılmasının önü açılır. Ekonomik boşanmada malların paylaşımı, toplumsal boşanmada dul kalan bireylere toplumun bakışı, ana baba olarak boşanmada çocukların paylaşımı, psikolojik boşanmada ise bireylerin evlilikten sonraki hayata uyum sağlama sorunu vardır¹⁷³.

İnsanlık tarihi boyunca birçok kavimde boşanma görülmektedir. Başlarda Hristiyan toplumunda boşanma mevcut iken özellikle Katolik kilisesinin getirdiği kutsal nikâh anlayışı sebebiyle bu kiliseye mensup Hristiyanların boşanması yasaklanmıştır¹⁷⁴. Ahmet Mithat Efendi’nin gerçek bir olaya dayanarak kaleme aldığı *Müşahadat* romanının “Kitâb-ı Sâlis” bölümünde, “Antuvan Kolariyo” başlığında Katolik olan kahraman Novart’ın babası Antuvan Kolariyo’nun eşi tarafından aldatıldığı, ancak eşini “cürm-i meşhut” yani zina anında yakalayamadığı için

¹⁷⁰Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri, Ahmet Metin ve Şirzat*, haz. Fazıl Gökçek-Özlem Nemutlu (Ankara: TDK Yayınları, 2013), 191.

¹⁷¹Hayrettin Karadeniz, “Boşanma ve Nedenleri”, *Kadın ve Aile Hayatı*, Editör: Nazım Elmas (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 182.

¹⁷²Karadeniz, “Boşanma ve Nedenleri”, 183.

¹⁷³Karadeniz, “Boşanma ve Nedenleri”, 184.

¹⁷⁴Matta İncili’nde 31. ve 32. ayetlerde Hz. İsa şöyle söyler: “31. ‘Kim karısını boşarsa ona boş kâğıdını versin’ denilmiştir. 32. Ama ben size diyorum ki karısını cinsel ahlaksızlıktan başka bir nedenle boşayan her adam, onu zinaya itmiş olur. Boşanmış bir kadınla evlenen de zina etmiş olur.” Erişim 20.12.2017. http://www.oodegr.com/tourkika/ag_grafi/K_D_toyrkika.pdf.

ondan boşanamadığı, kiliseye başvurup “sepörasyon dü kurp (Séparation du corps) denilen yalnız vücutça müfarakattan” ibaret olan bir ayrılık istediği, bunun için eşinin izni olması gerektiği, eşinin izin vermemesi sebebiyle kendine Maryam adlı bir kadını metres olarak tuttuğunu anlatılır. Dolayısıyla Katolik kilisesi boşanmanın olmaması birtakım sosyal ve ahlaki problemler yaratmıştır¹⁷⁵.

İslam hukukunda boşanma karşılığı olarak talak kelimesi kullanılmaktadır. Kelime anlamı olarak çözmek, serbest bırakmak, esaretten kurtarmak, bağlı olanı çözmek, eşinden ayırmak anlamlarına gelen talak, terim olarak nikâh akdini birtakım özel lafızlarla hemen ya da daha sonraki bir zamanda ortadan kaldırmaktır¹⁷⁶. Bir erkeğin eşine “seni boşadım”, “boş ol” veya “tatlik ettim” sözlerini söylemesi açık açık boşanmadır. Kur’an-ı Kerim’de “*Talak ikidir..*”¹⁷⁷ ve “*Onları (kadınları) iddetlerinde (temizlik günlerinde) boşayınız.*”¹⁷⁸ ifadeleri kullanılarak boşanmaya cevaz verilmiştir.

İslam hukukunda talakın (boşanma) birtakım türleri vardır. En şiddetli boşanma şekli olarak “bain talak” görülmektedir. Erkeğin karısına üç kez “boş ol” demesiyle gerçekleşse de tek şartı bu değildir. Üç talak kavramı ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bain talak boşanmada üç boşama hakkının kullanılması durumunda ortaya çıkar. Bain talakla boşanan çiftlerin tekrar birleşme imkânları yoktur¹⁷⁹. Mecelle’de boşama iki kısım olarak ele alınmıştır. Bunlardan biri “ric’i (dönülebilir) diğeri bayin (ayırıcı)” boşama olarak tarif edilir. Bayin boşama tarzı da iki şekilde olur. Bunlara “beynûnet-i suğra” (küçük ayrılık, yeniden akitle dönmek mümkün) ile bain olan boşama ve diğeri de “beynûnet-i kübra” (büyük ayrılık, artık yeni bir akit ile de dönülemeyen üçlü boşama) ile bain olan boşamadır. İkincisi “talak-ı selase” ile olan boşama olup, buna “talak-ı batt” (kesin boşama) da denilir. Buna göre, bir kimse zifafa girdiği kadınına “sen taliksin, mutallakasin, boşsun veya seni tatlik ettim, boşadım” dediğinde, ister bir “ric’i veya bain

¹⁷⁵Daha fazla bilgi için bk. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri XIII, Müşahadat*, haz. Necat Birinci (Ankara: TDK Yayınları, 2000).

¹⁷⁶Ali Yüksek, “İslâm Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011), 11.

¹⁷⁷Kur’an-ı Kerim, el-Bakara 2/229.

¹⁷⁸Kur’an-ı Kerim, et-Talak 65/1.

¹⁷⁹Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. 1 (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996), 303.

talak” niyet etmiş olsun, ister daha fazlasını niyet etsin, isterse de hiçbir şey niyet etmemiş olsun, kadını bir “ric’i talak” ile boşamış olur¹⁸⁰.

Osmanlı aile hukukunun temeli olan İslam hukukuna göre de prensip olarak boşama hakkı erkeğe aittir. Erkeğin tek taraflı iradesiyle karısından boşandığını yalnızca söz ile bildirmesi dahi yeterli görülmüştür. Durumu mahkemeye kaydettirmesi hukuken şart koşulmamıştır¹⁸¹. Ancak sınırlı durumlarda olmak kaydıyla kadın evlilik akdi esnasında boşanma hakkını elinde bulundurmaya şart olarak koşabilmekte ve buna dayanarak mahkemeye başvurabilmekteydi¹⁸².

Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm* adlı eserinde Osmanlı’da boşanma hakkında açıklamalarda bulunur. Bir bayan arkadaşının kocasıyla anlaşamadığını, ondan boşanmak istediğini fakat erkeğin karısını boşamak istemediğini Fatma Aliye’ye anlatırlar. Arkadaşı boşanma hakkının erkeklerde olması sebebiyle eşinden ayırlamayan bayanı bahane ederek bu uygulamayı eleştirir. Fatma Aliye arkadaşına, kadınların duygusal olması sebebiyle boşanma hakkını istismar edebileceklerini belirtir¹⁸³. Ayrıca Fatma Aliye, Hristiyanlıkta boşanma olmamasını da tıpkı Ahmet Mithat Efendi gibi eleştirir.

Son dönemde Türkiye’de boşanma ile ilgili yapılan birçok araştırma mevcuttur. Bu araştırmalardan sadece biri örnek olması için buraya alınmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2014 yılında yaptığı bir araştırmaya göre aldatma olayı boşanmalarda %35 gibi bir oranla üçüncü sırada bulunmaktadır¹⁸⁴. İlginç olan bir nokta ise görüşmenin yapıldığı kişilerin, boşanmada aldatma olayının tek başına bir etken olmadığını, aldatmanın “bardağı taşıran son damla” olduğunu bildirmiş olmalarıdır¹⁸⁵.

¹⁸⁰Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı* (Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 6, 1986), 197-198.

¹⁸¹Saadet Maydaer, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 16, Sayı 1 (2007), 300.

¹⁸²Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 352.

¹⁸³Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm*, 212-224.

¹⁸⁴Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması TBN 2014 (İstanbul: Çizge Tanıtım Kırtasiye LTD Şirketi, 2015), 75.

¹⁸⁵Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması TBN 2014, 80.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA ÇOK EŞLİLİK/ÇOK EVLİLİK (TAADDÜD-İ ZEVCÂT, POLİGAMİ)

Türk romanında genellikle taaddüd-i zevcât ve poligami kelimeleriyle karşılanan çok eşlilik konusu elli beş adet (55) romanda gündeme getirilmiştir. Çok eşlilik meselesinin sunumunda romancıların çoğunluğunun çok eşliliğe karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu görülür. Ahmet Mithat Efendi ve Hüseyin Rahmi Gürpınar çok eşliliği yermeyen nadir romancılardandır. Ahmet Mithat Efendi (*Esaret, Felsefe-i Zenan, Yeniçeriler, Ölüm Allah'ın Emri, Bahtiyarlık, Para, Hasan Mellah, Karı Koca Masalı, Jön Türk*) romanlarında çok eşliliğin güçlü erkekler için bir nimet olduğundan bahsetmiştir. Bazı romanlarında (*Paris'te Bir Türk, Karnaval, Kafkas, Acâyib-i Âlem, Mesâil-i Muğlaka, Müşahadat, Gönüllü, Ahmet Metin ve Şirzat*) Batılılar ile karşılaşan kahramanların çok eşliliği akli, mantıki ve dini açıdan ikna edici bir tarzda savunduğu görülür. *Esaret*'te çok eşliliğe muhalif bir kahraman vardır. Ancak o da kendisine verilen çok eşlilik hakkını kullanmak konusunda son derece isteklidir. *Felsefe-i Zenan*'da kadın kahraman çok eşliliği eleştirir. *Para* ve *Bahtiyarlık* romanlarında dindar olmayan tiplerin dinin tüm emirlerini uygulamamalarına rağmen çok eşliliği uygulamaları eleştirilir. Hüseyin Rahmi Gürpınar da romanlarında (*Bir Muâdele-i Sevda, Mürebbiye, Mutallaka, Metres, Tesadüf, Nimetşinas, Sevda Peşinde, Hayattan Sahifeler, Toraman*) çok eşliliğin tabiatın bir gereği olduğunu ifade eder. *Toraman* romanında çok eşliliğin “horozcasına” uygulanması taraftarı olan Şuâyib Efendi adında bir kahraman mevcuttur. Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Ahmet Mithat Efendi'nin çok eşlilik taraftarı olmasına mukabil meseleye bakış açıları tamamen farklıdır. Ahmet Mithat Efendi çok eşliliğin dinin verdiği bir ruhsat olarak önemli olduğunu vurgularken Hüseyin Rahmi Gürpınar çok eşliliğin tabiatın gereği olduğunu ve yasallığın esas olmadığını vurgular. Öte yandan Halit Ziya Uşaklıgil *Kı-*

rık Hayatlar romanında roman kahramanı Andelip Bacı çok eşliliği boşanmaya karşı olumlar.

Mehmet Vecihi Efendi de romanlarında (*Mihridil, Mehcûre, Mesude, Halime, Feryat*) çok eşlilik meselesini gündeme getirmiş, meselenin kadınlar arasındaki rekabet için büyük bir imkân olduğunu sezinlemiştir. Olay örgüsü içinde çok eşlilik yapan bireyler onun romanlarının esas kahramanlarıdır. Diğer romanlarda birkaç olay veya açıklamalar şeklinde gündeme gelen çok eşlilik Mehmet Vecihi Efendi'nin romanlarında bizzat konu hâlinde işlenir. Eserlerinde çok eşliliğin genellikle olumsuz tarafı üzerinde duran Mehmet Vecihi Efendi'nin romanlarında ilk eşler her zaman iyi insanlarken onların üzerine getirilen kumalar genellikle kötü karakterde çizilmiştir. Bu da kadınlar arasındaki rekabet olgusunu ortaya koymuştur.

Eserlerinde çok eşliliği işleyen Paşabeyzade Ömer Âli (*Türkmen Kızı*), Mizancı Mehmet Murat (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*), Mehmet Celâl (*Elvah-Sevda, Leman*), Ahmet Rasim (*Tecârib-i Hayat*), Fikripaşazade Mehmet Münci (*İnhimâk-ı Memat*), Ali Kemal (*Çölde Bir Sergüzeşt*), Fatma Aliye Hanım (*Muhâdarât, Refet*), Mehmet Rauf (*Menekşe*), Safvet Nezihi (*Kadın Kalbi*), İzzet Melih (*Sermed*), Ayşe Zekiye (*Bir Pederin Hatası*), Süleyman Tevfik (*Cinayet Mahkemesinde*), Halide Edip Adıvar (*Heyula, Handan, Son Eseri*), Güzide Sabri Aygün (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrukesi*), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (*Nur Baba*), Reşat Nuri Güntekin (*Çalılıkuşu*), Celal Nuri İleri [Afife Fikret] (*Âhir Zaman*), Ercüment Ekrem Talu (*Gün Batarken*), Refik Halid Karay (*İstanbul'un Bir Yüzü*) konuyu olumsuz taraftan görmüşler. 1.1. Türk Romanında İçinde Çok Eşliliğin Geçtiği Romanların İncelenmesi

1.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri

1.1.1.1. Esaret¹⁸⁶

Ahmet Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat* serisinin ilk kitabı olarak yayınladığı *Esaret* adlı eserinde çok eşlilikten bahseder. Zeynel Bey bir odalıkla evlidir. Küçük yaşta eve getirdiği cariye Fitnat'ın fiziksel ve cinsel gelişimi dikkat çekici hâle gelir. “Fitnat'ın halâvet-i endam ve letafet-i evza'ı” (*Esaret*, s.17) Zeynel Bey'e haz vermeye başlamıştır. Bu sebeple Zeynel Bey'in aklından Fitnat'ı odalık yapma fikri geçer. Tereddütlü düşüncelerin ardından Fitnat'ın kendi evladı olmadığını, esir olduğunu düşünerek içinden “Mesela ben Fitnat'ı odalık edecek olsam mugayir-i şer'-i şerif bir harekette bulunmamış olurum.” (*Esaret*, s.17) diye geçirir. Böyle bir fikrin saçma olduğunu düşünür. Çünkü o, çok eşliliğe karşı olumsuz bir fikre sahiptir. Çok eşlilik hakkında olumsuz fikre sahip olmasına rağmen, Fitnat'ın göze ve duygulara hitap eden etkileyiciliği karşısında bir süreliğine beklemeye aldığı Fitnat'ı nikâhlama fikrine tekrar döner. İçinden yaptığı muhasebede kendini haklı bulur ve şöyle düşünür:

“Bunların kemalât-ı meşhudesi ne kadar memnuniyetimi mucip olur ise Fitnat'ın halâvet-i endam ve letafet-i evza'ı dahi bana o kadar lezzet vermeye başlamış idi. Hatta bazı kere hülyanın galebesiyle “Adam bunlar sulb-i evladım değil ya? Bahusus kendileri halkın dediği gibi esirdir. Meselâ ben Fitnat'ı istifraş edecek olsam mugayir-i şer'-i şerif bir harekette bulunmamış olurum” gibi hayalde dahi bulunur idiysem de taaddüd-i zevcat pek ziyade menfur ve merdudum olduğu cihetiyle derakap tebdil-i fikir ederek nefsimi ta'yip eyler idim. Acaba bu meselede ben mi haklı idim? Yoksa nefsim mi? Ah bîçâre nefis sen nasıl haksız olursun? Seni çıldırtan şey yalnız Fitnat'ın letafet-i hüsn ü anı mıdır? Ne mümkün! Eğer Fitnat'tan alınan lezzet yalnız temaşasından ibaret olacak olsa yine ne ise ne! Çünkü o endam, o suret, yani kâkül usulüyle, fakat daha uzunca bir suretle kesip kâfurî omuzlarına doğru ve gelişigüzel dalgalandırırvermiş olduğu gisu-yi zerrini ihtimal ki diğerlerinde dahi bulunsun ve tahrirli mavice gözlerinin letafet-i rengine mümkün ki en makbul firuzeler rekabet edebilsin.” (*Esaret*, s.17).

Zeynel Bey'in Fitnat'la evlenme fikrinin arkasında bu kızın cismani özellikleri vardır. Ona karşı duyduğu cinsel hislerde “Ah bîçâre nefis sen nasıl

¹⁸⁶Letaif-i Rivayat serisinin ilk cildinde çıkan *Sû-i Zan ve Esaret* ilk defa 1287/1870 yılında kitap olarak basılmıştır. Eserler günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, “Esaret”, *Letaif-i Rivayat*, haz. Dr. Fazıl Gökçek-Dr. Sabahattin Çağın (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesiyle yapılan baskısından yararlanılmıştır.

haksız olursun?” diyerek nefisini suçlamaz. Zeynel Bey’e göre, Fitnat’ın insanı cezbeden bir görüntüsü vardır. Dolayısıyla bir erkek olarak böyle güzel bir kıza sahip olma duygusu onun için gayet doğaldır. Ayrıca onu nikâhı altına almanın yasal bir zemini olduğunu, düşündüğü şeyin kanuna aykırı olmadığını hatırlar.

Zeynel Bey, köleleri Fitnat’la Fatin’in birbirine âşık olmalarından şüphelenir ve onları ara sıra takip eder. Onların aralarında duygusal bir ilişki olduğunu sezinleyerek Fitnat’ın kendisine karşı duygularını tam olarak öğrenmek için onu imtihandan geçirmeye karar verir. Buna göre, başka bir kadınla evli olan Zeynel Bey, Fitnat’a âşık olduğunu açıklayacak, eğer kız kabul ederse onu karısının üstüne odalık olarak alacak, çok eşliliğe karşı olmasına rağmen onunla evlenecektir.

“Eğer yukarıki tahminim doğru çıkar, yani kalbi çürük ve Fatin’e sadakati mefkut olur da gönlünü bana rabteder ise, o hâlde bana dahi yazık olmamak için ne olur ise olsun istifraş ederim. Zira bu kız karşımda salınıp gezdikçe nefsimi yenemiyorum ve taaddüd-i zevcat aleyhinde olan fikrim mukabilinde bile kendimi âdetâ mazur görüyorum. Yok! Kız Fatin’e sadakatte sabit-kadem olur ise ciğerimden akan kanlar galebe-i hırs ve hasetle belki de gözümden damlar ise de buna dahi bakmayarak mücerret kendisinden ümidimi kesmek için kızı Fatin’e veririm.” (*Esaret*, s.23).

Zeynel Bey, kendi hakkındaki fikrini Fitnat’a sormadan onun Fatin’e âşık olduğunu öğrenerek içi kan ağlaya ağlaya istemeyerek de olsa onları evlendirir. Gençler gerdek odasında sohbet ederken kardeş olduklarını anlarlar ve bunun sonucunda birlikte intihar ederler.

1.1.1.2. Felsefe-i Zenan¹⁸⁷

Ahmet Mithat Efendi *Felsefe-i Zenan* bilgili bir kadınların, dönemin cahil erkekleriyle denk olamayacağını eserin kahramanı Fazıla Hanım vasıtasıyla dillendirir.

“Hiç erkeklere inan olur mu şehvet elinde esir olan bir erkeğin o esaret-i rakibesinden rakibesini kurtarabiliyor da ahlak-ı hamidenin tavsiyesi mucibince

¹⁸⁷*Felsefe-i Zenan*, *Letaif-i Rivayat* serisinin üçüncü kitabı olarak 1287/1870 yılında yayınlanmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, “Felsefe-i Zenan”, *Letaif-i Rivayat*, haz. Dr. Fazıl Gökçek-Dr. Sabahattin Çağın (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesiyle yapılan baskısından yararlanılmıştır.

hareket edebiliyor mu?.. Bahusus âdet-i umumiye bir kadını yalnız bir erkeğe tahsis ederek erkeği müteaddit kadınlara tamim edip durur. Ve erkekler dahi bu nimetin kadrini takdirde kusur etmemekte bulunur iken hazır kendilerine arz-ı hâhiş eden bir kıza iffet-füruşluk edebilirler mi” (*Felsefe-i Zenan*, s.85).

Osmanlı’da erkeklerin çok eşlilik haklarına yöneltilen ince bir tenkidin sezildiği bu satırlarda, kadın psikolojisinin erkekler tarafından hiçe sayılmasının sebebi vurgulanmıştır. Erkeğin evli olsa bile hoşlandığı başka bir kadınla evlenebilme imkânı yani geleneğin erkeği “müteaddit kadınlara tamim” etmesi, erkekleri “iffet-fürüşluktan” men eden en önemli sebep olarak düşünülmektedir. Böyle bir imkâna sahip olan bir erkeğin kendine sevgi besleyen kadına sadakat göstermesinin zor olduğu Fazıla Hanım tarafından ima edilir.

1.1.1.3. Yeniçeriler¹⁸⁸

Ahmet Mithat Efendi’nin *Yeniçeriler* adlı romanının erkek kahramanı Osman Çorbacı, karısının onu aldattığı zannıyla evine döndükten sonra eşini öldürmek için bir olay tertipler. Eserde “Allah Yef’al Ma Yeşau”¹⁸⁹ başlığında anlatılan bu olayda yüzeysel de olsa bir ikinci eşten bahsedilir. Osman Çorbacı cepheden izin alıp eve döndüğü zaman eşi Ayşe’ye, ocak arkadaşlarından birinin kendisine Kozyatağı’nda bir ev verdiğini, evin dayalı döşeli olduğunu, arkadaşı Hasan Pehlivan’ın ona yoldaşlık edeceğini, kendisinin ise sonra oraya geleceğini söyler. Kadın bütün bunlara bir anlam veremese de kocasına mutlak itaat eder. Ayşe hazırlanmak için Arap cariyeyi çağırır. Çorbacı buna da karşı çıkar ve şöyle bir açıklama yapar:

“Hayır, Arap gitmeyecek. Zaten orada harem de var. Arap burada kalsın. Ev bütün bütün boş kalsın.” Demesiyle kadıncağz buna dahi razı oldu. Fakat “Ev bütün bütün boş kalsın dediği zaman evin boş kalacağı zamanı bit-tasavvur Osman Çorbacı’nın dahi gözleri doldu.

Biçâre Ayşecik hem hazırlanır hem de Çorbacı’nın “zaten orada harem var” dediğini tefsir etmek ister.” (*Yeniçeriler*, s.174).

¹⁸⁸ *Yeniçeriler*, *Letaif-i Rivayat* serisinin altıncı kitabı olarak 1288/1871 yılında yayınlanmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, “Yeniçeriler”, *Letaif-i Rivayat*, haz. Dr. Fazıl Gökçek-Dr. Sabahattin Çağın (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesiyle yapılan baskısından yararlanılmıştır.

¹⁸⁹ “Allah dilediğini yapar.” Kuran-ı Kerim, Âl-i İmrân 3/40.

Ayşe “Zaten orada harem var.” sözünün ne anlama geldiğini çözmeye çalışır. Kocasının ikinci evliliği ne zaman olmuştur, kiminle olmuştur ve niçin olmuştur diye çok fazla sorgulamaz. “Zaten orada harem var.” ifadesinin üzerinde kısa bir süre durduktan sonra hazırlanmaya devam eder. Bu noktada o, kocasına tam bir itaat içindedir. Çünkü yıllar sonra elde ettiği mutluluğunu gölgeleyecek bir huzursuzluk istememektedir.

1.1.1.4. Ölüm Allah’ın Emri¹⁹⁰

Ahmet Mithat Efendi’nin aşk ekseninde gelişen olayları anlattığı *Ölüm Allah’ın Emri* adlı eserinde çok eşlilik konusu geçer. Romanın ikinci bölümü ve olayın çözümü Behice’nin Mustafa Paşa’ya Bursa’dan yazdığı teferruatlı mektupla anlatılır. Behice kendisinin otuz beş yaşında konağa geldiğini, genç olduğunu, durmuş oturmuş bir kadın olmadığını, içinde yanan şehvet ateşinin sönmediğini, doksan beş yaşına kadar içindeki şehvet cevherinin sönmeyeceğini, Sıtkı’nın onu reddettiği zaman “Sinesaf onun, o da benim olacak” (*Ölüm Allah’ın Emri*, s.67) diye kendi kendine ahdedtiğini, Sıtkı’ya karşı duyduğu şehvetin ayıplanamayacağını belirttikten sonra Mustafa Paşa’ya şöyle seslenir:

“Siz altmışınızı geçmiş bir adam iken on sekiz yaşında bir kızı ağuş-ı hırs ve şehvetiniz de sıkıştırmakla mütelevviz oluyorsunuz. Sizi on beş yaşında iken evlendirmişler itibariyle hesap edecek olsak o kız sizin kızınızın kızınızın kızı olur idi. Sıtkı ile benim bu münasebetim ise böyle değildir. Eğer İstanbul’u arar isek otuz beş yaşında olduğu halde yirmi beş yaşında bir delikanlıya varmış birkaç yüz kadın bulabiliriz.” (*Ölüm Allah’ın Emri*, s.70).

Behice Kâhya, burada bir gelenek eleştirisi yapar. Altmış beş yaşında bir adamın torunu yaşında bir kıza meyletmesinin toplum tarafından yadırganmadığını, ancak otuz beş yaşındaki bir kadının cinsel ve doğal isteğinin yadırgandığını ifade eder. İstanbul’da kendinden küçük genç erkeklerle evlenen kadın sayısının az olmadığını da belirtir.

Sinesaf’ı satın aldıktan sonra, Sultanahmet’teki evine götüren Behice, bir perşembe günü Sıtkı ile onları buluşturduğunu, genç âşıklara “Mahallenin

¹⁹⁰Ahmet Mithat Efendi, *Ölüm Allah’ın Emri, Letaif-i Rivayat Sekizinci Cüz* (İstanbul: Hacıpulo Çarşısı 13 Numaralı Şark Matbaası, 1290/1873). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısından.

imamıyla muhtarını, bekçisini falanını çağıracağım. Beni Sıtkı'ya nikâh edecekler.” (*Ölüm Allah'ın Emri*, s.96) dediğinde ortamın buz kestiğini, ikisinin de bu teklifi reddettiğini açıklar. Kıyametler koparan Sinesaf'a, Behice gayet rahat bir şekilde, “Ne “Canım yalnız iki ortaklar biz olacak değiliz a. Bu bir âdettir. Memleketimizde binlerce ortaklar var. Onların canı yok mu?” gibi kandırışım para etti ne de tehditlerim.” (*Ölüm Allah'ın Emri*, s.98) der.

1.1.1.5. Bahtiyarlık¹⁹¹

Ahmet Mithat Efendi'nin alaturkalık-alafrangalık mukayesesini yaptığı *Bahtiyarlık* romanında roman kahramanı Osman Kâmil Senai'nin babası, evli olmasına rağmen karısına kuma getirmiştir. Felatun Bey tipinden daha olumsuz bir alafranga züppe tipi olan Senai Efendi, Hüdavendigâr eyaletine bağlı Söğüt kasabasından Yamalı Musa Ağa'nın oğludur. Yamalı Musa Ağa'nın yedi sekiz bin dönüm arazisi, Söğüt'te ipek fabrikası ile bir hanı, Bursa'da da dükkânları vardır. Aynı zamanda o, gaddar bir iltizamcıdır. Çok zengin olmasına rağmen bahtiyar olamamış bir adam olan Musa Ağa için bahtiyarlık, “İstanbul olmaktan ve menâsıb-ı devlette bulunmaktan ibaret[tir].” (*Bahtiyarlık*, s.10). Musa Ağa oğlunu da bu fikirle yetiştirmek ister.

Yamalı Musa'nın oğlu Osman Kâmil Senai, babasından sürekli mevki sahibi bir adam olmanın önemine dair sözler işittiği için “Ben Paşa olacağım.” (*Bahtiyarlık*, s.11) sözünü kendine “vird-i zeban” etmiştir. Yamalı Musa, oğlunun büyük adam olma hevesini gerçekleştirmesi için onu Bursa'da bir Rüştiye'ye vermiş, oradan mezun olunca yeni açılan Mekteb-i Sultani'ye kaydettirmiştir. Senai, annesinin desteğiyle Fransızca dersleri de aldığı için alafranga hayatı tanımaya başlamıştır. Karısını, oğluyla beraber Bursa'ya gönderince köyde yalnız kalan Yamalı Musa tam fırsatını bulmuşken kendine ikinci bir karı alır.

“Rüştiye mektebine bi'l-ithal çocuğa bakmak üzere validesini de Bursa'da suret-i mahsusada istihzar eylediği haneye göndermiş ve o suretle tezayüt eden masraftan mümkün mertebe istifade yolunu temin için dahi köyde karısız kalan hanesine ikinci bir hanım getirip tezevvüç eylemiş idi.

¹⁹¹Ahmet Mithat Efendi, *Bahtiyarlık, Letaif-i Rivayat, 11. Cüz* (İstanbul: Kırkambar, 1302/1885). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Vakıa Osman Kâmil'in validesi şu halden asla memnun olamamış ise de Yamalı Musa öyle bir kadının memnuniyetine adem-i memnuniyetine kulak verecek takımdan olmadığı cihetle kadıncağız bol bol inkisardan başka kendisine medar-ı tesliyet bulamamıştır.” (*Bahtiyarlık*, s.11-12).

Osman Kâmil'in annesi, kendi üzerine evlenen kocasının yaptığına çok üzülmüşse de bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Kocasının açtığı boşluğu kapatmak için hayatını oğlunun eğitimine vakfetmiştir. “Yılda birkaç kerecik Bursa’ya gelip kendisini gören bir zevç ile hayalini işgal edemediğinden bütün kuvvetini oğlunun terbiyesine vermiş[tir].” (*Bahtiyarlık*, s.12). Ancak onun verdiği bu terbiye kontrollü bir terbiye olmadığından Senai tam bir alafranga tip olarak tecessüm etmiştir.

1.1.1.6. Para¹⁹²

Ahmet Mithat Efendi'nin paraya aşırı önem veren kişileri anlattığı *Para* romanında çok eşlilik konusu geçer. Şerife Hanım, İstanbul'un en meşhur gayr-i menkul sahiplerinden biri olan Trabzonlu Mahmut Ağa'nın oğlu olan İsmail Ağa'nın kızıdır. İsmail Ağa, babasının bıraktığı mirasla zengin olmuş, hayatta paradan daha değerli bir şey tanımayan, faizci ve gaddar bir tiptir. Dört tane eşi olan İsmail Ağa'nın doğan çocukları vefat etmiş, bunlardan ancak iki kızı sağ kalmıştır. İsmail Ağa'nın dört eşi vardır. Anlatıcı/yazar Ahmet Mithat Efendi onun dört ešli oluş sebebini, dinin emrini yerine getirmek olarak belirtirken alaycı bir dil kullanır. Zira İsmail Ağa dindar değildir, rakı içip faiz alırken dini düşünmeyen bu adam, eş sayısı hususunda dinin gereğini yerine getirdiğini düşünmektedir.

“Bu zatın dört haremi bulunduğu halde hiçbirisinden erkek evladı olmamıştır. İlk haremi Trabzonlu olup onun hiç çocuğu olmadığından yine Trabzon'da bir Çerkez cariyeye olarak üç çocuk doğurduğu halde üçünün de vefat etmiş bulunması bir aralık İstanbul'a nakl-i umur eylediği zaman Yazıoğlu'nu bir de İstanbullu kadın almaya mecbur etmişti. Bu kadın bir kız tevlit eyledi. Allah'ın emrini yerine getirmek ve fakat yalnız tezevvüç cihetinde tamamıyla yerine getirmek için dördüncü zevceyi de

¹⁹²Ahmet Mithat Efendi, *Letâif-i Rivayat 17. Cüz Para* (İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1304/1887). *Para* romanı *Tercüman-ı Hakikat*'te tefrika edildikten sonra kitap olarak da basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

aldığı zaman bir kız dahi ondan tevellüt ederek işte bu iki kız muammer olmuşlar idi.” (Para, s.47).

1.1.1.7. Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr¹⁹³

Ahmet Mithat Efendi, *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr* adlı romanında iki kadına birden âşık olan roman kahramanı Hasan Mellah nedeniyle çok eşlilik hakkındaki fikirlerini anlatmıştır. Cüzella’ya deliler gibi âşık olup, onu bulmak için diyar diyar gezen Hasan Mellah, aynı şekilde Esmâ’ya da âşık olur. Aşkı için Esmâ’nın ayaklarına bile kapanabilecektir. İki kadına taparcasına âşık olan Hasan Mellah’ın psikolojisini açıklamaya çalışan Ahmet Mithat Efendi, durumu şu şekilde açıklamaya çalışır:

“Âlemde başından aşk geçmemiş kaç kişi bulabilirsiniz? Hele, benden beş on kadarı geldi, geçti. İşte bu gibi sergüzeşt-i ahvâl, hissiyatımla bilmutâbaka bana bu babda şu fikri verir:

İnsan bittabi âşıktır, bittabi maşukadır. Sevmek ister, sevilmek ister. Bir kere sevdiğini daima sever. Bir kere sevildiğine daima sevilmek ister. Bu muaşakayı unutmak mutasavver değildir.” (Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr, s.284).

Ahmet Mithat Efendi, bütün duygularını açık açık söyledikten sonra çok eşlilik fikrinin insani bir gereklilik olduğunu iddia ederek sözlerine şu şekilde devam eder:

“Ben bir vakit bir tiyatro yaptım. Bir adama iki karı sevdirdim ve aldurdım. Taaddüd-i zevcâtın medeniyete sığmayacağı hakkında Avrupalılardan bir fikr-i hikmet almış olan bazı zevat aldıkları hikmet kanûn-ı tabîata muvafıktır zannıyla bizim tiyatro oyununa itiraz eylediler. Hâlbuki kanûn-ı tabîatı karıştıracak olsak taaddüd-i zevcât için bin fetva bulabiliriz. Ben işin bu cihetine de gitmedim... Hissimi ketmetmeyerek doğru söz söylemek üzere bunu söyledim. “Bu çiçek kırmızıdır diye sevebilirim, bu sarı, bu turuncu, bu maî, bu da yeşil diye. Eğer sevicecek bir şeyi sevmekte kusur edersem veyahut hakkıyla sevemezsem o zaman ma’yûb olurum. (...) Vazife ki insanın müteehhil olduğu refikaya şart-ı nikâh olarak bittabi vadedeceği sadakattir. Lâkin bakalım bu vazife hissimi tebdil edebilir mi? His efendim, his! O vazife ile değil a, bir cebbârın emriyle bile tebeddül edemez.

¹⁹³Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar 1291/1874 tarihinde basılmıştır. Eser günümüz Türkçesinde aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar II, Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrâr*, haz. Ali Şükrü Çoruk (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesi kullanılmıştır.

Düşüneceğini düşünür, seveceğini sever vesselâm.” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.284-285).

Ahmet Mithat Efendi yaptığı bu açıklamalarla çok eşlilik uygulamasının haklılığını savunmak amacıyla bir erkeğin birden çok kadını sevebileceğini iddia eder. O, birçok konuda Batılılaşmayı ısrarla savunurken, çok eşlilik meselesinde geleneksel yapının devamından yanadır. Çoğu eserinde erkeğin fitratında çok eşliliğe bir meyil bulunduğunu ısrarla savunur. Çok eşliliği savunurken gerekçelerinden biri erkeğin birden çok kadına sevgi besleyebileceği düşüncesidir ve bunu his olarak tanımlar. Vazifeye karşı hissin çoğu zaman galip gelebileceğini iddia eder. Yazdığı tiyatro ile de bir erkeğin aynı anda iki kadına âşık olabileceğini ortaya koyar. Ona göre birden çok kadını seven birey için çok eşlilik meşruiyet bakımından bir nimettir.

1.1.1.8. Karı Koca Masalı¹⁹⁴

Ahmet Mithat Efendi'nin *Karı Koca Masalı*'nda çok eşlilik konusuna değinilmiştir. Eserde şahıs olarak sadece Mahcemal Hanım ile Cemal Efendi adında çirkin bir karı kocanın tasviri yapılır. İkisi de çirkin olan çift birbirini sevmiş, evlenmiş ve “kemal-i muhabbetle ömür sürüp gitmişlerdir.” Eser, “Onlar muratlarına erdiler ve hatta badehu murat kerevetini bize terk ederek kendileri dar-ı bekaya da girdiler.” (*Karı Koca Masalı*, s.139) diye biter.

Anlatıcı, karılık ve kocalık meselelerinden bahsettikten sonra İslam'ın evlenme ve boşanma hürriyeti vermesine şükreder. Bireyin maddi gücünün olması halinde dört karı ve istediği kadar cariye alabilmesinin İslam Şeriatı'na göre helâl olduğunu vurgular. Buna Müslüman erkeklerin şükretmesi gerektiğini savunur:

“Efendim ne lüzum göreyim? Neden mecbur olayı? Dünyada karı kahtlığına kıran mı girdi? Hikmetlerine hayran olduğum kocakarılar derler ki: “Elimi sallasam ellisi, başımı sallasam başı tellisi!” Alel'husus hamden sümme şükren bir dine tâbiim ki hiçbir hürriyetime duvar çekmediği gibi bu bapta yani keyfim hususunda dahi beni bir daire-i esaret içinde bulundurmuyor. Bir tane alırım. Orta boylu olur da keyfim bir de uzun boylusunu ister ise bir de öyle alırım. Canım ister ise bir de semizini

¹⁹⁴*Karı Koca Masalı* 1292/1875 tarihinde basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. *Beliyyat-ı Mudhike ve Karı Koca Masalı ve Ahmet Mithat Kaynakçası*, haz. Nüket Esen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011). Alıntılar eserin 2011 baskısındanadır.

alırım. Bir de başka türlüünü alırım. Bunları kendi kendime karı ederim. Onlar benden ben onlardan usanır isem ve iki taraf razı olur isek ayrılabiliriz de. O kendisine daha başka istediği gibi bir koca bulur. Ben de bir karı bulurum. Elhamdülillah Hristiyan değilim ki bir karının esiri olayım veyahut karı benim esirim olsun. Dahasını ister misin? İngilizler darılır ama ben pek mutaassıp bir Türk olur da İngilizleri tanımaz isem istediğim kadar âlâ cariyeler de alabilirim. Hasılı keyfim ne ister ise onu yapmakta muhtarım. Fakat dinim bana bunu böyle yap diye emretmiyor. Bir karı ile eş olup yalnız onunla refakati dahi benim mürüvvetime havale ediyor. Oh ne güzel din! Öyle bir din ki benim mürüvvetime emniyet ediyor. Beni mürüvetsiz addedip de kayd-ı esire giriftar etmiyor.” (*Karı Koca Masalı*, s.110-111).

Ahmet Mithat Efendi, bir erkeğin dört karı ile evlenebilme özgürlüğünü övdüğü gibi, bireylerin boşanabilme özgürlüğünü de över. Buna göre İslam’da birbirinden sıkılan çiftler karşılıklı rıza ile ayrılıp, istedikleri zaman başka biriyle evlenebilirler. Bu çok büyük bir lütuftur dedikten sonra okurların “Ya kudretin yoksa?” diye sorabileceğini farz ederek kendi sorduğu soruya yine kendisi cevap verir. Ahmet Mithat Efendi bireyin gücü yoksa sabretmesi gerektiğini, başkasının ırzına tasallutla hırsızlığın birbirinden farkı olmadığını, ırza tasallut etmenin daha kötü bir iş olduğunu beyan eder:

“İyi amma muharrir efendi! Sen o dört karı ile istediğin kadar cariyeyi kudretin var ise alabilirsin. Ya kudretin yok ise?

Ha kudretim yok ise mi? Kudretim yok ise bir tanesiyle kanaat ederim. Ona da kudretim yok ise hiç almayı boynumu büker dururum. Yokluk, kudretsizlik gayrin varlığına göz dikmek için bana bir selâhiyet verdiği dair tabii ne siyasi kanunda hiçbir sarahat bulamıyorum. Bir adamın ırzına göz dikmek ile parasına göz dikmek arasında ne fark vardır? Şu ki ırza göz dikmek daha eşnadır. Lâkin ben her ikisini pek büyük bir hırsızlık addederim. Kendi kendimi hırsız görmekten ise asla hoşlanmam. Netice-i kelâm elimde tutup kokladığım çiçeğe kimse göz dikmesin de birader ben de hiçbir kimsenin çiçeğine göz dikmem.” (*Karı Koca Masalı*, s.111).

1.1.1.9. Paris’te Bir Türk¹⁹⁵

Ahmet Mithat Efendi’nin *Paris’te Bir Türk* romanında, Fransız etkisi bizzat mekân olarak Paris’in seçilmesi şeklinde görülür. Romanda Paris’in sefih

¹⁹⁵*Paris’te Bir Türk* ilk kez 1293/1876 yılında basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar IV, Paris’te Bir Türk*, haz. Erol Ülgen (Ankara: TDK, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin 2000 baskısı kullanılmıştır.

yaşamına ait birçok teferruatlarla birlikte çok eşlilik meselesine de değinilmiştir. Roman kahramanı Nasuh Parislilere Osmanlı'daki çok eşlilik uygulamasına dair karşı konulamaz ve mantıklı açıklamalar yaparak onların meraklarını giderir.

Roman, Paris'e giden bir gemide başlar. Bu gemide yolcuların çoğunluğu yabancılardan oluşur. Bunlar Madam Syrienne ve eşi Monseur Syrienne, Madam Cartrisse, Madam Trouville, Kaliksberg, Angeline, Usse, Julie, Dizier, Mister James'tir. Ayrıca gemide Remzi Efendi, alafranga züppe Zekâ Bey ve Rakım Efendi'nin benzeri Nasuh Efendi vardır. Nasuh bir gazetenin muhabiri sıfatıyla Paris'e gider. Romanın bundan sonraki bölümlerinde cereyan eden olaylar Nasuh Efendi'nin başrolünde gerçekleşir.

Nasuh'la yolculuğun ilk saatlerinde tanışan Madam Cartrisse, genç ve zengin bir kadın olan Madam Catherine ile Nasuh'u tanıştırmaya gayret eder. Cartrisse, Nasuh'a karşı anaç pozisyonunda davranmaktadır ve oğlu yaşındaki delikanlıya bir kız arkadaş bulması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için Catherine ile görüşen Cartrisse, ona kaliteli bir arkadaş olarak Nasuh'u tavsiye eder. Bu karşılıklı görüşmede, Catherine vasıtasıyla Türk erkeklerinin, Batılılar tarafından nasıl tanındığı gösterilir. Catherine diğer Batılı kadınlar gibi Osmanlılar hakkında bir bilgiye sahip değildir ve Osmanlı erkeklerini sadece şehvet düşkün bireyler olarak düşünmektedir.

“Catherine—Demek oluyor ki tavsiye edeceğin zat o dediğim adamdır.

Cartrisse—Evet ismi de Nasuh'tur.

Catherine—Bu nasıl isim?

Cartrisse—Türk ismi.

Catherine—Vay bu adam Türk ha?

Cartrisse—Hem de haniya şu gerçekten Türk olanlar yok mu? İşte onlardan. Öyle...

Catherine—Haniya şu dört karı, on sekiz cariyenin agûş-ı şehvet ve muhâdeselerinde top gibi atılıp deverân eden Türklerden.” (*Paris'te Bir Türk*, s.44).

Kadınlar arasındaki sohbette Batılı kadınların Osmanlı erkeklerini serapa şehvet olarak gördüğü ortaya konar. Batılı bir kadın olan Catherine'nin Osmanlı'daki çok eşlilik ve cariyelik kurumuna dair eleştirisi vardır. Cartrisse, Nasuh Efendiyi iyi tanıdığı için onun adına bir savunma yapmak istemesine rağmen Catherine'i ikna edemez. Bu tarz bir konuşmaya romanın ilerleyen sayfalarında tekrar rastlanır. Yine Catherine ile Cartrisse konuşmaktadır ve yine Osmanlı'daki çok eşlilik eleştirisi yapılmaktadır. Catherine, Cartrisse'yi bir Türk

ve bir Lehli (Polonyalı) ile çok muhatap olduğu için eleştirerek, bu iki adamın onu aldattığını ispat edeceğini iddia eder. Buradaki iddiaya göre “bazı erkeklerin zenperestliği bir sûret-i müşterekede” yaptıklarını söyleyen Catherine’e, Cartrisse şöyle sorar: “Cartrisse—Sûret-i müşterekede mi? Aman Catherine!... Bu sözü senden işittiğime teessüf edeceğim gelir. Bu da taaddüd-i zevcâta mukabil taaddüd-i ezvâc mı olacaktır?” (*Paris’te Bir Türk*, s.56). Bu soru vesilesiyle Catherine çok karılılık meselesine ek olarak çok kocalılık meselesini de gündeme getirir. Catherine’e göre mesele çok eşlilik değil, bir nevi hovardalıkta ortaklıktır. Ona göre birbirini başkalarının yanında överek yücelten adamlar bir nevi piyasa yaparlar. Cartrisse, bu iki adamın birinin Katolik, diğerinin Müslüman olduğunu, birbirlerini yakinen tanımadıklarını söyleyince Catherine, erkeklerin farklı millet ya da dinlerden olmasının hovardalık konusunda anlaşmalarına engel olmadığı şeklinde bir cevap verir:

“Catherine—Öyle ise şu iki kelimeciği dahi arz etmeliğime müsaade et ki, senin bunca senelik tecrübelerin hiçbir netice hasıl etmemiş demektir. Zira hovardalık tarifinde refakat edecek olan iki erkeğin ikisi bir din, bir mezhep ve milletten olmak öteden beri bu işte ittifak ve ittihat etmiş bulunmak lâzımdır zannediyorsun. Demek oluyor ki bir maksad-ı şehvâni uğrunda iki erkeğin derhâl ittifak edebileceklerini muhâlattan addeyliyorsun.” (*Paris’te Bir Türk*, s.57).

Catherine’e göre erkeklerin birinci hedefi, kadını istismar etmek ve cinsel dürtülerini tatmin etmektir. Catherine’in böyle bir anlayışa sahip olmasının sebebi onun babasız bir çocuk olarak doğmasıdır. Babasızlık onda bütün erkeklere karşı güvensizlik duygusuyla birlikte, onlara karşı nefreti de doğurmuş ve bunu beslemiştir.

Paris hayatına iyice alışan Nasuh Efendi, Paris’te sosyete toplantılarına katılmaya başlar. Bu toplantılardan biri Madam Mapercine’nin evinde gerçekleşir. Davetliler arasında bulunan Nasuh’un Türk olması orada bulunanların ona karşı dikkatini bir kat daha arttırır. Bazıları da “bâb-ı istihzâya dahi vüs’at ver[miştir]”. Nasuh’un alaya alınmasının sebebini alaycı kadınlara soran Cartrisse onlardan şöyle bir cevap alır:

“Müstehziye—Hay hay! Aleni de olabilir ya! (Yanındaki refikasının işaret ederek) Hanımla beraber hatırımıza geldi ki biz Türk olsa idik de ikimizi veyahut bizimle beraber daha birkaç yüz karıyı bir Türk Efendi izdivaç etseydi. İşte bu bahis üzerine mülâtefe ediyorduk.” (*Paris’te Bir Türk*, s.144).

Kadınların sözleri üzerine Nasuh Efendi onların alaylarına yine alaylı bir şekilde cevap verir. “Böyle bir nimete malik olan Türk elbette mesut olurdu.” diyerek ardından salondaki kadınlara hitaben “her birinizin binlerce müştakınız” (*Paris’te Bir Türk*, s.145) vardır, diyerek oradaki kadınları över. Çünkü Batı’da kadına eşinden başka erkeklerin rağbetinin olması gayet normaldir ve bu komplimanlar kadının güzelliğinin işareti olarak görülür. Kadınlar bu övgüler karşısında mutlu olurken kocaları da herkesin dikkatini çeken güzel bir eşe sahip olmaktan dolayı sevinirler. Nasuh Efendi’nin bu sözleri orada bulunan herkesi şaşkına çevirir. Sözlerini yanlış muhakeme edenlerin “sûret-i muhakemelerinde hataları vardır. Hem de bu hataları taaddüd-i zevcât hakkındaki hatalarından daha büyüktür.” (*Paris’te Bir Türk*, s.145) der. Nasuh orada bulunan kadınların güzel ve cazibeli kadınlar olduklarını, her erkeğin böyle kadınlara sahip olmak istediğini açıklar. Cartrisse, Nasuh’a hitaben, onun kadınlara övgüsünü takdir ettiğini söyledikten sonra “şu poligami (çok eşlilik) bahsini ne yapacaksınız?” diye sorar. Nasuh bu soruya şu şekilde cevap verir:

“Nasuh—Efendim bahsin bu ciheti siyasî, tabî, feylesofi olmak gibi birçok nokta-i nazarlardan görülür. Cümlesini başka başka muhakeme etmek ise baş ağrıtabak kadar tafsili mucip olur. Binaenaleyh size yalnız şunu arz edeyim ki ben bir karı ile müteehhil bulunduğum halde, karımın rızasıyla bir karı daha alırsam yani şu taaddüd-i izdivaçtan üçümüz dahi razı olur isek bunun kanun-ı tabiat nazarında ta’yip edilecek bir yeri kalır mı?” (*Paris’te Bir Türk*, s.147-148).

Nasuh, aralarında anlaşma yapan kişiler “üçünün dahi rızasıyla bir kontrat akdederler ise kanun-ı tabiat bu mukaveleyi reddeder mi?” (*Paris’te Bir Türk*, s.148) şeklinde yukarıdaki açıklamalarını örneklendirir. Oradakilerden birisi, kimsenin böyle bir mukaveleye itiraz edemeyeceği cevabını verince Nasuh, “taddüd-i zevcât rızâ-yı etrafla vuku bulur ise şâyân-ı ta’yib görülmeye hak bulunamaz.” (*Paris’te Bir Türk*, s.148) şeklinde bir savunma yapar. Ardından açıklamalarına devam eder:

“Nasuh—Öyle ise bir karı koca farz ediniz ki kocası on yedi ve karısı on dört yaşında iken tezevvüç etmişlerdir. Zira bizim memleketlerde tezevvüç ekseriya böyle erken olur. Bunlar otuz sene beraber yaşamışlar. Karısı kırk dördüne ve kocası kırk yedi yaşına gelmiş. Şarkta kırk dört yaşına gelen bir kadın burada altmış yaşına gelenler derecesinde ihtiyar olur. Kırk yedi yaşındaki erkek ise hâlâ genç kalır. Zira

doksan yaşında birkaç adamı ismiyle, resmiyle, şanıyla, şöhretiyle haber verebilirim ki, hâlâ çocuk tevlit etmektedirler.

Zevzek—Yaşasın Türkler! Gördünüz mü karılar Marseillaise şarkısının nâzımı tarafından “Allah’ın en liyakatli oğulları” diye tavsif edilen Türkleri!

Nasuh—(Sözünde devam ile) Şimdi karılıktan çıkmış olan bu zevce hâlâ kocalığında sebat eden zevcine mukabil ne menzelette kalır? Bu halde o kocanın Avrupa usulünce kendisine bir metres (kapatma) tedarik etmesi varidatının bir kısmı küllisini mezbûre ile olan ma’îşet-i fuşsiyyânesi uğrunda sarf etmesi ve binaenaleyh hanesine nazar-ı bîkaydî ile bakması ve şayet bir çocuğu dünyaya gelir ise onu evlât olarak kabul edemeyip bu misillü evlâd-ı nâ-meşrûaya mahsus olan mev’âlara terk etmesi mi!..... muvâfık-ı akl u hikmettir? Yoksa karısını otuz yıllık dost bilerek bu müddet zarfında kendisine göstermiş olduğu hürmet ve riayete asla hâlel gelmemek üzere havâyic-i tabiiyyesini istifa edeceği kadını meşruan kendi hanesine alması ve binaenaleyh hânümânını perişan edecek bir maişet-i sefhâneye mecburiyet görmemesi ve şayet evlâdı olur ise, onları dahi evlâd-ı sairesi gibi bağrına basması mı evlâdır?” (*Paris’te Bir Türk*, s.148-149).

Catherine, açıklamaya verecek bir cevap bulamaz. Çünkü kendisi “piçhaneye atılmış bir bîçâredir.” Orada bulunan Zevzek adlı kişinin, “devam ediniz şanlı Türk, devam ediniz!” demesi üzerine Nasuh sözlerini şu şekilde sürdürür:

“Nasuh—(...) Bir de işin cihet-i tabiiyyesine bakalım. Gözünüzün önüne iki memleket getiriniz ki, birisinin tabiat-ı mevkiyesi icabınca bir erkeğe bir karı çoktur bile! Diğerinin tabiat-ı mevkiyesi icabınca iki karı azdır bile. Ama hüküm-i tabiat böyle. Bir ekmekle karnı doyan adam üç ekmekle aç kalan adama “Bu ne rezalet? Sen de benim gibi niçin bir ekmekle iktifâ etmiyorsun?” demektedir hak kazanabilir mi?..” (*Paris’te Bir Türk*, s.149).

Şeklinde bir soru sorunca oradaki kadınlar bu açıklamalardan utanırlar. Mekânda bulunan ve yazarın Zevzek adını verdiği kişi “yaşasın taaddüd-i zevcât!” (*Paris’te Bir Türk*, s.149) diye haykırır. Açıklamalarına devam eden Nasuh, çok eşliliği dinin emretmediğini, ona sadece cevaz verdiğini, namusun İslam’da çok önemli olduğunu ifade ettikten sonra “ırzına taarruz eden erkeği de ve ırzını muhafaza edemeyen karıyı eşna’-ı mevt ile idam ediyor.” (*Paris’te Bir Türk*, s.150) şeklinde bir açıklama yapar. Nasuh dinin, erkeği bir karıya mahkûm etmediğini de açıklar. Bazen kişiye bir karı yetmeyebilir. Böyle kişilere din dört karıya kadar evlenme ruhsatı vermiştir. Ancak din bu ruhsatı verirken eşlerin arasında “adalet-i tâmmeye” riayet edilmesini şart koşmuştur. Nasuh adaleti tesis

edemeyecek erkeğin bir karıyla yetinmesi gerektiğini de sözlerine ekler. Burada Zevzek adlı kişi “Bir karının birkaç kocaya varması” hususunda Kuran’ın ne dediğini sorar. Nasuh buna şu şekilde cevap verir:

“Nasuh—Evet! Bu da hikmet-i İslamiyenin nazar-ı dikkatinden uzak kalmamıştır. Kur’an hayal âleminde gezinmez. Hakikat âleminde gezinir. Binaenaleyh şimdi arz eylediğim gibi insanı, insanlığının fevkinde tasavvur etmez. İnsan ise bir nev’i hayvandır. Hayvan mevâlîd-i selâsenin en mükemmelidir. Tenâsül-i tabîî babında erkeklik tohum ve dişilik tarla olmak üzere tasavvur edilmek zaruridir. Kur’an dahi böyle tasavvur eder. İmdi bir tarlaya birkaç çiftçi tohum rez’ etse, sonra herkes kendi tohumunun mahsulünü derk etmek lazım gelse tefriğe ne cihetle imkân bulabilir?” (*Paris’te Bir Türk*, s.151).

Nasuh’un çok kocalılık hakkında yukarıda yaptığı açıklama Zevzek adlı kişi tarafından alkışlanır.

“Zevzek—Yaşasın hikmet-i hukuk! Yaşasın hürriyet-i İslâmiyye! Her hükmü positivisme (müsbet-i kat’iyye), her fıkrası realisme (hakikiyye) mezheb-i hikmetleri üzerine kurulmuş! Biz Avrupalılar ise idealimse (hayali) mezhebi içinde dolaşıp ne ucunu bulabilmekteyiz, ne de ortasını!” (*Paris’te Bir Türk*, s.151-152).

Batılılar Nasuh’un çok eşlilik konusunda yaptığı açıklamalardan ikna olurlar. Ahmet Mithat Efendi, Nasuh karakteriyle çok eşlilik savunmasını akılcılık ilkesine göre yapmıştır. Osmanlı’yı dolayısıyla İslam dünyasını tanımayan Batılıların eleştirilerine de cevap vermiştir. Nasuh böyle bir savunmayı yaparken çok eşliliğe karşı Batıdaki aldatma olaylarına da değinmiştir. Batı dünyasında görünürde çok eşlilik olmamasına rağmen metres tutma ve aldatma olaylarının çok olduğunu, İslam dünyasında çok eşlilik konusunda bir kısıtlamanın olmamasının aldatma olaylarını en asgari seviyeye indirdiğini de savunur. Ahmet Mithat Efendi’ye göre, birbiriyle yıllarca evli kalan bireylerden kadının, kocasının ihtiyacını karşılayamaması durumunda kocasının, onu boşaması veya metres tutarak aldatması yerine, karısını evde tutup ikinci bir karı almasında bir sakınca yoktur. Böylece ekonomik özgürlüğü olmayan kadın ortada kalıp mağdur olmayacaktır.

1.1.1.10. Kafkas¹⁹⁶

Ahmet Mithat Efendi *Kafkas* romanında Ruslardaki sevgili anlayışının tamamen cinselliğe dönüştüğü, aşk ilişkisinde birbirini aldatmanın sıkça görülen bir durum olduğu roman kahramanı Katerina tarafından anlatılır. Katerina, âşık olduğu Kaplan'ın şahsında Müslüman-Türk milletinin üyesi olan Çerkezleri, ahlak ve sadakat bakımından över. Türklerin vücut sağlığı sebebiyle birden çok kadını idare edebileceğini dillendirir ve Müslüman Türklerin neden çok eşlilik yaptıklarını şöyle açıklar:

“Katerina—(...) Kaplan senin tanıdığın Moskoflara benzemez. Bir haftalık, bir aylık muhabbet için bir kızı aldatmak bizim Ruslarda görülür denaetlerdendir. Karısı da öyledir erkeği de. Bir erkek bir haftalık, on beş günlük muhabbet için bir karıyı alır ise, o karı kendisini aldanmış saymayıp belki o da on beş günlük bir muhabbet için erkeği aldatmış olmakla iftihar eyler. Bir Çerkez bir kızı sever ise ölünceye kadar sevmek için sever. (...) Ben de biliyorum ki bir Çerkez, bir kızı sever ise sair dört beş cariye ile beraber sevmek için sever. Fakat şunu da bil ki o Çerkez beyi beş karının beşini de ayrı ayrı sevmeye muktedirdir. Sen onları vücudunu, zihnini, insanlığını işretle berbat etmiş, harap eylemiş olan Moskoflara, Avrupalılara mı kıyas ediyorsun? Dikkat etmedin mi ki böyle harap bir Moskofa bir karı bile çoktur. Çok olduğunu her yerde her zaman görüyorsun? Fakat şu latif dağlarda, latif havalarla serbest büyümüş ahu gibi bir Çerkeze elbette bir karı az gelir.

(...) Şimdiye kadar kendimi Kaplan'ın âğuşuna arz etmekten beni men eden bir şey var ise, o da Kaplan'ın benden başka bir veya birkaç karıya dahi yar olabileceği mütalâasıdır.” (*Kafkas*, s.240-241).

Ahmet Mithat Efendi roman kahramanı Katerina'nın dilinden Türklerin sevdiklerine sadık olduklarını, birden çok eşleri olsa dahi herbiri aynı şekilde sevebildiklerini ifade eder. Türklerin vücut noktasından içkiyle sağlığını berbat eden Moskoflara nazaran kıyaslanamayacağını, vücudunu harap etmiş bir Moskofa bir karının bile çok geleceğini, buna karşılık Müslüman Türk'e beş kadının az geleceğini iddia eder. Buradaki açıklamalarına rağmen Katerina, Kaplan'ın birden çok

¹⁹⁶Kafkas romanı ilk defa 1294/1877 yılında kitap olarak basılmıştır. Eser Latin alfabesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar V, Çengi, Kafkas, Süleyman Musli*, haz. Erol Ülgen, Fatih Andı (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

sevgilisi olabileceği mülâhazasıyla kendini “Kaplan’ın ağışuna arz etmekten” korktuğunu söyler.

1.1.1.11. Müşahedat¹⁹⁷

Ahmet Mithat Efendi’nin *Müşahedat* romanında çok eşlilik konusu geçer. Romanda Ağavni’nin babası Antuvan Kolariyo’nun eşi tarafından aldatılmasına rağmen eşinden boşanamayışı ve bu yüzden eşini terk ederek resmi nikâhı olmayan Mâryâm Dudu’yla yaşaması anlatılmıştır. Kolariyo’nun metresi Mâryâm Dudu’dan Ağavni adlı kızını dünyaya gelmiştir. Ancak Ağavni Katolik mezhebine göre gayrimeşru olarak kabul edilir. Roman kahramanlarından Siranuş bu hikâyeye üzerine öz çocuğunu sırf eşinden boşanamadığı için “evlâd-ı zina” (*Müşahedat*, s.123) sayan medeni Avrupa kanunlarının mantıksız olduğunu ve bunun kabul edilemeyeceğini beyan eder. Refet böyle durumların İslam medeniyetinde olmasının mümkün olmadığını belirtince Ahmet Mithat Efendi ona ek olarak İslam’da evliliğin çözülemeyen bir bağla bağlı olmadığını, şeri kuralların “akl ve hikmete ve tabâyi-i maslahata gayet muvafık olarak tayin” (*Müşahedat*, s.123) edildiğini ifade eder. Ağavni, babasının, ilk karısından boşanamadığı için yaşadığı dramatik olayın bir Müslümanın başından geçmesi durumunda nasıl bir netice olacağını sorunca Refet, Antuvan Kolariyo’nun eşi Novart’ı uygunsuz hâlde gördüğü ilk gün “iradetin elinde olsun” (*Müşahedat*, s.123) diye onu kapı dışarı atıp Mâryâm Dudu ile nikâh kıyacağı cevabını verir. Bu cevaba Ağavni ve Siranuş şaşarlar. Konuşma İslam’daki çok eşlilik imkânına doğru sürüklenir ve şöyle devam eder:

“Refet—Halbuki Antuvan Kolariyo’nun yerinde ben olsaydım o yüz­süz karyı inadıma tatlik etmezdim. Hürriyetini niçin eline vereyim? Murdar varsın sürünsün. Bir nikâh da Mâryâm Dudu ile kıyar, kendisinden mütevellid olan sulb-i sahih kızımı veled-i gayr-i meşrû olmak şeyninden kurtarırdım.
Siranuş —Novart hâla zevceniz olduğu hâlde ha?

¹⁹⁷*Müşahedat* ilk olarak *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1308/1891 kitap olarak basılmıştır. Eser, günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri XIII, Müşahedat*, haz. Necat Birinci (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin 2000 baskısı kullanılmıştır.

Ben—Öyle ya. Bir Novart değil, daha üç zevcesi olduğu hâlde bile Mâryâm'ı dördüncü ittihaz edebilirdi.

Ağavni—Bir kere bağlandık diye, bir daha her kepâzeliğe katlanarak, çözülmemektense vallahi bu pek âlâdır.

Ben—Şerâit-i şer'iyyesi dahilinde suistimale uğratılmamak hükmüyle hakikaten kanunun bundan âlâsı tasavvur bile olamaz.” (*Müşahedat*, s.124).

Burada gerçekleştirilen muhavere hayatin çemberinden geçmiş bir kadın olan Ağavni'nin durumu üzerinden İslami yasaların insani tarafının gelişmişliği gösterilmeye çalışılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı'da alafranga yaşam tarzına sahip yabancılar üzerinden çok eşliliğin ve boşanma özgürlüğünün toplumsal hayat için ne kadar büyük bir nimet olduğunu gündeme getirmiştir veya romanın oluşumuna bizzat katkı yapan bireyler kendi hayat hikâyeleri üzerinden İslami yasaların gelişmişliğini tecrübe etmişlerdir.

1.1.1.12. Karnaval¹⁹⁸

Ahmet Mithat Efendi'nin *Karnaval* romanında çok eşlilik meselesi gündeme getirilir. Yetim biri olan roman kahramanı Resmi'nin on parmağında on marifet vardır. Gördüğü makineyi bir müddet uğraştıktan sonra hemen yapabilen Resmi annesinden kalan evi de sütanesiyle beraber bir fabrikaya çevirmiştir. O bazen saatçi bazen de kalemtıraşçı olur. Elinden her iş gelir. “Mükemmel marangozdur, hakkâktır, nakkaştır, ressamdır.” ve “Her gün taklit emrinde Resmi âdeta bir Çinli'dir.” (*Karnaval*, s.23). Bu durum, Ahmet Mithat Efendi'nin kendi evini matbaaya çevirmesiyle benzeşmektedir. Resmi Efendi'de tıpkı Rakım Efendi tipinde olduğu gibi yazarın kendi hayatından esintiler mevcuttur.

Şehnaz Hanım'ın babası Bahtiyar Paşa, Cezayir asıllı bir aileden gelmektedir. Fransızların işgaline karşı tertiplenen isyanda aktif rol aldığı gerekçesiyle Cezayir yönetimi tarafından sınır dışı edilmiş, bu sebeple İstanbul'a yerleşmiştir. Mizancı Murat'ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanındaki Şeyh Salih Efendi de Cezayirlidir. Şeyh Salih Efendi ile Bahtiyar Paşa çok eşli olmak

¹⁹⁸*Karnaval* romanı ilk defa 1298/1881 tarihinde kitap olarak basılmıştır. Eser *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Roman günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar VIII Karnaval*, haz. Kazım Yetiş (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

ve içten içe alafranga bir aile yaşamına sahip olmak noktasında benzer özelliklere sahiptirler.

Ahmet Mithat Efendi, Bahtiyar Paşa'yı Hamparsun Ağa ile mukayese eder. Bahtiyar Paşa'nın "yüzündeki taravet zil olmayarak rengi pembe ve vücudu tamamıyla zinde" iken Hamparsun Ağa'nın yüzü buruşmuş, gözleri çukura gömülmüş ve yüzü bir irin rengi almıştır. Bahtiyar Paşa'nın "dört zevcesi olup hiçbir gece yalnız yatmayı dahi tecviz etmez[ken]" (*Karnaval*, s.45) Hamparsun Ağa bir eşini dahi idare etmekten acizdir. Çünkü Bahtiyar Paşa fiziksel olarak da mali olarak da güçlü bir adamdır ve çok eşliliğin hakkını vermektedir.

Kendine bakan erkeklerin seksen yaşına kadar zinde kalabildiklerini ifade eden Ahmet Mithat Efendi "sû-i istimal" erbabının çok az bir kısmının "kırka elliye" vardığını vurgular. Zengin ve fakir çocukları arasındaki farkı anlatarak zengin çocuklarının el bebek gül bebek yetişmeleri sebebiyle sağlam bir bünyeye sahip olamadıklarını iddia eder. Buna mukabil fakir çocuklarının imkânsızlıklar içinde büyümeleri sebebiyle fizik olarak güçlü olduklarını söyler. Bu vesileyle "tababetin henüz tabiata galebe edemediğini" (*Karnaval*, s.46) belirtir.

Ahmet Mithat Efendi roman kahramanı olan paşaya Bahtiyar ismini verme sebebini zımnen ifade eder: "İşte Bahtiyar Paşa vücudunu kaybetmemiş olan bahtiyarlardandır. Evet, bu bahtiyarlardan idi ki evvelce dahi demiş olduğum veçhile dört zevcesi vardı." (*Karnaval*, s.46) ifadesini kullandıktan sonra buna hanım okurların itiraz edeceğini düşünerek şöyle bir açıklama yapar:

"Vay şimdi karilerimiz hanımlardaki gazap! Bir adamın dört karısı olmak bahtiyarlık mı imiş? Bu ne yanlış fikir! Bu ne garip zehap! Yazılacak şeyler bitti de bir de erkekleri dört kadın almaya teşvik mi kaldı?

Karilerimiz böyle birdenbire hiddetlenmezler ise kendileriyle pek çabuk musalâha edebiliriz. Biz bu teaddüd-i zevcât bahsini pek çok yerlerde ettik. Ezcümle bir tarafı Türkçe diğer tarafı Fransızca olarak neşredilmekte bulunan Osmanlı gazetesinde mufassal ve meşruh olarak bahse çektik. Onlarda görülmüştür ki fikrimizin esası zevcât-ı taaddüdü iltizam cihetinde değildir." (*Karnaval*, s.47).

Ahmet Mithat Efendi, çok eşlilik bahsinin kadınlar nazarında hoş karşılanmadığını ifade ederek kadınlardan gelecek itiraza karşı kendisinin çok eşlilik taraftarı olmadığını ancak erkeğin zinde olması hâlinde birden çok kadınla evlenebilmesini savunduğunu belirtir. Hamparsun Ağa gibi bir adama bir kadın çokken —ki eşi onu Resmi ile mecburen, tabiat icabı aldatır— güçlü bir erkek için

dört kadın bile azdır. Bir erkeğin “Dinç ve zinde ol[masına]” rağmen “Ben yalnız bir zevce ile iktifa ederim” sözünün inandırıcı olmadığını düşünen Ahmet Mithat Efendi, bu şekilde konuşan bir adamın gizlice “Ben havayicimi hariçte dahi tesviye edebilirim” (*Karnaval*, s.47) demek istediğini beyan eder. Dolayısıyla Ahmet Mithat Efendi’ye göre güçlü bir erkeğin tek kadınla yetindiğini söylemesi inandırıcı değildir. Ona göre, gücü yerinde bir erkek için çok eşlilik kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Bununla beraber bir eşle evli kalanların “takdis” edilmeleri gerektiğini de anti parantez vurgularken bunun çok kolay olmadığını da ekler.

Çok eşliliğin toplumda yayılma ihtimali olan fuhşu önlediğini de iddia eden Ahmet Mithat Efendi, çok eşlilikten bahseden bir zatın fuhşun evli olanlar için daha kolay olduğunu söylediğini belirterek erkeğe bir kadının yetmediğinde ailenin fuhş batağına saplanma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgular. “Dinç ve zinde” olan bir erkeğin sadece bir kadınla yetinemeyeceğini belirten Ahmet Mithat Efendi, böyle söyleyen birinin ihtiyacını dışarıda gidereceğini söylemiş olacağını belirterek sözlerine şöyle devam eder:

“Ya bir erkek bu surette dinç ve zinde olur da “Ben yalnız bir zevce ile iktifa ederim” derse bu söze kolay kolay inanmak mümkün olur mu? Dünyanın kıtaât-ı hamsesi gözümüzün önündedir. Görüyoruz ki bu sözü söylemeyen erkeklerin hemen yüzde yine yüzü o söz ile “Ben havayicimi hariçte dahi tesviye edebilirim” demiş olurlar.

Teaddüd-i zevcâttan bahseden bir zat demiştir ki fuhş haneler ağılebiyyet üzere mütehhil bulunanlar içindir. Bekâr olan gençler ise bu mahallerdeki muvaffakiyyâtını şâyân-ı tefehhur-ı muvaffakiyet addetmezler.

İmdi bir erkek gönlünü, malını, namusunu hanesinden hariçte pâmâl ettireceğine serveti, hevesi hep kendi hanesine münhasır olsa daha müreccah sayılmaz mı? Hariçteki sefahatleri kendisi için ayıp ve rezalet addolunduğu hâlde hanesindeki teaddüd-i zevcâtı böyle bir ayıp ve rezalet addolunmak şöyle dursun bilakis o adam için her hâlde ehilperverlik addolunur.” (*Karnaval*, s.47).

Çok eşli olan Bahtiyar Paşa’nın konağı alafranga hayatın yaşandığı bir konaktır. Esasında alafranga hayatın müdavimi olan Bahtiyar Paşa’nın dört eşinin bulunması birbiriyle zıt bir durum oluşturmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, Bahtiyar Paşa gibi dört karısı olan bir adamın alafranga yaşama sahip olduğunu anlatarak çok eşliliğin geleneksel tarafını kırmak istemiştir. Öte yandan konağın içine birçok Fransız hizmetçi yerleştirmiştir. Bu hizmetçiler arasında sürekli cinsel

hikâyeler yaşanır. Ahmet Mithat Efendi yabancı kökenli hizmetçiler arasında geçen seks ilişkileri vasıtasıyla geleneksel olanla modern olan arasında bir kıyaslama yaparak ahlaki açıdan da çok eşliliğin üstünlüğünü bu vesile ile de vurgular.

Öte yandan çok eşlilik meselesi Madam Hamparsun, Madam Küpeliyan ve Resmi'nin ilk cinsel temasından önce gittikleri bir baloda da gündeme gelmiştir. Resmi, Madam Hamparsun ile raksı/dansı bitirdikten sonra Madam Küpeliyan'ı da dansa kaldırır. Dans noktasında naz eden Küpeliyan'a yaptığı espri yine Türklerin çok eşliliğine ilişkindir. Resmi “Şayet sizi boş bırakacak olursam başkası yakalar. Hâlbuki biz Türk değil miyiz ya? Dört kadına kadar münasebet peyda edebiliriz.” diye latifelerle kadını güldürerek onu dahi kan tere batıncaya kadar oynattı yordu.” (*Karnaval*, s.153).

Romanlarında kadınla erkeğin ilişkileri bahsine gelince Ahmet Mithat Efendi, çok eşlilik konusunu açmadan duramaz. Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarındaki Batılı kadınların birçoğu —burada Madam Küpeliyan da Resmi'ye âşıktır— güçlü bir Türk'ün kollarına kendini atmak için hazır bir tarzda beklemektedir. Ahmet Mithat Efendi, Garıbaldı olayı ve Hamparsun Ağa'nın başına gelen olayların Katolik Hristiyanlıkta hem boşanmanın olmaması hem de “teaddüd-i zevcâtın mümkün” olmaması sebebiyle yaşandığını vurgular. Garıbaldı olayı üzerine şu açıklamayı yapar:

“Bu garabetlerden maada şeriat-ı Nasrâniyyede talâkın caiz olmaması daha ne kadar vukuat-ı fâciayı mucip olur ki niam-i celile-i İslâmiyyeden yalnız bu babtaki hürriyet nimet-i celilesiyle mütene'im olduğumuzdan dolayı Cenabıhakk'a ne derecelerde teşekkür etmiş olsak yeri vardır.” (*Karnaval*, s.261).

Ahmet Mithat Efendi, İslam şeriatında boşanma hakkının ve çok eşlilik hakkının olmasının toplumsal yozlaşmaya mâni olduğunu, yaşanabilecek ahlaksızlıkların bu vesileyle engellenebildiğini vurgulamıştır. Kurguladığı olaylarla bu durumu somut olarak gözler önüne sermektedir.

1.1.1.13. Acâyib-i Âlem¹⁹⁹

Ahmet Mithat'ın *Acâyib-i Âlem* romanında roman kahramanı Suphi vasıtasıyla çok eşliliğe dair açıklamalar yapılır. Romanda Miss Haft'la Suphi'nin aşklarının arka fonda depreşmesiyle beraber gezilen yerlerin tarihi, turistik, coğrafik, sosyolojik ve dini tüm özellikleri anlatılır. Anlatılan kavimlerden bir tanesi “Rusya'nın memâlik-i şimâliyye[sinde]” (*Acâyib-i Âlem*, s.272) bulunan Samoyedlerdir. Samoyedlerin çok eşliliğe dair âdetleri vardır. Seyyahlar bir kadın hizmetkâr almaya karar verirler. Bunun için Simsar Arhangelsk'e müracaat ederler. Arhangelsk onlara Samoyedlerde bir kadının otuz yaşını geçince ihtiyar olduğunu, hizmetçi olarak böyle kadınlardan birinin alınabileceğini anlatır. Seyyahlar şaşkınlık içinde “otuz yaşında yaşlı mı?” sorusunu sorarlar.

“Miss—Otuz yaşında ihtiyar mı olmuş?

Rus—Öyle ya!

Suphi—Zevci bir başka karı mı almış?

Rus—Ya herifçik ne yapsın? Karısı ihtiyar olduğundan artık hiçbir işe yaramaz.”

(*Acâyib-i Âlem*, s.274).

Orada bulunanlar bu durum karşısında büyük bir şaşkınlık yaşarlar. Rus'un bu noktada yaptığı açıklama, kuzeyin kızlarının on yaşında kadın oldukları ve otuz yaşına gelince yaşlandıkları şeklindedir. Yapılan açıklamalar üzerine Suphi, sıcak iklimin kızlarının da erken olgunlaştığını, bu kızların da “pek tiz kemale ererek yine pek tiz münkariz ol[duklarını]” beyan eder. Miss Haft bu duruma çok şaşırır. Çünkü “Hristiyanlıkta taaddüd-i zevcâta müsaade yokken bunların nasıl olup da eskiyen karıların yerlerine” (*Acâyib-i Âlem*, s.275) yeni bir karı aldıklarını merak eder. Samoyedlerin Hristiyan olarak böyle bir evliliği nasıl yaptığını düşünür. Burada Ahmet Mithat Efendi şu açıklamaları yapar:

“Meğer Samoyedlerin Hristiyanlığı dahi henüz pek yeni bir şey olduktan maada Hristiyan olanları da kendini şu tecdid ve teksir-i zevcât olanları da ihtiyacından kurtaramıyorlarmış.

¹⁹⁹*Acâyib-i Âlem* romanı *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmiş, ardından 1299/1882 tarihinde kitap olarak basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Acâyib-i Âlem, Bütün Eserleri Romanlar VII*, haz. Kâzım Yetiş (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Bunlarda evlenmek denilen şey zevcelerini âdeta mubayaadan ibaret olup bir kız derece-i hüsn ve cemaline göre yüz geyikten yüz elli geyiğe kadar paha edermiş.” (Acâyib-i Âlem, s.275).

Samoyedlerde evlilikte kadınların değeri yörenin en önemli gelir kaynağı olan geyik bedeli ile kıyaslanmaktadır. Samoyedlerin çok eşliliği ihtiyaca binaen yapılan bir evliliğdir ve kadınlar para karşılığında alınabilmektedirler.

“Hatta taaddüd ve tekessür-i zevcâta ihtiyaçları ve müsaadeleri olmakla beraber bir Samoyed zevcesi otuz yaşına gelinceye kadar yalnız onunla iktifaya kendini mecbur eylediği gibi zevcesi otuz yaşına gelip de zevci bir zevce daha mubayaa edecek olursa onunla da on beş yirmi sene yaşayacağından ve o halde kendisi de ellisini tecavüz edeceğinden Samoyedler nezdinde iki karıdan ziyade karı almış olanları da nadirce bulunur.” (Acâyib-i Âlem, s.276).

Samoyedlerdeki evlilik geleneklerine dair yapılan bu açıklamalar, çok eşlilik meselesinin farklı bir boyutunu gündeme getirmiştir. Samoyedlerin çok eşliliği en fazla iki kadınla gerçekleştirilebilen bir, çok eşliliğdir. Çünkü onlar eşleri otuz yaşına gelene kadar sadece bir eşle yetinirler. Bu sırada kendileri elli yaşına geldikleri için üçüncü bir eş alabilecek güçleri kalmaz.

1.1.1.14. Mesâil-i Muğlâka²⁰⁰

Ahmet Mithat Efendi'nin konusu Paris'te geçen son eseri *Mesâil-i Muğlâka* romanıdır. Romanda Osmanlı ile Batılıların karşılaşmaları sonucu çok eşlilik meselesi gündeme gelmiştir. Madam De..'nin düzenlediği bir çay ziyafetine katılanlar arasında Abdullah Nahifî ve Madam La Baron de Rose Bouton da vardır. Madam Bouton bu çayda sadece Abdullah'ı değil, Müslümanlığı da tanımıştır ve “Müslümanlığın âdeta tamamı demek olan poligamiyi (kesret-i zevcât) dahi ilk defa” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.124) burada duymuştur. Bu noktada Ahmet Mithat Efendi Avrupalıların poligamiyi ilk duyduklarında hoş karşılamadıklarını söyledikten sonra onların çok eşliliğın sefasına da imrendiklerini belirtir. Çok eşliliğın sefası “kesret-i zevcâta” Batılıların verdikleri zevk âlemlerinde sınırsız ilişki demektir. “Yani bir haremde birçok genç ve güzel

²⁰⁰1316/1898 tarihinde *Tarik* gazetesinde tefrika edilen *Mesail-i Muğlaka* romanı 1316/1898'de kitap olarak basılır. Eser, günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XVI Mesâil-i Muğlaka*, haz. Kâzım Yetiş (Ankara: TDK, 2003). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

kadınları cem ederek kendisi de bunların sâhib-i bahtiyârî” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.124) olmak tarzında bir algılayışları vardır.

Madam De.’nin evindeki toplantıda Abdullah Nahifi’nin tıpkı *Paris’te Bir Türk* romanının Nasuh Efendisi gibi orada bulunan yabancılara “kuvvetli bir Fransızca ile” poligamiyi ikna edici bir şekilde açıkladığı görülür.

“Şimalin soğuk memleketleri ricalinin tabâyi-i mutedilesi için poligami lâzım addolunmayabilmekle beraber cenubun ve onların tabirince şarkın sıcak memleketleri ricalinin tabâyi-i hârresi için bunun pek lâzım olduğunu isbata başladığı zaman bir hayli kadınların yüzleri bilâ-ihiyar şark tarafını arayarak o cihete teveccüh eylemişlerdi.” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.124).

Paris’te Bir Türk romanında Cartrisse’ye Nasuh Efendi’nin poligami konusundaki açıklamalarını onaylatan Ahmet Mithat Efendi, *Mesâil-i Muğlâka* romanında ise Nahifi’nin haklılık vurgusunu, doymak bilmeyen cinsel iştiha sahibi Madam De Rose Bouton’a söyletmiştir. Madam De.’nin evindeki davetten bir süre sonra Madame De Rose Bouton’un küçük salonunda tanış bir kadınla Madame Bouton’un sohbetleri esnasında söz dönüp dolaşır ve poligamiye gelir. Madame Bouton poligamiyi şu şekilde açıklar:

“—Azizim poligami poligami ama o da adamına göredir. Daha on iki on üç yaşlarında birkaç türlü emrâz-ı zühreviyye ile kendilerini sakat eden bizim Paris erkekleri için poligami değil a monogami (vahdet-i zevce) bile çoktur. Dikkat etmeli o şarklıya, o Müslümana ki onların memleketlerinde prostitution (fuhuş) hemen madum olduğundan rical kendilerini hedm ü harab etmiyorlar. Sarhoşluk yok. Kumar gibi emrâz-ı nefsanîyye yok! Metâib-i zihniyye yok. Bunların her biri vücûd-ı ricâlî harap etmeye kâfi birer kuvve-i tahribiyye olup şarklı Müslüman ise bunların kâffesinden vareste, elbette o Müslüman’a bir kadın az gelir. Ama ona da bir tam kadın verilip de az gelmeyecek olursa o da onunla iktifâ eyleyebilir. Eğer nörolojik (sinir hastalıklı) anemik (fakrû’d dem), sıska bir şey verirseniz o gürbüz herife bunlardan beş tanesi de kifayet edemez.” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.124-125).

Madame Bouton poligami meselesini erkeğin cinsel iktidarına getirip dayamıştır. Zira çok eşlilik meselesinde esas olan şey kadınların, dolayısıyla toplumun korunmasıdır. Özellikle ekonomik bağımsızlığını kazanamayan kadın için sığınacağı kerhi bir liman olarak düşünülmesi gereken çok eşlilik, burada sadece cinsellik boyutuyla ele alınmıştır. Zira Madame Bouton’dan da başka bir şey beklenemezdi. Çünkü o da “Gürbüz kadındı[r].”

Aynı çay toplantısında bir Fransız ile İranlı bir siyaset adamı arasında geçen konuşmada, İranlı'nın "Sanki Avrupa'da fiilen ve maddeten poligami yok mudur?" sorusuna Fransız Monsieur De Burgard şöyle cevap verir:

"—Sevgili efendim! Bizde hem poligami vardır hem de poliendr (taaddüd-i zevce). Bunu bilmemek dünyayı görmemek demektir. Poliendr ahz ü itâsında bulunan erkekler kimlerdir bilir misiniz? Henüz müteehhil olmayan gençler! Bunların birkaçı birden bir kadının gönlüne sahip olurlar. Bilâhere bunlar tehhül eyledikleri zaman zevcelerini poliendr ticaretinde serbest bırakarak kendileri poligami menafiinden bir hisse aramaya kalkışırlar. Biz sizde poliendr değil a poligaminin bile ismi var cismi yok olduğunu biliyoruz. Fakat siz poligamiyi methedip icrasında râcilsiniz. Biz ise zemmederek icrasında sâiyiz!" (*Mesâil-i Muğlâka*, s.125).

Burada yine bir Batılının, İslam'ın çok eşliliğe verdiği izni öven ifadeleriyle karşılaşılır. Olaya cinsel açıdan bir açıklama getiren Madam Bouton'un iddialarıyla Burgard'ın kendi ırkını zemmeden ifadeleri de bir tezat teşkil etmektedir. Çünkü Madam Bouton, Müslüman erkeklerin gücünden dolayı çok eşliliği uyguladıklarını ifade ederken, Avrupalıların içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarla cinsel güçlerinin zayıfladığı iddiasına mukabil, Burgard'ın Avrupalıların nasıl bir şehvet tuzağına düştükleri iddiası çelişir. Burgard'ın ifade ettiği gibi Müslümanlar poligami konusunda çok ileri değilken Avrupalılar poligamiyi eleştirmelerine rağmen uygulama noktasında çok ileri gitmektedirler. Ahmet Mithat Efendi, poligamiyi eleştiren Batılılardaki gayrimeşru ilişkiye karşılık poligaminin üstünlüğünü bir meşruiyet dairesinde olduğu için sürekli savunur.

1.1.1.15. Gönüllü²⁰¹

Ahmet Mithat Efendi'nin *Gönüllü* romanında gençliklerinde aşk yaşayan ve farklı dinlerden olan bireyler birtakım olaylar sebebiyle birbirinden ayrılmak zorunda kalırlar. 1897'de Türk-Yunan Savaşı'nın yaşandığı Teselya'da savaşı Osmanlı'nın kazanması sonucu eski âşıklar tesadüfen tekrar kavuşurlar. Burada

²⁰¹*Gönüllü* ilk defa kitap olarak 1314/1897 tarihinde basılmıştır. Roman, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XIV Gönüllü*, haz. Erol Ülgen (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Filomene eski sevgilisi Recep Köso'nun ikinci karısı olmayı kabul eder. Böylece eserde aşk yanında çok eşlilik meselesi de gündeme getirilmiş olur.

Recep Köso, Filomene'den ve memleketinden ayrılmak zorunda kaldıktan sonra Yakup Bey adında bir adamın kızı ile evlenir. Bu evlilik “âşıkâne ve maşukâne bir evlilik değil alelâde, salihâne, muslihane bir izdivaç[tır].” (*Gönüllü*, s.140) yani görücü usulüyle gerçekleşen bir mantık evliliğidir. Buna rağmen Köso, yaptığı evlilikten ve eşinden son derece memnundur. Bir kadından beklenecek her şeyi karısında bulmuştur. Mutlu evlilik savaş sebebiyle kısa süreli bir kesintiye uğrar. Recep Köso asker olarak cepheye gider. Müşir Paşa Rumcaıy çok iyi konuşan Köso'yu Yunanlılar içinde ajan olarak görevlendirir. Köso gazeteci sıfatıyla ifa ettiği görevinde başarılı olur. Savaştan galibiyetle çıkan Osmanlı ordusu Yenişehir'e yani “sıla-i rahime” şanlı bir şekilde girerken “kızlar açık saçık sokaklara düşerek süvarilerin üzengilerini öp[erler].” (*Gönüllü*, s.192). Çünkü Osmanlı'dan önce Yunanlılar Yenişehir'de kendi insanlarına eziyet etmişlerdir. Böyle bir tecrübe yaşayan Rumlar bir kez daha Osmanlı'nın deneyimli/garantili adaleatine koşarlar.

Şehre girdikten sonra “—Yetişiniz Osmanlılar yetişiniz! Kanlı herif oğlunu öldürüyor.” feryadını duyan Recep Köso ve arkadaşları, karısı ve oğlunu öldürme azminde olan bir adamı vurarak etkisiz hâle getirirler. Askerlerden imdat isteyen bu kadının Recep'in eskimeyen sevgilisi Filomene olduğu anlaşılır. Filomene, Recep'e, yanındaki çocuğun kendi oğlu olduğunu söyler ve geçmiş evliliğine dair ona her şeyi anlatır. Olay şöyledir: Filomene, Recep Köso ile mağarada gizlice buluştuktan sonra karnının büyümeye başladığını, çocuğu yalnızca Katrina teyzesinin bildiğini, onu gizlemek için elbiselerini bollaştırdığını, kocası ile “marriage de convenance” (*Gönüllü*, s.220) yani karı kocanın odalarının ayrı olduğu bir evlilik yaptığını, eşiyile “séparation de cour” (iki vücudun birbirinden ayrılması) (*Gönüllü*, s.221) usulünü tercih ettiklerini, hayatında sadece Recep Köso'nun olduğunu teferruatlı bir şekilde anlatır ve yanındaki çocuğu göstererek “—Bu senin oğlundur, sevgili Recep! Ben de senin karınım. Değil mi? Bugün oğlunu, karını kurtarmak suretiyle babalık, kocalık vazifesini ifa etmiş oldun.” (*Gönüllü*, s.203) der. Recep Köso'ya “Kocacığım” diye hitap ederse de Recep Köso bu konuda biraz tereddütlüdür. On altı yıl ayrılıktan sonra buluşan eski sevgililer tekrar

kavuşmak isterler. Ancak Recep Köso, Filomene'nin tekrar kavuşma isteğine karşı mecburen soğuk davranır. Çünkü kendisi evli bir adamdır ve bu durumu Filomene'ye açıklaması gerekmektedir. Eğer Filomene ikinci eş olmaya rıza gösterirse o zaman evlilik yani ikinci kavuşma gerçekleşebilecektir.

“El-hâletü hâzihî Recep, müteehhil idi. Vakıa zevcesinin kendi üzerindeki hakkı, zevcelerin taaddüdü için şer'an malik olduğu hakka mâni olamaz idiyse de Recep bu hakikatı Filomene'ye beyan etmedikçe kendisini Filomene'nin firâşına atamayacağını düşünüyordu.” (Gönüllü, s.223).

Recep Köso, Filomene'ye Teselya'dan Serfiçe'ye kadar geçen sergüzeştini anlattıktan sonra evli olduğunu açıklar. Kendisini kocalığa bu şartlarda kabul edip edemeyeceğini, ikinci eş olup olamayacağını sorar. Bunun üzerine Filomene şu cevabı verir:

“—Ben kendimi sana kabul ettirmek emelindeyim Köso! Seni benim kabulüm lüzumunu hatır ve hayalden geçirmek iktiza etmez. Şimdi her şeyi öğrendikten sonraki hissimi soruyorsan derim ki: Bahtiyardır o kadın ki sana zevce olmuştur! Elbet seni sevmekte bana iştirak etmiştir. İkimiz dahi bir muhabbetin hâmil ve haiziyiz. O beni reddetmeyecek olur ise benim onu hüsn-i kabulüme hiç şüphe etmemelidir.” (Gönüllü, s.223-224).

Filomene sevdiği erkeği başka bir kadınla paylaşmaya razı olur. Bu noktada bir kadının sevdiği erkeğin mutluluğu için kumaya rıza göstermesi manidardır. Ancak Recep'in ilk eşinin bu evliliğe nasıl bir tepki verdiğine romanda değinilmez. Erkeğin ikinci bir eş almasının sunduğu imkânla nikâh kıyılmıştır. Böylece hem Recep hem de Filomene bahtiyar olmuş ve çok eşlilik nimeti sayesinde her iki kadın da mağdur edilmemiş olur. Aksi halde ya boşanma ya da metres edinme durumu gündeme gelebilecekti.

1.1.1.16. Ahmet Metin ve Şirzat²⁰²

Ahmet Mithat Efendi'nin *Ahmet Metin ve Şirzat* romanında roman kahramanı Ahmet Metin'in bilgece açıklamalarıyla çok eşlilik meselesine

²⁰²*Ahmet Metin ve Şirzat-yahut-Roman İçinde Roman* adlı eseri *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1309/1892 tarihinde kitap olarak da basılmıştır. Roman, günümüz alfabesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri, Ahmet Metin ve Şirzat*, haz. Fazıl Gökçek-Özlem Nemutlu (Ankara: TDK Yayınları, 2013). Burada yapılan alıntılarda eserin 2013 baskısı kullanılmıştır.

değinilmiştir. Ahmet Metin hizmetçisi Vasiliki ile Süreyya'nın nişanlanması üzerine Neofari'ye Osmanlı'da evlilik âdetleri hakkında malumat verir. Ahmet Metin'in verdiği bu malumatların yazılması halinde Avrupalıların Osmanlı hakkında her şeyi tafsilatıyla öğrenebileceğini belirten Ahmet Mithat Efendi, konuyu çok karılılık ve boşanma meselesine getirir.

“Zira taaddüd-i zevcât ve talak ve hukuk-ı zevc ve zevceye dair kâffe-i ahkâm-ı şer’iyye ve âdât-ı İslâmiyyeyi, bil’etraf nakl ve hikâyeden maada bunların Nasrâniyyet ahkâmı ve Avrupa âdâtı meyânındaki mukabilleriyle mukâyesesine dahi girişerek ispat eylemiş idi ki bizdeki taaddüd-i zevcât Avrupa’daki vahdet-i zevce ahkâmına nispetle bilakis zevce-i vahide ile kanaat usulü ise zevcâtın gayr-i madûde ile maişet demektir. Kezâlik bu mukâyesattan sâbit oldu ki bizdeki talak Avrupa’daki fikdân-ı talaka nispetle münâkehe yine devam demek olup Avrupa’daki memnûiyyet-i talak ise nisvân için hemân bir talak-ı daimî hükmündedir. Kezâlik mertebe-i tahakkuka vardı ki bizdeki nisvânın hukuku Avrupa erbâb-ı vukûfunun zunûnu hilâfına olarak tamamen mahfuz bulunduğu halde Avrupa nisvânının hukuku bize nispetle lâşey menzelesindedir.

Vakıa zâhiren hâle nazaran bu netâyic müsellemtan değil gibi görünür ise de hakâyık-ı ahvâl maddiyyât nokta-î nazarından telakki edilecek olursa Ahmet Metin'in haklı çıkmaması kabil değildir. Çünkü bizde yüz familyada doksan beşi belki daha ziyâdesi zevc ve zevce-i vahideden ibaret olup iki zevce sahibi familyalar nadir ve ikiden ziyâdesi büsbütün ender olmakla beraber velev dört zevcesi olsa bile bunların dahi yegân yegân zevcât-ı meşruadan iken Avrupa'da yüz binlerce genç kadınların yüz binlerce bekâr veya müteehhil erkekler ile muamele-i serbestaneleri işte zevcât-ı gayri madûde ile çiftleşmek demektir. Kezâlik bizde esbâb-ı meşrûası dairesinde bir kadın kocadan tatlik olunur ise diğerine tenkih olunabileceğinden bu talaklar yine münakehette devam demek olup Avrupa'da ise mutallakanın bir daha tenkih olunamaması ve familyadan pek çoklarının bilâ-talak yekdiğerinden tefrik-i vücut etmesi işte en fena mutallaka ve mütarekelerdendir. Kezâlik Avrupa'da bir kadın kocaya vardığı zaman kendi ismine bile mâlik olamadığı ve kocası kendisini nereye davet eder ise gitmek mecburiyetinde bulunduğu halde bir Müslüman kadını bu misillü mecburiyetlerde bulunmak şöyle dursun şer’i şerifin kendisine tarh eylediği vezâiften maada hür-i müstakil bir şahıs olduğundan hukuk-ı nisvana Avrupa'dan ziyâde bizde riayet edilmektedir.” (Ahmet Metin ve Şirzat, s.712-713).

Ahmet Mithat, bu açıklamalardan sonra Osmanlı'da çok karılılık hususunda erkeklere müsaade edilmesine rağmen ailelerin çoğunun tek eşli olduğunu beyan eder. Erkeklerin ikinci defa evlenmesi ihtimaline karşı eski eşin ortada kalmaması için çok eşliliğin kadını koruyucu bir zırh olduğunu, İslam'da

boşanma hakkının olmasının bireyleri rahatlattığını, yeniden evliliğe müsaade verilerek ahlaksızlığın ve huzursuzluğun önüne geçildiğini ortaya koyar. Ahmet Mithat Efendi Avrupa’da çok eşliliğin olmaması sebebiyle bireylerin gayriresmî olarak kendilerine eşler edindiğini, bunun da toplumsal ahlaka zarar verdiğini iddia eder.

1.1.1.17. Jön Türk²⁰³

Ahmet Mithat Efendi’nin *Jön Türk* romanında roman kahramanları Ceylan ile Nurullah’ın Osmanlı ile Batı’yı karşılaştırdıkları konuşmalarda çok eşlilik konusu gündeme getirilmiştir. Ceylan Osmanlı toplumunun bir geçiş sürecinde olduğunu, bu süreçte yabancı topluluklara giren bir adamın “hanesindeki kadın ile iktifa edeceğini” (*Jön Türk*, s.90) düşünmenin mümkün olamayacağını iddia etmiştir. Bu durumun kadınlar için dahi aynı olduğunu iddia eden Ceylan “kadınlar dahi bu lezzetin mukaddemâtını bir parçacık tattıktan sonra” (*Jön Türk*, s.90) aynı duruma düşer, şeklinde bir yorum yapar. İki genç yaptıkları sohbette, kadın ve erkeğin aynı ortamda bulunması sonucunda ortaya çıkacak neticeyi cinselliğe bağlamışlardır ki bu bakış açısının bugün dahi tamamen değiştiğini söylemek zordur. Yazarın bakış açısının Nurullah’a yakın olduğu görülür. Ahmet Mithat Efendi romanda “Nurullah Bey’i tasvirde kendimizi model itti haz etmekteyiz.” (*Jön Türk*, s.207) diyerek onu idealize ettiğini açıklamıştır. Nurullah bu sohbet esnasında Ceylan gibi bir kızla evlenmenin sakıncalarını düşünürken onun aşırı cinsel hürriyet merakının, evliliği/aileyi zehirleyebileceğine kanaat getirir. Bu noktada serbest evlilik düşüncesinin felâketi Nurullah’ın düşüncelerinde takip edilir.

“Zira bu sınıf mahlûklar hâl-i vasatîde kalamayıp ya bir uçta ya öteki uçta bulunurlar. Uçtan uca, bir müntehadan diğer müntehaya sıçrarlar. Fakat ya Ceylan zevç ile zevce arasında da bir fark bulmaz ise? Ya “erkek için istediği gibi gönül eğlendirmek mutat olduğu halde kadın için neden mutat olmasın?” derse? Bu hal Ceylan’ın mehazi, mahal-i temaşşuku bulunan Avrupa’da nevâdirden midir?

²⁰³*Jön Türk* romanı 1326/1910 yılında *Tercüman-ı Hakikat*’te tefrika edildikten sonra aynı yıl içinde kitap suretinde de basılmıştır. Roman günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XVI, Eski Mektuplar, Altın Aşıkları, Mesail-i Muğlaka, Jön Türk*, haz. Ali Şükrü Çoruk, M. Fatih Andı, Kâzım Yetiş (Ankara: TDK Yayınları, 2003). Burada yapılan alıntılarda eserin 2003 baskısı kullanılmıştır.

Avrupa’da kesret-i zevcât yokmuş. Dinen kanunen herkes zevce-i vâhide ile iktifaya mecburmuş. Güzel ama hal ve iktidarı müsait olan kibar ve hatta orta kibar âleminde zevce-i vâhide ile iktifa eden kim imiş? O kadar tiyatro aktrislerini, o kadar “demi-mondaine” dedikleri fevâhişi kimler idare ediyorlar imiş? “Midinedte” denilen dikişçi ve yapma çiçekçi gibi amale kızlardan müteşekkil bir alay kızların az çok gizli veyahut âşikâr şerik-i hayatları kimlermiş?

Bir de bunun mukabilini düşünelim. Kocaları bunlardan ibaret bulunan kadınların mahremiyetleri âlemlerine de girelim. Bunların hangisini gerçekten zevce-i vâhid ile müktefi bulabiliriz? *Paris’te Bir Türk* romanımızda bu hâllere dair birçok esrardan bahsetmiştik.” (*Jön Türk*, s.127-128).

Ahmet Mithat Efendi bu ifadelerle özellikle Batılılar tarafından eleştirilen, İslam’da mevcut olan çok eşlilik kurumunun bir nevi savunmasını yapar. Buna göre Batı’da tek eşle yetinme oranı Doğu’ya oranla bir hayli azdır. “Zevce-i vâhide ile iktifa eden kim imiş?” diye sorarak Paris’te tek eşliliğin sadece görüntüden ibaret olduğunu bildirir. Bu durumu daha önce *Paris’te Bir Türk* romanında dile getirdiğini, romanı okuyan Fransızların olayların gerçekçiliği karşısında şaşırıldığını ifade ederek romanı delil gösterip Paris’te çok eşliliğin yasal olmayan yollarla var olduğunu, hatta toplumun önemli bir kısmının bu şekilde yaşadığını iddia eder. Ona göre, Batı’da aile kurumunu koruyucu ahlaki kurallar çok zayıftır. Ahmet Mithat Efendi Osmanlı toplumunda var olan mevcut yasaların ve özellikle çok eşlilik yasasının ailenin selameti için bir sigorta görevi gördüğünü ısrarla vurgular.

1.1.2. Paşabeyzade Ömer Âli’nin Eseri: *Türkmen Kızı*²⁰⁴

Ömer Âli’nin *Türkmen Kızı* romanında yaşlı bir adamın genç bir kızı kendine dördüncü eş olarak alma isteği işlenmiştir. Erciş Dağı’nın Bingöl Yaylası’nda bulunan Türkmen aşireti reislerinden biri olan Hamza Bey, altmış yaşındadır ve üç eşi olmasına rağmen Vayvaylı Obası’ndan Karakuşluoğlu İbrahim’in ön dört yaşındaki kızı Kumru’yu kendine eş olarak almak istemektedir. Hamza Bey’in, zamanının çoğunu çubuk içerek ve kendine yakışmayacak işler yaparak

²⁰⁴*Türkmen Kızı* romanı ilk defa 1307/1889-1890 tarihinde basılmıştır. Eser, M. Kayahan Özgül tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Paşabeyzâde Ömer Âli Bey, *Türkmen Kızı*, haz. M. Kayahan Özgül (Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2012). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesi ile yapılan bu baskısı kullanılmıştır.

geçirdiği vurgulandıktan sonra “birkaç evlâd ile zevcât-ı müteaddideye mâlik” (*Türkmen Kızı*, s.8) bir adam olduğu belirtilir. Hamza Bey birden çok eşe sahip olmasına rağmen kendinden kırk altı yaş küçük bir kızla evlenme isteğindedir. Yazar, böyle bir tavır içinde olan Hamza Bey’in nasıl bir adam olduğunu ortaya koymak için onun diğer olumsuz özelliklerini de sayar. Onun mal ve makam âşığı olduğunu, konuşma ve doğruyu yanlıştan ayırabilme yetisinin “nâkıs olduğu[nu]” (*Türkmen Kızı*, s.9) ifade eder. Böylece Hamza Bey’in böyle bir evliliğe hangi saiklerle kalkıştığı belgelenmiş olur.

Hamza Bey, Kumru’ya olan ilgisini iletmesi için Karacakız adlı seksen yaşında bir kadını aracı olarak seçer. Kumru’yu alma isteğini Karacakız’a açıkladığı zaman kadın, Kumru’yu Hamza Bey’in kendi oğlu için istediğini düşünerek “küfüv [evlilikte denklik] meselesini ne yapmalı?” (*Türkmen Kızı*, s.13) diye sorunca Hamza Bey, kızı kendi için almak istediğini söyler. Karacakız bu cevaba çok şaşırır. Kendi kendine bir iç konuşmayla şunları söyler:

“—Altmış yaşına geldi hâlâ edebe, insâniyete yakışır bir tavr-ı âlem-pesendâne ibrazına muvaffak olamadı. Vâkıâ yetişmiş olan oğulları da kendisi gibi birer ucube-i zamân olarak yaratılmış; evlâd denir şeyler değiller a; ne bileyim kadın aklıma vehleten oğlunun birisine alacak zanneyledim; meğer kendisi kudurmuş, çıldırmış? Hay Allah belânı versin hay; hele şuna bak bir kucak ak sakalı ile bir fukaranın ondört yaşındaki mâsûmesine tâlip olmaktan utanmıyor.” (*Türkmen Kızı*, s.13).

Karacakız yaptığı bu iç konuşmayla Hamza Bey’in on dört yaşındaki bir kızı alma isteğini yermektedir. Bu noktada eleştirilen şey Hamza Bey’in evli olmasına rağmen evlenme talebi değildir. On dört yaşında bir kızla yani dengi olmayan Kumru’yla evlenme talebidir. Bu talep ona göre Hamza Bey’in “ezvâk-ı şehvet-perestânesine mağlub” (*Türkmen Kızı*, s.17) oluşunun neticesidir. Dolayısıyla ortada çok eşliliğin gerekçesi olabilecek nedenler yoktur.

Karacakız, Hamza Bey’in emrini ve isteğini Kumru’ya anlatmaya çalışırken çok zorlanır. Kumru ile aralarında evlilik ve çok eşlilikle ilgili konuşmalar geçer. Kumru, Karacakız’a bir erkeğin niçin evlenmek istediğini sorar. Bu sorusuna Karacakız, erkeklerin evlenme sebeplerinin kadınlardan farklı olduğu cevabını verir. Karacakız evlilik meselesini açıklarken çok eşlilik meselesi de gündeme gelir. Karacakız, Kumru’ya “—Ahd-ı şebâb içinde evlenmek, evlâd ü ayâl sahibi olmak arzu edilirse de erkekler kadınlar gibi olmayıp ta’dîd-i zevcâtan

mahrum değildirler; yaşlandıkça nazarlarını hüsn-i cemâl ile tecdid ve tezyin etmek isterler.” (*Türkmen Kızı*, s.32) şeklinde bir açıklama yapar. Bu noktada erkeğin çok eşlilik gibi bir hakkı olduğu vurgulanır. Karacakız’ın cevabına Kumru, yaşından beklenmedik bir olgunlukla bilgece bir cevap verir. Bu cevapta roman yazarının nefesini hissetmemek mümkün değildir.

“—Pekâlâ! Senin Bey’in altmış yaşına gelmiş olmaktan başka el-yevm üç hareme, altı yedi evlâda mâliktir. Haremlerinin içinde oldukça genci, evlâdları içinde de yetişi vardır. Yani cevânib-i erbaası mâmûrdur. Şimdi benim gibi onbeş yaşında bir fakire kızı istemekten maksadı insanlar gibi muhtaç olup da bir aile teşkil etmek değil, yalnız ezvâk-ı şehvâniyyesine hizmet etmektir.” (*Türkmen Kızı*, s.33).

Bu açıklamalardan sonra Kumru, “cinâyet-i mezâr” (*Türkmen Kızı*, s.33) olarak gördüğü Hamza Bey’in yatağına girmeyi asla kabul etmeyeceğini bildirir. Karacakız, zaten istemeye istemeye geldiği yerden utanarak ayrılır. Ayrılırken de Kumru’dan aralarındaki konuşmayı kimseye anlatmaması ricasında bulunur. Kumru ona verdiği cevapla olması gerekeni açıklamış olur. Eş çeşitliliği için yapılacak böyle bir evliliğin mantıksal ve yasal zemini olmadığını vurgular.

Vayvaylı Obası’nın beyleri de Hamza Bey’den nefret etmektedirler. Mazlum Bey’le Mahsud Bey, Karacakız’ın obaya gelmesinden işkillenmişlerdir. Kumru’yla onun konuşmalarını haber alınca aralarında bir durum değerlendirmesi yaparlar. Onlara göre Hamza Bey, Kumru’yla önce evlenecek ardından üç ay sonra onu boşayacaktır. Buna engel olmak için Kumru ile Ali’yi nişanlarlar. Hamza Bey olayı duyunca adamları vasıtasıyla Ali’yi kaçırır. Durumu öğrenen Kumru ağlamaktan kör olur. Türlü sıkıntılardan sonra sevgililer kavuşurken Hamza Bey cümle âleme maskara olur.

Ayrıca romanın doksan üçüncü sayfasında Mazlum Bey’in çiftlik evinde “(...) haremleri bulgur kaynatmakla meşgul idiler.” (*Türkmen Kızı*, s.93) cümlesiyle Mazlum Bey’in birden çok eşi olduğu ifade edilmişse de eşleri hakkında açık ve net bir bilgi yoktur. Muhtemelen onun da birden çok eşi vardır.

1.1.3. Mehmet Murat'ın Eseri: Turfanda mı Yoksa Turfa mı?²⁰⁵

Mizancı Mehmet Murat *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* adlı romanında çok eşliliğin neden olduğu bir yıkılış, bireylerin İslam ve Osmanlı ahlakından uzaklaşmaları ve para için insanların içine düştüğü dereke bu konulardan bazılarıdır.

Şeyh Salih Efendi'nin ikinci eşi Müzeyyen Hanım adlı genç bir kadındır ve Şeyh Salih Efendi'nin çocuğunu doğurmuştur. Yaptığı doğum münasebetiyle Müzeyyen Hanım'ın sergüzeşti anlatılır. Onun küçük yaşlarda annesiz kaldığı, ağabeyi Raşit Efendi ile birlikte yaşadığı ifade edildikten sonra bir hayli gösterişli bir kız olduğu belirtilir. “Dizlerine kadar uzun, gür, sarı saçı, yüksek geniş göğsü, dolgun azası, beyaz rengi” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.118) ifadeleriyle onun cinsel noktada cazibesi dile getirilmiştir. İkinci eş almayı eleştiren romanlarda kumanın cinsel olarak öne çıkarıldığı görülmektedir. Burada da aynı bakış açısı mevcuttur.

Müzeyyen, Şeyh Salih Efendi'nin komşusudur. Çamaşır asmak için çıktığı damda “takkeli bir baş[ın]” ona baktığını görmüş, ancak yaşlı bir adamın kendine bakmasına fazla ehemmiyet vermemiştir. Şeyh Efendi, onu gördüğü anlarda “Bakmakla bakmamak üzere mücadelede” bulunur, dönüp dolaşır, kendini ona bakmaktan alıkoyamaz. Çünkü bu anda Müzeyyen cinsel cazibesiyle oradadır.

“Müzeyyen hakikaten bu sırada pek ziyade calib-i hırs bir hâldeydi. Islanmış beyaz gömlek etine yapışarak tatlı bir pembelik peyda etmişti. Daha zevale yüz tutmamış yüksek göğsü, biçimli endam, omuzlarına kadar sıvanmış beyaz kollar, çözülp kâh rüzgârdan bayrak gibi açılan, kâh yana doğru yatan saç, herkese hüsn-i teeddüle kır ve beyazlarını unutturacak raddedeydi.

Bakan Şeyh Salih Efendi'ydi. Fotoğraf camı gibi bir hayli vakit dikilmiş gözleri, vücud-ı hayvanisinde silinmesi müşkül bir şekil aksettirmişti. Baktıran Müzeyyen ise o kadar az ehemmiyet vermişti ki, hatta keyfiyeti hafifçe akşam biraderine konağın tamirinden beri selâmlığın üst kat pencerelerinde tahta-puşun gözüküğünü ve o tarafa kafes koymak icap ettiğini söylemişti.” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.119).

²⁰⁵*Turfanda mı yoksa Turfa mı?* 1308/1891 tarihinde basılmıştır. Eser, günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Mehmed Murad, *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, haz. Tacettin Şimşek (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Şeyh Salih'in, Müzeyyen'le evlenmesi tamamen cinsel arzuya açıklanır. Zaten o, romanın ilerleyen bölümlerinde bir karakter olarak ortalarda bile görülmez. Varlığı ile sebep olduğu olaylar öne çıkarılmıştır. Kumalık müessesesinin icra edilmesinde belirleyici etken genellikle güzellik ve güzellikten kaynaklı şehvettir.

Komşusunun evinde yanağını, çenesini okşatan, komşu oğlunun ona ikram ettiği eriği aldığı sırada onun sarılıp öpmesine çok ciddi anlamda ses çıkarmayan, kapı aralığından suçunun tacizine tepki vermeyen Müzeyyen Hanım'ın ahlaki hakkında örnek olaylar serdedilir. Anlatıcı ileri derecede hafifmeşrepliği bulunan bir kızın toplumda önemli bir konumu bulunan Salih Efendi tarafından alınmasını toplumun yadırgayacağını belirtirken kızın ve bu kız gibilerin ahlaki düşüklüğünü de eğitimsizliğe bağlar.

“Komşu çocuğu da Müzeyyen Hanım'ı düşünürken imamsız, şahitsiz, senetsiz alışverişten başka hayaline bir şey getirmemişti. Fakat âdab-ı umumiyyeye verilen vergi sebebiyle koskoca Salih Efendi otuz senelik ıyalinden, yetmiş evlatlarından, akran ve emsalinin dedikodusundan, bahusus kendi ak saç ve sakalıyla “İbn-i Galib”liğinden utanmayıp Raşit Efendi gibi bir herifin —şunun bunun dairesinde sürünmüş olan— hemşiresini zevceliği makamına lâıyk görmüştü.” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.121).

Yukarıdaki ifadelerle Şeyh Salih'in Müzeyyen'le evliliği yerilmiştir. Müzeyyen'e karşı cinsel tacizde bulunan bekâr gençler bu noktada mazur görülmekteyken Şeyh Salih gibi eşrafın böyle bir kızla evliliği hoş karşılanmaz.

Müzeyyen'i kendine eş yapmak için ağabeyinden isteyen Şeyh'e başta yapmacık mâniolar üreten Raşit, Şeyh'in servetine konmak maksadıyla Müzeyyen'i ona vermek ister. Kız kardeşi başta bu evliliğe razı olmaz. Bunun üzerine Raşit ona, Şeyh'in servetinden, arabalarından, konağından, takacağı takılardan, giyeceği lüks elbiselerden yaşlı olduğu için ölünce ondan kalacak mirastan istifade edeceğinden ve “genç bir dul makamında kalıp istediği gibi bir kocaya varabileceğinden” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.123) bahseder. Müzeyyen bu açıklamalara “biraderinin ısrarına muhalefet etmeye alışık” olmadığı için rıza gösterir.

Şeyh Salih'in ikinci hanımından çocuğu olmasına ilk eşinden olan oğlu İsmail Bey'in canı çok sıkılmış, İsmail Bey evi terk edip yalıya göçmek istemiş,

ancak İsmail Bey'in bu ricası Şeyh tarafından kabul görmemiştir. Konakta, hizmetçiler arasında İsmail Bey'in üvey kardeş istemediği, bu duruma içerlediği konuşulmuştur. “Miras mütalaası olmasa bile validesinin ortaktan dolayı rahatsız olacağı, bahusus şimdi ortağının çocuğu meydana gelip Efendi'nin mazhar-ı muhabbeti olunca daha ziyade kıskanacağı umur-ı tabiiyeden sayılırdı.” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.113) diyerek anlatıcı, Şeyh Salih'in ilk eşinin kumasına karşı çok sevgi beslemediğini, bu yüzden de onu kıskandığını belirtir. Kumanın çocuk sahibi olması onun “mazhar-ı muhabbeti” olacak, bu vesile ile evde bir süre kıskançlık rüzgârı esecektir.

Bu arada, romanın en canlı kişisi, Müzeyyen Hanım'ın kardeşi Raşit Efendi tanıtılır. Raşit Efendi ailenin mirasını kardeşinin çocuğuna bıraktırmak için bin bir dolap çeviren, İbrahim Bey'i öldürme planları yapan, Sabiha Hanım'ı ortadan kaldırmak için randevu evinden aldığı eşi ile kumpas kuran, Mansur ve Zehra'dan kurtulmak için tüm konağı ateşe veren bir tiptir. Hatta o, “öteki varislerin “çaresi” bulunacağından da bahisle” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.123) Müzeyyen'e bir an evvel çocuk doğurması için teşviklerde dahi bulunmuştur. Bu noktada Raşit Efendi'nin kuracağı entrikalarda en ince ayrıntıları bile düşünüp tasarladığına şahit olunur. Raşit Efendi, Şeyh'in ikinci eşi Müzeyyen vasıtasıyla romana dâhil olan bir tiptir. Bu vesile ile çok eşlilik bir kez daha yerilir. Yazar-anlatıcı çok eşlilik konusunda doğrudan olumsuz bir yorum yapmamıştır. Ancak ailenin başına gelen bütün felaketlerin altında ikinci eşin/kumanın varlığını göz önüne serer. Böylece kumalık müessesesi bir kez daha olumsuzlanır.

Mansur, Müzeyyen Hanım'ın çocuk sahibi olmasına dair olumlu veya olumsuz bir fikir belirtmez. Ancak geleneksel temennilere dair tek bir kelime söylemez. “Çünkü her nedense amcasının son teehhülü ve haremi hakkında söz söylemek için Mansur'un dili bataet gösterir.” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.114). Böylece Mansur da amcasının ikinci eşini tasvip etmediğini belli eder.

Mansur'u loğusa kadını muayene etmesi için onun odasına götürürler. Bu odada, Mansur'un gözünden Müzeyyen Hanım'ın tasviri yapılır. Şüphesiz bu tasvirde ikinci eşin olumsuzlanmasının etkisiyle karışık, kızın güzelliğinin takdiri

de görülür. Müzeyyen'in eş seçilmesinde güzelliğinin etkili olduğu burada tekrar vurgulanır.

“Mansur Müzeyyen Hanım'ı birinci defa olarak görüyordu. İlk bakışı hüsn-i tesir hasıl etmedi. Yorulmuş yüz, fersiz ufak göz, bilhassa dar alınla çıkık şakaklar cazip olamaz. Fakat Mansur, loğusanın hâlini derhatır ederek Müzeyyen Hanım'ın her vakit böyle olmadığına hükmetti. Hususiyle Hanım'ın güzelliğinden dolayı Efendi tarafından alındığını işitmişti.” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.115).

1.1.4. Mehmet Celâl'in Eserleri

1.1.4.1. Elvah-ı Sevda²⁰⁶

Mehmet Celâl'in *Elvah-ı Sevda* romanında Rasih Efendi tipi üzerinden çok eşlilik konusuna değinmiştir. Romanın şair ruhlu kahramanı Cemil Bey'in yabancı olan yeni sevgilisi Sara'yı sandal yarışında gören Rasih Efendi onun ailesiyle tanışır. Ailenin fakir olduğunu öğrenen Rasih, onların acizliklerinden istifade etmek ister. Sara'nın babasını işe alır. Adam, Rasih Efendi'ye teşekkür etmek için onun kaldığı Kalipso'daki otele gider. Ardından Rasih'i adaya davet eder. Rasih, sohbet esnasında onlara durumlarının daha iyi olabileceğini ima eder ve adama, kızına talip olduğunu söyler. Sara'nın babası buna hayret eder. Rasih her işini kitaba uygun yapıyormuş gibi “—Ne taaccüp ediyorsunuz?.. Böyle bir hâl, görülmemiş şey midir?.. Hem bu izdivaca, bizim kitap da, sizin kitap da müsaittir!” (*Elvah-ı Sevda*, s.238) cevabını verir.

Birçok işte dini hassasiyeti düşünmeyen Rasih, nefesine gelince dini aklına gelir ve adama, teklifini ailesine sorması için süre verir. Babası, kızını razı edemezse de içinde bulunduğu durumdan dolayı kız bu teklifi kabul eder gibi olur. Bazı şartlar karşılığında baba-kız evliliğe razı olmaya karar verirler. Sara'nın babası, Rasih Efendi'yi evlilik şartları için ziyaret etmeye giderken, yolda bir dostuna rastlar. Dostu ona Rasih Efendi'nin evli ve iki çocuklu olduğunu söyler. Bunun üzerine adam kara kara düşünmeye başlar ve durumu Rasih'e açar:

“— En evvel, yaş ciheti var!

— Düşündüğünüz şeye bakın!.. Bir kadını mesut edecek yaş mıdır, yoksa para mıdır?

²⁰⁶Mehmet Celâl, *Elvah-ı Sevda* (Konstantiniyye: Âlem Matbaası, 1308/1891). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

- Hadi bunu da bertaraf edelim: Karınız var!
- Onun hiç ehemmiyeti yok, kızınızı güzel bir köşkte kendi kendine oturtacağım! Karım varsın konağında otursun!
- Bir de kızıyla daima geçineceğinizden emin olamıyoruz, şayet bırakırsanız, kızıma ait olmak üzere, bankaya iki bin lira terk etseniz fena olmaz!..” (*Elvah-ı Sevda*, s.240).

Adamın, “bankaya iki bin lira terk” edilmesini istemesi üzerine evlilikten vazgeçtiğini söyleyen Rasih Efendi, onun işine de son vererek aileyi sefaletle duçar eder. Açlık ve sefaletten iyice perişan ve çaresiz bir duruma düşen aile son çare olarak kendileri için intihar etmek olarak gördükleri Müslümanlığı kabul etmeye karar verirler. Bu vesileyle çevreden yardım görebileceklerini düşünürler.

Sara’yı babası çağırıp, ailenin kurtuluşunun onun elinde olduğunu söyler. O, Rasih Efendi ile evlenirse her şey düzelecektir. “—İhtida ettikten sonra, zengin bir adam ile izdivaç ile!.. Bunu vaat edebilir misin?.. Yahut ailenin felaketini mi istiyorsun?” dedikten sonra Sara ailesini kurtarmak için “aşkıma feda ettim, vazifemi ifa edeceğim.” (*Elvah-ı Sevda*, s.244) der. Sara kuma olmaya razı değilse de ailesini ekonomik açıdan kurtarmayı kendine vazife edindiği için Rasih Efendi ile evlenir. Aşkı kalbine gömerek Rasih Efendi’nin ikinci eşi olur. Sara’nın ikinci eş olduktan sonra neler yaşadığı romanda anlatılmaz.

1.1.4.2. **Leman**²⁰⁷

Mehmet Celâl *Leman* adlı romanında annesinden kızına tevarüs eden iffetsizliği ve ahlaki çöküntüyü ele almıştır. Romanda çok eşliliğe dair kısa bir konuşma vardır. Leman, evin cariyesi olan Füsûnsaz ile gece yarılarında kendi odasında sevişir. Bu sevişmeler hemen hemen her gece yapılır. O, Füsûnsaz’la seviştikleri esnada bekârdır. Mehmet Celâl Leman’ı serapa şehvet olarak çizmiştir.

Leman’ın annesi Nebire Hanım Ferit’e çift taraflı sevişme garantili bir evlilik teklifi yapar. Ferit bu teklife sıcak bakmaz. Fakat yakın Ferit yakın arkadaşı Servet’le sohbet ederken onun evlenme isteğinde olduğunu öğrenince ona Nebire Hanım’ın kızı Leman’ı önerir. Ferit’in yaptığı teklif bu noktada çok ahlaki değil-

²⁰⁷Mehmet Celâl, *Leman* (İstanbul: Meşrutiyet Matbaası ve Kütüphanesi, t.y.). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır. Fatih Andı eserin basılış tarihini 1912 olarak verir. (*Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl-Hayatı Görüşleri Şiirleri*, 167).

dir. Servet'in annesi ve babası yoktur. Sadece Piraye adında dul bir ablası vardır. Servet, Leman'la evlenme isteğini ablası Piraye'ye açar. Piraye, Leman'a görücü gider. Nebire Hanım damadını içgüveyi olarak alacağını söyler ve Leman'ın halayığı Füsûnsaz'ın da onlarla olacağını belirtir. Bunun üzerine Piraye ile Servet arasında ucu çok eşliliğe dayanan bir konuşma başlarsa da bu konu hemen kapanır.

“—Hem bir koltuğa iki karpuz sığar mı?

— Ben dört tanesinin sığdığını gördüm. Ötesini bilmem.

— Hem canım bugün taaddüd-i zevcât...

— Geç! Başka lakırdıya bakalım:” (*Leman*, s.85).

Yukarıdaki diyalogda “bugün taaddüd-i zevcât” mümkün değil gibi bir sonuç çıkmaktadır. Fakat anlatıcı nedense cümleyi tamamlayamamış, konuyu değiştirip dul bir kadın için düğün meselesine taşımıştır.

1.1.5. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri

1.1.5.1. Mihridil²⁰⁸

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Mihridil* romanında erkek kahramanın karısının üstüne annesinin zoruyla evlenmesi anlatılmıştır. Romanı kahramanı Mihridil ebeveynini küçük yaşlarda kaybetmiştir. Anne ve babasının vefatından sonra Mihridil besleme olarak Ali Efendi adında hayır sahibi bir adamın korumasına girer. Ali Efendi iyi niyetli olmasına mukabil karısı Fatma Hanım, Mihridil'e karşı çok iyi niyetli değildir. Ali Efendi eşine rağmen Mihridil'e eğitim aldırır. Mihridil normal eğitiminin yanında musiki dersleri alarak ut çalmayı öğrenir. İlk dönem Türk romanlarında ideal kadın tipinin genellikle piyano çaldığı hatırlandığında Mehmet Vecihi Efendi'nin müzik algısının onlara göre daha yerli olduğu görülür. Ali Efendi'nin en büyük hayali onu kızı gibi “gelin ederek hem me'cûr hem de istikbalinden müstefit olmak[tır].” (*Mihridil*, s.8). Mihridil'in en iyi iki dostu kitapları ve ududur.

Eserin erkek kahramanı Adni Bey'in babası zengin bir adamdır. Oğluna ve karısına yüklü miktarda miras bırakarak ölmüştür. Bu miras sayesinde Adni Bey ve annesi müreffeh bir hayat sürmektedir. Adni Bey zeki bir adam olmadığı için

²⁰⁸Vecihi, *Mihridil* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1311/1893). Eser *İkdâm* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

kendini idare edemez. Kendisiyle ilgili hiçbir konuda iradesiyle karar alamayan Adni'yi annesi idare etmektedir. Adni Bey'in annesi evlilik yaşına gelen oğluna sıradan, vasıfsız ve fakir kızları almak istememektedir. Onun için oğluna alacağı kız özellikle zengin ve asil bir ailenin kızı olmalıdır. Bu sebeple görücülük için fakir ve sıradan aileleri ziyaret etmez.

Annesinin gelin edeceği kız hakkındaki düşüncelerine rağmen Adni bir gün mesireden dönerken güzel bir kız olan Mihridil'i görür ve onu çok beğenir. Mihridil'in güzelliği "birçok ümitler tevlit etmekte[dir.]" (*Mihridil*, s.5). Burada anlatıcı tarafından evlilikte güzelliğin kadın için önemi vurgulandıktan sonra, çiftler için asıl önemli olanın fikir ve ahlak uyuşması olduğu dahi belirtilir. Annesini Ali Efendi'nin evine gönderemeyeceğini düşünen Adni, Ali Efendi'nin arkadaşı Hüsnü Efendi'den Mihridil'i annesine göstermek için kendi yalısına göndermesini rica eder. Bu isteğe razı olan Mihridil'in üvey babası Ali Efendi, kızı ile karısını Adni'nin annesine göstermek için onların evine gönderir. Bu noktada görücü olarak gitmek yerine görülmek için kızın kaynananın ayağına gitmesi olayı vardır.

Mihridil'in fiziksel güzelliğini beğenmesine rağmen bir besleme olması sebebiyle onu istemeyen Adni'nin annesi, onlara kızın güzel olduğunu ancak oğluna başka kız bulduğunu söyleyerek misafirleri geri gönderir. Bu noktada Adni romanda ilk ve tek olarak bir kararlılık örneği göstererek Mihridil'le evlenme konusunda son derece ısrarcı olur. Birçok noktada annesine sonuna kadar bağlı bir tip olan Adni'nin böyle bir konuda Mihridil'le evlenmek için ısrar etmesi, zengin çocuklarının şımarık yetiştirilmeleriyle ilgilidir. Şımarık yetiştirilen zengin çocukları bir şeyi almak için ısrar ettikleri zaman ebeveynleri onları avutmak adına isteklerini gerçekleştirir. Genellikle çocuklarını yanlış eğiten zengin ailelerin yaptığı yanlış da budur. Yeni oyuncak alındığında ilk oyuncaktan çocuk sıkılacak bir süre sonra ilk oyuncağını hatırlamayacaktır bile. Çünkü böyle ebeveynlere göre çocuk istediğini elde ettiği zaman onunla bir süre ilgilenecek sonra ondan sıkılacaktır. Adni'nin ısrarları karşısında annesi tek şartla Mihridil'i kabul edeceğini söyler. Bu şart oğluna kız bakmaya devam etmesi ve ona iyi bir kız bulduğu takdirde Adni'nin karısı üzerine ikinci evlilik yapması yani ona kuma getirmesi şartıdır. Annesi oğluna "—Gelemez olaydı. Bir kere geldi gördük. Mademki istiyorsun ben razı olurum. Lakin ömrün oldukça geçinmek için değil. Hevesini aldıktan

sonra yine evleneceksin. Buna söz verirsen pek âlâ! Vermezsen ben karışmam. Ne hâlin varsa gör.” (*Mihridil*, s.24) der. Burada araya giren Mehmet Vecihi Efendi, annesinin Mihridil’in üzerine kuma getirmek isteğinin yanlışlığını mağdur kadın açısından görerek şu açıklamalarda bulunur:

“İnsanlıklarını yalnız servet ve iktidardan ibaret görenler insan diyecekleri mahlûkta yalnız servet ve iktidar ararlar. Hanımefendinin indinde Mihridil insandan madûd değildi. Çünkü öksüz, kimsesiz, bir biçâre idi. Oğlu hevesini alınca yine evlendirir. Fakat Mihridil sayelerinde nâil olduğu saadetten ayrılacak imiş, Adni’yi sevecek, belki o suretle helâk olacak imiş. Ne zararı var...” (*Mihridil*, s.24-25).

Hanımefendi kendi sınıfından olmayan fakir bir kıza insan muamelesi yapmamaktadır. Zenginlikten kaynaklanan gücünü fakir ve çaresiz bir kıızı ezmek için kullanmaktadır. O, oğlunun saadetine dolaylı olarak kastettiği için Mihridil’in onlar vasıtasıyla ulaştığı saadeti de harap etmekten geri durmaz. Tam anlamıyla olmasa da onda öldürücü anne tipi özellikleri mevcuttur.

Bir buçuk yıl şiir gibi bir aşk yaşayan çiftin bir de kızları olmuştur. Hanımefendi torunu olduğuna sevineceği yerde, çocuğun, oğlunun ikinci bir eş alması önünde mâni oluşturacağı zannına düşerek “Çocuk sahibi oldu. Artık istediği yerden kız almak güçleşmişti.” (*Mihridil*, s.35) diye düşünür. Diğer taraftan oğluna kız arama işine de devam eder.

Bu arada Adni’nin, eşine karşı ilgisi doğumdan sonra azalmaya başlar. Adni, annesinin baskısı ile birleşen bu ilgi azalması neticesinde “onu def” suretiyle değilse de yine evde ibkâ ile eşinin üzerine evlenmekte bir mahzur telâkki etmedi. Çünkü herkesin yaptığı şey.” (*Mihridil*, s.37) diye düşünür. “Herkesin yaptığı şey” ifadesi onun ikinci karı alma fikrine meyletmeye başladığının ve yapacağı işin onun gözünde normalleştiğinin göstergesidir. Adni mutlu geçen güzel günleri bir an olsun aklına bile getirmez. Eşinin ne düşüneceğini hiç önemsemmez: “Mihridil gibi yalnız sadakat ve insaniyetten terkip olunmuş bir kalb-i mücessemmin üzerine yine rakip getirmek, gönlünü çiğnemek, evini yıkmak nasıl bir ihanet olduğunu neden düşünsün.” (*Mihridil*, s.38). Başlarda eşine karşı çok anlayışlı bir adam olan Adni, sevdiği karısına karşı onun lohusalık döneminde bir soğukluk yaşamaya başlar. Duygusal soğukluğun nedeni lohusalık döneminde kadınların, erkeklerin cinsel arzularına karşılık verememe-leridir. Fakat bu durum romanda izah edilmemiştir.

Adni kuma konusunda karısı Mihridil’le hiçbir şey paylaşmamasına rağmen Mihridil, kaynanasının, kendi üzerine gelin getirme teşebbüsünü öğrenir ve durumu kocasına açar. Adni daha önce defalarca karısından başka kadını hayaline dahi sokmayacağını söylemesine rağmen yüz seksen derecelik bir dönüş yapar. Karısına daha önce söylediklerini ve vaatlerini unutarak şimdi şöyle der: “—Bir çiçekle yaz olur mu?”. Bu cevap üzerine Mihridil kocasından “—Beyim öyle ise Allah aşkına beni çıkarın, öldürün [kumayı] görmeyeyim.” (*Mihridil*, s.40) diye istekte bulunur. Adni’nin Mihridil’e “Bir çiçekle yaz olur mu?” deyişine benzer bir ifade Hüseyin Rahmi’nin *Mutallaka* romanında da geçmektedir ve her iki romanda da çok eşlilik için erkeği tetikleyici olanlar kaynanalar yani analar olarak görülmektedir. Mihridil’in başka bir eve taşınma arzusu, üzerine kuma getirilmek istenen bir kadının, çaresizlik içinde isteyebileceği son derece meşru bir arzudur ve kadınların, hukuki olsa da böyle bir rakibi kabul etmemeleri çok doğaldır. Osmanlı aile hukukunda da iki veya daha çok evlenen bireyin her bir kadın için ayrı ev açması daha makul görülmüştür.

Hanımefendi romanın yedinci bölümünde “kudemâ-yı ricâlden” birinin kızı olan Seher Hanım adlı bir kız bulur. Mihridil’den nefret eden hanımefendi ona inat, Seher Hanım’a görkemli bir düğün yapar. Mihridil düğün esnasında odasına çekilip sürekli ağlar. Çünkü ağlamaktan başka yapabileceği bir şey yoktur ve sığınak olarak sadece gözyaşları vardır. Mihridil kocasının, üzerine evlenmesi esnasında evden ayrılmayı bile düşünür. Ancak hamisi Ali Efendi ölmüş, onun karısı ise bir başkasıyla evlenip evi boşaltmıştır. Acısını mecburen içine gömerek kendine ayrılan odada çocuğuyla ilgilenir. Adni de onunla muvakkaten görüşmeme kararı alır. Kocasını başka bir kadına kaptıran Mihridil’in sığınağı artık sadece kızı Bedia’dır.

Mihridil’in evden çıkma arzusuna paralel olarak evin taze gelini Seher Hanım da onu evden çıkarmak yani onu başka bir eve göndermek arzusundadır. Mihridil’e karşı kaynanasının kininin bir sebebi olmasına mukabil, Seher’in ondan nefret etmesini gerektirecek, rekabet hissi düşünülmezse, bir neden yoktur. Mihridil onu anlamayan ve onunla duygudaşlık kuramayan Seher’e “—A hanım benim hâlimden de ibret almadınız mı?” (*Mihridil*, s.49) diye sorar. Ancak Seher Hanım,

Mihridil'i anlamak bir yana onu ezmek ve evden göndermek arzusundadır. Seher'in duygudaşlık kuramaması yaşanacak dramatik olaya kapı açacaktır.

Adni, başlarda Mihridil'i evden çıkarma düşüncesinde olmamasına rağmen bir yandan Seher Hanım'ın, diğer yandan annesinin baskılarına dayanamayıp küçük bir ev kiralayarak onu evden çıkarır. Mihridil istediği zaman gelip çocuğunu görebilecektir. Ancak zamanla çocuğunu görmesine de izin verilmez. Seher'in ona karşı müthiş bir kin içinde olduğu görülür. Bu duruma açıklama getiren anlatıcı-yazar Mehmet Vecihi Efendi, Seher'in kocasını Mihridil'den kıskanmasına hakkı olduğunu belirttikten sonra o hakkın daha evvel Mihridil'e ait olduğunu da ifade eder. Seher, Mihridil'in durumuna duygudaşlık kurmaktan uzak bir tiptir ve amacı rakibini ortadan kaldırmaktır.

Seher'in çocuğu olmamaktadır. Mihridil'in kızı Bedia on üç yaşına gelince büyük hanım ölür. Bunun üzerine Şâyân Kalfa, Bedia'dan saklanan sırrı daha fazla taşıyamayacağına karar vererek Seher'i annesiyle tanıştırır. Bu arada Adni ağır bir zatürreye yakalanıp ölür. Onun yüklü miktardaki mirası Mihridil'in kızı Bedia'ya kalır. Seher'in, cenazeden sonra ağabeyinin evine gittiği gün, Bedia annesi Mihridil'i alıp kendi yanına getirir. Seher dönünce Mihridil'i evde bulur. Bedia, üvey annesine, öz annesiyle ilgili her şeyi bildiğini söyleyerek öz annesinin artık onlarla birlikte kalacağını beyan eder. Seher bu duruma içten içe sinirlenirse de mirasın kızın elinde olmasından yani sadece ekonomik sebepten dolayı ses çıkaramaz. Ekonomik özgürlüğü olmayan dönem kadınının yaşamını kolay sürdürebilmesinin yegâne yolunun evlilik olduğu görülür. Bu sebeple Seher'in evlilik neticesinde nail olduklarını kaybetmek istememesi gayet doğaldır. Mihridil ona kötü davranan Seher'e büyük bir insanîyet örneği göstererek onun, evin hanımı olduğunu, o evde hakkının bulunduğunu söyler. Dört yıl sonra Seher, yaptıklarına pişman olarak ölür. Bedia bir içgüveysi ile evlenir. Şayan Kalfa ve Kethüda da evlendirilerek mutlu mesut bir şekilde yalıda yaşamaya devam ederler.

1.1.5.2. Mehcûre²⁰⁹

Mehmet Vecihi Efendi'nin ikinci romanı *Mehcûre, Mihridil* gibi üzerine kuma getirilen bir kadının trajedisidir. Mehcûre'nin babası Akif Efendi adında fakir ama ahlaklı bir sahaftır. Akif Efendi'nin eşi Şefika Hanım ise onun diğer yarısı, vefalı hayat arkadaşı ve can yoldaşdır. Karı koca birbirine çok düşkündür. Akif Efendi aile saadetine önemini idrak etmiş, kendini ailesine vakfetmiş bir eştir. Onlar romanda mutlu ailenin simgesi olarak kurgulanmıştır. Akif Efendi, kızının evleneceği kişiyi titizlikle seçmek istemektedir. Bunun için kızına gelen görücülerin hiçbirine olumlu cevap vermez. Kızına çok düşkün olmasına rağmen onun sosyal ihtiyaçlarına karşı çıkmayan Akif Efendi, onu zaman zaman mesire yerlerine de gönderir. Mehcûre gittiği Kâğıthane'de Mükerrerem tarafından görülüp beğenilir. Mükerrerem görücü olarak teyzelerini gönderirse de Akif Efendi ilk etapta onlara ret cevabı verir. Bunun üzerine Mükerrerem, aşktan dolayı hasta olduğu yalanını etrafa yayar. Üçüncü istemeden sonra Akif Efendi, kızına evlilik konusundaki kararını sorar. Onun olumlu duruşu karşısında evlilik teklifini istemeden de olsa kabul eder. İstenilen kıza hastalık bahanesiyle ulaşma çabası Hüseyin Rahmi'nin *Nimetşinas* romanında da görülür. *Nimetşinas*'ta evli olan roman kahramanı erkek eşinin üzerine kuma getirebilmek için hastalık yalanını uydurmuşken burada ise bekâr bir genç evlenmek istediği kıza ulaşabilmek için hastalığı bahane olarak kullanmıştır.

Evliliklerinin ilk yıllarında çok mutlu olan çiftlerin durumu Akif Efendi'nin ölümünden sonra tamamen değişir. Evin büyüklerinin ölmesi Mükerrerem'in yaşantısında değişikliklere neden olur. O zamana kadar eve geç gelmeyen, ağzına içki sürmeyen, bazı geceler eve sarhoş gelmeye başlayan, bazı geceler de eve uğramayan ve düzensiz bir hayata açılan Mükerrerem ekonomik düzenini de kaybederek israfın dozajını da iyiden iyiye arttırmıştır. Kayınpederinin ölümünden sonra serbest kalan Mükerrerem, arkadaşlarıyla eğlence için gittiği Kâğıthane'de Rana adlı bir kadınla karşılaşır. Mükerrerem, Rana tarafından Yeni Bahçe çayırına davet

²⁰⁹Vecihi, *Mehcûre* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1311/1893). Eser İkdâm gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

edilir. İkinci kez Yeni Bahçe’de, daha sonra Çırpıcı Çayırı’nda buluşarak ilişkiyi derinleştirirler. Rana esasen bir aşüftedir, çok cilvelidir ve şeytan tıynetlidir:

“Âkil Efendi namında kemal-i safiyetinden naşi isminin müsemmasıyla dövüşürce-sine makûs sade-dil bir zatın kerimesi fakat mahiyet itibariyle şeytanın mahsul-i gayreti denilecek kadar melun yani hannasın insan kıyafetine girmiş bir hayal-i cesimesi idi. On sekiz yaşında gelin olmuş, tabında mevcut olan hırs-ı şehvet saikasıyla zevcini bir zevç değil fakat bir bazı-i heves olmak üzere pek ziyade sevmiştir. Ancak o muhabbetin bile zaptına muktedir olamadığı bazı harekât-ı na-hemvârı —ki namuskâr bir erkeğin daire-i kabulünden hariç idi— tehhülünün birinci senesi nihayet bulmadan zevci tarafından ret ve tatlik olunup pederinin hanesine avdetine sebebiyet verdi.” (*Mehcûre*, s.184).

Baştan ayağa şehvet olan Rana, on sekiz yaşında severek evlenmesine rağmen aldatma sebebiyle kocası tarafından boşanmıştır. İffetsizliği herkes tarafından malum olan Rana’ya babası sahip çıkmıştır. Âkil Efendi adına muhalif olarak saf olması sebebiyle kızını kocasından boşanma hususunda haklı bulur. Kızının ahlaksızlığına inanmaz. Bunu eleştiren Mehmet Vecihi Efendi, kızın kötü yola düşmesinde babasının safdil tavırlarının etken olduğunu birkaç yerde belirtir. Ahlaka mugayir bir olaydan sonra kocası tarafından terk edilen kızına sahip çıkması, Mehmet Vecihi Efendi tarafından doğru bulunmaz. Çünkü baba otoritedir. Otoritenin zaafi toplumun zaafıdır.

Boşanma olayından sonra çevreye yayılan kötü şöhretinden dolayı Rana’ya bir daha görücü gelmez. Bu sebeple Rana, kendine kocayı yine kendi yöntemiyle bulmaya çalışır. Mükerrerem’i ayartmasının ardında onun “taht-ı nikâhına girmek” (*Mehcûre*, s.199) arzusu vardır. Rana, Mükerrerem’in evli olduğunu öğrenir. Bunun üzerine bütün dikkatini Mükerrerem’i eşinden ayırmaya verir. “Kadının dereke-i mahiyetini anlatmak için yalnız şunu arz etmek kâfidir ki Mükerrerem’in mütehhil ve bahusus iki evlat babası olduğunu işittikten sonra eski hareminden vaz geçirmek için dünyada ne kadar çare varsa hepsini düşündü.” (*Mehcûre*, s.202).

Mükerrerem, Rana ile evleneceğini söylemeye hazırlanırken Mehçûre hastalanarak yatağa düşer. O, bu durumda karısına ikinci evlilik kararını söylemenin uygun olmayacağını düşünür. Öbür yandan Rana ile Mükerrerem çöpçatan bir kadının evinde buluşmaktadırlar. Rana ondan sürekli eşini boşamasını istemektedir.

Mükerrem, eşini boşamama sebebi olarak onun ölümcül hasta olduğunu, ölümünü beklemek gerektiğini Rana'ya anlatır. Ondan sabır bekler.

“Husûsen en şâyân-ı teşni’ şurasıdır ki evvelce Mehcûre’nin üzerine evlendiği halde rahat edebilmek ihtimali, onu tatlike kalkışsa da ortada ne bir sebab-i makul ne de gönderecek yer olmadığı halde şimdi vücudu büsbütün kalkacağı cihetle emelin bu suret-i müşkülesi kendisi için daha muvafık görülmekte idi.” (*Mehcûre*, s.234).

Rana nikâh işi uzayınca Mükerrem’e bir mektup yazar. Bu mektupta eve her gün taliplerinin geldiğini ve babasının ona, evlenmesi konusunda sürekli baskı yaptığını bildirir. Bu mektubu alan Mükerrem’in düşüncesi çok ibretlidir. Karısına içinden “Niçin ölmüyorsun?” (*Mehcûre*, s.246) diye serzenişte bulunur. Rana’yı kaçırmamalıdır. Bu sebeple karısını evden uzaklaştırmak için bir çare arar. Bu çare onu hastaneye göndermektir. Ayarladığı doktorlar sayesinde eşini evden uzaklaştırarak Rana ile evlenebilecek fırsatı oluşturur.

Mehcûre, nikâhı tesadüfen yatakhane arkadaşını ziyarete gelen Halime Hanım’dan öğrenir. Tam bu konuşmalar olduğu sırada Hikmet ve kardeşi Enise de annelerini ziyarete gelirler. Babalarının evde olmadığını, onları komşuya bıraktığını söyleyince olayın gerçekliğini anlayan Mehcûre eşine bir mektup yazar. Eşini görmeye yüzü olmayan ya da eşinin yüzünü tekrar görmek istemeyen Mükerrem, onu bir daha görmeye gelmez. Mehcûre’nin, olayı tesadüfen duyması ve eşiyile karşı karşıya gelmemesi sebebiyle onun ikinci eşe yani kumaya bakışı tam olarak anlaşılmaz. Olay ancak sonuçlar üzerinden değerlendirilebilir. Mehcûre üzerine kuma getirilmesine daha fazla dayanamaz ve ölüm anında çocuklarını sayıklayarak can verir. Mükerrem o gün eşinin yanına oğlunu götürmüş, kapıda beklerken karısının ölüm haberini almıştır. Hikmet annesinin tabutu arkasından feryat ettikçe Mükerrem hariç orada bulunan herkes ağlamıştır.

Rana kocasına, onun aklının Mehcûre’de olduğunu sitem ederek söylediği zaman Mükerrem, Mehcûre’nin öldüğünü ona bir müjde gibi haber verir. Rakibinin öldüğünü duyunca Rana buna çok sevinir. Karı ile koca arasında ölüm hakkında şöyle bir konuşma geçer:

—Kimde olacak? Mehcûre Hanım’da

— Ben dünyadayım. Aklım Ahirette olur mu?

— Nasıl Ahirette?

Öyle ya. Aklın Mehcûre’de diyorsun. Mehcûre ahirette olursa benim aklım nasıl onda olur. (...)

— Allah sana ömürler versin. O gitti.

Rana Mehcûre'nin vefatını, çıkası gözlerine diken olan rakibesinin âlem-i hayattan çıktığını işitince fevkalâde memnun oldu.” (*Mehcûre*, s.420-421).

Rana anneleri ölen çocukları sürekli dövmeğe, her fırsatta onları azarlamakta, itip kakmaktadır. Çocuklar durumu babalarına şikâyet ettikleri zamansa Mûkerrem, Rana'yı haklı bulmaktadır. Hikmet, Enise'den yaşça büyük olması sebebiyle etrafta dönen dolapların farkındadır. Zaman zaman babasıyla duruma dair konuşmaları olsa da Mûkerrem, onu her fırsatta avutmaya çalışmaktadır.

Rana bu arada Mûkerrem'den bıkip mesire yerlerine yeniden gitmeye başlar. Kocasından izin almadan sürekli gezmelere gider. Eşinin itirazlarına, karşı saldırıyla mukabele eder. Mûkerrem'in ise bu kadına karşı âdetâ nutku tutulur. Ona ölümüne bağlıdır. Zaman zaman evden ayrılıp gittiğini öğrenen Mûkerrem, bir gün onu takip eder. Bir eve girdiğini görür. Evin sahibinin kim olduğunu, evli mi bekâr mı olduğunu sorar, öğrenir. Rıfki Bey denen bu adamın eşinin öldüğünü, dul olduğunu, evde ondan başka kimsenin bulunmadığını anlamasına rağmen eşinden korkusuna ona karşı sesini çıkartamamıştır. Böylece Mûkerrem ilk eşini ihmal ettiği için ikinci eşi tarafından cezalandırılır.

1.1.5.3. Mesude²¹⁰

Mehmet Vecihi Efendi tarafından *Müjgân* romanının ikinci kitabı olarak yazılan *Mesude* romanında çok eşlilik işlenmiştir. Müjgân, kocasının ve kızının evi terk etmesi üzerine evli bir adam olan Burhan Efendi ile kuma olarak evlenir. Müjgân'la evlendikten sonra onun evine yerleşen Burhan Efendi, ilk eşini nadiren görmeye gider. Evliliğinin ilk aylarında çok mutlu olan Müjgân, kocasına aşırı bir şekilde güvenmektedir ve “o esnada bedel-i visâl olarak imanını bile istese” (*Mesude*, s.263) vereceği için her şeyini ona teslim etmeye başlamıştır. Burhan ise Müjgân'ın malını ele geçirebilmek amacındadır.

İlk aylardaki saadet hem Burhan'ın Müjgân'dan hem Müjgân'ın Burhan'dan sıkılmaları neticesinde yerini kavgaya bırakır. Kavgalar çok şiddetlenir.

²¹⁰Vecihi, *Mesude* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1897). Eser *İkdâm* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Bu yüzden Burhan, Müjgân'ı terk ederek birinci karısının yanına döner. Kocasının eve dönmesi karşısında ağlamaktan başka bir tepki ortaya koyamayan kadını teselli etmek için Burhan yaptığı evlilikten dolayı pişman olduğunu söyler.

“— Ağlama!... Ona hacet kalmadı!... Ben bir sehvetmişim! Nedâmeti bir sene bile teehhür etmedi. Fakat bir kere oldu. Şimdi ağlamak değil çare düşünmek lazım. Dedi. Kadın zevcinin nedâmetinden memnun olmak tabii ise de, o memnuniyet kalben ne kadar infîâlat, teessürâtı varsa cümlesini def'e tabii kâfi değildi.” (*Mesude*, s.268-269).

Burhan'ın ilk eşinin üstüne kuma getirilmesine ilk tepkisi sadece ağlamak şeklinde tezahür eder. Burhan Efendi ile oğlu Nevzat arasında sürekli tartışma yaşanır. Nevzat, Mesude ile malı için evlenme fikrindedir. Mesude'nin evi terk etmesi sonucu hevesi kursağında kalmıştır. Burhan Efendi'nin köşkü kendi üzerine geçirdiğini bilmediği için babasının Müjgân'dan boşanmasını da istememektedir. Çünkü boşanma gerçekleşirse avuçlarına kadar gelen servet uçup gidecektir. Burhan köşkün kendi uhdesine geçtiğini açıklayınca hep beraber köşke taşınmaya karar verirlerse de Burhan'ın ilk karısı buna başlarda rıza göstermez.

“—Bilirim. Sen kırıldın da onun için muhalefet gösteriyorsun. Fakat insana bir kabahat için kıyamete kadar dargın durulmaz. Size muhabbetim olmasa aradan daha bir sene geçmeden bu kadar pişman olmazdım.

Ve kadın buna verdiği:

—Öyle ama kıyamet bir araya gelse benim için o kadınla bir yerde oturmak mümkün değildir. Allah size rahatlık versin. Beni bırakın. Burada kendi kendime otururum.” (*Mesude*, s.273).

Burhan Efendi'nin eşi kumasının evine taşınmaya razı olmamasına rağmen Nevzat'ın ısrarlarına daha fazla dayanamayıp Müjgân'ın yanına gitmeyi kabul eder. Burhan Efendi'nin ilk eşi Müjgân'ın konağına taşınır. Müjgân, evi Burhan'ın üzerine verdiği için pişman olur. Bunun üzerine mallarını geri almak amacıyla avukat aramaya gider. Evde Müjgân'ın olmaması evin yönetiminin bir darbe ile Burhan Efendi'nin eline geçmesine vesile olur. Müjgân köşkte olanları duyunca bir daha köşke dönmeye cesaret edemez. Bu sebeple gittiği yerden bir daha geri gelmez. Elinde avucunda ne kaldıysa malını geri almak uğrunda bitirir. Altı yıl sonra parasız pulsuz, evsiz barsız kalarak köşkün kapısını çalarsa da köşkten dövülerek kovulur. Burhan Efendi yakalandığı bir hastalıktan dolayı “geberip” (*Mesude*, s.284) gider. Müjgân evden kovulduktan sonra daha önce döverek evden

kovduğu Kethüda Kadın'a sığınmak isterse de Kethüda Kadın ona kapıyı açmaz. Müjgân böylece sokaklarda sürüne sürüne ölür.

1.1.5.4. Halime²¹¹

Mehmet Vecihi Efendi, *Halime* adlı eserinde İstanbul'a iş bulmak için gelmek zorunda kalan fakir bir köylünün hayatının olumsuz manada değişimini anlatır. Eserde köyden kente göç eden bireylerin yaşadığı kültür çözülmesi de ele alınmıştır. Diğer taraftan ekonomik sebeple gurbete çıkmak zorunda kalan erkek kahramanın durumunu düzeltince ilk işi evlenmek olmuştur. Böylece romanda kumalık konusu gündeme getirilmiştir.

Köylü kızı Halime doğduktan üç ay sonra annesini kaybetmiştir. Aile çok fakir olduğu için yiyecek yemeği zar zor bulmaktadır. Barındıkları yer evden ziyade bir kulübedir. Çaresizlik içinde büyüyen Halime'nin hayattan hiçbir ümidi ve beklentisi yoktur. Halime'nin babası karısının ölümünden kısa bir süre sonra ikinci eşini almıştır. Halime yaşadığı sıkıntılar yetmezmiş gibi bir de üvey anne belasıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Eve gelen üvey anne tipinin gereği ne ise öyle davranmıştır.

Hayattan darbe üstüne darbe yiyen Halime, kendince kurtuluş ümidi bulamamakta, düşündüğü bütün çareler imkânsızlıklar sebebiyle bir bir yok olmaktadır. Bütün imkânların bittiği yerde ilk kez hayat ona yeşil ışık yakar. Yusuf Efendi denen ağanın hizmetine bakan Numan adlı fakir bir genç, onu babasından kendinin iç güveyi olması şartıyla ister. Evin küçük olması ve kaynananın itirazı sonucu bu istek reddedilir. Durumu öğrenen Yusuf Efendi, onlar için bir tarlada kulübe kurdurur ve onlara düğün yaptırır. İki buçuk yıl kumrular gibi aşk yaşayan karı koca hayatın acı yüzüyle tekrar karşılaşırlar. Velinimetleri Yusuf Efendi'nin ölmesi sonucu mirasçıları onları tarladan, işten ve evden çıkarırlar. İster istemez Halime'nin baba evine sığınmak zorunda kalırlar. Kaynananın dırdırı, Numan'ın iş bulamaması ve maddi imkânsızlık sebebiyle büyük bir çıkmazın içine düşerler. Numan kaynanasına kızıp evden çıktığı bir gün tesadüfen İstanbul'a çalışmaya giden köylülerle karşılaşır. Onların anlattıkları karşısında heyecanlanır. Kurtuluş

²¹¹Vecihi, *Halime* (Dersaadet: İkdam Matbaası, 1314/1897). Eser *İkdam* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

olarak İstanbul'a gitme fikrine kapılır. Karısıyla konuştuğundan sonra durumu babalarına danışmaya karar verirler. Kayınbabası, karısı sebebiyle buna dünden razıdır. Numan İstanbul'a gitmek üzere yola çıkar.

İstanbul'a geldiği zaman hemşerilerinin yardımıyla Sultanahmet civarında bir bahçede rençberliğe başlar. Geceleri bekçi kulübesinde kalır. Burada altı ay çalıştıktan sonra epey para biriktirir. Halime'ye de para ve elbise gönderir. Bahçedeki işin bitmesi sonucu başka bir eve hizmetçi olarak girer. Ev sahibinin iyi niyeti sayesinde iyi para kazanır. Evde kilercibaşılığa terfi eder. Kilercilik işinde tartıdan çalmaya alışır. Çaldıklarıyla epey para biriktirir. Bu arada Hasan adlı bir oğlu olduğunu öğrenince eve yine para ve hediyeler gönderir.

Başlarda eşini ve çocuğunu mutlu etmek için çabalayan Numan, para kazandıkça kötü alışkanlıklar edinmeye başlar. Ev sahibinin saflığından istifade ederek ondan çaldığı paralarla sefahat âlemlerine dadanır. İzin günlerinde gittiği mekânda Nuriye adlı aşüfteye âşık olur. Aşüfte Nuriye'yi kendine ikinci eş olarak almayı tasarlamaktadır.

“Hatta o âlem-i sefaletinde, kendi gibi sefil kendi gibi esafilin bezm-i visaline tenezül edecek kadar zelil bulunmasıyla sefaleti teza'uf etmiş olan esafil-i nisvandan bazılarıyla münasebet peyda etmişti. Hele yine o güruhun ser-efrazlarından olup ancak biraz hüsnü biraz da istiğnası hasebiyle ileriye gelmiş olan Nuriye namında bir tıknaz Numan'ı âdeta teshir etmişti.” (Halime, s.69-70).

Yokluk içinde yaşarken onunla yuva kuran karısına hiçbir şey veremeyen Numan, para kazandıkça ilk işi eski karısını unutmak olur. Aşüfte Nuriye için elinde avucunda ne varsa harcamaktan çekinmez. Bu kadına tutulduktan sonra köyünü, karısını ve çocuğunu tamamen unuttur. Onların nazarında hiçbir ehemmiyeti kalmamıştır. Oğlu Hasan'ı hiç görmemesinin bile ikinci evliliği için iyi bir şey olduğunu düşünür.

“Numan Nuriye'yi almak isterdi. (...)

Ne iyi olmuştu. İyi ki Hasan'ın yüzünü görmemişti. Şayet görse idi belki severdi de şimdi en kıymetli emeli olan fikr-i izdivacından sarf-ı nazar etmeye mecbur olurdu.

(...) Hem Nuriye'nin evladı kim bilir ne kadar sevilir?..” (Halime, s.70).

Kendi öz çocuğuna karşı sevgi besleyemeyen, onu sevmekten dahi korkan Numan, Nuriye'den olacak çocukların hayalini kurmaktadır. Mehmet Vecihi Efendi burada araya girerek, dünyada böyle kadınlar yüzünden perişan olan insanlardan Numan'ın haberdar olmadığını belirtir.

Nuriye kendisini alma fikrinde olan Numan'a kazandığı paranın yetersiz olduğunu, kendisinin ne adamlar gördüğünü ve iki odalı bir evde yaşamasının mümkün olmadığını söyler. Onunla evlenebilmesini para şartına bağlar. Bunun üzerine yeni çareler arayan Numan'ın talihi yaver giderek zengin bir evde kilerci-başılık, daha doğrusu "tartıda hırsızlık" işini bulur. Bu iş onun için bir nimet olur. Evin beyinin güvenini kazandıktan sonra tartıdan çalmalarına hız verir. Çaldıklarıyla üç tane de ev alır. Bunun üzerine Nuriye onunla evlenmeye razı olur. "Muvafak-ı tarafeyn ile nikâh-ı akd ve civarda ufak bir ev" (*Halime*, s.75) alıp yerleşirler.

Onların evlenmesi haberi köylüler vasıtasıyla Halime'nin kulağına gidince Halime İstanbul'a gelerek Numan'ı bulur. Numan ona yüz vermez. İstanbul'da gidecek yeri olmayan eşini, köye dönünceye kadar evinde sadece misafir eder. Ancak kuması Nuriye onu istemez. Halime aynı akşam Nuriye'den dayak yiyerek köyüne geri dönmek zorunda kalır. Numan ile Nuriye dokuz yıl "dem-güzâr-ı ıyş" (*Halime*, s.78) ettikten sonra Numan "kör olup geberdiği vakit" (*Halime*, s.79) bütün mal varlığı Numan'ın oğlu Hasan'a kalır. Nuriye tekrar evlenerek eski hayatına geri döner. Bir rekabet kavgasında yediği "kama canını cehenneme gönder[ir]." (*Halime*, s.80).

1.1.5.5. Feryat²¹²

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Feryat* romanında çok eşlilik konusu gündeme getirilmiştir. Roman kahramanı Nevzat kahraman anlatıcı olarak mutlu bir çocukluk dönemi geçirdiğini, altı yaşına gelince kendisine okuma yazması için hocalar tutulduğunu, şiir ve edebiyata ilgi duyduğunu, bunun yanında tarihten, özellikle de Osmanlı Tarihi'nden hoşlandığını, tabiata karşı büyük bir meftuniyeti bulunduğunu beyan ettikten sonra yedi yaşındayken annesinin ölümünün hayatında çok derin izler bıraktığını ifade eder. Nevzat, annesinin ölümünden sonra pederinin kısa süreli bir sefahate düştüğünü belirtirse de bu sefahatin üzerinde fazla durmaz. Yalnızca sefahat sebebiyle evin geçiminde kısmi bir değişiklik olduğuna değinir. Bu değişim aile yaşamını fazla hırpalamaz. Nevzat'ın hayatında asıl değişim on

²¹²Vecihi, *Feryat* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899). Eser İkdâm gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

yedi yaşına gelince yaşanır. O, babasının dostu olan Hâkî Efendi'nin ölüm haberini getiren Bihruz'u tanır. Bihruz, aileyi haftada birkaç kez ziyarete başlar. Nevzat, bayan olduğu için bu genci sadece eve girer ve çıkarken görür. Bihruz, Nevzat'ı vapurda görünce ondan hoşlanır ve araya birilerini sokarak onu babasından ister. Babası bu konuda kızının görüşünü önemseyerek ona evlilik konusunda fikrini sorar. Nevzat, babasının uygun gördüğü kişiyi uygun göreceğini ifade ederek Bihruz'la evlenmeyi kabul eder. Nevzat, nikâhlanıp evlenene kadar çok büyük bir mutluluk içindedir. Evlendikten sonra mutlulukları bir müddet daha devam ederse de ilk yılın sonunda her şey değişmeye başlar. Evlendikten bir buçuk yıl sonra Nevzat'ın babası ölür.

Eve getirdiği kadınlara en fazla altı ay kadar ilgi gösteren Bihruz, bıktığı zaman onları evden göndermektedir. Çünkü onlar zevk kadınlardır ve işleri bitince gönderilirler. Bihruz sıkıldığı karısı Nevzat'ı boşamayı düşünmez. Çünkü yaşadıkları yalı Nevzat'ın üzerindedir. Üst üste başka kadınlarla gayrimeşru ilişkilere giren Bihruz, bir buçuk sene sonra büsbütün başka âdetler edinmeye başlar. Yalıya bazen haftada birkaç gün uğrarken, bazen de iki hafta hiç uğramaz olur. Bu durumun nedenini soran karısı Nevzat'a da cevap vermez. Bunun üzerine Nevzat dadısıyla Bihruz'u takip etmeye karar verir. Takip sonucunda Haver adlı başka bir kadınla ilişkisi olduğunu, Moda'da bir apartman dairesinde ona ev tuttuğunu öğrenir. Haver daha önce biriyle evlenmiş ve boşanmıştır. Nevzat ve dadısı Bihruz'un bu kadını "akd-i nikâhına" (*Feryat*, s.46) alacağı düşüncesine düşerler. Nevzat durumu bir mektupla kocasına bildirerek kocasının merhametini celp etmek ister. O aşağıdaki satırlarla Osmanlı'da erkeklere tanınan çok eşlilik hakkını eleştirir.

"Yalnız Haver'e Kadıköy'de bir ev tutup orada nikâh edecek, bazen oraya, bazen yalıya gelip gidecek imiş. Erkekler hareketlerinde muhtar olmak kanun-ı maişet iktizasından imiş. Binaenaleyh nisvan için takip mesail-i ayıp imiş. Hususuyla ahkâm-ı mevzuanın bir erkeği birkaç zevce sahibi etmeye müsaadesi mebzul imiş. Eğer ben mâni olmak istersem o halde büsbütün mufarakat yüz gösterirmiş. (...)

Bu son vedia-i baht-ı meşumu bir de daire-i meşruiyete sokarak beni ona mahkûm eylemek fikri bana saik gibi, nüzul gibi intikal eyledi." (*Feryat*, s.61-62).

Kocası, Nevzat'ın yazdığı mektuba onu boşamakla tehdit ederek cevap verir. Boşama tehdidi Nevzat'ı çok zor durumda bırakır. Bunun üzerine Nevzat, ko-

casının ayaklarına kapanarak ikinci bir eş almaktan onu vazgeçirmeye çalışır. O kadar ısrar eder ki Bihruz sonunda bu isteğinden vazgeçer gibi görünür ve Nevzat'ı kurguladığı bir oyunla boşayarak Haver'le evlenir.

1.1.6. Ahmet Rasim'in Eseri: Tecârib-i Hayat²¹³

Ahmet Rasim *Tecârib-i Hayat* adlı eserinde çok eşlilik konusuna değinmiştir. Roman kahramanı Ziya'ya göre erkek her istediğini yapacak, kadın onu bekleyecektir. Erkeğin seviştiği kişiler “İster meşru olsun ister olmasın kadın buna karışamaz.” Eşinin aşırı iffetli olmasından mustarip olan Ziya “Hayat-ı nefsâniyem onun yanında zevâl buluyor.” (*Tecârib-i Hayat*, s.15) düşüncesiyle nefsinin tatmin etmek için parayla bir sevgili bulur. Ziya şehvetini tatmin eden bu kadına paraları bastırmaktan çekinmez ve bunun için hırsızlık bile yaparak eşinin küpelelerini çalar ve kaçamağına hediye eder.

Evliliklerinin “sene-i devriyesi[nde]” Ziya, eve iki gece üst üste gelmez. Hasne onu beklerken rakı masasını kurdurur. Bir süre içerek onu bekler. Ancak Ziya gelmeyince sıkılarak kendine başka bir meşgale arar. Kocasının kütüphanesine gider. Orada kapalı gördüğü dolabı açar. İçinden mektup ve bir kadın fotoğrafı çıkar. Mektupları okudukça nasıl bir ihanete uğradığını görür. Sonra da kendi kendine şu cümleleri kurar: “Ben ona evlenmesin diyemem, fakat daire-i meşruyet içinde olarak evlensin. Bundan ben de haberdar olayım. Beni sevsin diyemem. Lakin sever görünmesin. Beni aldatarak merâret-i hayat ile öldürmesin.” (*Tecârib-i Hayat*, s.45).

Kocasının kendisini aldatmasına anlam veremeyen Hasne, onun başka bir kadınla meşru dairede evlenmesine bile razı olur. Çünkü Osmanlı hukuku buna uygundur. Hasne, eşinin başka bir kadınla evlenme isteğini anlayışla karşılarken onun gayrimeşru bir ilişkiye girmesine razı olmaz. Dolayısıyla meşru bir dairede olan evliliğin mutsuzluk getirmeyeceğine inanır.

²¹³Ahmet Rasim, *Tecârib-i Hayat* (İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1308/1891). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

1.1.7. Fikripaşazade Mehmet Münci'nin Eseri: *İnhimâk-ı Memât*²¹⁴

Ara nesil romancılarından Mehmet Münci, *İnhimâk-ı Memât* adlı romanında bir kadının üzerine kuma getirilmesi sonucu yaşadığı trajediyi işler. Romanın ifade bölümünde Münci “Müsâdeme-i hayattan mütevellit bir netice-yi mües-sireyi bu hakire hikâye ettiler.” dedikten sonra eserin hakikate uygun olması için çok uğraştığını belirtir. Başarısına ise okuyucunun karar vereceğini ekler.

Fikret, ahlakı gayet düzgün, eğitilmiş ve annesini kaybetmiş bir kızdır. Babası ve teyzesi Naciye ile birlikte yaşamaktadır. İçine kapanık olduğu için insanlarla çok fazla samimi olamayan, kendi halinde gayet ciddidir. Evlilik hakkında çok olumlu düşüncelere sahip değildir. Babası Miralay Cemal Bey, savaş meydanında ayağının birini kaybetmiş bir vatanseverdir. Onun tek isteği kızının mürüvetini görmektir. Babasının ısrarlarına rağmen evliliğe sıcak bakmayan Fikret'e teyzesi de evlenmesi için baskı yapınca Fikret'te evliliğe doğru mecburi bir eğilim görülmeye başlanır.

Fikret'in tanıtımından sonra onun evleneceği adam olan Şevket Bey tanıtılır. Zengin bir ailenin çocuğu olan Şevket Bey “her türlü mecâlis-i ıyş u işret u safada bulunmaya tab'an mâil bulunan” (*İnhimâk-ı Memât*, s.21) bir gençtir. Eğitilidir. O da Fikret gibi gün geçtikçe içine kapanmaya başlar. Annesi Âkile Hanım oğlundaki değişmeyi onun evlilik zamanının geldiğine haml ederek durumu ona sorar. Şevket evlenmeye sıcak bakmadığını söylerse de Âkile Hanım, onu evlendirmek için bir hayli çaba gösterir. Görücü olarak gittiği evlerde gördüğü kızlar için Şevket'in olurluğunu alamayınca evlilik işini Şevket'e bırakmaya karar verir. Şevket arabasıyla bir gün kalemden dönerken yolda yürüyen kızlardan birinin yürüyüşüne vurulur. Arabadan inip kızı takip ederken kızla göz göze gelir. Evlerini ve kimin kızı olduğunu öğrenerek hemen annesine durumu anlatan bir tezkere yazarak takip ettiği kızın istenilmesini ister. Âkile Hanım derhâl Cemal Bey'in evine gelerek ondan, kızı Fikret'i ister. Bu teklif kabul edilir. Şevket'le Fikret kısa bir zaman içinde evlenirler.

²¹⁴Fikripaşazade Mehmet Münci, *İnhimâk-ı Memât* (İstanbul: Âlem Matbaası, 1308/1891). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Üç yıl çok mutlu bir evlilik yaşadktan sonra Âkile Hanım'la Cemal Bey'in aynı anda ölmeleri neticesinde evlilik farklı bir mecraya sürüklenir. Evine çok bağlı olan Şevket, bu ölümlerin ardından evini ihmal etmeye ve eve geç gelmeye başlar. Bazen Bursa'ya, bazen Edirne'ye gideceğini söyleyerek kimi zaman eve aylarca dahi uğramadığı olur. Aynı çatı altında birer yabancı hâline dönen çiftler genellikle Şevket'in sebep olduğu olaylar yüzünden birbirlerine küsmeye başlarlar. Eve uzun zaman gelmeyen Şevket'in bu durumu Fikret'te aldatılma hissiyatı doğurmuştur.

“Gizli gizli infîlat-ı nefsâniye baş gösterir, aralarında eser-nüma olacak derecede dîlgirlik görünürdü... Bu gibi adem-i imtizaca Fikret sebep olmaz. Dargınlığa Şevket bâis olurdu.

Birkaç günler değil, haftalarca yekdiğeriyle konuşmadılar bile; zavallı Fikret Hanım bir köşeye çekilir, teessürât-ı müz'ice içinde ağlardı.” (*İnhimâk-ı Memât*, s.83).

Şevket'in haftalarca eve uğramamasından şüphelenen Fikret, evi terk etmek, kocasından boşanmak fikrine düşerse de hamile olduğu için bu düşüncesinden çabuk vazgeçer.

“(Şevket'i terk etmek, tatlik olunmak...) fikirleri ara sıra tehacüme başladılar... Lakin bu olamazdı. Vaz'-ı haml zamanı takarrüp ediyordu.

Pederinin vefatından sonra bütün emvâl ve emlâki irsen kendisine intikal etmişti. Bir köşeye çekilerek yaşamak, dâire-i meşrûada başka bir erkeğe rapt-ı kalp etmeği tefekküre başladılar... Hayır, hayır bu da olamazdı... Fikret vazifesini bilir... Sadakati, vefakârlığı güzelce tanımıştı...” (*İnhimâk-ı Memât*, s.87).

Ekonomik özgürlüğü olduğu için kocasından ayrılıp başka bir adamla evlenmek fikrine düşen Fikret, sadakatinden dolayı bu fikrini icraya koymaz. Münci, bu noktada Fikret'in boşanmayı düşünmesine rağmen Türk toplum yapısına uygun olarak boşanma fikrini icraya koyamaması sebebiyle düştüğü girdabı anlatarak bu geleneğe karşı eleştirel bir bakış getirmeye çalışmıştır. Zira Osmanlı'da eşini boşama hakkı erkeğe aittir. Fikret'in gelişen olaylar neticesinde eşine sadakatin bedelini canıyla ödemesi de bu geleneğin yanlışlığına, yazara göre bir delildir.

Şevket, yine bir gün Fikret'e Edirne'ye gideceğini söyleyerek evden ayrılır. Evde yalnız kalan Fikret'i bir arkadaşı, ortak arkadaşları Latife'nin onları evine davet ettiğini bildirir. Bunun üzerine Latife'yi ve ailesini ziyaret ederler. Oradan da onları İsmet adlı arkadaşları bir tezkereyle evine çağırır. İsmet'in evinde

Cemile, yani Şevket'in gizli nikâhlı karısı da vardır. Bu davette Fikret, Şevket'in ondan gizlediği ikinci eşini, yani kumasını tanır. Ancak onun kendi kuması olduğunu bilmez. Sohbet ederlerken Cemile'yi kocasının çağırdığı haberi gelir. Cemile başka bir odada bekleyen Şevket'in yanına iner. Karı kocanın konuşmalarını duyan Fikret, erkeğin sesini kocasının sesine benzeterek heyecanlanır. Sesin sahibinin Şevket olduğunu anlayınca yanlarına girer. Odaya girip kocasını Cemile ile konuşurken görünce de bayılır. Bayılma olayından sonra arada hiçbir gelişmeyi anlatmadan Münci, hemen üç kişinin birlikte yaşamaya başladığını bildirir. Cemile'ye başka bir yerde ev tutan Şevket bu olaydan sonra Cemile'yi de Fikret'in kaldığı eve getirir. Orada birlikte yaşamaya başlarlar. İlk başlarda Şevket her iki karısına da aynı şekilde muamele eder. Böylece aralarında bir süre ittihat peyda olursa da bu uyum uzun sürmez. Bir iki ay güzelce geçindikten sonra Şevket'in Cemile'ye kayan ilgisi Fikret'i kıskançlık krizlerine sokmaya başlar.

“Fikret Şevket'in bu hareketini bir aralık takbih etmek istedi. Fakat sonra nasıl yanlış bir fikre zâhib olduğunu tahattur etti. Şevket kendisini artık sevmediğinden bu teşebbüste mazur görülürdü... Hayır, sevmediğinden değil... Fikret'ten artık bıkmıştı.” (*Inhimâk-ı Memât*, s.119).

Şevket'in ikinci eş alması Fikret'ten bıkmış olmasına bağlanmıştır. Fikret, kocasının kendisini ihmal etmesi üzerine içine düştüğü buhranlardan kurtulamayarak kısa bir süre sonra hastalanarak arkadaşı Latife'nin kucağında ölür. Ölüm esnasında Fikret'in içine düştüğü buhranları anlatmak isteyen Münci, romancı muhayyilesinden yoksun olduğu için trajediyi tam olarak yansıtamaz. İkinci eş Cemile, ilk eş olan Fikret'in felaketi olmuştur. Eşlerine karşı adaletli davranmayan Şevket, karısının ölümüne sebep olduğu için büyük bir pişmanlık yaşar. Ara sıra onun mezarına gidip gelir.

Fikret'in ölümünün ardından kuması olan Cemile, Fikret'in çocuğuna karşı iyi duygular beslemez. Çocuğa karşı intikam hissi içindedir ve bir gece onu boğmak için teşebbüste dahi bulunur. Şevket cinayet teşebbüsünde bulunan karısını yakalayarak onu boşar. O, ilk eşine göstermediği anlayışı Cemile'ye göstermiş, çocuğunu boğmaya kalkışan bu kadını sadece boşayarak evden kovmuştur. Onun işlemeye çalıştığı alçaklığı etrafa duyurmayarak kızın geleceğini karartmak istememiş, tekrar evlenebilmesine imkân tanımıştır.

1.1.8. Ali Kemal'in Eseri: Çölde Bir Sergüzeşt²¹⁵

Ali Kemal *Çölde Bir Sergüzeşt* romanıyla Halep sürgününde şahit olduğu bir olayı anlattığını ifade etmektedir. Romanda çok eşlilik meselesine değinilmiştir. Roman, İskenderun limanında gemi bekleyen bir kadın ve iki kızın gözlemiyle başlar. Kadın yirmili yaşın sınırında, kızlardan küçüğü iki buçuk, büyüğü ise on yedi yaşındadır. Kocasını İstanbul'da bir yolsuzluğa karıştığı için Halep'e sürgün gönderilmiştir. Kadının adı Safvet, kızların küçüğü Nevber, büyüğü Seher, babasının adı da Sabuhi Efendi'dir. Aile uzun bir yolculuktan sonra Halep'e ulaşır.

Safvet Hanım, Sabuhi Efendi'nin ikinci haremidir ve bir beslemedir. Dolayısıyla sonradan görme olduğu için kumasına yapmadığını bırakmamıştır. Sabuhi Efendi'nin ilk eşinden güzel ve genç olduğu için de evin içinde kısa sürede gözde olmuştur. Bu sebeple beyi ona karşı çok toleranslıdır. O da bu toleransı tepe tepe kullanmaktan asla geri durmaz.

“Safvet Hanım Sabuhi Efendi'nin ikinci harem, Seher'in üvey annesi idi. Önceleri evde bir besleme kız iken Seher'in validesi ihtiyarlayınca Sabuhi Efendi'ye zamanca ikinci, lâkin nüfuzca, galebece birinci bir menkûha oldu. Bu kadın âdi bir güzeldi. Ne olursa olsun bu güzellik Sabuhi Efendi'ye tesir ediyordu. O derecede ki birkaç sene evvel ilk harem vefat edince biçare adam kalben bir parça ferah bile hissetmişti.” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.4).

Karakter olarak geldiği yeri özümsememiş Safvet Hanım, tam anlamıyla bir sonradan görmedir. Bu sebeple “İkbalini hazmedeme[z]. İlk önce ortağına yapmadık eza bırakma[z].” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.5). Kumasına nasıl ezalar yaptığı anlatılmamasına rağmen Safvet Hanım'ın kötü karakteri ortaya konmuştur. Böylece tabiat kızı, merhamet abidesi Seher'in kimin elinde yetiştiği ve niçin bir bedevi ile evlendiği delillendirilmiş olur.

Sabuhi Efendi, ilk eşi yaşlanınca onun üzerine bir kuma getirmiştir. Romanda ilk eş hakkında sadece bu kadar bir bilgi vardır. Üzerine kuma getirilen kadının duygularına dair herhangi bir ayrıntı mevcut değildir. Yalnızca Safvet'in kumasına kötülük yaptığına değinilmiştir. İkinci eş almanın dini, psikolojik ve sosyolojik boyutu irdelenmemiş, olay derinleştirilememiştir. İkinci eşin kötü karakterli oldu-

²¹⁵Ali Kemal, *Çölde Bir Sergüzeşt* (Konstantiniyye: Tâhir Bey Matbaası [Malumat Kitaphanesi], 1316/1899). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

ğu gösterilmeye çalışılmış, bu vesile ile çok eşliliğin zararlı yönü ortaya konmuştur.

Ayrıca romanda nahiyeye Recep Efendi adında bir kâtip atanır. Kısa bir süre sonra Seher ile evlenme noktasına gelen bu kâtibin aslında evli olduğu, eşinin de namı dillere düşmüş bir kadın olduğu bir mektup sayesinde anlaşılır. Recep Efendi ile Mehmet Ağa işrete giderler. İşret esnasında Recep Efendi, kadınlar hakkında uygunsuz sözler sarf eder. Mehmet Ağa “Ayal için lakırdı istemez...” diyerek onu uyarsa da Recep Efendi sarhoş olduğu için “... Karı değil mi... Senin de varsa... getir...” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.44) der. Bunun üzerine Mehmet Ağa onu güzelce bir döver. Bu dayak olayından birkaç gün sonra Şam rüsumundan Sabuhi Efendi’ye şöyle bir mektup gelir: “Rica ederiz, sizin kâtip Recep Efendi’ye anlatınız. Genç haremimi burada bıraktı. Aradan aylar geçti. Hâlâ oraya aldırmadı. Bu kadın şimdi sâika-i sefâlet ile her fezahâtı irtikâp ediyor. İş namusa intikal eyliyor, bize de dokunuyor.” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.45).

Sabuhi Efendi, bu ihbar mektubu vesilesiyle evli bir adama kızını vermekten son anda kurtulur. Seher’in ise hayalleri yerle bir olur. Bu noktada Recep’in evli oluşunun mu yoksa yalan söyleyişinin mi onun reddedilmesinde etkili olduğu üzerinde durulmaz. Muhtemelen yalan söylediği için dışlanır. Çünkü Sabuhi Efendi’nin bizzat kendisi de eşinin üzerine kuma getirmiştir.

Kocası Sabuhi Efendi’nin evde olmadığı bir günde Safvet Hanım, Kolcu Hasan’ı eve alır. Sabuhi Efendi eve dönünce karısının odasından gülüşme sesleri duyar. O, kapıyı açınca gördüğü manzara karşısında bayılır. Bir süre sonra da ölür. “Merdivenden yukarı çıkarken odada bir görüşme, bir gülüşme duydu. Bir şey anlayamadı. Yavaş yavaş yaklaştı. İçeri girdi. Karısını mahut Kolcu Hasan’la hem-bezm-i sohbet buldu. Ne olduğunu bilemedi.” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.133).

Üvey anne olarak Seher’i evden göndermek için kocasına türlü baskılar yapan, ikinci eş olarak ortağına eziyet eden Safvet Hanım, kocasını da aldatarak günah üçgenini tamamlar. Bu olay üzerine Kolcu Hasan’la Şam’a gider. Orada kısa süre içinde meşhur bir fahişe olur ve yaptıklarının cezasını çeker.

1.1.9. Fatma Aliye Hanım'ın Eserleri

1.1.9.1. Muhâdarât²¹⁶

19. yy. Osmanlı kadın romancılarından olan Fatma Aliye Hanım'ın *Muhâdarât* romanında çok eşlilik konusu gündeme gelmiştir. Roman kahramanı Fazıla kayınvalidesinin isteğine uyarak bizzat kendi elleriyle bir cariyeyi/odalığı seçip kocasına teslim ettikten sonra bir hafta dinlenmek için babasının evine gider. Eve döndüğü zaman intihap ettiği cariyeye utancından hanımının yüzüne dahi bakamaz. Aradan altı ay geçmesine rağmen çocuk olmayınca cariyeye چراغ edilip kocaya verilir. Ardından bir cariyeye daha seçilir. Ondan da çocuk olmayınca o da kocaya verilir. Evlendirilen bu cariyelerin gittikleri yerde çocukları olduğu haberi gelince Remzi'nin maksadının ne olduğu anlaşılır.

“Zaten Remzi'nin maksadı çocuk değil, o vesile ile eğlenmek olduğundan, ondan sonra da yine çocuk bahanesiyle bir odalık almaktan utanmadı. Fakat o vakit Fazıla itirazla dedi ki:

—Beyefendi! Ben bu işe çocuk için rıza göstermişim. Zira o halde âlem beni ayıplamazdı. Fakat şimdi tecrübe görüldükten sonra ben sizin odalık almanıza razı olursam, o vakit herkes bana hayvan nazarıyla bakar. Beni divane zannederler.

Remzi—Acaib! Âlemde karısının üzerine odalık alan yok mu? Hepsi çocuk için mi alıyor?

—O da başka mesele beyefendi! Meselâ bir erkeğin karısından ziyade bir şeyi olur. Gerek güzelliğinden gerek ilminden, fazlından, Âkil ve zekâvetinden veya hut asalet ve necâbetinden fazlası olur ki o erkek bir karı daha alabilir. Eğer o iki karı da o erkekteki sıfat-ı memdûha ve fezâili dolduramayacak olur da erkekte yine fazla kalırsa, o erkek bir daha alabilir. O üç kadın bir yere geldiği halde yine o erkeğin değerinde bulunmaz ve ona denk gelmezlerse, o adamın bir dördüncü de almağa hakkı vardır. O dört kadının mecmuu dahi o erkeğin kıymetine varamazsa, artık o erkek de ondan sonra odalık namıyla pusulanın aşağısına doğru istediği kadar hesap yürütmeğe hakkı vardır. Lâkin gelelim bize! Şu seninle bana bir fiyat biçilmeğe kalkışılrsa, acaba benimle kıyas olunabilir misin?

Remzi, bu işittiği hakimane, müsterihane, müminâne, merdane sözleri takdir ve te-fehhüm bile edemeyerek hiddetlendi. Dedi ki:

—Beni tahkire cesaret ediyorsun ha!

Fazıla—Bunda hiddet edecek şey yok. Hakikat meydanda.

²¹⁶Fatma Aliye, *Muhâdarât* (Dersaadet: Kasbar Matbaası [Tefeyyüz Kitaphanesi], 1326/1910). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

—Demek beni beğenmiyorsun?” (*Muhâdarât*, s.246-248).

Fazıla kocasının bitmek tükenmek bilmeyen cinsel ihtirası sebebiyle onun üçüncü bir odalık almasına çok şiddetli bir şekilde itiraz eder. Ettiği itiraz çok bilgecedir. Bu itiraza göre, bir adamın karısının değerice kocasından düşük olduğu anlaşılırsa erkek birden fazla kadınla, evlendiği kadınların tamamı faziletçe erkekten üstün gelmezse dört eşe kadar evlenebilir. O da yetmezse istediği kadar odalık da alabilir. Fakat kocasının eve getirdiği kadınların hangisi Fazıla’yla boy ölçüşebileceklerdir. Bu şekilde kocasına ders vermek isteyen Fazıla, uyuyan yılanı da uyandırmış olur. Tartışmadan sonra Fazıla kocası ile yatağını ayırır. Bunun üzerine Remzi, eski ayyaş hayatına tekrar geri döner. Fazıla’nın bilgece nasihatleri ve açıklamaları Remzi’yi ıslah edeceği yerde eski hayatına dönmesine sebep olur.

Remzi, ailesiyle birlikte Kadıköy’e taşındıktan sonra kendisine yeni bir aşk bulur. Değişen mekânla birlikte hayatın rotası da değişir. Akşamları eve uğramayan Remzi’ye annesi, niçin eve gelmediğini sorunca “—Tiyatroya ve ehibaya gittiğim geceleri konağa gidip kalıyorum!” (*Muhâdarât*, s.252) şeklinde cevap verirken Fazıla onları duyar. Ama bu diyaloga çok aldırış etmez. Fazıla, Remzi’nin bahsedilen aşüfteyle evlenmek fikrinde olduğunu önce eltisinden ve ardından bizzat Remzi’den duyar. Kumaya razı olmayacağını kesin bir dille söyler.

“Birkaç gün sonra Sadberk, Rıfki ne söylemişse Remzi’ye kâr eylemediğini ve Remzi’nin o kârı almak niyetinde bulunduğunu Fazıla’ya haber verdi. Hatta Remzi, kendi hanesinde rahat eylediği için ayrı bir eve koymak dahi istemeyip, o kârı eve getirmek fikrinde olduğunu da söyledi.

Fazıla— Hane kendinin! İstediyini yapabilir! Fakat bakalım bunları bana da söylesin de elbet benim de kendimce bir yapacağım vardır.

Diye cevap verdi. Meseleyi Remzi’nin kendisine açması için çok zaman geçmedi.

Remzi yapacağımı bildirdi. Fazıla katiyen kabul etmedi.” (*Muhâdarât*, s.253-254).

Cinsel iştihası doymak bilmeyen kocasına, daha önce odalıkları bizzat kendi eliyle seçen Fazıla, kocasının, üzerine evlenmesi fikrinden dolayı onu terk eder ve durumu babasına anlatır. Babası, Fazıla’ya inanacakken Calibe araya girer ve yine Fazıla’nın işini yıkar. Evden de beklediği desteği bulamayan Fazıla, intihar ettiği intibasını vererek evden kaçır. Kendisini köle olarak sattırır. Beyrutlu bir aileye hizmetçi cariye olarak Peyman adıyla girer. Burada Şebib adlı delikanlının

evlenme teklifini eşinden boşanmadığı için başta kabul etmez. Remzi'nin ölüm haberi gazetede görülünce onunla evlenmeye razı olur.

1.1.9.2. Refet²¹⁷

Fatma Aliye Hanım'ın *Refet* romanında roman kahramanı Refet'in babasının birden çok eşi olduğuna değinilmiştir. Anadolu'nun bir kasabasında tüccarlık yapan Hayati Efendi'nin çok eşi vardır. İstanbul'a bir iş vesilesiyle geldiği zaman kendine bir odalık cariye alarak memleketine döner. Memleketinde nasıl bir tepki gördüğü üzerinde durulmamasına karşın odalık eşi Binnaz'a rakiplerinin hiç de iyi duygularla yaklaşmadığı anlatılmıştır.

“Bir defasında buradan kendisine odalık edinmek üzere bir de cariye alıp getirir. Taşralı zevceleri bu İstanbul'dan giden cariyeyi bir türlü çekemedikleri gibi yetişmiş oğlu ve kızları da ondan dünyaya gelen “Refet”i bir türlü sevemezler. Odalık olan cariye ki ismine burada “Binnaz” diyelim.” (*Refet*, s.5).

İstanbul'da iyi bir evde cariyelik yapmış olan Binnaz, kocasının memleketinde giydiği farklı elbiseler sebebiyle ev içinde dikkati çekmektedir. Bunun yanında kızını da kendisi gibi giydirmektedir. Geleneksel olana karşı olarak düşünülen değişik kıyafet, varlığıyla zaten hoşnutsuzluk yaratan Binnaz'a, karşı cephenin daha da hırçınlaşmasına sebep olur. Binnaz çok uğraşmışsa da ortaklarına ve kocasının akrabalarına bir türlü yaranamamıştır.

“Zavallı kadıncağızın kabahati güya başka bir mahalden gelmesi imiş gibi hep ortaklar bunun aleyhinde bulunmak için birbirleriyle müttefik ve ayrı validelerden olan kardeşler bu hususta yekvücut gibi müttehit olmuşlar. Bunun asıl sebebi ise birkaç defalar İstanbul'a gelmiş bazen de haylice müddet oturmuş olan Hayati Efendi'nin İstanbul usulünce terbiye görmüş bir cariyeden hoşlanması...” (*Refet*, s. 6).

“Taşralı zevceleri” ve “ortaklar” ifadesinden Hayati Efendi'nin birden fazla karısı olduğu ve karılarının İstanbullu odalığa muhalif bir ittifak kurdukları üzerinde de durulmuştur. Ancak kaç karısı olduğu belirtilmemiştir. Olaylar daha fazla detaylandırılmamıştır.

²¹⁷Fatma Aliye, *Refet* (İstanbul: Kırkambar, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, 1314/1897). *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin ilk baskısı kullanılmıştır.

Hayati Efendi'nin ölümünden sonra diğer karıları ve çocukları Binnaz ve Refet'e zulmederek onların evden ayrılmasına sebep olurlar. Bu noktada odalığın mağduriyeti dillendirilmiştir. Muhtemelen İstanbul'dan gelen bir odalık istemedikleri için ortakları Binnaz'a karşı kin beslemektedir. Ortaklarının İstanbullu odalığa karşı oluşları, eşlerinin müteaddit evliliğine değil, Binnaz'ın ev içinde tarzıyla yarattığı farklılığa ve Hayati Efendi'nin onu diğer eşlerinden daha çok sevmesinedir.

1.1.10. Hali Ziya Uşaklıgil'in Eseri: *Kırık Hayatlar*²¹⁸

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırık Hayatlar* romanı, İstanbul'un elit tabakalarına mensup insanların sapkın ilişkilerinin anlatıldığı bir romandır. Romanda çok eşlilik meselesine değinilmiştir. Sûzidil, Vedide'nin eski cariyesidir ve efendisi tarafından evlendirilmiştir. Sûzidil'in kocası Mehmet Ali fakirliğinin, bir işte başarılı olamamanın, annesinden çektiği sıkıntıların acısını Sûzidil'e amirlik yaparak gidermeye çalışan, her vesile ile onu döven, kaba ve acımasız bir adamdır. Sûzidil sürekli kavga ettiği bir de kaynanaya sahiptir. Evliliğinin ilk günlerinden itibaren dayak yiyen ve hakaret gören Sûzidil, kavga ettikçe evinden kaçıp eski sahiplerine sığınır. Kocası onu ikna edip tekrar evine götürür. Sûzidil'in evden kaçıp kaçıp tekrar eve dönmesini doğal olduğu evin hizmetçisi Andelip Bacı vesilesiyle dillendirilir. “—A, elbette hanımım! Demişti; koca ekmeği bu, Allah kimseciklere başka ekmeğe nasip etmesin.” (*Kırık Hayatlar*, s.133-134). Bu sözler, Osmanlı toplumunda geleneksel hayat algısına sahip kadınların kocaya bakışını özetler.

Kocasından boşanmış bir kadın olan Andelip Bacı, ayrıldıktan sonra Eyüp'teki evinin bir odasına eşyalarını koymuş, kalan kısmını ise kiraya vermiştir. Eski kocası çocuğu olmadığı için onun üzerine kuma almak istemiş, Andelip Bacı bu nedenle evden kaçmış ve Vedide'ye bacı olarak eski hanımının yanına dönmüştür. Kafasının bir yerinde yeniden evlenme fikri daima durmaktadır. Evliliğin bir kadın için en büyük saadet olduğunu düşünen Andelip Bacı, kocasından ayrıl-

²¹⁸*Kırık Hayatlar*, ilk olarak *Servetifünun*'da tefrika edilmeye başlanmış daha sonra aralıklarla *İrtika* ve *Vakit*'te tefrikası tamamlanmıştır. Kitap olarak ilk basımı 1326/1910 tarihinde yapılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırık Hayatlar*, haz. Seval Karadeniz (İstanbul: Özgür Yayınları, 2010). Burada yapılan alıntılarda eserin 2010 baskısı kullanılmıştır.

mak isteyenleri hoş karşılamaz ve onları kocalarından ayrılma kararlarından vazgeçirmeye çalışır. Bir kadın için kocanın önemini şöyle ifade eder:

“Andelip Bacı kocasını dışarı uğratan ilk hiddet devresinin sükûn bulmasından [kızgınlık döneminin dinmesinden] sonra pişman olmuş, dövünmüştü. Bir kere değil keşke üç kere üstüne evlenseydi de yine beraber olsalardı. Ortaklarının çocuklarına bakardı, onlardan bir ikisini üstüne alırdı. Şaşkın! O zaman adım başına bir koca var zannetmişti. Hani ya koca? İşte hep bekliyordu.” (*Kırık Hayatlar*, s.134).

Andelip Bacı gençken aldığı fevri kararın yani kocasından ayrılmasının acısını ömrü boyunca çekmiştir. Kocasız kalmanın sosyal güvencesi olmayan bir toplumda ıstırabını en derin noktasına kadar yaşamıştır. Andelip Bacı kocasının, kendi üzerine üç tane daha karı olsa bile ondan ayrılmaması gerektiği düşüncesindedir. Andelip Bacı “Bir kere değil keşke üç kere üstüne evlenseydi de yine beraber olsalardı.” diyerek bir kadının kendini güvende hissedebilmesi için vevki kuma da olsa kocaya ihtiyacı olduğunu belirtir.

1.1.11. Mehmet Rauf’un Eseri: Menekşe²¹⁹

Mehmet Rauf’un Meşrutiyet döneminde yazdığı eserlerden biri olan *Menekşe* romanında çok eşlilik gündeme getirilmiştir. Roman kahramanı olan Hüseyin Bülent bir roman yazarıdır. O, bir aşk adamı olarak kadınlara karşı büyük bir zaaf içindedir. Ama kendini sokak âşığı olarak değil, nezih mekânların âşığı olarak niteler. O kadar aşk duygusuyla doludur ki “Ruhunu aşk emeli[nin] nasıl tarumar e[ttiğini]” (*Menekşe*, s.8) anlatmaya çalışır. Meşhur bir yazar olarak birkaç kadınla ilişkisi vardır. Eserlerini takdir eden kadınların yazdıkları mektuplara nezaketen cevaplar verir. Mektuplardan biri Nebile İzzet adında bir kıza aittir. Bu kız, yazarın “müteehhil olduğundan haberdâr olduğu hâlde izdivaç ümitleriyle çırpın[maktadır].” (*Menekşe*, s.9). Nebile İzzet on beş yaşındadır ve görevinden azledilmiş bir valinin kızıdır. Bülent kızını sevindirmek için ona özenle cevaplar verir. Kızın onunla evlenme düşüncesi karşısında içten içe şöyle düşünür:

²¹⁹Eser önce Servetifünun mecmuasında 21 Mart 1329-18 Temmuz 1329/3 Nisan-31 Temmuz 1913 tarihleri arasında tefrika edilmiş, daha sonra kitap olarak basılmıştır. Mehmet Rauf, *Menekşe* (İstanbul: Teshil-i Tıbaat Matbaası, 1331/1915). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısından yararlanılmıştır.

“Teehhülse, bir kere o kızcağız kendi evladı olacak kadar küçük bir sinde olduktan başka, aynı zamanda iki kadın kocası olmaktan son derece nefret ettiği gibi, zevcesinden ayrılmak da hiç aklına gelmezdi; zira bütün muâşakâtına rağmen, zevcesine derin bir hürmet ve irtibatı var idi.” (*Menekşe*, s.9).

Hüseyin Bülent, Nebile İzzet’in onunla evlenme isteğine çok eşliliğe taraf olmadığı hatta ondan nefret ettiği için karşıdır. Ancak birden fazla kadınla sevişerek karısını aldatmaktadır. Karısına bütün başka aşklarına rağmen büyük bir hürmet beslemektedir. Dolayısıyla çok eşliliği karısına hürmetinden istemezken onu aldatmaktan da geri durmaz. Eşinden boşanmak da istemez. Öbür taraftan 2. Abdülhamit’in müşavirinin kızı İclâl Hanımefendi’ye de âşıktır. İclâl’in kocası yurtdışında müsteşardır ve karısıyla arası soğuktur. Yazar onun gibi bir kadına sahip olmak arzusundadır.

Eşinden başka kadınlara ilgi duyan Hüseyin Bülent’te “İzdivacı hakkında bütün hıyanetlerine bütün sadakatsizliklerine rağmen pâyidâr bir hürmet, ciddi bir meyl-i übüvvet mevcut idi; dünyada hiçbir şey için zevcesinin üzülmüne, gözyaşı dökmesine razı olamazdı.” (*Menekşe*, s.38). Hüseyin Bülent karısına karşı aşırı derecede bir güven duygusuna sahiptir. O, hayatını kocasına adanmış, onun iltifatına nail olabilmek için saçını süpürge eden saygıdeğer bir kadındır. Bu sebeple karısını “âşıkane değilse bile, pederâne, birâderâne, hatta bazı günler evlatça bir muhabbetle” (*Menekşe*, s.39) sevmektedir. Dolayısıyla karısına karşı aşk hissetmediği için onu aldatmakta mahzur görmez.

Hüseyin Bülent çok eşliliğe karşı olmasına rağmen kendine mektup yazan üç kadına da âşıktır. İclâl, Münevver ve Menekşe. Üç kadını da birbirinden ayırmaz. Onları aynı aşk parantezine alır ve şöyle düşünür: “Üç kadın çıkıyor idi ki bunların üçü de ayrı ayrı kendisini mest ü meftûn edebilir idi; herbiri bir mevsim-i hayatını lütuf ve letafetiyle tezyin edebilecek pek farklı ve pek muhtelif[tirler].” (*Menekşe*, s.86). Ancak Menekşe, Hüseyin Bülent’in asıl ulaşmak istediği gerçek âşıktır.

1.1.12. Safvet Nezihî ve Eseri: Kadın Kalbi²²⁰

Safvet Nezihî'nin *Kadın Kalbi* romanında çok eşlilik gündeme getirilmiştir. Kuzguncuk'ta Nahifi Paşa yalısında Cavidan ve ailesi mutlu yaşamaktadır. Cavidan çok iyi bir eğitim almış, mürebbiyeler elinde büyümüştür. Rıfki Bey ailesi Ahmet Baha adlı çocuklarıyla onlara komşu olmuştur. Cavidan'la Ahmet Baha birlikte büyür. Hatta Ahmet Baha kendi evinden ziyade Nahifi Paşa yalısında kalır. Ahmet Baha'nın babası Rıfki Bey rüştiyeyi dahi bitiremeyen tembel bir çocuktur. Babası zengin bir adamdır ve oğlunun para kontrolündeki zaafını bilmektedir. Rıfki evlenme çağına gelince fakir bir ailenin temiz kızı Sadberk Hanım'la evlendirilir. Kısa bir süre sonra babası vefat eden Rıfki'ya babasından büyük bir miras kalır. Babası, Rıfki'nin müsrif olduğunu bildiği için mirasın yarısını gelinine bırakır. Rıfki babası öldükten sonra paralarını sefahat yolunda harcamaya başlar. “Bütün zevk ü safâ âlemlerinde, sefahat yerlerinde” (*Kadın Kalbi*, s.71) herkes Rıfki'yı tanımıştır. Babasından kalan mirası her geçen gün eriten Rıfki'nin durumuna karşı Sadberk Hanım kocasının kısa sürede bu âlemlerden usanacağını beklemektedir. Sadberk Hanım onun sadece içkiye iptilası olduğunu düşünmektedir. Ama yanılır.

Bir gün Nahifi Paşa'nın Kâhya'sı Sadberk Hanım'a acı gerçeği açıklar: “Rıfki Bey bir kadın seviyormuş! İki senedir ona yedirdiği paranın haddi hesabı yokmuş.” der. Kadının adının da Peyker olduğunu söyler. Sözüne devamla “Hem o kadını almaya kalkışmış da karı “Sen evlisin” diye razı olmamış.” (*Kadın Kalbi*, s.84-85) diye açıklama yapar. Bu haberi alan Sadberk Hanım büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Kocasının gece âlemlerinde harcadığı paralara ses çıkarmayan, hevesi geçtiğinde evine döneceğini düşünen Sadberk Hanım mesele kendine ortak getirilmesi olunca kıskançlık krizlerine girer. “Şimdiye kadar mahv u heder edilen paraların kendisine ortak olmak üzere hazırlanan ve belki kendi evini yıkarak oraya bir kâşâne-i safâ kurmak isteyen bir kadının zevk, sefâhati uğruna feda edilmiş olması ona pek ağır geliyordu.” (*Kadın Kalbi*, s.89). İlk dönem Türk romanlarında paralarını içkiyle ve metres tutarak harcayan kocalarına ses çıkarmayan, onlara

²²⁰*Kadın Kalbi* romanının ilk baskısı 1319/1902 yılında yapılmıştır. İkinci baskısı 1927 yılında Semih Lütfi Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Safvet Nezihî, *Kadın Kalbi* (İstanbul: Akşam Matbaası [Suhûlet Kütüphanesi], 1927). Yapılan alıntılarda eserin ikinci baskısı kullanılmıştır.

karşı toleransla yaklaşan kadınların üzerlerine ortak gelmesine aşırı tepki verdikleri görülür. Bu olay üzerine Sadberk Hanım ölür. Rıfki da Peyker’le evlenir. Genellikle ilk dönem romanlarında yapılan ikinci evlilik mutluluk getirmezken Peyker’le evlenen Rıfki olumlu bir değişime uğrayarak düzelir ve mutlu olur.

1.1.13. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserleri

1.1.13.1. Mutallaka²²¹

Hüseyin Rahmi’nin *Mutallaka* romanında çok eşlilik konusu geçer. Boşanmış bir çiftin birbiriyle mektuplaşmalarından oluşan romanda, evin gelini Âki- le Hanım, eski kocası Mâil’e yazdığı mektupta annesinin ona söylediği sözleri anar. Bu konuşmada kaynana, gelinine oğlunun eve gecikmesiyle ilgili içinde çok eşliliğin ve aldatmanın bulunduğu ifadelerle şöyle der:

“—Küçük Hanım ne oluyorsun? Yine kaşların çatıldı? Kocanın iki saat gecikmesi canını mı sıkıyor? Oğlumu sana vakf-ı Allah diye vermediler ya? Erkektir. Canının istediği yerde elbette gezer. Yürür. Eğlenir. Belki bir güzel kadın görmüştür de canı çekip oraya gitmiştir. Varsın gezsün, zevk etsün. Bir çiçekle yaz edecek değil ya! Dünyada karısının üzerine gül koklamadık erkek bulunur mu? Haydi, kalk gezin, karşımda öyle somurtma... Oğlum cep saati değil ki gece gündüz koynundan ayır- mayasın!... Onun sana geceleri döktüğü dillere mi bakıyorsun? Vallahi hepsi yalan, eğer erkekler karılarını aldatmanın yolunu bilmeyeydiler dünyada verem olmadık kadın kalmazdı. Böyle hakikatleri benim gibi kocakarılarından öğrenecek değilsin ya? Sen okumuş yazmış, arif zarif hanımsın? Bunları benden âlâ bilirsün! Ya üstüne ev- lenirse ne yapacaksın? Allah’ın emri dörde kadar, hamdolsun dört değil on karyı besleyecek gücümüz var... Oğlum küçükken ben onun falına bakardım. Bir nikâhla durmayacağını söylediler. Kendisine gebeyken rüyasını da görmüştüm. Karnımın üzerine ay doğmuştu. Tabir ettirdim. Oğlum büyük bir yerden kız alacak dediler.”
(*Mutallaka*, s.16).

Bu ifadelerde erkeğin çok eşlilik hürriyeti yanında istediği zaman hovarda- lık yapabilme hürriyeti olduğu bir kadın tarafından “Ya üstüne evlenirse ne yapa- caksın? Allah’ın emri dörde kadar, hamdolsun dört değil on karyı besleyecek gücümüz var...” cümleleriyle ilan edilmiştir.

²²¹Hüseyin Rahmi, *Mutallaka* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1897). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındandır.

1.1.13.2. Bir Muâdele-i Sevda²²²

Hüseyin Rahmi *Bir Muâdele-i Sevda* romanında kocasını gizli bir şekilde aldatan bir kadının boşanmamak şartıyla üstüne kuma getirilmesine razı olduğunu anlatır. Roman kahramanı Naki Bey iki kez evlenmiş ve eşlerinden sıkıldıktan sonra onları boşamıştır. Üçüncü evliliğin başka bir adama âşık olan ve onunla gizli bir aşk yaşayan Bedia ile evlenmiş ve aldatılmıştır. Gerdek odasında kocasına ders vererek babasının evine giden Bedia dokuz ay orada kalmış, Naki Bey'in pişman olmasından sonra tekrar buluşup eve dönme kararı almıştır. Bu buluşmada boşanmama garantisi isteyen Bedia'nın çok eşliliğe yani kumaya dahi razı olduğu belirtilmiştir.

Birbirinden ayrı yaşayan karı koca dokuz ay sonra Kâğıthane'de ilk kez göz göze gelirse de Bedia ilk etapta kocasından kaçır. Naki Bey, onu tekrar gördükten sonra karısının başka bir sevgilisi olduğu düşüncesine kapılır. Direkt görüşme olmayınca ona ulaşmak için mektup yazarak ondan merhamet diler. Mektuba olumlu cevap gelince Kâğıthane'de oturup konuşurlar. Bedia kocasına, onun daha önceki boşanmaları sebebiyle aynı şeyin kendi başına gelmesinden korktuğunu söyler. Naki ona böyle bir şey gerçekleşmeyeceği teminatını verir. Bedia, Naki'den gerekli teminatları aldıktan sonra evine tekrar dönmeye razı olur. Bu ayrılık, güya eşlerin birbirini sevdiklerini anlamalarına vesile olmuştur. Boşanma korkusu yaşayan Bedia kocasından şunu ister:

“Beyim!.. Sizden yalnız bir istirhamım var. Kâm-ı sevdanızı aldıktan sonra benden usandığınız, artık nazarınızda istişmâmında büyü-ı lezzet bulunmaz pejmürde bir çiçek hâlini aldığım zaman eski zevceleriniz gibi bittatlik beni hanenizden tart etmeyiniz... Evinizde yanınızda kalayım. İster iseniz bir hemşire vazifesiyle yine karınız olayım. Üstüme evleniniz. İstedğiniz yerde kalınız. Arzu ettiğiniz kadını seviniz... Ağzımdan bir kelime-i muaheze... Bir seda-yı şikâyet... Bir sitem-i mazlûmâne çıkmayacaktır.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.213-214).

İçten bir yakarmayla söylenen yukarıdaki sözler Naki'yi çok etkiler. Karısı, görünüşte onun mutluluğunu istemekte, kendisini boşamaması karşısında kumaya bile razı görünmektedir. Bedia bu durumu “Üstüme evleniniz. İstedğiniz

²²²Hüseyin Rahmi, *Bir Muâdele-i Sevda* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899). Eser İkdâm Gazetesi'nde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

yerde kalınız. Arzu ettiğiniz kadını seviniz...” cümleleriyle açıklar. Ona ulaşma hevesiyle yanıp tutuşan Naki, bu sözler karşısında duygulanarak karısının istediği her şeye razı olur. O anları anlatırken Naki, Hüseyin Rahmi'nin karşısında bazen hıçkırığa hıçkırığa ağlarken bazen de içi yandığı için ondan limonata ister. Çünkü Bedia'nın ifadelerinin tamamen tiyatro olduğu romanın sonunda anlaşılır.

1.1.13.3. Mürebbiye²²³

Hüseyin Rahmi'nin *Mürebbiye* romanında çok eşlilik gündeme getirilmiştir. Mürebbiye Anjel, Dehri Efendi konağının tüm erkekleriyle farklı zamanlarda sevişir. Ancak Şem'i'nin okuduğu okulun tatile girmesi, Melahat'ın teyzesinin hastalığı sonucu evden ayrılması neticesinde sevişme düzeni bozulur. Dört âşığının aynı anda evde olması, mürebbiyeyi kiminle geceleyeceği hususunda zor durumda bırakır. Bir gece yarısı üçünün birden mürebbiyenin kapısına dayandığı sırada âşıkların takip edildiklerini anlayarak aynı masanın altına saklanmak zorunda kalmaları olayı yaşanır. Olaya sebep olan Kâhya Eda Hanım'dır. Eda Hanım evde garip şeyler olduğunu hissetmiş, gece ortalıkta dönen dolabı fark etmiş ve evi kolaçan etmeye başlamıştır. Üç erkeğin yataklarında olmadıklarını görünce zaten sevmediği mürebbiyenin odasında olduklarını düşünerek onun kapısını bir iple bağlamış ve durumu Dehri Efendi'ye bildirmeye gitmiştir. Eda Hanım tecrübesi sebebiyle evde kimsenin fark edemediği bir gerçeği yani Dehri Efendi'nin de mürebbiyeye âşık olduğunu tahmin etmektedir. Dehri Efendi hakkında şüphelerini, yaptığı iç konuşmayla şöyle anlatmaktadır:

“O ne eski cingözlerdendir. Kırk yıldır beraberiz, murabiyeyi vallahi o da seviyor. Hanımefendinin birkaç defa kulağını büktüm... Kadın gözlerini aç... Ne kadar olsa erkektir kocana güvenme... Murabiye görünüşte çocuklara hoca olarak tutuldu. Fakat hakikatte senin üzerine ortak getirildi. Hiç öyle pembe yanaklı, kiraz dudaklı fıkır fıkır hoca mı olur? dedim. İşte böyle başa kaka söyledim. Ya kadında kafa yok ki... Duvar gibi... Urdum duymaz... Canım ne hacet! Efendi bir zamanlar benim için az mı yandı? Benim gençliğim öyle murabiyelere mi benzerdi? Bir içim su idim şöyle...” (*Mürebbiye*, s.181-182).

²²³Hüseyin Rahmi, *Mürebbiye* (Dersaadet: İkdam Matbaası, 1315/1899). Eser *İkdam* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Eda Hanım kadınlık öneşzileriyle ve tecrübesiyle evin içinde dönen dolapları hissetmiştir. Romanın hiçbir yerinde Dehri Efendi'nin mürebbiye ile seviştiğine dair ifade olmamasına rağmen Eda Hanım'ın konuşması onun mürebbiye ile ilişkisi olduğuna bir işaret gibidir. Ayrıca Dehri Efendi'nin ikinci eşine Eda Hanım “üzerine ortak getirildi” şeklinde bir uyarı da yapar. Onun doğruluğu romanın son sayfasında belli olur.

Bu olaydan sonra Dehri Efendi hariç diğer üç âşık arasında rekabet iyice kızışmıştır. Sadri Bey'le Amca Bey kendi aralarında şiddetli bir tartışmaya girmiştir. Birbirlerini Dehri Efendi'ye gammazlamakla tehdit etmektedirler. Sadri Bey onu tehdit eden Amca Bey'e, “Benim buradaki mevkiimden bahsetmezden evvel Angel'i buraya çocuklara mürebbiye olmak üzere mi yoksa Amca Beyefendi'ye metreslik etmek için mi getirdiler?” diye sorunca Amca Bey, “—Hayır ne onun için ne şunun için Angel'i buraya damat beye zevce-i sâniye olmak üzere getirmiş olmalılar...” (*Mürebbiye*, s.305) cevabını verir. Bu tartışmada da ikinci eş olma meselesine değinilir.

1.1.13.4. Metres²²⁴

Hüseyin Rahmi *Metres* romanında çok eşlilik konusuna değinmiştir. Şâdi Efendi yetmiş yaşında kendinden haberi olmayan bir adamdır ve odalık olarak aldığı genç kız Firûze Hanım'la nikâhlanır. Çünkü Firûze Hanım odalık olarak alınmışken kocasına diğer eşlerinin veremediği bir hediye yani çocuk vermiştir. Fakat çocuğun Şâdi Efendi'den olduğu da şüphelidir. Bu, civardakilerin ve akrabaların dedikodularından anlaşılmaktadır. Şâdi Efendi yetmişine dayanmış, yürüyecek hali dahi olmayan bir ihtiyardır. Firûze Hanım ise onun tam aksine genç, dinç ve arzudur. O, âdeta yürüyen bir şehvet ateşidir. Onun gençliğinde neler yaptığı eser içinde net olarak anlatılmamasına rağmen imalarla ve yine dedikodularla şehvetine düşkün olduğu, evin genç personelleriyle kırıştırdığı ifade edilir. Firûze Hanım'ın yaşlandıktan sonra da cinsel arzularında bir azalma olmamıştır.

²²⁴*Metres* romanı önce İkdâm gazetesinde tefrika edilmiş ardından da 1316 yılında İkdâm Matbaası'nda kitap olarak basılmıştır. 1945 tarihinde eser Latince olarak piyasaya sunulmuştur. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Metres* (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945). Burada yapılan alıntılarda eserin 1945 baskısı kullanılmıştır.

O, gösteriş budalası, kendini beğenmiş ve oğlu Hami gibi yozlaşmış bir tiptir. Özellikle Reyhan Bey’le yaşadıkları teklifsiz aşk diğer aşklarına göre, romanda biraz daha teferruatlı olarak anlatılmıştır.

“Firûze Hanımefendi on sekiz, on dokuz yaşında emsalsiz bir gönül avı iken yetmiş beşlik bir efendinin galiba sıra numarasıyla yetmişinci olarak ihtiyarlık yatağına verilmişti. Kızın öyle kaynar bir çağda, efendinin ise vücudu donmuş mücessem bir aciz halinde bulunması bu izdivaçtan bir semere zuhurunu tasavvura bile kimseye cesaret veremez iken hakkın kaderinin sırrı ile, senesinde dünyaya tosun gibi bir oğlan gelmesi ağyarın dedikodusuna ne ucu bucağı bulunmaz mecralar açmıştı.” (*Metres*, s.28).

Firûze Hanım’ın ahlakı dedikodular vasıtasıyla göz önüne serilir. Akrabalar çocuğun Şâdi Efendi’den ziyade “genç çubukçu”ya benzediğini belirterek “Firûze”nin ithamına yürümek[tedirler].” (*Metres*, s.29). Bu dedikodular Firuze Hanım’ın ahlakı hakkında okuyucuya yeterli bilgi vermektedir.

“Firûze Hanımefendi on sekiz, on dokuz yaşında emsalsiz bir gönül avı iken yetmiş beşlik bir efendinin galiba sıra numarasıyla yetmişinci olarak ihtiyarlık yatağına verilmişti.” (*Metres*, s.28). Bu cümlede Şâdi Efendi’nin Firuze Hanım’dan önce altmış dokuz adet odalığı olduğu alaycı ve abartılı bir dille belirtilmiştir. Ayrıca onun birden fazla eşi olduğuna dair eserin otuz birinci sayfasında bir ifade mevcuttur. Onun ölmeden evvel mirasını uygun bir şekilde eşleri arasında böldüğü anlatılmaktadır. Ancak eserde diğer eşleriyle ilgili tafsilat verilmemiştir.

“Şâdi Efendi vefatından bir iki sene akdem konağında vesair hanelerde bulundurup nazarı teveccühünden uzak tuttuğu amelimanda zevcelerine münasip miktarda menkul ve gayrimenkul emval taksim etmiş ve âhır ömründe kendine bir evlât, o sinne kadar malik olamadığı böyle bir hayat hâzinesi takdim etmiş olan Firûzeyi de o esnada nikâh ederek müstefrişelikten kurtardıktan maada mütebaki kalan menkul ve gayri menkul emvalinin nısfını bu genç zevcesine terketmişti ki emvalinin diğer nısfı da vefatından sonra bilverâse o kalbinin şüphesiz semeresine intikal edecekti.” (*Metres*, s.31).

Bu satırlardan Firûze Hanım’ın evvela odalık olduğu, eşine çocuk doğurduktan sonra nikâhlandığı ve Şâdi Efendi’nin başka evlerde yaşayan eşlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak diğer eşlerinden çocuğu olmadığı belirtilmiştir. Birden çok eşi ve yetmiş civarında odalığı olmasına rağmen sadece bir çocuğu olması akla yatkın gelmemektedir. Zaten Hami de onun çocuğu değildir.

Hami yetişkin bir çağa geldiği zaman İstanbul'un ne kadar eğlence merkezi varsa öğrenmiştir. İstanbul'un sefahat âlemlerine dadanması alafranga bir kadın da olsa annesi Firûze Hanım'ı endişelendirince oğlunu evlendirmeye karar vermiştir. Firuze Hanım, oğluna eş olarak eve getireceği kızın okuma yazma bilmesini ve saf olmasını özellikle ister. Çünkü o, evin içinde kendi hovardalıklarına mani olacak ve evin düzenine müdahale edecek bir rakip istememektedir. Saffet adında ismiyle müsemma on beş yaşında bir kız bulunur ve düğün yapılır. Ancak Hami kısa süre sonra Saffet'ten sıkılarak annesinin izniyle Paris'e gitmek ister. Annesi, kendi gönül maceralarını rahat yaşayabilmek için bir süre Hami'nin ayakaltından çekilmesine razı olur.

Saffet Hanım, alafranga olması için kocası ve kaynanası tarafından sürekli tazyik edildiğinden Beyoğlu'na giderek alafranga giyinmeye ve süslenmeye çalışmaktadır. En yakın arkadaşı ve yardımcısı Hristiyan olan Meryem Dudu'dur. Meryem Dudu da hanımı gibi saf bir kızdır. Alafrangalık adabına kocasının ve kaynanasının ısrarı ile uymaya çalışan Saffet Hanım bu geçiş serüveninde birçok komik sahnelere vesile olur. Modistte korse giyim töreni ile başlayan komik sahneler roman boyunca sürüp gider. Şişman bir kadın olan Saffet, kocasının metres tutmasından sonra kısa süreli bir yaşam değiştirme şoku yaşar. Kılık kıyafet noktasında arzuladığı gibi olamadığı için bu hevesi çabuk söner. Ancak metresi sebebiyle kocasına diş bilemeye devam eder. Bir kadın olarak kendisine eşya muamelesi yapılması zoruna gitmektedir. Sevilmiyorsa bunun kanuni bir yolu olarak boşanma hakkı vardır. Ancak bütün meşru yollara karşı kör olan Hami bu yola da lakayt durmaktadır.

Saffet Hanım boşanma düşüncesiyle birlikte boşanmadan başka meşru yollar olduğunu da ifade etmektedir. Kendisinin üstüne evlenilmesini, hatta karşı olmasına rağmen metres tutulmasını bile hoş görebileceğini düşünerek kocasından sadece ufacık bir sevgi istemektedir. En azından ayda bir kez kocasının zamanını ona hasretmesini beklemektedir.

“Hami haydi üstüne evlensin, on metres tutsun. Kaderlerinin bu yoldaki beliyelerine karşı ister istemez tahammül gösteren diğer kadınlar gibi Saffet de buna gayret ve metanetiyle sabretmeğe uğraşsın... Fakat bu fedakârlığa, bu çekilmez üzüntüye, elemelere mukabil göreceği mükâfat nedir? Hiç... Koca muhabbetinden, iltifatından, nüvazışından hemen senelerle telezzüz hissesi görmeksizin bu hâle nasıl tahammül

olunur? Bütün zamanını metresinin yanında geçiren o hayırsız koca bâri ayda bir gecik kendinin olsa... Belki o zaman Saffet bu herife zevcim demeğe sıkılmazdı. Ona bu namı vermeğe kendinde bir hak görebilirdi.” (*Metres*, s.179).

Kocası Hami'nin, metresine yedirmek arzusuyla annesinden para almak için eve geldiği bir gün, Saffet Hanım kocasından kendine bir şeyler söylemesini beklerken kocası tarafından aşağılanınca Müştak'ın aşk teklifine daha sıcak bakmaya başlar. Kocasından intikam almak için ondan boşanmak fikrine dahi düşer. Saffet Hanım kocasından boşanmak arzusu duyup bunu evde açıklar ve babasının evine gider. Bu noktada Saffet'in annesinden kendisine ciddi miras kaldığı, bu parayla rahat bir şekilde geçinebileceği ancak Saffet'in bunu akıl edemeyeceği de vurgulanır. O, bir yönüyle saflığın timsali iken diğer yönüyle de sadakatin timsalidir. Üvey annesi Saffet Hanım'ı teskin edeceği yerde onun suçlu olduğunu ifade ederek erkeklerin aşk hürriyetleri olduğunu ve kocasının isterse onun üstüne dahi evlenebileceğini söyler. Sözlerini şöyle sürdürür:

“—Erkeğin keyfine karışılır mı? İsterse üstüne evlenir, isterse on tane metres tutar. Haydi bakayım, gözlerini sil de kocanın evine... Tosun gibi bir de evlâdın var. Namuslu bir kadının ağzında boşanmak lâkırdısı gezer mi hiç?.. Tekdiriyle tekrar yalığa göndermişti. Saffet, Hâmiden ayrılarak başlıbaşına bir ev tutsa kimseye muhtaç olmaksızın geçinebilirdi. Kırk lirayı müteceviz iradı vardı. Lâkin hani o beceriklilik nerede?..” (*Metres*, s.169).

1.1.13.5. Tesadüf²²⁵

Hüseyin Rahmi *Tesadüf* romanında büyücü bir kadının para kazanma hırsı sebebiyle kendine tedavi için gelen ailelerin dağılışına sebep oluşunu, batıl inançlar nedeniyle kadınların yaptıkları saçmalıkları işlemiştir. Gönlnü bir fahişeye kaptıran kahramanın, metresine nikâh kıyması sonucu ilk eşinin ve çocuğunun ölmesi ve kendinin de sefaletе düşmesi anlatılmış, böylece üzerine kuma getirilen kadının dramı ele alınmıştır. Hüseyin Rahmi'nin sihir ve batıl inançlarla alakalı ilk romanı olan *Tesadüf*, aile anlayışına uyulmadan kurulan gayrimeşru ilişkilerin sebep olduğu kötü sonuçları göz önüne getirmesi yönüyle dikkate değerdir. *Metres* olarak yaşama alışkanlığında olan bir kadının, nikâh altına alınması dahi

²²⁵Hüseyin Rahmi, *Tesadüf* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1316). Roman, İkdâm gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

onu durduramamış, böyle bir kadınla yapılan evlilik hem onunla evlenenin hem de üzerine kuma getirilenin felaketini hazırlamıştır. Eser tesadüf gibi görünen ancak her birinin belli nedenleri olan olaylar üzerine kurgulanmıştır.

Gülsüm Hanım bir gün mahalleden geçen sokak satıcısından “Gülsüm Hanım’ın Hikâyesi” adlı bir roman olduğunu duyar. Bunun üzerine büyük bir şok yaşar. Bu romanın kendisiyle ilgili olduğu zannına kapılır. Çünkü evini temizlemediği bir gün kocasından azar işitmiş, kocası ona “Bu evin hali nedir? Pasaklı karı! Biri bizim evin şu murdarlığını görse roman yapsa da satsa para kazanır.” (*Tesadüf*, s.48) demiştir. Kendi adıyla bir roman olduğunu duyan Gülsüm Hanım romanı satın alır. Ama okuma bilmediği için onu mahallenin büyücüsü Nefise Hanım’a götürür. Nefise Hanım para kazanmak için insanların zaafından yararlanmayı çok iyi bilen bir kadındır ve bu nedenle okuma yazma bilmemesine rağmen anında bir şeyler uydurur. Nefise Hanım, kadını sonuna kadar istismar etmek için kocasının onun üzerine evleneceği yalanını uydurur. Gülsüm’ü kocasının onu aldattığına inandırır. Bunun için de erkeklerin “azıcık aylıkları kabardı mı, ilk işleri evlenmek düşünme olur.” (*Tesadüf*, s.52) şeklinde bir açıklama ile inandırıcılığını daha da arttırarak kadını iyiden iyiye telaşlandırır. Nefise Hanım tezini kuvvetlendirmek için kendi kocasından örnek verir. “En iyisi benim hacı değil mi? Ta kaç sene evveli İzmir’deki halasından yirmi lira miras yediği zaman üstüme evlenmeye kalktıydı...” (*Tesadüf*, s.52) diyerek iddiasını delillendirir.

Okuma yazma bilmeyen, tanıdığı harfleri anlamlandırmaya çalışan ve kendince kelimeler uyduran istismarcı büyücünün cehaletini göstermek için romancı “karnaval” kelimesini örnek olarak verir. Kadının bu kelimeyi benzeterek anlamlandırmaya çalıştığını ve onu “karı ne var?” şeklinde okuduğunu gözler önüne serer. Dolayısıyla Gülsüm Hanım’ın getirdiği kitabı onun tüm yalvarmalarına rağmen okumaz/okuyamaz. Kadını telaşlandırarak onun ne kadar değerli eşyası varsa sattırır. Böylece okuma yazma bilmeyen, gizemli harflerin arkasında ne olduğunu merak eden bireyin aldatılmışlığına işaret edilir. Cehaletin bireyleri düşürdüğü komik durum ortaya konar.

Nefise Hanım, Gülsüm’den aldığı eşyaları ve paraları yeterli bulmayıp ondan daha değerli bir eşyasını ister. Onu, yapacağı büyüün çok zor olduğuna inandırır. Evde ne kadar değerli eşyası varsa satan Gülsüm, son çare olarak baba-

sının yadigârı olan saati annesinden çalmaya çalışırken annesi tarafından yakalanır. Bunun üzerine annesine her şeyi açıklamak zorunda kalır. Gülsüm'ün annesi damadının, onun üzerine evlenmediğini, damadında böyle bir değişiklik olmadığını kızına söyler. Ancak olayın aslını öğrenmek isteyerek çukur geçen bir yerde düğün olan mekânları araştırmaya karar verir. Çünkü büyücü, Gülsüm'e kocasının, içinde çukur geçen bir yerde evleneceğini haber vermiştir. Soruşturmaları sonucu Çukur Çeşme'de bir düğün olacağını öğrenirler. Gülsüm düğün evine girer girmez bayılır. Düğün sahipleri olayın ne olduğunu anlamaya çalışırken Gülsüm'ün annesi düğün sahiplerine, “Fakat niçin epeyce araştırıp sormazsınız?.. Size damat olacak herif evli. (Eliyle Gülsüm'ü bil'irae) işte karısı” (*Tesadüf*, s.114) der. Ana kız düğünün kime ait olduğunu anlamadan ortalığı velveleye verir. Gelin, bu haberi alır almaz evlilikten vazgeçtiğini söyleyerek bayılır. Evin erkeği onları sorgulayınca bu işte bir yanlışlık olduğunu anlarsa da artık kadınları ikna etmenin zor olduğunu görüp evi terk eder. Neticede olayın aslını öğrenmedikleri için olayla ilgisi olmayan bir düğünün dağılmasına sebep olurlar. Büyücü kadına inanan saf kadınların düştükleri rezalet bu vesile ile okuyucuya gösterilir.

Gülsüm, kocası Rıfkı'ya yeni karısının hayırlı olmasını dilediği zaman olayın aslı ortaya çıkar. Rıfkı karısını ve kaynanasını döğmek için girişimde bulunacakken bu girişiminden vazgeçerek karısını yersiz bir şekilde kendi üzerine kışkırtan Nefise Hanım'ı polise şikâyet eder. Yapılan baskın gazetelere yansınıca²²⁶ Nefise Hanım bütün İstanbul'da meşhur olur. Bu olaydan sonra kocalarından şüphelenen kadınlar, yeni adı Çardaklı Bakıcı olan Nefise Hanım'ın mekânına akın etmeye başlarlar. İşte bu olaydan sonra ikinci büyük tesadüf gerçekleşir. Romanın ikinci bölümü eğitilmiş ve zengin bir ailenin oğlu Mail, karısı Saibe ve Mail'in metresi Şöhret arasında geçer.

Karısının üzerine evlenen Mail eve döndüğü zaman karısıyla tartışır. Karısı ona Samatya'daki evi sorar. Mail her şeyi reddederse de karısının bu durumu nasıl öğrendiğini merak eder. Tartışma iyice kızışınca “Ev tuttuğum vakit ne lâzım gelir?.. Üstünüze birkaç da evlenirsem kimin ne demeğe hakkı olabilir?

²²⁶Hüseyn Rahmi romanda gazetelerin gerçekleri saptırıp insanları kandırdığını uzun uzun anlatır. Bunun için romanın 409-412. sayfalarına bakınız.

Evet, tuttum. Bir kadın kapattım...Ne buyuracaksınız bakayım?..” (*Tesadüf*, s.509) şeklinde bir tehdit savurur. Saibe, “Ya o karı, ya ben!” (*Tesadüf*, s.510) diyerek son sözünü söyler. Aslında Saibe bütün olanları Nefise Hanım’dan haber almaktadır. Aynı şekilde Şöhret de Nefise Hanım’dan Saibe hakkında bilgi almaktadır. Olayları bizzat perde arkasından Çardaklı Bakıcı yani eski adıyla Nefise Hanım idare etmektedir.

Karı kocanın bu kavgasından sonra evi terk eden Mâil, kapatmasına tuttuğu eve giderse de Şöhret’i evde bulamaz. Uzun süre bekledikten sonra Şöhret gece yarısı eve döner. Bu bekleyiş esnasında Mâil, Şöhret’in intizamsız tuvalet masasıyla karısının intizamlı masasını karşılaştırır. Bu karşılaştırmada karısını yüceltirse de gönlüne söz geçiremez. Mâil, eve dönen Şöhret’e sitem etmeye kalkışınca Şöhret onu tersleyerek kendisine nikâh kıyması gerektiğini söyler.

“—Fakatı makatı yok... Cariyeniz Mâil Beyin kapatması olmayaydım da, bilfarz Nâil Beyin kapatması olaydım, ne farkı vardı? Bir diğerinin kapatması olmayıp da sizin olduğum için günahım daha azaldı mı? (Ağlayarak) Siz beni cidden sevseydiniz, bu kötü namı üzerimden kaldırırdı, beni kendinize nikâhla, tövbekâr ederdiniz. Sizin bana olan muhabbetiniz kuru çaylarda boğulayımdan başka türlü bir şey mi? Bu halde beni sevmeniz cariyeniz için bir saadet değil, bilâkis büyük bir felâkettir. Çünkü beni sevdiğiniz müddetçe ben bu kötü namdan, bu (çirkef) hayattan kurtulamayacağım. Böyle felâketimi mucip olan sevgiye ben muhabbet mi derim? Ben diyemediğim gibi siz buna o namı vermeğe cesaret edebilir misiniz?..” (*Tesadüf*, s.539).

Şöhret, bir kapatma olarak yaşadığı sürece kendisinin hareketlerinin sınırlanamayacağını belirterek ancak nikâhla kendi adını temize çıkarabileceğini Mâil’e ifade eder. Mâil böyle bir itap karşısında, karısının kendi hakkında hissettiklerini anlarsa da sabah olunca tekrar Şöhret’in dizleri dibine döner. Ona evden çıkmaması için yalvarır. Ağız ucuyla kabul cevabı alır. Mâil, daireye döndüğü zaman rakibi Şeydâ Bey’den bir mektup alır. Şeydâ Bey, Şöhret’i geri getirmesini, aksi hâlde ailesine her şeyi açıklayacağını bildirince Mâil tutuşur ve çözüm olarak meşruiyet zırhı olan Şöhret’le nikâhlanma fikrinde karar kılar.

Alelacele Şöhret’e dönen Mâil, ona nikâh teklif ettiği zaman Şöhret cevap olarak Mâil’in sadakatli olmadığını, sadık olsaydı kendi eşini aldatmayacağını belirtip “hareminiz üzerine beni sevmezsiniz” (*Tesadüf*, s.572) diyerek önce evlenmeyi reddeder. Ardından “ortak üzerine varamam.” (*Tesadüf*, s.573) cevabını

verir. Ancak karısını boşarsa onunla evlenebileceğini de ekler. Sonra da evlilik için şartlarını sıralar:

“Hukuk-ı zevciyyede her suretle kendi Saibe’ye müreccah addolunmak, müddet-i medfide gaybubet için Mâil’in hastalık vesaire nev’inden serdedeceği i’zârın hiçbiri kabul olunmamak, Şöhret’le olan nikâhın tarih-i akdinden itibaren nihayet altı ay zarfında Saibe tatlik olunmak vesaire...” (Tesadüf, s.580).

Bu şartlar karşılığında metres nikâhlanır. Mâil bir hafta sonra Saibe’nin yanına döner. Saibe ile çocuğunun hasta olduğunu öğrenir. Saibe kocasının onu aldatması sebebiyle verem olmuştur. Mâil, karısının sıkıştırmaları neticesinde evlendiğini itiraf eder. Bunun üzerine Saibe kocasına, “—Senin cezan o karının muhabbetidir. Şimdi anlamıyor isen bunun derece-i dehşetini sonra görürsün...” (Tesadüf, s.609) der. Şöhret’le nikâhlanan Mâil, ilk karısı Saibe’nin yanında olduğu günlerde arkadaşı Hayati, Şöhret’le sevişerek arkadaşı Mâil’e ihanet eder. İlişkileri her geçen gün daha da yakınlaşır. Metres âdetince davranan Şöhret, nikâhlansa da eski hayatına devam eder. Böylece Saibe’nin bedduası gerçekleşir.

Şöhret’in evinde olup bitenlerin Saibe Hanım tarafından nasıl hemen öğrenildiğini merak eden Mâil, cevabı arkadaşı Hayati’den alır. Hayati, Şöhret’i dışarıya çıktığı zaman takip ettiğini, Şöhret’in de Saibe Hanım’ın da Cerrahpaşa taraflarında Hoca Nefise Hanım’a gittiklerini ve Nefise Hanım’ın, iki evden aldığı haberleri bir diğerine iletmediğini söyler. Mâil Bey, artık ilk karısını boşamak arzusunda olduğu için bahane olarak karısının büyücüye gitmesini gösterir. Mâil Bey’le Hayati, kiralık ev aramak bahanesiyle Cerrahpaşa’da Hoca Nefise Hanım’ın bakıcı evi civarında gezinirler ve Saibe Hanım’ın Bakıcı Nefise Hanım’ın evine gelmesini beklerler.

Şöhret, Mâil Bey’in eve uğramama nedenini Hoca Nefise Hanım’a sormak için randevusundan önce Nefise Hanım’ın bakıcı evine gider ve orada Saibe Hanım ve Mâil Bey’le karşılaşır. Bu arada, romanın başındaki Gülsüm Hanım ve annesi, İmameciler ailesiyle birlikte kaptırdıkları para ve değerli eşyaları geri almak için Nefise Hanım’ın bakıcılık yaptığı eve baskına gelirler. Mâil Bey, bakıcı evinde bulunduğu için karısı Saibe Hanım’ı orada boşar. Onu boşamak için aradığı sebep hâsıl olmuş olur. Saibe Hanım bayılır. İçeriye Şöhret gelir. Şöhret olup bitenler karşısında kendini haklı çıkarır ve Saibe Hanım’ı küçük düşürücü sözler sarf ederek Mâil Bey’i suçlar. Bu olay üzerine Hoca Nefise Hanım tutuklanır.

1.1.13.6. Nimetşinas²²⁷

Hüseyin Rahmi *Nimetşinas* adlı romanında erkeklerin fitratında çok eşlilik fikrinin her zaman var olduğunu iddia eder. *Nimetşinas*, Neriman adlı evlatlık bir kızın, hanımına karşı nimetşinas [Nimetin değerini bilen] olup, evin erkeği Nihat Bey'e kendini teslim etmeyerek gösterdiği bir namus direnişinin destanıdır. Hüseyin Rahmi eserin girişinde "Merhum Sevgili Valideme İthaf" başlığıyla romanını annesine ithaf ettiğini belirtmiştir. O, üç yaşındayken annesini kaybetmiş, babası başka bir kadınla evlenince anneannesi ile İstanbul'a teyzesinin yanına dönmüştür ve annesini erken yaşta kaybetmenin acısını ömür boyu hissetmiştir. Erken yaşta kaybettiği annesini bu eseriyle bir nevi kutsamaktadır.

Rumeli'den gelmiş bir aileye mensup olan Hayriye, kızı Neriman'la birlikte Kadıköy'de bir konakta hizmetçilik yapmaktadır. Neriman fizikçe çok güzel, etkileyici ve aklı başında bir kızdır. Çalıştığı evin kızı Nevber'le kardeş gibidir. Ancak bir hastalıktan dolayı Nevber ölünce Neriman yıkılır. Nevber'in ana babası, Neriman'ı her gördükçe kızlarını hatırlarlar ve bu sebeple acıları artarak depresir. Her an evin sahiplerinin acılarını tazelemektense başka bir eve gitmeyi isteyen Neriman ve annesi Laleli'de Talat Hanım ve Nihat Bey'in konağına hizmetçi olarak girerler. Evin hanımı Talat, Neriman'ı çok beğenir ve onu kendine evlatlık olarak alır. Neriman'ı kocası Nihat Bey'le de tanıştırır.

Nihat Bey bir dairede bin beş yüz kuruş maaşla çalışmaktadır. Eşine büyük bir sevgisi, kaynanasına, sığındığı konak münasebetiyle, sonsuz bir saygısı vardır. Ancak hovarda tabiatlıdır ve içinde bulunduğu durumu idare etmesini bilen bir tiptir. Okuma meraklısı olduğu için yazı yazmayı, özellikle roman yazmayı çok istemektedir. Ancak bir türlü kafasında tasarladığı şeyleri yazıya dökmemektedir. Çoğu kez yazdıklarını yırtıp atmaktadır. Asıl romanını ise Neriman'a karşı hissetmeye başladığı duygular sonucu yazacaktır.

Talat Hanım kocasına aşırı derecede güvenmekte ve ona karşı yersiz kıskançlıklardan daima uzak durmaktadır. O, kocasını sürekli rahatsız edecek kadar densiz değildir ve anlayışlı bir eş olarak zaman zaman kocasına arkadaşlarıyla

²²⁷Hüseyin Rahmi, *Nimetşinas* (Dersaadet: İkdam Matbaası, 1319/1902). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

buluşup eğlenmesi için izin dahi vermektedir. Kocasına bitmeyen bir aşkla ve güvenle bağlıdır. Bu sebeple çok etkileyici bir kız olmasına rağmen hizmetçisi Neriman'ı kocasına takdim etmekten çekinmemiştir. Talat Hanım, Neriman'ı kocasına takdim ettikten sonra kızı kendine evlatlık olarak aldığını ona söyler. Bu noktada anlatıcı, kızın evlatlık olmasının evde yaşanabilecek dedikoduların önünü almak için tasarlandığını belirtmiştir. Talat Hanım, Hasna Hanım'ın, Neriman'ın yaşı nedeniyle evlatlık olamayacağını söylediğini kocasına anlatarak "Kızı beye çıkaracak mısın?" (*Nimetşinas*, s.79) diye sorduğunu, aldığı evet cevabı karşısında şaşırıldığını anlatır. Çünkü Hasna Hanım erkeklere güvenilemeyeceği kanaatindedir ve bu kanaati romanın ilerleyen sayfalarında doğrulanır. Talat Hanım'ın durumu kocasına anlatmasından sonra Nihat Bey, karısına kendine güveninin tam olup olmadığını sorunca ondan "—Büyüktür zâhir..." (*Nimetşinas*, s.79) cevabını alır. Nihat Bey bu cevaba şaka ile karışık bir şekilde "—Kocaya o kadar emniyet caiz değildir." (*Nimetşinas*, s.80) der. Şaka ile söylenen bu sözün romanın ilerleyen bölümlerinde hakikati ifade ettiği ortaya çıkacaktır. Bu noktada anlatıcı araya girerek şu açıklamaları yapar:

"Nihat'ın, zevcesine karşı verdiği teminat-ı muhabbet sahih midir? Hakikaten Talat'ın üzerine diğer bir kadın sevebilmek iktidarından mahrum mudur?"

İşin bu ciheti şâyân-ı tetkiktir. Hiçbir erkek, mâdâm'ül hayat yalnız bir kadına hasr-ı sevda etmek hilkat-i mahsûsasıyla doğmamıştır. Tek kadına üftâdelikle demgûzar olanlar, maşukasından başkasını gözleri görmeyenler, yalnız o intihap-kerdelerini sevmek isteyen erkekler de vardır. Lakin bu hal bazı avâriz tesiriyledir. O avâriz bertaraf olunca erkeğin gözü yine hariçte dolaşmaya başlar. Kadınların, erkekleri idare fenninde en mahirleri işte bu avârizi icada muktedir bulunanları, zevcelerini kendilerinden müddet-i medîde usandırmamaya muvaffak olanlardır. Bu, pek müşkül bir meseledir. Bu fennin bir mekteb-i talimi yoktur. Bu, bir maharet-i hulkiyedir. Fakat maatteessüf binde bir kadında bulunmaz. Hele müddet-i izdivaç dört beş seneyi aşmış bulunursa zevcenin idaresi bütün bütün güçleşir. O kocada meyve-yi memnu'a inhimak peyda olur. Onun oradan arzusunu elini kesmek her kadının harcı değildir." (*Nimetşinas*, s.82-83).

Erkeklerin tek eşlilikle yetinemeyeceğini "Hiçbir erkek, mâdâm'ül hayat yalnız bir kadına hasr-ı sevda etmek hilkat-i mahsûsasıyla doğmamıştır." sözleriyle iddia eden anlatıcı, evli erkekleri iki gruba ayırır. Bunlardan birincisi eşini, yuvasını kutsal sayarak karısına karşı kendini daima saygıya borçlu bilenlerdir. Bu tipler ara sıra çapkınlık yaparlarsa da bu işi gizli gizli yaparlar ve bunu büyük bir

suç saydıkları için yaptıklarını ailelerinden saklarlar. Böyle kocalardan aileye çok fazla kötülük gelmez. Bu tarz erkekler, dışarıya yani başka kadınlara düşkünlük çağı geçince durulurlar. İkinci tür kocalar ise ailenin kutsiyetini, önemini kavrayamayıp mutluluğu, istenen aşüftenin arkasında koşmaktan ibaret sananlardır. Bunlar hovardalıklarını gizli kapaklı yapmazlar. Bu gibi adamlardan hiçbir kadına hayır gelmez. Anlatıcı, her ne şekilde olursa olsun erkeğin gözünün dışarıda olabileceğini düşünmektedir. Yukarıda alıntıladığımız “Hiçbir erkek, mâdâm’ül hayat yalnız bir kadına hasr-ı sevda etmek hilkat-i mahsûsasıyla doğmamıştır.” sözüyle bunu anlatmaya çalışır. Bu açıklamaları yaptıktan sonra anlatıcı, Nihat Bey’in aile kutsiyetine hürmeti olduğunu ve onun birinci grup erkeklere dâhil edilebileceğini bildirir. Ancak o da zaman zaman “kaçamaklarda bulunur.” (*Nimetşinas*, s.84). Bu teşebbüslerinden sonra çoğu zaman pişmanlık duyarak tövbe eder. Ancak bir süre sonra “kabahatini tekrardan kendini alamaz.” (*Nimetşinas*, s.85).

Eşine sonsuz derecede güvenen Talat Hanım, pasif ve dağınık bir kadındır. Bu arada ikinci çocuğuna da hamiledir. Neriman, Talat Hanım’ın hizmeti yanında Nihat Bey’in elbiselerini değiştirmek, kahvesini pişirmek gibi işlerini görmeye başlar. Nihat Bey, başta dikkat etmediği kızın çok cazibeli ve alımlı olduğunu anlayınca onu odasında daha çok tutmaya çalışır. Neriman’la sohbet edebilmek için türlü bahaneler uydurur. Turşu hakkında bile dakikalarca konuşurlar, gömleğinin düğmelerini beğenmediğini söyleyip hepsini ona tekrar diktirir. Onun Neriman’a karşı ilgisinden dolayı iradesiz tavırlar sergilediği görülür. Bütün bu teşebbüslerinde Talat Hanım’da herhangi bir şüphe uyanmaz.

Nihat Bey’de başta güzeli yanında tutma isteği olarak beliren duygu, gün geçtikçe aşka doğru evrilerek güzele sahip olma şeklini alır. O, kıza karşı hissetmeye başladığı duygunun aşk olup olmadığına ilk etapta emin değildir. Kendi zannına göre, Neriman gibi güzel hizmetçilerden hoşlanılabilir, fakat onlar “samimi aşk ile sevilemezdi.” (*Nimetşinas*, s.107). Nihat Bey kendisiyle duyguları konusunda cebelleşmektedir. Durumun ciddiyetini anlayınca yani duyguları cinselliğe doğru kaymaya başlayınca Neriman’a kötü davranmaya bile başlamıştır. Hatta karısına, ondan yakınmaktadır. Ailesini önceleyerek duygularını frenleme çabasına girerken Neriman da Nihat Bey’deki zaafı görüp daha dikkatli hareket etmeye başlar.

Nihat Bey, duygusal değişimin getirdiği bir hırçınlıkla bir gece çok sarhoş bir vaziyette eve gelir. Sofrada hoş karşılanmayacak şekilde konuşmalar yaptığı için karısı tarafından odasına çıkarılır. Talat Hanım onu odasına çıkardıktan sonra oradan ayrılır. Neriman içeride hanımı olduğunu düşünerek odaya girer ve Nihat Bey'e yakalanır. Nihat Bey, Neriman'dan bir bardak su ister. Su isteme bahanesiyle cinsel diyalogun kapısının aralanması Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında da mevcuttur. Nihat Bey bardağı geri verirken kızı elinden yakalamaya çalışır. Neriman uğradığı cinsel saldırının şokuyla kendini zar zor dışarı atarken Nihat Bey onu biraz hırpalar. Neriman odadan çıktıktan sonra Nihat Bey'e, "Alimallah hanıma söylerim." (*Nimetşinas*, s.125) tehdidinde bulunur. Nihat Bey sabah uyanıldığı zaman her şeyi hatırlamasına rağmen hiçbir şeyi hatırlamıyormuş gibi davranır ve karısının aracılığı ile Neriman'dan özür diler. Neriman asıl gerçeği hanımına anlatmaz. Çünkü ailenin ve hanımının huzurunu bozmaktan çekinir.

Nihat Bey gittikçe Neriman'a karşı artan bir zaaf içine düştüğü için onunla aynı evde yaşamının zor olduğunu anlar. Kızı evden göndermek arzusuna tekrar düşer. "Nihayet bu sevdası zevcesini bir felaket-i azîmeden kurtarmak hususundaki bütün hüsn-i niyetlerine galebe" (*Nimetşinas*, s.140) eder. Aşk duygusunun galebesi neticesinde onu evden uzaklaştırma fikrinden vazgeçer. Artık aşk girdabına düşmüştür. İyi keman çalan Nihat Bey, aşk derdiyle kemanını âdeta ağlatmaktadır. Neriman'ın da en sevdiği müzik aleti kemandır. Kapıdan duyduğu bu acılı keman sesine kulak veren Neriman, içlenerek hüngür hüngür ağlar. Kızın ağlamasını duyup gören, bunu kendisine duyduğu aşktan sanan Nihat Bey, kıza bütün duygularını açar. Ancak Neriman, kardeşi Nevber'in ölümünü hatırladığı için ağlamaktadır. Nihat'ın duygusal tacizine aşığıdaki ahlaki manifestoyla cevap verir:

"Beyefendi bana karşı "aşk" kelimesini beyhude mahvetmiş, beyhude yorulmuş olursunuz... Velinimetim hanımımın zevci benim âşığım olamaz. Siz sadakat-i zevciyeti çiğnemekten çekinmiyorsunuz. Fakat ben vazife-i nimetşinâsîden bir an ayrılmam." (*Nimetşinas*, s.143).

Romana adını veren nimetşinas ifadesi, nimetin kadrini bilen anlamındadır. *Zehra* romanında Sırrıcemal hanımına karşı başta Neriman'ın sadakatine benzer bir duygu içindeyken daha sonra değişmişti. Ancak Neriman tam anlamıyla nimetşinas olduğu için böyle bir teşebbüsü kabul etmez. Bu konuşmayı evin hiz-

metçileri Emsal ile Şevkefza görürler ve durumu Talat Hanım'a nasıl açacaklarını düşünürler. Nihayet olayı Hasna Hanım'a söyleme kararı alırlar. Hasna durumu hamile olan Talat'a açıklayınca kadın bu acı haber karşısında bayılır. Bu olaydan sonra bir kızı dünyaya gelir. Talat Hanım, Hasna'dan duyduklarını kimseye söylememe kararı alır. Hasna Hanım'la sohbetlerinde kızının adını kocasının elinde olsa Neriman koyacağını söyler. Kocasından nefret etmeye başlayan Talat, ondan boşanma arzusuna kapılırsa da bu isteğinden çabuk vazgeçer. Çünkü onu hâlâ sevmektedir.

Talat, lohusa yatağında kızını görmeye gelen Nihat'a sitemkâr sözler söyler. Doğumdan önce bayılan karısının durumundan endişelendiğini söyleyen Nihat'a karısı, “Zevceleri vefat eden beylere ne oluyor? Gidenlerin kefenleri çürümeden birer daha evleniyorlar. Bu hal emsâl-i adîde ile sabit... Siz de onlardan başka hilkatte yaratılmış bir koca değilsiniz ya?” (*Nimetşinas*, s.191-192) der. Nihat Bey burada verilen mesajı alamaz.

Karısının lohusa yatağında bulunması nedeniyle cinsel açlığı ile aşk ateşi bir anda bastıran Nihat Bey, gemileri yakarak bir gece Neriman'ın odasına girer. Talat duyduğu ses üzerine zar zor ayaklanarak onu gizlice takip eder ve Neriman'ın odasında tüm konuşulanları duyar. Nihat Bey, Neriman'a yalvarmaktadır. Ona aşırı derecede bağlandığını, kendisini reddetmemesi gerektiğini ağlayarak söyler ve ondan kendisine acımasını ister. Çocuklarının hatırı için onunla olmayı kabul etmesini arzular. Aşk denilen duygunun emirle gelip gitmediğini, âşık olmadığı için kızın bunu anlayamayacağını da ekler. Neriman okuduğu romanlarda böyle sözlerle kızları aldatan çok adamlar tanıdığını, bu romanlardaki olayların hep böyle sevdalar sebebiyle çıktığını, o yüzden helali olan erkekten başkasını sevemeyeceğini açıklar. Neriman namusun hizmetçi için de bey için de aynı olduğunu ifade ettikten sonra Talat Hanım'ın durumuna değinir:

“Şurada iki adım ötede lohusa döşeğinde başında alı, avucunda kundağıyla bir kadın yatıyor, ihtimal ki şimdi, şu saatte o zi-ruh vesika-i muhabbetinize sarılarak, size olan itimadına ibtinâen tatlı tatlı saadet rüyaları görerek uyuyor... Onun saffetini, itimadını sû-i istimal ne büyük bir cinayettir beyefendi?..” (*Nimetşinas*, s.205-206).

Neriman, Nihat Bey'in aşk dediği şeyin hem kendisi hem de Talat Hanım için felaket olacağını, onun gayrimeşru bir heves için iki kadını da kurban etmek

istediğini belirtir. Ardından da dünyada sadece ikisinin kalması durumunda bile bu isteğe ram olmayacağını efendisine ifade eder.

Nihat Bey, Neriman'a yalvarmaya devam eder. Dünyada "zevcesinin üzerine başka kadın seven" (*Nimetşinas*, s.209) tek erkek olmadığını, ona "na-meşru bir muhabbet teklif" etmediğini, aşkından dolayı intihar etme noktasına geldiğini, sevdasının kötü niyetli olmadığını, onu "gayrimeşru bir muhabbete teşrik etmek" istemediğini, onu "nikâhla almak teklifinde" (*Nimetşinas*, s.212) bulunduğunu söyler. Basiretli ve akli başında bir kız olan Neriman cevaben, "bana teklif-i izdivaç edecek kimse ihtimal ki kendim gibi bir hizmetkâr olacaktır. Fakat bir karılı iki çocuklu olmayacaktır. Bahusus zevcesinin üzerine hıyanet etmek istidadında bulunmayacaktır." (*Nimetşinas*, s.214) der. Nihat Bey ona, "kadın üzerine varmak istemiyor musun?" (*Nimetşinas*, s.215) diye sorarak, isterse Talat Hanım'dan boşanabileceğini de vaat eder. Bütün yalvarmalarına rağmen Nihat Bey, kızı ikna edemez.

Talat Hanım, kocasının arsızlığını ve Neriman'ın iffetini böylece öğrenir. Sonra da odayı basar. Kocasına sitekler eder. Kocasını her şeyi inkâr ederse de yine ondan ayrılmak istemez. Çünkü ortada sadece bir teşebbüs vardır ve gerçekleşmemiştir. Öbür yandan çocuklu bir kadın için boşanmak felaket anlamına gelir. Klasik Osmanlı hanımı olarak Talat Hanım, duyduklarına karşı sabretmeyi yeğler.

Bu olay üzerine Neriman evden ayrılıp başka bir eve hizmetçi olarak gider. Neriman'a sahip olma arzusu Nihat Bey'de artık bir saplantı hâline gelmiştir. Nihat Bey, evdekilerden hiçbirinden Neriman'ın nereye gittiğini öğrenemez. Bunun üzerine Neriman'ı kendine eş olarak alabilmek için kendince bir oyun kurgular. Roman ve tiyatroya ilgi duyan Nihat Bey'in bu oyunu okuduğu romanlardan öğrendiği düşünülebilir. Nihat Bey birkaç gün eve gelmez. Eşine, annesinin Üsküdar'daki evinde olduğuna ve vereme tutulduğuna dair bir mektup yazar. Bir de Ehat Bey adlı sahte Yahudi bir doktor tutar. Talat mektubu alınca alelacele kaynanasının evine gider. Doktor Ehat onu bir köşeye çekerek kocasının kara sevdaya tutulduğunu, iyi olması için sevdalı olduğu kızla evlenmesi gerektiğini bildirir. Kocasının durumuna çok üzülen kadın, Neriman'ı bularak evine getirir ve ona şöyle söyler: "—Yavrum Neriman... Seni kendi üzerime nikâhla beye almak istiyorum..." (*Nimetşinas*, s.266). Hasta kocasını iyi etmek için yaptığı bu teklif onun

da vicdanını sızlatmaktadır. Ancak fedakâr bir eş olarak içi kan ağlaya ağlaya bu teklifi yapmıştır. Neriman'a, eğer onunla “tezevvüç edemezse şiddet-i aşkıyla beyin vefat edeceğini” (*Nimetsinas*, s.267) doktorların söylediğini açıklar. Neriman böyle bir teklifin daha önce hiç olmadığını söyleyerek bunu anlayamadığını beyan eder. Talat Hanım, Neriman'a bütün kadınlık hislerini göz ardı ederek şöyle bir vaatte bulunur: “—Kocama var. Sana ortak muamelesi etmem, hiç kıskançlık göstermem, tek beyim mesut olsun, ben her derde, her acıya katlanırım...” (*Nimetsinas*, s.270). Neriman, Nihat Bey'in durumunu inandırıcı bulmayarak bu teklifi kabul etmez. “Nihat Bey dünyayı altüst etse kendisine sizden fedakâr bir kadın bulamaz. İşte bendeniz ebediyen aranızdan çıkıyorum.” (*Nimetsinas*, s.272) diyerek oradan ayrılır.

Neriman bu olay üzerine çok geçmeden zengin bir adamla evlenir. Neriman'ın verdiği bu ahlak dersi Nihat Bey'i sevda gafletinden uyandırır. Karısının faziletini takdir ederek eskisinden ziyade ona perestiş etmeye başlar. İki yıl sonra bir çocukları daha olur. Kısa bir süre sonra her şeyi unutarak mutlu hayatlarına devam ederler.

1.1.13.7. Sevda Peşinde²²⁸

Hüseyin Rahmi *Sevda Peşinde* adlı romanında çok eşlilik vardır. Sermet Bey, evliliği ölüm olarak gördüğü için uzun bir süre evlenmeyi düşünmeden yaşamıştır. Ancak güzel, etkileyici ve aynı zamanda kültürlü bir kadın olan Seza Hanım'la tanışınca evlilik hakkındaki bu menfi fikrinden vazgeçerek onunla evlenmiştir. İki yıl çok mutlu bir evlilik geçirdikten sonra eşinde hayata karşı bıkkınlık emareleri görünmeye başlamıştır. Bu usanç hali Seza Hanım ve Sermet Bey arasında zaman zaman kavgalara sebep olmuştur. Romanın girişinde vuku bulan bir ağız dalaşında, Seza Hanım kocasına evlilik saadetlerinin ne kadar daha süreceğini sormuş, kocası bu soru karşısında afallayarak karısına sertleşen bir tepkiyle cevaplar vermiştir. Seza Hanım'ın meseleyi gündeme getiriş nedeni romanın ikinci bölümünde mektuplar vesilesiyle okuyucuya gösterilmiştir.

²²⁸Hüseyin Rahmi, *Sevda Peşinde* (İstanbul: Selanik Matbaası, 1328/1912). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Seza Hanım, yakın dostu Ayn-ı Nûr'un kocasını aldattığını çok önceden bilmektedir ve bunun nedenselliğini sorgulamak arzusundadır. Ayn-ı Nûr'un sadakatsizliği nedeniyle kocasına, evlilikten bir süre sonra çiftlerden birinin diğerinden bıktığını, bu bıkışın evlilik için fenalıklar doğurduğunu eleştirel dozu yüksek bir formda anlatır. Usancın eşlerden sadece birisinde meydana gelmesinin “birtakım gizli felaketler” getireceğini belirtince, kocası, “ne gibi gizli felaketler...” (*Sevda Peşinde*, s.66) diye sorar. Bu soruya verdiği cevapla Seza Hanım, Osmanlı toplumunun erkek egemen olmasından kaynaklanan çok eşlilik, odalık ve metreslik konularını eleştirir. Ancak bu noktada Osmanlı toplumunda meşruiyeti olan çok eşlilik ve odalıkla, gayrimeşru olan ve dinen de yasaklanan metres, mantinota ve kapatma edinmeyi aynı kefeye koyar. Aynı kefeye koyma nedeni ister meşru ister gayrimeşru olsun erkeğin çok kadınla birlikte olma özgürlüğüdür. Çünkü o feminist bir eğilim içindedir.

“—Ne gibi olacak!... Zevcesinden usanan erkek yahut erkeğinden bıkan kadın muhabbet-i meşrûa haricinde sevdalar ile bu hususta birçok imtiyazât-ı mahsûsaya hâizdir. Evvela istediği kadar evlenebilir. Saniyen kadından bıktığı zaman avucuna bedel-i nikâhını koyarak: “Haydi iraden elinde olsun” ıtağıyla kapı dışarıya atar. Sâlisen zevcesini tatlikte bir mahzur görüyorsa onun ayağını köstekli bırakarak üzerine birkaç tanesini daha getirir. Râbian müsaade-i serveti nispetinde odalık, metres, mantinota, kapatma namlarıyla da istediği kadar kadın kiralayabilir. Hâmisen..., sâdisen kadınlara karşı erkeklerin hâiz oldukları hukuk ve imtiyazâta nihâyet yoktur. Şirâze-i meşruiyetten çıkan gönül kadına ait ise o zaman aman Allah'ım ne felaket. (...) Ölmeli... Gebermeli... Bu yüz karasını toprakla örtmeli... Anladın mı bey?” (*Sevda Peşinde*, s.66-67).

Sermet Bey, eşinin bu fikirlerinin kaynağını merak edip, ona, bunun nedenini sorunca Seza Hanım evdeki kitapları gösterir. Bu noktada okuyan ve araştıran kadının erkek egemen bir toplumda kadın aleyhindeki uygulamalara itiraz edebildiği veya onları sorgulayabildiği gösterilmiş olur. Erkeklerin sınırsız eş tercihine sahip olduklarını iddia eden bu konuşmada, “Şirâze-i meşruiyetten” çıkma tabiri kullanılarak çok eşlilik ve odalık müessesesinin bir meşruiyeti olduğu belirtilmemiş, metres edinme veya aldatma ile meşru olanlar aynı kefeye konulmuştur.

Sermet Bey çok eşliliğin toplumun genelini kapsayan bir uygulama olmadığını karısına ifade eder. O, kendisine hakaret olarak gördüğü bu itirazın tüm erkekler için genelleştirilemeyeceğini, birkaç adamın yaptığı uygulamadan bütün

erkeklerin sorumlu tutulamayacağını belirterek “Memleketimizdeki birkaç karılı, metresli, kapatmalı kocaların mesâvisinden ben niçin mesul olayım?..” (*Sevda Peşinde*, s.69) der. Bir kadınla yetinmeyip birçok kadına sahip olma arzusundaki insanların varlığından bütün erkeklerin sorumlu tutulamayacağını da belirtir. Ayrıca karısının ortaya koyduğu düşünceleri rahat bir şekilde açıklayabilmesinin, kendinin ona karşı anlayışlı davranmasından kaynaklandığını da ekler. Çünkü Nezihî Bey, Ayn-ı Nûr’a baskı uygulamaktayken o, daha anlayışlı bir eş konumundadır.

Nezihî Bey, karısının âşığı Ali İlhamî Bey’i düelloya davet ederse de o, içli bir mektup yazıp Ayn-ı Nûr Hanım gibi kendisini dalgalara bırakarak intihar eder. Başından bu kadar acı olay geçmesine rağmen Nezihî Bey altı ay sonra, Ayn-ı Nûr Hanım’dan daha güzel bir hanımla evlenir. Romanın başında talihsiz bir koca olarak düşünülen Nezihî Bey, kadını sadece libido açısından gören, kaba saba bir tiptir. Romanın ana mesajı erkeğin istediği kadını alabilmesi eleştirisi, düğünde davetliler arasında geçen şu konuşma ile iletilmek istenmiştir:

“—Beyin başına bir macera-yı hıyanet de bu açarsa?

—Açsın. Bey bunu da öldürünceye kadar kahran muhabbetine ram ettikten sonra bir üçüncüsünü alır...

Biraz ötede saz heyeti:

“İç bade güzel sev var ise akl u şuurun” şarkısını teganni ediyordu.” (*Sevda Peşinde*, s.467).

1.1.13.8. Hayattan Sahifeler²²⁹

Hüseyin Rahmi’nin *Hayattan Sahifeler* romanında çok eşlilik meselesi işlenmiştir. Sürtük Hacer evin geçimini fahişelik yaparak ve zengin cenazelerinde ağlayarak sağlamaktadır. Çocuklarının kendisi gibi olmasına razı değildir. Hürmüz, annesi Sürtük Hacer’e mahallede tavuk yüzünden kavga çıktığı haberini verir. Sürtük Hacer, kavgaya katılmak için kızıyla birlikte mahalleye dönerken yolda yaşlı bir çingene kadın, Hürmüz’e dikkatli dikkatli bakarak onun kız olmadığını söyler. Bunun üzerine sinirlenen Hacer, kızının bakire olduğunu övünerek ilan

²²⁹Hüseyin Rahmi, *Hayattan Sahifeler* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1335/1919). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

ederse de içine bir kurt düşer. Çingene kadın iddialarına devamla Hürmüz'ün sadece kızlığını kaybetmediğini aynı zamanda hamile dahi olduğunu ısrarla belirtir. Hacer kızını saf ve temiz yetiştirme arzusunda olduğu için bu ithama çok kızarsa da gerçek onun duymak ve öğrenmek istemediği şekildedir. Bilgiç ve uyanık bir kadın olan Sürtük Hacer kendi hâlini değiştirmeden çocuğunu iyi bir şekilde yetiştirebileceğini düşünmüştür.

“Hacer kendi, çirkâbın en kuvvetli akıntısında kulaç atarak yaşıyordu. Fakat o, her türlü ahlak rezâiliyle beraber kızını bu akıntıdan hâriçte bir selâmet kıyısında tutabileceğine kâniydi... Onu bekâretiyle yetiştirerek, koca denmeye sezâ, ev, bark geçindirebilecek, iş güç sahibi bir adama verebilmek emelindeydi fakat çingene karısının bu müthiş keşfi ve Hürmüz'ün mu'terifâne evzâi önünde, kendince pek muhteşem olan bu emel binası bir anda göçüverdi.” (*Hayattan Sahifeler*, s.40-41).

Eve döndükleri zaman Hacer, Hürmüz'ü sıkıştırınca acı gerçeği öğrenir. Hürmüz ona seviştiği gençleri saydıka Sürtük Hacer şaşkınlık içinde kalır. Hacer, ahlaki yıkımın başat kişisi olan Hürmüz'ü muayene ettiği zaman onun hamile ve çocuğunun beş aylık olduğunu anlar. Çocuğun kimden olabileceğini sorduğu zaman Hürmüz, Mustafa, Kuyumcu Nuri, Mezarçının İzzet, Kuşbaz Hasan isimlerini verir. Bunun üzerine Sürtük Hacer kızını bu durumdan kurtarabilecek bir hâl çaresi arar ve kendince çareyi de bulur. Bu çare kızını yaşlı bir adama imam nikâhı ile nikâhlandırır.

Eyüp'te evi ve birkaç parça dükkânı olan Manav Veli Ağa adında altmış yaşında bir ihtiyar vardır. Saçı sakalı ağarmasına rağmen kadınlara karşı büyük bir zaaf içindedir. O, *Toraman* romanındaki Şuâyib Efendi'nin devamı olan ihtiyar hovarda tipidir. Manav Veli Ağa'ya “kadın dendi mi biçare adam yirmi yaşında pür ateş bir delikanlı kesilir, el ayak titrer, gözler süzülür. Geviş getirmeye başlar... Bu kadar zenperest, cins-i latife karşı bu kadar bî-mecâl-i mukâvemet[tir]...” (*Hayattan Sahifeler*, s.95). Kadınlara karşı zaafi sebebiyle genç görünmek için bir Rum berbere *Toraman*'ın ihtiyar hovardası Şuâyib Efendi gibi saçını sakalını siyaha dahi boyatmaktadır.

Manav Veli Ağa evli ve iki çocuk sahibidir. Hürmüz'e karşı büyük bir zaaf içindedir. Hürmüz dükkâna geldiği zaman manav, kızını aldığı meyvelerden para almayıp buna karşılık onu yanaklarından öpmektedir. İşte Sürtük Hacer kızını bu adamla evlendirerek onun namusunu temizlemek hevesindedir. Niyetini kızına da

açar. Onu yaşlıca bir adama vereceğini söyler. Amacı kızını Manav Veli Ağa'nın nikâhına vermek ve bu vesile ile kızının kirlenen namusunu temizlemektir. Kızına, “—Sana onun karısı ol diyen yok. Bir kere imam nikâhınızı kıysın... Âlem sizi karı koca bellesin. İşte o kadar.” (*Hayattan Sahifeler*, s.105) der. Çocuk için de bir çare düşünür. Dört buçuk ay kızın evden dışarı çıkmasını yasaklar. Evden dışarı çıkması yasaklanmasına ve beş aylık hamile olmasına rağmen Hürmüz evin altında mahallenin gençleriyle sevişmelerine devam eder.

Sürtük Hacer, Veli Ağa'ya gidip dolambaçlı yoldan Hürmüz'ün Veli Ağa için ince bir hastalığa yani vereme yakalandığını söyler. Bu noktada anlatıcı onun Goethe'nin eseri *Faust*'taki Mefistofeles (*Hayattan Sahifeler*, s.119) gibi şeytan karakterli olduğunu ifade eder. Sürtük Hacer, manava kızının, onun aşkından çılgına döndüğünü gece rüyasında onu sayıkladığını beyan eder. Bu sözler karşısında çılığına dönen manav heyecanlanır.

“—Gece üryasında ne deyi sayıhlayor?

—Ah benim Veliciğim. Yoluna öleceğim.

Manavın dudak uçlarından ince ince salya cereyanları peydâ olarak:

—Daha ne diyor?

—Nikâhına al beni... Kollarınla sar beni... (...)

—Ben o kızı nikâhıma almayı çoktan düşünüp dururdum. Fakat ona hiçbir şey dememişim... Hele bir yol bah... Büyük Mevlâmın işine bah. Benim gönlümde olan şeyi ona da malum etmiş...” (*Hayattan Sahifeler*, s.113).

Manav Veli duyduğu bu müjdeli haber üzerine müstakbel kayın validesine hediye olarak meyveler yağdırır. Ancak Sürtük Hacer zaten koynunu çaktırmadan meyvelerle doldurmuştur. Hacer'in gidişinden sonra aynanın karşısına geçen Veli Ağa, kendini iyice gençleşmiş olarak görür. O kadar sevinçlidir ki dükkânı çırağına bırakıp gider. Kendisine gencecik bir kızın meyletmesinin mümkün olmadığını düşünmeden onu nikâhına alacağı günü sabırsızlıkla bekler.

Kız dört buçuk ay sonunda çocuğunu çılıkları eşliğinde doğurur. Sabire kadın doğduktan sonra çocuğu mendile sararak boğup öldürür. Hürmüz çocuğunun arkasından feryatlar koparır. Sürtük Hacer oğlu Hidayet'le birlikte bir ağacın dibine bebeği gömer. Gömerken son kez çocuğun yüzüne bakan Hacer, ilk defa pişmanlık hissi yaşar.

1.1.13.9. Toraman²³⁰

Hüseyin Rahmi'nin çok eşlilikle ilgili farklı bir bakış açısını işlediği *Toraman* ilk karısından istediği verimi alamayan Şuâyib Efendi'nin, karısının üzerine ikinci kez evlenmesi sonucu, kendi oğluyla ikinci eşi Binnaz tarafından aldatılması ve aldatılmaya bizzat şahit olarak ölmesini anlatır. Şuâyib Efendi ile Hasna Hanım otuz beş yıllık evli bir çifttir. Hasna Hanım kızı Sabire'yi doğurduktan sonra "ihtinâk-ı rahm" (rahim tıkanmasının sebep olduğu sinirsel gerginlik) (*Toraman*, s.50) hastalığına tutulur. Bu hastalık sebebiyle aşırı lüzumsuz konuşmaya, gereksiz fevrilikler yapmaya, mahalledeki kadınları çekiştirmeye, herkese laf sokmaya ve kocasına seksli saldırılarda bulunmaya başlamıştır. Onun bu özelliğinden dolayı mahalleli ondan çekinmektedir.

Hasna Hanım, kocasının kendisine karşı cinsel isteksizliğini gidermek ve kendi gereksiz gevezeliğinin önüne geçebilmek arzusuyla Elbistanlı Keramet Efendi adında bir şeyhe gittiğini söyleyerek şeyhin kendine gelenleri tedavi için yaptığı uygulamaları da komşu Adile Hanım'a anlatır. Bu uygulamalar tekkelerin içine düştüğü acı durumu göstermektedir. Şeyh, kendisine tedavi için gelen güzel kadınları çiğneyerek ve memelerine yazı yazıp, sonra o yazıları diliyle yalayarak onları tedavi etmektedir. Evli ve yakışıklı bir adam olan şeyhe gelen kadınlardan bazılarının onunla evlenmek için can attıkları da anlatılır.

"Bu genç şeyhe karının biri âşık olmuş. "Nikâhla al beni tek mil malımı mülkümü üstüne çevireyim" demiş. Oysa şeyh evli, güzel bir karısı, tosun gibi çocukları var... Şeyhin yanakları elma gibi kırmızı, gözleri ahuya, kaşları kemaneye benziyor. Kaltağın biri imrenmiş işte... Aman Hanım bu kadın dedikodusu camiye de giriyor, tekkeye de ..." (*Toraman*, s.7).

Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanında ele aldığı konuya çok benzeyen bu diyaloglar, bozulmanın toplumsal hayatın bütün alanlarına sirayet ettiğini, inanç istismarcılarının da bu alanı sömürdüklerini anlatır. Şeyhin tekkede güzel kadınları kendine ayırması, yaşlı kadınların vücudunun pörsümesi gerekçesiyle yazı tutmadığını belirtmesi, bu tür kadınları yardımcılara sevk etmesi gibi birtakım trajikomik unsurlar da bu konuşmalar vesilesiyle okuyucuya gösterilir. Şeyh Kera-

²³⁰Hüseyin Rahmi, *Toraman* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1335/1919). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

met Efendi'ye tedavi için gelenlerin çoğu kadındır. Bu tekke kelimenin tam anlamıyla bir "kadınlar tekkesidir".

Şuâyib Efendi, Hasna Hanım'la yirmi beş yaşındayken evlenmiştir. Hasna Hanım o zamanlar güzel ve delişmen bir kızdır. İlk çocuğu Sabire'den sonra al basmasına uğradığı için psikolojisi allak bullak olmuş, bu sebeple psikolojik dengesini kısmen kaybetmiştir. Şuâyib Efendi otuz beş yıl karısının bütün taşkınlıklarına ve fevrliliklerine sabretmiş, her şeye rağmen ona sadık kalmaya özen göstermiştir. Geçimini sağlamak için çalışıp yorgun argın eve gelip dinlenmek arzusunda iken karısı onu rahat bırakmadığı için onunla sürekli dalaşmıştır. Karısı kıskançtır ve kocasını kendi gözünden, kurttan, kuştan bile kıskanmaktadır. Hastalığı, karısının dengesini bozduğu için kocasına karşı ölçsüz kıskançlıklar göstermektedir. Kocasına aşırı sevgisini ona dayanılmaz işkenceler çekirtmek suretiyle belli etmektedir. Kısacası, Şuâyib Efendi'nin evlilik hayatı tam anlamıyla bir işkenceye dönüşmüştür. Bütün yaşadıklarına karşın o, karısına asla ihanet etmez. Çok nadir olarak hovardalık yapmıştır ki bu romanda önemsiz olarak gösterilir. Ancak bunun için gereken bütün tedbirleri almıştır. Anlatılan bu olaylar vasıtasıyla Şuâyib Efendi'nin başka bir kadına gönül vermesi olasılığının arttığını ifade eden anlatıcı, buna sebep olarak da determinizmi (gerekircilik) gösterir.

"Fakat, deterenizm [determinizm], namıyla bir felsefe vardır ki kaza ve kadere kimse hâkim olamaz. İnsanın her hareketini bir sebep tevellüt eder. Dâima iş olacağına varır. Meslek-i mütevekkilânesidir. Zavallı adam bu kelimeyi ömründe hiç işitmemiş olduğu hâlde bu felsefenin fırtınasına uğradı." (Toraman, s.58).

Şuâyib Efendi'nin yaşamında ve işinde birtakım olumlu değişiklikler olmaya başlar. Daha önce bir çuhadar olarak geçimini zar zor sağlarken komisyonculuk işine girerek ekonomik durumunu biraz düzeltir ve kendisine Zaptiye tarafında bir komisyon bürosu kiralar. Bürosuna kısa bir süre sonra Şuâyib Efendi'nin zenginleştiğini duyan servet avcısı eski bir aşüfte olan Servinaz adlı bir kadın uğramaya başlar. İşgüzar bir kadın olan Servinaz burada işe alınır. Ardından Şuâyib Efendi'yi baştan çıkarıcı hareketlerde bulunur. Yaşlı bir kadın olmasına mukabil bakımlı ve alımlıdır. Servinaz tüm çabalarına rağmen Şuâyib Efendi'yi baştan çıkarmayınca ikinci planını kendi kızı Binnaz'ı kullanarak Şuâyib Efendi'yi baştan çıkarmayı devreye sokar. Bu noktada Şuâyib Efendi'nin kadına karşı ilgisizliğinin nedenini açıklayan anlatıcı, onun karısı sebebiyle iktidardan düşmüş gibi

yaptığını belirtir. Hasna Hanım hastalıktan sonra gemlenemez bir seks düşkünü olmuştur. Şuâyib Efendi karısının cinsel tacizlerinden bıkip usandığı için iktidarının kalmadığına onu ikna etmiştir. Karısı onu tekrar diriltmek maksadıyla bin bir çeşit otlar ve kuvvet macunlarıyla kocasını tedavi etmeye uğraşmışsa da bunda başarılı olamamıştır.

“Zevcesinin yedirdiği mukavviyâtan komisyoncunun bünyesi bi-teessür kalmadı. Kanında ve asabındaki tenasül kabiliyeti vakit vakit feveran nöbetleri gösterirdi. Fakat yalnız turfanda ve taze meyveler için iştahları depres uyuşuk mideler gibi ihtiyarlara müstevli şebâbet-perestlik merakıyla maluldü. Râyihâ-i nev’iyeleri pek koklanmamış, renk ve cazibe ile mutarra, yeni açılmış taze çiçeklere, taravet ve letâfet-i cinsiyesinin henüz dumanı üstünde, güvercin palazı körpe kızlara düşkündü. Günaha girer ise de böyleleriyle girmek, yarın ahirette ceza-yı ma’siyetini çekmek için zebanilere yakasını vermezden evvel bu dünyevi meleklerin zevk-i aşklarıyla yanmak isterdi.” (Toraman, s.62).

Anlatıcı onun seks hakkındaki düşüncelerini okuyucuya gösterdikten sonra Şuâyib Efendi’nin karşısına çıkan Binnaz’a niçin tutulduğunun sebebini ortaya koyar. Bu tutuluşun sebebi Şuâyib Efendi’nin karısı vasıtasıyla bastıramadığı cinsel duygularıdır. O, Servinaz gibi yaşını başını almış kadınlara değil, “Râyihâ-i nev’iyeleri pek koklanmamış, renk ve cazibe ile mutarra, yeni açılmış taze çiçeklere, taravet ve letâfet-i cinsiyesinin henüz dumanı üstünde, güvercin palazı körpe kızlara düşkündü[r].” (Toraman, s.62).

Şuâyib Efendi’yi kendisi baştan çıkaramayan Servinaz, hastalığını bahane ederek kızının kendi yerine bakacağını ona bildirir. Birinci plan işe yaramadığı için ikinci plan olarak yirmi yaşında, kendi gibi fahişe olan kızı Binnaz’ı komisyoncuya gönderir. Binnaz profesyonel ve çok güzel bir kız olduğu için Şuâyib Efendi’nin uyuyan cinsel duygularını hemen harekete geçirir. Namuslu bir görünüm altında, cinsel çağrışımları bol hareketlerle komisyoncuyu iyice baştan çıkarır. Aşırı cinsel tahrikler karşısında yıllardır birikmiş olan cinsel duyguları açığa çıkmaya başlayan Şuâyib Efendi, bir gün kızla birlikteyken bürosunun kapısını kapatır ve kıza tacizde bulunur. Şuâyib Efendi’nin cinsel saldırısına karşı koyan Binnaz, ona kendini teslim etmez. Didişmelerinden sonra “Canımı alınız, ırzıma dokunmayınız. Yegâne ümid-i hayatım odur.” (Toraman, s.82) cümlesiyle namusu için yaşadığını beyan eden dramatik ve içli bir konuşma yapar. Bu tepki karşısında bocalayan komisyoncu “ucuzca bir hovardalık” (Toraman, s.67) olarak baş-

ladığı bu teşebbüsten utanır ve kendini affettirmek için neler yapabileceğini düşünür. Kız, tam bu noktada Şuâyib Efendi'ye özgeçmişini birtakım dramatik yalanlarla birlikte anlatmaya başlar. Hüseyin Rahmi'nin diğer romanlarında da fahişelerin öz geçmişlerini dramatik bir şekilde anlatarak avlayacağı adamı pençesine düşürmesi gündeme getirilmiştir.

Güzel ve alımlı bir yosma tipinin tüm özelliklerini taşıyan Binnaz, kendisinin bir piç olarak doğduğunu, annesinin fahişelik yaptığını, kendi yaşadığı hayattan nefret ettiğini, hayattaki en büyük hedefinin yaşlı bir kocaya varmak olduğunu anlatır. Bu vesile ile Şuâyib Efendi'nin gönlünde her saniye artan bir saygınlığa ulaşır. Şuâyip Efendi ona nikâhsız ulaşamayacağını düşünmeye başlar. Kız, onu kendisi için “pek fedakâr bir hami” (*Toraman*, s.94) olarak düşündüğünü de belirtir. Bunun üzerine Şuâyib Efendi, içten içe ciddi bir şekilde kızla evlenmek fikri üzerinde düşünmeye başlar. Ona göre kendi gibi sükûnete ermiş, onurlu, namuslu bir adamın ayak kavafı Servinaz'ın kızı Binnaz ile evlenmesi büyük bir fedakârlık sayılır. Namus abidesi bir kızla evlenerek çirkefe batmış annesinin çirkin hayatından onun masum kızını alıp çıkaracaktır.

“Kendinin otuz senelik bir zevcesi, boyuna beraber evlatları, torunları vardı. Bir fahişe karının kızı ile bu izdivacı ne büyük dedikodulara meydan açacak, dünyada kendini ayıplamayan bir fert kalmayacaktı. Çünkü alacağı kadın bed-asıl, bed-mâye olduktan başka kendi kerimesi Sabire'den yaşça küçüktü. Binnaz olsa olsa kendinin küçük kızı veya gelini olabilirdi.

Eski zevcesi dertli, meraklı Hasna Hanım bu tehhül haberini alınca ne hâllere girecek? Belki de bütün bütün çıldıracaktı.” (*Toraman*, s.95).

Yaptığı işin mahzurlarını düşündükten sonra Binnaz'ın sevdasının şiddetiyle tüm gerçeklere karşı umursamaz bir tavır içine girer. Kızın kendisine karşı dürüst davrandığını düşünür. İnsanların neler diyeceğini ve eşinin ne hâle geleceğini düşündükten sonra dinen ortada sakıncalı bir durum olmadığına karar verir. Ayağına gelmiş bu fırsatı kaçırmamak arzusundadır.

“Allah beni Hasna gibi bir ömür törpüsü karıya düşürdü. Bu müzmin derdi otuz senedir çektim. Dünyamı, izdivacımı bilmedim. İnsan bu âleme birkaç defa gelmez. Hayattan birkaç senecik olsun kâm almadan mı gideyim? Âlemin diyeceği benim neme lazım? Ben zevkime bakarım. İşte bir melek sima bana zımnen izdivaç teklif ediyor. Bu saadeti ayağımla tepecek kadar ahmak olmamalıyım. Efendim, bu hayatın neye tahammülü var... Binnaz'ı alırım. Bermurad olurum. İşin alt tarafı uygunsuz

çıkarsa bırakırım. Elhamdülillah din-i mübinimiz ona da müsait.” (Toraman, s.96-97).

Şuâyib Efendi, Binnaz’ın aşkından dolayı onu nikâhına alabilmek için kendince haklı gerekçeler uydurmaya çalışmaktadır. Kızı odaya kapatıp, ona tecavüz etmeye çalışan, ucuz bir hovardalık peşinde koşan Şuâyib Efendi’nin aklına kızın ona direnmesi karşısında bir anda dindeki çok eşlilik ruhsatı gelir. Her konuda dindarmış gibi, bu konuda İslam’ın çok eşliliğe yasak getirmediğini mutlulukla hatırlar. Öbür taraftan boşanma kolaylığından dolayı yeni karısı iyi çıkmazsa onu kolaylıkla bırakabileceğini de düşünür. Fakat hiçbir şey düşündüğü gibi olmayacaktır.

Servinaz, tecavüz teşebbüsünden sonra büroya gelip komisyoncuya hesap sormaya başlar. Komisyoncu Servinaz’a Binnaz’ı nikâhına almak istediğini belirtir. Kadın haklı birtakım gerekçeler ortaya koyup sitem ederek Şuâyib Efendi’yi kızı için yalvarır. Görünüşte onun yalvarmalarına dayanamayan Servinaz, en sonunda onu evine akşam yemeğine davet eder. Şuâyib Efendi, yemek için saçını başını boyatır. Hüseyin Rahmi’nin *Hayattan Sahifeler* romanında Manav Veli Ağa tipi gibi yaşlı ama cinsel duyguları zirvede olan tiplerin saçlarını boyatması dile getirilmiş, cinsel duygularından dolayı bu tiplerin genç görünme arzuları eleştirilmiştir. Servinaz’ın davetini kabul eden Şuâyib Efendi kadınların misafiri olur. Kadınlar kurdukları içki sofrasında onu sarhoş ederek onun bütün ticari sırlarını öğrenirler. Birkaç gün sonra nikâh kıyılır. Ancak kız bir türlü onunla gerdeğe girmez. Bir gün Sadberk Hanım adlı bir bayanla ailecek otururlarken sohbet kızın gerdek konusundaki inatçılığına gelir. Sadberk Hanım, kendi hayatından örneklerle kocasını sevmediği için onu çok süründürdüğünü, adamın kendi ağırlığınca ona hediyeler aldığını, bunun üzerine dayanmadığını anlatınca Şuâyib Efendi mesajı alır. Aldığı hediyeler vesilesiyle altı ay sonra Şuâyib Efendi emeline ulaşır. Binnaz bir süre sonra kocasını başka erkeklerle aldatmaya başlar. Bu erkeklerden biri Şuâyib Efendi’nin öz oğlu Aziz’dir.

Şuâyib Efendi, öbür taraftan eski karısı Hasna’ya İzmir’e iş için gideceğini söylemiştir. Binnaz’la evlendikten bir süre sonra eski evine yani birinci eşine döner. Evine döndüğü zaman ilk eşi Hasna’nın her şeyi öğrendiğini anlar. Mahallenin müezzininin karısı, Hasna’ya kocasının başka bir kadınla evlendiğini haber

vermiştir. Ancak Şuâyib Efendi, karısının, olayı öğrenmek için sorduğu ısrarlı sorulara karşı her şeyi inkâr eder.

Babasının evlendiğini öğrenmiş olan Aziz, paraya ihtiyacı olduğu için onu takip eder. Dükkâna girdiği vakit, Binnaz'ı orada görür. Babasının bir iş için dışarı çıkması üzerine daha önce genelevden tanıdığı Binnaz'la sarmaş dolaş olur. Binnaz onu unutmadığını söyler. Döndüğü zaman onları birbirine çok yakın bulan Şuâyib Efendi, buna çok sevinir.

Aziz'in kerhaneden tanıdığı Binnaz'la yani babasının ikinci eşiyle/üvey annesiyle tekrar karşılaşması eski aşkını depreştirir. Aziz, bu görüşmeden sonra üvey annesiyle sevişmeye başlar. Aynı aileye mensup olması onların görüşmelerini çok kolaylaştırdığı için sevişmeleri basit bir şekilde gerçekleşir.

Şuâyib Efendi oğlula evlilik hakkında sohbetler eder. O, karısının artık kendisini aldattığını düşünmeye başlamıştır. Bu sebeple oğluna evlenmemesi konusunda nasihatler verir. Ama bilmez ki onu asıl aldatan kendi oğludur. Binnaz, zaman zaman kocasına karşı hırçınlıklar yapmaya başlamıştır. Yaptığı bu hırçınlıklar sayesinde kocasından para koparır. Şuâyib Efendi, böyle zamanlarda oğlu Aziz'e annesinin yine asabileştiğini bildirir ve ona, gidip annesini yatıştırmasını söyler. Aziz gider ve Binnaz'ı yatıştırır. Şuâyib Efendi karısının, oğlunu çok sevdiğini düşünmektedir. Çünkü karısı onu toraman, diye sevmektedir.

Şuâyib Efendi, karısının kendisine karşı hırçınlaşmasından dolayı ihanete uğradığını hissetmeye başlar. Bir gece onun göğsünde gördüğü çürükten sonra kanılarında haklı olduğunu düşünerek onu takibe alır. Bu arada Aziz üvey annesini rahatlatmaya devam etmektedir. İşlediği günahın büyüklüğünü bilmesine karşılık aşk dürtüsünden dolayı ondan vazgeçemediğini düşünür. Yaptığı fenalığı babasına acıyarak yapmayı kendince hafifletici bir sebep saymaktadır. Babası aldatılma kahrıyla oğluna evlenmemesi yönünde nasihatler eder. Tek kadınla evlenmeyi cehennem olarak görürken çok kadınla evlenmeyi “esfel-i sâfilîn” olarak tanımlar. “—Aziz benden sana baba nasihati... Sakın evlenme... Bir evlenmek cehenneme girmek... İki evlenmek esfel-i sâfilîne inmek... Üçüncüsü, dördüncüsü için artık tabir bulamıyorum...” (*Toraman*, s.202).

Genç bir kadınla evlenmek için yanıp tutuşmuş olan Şuâyib Efendi, aldatıldığını düşünmeye başladıktan sonra evliliği cehennem olarak tanımlar. Çok

eşliliği ise insanlığın dûnuna düşmek olarak açıklar. Oğluyla sohbetlerinde bir filozof misali evlilik hakkında açıklamalarına devam eder. Konuşan o değil, Hüseyin Rahmi'nin bizzat kendisidir. Çünkü aşağıdaki sözler roman boyunca pasif ve bilgisiz bir karakter olan Şuâyib Efendi'nin söyleyebileceği sözler değildir. Aziz, babasının evlenmemesi yönündeki tavsiyesini haklı bulmadığını babasına ifade eder.

“—Bu iddiamızı haklı görmüyorum.

—Niçin?

—Çünkü tehhül bir zaruret-i tabiiyedir. Kanun da, şeriatta bunu emrediyor. Aile teşkilatı ancak bu sayede kabil olabiliyor. İzdivaç olmayaydı âlem bu intizamı bulur muydu?

Şuayip Efendi derin bir istihza ile:

—Hangi intizam? Horozlarla tavuklar arasında intizam-ı izdivaç vardır. İnsanlar beyninde yoktur.

—Anlayamadım.

—Bunda anlayamayacak bir şey yok, horoz yakaladığı tavukla izdivaç eder. Bazen iki horoz dövüşür. Mesele bundan ibaret kalır. İnsanlar arasındaki izdivaç keyfiyeti bu kadar sade mi? Edyanın bazıları tek karılı olmayı, diğerleri taaddüd-i zevcâtî âmir. Fakat izdivacın bu iki şeklinde de rahat ve saadete ermiş milletler varsa bana göster. Her gün kavga, daima dırıltı, bazen de cinayet... Hep bunlar aşk ve izdivaç yüzünden değil mi? Dünyada her şeye hâkim yalnız bir kuvvet var? Aşk... Kanun, manun hepsi dırıltı... Aşk ne emrederse âşık onu yapıyor. Ya kanunu tepeleyerek nâil-i emel oluyor. Yahut kanunu maksadına, maksadını kanuna uydurmak yolunu buluyor. (...) Her yerde hüküm süren nikâhlı nikâhsız taaddüd-i zevcâttır. Vâhid-i zevç tabiri hemen hemen manasız, kuru laftan ibarettir. İnsaniyet-i mütemeddine ekseriya âlemi avutmak için kelime ile oynar. Ve zihinleri kelime üzerinde uyutmağa, iğfale çabalar. Sözüme inan oğlum dünyada iki müthiş şey vardır. Aşk ve kadın, bütün öteki fenalıklar, cinayetler bunlardan müteferri'dir. Her din erkek için meşru'unun gayri suretle bir kadına takarrübü yasaklamıştır. Fakat bu memnuiyeti dinleyen var mı? Mümkün olmayan bir şeyi kim emrederse etsin boşunadır. Çünkü tabiat her şeye üstündür.” (Toraman, s.206-208).

Şuâyib Efendi oğluna filozofça açıklamalarında, erkek için tek eşliliğin mümkün olmadığını, çünkü tabiatın bunu böyle ayarladığını iddia eder. Âlemde meydana gelen cinayetlerin ve fuhşun yegâne sebebi olarak da kadını gösterir. “Her yerde hüküm süren nikâhlı nikâhsız taaddüd-i zevcâttır. Vâhid-i zevç tabiri hemen hemen manasız, kuru laftan ibarettir.” ifadesiyle erkek için çok eşliliğin

kaçınılmaz olduğunu belirtir. Bu noktada Şuâyib Efendi, erkekler için çok eşlilikten gayri yol olmadığını belirtmesine rağmen İslam'ı da diğer dinlerle aynı kefeye koyarak, dinin gayrimeşru yollardan uzak durma emrinin uygulanabilir olmadığını iddia eder. Hâlbuki onun açıklamalarına en uygun anlayış İslami gelenekte vardır. Ama nedense anlatıcı bunu öne çıkarmak istemez. Onun tasvip ettiği çok eşlilik tarzı horozların yaptığıdır. Onlar, tavuk gördükleri zaman ihtiyaçlarını gidermek için hemen teşebbüse geçerler. Nikâhı veya kanuni olanı aramazlar.

Oğlu, babasına kocalı bir kadına âşık olduğunu, ondan vazgeçemediğini bildirir. Babası oğluna, “—Aziz her hıyaneti işle... Fakat kocalı kadına ilân-ı aşk etme... Bu, cinayetlerin en büyüğüdür. Mert bir insanoğluna yaraşmaz.” (*Toraman*, s.220) tembihinde bulunur. Oğlu babasının biraz önce söylediği, “Dünyada her şeye hâkim yalnız bir kuvvet var? Aşk... Kanun, manun hepsi dırıldı... Aşk ne emrederse âşık onu yapıyor.” Sözlerini hatırlayarak, kendi hıyanetine hafifletici sebep olarak aşk duygusunu düşünür. Babasının sözüyle babasını vurur.

Karısının kendisini aldattığına artık yakinen kani olan Şuâyib Efendi, oğlunun sarhoş olarak evine geldiği bir günde, kapıda karısının âşıklarını yakalama hevesiyle beklemektedir. Karısı ise içeride Ziya adlı bir adamla sevişmektedir. Binnaz kocasının gelebileceğini tahmin ederek sevgilisini başka bir odaya saklar. Aziz de içkinin tesiriyle üvey anasının odasına girer. Onu yatakta hazır hâlde bulur. Sarhoş olduğu için onunla sevişmeye başlar. Babası gelip bu manzarayı görünce kalp krizi geçirerek ölür.

1.1.14. İzzet Melih'in Eseri: Sermed²³¹

Fecriâti dönemi romancılarından olan İzzet Melih'in *Sermed* romanında çok eşlilik konusu geçer. Neyyire onu seven Sermed'den başka birini sevdiği gerekçesiyle ayrılır. Sermed, Neyyire'nin sevdiği adamla evlendiğini duyar. O da sevmediği hâlde başka bir kızla evlenir ve ondan bir oğlu olur. Yedi sene Neyyire'yi görmez. Yedi senenin sonunda Neyyire ona buluşmak için bir mektup yazar. Buluştukları zaman Neyyire solgun ve hastalıklıdır. Sevdiği adamın, babasının

²³¹İzzet Melih, *Sermed* (İstanbul: Sabah Matbaası, 1918). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

zoruyla Neyyire'yle evlendiğini, evlendikten sonra hayatının cehenneme döndüğünü, kocasının, onun “esirane sadakatine âdilik ve çapkınlıkla mukabele” (*Sermed*, s.115) ettiğini, defalarca kaçmak istediğini ama başaramadığını anlattıktan sonra kocasının onu gözünün önünde başka kadınlarla aldattığını, bu yetmiyormuş gibi bir de üstüne evlendiğini açıklar. “Gözümün önünde en âdi kadınlarla beni aldatmış olan kocam, bu defa da benim üstüme evlendi ve iki aydır eve gelmiyor. Yarın, öbür gün beni bırakacak... Eğer bunu yapmaya vakti kalırsa!” (*Sermed*, s.116) diyerek sevdiği adam tarafından ihanete uğrayışına öksürükler eşliğinde hayıflanır.

Neyyire, *Sermed*'den ona acımasını ister. Ölmek arzusunda olduğunu belirtir. *Sermed*, Neyyire'ye ondan sonra kimseyi sevedemediğini söyler. Neyyire ona, sevmeyişi bir kadınla evlenmesinin doğru olmadığını, karısının onu aşkla severken karşılık göremeyişini azap olarak niteler. Çünkü kendisi sevdiği bir adamla zorla da olsa evlenmiş ama ondan karşılık görememiştir. Neyyire ayrılırken *Sermed*'den onu kardeş gibi öpmesini ister. Ayrıldıktan kısa bir süre sonra Neyyire'nin ölüm haberi gelir.

1.1.15. Ayşe Zekiye'nin Eseri: Bir Pederin Hatası²³²

Meşrutiyet dönemi kadın yazarlarından Ayşe Zekiye'nin *Bir Pederin Hatası* adlı romanında çok eşlilik gündeme gelmiştir. Enise, Fıtnat'ın çocuğu olmadığı için Nezaket'i Hüsamettin'le evlendirme fikrindedir. Fikrini kocası vasıtasıyla Hüsamettin Bey'e iletir. Çünkü Nezaket'e ilgisi olan Lütfi ondan yüz bulamadığı için kıza kin beslemektedir. Bu vesile ile onu cezalandırmak ister. Haberi alan Hüsamettin çocuk sahibi olmayı arzularsa da karısının üzerine evlenmeyi doğru bulmaz. Hüsamettin “Sevgili hareminin üstüne evlenmek gibi bir hıyaneti havsalarına sığdıramıyor, bu boşluğu ne ile doldurabileceğini muttasıl düşünüyordu.” (*Bir Pederin Hatası*, s.13). Burada eşinin üstüne evlenmeyi anlatıcı “hıyanet” olarak tasvir eder. Bu tasvirde yazarın kadın olmasının etkisi vardır.

²³²Ayşe Zekiye, *Bir Pederin Hatası* (Selanik: Asır Matbaası, 1325/1909). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

1.1.16. Süleyman Tevfik'in Eseri: Cinayet Mahkemesinde²³³

Süleyman Tevfik'in *Pakize* romanının son zeyli olan ve çözüm bölümünü ihtiva eden *Cinayet Mahkemesinde* romanında çok eşlilik gündeme gelir. Makbule on beş yaşına gelince annesi iş göremez bir hâle gelmiştir. Bu yüzden annesi işini devam ettirmek amacıyla Makbule'yi bu yola sevk etmiştir. Her gece annesiyle beraber eğlence mekânlarına giden genç kız kısa sürede oraların müdavimi olur. Makbule'nin önce babası ardından da annesi ölünce Ayşe Hanım adlı teyzesine sığınır. Teyzesi de tıpkı annesi gibi bir aşüftedir ve yeğenini fuhşa sürüklemekten çekinmez. Bu yüzden Makbule fahişelik işinde daha profesyonel olma fırsatını yakalamıştır. Yirmi yaşına geldiği zaman evli bir adam olan Nihat Bey'e kanca atar. Nihat Bey onu eşinin üstüne kuma olarak almak ister. Makbule buna itiraz eder. "Altı ay kadar süren zevcesi üzerine varmak hususundaki istiğnâ devri beyin haremîni tatlıki ile hitam bulmuş ve akdimiz icra kılınmıştı." (*Cinayet Mahkemesinde*, s.8) diyerek hikâyesini sürdürür.

Makbule, Nihat Bey'e kendini dört ay evvel dul kalmış bir kadın olarak göstermiştir. Esasen amcasının oğlu Münir Bey'le seviştiğini, evlenmeye karar verdiklerini, "arzu-yı zevk u safâ[larını] tatmin edemeyecek" kadar fakir oldukları için zengin oluncaya kadar evlenmeme kararı aldıklarını belirtir. Nihat Bey'le evlendikten sonra onun, "eski zevcesini tekrar alması ihtimalini ortaya sürerek" kocasını sürekli taciz ettiğini, bu sebeple adamın kendini suçlu hissetmeye başladığını, bunun üzerine Nihat Bey'in "mutallakasını almak" (*Cinayet Mahkemesinde*, s.9) imkânını bertaraf etmek için bütün mal varlığını Makbule'nin üzerine yaptığını beyan eder.

²³³Süleyman Tevfik, *Cinayet Mahkemesinde* (İstanbul: Sadâ-yı Millet Matbaası [Cemiyet Kütüphanesi], 1332/1916). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

1.1.17. Halide Edip Adıvar'ın Eserleri

1.1.17.1. Heyula²³⁴

Halide Edip'in *Heyula* romanında çok eşlilik konusu işlenmiştir. Ziya, Haşim'le tekrar buluştuklarında Selma ile ilgili konuşurlar. Haşim, Ziya'ya karısının yatağa düştüğünü ve her geçen gün erimeye başladığını bildirir. Altı aydır karısıyla ilişkiye girmediğini söyleyen Haşim, doktorların, karısının hamile olduğunu söylemesi karşısında şaşırmıştır. Yapılan muayenede çocuğun beş aylık olduğu öğrenilince Haşim karısının, onu aldattığını anlar ve Ziya'ya, “—Ne sükût ediyorsun? Yoksa kâfi derecede açık söylemedim mi? Karım beni aldatmış, bunda yüzüme alık alık bakacak ne var? Yoksa sen de mi kadınların faziletine inanan ahmaklardansın?” (*Heyula*, s.126) diye sorar. Buna verecek mantıklı cevap bulamayan Ziya, Selma'yı aklamaya çalışınca Haşim onu azarlayarak karısına Ziya'nın âşık olup olmadığını sitemle sorgular. Ziya, Selma'nın temiz olduğunu söyledikten sonra Haşim'e karısını anlamaya çalışmayıp “onu âdi hizmetçilerle aldat[ması]” (*Heyula*, s.127) sebebiyle kini olduğunu belirtir ve bu ithamdan sonra oradan kaçar.

Ziya köşkten kaçtıktan sonra Selma ve Haşim'in durumunu öğrenmek ister. Ama bir daha onların evine gitmek istemez. Salim Efendi vasıtasıyla Haşim'in Selma'nın üstüne evlendiğini öğrenir. Haşim'in evlenmesi sebebiyle Selma'nın öldüğünü sanarak buna çok üzülür. Ziya Salim Efendi'den Selma'nın durumunu tam öğreneceği sırada oturdukları mekâna Haşim gelir. Ziya, Haşim'den olayların görmediği kısmını öğrenir. Selma çocuğunu sekiz aylıkken doğurmuştur. Çocuk hayata tutunamamıştır. Selma, çocuğun ölümünden sonra akli muvazenesini iyice kaybetmiştir. Artık bahçede gördüğü pembe gülleri kendi çocuğu sanmaktadır. Haşim, karısına âşığı ile ilgili hiçbir şey sormadığını, onun zaten öleceğini, durumu o öldükten sonra öğrenebileceğini düşündüğünü söyler. Sonra dostlarının ısrarıyla evlendiğini söyler. Ziya bu evlenmenin “ufak bir sevişme neticesi olduğunu” (*Heyula*, s.134) anlar. Ziya ondan Selma'nın sevgilisi Şahap'ın da öldüğünü öğre-

²³⁴*Heyula* 1909 yılında *Musavver Muhit*'te tefrika edilmiş, daha sonra *Kerim Usta'nın Oğlu* ile bitlikte basılarak günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Halide Edib Adıvar, *Kerim Usta'nın Oğlu-Heyulâ* (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesine aktarılmış hâli kullanılmıştır.

nir. O, Haşim'e karısıyla Şahap arasındaki ilişkiyi nasıl anladığını sorar. Haşim, Selma'nın sayıklamalarından ve mektuplarından öğrendiğini söyler. Haşim, Ziya'yla yeni karısını tanıştırmayı teklif eder. Ziya bu teklif karşısında şunları düşünür:

“Haşim bana yeni karısını göstermeyi teklif etti, hatta yeni hanıma bütün hayvani kuvvetleriyle bağlı olduğu halde, eskisini kıskanmaktan vaz geçmediğini bana anlatan yarı alaycı, yarı dargın bir sesle: “Selma'ya şu garip platonik aşkını bildiğim için bunu teklif ediyorum,” dedi. Bunu söylemeğe hacet yoktu, çünkü yeni hanım arkadaşımın karısı olmasa da domates yanakları, ufak gözleriyle beni büyüleyezdi.” (Heyula, s.135).

Haşim'in davetini kabul eden Ziya onun yeni eşiyle tanışır ve orada bitik bir durumda olan Selma'yı görür. Haşim'in yeni karısını, “Ufak gözleri, hayvanî bir memnuniyetle kocasına tebessüm ediyordu.” (Heyula, s.136) şeklinde niteler. Yeni karısı Haşim'in sevdiği gibi etine dolgundur. Ama Ziya onda Selma gibi nezaket, eda ve narinlik bulamaz. Merak ettiği Selma'yı gördüğünde Selma güllerle konuşmaktadır. Bir gün Selma'nın gülfidanları dibinde öldüğünü görürler.

1.1.17.2. Handan²³⁵

Halide Edip Adıvar'ın *Handan* romanında çok eşlilik meselesi gündeme gelmiştir. Mektuplardan oluşan romanda Server'den Refik Cemal'e Paris'ten “10 Teşrin-i Evvel 1321” (23 Ekim 1905) tarihinde yazılan bir mektupta, çok eşlilik meselesinden bahsedilir. Server, Refik Cemal'e, şehirde gezerken yanlarında Handan'ın bulunmasından Hüsnü Paşa'nın rahatsız olduğunu bildirir. Ayrıca Hüsnü Paşa'nın yeni metresinin “femme de chambre'ı (Oda hizmetçisi)” Mod olduğunu yazar. Mod'un, Paşa'nın metresi olarak kabul edilemeyeceğini belirten Server, onun, “Türklerin iki evleneceğini bildiğinden kendini nikâh ettirmek” istediğini düşünür. Kızın arkadaşlarına, “—Milyoner bir Türk'le evleneceğim, müteaddit haremleri var ama ben baş kadın olacağım” (Handan, s.111) dediğini de ekler. Mod'un teyzesi Betty de yeğenin artık kendisini çalıştırmayacağından

²³⁵Bu eser ilk defa 1912 yılında basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Halide Edip Adıvar, *Handan* (3. Basım) (İstanbul: Can Yayınları, 2008). Burada yapılan alıntılar eserin günümüz Türkçesine aktarılan basımı kullanılarak verilmiştir.

bahseder. Yeğenin Handan gibi bir madam olacağını gururla anlatır. Ekonomik sebepler Batılı kadınların dahi çok eşliliği benimsemesine neden olmuştur.

Handan, Hüsnü Paşa'ya Londra'dan yazdığı "30 Kanun-ı Evvel 1321" (12 Ocak 1906) tarihli mektubunda evliliğin ne anlama geldiğini açıklar:

"Çünkü izdivaç bir erkekle bir kadını en temiz ve en ebedî bir rabita ile bağlayan şeydir ve bu mukaddes rabıtaya ihanet eden kadın ve erkek ebediyen mel'undur, mel'un olsun! Ne bir kadının, ne bir erkeğin hususiyle bir kadının hayatında ikinci bir erkek olmamalı ve olamaz. Ve mademki bir kadına daima bir erkek lazımdır, bu sefil ve sırf insani ihtiyacı için değil, bir kadının hüviyetini ikmal eden bir erkek hüviyeti bu ikisinden tam ve mesut bir şey yapmak için lazımdır. Onun için bunu bir kadına ilk erkek, hayatına giren ilk erkek yapabilir! Evet, ben iman ettim ki dünyada yalnız bir izdivaç, bir rabita ve bir erkek vardır. Fakat sen, Hüsnü, sen bu hüviyet olmaktan o kadar uzaksın ki! Haydi, bu mektup da kâğıt sepetine götsün!" (Handan, s.123-124).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Handan, özellikle kadınlar için sevebilecekleri bir erkek olmasının önemini belirtmiştir. "Hususiyle bir kadının hayatında ikinci bir erkek olmamalı" ve "mademki bir kadına daima bir erkek lazımdır." ifadeleri bir kadının tek erkekle olması gerektiğini belirtir.

1.1.17.3. Son Eseri²³⁶

Halide Edib Adıvar'ın *Son Eseri* adlı romanında çok eşlilik meselesi gündeme gelmiştir. Kâmuran ağabeyiyle Avrupa'ya gider. Feridun Hikmet gidişi üzerine ona "2 Mart 1908" tarihli bir mektup yazar. Bu mektupta Kâmuran'a âşık olduğunu, onun güzelliğini, kadınlığını ve gençliğini özlediğini ifade eder. Karısı Mediha'yı da çok sevdiğini ve ona anlaşılmaz bir şekilde bağlı bulunduğunu da itiraf eder. Kâmuran'a geç tesadüf etmesini hayıflanarak anlatır. Ve sözlerini şöyle sürdürür: "Size yemin ederim ki, size karşı duyduğum aşkın artık küstah, artık günah sayılacak bir yeri kalmamıştı. Sizi seviyorum fakat bu sevgiyi karıma, kardeşinize, hatta bütün dünyaya ilan edecek kadar temiz buluyorum." (*Son Eseri*, s.82). Bu mektup üzerine Asım Bey'e bilgilendirme mektubu yazan Kâmuran, onun mektubunun içeriğini şöyle tanımlar:

²³⁶*Son Eseri*'nin birinci baskısı 1919 yılında Evkâf-ı İslâmiye Matbaası tarafından yapılmıştır. Eser daha sonra günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Halide Edib Adıvar, *Son Eseri* (2. Baskı) (İstanbul: Can Yayınları, 2008). Çalışmada yapılan alıntılar eserin 2008 baskısındanadır.

“Telaş etme... Gerçi buna aşk mektubu denilebilir, ama nevi kendine mahsus bir aşk mektubu. Feridun Hikmet hem Mediha’ya hem de bana âşık olduğunu bildiriyor. Ve uzun felsefelerden sonra Mediha’yı benden çok sevdiğini anlatıyor. Yani karısına bütün manasıyla merbut bir adam, bana gelince... Benimle bir nevi âşıkane dostluk tesis etmek istiyor.” (*Son Eseri*, s.85).

Asım Bey, karısı Mediha’yı elinden alan Feridun Hikmet’ten nefret etmektedir. O, kardeşi Kâmuran’a yazdığı “16 Nisan” tarihli mektupta Feridun Hikmet’in aşk hissinin insani ancak evli biri olarak duygularını yazmasının küstahlık olduğunu belirtir. Feridun Hikmet’in kendi karısını Kâmuran’dan çok sevdiğini ifade edişini de ayrı bir küstahlık olarak değerlendirir.

Kâmuran kendi hayat hikâyesini dokuzuncu bölümde “Ressam Kızın Aşkı” başlığında “25 Nisan 1908” tarihli mektupla anlatır. Feridun Hikmet Almanya’ya muharrirlik göreviyle gidince orada Kâmuran’a rastlar. Bellevue denilen yerde buluşup yanlarında Kâmuran’ın Almanca öğretmeni ve yakın dostu Madam Angels’in de bulunduğu bir gün tekne gezisi yaparlar. Haine adlı bir müzisyenin parçasını dinlerken kendinden geçen Feridun Hikmet, gölün orta yerinde Kâmuran’ın gözlerine bakıp aşkın illa vücutça bir olmak anlamına gelmediğini düşünür. “Ben bu akşam Kâmuran’ı gözlerimle sevdim. O kadar ki, onun narin vücudu kollarımın arasında olsa, aşkımın onu saran şiddetiyle bu kadar sarsılmayacaktı.” (*Son Eseri*, s.133). Aynı gezide Madam Angels onlara Meryem Ana mefhumunun Katoliklikteki öneminden bahseder. Protestanlıkla Katoliklik arasındaki aşk telakisi farklıdır. Protestanların gerçek aşkı tam tatmadıklarını belirten Madam Angels sözlerini şöyle sürdürür:

“Hiçbir erkekle temas etmeden aşkı tadan kadın... Kadın olmadan ana olan kız. Bu mefhum biz Katolıklere Protestanların hiçbir zaman anlayamayacakaları mistik bir aşk mefhumu vermiştir. Yalnız bir Katolik kadın hem bekâretini muhafaza eder hem de aynı zamanda aşk kadehini son damlasına kadar içebilir.” (*Son Eseri*, s.134).

Bu açıklamalarla imlenen kişi Kâmuran’dır. Feridun Hikmet kendisi için Meryem olan Kâmuran’ın elini tutar ve “Selam sana ey Meryem!” (*Son Eseri*, s.135) diyerek onun elini öper. Bu noktada cinsel temasa girmeden de aşk yaşana-bileceği vurgulanmış, Kâmuran’la Feridun Hikmet’in aşkları “Meryemâne” bir aşk olarak tasvir edilmiştir.

Feridun Hikmet altı gün cennet misali bir hayat yaşar. Bu esnada şeytansız bir dünya olacağını bile düşünmeye başlar. Kâmuran’la her buluşmalarında, karısı

Mediha'yı pek düşünmeyen Feridun Hikmet kızı Nerime'yi hatırlayarak bu ilişki sebebiyle “Nerime'nin kıymetli bir hakkını” (*Son Eseri*, s.137) yediğini düşünür. Bu arada Feridun Hikmet, Kâmuran'ı ilk defa dudaklarından öper. Bu öpüş üzerine Kâmuran ondan uzaklaşır. Sonra aşklarının geleceği hakkında konuşurlar. Hayatlarının bir çıkmaza girdiğini düşünürler. Feridun Hikmet, Kâmuran'a yolun sonunda onu bekleyen karısı ve kızı olduğunu söyler. Kâmuran kendi yolunun sonunun ise ağabeyine çıktığını bildirir. Mediha ve Asım'ın geçmiş evlilikleri yeşermeye başlayan bu aşkın önünde en büyük engeldir.

Bir gün Madam Angels konuşmak için Feridun Hikmet'i evine davet eder. O, Feridun Hikmet'e Kâmuran'la aralarındaki ilişkinin yanlışlığından bahseder ve örnek olarak Feridun Hikmet'in de bir kızı olduğunu ve kızının evli bir adama âşık olduğunu öğrendiğinde neler düşüneceğini sorar. Feridun Hikmet içinden katil bile olabileceğini düşünür. Kendinin bir hayvan gibi hareket ettiğini düşünmesine rağmen ilişkileri konusunda Kâmuran'ın fikrinin önemli olduğu cevabını verir ve Kâmuran için en hayırlı hareketin ne olacağını sorar. Bunun üzerine Madam Angels'tan şu cevabı alır:

“Sizi Kâmuran'dan ayırmak mecburiyeti bana çok elim geliyor. İkinizin de ne kadar ıstırap çektiğinizi biliyorum. Fakat aynı zamanda ikiniz de bir uçuruma sürükleniyorsunuz. Açık konuşmayı siz teklif ettiniz. Onun için söylediklerime darılmayın. Siz iki kadın alacak, alaturka tesis edecek bir adam değilsiniz. Ve aynı zamanda Kâmuran'la başka türlü bir münasebet tesisi mümkün olamayacağını da tabii anlıyorsunuz. O halde siz kendi kendinize buradan çekilip gitseniz ve Kâmuran'ın olduğu yere bir daha gelmeseniz mesele kendiliğinden halledilmiş olur.” (*Son Eseri*, s.150).

Bu açıklamalar evli bireyler için genel ahlaki ölçütlerdir ve hemen hemen bütün milletlerde aynıdır. Kâmuran'la Feridun Hikmet'in ilişkisi cismani kire bulaşmasa da sadakati zedeleyen bir ilişkidir ve bireylerin bundan vazgeçmesi en mantıklı yoldur. Yukarıdaki açıklamalardan sonra kendi kendine düşüncelere dalan Feridun Hikmet, Kâmuran'la yeni bir hayat düşler. Kâmuran'la olması durumunda büyük bir vicdan azabı duyacağını, karısını ve kızını perişan edeceğini de düşünür. Feridun Hikmet, sadakatsizliğini veya erkeklerin genel sadakatsizliğini, beğendikleri her kadına ondan vazgeçmeyecekmiş gibi bağlanmak olarak açıklar. Kendinin hem Mediha'ya hem de Kâmuran'a hayatında onlardan başka kadın olmayacağı/olmadığı yalanını söylediğini bildirir. İki kadına aynı anda sahip ola-

bilmesi için iki yol olduğunu belirten Madam Angels birinci yolun çok eşlilik, ikinci yolun metreslik/gizli ilişki olduğunu ifade eder. Ancak hem Kâmuran hem de Feridun Hikmet Batılı normlara göre yetiştikleri için geleneksel olana yani çok eşliliğe sıcak bakmazlar. Madam Angels bu durumu, “Siz iki kadın alacak, alaturka tesis edecek bir adam değilsiniz.” diyerek açıklar.

1.1.18. Afife Fikret’in [Celal Nuri] Eseri: Âhir Zaman²³⁷

Afife Fikret [Celal Nuri] *Âhir Zaman* adlı romanında çok eşliliğe kısaca değinmiştir. Roman kahramanı Ecmel’in amcası Mehmet Paşa adında alaturka bir tiptir. Onun üç kızı ve üç damadı vardır. Evde mukim olan iki de hanım vardır. Romanda çok açık olarak belirtilmemesine rağmen onun iki kadınla evli olduğu, “İçeride iki hanımefendi var. Birbirinden mekruh.” (*Âhir Zaman*, s.16) ifadesiyle belirtilmiş, bu konuda bundan başka bir ifade serdedilmemiştir. Evde bulunan iki kadının rakip olmaları hasebiyle birbirlerinden nefret ettiği beyan edilmiştir. Onun eşleri hakkında herhangi bir malumat verilmemiş, sadece yukarıdaki cümle ile durum anlatılmıştır.

1.1.19. Güzide Sabri Aygün’ün Eseri: Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi²³⁸

Güzide Sabri’nin günlük tarzında kaleme aldığı *Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi* adlı romanında evli bir adama âşık olan romantik bir kadının dramı anlatılmıştır. Fikret’in vücudu dayanıksızdır ve ara sıra ikazlar vermektedir. Bu sebeple sık sık doktorlar tarafından muayene edilmesi gerekmektedir. Onu muayene eden doktorlardan biri de Doktor Nejat’tır. Muayeneler esnasında Nejat’la Fikret’in arasında hissi bir etkileşim başlar. Kısa süre sonra bu etkileşim aşka evrilir. Fikret ile doktorun yegâne buluşma mekânı Nejat’ın muayenehanesi olduğu için Fikret’in muayenehaneye gidiş gelişleri artar. Bu gidiş gelişler müzmin âşıklar için biricik buluşma anlarıdır ve bu anlardan birinde Doktor Nejat, Fikret’e

²³⁷Afife Fikret [Celal Nuri İleri], *Âhir Zaman* (Dersaadet: Âti Matbaası, 1334/1918). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

²³⁸Güzide Sabri, *Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi* (İstanbul: Matbaa-i Orhaniye, 1921). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

evlilik teklifi yapar. Fikret evli ve çocuklu bir adam olan Nejat'ın yuvasını yıkmamak düşüncesi ile teklifi kabul etmeyerek İstanbul'dan ayrılmak ister. O, İstanbul'dan kaçış arzusunu en yakın sırdaşı ve teyzesinin kızı Suat'a açıklar ve her şeyi itiraf eder. Bu durum romanın ilerleyen bölümlerinde Fikret'in dilinden günlük vasıtasıyla anlatılır. Suat "Aşkıma, saadetime, ellerimle derin bir mezar kazdım; ezvâk-ı hayatımı oraya defnettım." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.21) diyen Fikret'i tebrik eder. Gitmemesi yönünde yapılan baskıya, "Bırakınız buradan uzaklaşayım; zira üç vücudun sebep-i harâbisi olacağım: Çocukları... zevcesi." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.23) cevabını verir.

Fikret günlükler bölümünde Nejat'la konuşmalarını ve yaşadıklarını daha detaylı bir şekilde anlatır. O, Nejat'ın evlilik teklifine burada da değinir ve aralarında geçen konuşmayı açıklar. Nejat'ın ona "tevhid-i hayat" teklif etmesi karşısında Fikret'in gözünün önüne Nejat'ın karısının ve çocuklarının hayali gelir. "Bu zulmet-i kesife içinde iki çocukla bir kadın hayali bana doğru takarrüp ediyorlar; dişlerini gıcırdatarak, gözlerini açarak sanki beni boğmak, parçalamak istiyorlardı." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.30) diye yazar.

Doktor Nejat'ın ona ümit telkin etmesi üzerine Fikret, ona, ölümden başka bir ümidinin kalmadığını söyler. Bunun üzerine Doktor Nejat "demek size meşru bir surette açılan kollarım arasına atılmaktan istinkâf [reddetmek] ediyorsunuz?" deyince Fikret, "Sen yalnız olaydın, hayatın diğer hayatlara merbut olmaya idi." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.31) diyerek cevap verir. Bu cevabın söyleniş tarzında Servetifünun şiirinin tesirini görmek mümkündür. Evli bir adama âşık olan Fikret, onunla aşk konuşmaları yapmaktan çekinmezken evlilik teklifini bir yuvayı yıkmamak için kabul etmekten çekinir.

1.1.20. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Eseri: Nur Baba²³⁹

Türkiye'nin özgürlük mücadelesini verdiği günlerde yayımlanan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* romanı tefrika edilmeye başladığında basın dünyasında büyük tenkitlerle karşılaşmıştır. Eserde bir tekke şeyhinin cinsel arzuları için eşinden başka kadınlarla seviştiği ve eşinin üzerine ikinci bir evliliği yaptığı anlatılmıştır. Nigâr Hanım adlı evli bir kadınla sevişen Nur Baba onunla paralel olarak Süheylâ adındaki bir kızla evlenmek ister.

“Muhibban onun bu halini yeni aşkının tecelliyatma atfediyorlar. Herkes Nur Baba'nın bu sefer ciddi olarak yakayı ele verdiği kanidir, zira altı aydan beri bütün muhabbetlerde yanbaşından hiç ayırmadığı yeni açmış bir hüsün, kırk beşini çoktan aşan bu sevda pirini her bir tarafından bir büyü gibi sarmıştı.” (*Nur Baba*, s.182).

Nur Baba Süheylâ'yı kucağına alıp sevdikçe kız daha olmadığını ifade ederek Celile Bacı'nın kucacağına kaçmaktadır. Bir defasında Nigâr kendisine sarılan kızın vücudunun ne kadar hissiz olduğunu anlar. Nur Baba'nın kıza karşı olan iptilasının geçici olduğunu düşünür. Bir Nevruz günü Nur Baba, Süheylâ ile evleneceğini ilan edince Nigâr fenalık geçirirken şeyhin ilk karısı Celile Bacı kızın alınından öperek onları kutlar.

“—Canlar; size bir müjdem var; gelecek hafta Süheyla ile nikâhımız akdolunuyor, der demez, zaten hasta ve hitap olan biçare Nigâr birdenbire nefesinin tıkanığını ve kalbinin durduğunu hissetti. Süheylâ ilk olarak ağır, ciddi ve biraz da hüznü andıran bir sükûn ile önüne bakıyordu.” (*Nur Baba*, s.184).

Nigâr bu evlilik ilanı üzerine iyice çöker. Macid onu yanına davet ederse de o, bu teklife razı olmaz. Çünkü Nigâr, aşk ihtirasını yaşadığı yerde kalmak ister. Nigâr için artık Nur Baba önemli değildir. O, aşkı bulduğu mekâna âşık olmuştur.

²³⁹Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanı, 1921'de Akşam gazetesinde tefrikaya başlandıktan sonra basın dünyasında geniş yankı bulur. Roman etrafında ortaya çıkan tartışmalar ve dedikodular, romanın tefrikasının yarıda kalmasına sebep olur. Tefrikası yarım kaldıktan sonra Yakup Kadri romana bir zeyl yazarak onu tamamlar. Eser kitap olarak ilk defa 1922 yılında basılır. Yakup Kadri, *Nur Baba* (İstanbul: Akşam Matbaası, 1922). Eser günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Nur Baba* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016). Burada yapılan alıntılar eserin 2016 baskısındanadır.

1.1.21. Reşat Nuri Güntekin'in Eseri: Çalikuşu²⁴⁰

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalikuşu* romanında Feride'nin başından geçen iki adet çok eşlilik olayına değinilmiştir. Romanda çok eşlilik olayları komik bir şekilde anlatılır. Feride, öğretmen olarak B... vilayetine atanır. Burada bir otelde kalmaya başlar. Otelde Hacı Kalfa dışında kimse ile görüşmemektedir ve bu durum canını sıkılmaktadır. Bir gün otele "Otuz beş, kırk yaşlarında Manastırlı bir kadıncağız" (*Çalikuşu*, s.186) gelir. Manastırlı kadınla tanıştıktan sonra o, Feride'nin odasına dertleşmek niyetiyle zaman zaman uğramaya başlar. Kendine bir dost bulduğu için çok sevinen Feride, kadının tekrara düşen sohbetlerini öğrenilen geçmiş zaman kipinde günlüklerinde aktarır. Kadının ailesi Manastır'ın en zenginlerindedir. Evlenme yaşına gelince onu isteyen zenginlerden hiçbirine yanaşmamıştır. Kadın "İlle kılıçlı zabite varacağım" (*Çalikuşu*, s.188) diye tutturmuştur. Bir askerle evlenme arzusuyla yanan bu kadın, nihayetinde fakir bir subayla evlendirilmiştir. Manastır'da bir süre mutlu mesut yaşadıkdan sonra 31 Mart Vakası patlak vermiş, kocası 31 Mart'ta Hareket Ordusu'yla İstanbul'a gitmiştir. Kadının kocası vazife için İstanbul'a gittikten sonra bir daha ondan haber almak imkânı olmamıştır. İstanbul'dan dönen bir dostunun ihbarıyla "Kocasının B...de bulunduğunu ve bura yerlilerinden bir kadınla evlendiğini haber almış. Eh, olur ya, şeriatımız dörde kadar izin veriyor." diye kocasının durumunu kabullenerek ortada kalmamak için onun peşinden B...ye kadar gelmiştir. Feride bu hikâyeyi dinledikten sonra, karısını artık istemeyen bu adamın peşinden koşmasının anlamsız olduğunu kadına söyler. Kadın "Bunca yıl aynı yastığa baş koyduk. Kocadan ayrılmak kolay mı?" dedikten sonra "Anadan geçilir yardan geçilmez" sözünü söyler. Feride onun cevabına hiddetlenerek "İnsan kendini aldatan bir erkeği nasıl sever? Ben, bunu anlamıyorum." der. (*Çalikuşu*, s.189-190). Ardından kendinin aldatılma vehmiyle nişanlısını terk ettiğini ifade eder. Bunun üzerine kadın, Feride'nin ruhunu tahlil edercesine nişanını attığı adamı asla unutamayacağını ona söyler.

²⁴⁰*Çalikuşu* 1338/1922 yılında *Vakit*'te tefrika edildikten sonra aynı yıl kitap olarak basılmıştır. Yazar 1939 yılında eserde birtakım değişiklikler yapıp eseri tekrar bastırmıştır. Roman, günümüz Türkçesine bu baskı dikkate alınarak aktarılmıştır. Reşat Nuri Güntekin, *Çalikuşu* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015). Burada yapılan alıntılarda eserin 2015 baskısı kullanılmıştır.

Gerçekten de Feride, Kâmuran'ı unutamamıştır. Kâmuran'ı unutamadığı için romanın sonuna doğru onunla evlenir.

Manastırlı kadın, kocasını elinden alan ortağından Manastır'da olsa onu kurtarabileceğinden bahseder. Gurbette olduğu için elinin kolunun bağlı olduğunu söyler. Çünkü Manastır'da nefesi kuvvetli üfürükçüler vardır. Feride büyü ile evlilik arasındaki bağı kuramayıp konuyla ilgili soru sorunca kadın ona şu cevabı verir: “Ortağım, burada kocama basmış büyüü, basmış büyüü. Dilini ağzını bağlamış adamcağızın. Velâkin, Manastır büyücüleri daha ustadır.” (*Çalığışu*, s.191). Bu noktada üzerine kuma getirilen kadının, kocasını rakibinin elinden kurtarmak için verdiği mücadelede izlediği yol ve bilgi düzeyi gösterilir. Bilgi ve kültür noktasından eksik olan kadın eşini geri alabilmek için ona büyü yaptırmaktan bahseder. Böylece okumamış kadınların üzerine kuma getirilmesinin kolay olduğu belirtilir. Kültürlü ve okumuş bir kadın olan Feride böyle bir olayı benimsemez.

Feride'nin dikkatini kadının süslenmesi çeker. Kadın, Feride'ye süslenme sebebi olarak kocasına hoş görünmek istediğini söyler. Ona kavuşma arzusu içinde olan kadın, kocasının talimatlarına rağmen şehri terk edip evine dönmeyince kocasından dayak yer. Bir gün Feride odasında otururken kadının çocukları Feride'den yardım ister. Bunun nedeni kocasının onu dövmesidir. Adamın her vuruşunda tekrar ayağa kalkan kadının dilinden “Kulun kurbanın olayım efendiciğim, öldür beni, lâkin bırakma, boşama!..” (*Çalığışu*, s.208) feryatları dökülür. Feride'nin B...den ayrıldığı gün Manastırlı kadın da kocasından epey bir dayak yiyecek oradan ayrılır.

Bir başka çok eşlilik hikâyesi bizzat Feride'nin başından geçmiştir. Atandığı Ç...de komşusu Hafız Kurban Efendi'nin karısı süslenerek Feride'nin kaldığı mekâna gelir. Feride, kadının kendine görücü geldiğini anlar ve kimin için geldiğini sorar. “Bizim efendi için.” (*Çalığışu*, s.376) cevabını alan Feride, bu istek karşısında kahaahalarla güler. Hafız Kurban kendi karısını görücü olarak Feride'yi istemesi için göndermiştir. Kadının görücülüğe gelme sebebi kendi geleceğidir. Zira kocası onu Feride'yle evlenmek için boşamak arzusundadır. Kadın çaresizlik içinde boşanmamak, evden atılmamak için Feride'ye kuma olmaya ve onu kendi kocasına istemeye bile razı olmuştur. Feride bu teklifi kabul etmeyerek kadını çok rahatlatır. Kadın ona dualar okuyarak evinin yolunu tutar.

“Hemşireciğim, efendi size göz koymuş, sizi almak için beni boşamaya kalktı. Yalvardım, yakardım, “Zıyanı yok, o hanımı al, tek beni boşama. Biz, güzel güzel geçiniriz. Ben, sizin yemeğinizi pişiririm, hizmetinizi ederim!” dedim. Kuzum kardeşim, bana acı!” (*Çalılıkusu*, s.377).

1.1.22. Ercüment Ekrem Talu ve Eseri: *Gün Batarken*²⁴¹

Recaizade Mahmut Ekrem’in oğlu Ercüment Ekrem’in ilk romanı *Gün Batarken* romanında çok eşlilik konusu geçer. Hulki, Prodromos vesilesiyle Beyoğlu âlemlerine takılmaya başlayınca kumara da alışır. Hulki’nin, meşru eşinden başka kadınlara karşı zaafi oluşmaya başladığını gören Prodromos bu durumu fırsata çevirmek için Rum kızı İzmaru’yla Hulki’yi tanıştıtır. İzmaru’nun kocası bir yıl evvel ölmüştür. Hulki, kadına yaklaşmak istedikçe kadın ona ancak nikâhla varabileceğini belirtir.

—“Sen beni sevmiyorsun Hülki!

—Ben mi seni sevmiyorum?.. Ah! Hiç olmazsa bunu söyleme.

—Evet sevmiyorsun! Sevmis olaydın, bana bu kadar zaman böyle bırakmaz idin...

—Ne yapmalıydım?

—Bana nikâh yapazaktın.

—Metresim ol İzmaru. Nikâhlıdan ne farkı olur? Kendim, malım, mülküm, gönlüm, yine hep senin olsun.

—Yok, ben namuzlu karıyım. Seni metres olazayım, bir sene, iki sene. Sonra bırakazsın. Mahala (Mahalle) içeride kepaze olazayım. Niçin nikâh yapmazsın?

—Ah İzmaru! Evliyim, onun için... Bekâr olsaydım bir lahza tereddüt etmezdim.

—Ne zarar? Sen Osmanlı... Siz alıyor üç, dört karı... Hem de sizin karı bırakmak çok kolaylık var.” (*Gün Batarken*, s.90).

İzmaru ile Hulki arasında geçen diyalogda Osmanlı toplumunda mevcut olan çok eşlilik ve boşanma meselesi gündeme getirilmişse de Hulki, eşinin üstüne evlenmeyi tercih etmeyerek bu ruhsatı kullanmamıştır. Yabancılarda, Osmanlı toplumundaki evlilik ve boşanma hakkında İzmaru’daki gibi bir bakış açısı vardır. İzmaru “Sen Osmanlı... Siz alıyor üç, dört karı...” ifadesiyle Osmanlı erkeğinin istediği takdirde dört karıya kadar evlenebileceğini, istediği zaman da ondan boşanabileceğini ifade eder.

²⁴¹Recaizade Ercüment Ekrem, *Gün Batarken* (İstanbul: İkbâl Kütüphanesi [Orhaniye Matbaası], 1922). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

1.1.23. Refik Halid Karay ve Eseri: İstanbul'un Bir Yüzü²⁴²

Refik Halid Karay *İstanbul'un Bir Yüzü* romanında II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı sosyal hayatı ile I. Dünya Savaşı ve sonrası sosyal hayatı arasındaki değişimi ve yozlaşmayı anlatmıştır. Bu yozlaşma yollarından biri çok eşlilik olarak gösterilmiştir. Romanda anlatılan bir yoz hayat Aksaray beyi olarak tanımlanan Lûtfi Pehlivan'ın hayatıdır. “Kadın, kumar, içki, esrar, hülasa belki ne zevk ne iptila, ne rezalet, varsa onda mevcuttur, birbiri üstüne evlenmiş, üç ev idare ediyor, birkaç da kapatma besliyor. Bunlardan artkalan vakitte de Şişli'nin evlerini kapı kapı geziyor.” (*İstanbul'un Bir Yüzü*, s.101) diye tanıtilen Lûtfi Pehlivan sonradan görme bir harp zengini ve birden fazla eşe ve kapatmalara/metreslere sahiptir. Eserde dikkati çeken nokta yozlaşan tiplerin hemen hepsinin ya birden fazla eşi ya da metresinin olmasıdır. Bu noktada çok eşlilik hayat standartlarının değişimini imlemektedir.

1.2.1. Türk Romanında İçinde Çok Eşliliğin Geçtiği Romanların Değerlendirilmesi

19. yy. Türk romanının çok eşlilik/çok evlilik meselesinin önemli sayıda romanda ele alındığı, ancak aldatma konusu ile kıyaslandığında aldatma konusunun yarı yarıya daha fazla işlendiği görülmektedir. Şüphesiz bunda romanın edebiyatımıza giriş kanalının ve olgunlaşma serüveninin etkisi vardır. Bilindiği gibi roman, önce çeviriler yoluyla Türk okuyucusuyla tanışır. Ancak çevirilerin aslına sadık kalarak oluşturulmadığı, değiştirilerek sunulduğu görülür. Gül Mete Yuva buna “Osmanlı çevirmeninin sadakatsizliği”²⁴³ adını vermiştir. Çeviri romanlardan sonra “esinlenme-taklit” tarzında kaleme alınan romanlar ortaya çıkar²⁴⁴. Taklit sadece yapısal olarak romanın unsurlarının alınması şeklinde görülmez. Aynı zamanda konu ve temaların da olduğu gibi alınmasına ve öyle işlenmesine sebep olur. Fatih Andı bu durumu Osmanlı toplumunda romanın dünyasını oluşturan ana

²⁴²Roman ilk defa 1920 yılında basılmış daha sonra günümüz Türkçesine defalarca aktarılmıştır. Refik Halid Karay, *İstanbul'un Bir Yüzü* (İnkılâp Kitabevi, 2017). Burada yapılan alıntılarda eserin 2017 baskısı kullanılmıştır.

²⁴³Gül Mete Yuva, *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 57.

²⁴⁴Mete Yuva, *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları*, 66.

unsurun yani “sınıflar ve fertler arasında “problemlı”, çatışmalı ve huzursuz” bir hayatın olmamasına bağlar. Ayrıca kadınla erkek arasındaki mahremiyet hudutlarının sertliği ve flördün yaşanmaması, kısacası “hayatımızın roman olmaması”²⁴⁵ da romanın hem yapısıyla hem de içeriğiyle uzun süre topluma yabancı kalmasına neden olur.

Türk romanının ilk örnekleri 19. yy.’ın ikinci yarısında görüldüğü için romancılar yıkılışın ve dağılmanın ağır etkisi altındadır. Bu nedenle Batı karşısında geri kalmışlık sendromu yaşarlar. Tanzimat Dönemi romancılarında yerli unsurlar belirgin olarak görülürken²⁴⁶ Servetifünun döneminde hayatın yansıması olan romanlar yerini “hayatı yapan romanlara” bırakır²⁴⁷. Mesela Tanzimat romanında görülen alafrangalık eleştirisi Servetifünun romanlarında —bu durum artık kanık-sandığı için— yoktur²⁴⁸. Doğrudan teknolojik yeniliklere odaklanamayan Türk romancıları kalkınma adına ilk iş olarak evlenme geleneğinin değişimine yönelir. İlk Türk romanı olarak kabul edilen *Taaşşuk-ı Tal’at ve Fitnat* romanı evliliğe dair bir ibret olarak yayınlanır²⁴⁹. Ailenin değişimi konusu Türk romanının en başat konusu olarak güncelliğini her dönemde sürdürür²⁵⁰.

Türk romanının tam anlamıyla yerli hayatın bir yansıması olduğunu söylemek —romanın ana vatanı olan Avrupa’daki gelişimine çok benzemeyen bir süreç olduğu için— zordur. Türk romanının henüz yazılmadığını iddia eden Kemal Karpat durumu şöyle açıklar:

“Yazarlar sosyal çevre ile gereği gibi ilişki kuramamışlardır. Sosyal çevre ile ilişki yalnız sosyal bilinç, sosyal adalet söylemleriyle kurulmaz. Sosyal çevre ile ilişki in-

²⁴⁵Andı, *Roman ve Hayat*, 23.

²⁴⁶Geleneksel halk hikâyelerinin ve Divan edebiyatı ürünlerinin romanın oluşumuna etkisi hakkında daha fazla bilgi için bk. Mustafa Nihat Özön, *Türkçede Roman* (2. Baskı) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 312 s.; Ahmet Ö. Evin, *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi* (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2004), 320 s.; Gonca Gökalp Alpaslan, *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etikeleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002), 1015 s.; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1* (12. baskı) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 336 s.

²⁴⁷Tevfik Fikret, *Dil ve Edebiyat Yazıları*, haz. İsmail Parlatır (Ankara: TDK Yayınları, 1993), 136.

²⁴⁸Andı, *Roman ve Hayat*, 151.

²⁴⁹Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 40.

²⁵⁰Türk romanında aile konusu araştırılmıştır. Daha fazla bilgi için bk. Nüket Esen, *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991), 256 s.

sanın belirli bir topluma aidiyetiyle; o toplumun kültürünü, tarihini, değerlerini ve ruhunu paylaşmakla olur.”²⁵¹

Osmanlı-Türk toplumunda aile kurumunda mahremiyet ilkesi egemendir. Dışa kapalı içe açık bir yapı olan ailede kuşkusuz aşk, kıskançlık, aldatma kavga gibi hususlar olması normaldir. Osmanlı toplumunda aile içinde yaşanan bu tür olayların dışa aksetmesi çok nadir olaylardandı ve böyle olayların yazıya geçirilmesi çok ayıp sayılırdı. Bu sebeple ilk romanlardan başlamak üzere aile mahremiyeti büyük darbeler alır. Bunda romanımızın/romancılarımızın öz kültürünü ve yerel insanı anlatmak yerine Avrupalı insanı anlatmaya çalışması neden olmuştur²⁵². Şemsettin Sami'nin *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*, Namık Kemal'in *İntibah*, Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâh-ı Bey ve Rakım Efendi* ve Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında kurmaca değil, hep “sun'î aileler” vardır²⁵³. İfade edilen bu duruma delil olarak bu çalışmada incelenen yüz otuz beş romandan yalnızca elli beş tanesinde dolaylı olarak —ki bu romanların da on yedi tanesi Ahmet Mithat Efendi'ye aittir— yasal çok eşliliğe/çok evliliğe değinilirken Osmanlı toplumunda çok küçük bir elit tabakanın yaşamında görülen aldatma/zina konusu doksan dört romanda işlenmiştir. Çalışmanın kapsamının evliler olduğunu gözden uzak tutmak gerekir. Çünkü bekâr olup metres tutan ve sevgililerini aldatan kahramanların işlendiği romanları da hesaba katarsak bu sayı daha da artacaktır.

Çok eşlilik meselesi Türk toplumunda yaşanan bir durumdur. Dışa kapalı bir aile içinde kadınlar arasındaki rekabet algısının en iyi işlenebileceği konulardan birisi şüphesiz ki çok eşliliğdir ve ilk dönem romancıları bunu iyi kullanmıştır. Batı edebiyatında işlenen kadın erkek ilişkilerinin Osmanlı toplumunda birebir işlenmesi mümkün değildi. Bu nedenle ilk dönem romancılarının konusu Avrupa'da geçen romanlar yazmasının nedeni bu ahlak anlayışı olabilir²⁵⁴. Osmanlı aile yapısının çok sık görülmemekle birlikte önemli bir unsuru olan çok eşlilik,

²⁵¹Daha fazla bilgi için bk. Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, (3. Baskı) (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 37.

²⁵²Naci Çelik, *Romanda Hesaplaşma* (Ankara: Bilgi Basımevi, 1971), 52.

²⁵³Kâzım Yetiş, “Türk Romanında Aile”, *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı* (Mayıs-Haziran-Temmuz) (Ankara: Hece Basın Yayın, 2002), 271.

²⁵⁴Fazıl Gökçek, “Tanzimat Dönemi Roman ve Hikâyelerinde Kadın-Erkek İlişkilerinin Düzenlenişi ile İlgili Bazı Tespitler”, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 80.

yazarların eserlerinde anlattığı kadın-erkek ilişkilerinde yerli kalmanın, ahlaki sınırları aşmamanın ve rekabet algısını verebilmenin en etkili yoludur.

1.2.2. Türk Romanında Çok Eşliliği Olumlu İşleyen Romancılar ve Çok Eşliliğe/Çok Evliliğe Olumlu Bakan Roman Kahramanları

Ahmet Mithat Efendi'nin *Ölüm Allah'ın Emri* (1290/1873) adlı eserinde birbirini seven iki gençten birinin cariyeye olması sebebiyle yaşadığı acı olaylar gündeme getirilerek toplumda bu tür kızlara dikkat çekilmiş, onların da insan olduğu vurgulanıp cariyelere karşı olumlu bir anlayış oluşturma çabası güdülmüştür. Eserde yakışıklı bir gence âşık olan orta yaşlı ve bekâr bir kadının onun kuması olma isteğine değinilmiştir. Behice, Sıtkı'ya karşı duyduğu şehvetin ayıplanamayacağını belirttikten sonra Mustafa Paşa'ya yaşlı bir adam olmasına rağmen şehvetin esiri olduğunu, kızı yaşındaki bir cariyeyi odalık yapmak istediğini, buna karşılık kendisinin genç olduğu için kuma olma arzusunun yadırganmaması gerektiğini beyan ederek İstanbul'da otuz beş yaşında birçok kadının kendinden genç erkeklerle evlendiğine şahit olunduğunu söyler²⁵⁵.

Ahmet Mithat Efendi *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr* adlı (1291/1874) romanında Cüzella'ya deliler gibi âşık olup onu bulmak için diyar diyar gezen Hasan Mellah'ın aynı şekilde Esmâ'ya da âşık olduğunu anlatır. İki kadına taparcasına âşık olan Hasan Mellah'ın psikolojisini açıklamaya çalışan Ahmet Mithat Efendi, insanın başından birkaç defa aşk geçmesini normal karşılayarak kendisinin birden çok kadına âşık olduğunu ifade edip bir erkeğin birden çok kadına âşık olabileceğini iddia eder. Ahmet Mithat Efendi bu konuda bütün duygularını açık açık söyledikten sonra çok eşlilik fikrinin insani bir gereklilik olduğunu belirtir. Onun ilk dönem eserleri hariç olmak üzere çok eşlilik taraftarı oluşunda bizzat kendisinin çok eşli oluşu etkilidir. Ahmet Mithat Efendi 1884 yılında Paşabahçeli Angeliki Karakaş adında sonradan Müslüman olup Hafıza Melek adını alan bir kadınla ikinci evliliğini yapmıştır²⁵⁶. Onun torunu

²⁵⁵Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde poligami (çok eşlilik) konusu Orhan Okay tarafından incelenmiştir. Daha fazla bilgi için bk. "Poligami", *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008), 248-252.

²⁵⁶Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 249.

Mehmet Tanberk *Sabah* gazetesinde yayınlanan röportajında dedesinin iki eşi olduğunu ilk karısının bilmediğini, bunu oğlu Kamil Yazgıç'tan tesadüfen öğrendiğini söyler²⁵⁷. Kamil Yazgıç annesine, “Anne biliyor musun arada sırada diğer kardeşimle de oyun oynuyorum” deyince Servet Hanım bunu Ahmet Mithat Efendi'ye sorar ve ondan doğrudur cevabını alır. Bunun üzerine Servet Hanım kocasından ikinci karısını ve çocuklarını da eve getirmesini ister. Bundan sonra Melek Hanım'la Servet Hanım birlikte güzel güzel geçinirler²⁵⁸. İşte bu tecrübe Ahmet Mithat Efendi'nin çok eşliliği ısrarla savunmasına vesile olur.

Ahmet Mithat Efendi romanda bir erkeğin birden çok kadını sevebileceğini göstermek için bir tiyatro²⁵⁹ dahi yazdığını, bir adama iki kadın aldırıldığını²⁶⁰ buna döneminde itirazlar edildiğini de anlatır. Yaptığı açıklamalarla

²⁵⁷Ahmet Mithat Efendi'nin oğlu Kamil Yazgıç babasının tamamen geleneksel bir baba olmadığını, gençliğinde çok sefih bir hayat sürdüğünü, kırk yaşından sonra fazla içmediğini, zaman zaman çocukları ve damatlarını başına toplayıp içki içtiğini anlatır. Burada iki annesi olduğundan da bahseder: “Fakat Cuma geceleri ‘Servet’ ve ‘Melek’ annelerimin ve bizim hatırlarımızı kırmamak için birkaç kadeh, daha doğrusu büyük kadehinden birkaç yudum alırdı.” (Kamil Yazgıç, *Ahmet Mithat Efendi Hayatı ve Hatıraları* (İstanbul: Tan Matbaası, 1940), 60-61).

²⁵⁸Mehmet Tanberk, “Ahmet Mithat Efendi'nin Bilinmeyen Aşkları”, Erişim 12.02.2018. <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2013/10/22/ahmet-mithat-efendinin-bilinmeyen-asklari>.

²⁵⁹Burada bahsedilen oyun *Eyvah* adlı tiyatro oyunudur. İnci Enginün bu eseri “Ahmet Mithat Efendi'nin en sevimli eserlerindedir.” (Enginün, *Ahmet Mithat Efendi'nin Tiyatroları*, 6) şeklinde değerlendirir.

²⁶⁰Ahmet Mithat Efendi, *Eyvah* adlı tiyatrodaki Sabire ve Leyla Hanım adlı iki eşi olan Meftun Bey'e, döneminde birçok itirazlar edildiğini, *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* adlı romanında belirtir. Meftun Bey, birbirinden habersiz iki kadınla birden evlidir; ilk karısı Sabire'ye ikinci evliliğini bir türlü söyleyememiştir. Bu yüzden de çok zor anlar yaşamaktadır. Sabire, kocasını ikinci kadınla paylaşmaya asla tahammül etmeyecek bir yapıda olduğu için bunun şakasına bile tahammül edemez. Meftun Bey, her zaman olduğu gibi, Sabire Hanım'dan kendisine ikinci kez evlenmesi için izin vermesini şaka yollu da olsa isterken, ondan büyük bir tepki görür. Onun, bu evlilik işini gizli bir şekilde yürütmeye çalışırken tek endişesi, kayınpederinin, ikinci evliliğini anlamasıdır. O, Beykoz Debbâğhanesi'nin hesaplarını görüyorum, diyerek ara sıra ikinci karısı Leyla Hanım'ın yanına gitmektedir. Sabire'ye gitmek için Leyla'ya da başka bahaneler uydurmaktadır. Meftun Bey, zaman zaman karılarının adlarını karıştırınca zor durumda da kalır. İki karısı da çok kıskançtır. Sonunda korktuğu başına gelir ve Sabire'nin babası Rıfat Efendi, Leyla ile birlikte olduğu bir sırada çıkagelir. Meftun Bey, çaresiz bir durumdadır. Onun çaresizliği, ikisini de çok sevdiği ve ikisinin de kendisini sevdiğini bildiği eşlerinden birini terk etmek zorunda kalmasıdır. Burada Meftun Bey, çok zor bir tercihle karşı karşıya kalmış, Rıfat Bey'in ısrarları sonucunda, Sabire'den ayrılmanın daha mantıklı olacağı kanaatine varmıştır. Meftun Bey, başına gelenler karşısında kaderinden şikâyetçidir. O, bu durumu kendisine feleğin bir oyunu olarak değerlendirir ve istemeyerek de olsa sonunda Sabire'den ayrılır. Ancak bu ayrılık onu duygusal olarak çok fazla hırpalır. Leyla, Meftun'un bu durumunu değişik hâllere yormakta, buna kendince cevaplar aramaktadır. Kocasını mutlu etmek için elinden gelen her şeyi yapan Leyla, onu bir türlü eski mutlu günlerine döndüremediği için de huzursuzluk duymaktadır. Meftun Bey ise iki arada bir derede kalmıştır. Bir taraftan Leyla'nın gerçeği bilmediği için kendisine karşı göstermiş olduğu yakınlık, diğer taraftan kendisini canından çok sevdiğini her fırsatta söyleyen Sabire'yi yüzüstü

İslam'da erkeğe verilen çok eşlilik ruhsatını savunarak bir erkeğin birden çok kadını sevebileceğini iddia eder. Bunu da çiçek sevgisi örneğiyle açıklar. Bir insanın değişik renkte çiçekleri sevmesinin mümkün olduğunu belirterek birden çok kadını sevmeye neden olan dürtüyü “his” olarak tanımlar. Vazifeye karşı hissin çoğu zaman galip gelebileceğini ifade eder. Yazdığı tiyatro ile de bir erkeğin aynı anda iki kadına âşık olabileceğini ortaya koyar²⁶¹. Ona göre, birden çok kadını seven birey için çok eşlilik bir nimettir. Ahmet Mithat Efendi genel olarak Batılılaşmayı ısrarla savunurken çok eşlilik meselesinde geleneksel yapının devamından yanadır. Birçok eserinde erkeğin fitratında çok eşliliğe bir meyil bulunduğunu da ısrarla savunur.

Basit bir monolog şeklinde²⁶² kaleme alınmış olan *Karı Koca Masalı*'nda²⁶³ (1292/1875) Ahmet Mithat Efendi, karılık ve kocalık meselelerinden bahsettikten sonra İslam'ın bireylere evlenme ve boşanma hürriyeti vermesine şükreder. Bireyin maddi gücünün olması hâlinde dört karı ve istediği kadar cariye alabilmesinin İslam Şeriatı'na göre helâl olduğunu vurgular. Buna Müslüman erkeklerin şükretmesi gerektiğini savunur. Ahmet Mithat Efendi dinin verdiği çok eşlilik ruhsatını över. Evlenmeye gücü olmayanların sabretmesi gerektiğini, başkasının ırzına tasallutla hırsızlığın birbirinden farkı olmadığını,

bırakmış olması Meftun'u perişan etmektedir. Yaptıklarından pişmandır. Meftun, Sabire'nin ağır hasta olduğunu öğrenince onun yanına gider. Burada Sabire'den sakladığı ikinci evliliğin, onun tarafından da bilindiğini öğrenen Meftun, Sabire'ye karşı bağlılık sözleri söyleyerek onu rahatlatmak istese de bunda pek başarılı olamaz. Hatta işi o kadar ileri götürür ki, ona Leyla'yı boşadığını bile söyler. Sabire bunu fırsat bilerek işi resmiyete bindirir ve Meftun Bey'in, Leyla'yı boşadığına dair yazmış olduğu mektubu Leyla'ya ulaştırmak üzere Ayşe Kadın'ı gönderir. Sabire, bu yaptığıyla Meftun'dan öcünü almıştır. Sabire ölmüş, Meftun hem onu hem de Leyla'yı kaybetmiştir. Daha fazla bilgi için bk. İnci Enginün, “Eyvah”, *Ahmet Mithat Efendi'nin Tiyatroları*, 5-55.

²⁶¹Meftun Bey yaptığı iki evlilikle mutlu olamamış, eşlerinden birini ölüm sebebiyle, diğerini de eşine söz verdiği için talak (boşanma) sebebiyle kaybetmiştir. Çok eşliliğin kadınlar tarafından yerildiği bu tiyatrodaki erkek kahraman Meftun Bey, esasında iki eşli olmaktan son derece mutludur. İki eşini de çok sevmektedir. Ancak eşlerinin buna razı olmaması sebebiyle çok zor anlar yaşamıştır. Boşanma meselesinin de gündeme getirildiği eserde, çok eşliliğin karşısında olan kadınlardan ziyade, her iki eşini de çok seven bir erkeğin mağduriyeti anlatılmaktadır. Yazara göre, bir erkek birden çok kadını sevebilir ve her birine de delicesine âşık olabilir. Bunda çok abartılacak ve anormal karşılanacak bir durum yoktur.

²⁶²Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 267.

²⁶³Türk masallarında çok eşliliğin doğal bir olay olduğu tespit edilmiştir. Masal kavramından hareketle Türk masallarında çok eşlilikle ilgili bir çalışma için bk. Kadriye Türkan, “Anadolu Masallarında Çok Eşlilik”, *Milli Folklor*, 27, sayı 105 (2015), 43-57.

ırza tasallut etmenin daha kötü bir iş olduğunu beyan eder. Eserde çok eşli bireyler yoktur. Anlatıcının çok eşlilikle ilgili övgüleri vardır.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Paris'te Bir Türk* (1293/1876) romanında Fransız etkisi bizzat mekân olarak Paris'in seçilmesi şeklinde görülür²⁶⁴. Roman kahramanı Nasuh Batılılarla yaptığı sohbetler esnasında Osmanlı'daki çok eşlilik uygulamasına dair karşı konulamaz ve mantıklı açıklamalar yaparak onların meraklarını giderir. Paris'te sosyete toplantılarına katılanlar arasında bulunan Nasuh'un Türk olması orada bulunanların dikkatini çeker. Türk görmekten memnun olmayan bazı kadınlar çok eşliliği gündeme getirip Nasuh'la alay etmeye yeltenirler. Kadınlardan ikisi kendilerinin Türk olması hâlinde bir erkeğin nikâhı altına girebileceklerini söylerler. Nasuh bundan çok memnun olacağını esprili bir şekilde açıklayıp çok eşlilikle ilgili Batıların sorularına siyasî, tabîî, felsefî açılardan cevap verebileceğini ifade ederek evli iken eşinin rızası ile evlenirse buna kimsenin itiraz edemeyeceğini belirtir. Nasuh somut birtakım örneklerle çok eşliliğin savunmasını yapar. Osmanlı memleketinde evliliklerin erken yaşta yapıldığını, çoğu zaman kadının erkekten önce çöktüğünü ama erkeğin hâlâ dinç kaldığını, doksan yaşında bazı erkeklerin çocuk sahibi olabildiklerini anlatır²⁶⁵. Kocasına karşı kadınlıktan düşen bir eşin üzerine evlenilmesinin meşruiyet icabı olumlu olduğunu Avrupa hayatından örneklerle açıklar²⁶⁶. Eğer Avrupa'da erkek güçlü kalıp kadın zaaf içine düşerse o zaman erkeğin gayrimeşru bir yol olan metres edinebileceğini belirtir. Çözüm olarak eski eşini sokağa atmayıp ihtiyacını

²⁶⁴Fransız edebiyatının Ahmet Mithat Efendi üzerindeki tesiri için bk. Cevdet Perin, "Türk Romanında Fransız Tesiri-Ahmed Midhat Efendi", *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri* (İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946), 100-115.

²⁶⁵Willy Pasini, Ahmet Mithat Efendi'nin bu görüşlerini destekler mahiyette açıklamalar yapar. Altmış yaşından sonra cinsel olarak tatmin olamayıp karısından daha genç bir kadın için eşini terk eden birçok erkek tanıdığını, ileri yaşlarda erkeklerin çocuk sahibi olabildiklerini, buna "Methuselâh sendromu" adını verdiğini, "eskiden üreme arzusu" olarak ortaya çıkan bu olayın şimdi "tamamen erotik sebeplerle ortaya" çıktığını ifade eder. (Willy Pasini, *Sadakatsiz Aşkalar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 25-26).

²⁶⁶Erkekler çoğu zaman yaşlanma korkusuna kapılıp kendilerinin genç kaldıklarını, hâlâ güçlü olduklarını ispatlamak için eşinden başka biriyle cinsel ilişkiye girebilirler. Böyle adamların peşinde koştukları şey "baştan çıkarmak, bunun için ödedikleri bedel ise aldatmadır." Altmış dört yaşında eşinden başka biriyle ilişkiye girip ondan çocuğu aşamasına gelen bir adam durumu eşine açıklayınca karısı bu durumu kabul edip "ikili bir hayatı kabulleniyor." Burada anlatılan olay yakın bir zamanda Avrupa'da gerçekleşmiştir. Yaşlı kocasını kaybetmeyen bir kadın kumalığı kabul edebiliyor. Dolayısıyla bu olay Ahmet Mithat Efendi'nin izahını yaptığı şeye somut bir örnek oluşturuyor. (Pasini, *Sadakatsiz Aşkalar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 57).

gidermek için aldığı kadını meşru bir şekilde almasının ve birlikte yaşamalarının daha akli olduğunu iddia eder. Her bireyin karnını doyurmak için farklı miktarda yemek yediğini delil göstererek çok eşliliğin iktidarla alakalı olduğunu anlatır.

Çok eşlilik taraftarı olmasına rağmen Nasuh çok eşliliği dinin emretmediğini, ona cevaz verdiğini namusun İslam'da çok önemli olduğunu da açıklar. Dinin erkeği bir kariya mahkûm etmediğini belirterek bazen kişiye bir kadının yetmeyebileceğini, böyle kişilere dinin dört kariya kadar evlenme ruhsatı verdiğini beyan eder. Ancak din bu ruhsatı verirken eşler arasında adaletin tesis edilmesi şartını koyar. Adaleti tesis edemeyecek erkeğin bir kariyla yetinmesi gerektiğini de ekler. Öbür yandan erkeğin sınırsız eş almasının sağlık açısından da birtakım sıkıntılar yaratacağını söyler²⁶⁷.

Ahmet Mithat Efendi, Nasuh karakteriyle çok eşlilik savunmasını akılcılık ilkesine göre yapmıştır. Bu vesileyle Osmanlı'yı dolayısıyla İslam dünyasını tanımayan Batılıların eleştirilerine de cevap vermiştir. Nasuh çok eşlilik savunmasını yaparken çok eşliliğe karşı Batı'daki aldatma olaylarına değinmiştir. Batı dünyasında görünürde çok eşlilik olmamasına rağmen metres tutma ve aldatma olaylarının çok olduğunu, İslam dünyasında çok eşlilik konusunda bir kısıtlamanın olmamasının aldatma olaylarını en asgari seviyeye indirdiğini de savunur. Ona göre, birbiriyle yıllarca evli kalan bireylerden kadının, kocasının ihtiyacını karşılayamaması durumunda kocasının, onu boşaması veya metres tutarak aldatması yerine, karısını evde tutup ikinci bir karı almasında bir sakınca görmez. Böylece erkeğin ilk karısı da ortada kalıp mağdur olmayacaktır²⁶⁸.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Kafkas* (1294/1877) romanında Abhaza bir genç ile bir Rus kızı arasında geçen aşk hikâyesini anlatır. II. Abdülhamit'e övgüler düzdüğü romanlarından biri olan *Kafkas Kafkasya'nın özgürlüğünü desteklediği*

²⁶⁷Yasal yoldan çok evliliğin/çok eşliliğin sınırlandırılması erkeğin sağlığı açısından önem taşımaktadır. Özellikle yaşlı bireylerin bu konuda dikkatli olmaması kötü neticeler doğurabilmektedir. Büyük Hun İmparatoru Attila Macar ovasına otağ kurduğu zaman kaçınıcı eşi olduğu bilinmeyen genç bir kadınla son evliliğini yapar. Gerdek gecesinden sonra birkaç gün geçmesine rağmen Attila çadırdan dışarı çıkmayınca vezirler çadıra girmek zorunda kalırlar. Altmış yaşını aşmış olan Attila ağzından kanlar boşalmış bir şekilde yerde yatmaktadır. Yeni gelin ise kordudan gözleri yuvasından fırlamış şekilde oturmaktadır. Dolayısıyla sınırlı olmayan çok eşlilik erkeğin bitimi anlamına da gelebilmektedir. (Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 162-163).

²⁶⁸Taner Namlı, "Tanzimat Devri Türk Romanında Sosyal Tenkit" (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2010), 353-361.

için yarım kalmış bir romandır²⁶⁹. Ahmet Mithat Efendi romanda çok eşliliği Rus bir karaktere övdürmüştür. Bu romanda da çok eşliliği yaşayan tipler yoktur. Sadece yabancı bir kadının çok eşliliğe dair övgüsü vardır. Roman kahramanı Katerina, Özden’le yaptığı sohbette Ruslardaki sevgili anlayışının tamamen cinselliğe dönüştüğünü, aşk ilişkisinde birbirini aldatmanın sıkça görülen bir durum olduğunu anlatır²⁷⁰. Katerina, âşık olduğu Kaplan’ın şahsında Müslüman-Türk milletinin üyesi olan Çerkezleri, ahlak ve sadakat bakımından över. Özden, Katerina’nın övgüsüne bir Türk’ün eşinden başka beş cariye daha sevebileceğini ironik bir tarzda söyleyince Katerina, Türklerin vücut sağlığı sebebiyle birden çok kadını idare edebileceğini dillendirir ve Müslüman Türklerin neden çok eşlilik yaptıklarını bu şekilde açıklar.

Ahmet Mithat Efendi roman kahramanı Katerina’nın dilinden Çerkezlerin/Türklerin sevdiklerine sadık olduklarını, birden çok eşleri olsa dahi eşlerinin herbirini aynı şekilde sevebildiklerini ifade eder. Türklerin vücut noktasından sağlamlığını içkiyle sağlığını berbat eden Moskoflara nazaran kıyaslanamayacağını, vücudunu harap etmiş bir Rus’a bir karının bile çok geleceğini, buna karşılık Müslüman bir Türk’e beş kadının az geleceğini iddia eder. Buradaki açıklamalarına rağmen Katerina, Kaplan’ın birden çok sevgilisi olabileceği mülahazasıyla kendini “Kaplan’ın ağışuna arz etmekten” korktuğunu da ekler.

Ahmet Mithat Efendi’nin *Karnaval* (1298/1881) romanının kahramanlarından biri olan Bahtiyar Paşa, Cezayir asıllı bir aileden gelmektedir. Mizancı Murat’ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanındaki Şeyh Salih Efendi de Cezayirlidir. Şeyh Salih Efendi ile Bahtiyar Paşa, çok eşli olmak ve içten içe alafranga bir aile yaşamına sahip olmak noktasında benzer özelliklere sahiptirler. Ahmet Mithat Efendi, Bahtiyar Paşa’yı romanın yabancı şahıslarından Hamparsun Ağa ile karşılaştırır. Bahtiyar Paşa güçlü bir vücuda sahipken Hamparsun Ağa’nın yüzü buruşmuş, gözleri çukura gömülmüş ve yüzü bir irin rengi almıştır. Fizik

²⁶⁹Esen, *Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat*, 56.

²⁷⁰Aldatma konusunda bir çalışması olan Willy Pasini de Katerina’nın Ruslarla ilgili açıklamalarını destekler mahiyette açıklamalarda bulunarak şöyle der: “Onlara göre [Ruslara] kişinin sevgilisinin ya da metresinin olması, ona statü sağlıyor.” (Pasini, *Sadakatsiz Aşkalar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 17). Russell sadece Çarlık Rusya döneminde değil, SSCB döneminde de Rusya’da ailenin çok büyük yaralar aldığını, gayrimeşru ilişkiye ve çocuk sahibi olmaya ceza verilmediği için evliliğin önemini yitirdiğini ifade eder. (Russell, *Evlilik ve Ahlak*, 138).

olarak güçlü bir adam olan Bahtiyar Paşa'nın dört karısı vardır ve her gece biriyle yatmaktadır. Çünkü o, fiziksel olarak da maddi olarak da güçlü bir adamdır ve çok eşliliğin hakkını vermektedir.

Kendine bakan erkeklerin seksen yaşına kadar zinde kalabildiklerini ifade eden Ahmet Mithat Efendi, vücudunu hor kullanan bireylerin erken yaşta harap olduklarını belirterek bir mukayese yapar. Paşaya Bahtiyar ismini verme sebebi onun dört karıya sahip olmasıdır. Ahmet Mithat Efendi, Bahtiyar Paşa'yı övmesinin kadın okurlar tarafından hoş karşılanmayacağını ifade ederek fikrinin tek kadınla evlilik olduğunu da söyleyerek çok eşliliği savunmadığını ama bunun bir realite olduğunu belirtir.

Eşlerin sadakati, eşlerin birbirini kıskanması konusunda roman kahramanları arasında geçen tartışmada Resmi kıskançlığı hayvanlardaki çok eşlilik örnekleriyle açıklar. Resmi hayvanlar arasında eşini kıskanmayan hiçbir hayvanın olmadığını, horozlar ve tavuklarda çok eşlilik olmasına rağmen kıskançlık olduğunu, insanın fitratında dahi kıskançlığın bulunduğunu iddia eder²⁷¹. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Toraman* romanının kahramanı Şuâyib Efendi oğluna çok evliliğin felaket olduğunu izah ederken yasal olan çok evlilik yerine "horozcasına" yapılan ve yasal olmayan çok eşliliği över. Dolayısıyla Resmi'nin yaptığı açıklamalarla Şuâyib Efendi'nin açıklamaları örtüşür.

Ahmet Mithat Efendi çok eşlilik bahsinin kadınlar nazarında hoş karşılanmadığını burada da ifade eder. Kadınlardan gelecek itiraza karşı çok eşlilik için erkeğin zinde olması şartını ileri sürer. Güçlü bir erkeğin tek eşle kalmasının imkânsız olduğunu ifade eden Ahmet Mithat Efendi, bu şekilde

²⁷¹Resmi'nin/Ahmet Mithat Efendi'nin hayvanlar âlemini çok eşlilik konusunda örnek vermesi Darwinist bir bakış açısına benzer. Zira Darwinci olan birtakım araştırmacıların yaptığı deneylerde hayvanların çoğunlukla "çokeşli bir davranış biçimleri" olduğu iddia edilmiştir. Araştırmaya göre hayvanların yalnızca %5'inde tek eşlilik görülmektedir. Sadece kuğuların tek eşli olduğunu iddia eden bu çalışmada yetişkin hayvanların yalnızca %25'inin eşlerine sadakat gösterdiği de tespit edilmiştir. Şempanzeleri araştıran ekibin çıkardığı sonuç "çokeşliliğin neredeyse doğal bir veri" olduğudur. (Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 27-33). Ahmet Mithat Efendi'nin *Dağarcık*'ta yazdığı "İnsan: Dünyada İnsanın Zuhûru" (*Dağarcık*, Cüz: 4, İstanbul, 1288, 109-117) adlı yazıda insanın maymundan (nesnâs) geldiğini iddia ettiği görülür. Bu yazı üzerine *Basiret*'te yazan Hoca İshak Efendi "Mevâliden Bir Zat Tarafından Matbaamıza Vürûd Eden Varakadır" (*Basiret*, nr. 865, 4 Muharrem 1290/19 Şubat 1288) adlı yazısında Ahmet Mithat Efendi'yi küfürle itham eder. (Sağlam, *Hürriyetçi Söyleme Karşı Hür Olmanın Ağır Bedeli Ahmed Midhat Efendi ve Yeryüzünde Bir Melek Romanına Yönelik Eleştiriler*, 38).

konuşan bir adamın ihtiyacını gizli bir şekilde dışarıda giderdiğini söylemiş olduğuna hükmeder²⁷². Bununla beraber tek eşle yetinenlerin “takdis” edilmeleri gerektiğini de anti parantez vurgularken bunun çok kolay olmadığını da ekler. Çok eşliliğin toplumda yayılma ihtimali olan fuhşu önlediğini de iddia eden Ahmet Mithat Efendi fuhşun evli olanlar için daha kolay olduğunu belirterek erkeğe bir kadının yetmediğinde ailenin fuhş batağına saplanma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgular.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Acâyib-i Âlem* (1299/1882) romanında Rusya'nın kuzeyinde bulunan Samoyedlerin çok eşliliğe dair âdetleri vardır. Seyyahlar yolculukları esnasında bir kadın hizmetkâr almaya karar verirler. Bunun için Simsar Arhangelsk'e müracaat ederler. Otuz yaşına gelen kadınların Samoyedlerde yaşlı olduğunu ifade eden Arhangelsk, Samoyed erkeğinin karısı yaşlanınca ikinci kez evlendiğini anlatır. Seyyahlar bu durum karşısında büyük bir şaşkınlık yaşarlar. Rus'un bu noktada yaptığı açıklama, kuzeyin kızlarının on yaşında kadın oldukları ve otuz yaşına gelince yaşlandıkları şeklindedir. Bu açıklamalar üzerine Suphi, sıcak iklimin kızlarının da erken olgunlaştığını, erken bir dönemde kadınlıktan düşüklerini beyan eder. Miss Haft bu duruma çok şaşırır. Çünkü Hristiyanlıkta çok eşliliğe izin yokken Samoyedlerin nasıl yeni bir karı aldıklarını merak eder. Ahmet Mithat Efendi Samoyedlerin Hristiyanlığının yeni olduğunu, çok eşliliğe ihtiyaçları olduğu için bu geleneklerini bırakamadıklarını, evlenmenin geyik satın almak gibi olduğunu açıklar. Buna benzer bir durum Afrika'da da vardır. Afrika'da Hristiyanlık propagandası yapan misyonerleri en çok zorlayan konulardan biri olan çok eşlilik yasağı Afrikalı Hristiyanlara uygulanmaz²⁷³.

Samoyedlerin çok eşliliği ihtiyaca binaen yapılan bir evlilik türüdür ve kadınlar para karşılığında alınabilmektedirler. Samoyedlerdeki evlilik geleneklerine dair

²⁷²Willy Pasini'nin anlattığı aşağıdaki gerçek hikâyeye yukarıda Ahmet Mithat Efendi'nin yaptığı açıklamalarla örtüşür. Antoine ve Lucie çifti zengin ve huzurlu bir hayat yaşıyorlar. Üç kızları oluyor. Ancak Antoine karısını sevmekle birlikte kendine bir de dost ediniyor. Karısı olayı öğrenince kocasıyla yüzleşiyor ve kocasına hak verip onu affettiğini söylüyor. Antoine her iki kadını da seviyor ve karısına durumu şöyle açıklıyor: “İnsanın garajında bir Ferraris olup asla ona binememesi çok can sıkıcı.” İlk evliliği rahat bir aile arabasıydı, yeni ilişkisi ise bir yarış arabası. Sorun şu ki, Antoine garajında her ikisi de olsun istiyor.” (Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 52).

²⁷³Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 178-179.

yapılan açıklamalar çok eşlilik meselesinin farklı bir boyutunu gündeme getirmiştir. Samoyedlerin yaşam tarzı okurlar için hayali gibi görünebilir. Ancak Ahmet Mithat Efendi romanlarına gerçeklik işlevi yüklemiştir²⁷⁴. Romanda çok eşliliği yaşayan tipler mevcut değildir. Bir kavmin bu konudaki geleneği gerçeklik ilkesine göre anlatılmıştır.

Ahmet Mithat Efendi *Müşahedat* (1308/1891) romanında Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlerin hayatı üzerinden birtakım sosyal tespitler yapmıştır. Eserde eşi tarafından aldatılan Antuvan Kolariyo'nun Katoliklerde boşanma müessesesinin olmaması sebebiyle metres edinmek zorunda kalmasının anlatıldığı bölümde Osmanlı'daki çok eşliliğin aldatma olayları karşısında bir nimet olduğu anlatılmıştır. Roman kahramanları tarafından Antuvan Kolariyo'nun eşinin yaptıkları hikâyesini dinleyen Siranuş, kendi çocuğunu sırf eşinden boşanmadığı için veledizina sayan medeni Avrupa kanunlarının mantıklı olmadığını ve bunun kabul edilemeyeceğini söyleyince Refet, böyle durumların İslâm medeniyetinde olmasının mümkün olmadığını söyler. Yazar olarak romanın en canlı kişisi Ahmet olan Ahmet Mithat Efendi²⁷⁵ İslâm'da evliliğin çözülemeyen bir bağla bağlı olmadığını, şeri kuralların insanları mağdur etmediğini belirtir. Ağavni, babasının yaşadığı olayın İslâm dünyasında meydana gelmesi durumunda

²⁷⁴Ahmet Mithat Efendi kurmaca bir tür olan romana, çoğu zaman gerçeklik işlevi yükler. *Mesâil-i Muğlaka* romanının girişindeki "İfade" bölümünde kendi romanlarının gerçeklik açısından tartışılmayacağını belirtir. "Muharrir-i âciz şimdiye kadar "*Hasan Mellah*" gibi "*Paris'te Bir Türk*" gibi "*Demir Bey*" gibi "*Acâyib-i Âlem*" gibi bir hayli romanlarını Avrupa memâlik-i muhtelifesine isnat ve talik eylemiştir. Bunların kâffesine ait oldukları mahallerin hâlleri hakikate tamamıyla muvafik olarak tasvir edildiği temine hacet görülemez. Zira aklâm-ı intikad bilcümle asarımızı temyiz etmiş olduğu ve her mntıkada bunların birçok cihetlerine birçok diyebilecek şeyler bulunduğu hâlde hakikate muvafakatları aleyhine kimse bir şey diyememiştir." der. Bahsedilen bu romanlarda geçen yabancı yerlerin ve yabancı hayatların yanlış anlatıldığını söyleyenlere, "Burhanınızı getiriniz." deneceğini ifade eder. Mithat Efendi, bu tarz romanlarda maksadın Avrupa ahvalinin öğrenilmesi olduğunu da belirtir. "Roman okumaktan maksat insanın bilmediği şeyleri bu vesile ile öğrenmek midir? O hâlde bizim için öğrenmesi hem de ne kadar mükemmeli mümkün ise o kadar mükemmel olarak öğrenmesi nafi olan şey mutlaka Avrupa ahvalidir. (...) Zira kendi terakkiyât-ı maddiye ve maneviyemiz emrinde istidlâl, imtisal eylediğimiz şeyler hep Avrupa ahvâl-i mâişet-i medeniyyesidir. Hüsnüyâtını öğrenmeliyiz ki ahz ve taklit edebilelim. Kubhiyyâtını öğrenmeliyiz ki ret ve tevakkî mümkün olsun." (*Mesâil-i Muğlaka*, s.6). Avrupa ahvalinin öğrenilmesini zaruret olarak gören Ahmet Mithat Efendi, Avrupa'ya dair ne varsa, iyisiyle kötüsüyle öğrenilmesi gerektiği ve ülkenin kurtuluşunun ancak bu vesileyle mümkün olacağı kanısındadır. Batı romanından aldığı ilhamı birtakım yerli çeşnilerle ile süsleyerek eserler kaleme almış, bu sebeple yarattığı tiplerde kültürel çelişkiler ortaya çıkmıştır.

²⁷⁵Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bakış 1, Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*, 62.

nasıl bir netice olacağını sorunca Refet, Antuvan Kolariyo'nun eşi Novart'ı uygunsuz hâlde gördüğü ilk gün boşayabileceği, ardından da Mâryâm Dudu ile nikâh kıyabileceği cevabını verir. Hatta Novart'ı boşamayıp onun üzerine evlenebileceğini de ekler. Bu cevaba Ağavni ve Siranuş şaşarlar. Ahmet Mithat Efendi üç karısı olduğu hâlde onu dördüncü eşi olarak dahi alabileceğini ifade eder. Buna Ağavni aldatılma karşısında böyle bir uygulamanın olmasını takdir eder. Ahmet Mithat Efendi meşruiyet dairesinde bundan güzel bir uygulama olamayacağını söyleyerek İslam'ın böyle durumlarda çok eşliliğe cevaz vermesini över.

Romanda hayatın çemberinden geçmiş bir kadın olan Ağavni'nin durumu üzerinden İslami yasaların insani tarafının gelişmişliği gösterilmeye çalışılmıştır. Ahmet Mithat Efendi alafranga yaşam tarzına sahip Osmanlı'da yaşayan yabancılar üzerinden çok eşliliğin toplumsal hayat için ne kadar büyük bir nimet olduğunu bu romanda tekrar gündeme getirmiş, yabancı kökenli kahramanlarına da bunu tasdik ettirmiştir.

Ahmet Metin ve Şirzat (1309/1892) romanında Ahmet Metin, hizmetçisi Vasiliki ile Süreyya'nın nişanlanması üzerine Neofari'ye Osmanlı'da evlilik âdetleri hakkında malumat verir. Ahmet Metin'in verdiği bu malumatların yazılması hâlinde Avrupalıların Osmanlı hakkında her şeyi tafsilatıyla öğrenebileceğini belirten Ahmet Mithat Efendi konuyu çok eşlilik meselesine getirir. Osmanlı'daki çok eşlilik meselesini Batı'daki tek eşlilikle kıyaslayan Ahmet Mithat Efendi esasında çok eşlilik ruhsatının aileleri koruduğunu, Avrupa'daki tek eşliliğin ise gayrimeşru olarak birden çok eş anlamına geldiğini belirtir. Erkeklerin eşlerinin üzerine evlenmesi ihtimaline karşı eski eşin ortada kalmaması için çok eşliliğin kadını koruyucu bir zırh olduğunu, İslâm'da boşanma hakkının olmasının bireyleri rahatlattığını, yeniden evliliğe müsaade verilerek ahlaksızlığın ve huzursuzluğun önüne geçildiğini ortaya koyar.

Ahmet Mithat Efendi romanda Osmanlı'da çok eşlilik hususunda erkeklere müsaade edilmesine rağmen ailelerin çoğunun tek eşli olduğunu beyan ederken çok eşliliği zaruretlerin neticesinde uygulanabilecek bir ruhsat ve Batı'nın

ahlaksız hayatına karşı bir tedbir olarak önerir²⁷⁶. Ayrıca erkeklerin ikinci defa evlenmesi ihtimaline karşı eski eşin ortada kalmaması için çok eşliliğin kadını koruyucu bir zırh olduğunu, İslam'da boşanma hakkının olmasının bireyleri rahatlattığını, yeniden evliliğe müsaade verilerek ahlaksızlığın ve huzursuzluğun önüne geçildiğini ortaya koyar. Ahmet Mithat Efendi Avrupa'da çok eşliliğin olmaması sebebiyle bireylerin gayriresmî olarak kendilerine eşler edindiğini, bunun da toplumsal ahlaka zarar verdiğini iddia eder.

Ahmet Mithat Efendi *Gönüllü* (1314/1898) romanında Müslüman bir Türk'ün gayrimüslim olan çocukluk aşkıyla tekrar buluşması ve kadının kuma olarak onunla evlenmesini işler. Osmanlı-Yunan savaşı sebebiyle tesadüfen yıllar sonra eski sevgilisini karşısında gören Filomene, Recep Köso'ya yanındaki çocuğun onun oğlu olduğunu söyler. Evlendiği erkekle “mariage de convenance” yani karı kocanın odalarının ayrı olduğu bir evlilik yaptığını, “séparation de cour” (iki vücudun birbirinden ayrılması) usulünü tercih ettikleri için kocasıyla asla cinsel ilişkiye girmediğini, hayatında sadece Recep Köso'nun olduğunu anlatır ve Recep Köso'ya “kocacığım” diye hitap eder. Ancak Recep Köso bu konuda biraz tereddütlüdür. Çünkü kendisi evli bir adamdır ve bu durumu Filomene'ye açıklaması gerekmektedir. Eğer Filomene ikinci eş olmaya rıza gösterirse o zaman evlilik yani ikinci kavuşma gerçekleşebilecektir. Filomene sevdiği erkeği başka bir kadınla paylaşmaya razı olur. Bu noktada bir kadının sevdiği erkeğin mutluluğu için kumaya rıza göstermesi manidardır. Ancak Recep'in ilk eşinin bu evliliğe nasıl bir tepki verdiğine romanda değinilmez. Erkeğin ikinci bir eş almasının sunduğu imkânla nikâh kıyılır. Böylece hem Recep hem de Filomene bahtiyar olur. Çok eşlilik nimeti sayesinde her iki kadın da mağdur edilmez.

Ahmet Mithat Efendi konusu Paris'te geçen son eseri²⁷⁷ *Mesâil-i Muğlâka* (1316/1898) romanında da çok eşlilik konusunu gündeme getirmiştir. Bir çay ziyafetine katılanlar arasında Abdullah Nahifi ve Madam La Baron de Rose Bouton da vardır. Madam Bouton bu çayda sadece Abdullah'ı değil, Müslümanlığı da tanımıştır. Avrupalılar'ın İslam denince ilk aklına gelen şey çok

²⁷⁶Andı, *Roman ve Hayat*, 157.

²⁷⁷Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Mithat Efendi*, 458.

eşliliktir ve Madam Bouton da çok eşlilik meselesini ilk defa bu çay ziyafetinde duymuştur. Bu noktada Ahmet Mithat Efendi Avrupalıların poligamiyi ilk duyduklarında hoş karşılamadıklarını söyledikten sonra bu işin sefasına da imrendiklerini belirtir. İmrenme nedeni erkeklerin zevk âlemlerinde sınırsız ilişki yaşadıkları zannıdır. Bu toplantıda Abdullah Nahifi'nin tıpkı *Paris'te Bir Türk* romanının Nasuh Efendisi gibi, kuvvetli bir Fransızca ile çok eşliliği ikna edici bir şekilde açıkladığı görülür. Açıklamalarında kuzeyin soğuk ikliminde erkekler için çok eşliliğe ihtiyaç olmadığı, güneyin sıcakkanlı insanları için çok eşliliğin çok gerekli olduğunu anlatınca orada bulunan kadınlar yüzlerini Doğu'ya çevirirler.

Paris'te Bir Türk romanında Cartrisse'ye Nasuh Efendi'nin poligami konusundaki açıklamalarını onaylatan Ahmet Mithat Efendi çok eşliliği İslamın en nazik ahkâmından olarak gördüğü *Mesâil-i Muğlaka* romanında ise Nahifi'nin haklılık vurgusunu, doymak bilmeyen cinsel iştiha sahibi Madam De Rose Bouton'a söyletmiştir. Çok eşliliğin herkes için mümkün olmayacağını belirten Madame Bouton, Paris erkeklerinin çok küçük yaşlarda hastalandığını bu sebeple onlara tek eşliliğin dahi çok olduğunu belirtir. Müslüman memleketlerde fuhuş denen şeyin olmaması sebebiyle erkeklerin zinde olduğunu, kötü alışkanlıktan uzak durdukları için cinsel iktidarlarının yüksek olması sebebiyle onlara bir kadının az geleceğini de ekler. Madame Bouton çok eşlilik meselesini erkeğin cinsel iktidarına getirip dayamıştır. Ancak İslam'da çok eşlilik meselesinde esas olan şey kadınların, dolayısıyla toplumun korunmasıdır. Özellikle ekonomik bağımsızlığını kazanamayan kadın için sığınacağı kerhi bir liman olarak düşünülmesi gereken çok eşlilik, burada sadece cinsellik boyutuyla ele alınmıştır. Zira Madame Bouton'dan da bundan başka bir şey beklenemezdi.

Aynı çay toplantısında bir Fransız ile İranlı bir siyaset adamı arasında geçen konuşmada İranlı, Avrupa'da fiilen ve maddeten çok eşliliğin olduğunu söyleyince Fransız Monsieur De Burgard İslam dünyasındaki çok eşlilik anlayışını över. Olaya cinsel açıdan bir açıklama getiren Madam Bouton'un iddialarıyla Burgard'ın kendi ırkını zemmeden ifadeleri de bir tezat teşkil etmektedir. Çünkü Madam Bouton, Müslüman erkeklerin gücünden dolayı çok eşliliği uyguladıklarını ifade ederken Avrupalıların içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarla cinsel güçlerinin zayıfladığı iddiasına mukabil, Burgard'ın

Avrupalıların şehvet tuzağına düştükleri iddiası çelişir. Burgard'ın ifade ettiği gibi Müslümanlar çok eşlilik konusunda yayayken Avrupalılar çok eşliliği eleştirmelerine karşı uygulamada seğirterek gitmektedirler. Ahmet Mithat Efendi çok eşliliği ahlaksız ilişkilere karşılık meşruiyet dairesinde olduğu için daima savunur.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Jön Türk* (1326/1910) romanında çok eşlilik konusu belli bir olay çerçevesinde değil, Ceylan ile Nurullah'ın Osmanlı ile Batıyı karşılaştırdıkları konuşmalarda dile getirilmiştir. Nurullah aydın bir Osmanlı olarak anlatılırken Ceylan tamamen Batı hayranı hoppa/züppe ve yozlaşmış bir tip olarak çizilmiştir. Ceylan, “mariage liber” yani özgür evlilik taraftarıdır. Bu düşüncesi yer yer feminizme doğru kaymaktadır. Bu noktada Ceylan'ın, Nurullah Bey'e âdeta yalvararak onu cinsel ilişkiye zorlaması, onun olumsuz ahlakı hakkında fikir vermektedir. Ceylan, Nurullah Bey'e yaptığı açıklamalarda bir erkeğin cinsel arzusu için bir kadına köpek gibi yalvarması, ağlaması, sızlaması insanlar tarafından ayıp sayılmazken bir kadının aynı hislerle bir erkeğe yalvarmasının çok ayıp sayılmasının yanlış olduğunu iddia eder. Nurullah böyle düşüncelere sahip olan Ceylan gibi bir kızla evlenmenin sakıncalarını düşünürken onun aşırı cinsel hürriyet merakının, evliliği/aileyi zehirleyebileceğine kanaat getirir. Bu noktada serbest evlilik düşüncesinin felâketi Nurullah'ın düşüncelerinde takip edilir ve İslam'daki çok eşlilik ile Batı'nın evlilik modeli karşılaştırılır. Nurullah/Ahmet Mithat Efendi Avrupa ahlakını ve yaşam tarzını idealize eden Ceylan'a karşı yerli hayatı savunur. Avrupa'da çok eşlilik olmadığını iddia eden Ceylan'a Nurullah güçlü ve zengin olan bireylerin içinde tek eşle idare eden kimse bulunmadığını belirterek Avrupa'da kadınların dahi tek eşle yetinmediklerini ifade eder. Paris'te serbest evlilik düşüncesinin hâkim olmaya başladığını belirten Ahmet Mithat Efendi bu konuyu *Paris'te Bir Türk* romanında dile getirdiğini, romanı okuyan Fransızların olayların gerçekliğine şaşırdığını anlatır. Gerçekçi bir yazar olduğunu her fırsatta dile getiren Ahmet Mithat Efendi²⁷⁸ *Paris'te Bir Türk* romanını delil gösterip Paris'te çok eşliliğin

²⁷⁸Gökçek, “Tanzimat Dönemi Türk Romanı İçin Bir Çerçeve Denemesi”, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 59.

yasal olmayan yollarla var olduğunu, hatta toplumun önemli bir kısmının bu şekilde yaşadığını beyan eder. Ona göre, Batı’da aile kurumunu koruyucu ahlaki kurallar Hristiyanlık kaynaklı olmak üzere çok zayıftır. Öte yandan Katoliklikte boşanma olmayışı da Avrupa’nın toplumsal ahlakına zarar vermektedir.

Eşlerini aldatma konusunda rahat olan Fransızlar²⁷⁹ arasında aldatma neticesinde vukua gelen olayların Osmanlı toplumunda felakete sebep olabileceğini belirten Ahmet Mithat Efendi, Fransızlar gibi yaşama meraklısı ve cinsel özgürlük yanlısı Ceylan’la evliliğin tehlikeli olduğunu ifade eder. Cinsel özgürlük taraftarı Ceylan’ın çağdaş Avrupa kadınlarından bir farkı yoktur. Çünkü onlar zevk almak arzusundadırlar ve birlikte oldukları eşleri veya sevgilileri bunu sağlamazsa bir sevgili bulmakta tereddüt etmezler²⁸⁰. Bu noktada Ahmet Mithat Efendi’nin feminizmi benimsediğini söylemek kolay görünmemektedir. İlk eserlerinde ahlaki ölçülerde kadınlara değer veren ve çok eşliliği zımnen eleştiren Ahmet Mithat Efendi, son eserinde yetiştiği toplumun normlarına doğru yönelmiştir. Tanpınar’ın belirttiği gibi, “O, Hristiyan dünyası ve Avrupa ahlâkı karşısında daima saf ve Avrupa kültürüyle muvazeneli şekilde aydınlanmış yerli ahlâkın ve örfün müdafii olacaktır.”²⁸¹ Ahmet Mithat Efendi şiddetli bir Batılılaşma taraftarı olmasına karşın kadın erkek ilişkilerinde erkeğin üstünlüğünü savunur. Çok eşliliği savunması ve romanlarında Avrupa’daki evlilik ilişkilerinin karşısına onu çıkarması bu konuda Doğulu olduğunu gösterir²⁸². Eserlerinde “gerçeklik” işlevi yüklemesine ve onu incelemesine rağmen zaman zaman gerçek hayattakine benzemeyen, iyilerin her zaman ödüllendirilip kötülerin hakettikleri cezayı almasının sebebi, mensubu olduğu din ve medeniyet dünyasından gelen değerler silsilesinin sonucu oluşan zihniyet dünyasıdır²⁸³.

²⁷⁹Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 17.

²⁸⁰Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 23.

²⁸¹Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1997), 472.

²⁸²Jale Parla, *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri* (11. baskı) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 37-38.

²⁸³Gökçek, “Tanzimat Dönemi Türk Romanı İçin Bir Çerçeve Denemesi”, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 55.

Ahmet Mithat Efendi eserlerinde biz ve onlar ekseninde doğrunun daima itidalde olduğunu savunur. Buna göre o, yozlaşmadan değişimden, geçmiş reddetmeden geleceğin ve yeni bir Osmanlı kimliğinin inşasından²⁸⁴ yanadır. Ahmet Mithat Efendi'nin ilk eserlerinde görülen aşırı Batı hayranlığının son eseri olan *Jön Türk* romanında dengeli bir seviyeye ulaştığı görülmektedir. Daha önce belirtildiği gibi o, öğrendiği yenilikleri hemen eserine taşıyan, ilk etapta üzerinde fazla düşünmeden yazan bir romancıdır. Onun eserlerinin kronolojik sırayla okunması geçirdiği fikirselleşimi görmek bakımından önem taşımaktadır.

Ahmet Rasim'in *Tecârib-i Hayat* (1308/1891) adlı eserinde kadınları erkeğin zevk kölesi olarak gören Ziya adlı bir tipin eşini alenen aldatışı anlatılmıştır. Kocasının başka kadınlarla ilişkisi olduğunu öğrenen Hasne eşinin başka bir kadınla evlenme isteğini anlayışla karşılarken onun gayrimeşru bir ilişkiye girmesine razı olmaz. Dolayısıyla meşru bir dairede olan evliliğin mutsuzluk getirmeyeceğine inanır. Eşlerin birbirine karşı dürüst olmaması ailenin yıkılmasında en önemli etkidir. Birbirine karşı hislerini ve düşüncelerini açık açık söyleyemeyen çiftlerin sonu hüsrandır. Çünkü yalana istinaden kurulan yuvalar, yalanın ortaya çıkmasıyla tarumar olacaktır. Hasne'nin belirttiği gibi yasal olan ve bilinen zararsız olandır. Hasne "problem karşısında soğukkanlı" kalır ve "cesur kadının yolu"²⁸⁵ olarak tarif edilen, eşini ilişkisinde serbest bırakır. Böylece Ziya rahat hareket eder. Ancak Hasne soğukkanlı bir şekilde kocasına bir oyun oynar. Kocasına gelen mektupları temize çekip onları çekmecesine yerleştirir ve yanına kardeşinin fotoğrafını koyarak evden birkaç günlüğüne ayrılır. Ziya bu arada karısının eşyalarını karıştırınca mektuplarla fotoğrafı görür ve çok sinirlenir. Sonra kendi yaptığının yanlış olduğunu anlayarak büyük pişmanlık duyar. Bu esnada odaya giren Hasne kocasına ders verir. Kocasının yaptığı şeyi yapması karşısında kendisinin ya ölümle tehdit edileceğini ya da boşanacağını belirtir. Ahmet Rasim, Hasne'nin dilinden aldatmaya karşı çok eşliliği çıkarmakta, gayrimeşru ilişkidense meşru bir ikinci evliliğin daha insani olduğuna inanmaktadır.

²⁸⁴Bu konuda geniş bilgi için bk. İbrahim Tüzer, *Ahmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 351 s.

²⁸⁵Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 120-121.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mutallaka* (1314/1898) romanında çok eşlilik konusu geçer. Boşanmış bir çiftin birbiriyle mektuplaşmalarından oluşan romanda, evin gelini eski kocasına yazdığı mektupta kaynanasının ifadesi olarak erkeğin çok eşlilik hürriyeti yanında istediği zaman hovardalık yapabilme hürriyeti olduğunu beyan eder.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Metres* (1316/1899) romanında İstanbul'un elit semtlerinde yaşayan kibar tiplerin²⁸⁶, Batılı/çağdaş olduklarını göstermek için birbirleriyle yarışarcasına metres peşinde koşmakta oldukları müşahede edilmektedir. Eserde çok eşli Şâdi Efendi adında bir kişiden bahsedilmişse de kişiliği tam oluşturulamamış, roman kahramanı Firûze Hanımefendi'nin geçmişi aydınlatılmak için ondan bahsedilmiştir. Şâdi Efendi'nin amelimanda²⁸⁷ karıları vardır. Altmış dokuz adet odalığının üstüne Firûze Hanımefendi'nin yetmişinci olarak geldiği anlatılmıştır. Şâdi Efendi romanda birden çok eşe ve yetmiş adet odalığa sahip olmasına rağmen sadece Firûze Hanımefendi'den bir çocuğu olmuştur. Eşlerinin kumaya karşı olumsuz bir tavır takındığına dair eserde bir ifade yoktur. Yazar da çok eşliliğe olumsuz bir bakış sergilememekle birlikte meseleye ironik bir tarzda yaklaşır.

Romanın alafrangalık sevdalısı kahramanı Hami'nin alaturka eşi Saffet Hanım ismiyle müsemma son derece saf bir tiptir ve nemelazımcıdır²⁸⁸. Kocasının Beyoğlu'nda bir metres edindiğini öğrendiği zaman büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Kocasını Hami'nin, metresine yedirmek arzusuyla annesinden para almak için eve geldiği bir gün, Saffet kocasından kendine bir şeyler söylemesini beklerken kocası tarafından aşağılanınca kocasından intikam almak için ondan boşanmak fikrine dahi düşer. Saffet kocasından boşanmak arzusu duyup bunu evde açıklar ve babasının evine gider. Bu noktada Saffet'in annesinden kendisine ciddi miras kaldığı, bu parayla rahat bir şekilde geçinebileceği ancak Saffet'in bunu akıl edemeyeceği de vurgulanır. O, bir yönüyle saflığın timsali iken diğer yönüyle de sa-

²⁸⁶Önder Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), 90.

²⁸⁷Farsça bir kelime olan "amelimânde" Osmanlıca sözlükte, "iş yapmaktan kalmış, iş göremez durumda olan." şeklinde tanımlanmıştır. (Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 11. Baskı, 1993), 31).

²⁸⁸Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 101.

dakatin timsalidir. Üvey annesi eve dönen kızını teskin edeceği yerde onu suçlu durumuna sokar ve ona erkeklerin aşk hürriyetleri olduğunu ve kocasının isterse onun üstüne dahi evlenebileceğini söyleyip eve gönderir. Bu bakış açısı geleneksel insanın bakış açısıdır. *Metres* romanında çok evli bireyler detaylı bir şekilde anlatılmamıştır. Eşinin kendini aldattığını öğrenen bir kadının kocası tarafından sevilme koşuluyla kuma olmaya bile razı olduğu görülür. Diğer taraftan eşinden boşanmak arzusuyla babasının evine dönen kadına üvey annesi, erkeğin keyfine karışılmayacağını, kocasının isterse onun üzerine dahi evlenebileceğini söyler ve onu tekrar kocasının yanına gönderir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hayattan Sahifeler* (1335/1919) romanı İstanbul'un kenar mahallelerinde yaşayan sıradan insanların para kazanmak için ahlaklarını kaybedişlerinin anlatıldığı bir romandır. Sürtük Hacer'in kızı Hürmüz annesi gibi bir fahişedir. Mahallenin delikanlılarıyla gınaşırı sevişmektedir ve bu sebeple hamile kalmıştır. Kızının hamile kalması karşısında şaşkına dönen Sürtük Hacer namusunu temizlemek arzusundadır. Bunun için Eyüp'te birkaç parça dükkân ve evi olan Manav Veli Ağa adında altmış yaşında bir ihtiyarla kızını evlendirmek ister. Veli Ağa saç sakalı ağarmasına rağmen genç kızlara karşı büyük bir zaaf içindedir. Bu yönüyle o, *Toraman* romanındaki Şuâyib Efendi'nin devamı olan ihtiyar hovarda tipidir²⁸⁹. Manav Veli Ağa evli ve iki çocuk sahibidir ve Hürmüz için deli olmaktadır. İşte Sürtük Hacer kızını bu adamla evlendirerek kızının namusunu temizlemek hevesindedir. Bu durumu kızına da açar. Onu yaşlıca bir adama vereceğini söyler. Manav Veli, Hacer'in kendisiyle evlenmek istediği müjdeli haberi alınca çok mutlu olur. Eserin içeriğinden gelen sebeplerle Âti gazetesinde tefrika edilirken romanın sansür tarafından devamı yasaklanmış ve sonra da tamamlanamamıştır²⁹⁰.

Evli bir kadın olan Sürtük Hacer, evinin geçimini fahişelik yaparak ve zengin insanların cenazelerinde gözyaşı dökerek sağlamaktadır. Hayatta en büyük gayesi para kazanmaktır. Çocuklarını kendi yaşadığı hayattan uzak tutma düşüncesindedir. Fakat genetik mirasın gereği, kızı annesine çekerek mahallenin deli-

²⁸⁹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 237.

²⁹⁰Mustafa Nihat Özön, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserler Hakkında Mütalâalar* (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945), 242.

kanlılarının seks oyuncağı olur. Hamile kaldığı anlaşıldığında bile sevişme seanslarına ara vermez. Annesi onun namusunu evli ve yaşlı bir adamla onu nikâhlayarak kurtarma hevesindedir. Veli Ağa kadın düşkün olduğu için Hacer'in şeytani teklifine hemen razı olmuştur. Roman, çocuk doğduktan sonra bittiği için evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediği bilinmez. Bu noktada çok eşliliğin namussuz bir kızın namusunu temizleyici özelliği üzerinde durulur. Yaşlı bir adam olan Manav Veli'nin genç kızlara karşı zaafi eleştirilirken çok eşliliğin toplumsal ahlak anlayışında namusu koruyucu yönü öne çıkarılmıştır. Bekâr ama ahlaksız bir genç kızın "evli erkeklerin imkânlarından istifade"²⁹¹ edebilmesi için onunla evlendirilme düşüncesine kapıldığı görülmektedir. Çünkü evli erkekler meslek hayatlarında ileri bir konumdadırlar ve sahip oldukları evlilik zırhı ile kendine sığınan kadınları hem maddi olarak hem de manevi olarak koruyabilirler.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Toraman* (1335/1919) romanında çok eşliliğin olumlu ve olumsuz yönleri bir arada değerlendirilmiştir. Genç bir kadınla evlenmek için yanıp tutuşan Şuâyib Efendi, ikinci eşi tarafından aldatıldığını düşünmeye başladıktan sonra evliliği cehennem olarak görür. Tek kadınla evlenmeyi cehennem olarak görürken çok kadınla evlenmeyi "esfel-i sâfilîn"e düşmek olarak tanımlar ve oğluna evliliğin zararlı olduğunu söyledikten sonra çok eşliliği insanlığın en alçak seviyesi olarak tanımlar. Oğluya sohbetlerinde o, bir filozof misali evlilik hakkında açıklamalarına devam eder. Konuşan o değil, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bizzat kendisidir. Çünkü bu sözler roman boyunca pasif ve bilgisiz bir karakter olan Şuâyib Efendi'nin söyleyebileceği sözler değildir. Aziz, babasının evlilikle ilgili tavsiyesini haklı bulmadığını babasına evliliğin bir zaruret olduğunu, kanunların bunu emrettiğini ve evlilik olmazsa âlemde düzen olmayacağını söyleyince Şuâyib Efendi insanlar arasında evliliğin düzeni olmadığını düzenin horozlarla tavuklar arasında olduğunu söyler. Horozların yakaladığı tavukla evlendiğini belirterek çok evlilikten çok eşliliğe doğru evrilen bir bakış açısına sahip olduğunu açıklar²⁹².

²⁹¹Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 156.

²⁹²"Çok eşlilik" tabiri ile "çok evlilik" tabiri aynı anlama geldiği düşünülse de aynı değildir. Çok eşlilik yasal olmayan eşleri kapsarken çok evlilik yasal olan evliliği kapsar. Dinlerin emrettiği

Şuâyib Efendi oğluna filozofça açıklamalarında, erkek için tek eşliliğin mümkün olmadığını, çünkü tabiatın bunu böyle ayarladığını iddia eder. Âlemde meydana gelen cinayetlerin ve fuhşun yegâne sebebi olarak da kadını gösterir. Bu noktada Şuâyib Efendi, erkekler için çok eşlilikten gayri yol olmadığını belirtmesine rağmen İslam'ı da diğer dinlerle aynı kefeye koyarak dinin gayrimeşru yollardan uzak durma emrinin uygulanabilir olmadığını iddia eder. Hâlbuki onun açıklamalarına en uygun anlayış İslami gelenekte vardır. Ama nedense o bunu öne çıkarmak istemez. Onun tasvip ettiği çok eşlilik “horoz tarzı”dır. Onlar, tavuk gördükleri zaman ihtiyaçlarını gidermek için hemen teşebbüse geçerler. Nikâhı veya kanuni olanı aramazlar. Buna benzer bir anlayış MÖ 5. yy.'da İran'da ortaya çıkan Mezdekizm fikrinde görülür²⁹³. Sasaniler zamanında Mazdek insanların bütün mallara ve kadınlara ortak olması gerektiğini ileri sürer. Mazdek'e göre insanlar hayata nasıl ortaksa kadınlara da öyle ortak olmalıdır ve evlenme akti ortadan kaldırılmalıdır²⁹⁴.

Şuâyib Efendi çok eşlilik taraftarıdır ama ikinci evliliğini yaptıktan sonra bunun için nikâhı gerekli şart olarak görmemeye başlar²⁹⁵. Acı durum ise böyle bir fikre sahip olan adamı, sebebi aşk olarak gösterilen bir nedenle, kendi oğlunun üvey annesiyle sevişerek aldatmasıdır. Öbür taraftan ikinci eşi Binnaz onu tavukçasına bir anlayışla istediği her horozla birlikte olarak aldatmıştır. İlk karısı Hasna Şuâyib Efendi'nin ikinci bir evlilik yaptığını komşularından duyunca durumu kocasına sorar. Şuâyib Efendi bu haberi yalanlar. Hasna Hanım kocasının ikinci evlilik yaptığını inanmak istemediği için bu konuda Şuâyib Efendi'nin açıklamalarına kanar. Anlatıcı bunu “genel hayatın kuralı olarak” açıklar. Bu açıklamayla kocaları tarafından ihanete uğrayan kadınların kendileri açısından vahim bir durum olan kumalığın gerçekleşmesini kabullenemedikleri ifade edilir.

çok eşlilik değil çok evliliktir. Daha geniş bilgi için bk. Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır*, 205 s.

²⁹³Mezdekiyye hakkında bilgi için bk. Kenan Has, “Mezdekiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 29 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 523-524.

²⁹⁴Kenan Has, “Mezdekiyye”, 523.

²⁹⁵İtalyan yazar Willy Pasini Avrupa toplumunun sadakat ilkesini yitirdiğini ve gittikçe serbet ilişki modeline doğru gittiğini birtakım verilerle anlatır. Daha geniş bilgi için bk. *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 192 s.

Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* (1902) romanı İstanbul'un elit tabakalarına mensup insanların sapkın ilişkilerinin anlatıldığı bir romandır. Roman, aile ve ev merkezinde bireylerin yaşadığı ahlaki zaafı ve bu zaafın oluşturduğu çatışmaları işler. Baştan sona aldatma ve aldatılma teması esere hâkimdir. Eserde anlatılan tüm hayatlar kırıktır. Romanda hizmetçi Andelip Bacı'nın dilinden kocanın önemi vurgulanmış, kocasızlığın namuslu kadınlar için bir felaket olduğu belirtilmiştir. Eski kocası Andelip Bacı'nın çocuğu olmadığı için onun üzerine kuma almak istemiş, bu nedenle o, evden kaçmış ve Vedide'ye bacı olarak eski hanımının yanına dönmüştür. Kafasının bir yerinde yeniden evlenme fikri daima durmaktadır. Evliliğin bir kadın için en büyük saadet olduğunu düşünen Andelip Bacı, kocasından ayrılmak isteyenleri hoş karşılamaz ve onları kocalarından ayrılma kararlarından sürekli vazgeçirmeye çalışır. Andelip Bacı kocasının üzerine kuma getirmesi sebebiyle hiddetlenip ondan boşanmanın ıstırabını çekmektedir. Kocasız kalmanın, dul bir hayat sürmenin ve çocuksuzluğun ıstırabını iliklerine kadar yaşamıştır. Bu tür kadınlar “boşanmanın evlilik öncesine dönmek olmadığını anlayınca, tekrar evlenme ihtiyacı ile bir erkeğin ikinci hanımı olmaya razı olabilir.”²⁹⁶ Bu pişmanlık üzerine kocasının kendi üzerine üç tane daha karı olsa bile ondan ayrılmaması gerektiği düşüncesine kapılır. Bu düşünce kadının kendini güvende hissedebilmesi için kocaya ihtiyacı olduğunun yansımasıdır. Dolayısıyla ekonomik özgürlüğü olmayan kadının yasal bir rakibi olsa dahi eşinden ayrılmak istememesi “insanlığın uzun bir poligami” tarihine sahip olmasıyla ilgilidir. Zira kadınların ekonomik güç kazandığı dönemlerde çok eşlilik azalmıştır²⁹⁷. Eserde anlatıcının veya yazarın çok eşlilik konusuna dair ifadesi yoktur. Alt tabakadan bir insan olan Andelip Bacı'nın dilinden evliliğin kadınlar için önemi vurgulanmış, çok eşlilik kötülenmemekle birlikte tam olarak da övülmemiştir. Andelip Bacı kendi üzerine evlenmek isteyen kocasından ayrıldığı için pişmandır. Pişmanlığını ifade ederken keşkeler eşliğinde kocasının üstüne evlenmesine rıza göstermesi gerektiğini dahi söyler.

²⁹⁶Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 45.

²⁹⁷Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 33.

Halide Edip Adivar'ın *Handan* (1329/1913) romanı, İngiliz terbiyesiyle yetişmiş bir kadın olan Handan'ın yaşadığı trajik hayatın hikâyesidir. Romanda yabancı bir kadının zengin bir erkekle evlenip kuma olma iştiyakı içinde olduğu görülür. Anlatıcı istemeden de olsa kadınların çok eşliliğe eğilimli olduklarını açıklar. Bu eğilimde başat etken ekonomidir. Zira ekonomik özgürlüğünü kazanamayan kadınlar kendilerini “korunacak bir nesne”²⁹⁸ konumuna getirerek ikinci eş de olsalar sığınacakları güçlü bir liman ararlar. Mod'un teyzesi Betty de yeğenin artık kendisini çalıştırmayacağından bahsederek onun Handan gibi bir “madam” olacağını çevresindekilere gururla anlatır.

1.2.3. Türk Romanında Çok Eşliliğe/Çok Evliliğe Olumsuz Bakan Romanlar ve Roman Kahramanları

Ahmet Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat* serisinin ilk kitabı olarak yayınladığı *Esaret* (1287/1870) adlı eserinde çok eşlilikten bahseder. Evlilik kurumunun önemine dikkat çekilen ve dönemin geleneksel evlilik anlayışına dair eleştirilerin²⁹⁹ bulunduğu bu eserde, odalık bir eşe sahip olan Zeynel Bey'in eli altında bulunan diğer cariyesi Fitnat'a tutkuyla bakması, onu eşinin üstüne odalık yapma iştiyakı ve buna karşı gösterdiği sabır ele alınıp işlenmiştir.

Eserin filozof karakterli³⁰⁰ kahramanı Zeynel Bey bir odalıkla evlidir. Küçük yaşta eve getirdiği cariye Fitnat'ın fiziksel ve cinsel gelişimi dikkat çekici hâle gelir. Bu sebeple Zeynel Bey'in³⁰¹ aklından Fitnat'ı odalık yapma fikri geçer. Tereddütlü düşüncelerin ardından Fitnat'ın kendi evladı olmadığını, esir olduğunu düşünerek dine aykırı bir hareket yapmadığını düşünürse de bu fikrin saçma oldu-

²⁹⁸Vilar, *Çokeşlilik*, 91.

²⁹⁹Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 464.

³⁰⁰Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*, 194.

³⁰¹Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde Zeynel Bey gibi cariyelerine karşı cinsel ilgi duyan tiplerle karşılaşılır. *Ölüm Allah'ın Emri*'nde Mustafa Paşa cariyesi Sinesaf'ı odalık yapmak için her yolu denerse de bunda başarılı olamaz. *Firkat* romanında da cariyesine âşık olan ama ona duygularını açamayan bireyin sıkıntısı işlenir. Memduh Bey'in Kafkasya'da yanına sığınıp oğulluğu olduğu Havcır, cariyesi Hacıhan'a karşı şehvet hisleriyle doludur. Eşi, kocasına karşı büyük bir sevgi beslemesine rağmen onun gönlünü her şeyden çok Hacıhan ismindeki bir cariyesinin aşkı işgal etmektedir. Hacıhan on dört yaşına varmamış olduğu için Havcır ona derdini anlatamaz. Ama gece yatağına girdiği zaman sürekli Hacıhan'ı düşünür. Havcır tıpkı *Esaret*'in Zeynel Bey'i gibi, duygularını Hacıhan'a açmadan onu satar. Daha fazla bilgi için bk. Ahmet Mithat Efendi, *Firkat, Letaif-i Rivayat, Cild-i Hâmis* (İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1302/1885), 162 s.

ğuna kanaat getirir. Çünkü o, çok eşliliğe karşı olumsuz bir fikre sahiptir. Çok eşlilik hakkında olumsuz fikre sahip olmasına rağmen, Fitnat'ın göze ve duygulara hitap eden etkileyciliği karşısında bir süreliğine beklemeye aldığı Fitnat'ı nikâhlama fikrine tekrar döner. İçinden yaptığı muhasebede kendini haklı bulur. Zeynel Bey'in Fitnat'la evlenme fikrinin arkasında bu kızın cismani özellikleri vardır. Ona karşı duyduğu cinsel hislerde nefsinin suçlamaz. Zeynel Bey'e göre, Fitnat'ın insanı cezbeden bir görüntüsü vardır. Dolayısıyla bir erkek olarak böyle güzel bir kıza sahip olma duygusu onun için gayet doğaldır. Ayrıca onu nikâhı altına almanın yasal bir zemini olduğunu, düşündüğü şeyin kanuna aykırı olmadığını hatırlar.

Ahmet Mithat Efendi *Felsefe-i Zenan* (1287/1870) bilgili bir kadınların, dönemin cahil erkekleriyle denk olamayacağını eserin evlilik düşmanı olan kahramanı Fazıla Hanım³⁰² vasıtasıyla dillendirir³⁰³. Fazıla Hanım evlatlıklarına evlenmemeleri tavsiyesini yaparken erkeklerin çok eşlilik haklarını yerer. Bu yergide kadın psikolojisinin yok sayılmasını öne çıkarır. Erkeğin evli olsa bile hoşlandığı başka bir kadınla evlenebilme imkânı yani geleneğin erkeği bu konuda serbest bırakması, erkekleri iffetsizliğe sürükleyen bir sebep olarak düşünülmektedir. Böyle bir imkâna sahip olan bir erkeğin kendine sevgi besleyen kadına sadakat göstermesinin zor olduğu Fazıla Hanım tarafından ima edilir³⁰⁴.

³⁰² Mustafa Reşit'in *Tesir-i Terbiye* romanında evlilik düşmanlığının farklı bir versiyonu işlenmiştir. Bu romanda erkeklerden çoğu defa darbe yiyen Marta, mürebbiye olarak girdiği evdeki kızı erkeklerle düşman olarak yetiştirir. Bu sebeple Marta'nın yetiştirdiği Alpida erkek düşmanı olur. Alpida, erkek düşmanı olduğu için evlense de mutluluğu yakalayamaz, eşinden kısa sürede ayrılır ve hastalanarak ölür. Mürebbiye Marta ise kendisini aldatan bir erkeği mezar ziyareti dönüşünde görür ve intikamını onu öldürerek alır. Daha fazla bilgi için bk. Mustafa Reşit, *Te'sir-i Terbiye* (İstanbul: Esteban Matbaası, 1311/1893), 100 s.

³⁰³ Fazıl Gökçek, "Tanzimat Dönemi Türk Romanı İçin Bir Çerçeve Denemesi", *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 17.

³⁰⁴ Ahmet Mithat Efendi, Batı'dan öğrendiği yeni şeyleri hemen uygulamaya geçen bir yazardır. O, *Felsefe-i Zenan*'da evlilik karşıtı kadınları işlemişken bu eserden on iki yıl sonra Fatıma Aliye Hanım'la birlikte kaleme aldığı *Hayal ve Hakikat* adlı eserde, evlenmeyen kızların histeri hastalığına duçar olduklarını iddia etmiştir. O, eserin üçüncü bölümünü histeriye ayırmış, bu bölümde kendi çeyiziyle uğraşan, çamaşır, bulaşık gibi ev işlerini öğrenerek koca bekleyen kızlarda histeri olamayacağını; süslenme düşkünü, hayalci kızların histeriye aday olduklarını beyan etmiştir. Ahmet Mithat Efendi, romanın kadın kahramanı Vedat'ın histerik durumunu yirmi yaşına kadar evlenmeyi düşünmeyip çocukluktan itibaren âşıklık istidadında olması gibi bir zıtlık içinde yaşamasıyla ilişkilendirir. O, evlenmenin ciddi bir iş olduğunu, romantik yaklaşımlarla evlenme arasındaki ilişkinin çoğu zaman hüsrân ile sonuçlandığını belirtir. Ayrıca Fransa'da kızların roman okumasının, onların histeriye yakalanabilecekleri endişesiyle yasak-

Ahmet Mithat Efendi'nin alaturkalık-alafrangalık mukayesesini yaptığı *Bahtiyarlık* (1302/1885) romanında roman kahramanı Osman Kâmil Senai'nin babası, evli olmasına rağmen karısına kuma getirmiştir. Felatun Bey tipinden daha olumsuz bir alafranga züppe tipi olan Senai Efendi³⁰⁵, Hüdavendigâr eyaletine bağlı Söğüt kasabasından Yamalı Musa Ağa'nın oğludur. Yamalı Musa Ağa'nın yedi sekiz bin dönüm arazisi, Söğüt'te ipek fabrikası ile bir hanı, Bursa'da da dükkânları vardır. Aynı zamanda o, gaddar bir iltizamcıdır. Çok zengin olmasına rağmen bahtiyar olamamış bir adam olan Musa Ağa için bahtiyarlık devlette önemli makama gelmektir. Yamalı Musa, oğlunun büyük adam olma hevesini gerçekleştirmesi için onu Bursa'da bir Rüştîye'ye vermiş, oradan mezun olunca yeni açılan Mekteb-i Sultani'ye kaydettirmiştir. Senai, annesinin desteğiyle Fransızca dersleri de aldığı için alafranga hayatı tanımaya başlamıştır. Karısını, oğluyla beraber Bursa'ya gönderince köyde yalnız kalan Yamalı Musa tam fırsatını bulmuşken kendine ikinci bir karı alır. Osman Kâmil'in annesi, kendi üzerine evlenen kocasının yaptığına çok üzülmuşse de bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Kocasının açtığı boşluğu kapatmak için hayatını oğlunun eğitimine vakfetmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Para* (1304/1887) romanında çok eşlilik işlenmiştir. Şerife Hanım, İstanbul'un en meşhur gayr-i menkul sahiplerinden biri olan Trabzonlu Mahmut Ağa'nın oğlu olan İsmail Ağa'nın kızıdır. İsmail Ağa, babasının bıraktığı mirasla zengin olmuş, hayatta paradan daha değerli bir şey tanımayan, faizci ve gaddar bir tiptir. Dört tane eşi olan İsmail Ağa'nın doğan çocukları vefat etmiş, bunlardan ancak iki kız sağ kalmıştır. İsmail Ağa'nın dört eşi vardır. Anlatıcı/yazar Ahmet Mithat Efendi onun dört eşli oluşu sebebini, dinin emrini yerine getirmek olarak belirtirken alaycı bir dil kullanır. Zira İsmail Ağa dindar değildir, rakı içip faiz alırken dini düşünmeyen bu adam, eş sayısı hususunda dinin gereğini yerine getirdiğini düşünmektedir. Eserde eşleri arasındaki rekabet ele alınmamış, sadece dört eşi olduğu vurgulanmıştır.

landığını da ifade eder. Daha fazla bilgi için bk. Bir Kadın-Ahmet Mithat, *Hayal ve Hakikat* (İstanbul: Tercümân-ı Hakikat Matbaası, 1309/1892), 83 s.

³⁰⁵Gökçek, "Tanzimat Dönemi Türk Romanı İçin Bir Çerçeve Denemesi", *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 28.

Paşabeyzade Ömer Ali'nin *Türkmen Kızı* (1307/1889) romanı şehvetperest bir adam olan Hamza Bey'in on dört/on beş yaşında (Romanın birkaç yerinde on dört ifadesi geçerken Kumru'nun konuşmasında on beş ifadesi geçer) bir kızla evlenmek istemesi sonucu gelişen dramatik olayları anlatır. Romanda, Hamza Bey üç eşi olan bir beydir. Altmış yaşında olmasına rağmen kendisine dördüncü bir eş almak istemektedir. Yazar, Hamza Bey'i roman kahramanları vasıtasıyla eleştirir. Eleştirdiği nokta ise Hamza Bey'in birden çok kadınla evlenme isteği değil, kendinden yaşça çok küçük bir kızla evlenme arzusudur. Yani çok eşlilik eleştirilmemiş, evlilikte küfüv meselesi gündeme getirilmiş, Hamza Bey'in şehveti için evlenme arzusu eleştirilmiştir. Hamza Bey'in diğer eşleri hakkında romanda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Onların sadece sayıları söylenmiş, diğer eşlerinin evlilik meselesine bakışları hakkında hiçbir değerlendirmede bulunulmamıştır. Roman kahramanı Kumru kendisiyle evlenmek isteyen Hamza Bey'in zaten yeterince karısı olduğunu ifade ederek onun evlilik için geçerli bir nedeni olmadığı cevabını vererek onun evlenme isteğinin tamamen şehvetini tatmin olduğunu belirtir.

Mizancı Mehmet Murat kendi hayatından izler taşıyan *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* (1308/1891) adlı romanında kendi dünya idealini ve siyasi fikirlerini yansıtmının yanında birçok toplumsal konuya da temas etmiştir³⁰⁶. Romanda çok eşliliğin neden olduğu bir yıkılış anlatılır. Roman kahramanı Zehra ve Mansur'un evinde kaldıkları Şeyh Salih Efendi yaşlı bir adam olmasına rağmen eşinin üstüne genç bir kadınla evlenmiş ve bu evlilikten bir çocuğu olmuştur. Şeyh Salih'in, ikinci eşinin ağabeyi kurduğu entrikalarla ailenin yıkılışını hızlandırmıştır. Ayrıca Şeyh Salih'in çocuklarının gezinti yerlerinde Türk-İslâm ahlakına uymayan tavırlar içinde olması da eleştirilmiştir. Şeyh Salih Efendi'nin ikinci eşi Müzeyyen Hanım adlı bir kızdır. Yaptığı doğum münasebetiyle Müzeyyen Hanım'ın sergüzeşti anlatılır. Onun küçük yaşlarda annesiz kaldığı, ağabeyi Raşit Efendi ile birlikte yaşadığı ifade edildikten sonra bir hayli gösterişli bir kız olduğu belirtilir.

³⁰⁶Mizancı Murat hakkında araştırma yapan Birol Emil, yazarın 31 Mart'tan sonra sürüldüğü Rodos ve Midilli'den ailesine gönderdiği mektuplarda Mansur takma adını kullandığını belgelemiştir. Birol Emil, *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler 2* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 108-109.

Çok eşliliği işleyen romanlarda eşlerinin üstüne evlenen bireylerin ikinci eşlerinin fiziksel ve seksüel açıdan öne çıktığı görülmektedir. Burada da aynı bakış açısı mevcuttur. Şeyh Salih'in, Müzeyyen'le evlenmesi de tamamen cinsel arzuyla açıklanır. Komşusunun evinde yanağını, çenesini okşatan, komşu oğlunun ona ikram ettiği eriği aldığı sırada onun sarılıp öpmesine ciddi anlamda ses çıkarmayan, kapı aralığından sakanın tacizine tepki vermeyen Müzeyyen Hanım'ın ahlakı hakkında örnek olaylar serdedilir. İleri derecede hafifmeşrepliği bulunan bir kızın “koca Salih Efendi” tarafından alınmasını toplumun yadırgayacağını belirten anlatıcı, kızın ve bu kız gibilerin ahlaki açıdan zayıf oluşunu eğitimsizliğe bağlar. Zaten o, romanın ilerleyen bölümlerinde bir karakter olarak ortalarda bile görülmez. Varlığı ile sebep olduğu olaylar açısından kurgulanmıştır. Kumalık müessesesinin icra edilmesinde belirleyici etken genellikle güzellik ve güzelliğinden kaynaklı şehvettir.

Şeyh Salih'in ikinci hanımından çocuğu olması ilk hanımından olan oğlu İsmail Bey'in çok canını sıkar. O, evden ayrılmak ister ama babası buna izin vermez. Konakta, hizmetçiler arasında İsmail Bey'in üvey kardeş istemediği ve üvey kardeşinin olmasını içerlediği konuşulmuştur. Şeyh Salih'in ilk eşinin kumasına karşı çok sevgi beslemediği, bu yüzden onu kıskandığı belirtilir. Kumanın çocuk sahibi olması onun “mazhar-ı muhabbeti” olacak, bu vesile ile evde bir süre kıskançlık rüzgârı esecektir. Çünkü çocuk sahibi olmak evde ayrıcalıklı olmak anlamına gelmektedir.

Romanın en canlı bölümü³⁰⁷ Şeyh Salih'in ikinci eşi Müzeyyen vasıtasıyla romana dâhil olan Raşit Efendi'nin olduğu bölümdür. Bu vesile ile sahtekâr ve menfaatçi bir tip olan Raşit Efendi gibi bir adamın aileye girmesine sebep olan çok eşlilik bir kez daha yerilir. Yazar-anlatıcı çok eşlilik konusunda doğrudan olumsuz bir yorum yapmamıştır. Ancak ailenin başına gelen bütün felaketlerin altında ikinci eşin/kumanın varlığını göz önüne serer. Böylece kumalık müessesesi bir kez daha olumsuzlanır. Romanın asıl kahramanı Mansur, Müzeyyen Hanım'ın çocuk sahibi olmasına dair olumlu veya olumsuz bir fikir

³⁰⁷Robert P. Finn, *Türk Romanı, İlk Dönem, 1872-1900*, çev. Tomris Uyar (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2013), 76.

belirtmez. Ancak geleneksel temennilere dair tek bir kelime söylemez. Böylece Mansur da amcasının ikinci eşini tasvip etmediğini belli eder.

Esasında romanda pek ortalarda görülmeyen Müzeyyen Hanım, Osmanlı'da mevcut olan, ancak çok yaygın olmayan çok eşliliği eleştirmek için yaratılmış bir tip olarak görülmektedir. Çok eşlilik meşru bir evlilik yolu olmasına karşın bazı zaruretlerin neticesi olarak tatbik sahası bulmuştur. Bu zaruretlerin hiçbirisi Şeyh Salih Efendi'de yoktur. Onun ikinci evliliği tamamen şehvi hislerin" neticesidir. Yazar-anlatıcı, evli ve yaşını başını almış bir adam olan Şeyh Salih Efendi'nin cinsel sebeplerle ikinci evliliğini yaparken evlenmeye imkân olmayan gençlerin Kâğıthane'de, Beyoğlu'nda yaptıklarını mazur görmektedir.

Mehmet Celal'in macera, polisiye ve aşk unsurlarını harmanladığı romanlarından biri olan *Elvâh-ı Sevda* (1308/1891) romanında yaratılan Rasih Efendi tipi üzerinden aldatma, ikinci eş, tecavüz ve boşanma konularına değinilmiştir. Rasih Efendi hiçbir ahlaki kaideye bağlı olmayan, parasının gücüyle her istediğini yapabileceğini düşünen bir tiptir ve masum kızların hayatını altüst etmekle meşhurdur. Eşini aldatan, boşayan, tecavüz eden, evine gittiği bir kadının sevgilisi tarafından rezil edilen Rasih Efendi evli olmasına rağmen son olarak şair Cemil'in eski sevgilisi Sara'yla evlenmek ister. Sara'nın ailesi ekonomik olarak zor durumdadır. Ailenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu öğrenen Rasih Efendi, onların acizliklerinden istifade etmek ister ve Sara'nın babasını işe alır. Bunda amacı Sara'yla kuma olarak evlenmektir. Sara'nın babası bu teklife hayret edince Rasih Efendi her işini kitaba uygun yapıyormuş gibi, kitapta böyle bir evliliği yasaklayan bir hüküm olmadığını söyler. İşlerinde dini hassasiyeti düşünmeyen Rasih Efendi, nefesine gelince dini aklına gelir. Böyle bir tip Ahmet Mithat Efendi'nin *Para* romanında da mevcuttur. Sara'nın babası Rasih Efendi'nin evli olduğunu öğrenince bu teklifi reddeder. Bunun üzerine işine son verilir. Ekonomik olarak büyük bir çıkmaza giren aile açlık ve sefaletten iyice perişan ve çaresiz bir duruma düşünce aşkını kalbine gömerek Rasih Efendi'nin ikinci eşi olur. Rasih Efendi romanın en kötü karakteri olarak bütün denaetleri işlemiştir. Müslümanlığı seçen Sara Melek ismini alarak ikinci eş olmayı vazife icabı kabul etmiştir. Rasih Efendi'nin karısı Mahbube ise babasına söz verdiği için kocasına ses çıkarmamıştır.

Mehmet Celal *Leman* (1912) adlı romanında annesinden kızına tevarüs eden iffetsizliği ve ahlaki çöküntüyü ele almıştır. Roman kahramanı Leman'ın annesi Nebire Hanım, kocası öldükten sonra evini kadın eğlenceleri için bir mekân haline getirmiş, burada topladığı kadınlarla sevicî aktiviteler düzenlemiş ve fırsatını buldukça erkeklerle de sevişmiştir. Nebire Hanım öylesine azgın bir nefse sahiptir ki evinde misafir olarak kalan oğlunun arkadaşı Ferit'in bile yatağına girer ve ona kızı Leman'ı hazırladığını söyler. Bu fikrini kızı Leman'a da söyleyen Nebire Hanım, kızına durumu ortak menfaatleri olan ortak bir evlilik olarak ifade eder. İşte böyle bir annenin kızı olan Leman da kısa bir süre sonra annesinin yoluna uyar. Ferit, Nebire Hanım'dan çift taraflı sevişme garantili evlilik teklifi almasına rağmen buna sıcak bakmaz. Fakat yakın arkadaşı Servet'le sohbet ederken onun evlenme isteğinde olduğunu öğrenince, ona Leman'ı önerir. Servet'in annesi ve babası yoktur. Sadece Piraye adında dul bir ablası vardır. Servet, Leman'la evlenme isteğini ablası Piraye'ye açar. Piraye, Leman'a görücü gider. Nebire Hanım damadını içgüveyi olarak alacağını söyler ve Leman'ın halayığı Füsûnsaz'ın da onlarla olacağını belirtir. Bunun üzerine Piraye ile Servet arasında ucu çok eşliliğe dayanan bir konuşma başlarsa da bu konu hemen kapanır. Kahramanlar bu çağda çok eşliliğin mümkün olmadığını ifade eder. Fakat yazar nedense cümleyi tamamlayamamıştır. Yazarın *Dâmenâlûde* romanında işlediği kadınların içki içmesi ve kendilerinden geçmesi hadisesine burada da rastlanır. Leman konyak içtikten sonra Ferit ile sevişerek kocasını aldatır. Leman'ın lezbiyen ilişkileri kimse tarafından öğrenilmez. Çünkü kadın mahremiyeti böyle bir şüpheyi pek mümkün kılmamaktadır.

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Mihridil* (1311/1895) romanı, anası babası olmayan Mihridil'in yaşadığı dramatik olayların anlatıldığı bir eserdir. Eserde erkeğin, annesinin rızası olmadığı hâlde isteyerek Mihridil'le evlenmesi, çok sevdiği karısının üzerine anne zoruyla ikinci kez evlenmesi ve kaynana tarafından anne ile çocuğun ayrılması anlatılmıştır. Kuma olarak eve gelen kadının kötü bir karaktere sahip olması ilk eş olan Mihridil'in evden kovulmasına sebep olmuş, kocası Adni'nin ölümü sonucu evin hâkimiyetinin, kızı Seher'e geçmesi Mihridil'in eve geri dönmesini sağlamıştır. Fakat Mihridil kumasının aksine intikamcı değildir ve ortada kalmaması için kumasına yardım etmiştir.

Oğlunun sıradan bir kızla evlenmesine gönlü razı olmayan anne, onun evlenmesini ikinci bir eş alması şartına bağlar. Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında da annenin buna benzer bir etkisi görülür. Ancak *Zehra* romanında anne etkisi saf duygularla mevcutken bu romanda anne gelinine karşı kasıtlı bir eylemin içindedir. Buradaki kötü kadın tipleri *Sergüzeşt* romanındaki Taravet tipinin hür modelleri olarak düşünülebilir. Çünkü Taravet bir halayık olmasına rağmen Dilber'e ve Dilber gibi halayık olan kızlara sahiplerinden çok, kötülük duygusu beslemekteydi. Burada da mağdur olanlar kadın olmasına rağmen kendi hemcinsleri tarafından eziyet edildiklerine şahit olunur. Romanda dikkati çeken en önemli nokta, kötü niyetli kadınların saf erkeği kendi amaçları için istedikleri şekilde yönlendirebilmeleridir. Adni çok pasif bir tip olarak çizilmiştir. Karısına yanlış yapıldığının farkındadır. Bu sebeple hatasını anlayıp eşinden özür dahi dilemiştir. Ama bunu yaparken de ikinci eşinden ve annesinden korkarak çok cesur davranmamıştır.

Eşine karşı anlayışlı bir adam olan Adni, sevdiği karısına karşı lohusa döneminde bir soğukluk yaşamaya başlar. Bu soğukluğun nedeni lohusa döneminde kadınların, erkeklerin cinsel arzularına karşılık vermemeleridir. Fakat bu durum romanda izah edilmemiştir. Adni kuma konusunda karısı Mihridil'le hiçbir şey paylaşmamasına rağmen Mihridil kaynanasının teşebbüsünü öğrenir ve durumu kocasına açar. Mihridil'in evden çıkma arzusuna paralel olarak evin taze gelini Seher Hanım da onu evden çıkarmak istemektedir. Mihridil'e karşı kaynanasının kininin bir sebebi olmasına mukabil, Mihridil kuması Seher'in kendisinden nefret etmesine bir anlam veremez. Kendisi hakkında duygudaşlık kuramayan Seher'e hâlden ibret alması tavsiyesinde bulunur. Ancak kötü bir karaktere sahip olan Seher Hanım, Mihridil'i anlamak bir yana onu ezmek ve evden göndermek arzusundadır. Eve getirilen ikinci eşin, ilk eşin felaketi olduğu bu romanda çok karılılığın sakıncalı bir yanı gösterilmiştir. Meşru bir evlilik olmasına mukabil geçerli gerekçeleri olmayan böyle bir evlilik, bir kadını mutlu ederken diğer bir kadını mutsuz etmiştir. Romancı, Mihridil'in tarafında durduğunu her fırsatta belirterek mecburi bir şartın gereği olmayan bu tür bir, çok eşliliğe karşı olduğunu ifade etmiştir.

Mehmet Vecihi Efendi'nin ikinci romanı *Mehcûre* (1311/1895), *Mihridil* gibi üzerine kuma getirilen bir kadının trajedisidir. Mehmet Vecihi Efendi bu ro-

mandan sonra basın ve edebiyat dünyasında “*Mehcûre* müellifi olarak”³⁰⁸ tanınmıştır. Mükerrerem ile Mehçûre evlidir. Mutlu ve düzenli bir evlilikleri vardır. Ancak babanın yani otoritenin ölümü sonrasında denetimsiz kalan Mükerrerem, Rana adlı bir aşüfteyle tanışır ve onunla gizli bir şekilde nikâh kıyar. Bu arada Mehçûre de hastalanır. Mükerrerem onu evden uzaklaştırmak için hastaneye yatırır. Mehçûre, nikâhı tesadüfen yatakhane arkadaşına ziyarete gelen Halime Hanım’dan öğrenir. Mehçûre’nin, olayı tesadüfen duyması ve eşiyle karşı karşıya gelmemesi sebebiyle onun ikinci eşe yani kumaya bakışı tam olarak anlaşılmaz. Olay ancak sonuçlar üzerinden değerlendirilebilir³⁰⁹. Mehçûre üzerine kuma gelmesine daha fazla dayanamaz ve ölüm anında çocuklarını sayıklayarak can verir. Bu ölümden onun hastalığının etkisi olduğu kadar “eşini ilahlaştırmanın” etkisi de vardır. Çünkü eşini ilahlaştıran kadınlar yatağa düşüp ölebilirler³¹⁰. Öbür taraftan Rana kocasına sitem ederek aklının Mehçûre’de olduğunu söyler. Mükerrerem, Mehçûre’nin öldüğünü ona haber verir. Rakibinin öldüğünü duyunca Rana çok sevinir. Mükerrerem, Mehçûre’nin öldüğünü Rana’ya bir müjde gibi haber verir.

Benzer bir kurguya sahip olan *Mehçûre* ile *Mihridil* arasındaki tek fark, ilk eşin mutlu olup olamamasıdır. Bunun dışında ölümler, olayın iskeleti, kahramanlar, iyiler ve kötüler hemen hemen aynıdır. İkinci eş olarak eve gelen kadınların her iki romanda da ilk eşleri ortadan kaldırma hevesinde olduğu görülür. İlk eşler iyi kadınlar iken ikinci eşler daima fena kadınlardan tercih edilmiştir. Böylece Mehmet Vecihi Efendi geleneksel yapı içinde kadınlar arasındaki rekabet algısını meşru bir alan olan çok eşlilik üzerinden göstermek istemiştir. Romanın yazıldığı dönemde kadınlar arasındaki rekabetin anlatılabilmesi için kumalıktan daha iyi bir malzeme mevcut değildir. Batı etkisinde yazılan romanlarda aldatma olayları hâkimken Mehmet Vecihi Efendi’nin romanlarında aldatma olmakla birlikte hâkim unsur yerli bir kavram olan kumalık yani çok eşliliiktir.

Erkeklerin ilk eşleriyle evlenme safhasında gözü ondan başkasını görmediği gibi, ikinci kadın henüz “eş” konumuna geçmeden evvel daha kıymetli görü-

³⁰⁸Mehmet Önal, “Vecihi Bey’in Hikâyelerinde Fiktif Yapı” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1985), 7.

³⁰⁹Fırat Karagülle, “Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004), 74-75.

³¹⁰Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 53-55.

lür³¹¹. Rana yaptığı ahlaksızlık nedeniyle ilk kocası tarafından boşanmasına mu-
kabil, Mükerrerem'in ona taparcasına bağlı olması bu sebeptir. Oğlu Hikmet'in
bizzat evde görüp şahit olduğu, Mükerrerem'in bizzat kendisinin takip ederek Rıf-
kı'nın evine girdiğini gördüğü bir kadına karşı bu derece bağlılığı biraz zorlama-
dır.

Mesude romanı (1314/1898), Mehmet Vecihi Efendi tarafından *Müjgân*
romanının ikinci kitabı olarak yazılmıştır. Müjgân, kocasının ve kızının evi terk
etmesi üzerine Burhan Efendi ile evlenir. Müjgân'la evlendikten sonra onun evine
yerleşen Burhan Efendi, ilk eşini görmeye sadece bir kez gitmiştir. Evliliğinin ilk
aylarında çok mutlu olan Müjgân, kocasına aşırı bir şekilde güvenmektedir. Bu
sebeple onun her istediğini yapmaktadır. Burhan ise Müjgân'ın malını ele geçire-
bilmek amacındadır. İlk aylardaki saadet yerini hem Burhan'ın Müjgân'dan hem
de Müjgân'ın Burhan'dan sıkılmaları neticesinde kavgaya bırakır. Kavgalar o
dereceye gelir ki bir gün Burhan birinci karısının ve oğlunun yanına döner. Koca-
sının eve dönmesi karşısında ağlamaktan başka bir tepki ortaya koyamayan kadını
teselli etmek için Burhan ilk karısına pişman olduğunu söyler. Burhan'ın ilk eşi-
nin tepkisi sadece ağlamak şeklinde tezahür eder. Burhan Efendi köşkün kendi
uhdesine geçtiğini açıklayınca hep beraber köşke taşınmaya karar verirlerse de
Burhan'ın ilk karısı buna başlarda rıza göstermez. Burhan Efendi'nin ilk eşi Müj-
gân'ın konağına taşınmamak fikrinde sebat gösteremez³¹². Müjgân evi Burhan'ın
üzerine verdiği için pişman olur. Bunun üzerine mallarını geri almak amacıyla
avukat aramaya gider. Evde Müjgân'ın olmaması evin yönetiminin bir darbe ile
Burhan Efendi'nin eline geçmesine vesile olur. Müjgân köşkte olanları duyunca
bir daha köşke dönmeye cesaret edemez. Bu sebeple gittiği yerden bir daha geri
gelmez. Elinde avucunda ne kaldıysa malını geri almak uğrunda bitirir. Altı yıl
sonra parasız pulsuz, evsiz barksız kalarak köşkün kapısını çalarsa da köşkten
dövülerek kovulur. Burhan Efendi yakalandığı bir hastalıktan dolayı ölür.

Burada gerçekleşen ikinci eş olma pozisyonunda erkeğin pasif konumda
olduğu görülür. Müjgân ona sahip olmak için her türlü yolu denemiştir. Burhan

³¹¹Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 84.

³¹²Karagülle, *Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva*, 76.

Efendi bu evlilikle Müjgân'ın mal varlığına konmayı hedeflemiş ve bunda da başarılı olmuştur. İşlediği günahla hem kızının hem kocasının hayatını alt üst eden Müjgân, yaptıklarını çok acı bir şekilde ödemiştir. Modern zamanların hastalığı olan “hedonizm” bir ilk örnek olarak Müjgân tipinde görülür. Çağın “anı yaşama” ve hayattan zevk alma hastalığı biraz kişilik bozukluğu olan Müjgân'ı geleceğin sadakatsiz kadını yapar³¹³. Şehveti için kuma dahi olmaktan çekinmez, her şeyini verdiği adam tarafından sokağa atılır. O “hırs ve kendini ispat etme arzusu” ile kocasından boşanıp diğer bir adamın ikinci eşi olmaya dahi razı olur³¹⁴. Burhan Efendi'nin ilk eşinin ise ikinci evliliğe çok üzüldüğü, ancak eşine pasif bir tepki gösterebildiği görülmektedir. Mehmet Vecihi Efendi bu romanda da ikinci eşin aileye felaket getirdiğini ispat etmek ister.

Mehmet Vecihi Efendi, *Halime* (1314/1898) adlı eserinde İstanbul'a iş bulmak için gelmek zorunda kalan fakir bir köylünün hayatının olumsuz manada değişimini anlatır. Eserde köyden kente göç eden bireylerin yaşadığı kültür çözümlmesi ele alınmıştır. Diğer taraftan ekonomik sebeple gurbete çıkmak zorunda kalan erkek kahramanın durumunu düzeltince ilk işi eşi üzerine kuma almak olmuştur. Böylece romanda kumalık konusu dramatik açıdan gündeme getirilmiştir. Bu eserde ikinci eş alan Numan'ın hayatının kötü manada değişimi işlenmiştir. Ekonomik yetersizlik içindeyken eşine sonuna kadar bağlı olan Numan ekonomik durumunu düzeltince eşinin üstüne kuma alır. Bu noktada Numan'ın toplumda neredeyse özdeyiş hâline gelen “erkek zengin olursa ikinci eş alır” sözüne uygun bir tavır içinde olduğu görülür. Şüphesiz bunda Numan'ın gurbette eşinden ayrı olması ve Halime'nin olaylar karşısında pasif kalması da etkilidir³¹⁵. Numan bir roman karakteri olarak yüz seksen derecelik bir değişimi yaşar. Romanda Halime ise sadece annesizliği ve çaresizliği ile ortalarda kısa bir süre görüldükten sonra ilerleyen bölümlerde tamamen silikleşir. O, kumayı istememesine rağmen kaderine razıdır. Mehmet Vecihi Efendi'nin âdeti üzere kuma olan Nuriye ise kötü karakterli ve menfaatçi bir tip olarak tasvir edilmiş, evinde misafir olan kuması Halime'yi döverek evden atmıştır.

³¹³Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 36.

³¹⁴Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 158.

³¹⁵Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 48.

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Feryat* (1315/1899) romanında evin selamlık dairesini eğlence mekânına çeviren, karısı Nevzat'ı evin haremde kurduğu sefahat âleminde göz göre göre aldatan, eşinin üstüne Haver adlı bir fahişeyi kuma getirmeye çalışan Bihruz tipi anlatılır. Nevzat kocası Bihruz'un eve getirip seviştiği kadınlara fazla tepki vermemesine rağmen ikinci bir eş almasına aşırı tepki verir. Hâlbuki kumalık Osmanlı toplumunda yasal bir evliliktir. Kumaya tepki verip eğlence kadınlarına aşırı tepki vermemelerinde bu kadınların geçici olması etkilidir. Bu "ara sıra yapılan çok eşlilik". Evdeki kadın yani eş dışarıdaki geçici kadını kendisine tehlikeli bir rakip olarak görmez ve ona karşı sessiz kalmayı yeğler³¹⁶. Nevzat kocasının üstüne evlendiği sanısıyla onu takip ederek kocasını "kendi eliyle başkalarının kucağına" atar. Çünkü başka bir kadına gönlü kayan bir adama engel olmanın yolu "Benim hanıma da bu yapılmaz ki!" dedirtmektir³¹⁷. Hâlbuki Nevzat kocasına, üstüne evlenmemesi için yalvar yakar olan ve kumalık zannı sebebiyle eşinden boşanmaktan korkan bir tiptir.

Mehmet Vecihi Efendi'nin eserlerinde ilk eşlerine çok bağlı olmayan Bihruz gibi tiplerin oynaslarına aşırı derecede düşkün oldukları görülür. Bu romanda da Mehmet Vecihi Efendi'nin diğer incelenen romanlarında olduğu gibi masum kadınlar ile sefih kadınlar karşılaştırılmış, erkeğin çok karı ile evlenebilme imtiyazı eleştirilmiş, boşanmanın kadını ve erkeği düşürdüğü acı sonuç gösterilmeye çalışılmıştır. Mehmet Vecihi Efendi bütün romanlarında yerli tiplere ve yerli olaylara yer vermesi Mehmet Vecihi Efendi'nin edebiyat algısının yerli bir algı olduğunu gösterir³¹⁸. Ama yerlilik algısını roman tekniği açısından geliştirdiğini söylemek zordur. Mehmet Vecihi Efendi, Osmanlı toplumunda var olan ve rekabet ihtimalinin çok yüksek olduğu kumalık müessesinin sunduğu dramatik imkânların farkına varmış ve eserlerinde bu imkânları kullanmaya çalışmıştır. Yakaladığı bu fırsatı iyi değerlendirdiği söylenemese de kumalığın barındırdığı rekabet olgusunu fark etmesi içinde yaşadığı toplumun kadın erkek ilişkisi dikkate alındığında büyük önem kazanır. Dolayısıyla yazarın toplumsal verileri eserine taşıyıp yanlış

³¹⁶Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*,26.

³¹⁷Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 100-101.

³¹⁸Güzide Çiftçi, "Mehmet Vecihi Efendi Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1999), 90.

uygulamaları değiştirme veya bunlara dikkat çekme niyetinde olduğu görölr. Bu da yerli sorunlara yerli çözümlerinin kapısını açacaktır.

Ara Nesil romancılarından Mehmet Münci, *İnhimâk-ı Memat* (1308/1891) adlı romanında bir kadının eşi tarafından üzerine kuma getirilmesi sonucu yaşadığı trajediyi işler. Fikret'in kocası Şevket ebeveyninin ölümü nedeniyle özgürlük sarhoşu olur ve eve gelmemeye başlar. Aldatılma zannı yaşayan Fikret ekonomik özgürlüğü olduğu için kocasından ayrılıp başka bir adamla evlenmek fikrine düşerse de kocasına sadakatinden ve toplumsal baskıdan dolayı bu fikrini icraya koyamaz. Romanda Şevket'in ikinci eş alması Fikret'ten bıkmış olmasına bağlanmıştır. Evlenmeden önce erkekler daha çok duygularıyla hareket ederken evlendikten sonra nefsi istek ve arzularıyla hareket etmeye başlarlar³¹⁹. Şevket de bu duyguya yakalanıp gizli bir şekilde karısının üstüne nikâhlanır. Gizli bir şekilde gerçekleşen nikâhı öğrenen Fikret üzüntüden bayılırsa da uyandıktan sonra kumasını kabul eder. Birkaç ay uyumlu yaşadıkdan sonra Şevket'in ikinci eşine aşırı meyli Fikret'i hayal kırıklığına uğratar. Şevket eşleri arasında adaleti sağlayamadığı için çok eşliliğin hakkını veremez³²⁰. Fikret, kocasının kendisini ihmal etmesi üzerine içine düştüğü buhranlardan kurtulamayarak kısa bir süre sonra hastalanarak arkadaşı Latife'nin kucağında ölür. Ölüm esnasında Fikret'in içine düştüğü buhranları anlatmak isteyen Münci, romancı muhayyilesinden yoksun olduğu için trajediyi tam olarak yansıtamaz. İkinci eş Cemile, ilk eş olan Fikret'in felaketi olmuştur. Eşlerine karşı adaletli davranmayan Şevket, karısının ölümüne sebep olduğu için büyük bir pişmanlık yaşar. Ara sıra onun mezarına gidip gelir.

Ali Kemal *Çölde Bir Sergüzeşt* (1316/1899) romanında çok eşlilik ve aldatma meselelerine de değinilmiştir. Safvet Hanım, Sabuhi Efendi'nin ikinci haremidir ve o, beslemelikten ikinci hanımlığa yükselmiştir. Dolayısıyla sonradan

³¹⁹Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 105.

³²⁰Mehmet Münci eşler arasında adaletin sağlanmasının zor olduğunu düşünmesi sebebiyle böyle bir olay kurgulamıştır. Kuran-ı Kerim'in özel duruma bağladığı çok evlilik konusunda Nisa Suresi'nin 129. Ayetinde eşler arasında adaletin sağlanmasının mümkün olmayacağını ifade edilerek tek eşlilik özendirilmiştir. “*Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocasını hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.*” (Kuran-ı Kerim: en-Nisa Suresi, 4/129.) Dolayısıyla eşler arasında adalet sağlanabilirse çok eşlilik dinen de mümkün görünmektedir.

görme olduğu için kumasına yapmadığı kötülük bırakmamıştır. Sabuhi Efendi'nin ilk eşinden güzel ve genç olduğu için de evin içinde kısa sürede gözde olmuştur. Bu sebeple beyi ona karşı çok toleranslıdır. O da bu toleransı tepe tepe kullanmaktan asla geri durmaz. Karakter olarak geldiği yeri özümsememiş olduğundan tam anlamıyla bir sonradan görmedir. Kumasına nasıl ezalar yaptığı anlatılmamasına rağmen Safvet Hanım'ın kötü karakteri ortaya konmuştur. Sabuhi Efendi yaşlandığı için genç ve fıkırdak karısına yetmemeye başlar. Çünkü erkekler her ne kadar yaşlılık çağında cinsel ilişkiyi devam ettirseler de kendilerinden genç kadınların tatmin duygularını tam olarak sağlayamama riskine de sahiptirler³²¹. Zaten Safvet Hanım kocasını Kolcu Hasan ile aldatırken yakalanıp boşanır ve Şam'a gidip orada fahişe olur. Böylece tabiat kızı, merhamet abidesi Seher'in kimin elinde yetiştiği ve niçin bir bedevi ile evlendiği delillendirilmiş olur. Sabuhi Efendi, ilk eşi yaşlanınca onun üzerine bir kuma getirmiştir. Romanda ilk eş hakkında sadece bu kadar bir bilgi vardır. Üzerine kuma getirilen kadının duygularına dair herhangi bir ayrıntı eserde mevcut değildir. Sadece Safvet'in kadına kötülük yaptığına değinilmiştir. İkinci eş almanın dini, psikolojik ve sosyolojik boyutu irdelenmemiş, olay derinleştirilememiştir. İkinci eşin kötü karakterli olduğu gösterilmeye çalışılmış, bu vesile ile çok eşliliğin zararlı yönü ortaya konmuştur.

Fatma Aliye Hanım'ın *Muhâdarât* (1892) romanında çok eşlilik meselesi şiddetle karşı çıkılan bir meseledir. Fazıla kendini aldatan eşine başta sabırla muamele eder. Bu da yetmiyormuş gibi ona bizzat kendi elleriyle odalık seçer. Bu noktada onun çok eşliliği olumlamasının ardında çocuk gibi kutsal bir neden vardır. Çocuk için kumaya dahi razı olur. Fatma Aliye'nin konuyla ilgili yazılarında da çok eşliliğe ancak çocuk gibi bir mazeretle cevaz verdiği görülür³²². Kocasının çocuk için odalık istemesine rekabet endişesi taşımazken kocasının onun üzerine evlenme fikri karşısında akıl almaz bir tepki verir. Kendini köle olarak sattırır. Böyle bir tepkinin verilisinde diğer rakiplerinin kendisiyle baş edemeyeceğini düşünmesi etkilidir. Çünkü o, kocasına çok eşlilikle ilgili yaptığı açıklamada seçtiği kadının bilgi ve donanım olarak kendinden düşük olması şartıyla dörde kadar evle-

³²¹Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 162-163.

³²²Şahika Karaca, "Fatma Aliye Hanım'ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkısı", *Karadeniz Araştırmaları*, sayı 31 (2011), 102-103.

nebileceğini ifade etmiştir. Diğer yandan odalıkların Osmanlı kanunlarında yasal bir alt yapısı vardır. Şartları değişik olsa da odalıklar da bir nevi meşru eş olarak kabul edilmektedir. Fazıla'nın çelişkisi de burada yatmaktadır. Buradan çıkan sonuç Fazıla'nın gelecek kumayla rekabet edemeyeceğini düşünmüş olmasıdır. Diğer taraftan o, kendi elleriyle kocasını başka kadınların önüne atan bir tiptir³²³. Çünkü erkekler “evlenmeden önce zeki, evlendikten sonra saf görünen kadınlardan hoşlanırlar.”³²⁴ Fazıla aşırı akıllı davranarak kendi sonunu hazırlamıştır. Yukarıda sayılan gerekçelerden dolayı eserin gerçeklik noktasında başarılı olduğunu söylemek zordur³²⁵.

Fatıma Aliye Hanım'ın ikinci romanı olan *Refet* (1898) yazarın ifadesiyle gerçek bir hayat hikâyesini anlatmaktadır. Refet'in babası Hayati Efendi'nin birden fazla karısı olduğu ve karıların İstanbullu odalığa muhalif bir ittifak kurdukları üzerinde de durulmuştur. Ancak kaç karısı olduğu belirtilmemiştir. Olaylar daha fazla detaylandırılmamıştır. Hayati Efendi'nin ölümünden sonra diğer karıları ve çocukları Binnaz ve Refet'e zulmederek onların evden ayrılmalarına sebep olurlar. Bu noktada odalığın mağduriyeti dillendirilmiştir. Muhtemelen İstanbul'dan gelen bir odalık istemedikleri için ortakları Binnaz'a karşı kin beslemektedirler. Ortaklarının İstanbullu odalığa karşı oluşları, eşlerinin müteaddit evliliğine değil, Binnaz'ın ev içinde tarzıyla yarattığı farklılığa ve Hayati Efendi'nin onu diğer eşlerinden daha çok sevmesinedir.

Mehmet Rauf'un *Menekşe* (1331/1915) romanında roman kahramanı Hüseyin Bülent Bey bir romancıdır. Hüseyin Bülent *Güzide* adlı romanını yazdıktan sonra şöhreti edebiyat dünyasında yayılır. Bunun üzerine kendisine genç kızlardan aşk mektupları gelir. Aşka meftun biri olduğu için evli olmasına rağmen kızlardan gelen mektuplara cevaplar verir. Eşini sevdiğini söylerse de ona âşık değildir. Bu sebeple onu başka kadınlarla defalarca aldatır. Eşi ise duruma herhangi bir tepki

³²³Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 92-93.

³²⁴Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 89.

³²⁵Fazıl Gökçek bu eser için şu değerlendirmede bulunur: “*Muhadarat*'ın, üzerinde imza olmasa bir kadın tarafından yazıldığını anlamak neredeyse imkânsızdır. Çünkü bu roman Fatma Aliye'nin Ahmet Mithat Efendi'yi taklit ederek ve dolayısıyla egemen erkek dilini kullanarak kaleme aldığı bir romandır. Roman türüne getirdiği bir katkı olmadığı gibi, Ahmet Mithat Efendi'nin yıllar içerisinde kazandığı ustalığı yansıtmaktan da uzaktır.” (“Tanzimat Dönemi Türk Romanı İçin Bir Çerçeve Denemesi”, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 34).

vermez. Romanda çok eşlilik meselesi bir hayranının Hüseyin Bülent'e evlilik teklif etmesi üzerine geçer. Romancı Hüseyin Bülent, Nebile İzzet'in onunla evlenme isteğine çok eşliliğe taraftar olmadığı, aksine çok eşlilikten nefret ettiği için karşıdır. Ancak birden fazla kadınla sevişerek karısını aldatmaktadır. Karısına bütün başka aşklarına rağmen büyük bir hürmet beslemektedir. Dolayısıyla çok eşliliği karısına hürmetinden istemezken onu aldatmaktan da geri durmaz. Eşinden boşanmak da istemez.

Safvet Nezihî romanlarında aşk en önemli tema olarak göze çarpar. *Kadın Kalbi* (1319/1902) romanında Rıfki Bey'in karısı Sadberk Hanım eşinin kendi üzerine ortak getireceği düşüncesiyle vefat etmiştir. Babasından kalan mirası her geçen gün eritmeye başlayan Rıfki'nin durumuna karşı Sadberk Hanım kocasının kısa sürede bu âlemlerden usanacağını beklemektedir. Ama yanılır. Sadberk Hanım onun sadece içkiye iptilası olduğunu düşünmektedir. Bir dostu Sadberk Hanım'a kocasının sevgilisi olduğunu ve onunla kuma olarak evlenmek istediğini söyler. Bu haberi alan Sadberk Hanım büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Kocasının gece âlemlerinde harcadığı paralara ses çıkarmayan, hevesi geçtiğinde evine döneceğini düşünen Sadberk Hanım mesele kendine ortak getirilmesi olunca kıskançlık krizlerine girer ve ölür. Bunun asıl psikolojik nedeni kadınların "kocasının krallığının "förs leydisi" olarak kalmak istemesidir³²⁶. Ancak romanlarda bu durum tam olarak açıklanamaz. Rıfki da Peyker'le evlenir. Genellikle romanlarda böyle bir evlilik mutluluk getirmezken Peyker'le evlenen Rıfki olumlu bir değişime uğrayarak düzelir. İlk dönem Türk romanlarında paralarını içkiyle ve zevk için harcayan hatta metres tutan kocalarına ses çıkarmayan, onlara karşı anlayışlı yaklaşan kadınların üzerlerine meşru bir ortak gelmesine aşırı tepki verdikleri görülür. Fatma Aliye'nin *Muhadarat* romanında Fazıla da böyle bir sebepten dolayı evden kaçmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Mürebbiye* (1315/1899) romanında klasik bir Osmanlı kadını olan Kâhya Eda Hanım kadınlık önsezileriyle ve tecrübesiyle evin içinde dönen dolapları hissetmiştir. Çünkü onun sezgileri kuvvetlidir³²⁷. Romanın

³²⁶Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 61.

³²⁷Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 78.

hiçbir yerinde Dehri Efendi'nin mürebbiye ile seviştiğine dair ifade olmamasına rağmen Eda Hanım'ın iç konuşması onun mürebbiye ile ilişkisi olduğuna bir işaret gibidir. Ayrıca Dehri Efendi'nin ikinci eşine Eda Hanım "üzerine ortak getirildi" şeklinde bir uyarı da yapar. Kadının bu uyarıya karşı umursamaz tavırlar içinde olduğu görülür. Mürebbiyenin Dehri Efendi hariç üç âşığı kendi aralarında sürekli tartışır. Bu tartışma esnasında Amca Bey mürebbiyenin Damat Sadri Bey'e ikin eş olmak için getirildiğini sitemkâr bir şekilde söyler. Çok eşlilik iki defa gündeme gelir. Romanda çok eşliliği yaşayan tipler yoktur ve çok eşliliğe dair teferruatlı açıklamalara rastlanmamaktadır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Tesadüf* (1316/1899) adlı romanında büyücü bir kadının para kazanma hırsı sebebiyle ailelerin dağılıpına sebep olmasını işlemiştir. Gönlünü bir fahişeye kaptıran kahramanın, metresine nikâh kıyması sonucu ilk eşinin ve çocuğunun ölmesi ve kendinin de sefalet düşmesi anlatılmış, böylece üzerine kuma getirilen kadının dramı ele alınmıştır. Hüseyin Rahmi'nin sihir ve batıl inançlarla alakalı ilk romanı olan *Tesadüf*, aile anlayışına uyulmadan kurulan gayrimeşru ilişkilerin sebep olduğu kötü sonuçları göz önüne getirmesi yönüyle dikkate değerdir³²⁸. Metres olarak yaşama alışkanlığında olan bir kadının, nikâh altına alınması dahi onu durduramamış, böyle bir kadınla yapılan evlilik hem onunla evlenenin hem de üzerine kuma getirilenin felaketini hazırlamıştır. Eser tesadüf gibi görünen ancak her birinin nedeni belli olan olaylar üzerine kurulanmıştır.

Romanda birinci tesadüf Gülsüm Hanım'la ilgilidir. Gülsüm Hanım bir gün mahalleden geçen sokak satıcısından "Gülsüm Hanım'ın Hikâyesi" adlı bir roman olduğunu duyar. Bunun üzerine büyük bir şok yaşar. Bu romanın kendisiyle ilgili olduğu zannına kapılır. Çünkü evini temizlemediği bir gün kocasından azar işitmiş, kocası ona evin durumunu birinin roman olarak yazması durumunda çok satacağını söylemiştir. Kendi adıyla bir roman olduğunu duyan Gülsüm Hanım romanı satın alır. Ama okuma bilmediği için onu mahallenin büyücüsü Nefise Hanım'a götürür. Nefise Hanım tam anlamıyla menfaatçi bir kadındır ve okuma yazması da ciddi anlamda yoktur. Para kazanmak için insanların zaafından yarar-

³²⁸Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 109.

lanmayı çok iyi bilen “aklı-ı faal”, yani daima çalışan bir akli olan bir kadındır³²⁹ ve bu nedenle okuma yazma bilmemesine rağmen anında bir şeyler uydurur. Nefise Hanım, kocasının kendi romanını yazdığını düşünen kadını da sonuna kadar istismar etmek için kocasının onun üzerine evleneceği yalanını uydurur. Kendi hayatından birtakım çok eşlilik hikâyeleriyle Gülsüm Hanım’ı tedirgin eder ve ne kadar değerli eşyası varsa elinden alır. Büyücüye inanan Gülsüm Hanım kocasının başka bir kadınla evlendiği zannıyla bir düğünü dahi basar ve evliliğin yıkılmasına sebep olur. Gülsüm Hanım’ın kocası safsatalara inanmayan dirayetli bir tiptir ve olayı öğrenince Nefise Hanım’ı şikâyet ederek hapse attırır.

Eserde ikinci tesadüf Mail’in karısı ve metresinin Nefise Hanım’a danışmalarıyla yaşanır. Mail karısına kendisinin bir fahişeye gönül verdiğini açıklar. Karısından merhamet dilenir. Onu ancak karısının anlayışının kurtaracağını söyler. Bu fahişeyi çıldırmasıya, ondan nefret ederek sevdiğini, onun gönül avcısı olduğunu bilerek ona bağlandığını, sevgisinin geçici murdar bir sevgi olduğunu beyan eder. Burada Mail’in tamamen iradesiz bir âşık olduğu görülür³³⁰. Şöhret adlı fahişeye ev açan Mail onun nikâh altına girme arzusuna fazla dayanamaz ve karısının üstüne nikâh kıyar. Şöhret’le nikâhlanan Mail, ilk karısı Saibe’nin yanında olduğu günlerde arkadaşı Hayati, Şöhret’le sevişerek arkadaşı Mail’e ihanet eder. İlişkileri her geçen gün daha da yakınlaşır. Metres âdetince davranan Şöhret, nikâhlansa da eski hayatına devam eder. Böylece Saibe’nin bedduası gerçekleşir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Nimetsinas* adlı romanında erkeklerin eşlerine sadık kalamayacağını, fırsatını bulduklarında karılarını aldatabileceğini işlemiştir. *Nimetsinas*, Neriman adlı evlatlık bir kızın, hanımına karşı nimetsinas (nimetin değerini bilen) olup evin erkeği Nihat Bey’e kendini teslim etmeyerek gösterdiği bir namus direnişinin destanıdır. Hüseyin Rahmi *İffet* romanında işlediği ahlak ve namus anlayışının önemini bu romanda da ele almıştır³³¹. Hüseyin Rahmi eserin girişinde “Merhum Sevgili Valideme İthaf” başlığıyla romanını annesine ithaf ettiğini belirtmiştir. O, üç yaşındayken annesini kaybetmiş, babası başka bir kadınla evlenince anneannesi ile İstanbul’a teyzesinin yanına dönmüştür ve annesini

³²⁹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 121.

³³⁰Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 116.

³³¹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 124.

erken yaşta kaybetmenin acısını ömür boyu hissetmiştir³³². Erken yaşta kaybettiği annesini bu eseriyle bir nevi kutsamaktadır.

Mutlu bir aile hayatında kadının fedakârlığının öneminin anlatıldığı bu eserde, erkeklerin en iyisinin dahi tek kadınla yetinemeyeceği iddia edilir. Her erkeğin güzel kadınlara karşı zaafı vardır. Nihat Bey'in Neriman'a tutulmasının arkasında Talat Hanım'ın dağınıklığı ve kişisel bakımına dikkat etmemesi etkili olmuştur. Özellikle hamilelik döneminde dağınıklığı iyice artmıştır. Kadınların kendine bakmaması erkeğin gözünü dışarı kaydıran psikolojik sebeplerden biridir³³³. Bazı erkekler bu zaaflarıyla mücadele ederken bazıları kendilerini ve eşlerini başka kadınlarla sevişmek uğruna perişan duruma düşürmektedir. Kendini seven bir eşe sahip olan Nihat Bey'in, güzel bir kız olan Neriman'ı elde etmek için gösterdiği gayrimeşru çabalar bir sonuç vermez. Onu elde etmek için meşruiyet zırhı olan evliliği tercih eder. Bunun için de bir oyun kurgular. Hastalık numarası yaparak iyileşebilmesi için tek şartın Neriman'la evlenmek olduğu yalanını sahte bir doktor vasıtasıyla Talat Hanım'a iletir. Talat Hanım, eşinin mutluluğu için her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdır. Eşinin iyileşmesi için bizzat kendi üzerine olmak üzere Neriman'a kumalık teklif eder. Hasta numarası yapan kocasını iyi etmek için yaptığı bu teklif onun da vicdanını sızlatmaktadır. Ancak fedakâr bir eş olarak içi kan ağlaya ağlaya bu teklifi yapar³³⁴. Böyle bir vaka *Çalıkluşu* romanında komik unsurlarla anlatılmaktadır. Burada ise dramatik unsurlar öne çıkar. Basiretli ve akıllı bir kız olan Neriman³³⁵ ise romanda bir ahlak abidesi olarak tasvir edilmiştir. Neriman, Nihat Bey'in kötü niyetini roman okuduğu için

³³²Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, 2.

³³³Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 40.

³³⁴Hüseyin Rahmi'nin bu eserdeki olayı yakın çevresinden ilham aldığı Refik Ahmet Sevengil tarafından belirtilmiştir. Aksaray'da "Yakup Ağa Mahallesi'nde oturan bir zat; terbiyeli, kibâr hanımının üzerine evlenmek, hem de hizmetçisini almak istemiş. Hizmetçi bu izdivâca razı olamayınca Bey, karısına başvurarak hizmetçiyi râzı etmesini istemiş. Bu garip müracaatı kadın, sırf evi barkı yıkılmasın diye kabul etmiş, hizmetçi kızla konuşmuş. Hizmetçinin verdiği cevap şu:

—Hanımcığım, sen asilzâdesin, kibâr bir kadınsın, böyle iken bu adam senin üstüne evlenmeğe kalkıyor; hâlbuki ben bir hizmetçiyim, bu tâlihsiz basit hâlimle elbette O'nu memnun edemem; yarın, öbür gün benim üstüme de evlenmeğe kalkar. Hem ben, senin çok iyiliğini gördüm, ben senin ocağını bozamam, senin kocana varamam!..

Hizmetçi kızın bu hareketi, Hüseyin Rahmi'ye Nimetşinas romanını ilham etmiştir." (Refik Ahmet Sevengil, *Hüseyin Rahmi Gürpınar* (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1944), 65-66).

³³⁵Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 129.

anlamıştır. Okuduğu romanlardaki erkeklerin kadınlara ulaşmak için denedikleri yöntemleri bu vesile ile sezineleyebilmiş ve kumalığa kesin bir şekilde ret cevabı vermiştir. O, ekmeğini yediği hanımına ihanet etmeyip yani “nimetşinaslık” yaptığı için romanın sonunda zengin bir adamla evlendirilerek ödüllendirilir.

Hüseyin Rahmi *Sevda Peşinde* (1328/1912) adlı romanında aile zoruyla evlendirilen bir kadının zoraki evliliğinden kurtulmak için kurguladığı oyun sonucu başına gelenleri anlatmıştır. Kocasını sevemeyen hatta ondan tiksinen Ayn-ı Nûr, okul yıllarında sadece birkaç kez göz göze gelip gıyaben sevdiği bir adamla tesadüfen tanışıp eşini onunla aldatmıştır. Aldatmanın veya aşkının cezası olarak romanın sonunda intihar etmiştir. Romanda çok eşli bireyler yoktur. Yalnızca kocasını aldatan bir kadının arkadaşının erkeklerin çok eşlilik haklarına yönelttiği eleştiriler vardır. Seza Hanım, yakın dostu Ayn-ı Nûr’un kocasını aldattığını çok önceden bilmektedir ve bunun nedenselliğini sorgulamak arzusundadır. Ayn-ı Nûr’un sadakatsizliği nedeniyle kocasına, evlilikten bir süre sonra çiftlerden birinin diğerinden bıktığını, bu bıkışın evlilik için fenalıklar doğurduğunu eleştirel dozu yüksek bir formda anlatır. Usancın eşlerden sadece birisinde meydana gelmesinin felaket olacağını söyleyen Seza Hanım, Osmanlı toplumunun erkek egemen olmasından kaynaklanan çok eşlilik, odalık ve metreslik konularını eleştirir. Ancak bu noktada Osmanlı toplumunda meşruiyeti olan çok eşlilik ve odalıkla, gayrimeşru olan ve dinen de yasaklanan metres, mantinota ve kapatma edinmeyi aynı kefeye koyar. Aynı kefeye koyma nedeni ister meşru ister gayrimeşru olsun erkeğin çok kadınla birlikte olma özgürlüğüdür. Çünkü o feminist bir eğilim içindedir³³⁶.

İzzet Melih’in *Sermed* (1918) romanında çok fazla olay yoktur. Olaylar Sermed’in günlükleri ile mektuplaşmalar vesilesi ile verilir. Eserde Sermed ve Neyyire’den başka bireyler etkin değildir. Başta birbirlerine yakınlaşan ve aşk hisseden gençler, Neyyire’nin eski aşkının depreşmesi sebebiyle ayrılmak zorunda kalırlar. Sevdiği adamla evlenen Neyyire’yi kocası aleni bir şekilde aldatmıştır. Aldatma eyleminin teferruatları romanda mevcut değildir. Bu, Neyyire’nin Sermed’e hayatını anlattığı bölümde kısaca özetlenerek birkaç cümle ile anlatılır.

³³⁶Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 180.

Ayrıca aynı cümle içinde kocasının, onun üzerine evlenip başka bir ev tuttuğu da ifade edilmiştir. Neyyire kocasının yaptıklarına katlanamayıp ölmüştür. Neyyire'nin ölümü üstüne kuma gelmesi sebebiyle değil, sevdiği adam tarafından aldatılması nedeniyle gerçekleşmiştir.

Meşrutiyet dönemi kadın yazarlarından Ayşe Zekiye *Bir Pederin Hatası* (1325/1909) adlı romanında Mısırlı H. Paşa evlidir ve aynı zamanda bir de odalığı vardır. Romanda kötü karakterli bir tip olan Enise çocuğu olmayan Hüsametdin Bey'le odalık rakibini evlendirme fikrindedir. Bu fikrini kocası vasıtasıyla Hüsametdin Bey'e iletir. Bu haberi alan Hüsametdin Bey çocuk sahibi olmayı arzularsa da karısının üzerine evlenmeyi doğru bulmaz ve eşinin üstüne evlenmeyi “hıyanet” olarak tasvir eder. Eserde iyi bir karakter olarak öne çıkarılan Hüsametdin Bey'in çocuk sahibi olma arzusuna rağmen eşinin üstüne evlenmemesi övülmüştür. Yazarın bir kadın oluşu nedeniyle odalık ve çok eşlilik konularına olumlu yaklaşmadığı görülür.

Süleyman Tevfik *Pakize*'nin son zeyli olan ve çözüm bölümünü ihtiva eden *Cinayet Mahkemesinde* (1332/1916) romanında çok eşlilik korkusunu ele alır. Daha önceki romanların sinsi tertipçisi Makbule ile amcasının oğlu, sevgilisi ve suç ortağı Münir yakalanarak mahkeme önünde her şeyi itiraf ederler. Menfaatçi ve kurnaz bir kadın olan Makbule malına el koymak için evlendiği bir erkeği elinde tutmak adına ona sürekli eski karısını tekrar alma fikrinde olduğunu söyler. Böylece kumalık korkusu yaşadığını kocasına hissettirir. Kocasını onu temin etmek adına bütün mal varlığını Makbule'nin üstüne yapar. Romanda çok eşlilik ve sonuçları yoktur. Çok eşlilik sadece kadınların korkulu rüyası olarak ele alınmış ve kocaya şantaj amacıyla kullanılmıştır. Öte yandan Makbule'nin tuzağına düşürdüğü kişilerin ilk ikisinin evli olduğu, onu eşlerinin üzerine almak istedikleri görülür. Makbule bu isteklere evin tek hâkimi olmak için karşı çıkmıştır. O, amacına ulaşmak için önüne geleni ezmekten çekinmeyen vahşi ama bir o kadar da profesyonel bir canidir ve kelimenin tam anlamıyla öldürücü bir kadındır.

Halide Edip Adivar'ın *Heyula* (1909) romanı sevmediği bir adamla gayri-meşru âşığının zoruyla evlenerek çıldıran bir kadının hikâyesidir. Eserde aldatma ve çok eşlilik konusu işlenmiştir. Selma sevdiği ve seviştiği ressam Şahap'ın zorlamasıyla Haşim adlı zengin bir adamla evlenir. Zoraki yapılan bu evlilikte asıl

amaç âşıkların serbestçe sevişebilmek ve ekonomik zorluk çekmemek için evliliği bir zırh olarak kullanmak istemeleridir. Bu gizli ilişkiden dolayı çocuk olması gündeme gelince ressam Şahap sevgilisinden çocuğunu öldürmesini ister. Bunu cinayet olarak gören Selma çocuğu doğurur. Ama çocuk kısa süre sonra ölür. Çocuğu ölen Selma akli dengesini kaybeder. Eşinin başka birinden çocuk yaptığını anlayan Haşim ölmeden önce karısının üstüne evlenir.

Eser sevdiği adamla evlenemeyen —ki bunun sebebi tam olarak bilinmez— bir kadının başka bir adamla evlenip sevgilisiyle sevişmelerine devam etmesini anlatır. Kadının gayrimeşru ilişkisi aile dostları ve kahraman anlatıcı Ziya'nın onu takibi sonucu öğrenilir. Öbür taraftan kadının eşi de evdeki hizmetçilerle sevişmektedir. Anlatıcı, Selma'nın kocasını aldatmasını mazur görür. Buna sebep olarak Haşim'in evin hizmetçileriyle sevişmesini ve Selma'nın Şahap'a âşık olmasını gösterir. İkinci evlilik ise Selma'nın çocuk düşürmesinden sonra akli melekelerini kaybetmesi sonucu yapılmıştır. Anlatıcı bu evliliğin nedenini “ufak bir kaçamak sevişme sonucu” diye açıklar. Haşim'in ikinci eşi balıketli tabir edilen bir kadındır ve Haşim'in sevdiği bir tiptir. Zira Haşim, Selma'yı zayıf ve solgun bir kız olarak tanımlamış ve Ziya'ya etine dolgun bayanlardan hoşlandığını söylemiştir. Böylece eşini fiziksel özellikleri sebebiyle tercih etme anlayışı eleştirilmiştir.

Halide Edib Adivar'ın *Son Eseri* (1919) adlı romanı, romancı kahraman Feridun Hikmet'le ressam Kâmuran arasındaki aşkın işlendiği bir eserdir. Feridun Hikmet, Mediha ile evli, iki çocuk sahibidir ve aynı zamanda Mediha'nın eski eşinin kız kardeşi Kâmuran'a da âşıktır. Ancak her iki kadından da vazgeçememektedir. Feridun Hikmet âşık olduğu Kâmuran'la Almanya'da buluşur ve mutlu bir hafta geçirir. Madam Angels bu ilişkinin seyrini beğenmez ve Feridun Hikmet'le bu konuda konuşur. O, Feridun Hikmet'e Kâmuran'la aralarındaki ilişkinin yanlışlığından bahseder ve örnek olarak Feridun Hikmet'in de bir kızı olduğunu ve kızının evli bir adama âşık olduğunu öğrendiğinde neler düşüneceğini sorar. Feridun Hikmet içinden katil bile olabileceğini düşünür. Kendinin bir hayvan gibi hareket ettiğini düşünmesine rağmen ilişkileri konusunda Kâmuran'ın fikrinin önemli olduğu cevabını verir ve Kâmuran için en hayırlı hareketin ne olacağını sorar. Madam Angels onun iki kadın alıp alaturka tesis edecek bir adam olmadığını

nı söyler. Feridun Hikmet, sadakatsizliğini veya erkeklerin genel sadakatsizliğini, beğendikleri her kadına ondan vazgeçmeyecekmiş gibi bağlanmak olarak açıklar. Kendinin hem Mediha'ya hem de Kâmuran'a, hayatında onlardan başka kadın olmayacağı/olmadığı yalanını söylediğini bildirir. İki kadına aynı anda sahip olabilmesi için iki yol olduğunu belirten Madam Angels birinci yolun çok eşlilik, ikinci yolun metreslik/gizli ilişki olduğunu ifade eder. Ancak hem Kâmuran hem de Feridun Hikmet Batılı normlara göre yetiştikleri için geleneksel olana yani çok evliliğe sıcak bakmazlar.

Güzide Sabri'nin günlük tarzında kaleme aldığı *Ölmüş Bir Kadının Evrâkı Metrûkesi*'nde (1921), evli bir adama âşık olan romantik bir kadının dramı anlatılmıştır. Doktor Nejat'a âşık olan Fikret onunla muayenehanede buluşur. Bu ilişkinin yasal olmasını isteyen Doktor Nejat ona evlilik teklif eder. Fikret evliliği Doktor Nejat'ın karısı ve çocuklarını düşünerek reddeder. Evli bir adama âşık olan Fikret'in aşkına rağmen namusunu ve sevdiği adamın ailesini düşünmesi öne çıkarılmıştır. Nejat'ın evlilik teklifini bir ailenin ahengini bozmamak için reddetmesinde gerçekten seven birinin fedakârlığı ve evliliğin ancak ahlaki temeller üzerine gerçekleştirilmesi gerektiği düşüncesi vardır³³⁷. Ancak buna rağmen ailenin saadeti harap olmuştur. Romanda evli bir adamla mahremi olmayan bir kadının aşk üzerine konuşmaları normal karşılanır. Ancak burada Fikret'e yapılan teklifin mahiyeti tam olarak bilinmez. Ona kumalık mı yoksa ilk eşin boşanıp alınması mı teklif edilmiştir belli değildir.

Türkiye'nin özgürlük mücadelesini verdiği günlerde yayımlanan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* (1921) romanında bir tekke şeyhinin cinsel arzuları için eşinden başka kadınlarla seviştiği ve eşinin üzerine ikinci bir evliliği yaptığı anlatılmıştır. Tekke evli ve bekâr mensuplarının gönüllerince davrandığı bir mekân olarak tanımlanmıştır. Romanda gerçekleşen zina olayları genellikle evli bireylerin arasında geçmektedir. Yakup Kadri romana yazdığı zeyde son olarak Süheylâ adlı bir kızla Nur Baba'yı evlendirir. Nur Baba cinsel iştihası hiç sönmeyen bir şeyhtir. Karısının üzerine açık açık sevişmekten çekinmez ve onun

³³⁷Hakkı Özdemir, *Yeni İnsan ve Ulus Oluşumunda Roman Aşkı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 145.

üzerine evlenir. Yaşanan cinsel buluşmalar eşinin rızası ile gerçekleşen aşikâr birer aldatma/zina gibidir. Şeyh çok eşliliği son sınırına kadar kullanabilecekken nikâhsız ilişkilere girmekten çekinmez. Böylece Bektaşî şeyhinin şahsında tekke-lerin içine düştüğü çirkef durum eleştirilmiş olur. Öte yandan Nigâr'ın aleni ama nikâhsız bir ilişki yaşamasına karşılık şeyhin genç bir kızı elde etmek için onunla nikâhlandığı anlatılır. Adı Süheylâ olan kızın kumaya nasıl baktığı belli değildir. Şeyhin ilk karısı Celile Bacı'nın ise yer yer hafif tepkiler gösterse de eşinin ilişkilerine iman edici bir tarzda ram olduğu ve onlara hizmet ettiği beyan edilir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu* (1335/1922) romanında Feride ekseninde iki adet çok eşlilik olayına değinilmiştir. Çok eşlilik olayları traji-komik bir şekilde anlatılır. Feride öğretmen olarak B... vilayetine atandığı zaman otele yerleşen Manastırlı bir kadınla tanışır. Kadın kocasının evlendiğini haber almış ve “şeriatımız dörde kadar izin veriyor” diyerek kumaya razı olmuştur. Bununla birlikte ortada kalmamak için kocasının peşinden B...ye kadar gelmiştir. Feride bunu anlamsız bulur. Kocasına kavuşma arzusu içinde olan kadın, kocasının talimatlarına rağmen şehri terk edip evine dönmeyince kocasından dayak yemesine rağmen kocasına kendini boşamaması için yalvarır ve Manastır'a geri döner.

Bir başka ikinci eş hikâyesi bizzat Feride'nin başından geçmiştir. Atandığı Ç...de komşusu Hafız Kurban Efendi'nin karısı süslenerek Feride'nin kaldığı mekâna gelir. Feride, kadının kendine görücü geldiğini anlar ve kimin için geldiğini sorunca kadın kendi kocası için geldiğini söyler. Bu cevabı alan Feride, bu istek karşısında kahkahalarla güler. Hafız Kurban kendi karısını görücü olarak Feride'yi istemesi için göndermiştir. Kadının görücülüğe gelme sebebi kendi geleceğidir. Zira kocası onu Feride'yle evlenmek için boşamak arzusundadır. Kadın çaresizlik içinde boşanmamak, evden atılmamak için Feride'ye kuma olmaya ve onu kendi kocasına istemeye bile razı olmuştur. Feride bu teklifi kabul etmeyerek kadını çok rahatlatır. Kadın ona dualar okuyarak evinin yolunu tutar.

Kadının dış dünyaya kapalı olduğu bir toplumda tek dayanak olarak gördüğü kocasından ayrılmak istememesi ve bir ortakla yaşamayı dahi kabul edişi yadırganacak bir durum değildir. Çünkü hukuk sisteminde dörde kadar evliliğe izin verilmektedir ve kadınların sosyal güvenceleri yoktur. Manastırlı kadının kocasından dayak yemesine, Hafız Kurban Efendi'nin kocasına bizzat görücülük

etmesine rağmen bu kadınların eşlerine bağlılığının arkasında dinden ve Osmanlı hukukundan gelen ruhsat olduğu gibi, kadınların toplumda sosyal güvence eksikliği yaşaması da vardır. Burada eleştirilen çok eşlilik anlayışı kadının sokağa atılması önündeki engel olarak düşünülünce dönemi için ne kadar doğru bir uygulama olduğu görülür. Diğer taraftan eşlerinin üstlerine evlenme istekleri karşısında kadınların onlara hâlâ sadık ve âşık olduklarına da şahit olunur.

Celal Nuri İleri'nin Afife Fikret müstearıyla kaleme aldığı roman denemesi olan *Âhir Zaman* (1334/1918) I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'un elit semtlerinde yaşayan bireylerin yozlaşmış hayatını anlatır. Ahlaki kaygılardan uzak yaşayan bu bireyler için tek amaç nefsanî hislerini tatmin etmektir. Evli kadın ve erkeklerin hiçbir vicdani ve ahlaki muhakemede bulunmadan eşlerini aldatmaları toplumsal yozlaşmanın mikro örnekleri olarak sunulmuştur. Ayrıca romanda tiyatrolar ve aktrislerin toplumu yozlaştırıcı yönü de gösterilmiştir³³⁸. Romanda Ecmelel'in amcası Mehmet Paşa adında alaturka bir tiptir. Onun üç kızı ve üç damadı vardır. Evde mukim olan iki de hanım vardır. Romanda çok açık olarak belirtilmemesine rağmen onun iki kadınla evli olduğu ve kadınların birbirinden nefret ettiği belirtilmiş, bu konuda bundan başka bir ifade serdedilmemiştir.

Refik Halid Karay *İstanbul'un Bir Yüzü* (1920) romanında yaşam şartları değişen tiplerin eşlerine sadakatsizliği ve onları rahat bir şekilde aldatışlarına da yer verilmiştir. Romanda birden çok yoz hayat anlatılmaktadır. Bu yoz hayatlardan biri Aksaray Beyi olarak bilinen Lütfi Pehlivan adlı sonradan görme bir harp zenginin hayatıdır. Lütfi Pehlivan birden fazla eşi ve kapatmalara/metreslere sahiptir. Eserde onun eşleri arasındaki durum anlatılmaz. Yoz hayatlar tablolar hâlinde anlatıldığı için bireylerin psikolojilerinden ziyade içinde buldukları

³³⁸Celâl Nuri *Âhir Zaman* romanında işlediği zenginlerin sefahatini ve yozlaşmışlığını bir yıl sonra yazdığı *Merhume* adlı eserinde farklı boyutuyla işler. Roman kahramanı aslen Çerkez olan ama Mısır'da mukim Cafer Paşa, zengin, alaturka ve yozlaşmış bir tiptir. Sefahat adına her türlü eğlenciyi yapan bu adam ayrı zamanlarda birden çok kadınla evlenmiştir. Yerlisinden yabancılarına her çeşit evliliği yapmıştır. Ancak gerek müstefrese gerek normal olarak birden çok kadınla evlenmemiştir. Bunun nedeni olarak Paris'te eğitim görmüş bir centilmene böyle bir evliliğin yakışmayacağını düşünmüştür. Aynı anda evlenmese de birçok kadını denemek için farklı zamanlarda birden çok evlilik yapmıştır. Bu evlilikleri modernleşme olarak algılamasına mukabil çok eşliliği modernleşmeye zıt olarak görür ve çok eşliliğe itiraz eder. Daha fazla bilgi için bk. Celâl Nuri, *Merhume* (Kostantiniye, Âti Matbaası, 1918), 50 s.

durum göz önüne serilmeye çalışılmıştır. Romanda çok eşlilik hayat standartlarının değişimini imlemektedir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in oğlu Ercüment Ekrem'in ilk romanı *Gün Batarken* (1922) Osmanlı'nın son döneminde yaşanan sosyal yozlaşmanın boyutunun ele alındığı bir eserdir. Çok eşlilik sadece İzmaru'nun Hulki ile evlilik hakkında konuşması esnasında geçer. İzmaru Osmanlı erkeğinin dörde kadar evlenebileceğini kırık dökük Türkçesiyle anlatır. Bunun dışında eserde çok eşlilikle ilgili bir ifade yoktur.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA İKİNCİ EŞ OLARAK ODALIK/ İSTİFRAŞ/ MÜSTEFREŞE

Cumhuriyet dönemine kadar Türk romanında odalık meselesi çoğu zaman dramatik ve romantik açıdan ele alınan bir konudur. İncelenen romanlarda evli bireylerin eşleri üstüne odalık alma fikrinde oluşu ve odalık konusunun geçişi yirmi iki adet romanda tespit edilmiştir. Bu romancılardan Ahmet Mithat Efendi odalık meselesini ele aldığı romanlarında konuya genellikle taraftar bir bakış açısına sahiptir. İlk eserlerinde Batılı aile etkisi nedeniyle Osmanlı geleneksel aile sistemine birtakım eleştirilerde bulunmuşsa da bu fikrinden çabuk vazgeçmiştir. Birçok konuda Batıcı olan Ahmet Mithat Efendi Osmanlı aile sisteminde Doğu'dan yana tavrını koymuştur. Buna rağmen eserlerinde odalık meselesine çok geniş yer vermemiştir.

Türkçe sözlükte “Bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı kadın” olarak tarif edilen odalık Osmanlıcada istifraş kelimesi ile karşılanmıştır. İstifraş yatağına almak manasına gelen “fıraşa almak” demek olup bu münasebetle odalık cariye almak anlamında kullanılan bir tabirdir. Para ile alınan cariyeeye “müstefreşe” denilir. İslam şeriatının hükümlere göre bir erkeğin bir kadınla evlilik işleminin helal olması için nikâh tek şart değildir. Evlilik, odalık cariyelerle de mümkündür. Para verilerek alınan cariye onu satın alanın malı olarak kabul edilir. Bu uygulama odalığı helal kılmış olur. Odalık, evin erkeğine ait hususi hizmetler gördürülmek için alınan kadınlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Efendilerinin “fıraşına dâhil olan” (yatağına giren) odalıklar “cariye” umumi adını da taşırlardı. Osmanlı'da bütün cariyeler gibi odalıklar da genellikle Kafkas taraflarındandı. Bazı odalıklar efendilerinin meşru eşliğine kadar yükselirken bazıları da satılarak başka bir kimseye intikal ettirilirdi. Odalık istihdamı Osmanlı'nın son dönemine kadar devam etmiştir.

Türk romanında odalık müessesesi birçok geleneksel evlilik kurmu gibi genellikle eleştirilmiştir. Bu eleştirinin ana nedeni odalıkların esir kadınlardan olmasıdır. Zaten hürriyet fikrinin önem kazandığı bir döneme denk gelen modern Türk romanında odalık uygulamasının olumlanması beklenemezdi. Yüz otuz beş romandan sadece yirmi iki tanesinde odalık konusu geçer. Ahmet Mithat Efendi odalık konusunu işlediği eserlerde (*Esaret, Felsefe-i Zenan, Ölüm Allah'ın Emri*) odalığa karşı olumsuz bir tavır içindeyken *Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrar* adlı romanında cariyelerin sınıf atlamak için odalık olmaya can attığını ifade eder. Bazı romanlarında (*Hüseyin Fellâh, Çengi, Acâyib-i Âlem*) ise odalık eleştirisi yoktur.

Romanlarında odalık konusunu ele alan yazarlar şunlardır: A. M. (*Eski Mektuplar*), Sami Paşazade Sezai (*Sergüzeşt*), Nabizade Nazım (*Zehra*), Mehmet Celal (*Bir Kadının Hayatı*), Mustafa Reşit (*Bir Çiçek Demeti*), Fatma Aliye Hanım (*Muhâdarât, Refet*), Halit Ziya Uşaklıgil (*Sefile, Kırk Hayatlar*), Hüseyin Rahmi Gürpınar (*Metres, Sevda Peşinde*), İzzet Melih (*Sermed*), Âdil Nâmi (*Şâdiye*), Ayşe Zekiye (*Bir Pederin Hatası*), Enis Avni [Aka Gündüz] (*Odalığın Defteri*), Celal Nuri İleri [Afife Fikret] (*Ölmeyen*). Bu yazarlar odalık konusunu eleştirmişlerdir.

2.1.Türk Romanında İçinde İkinci Eş Olarak Odalık/ İstifraş/ Müstefrese Geçen Romanların İncelenmesi

2.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri

2.1.1.1. Esaret

Ahmet Mithat Efendi *Esaret*'te odalık uygulamasına değinmiştir. Zeynel Bey bir odalıkla evlenir. Çünkü Osmanlı'da odalık normal bir evlilik olarak kabul edilmediği gibi, evlenilecek kız onunla evlenmek isteyen kişi tarafından bizzat aracısız olarak görülebilmek ve seçilebilme imkânına da sahiptir. Ayrıca kişi evlendiği odalıkla uyuşmadığı takdirde basit işlemlerle ondan ayrılma, daha doğrusu onu salıverme kolaylığına da sahiptir. Ahmet Mithat Efendi, Zeynel Bey'in odalıkla evlenme fikrinden bahsederken odalık hakkında kendi görüşlerini de araya sıkıştırır:

“Evet, odalık sıfatında bulunan cariyelerin bir de başka türlü vardır. Bunlar bilemem hangi nokta-i istinada müsteniden bir başka hâl ve tavırda bulunurlar. Fakat

âlemde her sınıf nev' nev' değil mi? İşte cariye kısmı dahi birkaç nev' olup en büyük kısmı, yani esaret ne demek olduğunu bilenleri bizim odalık tavır ve efkârında olduğundan mezbûre dahi onlar idadındandır.

Bahsimiz odalığın ahvalini tariften ibaret ve ona münhasır değil ya. İşin asıl bahsimize taalluk eden ve eyvah ki aklıma geldikçe hâlâ derûnumu yakan cihetine bakalım.” (*Esaret*, s.14-15).

Yukarıdaki alıntıda Ahmet Mithat Efendi odalıkların kısım kısım olduğunu, esareti en iyi odalıkların anlayabildiğini ifade eder. Zeynel Bey henüz on beş yaşında olan eşini/odalığını eğitmek ve onunla ilgilenmek için askerlik görevinden istifa etme kararı alır. Evlendikten sonra kendisine biri kız biri erkek olmak üzere iki köle getirilir. Erkeğin ismi Fatin kızın ismi ise Fitnat'tır. Cariyesi Fitnat'ın fiziksel gelişimi Zeynel Bey'in dikkatini çekmeye başlar. “Fitnat'ın halâvet-i endam ve letafet-i evza'ı” (*Esaret*, s.17) Zeynel Bey'e cinsel haz vermeye başlamıştır. Bu sebeple Zeynel Bey'in aklından Fitnat'ı odalık olarak alma fikri geçer. Bu kızın kendi evladı olmadığını, esir olduğunu düşünerek içinden “Mesela ben Fitnat'ı odalık edecek olsam mugayir-i şer'-i şerif bir harekette bulunmamış olurum.” (*Esaret*, s.17) diye geçirir. Zeynel Bey çok eşliliğe karşı olumsuz bir fikre sahiptir. Fakat Fitnat'ın göze ve duygulara hitap eden etkileyiciliği karşısında bir süreliğine beklemeye aldığı Fitnat'ı nikâhlama fikrine tekrar döner. İçinden yaptığı muhasebede kendini haklı bulur ve şöyle düşünür:

“Bunların kemalât-ı meşhudesi ne kadar memnuniyetimi mucip olur ise Fitnat'ın halâvet-i endam ve letafet-i evza'ı dahi bana o kadar lezzet vermeye başlamış idi. Hatta bazı kere hülyanın galebesiyle “Adam bunlar sulb-i evladım değil ya? Bahusus kendileri halkın dediği gibi esirdir. Meselâ ben Fitnat'ı istifraş edecek olsam mugayir-i şer'-i şerif bir harekette bulunmamış olurum” gibi hayalde dahi bulunur idiysem de taaddüd-i zevcat pek ziyade menfur ve merdudum olduğu cihetiyle derakap tebdil-i fikir ederek nefsimi ta'yip eyler idim. Acaba bu meselede ben mi haklı idim? Yoksa nefsim mi? Ah bîçâre nefis sen nasıl haksız olursun? Seni çıldırtan şey yalnız Fitnat'ın letafet-i hüsn ü anı mıdır? Ne mümkün! Eğer Fitnat'tan alınan lezzet yalnız temasından ibaret olacak olsa yine ne ise ne! Çünkü o endam, o suret, yani kakül usulüyle, fakat daha uzunca bir suretle kesip kâfurî omuzlarına doğru ve gelişigüzel dalgalandırırvermiş olduğu gisu-yi zerrini ihtimal ki diğerlerinde dahi bulunsun ve tahrirli mavice gözlerinin letafet-i rengine mümkün ki en makbul firuzeler rekabet edebilsin.” (*Esaret*, s.17).

Zeynel Bey, Fitnat'a o kadar tutulur ki çok eşliliğe karşı olmasına rağmen onunla birlikte olma arzusuna düşer. Zeynel Bey, Fitnat'la Fatin'in birbirine âşık olmalarından şüphelenir ve onları ara sıra takip eder. Onların aralarında duygusal bir ilişki olduğunu sezinleyerek Fitnat'ın kendisine karşı duygularını tam olarak öğrenmek için onu imtihandan geçirmeye karar verir. Buna göre, başka bir kadınla evli olan Zeynel Bey, Fitnat'a âşık olduğunu açıklayacak, eğer kız kabul ederse onu karısının üstüne odalık olarak alacak, çok eşliliğe karşı olmasına rağmen onunla evlenecektir:

“Eğer yukarıki tahminim doğru çıkar, yani kalbi çürük ve Fatin'e sadakati mefkut olur da gönlünü bana rabteder ise, o hâlde bana dahi yazık olmamak için ne olur ise olsun istifraş ederim. Zira bu kız karşımda salınıp gezdikçe nefsimi yenemiyorum ve taaddüd-i zevcat aleyhinde olan fikrim mukabilinde bile kendimi âdeta mazur görüyorum. Yok! Kız Fatin'e sadakatte sabit-kadem olur ise ciğerimden akan kanlar galebe-i hırs ve hasetle belki de gözümden damlar ise de buna dahi bakmayarak mücerret kendisinden ümidimi kesmek için kızı Fatin'e veririm.” (*Esaret*, s.23).

Zeynel Bey, kendi hakkındaki fikrini Fitnat'a sormadan, onun Fatin'e âşık olduğunu öğrenir. İçi kan ağlaya ağlaya istemeyerek de olsa onları evlendirir. Gençler gerdek odasında sohbet ederken kardeş olduklarını anlarlar ve bunun sonucunda birlikte intihar ederler. İntihar etmeden evvel durumlarını Zeynel Bey'e yazdıkları bir mektupla bildirirler. Kardeşlerin bilemeden yaptıkları evlilik başta kendileri olmak üzere evde bulunan herkese felaket getirir. Hem gençler istemedikleri bir sonla karşılaşmışlardır hem de Zeynel Bey Fitnat'ı odalık etmeyerek büyük bir pişmanlık yaşamıştır.

2.1.1.2. Felsefe-i Zenan

Ahmet Mithat Efendi *Felsefe-i Zenan*'da odalık sebebiyle erkeğin karısının ölümünden bahseder. Fazıla Hanım ölmeden evvel kızlarına evlenmemeleri hususunda nasihatlerde bulunur. Zekiye hocasının bu tavsiyesine uymaz. Komşuları Muhsin Paşa Halep valisi olunca onların çocuklarını eğitmesi için Zekiye'yi de yanında götürmek ister. Âkile kardeşinin onlarla gitmesini istemese de Zekiye onu dinlemez ve Muhsin Paşa ailesiyle Halep'e gider. Kardeşler bu ayrılıktan sonra birbirleriyle yalnız mektuplar sayesinde haberleşirler. İlk mektuplar bir süre genel konular etrafında şekillenirken Zekiye, Âkile'ye sonraki mektuplarında tanıştığı Sıtkı Efendi adındaki divan efendisinden bahsetmeye

başlar. Sıtkı Efendi görünüşte yakışıklı, ahlaklı ve dürüst bir insandır. Bu ifadelerden, yeşermeye başlayan bir aşkın çıktığını düşünen Âkile, can yakan insanların çoğunun bu tarz adamlar olduğunu, bunların masum kızların hayatlarını alt üst ettiğini Zekiye'ye anlatmaya çalışırsa da bunda başarılı olamaz.

Sıtkı Efendi, Zekiye'ye bir nevi uzaktan eğitimle kitabet dersleri verir. Zekiye yazdığı şeyleri Sıtkı Efendi'ye göndermekte, Sıtkı Efendi de onları düzeltmektedir. Zamanla bu defter, aşk mektupları mesabesinde işlem görmeye başlar. Onların tanışmasına vesile olan Muhsin Paşa, Sıtkı ile Zekiye'yi evlendirir. Âkile bu evliliğe karşı olmasına rağmen evliliği mecburen kabullenir. Evlilikten sonra kardeşler arasında mektuplaşmalar azalır. Bir gün Âkile'ye kardeşinin iyi olmadığına dair Sıtkı Efendi tarafından yazılmış bir mektup gelir. Bunun üzerine Âkile, alelacele Halep'e gider. Halep'e vardığı zaman kardeşinin ölüm haberini alarak yıkılır. Zekiye'nin başına gelenleri bu bölümden sonra paşanın kızı anlatır: "Ah Hanım siz yalnız hocamın vefatından haberdar olduğunuz halde bu derece meyusiyette bulunuyorsanız ya ben ne hâlde bulunmalıyım. Ben ki nelerden haberdarım..." (*Felsefe-i Zenan*, s.84). Yaşanan her şeyi gözlemlemiş olan kız, Zekiye'nin dramatik serüvenine devam eder:

"Ah efendim hocama kalsa idi ömründe kocaya varmaz idi. Bu bapta bana ol kadar şeyler söyledi ki ben bile soğudum. İşte tehhülün bu derece aleyhinde iken yine bunu kabul edişi mahza Sıtkı Efendinin kalemine aldanmasından ileri gelmiştir. O bîvefa herif kendisine neler yazdı bilseniz. Nihayet kalemiyle hocamın muhabbetini celp eyledi. Hatta validem izdivacı kendisine teklif eylediği zaman hocam o gece bana ders veremeyip bütün gece Sıtkı Efendi'nin lâkırdısını etti ve kendisine böyle menfuru olan bir şeyi niçin kabul eylediğini sorduğumuzda, "A yavrum o fikir alelade bir koca aleyhinde idi. Fakat Sıtkı Efendi bundan müstesna olmak lâzım gelir." (*Felsefe-i Zenan*, s.84).

Öğrencisi Zekiye'nin evlilik aleyhtarı olmasına mukabil aşk duygusu sebebiyle onun Sıtkı Efendi'ye kandığını, onun Sıtkı'yı diğer erkeklerden farklı olarak düşündüğünü belirtir. Zekiye'nin zannınca Sıtkı Efendi ile onun evliliği diğer evlilikler gibi olmayacak, karşılıklı aşkın ve anlayışın olduğu evlilikte çiftler çok mutlu olacaklardır. Evlilikte saadet olacaksa onların evliliğinde olacaktır, şeklinde kendi evliliği hakkında mutluluk tahmininde bulunan Zekiye'nin tahmini yanlış çıkmıştır. Kız anlatmaya devam eder:

“Şöyle ki, bizde Mah-ı Tâban isminde bir cariye var idi. Hocam gelin olacağı zaman babam kendisine cihaz halayığı gibi bir şey olmak üzere bir cariye vereceğini söyleyerek hangisini ister ise onu almakta hocamı muhtar bıraktı. O akşam Mah-ı Tâban gelip hocamın eline ayağına düştü. Canım hanımcığım beni iste diye bin türlü ricalarda bulundu. O da kabul etti. Ben keyfiyeti duyar duymaz koştum. Mah-ı Tâban’ı kabul etmemesini ihtar eyledim. “Bu Mah-ı Tâban öyle Mah-ı Tâban’dır ki Halep’e geldi geleli Sıtkı Efendi için yanıp tutuşuyor.” (*Felsefe-i Zenan*, s.84-85).

Sıtkı Efendi ne kadar ondan uzak durmaya çalışsa da Mah-ı Tâban güzel ve alımlı oluşuyla onu kendine ram etmeyi başarır. Zekiye bir gece uykusundan uyandığında yanında kocasını bulamaz. Yatağından kalkar ve kocasını aramaya çıkar. Mah-ı Tâban’ın yattığı damda, perdenin arkasından bir fısıltı duyar. Perdenin deliğinden bakar ki Sıtkı Efendi ile Mah-ı Tâban yan yana sohbet ediyorlar. Sıtkı, Mah-ı Tâban’a “Bir şey ki muvafık-ı şeriat olduktan sonra onu kabul etmemek olur mu?” (*Felsefe-i Zenan*, s.85) diyerek yanlış ve yasal olmayan bir şey yapmadığını, eşini aldatmadığı için vicdanen bir huzursuzluk duymadığını belirtmek arzusundadır. Çünkü Sıtkı Efendi, Mah-ı Tâban’ı kendisi için bir odalık olarak düşünür. Yukarıdaki ifade karşısında Zekiye, dayanamayıp perdeyi kaldırıncı Sıtkı Efendi yaptığı işin çok normal bir davranış olduğunu ima ederek “Ne oldun?” diye sorar. Bu umursamaz soru üzerine Zekiye, “Ne olacağım sen beni bir erkekle bulmuş olaydın ne olur idiyen ben de aynıyla öyle oldum” (*Felsefe-i Zenan*, s.85) diyerek onu can alıcı noktadan vurmaya çalışır. Zekiye onları birlikte yakalayıp yukarıdaki sözleri söyledikten sonra odasına döner, öksürükle beraber kan kusmaya başlar ve kısa bir süre sonra da ölür.

Sıtkı’nın cariyesiyle birlikteliği, evlilik fikrine muhalif olduğu halde evlenen Zekiye’nin felaketi olmuştur. Zekiye’nin yaşadıklarından sonra Âkile Hanım’da evlilik karşıtlığı fikri iyice güçlenmiştir. Bu sebeple “bakiye-i ömrünü kemâ fîssâbık kûşe-i feragat ve vahdette kemal-i saadet ve selamette” (*Felsefe-i Zenan*, s.86) geçirmiştir.

2.1.1.3. Ölüm Allah’ın Emri

Ahmet Mithat Efendi’nin *Ölüm Allah’ın Emri* adlı eserinde bir cariye’nin odalık olmaya direnmesi neticesinde başına gelenler anlatılır. Eserin kahramanlarından Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa aslen Aydın vilayetinden bir

binbaşdır. Nizip muharebesinde gösterdiği başarılar neticesinde feriklik rütbesine yükseldikten sonra 1260 yılında emekliye ayrılmıştır. Emekli olduktan sonra helal haram ayırımı yapmadan eline geçen parayı biriktirmiş, yıllık önemli bir miktarda gelir elde etmiş, mağaza, ev vs. gibi gayrimenkuller satın almıştır. Bunlardan gelen gelirle beyler paşalar gibi yaşamaktadır.

Mustafa Paşa'nın, Melek ve Pervane adında iki odalığıyla Sinesaf ve Perende isminde halayıkları vardır. Paşa bunlara çalgı ve okuma yazma dersleri aldirtmiştir. Bu dersleri verenlerden birisi Mustafa Paşa'nın yeğeni Sıtkı Bey'dir. Sıtkı Bey, yakışıklı, gayet kültürlü ve bilgili bir gençtir. O, konağa geldikten sonra Mustafa Paşa'nın odalıkları Melek ve Pervane ona karşı gönül alıcı hareketlerde bulunurlar. Hatta Mustafa Paşa'nın halayıklarından Perende de onu etkilemeye çalışır. Sıtkı Bey kızlara verdiği derslerde asla ahlaki sınırları aşmaz. Ancak onun, güzel cariyeye Sinesaf'a gönlü vardır. Sinesaf da ona karşı aynı duyguları hissetmektedir.

Sıtkı'da gözü olan evin kâhyası Behice, Sinesaf ile Sıtkı'nın aşklarını bildiği için Sinesaf'ı Sıtkı'dan uzaklaştırmak maksadıyla Mustafa Paşa'nın aklına onu odalık olarak alma fikrini sokmuştur. Bir eşi, birden fazla odalığı bulunan Mustafa Paşa'yı, Sinesaf'ı odalık alması için sürekli kışkırtmıştır. Sinesaf'ın, Mustafa Paşa'nın odalığı olması Behice'nin Sıtkı'ya giden yolunu açacaktır. Böylece Behice, Sinesaf'ı Mustafa Paşa'nın koynuna sokarak bir taşla iki kuş vurmuş olacaktır.

Behice, bir gece Sıtkı'yı iğfal edip koynuna girmek arzusuyla onun odasına giderken Sinesaf'la Sıtkı'nın evin تنها bir köşesinde buluşmalarına şahit olur. İçindeki şehvet yangınıni bastırarak onlara aşkları konusunda yardım etmek istediğini söyler. Onlar da iyi niyetli olarak düşündükleri bu kadının yardım teklifine razı olurlar. Behice'nin planı Sinesaf'ın Mustafa Paşa'nın odalığı olmak istediğini yayarak onu evden uzaklaştırmaktır. Behice konakta "Kız Paşa'yı istiyor." şayiasını yayar. Evdekilerin Sinesaf'ı satıp onu evden uzaklaştırma arzularını depreştirir. "Gerek Hanım gerek odalıklar Sinesaf'ı kışkandıılar. Sözü bir ettiler. Kızı satmaya karar verdiler. Satılığa çıkardılar." (*Ölüm Allah'ın Emri*, s.34). Satılığa çıkarılan kızı, Behice kendisi alıp Sultanahmet'teki evine götürür. Onu, Sıtkı'yı elde etmek için bir nevi rehine olarak kullanarak Sıtkı ile Sinesaf'ı

buluşturur. Bu iyiliği karşılığında şart olarak Sinesaf'a Sıtkı'yı paylaşmayı yani kuma olmayı önerir. Ancak bu isteği sevgililer tarafından kabul edilmez.

Öte yandan Behice, Mustafa Paşa'ya olayı çarpıtarak anlatır ve Sinesaf'ın kaçtığı yalanını uydurur. Paşa, cariyesinin kaçıışı ile ilgili konakta tahkikat başlatır. Olayın perde arkasını Behice, Mustafa Paşa'ya gerçeğinden farklı anlatır. Tüm çabalarına rağmen kızı, Mustafa Paşa'nın olması hususunda ikna edemediğini belirtir. Behice böylece Mustafa Paşa'nın güvenini kazanma amacındadır. Gelişen olaylar meselenin iç yüzünün çok farklı olduğunu gösterir. Behice sorgu esnasında gerçeğin ortaya çıkması nedeniyle evden kaçmak zorunda kalır. Olayın aslını Mustafa Paşa'nın odalığı ona haber verir:

“Behice Hanım bu son rezaleti çıkarıncaya değin Paşa'nın tahkiki yine bir dereceye kadar gizlice idi. Vakıa gerek Hanım ve gerek o gece kendi yanında nöbetçi bulunan Melek Ruhsar Kalfa falan işten haberdar idiler. Şu kadar var ki Paşa'dan çekindikleri için odalarından çıkamazlar idi.” (*Ölüm Allah'ın Emri*, s.56).

Paşa'nın “kendi yanında nöbetçi kalan Melek Ruhsar Kalfa” ibaresi dönemin bir vakıası olan odalık meselesinin tezahürüdür. Daha önce de Pervane Kalfa adlı bir başka odalıktan bahsedilmiştir. Ancak odalıkların durumu ve rakiplerine bakışı eserde fazla tasvir edilmemiştir.

Eserin “Nihan Key Maned An Razî Ki Ez u Sazend Mahfilha” başlığını taşıyan bölümde düğümün çözüldüğü görülür. Behice, Bursa'dan Mustafa Paşa'ya gönderdiği mektupla planladığı bütün oyunları itiraf eder. Buna göre olayın aslı şöyledir: Behice kendisinin otuz beş yaşında konağa geldiğini, genç olduğunu, durmuş oturmuş bir kadın olmadığını, içinde yanan şehvet ateşinin sönmediğini, doksan beş yaşına kadar içindeki şehvet cevherinin sönmeyeceğini, Sıtkı'nın onu reddettiği zaman, “Sinesaf onun, o da benim olacak” (*Ölüm Allah'ın Emri*, s.67) diye kendi kendine ahdettiğini, Sıtkı'ya karşı duyduğu şehvetin ayıplanamayacağını belirttikten sonra Mustafa Paşa'ya şöyle seslenir:

“Siz altmışımızı geçmiş bir adam iken “on sekiz yaşında bir kızı ağuş-ı hırs ve şehvetiniz de sıkıştırmakla mütelevviz oluyorsunuz. Sizi on beş yaşında iken evlendirmişler itibariyle hesap edecek olsak o kız sizin kızınızın kızınızın kızı olur idi. Sıtkı ile benim bu münasebetim ise böyle değildir. Eğer İstanbul'u arar isek otuz beş yaşında olduğu halde yirmi beş yaşında bir delikanlıya varmış birkaç yüz kadın bulabiliriz.” (*Ölüm Allah'ın Emri*, s.70).

Behice Kâhya, burada bir gelenek eleştirisi yapar. Altmış beş yaşında bir adamın torunu yaşında bir kıza meyletmesinin toplum tarafından yadırganmadığını, ancak otuz beş yaşındaki bir kadının cinsel ve doğal isteğinin yadırgandığını ifade eder. İstanbul’da kendinden küçük genç erkeklerle evlenen kadın sayısının az olmadığını da belirtir. Mektubu okuyan Paşa yeğeniyle Sinesaf’ın aşklarını anlar ve yeğeni Sıtkı Bey’in sevdiği halayığı kendine odalık etmek istediği için büyük bir pişmanlık duyar.

2.1.1.4. Hüseyin Fellâh³³⁹

Şehlevend’in sevgilisi Veli Efendi’nin oğlu Ömer, hilebaz hizmetçi ve Hasna Hanım’ın konağından çaldıklarıyla zengin olan Hurşid’in evine gidip bir komplo ile onu çok derin bir şekilde yaralar. Bıçak “evvelâ âlet-i tenasülün kuvve-i âmiliyyetini” kaybetmesine sebep olduğu için, “Bir zevcesi ve iki odalığı meyanında bulunan” (Hüseyin Fellâh, s.260) Hurşid Efendi onların cinsel ihtiyaçlarını göremez hâle gelir. Cinsel ihtiyaçları karşılanamayan kadınlar kendilerini eve aldıkları kişilerle tatmin yoluna giderler. “Ol kadar ki kendisi bu odada inlerken, karıları öteki dairede çengiler ile çağnaklar ile ve kim bilir daha neler ile vur patlasın çal oynasın âlemini germâgerm ettiklerini görür” işitirse de (Hüseyin Fellâh, s.261) Hurşid Efendi yerinden kalmadığı için onlara herhangi bir engellemede bulunamaz.

Kadınlar kocalarının gözü önünde eğlendikleri gibi onun Şehlevend ve annesinden çaldıkları paraları harcamaktan da geri durmazlar. Bu durumu gören Hurşid Efendi ölmeyi arzular. Böylelikle Şehlevend ve annesi Hasna Hanım’a yaptığı ihanetin karşılığını görür.

³³⁹Eser 1292/1875 yılında yayınlanmış, daha sonra günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Hüseyin Fellâh* (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

2.1.1.5. Çengi³⁴⁰

Ahmet Mithat Efendi'nin çok sevdiği ve birçok romanında bahsettiği *Don Kişot'tan* esinlenerek yazdığı *Çengi* romanı sihir, büyü, cin ve peri hikâyeleri ile büyütülen Dâniş Bey'in tuhaf yaşamı yanında, Canbert Bey ve Sünbül Hanım'ın hikâyelerini de içerir. Romanın birinci bölümü Dâniş Bey'in hikâyesi iken ikinci bölümü Canbert Bey'in hikâyesidir.

Canbert Bey, Mısır kölemenlerindedir. Mısır valisi, Canbert Bey'in Kölemen isyanı sebebiyle öldürülmesi emrini verir. Emri gerçekleştirecek zat, Canbert Bey'in ahbabı olduğu için durumu ona haber verir. Bunun üzerine Canbert Bey İstanbul'a kaçar. Kaçak olduğu için İstanbul'da kimseyle görüşmeyip yalnız yaşar. Burada epeyce hovardalık yaptıktan sonra kırk yaşında evlenmeye karar verir. Ancak *Esaret*'in Zeynel Bey'i gibi hür bir kadınla evlenmek yerine odalık almak fikrine kapılır. Çirkin bir kadın olan Ak Arap Hesna'yı satın alarak eve getirir ve onu odalık eder. İstifraş (odalık) ederken de aşağıdaki şartları sayar. Buna göre Ak Arap hem odalık hem de hizmetçi cariyedir.

“Ben seni odalık edeceğim, fakat öyle bir odalık edeceğim ki güya hiç odalık etmemiş sayılacağım. Yani rütbe ve menziletin cariyelikten başka bir şey olmayacak. Yemeğimi sen pişireceksin. Çamaşırımı sen yıkayacaksın. Haneyi sen silip süpüreceksin. Fakat bir karının kocasına ve bir odalığın efendisine gösterdiği naz ve edayı zinhar sen bana göstermeyeceksin. Kendini bana beğendirmek için süs olarak başına bir yeşil yaprak taktığını gördüğüm gün başını koparırım.” (*Çengi*, s.45).

Birkaç yıl sonra Ak Arap, “Canbert Bey'e çocuk yapmak şöyle dursun, hatta hizmet-i odalıktan dahi istifaya” (*Çengi*, s.45) başlayınca Canbert Bey'i evlendirmek hevesine düşer. Canbert Bey başlarda tekrar evlenme düşüncesinde değilse de erkekliğinin yerinde olması sebebiyle ikinci kez evlenmeye karar verir. Ancak alacağı kızın dul olmamasını Ak Arap'a şart koşar. “Ben öyle evlerde kalmış kızı istemem.” (*Çengi*, s.47) diye de tembihte bulunur. Ak Arap hamamda durumu kadınlara söyleyince ilk günden Hüveyda adlı otuzuna varmamış bir kızın olduğu haberini alır. Canbert Bey'in vekâletiyle kız sessiz sedasız nikâhlanır.

³⁴⁰*Çengi* romanı 1294/1877 yılında basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar V, Çengi, Kafkas, Süleyman Musli*, haz. Erol Ülgen, Fatih Andı (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin Latin harfli bas-kısı kullanılmıştır.

Canbert Bey, Hüveyda ile “kupkuru bir nikâh” (*Çengi*, s.48) ile evlenir. Kısa bir süre sonra hamile kalan Hüveyda, doğum esnasında ölür. Annesi ölmesine rağmen çocuğu hayatta kalır. Çocuğa Melek ismi takılır. Ahmet Mithat Efendi, Ak Arap’ın, Canbert Bey’in istifrâş olmasına rağmen kadında ortağına karşı herhangi bir kıskançlık emaresi olmadığını belirtir. Neticede kadınlar rakip istemezse de Ak Arap bizzat kendi eliyle eşine başka bir kadın bulmuştur. Çünkü o, kocasının cinsel ihtiyacını karşılayamamaktadır.

“Bakılsa, Ak Arap karısı kızcağızı kıskanmalıydı. Lâkin hizmet-i odalıktan pek çok zamandan beri istiğna göstermiş olduğu gibi bu işi bizzat kendisi tertip ve terviç eylemiş bulunduğundan ve Hüveyda Hanım ise pek kanı sıcak ve pek halûk bir kız olduğundan Ak Arap karısı kendisine muhabbet eyledi.” (*Çengi*, s.49).

2.1.1.6. Demir Bey yahut İnkîşâf-ı Esrâr³⁴¹

Ahmet Mithat Efendi’nin macera romanlarından olan *Demir Bey yahut İnkîşâf-ı Esrâr* adlı eserinde cariyelerin, evin beyi olan Demir Bey’in haremî ya da odalığı olma düşüncesine sahip olduklarına değinilmiştir. Demir Bey’in Âfitap ve Mehtap adlı iki cariyesi vardır ve bu cariyeler “şuh-mizaç[tır].” Âfitap’ın ve Mehtap’ın kalbinde Demir Bey’in eşi olma arzusu yatmaktadır.

“Ayıplanmaz ya! Bu yolda mübayaa olunan kızcağızların türlü türlü ümitleri olur! Demir Bey’in yaşlılığı bu ümitleri kuvvetten düşürmez. Bilâkis takviye eder. Her cariye hanımının kahrından efendisine iltica hayalâtından başlayarak tahayyülâtını tevsi’ eyledikçe eyler. Ekseriya bu hâl efendilerde dahi görülür. Biçaregân-ı cevârîyi evvelâ bir hüsn-i merhametle himâyeden başlayarak zevcesinin nazar-ı husumetini celp ede ede nihayet ona rağm gibi bir suretle cariyeyi odalık mertebesine terfi eyler.” (*Demir Bey yahut İnkîşâf-ı Esrâr*, s.274-275).

Ancak Demir Bey “sadâkat-i zevciyyede sabit ve anid” (*Demir Bey yahut İnkîşâf-ı Esrâr*, s.275) olduğu için o yolda bir düşünceye sahip değilse de Âfitap bütün cariyeler gibi evlilik hülyalarıyla yanıp tutuşmaktadır. Hatta Âfitap cariyesinin diğer

³⁴¹*Demir Bey yahut İnkîşâf-ı Esrâr* ilk defa 1305/1888’de kitap olarak basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XI Arnavutlar Solyotlar, Demir Bey yahut İnkîşâf-ı Esrâr, Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları*, haz. Nuri Sağlam, M. Fatih Andı (Ankara: TDK Yayınları, 2002), Burada yapılan alıntılar eserin günümüz Türkçe ile yapılan baskısına aittir.

cariye Mehtap’la arasında gizli bir rekabet dahi vardır. Fakat cariyelerin hayalini kurdukları odalık olma gerçekleşmez.

2.1.1.7. Acâyib-i Âlem

Ahmet Mithat Efendi’nin *Acâyib-i Âlem* romanında odalık kurumu roman kahramanı Suphi’nin Rus prensese Osmanlı aile hayatını anlattığı bölümde geçer. Rus prenses yolculukta sohbet esnasında sözü Osmanlı kadınlarına getirir. Osmanlı kadınlarının “maîşet-i hususiye ve âdâb-ı beytiyye ve ictimâiyyelerine dair” (*Acâyib-i Âlem*, s.90) izahlarda bulunan Suphi ve Hicabi orada bulunanlara Osmanlı kadınlarının ahlakını överler. Bu övgülerin sebebi, Osmanlı kadınlarının süs ve makyaja düşkün olmaması ve onların bütün ömürlerini kocalarına vakfetmeleridir. Prensese okuduğu kitaplarda haremde gerçekleşen “İyş ü işret ve sürülen zevk ve safa[nın]” (*Acâyib-i Âlem*, s.90) başka milletlerde olmadığını söyler. Bunun üzerine seyyahlar Türklerin bile başkalarının haremlerine girmeleri mümkün değilken o kitapları yazan adamların bu haremlere nasıl girebildiğini sorarlar. Bunun üzerine prenses, cariyeler ve odalıklar hakkında onlardan bilgi ister. Suphi “—Evet! Efendinin haremi vefat eder veyahut hastalıklı veya ihtiyar hâline girse bir cariye odalık eyler ki bunun dahi nikâhlı kadından hiçbir farkı yoktur. O kadının doğurduğu çocuklar dahi evlâd-ı meşrûadandırlar.” (*Acâyib-i Âlem*, s.91) şeklinde cevap verir. Bu açıklamalar Rus prensesi susturur.

2.1.2. A. (Elif) M. (Mim)’nin Eseri: Eski Mektuplar³⁴²

Yazarının gerçek bir olaya dayandığını ifade ettiği *Eski Mektuplar* romanı odalık yüzünden trajik bir şekilde biten bir evliliğin hikâyesini anlatmaktadır. Meliha ile Kenan hala dayı çocuklarıdır. Kenan ebeveynini küçük yaşta kaybetmiştir. Onun bakımını Meliha’nın annesi ve babası üstlenmiştir. Kısa bir süre sonra Kenan’ın halası da vefat edince evin bütün işi Saim Bey’in üzerine kalmıştır. Saim Bey, eşi öldükten sonra on altı yıl hiç evlenmemiş, ölünceye kadar

³⁴²Roman, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1315/1899’te kitap olarak basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XVI, Eski Mektuplar*, haz. Ali Şükrü Çoruk (Ankara: TDK Yayınları, 2003). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesiyle baskısı kullanılmıştır.

bekâr bir hayat sürmüştür. Meliha ile Kenan'ın aşklarına şahit olan Saim Bey onları evlendirme arzusundadır. Kenan'ın okumasını istediği için onu yatılı bir okula gönderir. Göndermeden önce Kenan ile Meliha'yı nişanlar. Kenan okula gittikten sonra hastalanan Saim Bey ölür. Bütün mal varlığı Meliha'ya kalır. Saim Bey'in şeytani karaktere sahip, romanın kötü tipleri olan kardeşi Daim Bey ve karısı, Meliha'yı oğullarına alıp onun mal varlığına konmak istemektedirler. Meliha, nişanlısı Kenan'ı sevdiği için onların teklifini her defasında reddetmektedir. Daim Bey, Kenan ile Meliha'nın görüşmesini engellemek için Kenan'ın okuluna sahte mektuplar gönderir. Böylece âşıkların birbirinden haber almaları engellenir. Saim Bey'in yakın arkadaşı Faiz Bey'e gelen bu mektuplar, Kenan'ın okuldan çıkarılmamasını tembih etmektedir. Kenan okuldan çıkamadığı için Meliha'nın başından geçenleri öğrenemez. Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeryüzünde Bir Melek* romanında da nişanlı gençlerin okul nedeniyle ayrılmaları işlenmiştir.

Daim Bey'in tanıdığı Muhsin Bey ve onun züppe yardımcısı Şöhret Bey, Meliha'ya yüklü miktarda miras kaldığını öğrenince mirasa konmak için harekete geçerler. Muhsin Bey'in oğlu Arif Bey'le Meliha'yı evlendirmek isterler. Şöhret Bey, Daim Bey'e para teklif ederek Meliha'yı Arif Bey'e vermeye razı eder. Meliha, Arif Bey'le evlenir. Kenan bu evliliği arkadaşı Sabit vasıtasıyla öğrenir ve İstanbul'u terk eder. Bu noktada Daim Bey'in Meliha'yı kendi oğluyla evlenmeye ikna edemeyip Arif Bey'le evlenmeye ikna etmesi de romanın olay akışındaki tutarsızlığına örnektir.

Arif Bey, babası Muhsin Bey'in vefatından sonra meydana boş bulunduğu için sefahat âlemlerine dalmıştır. Karısı hamile olmasına rağmen ondan haberi dahi yoktur. Evin selamlığını meyhaneye çeviren Arif Bey'e eşinin bir erkek çocuk dünyaya getirdiği müjdelendiğinde, Meliha'dan nefret ettiği için müjdecilere “Dünyaya gelecek yerde keşke yerin dibine geçseydi.” diyerek sitem etmiştir. Bu sözleri işitenler onun Meliha'dan nefret ettiğini anlayarak ona “Beyoğlu âlemlerinden bahsetmeye” (*Eski Mektuplar*, s.171) başlayınca Arif Bey “kendinde bir meyl-i şedid hissetmişti[r].” (*Eski Mektuplar*, s.172). Meliha'nın lohusa yattığı günlerde Beyoğlu'na dadanan Arif Bey, yeni doğum yapmış olan karısını ve yeni doğan çocuğunu görmeye dahi gitmemiştir. Bu noktada Arif

Bey'in arkadaşlarının akliselim olmadığı görülür. Arif Bey, kendine yol gösterecek iyi bir dostu olmadığından kötü yola düşmüş bir tiptir.

Bir sene devam eden Beyoğlu eğlencelerinden sıkılan Arif Bey'e dalkavuk dostlarından birisi "bir cariye satın alıp bir müddet de onunla vakit geçirmesini tavsiye ederek" (*Eski Mektuplar*, s.172) onu esirci pazarına götürür. Ancak Arif Bey'in parası yoktur. Elde bulunan mallar ise rehincidedir. Kendisine heyecan veren bu teklifi gerçekleştirebilmek için tek çaresi karısının elmaslarıdır. Onları almak için fırsat kollamaktadır ve ilk fırsatta karısının bin lira değerindeki elmaslarını almıştır. Bu parayla esirciden kendisi için bir odalık satın almıştır. Bu odalık ona altı yüz altına mal olmuştur. Alınan cariye'nin yirmi beş yaşında olduğunu öğrenen Meliha, Arif Bey'in durumundan ve niyetinden şüphelenmiştir.

"Arif Bey sevgili Meliha'sına son nefesine kadar hayırhah, fedakâr kalacağına, muhabbeti kalbinin en gizli köşelerini işgal eylemekte olduğuna dair söylemedik söz, dökmedik yalan bırakmamış iken, şimdi aynı vücuda utanmadan hanesine bir halayık, odalık getireceğini söyleyecekti." (*Eski Mektuplar*, s.173-174).

Arif Bey, Meliha'ya durumu nasıl açacağını düşünerek Kumkapı'daki meyhanelerde "güzölce kafayı tütüledikten sonra" (s.174) içkinin verdiği cesaretle durumu Meliha'ya anlatır. Meliha ona, altı yüz liraya mal olan bir cariye'nin normal bir cariye olamayacağını söylemesi üzerine Arif Bey eşine her şeyi itiraf eder:

"—Bizim bildiğimiz hizmet için alınan cariyelerin fiyatı yüz elli, iki yüz liradır. Altı yüz liralık cariye hiç hizmete yakışır mı?

— Zaten ben onu hizmet için değil, sana refika olmak üzere aldım.

— Bir valide için evlâdından güzel, munis, refik tasavvur olunur mu? Niçin sözlerinizle hem kendinizi, hem de beni aldatmak istiyorsunuz? Bunu mahzâ odalık olmak üzere aldığımız gün gibi âşikâr. Bari açıktan açığa söyleyiniz ki bizim de malûmatımız olsun. Belki muamelede kusur ederiz." (*Eski Mektuplar*, s.175).

Arif Bey, karısının kendisine karşı gösterdiği soğukkanlılıktan dolayı bir nebze olsun mahcup gibi olursa da bu durum "muvakkat[tır.]" Onun, Meliha'ya haber vermeden bir odalık almasına karşın Meliha, tüm rekabet hislerini bir tarafa bırakarak Peyman Hanım'a iyi davranmaya çalışır. Ancak "esirci elinde kahr ve sitem içinde büyümüş" (*Eski Mektuplar*, s.176) olan Peyman, iltifat ve nezâketten anlamayan bir kişiliktir.

“Satıldığı zaman esirci kendisine bekâr bir genç beye odalık olacağını söylemişti. Hâlbuki konağa gelip de beyefendinin hanımından maada bir de iki yaşlarında bir çocuğu olduğunu anlayınca hiddet ve hasedinden kendini öldürecek derecelere geliyor, muhabbetinden emin olduğu beyine ya kendisinden yahut da Meliha’dan vazgeçmesini daima ısrar ve rica ediyordu.” (*Eski Mektuplar*, s.176).

Peyman genç bir beye odalık olacağını düşünürken çocuğu olan bir adama odalık olunca “hiddet ve hasedinden” çıldıracak dereceye gelip efendisine Meliha’yı boşaması için duygusal baskı uygular. Meliha’nın iyi niyetli yaklaşımlarına rağmen Peyman’ın yetişme şartları sebebiyle ortağını/rakibini bertaraf etme arzusu karşısında Arif, türlü yalanlarla yeni gözdesini teskin etmeye çalışır. Çünkü Arif bilmektedir ki çocuk, Meliha’nın hassas noktasıdır ve bu sebeple Meliha evden ayrılma noktasına gelecektir. Öyle de olur. Peyman Meliha’nın çocuğunun mutfakta yanlışlıkla bardak kırmasını öyle abartarak etrafa duyurur ki evdeki herkes böyle bir tepkiye şaşırır. Bu durum Meliha’nın canını çok sıkır. Artık konakta kalamayacağına hükmederek durumu Arif’e açıklama gereği hisseder:

“Fikrini bir defa da zevcine açacak, Peyman ile bir yerde ikametlerinin adem-i imkânını bildirecekti. Akşam olup da Meliha zamanını düşürerek efkârını zevcine anlattığı ve fikrinin kat’î olduğunu beyan eylediği zaman Arif Bey sürekli bir kahkaha koparak:

—Allah yolunuzu açık etsin. Demişti.” (*Eski Mektuplar*, s.178).

Meliha bu diyalogtan sonra hayal kırıklığı içinde evi terk eder. Evden ayrıldıktan sonra Arif Bey, Peyman’a aşırı muhabbetlerine bir süre daha devam eder. Bu durum Peyman’ı daha da başkalaştırır. Artık Peyman’ın tek uğraşı, kendisi gibi cariye ve köleleri karşısına alıp hakaret etmektir. “Çünkü arada rekabet kalmamış, galebeyi temin etmişti[r].” (*Eski Mektuplar*, s.179). Ancak elde ettiği saadetin kıymetini anlamayan Peyman’a sıkılğan bir karaktere sahip olan Arif Bey’in ilgisi gün geçtikçe azalmaya başlar. Arif Bey bazı akşamlar eve gelmemeyi âdet edinir. Bu durumu içerleyen Peyman, eşine sitem etmeye teşebbüs ettiği bir gece “yüzüne, gözüne öyle bir sille in[er] ki ne olduğunu” (*Eski Mektuplar*, s.180) anlayamaz. Arif Bey odadan çıkarken halayıklara Peyman’ın bir daha huzuruna çıkmaması emrini verir. Olaydan bir gün sonra Peyman çeyiz halayığı olarak satılır.

“Hatime” bölümünde Arif Bey, anlatıcı-yazara Meliha’nın kendisine yazdığı son mektubu verir. Bu mektupta Meliha evden ayrıldıktan sonra neler yaşadığını anlatmaktadır. O, sığındığı bir evde yaşlı bir kadın ve kızı tarafından kabul edildiğini, evin kızının kendisiyle sırdaş olduğunu, kendisine gelen evlilik tekliflerini eşinden resmen boşanmadığı için kabul etmediğini, kızın iyi bir kısmeti çıkıp evlendiğini, evlendiği kişinin tesadüf eseri kendinin eski nişanlısı Kenan olduğunu anlatır. Evden ayrılırken kocasına, çocuklarına sahip çıkmasını da tembihler.

2.1.3. Sami Paşazade Sezai’nin Eseri: *Sergüzeşt*³⁴³

Tanzimat dönemi romancılarından biri olan Sami Paşazade Sezai *Sergüzeşt* romanıyla Osmanlı’da kölelik/cariyelik müessesesine dikkatleri çekmeye çalışmıştır. Romanın cariyeye olan kahramanı Dilber’in son olarak satıldığı Mısır’da, evin beyi tarafından odalık yapılmak istenmesi, bunu reddetmesi ve neticesinde intihar etmesi romantik bir tarzda ele alınmıştır.

Dilber ve Celâl Bey’in aşkı Zehra Hanım tarafından öğrenilince evde kıyamet kopar. Zehra Hanım, oğlunu bir cariyeye layık görmediği için onu alelacele evden uzaklaştırma fikrine düşer ve bunu uygular. Dilber, bir köleciye satılarak evden gönderilir. Celâl Bey, Dilber’in durumunu kız kardeşine “O şimdi... odalık!” (s.66) diye bildirir ve bayılır. Dilber’in odalık olarak satılması Celal Bey tarafından vahim bir olay olarak tasvir edilir.

Dilber, Mısır’da “Elhamra sarayına” (*Sergüzeşt*, s.66) benzeyen bir köşke satılmıştır. Burada efendisi tarafından beğenildiği kendisine iletilmiş, efendisinin onu odalık etme fikrinde olduğu açıklanmıştır. Dilber, kendisine bu haberi getirenlere açık açık “—Efendinizin hazineleri, mücevherleri varsa, benim de gönlüm var. Odalık?.. Ben onun yüzünü gördükçe nefretimden tüylerim ürperiyor. Git kendisine böyle söyle!” (*Sergüzeşt*, s.72) şeklinde sert ve duygusal bir cevap vermiştir. Osmanlı toplumunda cariyeler için efendisi ile evlenmek veya onun odalığı olmak ikbalin kapılarını açan bir anahtardır. Fakat Dilber bir cariyeye olarak

³⁴³Sergüzeşt ilk defa 1889 yılında basılmıştır. Sami Paşazade Sezai, “*Sergüzeşt*”, Bütün Eserleri 1 haz. Zeynep Kerman (Ankara: TDK Yayınları, 2003). Burada yapılan alıntılarda eserin 2003 baskısı kullanılmıştır.

aşkını yücelttiği için kendisine açılan ikbalin kapısından geçememiştir. Böylece birey olma hürriyetini kullanmıştır. Ancak bu cevap onun eve hapsedilmesi sonucunu doğurmuştur. Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında efendileriyle evlenmek için yarışan cariyeler mevcutken burada bunun tam aksi görülmektedir.

Dilber hapsedildikten sonra haremağası zenci ve hadım Cevher tarafından pencereden kaçırılmaya çalışılmış, Cevher aldığı yaralar neticesinde merdivenden düşerek ölmüştür. O, Dilber'e özgürlüğe yani İstanbul'a giden bileti vermiştir. Ancak Dilber için sevgilisine dönme ümidi olmadığından tek kurtuluş çaresi olarak ölüm kalmıştır. Bu nedenle Dilber kendini Nil'in soğuk sularına atarak intihar etmiştir.

2.1.4. Nabizade Nazım'ın Eseri: Zehra³⁴⁴

Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında odalık konusu geçmektedir. Zehra çocukluğundan itibaren genetik olarak kıskanç bir kızdır. Onun kıskançlığı genetik olarak annesine kadar ulaşmaktadır. Kıskançlığının ulaştığı boyut, yeni doğan kardeşini “âdeta boğmak, kafasını ezmek gibi vahşetler” (*Zehra*, s.32) ifadesiyle anlatılır. Babası Şevket, Zehra karakterinde olan kişilerin bahtiyar olamayacağını anlamıştır. O, kızı için tek kurtuluş yolu olarak evliliği görür. Evlilik bir yönüyle iki hayatın bir potada eritilmesi, diğer yönüyle yaşam tarzının tamamen değişimidir. Bu değişim olumlu yönde olursa saadet, olumsuz yönde olursa hüsrân demektir. Zehra kıskançlık kiskacından kurtuluşu için Şevket'in yanında çalışan Suphi ile evlendirilir. İlk günlerde evlilik onlar için saadet getirir. “İki gencin suret-i maişetlerine bir tahavvül-i külli getirmiş idi. Artık bundan sonra birbirleri için birbirinin muhabbetiyle, birbirinin ümidiyle yaşamaya başlamışlardı.” (*Zehra*, s.47).

Yeni evliler kendileri için kurulan yeni köşke taşınmışlardır. Yeni köşk onlar için cennetin mikro düzeyde bir örneği olmuştur. İnsan, huzurlu bir hâlde iken mekân da onunla huzur kazanır. Ailede huzurun tesisi demek, çiftlerin

³⁴⁴*Zehra* romanı önce *Musavver Servetifünûn* gazetesinde tefrika edilmiş, daha sonra 1312/1894 yılında kitap olarak basılmıştır. Roman günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Nabizade Nazım, *Zehra-Karabibik*, haz. Özlem Fedai (İstanbul: Özgür Yayınları, 2011). Burada yapılan alıntılarda eserin yeni harflerle yapılan baskısı kullanılmıştır.

birbirine karşılıksız muhabbet duymaları ve anlayışlı olmaları demektir. Birbirini çok iyi tanımayan Suphi ve Zehra'nın mutlu olabilmesi için özellikle Suphi, eşinden gelen bütün arzulara “esirâne itaat göster[erek], en ufak bir tebessümüne nâiliyet uğrunda bütün arzularını ezip çiğnemekte[dir].” (*Zehra*, s.52).

Zehra, dadısı ihtiyar Nazikter'le birlikte Büyük Çamlıca'ya gezmeye çıkar. Bulgurlu'da ağaca bağlanmış bir at görür ve atı, eşi Suphi'nin atına benzetir. Büyük bir heyecan ve korkuyla atın bulunduğu tarafa doğru yönelir. Ağaçların arkasında bir kadınla bir erkeğin arkaları dönük vaziyette sohbet ettiklerini görür. Arkası dönük olarak gördüğü adamın, eşi olduğu zannına kapılarak daha da kuruntulanır. Bu zan/kuruntu onun kıskançlık histerilerinin tekrar depreşmesine neden olur. Bir süredir sönmüş ama tamamen yok olmamış olan kıskançlık ateşi yeniden alevlenir. Ağaçların arkasında sohbet eden kişilerin yabancı olduğunu görür. Fakat rahatlayacağı yerde gittikçe artan bir huzursuzluğa gark olur. Zehra bu olaydan sonra baştan ayağa “yürüyen bir kıskançlık” olmuştur. Artık en mutlu anlarında bile sevinememekte, kıskançlık, elde ettiği bütün eski mutlulukları birer birer öğütmektedir. Kısa bir süre sonra Cağaloğlu'nda yeni taşındıkları konak Zehra için cehennemin yeni adresi olur. O kadar ki “Zavallı kadın için hayatın hiçbir lezzeti kalmamış[tır].” (*Zehra*, s.55).

Aldatılma vehmine düşmüş olan Zehra'nın yaşadığı buhranları arttırmak için gerekli tek bir şey kalmıştır. O da bir rakiptir. Bu rakip de Suphi'nin annesi sayesinde bulunmuş, Zehra'nın sanrılarının gerçeğe dönüşmesi için gerekli zemin hazırlanmıştır. Münire Hanım genç çifte yardımcı olması için “timsâl-i cemâl” (*Zehra*, s.57) bir cariye satın alır. Münire Hanım'ın gayet masumane, tamamen iyilik hisleriyle dolu bu yardımı, Zehra'nın kıskançlık krizlerini arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Öte yandan romandaki entrikanın sağlanabilmesi, kıskançlık için aranan rakibin bulunabilmesi için açık bir toplum olmayan Osmanlı toplumunda cariye en uygun kişidir. Zehra'yı hastalık derecesinde esir alan vehim gerekli nesnesini bularak imkân dairesine girmiştir.

Güzel cariye Sırrıcemal zamanla evin/Suphi'nin tüm ilgisini çekmeye başlamış, ilgi Zehra'daki kıskançlık/aldatılma dürtüsünü her geçen dakika arttırmıştır. Münire Hanım tarafından ev işlerine yardımcı olsun diye alınan Sırrıcemal ev işlerine yardımcı olmak dışında varlığıyla huzursuzluğa sebep

olmakta, bunun farkına vardığında ise Zehra'nın gözüne görünmemek için evde köşe bucak kaçmaktadır. Hanımına ve onun eşine son derece büyük bir saygı besleyen odalık cariye, Zehra'ya verdiği rahatsızlıktan dolayı ilk başlarda çok büyük üzüntü duymaktadır. Hatta içinden Suphi ile evlense bile Zehra'nın mutluluğu için her şeyi yapmaya hazır olduğunu düşünür. Öbür yandan Suphi, Zehra'nın, Sırrıccemal'i kışkırttığı farkındadır. Buna rağmen karısını kendi hâline bırakmanın en doğru iş olacağını düşünmektedir. Sırrıccemal'in ev içindeki kaçış hali Suphi'yi üzmemekte, o, Sırrıccemal'e içten içe acımaktadır. Bu acıma, zamanla şehvete, dolayısıyla Sırrıccemal'e karşı dozu artmış cinsel bir arzuya dönüşecektir. Suphi, Zehra'nın itici gücü nedeniyle bir bıkkınlık içindedir. Bıkkınlık Sırrıccemal'in çekici gücü vesilesiyle onu, cariye'nin koynuna doğru sürükler.

“Bu hayal-i mahzun gözünün önünden ayrılmamaya başladı. Önceleri Suphi bu hali Sırrıccemal'e olan merhamete isnat etmekte idi. Fakat gün geçtikçe hissiyatının başka bir surete girdiğini hissetmeye ve kendini levm ü tevbihe başladı. Hissiyât-ı tabiye cereyanı önünde sedd-i mümanaat çekilemez.” (Zehra, s.63).

Anlatıcı, “Hissiyât-ı tabiye cereyanı önünde sedd-i mümanaat çekilemez.” tabiriyle, Suphi'nin, Sırrıccemal'e duyduğu acıma ile karışık şehvet duygusunun psikolojik temelli olduğunu, bu durumun insan psikolojisi için normal bir durum olduğunu iddia etmiştir. Dizginlenemeyen bu arzu, artık Suphi'nin kaderidir.

Sırrıccemal ile Suphi ilk kez, Zehra'nın evde olmadığı bir günde Suphi'nin odasında karşılaşır. Bu karşılaşmada Münire Hanım'ın, Sırrıccemal'i zorlaması etkili olur. Münire Hanım, oğlunun odasına çıktığını gördüğünde Sırrıccemal'i onun arkasından güya ona yardım etmesi için gönderir. Biraz da zorlama olarak kurgulanan bu karşılaşma anne eli ile Zehra'nın felaketine davetiye çıkardığı gibi mutlu aile yuvasının yıkılmasına da sebep olur. İlk etapta birbirinden uzak durmaya çalışan Suphi ve Sırrıccemal, baş başa kalınca birbirinden etkilenirler. Sırrıccemal tam bir kadınlık cazibesiyle Suphi'nin karşısındadır. Kadın karşısında çoğu zaman pasif olan Suphi bu noktada da nefsinin esiri olarak görülmektedir. Suphi ile Sırrıccemal'in önce utanma, ardından bakışma, son olarak da konuşma şeklinde gerçekleşen karşılaşması, cinsel arzunun körüklenmesi sonucunu doğurur. Bu yaklaşmanın sebebini “emaret-i cismaniye” diye açıklamaya çalışan anlatıcı/yazar, “Suphi artık Sırrıccemal'e olan muhabbetine kesb-i kanaat

ve itminan etmişti. Düşündükçe bu muhabbeti karısına olan muhabbetten başka bir lezzette bulmakta idi.” (Zehra, s.67) şeklinde bir izah ile olayı aydınlatmaya çalışır. Suphi'nin şehvi bir tarzda Sırrıcemal'e yaklaşması ve ona muhabbetini başka bir tatta bulması, yakınlaşmanın sadece cinsellik ekseninde olduğunun kanıtıdır. Bu noktada kadının ahlakı ve kişiliği tamamen göz ardı edilmiş, cariyeye baştan ayağa şehveti tatmin aracı olarak düşünülmüştür ki bu noktada odalığın esas amacının erkeğin cinsel ihtiyacını karşılamak olduğu unutulmamalıdır.

Suphi'nin ilgisinin Zehra'dan Sırrıcemal'e doğru kayması, Zehra'yı çileden çıkardığı gibi, onu birinci eş olma konumundan ikinci eş olma konumuna indirir. Suphi, Sırrıcemal'e olan ilgisini uzun süre saklamaya çalışırsa da durum konakta gizli kalmaz. Zehra'nın olabilecekleri önceden hissetmesi ya da gelişecek olaylara bizzat çanak tutması itilmeyi daha da hızlandıracaktır.

Suphi ile Sırrıcemal'in her gün biraz daha yakınlaşmaları, Sırrıcemal'e karşı büyük bir nefrete sahip olan hizmetçi Nazikter'i şüphelendirmektedir. Nazikter, ilk etapta bu gizli âşıkları sürekli göz hapsinde tutmaktadır. Her gün biraz daha büyüyen ilişki —ki burada odalığın yasal bir zemini olduğunu da belirtmek gerekir— evi sarmaya başlarken kıskançlık, aldatma ve intikam duyguları; aşk, sevgi ve huzur duygularının yerini almaya başlar. Bütün yaşananlar Nazikter vasıtasıyla ulaşması gereken yere ulaştırılır. Böylece kıskançlık krizleri için gereken gerçekleştirme tamamlanır.

Kısa sürede Zehra'nın duyduğu huzursuzluk bütün evi sarmaya başlamıştır. Artık asıl hedef, huzur bozucu Sırrıcemal fitnessinin evden uzaklaştırılması, böylece olaylar karşısında çoğu zaman edilgen kalan Suphi'nin engellenmesidir. Sırrıcemal'in evden gönderilmesi için türlü bahaneler aranmakta, bu arada Zehra gelişen olaylarla ilgili Nazikter'i sürekli bir hafiye olarak kışkırtmakta ve kullanmaktadır.

Suphi, Sırrıcemal'le ilişkisini açıktan açığa yaşamakta, bir cariyeye olan Sırrıcemal, evde birinci eş konumuna yükselmekte, artık odalık olarak evin içinde gizlenmeden dolaşmaktadır. “Suphi Zehra'nın çılgınlıklarına, rekabetine, gayzına falan ehemmiyet vermez olmuş ve olanca meşguliyetini Sırrıcemal'e hasr eylemiş idi.” (Zehra, s.74). İlişkinin açığa vurulması, bir odalık olan cariyenin yine kadınlığını kullanarak —cinselliğini demek daha doğrudur— gururlanmasına

sebepler olur. Bu gurur Sırrıccemal'in evin içinde hanımlık rolü oynamaya başlamasına vesile olacaktır. Eserin başlarında hanımı için her türlü fedakârlığı yapacağını kendi kendine söyleyen Sırrıccemal, fırsatını bulunca bu düşüncelerini hatırlamaz olur.

Bu arada Zehra'nın babası vefat eder. Dünyadaki dayanaklarını teker teker kaybeden Zehra için yıkımın ayak sesleri yavaş yavaş duyulmaya başlanmıştır. Sıkıntılı günlerinde sığınacağı en büyük destekçisi olan baba, yani otorite çökmüştür. Tanzimat romanlarında görülen babasızlık, bu romanda da kendini çaresizliğin ve dayanaksızlığın göstergesi olarak hissettirir. Otoritenin kayboluşu kargaşanın kapılarını açar.

Sırrıccemal hamile kalır. Sırrıccemal'in karnının gün geçtikçe büyümesi ev içindeki huzursuzluğun da büyümesi anlamına gelir. Evin içinde Suphi, Sırrıccemal'e ikinci hanım muamelesi yaptığı için Zehra'nın kıskançlık sancıları daha da artmıştır. Karısının bütün saldırılarına ve kendine verdiği rahatsızlıklara rağmen Suphi, Zehra'yı boşamayı düşünmemektedir. "Filhakika Suphi'de Zehra için hâlâ bir meyil mevcut idi; bu meyil olmasaydı Zehra'yı çoktan tatlik eylemiş gitmişti." (Zehra, s.79).

Zehra'ya çocuk sahibi olmaktan başka kurtuluş yolu kalmamıştır. Zira çocuk, cariye için kurtuluş olduğu gibi, özgür bir eş için de aileyi bir arada tutan en önemli birleştirici unsurdur. Hem Sırrıccemal'in hem de Zehra'nın çocuk sahibi olmaya çalışmaları kadınlıklarının/doğurganlıklarının ispatı olduğu gibi, eş olarak da statülerinin korunması anlamına gelmektedir. Ancak her iki kadın da amacına ulaşamaz. Böylece tasarladıkları huzurun kapısı onlara asla açılmaz.

Evde oluşan olumsuz atmosfer sonucunda Suphi, Sırrıccemal'le birlikte Makri'de ayrı bir eve taşınır. Yeni ev Zehra'dan ve onun kıskançlıklarından kurtuluş yolu olarak düşünülmüştür. Fakat yeni ev, yeni bir Zehra anlamına gelmektedir. Bu eve taşınıldıktan sonra kıskançlık sırası Sırrıccemal'e geçmiştir. Suphi iş için İstanbul'a gidip geldikçe, Sırrıccemal'in kendi kendine kıskançlık sorguları artmaya başlamıştır. Sırrıccemal'in kıskançlığı için tıpkı Zehra'nın başına geldiği gibi basit bir olay kurgulanmıştır. Suphi bir gün iş dönüşü trene yetişememiştir. Vakit geçtikçe eve dönmeyen Suphi için Sırrıccemal içten içe kendi dünyasında yani vehminde kuruntular yaratmaktadır. "İş işten geçti.

Eyvahlar olsun, korktuğum başıma geldi.” diyerek çırpınır. Dolayısıyla o da vehimler içinde “aynanın karşısında yüzlerce hayal görmeye başlar.” (*Zehra*, s.85). Ayna karşısında gördüğü sanrılar Zehra ile Suphi’nin birleşmeleri endişesinin veya ihtimalinin hayal sahnesidir. Ayna, Sırrıcemal’in hayal dünyasını yansıtan bir gösterim aracı görevi görür. *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* ve *Aşk-ı Memnu* romanlarında Sabiha ve Bihter’in cinselliklerinin keşfine vasıta olan ayna bu romanda vehmin zihinden görüntüye geçişini sağlayan bir araç olarak kullanılmıştır.

Suphi, Sırrıcemal’in baskıları nedeniyle Zehra’yı boşar. Bu vesile ile Zehra’nın hürriyeti eline teslim edilmiştir. Öte yandan Sırrıcemal’in özgürlüğü de uzun sürmez. Sırrıcemal evde hizmetçi varken kuyudan su çekerken çocuğunu düşürür. Böylece Sırrıcemal’in hem Suphi’yi kazanmak hem de özgürlüğüne kavuşmak için sarıldığı yegâne dal da kırılmış olur.

2.1.5. Mehmet Celâl’in Eseri: Bir Kadının Hayatı³⁴⁵

Mehmet Celâl’in santimental içerikli romanlarından biri olan *Bir Kadının Hayatı*’nda roman kahramanı şair, kültürlü ve entelektüel bir birey olan Ziya Bey’in yaşlı babası, karısının üzerine odalık getirmek istemiş, Ziya Bey buna engel olmuştur. Babasına karşı baskın bir karakter olan Ziya Bey tipi dönem romanlarında fazla karşılaşılan bir tip değildir.

Romanın esas kahramanı Ziya Bey’dir. O, kültürlü, bilgili ve edebiyatsever ve romanların faydasına inanan bir tiptir. Ziya Bey’in babası Raşit Efendi eve güzel bir Çerkez cariye alır. Karısını da ikna ederek halayığını “odalık addetmek fikrine düşer.” (*Bir Kadının Hayatı*, s.49). İsmi Nilüfer olan bu halayık, daha ön dört yaşındadır ve Raşit Efendi’nin tüm ısrarlarına rağmen onun odalığı olmayı reddeder. Ziya Bey, yaşını başını almış bir adamın yani babasının çocuk yaştaki bir kızın hayatını niçin söndürmeye çalıştığını bir türlü anlamaz. Kızın sürekli renginin solması ve çoğu zaman gözlerinin yaşlı olması Ziya Bey’in dikkatinden kaçmaz. Nilüfer’e acıdığı için onun duygularını öğrenmek ister. Sürekli gözleri

³⁴⁵Eserin birinci baskısı 1311/1893 yılında *Matbaa-i Safâ ve Enver* tarafından yapılmıştır. Mehmet Celâl, *Bir Kadının Hayatı* (2. Tab’ı) (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1315/1899). Burada yapılan alıntılarda eserin ikinci baskısı kullanılmıştır.

yaşlı olması sebebiyle onun âşık olma ihtimalini düşünür ve ondan sırrını öğrenmek ister. Ziya Bey kendi kendine düşünmektedir.

“—İnsanın zihninde fenalık yoksa güzelce düşünmeli ki şebâbet sabahının ilk ziyâlarını, bahar-ı ömrünün ilk çiçeklerini görmeye başlamış olan on dört yaşında bir ak saçlı aksakallı, nûr-ı şeyhûhet çehresine bir nûrânîlik vermiş fakat her adımında ömrünün bâd-ı hazânına karşı titremeyi itiyat etmiş bir ihtiyârın ağuş-ı visaline nasıl sığır? (...) Ya bu ne kadar akılsızlıktır ki yüzü buruşmuş, yanaklarının kemikleri dışarı fırlamış, içeri çöken gözlerinin ferî sönmeye başlamış bir adam, bir kızı zor ile râm etmek, kendi ihtiyâr gönlünü eğlendirmek hevesine düştüğü hâlde o kızın kendisine hiçbir vakit râm olmayacağını belki namusunu ihlâl edecek harekette bulunacağını düşünmez?” (*Bir Kadının Hayatı*, s.50-51).

Görüldüğü gibi Ziya Bey, geleneksel bir kurum olan odalık kurumunu babası vesilesi ile eleştirir. Yaşlı bir adamın gencecik bir kızı, hayatını söndürmek pahasına odalık olarak almasının namus noktasında da sıkıntılar doğuracağını belirtir. Nilüfer’i anne ve babasının evde olmadığı bir günde sorgulamaya karar verir. Bilge bir tip olarak o, Nilüfer’in çehresindeki hüznü okumuş, bu hüznün ancak aşktan neşet edebileceğini okuduğu romanlar sayesinde anlamıştır. Nilüfer bütün sorulara rağmen aşkını itiraf etmezse de Ziya’nın anlayışlı bir şekilde konuşması karşısında dudaklarından “Yaver” ismi dökülürken olduğu yere düşüp yığılır. Bunun üzerine Ziya Bey, kızın sevgilisini bulup onu eve getirtir. Olayı kimseye haber vermez. Babasını ve arkadaşı Cemal Bey’i hareme davet eder. Cemal Bey romanlarda anlatılan vakalara inanmayan ve romanların faydasız olduğunu düşünen bir tiptir. Toplandıkları vakit Ziya Bey kölelerin ve halayıkların da sevebileceklerini, onların da insan olduklarını babasına ve Cemal Bey’e anlattıktan sonra babasında Nilüfer’den vazgeçmesini ister. İhtiyar adam inat ederse de Ziya sonunda onu ikna ederek odaya önce Nilüfer’i ardından Yaver’i çağırır. Kız, Yaver’i görünce sendeler. Ziya cebinden iki kâğıt çıkarıp babasına “mühürleyeceksiniz!” (*Bir Kadının Hayatı*, s.66) diye uzatır. Kâğıtlarda iki kölenin azatnamesi vardır. Onları azat ettikten sonra evlendirip yakında bir eve yerleştirirler.

Ziya bu olay karşısında romanları faydasız bulan Cemal Bey’in gözlerinin dolduğunu görerek “İşte bu da bir romandır!.. Hem ne o ya! Sen böyle şeylerin aleyhinde bulunurken müteessir olduğunu gösteriyorsun?” (*Bir Kadının Hayatı*, s.68) der. Böylece roman okumaya karşı olan Cemal Bey hayatın aslında bir roman olduğunu bizzat görür.

Romanın bir bölümünde Esirci Hacı Salim Efendi'nin evinde halayıklar hayat hikâyelerini birbirlerine anlatırlar. Kimi Çerkezistan'ı, kimi eski sahibini anlatır.

“Kimi, kendisinin namusunu ihlâl eden bir bî-edebi, bir sefalet-engiz bir kahkaha ile hikâyeye başlardı: Beyin evlendikten sonra, karısına yaranmak için kendinin yüzüne gülmediğini, bundan dolayı karısını her şeyden agâh ederek kaçtığını söylerken, yine öyle acı acı gülerdi.” (*Bir Kadının Hayatı*, s.122).

Bu satırlarda kölelik ve cariyelik kurumuna karşı bir eleştiri vardır. Cariyelerin dramı cinsellik üzerinedir. Onlar yaşadıkları eski evlerinde genellikle cinsel istismara uğramış, acınası varlıklardır. Yukarıdaki alıntıda hayatını anlatan cariyenin evin beyiyle ilişkiye girdiği, karısına hoş görünmek isteyen beyin, cariyeye yüz vermediği, cariyenin bu sebepten ilişkisini evin hanımına anlatıp evden kaçtığına değinilmiştir.

2.1.6. Mustafa Reşit'in Eseri: Bir Çiçek Demeti³⁴⁶

Mustafa Reşit'in kızlar için yazdığı *Bir Çiçek Demeti* adlı eseri mektup, hatıra ve nasihatlerden oluşmuştur. Romanda odalık konusuna değinilmiştir. Eser “Bir Büyük Valide Tarafından Hafidesine” yazılmış bir nasihat mektubuyla başlar. Büyük valide torununun mektebi bitirdiğini, ancak asıl dersin “Hikmet-i Hayat” adlı ders olduğunu, evlilik gibi mühim bir meselenin önünde bulunduğunu ve eşini dikkatli seçmesi gerektiğini torununa anlatır.

İkinci mektup “L” Hanım tarafından “N” Hanım’a yazılmıştır. “L” Hanım bir cuma günü Kâğıthane’ye gittiğini, orada bir beyin onları takip ettiğini, arabalarına yaklaşıp ilanıaşk içeren bir mektup bıraktığını, adamın çirkin olmasına mukabil zengin olduğunu, durumu annesine açtığını ve evlilik için ruhsat aldığını anlattıktan sonra “L” Hanım “N” Hanım’ı Kâğıthane’ye davet eder.

“L” Hanım Kâğıthane gezintisinde peşinden gelip ona evlilik teklifi içeren mektubu arabasına atan adamla evlendikten sonra dört yıl arkadaşıyla haberleşmemiştir. Dördüncü yılda arkadaşını ancak dara düştüğü zaman hatırlayarak ba-

³⁴⁶Mustafa Reşit, *Bir Çiçek Demeti* (Konstantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya, 1304/1887). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

şından geçen felaketi detaylı bir şekilde anlatır. “N”nin evlilikle ilgili nasihatlerine güldüğü için pişmanlığını dile getirdikten sonra yaşadığı sarsıntıyı hikâye eder.

“Sana mektup yazamamaya başladığım hafta içinde bizim bey âlem-i sefahate ayak basmıştır. Buna da pederinin vefatı ve kendisinden başka varis bulunmaması sebebiyet vermiştir.

İşte o haftadan beri esefâ rüzgâr itlağına istihkak kesp etmiş ve odalık olmak üzere binlerle lira vererek bir cariyeye almıştır. Üç ay sonra ortak ikileşti. Çünkü odalık olarak bir cariyeye daha geldi.

Bir kadının ortak denilen işkenceden ne kadar mustarip olduğunu sana anlatmaya kalkışmak anadan doğma a’ mâlara elvan tarif etmek kabilinden olduğu için bundan sarf-ı nazar ederim. Yalnız şu kadar derim ki bir kadın için dünyada tasavvur oluna-bilen işkencelerin en şedidi ortak ile yaşamaktır.

Beyefendi iki odalıkla iktifa etmedi. Alafranga çalgı çaldırmak, dans ettirmek bahanesiyle eve birçok Frenk kızları getirdi götürdü. Hasılı Beyoğlu’nda kadın kıyafetinde ne kadar haydut varsa hepsi birer ikişer hanemize girip çıktılar. Beyin mallarını yağma ettiler.” (*Bir Çiçek Demeti*, s.38).

Beyinin babasının ölümünden sonra dur durak bilmeyen bir iştahla odalık ve kapatma/metres peşinde koştuğunu belirten “N”, bir kadın için en büyük felaketin üzerine ortak getirilmesi olduğunu belirterek “Bir kadının ortak denilen işkenceden ne kadar mustarip olduğunu sana anlatmaya kalkışmak anadan doğma a’ mâlara elvan tarif etmek kabilinden olduğu için bundan sarf-ı nazar ederim” der. Kadın kocasından boşanma talebinde bulunmuşsa da kocası bu isteğine alayla karşılık vermiştir.

2.1.7. Fatma Aliye Hanım’ın Eserleri

2.1.7.1. Muhâdarât

Fatma Aliye Hanım’ın *Muhâdarât* romanında odalık konusu işlenir. Mukaddem’le birlikte büyüyen Fazıla ona âşık olan bu gençle evlenmez. Fazıla üvey annesi Calibe’nin yalanlarına daha fazla dayanamaz. Bu nedenle ona gelen ilk evlilik teklifini kabul ederek Remzi adında çok zengin ve kibarlık düşkününü bir gençle evlenir. Bir süre eğlenceli hayat sürerseler de Remzi’nin cahil olması ve kendine yeni eğlenceler araması evliliğin seyrini değiştirir. Alışkanlığı dışında geç kalmaya başlayan kocasına karşı nazik bir şekilde davranmaya çalışan Fazıla, kocasının cebinde bir kadın mendili bulur. Bunu çok içerlese de kendini sabırlı olmaya zorlar. Kocasına fazla hissettirmeden ve onu sarsmadan ağızından laf almaya çalışır. Fazıla, eşine yu-

muşak bir şekilde davranarak ondan dışarıdaki bütün aşk hikâyelerini öğrenir. Gece âlemlerine dalan Remzi karısını defalarca aldatır. O, dışarıdaki sefih hayattan sıkılmaya başlar ve kendine yeni bir rota çizer. Bu rota cariyelere çıkar. Dışarıda birçok kadınla ilişkiye giren Remzi, evdeki cariyelerle birlikte olmak yani onlarla sevişmek arzusundadır. Israrlarına rağmen cariyeler onun cinsel arzularına tabi olmazlar. Fakat bu durum Remzi'nin annesinin müdahalesiyle değişir. Çift iki yıldır evlidir ama çocukları olmamıştır. Bu sebeple kayınvalide torun sahibi olmak için oğluna odalık verilmesini ister. Bunun üzerine Fazıla sadece çocuk için kocasına odalık seçeceğini söyler. Kocasına odalığı bizzat kendisi bazı şartlar karşılığında seçeceğini belirtir. Remzi, odalığın çocuğu olursa onu çırağ edeceğini söyleyince Fazıla, çocuğu olan kadını kendine ortak olarak kabul edebileceğini ifade eder.

“Çocuk olursa ben onun validesini kendime ortak olmak üzere kabule mecburum. Vakıa gönlüm bunu istemez. Fakat gönlümden ziyade hakkaniyete tabiiyet lâzım! Şu kadar var ki o zaman da benim hane içindeki hukuk ve itibarım muhafaza edilmeli! Bir de ileride belki bana ortak olabilecek olan cariyeyi ben kendim intihap etmeliyim!

Bu söz üzerine Remzi'nin yüzü ekşidi. Bunu gören Fazıla dedi ki:

— Merak etme iğrenç bir şey seçmem! Zaten bizim evde çirkin cariye yok!

Fazıla, böyle söylerken öyle acı tebessümle Remzi'nin yüzüne bakıyordu ki Remzi gibi duygusuz bir adama bile bu hal raşe irâs eyledi.

Bu mukavele üzerine Fazıla, cariyelerden intihap eylediğinin ismini Remzi'ye söyledi.

Remzi bir diğeri için:

— Mehpâre daha iyi değil mi? dedi. Remzi'nin Mehpâre diye söylediği cariye, cariyelerin en bedhuyu idi. Fakat oynak bir kızdı. Fazıla cevaben dedi ki:

— Eğer eğlencen için istiyorsan öyle. Fakat çocuk validesi olmak için tasavvur ediyorsan iyi değil, dedi. Remzi ısrar edemeyip, Fazıla'nın reyini kabul etti. Bu veçhile Fazıla için ciğersûz olan bu muhavereye nihayet verilmiş oldu.

Ertesi günü Fazıla müntahip olan cariyeyi çağırıp:

— Kız seni beyefendinin hizmetine tayin ettim!” (*Muhâdarât*, s.243-245).

Yukarıdaki konuşmada bazı detaylar gizlidir. Kocasına bizzat kendi elleriyle bir ortak seçen Fazıla, çocuk olursa ortağının daimî olacağını da kabul ederek evde ilk hanımın her zaman kendisi olması şartını ileri sürer. Çocuk olmazsa cariyelerin serbest bırakılıp çırağ edilmesi şartını da koşar.

Fazıla, kayınvalidesinin teklifini istemeden razı olarak bizzat kendi elleriyle bir cariye seçip kocasına teslim ettikten sonra dinlenmek için babasının evine gider. Eve döndüğü zaman seçtiği cariye utancından hanımının yüzüne dahi bakamaz. Aradan altı ay geçmesine rağmen çocuk olmayınca cariye çırağ edilip kocaya verilir. Ardından bir cariye daha seçilir. Ondan da çocuk olmayınca o da çırağ edilip kocaya verilir. Evlendirilen bu cariyelerin gittikleri yerde çocukları olduğu haberi gelince Remzi'nin maksadının ne olduğu anlaşılır.

“Zaten Remzi'nin maksadı çocuk değil, o vesile ile eğlenmek olduğundan, ondan sonra da yine çocuk bahanesiyle bir odalık almaktan utanmadı. Fakat o vakit Fazıla itirazla dedi ki:

— Beyefendi! Ben bu işe çocuk için rıza göstermiştim. Zira o halde âlem beni ayıplamazdı. Fakat şimdi tecrübe görüldükten sonra ben sizin odalık almanıza razı olursam, o vakit herkes bana hayvan nazarıyla bakar. Beni divane zannederler.

Remzi— Acaib! Âlemde karısının üzerine odalık alan yok mu? Hepsi çocuk için mi alıyor?

— O da başka mesele beyefendi! Meselâ bir erkeğin karısından ziyade bir şeyi olur. Gerek güzelliğinden gerek ilminden, fazlından, akıl ve zekâvetinden veyahut asalet ve necâbetinden fazlası olur ki o erkek bir karı daha alabilir. Eğer o iki karı da o erkekteki sıfat-ı memdûha ve fezâili dolduramayacak olur da erkekte yine fazla kalırsa, o erkek bir daha alabilir. O üç kadın bir yere geldiği halde yine o erkeğin değerinde bulunmaz ve ona denk gelmezlerse, o adamın bir dördüncü de almağa hakkı vardır. O dört kadının mecmuu dahi o erkeğin kıymetine varamazsa, artık o erkek de ondan sonra odalık namıyla pusulanın aşağısına doğru istediği kadar hesap yürütmeğe hakkı vardır. Lâkin gelelim bize! Şu seninle bana bir fiyat biçilmeğe kalkışlsa, acaba benimle kıyas olunabilir misin?

Remzi, bu işittiği hakimane, müsterihane, müminâne, merdane sözleri takdir ve te-fehhüm bile edemeyerek hiddetlendi. Dedi ki:

—Beni tahkire cesaret ediyorsun ha!

Fazıla—Bunda hiddet edecek şey yok. Hakikat meydanda.

—Demek beni beğenmiyorsun?” (*Muhâdarât*, s.246-248).

Fazıla kocasının bitmek tükenmek bilmeyen cinsel ihtirası sebebiyle onun üçüncü bir odalık almasına çok şiddetli bir şekilde itiraz eder. Ettiği itiraz ona göre çok bilgecedir. Bu itiraza göre, bir adamın karısının değerice kocasından düşük olduğu anlaşılırsa bir erkek birden fazla kadınla evlenebilir. Aldığı kadınların tamamı faziletçe kendinden üstün gelmezse dört eşe kadar evlenebilir. O da yetmezse istediği kadar odalık da alabilir. Fakat kocasının eve getirdiği kadınların

hangisi Fazıla'yla boy ölçüşebilecektir. Bu şekilde kocasına ders vermek isteyen Fazıla, uyuyan yılanı da uyandırmış olur. Bu tartışmadan sonra kocası ile yatağını ayırır. Fazıla'nın bilgece nasihatleri ve açıklamaları Remzi'yi ıslah edeceği yerde eski hayatına dönmesine sebep olur.

2.1.7.2. Refet

Fatma Aliye Hanım'ın ikinci romanı olan *Refet*'te odalık bir anneden bahsedilir. Anadolu'nun bir kasabasında tüccarlık yapan Hayati Efendi, İstanbul'a bir iş vesilesiyle geldiği zaman kendine bir odalık cariye alarak memleketine döner. Memleketinde nasıl bir tepki gördüğü üzerinde durulmamasına karşın Hayati Efendi'nin odalık eşi Binnaz'a rakiplerinin hiç de iyi duygularla yaklaşmadığı anlatılmıştır.

“Bir defasında buradan kendisine odalık edinmek üzere bir de cariye alıp getirir. Taşralı zevceleri bu İstanbul'dan giden cariyeyi bir türlü çekemedikleri gibi yetişmiş oğlu ve kızları da ondan dünyaya gelen “Refet”i bir türlü sevmeyizler. Odalık olan cariye ki ismine burada “Binnaz” diyelim.” (*Refet*, s.5).

İstanbul'da iyi bir evde cariyelik yapmış olan Binnaz, kocasının memleketinde giydiği farklı elbiseler sebebiyle dikkati çekmektedir. Bunun yanında kızını da kendisi gibi giydirmektedir. Geleneksel olana karşı olarak düşünülen değişik kıyafet, varlığıyla zaten hoşnutsuzluk yaratan Binnaz'a, karşı cephenin daha da hırçınlaşmasına sebep olur. Binnaz çok uğraşmışsa da ortaklarına ve kocasının akrabalarına bir türlü yaranamamıştır.

“Zavallı kadıncağızın kabahati güya başka bir mahalden gelmesi imiş gibi hep ortaklar bunun aleyhinde bulunmak için birbirleriyle müttefik ve ayrı validelerden olan kardeşler bu hususta yekvücut gibi müttehit olmuşlar. Bunun asıl sebebi ise birkaç defalar İstanbul'a gelmiş bazen de haylice müddet oturmuş olan Hayati Efendi'nin İstanbul usulünce terbiye görmüş bir cariyeden hoşlanması...” (*Refet*, s. 6).

“Taşralı zevceleri” ve “ortaklar” ifadesinden Hayati Efendi'nin birden fazla karısı olduğu ve karıların İstanbullu odalığa karşı ittifak kurdukları üzerinde de durulmuştur. Ancak kaç karısı olduğu belirtilmemiştir. Olaylar daha fazla detaylandırılmamıştır.

Hayati Efendi'nin ölümünden sonra diğer karıları ve çocukları Binnaz ve Refet'e zulmederek onların evden ayrılmasına sebep olurlar. Bu noktada odalığın mağduriyeti dillendirilmiştir. Diğer hanımlar İstanbul'dan gelen bir odalık isteme-

dikleri için ortakları Binnaz'a karşı kin beslemektedirler. Ortaklarının İstanbullu odalığa karşı oluşları, eşlerinin çok evliliğine değil, Binnaz'ın ev içinde tarzıyla yarattığı farklılığa ve Hayati Efendi'nin onu diğer eşlerinden çok sevmesinedir.

2.1.8. Halit Ziya Uşaklıgil'in Eserleri

2.1.8.1. Sefile³⁴⁷

Halit Ziya'nın İzmir'de *Hizmet* gazetesinde tefrika ettirdiği ilk romanı *Sefile* fuhşa sürüklenen Mazlume'nin acı sonla biten hayatının hikâyesidir. Eserde roman kahramanlarından İkbâl'in annesinin odalık oluşundan bahsedilmiştir. İkbâl zina yaptığını gören Mazlume'ye suçluluk psikolojisi içinde hayat hikâyesini anlatır. Babasını pek az tanıdığını, servet sahibi bir ailesi olduğunu, babasının ölümünden sonra annesinin “fevkalâde tantana ile ömür sürdüğü[nü]”, annesinin önce babasının “odalığı” olduğunu, ölmeden kısa bir süre önce babasının onu “taht-ı nikâhına” (*Sefile*, s.43-44) aldığını öğrendiğini anlatır. Annesinin kendisine iyi davranmadığını, bu yüzden kalbinde “nefret-i hayat” (*Sefile*, s.44) hâsıl olmaya başladığını beyan eder. Annesi olan Mihriban'ı bir başka adamın kucığında yakaladığını, o olaydan sonra annesinden nefret etmeye başladığını, “hapislik hayatı” olarak tarif ettiği günlerin sonunda, kendisinin de annesine benzediğini belirtir. İkbâl'in yaşadığı bu duygu, *Aşk-ı Memnu*'da Bihter'in Firdevs Hanım'dan nefretine benzer bir duygudur. O da Bihter gibi annesine benzemekten ve onun gibi yaşamaktan kurtulamamıştır.

2.1.8.2. Kırık Hayatlar

Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* romanında odalık meselesine değinilir. Ömer Behiç ve karısının evlerinin penceresinden izledikleri günahkârlar geçidinden üstünde harem ağası ile sarı tekerlekli bir araba geçer. Araba Tayyar Efendi'nindir. Yaşlı bir adam olan Tayyar Efendi, kendisine on beş yaşında bir odalık almıştır. Bu kız, ona “Efendi baba!” derken onun koinuna girmeye başlamıştır.

³⁴⁷İzmir'de çıkan *Hizmet* gazetesinin ilk yetmiş üç sayısında, 13 Teşrinisani 1886-30 Temmuz 1887 tarihleri arasında tefrika edilen eser yazarın sağlığında kitap olarak basılmamıştır. Eser Ömer Faruk Huyugüzel tarafından hem kitap haline getirilmiş hem de günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Halid Ziya Uşaklıgil, *Sefile*, haz. Ömer Faruk Huyugüzel (İstanbul: Özgür Yayınları, 2. Baskı 2016). Alıntılar bu kitaptandır.

Vedide, “kalbinde bir istikrah [iğrenme] hissiyle” (*Kırık Hayatlar*, s.75) geçenleri daha fazla görmek istemeyerek pencereden çekilir. Çünkü bu temaşa eğlenceden ziyade ona tiksinti duygusu vermiştir. Oradan geçenleri gördükçe İstanbul’da aile hayatını “hep hıyanetlerden mürekkep, elîm esrar [acı veren sırlar] ile dolu, mülevves [kirli] bir facia” sahnesi olarak düşünmeye başlar. Aileleri birbirine bağlayacak o kadar güzel sebepler varken “iğfal ve hıyanet uçurumlarını koyan bütün bu karılar kocalar” onun zihninde “harap, fersude [eski] evlerden mürekkep” (*Kırık Hayatlar*, s.75) olarak canlanır. Karanlık ve pis manzara karşısında kendi evi gözlerinin önünden geçer. Etrafında yıkılan saadet yuvalarını gördükçe kendi ailesinin beklenmeyen bir sadmeyle yıkılabileceği endişesi daha da artar. İhanete uğrama vehmi peşini hiç bırakmaz. Kocasının sevgisinden emin olmadığı itirafına, kocası da aynı şekilde cevap verir. Hıyanet hikâyeleri dinlerken kafasında kendi saadetini tehdit eden gizli bir korku sürekli dönüp durur.

“Menije’den sonra, hani ya şu pembe köşkün hanımı, şimdi Piraye! Tayyar Efendi’nin küçük odalığı [metresi], daha doğrusu zevcesi [karısı]!... Sadeddin vakasını sezer sezmez ihtiyar herif nikâhın himayesine [koruyuculuğuna] sığınmaya mecbur oldu. Oğlanı kapışan kapışana... Bugünlerde Kamer Hanım’ın takibatından zor kurtuluyor. Bildin değil mi? Şu ayda bir kere âşık değiştirip kocasını aldatıldığına ikna edemeyen kadın!.. Doğrusunu söylemek lazımsa, oğlanı hem kıskanıyor hem onunla iftihar ediyorum.” (*Kırık Hayatlar*, s.308).

2.1.9. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserleri

2.1.9.1. Metres

Hüseyin Rahmi *Metres* romanında, toplumsal bozulmayı ve yanlış Batılılaşmayı bir ailenin özelinde ve komiğin eşliğinde mesaj verici bir arzuyla anlatmaktadır. Şâdi Efendi yetmiş yaşında kendinden haberi olmayan bir adamdır ve odalık olarak aldığı Firûze Hanım’la nikâhlanır. Çünkü Firûze Hanım odalık olarak alınmışken kocasına diğer eşlerinin vermediği bir hediye yani çocuk vermiştir. Fakat çocuğun Şâdi Efendi’den olduğu da şüphelidir. Bu, civardakilerin ve akrabaların dedikodularından anlaşılmaktadır. Şâdi Efendi yetmişine dayanmış, yürüyecek hali dahi olmayan bir ihtiyardır. Firûze Hanım ise onun tam aksine genç, dinç ve arzuldur. O, âdeta “yürüyen bir şehvet” gibidir. Onun gençliğinde neler yaptığı eser içinde net olarak anlatılmamasına rağmen imalarla ve yine dedikodu-

larla şehvetine düşkün olduğu, evin genç erkek personelleriyle kırıştırdığı ifade edilir. Firuze Hanım'ın yaşlandıktan sonra da cinsel arzularında bir azalma olmamıştır. O, gösteriş budalası, kendini beğenmiş ve oğlu Hami gibi yozlaşmış bir tiptir. Özellikle Reyhan Bey'le yaşadıkları teklifsiz aşk diğer aşklarına göre, romanda biraz daha teferruatlı olarak anlatılmıştır.

“Firûze Hanımefendi on sekiz, on dokuz yaşında emsalsiz bir gönül avı iken yetmiş beşlik bir efendinin galiba sıra numarasıyla yetmişinci olarak ihtiyarlık yatağına verilmişti. Kızın öyle kaynar bir çağda, efendinin ise vücudu donmuş mücessem bir aciz halinde bulunması bu izdivaçtan bir semere zuhurunu tasavvura bile kimseye cesaret veremez iken hakkın kaderinin sırrı ile, senesinde dünyaya tosun gibi bir oğlan gelmesi ağyarın dedikodusuna ne ucu bucağı bulunmaz mecralar açmıştı.” (*Metres*, s.28).

“Firûze Hanımefendi on sekiz, on dokuz yaşında emsalsiz bir gönül avı iken yetmiş beşlik bir efendinin galiba sıra numarasıyla yetmişinci olarak ihtiyarlık yatağına verilmişti.” cümlesiyle Şâdi Efendi'nin Firuze Hanım'dan önce altmış dokuz adet odalığı olduğu alaycı ve abartılı bir dille belirtilmiştir. Firûze Hanım'ın ahlakı dedikodular vasıtasıyla göz önüne serilir. Akrabalar çocuğun Şâdi Efendi'den ziyade “genç çubukçu[ya]” benzediğini belirterek “Firûze”nin ithamına yürümek[tedirler]” (*Metres*, s.29). Bu dedikodular Firuze Hanım'ın ahlakı hakkında okuyucuya yeterli bilgi vermektedir.

Ayrıca onun birden fazla eşi olduğuna dair eserin otuz birinci sayfasında bir ifade mevcuttur. Onun ölmeden evvel mirasını uygun bir şekilde eşleri arasında böldüğü anlatılmaktadır. Ancak eserde diğer eşleriyle ilgili tafsilat verilmemiştir.

“Şâdi Efendi vefatından bir iki sene akdem konağında vesair hanelerde bulundurup nazarı teveccühünden uzak tuttuğu amelimanda zevcelerine münasip mikdarda menkul ve gayrimenkul emval taksim etmiş ve âhırı ömründe kendine bir evlât, o sinne kadar malik olamadığı böyle bir hayat hâzinesi takdim etmiş olan Firûzeyi de o esnada nikâh ederek müstefrişelikten kurtardıktan maada mütebaki kalan menkul ve gayrimenkul emvalinin nisfını bu genç zevcesine terketmişti ki emvalinin diğer nisfi da vefatından sonra bilverâse o kalbinin şüphesiz semeresine intikal edecekti.” (*Metres*, s.31).

Bu satırlardan Firûze Hanım'ın evvela odalık olduğu, eşine çocuk doğurduktan sonra nikâhlandığı ve Şâdi Efendi'nin başka evlerde yaşayan eşlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak diğer eşlerinden çocuğu olmadığı belirtilmiştir.

2.1.9.2. Sevda Peşinde

Hüseyin Rahmi *Sevda Peşinde* adlı romanında aile zoruyla evlendirilen bir kadının zoraki evliliğinden kurtulmak için kurguladığı oyun sonucu başına gelenleri anlatmıştır. Sermet Bey ve eşi Seza Hanım'la Nezih Bey ve eşi Ayn-ı Nûr Hanım çok yakın dost ve sırdaşlardır. Ayn-ı Nûr kocasından başka bir adama âşıktır. Yaşadıklarını ve duygularını Seza Hanım'a yazdığı mektuplarla anlatmaktadır. Romanın girişinde Ayn-ı Nûr'un intihar haberinin gazetelerde yayınlandığı duyurulmuş, daha sonra Sermet Bey ve Nezih Bey arasında eşlerin sadakati münasebetiyle vuku bulan sohbet gösterilmiştir.

Sermet Bey, evliliği ölüm olarak gördüğü için uzun bir süre evlenmeyi düşünmeden yaşamıştır. Ancak o, güzel, etkileyici ve aynı zamanda kültürlü bir kadın olan Seza Hanım'la tanışınca evlilik hakkındaki olumsuz fikrinden vazgeçerek onunla evlenmiştir. İki yıl çok mutlu bir evlilik geçirdikten sonra eşinde hayata karşı bıkkınlık emareleri görünmeye başlamıştır. Bu usanç hali Seza Hanım ve Sermet Bey arasında zaman zaman kavgalara sebep olmuştur. Romanın girişinde vuku bulan ağız dalaşında, Seza Hanım kocasına evlilik saadetlerinin ne kadar daha süreceğini sormuş, kocası bu soru karşısında afallayarak karısına sertleşen bir tepkiyle cevaplar vermiştir. Seza Hanım'ın meseleyi gündeme getiriş nedeni romanın ikinci bölümünde mektuplar vesilesiyle okuyucuya gösterilmiştir.

Seza Hanım, yakın dostu Ayn-ı Nûr'un kocasını aldattığını çok önceden bilmektedir ve bunun nedenselliğini sorgulamak arzusundadır. Ayn-ı Nûr'un sadakatsizliği nedeniyle kocasına, evlilikten bir süre sonra çiftlerden birinin diğerinden bıktığını, bu bıkkınlık evlilik için fenalıklar doğurduğunu eleştirel dozu yüksek bir formda anlatır. Usancın eşlerden sadece birisinde meydana gelmesinin "birtakım gizli felaketler" getireceğini belirtince kocası, "ne gibi gizli felaketler..." (*Sevda Peşinde*, s.66) diye sorar. Bu soruya verdiği cevapla Seza Hanım, Osmanlı toplumunun erkek egemen olmasından kaynaklanan çok eşlilik, odalık ve metreslik konularını eleştirir. Ancak bu noktada Osmanlı toplumunda meşruiyeti olan çok eşlilik ve odalıkla, gayrimeşru olan ve dinen de yasaklanan metres, mantinota ve kapatma edinmeyi aynı kefeye koyar. Aynı kefeye koyma nedeni ister meşru ister gayrimeşru olsun erkeğin çok kadınla birlikte olma özgürlüğüdür. Çünkü o feminist bir eğilim içindedir.

“— Ne gibi olacak!... Zevcesinden usanan erkek yahut erkeğinden bıkan kadın muhabbet-i meşrûa haricinde sevdalar ile bu hususta birçok imtiyazât-ı mahsûsaya hâizdir. Evvela istediği kadar evlenebilir. Saniyen kadından bıktığı zaman avucuna bedel-i nikâhını koyarak: “Haydi iraden elinde olsun” ıtağıyla kapı dışarıya atar. Salisen zevcesini tatlikte bir mahzur görüyorsa onun ayağını köstekli bırakarak üzerine birkaç tanesini daha getirir. Râbian müsaade-i serveti nispetinde odalık, metres, mantinota, kapatma namlarıyla da istediği kadar kadın kiralayabilir. Hâmisen..., sâdisen kadınlara karşı erkeklerin hâiz oldukları hukuk ve imtiyazâta nihâyet yoktur. Şîrâze-i meşruiyetten çıkan gönül kadına ait ise o zaman aman Allah’ım ne felaket. (...) Ölmeli... Gebermeli... Bu yüz karasını toprakla örtmeli... Anladın mı bey?” (Sevda Peşinde, s.66-67).

Sermet Bey, eşinin bu fikirlerinin kaynağını merak edip, ona, bunun nede-nini sorunca Seza Hanım evdeki kitapları gösterir. Bu noktada okuyan ve araştıran kadının erkek egemen bir toplumda kadın aleyhindeki uygulamalara itiraz edebildiği veya onları sorgulayabildiği gösterilmiş olur. Erkeklerin sınırsız eş tercihine sahip olduklarını iddia eden bu konuşmada, “Şîrâze-i meşruiyetten” çıkma tabiri kullanılarak, çok eşlilik ve odalık müessesesinin bir meşruiyeti olduğu belirtilmemiş, metres edinme veya aldatma ile meşru olanlar aynı kefeye konulmuştur.

2.1.10. Âdil Nâmi’nin Eseri: Şâdiye³⁴⁸

A. Nâmi’nin *Şâdiye* romanında aşk arayan, sevmek ve sevilme isteyen Behzat adlı bir gencin âşık olup evlendikten sonra uğradığı olumsuz değişim ve eşini aldatışı anlatılmıştır. Eserde odalık meselesi de gündeme gelmiştir. Roman kahramanları Nuri ile Behzat gezileri esnasında esirci Habibe Molla denen kadını ve yanındaki genç kızı arabada görürler. Behzat arabada gördüğü genç kızı çok beğenir ve onu Nuri’ye gösterir. Nuri kızın “mutlaka odalık olacak” (*Şâdiye*, s.34) bir kız olduğunu söyler. O, sefahat âleminde herkesi tanıdığı için Habibe Molla ile bir yolunu bularak hemen iletişime geçer. Amacı, arkadaşı istediği için Habibe Molla’nın yanındaki kıza ulaşmaktır. Bu noktada Beyoğlu’nun eğlence mekânları hakkında bilgiler verilir. Kahvehanelerde erkeklerin kadınlarla ilgili sohbetleri anlatılır.

³⁴⁸A. Nâmi, *Şâdiye* (İstanbul: Mesai Matbaası, 1329/1913). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Nuri, Habibe Molla'ya yanaşır ve onu bira içmeye davet eder. Nuri'nin Habibe Molla ile daha önce bir hukuku vardır. Bu yüzden onun daveti Habibe Molla tarafından kabul edilir. Nuri Behzat'ı da alarak kadınlarla arabanın içine geçerler. Burada sohbet edip içki içerler. Sohbet esnasında Şâdiye'nin bekâr olduğu öğrenilir. Nuri, Habibe Molla'yı alıp dışarı çıkar. Behzat bu fırsattan istifade ederek Şâdiye ile uzunca bir sohbet yapar. Sohbet esnasında Şâdiye'nin geçmişi ve hâli hakkında bilgiler edinir. Behzat burada kıza hemen ilanıaşk eder. Kız bu teklife içten içe sevinse de kendisinin “satılmış” (*Şâdiye*, s.92) ve başkasına “mal edilmiş” (*Şâdiye*, s.96) bir kız olduğunu söyleyerek Behzat'ı başta reddeder. Habibe Molla'nın onlara yalan söylediğini, annesi babası öldüğü için kötürüm teyzesiyle kaldığını, Molla'nın onu bulup teyzesine para vererek odalık olmak üzere aldığını, kendisini II. Abdülhamit'in paşalarından birinin züppe oğluna odalık olmak üzere vereceğini anlatır. Şâdiye, teyzesinin ekonomik durumu nedeniyle odalık olmayı kabul eder. Çünkü ona bakacak ana babası yoktur. Züppe olarak tanımlanan kişinin evli mi bekâr mı olduğu bilinmez. Odalık kurumunun eleştirisi için kurgulanan olayda geçen kişi istibdat paşalarından birinin oğludur. Bu noktada dönemin bütün romanlarında görülen II. Abdülhamit eleştirisi burada da es geçilmemiştir.

Behzat birlikte bira içtiği kıza her an artan bir aşkla bağlanır ve onu odalık olarak alacak züppe için “hiss-i muhabbet olmayan, sırf beş dakikalık hevesât-ı nefsâniyesinin teskini için bunu bâzîçe etmek üzere elinden kapacak” (*Şâdiye*, s.117) diye düşünür. Aşkın olmadığı böyle bir evliliği lanetler. Sayfalarca süren bu sohbetten sonra Behzat ve Şâdiye gizlice buluşmak için sözleşirler ve beraber kaçarlar.

2.1.11. Ayşe Zekiye'nin Eseri: Bir Pederin Hatası

Meşrutiyet dönemi kadın yazarlarından Ayşe Zekiye, dolaylı yoldan kardeş olan ve birbirine âşık olan iki gencin bu acı gerçekle yüzleşmesini ve neticesini işlediği *Bir Pederin Hatası* adlı romanında odalık ve hovardalık sorununu gündeme getirmiştir. H. Paşa Mısırlı bir zengindir ve İstanbul'a yerleşmiştir. Evli olan H. Paşa'nın bir de odalığı vardır. Odalık bir rakibi olan evin hanımı onu çok kıskanmaktadır. Bu kıskançlık odalığın hamile kalması ile zirve yapmıştır. Bunun

üzerine H. Paşa'nın karısı, "Cariyeyi çekemediği cihetle Fitnat'ı tevhit ettikten sonra [onun] evden çıkarılmasını arzu etmiş" (*Bir Pederin Hatası*, s.3) ve bu arzusu sonucu onu satılığa çıkarmıştır. Karısının, odalığını satılığa çıkarmasını kabul lenemeyen H. Paşa onu çırağ etmiş ve bir bendesine nikâhlayarak Mısır'a göndermiştir.

Odalık cariye, yeni doğurduğu kızını göremeden, onu büyütmeden evden ayrılmak zorunda kalır. Bir anne olarak özgürlüğünün tadını dahi çıkaramaz. Bir yandan bebeğini bırakmanın diğer yandan "Bir Paşa'nın dâhil-i firâşı olduktan sonra" (*Bir Pederin Hatası*, s.4) bir kölenin karısı olmanın ıstırabını duyar. Bu durum ona dokunur. Kadın, talihine boyun eğerek Mısır'ın yolunu tutar.

2.1.12. Enis Avni'nin [Aka Gündüz] Eseri: Odalığın Defteri³⁴⁹

Enis Avni [Aka Gündüz] *Odalığın Defteri* adlı eserinde cariyelerin dramı olarak gördüğü odalık sorununu işlemiştir. Eser, Gülşen'in günlükleri şeklinde oluşturulmuştur. Gülşen, on sekiz yaşında Çerkez bir cariyedir. Gittiği konaklarda ismi önce Hâcir, sonra Servet ve en son Gülşen olarak değiştirilmiştir. İsim değişimi bu bireylerin kendi kaderlerine hükmedemediğinin göstergesidir. Gülşen, Nerime'nin çeyiz halayığı olarak bir konağa satılmıştır. Gülşen "6 Ağustos" tarihini taşıyan notlarında eve birkaç kadının onu satın almak için geldiklerini bildirir. Daha sonra kendi hayat hikâyesini izah etmeye başlar. Konakta ona, okuma yazma öğretildiğini, ut dersleri aldırıldığını, okuma yazma derslerini veren kişinin Mahmut Sadık adlı biri olduğunu, onun, Gülşen'in kafasına özgürlük fikrini soktuğunu, kadınların da insan olduğunu ondan öğrendiğini ancak Mahmut Sadık'ın, Gülşen'in hanımı olan Nerime'ye cinsel tacizde bulunduğu için evden kovulduğunu anlatır. Gülşen'in satılığa çıkarılmasının asıl sebebi Nerime'nin kocasının, onu odalık yapmak istemesidir. Damadın bu niyeti evin kızı Nerime'yi çılgına çevirmiş, Nerime üstüne kuma istemediğini kocasına net bir şekilde bildirmiştir. Bunun üzerine Gülşen satılığa çıkarılmıştır. Evin hanımları Gülşen'in çok güzel ve çekici bir kız olduğunu onu istemeye gelen Kalfa'ya "Doğrusu hangi erkeğin

³⁴⁹Enis Avni, *Odalığın Defteri*, 2. Baskı (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1330/1914). Çalışmada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

olsa gönlü akar.” (*Odalığın Defteri*, s.5) ifadeleriyle belirtirler. Onların bu cümleleriyle Gülşen’in erkekleri cezbeden güzelliği ifade edilmiş olur. Gülşen bütün bu konuşmaları kapı arkasından dinler. Gülşen satılır. Gülşen’in satıldığı yeni ev Sait Paşa konağıdır. Gülşen bu bölümde konağın tanıtımını yapar. Konaktaki erkekler; Paşa, kardeşi Kudret Bey ve ileride sevgilisi olacak Dadı Kalfa’nın oğlu Mükerrrem’dir. Kadınlar; Paşa’nın karısı, Kudret’in karısı, Dadı Kalfa, halayık ve beslemelerdir.

“8 Ağustos” başlığını taşıyan notlarında evin hanımının kendisini karşısına alıp defalarca ona çok güzel olduğunu söylemesini manidar bulan Gülşen kendi kendine “—Zavallı budala, dedim. Hiç merak etme, kocan yine senindir.” (*Odalığın Defteri*, s.18) diye söylediğini kaydeder. Evin hanımının, Gülşen’in güzelliğini sürekli vurgulaması onun lezbiyen oluşu nedeniyledir. Daha sonra Gülşen’i Paşa ile tanıştırlar. Bu tanışmadan sonra Paşa’nın özel işlerini ona verirler. Paşa başta ona karşı çok anlayışlıdır. “10 Ağustos” tarihli notta Paşa’nın onu çok sevdiğini, bazen öptüğünü, arada sırada kucağına oturttuğunu belirtir. Ardından Dadı Kalfa, “Paşa’nın odalığı olmak, sultan olmak demektir yavrum.” (*Odalığın Defteri*, s.27) diyerek Paşa’nın onu odalık yapma fikrinde olduğunu açıklar. Bu noktada Gülşen genç bir kız olduğunu, onun yaşındaki kızların gelinlik giydiğini ama kendinin bu haktan mahrum olduğunu içerlemeler ve sızlanmalarla ifade eder. Büyük bir can sıkıntısı içindedir. “Odalık!.. Odalık olmak!.. Yani ya muhteris ya hayvan veyahut, kim bilir nasıl bir erkeğin karyolasında boş kalan bir yeri doldurmak ve hiçbir nefes çıkaramamak, hiçbir söz söylememek...” (*Odalığın Defteri*, s.29) cümleleriyle durumuna hayıflanır. Gülşen hür genç kızların hakkı, kanunu, insanıyeti olduğu için evlendiklerini, kendi insanıyetinin Dadı Kalfa’nın iki dudağı arasına sıkıştırıldığını da beyan eder. Böylece esaret kurumu cariyein dilinden eleştirilir.

“25-26 Ağustos Gece” başlıklı notlarında Gülşen, Dadı Kalfa’ya kendinin odalık edilmesinden evin hanımının haberi olup olmadığını sorar. Dadı Kalfa, Paşa’yı bizzat tetikleyen ve yönlendiren kişinin Hanımefendi olduğu cevabını verir. Hanımefendi “Razı olmasa, Paşa Efendimiz onun üzerine gül koklar mı?” (*Odalığın Defteri*, s.42) der. Dadı Kalfa odalık yapılmasının, Paşa’nın çocuğu olmadığı için teklif edildiğini, çocuk olursa nikâh altına alınacağını da ekler. “Mal

var, mansıb var, her türlü rahatlık var, bir evlat eksik.” (*Odalığın Defteri*, s.43) deyince Gülşen, odalık edilmek istenmesinin çocuk için olduğuna hayret eder. Dadı Kalfa, Paşa'nın hanımının, Paşa'ya karşı soğuk davrandığını, onun erkeklerden nefret ettiğini Gülşen'in kulağına gizlice söyler ve daha dikkatli bir tarzda hanımın lezbiyen olabileceğini belirtir.

“—Şey, diyorlar, Allah için görmedim ama... Sâlim Paşanın kiler, şu Yaver Sâlim Paşanın kiler yok mu? İşte, galiba ortanca hanımefendisiyle... Bilmem ki yavrum, kadınlar arasında böyle şeyler olacağına bir türlü aklım ermiyor. Hem olduğunu farz etsek bile bu kadar sene devam eder mi hiç... Allah bilir ya, günahı boynuna, neme lâzım. Hem yalnız o değil, iki seneden beridir, şu Fâik Beylerin görümceleriyle de... Ah ah, ne günlere kaldık. Biz bunları dışarılarda var sanırdık, meğer İstanbul'da da varmış.” (*Odalığın Defteri*, s.44).

Dadı Kalfa bu açıklamaları yaptıktan sonra ona odalık olma teklifini yine-ler. Gülşen hastalığı bahanesiyle ondan iki hafta müsaade ister. Bu arada sürekli nefret ve intikam alma fikrini kendi kendine tekrarlar. Bir süre sonra evde odasının yeri değiştirilir. Ona, yeni odasının kapısını asla kapatmamasını tembihler-ler. Odalık olmama fikrinde o kadar kararlıdır ki Mükerrerem'e bunu açıklar ve onu gece yarısı saat beşte odasına davet eder. Gülşen odasına buluşmak için gelen Mükerrerem'i öldürüp gelinliğine onun kanını sürer ve aynı kanı sevişmek için oda-sına gelen Paşa'nın yüzüne de bulaştırır. Bu olay üzerine tımarhaneye kapatılır.

2.1.13. İzzet Melih'in Eseri: Sermed

İzzet Melih'in *Sermed* romanı karşılıksız aşkın acı veren bir duygu oldu-ğunu anlatır. Eserde odalık konusuna değinilir. Sermed, Boğaziçi'nde gezerken bir yalıdan gelen güzel bir sese kulak verir ve bu sese hayran olur. Sesin sahibine mektup yazarak onunla buluşur. İlişkileri çok derinleşmeden hemen sevişmeye başlarlar. Sermed, Neyyire adlı bu kızı çok sevmektedir. Neyyire, Sermed'e yaz-dığı mektuplarla ona geçmişini anlatır. Kendisi Çerkezistan'dan gelen bir cariyedir. On bir yaşına kadar esircilerin elinde kalmıştır. On bir yaşına girdiği zaman onu bir paşa evlatlık olarak alır. Hayatının en mesut günlerini on yedi yaşına ge-linceye kadar paşanın evinde geçirmiştir. On yedi yaşından sonra ise hayatının olumsuz manada değiştiğini söyler. “Sonra ne oldu?” diye sorarak cariyelerin ya-şama ihtimali olan durumları sayar.

“Zavallı kızı “istifraş” ederek bütün âmâl-i şebâbını müstekreh nevazişlerle zehirledi, öldürdü mü? Bu vak’a, bu fecia-i menhûsa, teşekkülât-ı ictimâiyeleri itibariyle kurûn-ı vustadan bile geride bulunan bazı büyük ailelerimizde, daha birkaç sene evveline kadar, her gün olan şeylerdendi.” (Sermed, s.28).

Neyyire böyle bir açıklama ile cariyeye olduğu için başına gelme ihtimali olan şeyleri Sermed’e açıklar. Buna göre bir cariyenin istifraş (odalık) edilmesi daima muhtemeldir. Neyyire başına gelen belanın o dönem için bittiğini ifade ettiği odalıklık olmadığını, aşk belası olduğunu ekler. Neyyire bir genci çok sevdiğini, gencin onu iğfal edip ortada bıraktığını ama ilk aşkını asla unutmadığını belirtir. O, *Sergüzeşt* romanına atıflarda bulunarak hayatı ile bu roman arasında yakınlık kurar.

2.1.14. Celal Nuri ve Eseri: Ölmeyen³⁵⁰

Celâl Nuri’nin Samipaşazade Sezai’ye ithaf ettiği *Ölmeyen* romanı yazarın dostu olan Cim Hopkins’in dilinden anlatılan ve gerçek bir hikâyeye dayandığı iddia edilen bir romandır. Hopkins, Marsel adlı kıza âşık olur ve onunla evlenir. Evliliklerinin üzerinden on iki yıl geçtikten sonra Hopkins’in karısı Marsel’de süslenmeye karşı aşırı tutku başlar. Marsel bir beyin hastalığı geçirerek kocasını Tom Piç adlı bir Avusturyalı çingene ile aldatır. Marsel bu çingeneye adeta tapınmaya başlar. Ona her gün iki lira gönderir. Tom Piç, Marsel’in ona karşı olan ilgisine hayretler içinde kalır. Hatta aynanın karşısına geçip kendini kontrol ederse de kendinde kadınlara karşı bir cazibe bulamaz. Hapse atılan Tom Piç hâkime şöyle bir savunma yapar: “Ben asla cinayet teşebbüsâtına girişmedim. Benim cürmüm, günahım bu kadına metres, odalık, kapatma veya fahişe olmaktır.” (*Ölmeyen*, s.81). Bu ifadelerle Tom Piç’in, kadınlar için kullanılan tabirlerle kendini seks kölesi olarak nitelediği görülür.

³⁵⁰Celâl Nuri, *Ölmeyen-Masal-* (Kostantiniye, Matbaa-i Orhaniye, 1917 Haziran). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

2.2. Türk Romanında İçinde Çok Eşlilik Olarak Odalığın Geçtiği Romanların Değerlendirilmesi

Cumhuriyet dönemine kadar Türk romanında odalık meselesi çoğu zaman dramatik ve romantik açıdan ele alınan bir konudur. İncelenen romanlarda evli bireylerin eşleri üstüne odalık alma fikrinde oluşu ve odalık konusunun geçişi yirmi iki adet romanda tespit edilmiştir. Bu romancılardan Ahmet Mithat Efendi odalık meselesini ele aldığı romanlarında konuya genellikle taraftar bir bakış açısına sahiptir. İlk eserlerinde Batılı aile etkisi nedeniyle Osmanlı geleneksel aile sistemine birtakım eleştirilerde bulunmuşsa da bu fikrinden çabuk vazgeçmiştir. Birçok konuda Batıcı olan Ahmet Mithat Efendi Osmanlı aile sisteminde Doğu'dan yana tavrını koymuştur. Buna rağmen eserlerinde odalık meselesine çok geniş yer vermemiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Esaret* (1287/1870) adlı eserinde bir odalıkla evli olan Zeynel Bey, diğer cariyesi Fitnat'ı beğendiği için onu kendisine ikinci odalık olarak alma hevesindedir. Zeynel Bey, çok eşliliğe karşı bir duruş sergilemesine rağmen etkileyici bir kız olan Fitnat'tan vazgeçemeyip onu odalık olarak alıp almama konusunda kendisiyle sürekli mücadele eder. Zeynel Bey, Fitnat'ı odalık olarak alması durumunda kanuna aykırı bir hareket yapmayacağını düşünerek odalığın yasal bir kurum olduğunu düşünür. Sonunda cariyenin kendi hakkındaki duygularını öğrenip ona göre hareket etme kararı alır. Ancak Fitnat'ın Fatin'e meyli olduğunu gözlemlediği için duygularını bastırarak onları evlendirir. Ancak evlenen gençler kardeş olduklarını öğrenerek intihar eder. Zeynel Bey, Fitnat'ı odalık etmeyerek büyük bir pişmanlık yaşar. Eserde Zeynel Bey'in asıl eşinin çok eşliliğe/odalığa bakışı hakkında herhangi bir ifade kullanılmamıştır.

Ahmet Mithat Efendi *Felsefe-i Zenan*'da (1287/1870) evliliğe muhalif olan Fazıla Hanım tarafından yetiştirilen iki kardeşten Zekiye'nin evlendikten sonra kocası tarafından odalıkla aldatılmış olmasına değinir. Cariye Mahitâbân tipi evin beyini ele geçirmek isteyen oynak ve ahlaksız bir cariyedir ve Zekiye'nin kocası Sıtkı Bey'i ayartarak onun koynuna girmiştir. Zekiye tarafından yakalandıkları zaman Sıtkı Bey, yaptığı işin kanuna aykırı olmadığını, bu nedenle eşini aldatmadığı için vicdanen bir huzursuzluk duymadığını belirtir. Zekiye böyle bir ilişkiyi

aldatma olarak kabul eder ve hastalanıp ölür. Burada odalık trajik bir olaya neden olur. Bunun üzerine Akile evlenmeyip mutlu kalır.

Ahmet Mithat Efendi *Ölüm Allah'ın Emri*'nde (1290/1873) aşk duygusunu yüceltir. Aşkın önüne geçilemeyen bir duygu olduğunu iddia eder. Birbirine deliler gibi âşık olan gençlerden birinin cariye olması sebebiyle efendisi tarafından eziyete uğradığı görülür. Eziyetin asıl nedeni cariyenin odalık edilmek istenmesidir. Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa birden çok odalığa sahip olan bir tiptir. Cariye Sinesaf'ı odalık etmesi için evin kâhyası Behice Hanım Mustafa Paşa'nın fikrini sürekli kurcalar. Çünkü onun aklında Sinesaf'ın sevgilisi Sıtkı'yı elde etmek vardır. Odalık edilmek istenen cariyenin efendisine direnmesi sonucu kırbaç cezasına çarptırıldığı görülür. Buna rağmen cariye odalık olmaz ve sevgilisi Sıtkı ile evden kaçır. Behice Kâhya efendisine altmış yaşında olmasına rağmen on sekiz yaşında bir kızı şehveti için elde etmek istediğini söyleyerek altmış yaşındaki bir adamın on sekiz yaşında bir kızı arzulamasını eleştirir. Mustafa Paşa'nın diğer eşlerinin ve odalıklarının olayları tasvip etmemelerine rağmen ciddi anlamda bir tepki ortaya koyamadıkları görülür. Odalıklar arasındaki rekabet eserde ele alınmamıştır. Onlar yaşadıkları hayatı özümsemiş tiplerdir.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Hüseyin Fellâh* (1292/1875) romanında nankör ve hain bir hizmetçi olan Hurşid Efendi'nin bir karısı ve iki odalığı vardır. Şehlevend'in sevgilisi Ömer tarafından bıçaklanarak sakatlanan Hurşid Efendi erkekliğini kaybettiği için karılarının cinsel ihtiyaçlarını gideremez. Bunun üzerine kadınlar evi eğlence mekânına çevirir. Aynı durum yazarın *Çengi* romanında da görülür. Efendisine ve hanımına ihanet eden Hurşid Efendi eşleri tarafından aldatılarak cezasını çeker. Eserde odalıkların adları ve duyguları yoktur. Onlar sadece varlıklarıyla Hurşid Efendi'nin cezalandırılması için kullanılmıştır.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Çengi* (1294/1877) romanında odalık olarak evlenilen Ak Arap'ın kadınlıktan kesildikten sonra eşine bizzat kadın bulup evlendirdiği görülür. Yazar böyle bir durumda bulunan kadının kocasını kıskanması gerektiğini belirttikten sonra Ak Arap'ın cinsel noktada bitmiş bir kadın olarak rakibi Hüveyda Hanım'ı kıskanmadığını, çünkü onun sıcakkanlı ve

yumuşak bir kadın olduğunu söyler. Dolayısıyla Ak Arap üzerine gelen rakibi kıskanmak bir tarafa onu çok sever.

Ahmet Mithat Efendi macera romanı olan *Acâyib-i Âlem*'de (1299/1882) odalık meselesine Suphi'nin yabancılara Osmanlı aile sitemini anlattığı bölümde değinir. Roman kahramanı Suphi ile Rus Prenses arasında Osmanlı haremli gündeme gelir. Prenses okuduğu kitaplarda haremde gerçekleşen yeme içme ve eğlencelerin başka milletlerde olmadığını söyler. Bunun üzerine seyyahlar, Türklerin bile başkalarının haremli girmeli mümkün değilken o kitapları yazan adamların bu haremli nasıl girebildiğini sorarlar. Burada Avrupalıların Türk gördüğü zaman aklına gelen ilk şeyin ne olduğu dile getirilmiştir. Avrupalıların böyle bir bilgiye sahip olmasının nedeni Batı'da haremli ilgili yazılan fantezi kitaplarıdır. Avrupa'da, Osmanlı'da çok eşlilik ve harem konusunda çok sayıda literatür vardır. Ancak bu literatürlerin birçoğu ciddi bir araştırma ürünü değildir. Olay daha çok "haremin esrarı" çerçevesinde anlatılmıştır³⁵¹. Öbür taraftan Ahmet Mithat Efendi *Hayret* adlı romanında Hintli Safa Kok Sanc hakkında bilgi verirken Doğu ile Batı'nın insana bakışını aktarırken Paris'te zencileri odalık etmenin moda olduğundan bahseder. Avrupalıların zevki zenci kadınlarda bulma hevesine düştüğünü de ekler³⁵². Böylece Avrupalıların Osmanlı'daki uygulamayı eleştirirken işin zevkine ram oldukları gösterilir. Prenses, cariyeler ve odalıklar hakkında seyyahlardan bilgi isteyince Suphi, efendinin hareminin ölmesi, hastalanması veya ihtiyarlaması durumunda bir cariyeyi odalık alabileceğini, bunun da nikâhlı kadından hiçbir farkının olmadığını açıklar. Böylece Suphi Osmanlı'da odalık kurumunun yasal bir kurum olduğunu, odalıkların nikâhlı eşten farkı olmadığını Rus prensese açıklar.

Osmanlı'da cariyeler için evin beyiyle evlenme veya onun odalığı olma çoğu zaman basamak atlama olarak düşünülür. Buna paralel olarak efendilerin de cariyelerini odalık yapma iştiağı içinde olduğu Ahmet Mithat Efendi'nin macera romanlarından olan *Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr*'da (1305/1888) ele alınır. Demir Bey'in Âfitap ve Mehtap adlı iki cariyesi vardır ve bu cariyeler biraz

³⁵¹Duben-Behar, "Çokeşlilik", *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1840-1940*, 161.

³⁵²Ahmet Midhat Efendi, *Hayret-Bahtiyarlık* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 89.

oyndur. Âfitâp'ın ve Mehtap'ın kalbinde Demir Bey'in eşi olma arzusu yatmaktadır. Böyle bir düşünceye sahip olan cariyenin ayıplanmaması gerektiğini belirten Ahmet Mithat Efendi, Demir Bey'in yaşlı oluşunun dahi odalık meselesine engel olmadığını ifade eder. Ahmet Mithat Efendi evin beyine odalık olan cariyenin durumunu "odalık mertebesine terfi" olarak değerlendirir. Dolayısıyla Osmanlı'da odalık olmak cariyelerin statü olarak bir üst sınıfa geçişini sağlayan bir uygulamadır. Ahmet Mithat Efendi buna benzer bir açıklamayı *Hüseyin Fellâh* (1292/1875) adlı romanında roman kahramanı Laz Mehmed Ali vasıtasıyla dillendirir. Laz Mehmed Ali ortada kalan şehlevend'e yardım etmek için onun cariyeye olmasını tavsiye eder. Cariyelikten sonra odalık konumuna çıkabileceğini, böylece de evin hanımı olma ihtimalinin olduğunu belirtir³⁵³.

Demir Bey, eşiine sadık bir adam olduğu için cariyelerini odalık etme düşüncesine sahip değilse de Âfitap bütün cariyeler gibi evlilik hlyalarıyla yanıp tutuşmaktadır. Hatta Âfitap cariyenin diğer cariyeye Mehtap'la arasında bu konuda gizli bir rekabet dahi vardır. Fakat cariyelerin hayalini kurdukları şey gerçekleşmez.

Tanzimat dönemi yazarlarından biri olan Sami Paşazade Sezai *Sergüzeşt* (1889) romanıyla Osmanlı'da kölelik/cariyelik müessesesine dikkatleri çekmeye çalışmıştır. *Sergüzeşt*'in cariyeye olan kahramanı Dilber'in son olarak satıldığı Mısır'da, evin beyi tarafından odalık yapılmak istenmesi, bunu reddetmesi ve neticesinde intihar etmesi romantik bir tarzda ele alınmıştır. Dilber, Celal Bey'den kaçırılıp Mısır'da bir zengine satılınca ona odalık olması teklif edilir. Celal Bey eve döndüğü zaman Dilber'in odalık olarak verilmiş olabileceğini dramatik bir tarzda kız kardeşine söyler ve bayılır. Dilber'in odalık olarak satılması Celal Bey tarafından vahim bir olay olarak tasvir edilir. Diğer yandan odalık olması için yapılan teklife razı olmayan Dilber aşk için ölmeyi lüks bir hayata tercih eder ve evden kaçarak intihar eder. Ancak Osmanlı toplumunda cariyelerin, Sezai'nin

³⁵³Laz Mehmed Ali, şehlevend'e cariyeye olması şu açıklamaları yapar: "Evvellâ cariyeye, sonra odalık, nihayet hanım olmuş ne kadar kız istersin?" (Ahmet Mithat Efendi, *Hüseyin Fellâh*, haz. Fatih Andı (Ankara: TDK Yayınları, 2000), 30).

anlattığı tarzda bir hayata sahip olup olmadığı tartışmalı bir konudur³⁵⁴. Cariyelerin bu şekilde ele alınışları tamamen duygusal bir bakış açısının neticesidir. Çünkü Türk-İslâm toplumunda cariyeler en yüksek mevkilere çıkma şansına her zaman sahiptiler³⁵⁵.

Osmanlı toplumunda cariyeler için efendisi ile evlenmek veya onun odalığı olmak ikbalin kapılarını açan bir anahtardır. Fakat Dilber bir cariye olarak romantik bir tavırla aşkını yücelttiğinden kendisine açılan ikbalin kapısından geçememiştir. Böylece birey olma hürriyetini kullanmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında efendileriyle evlenmek için yarışan cariyeler mevcutken burada bunun tam aksi görülmektedir. Eserde Mısırlı efendinin karıları veya odalıkları olup olmadığına değinilmemekle birlikte, zenginliğinden dolayı birden çok karısının ve odalıklarının olduğu düşünülebilir. Dilber, odalık olma fikrine karşı olduğu için değil, aşkına sadık olduğu için onun bu teklifini kabul etmez. Cariye için başka bir kurtuluş yolu olmadığını bile bile bu teklifi reddedişinin arkasında cariyelik müessesesinin romantik bir çeşni ile eleştirilme düşüncesi yatmaktadır. Romanda neredeyse bütün bireylerin Dilber'i ezme fikrinde olduğu görülür. Bu, masum insan ile ezen, kötü karakterli insanların tezadını getirir³⁵⁶. Böylece cariyelik/odalık müessesesinin eleştirisi için nedensel bir altyapı oluşturulmuş olur.

E. M.'nin *Eski Mektuplar*³⁵⁷ (1315/1899) romanı birbirini seven gençlerin dramatik bir şekilde ayrılmasını konu edinir. Romanın kadın kahramanı Meliha'ya kalan mirası ele geçirmek isteyen amcası onu bir komployla müsrif ve sefahate düşkün bir genç olan Arif Bey'le evlendirir. Beyoğlu'nun bütün eğlence mekânlarını dolaşır. Tatmadığı eğlence türü bırakmaz. Bu noktada aynı dönemde

³⁵⁴Mehmet Kaplan, "Sergüzeşt Romanı", Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1 (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004), 332.

³⁵⁵Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 292.

³⁵⁶Kaplan, "Sergüzeşt Romanı", 323.

³⁵⁷*Eski Mektuplar*'ın Latinize edilen baskısını yapan TDK eserin Ahmet Mithat Efendi'ye ait olduğunu belirtmiştir. Ancak Fazıl Gökçek eserin Ahmet Mithat Efendi'ye ait olmadığını delilleriyle ortaya koymuştur. Ayrıca Ahmet Mithat Efendi'nin romancılığı hakkında araştırma yapan Şamil Yeşilyurt'un hazırladığı kitapta, Orhan Okay ve Nüket Esen'in bibliyografyalarında da bu eserin adı mevcut değildir. Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Gökçek, "Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarının Yeni Yayınları ve Ona İsnat Edilen Bir Roman", *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 181-195; Yeşilyurt, *Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı*, 377-378.

yazılan romanlarda bu tipe benzer bir şekilde yaratılan tipler olduğu gözlenir. Bu tipler sefih bir yaşama sahipse sonuna kadar sefihtirler ve sefahatin her türlüünü yapmaktan çekinmezler. Onların hiçbir olumlu vasfı yoktur. Örnek olması açısından *Muhâdarât*'ın Remzi'si verilebilir. Remzi tipi ile Arif Bey tipi hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Remzi her türlü eğlenceyi denedikten sonra sıkılıp kendine ev içinde yeni eğlenceler arar. Aynı şekilde Arif Bey de her türlü zevk ortamına girip çıktıktan sonra sıkılıp kendine bir odalık satın alır. Anlatıcı buna sebep olarak arkadaşlarının tavsiyesini gösterir. Peyman adındaki odalık kötü bir karaktere sahip olduğu için Meliha ile Arif Bey'i sürekli ayırmaya çalışırsa da ilk eş Meliha odalık ortağıyla iyi geçinmek ister. Ancak sürekli eziyet görerek büyüyen Peyman iltifat ve nezâketten anlamayan bir karaktere sahip olduğu için kötülüklerine devam eder. Arif Bey başta Peyman'ın baskılarına tahammül ederse de sonunda dayanamayıp Meliha'yı evden gönderir. Meydanı boş bulan Peyman evdeki hizmetçilere kötü davranır. O, bu yönüyle *Sergüzeşt*'in Taravet'ine benzer. Bulduğu konumu sindiremeyen Peyman hayatının Arif Bey'in iki dudağı arasında olduğunu unuttur ve sefahat nedeniyle eve geç gelmeye başlayan kocasını/efendisini azarlayınca çeyiz halayığı olarak satılır. Mehmet Vecihi Efendi Efendi'nin romanlarında olduğu gibi ilk eşin üstüne gelen ikinci eş veya odalık genelde kötü karakterli çıkar ve ilk eşi evden gönderir. Burada da kendisiyle iyi geçinmeye çalışan meşru eşe kötü davranan Peyman'ın bu kafiye dâhil olduğu görülür. Arif Bey, içine düştüğü sefahat âleminde eşini ve çocuğunu unutmuş, eşinin üstüne odalık getirmiş, eşi odalıkla iyi geçinmeye çalışmış ancak odalık, yetişme şartları nedeniyle bu iyiliği anlamamış ve kendi sonunu hazırlamıştır. Böylece kötüler yaptıkları kötülüğün cezasını çekmiştir.

Nabizade Nazım ilk psikolojik roman denemesi olarak kabul edilen³⁵⁸ *Zehra* (1312/1894) romanında doğuştan kıskanç bir kadının odalık bir rakip nedeniyle “yürüyen kıskançlık” oluşunu anlatır. Suphi'nin annesi Münire Hanım genç çifte yardımcı olması için güzel bir cariye satın alınca Zehra'nın kıskançlık krizlerinin katsayısı sürekli artar. Öte yandan romandaki entrikanın

³⁵⁸Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, t.y.), 65.

sağlanabilmesi, kıskançlığı sağlayacak rakibin bulunabilmesi için açık bir toplum olmayan Osmanlı toplumunda cariye en uygun kişidir. Hastalık derecesinde Zehra'yı esir alan kıskançlık vehmi gerekli nesnesini bularak imkân dairesine girmiş ve romanın ana temasının başlangıç noktası olmuştur.

Çoğu zaman kadın ve olaylar karşısında pasif bir tip olan Suphi, Zehra'yla evlendirilirken nasıl iradesiz bir tavır içindeyse annesi tarafından eve getirilen cariye Sırrıcemal karşısında da aynı şekilde pasiftir. Suphi'nin şehvi bir tarzda Sırrıcemal'e yaklaşması ve ona muhabbetini başka bir tatta bulması, bu yakınlaşmanın sadece cinsellik ekseninde olduğunun kanıtıdır. Bu noktada kadının ahlaki ve kişiliği tamamen göz ardı edilmiş, cariye serapa şehveti tatmin aracı olarak düşünülmüştür. Odalığın görevi de budur. Sırrıcemal'in ev içindeki şımarıklıkları onun kültürü, görgüsü veya bilgisi sayesinde değil, sadece cinselliği sayesinde. Tarih boyunca birçok toplumda, özellikle erkek egemen toplumlarda kadına cismani bir nesne gözüyle bakılmıştır. Bu noktada Sırrıcemal'in romanda tamamen bir şehvet olduğu, Zehra'nın kıskançlığına bir vasıta olarak yaratıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sokağın kapısı kadına kapatılmış, böylece oluşabilecek ahlâksızlıkların önüne set çekilmiş olur. Sokağa çıkışı engellenen kadın için cinselliğini sunacağı tek meşru alan ise evdir³⁵⁹. Suphi, Zehra'nın itici gücü vesilesiyle bir bıkkınlık içindedir. Bu bıkkınlık Sırrıcemal'in çekici gücü sayesinde onu, odalığının koynuna doğru sürükler. Bu sürüklenişte Zehra'nın eşine karşı sakin bir şekilde yaklaşmaması “Onu doğduğuna pişman etmek” için çabalaması Suphi'yi Sırrıcemal'in kollarına daha hızlı bir şekilde iter. Zehra sürekli kendi kendine “Ne zaman beni aldatacak” diye sormaktadır³⁶⁰.

Romanın girişinde okura Zehra'nın kıskançlıkta ulaştığı nokta hakkında bir malumat vererek esere başlayan yazar, kıskanç bir kadın için en büyük rakip olabilecek başka bir kadınla Suphi'yi birleştirerek romandaki gerilimi zirve noktaya taşımayı amaçlamıştır. Bu romanın gerçek hayatın bir yansıması olduğu iddia edilemeyeceği için döneminin yerli hayatına ışık tuttuğunu söylemek zordur. Osmanlı'da odalık meşru bir evlilik türüdür ve bir kadın, cariyesinin kocasının

³⁵⁹Gökçek, *Küllerinden Doğan Anka-Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 79-93.

³⁶⁰Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 110-111.

odalığı olmasını istemiyorsa onu kendi hizmetine alarak pasifize edebilirdi. Çünkü Osmanlı hukukunda evin hanımı bir cariyeyi hizmetkârı yaparsa erkek onu odalık olarak kullanamazdı³⁶¹. Dolayısıyla Zehra yerli bir tipten beklenen böyle çözücü bir davranışı gösterememiş, kendi içinde krizler eşliğinde debelenip durmuştur. Finn'in dediği gibi Sırrıcemal, kuyusuna nasıl zehir katarsa, Nabizade Nazım'ın bütün kişileri saçıklarına ağıyla hep birlikte sahneden çekilene kadar duygusal açıdan birbirlerini zehirlerler³⁶². Aileye, mahremiyete ve iffete kastedenin sonu zehirlenmektir.

Ara Nesil şair/yazarı Mehmet Celal'in santimental içerikli romanlarından biri olan *Bir Kadının Hayatı* (1311/1895) romanında kültürlü ve edebiyatsever biri olan Ziya Bey'in babası Raşit Efendi güzel bir Çerkez cariyeye satın alır. Karısını da ikna ederek halayığını odalık yapmak ister. İsmi Nilüfer olan bu halayık, daha ön dört yaşındadır ve Raşit Efendi'nin tüm ısrarlarına rağmen onun odalığı olmayı reddeder. Ziya Bey, yaşını başını almış bir adamın çocuk yaştaki bir kızın hayatını karartmasına bir türlü anlam veremez ve bunun engellenmesi gerektiğini düşünür. Ziya Bey'in babası eşini odalık alma konusunda ikna etmiştir. Ancak Ziya Bey cariyenin de insan olduğunu düşünüp onu sorguladığı zaman kızın sevgilisi olduğunu öğrenir ve babasının bu olaydan vazgeçmesi için bir toplantı yapar. Toplantıya babasını ve dostu Cemal Bey'i davet eder. Cemal Bey romanlarda anlatılan vakalara inanmayan bir tiptir. Ziya Bey, kölelerin ve halayıkların da sevebileceklerini, onların da insan olduklarını babasına anlattıktan sonra babasının Nilüfer'den vazgeçmesini ister. Nilüfer'le sevgilisini çağırıp romantik bir ortam oluşturur. Böylece roman okumanın faydasız olduğunu düşünen Cemal Bey hayatın aslında bir roman olduğunu bizzat gözleriyle görerek anlar³⁶³. Odalık almak için

³⁶¹Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*, 151.

³⁶²Finn, *Türk Romanı, İlk Dönem, 1872-1900*, 99.

³⁶³Mehmet Celâl bu romanda kendi roman anlayışını uzun uzun açıklar. "Roman yazmaktan, roman okumaktan maksat nedir? Acaba roman yazmaktan meram, güzel bir kadın, sonra yine güzel bir delikanlı tasvir etmek, kadını delikanlıya, delikanlıyı bu kadına bir rişte-i aşk ile rapteylemek, sonra ortaya bir de rakip çıkararak, bir iki âdi entrika ile rakibi âzim-i semt-i adem edip, iki zavallıyı da hemen ekser hikâyelerimizde görüldüğü gibi birini müthiş bir zehre, diğersini soğuk bir hançere kurban ederek, işi bitirivermekten ibaret midir? (...) Roman yazmak bir âlem-i tasvir etmek demektir. Roman yazmak, vukuu ihtimal dahilinde olan vakayı'ı, muvafık-ı akl ve hikmet-i hayâlât ve nazar-firib-i elvan ile, irae etmekten ibarettir. Bizim gibi acizlerin değil, roman yazmaya muktedir olan eazım-ı erbab-ı edebîn, bir vakayı adab ve ahlak-ı umu-

direnen baba ise kararından vazgeçer. Böylece cariyenin de insan olduğu ve onun da duyguları olduğu belirtilerek genel olarak esaret özel olarak odalık kurumunun eleştirisi yapılır.

Mustafa Reşit'in *Bir Çiçek Demeti* (1304/1887) adlı romanında aldatma, metres edinme ve odalık konularına değinilmiştir. Roman kahramanları harf simgeleriyle gösterilir. "L" Hanım ve "N" Hanım arasında gerçekleşen mektuplaşmalar vesilesiyle geçmiş yaşantılar okuyucuya sunulur. "L" Hanım "N" Hanım'a evlilikle ilgili nasihatlerde bulunmuş ama o, "L" Hanım'ın hiçbir nasihatine uymamıştır. Evlendiği adamın kendini aldattığını anlatan "N" Hanım kocasının bunlarla yetinemeyip eve odalık ortaklar aldığını anlatır. "N" Hanım kocasının onun üzerine iki odalık aldığını söyledikten sonra üzerine ortak getirilen kadın için hayatın bir işkence hâline geldiğini açıklar. Kocasının sınır tanımayan kadın aşkının çok büyük olduğunu bulduğu bütün kadınları eve getirdiği şeklinde ifade eder. Bu noktada kadınlar için erkeğine ortak olan rakibin tahammül edilemez olduğu iddia edilir. Kocasının yaptıklarına karşı ise sadece ondan boşanmak istediğini ancak çocuklarını düşünerek bundan vazgeçtiğini de ekler. Romanda kocanın eşinin üstüne odalıklar almasının nedeni sadece şehvet olarak tanımlanmış, ortaklarına duygularına hiç değinilmemiştir.

Fatma Aliye Hanım *Muhâdarât*'ta (1326/1910) odalık konusundan bahseder. Roman kahramanı Fazıla çocuk sahibi olamamaktadır. *Eski Mektuplar*'ın Arif Bey'i gibi tümdenci bir şehvet anlayışına sahip olan Remzi karısı Fazıla'yı her şekilde aldattıktan sonra eğlence merkezlerinden sıkılıp kendine yeni bir eğlence arar. Hem karısının gözünün önünde olmak hem de şehvetini teskin etmek için ev ortamında cariyelerden iyi fırsat yoktur. Ancak cariyeler onun cinsel isteklerine tabi olmazlar. Bu arada çiftin çocuğu olmadığı için kaynana oğluna odalık almasını teklif eder. Böyle kutsal bir vazife karşısında

miyeye tatbiken yazmakta uğradıkları müşkülât, çektikleri zahmet nazar-ı dikkate alacak olursa, her gün gözümüzün önünde görüp durduğumuz şu âlemin hakayıkına vakıf olmanın ve binaenaleyh o hakayıkı bî-tarafâne tasvir etmenin ne kadar müşkül olduğu teslim edilir." (*Bir Kadının Hayatı*, s.49-50). Ancak Mehmet Celâl'in izahını yaptığı hususları eserinde uyguladığını söylemek mümkün değildir. Kendi de aczini itiraf etmektedir. Ayrıca eserin kahramanlarından Ziya Bey ve Cemal Bey aralarında roman konusunda tartışırlar. Ziya Bey romanın faydalı bir eğlence olduğuna inanır ve Cemal Bey'i bu konuda ikna etmeye çalışır ve ona romanın ne olduğunu eninde sonunda gösterir.

Fazıla devreye girer ve kocasına bizzat kendisinin odalık seçeceğini söyler. Bu noktada seçilen odalığın çocuğu olursa Fazıla onu ortağı olarak kabul edecektir. Ama ev içindeki “hukuk ve itibarı”nın muhafaza edilmesi yani evde ilk hanımın her zaman kendisi olması şartını ileri sürer. Remzi’nin oynak bir cariye istemesi üzerine çocuğunun annesi olması için onun uygun olmadığını belirten Fazıla ertesi gün seçtiği cariyeyi Remzi’nin koynuna sokar. Çocuk olmazsa cariyelerin serbest bırakılıp çırağ edilmesi şartını da koşar. Kocasına odalık seçen Fazıla romanın ilerleyen bölümlerinde kocasının kendi üzerine başka bir kadınla evlenmesine razı olmayıp evden kaçır. Fazıla, kocasının dışarıdaki oynaşlarından bıkaacağını, evdeki odalıkların ise çocuk olduktan sonra bir işe yaramayacağını düşünerek onlara karşı çok ciddi bir tepki geliştirmemesine rağmen ikinci bir eşe karşı son derece akılları zorlayan bir tedbirle tepki vermiştir.

Eserde odalık olarak seçilen cariyelerin psikolojisine dair sadece onların Fazıla’yı gördükleri zaman utançlarından köşe bucak kaçmaya çalıştıkları anlatılmıştır. Eserdeki olaylar Fazıla’nın/Fatma Aliye Hanım’ın bakış açısından verildiği için diğer şahısların meselelere bakışları ve psikolojileri hakkında hiçbir şey söylenmemiştir. Bir eşin kendi eliyle kocasına odalık seçmesi kutsal bir varlık olan çocuk içindir. Anne olamayan Fazıla annelik duygusuyla hareket edebilmiştir. Bu noktada çocuk sahibi olmak isteyen bir erkeğin ilk eşinden çocuğu olmuyorsa ikinci bir eş talep etmesi gayet doğal bir durumdur³⁶⁴. Ancak burada erkeklik gerçekliği içinde çizilemeyen Remzi’nin çocuk isteği içinde olmadığı, şehvetini tatmin etmek istediği görülmektedir.

Fatma Aliye Hanım’ın *Refet* (1314/1898) romanında odalık bir kadının yaşadığı acı hayat tecrübesine değinilmiştir. Anadolu’nun bir kasabasında tüccarlık yapan ve birden fazla eşi olan Hayati Efendi, İstanbul’a bir iş vesilesiyle geldiği zaman kendine bir odalık cariye alarak memleketine döner. Memleketinde nasıl bir tepki gördüğü üzerinde durulmamasına karşın, odalık eşi Binnaz’a rakiplerinin hiç de iyi duygularla yaklaşmadığı anlatılır. İstanbul’da zengin bir konakta cariyelik yapmış olan Binnaz, kocasının memleketinde giydiği farklı elbiseler sebebiyle dikkat çekmektedir. Hayati Efendi’nin ölümünden sonra diğer karıları ve çocukları

³⁶⁴Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 31-32.

Binnaz ve Refet'e zulmederek onların evden ayrılmalarına sebep olurlar. Bu noktada odalığın mağduriyeti dillendirilir. Ortaklarının İstanbullu odalığa karşı oluşları, eşlerinin çok evliliğine değil, Binnaz'ın ev içinde tarzıyla yarattığı farklılığa ve Hayati Efendi'nin onu diğer eşlerinden daha çok sevmesinedir. Binnaz ve kızı Refet zor şartlarda sürdürdükleri hayattan sonra mutlu bir hayata kavuşurlar. Binnaz odalık olmaktan asla pişmanlık duymaz. Onun üzüldüğü şey ortakları ve eşinin akrabaları tarafından kötü muamele görmesidir. Her türlü cefaya rağmen hayata tutunmasını bilen ve direnen bir kadın olan Binnaz, kızı Refet'in okuyup öğretmen olmasını sağlar.

Halit Ziya'nın İzmir'de *Hizmet* gazetesinde tefrika ettirdiği ilk romanı *Sefile*³⁶⁵ (1887) fuhşa sürüklenen Mazlume'nin acı sonla biten hayatının hikâyesidir. Eserin şahıs kadrosu geniş değildir. Romanın merkezinde bulunan tüm şahıslar hem aldatmış hem de aldatılmışlardır. İkbâl annesi sebebiyle fahişeler olan bir kızıdır. Mazlume'ye anlattığı hayat hikâyesinde annesinin odalık olduğunu, daha sonra babası tarafından nikâhlandığını söyler. Ancak annesinin, babasının ikinci eşi olup olmadığına değinmez. Annesi Mihriban'ın fahişelik yaparak hayatını kazanmasına çok kızdığını hatta ondan nefret ettiğini ancak sonra kendinin de onun yoluna girdiğini anlatır. İkbâl'in yaşadığı bu duygu *Aşk-ı Memnu'da* Bihter'in Firdevs Hanım'dan nefretine benzer bir duygudur. O da Bihter gibi annesine benzemekten ve onun gibi yaşamaktan kurtulamamıştır. İkbâl'in burada ifade ettiği anneye benzemek hadisesi Halit Ziya'nın determinizme (Gerekircilik) inanması ve eserlerinde bunu ispatlamaya çalışması ile ilgilidir³⁶⁶.

Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* (1326/1910) romanı İstanbul'un sefiş yaşamlarına dairdir. Ömer Behiç ve Vedide Kâğıthane mesiresinden kabileler şeklinde dönen günahkâları izlerler. Oradan geçenlerden biri üstünde harem ağası ile

³⁶⁵Eser, tefrika edildikten sonra Rezaizade Mahmut Ekrem'in isteği üzerine kitap olarak basılmak için İstanbul'a gönderilmiş, fakat Encümen-i Teftiş ve Muayene "Şerair-i İslâmiyeye mugayeref"ini gerekçe göstererek eserin yayımlanmasını "kat'iyyen gayr-ı caiz" görmüştür. Yazar da bir daha bu eseri kitap olarak basma teşebbüsünde bulunmamıştır. Romanın, Ahmet Mithat Efendi'nin kaleme aldığı *Henüz On Yedi Yaşında* romanına karşı yazıldığı iddia edilmektedir. Bu iddianın en belirgin delili ise *Sefile* romanının şahıslarından İkbâl ve Mazlume'nin Ahmet Mithat Efendi'nin *Henüz On Yedi Yaşında* romanını okumalarıdır. (Halid Ziya Uşaklıgil, "Sefile Romanına Dair", *Sefile*, haz. Ömer Faruk Huyugüzel (İstanbul: Özgür Yayınları, 2. Baskı 2016), 7-11).

³⁶⁶Huyugüzel, "Sefile Romanına Dair", 8.

sarı tekerlekli bir araba içinde yaşlı bir adam olan Tayyar Efendi'dir. Tayyar Efendi kendisine on beş yaşında bir odalık almıştır. Vedide gördüğü bu manzardan ve kişilerden iğrenir. İğrenme sebebi oradan geçen kafilenin yaşamının bulaşıcı olmasındır. Onları izlerken aklına kocası ve aldatılma duygusu gelir. Aldatma eylemlerine karşı gösterilen iğrenme duygusu yasal bir zemin olmasına rağmen odalık için de gösterilmiştir. Ancak burada nefret odalık müessesesine değil, odalık edinen adamla odalığı arasındaki yaş farkınadır. Dede diyeceği bir adama odalık olan kıza acırlar. Odalık meselesi onu yaşayan bireylerin duyguları şeklinde değil, olaya dışarıdan bakan bireylerin bakış açısıyla yani gözlemci bir bakışla değerlendirilir. Olayı yaşayan kahramanların duygularına dair eserde bir ifadeye rastlanmaz.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Metres* (1316/1899) romanında Şâdi Efendi'nin birden çok eşi olduğuna ve altmış dokuz odalığının üstüne Firûze Hanım'ın yetmişinci olarak alındığına değinilir. Kendisinden elli iki yaş büyük bir adama yetmişinci odalık olarak verilen Firûze Hanımefendi oldukça oynak bir kadındır. Yetmiş yaşında bir adamın çocuk sahibi olması beklenmezken Firûze Hanımefendi Şâdi Efendi'ye bir erkek çocuk verir. Bunun üzerine Şâdi Efendi onu nikâhına alır. Fakat çocuğun Şâdi Efendi'den olduğu da şüphelidir. Bu, civardakilerin ve akrabaların dedikodularından anlaşılmaktadır. Firûze Hanımefendi'nin gençliğinde neler yaptığı eser içinde net olarak anlatılmamasına rağmen imalarla ve yine dedikodularla şehvetine düşkün olduğu, evin genç personelleriyle kırıştırdığı ifade edilir. Firûze Hanımefendi'nin odalıktan nikâhlı eş konumuna yükselişi onun bir sonradan görme olarak istismara açık oluşunu hazırlar. Elli yaşına girmiş olmasına rağmen süse ve lükse tutkun olan Firûze Hanım "gösteriş budalası", "kendini beğenmiş" ve "dejenere" bir tiptir. Böylece onun odalıktan hanımlığa giden yolda kazandıklarıyla olduğu yeri hak etmediği gösterilir. Diğer taraftan zengin bir adam olan Şâdi Efendi tipi şehvetine esir olan bir tiptir. Yetmiş odalığı ile amelîmanda (kadınlıktan düşen) birden çok karıya sahip olarak sadece bir çocuğu olması insan gerçekliğine uygun değildir. Yazar onların hikâyesini ironik ve abartılı bir tarzda anlatarak³⁶⁷ çok eşliliği/çok evliliği ve odalık kurumunu eleştirir.

³⁶⁷Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 99-100.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Sevda Peşinde* (1328/1912) romanında kocasından nefret eden ve onu aldatan Ayn-ı Nûr'un dramı anlatılır. Ayn-ı Nûr'un arkadaşı Seza Hanım aldatma eyleminden haberdardır ve buna mazeret bulmak adına kocasına erkeklerin yaptığında normal karşılanan birden çok eş almanın ve hovardalığın kadınlarda neden yanlış karşılandığını sorar. Seza Hanım, Osmanlı toplumunun erkek egemen olmasından kaynaklanan çok eşlilik, odalık ve metreslik konularını eleştirir. Ancak bu noktada Osmanlı toplumunda meşruiyeti olan çok eşlilik ve odalıkla, gayrimeşru olan ve dinen de yasaklanan metres, mantinota ve kapatma edinmeyi aynı kefeye koyar. Aynı kefeye koyma nedeni ister meşru ister gayrimeşru olsun erkeğin çok kadınla birlikte olma özgürlüğüdür. Çünkü o feminist bir eğilim içindedir³⁶⁸. Ona göre, Osmanlı'da erkekler istedikleri kadar kadınla evlenebilirler ve kadından sıkıldıkları zaman onu kolayca boşayabilirler. Seza Hanım erkeklerin istedikleri kadar kadın yanında güçleri ölçüsünde odalık edinmesini eleştirir. Sermet Bey, eşinin bu fikirlerinin kaynağını merak edip ona, bunun nedenini sorunca Seza Hanım evdeki kitapları gösterir. Bu noktada okuyan ve araştıran kadının erkek egemen bir toplumda kadın aleyhindeki uygulamalara itiraz edebildiği veya onları sorgulayabildiği gösterilmiş olur. Erkeklerin sınırsız eş tercihinin sahip olduklarını iddia eden bu konuşmada “Şirâze-i meşruiyetten” çıkma tabiri kullanılarak çok eşlilik ve odalık müessesesinin bir meşruiyeti olduğu belirtilmemiş, metres edinme veya aldatma ile meşru olanlar aynı kefeye konulmuştur. Romanda böylece erkek egemen toplumsal yasaların eleştirisi yapılmıştır.

Âdil Nâmi'nin *Şâdiye* (1329/1913) romanında aşk arayan, sevmek ve sevilme isteyen Behzat adlı bir gencin âşık olup evlendikten sonra uğradığı olumsuz değişim ve eşini aldatışı anlatılmıştır. Roman kahramanı Behzat'ın yakın arkadaşı Nuri Bey feleğin çemberinden geçen bir genç olarak İstanbul'da bilmediği “zevk ve eğlence” mekânı yoktur. Tesadüfen yolda görüştikleri kadın ve yanındaki kızın durumunu tespit eden Nuri Bey kızın odalık olacağını arkadaşına bilgi bir tavırla açıklar. Ardından kadınlarla iletişim kurar. Behzat kısa sürede kıza “yıldırım aşkı” duyar ve duygularını ona hemen ifade eder. Şâdiye bu teklife sevinmesine rağmen durumunu romantik ve dramatik bir tarzda sunmak için kendi-

³⁶⁸Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 180.

sini “satılmış” ve başkasına “mal edilmiş” bir kadın olarak tarif eder. Şâdiye hayat hikâyesini anlattıktan sonra II. Abdülhamit’in paşalarından birinin züppe oğluna kendinin odalık olarak verileceğini açıklar. Teyzesinin yanında kalan Şâdiye ekonomik gerekçelerle odalık olmayı kabul eder. Bahsi geçen “züppe”nin evli mi bekâr mı olduğu romanda anlatılmaz. Ancak bir paşa çocuğu olması evli olduğu ihtimalini kuvvetlendirir. Çünkü odalık almak ekonomik güç gerektiren bir durumdur. Burada Şâdiye’yi almak isteyen kişi olarak tanıtılan “istibdat paşalarından birinin züppe oğlu” ifadesi odalık eleştirisi ile siyasi eleştiriye birleştirme çabasının ürünüdür.

İzzet Melih *Sermed* (1918) romanında sevdiği adamla evlenmek için gençlik aşkını terk eden Neyyire’nin kocası tarafından defalarca aldatılıp üzerine evlendiğini hikâye eder. Neyyire, *Sermed*’e yazdığı mektuplarda ona geçmişini anlatır ve başına büyük bir bela geldiğini söyler. Kendisi Çerkezistan’dan getirilen bir cariyedir. Bir cariyenin başına gelebilecek belanın odalık olma olarak düşünülebileceğini açıklayan Neyyire başına gelen belanın o dönem için bittiğini ifade ettiği odalık edilmek olmadığını, aşk belası olduğunu ekler. Geçmiş dönemlerde büyük ve zengin ailelerde odalık uygulaması olduğunu eleştirel bir tarzda belirtir. Buradaki açıklamalar *Sergüzeşt* romanında Dilber’in odalık olmamak için ölümünü çağırır. Neyyire tarafından anlatılan hayat hikâyesi kurgu olarak Sami Paşazade Sezai’nin *Sergüzeşt* romanına benzer. Zaten Neyyire eserde *Sergüzeşt*’e atıflarda bulunarak hayatı ile bu roman arasında yakınlık kurar³⁶⁹. Neyyire de Dilber gibi odalık olmamış, âşık olmuştur.

Ayşe Zekiye *Bir Pederin Hatası*’nda (1325/1909) odalık kurumunun eleştirisini yapar. Mısırlı H. Paşa zengindir ve İstanbul’a yerleşmiştir. Evli olan H. Paşa’nın bir de odalığı vardır. Odalık bir rakibi olan evin hanımını onu çok kıskanmaktadır. Odalığın hamile kalması üzerine H. Paşa’nın karısı çocuğunu doğurdu-

³⁶⁹Neyyire bir cariyeye olarak cariyelik kurumunu eleştirmek için kendi hayat hikâyesiyle *Sergüzeşt* romanı arasında benzerlik olduğunu roman içinde şöyle açıklar: “Hikâye-i hayatım —benim gibi birçok Çerkez kızlarinkine müşabih olduğu cihetle— sade ve belki âdi görünür. Fakat ince bir nazarla, müşfik bir hisle tetkik edilirse cidden şâyân-ı merhamettir. Sami Paşazade Sezai Bey’in “Sergüzeşt”ini hatırladınız, değil mi? “Çerkez Kızları” ticaretine karşı bir feryad-ı isyan olan o güzel kitabı kaç defa ben de okudum! Kaç defa (Dilber’in felaketine, daha doğrusu kendi bedbahtlığıma ağladım! Evet beni de (Dilber) gibi, bir esirci İstanbul’a getirmiş, Müşir Paşa’ya satmıştı.” (*Sermed*, s.26).

ğu zaman odalığın evden gönderilmesini ister. Odalık doğum yaptıktan sonra H. Paşa'nın karısı onu satın çocuğundan ayırır ve ardından kendisi de bir çocuk doğurur. Odalığın çocuğunu görmesine bile izin verilmez. Karısının, odalığını satılığa çıkarmasını kabullenemeyen H. Paşa onu çırağ etmiş ve bir bendesine nikâhlayarak Mısır'a gönderir. Odalık cariye, yeni doğurduğu kızını göremeden, onu büyümeden evden ayrılmak zorunda kalır. Bir anne olarak özgürlüğünün tadını dahi çıkaramaz. Bir yandan bebeğini bırakmanın diğer yandan bir paşanın yatağına girmekleken statüsü düşük bir kölenin karısı olmanın ıstırabını duyar. Bu durum ona dokunur. Kadın, talihine boyun eğerek Mısır'ın yolunu tutar. Romanın olay örgüsünde anlatılan odalığın/cariyenin başına gelenlerle Osmanlı cariye hukuku arasında çelişen hususlar vardır. Anlatıcı odalık kurumunu eleştirmek ve dramatik yoğunlaşmayı artırmak için gerçekliği zedelemiştir. Esasında Osmanlı'da efendisinden çocuk doğuran cariye (ümmüveled) hürriyetini garanti etmiş olur ve cariye olarak kaldığı sürece diğer kölelerden hukuken ve fiilen farklı bir statüde bulunur. Bu cariye artık satılamaz, hibe vb. hukuki muamelelere konu olamaz. Efendisinin ölümünden sonra da başka bir işleme gerek kalmadan hürriyetini kazanır³⁷⁰. Burada çocuk sahibi olan cariyenin çırağ edilip başka bir köle ile evlendirildiği ve çocuğunu görmesinin engellendiği görülür.

Enis Avni [Aka Gündüz] *Odalığın Defteri*³⁷¹ (1330/1914) adlı "kısa romanında"³⁷² cariyelerin dramı olarak gördüğü odalık sorununu işlemiştir. Gülşen'in hayat hikâyesi tuttuğu günlüklerden öğrenilir. Çerkez cariye Gülşen, Sıtkı Paşa konağında evin kızı Nerime ile birlikte büyümüş, onunla aynı imkânlara sahip olmuştur. Ancak Gülşen ilerleyen yıllarda Nerime'nin çeyiz halayığı olarak bir konağa satılmıştır. Konakta ona, okuma yazma öğretildiğini, ut dersleri aldırıldı-

³⁷⁰Hamdullah ve Aydın, "Köle", 241.

³⁷¹*Odalığın Defteri* romanla uzun hikâye arasındadır. Aka Gündüz'ün romanlarında kadınlar hakkında araştırma yapan Alev Sınar'ın yazdığı kitapta *Odalığın Defteri* yoktur. (Alev Sınar, *Aka Gündüz'ün Romanlarında Kadın* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 278 s.). Ayrıca Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanan Türk Büyükleri dizisinde Aka Gündüz'ü hazırlayan Abide Doğan da *Odalığın Defteri*'ni ne hikâyelerde ne de romanlarda anmamıştır. (Abide Doğan, *Aka Gündüz Türk Büyükleri Dizisi:113* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 189 s.).

³⁷²Osman Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*, (2. Baskı) (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 488.

ğını, okuma yazma derslerini veren kişinin Mahmut Sadık³⁷³ adlı biri olduğunu, onun, Gülşen'in kafasına özgürlük fikrini soktuğunu, kadınların da insan olduğunu ondan öğrendiği ancak Mahmut Sadık'ın, Gülşen'in hanımı olan Nerime'ye cinsel tacizde bulunduğu için evden kovulduğunu ironik bir tarzda anlatır. Gülşen'in satılığa çıkarılmasının asıl sebebi Nerime'nin kocasının, onu odalık yapmak istemesidir. Damadın bu niyeti evin kızı Nerime'yi çılgına çevirir, Nerime üstüne kuma istemediğini kocasına bildirir. Gülşen, Nerime'nin kıskançlığı nedeniyle odalık olarak çocuğu olmayan bir paşanın konağına satılır. Kapı aralığında pazarlıkları işiten Gülşen ilk kez cariye olmanın psikolojik sıkıntısını çeker ve bu geleneğe lanet eder.

Odalık olacağını öğrenen Gülşen kendisinin genç bir kız olduğunu, onun yaşındaki kızların gelinlik giydiğini ama kendinin bu haktan mahrum edildiğini içermeler ve sızlanmalarla ifade eder. Büyük bir can sıkıntısı içindedir. Odalık olmayı “bir erkeğin kirli yatağını doldurmak” olarak tanımlar. Gülşen hür genç kızların hakkı, kanunu, insaniyeti olduğu için evlendiklerini, kendi insaniyetinin Dadı Kalfa'nın iki dudağı arasına sıkıştırıldığını da beyan eder. Böylece esaret kurumu cariyenin dilinden eleştirilir. “Odalık olacaksın” sözleri sürekli kulaklarında çınlayan Gülşen çıldırır. “Önlenemez bir isyan duygusuyla gelin gibi süslenir. Bu bir bakıma genç kızlığı, genç kızlık hayallerini basit ve iğrenç zevkleri uğruna yıkan varlıklı paşalara baş kaldırır.”³⁷⁴ Mükerrerem'le seviştikten sonra Mükerrerem'i öldürüp gelinliğine onun kanını sürer ve aynı kanı sevişmek için odasında bekleyen paşanın yüzüne de bulaştırır. Gülşen bu olay üzerine delirdiği mülahazasıyla tımarhaneye kapatılır. Böylece cari yasalar ve gelenekler neticesinde insan olma özgürlüğü elinden alınan genç bir kız odalık olmaktansa ölmeyi tercih ederek sisteme başkaldırır.

Emile Zola hayranı olan Celâl Nuri doğalcı bir anlayışla yazdığı *Ölmeyen* (1317/1900) adlı romanında akıl sağlığını kaybeden ve bu sebeple geçmiş yaşantısını unutarak kocasından başka erkeklerle defalarca zina eden ve sıradan bir ada-

³⁷³Mahmut Sadık (1864-1930): Gazeteci ve yazardır. *Rüşvet, Tekâmül ve Kalb-i Şeyda* isimli romanları da vardır. Ölmeden evvel “Şeyhü'l Muharririn” unvanını almıştır. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, c. 6 (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986), 117).

³⁷⁴Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*, 488.

mı eşi olarak görmeye başlayan bir kadının yaşamını anlatır. Beyin hastalığı yüzünden önce süslenmeye karşı tutkusu oluşan kadının, daha sonra eşinin tam zıddı bireylerle birlikte olmaya başladığı görülür. Koleksiyona ilgisi olan Marsel zamanla kocasını koleksiyonuna kattığı sıradan erkeklerle aldatır³⁷⁵. Bu kişilerden biri sokak şarkıcılığı yapan çingene Tom Piç'tir. Marsel bu şarkıcıya sonsuz bir aşkla bağlanır. Tom Piç kendisinin seçilmesini anlamsız bulsa da onunla sevişmekten çekinmez. Marsel'in kocasına kurduğu suikast planı neticesinde yakalanınca Tom Piç onu yargılayan hâkime kendinin metres, odalık, kapatma veya fahişe gibi kullanıldığını belirtir. Tom Piç kadınlar için kullanılan tabirlerle kendini seks kölesi olarak niteler.

³⁷⁵Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*, 392.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA ÇOK EŞLİLİK OLARAK METRES

Türk romanında evli bireyler metres edindiklerinde genellikle büyük bir iflas yaşarlar. Bunun istisnalarından biri Ahmet Mithat Efendi'nin *Müşahedat* romanıdır. Roman kahramanı Ağavni'nin babası Antuvan Kolariyo eşi tarafından aldatılır. Ancak Katolik olması sebebiyle eşinden boşanamaz. Kolariyo bunun üzerine ihtiyaçlarını gidermek için meşru olmasa da kendine şahsi nikâhla yeni bir eş yani metres edinmek zorunda kalır. Böyle bir durum anlatıcı ve yazar Ahmet Mithat Efendi tarafından olumsuzlanmaz. Onun diğer eserlerinde (*Para*, *Emanetçi Sıtkı*, *Paris'te Bir Türk*, *Karnaval*, *Ahmet Metin ve Şirzat*, *Jön Türk*) metres aileyi dağıtan dış etken olarak işlenmiştir. Konunun geçtiği diğer romanlarda da metres aileye felaket getirmiştir. Nabizade Nazım (*Zehra*), Mehmet Celal (*Muhabbet-i Mâderane*, *Dâmenâlûde*, *Kuş Dilinde*), Mehmet Vecihi Efendi (*Harabe*, *Netice Yahut Bir Yetimin Sergüzeşti*), Mustafa Reşit (*Bir Çiçek Demeti*, *Neyyir*), Fatma Aliye Hanım (*Ûdî*), Halit Ziya Uşaklıgil (*Mai ve Siyah*), Hüseyin Rahmi Gürpınar (*Mürebbiye*, *Metres*, *Tesadüf*, *Hakk'a Sığındık*), Kâşif Dehri (*Mecnûne*, *Kâbus İçinde*), Ali Sami (*Karagöz Beyoğlu'nda*), Adil Nâmi (*Şâdiye*), Orhan Mithat (*Genç ve Güzel*), Kıımlı Sûdi Süleymanof (*Âşûb-ı Dil*), Ahmet Reşat (*Melahat*), Halide Edip Adıvar (*Raik'in Annesi*, *Handan*), Reşat Nuri Güntekin (*Gizli El*), Ercüment Ekrem Talu (*Gün Batarken*), Refik Halid Karay (*İstanbul'un Bir Yüzü*) adlı eserlerinde evli bireylerin metres edinerek iflasa sürüklendiği görülür.

3.1. Türk Romanında İçinde Çok Eşlilik Olarak Metres Geçen Romanların İncelenmesi

3.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri

3.1.1.1. Para

Ahmet Mithat Efendi'nin *Para* romanında metres edinen bireyin aileyi nasıl dağıttığı anlatılır. Sulhi, başlarda eşi ve kaynanasının bir dediğini iki etmez.

Ancak bazı akşamlar bir dostunda kalacağını bildirerek eve gelmez. Karısı durumdan şüphelense de bunu babasına haber vermez. Çünkü kocasını sevmektedir. Öbür taraftan Yazıcıoğlu'nun dördüncü eşinden olan Latife on dört yaşındadır. Vahdeti, arkadaşı Sulhi'yi sık sık ziyarete geldiğinde yaşının küçüklüğü hasebiyle sohbetlere Latife de katılır. Akılca ve hüsünce ablasından üstün olan kızdaki cevher Vahdeti'nin dikkatini çeker. Vahdeti ile Latife evlenmek isterler. Ancak, Yazıcıoğlu, Vahdeti'nin fakir olması sebebiyle ilk etapta onların evliliklerine izin vermez.

Latife, tayini dolayısıyla İstanbul dışında olan sevgilisi Vahdeti'ye yazdığı mektupta, Sulhi'nin artık eve barka uğramadığını, babasının iltizam için Trabzon'a gitmesini fırsat bilerek iyice gevşediğini ve ablasını aldatmaya başladığını bildirir. Bu durum karşısında ablasıyla eniştesinin sürekli kavga ettiklerini haber vererek eşini onunla aldattığı kadının Üsküdarlı bir hanımefendi olduğunu, bu kadının eniştesini soydukça soyduğunu, bu vesile ile eniştesinin madden ve manen çöküşe geçtiğini belirtir. Ahmet Mithat Efendi araya girerek, "Latife'nin anlatmadığı şeyleri bu romanın muharriri sıfatıyla" (*Para*, s.125) kendisinin anlatması lazım geldiğini ifade eder.

Birçok romanda olduğu gibi metres demek iflas demektir. Metresine yedirdiği paralar yüzünden borç batağına düşen Sulhi, önce Yazıcıoğlu'nun Çakmakçılar Yokuşu'ndaki hazinesini soyar. Oradan yedi bin lira çalar. Ayrıca Yağkapanı'nda büyük bir yangın çıkarır. Bu yangında Yazıcıoğlu'nun on yedi adet dükkân ve kahvesi yanar. Yangın Suphi'ye yaramıştır. Bu da yetmez Sulhi, Yazıcıoğlu'nun iltizam ortağı beş Ermeni ile iş birliği yaparak, "Sirkat Şirketi" (*Para*, s.135) kurar. Bu şirketin usulsüzlüklerinden de 3780 lira kazanır. Milyoner Yazıcıoğlu'nun servetini heba eden Sulhi'nin hiçbir hilesi anlaşılmaz.

3.1.1.2. Emanetçi Sıtkı³⁷⁶

Ahmet Mithat Efendi'nin *Emanetçi Sıtkı* adlı eseri, Kırım Harbinden önce yaşanmış bir hayatın hikâyesidir. Romanın kahramanı Emanetçi Sıtkı, dindar, ehl-

³⁷⁶Ahmet Mithat Efendi, *Emanetçi Sıtkı, Letaif-i Rivayat Yirmi İkinci Cüz* (İstanbul: Matbaa-yı Amire, 1311/1893). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

i ırz ve dürüst bir adamdır. Emanetçiliğin bugünkü kargoculuğa denk gelen bir işlevi vardır. Evlatlık olarak alındığı evde evin kızına âşık olan Sıtkı çirkindir. Romanın olumsuz tipi evin diğer evlatlığı Rıza ise yakışıklı bir gençtir. Evin kızı Ayşe Şeref, Rıza ile evlendirilir. Bunun üzerine Sıtkı başka biriyle evlenmez. Eserde Rıza'nın evlendikten sonra metres tutarak aileyi felakete götürüşü işlenmiştir. Eserin esas teması insanın suretinin değil ahlakının güzel olması gerektiğidir. Kırk yaşına gelmesine rağmen Sıtkı'nın evlenmemiş olması çevresindekileri ve dostlarını merak içinde bırakmaktadır. Bu noktada araya giren Ahmet Mithat Efendi evlenmeyen adamı eksik bulduğunu ifade eder: “Teehhül insan için bir safa değil bir vazifedir. Bir teehhül bizim vücudumuza vesile olmuş ise bizim teehhülümüzün dahi sair vücutlara vesile-i husul olması mukteza-yı beşeriyedendir. Bizce gayr-i müteehhil bir adam mutlaka nakıstır.” (*Emanetçi Sıtkı*, s.18).

Emanetçi Sıtkı, en yakın arkadaşı Selami Efendi'nin ısrarlarına dayanamaz ve niçin evlenmediğini bizzat ona hikâye eder. Okur, onun hikâyesini kendi dilinden dinler/okur. Sıtkı Efendi küçük yaşta anasını babasını kaybetmiş bir yetimdir. Onu Dimyadzade Abdulgaffar Efendi adında zengin bir adam evlatlık olarak yanına alır. Bu adamın çocuğu olmamaktadır. Abdulgaffar Efendi, Sıtkı'dan sonra Rıza adlı bir çocuğu da evlatlık edinir. Evlatlıklardan sonra Abdulgaffar Efendi'nin eşi ona bir kız çocuk doğurur. Bu çocuklar birlikte büyüler. Birlikte büyüyen çocuklar, öz kardeş olmadıklarını bilirler. Sıtkı diğerlerinden büyük olduğu için onların okul işleri ve eğitimleri ile yakından ilgilenir. Özellikle evin kızı Ayşe Şerefi iyi eğitmeye çalışır. Çünkü kıza verdiği terbiye “kendi bahtiyarlığı” (*Emanetçi Sıtkı*, s.24) için olacaktır. Sıtkı'nın fikrinde onunla evlenmek vardır. Müstakbel karısını iyi eğiterek oluşturacağı ailenin sağlam temeller üzerine oturmasını arzulamaktadır.

Aslında Dimyadzade de kızıyla Sıtkı'nın evlenmesini istemektedir. Ancak Abdulgaffar Efendi'nin eşi kızını diğer evlatlığı yakışıklı Rıza'ya vermek arzusundadır ve bu arzusunu Dimyadzade'ye de kabul ettirmiştir. Sıtkı, Ayşe Şeref'le evlenme hayalleri kurarken Abdulgaffar Efendi bir gün Sıtkı'ya, onun için güzel kızlar baktığını söylediğinde dünya Sıtkı'nın başına yıkılır. Bu teklif, onu evden kaçırmak ve Rıza'nın Ayşe Şeref'le evlenmesi önündeki engeli ortadan

kaldırmak için tasarlanmıştır. Sıtkı, Ayşe Şeref ile evlenemediği için kendi kendine kurtuluş yolu olarak intiharı bile düşünür. Ancak o, bir anlık intihar günahını işlemeyip her an intihar eder gibi bir yaşamı tercih eder. Sıtkı bu düşüncelerle evden uzaklaştırılır. Ancak olayın asıl mağduru Sıtkı değil, bizzat Ayşe Şeref Hanım'dır. O, farkında olmadan felakete doğru yuvarlanmaktadır.

Sıtkı'nın evden uzaklaştırılmasından sonra Ayşe Şeref'in eğitimi Rıza'nın eline kalır. O da genç kızı istediği kıvama getirmek için elinden geleni yapar. Rıza'nın, eğitim işini üstlenmesiyle Ayşe Şeref'in okuduğu kitapların içerikleri değişmeye başlar: “Âşık Kerem Leyla ile Mecnun Şah İsmail Arzu ile Kanber Ferhat ile Şirin” (*Emanetçi Sıtkı*, s.39) gibi hikâyeler okumaya başlayan on dört yaşındaki Ayşe'nin zihninde ve gönlünde aşk düşüncesi oluşmaya başlar. Ayşe Şeref, halk hikâyelerindeki âşık kızların hali gibi bir hâle duçar olur. Romantizm iksiri ile zehirlenen Ayşe Şeref, okuduğu kitaplardaki ideal erkek kahramanı en yakınında bulunan Rıza'da bulur ve ona âşık olur. Bu sebeple onunla evlenme arzusuna düşer.

Ayşe Şeref, artık bütün saadetin Rıza'yla birlikte olmak olduğuna, onunla evlendikten sonra zevk ü safa içinde yaşayacağına inanır. Rıza yakışıklı mı yakışıklı bir gençtir. Ancak yüzü güzel olan bu adamın ruhu kötüdür ve eşini aldatmaktan sakınmamaktadır. Evlilikten önce “bin türlü sergüzeşt-i sevda-peresti ile terbiyesini ahlakını bozmuş” olan Rıza, nail olduğu paralarla da “israfi artırmış[tır]”. (*Emanetçi Sıtkı*, s.38). Rıza'nın ahlaksızlıklarını ve sinsiliğini Sıtkı'dan başka kimse bilmemektedir. Sıtkı meseleyi anlattığı takdirde, olayın bir aşk rekabeti sanılacağı düşüncesiyle bildiklerini hiç kimseye anlatamamıştır. Bu sebeple sevdiği kızın Rıza tarafından aldatılmasına yol vermiş olur.

Rıza ile Ayşe Şeref'in evliliklerinin ikinci yılı Dimyadizade vefat eder. Evin bütün idaresini eline alan Rıza, birçok Türk romanında olduğu gibi meydanı boş bularak gerçek yüzünü aşikâr eder. O, evde kumar partileri, sazlı sözlü eğlenceler düzenlerken diğer taraftan hovardalığın dozunu da iyice artırır ve kendine metresler edinir. Ancak ne eşi ne de kayınvalidesi onun bu israflarında bir hata bulmaz. Onların verdiği cesaretle Rıza, metreslerine âdeta para savurur. Ayşe Şeref Hanım eşinden beklediği ilginin azalması karşısında zaman zaman sitekler ederse de sonuçta sadece kendisi üzülür:

“Üç dört yerde peyda eylediği metresleriyle işigalden dolayı Ayşe Hanım’dan yavaş yavaş yüz çevirmeye başlayınca Ayşe Hanım zaten ömürlerinin sonuna kadar kocasıyla âşık ve âşika halinde yaşayacaklar itikadında bulunduğundan Rıza tarafından ehemmiyetsizlikle telakki olunmaya tahammül edemeyerek ufaktan tefekten kavgalara cüret etmeye başladı ise de bunda daima kendisi ziyanlı çıkar idi.” (*Emanetçi Sıtkı*, s.41).

Rıza'nın sefahati vesilesiyle vukua gelen israf sonucu evde bulunan eşyalar ve hizmetçiler birer birer satılır. Sonunda elde avuçta hiçbir şey kalmaz. Rıza hovardalık işini iyice abartarak sağlığını dahi kaybeder ve bu sebepten ölür. Bu ölüm, okuyuculara, Ayşe Şeref Hanım gibi kızlar için, evliliğin romantik bir hayal dünyası olmadığını, aksine son derece ciddi bir iş olduğunu anlatır. Ayşe Şeref eşinin ölümünden sonra bizzat çalışarak hayatını idame ettirmeye başlar.

3.1.1.3. Paris’te Bir Türk

Paris’te Bir Türk romanında Nasuh çok eşliliğin olumlu yönlerinden bahsederken metres meselesini de gündeme getirir. Nasuh çok eşliliği bir mukavele dairesinde yapan kişilere kimsenin itiraz edemeyeceğini ifade edince oradakilerden birisi, kimsenin böyle bir mukaveleye itiraz edemeyeceği cevabını vermesi üzerine Nasuh “taaddüd-i zevcât rızâ-yı etrafla vuku bulur ise şâyân-ı ta’yib görülmeye hak bulunamaz.” (*Paris’te Bir Türk*, s.148) şeklinde bir savunma yapar. Ardından açıklamalarına devam eder:

“Nasuh—Öyle ise bir karı koca farz ediniz ki kocası on yedi ve karısı on dört yaşında iken tezevvüç etmişlerdir. Zira bizim memleketlerde tezevvüç ekseriya böyle erken olur. Bunlar otuz sene beraber yaşamışlar. Karısı kırk dördüne ve kocası kırk yedi yaşına gelmiş. Şarkta kırk dört yaşına gelen bir kadın burada altmış yaşına gelenler derecesinde ihtiyar olur. Kırk yedi yaşındaki erkek ise hâlâ genç kalır. Zira doksan yaşında birkaç adamı ismiyle, resmiyle, şanıyla, şöhretiyle haber verebilirim ki, hâlâ çocuk tevlit etmektedirler.

Zevzek—Yaşasın Türkler! Gördünüz mü karılar Marseillaise şarkısının nâzımı tarafından “Allah’ın en liyakatli oğulları” diye tavsif edilen Türkleri!

Nasuh—(Sözünde devam ile) Şimdi karılıktan çıkmış olan bu zevce hâlâ kocalığında sebat eden zevcine mukabil ne menzelette kalır? Bu halde o kocanın Avrupa usulünce kendisine bir metres (kapatma) tedarik etmesi varidatının bir kısm-ı küllisini mezbûre ile olan ma’îşet-i fuşşiyânisi uğrunda sarf etmesi ve binaenaleyh hanesine nazar-ı bıkaydî ile bakması ve şayet bir çocuğu dünyaya gelir ise onu evlât olarak kabul edemeyip bu misillü evlâd-ı nâ-meşrûaya mahsus olan

mev'âlara terk etmesi mi!.... muvâfık-ı akl u hikmettir? Yoksa karısını otuz yıllık dost bilerek bu müddet zarfında kendisine göstermiş olduğu hürmet ve riayete asla halel gelmemek üzere havâyic-i tabiiyyesini istifa edeceği kadını meşruan kendi hanesine alması ve binaenaleyh hânümânını perişan edecek bir maişet-i sefihâneye mecburiyet görmemesi ve şayet evlâdı olur ise, onları dahi evlâd-ı sairesi gibi bağrına basması mı evlâdır?" (*Paris'te Bir Türk*, s.148-149).

Yukarıdaki ifadelerde kadının, erkeğin cinsel ihtiyacını karşılayamaması durumunda erkeğin "kendisine bir metres (kapatma) tedarik etmesi[nin]" kaçınılmaz olacağını belirtir. Böyle bir yola sapan bireyin ise elinde avucunda ne varsa bu uğruda yok edeceğini ifade ederek çok eşliliğin bu tür durumları engellediğini iddia eder.

3.1.1.4. Karnaval

Birçok romanında zıt tiplere yer veren Ahmet Mithat Efendi *Karnaval* romanında Zekâyî Bey'in evlendikten sonra eşi üstüne metres tutarak iflası ile Nizami adlı birinin metres yüzünden dağılan ailesi anlatılmıştır. Romanda Zekâyî'nin metresi olan Helena'dan da bahsedilir. Helena, daha önce Nizami adında bir adamın metresi olmuştur. Nizami:

"Devâir-i mîriyyeden birisinde sandık emiri olup üç bin kuruş kadar maaşı vardır. Kendisi müteehhil olarak melek gibi bir karısı nur gibi iki de çocuğu var ise de nasılsa aile muhabbeti denilen his onun yüreğine uğramamış olduğundan mavili Helena'ya perestîş eder." (*Karnaval*, s.108).

Evli ve iki çocuk sahibi olan Nizami, Helena'nın Paris'e Zekâyî Bey ile gitmesinden dolayı büyük acılar çekmiş, ayrılık acısından kurtulmak için "yalnız rakıdan istimdat" etmeye başlamıştır. "Tecennün eden" (*Karnaval*, s.281) Nizami sandıktan "yüz yirmi bin kuruş" yürütmeye teşebbüs etmiş, ancak anında yakalanarak "deli gömleği giydir[il]erek tımarhaneye" (*Karnaval*, s.282) atılmıştır. Tımarhaneden çıktıktan sonra ailesinin perişan halini görmesine rağmen onları umursamamıştır.

"Kara sevda dedikleri illet kendisini gösterip civarda bulunan bir camiin minaresine çıkar ve "Ey cemaat! İşte merteb-i a'lâ-yı illiyine varan bir zat böyle uçar!" diye bir nara atarak kendisini minareden aşağıya bıraktığı gibi... Menzile-i esfel-i sâfilîne kadar iner gider." (*Karnaval*, s.282).

Metres edinen erkeklerin sonu bu romanda da felaket olmuştur. Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında Suphi metres edindikten sonra bütün malını mülkünü

kaybetmiş, bu sebeple en sefil bir duruma düşer olmuştur. Aynı durum Hüseyin Rahmi'nin romanlarıyla devrin diğer romanlarında da işlenmiştir. Bu romanda Nizami, çok ayrıntılı işlenmemesine rağmen karısını ve çocuklarını ihmal etmiş, bir metres yüzünden hayatını karartmıştır. Eşini aldatma günahıyla her gece Helena'nın kucaklarında zevk u sefa âlemlerine dalan Nizami'nin sonu kötü olmuştur.

Helena ile ilişkisi olan Zekâyi, aynı zamanda Bahtiyar Paşa konağında cariye olarak bulunan Resmi'nin eski cariyesi ve yeni karısı olacak olan Hasna'ya ilan-ı aşk içeren bir mektup yazar. Zekâyi mektubu imzasız gönderir. Hasna, gelen mektubu Resmi'ye verir. Resmi mektubun Zekâyi'den geldiğini anlar ve buna hemen bir çözüm bulur. Hasna'ya üzerinde herhangi bir isim yazmayan mektubu, Bahtiyar Paşa'nın alafranga düşkünü kızı Şehnaz'a gönderme fikrini verir. Bu mektup üzerine Şehnaz'da büyük bir heyecan başlar. Bahtiyar Paşa kızının Zekâyi'ye âşık olmasına ve "bu izdivacın tam alafranga olarak icra olunmakta bulunduğu" (*Karnaval*, s.128) çok memnun olmuştur. Zekâyi ise Mirsak'a mektubun yanlış yere gittiğini ısrarla anlatmaya çalışır. Bunun üzerine hizmetçi Mirsak, Şehnaz'a durumu anlatır. Bu haberle "Şehnaz bayılmak derecelerine gelip konak alt üst ol[ur]." (*Karnaval*, s.134). Bu olayın, Hasna'nın başının altından çıktığı düşünüldüğü için Hasna, Şehnaz Hanım'a refakatten azledilir. Hasna "Paşa'nın dört karısından en büyüğü olan Hanım'a" arkadaş olur. Ancak iş bir kere bu kerteye gelince Zekâyi, mecburen Şehnaz'la evlenmeye razı olur. Bu evlilik kararı "ıztırâfî bir namzetlik[tir]!" (*Karnaval*, s.137).

Bu mektup oyunu sebebiyle Zekâyi ve Şehnaz evlenirler. Zekâyi metresine yedirdiği paralar yüzünden büyük bir iflasa doğru sürüklenmiştir. Babası Uzleti Efendi hesaplarını kontrol ettiği zaman, "Kırk elli bin liralık bir noksan görerek" "zehr-i serfû't-tesir olarak üç gün zarfında rahmet-i hakka vasıl ol[ur]." (*Karnaval*, s.275). Babası ölen Zekâyi, meydanı boş bularak daha rahat davranmaya başlar.

Zekâyi evlenmiş ama diğer taraftan metresinden de vazgeçememiştir. Bu evlilik meselesine kızan Benli Helena'ya sus payı olarak yeni birtakım mücevherler alınırsa da kadın tam olarak ikna edilemez. Helena, Zekâyi'den sürekli Avrupa'ya gitmeyi istemektedir. Bunun üzerine Zekâyi yapmacık bir

hastalığa yakalanır. Tedavi için Fransa'ya gitmesi gerektiğini eşine anlatır. Zekâyi eşinin saflığından yararlanarak Benli Helena'yla beraber Fransa'ya gider. Fransa, daha önce birçok Türk görmüş ancak Zekâyi gibisini görmemiştir. Çünkü onun metresi vardır. Metres sahibi olmak Avrupa'da centilmenliğin ve modernliğin işareti olarak kabul edilmektedir.

Alafranga Zekâyi, Fransa'da sosyete âlemlerinde harcadığı paralar yüzünden iflas ederek İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Benli Helena ise parası biten Zekâyi'yi terk ederek Amerikalı bir sevgili edinir. Şehnaz da Zekâyi'den boşanır. Böylece paralarını bir metrese yediren alafranga Zekâyi hem eşini hem de metresini kaybederek aldatmanın cezası olarak hayatını karartır. Bir prenses gibi büyütülen Şehnaz da okuduğu romanların etkisiyle seçtiği koca sebebiyle bedbaht olur. Romanda alafranga hayatın müdavimleri yok olup giderken, aynı ortamın alaturka müdavimleri ise bahtiyar olurlar.

3.1.1.5. Müşahedat

Ahmet Mithat Efendi yazarlığının olgunluk döneminde kaleme aldığı ve dünya edebiyatında dahi benzeri olmayan ve orijinal olarak kabul edilen *Müşahedat* romanında, Osmanlı topraklarında yaşayan gayri Müslimlerin hayatı üzerinden birtakım sosyal tespitler yapmıştır³⁷⁷. Eserde eşi tarafından aldatılan Antuvan Kolariyo'nun Katoliklerde boşanma müessesesinin olmaması sebebiyle metres edinmek zorunda kalmasına da değinilmiştir.

Romanın “Kitâb-ı Sâlis” bölümünde “Antuvan Kolariyo” başlığıyla Ağavni'nin babasının hayatı anlatılmıştır. Bu bölümde romanın diğer bölümlerinde olduğu gibi yazar ve diğer şahısların yazılan hikâyeyi birlikte okudukları, gerekli yerlerde müdahale ederek düzeltmeler yaptıkları görülür.

Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı'da yaşayan gayri Müslimlerin genellikle Katolik mezhebinden olduğunu vurgular. Bu vurgunun asıl nedeni Antuvan Kolariyo'nun yaptığı evlilikte uğradığı ihanet sonucu eşinden boşanmasıdır.

³⁷⁷Müşahedat romanı birçok eleştirmen ve incelemecinin dikkatini çekmiştir. Eser, hakkında daha ayrıntılı tahliller için bk. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, “İddialı Bir Roman: Müşahedat” (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 59-71; Yavuz Demir, “Bir Üstkurmaca Olarak Müşahedat”-*Zaman Zaman İçinde Roman Roman İçinde* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002), 91.

Antuvan Kolariyo'nun evlendiği kız, “Servet-i kadimesini zayı eylemiş bir familyadan olup, binaenaleyh kocasına drahoma verememiş[tir].” (*Müşahadat*, s.104). Bu derece fakir olan ana kız yaşamlarını “tüvân-gerâne nümayişler” ile “müsrif” (*Müşahadat*, s.105) bir şekilde sürdürmektedirler. Yirmi beş yaşına gelen, böyle güzel bir kızın evlenmemiş olması dönemi için yadırgatıcıdır. Yaşadıkları gösterişli ve müsrif hayatın para kaynağının müphem olması ana kızın ahlakları hakkında çevredekilerde şüpheler doğurmaktadır. Ancak Kolariyo bu kıza âşık olduğu için kız hakkındaki dedikodulara kulağını tıkamış, onun drahomasını istememiş, bütün düğün masraflarını da kendisi çekmiştir. Kızdan yalnızca drahoma almamakla kalmamış üstüne üstlük ona “beş yüz karamiç altını” dahi vermiştir.

“Fakat zavallı adamcağız henüz bir haftalık, on beş günlük güveyi olarak, bir gün güzel zevcesiyle mûlaâbe ve nüvâziş hâlinde iken zevcesinin karnı nisbet-i lâzimesinden ziyade büyük olduğu gözüne ilişti. Bir de yedd-i dikkatle temas eylesin baksın ki, derûnundaki cenin gümbür gümbür oynuyor. Üç aylıktan ziyâde.” (*Müşahadat*, s.105).

Böyle bir manzarayla karşılaşan Kolariyo, çıldırmak derecelerine gelir. İhanete uğradığını anlayarak eşinden boşanmak ister. Fakat Katolik kilisesinde boşanmak neredeyse imkânsızdır. Boşanma düşüncesini eşine söyleyemediği gibi, çocuk hakkında da ona hiçbir şey diyemez. Fakat o günden sonra eşine karşı büyük bir tikslenme yaşamaya başlayan Kolariyo, onunla aynı masada yemek yemek bile istemez. Bu tavırlar üzerine Novart kocasının ayaklarına kapanıp “af ve merhamet dilemişse de” (*Müşahadat*, s.107) kendisini ona affettirememiştir.

Öbür yandan Novart alafranga yaşamına kesintisiz devam etmiş, gittiği âlemlerde şöhreti iyice yayılmış, dostları artmış ve ahlak bakımından düştükçe düşmüştür. Kolariyo onun bu serbestlerine sırf ondan boşanabilmek için göz yummuştur. Çünkü Katoliklikte boşanabilmek için cürm-i meşhut yani eşini zina anında suçüstü yakalamak esastır. Kolariyo'nun hesabı da budur.

“O hesap dahi haine meydân-ı müsaâdeyi büsbütün açık bırakarak cüretini tamamiyle arttırdıktan sonra, artık dikkate, ihtiyata da lüzum görmeyerek, binaenaleyh tam irtikâb-ı cinâyet etmekteyken yakasını ele geçirebilmek hesabıdır. Bu surette yakasını ele geçirebilirse, o zaman bil külliye fesh-i nikâh ile müfârakat-ı tâmme dahi mümkün olabilir.” (*Müşahadat*, s.108).

Ancak Kolariyo eşini bir türlü iş üstünde yakalayamaz. Novart, on ay sonra bir çocuk daha doğurunca Kolariyo'nun boşanma hesabı da tamamen “şaşala[r.]” . Hiçbir müdahalesi olmadan iki çocuk sahibi olan Kolariyo, “kiliseye ve İtalya kançılıryasına” müracaat ederek “spörasyon dü kurp (Séparation du corps) denilen yalnız vücutça müfarakattan” (*Müşahedat*, s.109) ibaret olan bir ayrılık yapmayı ister. Bu müracaatta karısının da rızası şarttır. Ancak karısı buna razı olmadığı için Kolariyo'nun istediği bu ayrılık da gerçekleşmez.

Roman kahramanları tarafından tetkik edilen bu hikâyenin sonunda Siranuş, kendi çocuğunu sırf eşinden boşanamadığı için “evlâd-ı zina” (*Müşahedat*, s.123) sayan medeni Avrupa kanunlarının kabul edilemeyeceğini bildirir. Refet, böyle durumların İslam medeniyetinde olmasının mümkün olmadığını söyler. Ahmet Mithat Efendi, İslam'da evliliğin çözülemeyen bir bağla bağlı olmadığını, şeri kuralların insanları “akl ve hikmete ve tabâyi-i maslahata gayet muvafık olarak tayin” (*Müşahedat*, s.123) ettiğini belirtir. Ağavni, babasının yaşadığı olayın İslam dünyasında meydana gelmesi durumunda nasıl bir netice olacağını sorunca Refet, Antuvan Kolariyo'nun eşi Novart'ı uygunsuz hâlde gördüğü ilk gün “iradetin elinde olsun” (*Müşahedat*, s.123) diye onu kapı dışarı atıp Meryem Dudu ile nikâh kıyacağı cevabını verir. Bu cevaba Ağavni ve Siranuş şaşarlar. Konuşma İslam'daki çok eşlilik imkânına doğru sürüklenir ve şöyle devam eder:

“Refet — Hâlbuki Antuvan Kolariyo'nun yerinde ben olsaydım o yüz­süz kariyı inadıma tatlik etmezdim. Hürriyetini niçin eline vereyim? Murdar varsın sürünsün.

Bir nikâh da Mâryâm Dudu ile kıyar, kendisinden mütevellid olan sulb-i sahih kızımı veled-i gayr-i meşrû olmak şeyninden kurtarırdım.

Siranuş — Novart hâlâ zevceniz olduğu hâlde ha?

Ben — Öyle ya. Bir Novart değil, daha üç zevcesi olduğu hâlde bile Mâryâm'ı dördüncü ittihaz edebilirdi.

Ağavni — Bir kere bağlandık diye, bir daha her kepâzeliğe katlanarak, çözülmemektense vallahi bu pek âlâdır.

Ben — Şerâit-i şer'iyyesi dâhilinde suistimale uğratılmamak hükmüyle hakikaten kanunun bundan âlâsı tasavvur bile olamaz.” (*Müşahedat*, s.124).

Burada gerçekleştirilen muhaverede hayatın çemberinden geçmiş bir kadın olan Ağavni'nin durumu üzerinden İslami yasaların insani tarafının gelişmişliği gösterilmeye çalışılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, alafranga yaşam tarzına sahip

Osmanlı'da yaşayan yabancılar üzerinden çok eşliliğin ve boşanmanın toplumsal hayat için ne kadar büyük bir nimet olduğunu bu romanda tekrar gündeme getirmiştir. Romanda Katoliklikte boşanma olmamasının eleştirisi olduğu kadar, Novart'ın ahlakındaki zafiyetin sebebi olarak ecnebi Avrupalıların etkisi de belirtilmiştir. “Ecnebilerin çoğaldıkları yerlerde Avrupa ahlakı da ahlak-ı asliyeye galebe ediyor. Suiistimâlât, fuhuş ve rezâil artıyor.” (*Müşahedat*, s.113) ifadeleriyle bu durumu açıklar.

3.1.1.6. Ahmet Metin ve Şirzat

Ahmet Mithat Efendi'nin *Ahmet Metin ve Şirzat* romanında eşini metres tutarak aldatan kadın ve erkekler de anlatılmıştır. Eserde “Eski Bir Aşına” adlı bölümde Pire Limanı'nda karşılaştıkları Çokogano çiftinden Madam Çokogano, Ahmet Metin'e yabancı gelmez. Ahmet Metin babasıyla birlikte Moldova'ya yaptıkları gezide, bu kadının babasının evinde kalmıştır. Onun Moldova'da gördüğü kadın olduğunu anlayan Ahmet Metin, bu durumu kadına hissettirmez. Çünkü Madam Çokogano'nun asıl soyadı Koçagari'dir ve evlidir. Eşinden boşanmamasına rağmen eşini, çocuğunu ve evini terk ederek Nikolso ile yolculuğa çıkmıştır.

Romanda “Madam Çokogano” başlığında kadının sergüzeştini anlatan Ahmet Mithat Efendi, merak unsurunu bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserde de ustalıkla kullanır. Bu usulü genellikle geriye dönüşler vesilesiyle yapar. Çünkü okunmak için merak edilmek en önemli itkidir. Neofari'nin başından geçenleri anlatmadan evvel okuyucularına fazilet dersi verir. Osmanlı kadınları ile Avrupalı kadınlar arasındaki farkı medeniyet farkı olarak ele alan Ahmet Mithat Efendi, bu konudaki düşüncelerini şöyle aktarır:

“Osmanlı nisvan-ı marifetmendanından birisinin ağzından işitilmiş olduğu gibi kalemiyle dahi yazılmıştır ki Avrupa medeniyetinin mertebe-i kemaline vusul ile müftehir olan yerlerde cümle-i fezail-i maneviyeden olmak üzere nisvan hakkında edilen hürmetler, riayetler, ta'zimler, tekrimler nazar-ı gıptamıza arz olunmakta iseler de bunların küh ve hakikatine vasıl olmuş bulunan bir Osmanlı Hanım'ı ta'zim ve tekrimin o türlüşünü şan-ı mukaddes-i nisvanisine hiç de layık bulmaz. Onları şeriat ve kanunları nazarında nisvan için tayin olunmuş bulunan hukuk-ı sahiha ve cedide bizim şeriat ve kanunumuzdaki hukuktan nakıstır. Erkeklerden gördükleri temellük ise derecesi ya asaletlerine, ya servetlerine, ya hüsünlerine,

gençliklerine göre artmak, eksilmek suretinde bir nezaket-i şathiyeden ibaret olup ona kapılan kadınların bilâhère mutazarrır ve mahcup kalmaları pek mümkündür. Kocaları zevcelerinin severek korkmaları ve korkarak sevmeleri lazım gelen “eş” hükmünü kaybederler. Zevç zevcenin hem hâmisî, hem bakıcısı hem yâri yaverî olmak lazım gelir iken bu kaide-i esasiye ve tabiiyenin hükmü unutulmuştur. Zevi'l-erhama muhabbet ve onlara medyun olmak mürüvvetleri çoktan zail olmuştur. Severek, bayılarak tezevvüç eyledikleri kadınların refakatinden aldıkları lezzet yalnız balayı müddetinde daim olabilmek badehu zamanlarını kulüplerde, serkillerde filanlarda geçirirler. Ondan sonra bir başka kadının dizlerine kapanıp perestîş etmeyi şan-ı merdanelerine gayr-ı layık bulmazlar. Tabiat her hayvanın erkeğini dışisinden daha mümtaz kılmış olduğu halde onlar bu imtiyazlarını nisvana pamal ettirmekle güya nisvanı ta'zim etmiş zannederler ise de bu sahte ta'zimler âkilât-ı nisvanı memnun edemezler. Zira öyle erkeklere itminan-ı tam ile kalp bağlamak mümkün olamayacağını her akıllı kadın cezm eder.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.165).

Bu uzun açıklamalardan sonra Madam Çokogano'nun asıl kimliği açıklanır. Bu kadın ağabeyi Stefano tarafından alafranga bir tarzda itina ile yetiştirilmiş, Paris'te okutulmuş, bir dediği iki edilmemiş Neofari adında Boğdanlı bir kadındır. Paris'te tahsilini bitirdikten sonra döndüğü Boğdan'da Akilo adında kendinden yaşça çok büyük bir adamla evlendirilir. Neofari evlendikten sonra “Madam Koçagari” soyadını alır.

Akilo, karısı Neofari'yi mutlu edebilmek için elinden gelen her şeyi yapar. Genç karısı gibi olmak ve onunla boy ölçüşebilmek için gençler gibi yaşamaya dahi çalışır. Her an Neofari'nin yanındadır. Ancak Neofari bir süre sonra Akilo'nun aşırı ilgisinden sıkılmaya başlar. “Gündüzleri iki ve geceleri üç saat” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.181) ondan ayrı takılmak için müsaade ister. Bu müsaadeyi roman okumak için istediğini belirtir. Ancak roman mütalaası da onu tatmin etmez ve öğrencilik yıllarında yaşadığı şehre yani Paris'e dönmeyi arzular. Akilo karısını memnun etmek için onun bu isteğine de rıza gösterir. “Genç ve zengin Madam Paris'e girince, bir zaman sudan mahrum kalan balığın” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.181) suya dönüşünde yaşadığı heyecana benzer bir heyecanla Paris'in eğlence âlemlerine âdetâ dalar. Paris, Neofari'yi kendinden geçmiş bir halde sermest eder. Kocasına, “Sair kibar zevç ve zevceler nasıl yaşıyorlar, eğleniyorlar ise biz de öyle yaşayalım, eğlenelim.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.181-182) der ve onun devamlı surette yanında oluşunu böylece engellemek ister.

Neofari başka erkeklerin onunla ilgilenmesinden memnun olmaktadır. Ancak Akilo, bu durum karşısında kendi kendini yemektedir.

“Vakıa, Neofari gayet açık mizaçlı olup salonlarda kendisine erkekler tarafından arz olunan ihtiramatın kâffesini pek ziyade gönül hoşnutluğu ile hüsn-i telakki eyliyor ve hele boylu boslu, genç, malumatlı, dirayetli, cesaretli asker zabitlerini, sefaretler ateşelerini, bankalar kâtiplerini filanları, otuz beşini, kırkını geçmiş olan diplomatlara, ümeraya, sarraflara, tacirlere tercih eyliyor.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.182).

İse de henüz eşini aldatmamıştır. Ancak Akilo bu durumdan memnun değildir ve eşine sürekli nasihatler vermektedir. Akilo’nun nasihatlerini Neofari, “zalimane bir hareket olmak üzere telakkiye başla[r].” Bir yolunu bulup Akilo’dan intikam almak hevesine dahi düşer. Ancak “Akilo’dan intikam için itimat edebileceği bir adam bulama[z].” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.184).

Kışı ve ilkbaharı İtalya ve İstanbul’da geçiren çiftin aradığı huzur bir türlü peyda olmaz. Çünkü Akilo eşinin üstüne aşırı derecede düşmekte, bu da Neofari’nin canını sıkmaktadır. O, karısı hakkında kendi kendine şöyle düşünür: “— İşte âlâ pariziyen, teehhülün netayic-i seriası bizi de buldu, diye kendi yaşındaki bir adamın Neofari gibi gencecik, körpecik bir kadın, hem âlâ pariziyen bir kadına koca olmasındaki maddi manevi tehlikelerden ürkmeye başladı.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.184). Akilo evlenirken kendinden küçük bir kadınla evlenmenin mahzurlu olabileceğini düşünmezken daha sonra bunun tehlikelerini fark eder.

Bir süre bu eğlencelerle vakit geçiren Neofari’nin Roza adında bir de kızı olur. Akilo bu duruma sevinmiştir. Çünkü çocuk kadınlar için en iyi sakinleştiricidir. Tam her şey yoluna girmişken Koçagarilerin hanesine Nikolso adında bir askeri okul öğrencisi misafir olarak gelir. Nikolso’nun babası Boyar, Akilo’nun Bükreş’ten gençlik arkadaşıdır ve ondan oğluna yardım etmesini istemiştir.

Nikolso kadınlar nezdinde cazibeli bir görünüşe sahiptir. Hoppa, çapkın, hırçın, atak, kendini beğenmiş, bütün kadınların kendine ram olacağına inanan züppe bir tiptir. *Aşk-ı Memnu* romanındaki Behlül tipinin bire bir aynıdır. *Aşk-ı Memnu’dan* önce yazılmış olması *Ahmet Metin ve Şirzat* romanının ve Ahmet Mithat Efendi’nin diğer romanlarının Halit Ziya’yı etkilediğini göstermektedir.

Neofari'nin erkek sürümü olarak tasarlanan Nikolso'nun gelişi, Akilo'nun "rahat ve huzurunu bütün bütün selb etmiş[tir]." (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.187). Hızlı bir şekilde Koçagarilerin hayatına giren bu delikanlı, kısa bir sürede Neofari'nin en yakın arkadaşı olur. Birlikte şarkılar söyleyen, dört elle piyano çalan, geziler yapan gençleri gördükçe Akilo, Nikolso'yu çiftlikten göndermek için çareler arar. Ancak bunun için hiçbir çare bulamaz. Bulduğu çareler ise işe yaramaz. Onlara eşlik etmeye karar verir. Böylece onları sürekli gözetim altında tutabileceğini düşünür.

"İki gencin dört el ile piyano çalmaları veyahut piyanoyu bir başkasına çaldırarak kendileri birisi tiz ve diğeri pes perdeden revüler teganni etmeleri, atlara binip yarışlar etmeleri, tüfek ve tabanca ile nişanlar alarak bazı ufak tefek avlar yapmaları, civarda kâin göl üzerinde sandala binerek kürek çekmeleri velhasıl ikisi de birer şımarık çocuk imişler gibi, akıllarına her ne gelir ise yapmaları Akilo Koçagari için, tahammülü gayr-i kabil şeylerden idiyse de, bunları menetmek karısını igzab edeceğinden ve o hâlde daha ziyadesine kadar varacağından kat-ı nazar kendisini bir de gülünç hâle koyacağını düşününce menden ise bari kendisi dahi onlara refakat ederek karısını o veçhile muhafazaya gayret eylemeyi daha muvafık buldu." (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.189).

Yukarıda Ahmet Mithat Efendi'nin özetlediği yakınlaşma, aldatmanın ve sadakatsizliğin ayak sesleridir. İyice yakınlaşan gençlerin bir araya gelmeleri için gereken fırsat da doğmuştur: Akilo'nun bir iş vesilesiyle çiftlikten ayrılması. Neofari artık bir Madam Bovary'dir ve çiçekten çiçeğe konma mevsimi gelmiştir.

Katoliklikte boşanmanın gerçekleşmesi için eşin zina anında eşini yakalaması gerekmektedir. Akilo eşini "cürm-i meşhut" yapamamış bu sebeple evliliğe mecburen devam etmiştir. Sürekli tartışan çiftler, nihayet Paris'e dönmek şartıyla tekrar barışırlar. Paris'e döndükleri zaman çok tefrişatlı bir otele yerleşirler. Bu durum Neofari'yi son derece memnun eder. Kısa bir süre devam eden huzur süreci Nikolso'nun ziyaretiyle tekrar bozulur. Bütün suarelerde (eğlenceli toplantı) Nikolso dahi oradadır. Zamanla, bela yalnız Nikolso'dan ibaret kalmamaya başlamıştır. "Nikolso tarafından prezante edilmiş olmak üzere daha birtakım gençler dahi peyda ol[urlar]." (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.193). Neofari kendisini hiçbir kayıtle sınırlandırmaz. Nerede eğlence varsa eşine sormadan oraya koşar. Neofari'nin başına buyruk hareket etmeye başlaması sadece Akilo'yu değil metresi Nikolso'yu da endişelendirmeye başlar.

“Nice ahval-i şuhanesiyle Neofari’nin üzüm üzüm üzdüğü bedbaht, yalnız Akilo’dan ibaret değil idi. Nikolso dahi kadının kendisine sadakat-i tammesinden emin olmayıp ayda birkaç düelloya göğüs vermeye mecburiyetinden de anlaşılacağı üzere, o da metresi hakkında pek şüpheli idi. Kocasına teminat vermeye de kendisini mecbur görmeyen Neofari, her ne kadar aşığına teminat dahi veriyor idiyse de inanılabilecek şeyler mi ki Nikolso inanabilsin?” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.194).

Karısından boşanamayan ve ona söz geçiremeyen Akilo, Neofari’ye rekabet ederek ona ders vermeye çalışır. Bu sebeple gözüne kestirdiği kadınlara âşıkane tavırlar gösterir. Ortam buna müsait olduğu için bu konuda hemen başarı sağlar. Ancak üst üste gelmeye başlayan harcama taarruzu karşısında ekonomik açıdan fazla dayanamayıp, “meydan-ı muaşakadan da ricat” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.194) eder.

Kocasının hovardalıklarını Neofari’ye haber verdikleri zaman o, bundan memnun bile olur. Bu vesileyle yaptığı hovardalıklar için kendini savunma fırsatı bulmuş olur. Kocasını, Neofari’ye çıkışıp bir şeyler söylediği zaman Neofari ona şu cevabı verir:

“— Maaşallah! Ne güzel ahlak dersi veriyorsun! Fakat ellisini geçmiş, altmışına takarrüp eylemiş olan bir efendi, hâlâ sevda-perdazlıkta bulunur ise, yirmi beşine gelmesi için epeyce zaman isteyen karısına bu dersleri veremez, deyince, baba Akilo, mahcubane, mağlubane bir surette önüne bakıvermeye mecbur olmuş idi.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.195).

Ahmet Mithat Efendi, Neofari’nin yaptığı sadakatsizliği hoş karşılamaz. Ancak yaşına başına bakmadan genç bir bayanla evlenen erkekleri bekleyen tehlikeyi de haber verir. Bu vesileyle Neofari’nin eşini aldatarak edindiği zina günahını da paylaştırmış olur.

Neofari eşiyle birlikte Yaş’a dönmez. O yaz Yaş’a tek başına dönmek zorunda kalan Akilo, eşini dönmesi için zorlayamaz bile. Akilo ziraat işleriyle ilgilenirken Neofari Paris’te nam yapmaya başlamış, aldatma koleksiyonuna her gün yeni parçalar eklemiştir. Bu arada Nikolso, Neofari ile ilişkisi sebebiyle devam edemediği okuldan atılır. Okuldan atılması olayını ne babasına ne de metresine haber veremez.

“Fakat bunun acısını çıkartmak için işretin de mikyasını artırdı, kumarın da, hovardalığın da! Zaten yalnız bir metres ile iktifa o kadar mağrur olan bir delikanlı için kabil olamaz ya! Fakat o zamana kadar metreslerini mümkün mertebe “Fam be mon!”, yani kibar kadınlar meyanından intihap eder olduğu hâlde, badema aşağı

tabakalara da tenezzüle başladı. Büsbütün rezil rüsva, utanmaz, arlanmaz olan esafil-i nisvan ile daha ziyade eğlenebildiğini görüyor idi.” (Ahmet Metin ve Şirzat, s.197).

Gençlik hevesiyle başlayan içgüdüsel yakınlaşma Neofari'nin hayatını rayından çıkarıp onu önce bir metrese ardından da bir aşüfteye dönüştürmüştür. Bunun yanında Nikolso da parlak bir asker olacakken rezil bir hovarda olmuştur. Aldatma günahı her iki bireyin de hayatlarını altüst etmiştir.

Neofari zengin bir ailenin kızıdır. Bu yüzden mali noktada eşine muhtaç değildir. Zaten uzun bir süre eşi Yaş'ta, kendisi Paris'te yaşar. Eşinin yanına sadece kışları gelen Akilo evde artık bir yabancı gibidir. Neofari kendi çocuğuyla dahi ilgilenemez bir noktaya gelmiş, kızı Roza'yı Paris'te bir pansiyona bırakmıştır.

Öte yandan Nikolso babasının hastalığı sebebiyle birkaç yıl ortalıkta görülmez. Fakat bir süre sonra “Neofari, Nikolso'ya Almanya'da sularda tesadüf eyle[r].” (Ahmet Metin ve Şirzat, s.200) Bu tesadüf ediş onları tekrar birleştirir. Çünkü Nikolso beş parasızdır, Neofari'nin ise yolculuk için çakma bir kocaya ihtiyacı vardır. Nikolso'nun borçları Neofari tarafından ödenir ve birlikte yola çıkılır.

Neofari'de gemi ile gezme hevesini Madam Brasey adlı bir kadının yazdığı kitap yaratmıştır. Bu vesileyle satın aldığı Valsko adlı gemi ile Neofari ve Nikolso geziye çıkarlar. İnsanlara da kendilerini Madam ve Mösyö Çokogano olarak tanıtırılar. İşte bu deniz sevdası ona Ahmet Metin'le tanışma fırsatı verir. Ahmet Metin'le tanıştıktan sonra Neofari, ona iştirak etmek ister. Bu arzusu kabul edilerek onların gemisi Valsko ile Ahmet Metin'in gemisi Meliketü'l Bahr birlikte sefere devam eder. Ahmet Metin, misafirleriyle her gün değişik konularda sohbetler yapar. Bu sohbetlerde o, âdeta ayaklı bir ansiklopedi gibidir.

3.1.1.7. Jön Türk

Ahmet Mithat Efendi'nin *Jön Türk* romanında roman kahramanları Ceylan ile Nurullah'ın Osmanlı ile Batıyı karşılaştırdıkları konuşmalarda, metreslik meselesi de gündeme getirilmiştir. Nurullah aydın bir Osmanlı olarak anlatılırken, Ceylan tamamen Batı hayranı hoppa/züppe ve yozlaşmış bir tip olarak çizilmiştir. Ceylan, “mariage liber” yani özgür evlilik taraftarıdır. Bu düşüncesi yer yer feminizme doğru kaymaktadır. Bu noktada Ceylan'ın, Nurullah Bey'e âdeta

yalvararak onu cinsel ilişkiye zorlaması, onun olumsuz ahlaki hakkında fikir vermektedir. Ceylan, Nurullah Bey'e yaptığı açıklamalarda bir erkeğin cinsel arzusu için bir kadına köpek gibi yalvarması, ağlaması, sızlaması insanlar tarafından ayıp sayılmazken, bir kadının aynı hislerle bir erkeğe yalvarmasının çok ayıp sayılmasının yanlış olduğunu iddia eder. Israrla, "Sen erkeksin. Sana bir şey demezler. Mahvolacak ben değil miyim? Varayım mahvolayım" (*Jön Türk*, s.57-59) diyerek cinsel ateşini söndürmek arzusundadır.

Ahmet Mithat Efendi, Ceylan'ın şahsında Batılılaşmayı göklere çıkaran, serbest evlilik fikrini savunanlara karşı, Batı'da evlilik müessesinin ahval-i pürmelalini anlatır. Batı'da kadının düşünüldüğü kadar özgür olmadığını, kocasına mutlak itaat içinde olduğunu, kilisenin akdettiği evlilik bağının asla çözülemediğini belirtir.

"Bir kere akdolunan izdivaç bir daha bozulamazdı. Kilisenin yeryüzünde kendi bağladığını gökyüzünde Cenabıhak dahi bağlamış olduğu hükmüyle bir daha fekk-i nikâha imkân bulunamazdı. Kilise nazarında dahi makbul olan bazı esbâb-ı fâciadan dolayı yekdiğerinden ayrılan zevç ve zevce bir daha tehhül edemezlerdi. Fransa'da talak kanunu vaz olunarak fenalığın bu ciheti biraz tahfif edildi ise de kadınların hukûk-ı sâireden mahrumiyetleri meselesi hâlâ devam ediyor." (*Jön Türk*, s.74).

Batıda nikâhta bu şekilde bir bağlayıcılık olduğu için aşırı uçta bulunan birtakım görüşlerin ortaya çıktığını ifade eden Ahmet Mithat Efendi, Alfred Naquet gibi adamların boşanmaya dair ortaya koyduğu fikirleri olumlu, ancak kadın ve erkeğin evlilikte aşırı hürriyet fikrini olumsuz bulur. Serbest evlilik fikrinden ve metreslikten dolayı Batı toplumunda ailenin iyice bozulduğunu, "piç" denilen bir neslin ortaya çıktığını beyan eder.

"Bunun içindir ki el-hâletü hazîhi Paris'te doğan çocukların yüzde otuzu evlâd-ı tabiiyeden olmak üzere yani bizcesi "piç" olarak doğuyorlar. Bu evlâd-ı tabiiyye işte bir nevi ahrarane izdivaç demek olan amante ve metreslerin mahsulüdürler. Bunlar o hizmete mahsus dairede bakılıp büyütülüyorlar." (*Jön Türk*, s.75).

Paris gazetelerinde hemen hemen her gün sevgilisi tarafından aldatılan bir kadının intiharından, ya da aldatılan eşin cinayet işlediğinden bahseden haberlere rastlandığını belirten Ahmet Mithat Efendi, serbest evlilik düşüncesinin Batının ahlaken iflası olduğunu iddia eder.

Nurullah ile Ceylan arasında geçen muhaverenin bir yerinde, Nurullah'ın eşlerin birbirini aldatması ile ilgili anlattığı bir fıkra vardır. Bu fıkra, Fransa'da

cumhurbaşkanı olanlardan birine aittir. Cumhurbaşkanının eşi “muşmula addolunabilecek” kadar çirkin bir kadındır. “Reis Efendi bir gün ale’l-gafle hanımın hususî odasına giriverir. Bir de ne görsün? Arslan gibi bir gaytan bıyık çelebi!” (*Jön Türk*, s.88) deyince Ceylan kahkahayı basar. Cumhurbaşkanı kendini aldattığı için eşini ve sevgilisini herhangi bir öldürücü maddeyle öldürmeye çalışmaz. Ancak zânilere hak ettikleri dersi vermekten de geri durmaz. Burada Cumhurbaşkanı karısına “Oğlun olacak bir delikanlının metresi olmak senin için en büyük bir maskaralıktır. Tüh!” diyerek onun metres olduğunu belirtmiştir.

“Evvvela delikanlıya hitaben: “Şu maymun suratlı karyı görüyor musun? Dikkatli bakıyor musun? Bu karı gençliğinde bile yüzüne bakılacak metarlardan değildi. O zaman ben bir züğürt avukat olduğumdan drahomasına tam’an bunu tezevvüç etmiştim.

Sen bu kadar genç bir delikanlı olduğun halde bu maymuna âşık olduğun iddia edemezsin ya! Bunun himayesi sayesinde terakki ümidiyle bu münâsebet-i nâmerdânede bulundun, değil mi? dedikten sonra karısına tevcih-i hitap ederek:

— Bunun böyle olduğunu sen de biliyorsun ya! Şu delikanlı sana âşık olmuştur diye inanmak derecelerinde ahmak değilsin ya! Oğlun olacak bir delikanlının metresi olmak senin için en büyük bir maskaralıktır. Tüh!” (*Jön Türk*, s.88).

Bu fıkra anlatıldıktan sonra kadınların örtülü olmaları sebebiyle Osmanlı medeniyetinde bu tür aldatma ve metres olaylarının yaşanmadığı belirtilir. Kadınlarla erkeklerin aynı mekânları paylaşmamaları ve kadınların tesettürlü olmaları, Osmanlı’da kadınların daha mesut olmasını sağlamıştır. “Kadınlar erkekler ile münasebette bulunmayınca birbirlerine imrenmek beliyyesi de ortaya çık[maz.]” (*Jön Türk*, s.89) denir.

3.1.2. Nabizade Nazım ve Eseri: Zehra

Nabizade Nazım *Zehra* romanında metres konusuna geniş bir şekilde değinilmiştir. Kocasından boşanan Zehra için bundan sonra yaşamının iki anlamı vardır: “Nefret ve intikam!” (*Zehra*, s.91) Zehra, intikamını alabilmek için Habibe Molla’yı kullanmak ister. Ancak Habibe Molla’dan istediği verimi alamadığı için romanlara müracaat eder. “Habibe Molla’dan da kat’-ı ümit etmiş idi. Romanlarına başvurdu. Monte Kristo’yu belki üçüncü defa olarak okumaya başladı.” (*Zehra*, s.95). Okuduğu romanlar neticesinde metres tutarak kocasının başına salmayı düşünür ve bunu uygular. Metres, Türk romanında aileyi dağıtan

dış etkendir ve genellikle cinsellil açısından kullanılmaya açıktır. Aldatılan ve dışlanan bir kadın olarak Zehra, artık ölümcül bir kadındır ve kocasından intikam almak amacıyla metres kiralar. Marika ve Ürani, Zehra'nın intikamını almak için devreye girerler. Suphi'nin dükkânına gelen kiralık kadınlar, Suphi'yi bin türlü işve ve cilveyle kendilerine cezp etmeye, Suphi'de hiç solmayan, ancak başta, bütün kadınlara karşı sönük duran cinselliği harekete geçirmeye çalışırlar. Bunda da başarılı olurlar. Suphi yine masumdur. Arzulayan yine kadındır.

Ürani, Suphi'yi isim gününe davet eder. Türlü şirinliklerden sonra bu daveti tamamen iyi niyetle kabul eden Suphi için üçüncü yapmacık cennetin kapıları açılmış olur. Artık bir metresin ellerindedir. Ürani, Suphi'ye güzel bir sofrta hazırlar. İçilir, yenilir ve sonuç olarak yatağa girilir. Ürani'nin elinde Zehra'yı da Sırrıcmal'i de unutan Suphi, Ürani için her şeyden çok kolay vazgeçer. Suphi'nin uzun süre eve gelmemesi karşısında bunalımlara düşen Sırrıcmal, onu bulmak için Zehra'nın evine gider. Evde aradığını bulamayarak hayal kırıklığı içinde gerisin geri döner. Sırrıcmal çıkıp gidince Zehra kahkahalarla güler.

Öte yandan Suphi, elinde avucunda ne varsa Ürani için seferber eder. Zamanla mağazaya da uğramaz olur. O kadar ki, Ürani'den bir dakika bile ayrılığa tahammül edemez. Hatta uzun geceler ve günlerden sonra annesini hatırlar. Annesini hatırladığı zaman, “Ürani'nin pençesinden kurtulmaya imkân da görem[ez].” (*Zehra*, s.118). Bu derece aşırı bir bağılılık içindedir. Bütün vaktini Ürani'ye hasreden, işini ihmal etmeye başlayan Suphi, elinde avucunda ne varsa kaybetmeye başlamıştır. Bir taraftan romanın en silik kişisi Muhsin tarafından dükkân soyulmakta, diğer taraftan da Ürani tarafından israf vasıtasıyla elindeki tüm mal varlığı erimektedir.

Romanda Suphi'nin gerek evli olarak yaşadığında gerek cariye/odalık ile ilişkiye girdiğinde —ki bu da bir nevi evliliğdir— istikrarlı bir iş hayatının olmasına karşın, metres Ürani'yle ilişkiye başladıktan sonra, elinde avucunda ne varsa kaybetmesidir. Düzenli aile hayatı insanı yüceltirken, metres tutarak gayrimeşru ilişki içine girmek insanı iflasa kadar sürüklemektedir. Bu durum diğer birçok Türk romanında da görülmektedir.

Suphi, Ürani'ye o derece düşkündür ki, bu düşkünlük zamanla kıskançlık şekline bürünecek, Suphi de bir süre sonra Zehralaşacaktır. Romandaki esas karakterlerin gittikçe Zehralaşmaları romanın isminin Zehra olmasıyla bağlantılıdır. Bu noktada eserin isim tercihi isabetlidir.

Zehra'nın, Suphi'ye karşı tezgâhladığı bütün planlar tıkr tıkr işlemeye başlamıştır. Kıskançlığına akılcı çareler aramaya çalışmayan, aklını yitirmiş gibi kıskançlık krizlerine giren Zehra'nın, Suphi'den intikam almak için şeytanca planlar kurması onun kıskançlık tesiriyle düştüğü durumu gösterir. Sırrıccemal karşısında son derece edilgen olan Zehra, Suphi'den ayrıldıktan sonra kurnaz bir aksiyoner olmuştur. Böylece Nabizade aldatılmışlık duygusunun kadını bir canavara dönüştürebileceğini göstermek istemiştir.

Anlatıcı, yeri gelmişken Ürani'nin sergüzeştini de anlatır. Ürani çocuk yaşlarda anasından mahrum kalmış, sonra da babasını yitirmiştir. Fani adlı bir kadın, Ürani'nin fahişe olmasına vesile olmuş, Ürani bu hayata isteyerek dalmıştır. Bu sebeple Ürani'nin aşkları geçicidir. Suphi bu aşkı hakiki bir aşk "sanıyor idiye yanılı[r]." (*Zehra*, s.121).

Suphi ile Ürani her gün beraberdirler. Bir gün gittikleri, "Handehane-i Osmanî" tiyatrosunda Salih adlı bir dandi (züppe) ile tanışırlar. Salih şöyle tanıtlır: "Suphi ile şöyle cüz'i muarefesi olan Salih Bey girdi ki, takmış takıştırmış, ne giydiyse yakıştırmış, bütün halkı bakıştırmış, biraz zannım çakıştırmış hükmüne mâ-sadak tam bir şık kıyafette idi." (*Zehra*, s.125).

Tiyatroda tanışan Salih ve Ürani'nin samimi tavırları, karşılıklı gülüşmeleri, Suphi'yi çılgına çevirmiştir. Ürani, Salih'e adresini verir. Böylece Suphi'nin cezasını çekmesi, Zehra'ya yaptıklarının bedelini ödemesi için sebep hâsıl olmuş olur. Ancak Suphi, Ürani'ye karşı olan bu iptilasını zaman zaman anlamsız bulursa da kendini bir türlü Ürani'den ve onun sefih hayatından çekip çıkaramaz. Bu yüzden kendini, "Nazariyatta pek kuvvetli olup da ameliyat meydanında apışıp, kendini şaşırın tecrübesiz bir mühendis gibi hissetmektedir." (*Zehra*, s.127).

Suphi, Ürani'den ayrılmak istemektedir. Kendini kurtarmak için birkaç gün eve gelmeyeceğini Ürani'ye söyleyerek evden çıkar. Ancak iptila Suphi'yi esir almıştır. Bu ayrılık çok kısa sürer ve Suphi tekrar Ürani'nin ayaklarına

kapanarak şöyle yalvarır: “—Üraniciğim! Ben senin köpeğimim. Kölenim. Ez beni, çiğne beni.” şeklinde yakarılarla kendini affettirir. Affin bedeli olarak “Ertesi gün Ürani’ye altmış iki liraya parlak bir bilezik” alınır. (Zehra, s.131).

Zehra, Ürani’nin yaptıklarını yeterli görmez. Eve hesap için gidip gelen Muhsin üzerine planlar kurar. Muhsin bir nevi Zehra’nın oyuncağıdır. Bu plana göre Muhsin’le evlenip mağazayı ele geçirdiği zaman, “Suphi’nin hem harabisini hem kıskançlığını celp ve davet edeceğini hesaplamakta idi.” hem de “Suphi’nin gönlünde kabuk bağlamış bile olsa, yine kendisine ait yaraların eksik olmayacağını ve bu yaraları şu yolda kaşıyıp tazeleyebileceğini ümit eylemekte idi.” (Zehra, s.132).

Zehra, Muhsin’le on beş yirmi gün içinde evlenir. Nazikter’i de alarak Cağaloğlu’nda bir eve yerleşirler. Muhsin, Suphi’nin hisselerini alarak onu ortaklıktan çıkarır. Zehra’nın, Muhsin’le evlenmesindeki en önemli gayelerinden biri Suphi’nin kıskançlığını cezp etmektir. Bu noktada Osmanlı toplumunun ahlak anlayışı sebebiyle Zehra’nın kendisine bir sevgili edinmediği, meşru bir evlilikle intikam almayı seçtiği görülmektedir. Ancak “tehhülünü bi’l vasıta Suphi’ye isma’ ettiği halde me’mulünün hilafı olarak Suphi’de hiçbir teessür, hiçbir infial hasıl olmadı.” (Zehra, s.135).

Suphi elindeki son emlaki de satınca beş parasız kalır. Kendini pazarlayarak geçimini sağlayan Ürani tarzı metresler için parasız adam, terk edilmesi gereken adam demektir. Parasız kalan Suphi’yi Ürani her fırsatta paralamakta, dövmekte, ona hakaretler yağdırmaktadır. Meşru eşinden bir kez bile böyle bir muamele görmeyen Suphi, bu durumu hak etmiş, bu cehennem kendi rızasıyla düşmüştür. Eşine sadakatsizliğin sonucu, Ürani’nin evinden yani yapay cennetten kovulmaktır.

Suphi saadetin kaynağı olan, kutsal aile hayatını yıkarak hem vicdanında hem de dış âlemde günahının bedelini ödemiştir. Bir zamanların nazik Suphi’si artık uçarı ve sefih bir hayatın içindedir. Yazar bu durumu betimlerken, “temasil-i sabahat ve iffet” (Zehra, s.158) timsali kadınları terk eden, onları aldatan Suphi gibilerin sonunun da böyle olacağını işaret eder.

Suphi, Ürani ve yanındaki adamı katleder. Tahkikat sonucu ciddi delil bulunamadığı için sürgüne gönderilir. Zehra’nın, Muhsin’den bir erkek çocuğu

olur ancak iki ay yaşar ve ölür. Bir iki ay sonra romanın en silik karakteri Muhsin de ölür. “Zehra buna sevin[ir].” (*Zehra*, s.168). Romanda dünyaya gelen ya da dünyaya gelme ihtimali olan bebeklerin öldüğü görülmektedir. Çünkü çocuk masumiyeti ve cazibesiyle çoğu zaman ayrılmak üzere olan aileleri ortak bir paydada buluşturan en güzel birleştiricidir. Dolayısıyla çocuğun ölmesi bu birleştiricinin ortadan kalkması anlamına gelir. Bu da dramatik gerilimi her daim diri tutar.

3.1.3. Mehmet Celâl’in Eserleri

3.1.3.1. Muhabbet-i Mâderane³⁷⁸

Mehmet Celâl’in *Muhabbet-i Mâderane* romanı diğer eserleri gibi santimental bir içeriğe sahiptir. Romanda, kızına aşk derecesinde düşkün bir anne ile kızının düştüğü acıklı durum ile bir evliliğin nasıl bir felakete sebep olduğu, kızların duygularıyla oynayıp onları perişan eden erkeklerin rezillikleri üzerinde durulur. Fikri Bey severek evlendiği karısını bir metresle aldatmış, bunun üzerine eserin bütün kahramanları kendilerini zehirleyerek ölmüştür.

Nesibe Hanım küçük yaşta annesi ve babasını peş peşe kaybetmiştir. Onu teyzesi yanına alıp büyütmüş, belli bir yaşa gelince de evlendirmiştir. Kızı Fahriye doğduktan kısa bir süre sonra teyzesi, ardından da onu çok seven eşi birer birer diğer âleme irtihal etmiştir. Kızı ile baş başa kalmıştır. Bu yüzden kızına karşı aşırı derecede düşkündür.

Kızını istemeye görücü gönderenlere, onu göstermediği gibi onu asla kocaya verme düşüncesinde de değildir. Ancak Fikri Bey adlı komşuları Hristiyan mendilci bir kadınla gönderdiği aşk mektuplarıyla kızın gönlünü çelmeyi başarır. Annesi istemese de kız onunla evlenmek ister. Fikri Bey’i bizzat çağıran Nesibe Hanım kızını vermek için ona evlilik şartlarını sıralar. Bu şartları kabul edecekse kızıyla evlenmesine razı olacaktır. Kaynananın şartları şunlardır: Fikri Bey iç güveysi olarak kızın evine yerleşecek, kalemdeki işine devamsızlık yapmayacak, işreti terk edecek ve her gece eşinin yanında olacaktır. Kaynana Nesibe bu şartları

³⁷⁸Mehmet Celâl, *Muhabbet-i Mâderane* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1309/1892). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

kabul eden ve kaynanasına söz veren Fikri'ye, Kur'an-ı Kerim üzerine el bastırır. Sonra da kulağına eğilerek “— Beyefendi! Şunu da unutmayınız! Ben bir valideyim. Muhabbet-i mâderane muhabbet-i zevciyeye her zaman tercih olunur. Kızımı sizden ziyade seveceğim.” (*Muhabbet-i Mâderane*, s.30) der.

Fahriye ile Fikri evlenirler. Evliliklerinin üçüncü ayından sonra Fahriye eşinin içki içtiğini ondan gelen rakı kokusuyla anlar. Ancak bunu fazla üstelemez. Çünkü kocasını çok sevmektedir. Başka bir gece Fikri'nin dilinde bir şarkı vardır. Âdeti olmadığı bir tarzda şarkı söylemesi ana-kızı şüphelendirirse de bunu fazla üstelemezler. Fikri, gece âlemlerine o kadar dalar ki geceleri eve geç gelmeyi alışkanlık hâline getirir. Bu durum ana-kızı çok üzer. Karısının “Nerede kaldın?” sorusuna, arkadaşlarıyla birlikte olduğu, onların ısrarlarına dayanamadığı, haber göndermeye de adam bulamadığı şeklinde cevaplar verir. Fahriye kocasının yaptığı açıklamalara çok inanmasa da kocasını sevmeye devam eder.

Fikri ertesi akşam eve tekrar sarhoş gelince kaynanasıyla tartışır. Kaynanası evde huzursuzluk çıkardığını düşünmektedir. Kızının huzurunu ve mutluluğunu bozmamak için evi terk eder. Evi terk edip giderken de onları ara sıra ziyaret edeceğini söyler. Böylece Fahriye ile kocasının daha mutlu olacağını düşünür. Ancak kaynanasının gittiği gece eve yine sarhoş gelen Fikri uykusunda “— Mari! Fahriye sana kurban olsun!” diye sayıklar. Bunu duyan Fahriye içinden bir ah eder ve başını yastığa koyar ve duydukları karşısında büyük bir şok yaşayarak hastalanır. Hastalığı her geçen gün ağırlaşır. Kocasına buna rağmen işret âlemlerine devam eder. Muayene için eve getirilen doktor, kızın verem olabileceğini, bu yüzden çok dikkat edilmesi gerektiğini söyleyerek Fikri'yi uyarır. İlaçlar alınır. Ancak ilaçların hiçbirisi ona fayda etmez. Fikri ise zaman zaman eşine acılamakla birlikte “Ne zaman olsa toprak olacak bir vücuda niçin acımalıydı?” (*Muhabbet-i Mâderane*, s.49) diye düşünür.

Fahriye ilaç almasına rağmen daha da kötüleşir ve annesinden onun yanında kalmasını ister. Eşiyle başbaşa kaldığı bir gün Fahriye ona Mari'nin kim olduğunu sorar. “— Mari kimdir? Fikri Bey çıldırıyordu. İnkişaf etmez zannettiği serâir-i rezâilin zevcesine kadar aks eylediğini anladı. Bununla beraber anlamazlığa gelerek “şimdi gelirim!” diye çıktı.” (*Muhabbet-i Mâderane*, s.55). Fikri eşinin

sualine kaçarak cevap verir. Böylece karısını aldattığını lisanen değil ama fiilen itiraf etmiş olur.

Fahriye uyanırken ölmüş babasını görmeye başlar ve ağzından kan gelerek can verir. Annesi başucundadır ama Fikri yine işret âleminde. Fikri, eve döndüğü zaman eşinin ölüsünü bulur. Masanın üzerindeki zehir karıştırılmış içkiyi başına dikerek içtikten sonra kıvrana kıvrana o da ölür. Fikri'nin kaynanası Nesibe damadının can çekişini seyrettikten sonra bir kahkaha atar. Ardından o da zehri içer ve kızının yanına girip ona sarılır. Roman Servetifünun şiirine benzer bir ifadeyle biter. “Şimdi orada, koyu yeşil ağaçların saye-i muzliminde uyuyorlardı!” (*Muhabbet-i Mâderane*, s.62).

3.1.3.2. Dâmenâlûde³⁷⁹

Mehmet Celâl *Dâmenâlûde* romanında evlilik sorumluluğunu ihmal eden bireylerin kendilerini ve eşlerini iffetsizlik bataklığına sürüklediğini göstermeye çalışmıştır. Eşine sadık bir kadın, kocası tarafından bir metresle aldatılmış, bu sebeple kendinde bir “kıyas-ı nefis” hakkı bulmuş ve kocasını, başka bir adamla sevişerek aldatmıştır. Neticede kocası, karısını sevgilisiyle yakalamış ve onu öldürdükten sonra kendi de intihar etmiştir.

Şâdiye Hanım ve Ahmet Fahri Bey'in biricik evladı olan Enver, iyi bir eğitim almış, okulu bitirdikten sonra devlette göreve girmiş şair ruhlu bir gençtir. Henüz aşk duygusunu yaşamadığı için ruhunda bir eksiklik hissi duymaktadır. Çok duygusal bir genç olduğu için sonbaharda düşen yapraklara bakıp onlara acıyarak içlenmektedir. Mehmet Celâl'in âdetince kahramanın şair ruhlu olması ileride yaşayacağı duygusal inkırazlara açık olmasını getirmiştir. Bu noktada Enver'in okuduğu aşk romanları da sayılarak duygusallığına nedensel bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Evlenme zamanı gelen Enver'i anası babası evlendirme arzusuna düşer. Fikri sorulan genç, gönlünün boş olduğunu bildirerek bu teklife rıza gösterir. Şefika adlı bir kız bulurlar ve düğün yapılır. Evliliklerinin henüz on beşinci günü

³⁷⁹Mehmet Celâl, *Dâmenâlûde* (Konstantiniyye: 40 Numaralı Matbaa [Malûmât Kütüphanesi], 1316). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Enver'in babası Ahmet Fahri hastalanır ve ölüm döşeğine düşer. Yanına çağırıldığı oğluna son nefesini vermeden birtakım tavsiyelerde bulunur. Buna göre, oğluna beş yüz altın bıraktığını belirterek karısına ve anasına iyi bakmasını, ayağını yorganına göre uzatmasını tavsiye eder. Bu tavsiyelerini yaptıktan sonra da ölür.

Enver'in en yakın arkadaşı okuldan Şükrü adında bir gençtir. Şükrü, arkadaşını evlendikten sonra ziyaret eder. Ziyareti esnasında Şükrü'ye Beyoğlu'nda bulunan resim sergilerinden bahseder. Bu sergilerin çok etkileyici olduğunu, oraya girenlerin mutlaka bir resmi satın aldığını söyler. Şükrü ile Enver sergiden resim alıp almama konusunda bahse girerler. Sergiye gittikleri zaman Enver dayanamayıp bir tablo satın alarak bahsi kaybeder. Bunun üzerine arkadaşına Beyoğlu'nun meşhur birahanelerinden birinde içki ısmarlar. Birahane de içki içerlerken bir kadına rastlarlar. Kadın Enver'e çok etkileyici bakar ve onu kendine ram eder.

Şükrü arkadaşının tutulduğu kadının tehlikeli bir kadın olduğunu, erkekleri tuzağına düşürüp onları soyduğunu anlatmaya çalışarak "harap olursun, aileni mahvedersin!.." (*Dâmenâlüde*, s.31) şeklinde arkadaşına uyarılarda bulunur. Eğlence hayatına karşı yabancı ve acemi olan Enver, bu sözlerden ikna olmaz. Birahane den çıkan kadını takip eder. Bir sonraki mekânda kadınla birlikte oturup içki içerler. Kadının Romen asıllı Despina olduğunu öğrenir.

O gece Enver eve geç saatte gider. Karısı Şefika çok tedirgindir. Resim sergisinden alınan levhayı evde uygun bir yere asar. Karısı o levhaya her baktığında kocasının eve bu resim sebebiyle geç geldiğini hatırlar. Enver, Despina ile tanıştıktan sonra rüyasında sürekli onu görmeye başlar. Galata'ya alışverişe çıktığı bir gün ayakları onu Beyoğlu'na yönlendirir. Tekrar Despina'yı bulup onunla içki içer ve Despina ona hayat hikâyesini anlatır. Hüseyin Rahmi romanlarında da fuhşa düşmüş kadınların hayat hikâyelerini erkekleri avlamak için dramatize ederek anlatmalarına değinilir. Despina, Enver'in duygularını harekete geçirici bir hayat hikâyesi uydurur. Buna göre, babasının Midillili zengin bir adam olduğunu, orada bir Türk'e âşık olduğunu, Türk'ün onu kaçırıp İstanbul'a getirdiğini sonra da kendisini bırakıp kaçtığını, onu görmeye sadece kardeşi Anastas'ın geldiğini anlatır. Enver bu hikâyeyi gözyaşları içinde dinler. Sonraki gece buluşmak için ayrılırlar.

Romancı, Despina'nın anlattığı hikâyenin yalan olduğunu belirterek onun hayat hikâyesinin aslını anlatır. Onun "Genç gönülleri girdâb-ı sefâlete düşüren

insafsız, merhametsiz bir kadın” (*Dâmenâlûde*, s.55) olduğunu, kilise kapısına bırakıldığını, bir hayır sahibi tarafından büyütüldüğünü, on yedi yaşına gelinceye kadar iffeti ile yaşadığını, Anastaş denilen adama âşık olduğunu, Anastaş’ın onu sefih mekânlara alıştırdığını anlatır. Böylece Despina’nın masum gençleri tuzağına düşüren bir avcı olduğu öğrenilir. Enver, artık eve barka ara sıra uğramaya başlar. Bir sonraki gece Despina ile bir otel odasında buluşarak sevişirler. Despina’nın uydurduğu dramatik hayat hikâyesi önce Enver’in duygusal dünyasını, ardından da bedenini esir alır. Böylece onun kesesinden Despina’nın çantasına bir yol örülür. Her buluşmada yeni ve değerli hediyeler alınır. Şükrü, arkadaşını düştüğü beladan kurtarmaya çalışırsa da bunda bir türlü başarılı olamaz.

Enver, onunla ara sıra otel odalarında buluşmayı az bularak Despina’ya Samatya’da bir ev tutar yani onu kendine kapatma yapar. Yanına da bir hizmetçi verir. Despina’nın çevrede ne kadar borcu varsa öder. Despina, kardeşinin mağdur olduğunu söyleyerek Enver’den altın alarak sevgilisine götürür. Fakat bu harcamaya bir süre sonra mecburen bir ara verilmesi gerekir. “Şu âlem-i sefâlet içinde” kazandığı tecrübeyle Despina, Enver gibi “sade-dilânda paraların tükendiğini” anlar. Çünkü Enver ona eskisi kadar çok harcama yapmamaktadır. Romancı alınan eşyaların dökümünü yapar. “Saatler, küpeler, madalyonlar, terlikler, fistanlar, karyolalar, tuvalet takımları, ayak halıları” (*Dâmenâlûde*, s.141) Enver’in altınlarının suyunu çekmesine sebep olmuştur.

Bir metres için parası biten erkek terk edilmesi gereken erkek demektir. Bu arada Despina’nın eski sevgilisi Nikoli de İstanbul’a gelmiştir ve Despina’yı alıp oradan gitmek arzusundadır. Enver ile Despina bir otelde otururken tesadüfen Nikoli de oradadır ve sarhoştur. Enver’e Despina’nın sevgilisi olduğunu açıklar. Enver bu durumu bir türlü kabullenemez. Despina’nın göğsündeki kolyede kendi resmi olduğunu söyler. Bunun üzerine Despina kolyeyi çıkarıp Enver’in başına çarpar ve onu terk eder. Enver ondan intikam almak için bir revolver satın alır ve onu aramaya çıkar. Ancak hiçbir yerde Despina’yı bulamaz. Çılgınlar gibi sokaklarda gezmektedir. Saçı sakalı birbirine girmiş, perişan bir haldedir. Anlatıcı onun meşru eşini aldattığı için cezasını çektiğini belirtir. “İsmet-i Meryemâne, tebesüm-i melekânesiyle onu bahtiyar edecek olan melek gibi bir zevceyi, yine melek

gibi bir yavruyu, bir dâmenâlûdenin müştehiyât-ı nefsâniyyesine feda eden Enver bundan başka ne olurdu ve bundan başka ne hâle girerdi?” (*Dâmenâlûde*, s.162).

Enver’in eve nadiren geldiği bir günde Şefika ona, “— Ya ben bir kıyas-ı nefis yaparım?” (*Dâmenâlûde*, s.73) diye söyleyince Enver, onun kadın olduğunu belirtir. Şefika kocasının yaptığı şeyleri yapabileceğini ona söylemiş, kocası kendisinin bir erkek olduğunu vurgulamıştır. Bu tartışmada Şâdiye Hanım da gelinine sahip çıkmıştır. Enver’in bu düşüncesi erkek egemen bir anlayışın tezahürüdür. Şefika’nın Enver’e söylediği “kıyas-ı nefis” fikri mantık olarak yanlış görülmesi de sonuçları itibariyle olumlu değerlendirilemeyecek bir fikirdir.

Enver’in arkadaşı Şükrü daha önce Despina hakkındaki fikirlerinde haklı çıktığı gibi, Şefika hakkında da Enver’e nasihatlerde bulunur ve bunda da haklı çıkar.

“Despina ile bu muhabbetin ilerledikçe, senin gül gibi masum zevcen de seni düşünmemeye, sana itaatsizlik etmeye hak kazanmaya başlar. Sonra bir kadın için — tabiatta— ne kadar hak tasavvur olunursa, onları istimal eder! Despina’ya benzer, belki ondan da fena olur.” (*Dâmenâlûde*, s.119).

Bu cümlelerle kendisine ihanet edilen bir kadının da kocasına ihanete sürüklenebileceği vurgulanmış olur. Bir suçun karşılığında ona maruz kalan kişiler tarafından aynıyla mukabele edilmesinin ne kadar etik olduğu ve hangi ahlak kuralında bulunduğu tartışılır. Bu fikriyle anlatıcı, edenin ettiğini bulacağını ifade etmiş olur.

Enver, metresi Despina tarafından terk edildikten sonra uzun bir süre sokaklarda onu arar. Ancak Despina’yı hiçbir yerde bulamayınca eve dönme fikrine kapılır. Şefika ile Sırrı’nın seviştikleri gecenin sabahında kendi evine uğrayan Enver, orada Sırrı ile karşılaşır. Yatak odasında karısını sere serpe yatar bir halde görünce revolveri çıkarıp onu vurur. Ardından kızı Feride’nin yanında silahı kalbine dayayıp intihar eder.

3.1.3.3. Kuş Dilinde³⁸⁰

Mehmet Celâl, *Kuş Dilinde* adlı romanında metres edinen bir tipin ailesinin dağılışını ele almıştır. Aşkla evlendikten sonra içkinin refakatinde hayatı değişen Refet, karısının katil olmasına sebep olmuştur. Metresini öldüren Nurhayat karnında oynamaya başlayan çocuğuyla hapsin yolunu tutmuştur.

Refet'in annesi yoktur ve babası Mehmet Haluk'la birlikte yaşamaktadır. Arkadaşı Remzi ile birlikte hazır yiyici olarak tanımlanmıştır. Bu gençlerin en önemli işi mesire yerlerinde gezmek ve hovardalık etmektir. Refet, Mehmet Celâl'in birçok roman kahramanı gibi şair ruhludur. Bu sebeple, özellikle duygusal sahnelerde, eserde çok fazla şiir vardır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı dönemin şairlerine ait olduğu gibi, bir kısmı da Refet'in yazdığı şiirlerdir. Şair olması hasebiyle duygusal olan Refet, bir kupede gördüğü kıza âşık olur. Kızın adı Nurhayat'tır. Nurhayat istibdat dönemi paşalarından Ahmet Ruhi Paşa'nın kızıdır. Bu paşa emeklidir. Nurhayat okuma yazma bilmektedir ve günlük gazeteleri okumaktadır. II. Abdülhamit'e muhalefet eden *Sabah* gazetesini okurken babası tarafından tehdit edilir. Ona annesi sahip çıkar. Yazar, bundan önceki romanı *Leman'da* II. Abdülhamit dönemine lanetler yağdırmaktadır. Bu romanda da aynı şeyi yapar.

Nurhayat'la Refet evlenirler. İlk yıllarda çok mutludurlar. Birlikte gazete ve dergi okuyup mütalaalar yapmaktadırlar. İçgüveyi olan Refet, birkaç kez eve geç gelir. Karısı tarafından uyarıldıktan sonra geç gelme işini bir süre askıya alır. Aslında evine bağlanmak arzusundadır. Ancak çok içtiği zaman gazinoda sızmakta, bu sebeple de otele gitmek zorunda kalmaktadır. Refet'in karısına bahanesi, bir arkadaşını gördüğü için vaktin nasıl geçtiğini anlayamadığı şeklindedir. Bu geç gelişlerde herhangi bir hovardalık etkisi yoktur. Ancak karısı ona sürekli sitemler etmektedir. Nurhayat, kocasını sevdiği için onu her seferinde affetmektedir ve intikam alabileceğini ona ima etmektedir. "Seven bir kadının intikamından korkulabilir." (*Kuş Dilinde*, s.58). Zaten Refet de melek gibi bir karısı olduğunu düşündüğü için eve geç gelme işinden kendini kurtarmak hevesindedir.

³⁸⁰Mehmet Celâl, *Kuş Dilinde* (Dersaadet: Meşrutiyet Matbaası, t.y.). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır. Fatih Andı eserin basılış tarihini 1912 olarak verir. (M. Fatih Andı, *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl-Hayati Görüşleri Şiirleri* (İstanbul: Alfa Yayınları, 1995), 167).

Refet, bu kararlılık içinde bir süre direnir. Ancak bir gün liseden arkadaşı, beş yıldır görmediği Necip’le karşılaşır. Tepebaşı Bahçesi’nde birlikte oturup içerler. Burada Rozali adlı bir kadını görür. Onun hakkında garsondan malumat alır. Refet o kadar içer ki, olduğu yerde sızar. Eve gitmek yerine bir otelde kalır. Eve döndüğünde yine aynı sitemlerle karşılaşır ve baba olacağını öğrenir.

Rozali, anasını küçük yaşta kaybetmiştir. Annesi ölünce ona teyzesi bakmıştır. Teyzesi de ölünce yetimhaneye verilmiştir. Orada terzi olarak öğrenmiştir. Sonra Tunuslu Ferhat Bey ailesi tarafından eve terzi olarak alınmıştır. Komşu köşkün bahçıvanı Perikli ile sevişmiş, seviştikten sonra Perikli ile birlikte Katina denilen yaşlı bir Rum kadının evine kaçmışlardır. Perikli iş bulmak için uzun süre evden ayrılır. Bu arada Katina onu bir gazinoya Maria adlı kadına sermaye olarak götürür. Burada fahişe olur. Bir süre fahişelik ettikten sonra evden kaçar ve kendine yeni bir ev tutar.

Refet daha sonra Tepebaşı Bahçesi’ne gittiği zaman garson ona Rozali hakkında bilgiler verir. Garson, ona Rozali’ye önce içki ısmarlamasını tavsiye eder. Bir süre sonra Rozali de bahçeye gelir. Refet ona içki söyler ve sohbet ederler. Rozali’nin evinde bir pazar günü buluşmak için sözleşirler. Buluştukları zaman Rozali ona evli olup olmadığını sorar. Kendisi gibi kadınların daha önce aldatılıp bu yola düştüğünden bahseder.

“Felaket onlara cesaret verir, kadınları arslan kadar bi-perva gösteren işte bu cesarettir! Zavallı bizler!.. Ne kadar yalan vaatlere aldanırız, bilir misiniz?... Ve sonra bu aldanıklığımızın ne kadar da cezasını çekeriz, anlıyor musunuz? Fakat, bizi aldatıcılara da ceza çektiririz!..” (*Kuş Dilinde*, s.121-122).

Refet onun bu sorularını geçiştirir. Yazar, onun “ufk-ı saadetinin yavaş yavaş şâibedâr” (*Kuş Dilinde*, s.120) olduğunu okuyucuya bildirir. O gece aldatma günahı tamamlanır.

Romanda bu ilişkiden sonra bir anda Refet’in tifoya yakalandığı ve uzun süre bilinçsiz yattığı anlatılır. Bu hastalığın sebep-sonuç ilişkisi belirtilmez. Eserde buna benzer zamansal ve bireysel kopukluklara çokça rastlanır. Refet hastalığı esnasında rüyasında, Rozali’yi karalar giymiş bir şekilde görür. Rozali ona rüyasında hamile olduğunu söyler. Rüya üzerine aklına Rozali, Refet’in aklına tekrar gelir. Bunun üzerine Refet, ona bir Rum gazinocu vasıtasıyla mektuplar yazar. Biraz iyileşince tekrar onun evine gider. Rozali uyurken Refet ona yazdığı mek-

tupları onun konsolundan alıp pardösüsünün cebine koyar. Oradan çıktıktan sonra bir meyhanede çok içki içer. Eve döndüğü zaman aşırı derecede sarhoştur. Kendine ancak iki gün sonra gelir. Bu arada karısı onun cebinde Rum kızına yazdığı mektupları bulup, tercüme ettirerek okur. Kocasını uyandırdığı zaman onun başında bu mektupların tercümelerini okumaktadır. Mektupları kocasına bir hikâyeye gibi okuduktan sonra onları kocasının suratına atarak “Alınız bu cinayet delillerini!... Hepsini tercüme ettirdim. Hepsini okudum... Ahmak... Alçak... Namussuz...” (*Kuş Dilinde*, s.139) diye haykırır. Hem Rozali hem de Nurhayat birbirinden “fıkr-i intikam” (*Kuş Dilinde*, s.141) için yanmaktadır.

Romanın bu sahnesinde Refet’in psikolojisi yok gibidir. Zaten bundan sonraki bölümde de Refet ortalarda görülmez. Olayı idare eden artık Nurhayat’tır. O, babasının eski şoförünün karısı Rum Eftimya vasıtasıyla Rozali’yle yüzleşmek fikrindedir. Kocasının metresine yazdığı mektuplardan bahseder ve onun “kapatmasıyla” (*Kuş Dilinde*, s.143) karşı karşıya gelmek fikrinde olduğunu açıklar. Bunun için de Eftimya’dan yardım ister. Buna göre, kocasının dilinden Rozali’ye Eftimya’nın evinde buluşmak için mektup yazar. Rozali gelir. Nurhayat ona, evli bir erkeği aldattığını, ona ailesini unutturduğunu söyler. Rozali bunun kendi vazifesi olmadığını, bu meseleyi kocasına söylemesi gerektiği cevabını verir. Nurhayat, kocasının mazur görülebileceğini, çünkü “dişi köpek, kuyruğunu sallamayınca” (*Kuş Dilinde*, s.149) erkeğin ona yaklaşmayacağını söyler ve ekler: “Sizin gibi kadınların nazarında aile faidesiz bir cemiyetten, bir gürültüden ibarettir. Fakat bizim için, öyle değil! Biz bir koca ile yaşamak, bir koca ile ölmek isteriz. Fakat sizin için bütün insanlar kocadır!” (*Kuş Dilinde*, s.149).

Nurhayat, namuslu kadınların bir kocayla yaşlanmak istediğini belirttikten sonra kendi kocasının aldatma işinde çok suçlu görülemeyeceğini ifade eder. Sorumlu olarak “kuyruksallayan dişi köpek” örneğiyle Rozali’yi gösterir. Dolayısıyla kocasının yanlış düşmesinin sebebi olarak kendi hemcinsini sorumlu tutar. Bu arada tartışma iyice ateşlenir. Nurhayat, Rozali’nin gırtlığını sıkır ve boğuşma esnasında onun başını mermer masanın kenarına vurur. Rozali kanlar içinde kalır ve ölür. Nurhayat manzara karşısında bayılır. Ayılınca hapse düşer.

3.1.4. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri

3.1.4.1. Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti³⁸¹

Mehmet Vecihi Efendi *Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı eserinde fakir bir gencin evlilik sayesinde bulduğu refahı koruyamayarak sefahat âlemlerine dalması ve her şeyini kaybederek sefil bir şekilde ölmesini işlemiştir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Vecdi, kısa süreli işler yapan ve dilenen annesinin ölümü üzerine sahipsiz kalarak sokakta yaşamaya başlar. Dokuz yaşından itibaren bakkal çıraklığı, kahvehane yamaklığı gibi işlerde çalışır. Kışın iş ararken yazın dilenmektedir. Tabiatındaki kötülük sebebiyle her türlü ahlaksızlığı irtikâp ettiği için girdiği işlerde tutunamayarak kovulunca kendine meslek olarak dilenciligi seçer. Ona acıyan hayırsever bir zat Vecdi'yi evlatlık olarak yanına alarak onu kızı ile evlendirir. Bir süre sonra adamın ölmesi sonucu büyük bir servete sahip olan Vecdi eski ahlakına tekrar geri döner. Evinin selamlık dairesini fuhuş yuvasına çevirir. Burada Vuslat adlı ahlaksız bir kadınla yaşamaya başlar. Her gün içki âlemleri yapar. Vecdi'nin eşi bu duruma fazla dayanamayıp ölür. Bir müddet sonra Vecdi de elindeki her şeyi yiyip bitirince parasız kalarak eski sefil günlerinde olduğu gibi dilenmeye başlar ve o şekilde ölür.

Vecdi annesini kaybettikten sonra sokaklarda yaşamak zorunda kalmıştır. Bulduğu işlerde ise terbiyesinin kıtlığı, ahlakının kötülüğü sebebiyle tutunamamış, kendisine yapılan iyiliklere rağmen hırsızlık yaptığı için kovulmuştur. Onu sokaktan alan aile sahibine karşı da nankörlük sergilemiştir. Onu kendi kızıyla evlendiren adam öldükten sonra evin selamlık kısmını sefahat âlemine çevirmiş, karısının yatağa düşüp ölmesine sebep olmuştur. Evliyken eve getirdiği Vuslat adlı aşüfteyle karısının gözü önünde eğlenmekten çekinmemiştir. Bu cesaret bir kadının onması iken diğer bir kadının felaketi olmuştur.

“(…) o naleler, harem dairesinde eriştiği kulaklarda kim bilir ne türlü hisler uyandırır idi. Dairenin adedi otuza baliğ olan hizmetkârarı için -iki kişi müstesna olmak üzere- selamlığa girmek men' olunmuştu; çünkü bu meclisler, bu ahenkler, dünyanın zevkini yalnız hevesât-ı nefsanîyesinden ibaret bulmuş, hevesât-ı nefsanîyesini ise haftada hatta mümkün olsa günde bir kadın değiştirmekle kabil-i icra

³⁸¹Vecihi, *Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti* (Dersaadet: Asır Kütüphane ve Matbaası, 1315/1899). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

görmüş olan Vecdi Bey'in o aralık matmah-ı intizar-ı iştihakı olan bir sefile kadın, bir şahid-i bazar, bir ferş-pay-i umum için teşkil olunurdu. Vuslat tevsim edilen bu aşüfte, beyin sahife-i fesat ahlakına kaydettiği esami-i muhtelif-i nisvana şimdilik hatime olmakta idi. Fakat kuvve-i şeytaneti sayesinde gördüğü rağbeti akd-i nikâh ile haremğâhına duhul derecelerine getirdiği için pek çabuk menfur olmamış olduğu gibi selamlıkta bulunan uşakların görünmesine de beyin müsaadesi yok idi.” (*Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.10-11)

Selamlık esasen kadınlarla erkeklerin birbirini görmemeleri için yapılan bir kısım iken burada sefahatin ve aldatmanın mekânı olarak kullanılmıştır. Meşru eşini hemen her gün oraya getirdiği kadınlarla aldatan Vecdi, âdetâ “hevesât-ı nefsanîye” bakımından bir vecd hali yaşamaktadır. Bu hevesât ilk etapta karısının sonunu hazırlarken, diğer taraftan kendi acı sonuna da vesile olmuştur.

İşret âlemindeyken cariyelerden birisinin gelip Vecdi'ye eşinin çağırdığını söylemesi üzerine kerhen kalkarak yatalak olan karısının yanına “hâlâ gebermedi mi” (*Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.13) serzenişiyle gider. Karısı ona ölüm döşeğinde son sözlerini söylerken, hikâyenin sonunu da işmar eder. Doksan gün yatakta kan kustuğunu, kendisini üç gün dahi yanına gelmediğini, insan olanın karısı değil halayığı bile hasta olsa böyle davranmayacağını, sokaklarda sürünürken onların sayesinde kurtulduğunu, bu saltanatın böyle devam etmeyeceğini söyleyerek sözlerine şöyle bitirir:

“Size ebedî bir arkadaş olmak üzere yed-i izdivacınızı kabul etmiş, sizinle beraber on sene yaşamış, fakat bu on sene içinde belki on gün rahat yüzü görmemiş, nihayet yirmi dokuz yaşında mezaliminize kurban olmuş gitmiş bu biçarenin kulağınızda bu kadar nasihati olsun.” (*Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.14-15).

3.1.4.2. Harabe³⁸²

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Harabe* romanının kurgusu *Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti*'ne benzer. Her iki eserde de sokakta yaşayan bireyin sonradan nail oldukları nimetin kadrini bilemedikleri ve bu sebeple sefil duruma düştükleri işlenmiştir. Romanda sokaklarda yaşamak zorunda kalan bir çocuğun, fitratındaki kötülük sebebiyle yanına besleme olarak sığındığı aileye yaşattığı dramatik olay-

³⁸²Vecihi, *Harabe* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899). Burada yapılan alıntılar bu eserden-
dir.

lar anlatılır. Evinde kaldığı iyi insanlar onu kendi kızlarıyla evlendirmişse de o, bunun kadrini bilemeyip karısını metresle aldatarak onun ölmesine sebep olmuştur.

Mesut beş yaşında anne ve babasını kaybetmiş, sokaklarda yaşayan bir çocuktur. Sıkıntılarla büyüyen Mesut “tab’ında bir derece haset peyda etmişti ki imkân tasavvur etse dünyada insan namına mahlûk görmemeye hasr-ı nefis” (*Harabe*, s.25) etmiştir. Kendinden başka mesut olanlara karşı aşırı bir kini vardır. Beş yaşında annesini kaybettiği için din adına da sadece Allah kelimesini bilmektedir. “Fakat Allah’tan korkmak ne demek olduğunu bilmezdi.” (*Harabe*, s.27). Dolayısıyla kötülükler karşısında insanı frenleyici bir duygu olan Allah korkusundan mahrum olduğu için Mesut yapacağı fenalıkları daha rahat yapabilecektir.

Mesut, yedi yaşındayken, bir hayır sahibi tarafından eve alınmasına rağmen tıynetindeki haset ve kin sebebiyle evin çocuğuyla anlaşamadığı için bu evden kovulur. Sığındığı evde sürekli problem çıkartmıştır. On yaşına kadar yine harabelerde yaşamaya devam eden Mesut, çetin bir kış günü büyük bir konağın önünde acı acı feryat ederken konaktakiler tarafından içeri alınır. Bu ev onun gelecekteki evi olur. Evin sahibi Necati Bey adında iyiliksever bir insandır. Nadire adlı bir kızı, Hüzni namında bir yeğeni ile Dilaşub adında bir cariyesi olan Necati Bey’in hanesinde elli civarında insan yaşamaktadır. Bu çocukların yaşları birbirine yakın olduğu için konakta birlikte özel dersler alırlar. Hüzni şair ve müzisyen mizaçlı, iyiliksever ve okumaya çok düşkün bir çocuktur. Mesut ise kindardır ancak burada nail olduğu saadeti kaybetmek istemediği için bu özelliğini fazla belli etmez. Dilaşub ile Nadire daha çok Mesut ile birlikte olurlarken Hüzni genellikle dersleriyle ilgilenmektedir.

Necati Bey’in eşi ölünce, o, çocukların saadeti için evlilik meselesini gündeme getirir. Kendine damat olarak yeğeni Hüzni’yi düşünmektedir. Durumu ona açınca Hüzni, bu konuda Nadire’nin fikrinin alınmasını tavsiye eder. Babası Nadire’ye fikrini sorunca kız, Hüzni ile kardeş gibi olduklarını söyleyerek onunla evlenmeyi reddeder. Hüzni üzülürse de bu karara saygı duyar. Hüzni tipinin Mehmet Celâl’in roman kahramanlarına benzediği görülür. Hüzni, amcasına Nadire’nin mutluluğu için Mesut’u damat etmesini önerir. Bu öneri hem Nadire hem de babası tarafından kabul edilerek gençler evlendirilir.

Mesut çocukken geldiği evde Dilaşub’la sevişmiş ve onunla evlenme hayalleri kurmuşsa da evin kızıyla evlenme fırsatı çıkınca iğfal ettiği kızı yüzüstü bırakarak Nadire ile evlenmiştir. Dilaşub bu evlilik üzerine evden kaçarak sığındığı hanede çocuğunu doğurmuştur. Mesut, çocuğu sahiplenmediği gibi suçu da Hüznî’nin üzerine yıkmaya çalışmıştır. Bu duruma karısı Nadire’de ortak olur. Romanın sonunda masum bir adamı suçlamanın cezasını her ikisi de çeker.

Mesut ve Nadire’nin sonu romanın ikinci bölümünün sonunda özet olarak, başkasından duyulmuş bir haber olarak anlatılır. Mesut kayınpederinin ölümünden sonra evin selamlığını meyhane ve kerhaneye çevirmiştir. Eve Vuslat adlı bir aşüfteyi getirip karısının gözleri önünde onunla oynaşmıştır. Karısı kocasını vazgeçirmek için her şeyi yapmış ama başarılı olamamıştır.

“Vefatından sonra umûr-ı idare büsbütün Mesut’un elinde kalarak muamelesini bir surette değiştirmiş ki önünü almak mümkün olamamış.

İnsan için, en büyük bir hanedanın bir servet ü yesârını en az bir zamanda mahv u tebâh etmek üzere ne kadar sefahat mümkün ve mutasavver ise cümlesini icra etmiş. Hiçbirinden geri durmamış. Dairenin selamlık cihetini âdeta meygedeye, dar’üt taraba, daha doğrusu fuhuşhaneye döndürmüş, şehrin ne kadar üstat sazendesesi, mahir sâkisi varsa toplamış, yalnız bununla da kalmamış. En mahir kumarbazlar, en hânüman-harap aşüfteler için daire dârü’l ilticâ olmuş.

Nadire ceza-yı amelini mükerreren görmüş. İşin önünü almak için mümkün ve mutasavver olan çarelerin cümlesine tevessül eylemiş. Kabil olamamış.

Nihayet Vuslat isminde bir aşüftenin sevdası Mesut’u büsbütün perişan etmiş. Selamlık dairesi Vuslat’ın âdeta evi olmuş. Nadire Vuslat’ı evden kovmak gibi birkaç türlü tedbire müracaat etmiş ise de netice hasıl olmamış.” (*Harabe*, s.310-311).

Nadire üstünde ne kadar mal mülk varsa Mesut’a devretmiştir. Elinde az bir şey kalmış olması sebebiyle eli kolu bağlıdır. Ekonomik yetersizlik yüzünden çaresizdir. Kocasının sefahatini engelleyemediği gibi evi de terk edemez. Kısa sürede hastalanır. Sekiz ay yatalak kalmış, bu esnada Mesut’tan devamlı hakaretler görerek vefat etmiştir. Nadire, Hüznî’yi kardeş olarak görüp onunla evlenmediği ve Dilaşub konusunda Hüznî’yi suçladığı için kendi sonunu hazırlamıştır.

Nadire’nin cenazesinde bile bulunmayan Mesut, aynı gün Vuslat’la vuslat etmiştir. Ancak netice onun için de kötü olmuştur.

“Nadire’nin vefatından sonra Mesut Vuslat’ı almış. Vuslat’la iki sene kadar geçinmiş. Güya Vuslat taht-ı nikâha girdikten sonra seyyiat-ı ahlakından vaz geçmiş. Hâlbuki hakikatte bulduğu iktidarı daha müsait bir zemin addettiği için evvelkinden

bir kat daha ziyade icra-yı hevesâta başlamış. Vakıa icraatını bir zaman Mesut'tan ketmedebilmiş. Öteden beriden vuku-ı hali kendisine haber verenler de bulunmuş ise de havale-i sem' itibar etmemiş. Fart-ı muhabbetten karının tekrar seyyiat etmesine inanmamış.” (*Harabe*, s.312-313).

Namuslu eşini aldatarak ölüme mahkûm eden, Vuslat adlı fahişeye körü körüne bağlanan Mesut, Vuslat'ın başkalarıyla oynaşmalarını görmemezlikten gelmiştir. Ta ki onu bizzat cürm-i meşhut (suçüstünde yakalama) edene kadar. Eşini işlediği günah üzerinde bizzat gören Mesut onu öldürerek hapse mahkûm olmuştur. Mesut, hapisten çıktıktan sonra Hüznî'nin yanına sığınmak zorunda kalmıştır. Mehmet Vecihi Efendi'nin romanlarında birine kötülük yapan tiplerin, kötülük yaptıkları bireylerin merhametine sığınmasına sıkça rastlanır. Mesut pişmanlık içinde Hüznî'nin evinde, Dilaşub'dan olan kızı Peyman'ın yanında ölür. Ancak Hüznî, baba ile kızı birbiriyle tanıştırmamıştır. Böylece iyiler ödüllendirilmiş, kötüler ise cezalarını bulmuştur.

3.1.5. Mustafa Reşit'in Eserleri

3.1.5.1. Bir Çiçek Demeti

Mustafa Reşit'in kızlar için yazdığı *Bir Çiçek Demeti* romanında metres konusuna değinilmiştir. Eser “Bir Büyük Valide Tarafından Hafidesine” yazılmış bir nasihat mektubuyla başlar. Büyük valide torununun mektebi bitirdiğini, ancak asıl dersin “Hikmet-i Hayat” adlı ders olduğunu, evlilik gibi mühim bir meselenin önünde bulunduğunu, eşini dikkatli seçmesi gerektiğini torununa nasihat eder.

İkinci mektup “L” Hanım tarafından “N” Hanım'a yazılmıştır. “L” Hanım bir cuma günü Kâğıthane'ye gittiğini, orada bir beyin onları takip ettiğini, arabalarına yaklaşıp ilan-ı aşk içeren bir mektup bıraktığını, adamın çirkin olmasına mukabil zengin olduğunu, durumu annesine açtığını ve evlilik için ruhsat aldığını anlattıktan sonra “L” Hanım “N” Hanım'ı Kâğıthane'ye davet eder.

“L” Hanım Kâğıthane mesiresinde peşlerinden gelip ona evlilik teklifi içeren mektubu arabasına atan adamla evlendikten sonra dört yıl arkadaşıyla haberleşmemiştir. Dördüncü yılda arkadaşını ancak dara düştüğü zaman hatırlayarak başından geçen felaketi detaylı bir şekilde ona anlatır. “N”nin evlilikle ilgili nasihatlerine güldüğü için pişmanlığını dile getirdikten sonra yaşadığı sarsıntıyı hikâye eder.

“Sana mektup yazamamaya başladığım hafta içinde bizim bey âlem-i sefahate ayak basmıştır. Buna da pederinin vefatı ve kendisinden başka varis bulunmaması sebebiyet vermiştir.

İşte o haftadan beri esefâ rüzgâr ıtlığına istihkak kesp etmiş ve odalık olmak üzere binlerle lira vererek bir cariye almıştır. Üç ay sonra ortak ikileşti. Çünkü odalık olarak bir cariye daha geldi.

Bir kadının ortak denilen işkenceden ne kadar mustarip olduğunu sana anlatmaya kalkışmak anadan doğma âmâlara elvan tarif etmek kabilinden olduğu için bundan sarf-ı nazar ederim. Yalnız şu kadar derim ki bir kadın için dünyada tasavvur oluna-bilen işkencelerin en şedidi ortak ile yaşamaktır.

Beyefendi iki odalıkla iktifa etmedi. Alafranga çalgı çaldırmak, dans ettirmek bahanesiyle eve birçok Frenk kızları getirdi götürdü. Hasılı Beyoğlu’nda kadın kıyafetinde ne kadar haydut varsa hepsi birer ikişer hanemize girip çıktılar. Beyin mallarını yağma ettiler.

Tahkikat-ı mevsûkaya nazaran beyin bunlardan başka üç tane de kapatması varmış! Hele Beyoğlu’nda ettiği rezaletler, sefaletler kabil-i tarif değildir. Ben bunlara tahammül edemeyerek birkaç kere ıtlakımı talep ettim. Fakat beyin yüzünde bir fikr-i zâlimaneye delalet eden istihza-âmiz handelardan başka bir şey göremedim. Her yere müracaat ettim. Bir türlü kurtulmak müyesser olamadı.” (*Bir Çiçek Demeti*, s.38-39).

Beyinin babasının ölümünden sonra dur durak bilmeyen bir iştahla odalık ve kapatma/metres peşinde koştuğunu belirten “N”, bir kadın için en büyük felaketin üzerine ortak getirilmesi olduğunu belirterek ondan boşanma talebinde bulunmuşsa da daha sonra bu fikrinden vazgeçmiş, çocuklarını düşünerek kocasına sabretme kararı almıştır. Boşanma konusunda kadınların özellikle ekonomik ve toplumsal destekten mahrum olmaları nedeniyle çok cesur davranamadıkları, bu sebeple de romancılara santimental bir ortam hazırladıkları görülür. Aynı mektupta intiharı dahi düşünmesine rağmen yine çocukları için bunu da yapamadığını belirtir. Kocasının şehvetine bir de kumar eğlencesi eklenince elinde avucunda ne varsa kaybetmiştir. Yalnız Bursa’da bulunan bazı akar ve araziler bu iflastan kurtulur.

Elde kalan son varidatının Bursa’da olduğunu arkadaşına yazdıktan sonra “N” Hanım, “Zevcimin Beyoğlu’ndaki metreslerinden birinin hanesinde bir gece ziyadece içip helâk olduğu elbette mesmu’un olmuştur.” (*Bir Çiçek Demeti*, s.43) diye arkadaşına kocasının öldüğünü bildirir. Ölünün ardından kötü konuşmamak gerektiğini belirterek “Allah taksiratını affetsin” duasını yapar.

3.1.5.2. Neyyir³⁸³

Mustafa Reşit'in *Neyyir* romanı bir mirasyedinin metresler tarafından sömürldükten sonra intihar etmesini anlatan eseridir. Eserde roman kahramanı ve silik karakterli eşinden başka yerli karakter yoktur. Evli ve çocuk sahibi olan Neyyir Bey'e çok büyük miktarda bir miras kalmıştır. Bu mirasın kalışını bilen Pol adlı bir arkadaşı, Neyyir'i sömürmek için onu Beyoğlu'nun eğlence mekânlarına alıştırılmıştır. Bu alışkanlık zamanla onun hayat tarzına dönüşerek evini, eşini ve çocuklarını ihmale kadar varmış, hatta tüm mal varlığını bu yolda tüketmiştir.

Pol'le Neyyir'in nasıl tanıştıkları bilinmemektedir. Ancak bu tanışma sonucunda Neyyir, Beyoğlu'nun eğlence mekânlarının müdavimi olmaya başlar. Kendine Polin adlı bir metres tutar. Polin ile bir süre birlikte kaldıktan sonra, işleri olduğu gerekçesiyle evine dönen Neyyir'i kapıda karısı karşılamış ve ona nerede olduğuna dair sualler yöneltmiş, ondan tatmin edici bir cevap alamamıştır. Eşi, kocasının hayatında başka bir kadın olduğundan şüphelenir. Neyyir'in yeminleri karşısında tereddütte kalır.

“Biçare kadın bir müddetten beri zevcinin etvar ve harekâtından, bahusus geceleri eve gelmemesinden artık kendisini sevmediğini ve hıyanete başladığını istidlâl etmiş ve bundan dolayı birkaç kere serzenişte bulunmuş idi. Fakat Neyyir'in katiyen inkârı üzerine tereddütte kalmıştı.” (*Neyyir*, s.35).

Karısının gözyaşlarına karşı Neyyir, tiyatroya gittiğini, geç kalınca hotelde kalmak zorunda kaldığını söyleyerek eşini susturur. Neyyir'in karısına karşı ilgisi azalmıştır. Çocuklarını dahi düşünmez. Neyyir genç yaşta evlendiği için karısından “usanmış[tır]”. Kadının serzenişleri, ağlamaları, sızlamaları boşunadır. Kadın, bu olaydan sonra iyice hastalanarak büzülmüştür. Çünkü Neyyir “Kendisini sefahat girdaplarının en müthişine atmış[tır].” (*Neyyir*, s.36). Zaten bir müddet sonra eve barka uğramamaya ve vaktinin çoğunu metresi Polin ile geçirmeye başlar. Bu sefahatin asıl tetikleyicisi ise “nail olduğu miras” (*Neyyir*, s.37) olmuştur. Mustafa Reşit romanda karısıyla Neyyir'i sadece bu birkaç sayfada anlatmış, bundan sonraki bölümlerde ise ailenin ahvaline dair hiçbir bilgi verilmemiştir.

³⁸³Mustafa Reşit, *Neyyir* (Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası, 1307/1890). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Neyyir çılgınlar gibi âşık olduğu Polin'in kendine son derece sadık olduğunu düşünmektedir. Fakat bir gün Polin'in dostlarından bir kadının Neyyir'e Polin tarafından aldatıldığını söylemesi üzerine Neyyir büyük bir duygusal yıkım yaşar. Bonmarşe mağazasından alışveriş yaparken yaklaşan bu kadın ona aldatıldığını şöyle anlatır:

“— Efendi! Affınıza mağruren beyan ederim ki şu dakikada metresiniz, Matmazel Polin size hıyanet ediyor.

— Bu muhaldir, Madam!

— Maatteessüf ispata hazırım efendim. (...)

— Sizde sokak kapısının anahtarı var mı?

— Hayır, yoktur.

— İşte bende var. Bunu alıp hemen eve gidiniz. Sokak kapısını gayet yavaş açıp mümkün olduğu kadar süratle hane sahibesinin odasına yetişiniz. Bu odanın kapısı bittabi kapalı bulunacağı cihetle beyhude açmaya çalışmayınız pencereye müracaat ediniz. Pencerenin çerçevesine kuvvetlice dayanır iseniz pek kolay açılır. İşte o zaman kendinize sadık zannettiğiniz Polin'i diğer bir erkeğin— hem de ezher cihet dúnunuzda bulunan bir erkeğin— yanında görüp zehabınızın makûs olduğunu anlarsınız.” (Neyyir, s.40).

Kadının her şeyi düşünerek verdiği taktik biraz yapmacık olarak kurgulanmışsa da eşini aldatan Neyyir, canından çok sevdiği metresi tarafından aldatılmış ve onu terk etmek zorunda kalmıştır. Romanda aldatılma sahnesi ve Neyyir'in baskını ile ilgili hiçbir şey anlatılmamış, sadece Neyyir'in Polin'den ayrılıp sokakta avare avare gezişi tasvir edilmiştir. Bu olay üzerine pişmanlık duyup evine dönmesi beklenirken malının yarısını Polin'e harcayan Neyyir'in aklına evine dönmek hiç gelmemiş, yolda gördüğü bir kadını beğenmesi sonucu onun vasıtasıyla Polin'den intikam almak düşüncesine düşmüştür. Ancak Neyyir'in unuttuğu bir şey vardır. O da böyle kadınlar için menfaatten başka bir düşüncenin olmamasıdır.

Pol'le otururken gördükleri bu kadın tiyatro sanatçısı Alis'tir. Pol'ün yine tavassutuyla Alis'le aynı gece oyun arasında kuliste görüşmek için randevu alınır. Kulislerden yola çıkarak söylediği sözlerde insanların dünyada birbirine sürekli oyunlar tezgâhladıklarını ima eden Mustafa Reşit, Neyyir'in yeni metresi Alis'in kahramanı olduğu yeni oyununu da işaret eder.

Alis'e karşı hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen Neyyir "intikam" (*Neyyir*, s.43) fikrine düştüğü için Polin'i cezalandırmak istemektedir. Ancak Polin romanda ortalarda bile yoktur. Alis için her şeyini harcadıktan sonra Neyyir bir anda ortalıktan çekilir. Yılsonunda tertiplenen oyuncular arası baloda Alis başköşededir. Baloda bir de piyango tertip edilmiştir. Ödül ise bir eşektir. Eşek Alis'e çıkmıştır. Mustafa Reşit bu vesileyle Neyyir Bey gibi bir eşeğe, Alis'in binip işi bitince de indiğini yani onu terk ettiğini sembolize etmek istemiştir. Bu baloda Pol de vardır ve bir arkadaşıyla aralarında şöyle bir konuşma geçer. Konuşmada Neyyir'in son durumu hakkında bilgi verilmektedir.

— Pol, bu kız kim?

— Tanımıyor musunuz?

— Hayır.

— Fransız tiyatrosunun baş muganniyesi Matmazel Alis...

— Vay, bizim Neyyir Bey'in metresi bu mudur?

— İdi!

— Ne demek?

— Yani şimdi başkasının metresi...

— Niçin?

— Neyyir'de para kalmadığı için!

— Vay, Neyyir Bey'in parası kalmadı mı?

— Öyle ya.

— O kadar servet!..” (*Neyyir*, s.52).

Bu diyalog vasıtasıyla Neyyir Bey'in iflas ettiği öğrenilir. Ardından Alis ve Neyyir'in ortak arkadaşları olan Jorj üzgün bir şekilde gelince Alis onun bu durumundan yine âşık olduğu sonucunu çıkarır. Bunun üzerine Jorj ona bir gazete uzatır. Gazetede Neyyir Bey'in intihar ettiği yazılıdır.

“Neyyir Bey namında genç bir zat dün gece hanesinde intihar etmiştir.

Tahkikat-ı mahsusamıza nazaran bir müddetten beri Beyoğlu sefahat hanelerine müdavemetle servetini istihlâk etmiş ve bunun neticesi olarak kendisini ihlâka mecbur olmuştur. Bu vaka-i fecia gençlere bir ibret-i müessire olsa sezadır.” (*Neyyir*, s.56).

Bu haber üzerine Alis “Zavallı ahmak!” diyerek olayı değerlendirir. Alis'in ha eski metresi ölmüş, ha eşeği fark etmez. Ardından da bir şampanya isteyerek Neyyir'in ölümünü âdeta kutlar. Bunun üzerine Jorj kendi kendine şöyle söyler: “—Zavallı Neyyir! Birkaç gün evvel hayatı hayatına merbut zannettiğin

bir kadın şimdi canın için şampanya içiyor. Ah! Bu kadınlara aldanmamalı, aldanmamalı!” (Neyyir, s.56) der.

3.1.6. Fatma Aliye'nin Eseri: *Ûdi*³⁸⁴

Fatma Aliye Hanım'ın diğer romanlarında iddia ettiği gibi gerçek bir olaya dayanarak yazdığını belirttiği *Ûdi* romanı bir müzisyen kadının acı dolu hayat hikâyesini anlatır. Yazar, romanda, Bedia adındaki utçu kadını bizzat tanıdığını, İstanbul'a taşındıktan sonra ona ut dersleri vermesini salık verdiğini, ailesi zor durumda kalan Bedia'nın namusuyla çalışarak bu vesileyle para kazandığını belirtir. Romanı yazma sebebi ise Bedia'nın *Refet* romanını okuyunca çok etkilenmesi ve kendi hayatının da yazılmasını istemesidir. Bedia romanda kocası tarafından bir metresle aldatılmıştır.

Bedia'nın babası Nazmi Bey'dir. Bedia'nın Şem'i adında bir abisi ve Fahriye adında bir ablası vardır. Roman boyunca Şem'i ile çok defa karşılaşılmasına rağmen Fahriye ile birkaç kez karşılaşılır. Bedia'nın annesi ise eserde silik kalır. Bedia, Şem'i'den on dört yaş küçüktür. Müzisyen olan Nazmi Bey en küçük çocuğu olan Bedia'daki müzik yeteneğini keşfedince onun üzerine titizlikle eğilmiş ve ona müzik dersleri aldirmiştir.

Evlenme vakti geldiğinde Bedia'ya talipler çıkmaya başlamış, gelen taliplerin çoğu bir şekilde reddedilip geri gönderilmiştir. Ancak, yaşı yirmiye geçmeye başlayan kız için evin büyükleri onunla evlenecek adam seçimine çoktan başlamıştır. Bu esnada biri altmış yaşında çok zengin bir tüccar olmak üzere iki kişinin ısrarcı olması sebebiyle bunların arasında bir tercih yapılmak zorunda kalınmıştır. İçkiyi ani bir şekilde bırakan Nazmi Bey'in konuşma yeteneğini kaybetmesi, kızının evliliği hakkında fikir belirtmesine engel olmuş, mesele abi Şem'i'nin üzerine kalmıştır. Şem'i tamamen iyi duygularla zengin tüccarı önermiş, ancak Bedia genç ve yakışıklı yüzbaşısı tercih etmiştir. Mâil eve iç güveyisi olarak yerleşmiştir. Evlendikten iki yıl sonra Nazmi Bey ölmüş, Şem'i ise başka bir belde-

³⁸⁴Fatma Aliye, *Ûdi* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899). Roman önce İkdâm gazetesinde tefrika edilmiş ardından kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

ye kaymakam olarak atanmıştır. Baba ve kayınının Mail'in hudutlarından çekilmesi, ruhunda barındırdığı hovardalığı açığa çıkarmıştır.

Romanın girişinde bir kadın tarafından, “— Sitti Bedia! Bileziklerinizi tadinız mı?” (*Ûdî*, s.13) şeklinde bir uyarı yapılması, Bedia'nın hiç aklına getirmediği aldatılma duygusunun uyanmasına vesile olur. Böylece Bedia, bir türlü anlam veremediği kocasının eve geç kalma sebebini anlamaya başlar. “Bir zamandan beri kocasının geceleri ne için gelmediğini şimdi anlamaya başlıyordu. Biraz gönlünü eğlendirmek üzere deminden beri seyretmek istediği bu çengi demek onun bunca gönül azaplarına bâis olan menhûs imiş.” (*Ûdî*, s.13).

Romanın girişinde bu ifadelerle Bedia'nın kocası tarafından aldatıldığı belirtilmiştir. Daha sonraki bölümlerde olayın detayı verilmeye başlanmıştır. Nazmi Bey, öldükten sonra eve zaman zaman, “zil zurna gelen Mâil ekser geceleri” (*Ûdî*, s.91) eve uğramamaya başlar. Bedia'nın akli fikri, “Hep zevci ile meşgul idi, ne için akşamları evine gelmiyor? Geceleri nerelerde geçiriyor? Bunu anlamaktan başka bir şey düşünmüyordu.” (*Ûdî*, s.92). Bedia, kocasının durumunun ona verdiği ıstırabı uduna sarılarak gidermeye çalışır.

Bir gün Mâil, karısına altın kaplama kanunun kaplamalarını götürüp kuyumcudâ işleteceğini söyleyerek evden ayrılır. Bir müddet bekleyen Bedia, herhangi bir sonuç çıkmayınca kuyumcuya giderek zarfları ister. Kuyumcu, Mâil Bey'in para alıp gittiğini söylerken, “manalı manalı gül[er].” (*Ûdî*, s.96). Bu gülüş, Bedia'nın ruhuna bir bıçak gibi saplanır. Bedia inkisar-ı hayal içinde evine geri gelir. Kısa sürede ev bir gamhaneye döner. Öyle olunca evdeki cariyeler satılıp evden ayrılmak isterler. Bedia, gerçekleri öğrenmekten korktuğu için Mail'le yüzleşmek istemez. Herkes evden ayrıldıktan veya kaçtıktan sonra Bedia evde uduyla yalnız kalır.

Bedia'nın ut dersi aldığı Musevi Hoca Y... Bedia'ya, “Mail'in geceleri Helûla'nın yanında geçirdiğini, bulduğunu onlara taşıdığını” söylemesi üzerine Bedia, “—Biliyorum hepsini biliyorum!” (*Ûdî*, s.102) cevabını verir. Ama ona engel olmak için herhangi bir teşebbüste bulunmaz. Durum bir yıl böyle devam eder.

Musiki âleminde herkes Mâil'in Helûla ile yaşadığını öğrenmiştir. Bir müzik faslında Helûla, verilen arada Bedia'nın yanına gelir ve onunla Mâil hak-

kında konuşmak ister. Onunla yüzleşmek istemeyen Bedia, yanına gelen Helûla'ya kadınlık ve iffet dersi verir.

“— Sitti Bedia! Beni affeylemenizi rica ederim, dedi. Bedia bilâ fütür:

— Neden dolayı?

— Herkesin bildiği gibi elbette sizin bildiğiniz şeyden dolayı!.. Sitti!.. Bizim gibi sanatkâr olanlar sizin kadrinizi takdir eyleyeceğinden size karşı lâzım gelen riayette kusur etmemek hususunda borçlu olduğumuzu bilmez değilim!

Bedia Helûla'nın sözünü keserek:

— Sanatkâr dediğiniz kimler oluyor?... Siz de kendinizi sanatkârlar sınıfına mı koyuyorsunuz?..” (*Ûdî*, s.105-106).

Diyerek Helûla'yı azarlar. Helûla, Bedia'ya yaptığı işi normal bir şeymiş gibi anlatır. Bedia'ya, kocasının parasında gözü olmadığını, onu gerçekten sevdiğini söyler. Evli bir kadına onun kocasını sevdiğini söyleyebilmesi bir kadının ne kalitede olduğunu göstermektedir. Bedia, böyle aptalca bir ifadeye karşı gülmeye başlar. Helûla, kocasından onu ayırdığı için üzgün olduğunu, ancak bunu, “aşk ve sevdâ ile” (*Ûdî*, s.107) yaptığını söyleyince Bedia ona acı bir tebessümle şu cevabı verir:

“—Zavallı Helûla!.. Sen herkesi aldatmak size aldanmayı kendilerine bir zevk için aldanan gürûh-ı sefâhat-perestânı kandırmak gibi midir sanıyorsun? Seviyorsun öyle mi?... Ah! Tuhaf! Siz insan sever misiniz? Siz bir adamın zatına, şahsına olunan muhabbet nedir onu bilir misiniz?.. Siz aşktan, muhabbetten anlar mısınız? Zavallı! Eğer öyle olsa kalpleriniz öyle binlerce aşk ve sevdalar ile dola dola çatlamış, parçalanmış, fersudeleşmiş, lime lime olmuş bulunur da hurda bir testinin su tutamaması gibi şimdi de Mâil'in muhabbetini tutacak yer bulunmaz! Hâlbuki sizin yürekleriniz pek sağlam ve pek katı olduğu görülür. Aşk ve muhabbet bir kere dahi girmiş olduğu kalbi ne hâle getirdiğini siz bilmezsiniz. Hicranın, hıyanetin öyle kalplere açacağı yaraların sızılarını hiç hissetmemişsinizdir.” (*Ûdî*, s.108-109).

Bu sözler karşısında Helûla, kendisini aklamaya çalışır. Babasının erken yaşta öldüğünü, annesinin dul kaldığını ve üç çocuğu olduğunu, amca ve dayısının onlara el uzatmadığını anlatarak ailenin geçimini sağlaması için annesinin ve kendisinin çalışmak mecburiyetinde olduğunu ifade eder. Helûla, Bedia'ya, “Dul bir kadın üç çocuğuyla sefil kalırsa koca bulmak kolay mıdır? Kadın kazanmaya mecbur olduğunda ise handelerinden, gamzelerinden başka satacak ne sermaye ve meta' bulabilir?” (*Ûdî*, s.112) diye sorar. Bu konuşma uzun bir şekilde devam eder. Bedia, kocasının metresine son bir hayat dersi vererek kocasını artık sevme-

diğini, bir kadın için iffetsiz yaşamaktansa ölmenin daha ehven olacağını ifade ederek hem iffetli kadınları tanımlar hem de kocasına dolaylı yoldan mesaj gönderir. Kocasını Helûla'ya bıraktığını belirterek sözlerini sürdürür:

“Muhafaza-yı hayattan bahsediyorsun! Onlar iffetlerinin muhafazası kabil olamayacak ise hayatlarının muhafazasını da istemezler. Onlar iffetsiz bir hayat istemezler! İffet dâhilinde kazanılmayacak olan altınlara, elmaslara birer tekme vururlar. Onlara bedel bir kuru ekmeğe kanaat ederler. Açlıktan ölmeye, soğuktan donmaya da razı olurlar. Onlar iffetten aldıkları lezzeti afif kalmaya olan tefahürlerini hiçbir şeyde bulamayacaklarını bilirler.” (Üdi, s.118).

Bedia'nın gönderdiği mesaj Helûla tarafından Mail'e hemen ulaştırılır. Helûla durumu Mail'e anlatınca Mail apar topar eve gelip Bedia'ya saldırır. “Beni sevmiyorsun öyle mi? Beni istemiyorsun, beni terk edeceksin öyle mi?” (Üdi, s.124) demesine mukabil Bedia, mesajın kocasına ulaşmasından dolayı içten içe mutlu olursa da bu üzüntüye fazla dayanamaz ve rahatsızlanır. Daha sonra Mâil, Bedia'nın dizlerine kapanarak ondan kendini affetmesini ister. Mâil, Bedia'ya Helûla'dan kurtulmak istediğini ama bir türlü kendini ondan kurtaramadığını belirtir. Bedia bu itirafları fırsat bilerek kocasına şunları söyler:

“— A!... Bey sihir falan dediğin senin kötü huyundur. Öyle çareler arayacak isen hemşirene müracaat et! Ben senin zevcenim!... Fakat mademki bunu sen açtın, mademki bana hıyanetini, hakaretini kendin söyledin benim üzerime başka bir kadın sevdiğini kendin itiraf eyledin. Bundan sonra tabiatıyla iş bu halde kalamaz.

— Ne demek istiyorsun?..

— Beni sevmeyen, beni istemeyen bir adamla oturup kendimi ona bar etmek, onun başına musallat olmak istemem! Haysiyet-i nisvâniyemi ayaklar altına alamam!.. İşte bu kadar.” (Üdi, s.137-138).

Bedia, evi terk etmek için kocasının her şeyi itiraf edişine kadar bekleyip kendince haklı bir sebep bularak Şem'i'ye gizlice bir mektup gönderir. Şem'i, kölesi Rüstem'i Bedia'yı almak için gönderir. Mâil, karısını göndermemek için elinden gelen her şeyi yaparsa da bunda başarılı olamaz. Bedia, kardeşinin yanında sağlığına kavuşur. Kocasının yazdığı mektuplara cevap vermez. Üç ay sonra Şem'i'nin, Mâil'e gönderdiği boşanma talebi, Mâil tarafından reddedilir. Bunun üzerine avukat tutulur ve boşanma talep edilir. Nikâh hakkı ve mallar geri istenilmez. Mâil davadan kurtulabilmek için kendini Selanik'e tayin ettirir. Kısa süre sonra orada öldüğü haberi gelir.

Bedia üzüntüsünü unutmak için abisinden İstanbul'a gitme izni alır. Vapur, Beyrut'a gelince orada bir gece konaklar. Beyrut'ta bulunan ahbabının yanına giden Bedia, orada çarşafli bir kadının kendine seslenmesiyle şaşırır. Bu kadın Helûla'dır. Helûla ona minnettar olduğunu, onun sayesinde namuslu bir hayata kavuştuğunu ifade eder. Bedia şaşkındır. İstanbul'a gitmek üzere vapura bindiğinde duyguları karmakarışıktır ve kocasını hâlâ sevmektedir.

3.1.7. Halit Ziya Uşaklıgil'in Eseri: Mai ve Siyah³⁸⁵

Bir nesil namına yazılan ve hayal kırıklığının romanı olarak bilinen Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* romanında eşini bir metresle aldatan, bu sebeple ailesini ve kendini sefaletle duçar eden Raci'nin hikâyesinden bahsedilir. Raci, roman kahramanı Ahmet Cemil'in düşmanı, eski edebiyat taraftarı, içkiye düşkün ve gece hayatına meyyal olarak tarif edilmiştir. Bu tarifte Servetifünun'a muhalif kalemlerin küçümsenişini sezmemek mümkün değildir.

Ahmet Cemil, sahib-i imtiyaz Hüseyin Baha ve idare memuru Ahmet Şevki Efendi bir gün Mir'at-ı Şuun matbaasında otururken aralarında geçen konuşmada Raci'nin durumu gündeme gelmiştir.

“Sahib-i imtiyaz gelince dedi ki:

— Allah cezasını versin! Islah olmayacak, evde kendisini bekleyen karısını, çocuğunu düşünmek yok ki... Yine oraya gitti... Ötekilerini de beraber sürükledi. Biz üç kişi kaldık; artık yola çıksak...

Ahmet Cemil, Raci'nin ikide birde Palais de Cristal'de geç vakte kadar kaldıktan sonra geceyi de evinden başka bir yerde geçirdiğini bilirdi. Kaç kere bedbaht karısı; matbaanın kapısına kadar gelerek beş altı yaşındaki yavrusuyla kocasını arattırması, Ahmet Cemil ile beraber bütün arkadaşlarını ne cevap vermek lazım geleceğinde mütehayyir bırakmış idi.” (*Mai ve Siyah*, s.29-30).

Raci'nin eve barka uğramayışı, eşini ve çocuğunu ihmal edişi, rakip olmalarına rağmen merhametli bir genç olan Ahmet Cemil'i üzmüştür. Romancı, Raci tipini çizerken Ahmet Cemil ve neslini arındırmış, onları masumane hayaller peşinde koşan bireyler olarak tasvir etmiştir. Rakiplerini ise sefil bir hayatın mümes-

³⁸⁵Eser önce Servetifünûn Dergisi'nde tefrika edilmiş, ardından da kitap olarak basılmıştır. Eser 1313 yılında kitap olarak basılmıştır. Uşaklıgil Halit Ziya, *Mai ve Siyah* (İstanbul: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1317/1900). Burada yapılan alıntılarda eserin 1317/1900 baskısı kullanılmıştır.

sili olarak göstermeye çalışmıştır. Romanın, Servetifünun neslini anlattığı bilinmektedir. Bu durumda karşıdakiler Ahmet Mithat ve onun etrafındakilerdir. Raci de onları temsil etmektedir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Raci'nin, eşini nasıl aldattığı daha detaylı bir şekilde gözler önüne getirilecektir. Bunun için seçilen olay ise son derece dramatiktir. Ahmet Şevki Efendi, Ahmet Cemil'le yaptıkları sohbette Raci'nin yine eve gitmediğinden bahsederek evlilik hakkındaki fikirlerini sıralar. Kızların talihsizliğinden yakınırken kapıda bekleyen Raci'nin oğlu Nedim'i görür. Nedim annesinin onlarla bir şeyler konuşmak istediğini söyler. Bunun üzerine içeri davet edilen Raci'nin eşi, onlara utana sıkıla derdini anlatır. Oraya kocasını sormak için gelmediğini, kendini aramayan adamı aramanın anlamsız olduğunu belirterek konuşmasına devam eder.

“— (...) Biz, zavallı kadınlar kocalarımızın bizden kaçtıklarını görürüz de ekseriyet üzere kimin için bizi terk ettiklerini de bilmeyiz. Kaç kere niyet ettim, şu babasının bir güler yüzünü görmeye muvaffak olamayan çocuğu elinden tutup o kadın her kim ise ona kadar götürmek, “Hanım, bakınız, bu çocuk babasına muhtaç bir çocuk, eğer o eve gelmeyecek olursa bu çocuk genç anasının daima ağlayan gözlerinin önünde yavaş yavaş ölecek. Buna acıyınız. Babasını bırakınız!” demek istedim... Fakat bilir miyim, o kadın kimdir? Kocam kimin için karısını, çocuğunu bırakıp da gidiyor?..”
(*Mai ve Siyah*, s.104-105).

Bu satılar kadının kocasından umudunu kesişini ifade ettiği kadar hemcinsinin duyarsızlığının da imasını taşımaktadır. Konuşmada bir yandan kadere rıza, öbür yandan yerleşik düzene isyan vardır. Kadın, Raci'nin evde ne kadar değerli eşya varsa sattığını, yüzüğünü, bileziğini kocasına verdiğini anlattıktan sonra oğlunun gelecek garantisi olan demiryolu hisselerini de almak istediğini beyan eder. Ancak oğlunun istikbal teminatı olan kâğıtları Raci'ye vermediğini de ekler. Bundan sonra sözleri boğazında düğümlenir. Bu facianın karşısında Ahmetler, “bir hiss-i hürmet ve merhametle sükût” (*Mai ve Siyah*, s.107) ederek kadına ve çocuğuna acırlar.

Kadın, kendisinin temizlik yaparak ve dikiş dikerek geçinebileceğini, ancak oğlunun okuması gerektiğini ifade eder. Bunun üzerine Ahmet Şevki Efendi, Nedim'i matbaaya alıp eğitebileceklerini söyler. Raci ile ilgili birkaç kelime söylemek isteyince kadın onu susturur ve “Kocam, o, ne isterse yapsın” (*Mai ve Si-*

yah, s.109) şeklinde bir cevap verir. Böylece kadın tek düşüncesinin çocuğunun geleceği olduğunu belirtmiş olur.

Anlatıcı, Raci'nin eşini aldatmasıyla ilgili ilk etapta etkilenenler üzerinden gider. Daha sonra ise Raci'yi kendine esir eden kadının ve Raci'nin gittiği mekânın tanıtımına geçer. Gazete çalışanlarından Saip ve Sait, Raci'yle birlikte gece gittikleri mekâna dair açıklamalarda bulunurlar. Ahmet Şevki Efendi, Raci'yi sorunca onun içip sızdığı, “orada murdar, ellilik bir kariya tutul[duğu]” (*Mai ve Siyah*, s.112) cevabını verirler. Alman kadının Raci'ye nazlar, cilveler yaptığını, Raci'nin ona baygın baygın bakarak şiirler söylediğini, kadının bu şiirleri anlamadığını da eklerler.

Raci'nin durumuna dair bir başka örnek de Ahmet Cemil ve Ahmet Şevki Efendi'nin eğlenmek için gittikleri mekânda gerçekleşir. Ahmet Şevki Efendi, Raci'yi eğlenmek için gittikleri yerde görecekleri kehanetinde bulunur. Etraflarında gördükleri insanlar hakkında konuşurken konu, karı koca arasındaki sadakatsizlik meselesine gelir. Onlara göre, karı ile koca arasına soğukluk girince sevgide eksilme olmaktadır. Ahmet Şevki Efendi, arada soğukluk vuku bulunca artık erkeğin de kadının da kendi haklılığını savunduğunu, içinde buldukları durumun sebebinin yekdiğeri olduğunu iddia etmeye başladıklarını ifade ederek sözü Raci'ye getirir: “İşte Raci! Kim bilir, karısına hıyanet etmek için kendisini ne kadar haklı bulur!” (*Mai ve Siyah*, s.150) der. Ahmet Şevki Efendi'nin kehaneti gerçekleşir ve gittikleri Palais de Cristal'de Raci'ye rastlarlar. Raci, kuliste metresi Alman kadının makyajını bitirmesini beklemektedir. Kadın kendini bekleyen Raci'yi, “Ben istemez, git buradan!” diyerek yanından kovar. Bu kovuluşa şahit olan Ahmet Şevki Efendi'nin dudaklarından, “İşte biçare karısının intikamı!” (*Mai ve Siyah*, s.167) cümlesi dökülür. Raci, yalnızca ailesini düşünen kendisine sadık olan eşine sadakatsizliğinin cezasını böylece çeker. Alman kadının Raci'yi terk ediş nedeni elbette parasaldır. Raci elinde avucunda ne varsa bu kadına yedirmiş, paralar bitince de bütün metreslerin yaptığı gibi bu kadın da onu terk etmiştir. Alman kadının onu terk etmesi karşısında kendini iyice içkiye veren Raci'nin sağlığı her geçen gün bozular. Raci, arkadaşlarının yardımıyla Guraba Hastanesi'ne yatırılır.

3.1.8. Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Eserleri

3.1.8.1. Mürebbiye

Hüseyin Rahmi *Mürebbiye* romanında daha önce metres olan mürebbiye Angel, geldiği konaktaki bütün erkekleri kendine ram etmiş, böylece evli erkeklerin karılarını aldatmalarına sebep olmuş, bekârların ise zina işlemlerini sağlamıştır. Paris'in sefahat kokan sokaklarından birinde aşüfte bir kadının kızı olarak doğan Angel, ergenlik çağından itibaren tıpkı annesi gibi aşüftelikte maharet kesp etmeye başlamıştır. Angel annesinden devraldığı aşüftelik mirasıyla Paris'te fahişelik mesleğinde tanınmış bir usta hâline gelir. Bu ilişkileri neticesinde bir gün hamile kalınca çocuğu şair/yazar Baudelaire'e yamamak ister. Baudelaire'den, yeni yazdığı kitabın telifinden aldığı para karşılığında hak iddia etmekten vazgeçer. Aldığı parayı kısa sürede tükettikten sonra çocuğu annesine bırakıp zengin bir tüccar olan Mösyö Maksim'in metresi olur. Maksim iş için İstanbul'a gelince onunla birlikte o da İstanbul'a gelir. Burada bir Rum genciyle sevişmeye başlayan Angel'i yakalayan Maksim, onu dövdükten sonra sokağa atar. Ortada kalan Angel, bir Fransız aileye kendini namuslu bir kız olarak tanıttıktan sonra Dehri Efendi konağına mürebbiye olarak katılır.

3.1.8.2. Metres

Hüseyin Rahmi *Metres* romanında, toplumsal bozulmayı ve yanlış Batılılaşmayı bir ailenin özelinde ve komiğin eşliğinde mesaj verici bir arzuyla anlatmaktadır. Eserde İstanbul'un elit semtlerinde yaşayan kibar tiplerin, Batılı/çağdaş olduklarını göstermek için birbirleriyle yarışırçasına metres peşinde koşmakta oldukları müşahede edilmektedir. Evli olan roman kahramanlarının eşlerini metres tutarak aldatmaları ve bunu yaparken de çağdaş olduklarını sanmaları eleştirilmiştir. Metres vesilesi ile aldatma ve sadakat ikilemi de işlenmiştir.

Hami Bey, Firûze Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelir. Oğlu Hami beş yaşına girdiği zaman Şâdi Efendi vefat eder. Firûze Hanım'a kocasından çok büyük bir miras kalır. Ancak bu mirasın büyük bir kısmı vekilharçlar ve evin hizmetçileri tarafından çalınırsa da geriye kalan para ve mal yine azımsanmayacak ölçüdedir. Eşinin ölümünden sonra Firûze Hanım kendisi ile parası için evlenmek isteyenlere pek kulak asmamış, vur patlasın çal oynasın gününü gün etmeye, kocasının

dan kalan paraları âşıklarıyla yemeye başlamıştır. Kısa süre içinde eve müzisyen cariyeler alınmış, evde mükellef bir orkestra kurulmuş, israfın bini bir para olmuştur. Firûze Hanım, Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanındaki Ziba Hanımefendi gibi çevresinde sefahat âlemleri sebebiyle iyice tanınmıştır. *Nur Baba* romanında da müzik ile sefahat birlikte anılmıştır.

Yaşlandıkça uslanması beklenen Firûze Hanım bir türlü ruhundaki şehvet ateşini söndürememiştir. O, bu yönüyle *Aşk-ı Memnu*'nun Firdevs Hanım'ına benzemektedir. Genç görünmek için her ne gerekiyorsa yaptırmaktan geri durmamıştır. Oğlu Hami'nin, Müştak Bey'in metresini elinden alması sonucu intikam için Müştak Bey ve arkadaşı şair Reyhan Bey'in oyunu neticesinde ahir ömründe Reyhan'ın kapatması olmuştur.

Hami zekâ ve anlayış noktasında çok yetersiz bir çocuktur. Annesi onu özensiz bir eğitimle yetiştirmiştir. Tuttuğu hocaların, çocuğun isteğine göre ders yapmasını emretmiştir. Yarım akıllı olan Hami derslerden sıkıldığı zaman hocalarını maskaraya çevirip onlarla çocuk oyunları oynamaktadır. Eğitimi dersten ziyade oyunla geçtiği için bilgi noktasında yarım yamalak yetişmiştir. Bilgi eksikliği nedeniyle Batılılaşmayı yanlış anlamıştır.

Hami yetişkin bir çağa geldiği zaman İstanbul'un ne kadar eğlence merkezi varsa öğrenmiştir. İstanbul'un sefahat âlemlerine dadanması alafranga bir kadın da olsa annesi Firûze Hanım'ı endişelendirince oğlunu evlendirmeye karar vermiştir. Firuze Hanım, oğluna eş olarak eve getireceği kızın okuma yazma bilmesini ve saf olmasını özellikle ister. Çünkü o, evin içinde kendi hovardalıklarına mani olacak ve evin düzenine müdahale edecek bir rakip istememektedir. Saffet adında ismiyle müsemma on beş yaşında bir kız bulunur ve düğün yapılır. Ancak Hami kısa süre sonra Saffet'ten sıkılarak annesinin izniyle Paris'e gitmek ister. Annesi, kendi gönül maceralarını rahat yaşayabilmek için bir süre Hami'nin ayakaltından çekilmesine razı olur.

Paris dönüşü tam bir şık/züppe/dandi olan Hami, eşi Saffet'i görünüş ve yaşayış noktasında değiştirmeye çalışır. Romanın giriş bölümünde bayan terzisiyle şişman bir kadın olan Saffet Hanım'ın korse sebebiyle muhavereleri hayli komiktir. Bu konuşmada kocasının ondan değişmesini istediğini terziye söylediği

zaman terzi, bu isteğin arkasında kocasının metres tutmuş olması ihtimalini Saffet'e anlatır.

“Modist— Boş lâf etmeyiniz Hanımefendim. Bu kelâmınız düpedüz mefhumsuzdur. Karısile hır gür kesilen bir erkek metresiyle şeker kaymak olur. O da sizden sonra nikâhla evlenmez de bir metres alır.. Şimdi Evropada böyledir. “Mariyaj” ile vakit geçiren bir erkeği orada mum ile arasan bulamazsın. Kaç senedir Parizde “moralist”ler: “evleniniz! Çocuk ediniz, yoksa Fransanın kalabalığı sönüyor!” diye bingır bingır bağıyorlar.

Saffet Hanım— (Mütehayyirane) Metres nedir madam?” (*Metres*, s.11).

Diye sorunca Modist metresin ne demek olduğunu Saffet Hanım'a şöyle açıklar:

“Modist— Bir erkek bir kariya alakalanıp ta onunla hocanın, yahut papasın haberi olmadan yani nikâhsız karı koca şeklinde yaşar ise o herife (Aman) kariya (metres) derler. Yarım saatlikten tut ta beş on seneliğine kadar (metres) vardır.

Saffet Hanımın çehresi gelincik gibi kızarak:

— Ha anladım; kapatma...” (*Metres*, s.17).

Böylece Saffet'in dünyasına metres kavramı girmiş olur. Geleneksel hayatta “kapatma” kavramıyla tanımlanan bireysel fahişelik, Batılılaşınca isim değiştirerek “metres” unvanını alır. Hami Bey Paris'ten döndükten sonra Beyoğlu'nda kendisine bir metres bulmak için dolaşır. Çünkü Paris'in en önemli çağdaşlaşma işareti erkeğin kendine bir metres bulabilmesidir. Hami, Paris'te öğrendiği çağdaşlaşma işaretini İstanbul'da da devam ettirmek arzusundadır. Bunun için dolaşırken Parnas isimli bir Fransız metres bulur. Metresleri elde tutmak için gereken şeyin para olduğunu bilmektedir. Paraya sahip olduğu için kısa sürede Parnas'ı kendine ait bir eve yerleştirir. Zamanının büyük bir bölümünü metresine ayıran Hami kendi asıl evine nadiren uğrar. Hami'nin karısı Saffet Hanım, onun metresi olduğunu öğrenince kendi kendine metreslere ve onları getiren gemilere beddua eder.

“Çapkın koca, kıskançlık üzüntüsü bu! Kolay mı? Bir erkeğin gözü dışarıda olursa, artık o evin tadı tuzu kalır mı? Evlere şenlik, bu “metres” denilen âfet öyle gel geç muhabbetlere benzemiyor ki... Bu nam altında birçok bigünah hanımların kocalarını zapteden o kabartma saçlı, tüğlü şapkalı karıların buralara getiren gemilerin İlâhi dipleri delinsin...” (*Metres*, s.168).

Saffet Hanım, kocasının kendisini aldatmasına karşılık ona metresini terk etmesi için yalvarır. Hami'ye, onun istediği şekilde bir kadın olacağı teminatını dahi verir.

“Hâmi Bey’in bir müddet gizli tutulan metresi meydana çıktığı zaman biçare Saffet ne kadar gözyaşı döktü. Kocasının ayaklarına kapanarak:

— İki gözüm beyim... Korsa giyerim, piyano, dans meşkederim, fransızca öğrenirim, ne emredersen yaparım. Her cefanı çekerim. İstedğin vakit beni kırbaçla döv... Kulun, kurbanın olayım... Tek o frenk karısını terket.” (*Metres*, s.168).

Hami, Parnas'ı metres olarak tutarken Parnas'ın eski sevgilisi Müştak Bey ve aşk ortağı Reyhan Bey'in de düşmanlığını kazanmıştır. Müştak Bey, Hami'den önce sahip olduğu metresi Parnas'a para yetiremeyince dostu olarak düşündüğü Reyhan'dan metresine yedirmek için borç para ister. Reyhan borç vermeyi Parnas'la tanıştırılma şartına bağlar. Bundaki amacı haftada birkaç gün Parnas'la birlikte olmaktır. Başta bu ortaklık ilişkisine Müştak itiraz ederse de parasızlık ve Parnas aşkı sebebiyle bu teklifi kabul eder. Bir süre ilişkileri tasarladıkları gibi devam eder. Ancak her ikisinin de parası bitince Parnas onlardan hemen yüz çevirir. Onlara göre daha zengin olan Hami'yle yaşamaya başlar. İşte bu sebeple ortaklar Hami'den intikam almak için plan kurarlar. Buna göre Müştak, Hami'nin karısı Saffet'i, Reyhan da Hami'nin annesi Firûze'yi ayartacaktır. Bunun için kadınlara aşk mektupları yazarlar. Firûze ısrarla kendisine mektup yazan zatı sonunda koynuna alırken, Müştak ise Saffet'e ulaşma ve onun koynuna girmede başarılı olamaz. Zaten o, giriştiği hiçbir aşk teşebbüsünde başarılı olamamış tipik bir Felatun örneğidir.

Hami, Parnas'la ilişkiden sıkılmaya başlayınca kısa bir süreliğine evini, çocuğunu ve annesini ihmal ettiği aklına gelir. Bu düşünceler çok uzun sürmeyecek tekrar eski yaşamına döner. Metres tutarak ailesini ihmal eden bireylerin yaşadığı bu psikoloji Nabizade'nin *Zehra* romanında Suphi'nin yaşadığı geçici pişmanlığa benzer. Metresten bıkmaya başlayan Hami'ye metresinin onu, Reyhan'la aldattığına dair imzasız bir ihbar mektubu alır. Mektubu Reyhan'ın, Firûze ile ilişkisi yanında Firûze'den kotardıklarıyla Parnas'la da ilişkiye girdiğini öğrenen Müştak Bey yazmıştır. Çünkü o, bütün aşk teşebbüslerinde başarısız olmuştur. Bu nedenle Reyhan'ı kıskanmaktadır. Müştak Bey mektupta uzun uzun Hami'ye neler yapması gerektiğini anlatır. Fransa'da bir âşığın metresini başkasıyla yakaladı-

ğı zaman onunla düello yaptığını belirterek Fransız edebiyatında romanların bu vakaları anlattığını da ekler.

Aldığı bu mektup üzerine Hami metresinden intikam almak için revolverini beline takıp onun evini gözetler. Bu gözetleme esnasında apartmanda değişik aldatma hadiselerine şahit olur. Evin üçüncü katında oturan kuyumcunun karısının başka bir adama öpücük yolladığını görür. Kadının kocasına karşı hıyanetine çok öfkelenir. İçinden kadına aşüfte diyerek onu tokatlama hissi duyar. Bu noktada aldatılma duygusunun Hami'nin aklını başına getirdiği de söylenebilir. Uzun bir süreden sonra ilk kez aklına tekrar ailesi gelmiştir ve kendi kendine aldatma-sadakat muhakemeleri yapmaya başlar.

Anlatıcı bu olayda eşini bir metresle aldatan Hami'nin başka birinin eşini aldatışına şahit olduğu zaman verdiği tepkiyle kendi durumunu düşünemediğini göstermek istemektedir. Başkalarının yaptığı yanlış hemen fark edilirken insanın kendi hatasını görmesi veya anlaması bazen mümkün olmamakta, bazen de bu, zaman almaktadır. Aşağıdaki satırlar eserin vermek istediği mesajı da içerdiği için önemlidir.

“— Mel'un kahpe! Kocan seni beslemek, süsüne, tuvaletine para yetiştirmek, bütün arzularını yerine getirebilmek için erkenden işinin başına gitmiş, evinin refahına senin bahtiyarlığına uğraşiyor. Utanmaz! Sen burada elin erkeklerine avuç avuç puse gönderiyorsun. Bir münasebet düşerse inşaallah bu hıyanetini kocana haber vereyim...

Sözleriyle homurdandı; biraz sonra, bir kapı aşırı komşularından yetmiş beşlik bir ihtiyarı on dokuz yaşındaki beslemenin penbe yanaklarını sıkarken gördü; çok geçmedi, Hâminin uşağı Antuvan sokak kapısının önüne çıktı. Yoldan geçen pejmürde kıyafetli, fakat dolgun simali bir kızın kulağına esrarâmiz bir iki kelime fısıldayarak içeri çekti.

Bu sevda alışverişini gören Hâmi sabahleyin birkaç saat zarfında bu kadar âşıkane esrara mahrem oluşuna şaştı.” (*Metres*, s.325).

Yukarıda cereyan eden sadakatsizlik pasajları Hami'nin aklını başına getirmeye başlamıştır. Bu manzara karşısında kendine ait olan meşru ailesini düşünmeye başlar. Gerçek ve karşılıksız sevginin ancak onların kucağında mümkün olacağına ilk defa o anda anlar.

“O aralık aklına evvelâ oğlu Rıfki, sonra valdesi, en son evet, en son da zevcesi geldi; bu üçünden riyasız birer muhabbet bekliyebilirdi; şimdiye kadar bunlara karşı gösterdiği kayıtsızlıkları, ettiği hakaretleri düşündü. Parnas gibi bir frenk karısına

perestiş edip te en ziyade sevmesi lâzım gelenlerle daimî bir burudet, garaz ve nefret üzere yaşaması ne kadar takbih edilecek bir hal imiş?

Bu üçünü şimdiye kadar sevmeyip, görmek istemeyip te hayatının öyle elîm bir saatinde onların riyasız muhabbetlerinden teselli beklemek, şedit bir ihtiyaç üzerine bunları sevmek ve mukabeleten sevilmeğe istemek insanı yine insanlıktan nefret ettirecek bir hotperestlik değil midir?" (*Metres*, s.353).

Bu düşünceler içindeyken Reyhan'ın eve girdiğini görünce onun ardından evi basar. Onları yatakta çıplak halde yakalar. Ancak Reyhan'ı da Parnas'ı da öldüremez. Parnas, onlara medeni (!) Fransa âdetince düello yapmaları gerektiği tavsiyesinde bulunur. Düello yapmak için sözleşirler. Bu arada Parnas onlardan kurtulduktan sonra ilk gemi ile Paris'in yolunu tutar. Gitmeden önce Firûze Hanım'a oğlunun Reyhan'la düello yapacağını haber veren bir mektup gönderir. Mektubu alan Firûze Hanım düellonun olacağı Pınar Ormanı'na zar zor yetişir. Bu esnada Hami yerde can çekişmektedir. Hami, son defa pişmanlıkla karısına, oğluna ve anasına bakar ve ardından ölür. Reyhan tutuklanıp hapse atılır. Müştak, Parnas'ın vapurunun ardından el sallar.

Böylece metres için birbiriyle düello yapan bireylerden evli olan Hami ölecek, hovarda Reyhan hapse girerek cezasını bulurken, bütün aşk girişimlerinde başarısız olan Müştak Bey, Parnas'ın arkasından ancak el sallayabilmiştir. Düellonun yapılma sebebi Parnas ise arkasına bakmadan ilk gemi ile İstanbul'u terk etmiştir.

Firûze Hanım eve getireceği gelinin sıradan bir kız olması yanında okuma yazma bilmemesine ve dünyadan habersiz olmasına özen göstermiştir. Bir kaynana olarak rakibi olacağı kadının akıllı olmamasını arzulamaktadır. Saffet Hanım tam onun aradığı gibi bir kızıdır. Ailecek zengin olmalarına ve kendisine önemli miktarda bir akar kalmasına karşılık Saffet tam anlamıyla klasik bir alaturkadır. Aklından asla parasıyla kendisine özel bir yaşam kurma fikri geçmemektedir. Kendini tamamen eşine ve ailesine vakfetme arzusundadır.

Saffet Hanım, alafranga olması için kocası ve kaynanası tarafından sürekli tazyik edildiğinden Beyoğlu'na giderek alafranga giyinmeye ve süslenmeye çalışmaktadır. En yakın arkadaşı ve yardımcısı Hristiyan olan Meryem Dudu'dur. Meryem Dudu da hanımı gibi saf bir kızıdır.

Alafrangalık adabına kocasının ve kaynanasının ısrarı ile uymaya çalışan Saffet Hanım bu geçiş serüveninde birçok komik sahnelere vesile olur. Modistte korse giyim töreni ile başlayan komik sahneler roman boyunca sürüp gider. Şişman bir kadın olan Saffet, kocasının metres tutmasından sonra kısa süreli bir yaşam değiştirme şoku yaşar. Kılık kıyafet noktasında arzuladığı gibi olamadığı için bu hevesi çabuk söner. Ancak metresi sebebiyle kocasına diş bilemeye devam eder. Bir kadın olarak kendisine eşya muamelesi yapılması zoruna gitmektedir. Sevilmiyorsa bunun kanuni bir yolu olarak boşanma hakkı vardır. Ancak bütün meşru yollara karşı kör olan Hami bu yola da lakayt durmaktadır.

“Bütün mesâmatından sıhhat, hayat fişkiran o kanlı, kaynar vücudu, toprağı, suyu, iklimi fevkalâde fakat çiftçi elinden mahrum bir tarla gibi bereket istidadını göstermiyor hayat meyvalarını veremiyordu. Kocası Beyoğlundu bir frenk karisiyle kampsın, yaşasın; zavallı Saffet ekseri geceler sabahlara kadar gözyaşı döksün! Hikmeti sorulmaz, hayat yıpratıcı yorgunluğuna, tahammül olunmaz bir lâkaytlığa mahkûm olsun... Elbise, ayakkabı, şemsiye, baston hakkında câri olabilecek keyfe göre bir kullanış usulü niçin insanlara da teşmil ediliyor? Bir erkeğin üç paltosu olur. Bunlardan birini giyer, diğerlerini günlerle metrûk bırakabilir. Fakat bu tasarruf âdeti bir zevceye tatbik olunabilir mi? Bu mühim ciheti de gözden uzak tutmıyarak bir kadını almak gibi bırakmayı da meşrû kılmış... Saffet zevceliğe lâyük bir kadın değilse, o meziyetlerden mahrumsa, seviimlyorsa, ilânihâye sevilmeyecekse, onu lüzumsuz ev eşyası kabilinden hanenin bir köşesine atmamalı, külliye terketmelidir; belki kendisini bir alan, bir seven bulunur. Hakkında revâ görülen bu lâkaytlık Saffeti öldürüyordu.” (*Metres*, s.178).

Saffet Hanım yukarıdaki düşüncelerle birlikte boşanmadan başka meşru yollar olduğunu da ifade etmektedir. Kendisinin üstüne evlenilmesini, hatta karşı olmasına rağmen metres tutulmasını bile hoş görebileceğini düşünerek kocasından sadece ufacık bir sevgi istemektedir. En azından ayda bir kez kocasının zamanını ona hasretmesini beklemektedir.

“Hami haydi üstüne evlensin, on metres tutsun. Kaderlerinin bu yoldaki beliyelerine karşı ister istemez tahammül gösteren diğer kadınlar gibi Saffet de buna gayret ve metanetiyle sabretmeğe uğraşsın... Fakat bu fedakârlığa, bu çekilmez üzüntüye, elemelere mukabil göreceği mükâfat nedir? Hiç... Koca muhabbetinden, iltifatından, nüvazişinden hemen senelerle telezzüz hissesi görmeksizin bu hâle nasıl tahammül olunur? Bütün zamanını metresinin yanında geçiren o hayırsız koca bâri ayda bir gecelik kendinin olsa... Belki o zaman Saffet bu herife zevcim demeğe sıkılmazdı. Ona bu namı vermeğe kendinde bir hak görebilirdi.” (*Metres*, s.179).

Reyhan ile Müştak'ın, Hami'den intikam için kurduğu oyunda Saffet'e ulaşmak, onu kendine âşık etme işi Müştak'a düşmüştür. Bunun için o, Meryem Dudu vesilesiyle Saffet Hanım'a aşk mektupları göndermiştir. Gönderilen mektubu okuma yazma bilmediği için yazıcılardan birine okutan Meryem Dudu, Saffet Hanım'a durumu açınca o, başta böyle bir aşk talebine çok büyük bir tepki verirse de sevilme ve beğenilmek ihtiyacından bu teklife zamanla ısınmaya dahi başlamıştır. Bu aşk mektuplarından sonra aynanın karşısına geçip kendini muayene dahi etmiştir. Ancak karşı teşebbüse geçecek ne cesareti ne de namussuzluğu vardır. Geleneksel bir Osmanlı kadını olarak aklına hiçbir zaman eşine sadakatsizlik gelmemektedir.

3.1.8.3. Tesadüf

Hüseyin Rahmi *Tesadüf* romanında gönlünü bir fahişeye kaptıran kahramanın, metresine nikâh kıyması sonucu ilk eşinin ve çocuğunun ölmesi ve kendinin de sefaletle düşmesi anlatılmış, böylece üzerine kuma getirilen kadının dramı ele alınmıştır. Hüseyin Rahmi'nin sihir ve batıl inançlarla alakalı ilk romanı olan *Tesadüf*, aile anlayışına uyulmadan kurulan gayrimeşru ilişkilerin sebep olduğu kötü sonuçları göz önüne getirmesi yönüyle dikkate değerdir. Metres olarak yaşama alışkanlığında olan bir kadının, nikâh altına alınması dahi onu durduramamış, böyle bir kadınla yapılan evlilik hem onunla evlenenin hem de üzerine kuma getirilenin felaketini hazırlamıştır. Eser tesadüf gibi görünen ancak her birinin belli nedenleri olan olaylar üzerine kurgulanmıştır.

Çardaklı Bakıcı'ya bir gün Saibe adında bir kadın başvurur. Saibe Hanım, kocası Mail'in evini ihmal etmeye başladığını, gönlünü bir metrese kaptırdığını söyleyerek ondan yardım ister. Ondan birkaç gün sonra Şöhret isimli bir kadın gelip sevdiği adamın evli olduğunu, onun kendisine nikâh kıymasını sağlamasını Nefise Hanım'dan ister. Üst üste gelen iki kadının aynı adam için geldiklerini anlayan Nefise Hanım, onları sömürmek için her birinden diğeri ile ilgili bilgileri alır. Saibe'den Şöhret'le ilgili, Şöhret'ten Saibe ve Mail'le ilgili bilgileri alarak bu bilgileri yekdiğerine pazarlar. Akli sürekli çalışan Nefise Hanım'ın böylece anlattıkları gerçek çıkar ve inandırıcılığı daha da artar.

Mail Bey'in eşi Saibe Hanım küçüklüğünden beri hastalıklı, nazik, zayıf, çelimsiz, kansız ve solgun büyümüştür. Bu sebeple hassas birisidir ve olaylar karşısında çabuk müteessir olmaktadır. Saibe ve Mail'in mizacı birbirine benzemektedir. Her ikisi de asabi değişmelerin şiddetli ve hızlı olduğu bir mizaca sahiptir. Saibe'nin babası Safai Efendi, zengin olduğu için Saibe'yi isteyenler çoktur. Bu isteklilerin çoğu mal avcısı olan tipler olduğundan bu tür talipler aile tarafından geri çevrilmiştir. Kız, yirmi yaşına gelince onu evlendirmek için gayretler hızlanır. Hatta Saibe'nin fikrinin sorulması bile sağlanır. Ancak Saibe hayata yabancıdır ve evlilik hakkında olumlu bir fikre sahip değildir.

Safai Efendi'nin yakın dostu Merzuk Efendi'nin Mail adlı oğlu vardır. Mail, ergenlik çağına gelince hovarda arkadaşlar edinmeye başlar. Esasında iyi bir çocuk olan Mail, arkadaşları vesilesiyle kötü alışkanlıklar edinince babası oğlunu içine düştüğü durumdan kurtarmak için onu evlendirme kararı alır. Bunun için de dostu Safai Efendi'nin kızını oğluna önerir. Karşılıklı rıza ile evlilik gerçekleşir. İki sene çok güzel bir şekilde devam eden evlilik iki yılın sonunda Mail'in değişimi ile bozulmaya yüz tutar. Makbule adlı bir de kızları olur.

Mail, evliliklerinin ikinci yılından sonra iştahsız, uykusuz bir halde etrafta gezinmeye başlar. Çocuğunu bile sevmekten imtina etmektedir. Karısı bu durumu anlamlandıramadığı için kocasının hasta olduğunu düşünerek eve doktor çağırır. Yapılan muayeneden bir sonuç çıkmaz. Bunun üzerine Saibe'de kocasının sadakatine karşı daha önce aklına getirmedığı şüpheler uyanmaya başlar. Karısının sıkıştırmaları karşısında daha fazla tahammül edemeyen Mail, kendisinin bir fahişeye gönül verdiğini karısına açıklar. Karısından merhamet dilenir. Onu ancak karısının anlayışının kurtaracağını ona söyler. Bu fahişeyi çıldırasıya, ondan nefret ederek sevdiğini, onun gönül avcısı olduğunu bilerek ona bağlandığını, sevgisinin geçici murdar bir sevgi olduğunu beyan eder. Burada Mail'in tamamen iradesiz bir âşık olduğu görülür.

Karısı, ona eğer kendisini çok seviyorsa metresini terk etmesi gerektiğini söyleyince karısının ondan her istediğini yapacağını ama metresinden vazgeçemeyeceğini bildirir. “Buna ne senin itirâzâtın, ne anamın babamın tekdirleri, ne de kendi metânetim para eder... Bu hakikat-i müthişeyi anla, beni bu yoldan çevirmek mümkün olamayacağını bil...” (*Tesadüf*, s.237). Karısı, bu duruma taham-

mülünün mümkün olamayacağını söyler. Ama kocasını sevdiği için ondan boşanma arzusuna da düşmez.

Mail'in çalıştığı dairede Hayati adında okuması yazması kıt, bıçkın, tosun, güçlü bünyeli, çocuklukta yediği dayaklardan dolayı arsızlaşmış bir arkadaşı vardır. Hayati zaman zaman arkadaşlarını organize ederek Macuncu'daki kerhanelere onları eğlence için götürmektedir. Masrafı bölüşmek ve hesabı azaltmak için Mail'i de ikna etmeye çalışır. Mail evli olduğu için bu eğlence mekânına gelemeceğini beyan eder. Mesai arkadaşlarından Nebil Bey, ona kendi karısıyla kardeş gibi olduklarını, karısının onu abi diye çağırdığını anlatır. Mail bunun vicdansızlık olduğunu iddia edince Nebil Bey ona şöyle bir açıklamada bulunur:

“— Birader tek kadınla sebat etmiş bir erkek göster alnını karışlayayım... Yalnız ne var... Ettiğin hovardalıkları hanımdan saklamalı. Mümkün mertebe gizlemeli. Onu daima teminle bu hususta emniyetini kazanmalı. Kadınların çoğu öyledir. Bir kere emniyetleri kazanıldı mı? İş bitti. Artık kocalarının zen-dostluklarını gözleriyle görseler inanmazlar.” (*Tesadüf*, s.264).

Bu şekilde ikna edilen Mail, onlarla gitmeye razı olur. Arkadaşları eğlenirken eğlence evini gezen Mail, odanın birinde güzel ve çekici bir kız olan Şöhret'i görür. Onu görünce bu kız hakkında, “Kazara mezbeleye düşmüş, pür-taravet bir çiçek!..” (*Tesadüf*, s.273) diye düşünür. Onunla kısa bir sohbet eder. Cinsellikle karışık merhamet ekseninde gerçekleşen sohbette, Şöhret, Mail'e kendini acındırarak ona âşık olduğu bir adam bulunduğunu söyler. Mail'in şaşırması karşısında, kendisinin de bir insan olduğunu, onun da gönlü olduğu için sevmeye hakkı olduğunu belirtir. Bu cevap Mail'i çok etkiler.

Mail on gün sonra onu Kalpakçılar'da tekrar görür. Şöhret onu yine eve davet eder. Davete icabet eden Mail, Şöhret'le ayrı bir odaya geçer. Şöhret'in hayatını yarı acıma yarı şehvet hisleriyle merak ettiği için onunla yalnız kaldıkları odada, Şöhret'in hayat hikâyesi hakkında konuşurlar. Anası babası fakir olan kız, çok güzel olduğu için zengin bir adamın oğlu onunla evlenmek istemiştir. Düğünden önce damat adayı kızın ailesinin evde olmadığı bir gün onun yanına gelmiş ve bekâretini bozmuştur. Bu delikanlı olayın ardından bir daha ortalarda görülmemiştir. Bu olay üzerine hamile kalan kız, çocuğunu düşürmüştür. Şöhreti civarda yayılınca kerhane kadrosuna dâhil edilmiştir.

Mail onun hayat hikâyesinden çok etkilenir. Kerhaneye bir sonraki gidişinde Şöhret'i orada bulamaz. Onu, Şeyda Bey adında bir adamın kapatma olarak evine götürdüğünü öğrenir. Bir gün kendisine Şöhret'ten haber getiren bir kadın gelir. Kadın, Şöhret'in onu unutmadığını ve onunla buluşmak arzusunda olduğunu söyler ve Şöhret'in evde mahkûm gibi tutulduğunu haber verir. Bunun üzerine Mail'le Hayati birlikte Şöhret'i kaçırma planı yaparlar. Bir yolunu bulup onu kaçırarak Samatya'da ayrı bir eve taşırlar.

Uzun süre evine uğramayan Mail, eve döndüğü zaman karısıyla tartışır. Karısı ona Samatya'daki evi sorar. Mail her şeyi reddederse de karısının bu durumu nasıl öğrendiğini merak eder. Tartışma iyice kızışınca, "Ev tuttuğum vakit ne lâzım gelir?.. Üstünüze birkaç da evlenirsem kimin ne demeğe hakkı olabilir? Evet, tuttum. Bir kadın kapattım...Ne buyuracaksınız bakayım?.." (*Tesadüf*, s.509) şeklinde bir tehdit savurur. Saibe, "Ya o karı, ya ben!" (*Tesadüf*, s.510) diyerek son sözünü söyler. Aslında Saibe bütün olanları Nefise Hanım'dan haber almaktadır. Aynı şekilde Şöhret de Nefise Hanım'dan Saibe hakkında bilgi almaktadır. Olayları bizzat perde arkasından Çardaklı Bakıcı yani eski adıyla Nefise Hanım idare etmektedir.

Karı kocanın bu kavgasından sonra evi terk eden Mail, kapatmasına tuttuğu eve giderse de Şöhret'i evde bulamaz. Uzun süre bekledikten sonra Şöhret gece yarısı eve döner. Bu bekleyiş esnasında Mail, Şöhret'in intizamsız tuvalet masasıyla karısının intizamlı masasını karşılaştırır. Bu karşılaştırmada karısını yüceltirse de gönlüne söz geçiremez. Mail, eve dönen Şöhret'e sitem etmeye kalkışınca Şöhret onu tersleyerek kendisine nikâh kıyması gerektiğini söyler.

"— Fakatı makatı yok... Cariyeniz Mâil Beyin kapatması olmayaydım da, bilfarz Nâil Beyin kapatması olaydım, ne farkı vardı? Bir diğerinin kapatması olmayıp da sizin olduğum için günahım daha azaldı mı? (Ağlayarak) Siz beni cidden sevseydiniz, bu kötü namı üzerimden kaldırır, beni kendinize nikâhla, tövbekâr ederdiniz. Sizin bana olan muhabbetiniz kuru çaylarda boğulayımdan başka türlü bir şey mi? Bu halde beni sevmeniz cariyeniz için bir saadet değil, bilâkis büyük bir felâkettir. Çünkü beni sevdiğiniz müddetçe ben bu kötü namdan, bu (çirkef) hayattan kurtulamayacağım. Böyle felâketimi mucip olan sevgiye ben muhabbet mi derim? Ben diyemediğim gibi siz buna o namı vermeğe cesaret edebilir misiniz?.." (*Tesadüf*, s.539).

Şöhret, bir kapatma olarak yaşadığı sürece kendisinin hareketlerinin sınırlanamayacağını belirterek ancak nikâhla kendi adını temize çıkarabileceğini

Mail'e ifade eder. Mail böyle bir itap karşısında, karısının kendi hakkında hissettiklerini anlarsa da sabah olunca tekrar Şöhret'in dizleri dibine döner. Ona evden çıkmaması için yalvarır. Ağız ucuyla kabul cevabı alır. Mail, daireye döndüğü zaman Şeyda Bey'den bir mektup alır. Şeyda Bey, Şöhret'i geri getirmesini, aksi halde ailesine her şeyi açıklayacağını bildirince Mail tutuşur ve çözüm olarak meşruiyet zırlı olan Şöhret'le nikâhlanma fikrinde karar kılar.

Alelacele Şöhret'e dönen Mail, ona nikâh teklif ettiği zaman Şöhret cevap olarak Mail'in sadakatli olmadığını, sadık olsaydı kendi eşini aldatmayacağını belirtip, "hareminiz üzerine beni sevmezsiniz" (*Tesadüf*, s.572) diyerek önce evlenmeyi reddeder. Ardından "ortak üzerine varamam." (*Tesadüf*, s.573) cevabını verir. Ancak karısını boşarsa onunla evlenebileceğini de ekler. Sonra da evlilik için şartlarını sıralar:

"Hukuk-ı zevciyyede her suretle kendi Saibe'ye müreccah addolunmak, müddet-i medîde gaybubet için Mail'in hastalık vesaire nev'inden serdedeceği i'zarın hiçbiri kabul olunmamak, Şöhret'le olan nikâhın tarih-i akdinden itibaren nihayet altı ay zarfında Saibe tatlik olunmak vesaire..." (*Tesadüf*, s.580).

Bu şartlar karşılığında metres nikâhlanır. Mail bir hafta sonra Saibe'nin yanına döner. Saibe ile çocuğunun hasta olduğunu öğrenir. Saibe kocasının onu aldatması sebebiyle verem olmuştur. Mail, karısının sıkıştırmaları neticesinde evlendiğini itiraf eder. Bunun üzerine Saibe kocasına, "— Senin cezan o karının muhabbetidir. Şimdi anlamıyor isen bunun derece-i dehşetini sonra görürsün..." (*Tesadüf*, s.609) der. Şöhret'le nikâhlanan Mail, ilk karısı Saibe'nin yanında olduğu günlerde arkadaşı Hayati, Şöhret'le sevişerek arkadaşı Mail'e ihanet eder. İlişkileri her geçen gün daha da yakınlaşır. Metres âdetince davranan Şöhret, nikâhlansa da eski hayatına devam eder. Böylece Saibe'nin bedduası gerçekleşir.

Şöhret'in evinde olup bitenlerin Saibe Hanım tarafından nasıl hemen öğrenildiğini merak eden Mail, cevabı arkadaşı Hayati'den alır. Hayati, Şöhret'i dışarıya çıktığı zaman takip ettiğini, Şöhret'in de Saibe Hanım'ın da Cerrahpaşa taraflarında Hoca Nefise Hanım'a gittiklerini ve Nefise Hanım'ın, iki evden aldığı haberleri bir diğerine ilettiğini söyler. Mail Bey, artık ilk karısını boşamak arzusunda olduğu için bahane olarak karısının büyücüye gitmesini gösterir. Mail Bey'le Hayati, kiralık ev aramak bahanesiyle Cerrahpaşa'da Hoca Nefise Ha-

nım'ın bakıcı evi civarında gezinirler ve Saibe Hanım'ın Bakıcı Nefise Hanım'ın evine gelmesini beklerler.

Şöhret, Mail Bey'in eve uğramama nedenini Hoca Nefise Hanım'a sormak için randevusundan önce Nefise Hanım'ın bakıcı evine gider ve orada Saibe Hanım ve Mail Bey'le karşılaşır. Bu arada, romanın başındaki Gülsüm Hanım ve annesi, İmameciler ailesiyle birlikte kaptırdıkları para ve değerli eşyaları geri almak için Nefise Hanım'ın bakıcılık yaptığı eve baskına gelirler. Mail Bey, bakıcı evinde bulunduğu için karısı Saibe Hanım'ı orada boşar. Onu boşamak için aradığı sebep hâsıl olmuş olur. Saibe Hanım bayılır. İçeriye Şöhret gelir. Şöhret olup bitenler karşısında kendini haklı çıkarır ve Saibe Hanım'ı küçük düşürücü sözler sarf ederek Mail Bey'i suçlar. Bu olay üzerine Hoca Nefise Hanım tutuklanır.

3.1.8.4. Hakk'a Sığındık³⁸⁶

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hakk'a Sığındık* romanı Abdülhamit dönemi ile İttihat ve Terakki devri devlet adamlarının rüşvet ve iltimasla keselerini doldurup zenginleşmesinin eleştirildiği bir romandır. Eserin fonunda dindar görünen insanların sosyal adalet duygusundan uzaklaşarak halkın sefaletine rağmen, zevk u safa içinde yaşayışları işlenmiştir. Ayrıca kocası tarafından çok sayıda metresle aldatılan bir kadının dramına da değinilmiştir.

Hacı Ferhat Efendi, II. Abdülhamit dönemi harp zenginlerinden biridir ve fırsatçı bir tiptir. İki damadı vardır ve damatları da devletin hazinesinden çaldıklarıyla zengin olmuş kişilerdir. Hacı Ferhat Efendi'nin yakın komşusu İshak Efendi de İttihat ve Terakki sayesinde zengin olmuş ve lüks içinde hayat sürmektedir. Birbirine zıt iki dönemin zenginleri olmalarına karşın, bu zatlar kendilerini toplumdaki muhafaza etmek için "Hacı ve Hafız" sıfatlarını öne çıkarmışlardır. Onların lüks hayatına mukabil, civarın insanları açlık, yokluk ve sefalet içinde debelenmektedir. Mahalle halkı sefalet içinde yaşarken Hacı ile Hafız ailesinin lüks içinde yaşayışına beddualar yağdırmaktadır.

³⁸⁶Eserin ilk baskısı Matbaa-i Orhaniye tarafından 1335/1919 yılında yapılır. İkinci baskısı İbrahim Hilmi Bey tarafından Latin Harfleriyle 1950 yılında gerçekleştirilir. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Hakk'a Sığındık-İşitilmemiş Bir Vak'a* (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1950). Burada yapılan alıntılarda eserin 1950 baskısı kullanılmıştır.

Bu iki zengin malından nemalanmak isteyenler, Aptal Veli Hazretleri adlı çakma bir şeyh —aslında Nüzhet Ulvi isimli bir gazetecidir— vasıtasıyla onlara oyun kurarlar. Aptal Veli adına yazılan tehdit mektuplarında, Hacı ve Hafız'ın, istedikleri rakamı göndermedikleri takdirde çocuklarının öleceği haber verilir. İlk talebi kabul etmeyen Hafız İshak'ın İspanyol nezlesi sebebiyle üst üste torunu, kızı ve oğlu ölür. Hacı Ferhat Efendi artık Aptal Veli Hazretleri'nin kerametine inanmaktadır. Aldığı tehdit mektubu vesilesiyle korkuya kapılarak, çocuklarını kontrol için harem dairesine iner. Burada kızı Nermin'i üzgün ve süzgün olarak görür. Onun İspanyol nezlesine yakalanmasından korkar. Ancak kızının derdi başkadır. Kocasını Methi'nin, onu aldattığını düşünmektedir.

Hacı Ferhat Efendi, kızı Nermin'in yanına harem dairesine indiği zaman, onu kendinden geçmiş, sere serpe yatar bir halde bulur. Bu durum karşısında kızının Aptal Veli'nin keramet olarak bildirdiği gibi, İspanyol nezlesine yakalandığını sanır. Ancak durum hiç de onun düşündüğü gibi olmamasına rağmen kızı ona İspanyol nezlesinden söz açar. Çünkü o, babasının yazıhanesine girip evrakları içinden Aptal Veli'den gelen mektupları okumuştur.

“Nermin kaç zamandır kocasını Methi Beyi kıskanmak işkencesiyle haraboluyor. Derdini kimselere açmıyor. Gizli gizli kendini yiyip bitiriyor. Methide para bol, pek bol olduğunu biliyor. Zevci bazı geceler geç, ve bazan hiç gelmiyor. Nerelerde kalıyor? Sorulan suallere birtakım martavallar okuyor... Her gelişinde üzeri yabancı levantalar kokuyor. Arasına elbiselerinde lepiska, uzun kadın saçları buluyor, iki gece evvel soyunurken, koynundan gayet şık bir kadın mendili düşürmüş ve Nermin bunu derhâl yakalıyor:

— Çabuk söyle Bey, bu nedir?

Methi mahcubane mendile bakarak:

— Bilmem?.

— Bilmediğin şey koynuna nasıl giriyor?.

— Seninle kavga ettirmek için muzip arkadaşlardan biri bunu oraya sokmuş olacak...

— Bir el koynuna kadar girer de nasıl haberin olmaz?..

— İşte ben de onu düşünüyorum.

— Nasreddin Hoca'nın şalgam hikâyesi...

Karı koca arasında böyle bir soru cevap geçmiş, öğündenberi Nermin Beyi ile lâkırdıyı kesmiş ve bitiyeniği hâlâ tamir olunamamıştı. Zavallı kadın yeisinden kan kusuyor ve etrafındakilere de kusturuyordu.” (*Hakk'a Sığındık*, s.34).

Kıskanç ve dengesiz bir kadın olan Nermin, kocasının eve geç geldiğini, elbiselerinde lepiska uzun saçlar bulduğunu, kadın mendiline tesadüf ettiğini söyler. Methi'nin onu aldattığını düşündüğü ve buna çok üzüldüğü için umutsuz bir durumdadır. Ancak babasına bu durumunu açıklayamaz. Kocasından boşanmak için vesileler aramaktadır. Babasının ısrarlı sorularına karşılık ölmek istediğini söyleyince Hacı Ferhat, “— Kız beni çıldırtacak mısın?” (*Hakk'a Sığındık*, s.34) der. Bunun üzerine Nermin, “Ne olursa ölene olur... Methi Bey de çarçabuk evlenir...” (*Hakk'a Sığındık*, s.35) şeklinde sitemkâr bir cevap verince, Hacı, kızının kocasıyla arasının bozuk olduğunu anlar. Nermin, babasına rüyasında Şeyh Efendi'yi gördüğünü ve Şeyh'in onu İspanyol nezlesinden kurtardığını, ancak kendisinin ona ölmek için yalvardığını anlatır. Kızı babasının sırrını yani Aptal Veli'yi bildiği için onu bu noktadan vurarak kocasından boşanabilmeyi kolaylaştırmak arzusundadır.

Nermin'in ablası Narin, İspanyol gribinden ölür. Ancak Nermin, ablasının ölümünden ziyade kocasını “kıskanmak ateşiyle yan[maktadır]”. (*Hakk'a Sığındık*, s.86) Babasının yazıhanesine anahtar uydurup Aptal Veli'nin ihtarnamesinin kopyasını almış ve kendi hakkında Aptal Veli'den talepte bulunmuştur. Bu talep mektubunda kocasını çok kıskandığını, artık aldatılmaya tahammülünün kalmadığını, kendisine kocasının başka kadınlarla münasebetleri olup olmadığını bildirmesini, aksi halde ablası gibi İspanyol nezlesinden öldürülmesini Aptal Veli'den ister. Bunun üzerine Aptal Veli'den şu cevabı alır:

“Hanım kızım, zevcinizin sevdiği bir kadın var mıdır? Anlamak istiyorsunuz. Methi Bey'in bir değil, üç kapatması var. Şişlide, Beşiktaşa, Kadıköyünde... Hangisini söyleyeyim?. Üçü de sizin elinize su dökemez müptezel ve harç-ı âlem metalar... Methi Bey size bu üçüyle sadakatsizlik ediyorsa göze aldıracağı bu kadar fedakârlık ve masarife rağmen kendisi onlardan seksen kişiyle hiyanet görüyor.”

“En namuskâr, zeki, ciddî bir erkek, sadakat va'di aldığı bir fahişenin elinde oyuncak, ikisinin arasında maskara, üçünün ortasında düpedüz p... olur. Tahammül sizin için ne kadar elim olursa olsun, kocanızı hâline terkediniz. Allah onun zevk ve sefahat yüzünden belâsını vermiş. Sabrediniz. Cezasını da kendi ef'aliyle tâyin etsin.” (*Hakk'a Sığındık*, s.86-87).

Aptal Veli, Nermin'e yazdığı cevabi mektubunda kocasının onu metreslerle aldatmasına karşılık, ilişkiye girdiği kadınların başka erkeklerle de sevişerek Methi'yi aldattığını, onun bu sebeple durumunun çok daha kötü olduğunu, eninde

sonunda yaptıklarının cezasını çekeceğini beyan eder. Klasik bir bakış açısıyla kocasını kendi hâline bırakmasını ona tavsiye eder. Methi metreslerle ilişki kurmaktadır. Metresler şehvet yolunun yolcusudurlar ve herkesin ortak malı oldukları için kendilerine bağlanan bireyi her zaman aldatmaktadırlar. Aptal Veli'nin bu noktada söylediği, kocasının daha çok aldatıldığı ifadesi doğru ve mantıklı bir ifadedir.

Nermin Hanım şüphesinin gerçek olduğunu öğrenince, şımarık ve asabi bir kadın olduğu için ayılıp bayılır ve konağı velveleye verir. Bu arada Methi Bey iki gündür konağa uğramamaktadır. Eve döndüğü zaman karısıyla arasında büyük bir tartışma başlar. Karısı, ona Aptal Veli'den kendine gelen mektubun hesabını sorunca, kocası her şeyi inkâr eder. Methi Bey mektubu karısından alıp Aptal Veli'nin kim olduğunu araştıran komiser Şinasi Bey'e götürür. Komiser, mektubu okuduktan sonra ona, gerçekten de metresleri olup olmadığını sorar. Methi Bey her şeyi itiraf etmek zorunda kalır.

— Beyefendi itiraf edelim ki oldukça muğlâk bir mesele karşısındayız. Cüretimi hüsnu niyetime bağışlayınız. Doğru bir cevap istirhamıyla bir sual iradıma müsaade buyurur musunuz?.

— Hay hay.. niçin doğru sövlemiyeyim?..

— Affedersiniz. Bu Şişli, Beşiktaş, Kadıköy kapatmalarının aslı var mı?.

Bu suale karşı Methi Bey afalladı. Meselenin şaka, hiyle götürür ciheti yoktu. Ciddî ve samimî olmak lüzumunu hissederek cevap verdi:

— Böyle bir noktada bir polis komiserine karşı hususî ahvalimden bahsetmek bana pek garip ve giran gelmekle beraber itiraf edeyim ki Aptalın zevceme olan ifşaatı aynı aynına doğru...

— Nereden biliyor?. Nasıl keşfetmiş?.

— Beni çıldırtan cihet de orası ya?.

— Tuhaf!... Bu herif hakikaten kudsî bir kuvvete malik...

— Üç metresimin de birbirlerinden haberleri yoktur. Zevcem ise hiçbir şey bilmiyordu. İster misiniz... Apal (Aptal) Veli Cenapları ailem yüzünden ticaretini genişletmek için metreslerime de birer mukaffa ihtarname göndersin?. Kapatmalarım da menkûham kadar beni hariçten kıskanırlar... Birbirlerini duyarlarsa felâkettir.

— Dört kadını birden şu zamanda iaşeten, kalben, ruhan, cismen idare, doğrusu her erkeğin kârı değil...

— Birinin vücudunu diğerine sezdirmemek şartıyla seksen kadını idare edebilirsiniz. Bir erkek için bu ne ayıptır, ne zillettir. Fakat mesele şimdi bu cihette değil... Etrafımızı saran muammada... Biz Veliye Aptal diyoruz. Herif bizi evire çevire mü-

kemmel dolandırıyor. Aptal o mu? Biz mi? Allah bilir. Hâdise daha feci safhalara girmeden bu cani Veliyi dest-i adalete teslim etmeliyiz...” (*Hakk'a Sığındık*, s.89-90).

Komiserin, olayın aslını öğrenmek vesilesi ile sorduğu sorulara mecburen doğru cevaplar vermek zorunda kalan hovarda bir tip olan Methi Bey, dört kadını birden idare ettiği için komiseri şaşırır. Burada dikkati çeken nokta kadınlara sezdirmemek şartıyla çok kadını idare edebilme maharetidir. Bunun ayıp ya da zillet olmadığı vurgulanır. Kapatma sayısının eşle toplandığında dört olması da manidardır. Bir eş üç metres/kapatma şeriatın dörde kadar evlenme hürriyetine atıf şeklinde de okunabilir. Kadınların kıskanç oldukları vurgulanırken, erkeğin çok kadını idare edebileceği dile getirilmiştir.

3.1.9. Kâşif Dehri'nin Eserleri

3.1.9.1. Mecnûne³⁸⁷

Osmanlı geleneksel hayatının derin bir yozlaşmaya uğradığı Meşrutiyet döneminde yazılan eserlerde elit bir kümenin yaşam tarzlarındaki sefihlik anlatılmaya çalışılmıştır. Kâşif Dehri *Mecnûne* romanında hayat şartları gereği mecburen kötü yola düşmüş bir kadının birkaç erkek tarafından metres olarak kullanılmasını, sonra onu seven bir erkek tarafından nikâhlanarak kurtarılmasını, ancak eski âşıkları tarafından tazyik edilmesini ve namuslu kalmak için direnmesine rağmen bir iftira sonucu kocası tarafından boşanmasını anlatır.

Roman bir zengin adam tarafından himaye edilen daha doğrusu metres olarak tutulan Zılâl'in evinde onun Nâmi adlı âşığıyla birlikteyken başlar. Sevgiliyle haftada bir gün buluşmalarını az gören Nâmi buna çare üretemediği için sürekli ağlamaktadır. Çünkü o, Zılâl'e gerçekten âşıktır ve sürekli onunla olmak arzusundadır. Nâmi'nin gözyaşlarına merhamet eden Zılâl ona, kendisinin “kirli bir kadın” (*Mecnûne*, s.7) olduğunu söyleyerek neden birlikte olamayacaklarını açıklamaya çalışır. Kısa bir özetle Nâmi'ye hayatını anlatır. Kendini satılık ve kirli bir kadın olarak tanımlar. İstemediği fuhşa düştüğünü, Nâmi'den başka iki kişiyle daha ilişkisi olduğunu, bunlardan birinin Yahya Efendi adında çok zengin

³⁸⁷Kâşif Dehri [Hüseyin Kâmi], *Mecnûne* (İstanbul: Tevsi-i Tıbaat Matbaası, 1328/1912). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

ve siyaseten güçlü bir adam, diğzerinin Rüştü adında delikanlı bir karaktere sahip biri olduğunu anlatır. Bu sebeple kendisinin, “bu iki serserinin esiri” olarak kurtulmasının zor olduğunu da ifade eder ve cümlelerine şöyle devam eder: “Ben bir kadını, aldatılmış, hıyanet edilmiş bir zavallı kadın ki bugün bütün erkeklerin huzûzâtına hasr-ı nefse mecbur edilmiştir.” (*Mecnûne*, s.16).

Zılâl ona hikâyesini anlattıktan sonra Nâmi'den kendini içine düştüğü bu sefih hayattan kurtarmasını ister. Bunun üzerine âşık Nâmi, Zılâl'e zengin adam olan Yahya Efendi'nin bahşettiği her şeyi terk ederek kendiyile gelmesini ister. Zılâl kurtulmak için onunla birlikte gider. Evi terk ederken hem Rüştü'ye hem de Yahya Efendi'ye birer mektup bırakır. Yahya Efendi'ye yazdığı mektupta, “Zılâl, Şer'-i Mübin dairesinde zevcine kavuştu.” ifadesiyle evlendiğini, bu sebeple onu Yahya Efendi'nin rahatsız etmemesi gerektiğini, Rüştü'ye yazdığı mektupta da aynı ifadelerle onun evlenen bir kadına saygı duyacağına inandığını söyler.

Aradan bir yıl geçer. Rüştü delikanlı biri olduğu için evli kadına saygı duyacağını ifade eder. Ama Yahya Efendi ihanete uğradığını düşünerek onu sürekli arar. Yahya Efendi bir yıllık bir uğraş sonunda Nuriye Kadın adlı bir ulakla ona mektupla ulaşır. Yahya Efendi yazdığı mektupta Zılâl'e eski saltanatlı günlerine dönmesini tavsiye eder. Kendinin Zılâl için her şeyi yapabileceğini, eskisi gibi ilişkilerine devam edebileceklerini ifade eder. Bu noktada romanda birtakım zıtlıkların olduğu görülür. Bu zıtlıklardan biri Zılâl'in Yahya Efendi'ye karşı tavrıdır. Zılâl bu mektubu alınca ekonomik açıdan içinde bulunduğu durum sebebiyle Yahya Efendi'ye eğilim gösterir. Çünkü onda servet ve ihtişama bir meyil vardır. Bu dönem romanlarında kadınların elde tutulması için kullanılan en büyük silah servet ve ihtişamdır. Bu bazen süs ve alafrangalık olarak da tezahür eder. Eserin kendi içinde tezaadı da Zılâl evli ve namuslu bir tövbekar olarak tanımlanmaya çalışılan Zılâl'in bu mektuptan sonra Yahya Efendi'ye cevap vermesidir. Buluşma teklifini kabul eder. Ancak buluşmada kendini biraz ağırdan satmaya karar verir. Bu kararda zengin ve güçlü bir adam olan Yahya Efendi'nin kocasına zarar verme ihtimalinden korkması da etkilidir. İçten içe ondan nemalanmak istemesine rağmen mektubunda bu düşüncelerinin tam zıddı ifadelerle Yahya Efendi'ye namuslu bir kadın olarak seslenir: “Bir kadının dâmen-i ismetine çirkâb-ı levs fırlattınız. (...) Müteehhil bir kadının harim-i ismetine tecavüz şanınızdan ise cuma günü

sabah ziyafete teşrif ediniz.” (*Mecnûne*, s.25). Bu sözlede birtakım çelişkiler vardır. Namuslu ve evli bir kadının yanında kocası olmadan yabancı bir erkekle görüşmesi bu çelişkilerden biridir. Dolayısıyla Yahya Efendi Zılâl’in mektubunu okuduktan sonra sadakat-ihanet arasında bocalar. O, duygusal dünyasında ihanete meyillidir. Ancak Yahya Efendi ile buluştuğundaki tavrı düşüncesiyle ciddi bir fark yaratır. Bu tezat yazarın kahramanda yaratmak istediği psikolojik derinliği verme becerisi ile ilgilidir.

Cuma günü büyük bir iştiyakla davete icabet eden Yahya Efendi, Zılâl’in yanında umduğunu bulamaz. Zılâl ona, evli bir kadın olarak şu tiradı söyler ve odadan ayrılır: “Müteehhil bir kadın, sizin gibi namus hırsızları için camekânlarda beğenilmek üzere teşhir edilmiş kumaşlar demek değildir. Bütün mevcudiyeti ile sizin bildiğiniz âlemlerden tecerrüt etmiş bir namus-ı mücessemdir efendi!” (*Mecnûne*, s.28). Bu sözlerden sonra Zılâl, Yahya Efendi’den “ıslah-ı nefis” eden bir kadının evinden gitmesini ister. Yahya Efendi Zılâl’e yalvarsa da ondan olumlu bir cevap alamaz. Yahya Efendi bunun üzerine ondan intikam almaya yemin eder.

Zılâl’in eski âşıklarından biri olan Rüştü, Yahya Efendi’nin, Zılâl’in evine gittiğini öğrenince Zılâl’e baskısını artırır. Rüştü’den kurtulmak isteyen Zılâl anlamsız bir şekilde Yahya Efendi’den yardım ister. Yahya Efendi siyasi gücünü kullanarak Rüştü’yü Trabzon’a sürdürür. Bunu kimin yaptığını anlayan Rüştü durumu Nâmi’ye bildirir. Nâmi olayın aslını öğrenmeden daha önce bu adamlarla ilişkisini bildiği “hakikatte günahkâr olmayan biçare Zılâl’in talâknamesini” (*Mecnûne*, s.32) yazarak evden ayrılır. Zılâl bundan sonra *Mecnûne* olarak anılır.

3.1.9.2. Kâbus İçinde³⁸⁸

Zılâl’in geçmiş hayatı, içine düştüğü çirkefin sebebi *Mecnûne* romanının zeyli olan *Kâbus İçinde* romanında açıklanmıştır. Rüştü, Trabzon sürgününden sonra döndüğü zaman Zılâl’i ziyaret eder. Zılâl kocası olan Nâmi’den ayrıldığı için çıldırmış, akli dengesini kaybetmiştir. Zılâl’in yanında bir tek Nesrin adlı

³⁸⁸Kâşif Dehri [Hüseyin Kâmi], *Kâbus İçinde* (İstanbul: Tevsi-i Tıbaat Matbaası, 1328/1912). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

hizmetçisi vardır. Zılâl'i o durumda gören Rüştü yazdığı mektup yüzünden Nâmi'nin onu boşamasına çok üzülür. Bu sebeple Zılâl'i kendi evine getirip onun bakımını üstlenir ve tedavisi için ona doktorlar çağırır. Muayene esnasında hamile olduğu anlaşılan Zılâl güçsüz bedene sahip olduğu için çocuğunu doğurduktan sonra ölür. Çocuğa Nâmi ismi verilir.

Bu arada Nâmi Bükreş'ten karısına hıyanet içerikli bir mektup yazmıştır. Mektupta “Hıyanet, beni iğfal ettin, aldattın, kâmus-ı iğfâlâtına bir zavallı daha ilave ettin, fakat ne kazandın?” (*Kâbus İçinde*, s.14) şeklinde sitemkâr ifadeler kullanmıştır. Zılâl ölürken kendisini hep “kirli kadın” olarak tanımlar. Böylece Zılâl yaptıklarına pişman olarak ölmüştür.

Zılâl'in öldükten sonra bıraktığı eşyalar arasında Rüştü bir hatıra defteri bulur. Bu hatıra defterinde onun neden kötü yola düştüğü anlatılmıştır. Zılâl'in annesi ve babası o küçük yaşta ölmüştür. Anne ve babası öldükten sonra Zılâl iyi niyetli Fransız bir mürebbiyeye kalmıştır. Mürebbiye bütün biriktirdiği parayı ona bırakır. Mürebbiyesi onu komşu oğlu İrfan Bey'le evlendirir. Ancak İrfan beklenmedik bir şekilde sefahat düşkününe çıkmıştır. İrfan Zılâl'in bütün mal varlığını sefahat de yediği gibi, Zılâl'e mürebbiyesinden kalan sekiz yüz lirayı da, “hayat-ı sefihanesine” (*Kâbus İçinde*, s.31) kurban etmiştir. Birbirini sevemeyen Zılâl ve İrfan ekonomik iflasla birlikte duygusal iflasın gerçekleşmesi sonucu boşanmıştır. Boşandıktan sonra kendine sadece ev kalan Zılâl ekonomik açıdan çok zor bir duruma düşmesine rağmen kaba saba bir adam olan İrfan'dan kurtulduğu için mutlu olmuştur. Birçok Türk romanında mürebbiyenin menfî etkisi görülürken burada biriktirdiği bütün parayı terbiyesini üstlendiği kişiye bırakıp memleketine dönen bir mürebbiyenin övüldüğüne şahit olunur.

Zılâl, yardımcısı Nesrin'le birlikte geçinebilmek için evdeki eşyaları sattıktan sonra iyice tükenme aşamasına gelince onlara yardım getiren bir kadın türer. Zılâl, kadını insaniyetli birisi olarak düşünürken durum bunun tam aksi çıkar. Kadın Zılâl'e, yardımı gönderen mebus Yahya Efendi'nin kendisiyle olmak istediğini söyler. “Kim olursa olsun, bir erkeğe, [onun] namusumu muhafaza edecek, [onu] açlıktan kurtaracak bir erkeğe muhtaç” (*Kâbus İçinde*, s.33) olduğu için bu teklifi kabul eder ve durumu hatıra defterinde açıklar. Hatıra defterinde kendisini, “Bir deniye metres olmak derecesine tenezzül eden bir kadın.” olarak tanımlar.

(*Kâbus İçinde*, s.34). Rüştü bu satırları okuyunca silahına sarılıp Yahya Efendi'yi bulmak için aramaya başlar. Romanda Yahya Efendi, Rüştü'nün kurduğu tuzak sonucu namusunu kaybetmiş bir adam olur. Kendine kumpas kuran Rüştü onu eğlence mekânında soyup tıraş ettikten sonra yanındaki kızlarla fotoğrafını çekmiş ve ona frengi hastalığı bulaştırmıştır. Rüştü bundan sonra Nesrin'le birlikte Beyrut'a taşınırken küçük Nâmi de kucaklarındadır.

3.1.10. Ali Sami'nin Eseri: Karagöz Beyoğlu'nda³⁸⁹

Ali Sami eserlerinde Karagöz figürü üzerinden II. Abdülhamit eleştirisi yapmayı âdet hâline getirmiştir. Nitekim eserlerinin isimleri de buna matuftur. *Karagöz Beyoğlu'nda* adlı romanda Karagöz'ün Narinç namında bir alafranga şikla arkadaş olması, eğlence âlemlerine alışarak eşini bir metres tutarak aldatması ve kumar alışkanlığı yüzünden bütün malını kaybetmesi ele alınmıştır.

Karagöz, Hacivat ile birlikte bir dairede çalışmaktadır ve evlidir. Evlendikten sonra çok mutludur ve karısı Şekûre ile birlikte huzurlu bir yaşam sürmektedir. Bir de çocukları vardır. Yedi yıl boyunca evden işe işten eve gidip gelen Karagöz, iktisatlı yaşamı sayesinde ciddi manada bir mal varlığına da kavuşmuştur. Ancak "bir gecede istifade ile hepsini zir ü zeber" (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.5) edecektir.

Karagöz'ün çalıştığı daireye Rezzakizade Narinç Bey adlı alafranga bir mirasyedi olan eski ahababı uğramaya başlar. Narinç Bey'e babasından ciddi miktarda bir para kalmıştır. Narinç Bey babasının ölümü üzerine on dokuz yaşında büyük bir mirasa sahip olmuştur. Serveti sebebiyle şımarık bir çocuk olan Narinç Bey, cimri babasının aksine son derece müsriftir. Babası sağlığında oğluna özel ders aldırılmışsa da bu derslerin ona herhangi bir faydası olmamıştır. Daha sonra Paris'e gönderilen Narinç Bey, orada da okul hariç her yere girip çıkmış, babasının gönderdiği paraları sefahat âlemlerinde harcamıştır. Geri kalan parasını ise Beyoğlu'nda tüketecektir. Karagöz'le babası vasıtasıyla tanışan Narinç Bey, onun

³⁸⁹Sami, *Karagöz Beyoğlu'nda* (İstanbul: Asır Matbaası, 1331/1915). Buradan yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

safliğından istifade etmek için Karagöz'ü Lüksemburg bahçesine davet eder. Karagöz başta bu davete itiraz ederse de eski dostunun hatırına daveti kabul eder.

Karagöz standart ve düzenli bir hayata sahiptir. Çünkü o, hayatı çok sevmektedir. Bu sebeple vücudunu yormaz, çok içki içmez, iyi yemek yer, iyi giyinir ve daima araba ile gezer. Sağlıklı bir hayata sahip olan Karagöz, Narinç Bey'in daveti sebebiyle yaşam düzenini bozmaya başlar. Narinç Bey onu metresi Madam Lüsyen ile tanıştırır. Birlikte içki içme teklifine başta sıcak bakmayan Karagöz, ısrarlar karşısında aşırı derecede içerek sarhoş olur. İlk defa içtiği şarabın etkisiyle karşısında karısı ile çocuğunu görür. Bu durum Karagöz'ün vicdanını zedeler. Ona, "Saadetinin muhtel olduğuna... Böyle bir yabancı kadınla yemek yediğini zevcesi görmüş gibi" (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.18) gelir. Sadakatini daha önce hiç zedelediği için böyle bir sanrıyla karşılaşan Karagöz, karşısında Hacivat'ın kendini azarladığını da sanmaktadır. Standart hayatını değiştirmesi ve yabancı bir kadınla yemek yemesi onun vicdanında derin izler bırakmaktadır. Narçin ise yabancı bir kadınla birlikte oluşunu yücelten bir konuşma yaparak şöyle der:

"— İşte azizim hayat budur... Bilhassa sizin gibi her gün meşgul olanlar. Haftada böyle bir gün geçirmezlerse. Dikkat ediyor musunuz yemeklerde kadın bulunması insana bir başka zevk bir başka lezzet veriyor... Avrupalı kadınlar, bir erkeğin nasıl idare edileceğini, nasıl eğlendirildiğini pek güzel bilirler, Türk hanımları böyle değildir hemen ekseriyetle hayat-ı ictimaiyeye vakıf değildir." (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.20).

Alışmadığı sefahat âleminde başta tereddütler geçiren Karagöz, içkinin de tesiriyle Narçin'e hak vermeye başlar. Artık aklına saat on ikide evde olma mecburiyeti gelmez. Karagöz, Narçin'i "elbise mağazalarında duran bir manken gibi" (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.21) dinlemektedir. Yapılan her yoruma katılır, verilen her emre itaat eder.

Karagöz ve Narçin'i yemeğe davet eden Narçin'in Romen metresi Lüsyen'le buluşmak için Madam Henriyet'in evine giderler. Bu ev fuhuş ve kumar yuvasıdır. Kadın erkek bir masada yemek yiyenler Karagöz'ü mest eder. Herkes masadan ayrılınca Karagöz'e Karolin adlı Tatavlı bir fahişe kalır. Karolin Karagöz'e ona acındırmak için kendi hayat hikâyesini anlatır. Karolin ana babası ölünce on yedi yaşına kadar teyzesinin yanında kaldığını, onu Martin adlı bir gencin işgal ettiğini söyler. Bu hikâye ile Karagöz'ün merhametini çekmeye ve onu "işgal

ed[erek]” (*Karagöz Beyoğlu’nda*, s.25). Karagöz’ün şehvetini yükseltmeye çalışır. Zaten aşırı derecede sarhoş olan Karagöz her emre itaat eder. Karolin onu yatak odasına götürür ve onunla sevişir.

Karagöz sabah uyandığı zaman kısa süreli karısı ve çocuğunu düşünürse de yanında yatan yarı çıplak kadını görünce tekrar heyecanlanır ve eşini unuttur. Pencereden dışarı baktığında, “Karısı çocuğu ile karşısına dikilince Karagöz kendinde boğulacak gibi bir hâl hisse[der].” (*Karagöz Beyoğlu’nda*, s.26). Sabah odaya şişirme bir hesap da gelir. Eve dönen Karagöz pişmanlıklar içindedir. O kadar uykusuzdur ki avludaki küpeşterlerin arasında sızır kalır. Karısı onu bir türlü kaldıramaz ve yatağını yorganını oraya serer. Karagöz uyandığı zaman yaşadıklarını karısına itiraf etmek ister ama bunu bir türlü beceremez.

Karolin’e karşı aşka benzer bir duygu hisseden Karagöz’de “Karolin’i o çirkâb-ı fuhuştan” (*Karagöz Beyoğlu’nda*, s.39) çekip çıkarma düşüncesi başlar. Bu düşünceden dolayı karısı ve çocuğu tekrar aklına gelir. İkinci defa Narinç’le birlikte Henriyet’in evine gittiği zaman eve erken dönmek aklına gelmediği gibi karısı ve çocuklarını dahi düşünmez. Eşinin ve çocuklarının maddi açıdan herhangi bir eksikleri olmadığına karar verir. Öbür taraftan yeni yaşam tarzı hoşuna gitmeye başlamıştır. Eğlence mekânında her yandan gelen kahkahalar, handeler, maskaralar ve müzik sesi onu mest eder. Anlatıcı burada araya girerek şöyle bir açıklama yapar: “Ne hoş bir hayat. Lâkin bu bir yaldızlı hap gibi üstü bozulunca altından nasıl acı bir ilaç zuhur ederse, bu şen, şuh, âlemin, süslü müzeyyenâtın arkasından da mahuf bir hayat-ı sefahat görünür.” (*Karagöz Beyoğlu’nda*, s.41). Zaten bu düşünceler Karagöz’ü geçici de olsa endişelendirmiş, Karagöz bunu da çabuk unutmuştur.

Karagöz Narçin’le birlikte gittiği Tokatlıyan’da tekrar Karolin’le karşılaşır. Karolin ondan kendini eve götürmesini ister. Henriyet’in evine ikinci kez giden Karagöz oradakilerin ısrarına dayanamayarak kumara oturur. Karagöz kumarda ciddi miktarda para kazanınca paraları Karolin’e vermek ister. Karolin bunu reddederek Karagöz’ün bir kat daha saygısını kazanır. Karagöz böyle bir tavırda olan Karolin’e âşık olmaya başlamıştır. Çünkü artık, “zevcesinin hayali onu rahatsız etmiyordu!” (*Karagöz Beyoğlu’nda*, s.52). Daha önce tereddütler içinde

evden ayrılan Karagöz artık sefahat âlemine iyice alışmış yani o âleme batmıştır. Anlatıcı ondaki değişimi şöyle anlatır:

“İnsanın ahlakı birdenbire nasıl tebeddül ediyor. Her akşam hanesine avdeti düşünen, çoluk çocuğuyla geçirdiği zamandan lezzet alan Karagöz kâmilten tebeddül etmişti... Onun nazarında şimdi ne hanesi ne evi, ne çoluğu, çocuğu, ne işi vardı. Yalnız Karolin, yalnız Karolin vardı.” (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.54).

Karolin, Karagöz'ün merhametini çekebilmek için ona Henriyet'in elinde eziyet gördüğünü, namuslu bir adamın kendisini bu sefih hayattan kurtarmasını beklediğini, Selim Paşa namındaki bir ihtiyarla zorla seviştirilmek istendiğini, evliliğe itiraz edince dayak yediğini Karagöz'e söyleyince Karagöz ona acır. Kurtulması için beş yüz lira gerektiğini söyleyen Karolin'e gereken parayı bulur ve verir. Sonra ona ayrı bir ev açma fikrine kapılır. Karolin kendini ona borçlu hissettiğini söyleyince, “—Medyun mu, Karolinciğim niçin böyle söylüyorsunuz... Daima beraber oturacak değil miyiz... Karı, koca arasında deyn, medyun bulunur mu?” (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.58) diyerek onunla karı koca hayatı yaşayacağını söyler. Karagöz, Karolin'e metresi olarak Suriye apartmanında bir daire tutar. Karolin'e ev açtığını Narçin dâhil olmak üzere kimseye söylemez. Haftanın yarısını evinde diğer yarısını da Karolin'in yanında geçirmeye başlar. Karolin sadece gece yanına gelen Karagöz'ün yokluğunda gündüzleri evine misafir kabulünde bir beis görmez. Böylece Karolin fuhuş işine Karagöz evde olmadığı günlerde rahat bir şekilde devam eder.

Karagöz'ün karısı Şekûre eve her akşam sarhoş gelen kocasının cebinde bir akşam kadın mendili bulur. Bunun üzerine kocasının “behemehâl evlendiğine karar verir.” (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.63). Karagöz'ün evlenmiş olduğunu mahal-le komşusu Lütfiye'ye söyleyince Lütfiye ona iskambil falı bakan Zilha'ya gitmeyi önerir. Zilha açtığı kâğıtlarda Karagöz'ün evlenmediğini, Hristiyan bir metres tuttuğunu ona söyler ve onlara köpek dışkısından bir ilaç yapmayı salık verir. Yaptıkları ilaç işe yaramaz. Bir sonraki seferde kocasının cebinde yarı çıplak bir şekilde Karolin'in fotoğrafını bulan Şekûre, fotoğrafı Zilha'ya götürür. Şekûre ile Lütfiye verdiği ilaçların tesirsiz olduğu ortaya çıkınca Zilha'yı güzelce bir döverler. Zilha ve kocası mahallede Karagöz'ün metres tuttuğunu yayarlar. Şekûre kocasına Karolin'in resminden sonra küser. Karagöz evde otururken bir gün karısından sigara paketini ister. Şekûre kocasına kızgın olduğu için paketi ona vermez.

Bunun üzerine Karagöz karısını döver. Şekûre dayağın verdiği hırsla kocasına metresiyle ilgili her şeyi bildiğini ve Zilha'nın onlara yaptığını anlatır. Bunun üzerine Karagöz Zilha ve kocasını tutuklatır.

Narçin, Karagöz'le Karolin'in izini takip edip bulur. Karolin daha önce Narçin'in metresidir ve ona âşıktır. Aralarında kumar ortaklığı kurup Karagöz'ün paralarını birlikte yemeye karar verirler ve aynı zamanda Karagöz evde yokken sevişirler. Karolin'in verdiği paralarla kumarda ciddi bir para kazanan Narçin kısa sürede bu paraları da bitirip iflas eder. Kumarda çok para kazanırken yanında olan metresi, Narçin paraları kaybettiği zaman ortalarda görülmez. Diğer taraftan Karagöz de kumarda çok para kaybeder. Kaybettiği paraları geri almak hevesiyle idarenin kasasından bin lira alır. Aldığı bu parayı da kaybeden Karagöz parasızlık yüzünden iyice sefaletе düşer. Karagöz'ün sefahati sebebiyle karısı Şekûre hastalanıp ölür. Karagöz de yatalak hâle gelir. Parası biten Karagöz evin bütün eşyasını satar. Mahalleli Karagöz'ün hastalığını şöyle anlatır: “Kokusu bütün mahalleyi tuttu pencereleri açamaz oldum... Allah düşmanlarımızı saklasın... Frenk karılarıyla düşen, kalkan ne olacak?!..” (*Karagöz Beyoğlu'nda*, s.173).

3.1.11. Adil Nâmi'nin Eseri: Şâdiye

A.Nâmi'nin *Şâdiye* romanında aşk arayan, sevmek ve sevilmeğe isteyen Behzat adlı bir gencin âşık olup evlendikten sonra uğradığı olumsuz değişim ve eşini metres tutarak aldatışı anlatılmıştır. Eşini aldatan Behzat'ın onu nasıl aldattığı tam olarak belirginleştirilmemiş, aldatma olayı sadece Şâdiye'nin vehimleri üzerinden kocasına sitemler tarzında açıklanmıştır. Romanın çözüm bölümünde kocasının cebinde bulduğu aşk mektubuyla Şâdiye “hiss-i kable'l vuku” sahibi olarak tanıtılmış, kadınların, kocalarının sadakat kaymasını hemen tespit edebildikleri ifade edilmiştir.

Behzat, Mekteb-i Sultani mezunu, Mekteb-i Hukuk öğrencisidir ve aynı zamanda bir kalemde memurdur. Babası Maliye mümeyyizlerinden Suat Bey'dir. Suat Bey'in diğer çocukları öldüğü için biricik oğlu Behzat'ı çok şımartmıştır. Bu yüzden Behzat, şımarık, nazlı, içe kapanık ve asabi bir çocuk olarak yetişmiştir ve çok duygusaldır. Zaman zaman kendi kendine ağlayan Behzat bu yönüyle Mehmet Celâl'in roman kahramanlarına benzer. Ergenlik çağına gelince “Taksim'den

başlayan” (*Şâdiye*, s.7) gezilere çıkar. Bu geziler ondaki şehveti tetikleyen gezilerdir. Bir süre sonra bütün ilgisini kadınlara hasreden Behzat, kadınların hepsine sevgi beslenmesi fikrindedir. Behzat iyi kötü kadın ayrımı yapmadan, onların karakterlerini düşünmeden kadınları sadece cinsellik noktasından gördüğü için alıştığı randevu evlerindeki kadınlar onunla sık sık alay ederler.

Behzat’ın iş arkadaşı Nuri Bey onun tam zıttı, güngörmüş, eğlence yerlerini ve oralardaki kadınları yakından tanıyan bir tiptir ve Behzat’a bu konuda daima yardımcı olur. Annesi babası Erzurum’da olduğu için hür yaşayan Nuri, aile kontrolünden uzak büyümüştür. Bu sebeple hayatını gayet rahat geçirir. Nuri’nin İstanbul’da tanımadığı, bilmediği “zevk kumkuma(!)sı” (*Şâdiye*, s.10) yoktur. Behzat’ın kadınlar tarafından kullanılmasını hep o engeller.

Nuri ile Behzat gezileri esnasında esirci Habibe Molla denen kadını ve yanındaki genç kızı arabada görürler. Nuri, Habibe Molla’ya yanaşır ve onu bira içmeye davet eder. Nuri’nin Habibe Molla ile daha önce bir hukuku vardır. Bu yüzden onun daveti Habibe Molla tarafından kabul edilir. Nuri Behzat’ı da alarak kadınlarla arabanın içine geçerler. Burada sohbet edip içki içerler. Sohbet esnasında Şâdiye’nin bekâr olduğu öğrenilir. Nuri, Habibe Molla’yı alıp dışarı çıkar. Behzat bu fırsattan istifade ederek Şâdiye ile uzunca bir sohbet yapar. Bu sohbette Şâdiye’nin geçmişi ve hâli hakkında bilgiler edinir. Behzat burada kıza hemen ilan-ı aşk eder. Kız bu teklife içten içe sevinse de kendisinin “satılmış” (*Şâdiye*, s.92) ve başkasına “mal edilmiş” (*Şâdiye*, s.96) bir kız olduğunu söyleyerek Behzat’ı başta reddeder. Habibe Molla’nın onlara yalan söylediğini, annesi babası öldüğü için kötürüm teyzesiyle kaldığını, Molla’nın onu bulup teyzesine para vererek odalık olmak üzere aldığını, kendisini 2. Abdülhamit’in paşalarından birinin züppe oğluna odalık olmak üzere vereceğini anlatır. Şâdiye, teyzesinin ekonomik durumu nedeniyle odalık olmayı kabul eder. Çünkü ona bakacak ana babası yoktur. Bu züppenin evli mi bekâr mı olduğu bilinmez. Odalık kurumunun eleştirisi için kurgulanan olayda geçen kişi istibdat paşalarından birinin oğludur. Bu noktada dönemin bütün romanlarında görülen 2. Abdülhamit eleştirisi burada da es geçilmemiştir.

Behzat birlikte bira içtiği kıza her an artan bir aşkla bağlanır ve onu odalık olarak alacak züppe için “hiss-i muhabbet olmayan, sırf beş dakikalık hevesât-ı

nefsâniyesinin teskini için bunu bâzîçe etmek üzere elinden kapacak” (*Şâdiye*, s.117) diye düşünür. Aşkın olmadığı böyle bir evliliği lanetler. Sayfalarca süren bu sohbetten sonra Behzat ve Şâdiye gizlice buluşmak için sözleşirler.

Âşıklar gece buluştukları zaman Behzat’ın teklifiyle birlikte kaçma fikrini gündeme getirirler. Üsküdar’a kaçıp orada bir ebenin evinde kaldıktan sonra kendilerine ev kurmaya karar verirler ve düşüncelerini gerçekleştirirler. Nişantaşı’nda kendilerine bir ev tutarlar. Başlarda çok mutludurlar. Ama zamanla Behzat’ta birtakım değişimler başlar. Behzat eşine arkadaşlarıyla tiyatroya gideceğini söyleyerek akşamları bazı akşamlar evde kalmaz. Birçok Türk romanında olduğu gibi burada da tiyatro erkeklerin hovardalık mekânı olarak tanımlanır. Behzat bir gece yine evden çıkmak üzereyken Şâdiye onu engeller. Behzat’ın onu aldattığını söyler. Behzat bunu inkâr ederse de onu susturamaz. Buradaki diyaloglar o kadar uzundur ki okuru bıktırır.

Şâdiye, Behzat’a erkek olduğu için istediği şekilde hareket etmekte hür olduğunu sitemli bir tarzda söyler. Çiftler arasında sevmek-sevilmek mülâhazası tartışılır. Şâdiye, ona, “Yaptığımız şeyler erkeğin iktizasından ibaret!” deyince Behzat, “—Afedersiniz, kadın aldatmak, denâette bulunmak, alçakçasına hareketler yapmak erkekliğin iktizâsı değildir.” (*Şâdiye*, s.207) diye bir cevap verir. Şâdiye aldatılma krizine o derece yakalanmıştır ki kocasının hayatında başka bir kadın olduğunu açık açık “Beni sevmekle beraber başkasında da gözün var.” (*Şâdiye*, s.219) ifadesiyle belirtir. Anlatıcı Behzat’ın başka bir kadını sevmemekle birlikte ona arzusu olduğunu fakat Şâdiye’ye asla hıyanet etmediğini açıklar. Bu bölüm “Metres Hayatı” adını taşır. Ancak bölümde metresten eser yoktur. Sadece Şâdiye’nin sitemleri ile Behzat’ın hayatında başka bir kadın olduğu belirtilmiştir.

Behzat karısıyla tartıştıktan sonra yatar. Şâdiye gece su içmek için kalkınca gözüne kocasının paltosunun cebindeki bir kartpostal takılır. Kartpostal Burhannettin adlı birinin resmidir ve arkasında Behzat’a teşekkür vardır. Şâdiye kartpostalı alırken kocasının cebinden bir de mektup yere düşer. Mektubu gören Şâdiye büyük bir heyecana kapılır ve nice tereddütlerden sonra mektubu okur. Mektup imzasızdır. Mektubu yazan kişi Behzat’a niçin kendine cevap yazmadığını, onu çok özlediğini, onunla buluşmak istediğini yazmıştır. Mektubu okuyan Şâdiye bayılır. Sesi duyan Behzat karısının başına gelir. Kendine gelen Şâdiye kocasına

uzun mülakatlardan sonra mektubu sorar. Mektubu okuyan Behzat'ın ağzından istemsizce Mediha ismi çıkar. Bu sözü duyan Şâdiye çok üzülür. Behzat bu kadının eski bir fahişe olduğunu, onu kandırmak için kendine mektup yazdığını, ama aralarındaki ilişkinin çok önceden bittiğini söyler. Şâdiye'nin, mektubun tarihini sorması üzerine bir cevap bulamayan Behzat susmayı tercih eder ve roman biter. Bu noktada Behzat'ın pişmanlık neticesinde sükûna erdiği görülür. Romanın son bölümü “Nedamet ve Sükûn” adlı bölümdür. Burada başlığın altında Alfons Daudet'in şu sözü vardır: “ “Ahvâl-i içtimâiye”de bâhusus zevcin muâşeretinde en fâideli olan hâl buhranı takip eden nedâmet değil belki nedâmetten sonra gelen buhran neticesinde hâsıl olan sükûndur.” (Şâdiye, s.266) yazılıdır. Behzat'ın eşinden başka bir kadına karşı arzusu olduğu belirtilmesine rağmen bu arzunun faaliyete geçip geçmediği açıklanmamıştır. Anlatıcı onun eşini sevmekle birlikte başka bir kadına da ilgi duyduğunu ifade ederek erkeğin yalnız bir aşkı ama birden çok cinsel ihtiyaç gidericisi olabileceğini belirtmiştir.

3.1.12 Orhan Mithat'ın Eseri: Genç ve Güzel³⁹⁰

Orhan Mithat *Genç ve Güzel* adlı romanında evlilikte güzellikten ziyade karakter uyumunun önemine dikkat çekmiş, kendine saygılı ilk kocasının fiziksel güzelliğini beğenmediği için ona kötü davranarak boşanmış, yakışıklı ve genç bir delikanlıyla evlendikten sonra çok mutlu olmuş, kocasının bir süre sonra metresi olduğunu öğrenince hayal kırıklığı yaşamıştır.

Saime ilk kocası Tayyar Bey'den nefret etmektedir. Onun “yüzünü gördükçe tüyleri” (*Genç ve Güzel*, s.4) ürperdiğini ifade ederek ondan tikslenme hissi duyduğunu açık açık annesine söyler. Hâlbuki kocası Tayyar Bey kültürlü, okuyan ve araştıran, nazik bir kişidir. Evdeki bütün fertler Tayyar Bey'den son derece memnundur. Buna rağmen Saime, kocasının bu yönünü görmez. Onu sürekli fiziksel özellikleri üzerinden eleştirir. Kocasını onu kucaklamak istediği bir gün büyük bir iğrenme hissi ile onun kendine yaklaşmamasını ister. Böyle bir durum *Aşk-ı Memnu* ve *Madam Bovary* romanında da görülür. Kocasını Saime'yi kucak-

³⁹⁰Orhan Mithat, *Genç ve Güzel* (İstanbul: Kader Matbaası, 1334/1918). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

lamak isteyince Saime ıglık atar. Bu ıglık üzerine evdeki herkes odaya uşuşür. Gururu rencide olan Tayyar Bey evi terk edip ayrılma belgesi olan mektubu karısına gönderir. Saime bu ayrılıktan son derece mutlu olur.

Şen şakrak geçen günlerden sonra tekrar eski sessiz günlere dönen Saime'nin yeni bir koca istediği Dadı Goncagül tarafından evin hanımına iletilince Beyefendi eski bir paşa torunu olan Recâi Bey'le kendi kızını nikâhlar. Recâi Bey çok yakışıklı ama bir o kadar da tembel bir gençtir. Onu ilk defa resminden gören Saime hemen ona âşık olmuştur. Evlendikten sonra işi olmadığı için sürekli evde kalan, evin beyinden harçlık isteyen damat, annenin canını sıkır. Saime ise kocasından memnundur. Bu arada bir de çocukları olur.

Damat Recâi Bey birkaç sene sonra evden kısa süreli ayrılıklar yapmaya başlar. Bu ayrılıklar için eşine değişik bahaneler uydurur. Bir akşam aşırı sarhoş olarak geldiğinde karısının, “Nereden geliyorsun?” sorusuna, “Meleklerin yuvasından geliyorum. Ama ne melekler. Sırma saçlı billur billur vücutlu... İnsan seyrine doyamaz.” (*Genç ve Güzel*, s.105) diye cevap verir. Bu cevap Saime'yi çılgına çevirir. Recâi sadece bununla da yetinmez. Cebinde taşıdığı metresinin resmini karısına gösterir. Birçok Türk romanında aldatma ediminin ilanı sarhoşluk anındaki itiraflardan gelmiştir. Burada da durum aynıdır. Mektup veya fotoğraf bulundurma aldatma eyleminin en net delilleri olarak öne çıkar. Fotoğrafı gören Saime ılgın bir tehevvrle onu yakar. Aslında o, güzel bir koca ile evlenmek için onu çok seven ilk kocasından boşanarak daha önce kendini yakmıştır. Metresi Suzan'ın resminin yanması karşısında çılgına dönen Recâi karısını silahla tehdit eder. Kopan gürültüye yine bütün aile ve personel birlikte gelir. Recâi araya giren personelin yardımıyla teskin edilir. Kaynata ve kaynanasına yaptığı saygısızlık Saime'nin ona olan tutkusu sebebiyle affedilir. Bu olay üzerine bir ay dışarı çıkmayan Recâi'de iyileşme belirtileri görünmeye başlanması Saime'yi mutlu eder.

Saime'nin kocası bir ay sonra karısının çekmecesindeki seksen lira parayı alarak pencereden kaçır. Bu arada komşularından bir kadın, ona, erkekler mantinota (metres) tuttıkları zaman arkadaşlarına ziyafet verdiklerini, buna da “sofra” (*Genç ve Güzel*, s.117) dediklerini anlatır. Saime kocasının, metres tutmasını kutlamak için parasını aldığını anlar. Ancak daha önce sarhoşken cebinde bulup yaktığı Suzan adlı bir kadının olduğunu hatırlamaz ve bunu eyvahlar içinde şöyle

ifade eder: “— Eyvah bu da mı başıma geldi, demek vicdansız üstüme mantinota tuttu, demek gidip aylarca metresinde kapanıyor.” (*Genç ve Güzel*, s.118).

Recâi uzun süre yine eve uğramaz. Çaldığı paralar bitince aldığı hediyelerle eve döner. Saime bir türlü ona kıyamaz. Ama elbiselerini saklamayı da ihmal etmez. Kocası evden çıkmak istediği bir gün elbiselerini bulamayınca karısına elbiselerini sorar. Bunun üzerine Saime, “Artık hiç nafîle inkâr etme, anladım seni kendine esir eden bir başka kadın var!..” deyince Recâi gayet rahat bir tavırla, “— Olabilir, hanım bir erkeğin üstüne bu kadar düşülmez” (*Genç ve Güzel*, s.120) diye cevap verir. Bu vurdumduymazlık karşısında tartışma alevlenir ve Recâi on beş yıllık karısına, aslında onu sevmediğini, sarı saçlı kadınlardan hoşlandığını, “Üç günlük kadınlar kadar kıymet bilme[diğini]” (*Genç ve Güzel*, s.122) söyler ve evden çıkar. Ardından da boşanma mektubu gelir. Giderken de karısının gerdanlığını götürür. Annesi eserin vermek istediği mesajı verir: “—Sen genç güzel istediğinden değil mi kızım. O sarı beyaz istiyormuş.” (*Genç ve Güzel*, s.124). Karısını sarışın olmadığı için sevmediğini söyleyen Recai boşanma mektubunda boşanma gerekçesi olarak renk uyuşmazlığını söylemez. Bunun yerine karakter uyuşmazlığı ifadesini kullanır.

3.1.13. Kıımlı Sûdi Süleymanof’un Eseri: Âşûb-ı Dil³⁹¹

Meşrutiyet döneminde polisiye roman yazarı olarak tanınan Kıımlı Sûdi Süleymanof, *Âşûb-ı Dil* adlı eserinde evlilik düşüncesinde olmayan ve eski bir aşüfteyle yaşayan bir gencin, annesi ve ablasının zoruyla evlenmesi neticesinde yaşadığı trajediyi işlemiştir. Roman kahramanı Ahmet Semih birlikte yaşadığı metresini bırakıp ailesinin zoruyla başka bir kızla evlenir. Metres, sevgilisinin evleneceğini öğrenince bunu kabul etmiş gibi görünerek Ahmet Semih’in müstakbel eşine bir suikast düzenler. Suikastın ardından kendi canına da kıyar. Bu olay üzerine Ahmet Semih evlenmeden tamamen nefret eder. Nikâhlı olmasa da sevgilisi ile birlikte yaşayan bir metres aldatılmaya tahammül edemeyerek hem rakibini hem de kendini öldürmüştür.

³⁹¹Kıımlı Sûdi Süleymanof, *Âşûb-ı Dil* (İstanbul: Mesai Matbaası, 1330/1914). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Ahmet Semih okumuş, kültürlü bir öğrencidir ve zaman zaman gazetede yazıları çıkmaktadır. “Akrep gibi bir fahişenin kıskaçları altında” (*Âşûb-ı Dil*, s.5) kaldığı için evlenme fikrinde değildir. Bu fikirde olmasının nedeni olarak eski aşklarından gördüğü vefasızlığı öne sürmektedir. Ahmet Semih *Âşûb-ı Dil* adlı adı kötüye çıkmış, “Mazisinde Kadıköy’de baskın; Beşiktaş’ta genç zabitlerle ülfetler gibi şayiati” (*Âşûb-ı Dil*, s.14) bulunan bir kadınla birlikte yaşamaktadır.

Ahmet Semih’in kültürlü ablası onun bu kadınla yaşadığını bilmektedir ve kardeşini bu konuda sürekli kardeşini uyarmaktadır. Ablası, *Âşûb-ı Dil*’in, Ahmet Semih’i mutsuz edeceğini, onu bir gün mutlaka aldatacağını söyleyen ablasına, Ahmet Semih mutlu olmak için nikâhın esas şart olmadığı düşüncesiyle bakar. Ahmet Semih içten içe kendine şöyle söyler: “O kadın gayrimeşru bir erkekle — ama yalnız bir erkekle! — yaşarsa niçin böyle tahkirler altında kalmalıydı?” (*Âşûb-ı Dil*, s.10). Ahmet Semih bu düşünceleriyle tek bir erkekle yaşayan ama nikâhı olmayan kadının ayıplanmasını anlamsız bulur. Neticede kadın nikâhlı olsa da bir erkekle yaşamak zorundadır. Arada ufak bir fark vardır. *Âşûb-ı Dil* nikâhsız olsa da sevgilisine sadıktır ve eski hayatını terk ederek kendini sadece Semih’e adamıştır. Ahmet Semih böyle kadınların, “Yalnız bir erkeğin metresi oldukları hâlde” (*Âşûb-ı Dil*, s.11) insanlar tarafından ayıplanmasını anlamsız bulur. Böyle bir düşünceye sahip olmasını ise ablasıyla yaptığı konuşmada belirtir. Ahmet Semih ablasının, onu farklı yetiştirdiğini, on yedi yaşında Maupassant’ın ve Zola’nın eserlerini okuduğunu, bu eserlerin onun zihin dünyasını allak bullak ettiğini söyler. Ahmet Semih bu cümleleriyle yaşadığı sıradışı ve ahlak normlarına uymayan hayatın membainin Batı romanları olduğunu açıklamış olur. Böylece Batı romanının Osmanlı-Müslüman-Türk ahlakını nasıl bir yozlaşmaya uğrattığı gösterilir.

Ahmet Semih’e bir kadını sevmeden evlenmek fikri çok anlamsız gelir. Ahmet Semih’in ablası, metresiyle birlikte Ortaköy’de oturan, okuldan sonraki hayatını birahanelerde geçiren kardeşine bulunduğu muhitte sevebileceği bir kızın olmasının mümkün olmadığını ifade ederek ona kurtuluş için muhitini değiştirmesini tavsiye eder. Bu öğütlere uyan Ahmet Semih, bir ay boyunca ablasının ve annesinin yanında kalır. Bu arada Ahmet Semih, metresi *Âşûb-ı Dil*’e Bursa’ya gideceğini söyleyerek eski aşkı Nevvar’la nikâhlanır. Eniştesi Ahmet Semih’e bu nikâh haberinin gazetede yayınlamasını önerir. Gazetede haberi okuyan *Âşûb-ı*

Dil, Ahmet Semih'e yazdığı mektupla eski hesabı kapatmak için ondan evine gelmesini ister. Âşûb-ı Dil'in davetine icabet eden Ahmet Semih, ondan ayrılma fikrindeyken onun yanına girdikten sonra bu fikrinden vazgeçer. Kendine sitemler eden metresine yaptığı açıklama ile evlenme sebebi olarak geleneğin yerini bulmasını gösterir. "Bu izdivaç ile yalnız muhitin âdetine ittiba etmiş oldum, evimde validemin, hemşiremin gürültülerinden kurtulmak için bu fedakârlığı ihtiyar ettim." (*Âşûb-ı Dil*, s.43) şeklinde bir açıklamayla Âşûb-ı Dil'i susturduğu gibi onunla tekrar zina eder. Ahmet Semih metresine her şeyin eskisi gibi yürüyeceğini söylerken ondan ayrılmayacağını onun, metresi olarak kalacağını, başka bir kadının ortağı olacağını ifade etmiş olur. Böyle bir durumu fahişe de olsa kabul edemeyeceğini düşünen Âşûb-ı Dil, Ahmet Semih'e başta ciddi bir tepki göstermese de içten içe ondan intikam alma fikrine düşer.

Âşûb-ı Dil yalnız kaldığı zaman Ahmet Semih'in teklifini nasıl kabul ettiğini feveranlar içinde düşünür ve ondan intikam almak ister. Bu sebeple çantasına koyduğu silahla sevgilisinin düğününe gider. Âşûb-ı Dil, Ahmet Semih'in karısı Nevvare'nin gelinlik kıyafetiyle gelişi esnasında silahını çıkarıp önce onu ardından kendini öldürür. Ölürken Ahmet Semih'e onu sevdiğini söyler ve roman biter.

3.1.14. Ahmet Reşat'ın Eseri: Melahat yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer³⁹²

Ahmet Reşat, *Melahat yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer* romanında iffetli dul bir kadının alafranga bir şık tarafından nasıl yoldan çıkarılıp kötü yola düşürüldüğünü anlatır. Romanda evliliğin anlamını bilmeden genç yaşta evlendirilen bireylerin eşlerinden bıkip sefahat âlemine dalmalarına ve ailelerinin dağılmasına da değinilmiştir. Eserde İstanbul'un sefahat merkezleri teker teker adlarıyla anılarak bireylerin sefahat adresleri de gösterilmiştir.

Evli olmayan bireyler olarak Raşit ve Melahat tipi üzerinden yürütülen romanda evlilikle ilgili açıklamalara ve örneklemelelere yer veren anlatıcı geleneksel evlilik kurallarını eleştiren açıklamalarda bulunur. Bu açıklamalar şu şekilde

³⁹²Ahmet Reşat, *Melahat yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer* (İstanbul: Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327/1911). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

anlatılır: On dokuz yaşına giren bir erkek evlada sahip olan evde, evin büyük anesi çocuğun hemen baş göz edilmesini tavsiye eder. Bunun üzerine ebeveyn oğullarını evlendirmek için kız aramaya başlar. Bir ay zarfında kız bulunup hemen düğün yapılır. Cicim aylarından sonra delikanlı yolda bir arkadaşına denk gelir. Arkadaşı onu Beyoğlu'na götürür. Gencin “Ben müteehhilim.” (*Melahat*, s.20) cevabına karşılık arkadaş evlenmek demek esir olmak demek değildir, diye bir açıklama yapar. Beyoğlu'na gelen genç bütün kurallardan ve yasaklardan kurtulmanın verdiği bir rahatlama ile kendini hafiflemiş hisseder. Tokatlıyan'a sonra Lüksemburg'a geçilip biralar içilir. Sonra tecrübeli arkadaş iyice sarhoş olan damat refikine güzel Fransız kızları olduğundan bahseder. Bunları piliç olarak tanımlar. Damat, “Her gün bizimkiyle yaşamaya mecbur değilim ya adam sen de esir miyim birader?” (*Melahat*, s.21) diye düşünür. Evlilik hayatının ilk yıllarında statik bir hayat sürdürdüğü için evlilikten bıktığından bahseder. Sonra Armanti Sokağı'ndaki Gardenbar'a gidilir. Oradaki kızlara nasıl davranılması gerektiğini yanındaki arkadaş damada şu cümle ile anlatır: “Mirasyedilik göstermeli ki karılar bize ısınsın.” (*Melahat*, s.23). Çünkü mirasyedi tipi para harcamaktan çekinmeyen bir tiptir. Sonra adı Matmazel Rozete olan bir fahişe gelir ve bir gecelik başlayan aşk her geceye yayılır. Bu durumu özetledikten sonra anlatıcı şöyle bir açıklama yapar: “İşte on dokuzunda evlenmenin bilahare intaç eyleyeceği hal bundan ibarettir. Sonra artık ne o hayat-ı aileden ne de saadet-i zevciyeden bir eser kalmaz. Çünkü bey her akşam oradadır...” (*Melahat*, s.24). Beyoğlu'nun gece âlemlerine dadanan damatlar daha sonra kendilerine metres edinirler. Özellikle genç yaşta evlenen erkekler geleceği düşünmedikleri için kendilerine bir metres bulurlar. Bir fahişenin arkasına takılıp bütün zamanlarını ona hasrederek ailelerini ihmal ederler. Bunun neticesi de genellikle boşanma veya cinayet olur.

3.1.15. Halide Edip Adıvar'ın Eserleri

3.1.15.1. Raik'in Annesi³⁹³

Halide Edip Adıvar'ın ikinci romanı olarak bilinen *Raik'in Annesi* bir aile romanıdır. Romanda karısını yabancı bir metresle birlikte olarak aldatan bir erkeğin yaptığına pişman olup karısına dönmek için çabası ile aldatılan kadının bilgi ve görgüsü sayesinde gösterdiği namus direnişi dile getirilir.

Romanı istemediği bir kızla evlendirilmek istenen Siret anlatır. Siret evini terk etmiş ve Heybeliada'da bir otele yerleşmiştir. O, Heybeliada'daki gezintileri esnasında Raik'i ve annesi Refik'yı tanır. Refika'nın gururlu, zarif ve milli oluşu onun dikkatini çeker. Aynı zamanda Raik'in terbiyesi de zamanına göre çok ileridir. Siret evlenme hususunda çekimser olsa da Raik'in annesi onun idealindeki kadındır. Refika'nın, arkadaşı Rauf'un karısı olması Siret'i engeller.

Siret, arkadaşı Rauf'u kendi kaldığı otelde bir kadınla görür. Onun adada oturduğunu bilen Siret, Rauf'un otelde oda arayışını yadırgar. Arkadaşlarıyla buluştuğu zaman Rauf'un durumunu onlara sorar. Onun, "bir Lehli kadınla Beyoğlu'nda" gezdiğini öğrenir. Bu haber üzerine Rauf'un altı ay önce kendinden küçük bir kızla evlendiğini arkadaşlarına açıklar. Siret'in arkadaşlarından Salim, Rauf'un metresini kastederek, "Bu tali'li köpek ne kadar da güzel bir kadınla yaşıyor" (*Raik'in Annesi*, s.23) der. Orada bulunanlar da Rauf'un metresini güzel bulduklarını söylerler. Siret, Rauf'un karısını tanıyıp tanımadıklarını arkadaşlarına sorduğunda onların sadece bir zandan ibaret bilgilerinin olduğunu öğrenir. Refika'yı tanımadıkları için arkadaşlarının böyle bir zanna sahip olduklarını belirtir.

Siret, Heybeliada'da Rauf'un karısı Refika ile karşılaşır. Refika'nın yanında oğlu Raik de vardır. Siret, Refika'nın babasıyla orada tanışır ve onunla dost olur. Bu yakınlaşmadan sonra arkadaşı Rauf'la karşılaşan Siret ona kadınlardan bahseder. Rauf, Siret'e kendi eşini aldatışını hayıflanarak anlatır. Kırk yaşında bir adam olarak metres edindiğini itiraf eder. Birlikte olduğu fahişelere karşı karısını yüceltir. "Bu kadınların pabucunu silemeyecekleri genç ve mükemmel bir zev-

³⁹³Eser 1908 yılında *Demet* dergisinde tefrika edilmeye başlanmışsa da bu tefrika yarım kalmıştır. Yarım kalan tefrika *Resimli Roman Mecmuası*'nda tamamlanmıştır. Roman 1924 yılında kitap olarak basılmıştır. Halide Edip, *Raik'in Annesi* (Dersaadet: Orhaniye Matbaası, 1342-1924). Burada yapılan alıntılarda eserin 1924 baskısı kullanılmıştır.

cem, melek gibi bir çocuğum var. Fakat yine böyle bir tuzağa düşmekten kendimi kurtaramadım.” (*Raik’in Annesi*, s.41) der. Bu açıklamalarıyla metresle ilişkiye girmesine ve başka kadınlarla zina etmesine pişman olduğunu ifade eder. Bunun üzerine Siret, Rauf’a, “—Öyle ise azizim, zevcenizin bu kadar fevkinde mi ki bu mahluk ile otelde sürünüyorsunuz” (*Raik’in Annesi*, s.43) diye sorunca Rauf, kendisinin kadınlara karşı zaafı olduğunu açıklar. Bu cevap Siret’e Raik’i hatırlatır. Raik’in baba sevgisi Siret’i hüznendirir. Rauf kendi eşini aldatışının arkasındaki nedeni cinsellik olarak açıklar. Rauf’un, kadınlara kadınlara karşı büyük bir zaafı vardır.

Rauf eşini aldatışına karşı büyük bir pişmanlık içindedir. Ancak karısından beklediği affı alana kadar metresi Ogustin’i yedeğinde tutma amacındadır. Bir gün Rauf ve metresi Ogustin Çam Limanı’nda Siret ile karşılaşır. Siret orada Ogustin ile birlikte görülme endişesi yaşar. Birlikte geziyorlarken Rauf’un karısı ve oğlu Raik ile karşılaşır. Refika hiç bozuntuya vermeden sadece Rauf’la selamlaşarak oradan geçer. Raik ise artık babasına karşı çok bağlı olmadığı için ona yaklaşmaz. Rauf, karısının kendini umursamadan selamlayışına ve geçip gidişine içerler. Bunun üzerine metresiyle Siret’i başbaşa bırakıp onun peşinden gider. Bu durum Ogustin’i çılına çevirir. Ogustin, Refika’yı çapkınlıkla ve namussuzlukla dahi suçlayarak onun güzel olmadığını söyler. Siret, Refika’nın, Rauf’un karısı olduğunu hatırlatması üzerine Ogustin, Rauf’u terk edeceğini, Rauf’un, onun ayaklarına kapansa bile onu affetmeyeceğini söyleyerek oradan ayrılır. Bunları söylerken Ogustin, “Rauf’un kendisine bakmayacağını, artık kendi hükmünün neticelendiğini” (*Raik’in Annesi*, s.50) anlar.

Siret, onlardan ayrıldıktan sonra karı kocanın durumunu merak eder. Oteldeyken Raik’in hizmetini gören kadınlardan biri fevranlar içinde otele gelir. Çünkü Raik evden kaçmıştır. Siret, Raik’in limanda olabileceğini düşünerek gider ve onu bulur. Raik’i evine teslim eden Siret, onun durumundan çok etkilenir ve Refika ile konuşmak için onun evine gider. Çamlıkta Refika ile Mansur’un başbaşa konuştuklarını görür. Veremli olan Mansur’la Refika’nın dostluğunun ana nedeni müziktir. Mansur keman çalarken Refika piyano çalmaktadır. Mansur’un Refika’ya olan aşkı platonik bir aşk olarak kalır. Mansur, Refika’yla birlikte olmak için yalvarmaktadır. Onun yalvarmalarına mukabil Refika, Mansur’a Raik’in

ne olacağını sorar. Raik'in, babasından ayrılması onun ölümüne yol açabilecek bir tehlikedir. Bu yüzden Mansur'un bütün yalvarmalarına rağmen Refika ona ret cevabı verir. Siret onları konuşurken gördüğünde büyük bir kıskançlık yaşar. Ama Raik için Refika ile konuşur.

Refika ile Mansur'un ayrılmasının ardından Siret, Refika'yla görüşmek için ona yaklaşır. Refika, onu Rauf'un ajanı olmakla suçlar. Siret, Refika'ya kocasına kızdığı için oğlu Raik'i cezalandırmaması gerektiğini söyler. Refika, kocası için "tanıdığım günden beri iffetsiz, bayağı kadınlardan hoşlanırdı, hiç olmaz ise ona hoş görünmek için artık iffetin bir kelimededen ibaret olduğunu benim de kabul etmeliğimin sırası geldi." (*Raik'in Annesi*, s.70) der. Refika, kocası Rauf'un beğendiği kadınların iffetsiz olduğunu, onunla birlikte olabilmek için iffetten ödün vermek gerektiğini ekler. Siret onun haklı itirazlarına karşı Raik'in durumunu gündeme getirerek onu ikna etmeye çalışarak kadınlar için sadakatin önemine vurgu yapar. Onun kocasından ve evinden uzak kalmasının Rauf'un kabahatinden daha ağır olduğunu belirtir. Bunu şöyle açıklar:

"Çünkü o, kusurlarında hilkatın ihtiyacâtına ve ciddi bir zevke mağlup oluyor. Hiç olmazsa samimi! Siz saika-i azametle kibir ve gururunuzla kurban oluyorsunuz. Bazı insanlar isteseler de alçak, isteseler de âdi olamazlar. Siz hiçbir vakit doğru olmayan bir şeyle bahtiyar olamazsınız. Biraz sonra vicdanınızın, kalbinizin nedamet ve azabı Rauf'la yaşamak eziyetinden bin kat fazla olacaktır. Tasavvur ediniz, Raik'in alnını kızartacak bir hatt-ı hareket sizi cennete sevk etse yine size zindan olur!" (*Raik'in Annesi*, s.72).

Bu açıklamalardan sonra Siret, Rauf'u affetmesi halinde onu bir daha görmeye gelmeyeceğini Refika'ya söyler. O, Raik'in hatırı için sevgisini kalbine gömerek oradan ayrılacaktır. Bunun üzerine Refika, "—Bana Rauf'u yollayınız!" (s.74) der. Siret kaymakam olarak atanırken Refika'nın hayranı ve âşığı olan kim-yager Mansur ise veremden ölür.

3.1.15.2. Handan

Halide Edib'in *Handan* romanında metres edinme meseleleri gündeme getirilmiştir. Handan, Nazım'ın aksiyon davetli ve kadınlar açısından ruhsuz evlenme teklifinin etkisinden kurtulmaya çalışırken, eve Nazım'ın tesirini azaltmaya yardımcı olacak bir misafir gelir. Bu misafir, Handan'ın üvey annesinin akrabala-

rından eski sefir Hüsni Paşa'dır. Hüsni Paşa, Handan'a, "açık gelen epeyce Paris hikâyeleri" (*Handan*, s.74) anlatır. Handan anlamlandırılmayan bir şekilde hızlıca Hüsni Paşa ile "düğünsüz, sessiz" (*Handan*, s.75) bir şekilde evlenir. Evlendikten sonra Hüsni Paşa, karısını Avrupa'ya götürür. Handan'ın Hüsni Paşa ile evlenme sebebi tam olarak anlatılmamasına rağmen bu evliliğin Nazım'ın onun ruhunda açtığı yarayı kapatmak için olduğu düşünülebilir.

Hüsni Paşa hovarda bir tiptir. Handan evlendikten kısa bir süre sonra kocasının hovardalıklarını öğrenmesine rağmen ilk etapta ona karşı oldukça toleranslı davranır. Refik Cemal'den Server'e Londra'dan "25 Mayıs 1321" (7 Haziran 1905) tarihinde gönderilen mektupta Handan'ın, Hüsni Paşa'nın Hyde Park'a yakın bir ev istemesi sebebiyle kiralık ev arayışları anlatılır. Handan, Hyde Park'ta bir ev bulur. O, Refik Cemal'e Charing Cross Oteli'nin buraya yakın olup olmadığını sorar. Evin otele yakın olmasının iyi olduğunu söyler. Çünkü Hüsni Paşa'nın metresi Juliette bu otelde yaşamaktadır. Bu sebeple Hüsni Paşa'nın metresine kolay ulaşmasını istediğini belirtir. Bunun üzerine Refik Cemal, ona kocasını kıskanıp kıskanmadığını sorar. Bu soruya Handan umursamaz bir tavırla "kıskanıyorum" demez. Refik Cemal bunun bir şaka olduğunu düşünür ve ardından, "Allah böyle bir aileden her kadını ve her erkeği muhafaza etsin." (*Handan*, s.95) diye dua eder.

Server'in Refik Cemal'e Paris'ten yazdığı "17 Mayıs 1321" (30 Mayıs 1905) tarihli mektupta, Hüsni Paşa'nın metresi Matmazel Juliette'ten tekrar bahsedilir. Aynı kadından yine Server'in Refik Cemal'e "2 Haziran 1321" (15 Haziran 1905) tarihinde yazdığı mektupta da bahsedilmiştir. Server, Boulevard des Italiennes'den gelirken yolda Hüsni Paşa ve Matmazel Juliette'yi görür. Juliette şemsiye kadar büyük şapkasıyla, "Küçük, cevval, sarı, çapkın bir kadın." (*Handan*, s.95) olarak tarif edilir. Server onlarla beraber çay içer. Juliette ona, Handan'ın mı yoksa kendisinin mi daha güzel olduğunu sorar. Server bu soru karşısında şaşırır. Juliette, Handan'ın şık olamayacağını düşündüğünü söyleyince Hüsni Paşa, karısının "tabii zarafeti" (*Handan*, s.96) olduğunu haykırır. Juliette, bu kez de Handan'ın çirkin olması gerektiğini ifade edince Hüsni Paşa, karısının dünyanın en güzel kadını olduğunu iddia eder. Server'e, Hüsni Paşa'nın tavır ve sözleri garip gelir. Hüsni Paşa, yanında metresi varken karısını savunmaktadır.

Server, Hüsni Paşa'nın bu tavrından dolayı, "Galiba resmî, müteaddit kadınlar arasında en çok sevdiği, yanında bulunmayan olacak." (*Handan*, s.97) diye düşünür.

Handan, kocasının metresini bilmektedir. Ancak onu kıskanmamaktadır. Refik Cemal'den Server'e Londra'dan "23 Temmuz 1321" (5 Ağustos 1905) tarihinde yazılan mektupta, Hüsni Paşa ile Handan'ın el ele oturuşları ve kahkahalarla gülüşleri evdekiler tarafından garipsenir. "Pek neşeli bir aile olduk. Belki Juliette'ini otelde bırakan bu adam bütün manasıyla Handan'a âşık görünüyor, bir gün evvel kocasının metresinden lakayıt ve müstehzi bahseden kadın da yeni evlenmiş bir genç kıızı gibi!" (*Handan*, s.98) denerek onların istikrarsız ilişkilerinin garip durumu açıklanır. Refik Cemal, Hüsni Paşa'ya takılarak, evdeki hizmetçi kız Betty'nin yeğeni Mod'dan bahseder. Mod güzel bir kızdır ve Hüsni Paşa'nın ilgi alanına girmektedir. Refik Cemal şaka ile ona, "Bak Paşa, Mod pek güzeldir. Dikkat et, Juliette'e telefon ederim." der. Paşa, bunun üzerine Juliette'ten kurtulmak istediğini söyler. Refik Cemal, kocasının bu sözlerine tepkisiz kalan Handan'a şaşırarak, "Ah, zavallı, zavallı Nâzım! Kadınlar kelebekler gibi ebediyen ihtirasa, ateşe mi esir olacaklar?" (*Handan*, s.99) diye içinden geçirir. Burada kadınlar kelebeklere benzetilir. Çünkü Handan, okumuş bir kadın olarak kendini ateşin kollarına bilerek bırakmaktadır. Elde, onun bu tavrını anlamlandıracak çok sağlam bir veri yoktur. Handan'ın ruhunda sadece Nazım'ın acısı vardır.

Refik Cemal ve eşi Neriman da Londra'ya yerleşirler. Handan, Neriman'la kardeş gibi olduğu için buna çok sevinir. Neriman'dan dolayı Refik Cemal'le yakın ilişki içine girer. Bu ilişki esasen çok seviyeli bir ilişkidir. Ama Hüsni Paşa, Refik Cemal'le yakın ilişki içinde olan karısını azarlar ve ardından Handan'a lanet ederek evden çıkıp gider. Paşa âdeta kendisinin metres edinmesini meşru bir işmiş gibi görünürken karısının akrabasıyla yakın ilişki kurmasını kıskanır. Evi terk eden Hüsni Paşa karısına karşı karışık duygular içindedir.

Server'den Refik Cemal'e Paris'ten "10 Teşrin-i Evvel 1321" (23 Ekim 1905) tarihinde yazılan bir mektupta, çok eşlilik meselesinden bahsedilir. Server, Refik Cemal'e, şehirde gezerken yanlarında Handan'ın bulunmasından Hüsni Paşa'nın rahatsız olduğunu bildirir. Ayrıca Hüsni Paşa'nın yeni metresinin "femme de chambre"ı (Oda hizmetçisi)" Mod olduğunu yazar. Mod'un, Paşa'nın

metresi olarak kabul edilemeyeceğini belirten Server, onun, “Türklerin iki evleneceğini bildiğinden kendini nikâh ettirmek” istediğini düşünür. Kızın arkadaşlarına, “—Milyoner bir Türk’le evleneceğim, müteaddit haremleri var ama ben baş kadın olacağım” (*Handan*, s.111) dediğini de ekler. Yabancı bir kadının ikinci eş olmayı bile kabul ettiği görülür. Anlatıcı istemeden de olsa kadınların çok eşliliğe meyyal olduklarını açıklar. Mod’un teyzesi Betty de yeğeninin artık kendisini çalıştırmayacağından bahseder. Yeğeninin Handan gibi bir madam olacağını gururla anlatır. Ekonomik sebepler Batılı kadınların dahi çok eşliliği benimsemesine neden olmuştur.

Handan’ın yaşadığı psikolojik sorunlara bir de maddi sıkıntı eklenir. Bunun sebebi, “Hüsnü Paşa’nın bütçesi[nin] artık müteaddit kadınların arzusuyla delin[mesidir.]” (*Handan*, s.117). Metres edinmenin tabii neticesi, Hüsnü Paşa için de yavaş yavaş hâsıl olmaya başlar. Karı kocanın kavgaları arttığı için Hüsnü Paşa üç aylığına Côte d’Azure’de yaşamaya karar verir. Bu süre zarfında Handan, Refik Cemal’in evinde kalacaktır. Handan, buradan kocasına mektuplar yazar ama bunları ona gönderemez. Bu mektuplar vasıtasıyla yüz yüze konuşamadığı şeyleri kocasına söyleme fırsatı bulur. Böylece duygusal olarak rahatlamak ister. Diğer taraftan mektup vesilesi ile Handan’ın ruh hali okuyucuya aktarılır. Handan Hüsnü Paşa’ya yazdığı mektuplarda, hayattan beklediği şeyin, sade ve sakin bir arkadaş olduğunu, bu arkadaşın tamamen kendisinin olmasını arzuladığını beyan eder. “Hatta bu bir kör, bir budala, bir hasta, hiç kimsenin bakamayacağı, herkesin attığı bir sakat, bir alil olaydı, fakat benim olaydı!” (*Handan*, s.121) der. Onu sahiplenecek ve sevecek bir adama hasret olduğunu ifade eder. Aralarına soktuğu, “yabancı hayallerin ördüğü duvarların” (*Handan*, s.121) kocasına ulaşmasını engellediğini belirtir ve kocasının kendine karşı duygusal bir boşluk hissettiğini düşünür.

Handan, Hüsnü Paşa’ya Londra’dan yazdığı “30 Kanun-ı Evvel 1321” (12 Ocak 1906) tarihli mektubunda evliliğin ne anlama geldiğini açıklar:

“Çünkü izdivaç bir erkekle bir kadını en temiz ve en ebedî bir rabita ile bağlayan şeydir ve bu mukaddes rabıtaya ihanet eden kadın ve erkek ebediyen mel’undur, mel’un olsun! Ne bir kadının, ne bir erkeğin hususiyle bir kadının hayatında ikinci bir erkek olmamalı ve olamaz. Ve mademki bir kadına daima bir erkek lazımdır, bu sefil ve sırf insani ihtiyacı için değil, bir kadının hüviyetini ikmal eden bir erkek hüviyeti bu ikisinden tam ve mesut bir şey yapmak için lazımdır. Onun için bunu bir

kadına ilk erkek, hayatına giren ilk erkek yapabilir! Evet, ben iman ettim ki dünyada yalnız bir izdivaç, bir rabıta ve bir erkek vardır. Fakat sen, Hüsnü, sen bu hüviyet olmaktan o kadar uzaksın ki! Haydi, bu mektup da kâğıt sepetine gitsin!” (*Handan*, s.123-124).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Handan, özellikle kadınlar için sevebilecekleri bir erkek olmasının önemini belirtmiştir. “Hususiyle bir kadının hayatında ikinci bir erkek olmamalı” ve “mademki bir kadına daima bir erkek lazımdır.” ifadeleri bir kadının tek erkekle olması gerektiğini belirtirken erkeğin birden çok kadınla olabileceğini de imler. Kadına asıl hüviyetini, hayatına giren ilk erkek verebilirken, erkek için böyle bir şart koşulmamıştır. Dolayısıyla bu satırları erkeğin çok eşliliğini destekleyen satırlar olarak okumak mümkündür.

Handan’ın, Hüsnü Paşa’ya Londra’dan “15 Mart 1322” (28 Mart 1906) tarihli yazdığı mektupta, onun yeni metresini duyduğunu ama onu tanımadığını söyler. Bu kadının muhteşem bir kadın olmadığını, ondan mutlaka para istediğini, kadının evlilik fikrinde olup olmadığını sorduktan sonra, “Londra kaldırımında bulunduğu bir kızı, bir kadını, sevmek için mutlak almak lazım gelmez olduğunu bilirsin. O halde bu yeni metres neden benimle ayrılmaya büyük ve esrarlı kararlar vermeye seni sevk ediyor, anlamıyorum.” (*Handan*, s.136) der. Bu ifadelerde de çok eşliliğin desteklendiğini/kabullendiğini görmek mümkündür.

Hüsnü Paşa, Handan’a Paris’ten “27 Mart 1322” (9 Nisan 1906) tarihli mektubunda: “İzdivaçları, aşkları, rabıtaları ebedî zannediyorsun. İndimde izdivaçtan daha manasız bir kelime, bir bağ yoktur. Seni temin ederim ki senin bu kadar şiddetle hissettiğin sıkı ve mukaddes rabıta-i izdivacın kutsiyetini, bağını ben hiç hissetmedim.” (*Handan*, s.140) şeklinde bir açıklama yapar. Paşa, ondan evvel Marion adlı bir kadınla yaşadığını, Handan’la altı buçuk, yedi senedir beraber bulunduğunu, Juliette ile iki sene birlikte olduğunu, altı aylıktan üç güne kadar sınırsız kadınlarla ilişkiye girdiğini söyledikten sonra, Handan’ın, kendisinin en çok sevdiği kadın olduğunu ekler. Hüsnü Paşa kendinde kadınlara karşı ciddi bir rabıta olmadığını, onu ve diğerlerini sadece kadın oldukları için sevdiğini beyan eder. “Şimdi bu satırları yazarken henüz pek sevdiğim metresim dışarıda beni beklerken yine senin kokunu, senin temasını, senin sesini hatırladım, arzuladım. Ve bu, gözlerimden yaş getirecek kadar zalim. Fakat aldanmıyorum, bu sadece arzu.” (*Handan*, s.140) dedikten sonra Hüsnü Paşa, karısına bağlanmasının müm-

kün olmadığını da ilave eder. Handan'ı dövmek, ayaklarının altında ezmek istediğini belirtir. Onun sadece kendine ait olduğunu, kendinden başka kimsenin de olamayacağını söyler. Bu ifadelerle Hüsnü Paşa, aynı anda birden çok kadını sevebileceğini, onlarla birlikte olabileceğini ifade ederek çok eşliliği destekler mahiyette açıklamalarda bulunur. Paşa, mektubunun devamında, sarışın bir kadın olan metresi Mod'u çok sevdiğini, Mod'dan başka maneviyatları kendi istediği gibi olan üç tane daha metresinin olduğunu ve herbirine ayrı ayrı sevgisi bulunduğunu da belirtir. Handan bu mektuplardan sonra ölür.

3.1.16. Ercüment Ekrem Talu'nun Eseri: Gün Batarken

Recaizade Mahmut Ekrem'in oğlu Ercüment Ekrem'in ilk romanı *Gün Batarken*, Osmanlı'nın son döneminde yaşanan sosyal yozlaşmanın boyutunun ele alındığı bir eserdir. Ercüment Ekrem, romanın başında oğlu Muvakkar Ekrem'e açık bir mektup yazar. Bu mektupta Osmanlı'nın yıkılış çağında yaşadığı inkırazları anlattıktan sonra oğlundan, gelecekte umutlu olmasını ister. Çünkü ona göre her batan günün yeniden bir doğuşu olacaktır. Romanda metres edinen kahramanın malını mülkünü sahtekâr ortağına kaptırarak iflas etmesine değinilmiştir. Yabancı metres erkeğin ikinci eşi olmaya razıyken kahraman bunu yapmayarak karısını ve öz annesini kısa süreli de olsa kaybetmiş, sonunda pişman olarak tekrar eski eşine dönmüştür.

Sadberk Hanım'ın oğlu Hulki, Mekteb-i Harbiye mezunu olarak "Mülâzım-ı Sâni" (Teğmen) rütbesiyle Makedonya'ya gönderilir. Orada cepheden cepheye, dağdan dağa geçer. Bu şartlarda yaşadığı hayattan ve maaşının azlığından sürekli şikâyet eder. Ardından Balkan Savaşı çıkınca bir piyade bölüğüne yüzbaşı olarak komutanlık yapar. Bu savaşta omuzundan yaralanınca İstanbul'a yani baba evine döner. Eşi Hediye'nin hastalığı sebebiyle onun tedavisi için gereken parayı bulamayınca evini ipoteye verir. Burada annesi Sadberk Hanım ve eşi Hediye ile birlikte bir süre yaşadıkten sonra I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Nevşehir askerlik şubesine reis olarak gönderilir. İlk günlerde Nevşehir'de yalnızdır ve kimseyle görüşmemektedir. İşten eve, evden işe gidip gelmektedir. Ancak şubede yazıcı olan Prodromos'la tanışınca hayatındaki her şey değişmeye başlar. Prodromos çok sinsî bir adamdır ve reise karşı nasıl davranacağını çok iyi bilmek-

tedir. Bu ikili, kısa sürede ailecek görüşme seviyesine çıkarlar. Hulki'nin şehirde en iyi dostu artık Prodromos'tur.

Hulki'ye bir gün İstanbul'daki evinin bulunduğu mahalle muhtarından bir mektup gelir. Mektupta borç senedinin vaktinin geldiği, ancak rica minnet bir ay daha süre alındığı anlatılmaktadır. Çünkü Hulki karısı Hediye'yi tedavi ettirmek için evi ipoteye vermişti. Acil olarak yüz lira bulamazsa baba yadigarı ev elden gidecektir. Bunun üzerine Hulki durumu Prodromos'a açar. Prodromos şehrin zenginlerinden Yordan'a başvurur. Yordan oğlunun askerliğinin ertelenmesi karşılığında beş yüz lira vermeyi kabul eder. Bu parayı alan Hulki evini kurtarır ama kendini Yordan ve dolayısıyla Prodromos'tan kurtaramaz yani onlara gebe kalır. Bundan sonra askerlik şubesinde izinler, teciller, raporlar havada uçuşur. Bu vesile ile bir hayli para biriktiren Hulki ile Prodromos askerlik şubesinden ayrılıp İstanbul'da bir firma açmaya karar verirler. Hulki emekliliğini isteyerek İstanbul'a döner. Prodromos'un becerisiyle kurdukları şirket kısa sürede para basmaya başlar. Savaş esnasında karaborsacılık ve kaçakçılık dâhil her türlü kirlî işi yaparlar. Aslında onların para kazanmalarını sağlayan şey savaştır. Bu vesile ile yazar memleket sıkıntıdaiken kesesini doldurmaya çalışan karaborsacıları yermiştir.

Paralar çoğaldıkça hayata bakış açısı değişen Hulki, ilk iş olarak babadan kalma konağı satarak Beyoğlu'na yakın bir yer olan Ayaspaşa'da bir apartmana taşınır. Bu taşınma onun hayat tarzının değişimi anlamına da gelir. Buraya taşındıktan sonra Hulki'nin yaşamında Prodromos vesilesiyle değişiklikler başlar.

Hulki, Prodromos vesilesiyle Beyoğlu âlemlerine takılmaya başlayınca kumara da alışır. Bunun yanında kadınlı erkekli toplantılarda gerçekleştirilen ahlaki sınırsızlık Hulki'nin cinsel iştahını da kabartmaya başlar. Buralarda gördüğü çıplak gezen kadınların vücutları, onun başını döndürür. Bu toplantılardan birinde sarışın aşüfte bir kadını merak eder: "Bir gün bu kadının kim olduğunu Prodromos'tan gizlice sormuş, o kara yağız, kısa boylu, meymenetsiz bankerin zevcesi ve sefirinin metresi olduğunu haber almıştı." (*Gün Batarken*, s.45). Bu kadını her fırsatta takip eden Hulki, onun hayaliyle yanarsa da ondan istediği sonucu elde edemez. Çünkü çapkınlık konusunda henüz yeterince becerisi yoktur.

Hulki'nin, meşru eşinden başka kadınlara karşı zaafî oluşmaya başladığını gören Prodromos, bu durumu fırsata çevirmek için Rum kızı İzmaru'yla Hulki'yi

tanıştırır. İzmaru'nun kocası bir yıl evvel ölmüştür. Hulki, kadına yaklaşmak istedikçe kadın ona ancak nikâhla varabileceğini belirtir.

“— Sen beni sevmiyorsun Hülki!

— Ben mi seni sevmiyorum?.. Ah! Hiç olmazsa bunu söyleme.

— Evet sevmiyorsun! Sevmis olaydın, bana bu kadar zaman böyle bırakmaz idin...

— Ne yapmalıydım?

— Bana nikâh yapazaktın.

— Metresim ol İzmaru. Nikâhlıdan ne farkı olur? Kendim, malım, mülküm, gönlüm, yine hep senin olsun.

— Yok ben namuzlu karıyım. Seni metres olazayım, bir sene, iki sene. Sonra bırakacaksın. Mahala (Mahalle) içeride kepaze olazayım. Niçin nikâh yapmazsın?

— Ah İzmaru! Evliyim, onun için... Bekâr olsaydım bir lahza tereddüt etmezdim.

— Ne zarar? Sen Osmanlı... Siz alıyor üç, dört karı... Hem de sizin karı bırakmak çok kolaylık var.” (*Gün Batarken*, s.90).

İzmaru ile Hulki arasında geçen diyalogda, Osmanlı toplumunda mevcut olan çok eşlilik ve boşanma meselesi gündeme getirilmişse de Hulki, eşinin üstüne evlenmeyi tercih etmeyerek bu ruhsatı kullanmamıştır. Yabancılarda, Osmanlı toplumundaki evlilik ve boşanma hakkında İzmaru'daki gibi bir bakış açısı vardır. Onlara göre Osmanlı erkeği istediği kadınla evlenebilir, istediği zaman da ondan boşanabilir. Bu anlayış tam olarak yanlış değilse bile eksiktir ve bugün de devam etmektedir.

İzmaru'yu metresi olmaya razı edemeyince romanda pek gündeme gelmeyen ve tam olarak kişiliği oluşturulamayan karısı Hediye'yi boşamaya karar veren Hulki, bu kararını kendi annesine açar.

“Nihayet Hulki, geveleyerek söze başladı:

— Anne! Dedi. Ben artık Hediye ile yaşayamayacağım. Ayrılmak mecburiyetindeyim. (...)

— Yarın sabah yahut akşam, ne vakit isterse, buradan çıksın gitsin. Ben ona beğendiği yerde bir ev tutayım inşallah bir kısmeti çıkıp da münasip bir kocaya varıncaya kadar ben kendisine bakarım. Nikâhı bin kuruştur, fakat ben insafsız bir adam değilim, bugün bin kuruş para değildir. Ben ona bin lira vereyim. Ne yapayım? Kısmet bu kadarmış...” (*Gün Batarken*, s.96).

Hulki'nin bu sözleri karşısında annesi oğluna, gelini Hediye ile birlikte kendisinin de evi terk edeceğini belirterek gelini ile birlikte evden ayrılmıştır. Bunun üzerine Hulki, İzmaru'yu nikâhlayarak eve getirmiştir. Onun eve gelmesinden sonra evin klasik yaşam tarzı değişmiş, iç dekorasyondan başlayan değişim haya-

tın tamamına sirayet etmiştir. Artık evde iki gecede bir eğlenceler düzenlenmekte ve kumar partileri verilmektedir. Hulki evde düzenlenen kumar partilerinde yüklü miktarlarda para kaybeder. Diğer yandan İzmaru'nun arzusuyla yaz tatili adalarda geçirilir. İsrafın bini bir paradır ve bu israf Hulki'nin sermayesini her geçen gün biraz daha eritmektedir. Prodromos'un emeli olan şey yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Mütarekenin ilanıyla karaborsacılık işi çökünce tam iflas gerçekleşir. Hulki iyiden iyiye çökmeye, karısıyla kavgalar etmeye başlar. İzmaru, onu Prodromos'la aldatmaya başlamıştır. Onların birlikte olduğu haberini alan Hulki, İzmaru'yla kavga edip evden ayrılır.

Hulki evi terk ettikten sonra sokaklarda uzun bir yürüyüş gerçekleştirir. Yürüyüş esnasında geçmişini düşünür ve yaptığı yanlışların muhasebesini yapar. Düştüğü acınası duruma hayıflanarak büyük bir pişmanlık duyar ve kendinden dahi tiksindir. İntiharını düşünürse de buna cesaret edemez. Amcasının evine sığınır. Amcasının evindeki geleneksel ve dinsel koku onu derinden etkiler. Hulki karısıyla tekrar birleşerek mutluluğu onunla yakalar.

“Bir çarık sonra, mahallenin üç rüknü, imamla Hulki Bey'in vekâletini hamilen Âşir Efendinin evine gidip nikâhı kıydılar. Müjdeyi, Hulki'ye Zarafet getirdi.

— Gordün mü? Diyordu. Kokmuş izmaritten sana hayır mı gelir ayol?.. Haydi, kalk gel, annesi de, karısı da seni bekliyor!

Sabık Estekzade, ikindiye doğru, evinin kapısını çaldığı zaman, kendisini istikbal eden, aynen eskisi gibi, Hediye oldu.” (*Gün Batarken*, s.141).

Romanda Hediye'nin neler düşündüğü, olaylar karşısındaki tavrı üzerinde fazla durulmamıştır. O, sadece gerektiği zaman kullanılacak ve sıkışıldığı zaman sığınılacak bir limandır. Esasında boşanarak evden kovulan, üstüne evlenen bu kadının neler düşündüğü romanın içeriğini daha anlamlı hâle getirebilirdi. Ercüment Ekrem ibret vermek maksadıyla romanı kaleme aldığı için bu psikolojik imkândan yararlanamamıştır. Yer yer Hulki'de psikolojik derinleşmeye yaklaşmışsa da onu çok çabuk kaybetmiştir.

3.1.17. Reşat Nuri Güntekin'in Eseri: Gizli El³⁹⁴

Reşat Nuri Güntekin *Gizli El* romanında zenginleşen bireylerin kendilerine metres edindiği anlatır. Roman kahramanı Şeref, olumsuz bir karakterdedir ve romanın kahraman anlatıcısıdır. O, romanda daha çok ruhsal durumuyla göz önüne gelmektedir. Zenginlerin karşısında kendini küçük görür. Hırsı sebebiyle gayrimeşru yollardan da olsa zengin olmak arzusundadır ve bunu da başarır. Bütün başarılarının ardında gizli bir elin yardımı vardır. Başta büyük tereddütler içinde kabullendiği bu kirli işi zamanla benimser.

Şeref'in bir eğlence mekânında tanıştığı evli bir müteahhidin metresleri vardır. Bu müteahhidin karısı, kocasının tam aksine sakin ve kendi hâlinde bir kadındır. Kadının mahcup mahcup eğlence merkezinde oturması, Şeref'in dikkatini çeker. Müteahhit o gece, vurduğu "büyük bir voli" (s.131) nedeniyle çok keyiflidir. Karısının karşısında çılgınca dans etmektedir ve aralarında "müteahhidin metresi" (s.131) de vardır. Metresi, yaşlı ve güzel bir kadındır. Metresiyle göbek göbeğe gelen müteahhit bir köşede oturan karısını, kendilerine katılması için davet eder. Ancak, kadın onlara katılmaz. Kadının bu tavrı Şeref'in dikkatini çeker. Ona acır ve onunla konuşur. Kadının ağlamaklı hâli ve Şeref'e bakışı onu çok etkiler. Bu vesile ile Şeref ile adı Nezihe Hanım olan bu kadın dost olur.

3.1.1.18. Refik Halid Karay'ın Eseri: İstanbul'un Bir Yüzü

Refik Halid Karay *İstanbul'un Bir Yüzü* romanında metres konusu işlenmiştir. Romanın başkarakteri ve aynı zamanda anlatıcısı İsmet adlı bir kadındır. Fikri Paşa konağında yetişmiş olan İsmet, eski arkadaşı ve harp zengini Kâni ile yıllar sonra Ada iskelesinde karşılaşır. "Bir Harp Zengini" başlığında anlatılan bölümde İsmet, Kâni ile yıllar sonra tesadüfen tekrar karşılaşmasını anlatır. Kâni "haşarı, çapkın, küstah" (*İstanbul'un Bir Yüzü*, s.7) bir tiptir. İsmet, Kâni ile Fikri Paşa konağında birlikte yaşamış, orada hizmetçilik yapmıştır. Onlar konakta küçük yaşlardan itibaren sevişirler. Haremlikle selamlık arasında gizli bir yolun so-

³⁹⁴Roman 1920'de Dersaadet gazetesinde tefrika edilmişse de kitap olarak ilk baskısı 1924 yılında İktisat Kütüphanesi tarafından yapılmıştır. Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El* (15. Baskı) (İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları, t.y.). Burada yapılan alıntılarda eserin İnkılâp Kitabevi Yayınları tarafından çıkarılan baskısı kullanılmıştır.

nunda buluşarak kendilerini tatmin ederler. Konağın diğer personeli de bu şekilde sevişir. Konaktaki kızların hemen hemen hepsinin ikişerli sevgilileri vardır: “Her kız, biri selamlıktaki uşaklardan, biri de evdeki beylerden iki kişiye muhakkak göz koyardı. Bu, ayrı ayrı meselelerdi. Biri şeref, mevki, merak içindi. Öbürü hırs, ihtiyaç, bazen de izdivaç içindi.” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.44).

Kâni ile İsmet arasında hiçbir duygusal temeli olmayan ve tamamen cinsellik üzerine kurulmuş bir arkadaşlık vardır. Yıllar sonra tesadüflerin yardımıyla tekrar buluştuklarında Kâni harp zengini olmuştur ve evlenmiştir. Bu buluşmada Kâni, İsmet’i seviştiği kadınları götürdüğü Şişli’deki evine götürür. Burada seviştikten sonra birbirlerine hayat hikâyelerini anlatırlar. Kâni ona kaçakçılık yaparak nasıl zengin olduğunu ve hayatının nasıl değiştiğini anlatır. Kâni’nin eşi, anası babası belli olmayan bir sokak kızı olan Şâyan’dır ve sonradan görme olduğu için gösteriş meraklısıdır. Kâni, İsmet’e, “yeni eğlence ve zevklerinden birçok kadın isimleri vererek geveze geveze bahse[der]” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.31). Ahlaken düşük bir karakter olduğu için paranın ona getirdiği nimetlere kendini çok çabuk salar ve karısını çok rahat bir şekilde aldatır. Şişli’de tuttuğu ev de aldatma işini gerçekleştirdiği yerdir.

Çocuğu olduktan sonra eve getirilen sütanneye göz koyan İshak Bey, bu aşüfte kızla ortadan kaybolur. En yakın arkadaşı Besim Bey onların kayboluşunu, “Karıyı götürüp bir eve kapatmıştır, eski âdetidir, uzun sürmez!” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.64) ifadeleriyle gayet doğal bir şey gibi İshak Bey’in eşine söyler. Onu bulmak için görevlendirilen Kâni, İshak Bey’in Salacık’ta bir ev tuttuğunu eşi Ragıbe Hanım’a söyleyince kadın, kocasının ihanetine karşı eve baskın planları yapar. Ragıbe Hanım yanına Kâni ve İsmet’i alarak yola koyulur. Yolda yaptıkları plana göre onları yakaladıkları zaman, “Aralarında nikâh yoksa diyorduk, imama muhtara işi duyurur, herifi rezil ederiz...” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.68) diye konuşurlar. Kılık değiştirerek İshak Bey’in ikinci evine geldikleri zaman âşıkları evde bulurlar. Eve girdiklerinde sütannenin üzerindeki kıyafet İsmet’in dikkatini çeker. Bu kıyafet Ragıbe Hanım’ın kız kardeşi olan ve Avrupa’ya gittikten sonra kötü yola düşen Şadiye Hanımefendi’nin giydiği kıyafetin aynıdır. Damat İshak Bey, “kapatması muhacir kızına” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.70) baldızının giydiği elbise-lerin aynısını yaptırarak Şadiye Hanımefendi’ye karşı platonik bir tutkusunun

olduğunu göstermiştir. Diğer yandan yakalanan Damat Bey karısı Ragibe Hanım'dan özürler dilerken muhacir kızı, Kâni ile İsmet'e İshak Bey'den şöyle dert yanar:

“Ne deli herifmiş bu,” diyordu, “kepaze mi, kepaze... O kadar koca gördüm, böyle edepsizine çatmadım! Bıraksın benim başımı, istemem artık! Aylarca peşimden koştu; vallahi İsmet Hanım, yalan söylemiyorum, terliklerim yok mu? Yerden onu kapar, öper, koklardı, konakta iken vücuduma elini sürdürmedim; ağlardı, sızlardı gene yüz vermezdim; zorla üzerime atıldığı bile oluyordu, ‘Haykırırım, Küçükhanım’ı çağırırım!’ diye korkutup kaçırıyordum. Sonra bende de tazelik var ayol, kandım, para verdi, hediye aldı, nikâhtan, evlenmekten bahsetti, antlar, şartlar, ben de razı oldum... Bilir miyim ben? Yaban adamı gibi bir herifmiş; hem de vücudunda bin bir illet var!” (*İstanbul'un Bir Yüzü*, s.73).

Yukarıdaki ifadeler aldatmanın evrensel kurallarını içermektedir. Bir erkek evliyken başka bir kadınla birlikte olmaya karar verdiği zaman işe cinsel çağrışımlı hareketlerle başlar. Bunda başarılı olunamayınca ulaşılmak istenen kıza hediyeler alınır. Bu da olmazsa işin içine resmiyet girer. Gayrimeşru bir ilişkiye giren kadın ise aldatıldığını ya anlamaz ya da anlamak istemez. Damat İshak Bey'in yalvarışları karşısında karısı Ragibe Hanım onu affeder ve birlikte eve dönerler. Ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi standart yaşamlarına devam eden karı kocanın buna benzer birçok tuhaflikları olduğu da belirtilir. Ama bu tuhafliklardan bahsedilmez.

Diğer bir yoz hayat Aksaray beyi olarak tanımlanan Lûtfi Pehlivan'ın hayatıdır. “Kadın, kumar, içki, esrar, hülasa belki ne zevk ne iptila, ne rezalet, varsa onda mevcuttur, birbiri üstüne evlenmiş, üç ev idare ediyor, birkaç da kapatma besliyor. Bunlardan artkalan vakitte de Şişli'nin evlerini kapı kapı geziyor.” (*İstanbul'un Bir Yüzü*, s.101) diye tanıtılan Lûtfi Pehlivan sonradan görme bir harp zenginidir ve birden fazla eşe ve kapatmalara/metreslere sahiptir. Eserde dikkati çeken nokta yozlaşan tiplerin hemen hepsinin ya birden fazla eşi ya da metresinin olmasıdır. Bu noktada çok eşlilik hayat standartlarının değişimini imlemektedir.

3.2. Türk Romanında İçinde Çok Eşlilik Olarak Metres Geçen Romanların Değerlendirilmesi

Metres evli erkekler için yasal olmayan çok eşliliğdir. Yasal olarak çok evli olmayan ama birden çok kadını idare eden erkeğin yasal eşinin yanında gayrimeş-

ru eşine metres denir. Metreslik eş zamanlı bir çok eşlilik olarak kabul edilebilir. Çünkü “Korunan nesneyi cinsel nesneden ayıran uçurumun en belirgin şekilde eş zamanlı çokeşlilikte —erkeğin hem eşe hem de metrese sahip olduğu— görülür.”³⁹⁵ Cumhuriyet’e kadar gelen Türk romanında metres aileyi dağıtan, evliliklerin huzursuzluğunu artıran bir tip olarak anlatılmıştır. Türk romanında metresler genellikle yabancı kadınlardandır. Eğlence mekânlarında bir nevi av bekleyen metresler, tanıştıkları erkekleri baştan çıkarmak için dişiliğin ne kadar hüneri varsa sergilemekten geri durmazlar. Metres olan kadın zengin erkeği aldatmak için aciz bir “çocuk rolü” oynayarak anlattığı hayat hikâyesiyle erkeğin merhametini çeker ve bunu da genellikle pençesine aldığı erkeğe kabul ettirir. Çünkü onlar onurlarını kaybetmişlerdir. Zaten onura da ihtiyaçları kalmamıştır³⁹⁶. Öte yandan erkeğin metres tutma sebeplerinden biri çocuğunun olmasıdır. Erkekler ilk çocukları olduktan sonra “besleme içgüdülerini doyuma ulaştır”dıkları için cinsel içgüdüleri harekete geçer. Arzu zirveye ulaştıktan sonra erkek “evlenilecek kadın”ı bulduğu için şimdi de “yatılacak kadın”ı arar. Bu nedenle kendine metres tutar³⁹⁷. Ancak Türk romanında romancılar metres tutma eyleminin psikolojik nedenleri üzerinde çok fazla durmamışlardır. Metresin işlendiği romanlarda ana neden erkeğin bastıramadığı şehvet duygusudur. Bunda kadınların kocalarına karşı pasif duruşları yanında içkinin de etkisi vardır. Romanların çoğunda metresler genellikle “yasal eşten daha güzel ve genç”tir. Ancak metresin zaman içinde cazibesinin bitmesi³⁹⁸ veya ekonomik iflasın yaşanması ayrılığın kaçınılmaz olarak gerçekleşmesi sonucunu doğurur. İncelenen romanlarda genellikle metres tutan erkekler iflas ederken eşlerinin ya öldüğü ya da hastalandığı anlatılır.

Ahmet Mithat Efendi’nin *Para* (1204/1887) romanında zengin bir adamın kızıyla parası için evlenen Sulhi’nin metres tuttuğu ifade edilir. Balayı döneminde mutlu olan çift babanın ortadan çekilmesi sebebiyle huzurlarını kaybeder. Sulhi mirasyedi bir içgüveyisi olarak kendine metres tutar. Üsküdarlı metres Sulhi’yi soyarak onun madden ve manen çöküşüne sebep olur. Romanda metres olan kadı-

³⁹⁵Vilar, *Çokeşlilik*, 48.

³⁹⁶Vilar, *Çokeşlilik*, 28.

³⁹⁷Vilar, *Çokeşlilik*, 46.

³⁹⁸Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 22-23.

nın ne fiziksel ne de ruhsal özelliklerine değinilmemiştir. Sadece onun erkeği ekonomik açıdan düşürdüğü durum göz önüne serilmiştir. Metresine yedirdiği paralar nedeniyle borç batağına düşen Sulhi kurduğu “Sirkat Şirketi” ile Yazıcıoğlu’nun mallarını sömürür. Milyoner Yazıcıoğlu’nun servetini heba eden Sulhi’nin hiçbir hilesi anlaşılmaz³⁹⁹. Ahmet Mithat Efendi romanın sonunda hazır yiycilerin, mirasyedilerin, para hırsı ile hareket edenlerin sonunda iflas edeceklerini anlatır. Sulhi alın teriyle kazanmadığı paraları bir metresin uğrunda heba etmiştir.

Ahmet Mithat Efendi *Emanetçi Sıtkı* (1311/1893) romanında evlatlık olarak zengin bir aileye verilen Rıza ve Sıtkı tipini karşılaştırır. Sıtkı dindar, namuslu, çalışkan ama çirkin; Rıza menfaatçi ama yakışıklıdır. Önce Sıtkı tarafından olumlu bir şekilde eğitilen Ayşe Şeref, Sıtkı’nın evden uzaklaştırılmasından sonra Rıza’nın eline kalır. Onun eğitim işini üstlenmesiyle Ayşe Şeref’in okuduğu kitapların içerikleri değişmeye başlar. Âşık Kerem, Leyla ile Mecnun, Şah İsmail, Arzu ile Kanber, Ferhat ile Şirin gibi hikâyeler okumaya başlayan on dört yaşındaki Ayşe Şeref’in zihninde ve gönlünde aşk düşüncesi oluşur⁴⁰⁰. Bu hikâyeleri okuyan Ayşe Şeref hikâyelerdeki kadınlar gibi yaşamaya

³⁹⁹Ahmet Mithat Efendi’nin Letaif-i Rivayat serisinden *Bir Fîtnekâr* (1293/1876) adlı eserinde de Mümtaz Bey’in kölesi Mansur’un, efendisine karşı Sulhi’nin hilelerine benzer oyunlarına rastlarız. Mümtaz Bey’in kızı Münevver Hanım’ın evlerinin karşısındaki ormanda gördüğü ve âşık olduğu adamı yani Süeda Bey’i ayarlayacağını söyleyerek kızın elmas ve mücevherlerini ulaklık karşılığı alır. Ardından kızı, ona kaçırmak için kırk bir sandık eşyasıyla beraber evden çıkartır. Aslında Süeda Bey diye birisi yoktur. Mansur kızı aldatır. Kırk bir sandık eşyaya düzmece bir olayla el koyar. Mümtaz Bey’in evine hırsız girerek birkaç yüz keselik nakit ve mücevherleri çalar. Olayın arkasında yine Mansur vardır. Bu da yetmez Mümtaz Bey’in Boğaziçi’ndeki dayalı döşeli yalısı yanar. Bey’in Galata’daki emlak işlerini gören Ermeni iflas eder. Kızının evden kaçıp eli boş olarak eve dönmesi karşısında Mümtaz Bey, kendisini balkondan atar, karısı ve kızı da üzüntüden ölür. Ancak Mansur da cezasını bulur. (Ahmet Mithat Efendi, *Bir Gerçek Hikâye-Fîtnekâr*, Letaif-i Rivayat, Dokuzuncu Cüz (İstanbul: Kırk Ambar Matbaası, 1293/1876), 52 s.

⁴⁰⁰Ahmet Mithat Efendi geleneksel aşk hikâyelerine karşıdır ve bunu *Karı Koca Masalı* (1292/1875) ve *Çengi* (1294/1877) romanında açıkça söyler. Burada Namık Kemal’in *Celâl Mukaddimesi*’nde eski hikâyelerimizi “kocakarı masalı” olarak tarif edişine benzer bir yaklaşım dikkati çeker. Bu noktadan bakıldığında anlatıda bir alay olduğu da düşünülebilir. Eserin genelinde alayın ve mizahın yan yana yürüdüğü gözlenmektedir. Örneğin; Peri padişahının kızlarından en küçüğünü Şehzade sever. Kızlar Şehzadenin başına gelirler onu uyandırmazlar. Yanaklarından öpüp uça uça giderler. Şehzade uyanır ama periler uçmuştur. Masalı böylece özetledikten sonra yeni yazılan eserleri kastederek, “Haydi bakalım şimdi böyle bir saadeti üdebamızdan hangisi tasvir edebilmiştir?” diye sorar. Masalarda anlatılan sevgilinin tasviriyile de alay eder.. Bir masalda geçen “Yürüdükçe yerde çimenler biten kız” tasvirine aşağıdaki şekilde yaklaşır: “Ben bu masalı ilk işittiğim zaman kendi kendime dedim ki: “Ah şu kız benim elime geçse de en evvel bir hayli yürütsem koştursam, âlâ bir çemenzar vücuda getirsem. Badehu bu çemenzarın oportu yerinde otursam. Yatırsam o nazenini dizime.

başlar ve ideal erkek olarak sahtekâr Rıza'yı düşünür. Rıza evlendikten sonra eşini metreslerle aldatmaya başlar. Onun metres tuttuğunu Sıtkı Efendi'den başkası bilmez. O, bildiklerini anlatırsa rekabet hırsından olacağını düşünerek meseleyi kimseye açamaz. Rıza birçok Türk romanında olduğu gibi babanın ölümünden sonra evin bütün idaresini eline alır. Evde kumar partileri, sazlı sözlü eğlenceler düzenlerken diğer taraftan hovardalığın dozunu da iyice artırır. Ancak ne eşi ne de kayınvalidesi onun bu israflarında bir hata bulmaz. Onların verdiği cesaretle Rıza metreslerine âdeta para savurur. Ayşe Şeref eşinden beklediği ilginin azalması karşısında zaman zaman ona sitemler ederse de sonuçta sadece kendisi üzülür. Rıza değişik yerlerde metresler edinir. Diğer taraftan aldatılan kadın olarak Ayşe Şeref toz pembe duygular içinde kocasıyla ömür boyu “âşık ve âşıkâ” olarak yaşayacağına inandığı için kocasına çok tepki vermez.

Rıza nedeniyle aile iflas ettikten sonra Rıza ölür. Ayşe Şeref ondan sonraki hayatını çalışarak idame ettirir⁴⁰¹. Eserde müsrif hayatla iktisatlı hayat ve dürüst bireyle sahtekâr bireyin mukayesesi yapılmıştır. Rıza mirasyedi, kumarbaz, hovarda, yakışıklı ve müsrif bir gençken onun karşısında Sıtkı, aşkına ölümüne bağlı, dürüst, çalışkan ve dindar bir tiptir. Romanda hovardalığın erkeği düşürdüğü feci durum ve evlenecek bireyin güzelliğinin değil, aklının önemli olduğu belirtilmiştir. Metres edinen bireyin uğradığı felakete dikkat çekilmiştir. Burada da metres ailenin ekonomik açıdan çöküşünün simgesi olduğu gibi manevi açıdan da böyledir. Ancak Rıza'nın metres edindiği belirtilmesine rağmen onlarla ilgili hiçbir detay anlatılmamıştır. Bu eser eşine sadakat göstermeyen, onunla sırf parası için evlenen, mirasyedi tipin yarım anlatılmış bir örneğidir.

Ahmet Mithat Efendi *Karnaval*'da (1298/1881) metres edinerek iflas eden iki evli birey örneği verir. Nizami bir devlet dairesinde görevli memurdur. Güzel bir karısı ve iki de çocuğu vardır. Ama Nizami, Helena adlı bir kadına kendini kaptırır. Ahmet Mithat Efendi onun Helena'ya tutulma sebebini his olarak açıklar.

Kucaklasam, kucaklasam! O da kucağımda fıkır fıkır kaynadıkça yanaklarında lâyenkati açılan güller etrafıma yığılsa! Güller içinde yuvarlansak...” (*Karıkioca Masalı*, 85). Ahmet Mithat Efendi bu tür eserlerde gerçeklik duygusunun olmamasını eksiklik olarak görür ve bu sebeple onlara itiraz eder. *Çengi* romanında da masallarla büyütülen bir gencin dramı vardır.

⁴⁰¹Tanzimat döneminde kadın kahramanlar için yapılan bir çalışma için bk. Melin Has-Er, *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000), 421 s.

Nizami'nin hikâyesi bu kadardır. O, Helena'nın Zekâyî ile gitmesinden dolayı kendini içkiye vermiş, ailesini sefaletle mahkûm etmiş, delirerek tımarhaneye atılmış, tımarhane çıkışında bir minareden atlayıp ölmüştür.

Zekâyî, romanda Resmi tipinin karşıtı olarak çizilmiştir. O, Resmi'nin cariyesi Hasna'ya ilanıaşk içeren bir mektup yazar. Mektup Bahtiyar Paşa'nın alafranga kızı Şehnaz'a ulaşır. Bunun üzerine Şehnaz'la evlenen Zekâyî evlenmeden önce Nizami'nin de metresi olan Helena'yla birlikte. Zekâyî evlenmiş ama diğer taraftan metresinden de vazgeçememiştir. Bu evlilik meselesine kızan Benli Helena'ya⁴⁰² sus payı olarak yeni birtakım mücevherler alınırsa da kadın tam olarak ikna edilemez. Helena, Zekâyî'den sürekli Avrupa'ya gitmeyi istemektedir. Bunun üzerine Zekâyî yapmacık bir hastalığa yakalanır⁴⁰³. Tedavi için Fransa'ya gitmesi gerektiğini eşine anlatır. Eşinin saflığından yararlanarak Benli Helena'yla beraber Fransa'ya gider. Fransa, daha önce birçok Türk görmüş ancak Zekâyî gibisini görmemiştir. Çünkü onun metresi vardır. Metres sahibi olmak Avrupa'da centilmenliğin ve modernliğin işareti olarak kabul edilmektedir. Alafranga Zekâyî, Fransa'da sosyete âlemlerinde harcadığı paralar yüzünden iflas ederek İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Benli Helena ise parası biten Zekâyî'yi terk ederek Amerikalı bir sevgili edinir. Şehnaz da Zekâyî'den boşanır. Böylece paralarını bir metrese yediren alafranga Zekâyî hem eşini hem de metresini kaybederek aldatmanın cezası olarak hayatını karartır. Bir prenses gibi büyütülen Şehnaz da okuduğu romanların etkisiyle seçtiği koca sebebiyle bedbaht olur. Romanda alafranga hayatın müdavimleri yok olup giderken aynı ortamın alaturka müdavimleri ise bahtiyar olurlar.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Müşahadat* (1308/1891) romanında eş tarafından aldatılan Antuvan Kolariyo'nun Katolik olması nedeniyle ondan boşanamayışı ve bir metres tutarak onunla yaşayışı anlatılır. Katolik kilisesi evliliğin kutsallığını ve nikâhın Tanrı tarafından kısıldığını savunarak boşanmayı yasaklar. Eşinden bir türlü boşanamayan Kolariyo, çareyi kendisine bir metres

⁴⁰²Bu isim Mehmet Asaf'ın *Benli Leyla* romanını çağırır. Benli Leyla ahlaksız bir ana-babaya sahip olmasına rağmen onlara benzemeyerek mutlu bir evlilik gerçekleştirir. Daha fazla bilgi için bk. Mehmet Asaf, *Benli Leyla* (İstanbul: Kitaphane-i Sûdi, 1922), 104 s.

⁴⁰³Hastalık bahanesiyle karısını kandıran bir tipe örnek olarak Hüseyin Rahmi'nin *Nimetşinas* (1319/1902) romanında Nihat Bey'den bahsedilebilir.

edinmekte bulur. Bu metres, Ağavni'nin annesi olan Mâryâm'dır. Şartlar gereği gerçekleşen böyle bir ilişkiyi Ahmet Mithat Efendi zemmetmemiş, eserde buna dair herhangi bir olumsuz ifade kullanmamıştır. O, *Para*, *Emanetçi Sıtkı* ve *Karnaval* romanlarında metreslerin aileyi yıkan etkisi üzerinde dururken burada metres edinmeyi yermez. Çünkü burada metres Katolik kilisesinde boşanmanın olmaması nedeniyle tutulmuştur. Eşinin sadakatsizliği neticesinde ondan ayrılmak için bütün resmi yolları deneyen Kolariyo, başka çıkar yol kalmayınca “bir nevi şahsi nikâhla” Mâryâm'la birlikte yaşamak zorunda kalmıştır. Yaşanılan ilişki görüntü olarak gayrimeşru olsa bile kendi içinde ahlâksız bir ilişki değildir. Katoliklikte boşanma şartlarının ağırlığını birçok eserinde vurgulayan Ahmet Mithat Efendi, boşanmanın bu derece zorlaştırılmasının birbiriyle anlaşamayan evli bireylerin hayatını alt üst ettiğini vurgulayarak insanların sorunlara karşı kendi çıkar yollarını bulduklarını vurgular. Burada yaşanan olaylara karşı İslam şeriatında ruhsat verilen çok evliliğin önemine vurgu yapar. Gayrimeşru olan bir ilişkiye karşı yasal çok evliliğin bir nimet olduğunu her fırsatta dillendirir.

Ahmet Mithat Efendi “Müsteşrikler Kongresi'nde” oryantalist Batılıların Osmanlı ve İslam dünyasını tanımadıklarını görmüş ve İslam medeniyetinin büyüklüğünü ortaya koymak için⁴⁰⁴ *Ahmet Metin ve Şirzat* (1309/1892) romanını yazmıştır. Romanda Neofari adlı kadının yaşlı kocasından sıkılıp genç bir subayın metresi olmasına değinilmiştir. Esasen zengin bir adamın şık oğlu olan, Beyoğlu'nda girip çıkmadığı eğlence mekânı bırakmayan, Paris'te gördüğü eğitimle olumlu bir dönüşüme uğrayan Ahmet Metin, Yüksek Kaldırım'da gördüğü “Şirzat” romanının izinden yaptırdığı gemi sayesinde gider. Roman boyunca Neofari'ye Osmanlı ve İslam medeniyetinin büyüklüğünü ve “Şark ahlakının üstünlüğünü”⁴⁰⁵ anlatır ve Batılı kadını nasihatleriyle doğru yola getirir.

Kendinden genç bir kadınla evlenen Akilo karısının Paris'in sefahat âlemlerinde boy gösterip serbestçe davranması nedeniyle içten içe kendini yemektedir. Denk olmayan bu evliliğin yanlışlığını aldatılma noktasına gelince anlar. Kıpır kıpır bir kadın olan Neofari'nin kocasını aldatması için gerekli olan

⁴⁰⁴Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, 456.

⁴⁰⁵Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, 457.

kişi de bir arkadaşın oğlu, askeri okul öğrencisi Nikolso'dur. O, kadınlar nezdinde cazibeli bir görünüşe sahiptir. Hoppa, çapkın, hırçın, atak, kendini beğenmiş, bütün kadınların kendine ram olacağına inanan züppe bir tiptir. *Aşk-ı Memnu* romanındaki Behlül tipinin bire bir aynıdır. Hızlı bir şekilde Koçagarilerin hayatına giren Nikolso ile Neofari dört elle piyano çalıp birlikte kır gezilerine çıkarlar. Akilo bir iş vesilesiyle evden ayrılınca Neofari ile Nikolso ilişkiyi tamamlar. Her yere birlikte gitmeye başlayan âşıklar zamanla kendilerini gizlemeden eğlencelerde birlikte boy gösterirler. Neofari bir erkekle yetinecek kadın değildir. Nerede eğlence varsa eşine sormadan oraya koşar. Neofari'nin başına buyruk hareket etmeye başlaması sadece Akilo'yu değil metresi Nikolso'yu da endişelendirmeye başlar. Neofari, Nikolso'nun metresi olarak tanımlanmıştır ve onun yüzünden düellolara maruz kaldığı anlatılır. Gençlik hevesiyle başlayan içgüdüsel yakınlaşma Neofari'nin hayatını rayından çıkarıp onu önce bir metrese ardından da bir aşüfteye dönüştürür. Bunun yanında Nikolso da parlak bir asker olacakken rezil bir hovarda olur. Aldatma günahı her iki bireyin de hayatlarını altüst eder. Yaptıklarından pişman olan Neofari, eşine hangi yüzle gideceğini Ahmet Metin'e sorar. Bunun üzerine uzun uzun tafsilatlarla evliliğin ciddiyeti hakkında fikirler ortaya koyan Ahmet Metin, evine, çocuğuna ve kocasına geri dönmesi konusunda Neofari'yi ikna eder.

Romanda evli bir kadının yaşlı bir kocaya sahip olmasından dolayı kendini gerçekleştiremediği, sıkıntıya düştüğü için onu genç bir erkekle sevişerek aldattığı görülür. Bu noktada metres olarak erkeğin kullanıldığı bildirilir. Diğer Türk romanlarında metres olan bireylerin genellikle erkekleri sömürdüğü görülürken burada erkeğin bakımını üstüne alan kadındır. Bu açıdan bakılınca romanda rollerin değiştiği, erkeğin metres, kadının âşık olduğu söylenebilir. Romanda kadın doğru yolu bir Osmanlı'nın yani Ahmet Metin'in/Ahmet Mithat Efendi'nin yönlendirmeleri neticesinde bulurken parlak bir askeri öğrenci olan Nikolso kariyerini ve geleceğini kaybeder.

Nabizade Nazım'ın *Zehra* (1312/1894) romanında kocasından intikam almak isteyen roman kahramanının intikam için bir metres tuttuğu görülür.

Aldatılan ve dışlanan bir kadın olarak Zehra ölümcül bir kadın olmuştur⁴⁰⁶. Suphi'nin dükkânına gelen kiralık kadınlar, Suphi'yi bin türlü işve ve cilveyle kendilerine cezp etmeye, Suphi'de hiç solmayan, ancak başta bütün kadınlara karşı sönük duran cinselliği harekete geçirmeye çalışırlar. Bunda da başarılı olurlar. Suphi yine masumdur. Arzulayan yine kadındır. Ürani kiralık bir kadın olarak Zehra'dan aldığı görevi harfiyyen yerine getirir. Ürani'nin elinde Zehra'yı da Sırrıcemal'i de unutan Suphi, Ürani için her şeyden çok kolay vazgeçer. Öte yandan Suphi, elinde avucunda ne varsa Ürani için seferber eder. Zamanla mağazaya da uğramaz olur. O kadar ki, Ürani'den bir dakika bile ayrılığa tahammül edemez. Hatta uzun geceler ve günlerden sonra annesini hatırlar. Ürani'ye karşı diğer eşlerine göstermediği aşırı bir bağlılık içindedir. Bütün vaktini Ürani'ye hasreden, işini ihmal etmeye başlayan Suphi, elinde avucunda ne varsa kaybetmeye başlamıştır. Bir taraftan romanın en silik kişisi Muhsin tarafından dükkân soyulmakta, diğer taraftan da Ürani tarafından israf vasıtasıyla elindeki tüm mal varlığı erimektedir.

Suphi ile Ürani her gün beraberdirlere. Bir gün gittikleri, “Handehane-i Osmanî”⁴⁰⁷ tiyatrosunda Salih adlı bir dandi⁴⁰⁸ ile tanışırlar. Tiyatroda tanışan Salih ve Ürani'nin samimi tavırları, karşılıklı gülüşmeleri, Suphi'yi çılgına çevirmiştir. Ürani, Salih'e adresini verir. Böylece Suphi'nin cezasını çekmesi, Zehra'ya yaptıklarının bedelini ödemesi için sebep hâsıl olmuş olur. Ancak Suphi, Ürani'ye karşı olan iptilasını zaman zaman anlamsız bulursa da kendini bir türlü Ürani'den ve onun sefih hayatından çekip çıkaramaz. Suphi elindeki son mal varlığını da satınca beş parasız kalır. Kendini pazarlayarak geçimini sağlayan Ürani tarzı metresler için parasız adam, terk edilmesi gereken adam demektir. Parasız kalan Suphi'yi Ürani her fırsatta paralamakta, dövmekte, ona hakaretler yağdırmaktadır. Meşru eşinden bir kez bile böyle bir muamele görmeyen Suphi, bu durumu hak etmiş, bu cehenneme kendi rızasıyla düşmüştür. Eşine

⁴⁰⁶Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*, 25.

⁴⁰⁷“Eserde, yazıldığı yılların (1890 yılları) İstanbul hayatı, —Boğaziçi mehtap Safaları, Beyoğlu eğlenceleri, baloları, “mudhik-i şehir” Abdürrezzak Efendi'nin Şehzadebaşı'ndaki “Handehâne-i Osmanî” adlı tulûat tiyatrosu, o çağın tulumbacı yaşayışı— ayrıntılarıyla verilmiştir.” (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1987), 121).

⁴⁰⁸Türk Edebiyatında Dandi hakkında geniş bilgi için bk. Abdurrahman Kolcu, *Dandizm ve Türk Edebiyatında Dandy* (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2012), 355 s.

sadakatsizliğin sonucu, Ürani'nin evinden yani “yapay cennetten” kovulmaktır. Suphi saadetin membaı olan kutsal aile hayatını yıkararak hem vicdanında hem de dış âlemde günahının bedelini ödemiştir. Bir zamanların nazik Suphi'si artık uçarı ve sefih bir hayatın içindedir. Suphi, Ürani'ye o derece düşkündür ki bu düşkünlük zamanla kıskançlık şekline bürünecek, Suphi de bir süre sonra Zehralaşacaktır. Romandaki esas karakterlerin gittikçe Zehralaşmaları romanın isminin *Zehra* olmasıyla bağlantılıdır. Zehra'nın, Suphi'ye karşı tezgâhladığı bütün planlar tıklar tıklar işler. Kıskançlığına akılcı çareler aramaya çalışmayan, aklını yitirmiş gibi kıskançlık krizlerine giren Zehra'nın, Suphi'den intikam almak için şeytanca planlar kurduğuna şahit olunur. Sırrıcemal karşısında son derece edilgen olan Zehra, Suphi'den ayrıldıktan sonra kurnaz bir aksiyoner olmuştur. Böylece Nabizade Nazım aldatılmışlık sendromunun kadını bir canavara dönüştürebileceğini göstermek istemiştir.

Romanın vermek istediği mesajlardan biri de en kötü evliliğin en iyi gayrimeşru ilişkiden üstün olduğudur. Suphi'nin, gerek evli olarak yaşadığı zaman gerek cariye/odalık ile ilişkiye girdiği zaman —ki bu da bir nevi evlilik— istikrarlı bir iş hayatının olmasına karşın, metres Ürani'yle ilişkiye başladıktan sonra elinde avucunda ne varsa kaybettiği görülür. Düzenli aile hayatı insanı yüceltirken metres tutarak gayrimeşru ilişki içine girmek bireyi ve aileyi iflasa kadar sürüklemektedir. Bu durum diğer birçok Türk romanında da görülmektedir. Çünkü metresler birer fahişedirler ve bedenlerini satarak para kazanırlar. Bu da metresler için bir yaş sınırını getirir. En fazla kırk yaşına kadar muteber oldukları için bir an evvel keselerini doldurmaya çalışırlar. Bu yüzden geçici bir zaman için paralı erkeklerle birlikte olurlar. Dolayısıyla parası biten erkekle kaybedecek vakitleri yoktur.

Muhabbet-i Mâderane (1309/1892) romanı Mehmet Celal'in diğer eserleri gibi santimental bir içeriğe sahiptir. Romanda, kızına aşk derecesinde düşkün bir anne ile kızının düştüğü acıklı durum anlatılır. Roman, Mehmet Celal'in diğer birçok eseri gibi ölümün kol gezdiği, hemen hemen bütün kahramanların öldüğü bir trajedi gibidir. Eserde kızını herkesten sakınan bir annenin aşk karşısında çaresizlikle kızını istemeye istemeye evlendirmesi, onunla ölecek kadar kızına tutkun olması yüceltilmiştir. Evlenebilmek için Fahriye'ye sürekli mektuplar gönderen

âşik Fikri ise evlendikten sonra kendini içkiye ve sefahat âlemlerine vermiş ve bir metres edinmiştir. Adının Mari olduğu belirtilen bu kadından detaylı bir şekilde bahsedilmemiştir. Onun adı, Fikri'nin uykusunda sayıklaması esnasında duyulur. Fikri, eşini aldatarak hem kendisinin hem de zevcesinin ölümüne sebep olmuştur. Aldatma olayı derinleştirilmemiş, ancak onun feci neticesi gösterilmiştir. İçki, sefahat âlemi ve metres evli bir adamın, mutlu bir eşin sonunu getirmiştir. Öbür taraftan annelerin kızlarına, kocalarından daha düşkün olduğu da belirtilmiştir. Eserin adı da bunu imlemektedir.

Mehmet Celal *Dâmenâlûde* (1316/1899) romanında evlilik sorumluluğunu ihmal eden bireylerin kendilerini ve eşlerini iffetsizlik bataklığına sürüklediğini göstermeye çalışmıştır. Enver, babasının seçtiği bir kızla evlenir ve ardından babası ölür. Eski bir arkadaşını yolda görünce onunla Beyoğlu'na resim sergisi için gider. Beyoğlu'nun meşhur birahanelerinden Strazborg'da içki içerlerken Despina adlı bir kadına tesadüf ederler ve kısa sürede diyaloga geçerler. Beyoğlu'nun cazibesi Enver'in başını döndürür. Bu noktada arkadaşın iyilik düşüncesiyle de olsa olumsuz etkisi dikkati çeker. Eğlence hayatına karşı yabancı ve acemi olan Enver Despina'ya tutulur ve eşini ihmal eder. Despina ona hayat hikâyesini anlatarak cinsel yoldan esir aldığı erkeği duygusal yoldan da esir alıp onun kesesinden kendi çantasına bir yol açar. Her buluşmada yeni ve değerli hediyeler alınır. Şükürü, arkadaşını düştüğü beladan kurtarmaya çalışırsa da bunda bir türlü başarılı olamaz. Enver onunla ara sıra otel odalarında buluşmayı az bularak Despina'ya Samatya'da bir ev tutar yani onu kendine "kapatma" yapar. Despina'nın çevrede ne kadar borcu varsa öder. Despina, kardeşinin mağdur olduğunu söyleyerek Enver'den altın alarak sevgilisine götürür. Aşırı harcamalar neticesinde iflasa doğru sürüklenen Enver bir metres için terk edilmesi gereken erkek olur. Despina onu terk ederek eski sevgilisiyle İstanbul'dan ayrılır. Terk edilmeyi kabullenemeyen Enver ondan intikam almak için bir revolver satın alır ve onu aramaya çıkar. Ancak hiçbir yerde Despina'yı bulamaz. Çılgınlar gibi sokaklarda gezmektedir. Saçı sakalı birbirine girmiş, perişan bir hâldedir. Anlatıcı onun meşru eşini aldattığı için cezasını çektiğini belirtir.

Despina'yı aramaları bir netice vermeyen Enver eve mahcup ve mahzun döndüğü zaman yatağında karısıyla onun sevgilisi Sırrı'yı yakalayınca karısını

vurur ve ardından kızı Feride'nin yanında intihar eder. Bu noktada karısını metres tutarak aldatan erkek aynı şeye maruz kalınca eşini öldürmekte tereddüt göstermez. Böylece romancı aldatma eyleminin kim tarafından yapılırsa yapılsın kabul edilemez bir eylem olduğunu, sorumluluğun kadın ve erkek açısından eşit olduğunu belirtir. Ancak erkeklerin metres tutma olaylarının toplumda çok yadırganmadığını aynı şeyi yapan kadınların yadırgandığını ifade ederek bu anlayışı eleştirir. Öte yandan Enver'in metrese tutulma sebebi olarak toy olması gösterilmiş, Beyoğlu'nun tecrübesiz gençleri yoldan çıkararak yönü dikkatlere sunulmuştur. Enver'in tecrübeli arkadaşı Şükrü yaptığı eylemi kötü niyetle yapmamasına rağmen olayların akışına müdahale etmeyerek —birkaç nasihat dışında— arkadaşının felaketli sonunu hazırlamıştır. Enver'in karısı Şefika da kocasıyla aynı kaderi paylaşmış, o da bir nevi arkadaş kurbanı olmuştur. Buradaki tek fark Münevver Hanım'ın profesyonel bir “ev fahişesi” olmasıdır.

Mehmet Celal *Kuş Dilinde* (1912) adlı romanında metres edinen bir tipin ailesinin dağılıpını ele almıştır. Eserde annesiz bir genç olan Refet ve arkadaşı Remzi hazır yiyici olarak tanımlanır. Onların işi gücü İstanbul'un mesire mekânlarını gezip orada hovardalık etmektir. Refet, Mehmet Celal'in birçok roman kahramanı gibi şair ruhludur. Şair olması hasebiyle duygusal olan Refet, bir kupede gördüğü Ahmet Ruhi Paşa'nın kızı Nurhayat'a âşık olup onunla evlenir. Dönem romancılarının idealize ettiği kadın kahraman tipi olan Nurhayat kocasıyla birlikte gazete mütalaaları yapar ve kitap okur. Bu düzen Refet'in evi ihmal etmeye başlamasıyla bozulur. Aslında evine bağlı olan Refet gazinolarda içtiği içkinin tesiriyle olduğu yerde sızıp kalır. Nurhayat kocasını çok sevdiği için ufak tefek serzenişlerde bulunmasına rağmen onu her defasında affeder. Refet “melek gibi” bir karısı olduğu için eve geç gelme işinden kendini kurtarmak hevesindedir. Bu kararlılık içinde bir süre direnir. Ancak bir gün liseden arkadaşı, beş yıldır görmediği Necip'le karşılaşır. Tepebaşı Bahçesi'nde birlikte oturup içerler. Burada Rozali adlı bir kadına tutulur. Ardından Rozali ile Refet bir süre beraber olurlar. *Dâmenâlûde* romanının kurgusal tekrarı olan buradaki olaylarda sadece bireylerin isimleri değişir. Rozali tipi ile Despina tipi birbirinin ufak birkaç değişiklikle birlikte tekrarı gibidir. Romanda bu ilişkiden sonra bir anda Refet'in tifoya yakalandığı ve uzun süre bilinçsiz yattığı anlatılır. Refet ortadan çekilince yerine karısı

Nurhayat geçer ve Rozali ile buluşur. Karşılıklı restleşmelerden sonra meydana gelen boğuşma sonucu Rozali ölür. Birçok Türk romanında olduğu gibi *Kuş Dilinde*'de metres ailenin en büyük düşmanı olarak gösterilir. Ancak burada metres erkeklerden maddi çıkar sağlayan ve aileyi maddi anlamada iflasa sürükleyen bir tip olarak çizilmemiş, evli bir erkeği seven duygusal bir kadın olarak tasarlanmıştır. Parasal noktada ailenin iflasına sebep olmasa da manevi açıdan meşru eşi zehirlemiş ve onun bir katil olmasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde masum ve mağdur Nurhayat'la birlikte olayın asıl müsebbibi Refet de hapse düşmüştür. Eserin en trajik yönü ana babanın günahının vebalini doğacak masum çocuğun çekecek olmasıdır. Burada erkeğin yoldan çıkmasına sebep olarak metresler gösterilir. Meşru eşler ölene kadar bir erkeğe bağlanmak için ahdetmişken metresler parasını veren herkesin ortak malı olarak nitelendirilmiştir. Nitelemeyi yapan kişinin bir kadın olması da aldatma işinde erkeğin mağdur olduğunu göstermektedir⁴⁰⁹.

Mustafa Reşit *Bir Çiçek Demeti* (1304/1887) romanında isimleri verilmeyen iki kadın arasındaki mektuplaşmalar vasıtasıyla metres meselesinden bahseder. “L” Hanım kendisine evlilikte küfüvün olması gerektiği tavsiyesinde bulunan “N” Hanım’a yazdığı mektupta onu dinlemeden evlendiği kocası tarafından metreslerle aldatıldığını anlatır. Kocasının eve odalıklar getirmesi yetmiyormuş gibi alfranga âlemler için Beyoğlu’nda ne kadar aşüfte varsa eve getirdiğini ifade eden “N” Hanım kocasının malını mülkünü bu aşüfteler uğruna bitirdiğini yazar. Elde kalan son varidatının Bursa’da olduğunu arkadaşına yazdıktan sonra “N” Hanım kocasının Beyoğlu’nda metresinin evinde öldüğünü bildirir. Olayın dramatik boyutunun şiddetlendirilmesi için böyle bir ölümün anlatıldığı görülür. “N” Hanım ölünün ardından kötü konuşmamak gerektiğini belirterek “Allah taksiratını affetsin” duasını yapar. Bir iki sayfa içinde özetlenen bu olayda eşinin üzerine odalık getiren, bu da yetmiyormuş gibi metresler tutan bir adamın yol açtığı felaketler görülür. Eserde suçlu olarak erkekler gösterilmiştir. Zaten dönemin önemli edebiyatçılarının yazdığı takrizlerde de kadınların insanlık için önemi vurgulanmıştır. Ancak erkeğin eşine karşı işlediği günahın diğer ucunda yine kadınların olması

⁴⁰⁹Mehmet Celal’in romanda Nurhayat’ın dilinden gündeme getirdiği erkeğin kadınlar tarafından istismar edilen bir varlık oluşu psikolojik kitaplar yazan kadın bir yazar Esther Vilar tarafından da dillendirilir. Daha fazla bilgi için bk.Vilar, *Çokeşlilik*, 94 s.

dikkat çeker. Bu noktada kadınların mağdur edilen kadın için duygudaşlık yapmadığı, bu sebeple hemcinslerini felakete sürüklediği görülür. Diğer yandan eşini aldatan erkeğin sadece birkaç kadınla yetinmediği ifade edilerek “destansı bir dille” olaylar abartılarak santimental bir hava yaratılır⁴¹⁰.

Mustafa Reşit’in *Neyyir* (1307/1890) romanı bir mirasyedinin metresler tarafından sömürüldükten sonra intihar etmesini anlatır. Evli ve çocuk sahibi olan Neyyir Bey’e çok büyük miktarda bir miras kalmıştır. Mirastan haberdar olan gayrimüslim Pol adlı bir arkadaşı, Neyyir Bey’i sömürmek için onu Beyoğlu’nun eğlence mekânlarına alıştıtır. Bu alışkanlık zamanla onun hayat tarzına dönüşerek evini, eşini ve çocuklarını ihmale kadar varır. Hatta tüm mal varlığını bu yolda tüketir. Neyyir Bey bütün vaktini metresine harcar. Bir gün bir kadının ihbarıyla metresinin onu başka biriyle aldattığını öğrenir. Kadın evin anahtarını dahi Neyyir Bey’e verir. Romanda aldatılma sahnesi ve Neyyir Bey’in baskını ile ilgili hiçbir şey anlatılmamış, sadece Neyyir Bey’in Polin’den ayrılıp sokakta avare avare gezişi tasvir edilmiştir. Malının yarısını Polin’e harcayan Neyyir Bey’in bu olay üzerine pişmanlık duyup evine dönmesi beklenirken aklına evine dönmek hiç gelmemiş, Pol’le otururken yolda gördüğü tiyatro sanatçısı Alis’le Polin’den intikam almak için tanışmıştır. Ancak bu durum Polin’in umurunda bile olmaz. Onlar sömürdükleri erkeğin verimi düşünce ortadan çekilirler. Bir süre de Alis’le birlikte olan Neyyir’in intihar haberi gazeteden okunur. Haberi okuyan metresler sadece “zavallı ahmak” diyerek onu anarlar.

Metresleri için evini barkını ihmal eden, eşini dahi arayıp sormayan Neyyir Bey, her şeyini kaybettikten sonra ölmüştür. Bu çalışmada incelenen romanlarda, evli insanların yuvasını yıkan metresler, sadece yuva yıkmakla kalmamış, kahramanların hayatlarını karartarak onların ölümüne neden olmuştur. Romanda Beyoğlu’nun eğlence mekânları, tiyatrolar ve sefahat âlemlerine değinilmiş, saf insanları dolandırmak için “metres şebekesi” denilebilecek tertiplerin yapıldığı gösterilmiştir. Bu şebeke zengin mirasyedileri sömüren asalaklardan oluşur. Kahramanların büyük çoğunluğunun yabancı olduğu bu romanda mirasyedi bir züppe olan Neyyir Bey’le gölge kahraman Neyyir Bey’in karısından başka bir Türk orta-

⁴¹⁰Karagülle, *Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva*, 79.

larda görülmez. Neyyir Bey'in eşi metrese/aldatılmaya cılız tepkilerle yetinir. Onun ve çocuklarının durumu hakkında eserde bilgi yoktur.

Fatıma Aliye Hanım'ın *Ûdi* (1315/1899) romanında bir uduinin metresle aldatılması işlenir. Bedia'nın yaşı yirmiye geçince evin büyükleri onu evlenmesi için teşvik ederler. Ona aynı anda iki kişi talip olur. Bunlardan birisi altmış yaşında çok zengin bir tüccar, diğeri genç ve yakışıklı Yüzbaşı Mail'dir. Genç bir kız olan Bedia genç yüzbaşmayı tercih etmiş ve yüzbaşı içgüveyisi olarak alınmıştır. Bu noktada evlilikte kızların fikirlerinin alınmasının önemi vurgulanmıştır. Babanın ve ağabeyin ortadan çekilmesi sonucu Mail adına uygun olarak Musevi bir dansöze gönlünü kaptırır. Musiki piyasasında herkes Mail'le Helula'nın aşkından bahsetmektedir. Helula da Bedia'ya kocasına âşık olduğunu söyler. Bedia metresler için aşk denilen şeyin mümkün olmadığını belirtip ona ders verir ve ardından kocasını terk eder. Helula'ya yaptığı açıklamalarda erkeğin eşine sadık kalması onun vazifesidir. Evli bir adamla birlikte olan kadın herkesten önce kendini aldatmaktadır⁴¹¹. Beyrut'ta bulunan ahabının yanına giden Bedia konakta çarşafly bir kadının kendine seslenmesiyle şaşırır. Bu kadın Helûla'dır⁴¹². Helûla ona minnettar olduğunu, onun sayesinde namuslu bir hayata kavuştuğunu ifade eder.

Ûdi romanı yazarın ifadesine göre, hatıra-roman tarzında kaleme alınmıştır. Müzikle uğraşan ve kocası tarafından açıktan açığa bir metresle aldatılan Bedia kocasını terk etme azmini gösterir. Metres diğeri birçok romanda olduğu gibi erkeğin hayatını alt üst etmenin yanında ailenin yıkımına da sebep olur. Mâil'in metresi Helûla ise iflah olup bir kocaya vararak düzenli bir hayata kavuşur. Romanın satır aralarında çalışmak zorunda kalan kadınların namuslarıyla yapabilecek işler bulabileceği fikri de işlenmiştir.

⁴¹¹Firdevs Canbaz, "Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu" (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2005), 51.

⁴¹²Fatıma Aliye, Beyrut'ta evlenip Madame Salomon adını alan Helûla'nın çarşafly oluşuna şaşıl-maması gerektiğini bildirerek şöyle bir açıklama yapar. "Kariînimiz bu sözden bir Musevi olduğunu anladıkları bu kadının çarşafly bulunmasına taaccüp etmemelidirler. O zamanlar Arabistan şehirlerinde bulunan gerek Musevi, gerek İsevi kadınları sokağa çıkarken çarşaf ile çıkarlardı. Yalnız hanelerinde gelen misafirlere mestur olmayarak çıkarlardı. O taraflardaki Hıristiyan ve Musevi kadınlarının çarşaflarını atmaları daha pek yenidir. Örtülü olanları da daha bulunur." (*Ûdi*, s.182).

Halit Ziya Uşaklıgil'in bir nesil namına yazdığı ve hayal kırıklığının romanı⁴¹³ olarak bilinen *Mai ve Siyah* (1317/1900) romanında eşini metresle aldatan, bu sebeple ailesini ve kendini sefaletle düşüren Raci'nin hikâyesinden de bahsedilir. Raci, roman kahramanı Ahmet Cemil'in düşmanı, eski edebiyat taraftarı, içkiye düşkün ve gece hayatına müptela olarak tarif edilmiştir. Anlatıcı, Raci'nin eşini aldatmasıyla ilgili ilk etapta etkilenenler üzerinden gider. Daha sonra ise Raci'yi kendine esir eden kadının ve Raci'nin gittiği mekânın tanıtımına geçer. Raci elli yaşında yaşlı bir Alman kadına tutulmuştur. Alman metresin Raci'ye nazlar, cilveler yaptığı, Raci'nin ona baygın baygın bakarak şiirler söylediği, kadının bu şiirleri anlamadığı da anlatılır. Kadın kısa bir süre sonra parası biten Raci'yi yanından kovar. Raci yalnızca ailesini düşünen, kendisine sadık olan eşine sadakatsizliğinin cezasını metresi tarafından kovularak çeker. Alman kadının Raci'yi terk ediş nedeni elbette parasaldır. Raci elinde avucunda ne varsa bu kadına yedirmiş, para bitince de terk edilmiştir. Alman kadının onu terk etmesi karşısında kendini içkiye veren Raci'nin sağlığı bozular. Raci, arkadaşlarının yardımıyla Guraba Hastanesi'ne yatırılır. Eşini bir Alman metresle aldatan Raci, mutluluğu yakalayamadığı gibi meşru eşine ve oğluna da hayatı zindan eder. Böylece aldatmanın çift taraflı feci neticesi ortaya konulur. Burada da metres bireyin ekonomik olarak iflasına sebep olmuştur. Alman metres parası biten âşığını terk etmek için hiç düşünmemiştir. Bu eser her ne kadar hayal hakikat çatışması ekseninde değerlendirilse de eserde kahramanların dâhil olduğu bütün sosyal hayat ele alınmıştır⁴¹⁴. Öte yandan Raci'nin metres tutarak iflas etmesi onun eski edebiyat taraftarı olmasıyla da ilişkilendirilmiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Mürebbiye* (1315/1899) romanında Paris'in meşhur fahişelerinden ve metreslerinden olan Anjel'in Osmanlı konağına mürebbiye olarak alınmasını işler. Romanda kurumsal yapısı bozulan mürebbiyeliğin çok köklü aileleri bile temelden sarsması, yozlaştırması, hatta çökertmesi⁴¹⁵ yanında

⁴¹³Ahmet Hamdi Tanpınar, "Halid Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah* ve *Aşk-ı Memnu*", *Edebiyat Üzerine Makaleler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995), 279.

⁴¹⁴İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 345.

⁴¹⁵Mehmet Çelik, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* ve *Şırpsevdi* Romanlarında Yanlış Batılılaşma", *Türkiyat Mecmuası*, c. 23, Bahar 2013, 28.

memleketin geleceği olan çocukları ne olduğu belirsiz yabancı mürebbiyelere teslim etmenin tehlikeleri dile getirilmektedir⁴¹⁶. Paris'in sefahat kokan sokaklarından birinde aşüfte bir kadının kızı olarak doğan Anjel, ergenlik çağından itibaren tıpkı annesi gibi aşüftelikte maharet kazanmıştır. İkiyüzlü, riyâkâr bir tip olan⁴¹⁷ Anjel annesinden devraldığı aşüftelik mirasıyla⁴¹⁸ Paris'te fahişelik mesleğinde tanınmış bir usta hâline gelir. Bu ilişkileri neticesinde bir gün hamile kalınca çocuğu şair/yazar Baudelaire'e yamamak ister. Hüseyin Rahmi bu noktada yazarlar ve şairler için değişik fikirler dile getirir⁴¹⁹. Anjel, Baudelaire'den, yeni yazdığı kitabın telifinden aldığı para karşılığında hak iddia etmekten vazgeçer. Aldığı parayı kısa sürede tükettikten sonra çocuğu annesine bırakıp zengin bir tüccar olan Mösyö Maksim'in metresi olur. Maksim iş için İstanbul'a gelince onunla birlikte o da İstanbul'a gelir. Burada bir Rum genciyle sevişmeye başlayan Anjel'i yakalayan Maksim, onu dövdükten sonra sokağa atar. Ortada kalan Anjel, bir Fransız aileye kendini namuslu bir kız olarak tanıttıktan sonra Dehri Efendi konağına mürebbiye olarak katılır. Konağına dâhil olduktan sonra yaptığı tek iş evin erkeklerini para için ayartmaktır. Anjel'in birlikte olduğu Mösyö Maksim'in evli olup olmadığı hakkında romanda bir ifade yoktur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Metres* (1316/1899) romanı adına uygun olarak bir metresin meydana getirdiği yıkımları anlatır. Hüseyin Rahmi romanlarında çok eşlilik, cariyelik ve odalık sisteminin eleştirisi ile birlikte yanlış Batılılaşmanın getirdiği bir kurum olan metresliği de eleştirir⁴²⁰. Firûze Hanım'ın oğlu Hami Bey olgunluk çağına geldiğinde İstanbul'un bütün eğlence merkezlerini dolaşır.

⁴¹⁶Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 233.

⁴¹⁷Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 57.

⁴¹⁸Halit Ziya *Aşk-ı Memnu*'da Bihter ile Firdevs Hanım'ı yukarıdaki gibi niteler. Bu tipler determinizm (gerekircilik) anlayışın eserlerimize yansıyan gölgeleridir.

⁴¹⁹Hüseyin Rahmi Gürpınar eserde romancılar ve edebiyatçılar için şöyle bir değerlendirme yapar: "Hiç yazar olup da hassas olmamak, hassas olup da insafı bulunmamak, insafı olup da gereken şeyi yapmaktan çekinmek kabil midir? Hem yazarlar dalgın adamlardır. Hele romancı, tiyatrocunu kısmını aldatmak kolaydır. Bunlar eserlerinde her gün bin türlü yalan yaza yaza yalanı sahidin, olanı olmayandan, gerçeği zıddından fark edemeyecek hâle gelirler. Bütün hayat manzaralarına roman diye bakarlar. Her yalan dolu işi hakikat şeklinde göstermeye, her gerçeği roman yoluna sokmaya uğraşırlar. Yalanın sözle olanı bir ahlak edepsizliği sayılırken, kaleminden çıkanı hüner sayılmak, kitap şeklinde para ile satılmak medeniyet terakkisinin yazarlara verdiği garip bir imtiyazdır. İşte Mösyö Baudelaire de yazdığı yalanlara kendisi gülüp, âlemi ağlatan bu çeşit kalem sahiplerinden idi." (*Mürebbiye*, 15).

⁴²⁰Elif Duran, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009), 280-281.

Bu durum alafranga bir kadın olsa da annesini endişelendirir. Bunun üzerine oğlunu evlendirmeyi düşünen Firûze Hanım onun evleneceği kızın saf olmasını ister. Çünkü o, evin içinde kendi hovardalıklarına mâni olacak ve evin düzenine müdahale edecek bir rakip istememektedir. Saffet Hanım adında ismiyle müsemma on beş yaşında bir kız bulunur ve düğün yapılır. Ancak Hami kısa süre sonra Saffet Hanım'dan sıkılarak annesinin izniyle Paris'e gider. Annesi, kendi gönül maceralarını rahat yaşayabilmek için bir süre Hami'nin ayakaltından çekilmesine razı olur. Paris dönüşü tam bir şık/züppe/dandi⁴²¹ olan Hami, eşi Saffet'i görünüş ve yaşayış noktasında değiştirmeye çalışır. Romanın giriş bölümünde bayan terzisiyle şişman bir kadın olan Saffet Hanım'ın korse sebebiyle konuşmaları hayli komiktir. Bu konuşmada kocasının ondan değişmesini istediğini terziye söylediği zaman terzi, bu isteğin arkasında kocasının metres tutmuş olması ihtimalini Saffet'e anlatır. Saffet Hanım'ın dünyasında metres kelimesinin karşılığı yoktur. Modist metresin ne demek olduğunu anlatınca kelimenin Türkçe "kapatma" olduğunu anlar. Böylece Saffet Hanım'ın dünyasına metres kavramı girmiş olur. Geleneksel hayatta "kapatma" kavramıyla tanımlanan bireysel fahişelik Batılılaşınca isim değiştirerek "metres" unvanını alır.

Hami Bey Paris'ten döndükten sonra Beyoğlu'nda kendisine bir metres bulmak için dolaşır. Çünkü Paris'in en önemli çağdaşlaşma ritüeli erkeğin kendine bir metres bulabilmesidir. Hami, Paris'te öğrendiği bu çağdaşlaşma ritüelini İstanbul'da da devam ettirmek arzusundadır. Bunun için Parnas isimli bir Fransız metres bulur. Metresleri elde tutmak için gereken şeyin para olduğunu bilmektedir. Paraya sahip olduğu için kısa sürede Parnas'ı kendine ait bir eve yerleştirir. Artık eve barka uğramamaktadır. Hami'nin karısı, onun metresi olduğunu öğrenince kendi kendine metreslere ve onları getiren gemilere beddua eder. Saffet Hanım erkeklerin metreslerden kurtulma ihtimalinin olmadığını, ailelerin bu kadınlar sebebiyle dağıldığını düşünür. Geleneksel bir kadın olan Saffet Hanım kocasının metres tutması karşısında feveranlar geçirir ve ona metresini bırakması için her istediğini yapabileceğini söyler. Ama Hami Bey onun ricalarını ciddiye almaz.

⁴²¹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 98.

Hami Bey Parnas'tan zaman zaman sıkılmaya dahi başlar. Reyhan'la Müştak arasında muhalefet çıkınca Müştak, Parnas'ın Reyhan'la seviştiğini Hami Bey'e bir mektupla bildirir. Fransa'da bir âşığın metresini başkasıyla yakaladığı zaman onunla düello yaptığını belirterek Fransız edebiyatında romanların bu vakaları anlattığını da mektubuna ekler. Aldatılmanın verdiği sinirle revolverini beline takıp Parnas'ın evini takip eden Hami Bey bekleme esnasında apartmanda farklı farklı aldatma olaylarına tanık olur. Hüseyin Rahmi Gürpınar bu olaylarda eşini bir metresle aldatan Hami Bey'in başka birinin eşini aldatışına şahit olduğu zaman verdiği tepkiyle kendi durumunu düşünemediğini göstermek istemektedir. Başkalarının yaptığı yanlış hemen fark edilirken insanın kendi hatasını görmesi veya anlaması bazen mümkün olmamakta, bazen de zaman almaktadır.

Romanda, metreslik ve alafrangalık kurumunun ailenin maddi ve manevi olarak çöküşünü hızlandırdığı görülmektedir. Genç ve bekâr şıklar olan Reyhan Bey ve Müştak Bey, Parnas'a yedirdikleri paralar sebebiyle iflas etmiştir. Firûze Hanım kocasından geriye kalan dev mirası hovardalıkları neticesinde tüketme noktasına getirmiştir. Dolayısıyla metres, ailenin dağılışını hem ekonomik olarak hem de manevi olarak hızlandırmıştır. Romancı satır aralarında metrese karşın ikinci eşin meşruluğuna değinmesine rağmen olayı somut bir örneklendirmeye okuyucuya sunamamıştır. Parnas tipi *Şık* romanındaki fahişe Madam Potiş'in devamı ve *Mürebbiye* romanındaki Anjel'in değişik bir örneği olarak zengin bir adamdan arta kalmıştır⁴²². Ardında bir ceset ve bir mahpus bırakan vurdumduymaz bir tip olan Parnas gemide kendine yeni eğlenceler aramaktadır⁴²³.

Metresi ele geçirmek için gerekli olan tek şey paradır. Eserde bekâr kahramanların (Müştak ve Reyhan) paraları bitince metresi ellerinden kaçırdıklarına değinilir. Aldatılan eş olan Saffet Hanım saf bir tip olarak kocasını metresten vazgeçirebilmek için uğraşır. Hatta bir ara onu aldatma fikrine dahi düşer. Ama bunu beceremez. Aldatan koca Hami Bey metresini takip ettiği esnada şahit olduğu birtakım aldatılma olayı karşısında karısını ve çocuğunu hatırlar ve düellodan sonra büyük bir pişmanlık içinde hayata gözlerini yumar. Onun pişmanlığının asıl

⁴²²Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 94.

⁴²³Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 97.

sebebi dayısı Revai Bey'in Saffet Hanım'ın sadakati hususunda ona sürekli yalan yanlış bilgiler vermesidir.

Gazete tefrikası olduğu için uzun bir roman olan *Metres* meşru olmayan bir hayatın getirdiği maddi külfetler yanında, insanlardan alıp götürdüğü manevi değerler açısından da bir ders niteliğindedir. Evli olmasına rağmen mirasyedi bir tip olan alafranga şık Hami Bey annesinin yanlış yönlendirmesi sebebiyle yozlaşmış bir tip olarak yetişir. Sırf Batılı/çağdaş olabilmek için metres bile tutar. Ancak düşünmez ki Osmanlı toplumunda ve kanunlarında ikinci eş ihtiyacının meşru bir altyapısı vardır. Ancak bu meşru yapı geleneksel ve dinsel olduğu için alafranga anne ve oğlu Hami Bey tarafından düşünülmez. Bunu sadece, yerli bir tip olan Saffet Hanım düşünür. Saffet Hanım kocasının kendisini sevmeye devam etmesi karşısında üstüne kuma getirmesine bile razıdır. Eserin şahıs kadrosu hemen hemen yozlaşmış tiplerle doludur. Müştak Bey, Reyhan Bey, Firûze Hanım, Revai Bey ve Hami tamamen yozlaşmış tiplerdir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın sihir ve batıl inançlarla alakalı ilk romanı olan *Tesadüf* (1317/1900) aile anlayışına uyulmadan kurulan gayrimeşru ilişkilerin sebep olduğu kötü sonuçları göz önüne getirmesi yönüyle dikkate değerdir⁴²⁴. Romanda büyücü bir kadının para kazanma hırsı sebebiyle karı kocaların arasını bozduğu, bu sebeple basit bir şekilde halledilebilecek olayların içinden çıkılmaz bir duruma girdiği anlatılmıştır. Karı koca olan Saibe ve Mail'in mizacı birbirine benzemektedir. Her ikisi de asabi değişmelerin şiddetli ve hızlı olduğu bir mizaca sahiptir⁴²⁵. Meşru ilk eş asabi olduğu için “problem karşısında soğukkanlı”⁴²⁶ kalamayarak kocasını metresinin kucağına atar ve kocası tarafından boşanır. Diğer bir ifadeyle Saibe'nin fevri çıkışları ve aldatıldığını kocasına itiraf ettirme çabaları onu kaybettirir⁴²⁷. Mail'in tamamen iradesiz bir âşık olduğu görülür⁴²⁸. Karısının metresten kurtulması tavsiyesi karşısında metresinden vazgeçme ihtimalinin olmadığını ifade eder.

⁴²⁴Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 109.

⁴²⁵Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 118.

⁴²⁶Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 120.

⁴²⁷Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 100-101.

⁴²⁸Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 116.

Mail, Şöhret'i kaybetme korkusu nedeniyle meşruiyet zırhı olan nikâhlanma fikrinde karar kılar. Şöhret'le kuma olarak evlendikten sonra hayatı allak bulak olur. Psikopat bir tip olan Mail⁴²⁹, karısının üzerine metresiyle evlenerek hem kendinin hem de eşinin felaketine sebep olur. Metres bu romanda da aileyi fesada uğratan dış etken olmuştur. Metresin nikâhlanması yani meşru daireye girmesi bile hayatını erkeklerden edindikleriyle kazanan bu kadını durduramamış, metres kocasını en yakın arkadaşıyla aldatmıştır. Çünkü metreslerin tıynetinde aldatma rutin bir olaydır ve evlenen metresin içten tövbe etmediği görülür. Mail eşinin ölümüne sebep olarak romanın sonunda ikinci karısı tarafından aldatılarak cezasını çeker. Burada çok eşlilik metresle gerçekleştirilmiştir. Şöhret'in nikâhlanmayı aşırı bir hevesle istemesinin arkasında meşruiyet zırhına bürünerek hovardalıklarına devam etme arzusu olduğu görülür. Ancak shevi bir ruha sahip olan Şöhret eşini en yakın arkadaşı Hayati ile aldatarak onunla da evlenir. Ondan sıkılır Şeyda Bey'e döner. Ondan da sıkılınca sefalete düşer. Onun Emile Zola'nın *La Terre* romanındaki iffetsiz kahraman ve kendini herkese peşkeş çeken Jacqueline'in prototipi olduğu söylenebilir⁴³⁰. Dolayısıyla bu romanda hem metres edinmenin hem de çok eşliliğin zararlı olduğu görüşü dillendirilmekle birlikte, ikinci eşin metres olmasının doğurduğu trajikomik durum ele alınmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hakk'a Sığındık* (1335/1919) romanı Abdülhamit dönemi ile İttihat ve Terakki devri devlet adamlarının rüşvet ve iltimasla keselerini doldurup zenginleşmesinin eleştirildiği bir romandır. Eserin fonunda dindar görünen insanların sosyal adalet duygusundan uzaklaşarak halkın sefaletine rağmen zevk u safa içinde yaşayışları işlenmiştir. Ayrıca kocası tarafından çok sayıda metresle aldatılan bir kadının dramına da değinilmiştir. Hacı Ferhat Efendi'nin kızı Nermin, Methi Bey'le evlidir. Methi Bey zengin bir hovarda ve aynı zamanda rasyonalist bir tiptir⁴³¹. Eve her gelişinde üzerinde değişik kadın kokuları ve saçları çıkmaktadır. Bu nedenle karısı Nermin çılgına döner. Kıskanç ve dengelessiz bir kadın olan Nermin⁴³², kocasının kendisini aldatmasına çok üzüldüğü için

⁴²⁹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 115.

⁴³⁰Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 120-121.

⁴³¹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 221.

⁴³²Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 220.

umutsuz bir durumdadır. O, *Tesadüf* romanının kahramanı Saibe'ye benzer. Bu tür kadınlar kocalarını kendi elleriyle başka kadınlara bilinçsizce sunarlar⁴³³. Nermin kocasının ihanetine delil arar ve “dedektifliğe soyunur”⁴³⁴. Bunun için zenginleri soymak amacıyla Aptal Veli adını alan gazeteci Nüzhet Ulvi'den yardım ister. Aptal Veli, Nermin'e kocasının üç tane kapatması olduğu haberini verir. Kapatmaların bulunduğu mekânlar dönemin eğlence mekânları olarak öne çıkan Şişli, Beşiktaş ve Kadıköy'dür. Aptal Veli metreslerin Nermin'in eline su dökemeyecek kadar sıradan olduklarını, kocasının onu aldatmasına karşılık, kendinin kadınlar tarafından çok daha fazla kişiyle aldatıldığını, bu sebeple onun durumunun çok kötü olduğunu, eninde sonunda yaptıklarının cezasını çekeceğini bildirir. Klasik bir bakış açısıyla kocasını kendi hâline bırakmasını ona tavsiye eder. Nermin buna rağmen kocasını sorgular. Bu durumda karısını aldatan erkeğin tavrı önce olayı gizlemek ve aldatma olayının anlaşıldığını fark edince de inkâr etmektedir⁴³⁵ ki Methi Bey de bu yolu seçer.

Roman, zenginlerin etraflarındaki insanları hiçe sayarak yaşadıkları lüks hayatın eleştirisidir. Hacı Ferhat'ın aile üyelerinden olan Nermin ile Methi'nin evlilikleri ve yaşadıkları aldatma/metres olayı fonda, bu zengin ailelerin dindarlık kisvesi altında işlediği fenalıkları göstermek amacıyla kurgulanmıştır. Aldatılan kadın kocasından boşanma arzusundadır. Aldatan erkek ise gizlilik ilkesine riayet etmek şartıyla istediği kadar hovardalık yapabilme hürriyetini kendinde görür. Nermin ile Methi'nin sonları hakkında ise romanda bir bilgi yoktur.

Osmanlı geleneksel hayatının derin bir yozlaşmaya uğradığı Meşrutiyet döneminde yazılan eserlerde elit bir kümenin yaşam tarzlarındaki sefihlik anlatılmaya çalışılmıştır. Kâşif Dehri *Mecnûne* (1328/1912) ve zeyli *Kâbus İçinde* (1328/1912) romanında hayat şartları gereği mecburen kötü yola düşmüş bir kadının birçok erkek tarafından metres olarak kullanılmasını, sonra onu seven bir erkek tarafından nikâhlanarak kurtarılmasını, ancak eski âşıkları tarafından tazyik edilmesini ve namuslu kalmak için direnmesine rağmen bir iftira sonucu kocası tarafından boşanmasını anlatır. İki erkeğin metresi olan Zılâl ona ilanaşk eden

⁴³³Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 100.

⁴³⁴Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 99.

⁴³⁵Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 99.

Nâmi ile kaçar. Kaçarken âşıklarına birer mektup bırakarak namusuyla yaşamak azminde olan bir kadına merhamet göstereceklerini umduğunu belirtir. Rüştü delikanlı biri olduğu için evli kadına hürmet eder ve onu takip etmez. Ama İstibdat'ın önemli adamlarından biri olan Yahya Efendi onun peşini bırakmaz. Zılâl, Yahya Efendi'den buluşma içerikli mektup alınca ekonomik açıdan içinde bulunduğu durum sebebiyle Yahya Efendi'ye eğilim gösterir. Çünkü onda servet ve ihtişama bir meyil vardır. Bu dönem romanlarında kadınların elde tutulması için kullanılan en büyük silah bazen servet ve ihtişam, bazen de süs ve alafrangalık olarak ifade edilebilir. Eserin kendi içinde tezadı evli ve namuslu bir tövbekâr olarak tanımlanmaya çalışılan Zılâl'in mektuptan sonra Yahya Efendi'ye cevap verip buluşma teklifini kabul etmesidir. Ancak buluşmada kendini biraz ağırdan satmaya karar verir. Bu kararda zengin ve güçlü bir adam olan Yahya Efendi'nin, kocasına zarar verme ihtimalinden korkması da etkilidir. İçten içe ondan nemalanmak istemesine rağmen buluştuklarında bu düşüncelerinin tam zıddı ifadelerle Yahya Efendi'ye namuslu bir kadın olarak seslenir ve iffet dersi vererek onun teklifini reddeder. Bu buluşmayı öğrenen Rüştü masum olan Zılâl'i kocasına haber verince boşanma gerçekleşir. Zılâl, Nâmi'nin çocuğunu doğurduktan sonra pişmanlıklar içinde ölür.

Kâbus İçinde romanında anlatılan hayat hikâyesine göre Zılâl eski kocasının sefhate düşkün oluşu nedeniyle mürebbiyesinden kalan bütün parayı kaybedip boşanınca ortada kalır. Boşandıktan sonra kendine sadece ev kalan Zılâl ekonomik açıdan çok zor bir duruma düşmesine rağmen kaba saba bir adam olan İrfan'dan kurtulduğu için mutlu olmuştur. Birçok Türk romanında mürebbiyenin menfi etkisi görülürken burada biriktirdiği bütün parayı terbiyesini üstlendiği kişiye bırakıp memleketine dönen bir mürebbiyenin övüldüğüne şahit olunur. Namusuyla geçinme arzusunda olduğu için evdeki eşyaları satarak geçimini bir süre daha sürdüren Zılâl kendisine evli bir adam tarafından sunulan ve ardında metreslik yatan teklifi istemeye istemeye kabul eder.

Olay kurgulanışında birtakım acemilikleriyle beraber *Mecnûne* ve *zeyilleri* romanı istemeden kötü yola düşmüş bir kadının hikâyesidir. İki ayrı adamın metresi olan Zılâl yaşadığı debdebeli hayata rağmen namuslu bir yaşam arzulamaktadır. Ona bu yaşamı seviştiği duygusal bir genç olan Nâmi sunar. Bu sunuşun arka-

sında aşk duygusu vardır. Nâmi romanda çok belirgin olarak tanıtılmamıştır. Boşandıktan sonra Bükreş'e gidip oradan karısına, onu ihanetle suçlayan bir mektup gönderir. Zılâl (Mecnûne) bilgili bir kız olarak tanıtılmış, neden bu hayatı tercih ettiği *Kâbus İçinde* romanında ekonomik mecburiyet olarak belirtilmiştir. Evlendikten sonra "ıslah-ı nefis" ederek namuslu bir hayata kavuşan ve tüm tazyiklere rağmen direnen kadın, Rüştü'nün kıskançlık hisleriyle yaptığı iftira nedeniyle kocası tarafından boşanmıştır. Öbür yandan Rüştü ilerleyen bölümlerde mürüvvetli bir insan olarak Zılâl'in çocuğunu sahiplenmiştir.

Ali Sami eserlerinde Karagöz figürü üzerinden II. Abdülhamit eleştirisi yapmayı âdet hâline getirmiştir⁴³⁶. Aynı yıllarda Teodor Kasap tarafından çıkarılan *Hayal* gazetesinde de II. Abdülhamit eleştirisi Karagöz ve Hacivat figürü üzerinden yapılmıştır⁴³⁷. *Karagöz Beyoğlu'nda* (1331/1915) adlı romanda Karagöz'ün Narinç namında bir alafranga şıkla arkadaş olması, eğlence âlemlerine alışan Karagöz'ün eşini bir metres tutarak aldatması ve kumar alışkanlığı yüzünden bütün malını kaybetmesi ele alınmıştır. Alafranga bir mirasyedi olan Rezzakizade Narinç Bey on dokuz yaşında babasından yüklü miktarda bir miras kalan mirasyedir. Serveti nedeniyle şımarık bir hovardadır. Aldığı özel dersler hiçbir işe yaramamış, eğitim için Paris'e gönderilmiş, Paris'te eğitim hariç bütün sefih hayatı hıfzetmiş bir tip olarak babasının paralarını sefahat âlemlerinde tüketmiştir. Elinde kalan parasını da Beyoğlu'nda tüketecektir. Narinç Bey Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki alafranga şıklara benzer. Narinç Bey'in yoldan çıkarmaya çalıştığı Karagöz standart ve düzenli bir hayata sahiptir. Çünkü o, hayatı çok sevmektedir. Bu sebeple vücudunu yormaz, çok içki içmez, iyi yemek yer, iyi giyinir ve daima araba ile gezer. Sağlıklı bir hayata sahip olan Karagöz, Narinç Bey'in daveti sebebiyle yaşam düzenini bozmaya başlar. Narinç Bey onu metresi Madam Lüsyen ile tanıştırır. Birlikte içki içme teklifine başta sıcak bakmayan

⁴³⁶Ali Sami'nin *Karagöz Beyoğlu'nda* romanının devamı niteliğindeki *Karagöz'ün Zifaf Odası* adlı romanında Karagöz'ün altı yüz yıldır hayatta bulunduğu, alafranga hayata alıştığından, eşinin ve çocuğunun ölümünden dolayı çok müteessir olduğundan, sefahat hayatından kendini kurtarmaya azmettiğinden bahsedilir. Karagöz'ün altı yüz yaşında olduğundan bahsedilmesi bu figürün Osmanlı'yı temsil ettiğini gösterir. Dolayısıyla bu açıklamaya göre Karagöz demek Osmanlı demektir. Onun yaşamında meydana gelen değişim de Osmanlı yaşam tarzının değişimi olarak düşünülebilir. Daha fazla bilgi için bk. A. Sami, *Karagöz'ün Zifaf Odası* (İstanbul: Asır Matbaası, 1328/1912), 48 s.

⁴³⁷Cevdet Kudret, *Abdülhamit Devrinde Sansür* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1977), 18-19.

Karagöz, ısrarlar karşısında aşırı derecede içerek sarhoş olur. İlk defa içtiği şarabın etkisiyle karşısında karısı ile çocuğunun hayalini görür. Bu durum Karagöz'ün vicdanını zedeler. Sadakatini daha önce hiç zedelediği için böyle bir sanrıyla karşılaşan Karagöz, karşısında Hacivat'ın kendini azarladığını da sanmaktadır. Standart hayatını değiştirmesi ve yabancı bir kadınla yemek yemesi onun vicdanında derin izler bırakmaktadır. Narçin ise yabancı bir kadınla birlikte olmayı ve onlarla yemek yemeyi bir lütuf olarak anlatır. O tam anlamıyla alafranga bir züppedir ve Batılılaşmaya iman etmiştir.

Karagöz menfaatçi ve yalancı bir tip olan Karolin adında bir metres edinin bütün parasını onun yolunda harcar. Karolin uydurduğu hayat hikâyesiyle Karagöz'ü tıpkı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında olduğu gibi sonuna kadar istismar eder. Karısı Şekûre kocasının kendini aldatması karşısında falcılardan medet isteyecek kadar çaresizlik içindedir ve eşine karşı ciddi anlamda bir tepki veremez. İçki, kumar ve ardından gelen metres Karagöz ailesinin sonunu hazırlamıştır. Karagöz iflas ettikten sonra eve kapanınca evde bütün mahalleyi rahatsız eden bir koku oluşur. Bu koku klasik aile düzeninin bozulması nedeniyle toplumun yozlaşmasını imler. Metres edinen bireyler kaybederken maddi anlamda kazananlar sadece metreslerdir. Elllerine düşen erkekleri soyuncaya kadar onların cinsel ihtiyaçlarını gideren metresler, ellerinde tuttıkları erkeklerin parasının bitmesi üzerine başka birini bulmakta çok zorlanmazlar. Eserde fuhuş evlerinde düzenlenen kumar partilerine ve bu partilere katılanların soyulması için nasıl hileler yapıldığına da değinilmiştir.

Âdil Nâmi'nin *Şâdiye* (1329/1913) romanının "Metres Hayatı" başlığını taşıyan bölümünde roman kahramanı Behzat'ın metres edindiği söylenirse de metres tam olarak ortada yoktur. Sadece Mediha adında yerli bir metresten bahsedilir ve metres etkisi sonuçlar üzerine değerlendirilir. Şâdiye kocasının metresi olduğunu kocasının paltosunun cebinde tesadüfen gördüğü kartpostal sonucu anlar. Kartpostalı alırken kocasının cebinden yere bir de mektup düşer. Mektubu okuyan Şâdiye mektubun kimden olduğunu sorunca Behzat'ın dudaklarından istemsizce "Mediha" ismi çıkar. Behzat bu kadının eski bir fahişe olduğunu, onu kandırmak için kendine mektup yazdığını, ama aralarındaki ilişkinin çok önceden bittiğini söylerse de inandırıcı olmaz.

Sevdiği kızı kaçıran Behzat ona ömür boyu sadık kalacağını söylerse de bunu gerçekleştiremez. Şâdiye’yi odalık olarak alacak kişiyi, romanda züppe diye tanımlayıp onu “hevesât-ı nefsaniye” için eleştiren Behzat, eleştirdiği paşa oğluna göre daha gayrimeşru bir ilişki yaşayarak eşini bir metres tutarak aldatmıştır. Çünkü Osmanlı hukukunda odalık uygulamasının bir meşruiyeti vardır. Ama metres edinme her yerde gayrimeşru bir ilişkidir. Behzat’ın eşinden başka bir kadına karşı arzusu olduğu belirtilmesine rağmen bu arzunun faaliyete geçip geçmediği eserde açıklanmamış, sadece Mediha isminde bir kadından bahsedilmiştir. Anlatıcı onun eşini sevmekle birlikte başka bir kadına da ilgi duyduğunu ifade ederek erkeğin yalnız bir aşkı ama birden çok cinsel ihtiyaç gidericisi olabileceğini belirtir. Aldatılan kadın olayı öğrendiği zaman çok üzülür ve yıkılır. Eserde metresin aileyi ekonomik bir kayba uğratarak uğratmadığından bahsedilmez. Birbirini seven ve kaçarak evlenen âşıklardan erkeğin aşkını ihlal edip eşini aldatması olumsuzlanır. Bu da metresin duygusal zararını ortaya koyar. Esasında bir fahişe adayı olan Şâdiye’nin sadakati yüceltilir.

Orhan Mithat *Genç ve Güzel* (1334/1918) adlı romanında metres konusu geçer. Hayatta mutlu olmayı genç ve güzel bir kocaya sahip olmak olarak düşünen Saime ona çok bağlı olan, kültürlü ve anlayışlı kocasını rencide etmiş ve ondan boşanmış, ardından Recâi adlı mirasyedi ve tembel bir tiple evlenmiştir. Recai dul kadının imkânlarından istifade etmek için onunla evlenmiştir⁴³⁸. Çünkü Saime zengin bir kızdır ve biraz da saftır. Ancak yakışıklı koca, karısına huzurdan ziyade sıkıntı getirmiş, Suzan adlı yerli bir metres tutarak karısının paralarını ve takılarını ona yedirmiştir. Recâi karısının ona hesap sorması karşısında yaptığı işin çok doğal olduğunu da düşünmektedir. Recâi’nin on beş yıl sonra karısından nefret ettiğini ifade etmesi Saime’nin Tayyar Bey’e yaptığı haksızlığın karşılığı olarak tasarlanmıştır. Böylece anlatıcı evlilikte renklerin değil karakterlerin uyumunun önemli olduğunu vurgulamıştır. Romanda metres sadece isim olarak geçmekte, onun yaşamı ve karakteri hakkında eserde herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Aldatılan kadının kocasının eylemine tepki vermesine rağmen ondan ayrılmak

⁴³⁸Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 47.

istememesi ise manidardır. Çünkü Saime evliliğin bir karakter uyumu olduğunu tüm yaşadıklarına rağmen anlamamıştır.

Meşrutiyet döneminde polisiye roman yazarı olarak tanınan Kırımlı Sûdi Süleymanof *Âşûb-ı Dil* (1330/1914) adlı eserinde evlilik düşüncesinde olmayan ve eski bir aşüfteyle yaşayan bir gencin, annesi ve ablasının zoruyla evlenmesi neticesinde yaşadığı trajediyi işlemiştir. Ahmet Semih mutlu olmak için nikâhın esas şart olmadığı düşüncesindedir. O, bu düşünceleriyle tek bir erkekle yaşayan ama nikâhı olmayan kadının ayıplanmasını anlamsız bulur. Neticede kadın nikâhlı olsa da bir erkekle yaşamak zorundadır. Arada ufak bir fark vardır. *Âşûb-ı Dil* nikâhsız olsa da sevgilisine sadıktır ve eski hayatını terk ederek kendini sadece Ahmet Semih'e adamıştır. Anlatıcı, Ahmet Semih'in on yedi yaşında Mau-
passant'ın ve Zola'nın eserlerini okuduğunu, bu eserlerin onun zihin dünyasını allak bullak ettiğini açıklayarak onun yaşadığı sıradışı ve ahlak normlarına uymayan hayatın membanın Batı romanları olduğunu ifade eder. Böylece Batı romanının Osmanlı-Müslüman-Türk ahlakını nasıl bir yozlaşmaya uğrattığı gösterilmiş olur⁴³⁹.

Bir metresle yaşayan bekâr ve yozlaşmış bir erkek olan Ahmet Semih ailesinin baskısına dayanamayarak evlenmeyi kabul eder ve metresine her şeyin eskisi gibi yürüyeceğini söylerken ondan ayrılmayacağını onun, metresi olarak kalacağını, başka bir kadının ortağı olacağını ifade etmiş olur. Böyle bir durumu fahişe de olsa kabul edemeyen *Âşûb-ı Dil*, Ahmet Semih'e başta ciddi bir tepki göstermese de içten içe ondan intikam alma fikrine düşer ve Ahmet Semih'in karısı Nevvare'nin gelinlik kıyafetiyle gelişi esnasında silahını çıkarıp önce onu ardından kendini öldürür. Okuduğu romanlarla yaşam algısı değişen, geleneksel aile hayatına muhalif bir genç olarak yetişen Ahmet Semih, ailesinin baskısı sonucu evlenmiştir. Ahmet Semih'in nikâhsız bir şekilde birlikte yaşadığı metresi bu evlilik haberini duyunca metres olsa da ikinci eş olmak istemediği için hem kendini hem de rakibini öldürmüştür. Böylece yazar sevdiği kadınla nikâhsız da olsa yaşamının sevmeden evlenmekten daha evla olduğunu ortaya koymuş olur. Öbür

⁴³⁹Romanın Osmanlı toplumunda muzır sayılmasını yukarıdaki sebeplerle açıklayan birçok eleştirci vardır. Bu konuda yapılan bir araştırma için bk. Andı, *Roman ve Hayat*, 160 s.

taraftan Ahmet Semih sadakatine inandığı Âşûb-ı Dil’le evlenme teklifinde bulunmaz.

Ahmet Reşat *Melahat yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer?..* (1327/1911) adlı romanında iffetli dul bir kadının alafranga bir şık tarafından nasıl yoldan çıkarılıp kötü yola düşürüldüğünü anlatır. Romanda evliliğin anlamını bilmeden genç yaşta evlendirilen bireylerin eşlerinden bıkip sefahat âlemine dalmalarına ve ailelerinin dağılmasına değinilmiştir. İstanbul’un sefahat merkezleri teker teker adlarıyla anılarak bireylerin sefahat adresleri de gösterilmiştir. Evli olmayan bireyler olarak Raşit ve Melahat tipi üzerinden yürütülen romanda evlilikle ilgili açıklamalara ve örneklere yer veren anlatıcı geleneksel evlilik kurallarını eleştiren yorumlarda bulunur⁴⁴⁰. Yapılan açıklamalar olay örgüsü içinde değil anlatıcının öğütleri ve örneklendirmeleri şeklindedir. On dokuz yaşına giren bir erkeğe ailesinin evlenme baskısı yapması neticesinde kız bulunup hemen düğün yapılır. Cicim aylarından sonra delikanlı yolda bir arkadaşına denk gelir. Arkadaşı onu Beyoğlu’na götürür. Gencin evli olduğunu söylemesine karşılık arkadaş “evlenmek demek esir olmak demek değildir”, diye bir açıklama yapar. Beyoğlu’na gelen genç bütün kurallardan ve yasaklardan kurtulmanın verdiği bir rahatlama ile kendini hafiflemiş hisseder. Damat, arkadaşlarına evlilik hayatının ilk yıllarında statik bir hayat sürdürdüğü için evlilikten bıktığından bahseder. Sonra Armanti Sokağı’ndaki Gardenbar’a gidilir. Oradaki kızlara mirasyedilik taşlanarak yaklaşıması gerektiği vurgulanır. Çünkü mirasyedi tipi para harcamaktan çekinmeyen bir tiptir. Sonra adı Matmazel Rozete olan bir fahişe gelir ve bir gecelik başlayan aşk her geceye yayılır. Bu şekilde bir örneklendirmeye hayatı tanımadan yapılan evliliklerin mutsuzluk getireceği ifade edilmiş olur. Beyoğlu’nun gece âlemlerine dadanan damatlar metres edindikleri için ailelerini ih-

⁴⁴⁰Ahmet Reşat *Altın Kuvveti* adlı romanında da aşk ve evlilik arasındaki bağın önemine dikkat çeken açıklamalar yapar. Buna göre birbirini sevmeden evlenen bireylerin mutlu bir aile teşkil edemeyeceğini belirten Ahmet Reşat, Osmanlı’da evlenecek bir kızın kendine namzet edilen bir erkeği sevmeye mecbur edildiğini iddia eder. Evliliğin iki kişiyi birbirine bağlayan bir bağ olduğunu, aile teşkil etmenin toplum teşkil etmek anlamına geldiğini belirtir. Bu sebeple birbirini sevmeyen bireylerin oluşturduğu aileden iyi bir şey ümit edilemeyeceğini ifade eder. Sevgisiz evliliklerin sonunun felaket yahut namussuzluk olduğunu, karısını sevmeyen erkeğin başka bir kadınla sevişmeye başlayabileceğini, bunun kadın için de geçerli olabileceğini söyler. Böyle bir evlilik netice itibarıyla boşanmayla veya cinayetle neticelenecektir, der. Daha fazla bilgi için bk. Ahmet Reşat, *Altın Kuvveti* (İstanbul: Alemdar Matbaası, 1331/1915), 132 s.

mal edip iflasa sürüklenirler. Metres edinmenin neticesi genellikle boşanma veya cinayet olarak tarif edilir. Arkadaş etkisiyle yeni evlendiği karısını aldatan erkek tipini aynı dönemde yazılan birçok romanda görmek mümkündür. Anlatıcının yaptığı örneklendirme Meşrutiyet dönemi sefahat âleminin ve mekânlarının nasıl bir yaşantıya sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı erkeklerinin büyük bir çoğunluğu olmasa da özellikle yanlış Batılılaşma ile yozlaşmaya uğrayan azınlığın yaşadığı hayat romanda göz önüne serilmiştir⁴⁴¹.

Halide Edip Adivar'ın *Raik'in Annesi* (1908) romanında kahraman anlatıcının sevdiği kadının kocası olan Rauf kendine Lehli (Polonyalı) bir metres tutmuştur. Rauf'un dostları Polonyalı metres için övücü ifadeler kullanınca anlatıcı onlara şaşkınlıkla bakar ve onun karısını tanımadıkları için böyle söylediklerini düşünür. Refika'nın kocası Rauf ilerleyen bölümlerde karısını metresle aldattığı için pişmanlıklar içinde olduğunu anlatıcıya açıklar. Kırk yaşında bir adam olarak metres edinmesinin ahlaksızlık olduğunu ona itiraf eder. Birlikte olduğu fahişelere karşı karısını yüceltir. Halide Edip Adivar karılarından başka kadınlarla yaşayan erkeklerin bu şekilde metreslerine karşı eşlerini yücelttiğini *Handan* romanında da

⁴⁴¹Romanın asıl kahramanı olan Reşat ve Melahat evli olmadıkları için bu çalışmanın kapsamına girmemekle birlikte farklı bir olay kurgusu olduğu için eserin kısa özetini vermek uygun görüldü. Beyoğlu caddelerinde gezen şık beylerden biri olan Reşat yolda gördüğü kadınları fetişist nazarlarla süzmektedir. Bonmarşe mağazasından çıkan bir kadınla neredeyse çarpışacak duruma gelir. Kadının nefesini dahi hisseder. Çarşafı Osmanlı hanımı Reşat'ı çok etkiler. Kadın da ondan çok etkilenmiştir. Kadını takip eder. Melahat adlı bu kadın beş yıl evli kaldıktan sonra kocasının ölmesi üzerine dul kalmış, on yıldır kimse ile evlenmemiş namusuyla yaşamaktadır. Reşat evine kadar takip ettiği kadına bir çocuk vasıtasıyla mektup yazar. İlk mektuba cevap vermeyen Melahat daha sonraki mektupta yalının önünde kayıkla gece yarısı buluşmayı teklif eder. Kayıkla gelen Reşat denizin ortasında kadının yanına geçip onunla sevişmek istediğini onunla evlenme vaadiyle birlikte söyler. Başta bu teklifi reddeden ama on yıldır erkek yüzü görmeyen Melahat sonunda razı olur. İş bittikten sonra Reşat çok mutluken Melahat kendine lanetler okur. Büyük bir pişmanlık duyar. Reşat'a sürekli evlenme baskısı yapar. Bu iş böyle bir ay boyunca sürer. Bir ay sonra Reşat bir arkadaş ortamında durumu anlatınca arkadaşı Saim Bey gizlice Melahat'ın olduğu mahalleye gidip ona mektup yazarak onu tehdit eder. Bunun üzerine Saim'le de sevişir. Reşat, Melahat'a İtalya'nın Napoli şehrine tatil için gideceğini bildiren bir mektup yazar. Mektubu alan Melahat da onunla birlikte olmak için bulduğu ilk gemiyle Napoli'ye gider. Reşat'ın kaldığı otele yerleşerek onun odasını öğrenir. Resepsiyondaki görevli Reşat'ın bir kadınla birlikte kaldığını söyler. Tereddütlerle Reşat'ın odasına çıkan Melahat onun Margaret adında bir kadınla yattığını görüp kıyameti koparır ve İstanbul'a döner. Saim, Melahat İstanbul'a döndükten sonra Melahat'a tekrar mektup yazar. Buluşup sevişirler. Sonra diğer arkadaşları olayı haber alır. Raif, Necdet, Cevat derken Melahat romanın sonunda bir fahişe olup çıkar. Bu eserin kurgusu ile *Yakıcı Kadın* romanının kurgusu benzeşmektedir. Her iki romanda da kötü yola düşen kadın kahraman vardır. Sebepleri ayrı olsa da sonuçları aynıdır. *Melahat* romanında bir erkek tarafından iffal edilen kadın kötü yola düşerken, *Yakıcı Kadın*'da (1329/1913) nefesine uyan ve şehvetini söndürmek için kötü yola düşen bir kadın işlenmiştir.

işler. Handan'ın kocası Hüsnü Paşa metresine sitemlerle karısını överken metre-sinden ayrılmaz. Rauf da aynı psikoloji içindedir. Metresle ilişkiye girmesine ve başka kadınlarla zina etmesine pişman olduğunu ifade ederken onunla ilişkisini devam ettirir. Buna sebep olarak da şehvet katsayısının ve cinsel potansiyelinin yüksek oluşunu öne sürer.

Roman, bir kadının kocası tarafından metresle aldatılışını ele alır. Metresin Polonyalı olduğu görülür. O, aileyi dağıtma noktasına getiren fesatçı bir etkindir. Erkek yaptığı hovardalıklardan sıkılıp pişman olarak karısına ulaşmak isterse de bunda başarılı olamaz. Anlatıcı Siret'in, aşkını kalbine gömerek araya girişiyle af olayı gerçekleşir. Erkeğin başka kadınlarla olma isteğinin, tabiatın bir gereği olduğu vurgulanırken kadının iffetini hiçbir şartta ihlal etmemesi gerektiği üzerinde durulur. Karı kocanın tekrar bir araya gelişlerinin asıl nedeni ise çocuklarıdır. Ailenin mutlu olabilmesi çocuğun mutlu olmasıyla mümkündür ve bunun yolu da kadının hem madden/cinsel olarak hem de manen mutlu olmasıyla mümkündür⁴⁴². Ama yerli romanlarda yüceltilen kadın kendini feda eden kadındır ve Refika da buna en güzel örnektir. Ailenin dağılışını engelleyen asıl unsur kadının fedakârlığıdır. Çünkü Refika milli değerler ile Avrupai değerleri birleştirmiş dirayetli bir tiptir⁴⁴³.

Halide Edib'in *Handan* (1329/1913) romanı, İngiliz terbiyesiyle yetişmiş bir kadın olan Handan'ın yaşadığı trajik hayatın hikâyesidir. Handan “müptezel bir adam olan”⁴⁴⁴ Hüsnü Paşa ile sessiz sedasız bir şekilde evlenir. Evliliğinin ilk günlerinden itibaren kocasının hovardalıklarını öğrenmesine rağmen ona karşı oldukça toleranslıdır. İngiltere'ye taşındıkları zaman ev arayan Handan Charing Cross Oteli'nin yakınında bir ev arar. Bunun nedeni Hüsnü Paşa'nın metresi Juliette'nin bu otelde yaşamasıdır. Handan kocasının metresine ses çıkarmadığı gibi ona yakın olması için otele yakın bir ev arar.

Hüsnü Paşa'nın birden çok metresi vardır. Romanda Juliette adlı bir İngiliz'le esasında hizmetçi olan Mod adlı bir kadından bahsedilir. Juliette ile Hüsnü Paşa'nın dostları karşılaştığı zaman o, Handan'ı küçük gören birtakım ifadeler

⁴⁴²Russell, “Bireysel Ruhsal Bilimde Aile”, *Evlilik ve Ahlak*, 119-126.

⁴⁴³Enginün, *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, 106.

⁴⁴⁴Enginün, *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, 132.

kullanınca Hüsnü Paşa, karısının doğal bir zarafete sahip olduğunu âdeta haykırır. Juliette, bu kez de Handan'ın çirkin olması gerektiğini ifade eder. Paşa, karısının dünyanın en güzel kadını olduğunu iddia eder. Burada Hüsnü Paşa'nın metresine tepkisi *Raik'in Annesi* romanında Rauf'un tepkisine benzer bir tepkidir. Hüsnü Paşa'nın metresine karşı Handan'ı savunması çok sayıda kadınla ilişkisi olan bir adam olarak en iyi kadının onun yanında bulunmayan kadın olduğu şeklinde açıklanır. Romanda kadınlar kelebeklere benzetilir. Onlar için aşk çok tehlikelidir ama ona yaklaşımdan ve yanmaktan kurtulamazlar. Çünkü Handan okumuş bir kadın olarak kendini ateşin kucağına bilerek bırakmaktadır. Elde, onun bu tavrını anlamlandıracak hiçbir veri yoktur.

Alafranga bir tarzda yetişmiş, kültürlü ve birikimli bir kadın olan Handan'ın ani bir kararla “müptezel bir adam” olan Hüsnü Paşa ile evlenmenin faturasını canıyla ödediği görülür. Eşi Hüsnü Paşa, dizginlenemeyen bir şehvet hissiyle yaşamaktadır. Hayatından sayısız kadınlar gelip geçmiştir. Karısı Handan, kocasının ilişkilerini bilmesine rağmen onu engellemek için tedbir almamış, daha doğrusu buna gerek görmemiştir. Kocasının metreslerinin geçici heves olduğunu düşünmektedir ve onun metreslerine karşı son derece vurdumduymazdır. Hüsnü Paşa, karısının Refik Cemal ve ailesine yakınlaşmasını kabullenemezken kendisi istediği kadınla istediği şekilde Paris'in ve Londra'nın sokaklarında dolaşmaktadır. Metres sahibi Hüsnü Paşa ilişkilerini kimseden sakınmadan ve gizlemeden yaşamaktadır. Roman kahramanları Frenk romanlarından kotarılmış⁴⁴⁵ olarak görülse de ülkesinden uzakta yaşayan bireylerin bu tür bir yaşam tarzına sahip olması ihtimal dışı değildir. Çünkü kültürel yozlaşma bireyi hem içeride hem de dışarıda kuşatmıştır. Alafranga züppe tipinin yakın zamanlı bir örneği olarak Hüsnü Paşa'nın yaklaşımı ve hayata bakışı yoz bir bakıştır. Onun karşısında duran Handan'ın duruşunun da çok yerli bir duruş olduğunu söylemek zordur.

Reşat Nuri Güntekin'in *Gizli El* kendine ve kimliğine yabacılaşan Şeref'in haksız bir kazanç sonucu elde ettikleri sebebiyle olumsuz manada değişimini anlatmaktadır. Kendini evlendiği paşa kızının yanında ezik gören Şeref, itibarını, haksız bir şekilde elde ettiği haram paralarla kazanma düşüncesindedir. Zengin

⁴⁴⁵Enginün, *Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu Batı Meselesi*, 150.

olduktan sonra ahlaki rotasını da kaybeden Şeref'in karısına sadakatini kaybetmesi ve zamanla bunu kabullenmesi eserin ana izleğidir. Ancak o, hükümetin değişimi nedeniyle deşifre olup hapse düşmüştür. Buna benzer bir konu Ercümet Ekrem Talu'nun *Gün Batarken* romanı ile Refik Halid Karay'ın *İstanbul'un Bir Yüzü* romanında da işlenmiştir.

Menfaatçi bir karaktere sahip olan Şeref katıldığı zengin muhitlerinde gördüğü yozlaşmış tipleri anlatır. Şeref'in bir eğlence mekânında tanıştığı evli bir müteahhidin metresleri vardır. Bu müteahhidin karısı, kocasının metresi olduğunu bilmektedir ama buna razı bir tavır içindedir. Hatta eğlence mekânlarına müteahhit, karısı ve metresi birlikte gitmektedir. Çünkü müteahhit, karısını yapacağı vurgunlar için yem olarak kullanmaktadır. Eserde meşruiyeti olmayan paranın ve kadının, bu insanlar için normalleştiği görülür. Müteahhit ve karısının yaşamı bu olumsuz normalleşmenin en güzel örneğidir. Şeref'in, müteahhidin karısı Nezihe'yi reddettikten sonra anlatırken iğrendiği tensel zevklerin etkisi altına girdiği görülür. Ayrıca, eserde Bektaşî tekkelerinin içki ve seks âlemlerinin sınırsızca yaşandığı yerler oluşuna da değinilmiştir. Bu konu Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* romanında daha geniş bir şekilde ele alınmıştır. Sıradan insanların, zenginlerin yaşamlarıyla ilgili dedikodularından da bahsedilmiştir. Bu dedikodular, zenginlerin eğlencede sınırları olmayan bir ahlaka sahip olduklarına dairdir. Şeref, bu dedikoduların, Aziz Paşa konağında yaşadıkları neticesinde yanlış olduğunu anlar.

Recaizade Mahmut Ekrem'in oğlu Ercümet Ekrem'in *Gün Batarken* (1922) romanı Osmanlı'nın son döneminde yaşanan sosyal yozlaşmanın boyutunun ele alındığı bir eserdir. Hulki sıradan bir yüzbaşıyken rüşvet almaya başlayan, ardından açtığı iş yeri vasıtasıyla kirli işlere giren bir tiptir. Bu noktada yozlaştırıcı merkezi mekân olarak Beyoğlu⁴⁴⁶, Hulki'yi baştan çıkaran kişiler olarak Levan-

⁴⁴⁶Ercümet Ekrem, Beyoğlu'nu anlatırken Tefik Fikret'in *Sis*'teki tasvirine benzer tasvirler yapar. Bu tasvirler Beyoğlu'nun toplumsal yozlaşmada durduğu noktayı işaret eder: "Bütün Memalik-i Garbiye'nin matmah-ı enzarı olan, cihanı kana boyayan muharebâtın onda dokuz gizli ve aleni, yegâne sebebini teşkil eden, emsalsiz güzel İstanbul şehrinin yakasında, Beyoğlu müstekreh bir leke teşkil eder.

Şarkla garbın bütün çirkinliklerini, fezâyihını ve yalnız bunları bir arada cem' eden bu belde-i levs ü fesat, yine şark ile o garbın gayr-i meşru münasebetinden doğmuş güya bir piçtir." (*Gün*

tenler⁴⁴⁷ ve Rumlar gösterilir. Roman kahramanı Hulki harp zengini olduktan sonra ortağı sebebiyle eğlence mekânlarına alışı. Burada dul bir Rum olan İzmaru adlı bir kadınla tanıştırılınca ona metresi olmasını teklif eder. Ancak İzmaru onun metresi değil, eşi olmak istediğini söyler ve Osmanlı’da bir erkeğin birden çok karısı olabileceğini de ekler. Burada kadının Hulki ile evlenmek isteğinin arkasında meşruiyet zırhına girip zengin tüccarı soyma düşüncesi etkilidir. İzmaru metres olmaz. Ama tıynetinde ve niyetinde metres yaşamı olduğu için bir taraftan kocasının mal varlığını eritirken diğer yandan onun ortağı Prodromos’la sevişir. Bu noktada İzmaru tipi meşruiyet altına giren metres olarak tanımlanabilir. Çünkü Hulki bir süre sonra iflas edip eski karısına ve dini hayatın gölgesine sığınır. Dolayısıyla metres edinmenin bireyleri uğrattığı ekonomik ve manevi yıkım yaşanmış olur.

Refik Halid Karay *İstanbul’un Bir Yüzü* (1920) romanının “Eski Devirdekiler” başlığında konakta Damat Bey adında birinden bahsedilir. Dindar görünüşlü bir tip olan Damat İshak Bey gayet ahlaklı, dindar, ırz ehli görünmesine rağmen evdeki bütün kadınlara şehvet besleyen bir tiptir. İsmet onu tanıtırken Damat İshak Bey’in evli olmasına rağmen kadınlara karşı şehvet dolu duygularla davrandığını, dini ifadelerinin altında cinsel ifadeler saklandığını belirtir. Konağa her gelen kadını fahişelikle suçlayan bu tip, yobaz dindar tipinin tipik bir örneğidir. Evlendikten altı ay sonra kırk gün evden kaybolan Damat İshak Bey, eve döndüğü zaman hiçbir şey olmamış gibi eski hayatına devam eder ve kendini hayattan bir süre soyutlayarak ibadete verir. Karısı, kocasını kapatmasının evinde yakalamışsa da onu affetmiştir. Onların yaşamında birçok tuhaf olay olduğunu anlatan anlatıcı bu tuhafılıklara eserde değinmez. Metres/kapatma olan kadın sütanne olarak ça-

Batarken, s.71). Türk romanında Beyoğlu hakkında bir araştırma için bk. Çoruk, *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, 413 s.

⁴⁴⁷Ercüment Ekrem, levantenlerin olumsuz etkisi hakkında da Beyoğlu hakkındaki gibi bir düşüncesi vardır. “Kendilerini in’am eden elleri, öperken ısırarak mutadı olan ekser sekencesine ne şarklılar şarklı ne de garplılar Avrupalıdır. Onların ismi beynelmilel-i âlem olmuş bir tabir ile (Levanten)dir ki, bizler (Tatlısu Frengi) diye tercüme ederiz.

Mülga hukuk-ı düvel kitaplarının (Haymatlos-vatansız) diye tavsif ettikleri kavim işte bunlar olsa gerek. İçlerinde namuslu, sadık, vefakâr olanı yok değildir. Fakat pek çokları vicdan yerine cüzdân ve kese taşır ve bu cüzdânlarının içinde daima iki, bazen üç, hatta dört muhtelif pasaportları vardır.

Mabudeleri para ile kuvvettir. (...).

Mümkün mertebe, rahatsız olmadan, sıkılmadan, üzülmeyen başkasının sofrasından mütene’im olmak âdetleridir ve şüphesiz ki bu suretle gayet rahat yaşarlar.” (*Gün Batarken*, s.71-72).

lışmaktadır ve kendini kurtaracak bir kocaya ihtiyaçı vardır. Bu nedenle evlilik garantili bir cinsel ilişki yaşamaktan kaçınmaz. Burada metres aileyi ekonomik yıkıma ulaştırmazsa da manevi yıkım kendini dindar bir tip olarak pazarlayan birey nedeniyle gerçekleşir.

Eserde birden çok yoz hayat tablolar hâlinde anlatılır. Diğer bir yoz hayat Aksaray beyi olarak tanımlanan Lûtfi Pehlivan'ın hayatıdır. Ne kadar rezalet varsa gerçekleştiren ve doğal olarak metresleri olan bir tip olarak Lûtfi Pehlivan sonradan görme bir harp zenginidir ve birden fazla eşe ve kapatmalara/metreslere sahiptir. Dikkati çeken nokta yozlaşan tiplerin hemen hepsinin ya birden fazla eşi ya da metresinin olmasıdır. Bu noktada çok eşlilik hayat standartlarının değişimini imlemektedir. Eserde onun metresleri hakkında herhangi bir ifade yoktur. Yazar onun hayatını yozlaşmış bir örnek tablo olarak sunar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA BAŞKA BİRİYLE DUYGUSAL YA DA CİNSEL İLİŞKİYE GİREREK EŞİNİ ALDATMA/ZİNA

Cumhuriyet'e kadar gelen Türk romanında en gözde konulardan biri eşlerin sadakatsizliği yani aldatmadır. Aldatma hadisesi biriyle cinsel ilişkiye girerek gerçekleştirildiği gibi eşinden başka birine duygu kayması şeklinde de olabilir. Ahmet Mithat Efendi romanlarında aldatma konusunu sıklıkla işlerken aldatmanın karşısına çok eşliliği çıkarır. Ahmet Mithat Efendi evli bireylerin eşlerini aldatma konusunu *Yeniçeriler*, *Bir Gerçek Hikâye*, *Dolaptan Temaşa*, *Hasan Mellah*, *Paris'te Bir Türk*, *Çengi*, *Karnaval*, *Mesail-i Muğlaka*, *Müşahedat*, *Taaffüf*, *Gönüllü*, *Ahmet Metin ve Şirzat*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Vah* ve *Jön Türk* romanlarında işler.

Nabizade Nazım (*Karabibik*), Mizancı Murat (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*), Mehmet Celal (*Elvah-ı Sevda*, *Dâmenâlûde*, *Leman*, *Nedamet Yahut Bir Şairin Ser-Nüvişti*), Mehmet Vecihi Efendi (*Mehcûre*, *Müjgân*, *Hikmet*, *Feryat*, *Harabe*), Ahmet Rasim (*İlk Sevgi*, *Tecârib-i Hayat*, *Mehâlik-i Hayat*, *Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrukesi*, *Güzel Eleni*, *Endişe-i Hayat*, *Na-kâm*, *Ülfet*, *Biçare Genç*), Mustafa Reşit (*Bir Kızın Hatası*, *Küfrân-ı Nimet*), Abdülkerim Hadi (*Fakire*), Ali Kemal (*Çölde Bir Sergüzeşt*), Fatma Aliye Hanım (*Muhâdarât*, *Levayih-i Hayat*), Halit Ziya Uşaklıgil (*Sefile*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar*, *Nesl-i Ahîr*), Mehmet Rauf (*Eylül*, *Menekşe*), Safvet Nezihî (*Zavallı Necdet*, *Te-hhül Âleminde*, *Kadın Kalbi*), Hüseyin Rahmi Gürpınar (*Bir Muâdele-i Sevda*, *Mürebbiye*, *Mutallaka*, *Metres*, *Nimetsinas*, *Şıpsevdi*, *Sevda Peşinde*, *Hayattan Sahifeler*, *Toraman*, *Son Arzu*), Ebubekir Hazım Tepeyran (*Küçük Paşa*), Mahmut Sadık (*Tekâmül*), Ali Sami (*Karagöz Yatakta*), Moralızade Nazmi Fuad (*Bedia*), Âdil Nâmi (*Nurhayat*), İzzet Melih (*Sermed*), Kırımlı Sûdi Süleymanof (*Damat Beyim!!!*), Ahmet Reşat (*Melahat*, *Yakıcı Kadın*, *Bohçacı Kadın*), Hakkı Senih (*Hediye Boşandıktan Sonra*), Ekrem Ali (*Sacide*, *Kanlı Zıfaf*), Enis Avni (*Odalı-*

ğın Defteri), Nezihe Muhlis (*Şebâb-ı Tebâh*), Selahattin Enis (*Neriman*), Ebu Mukbil Kemal (*Nigâr'ın Âşığı*), Süleyman Tevfik (*Mercan'daki Konakta*), Halide Edip Adıvar (*Heyula, Seviye Talip, Handan, Son Eseri*), Ömer Seyfettin (*Harem*), Güzide Sabri Aygün (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrukesi*), Yakup Kadri Karaoşmanoğlu (*Nur Baba*), Reşat Nuri Güntekin (*Gizli El, Çalığı*), Celal Nuri İeri (*Âhir Zaman, Ölmeyen*), Halide Nusret Zorlutuna (*Küller*), ERCÜMENT EKREM TALU (*Gün Batarken, Sabir Efendi'nin Gelini*), Refik Halid Karay (*İstanbul'un Bir Yüzü*) gibi yazarlar aldatma konusunu eserlerinde işlemişlerdir.

4.1. Türk Romanında İçinde Başka Biriyle Duygusal ya da Cinsel İlişkiye Girerek Eşini Aldatma/Zina Geçen Romanların İncelenmesi

4.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri

4.1.1.1. Yeniçeriler

Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler* aldatılma şüphesiyle karısını ölüm cezasına çarptırması işlenir. Burada işlenen olayda sadece aldatılma zannı mevcuttur. Ayşe Kadın ve Osman Çorbacı uzun süredir evli olmalarına rağmen çocuk sahibi olamamaktadır. Çift bunun için her yolu denemiştir. Doktorların çoğu onlara çocuk sahibi olamayacaklarını bildirirler. Bu arada Osmanlı-Rus savaşı çıkar. Osman cepheye gider. Cepheye giden bir yıl sonra eşinden, nur topu gibi bir oğlu olduğuna dair bir mektup alır. Eserde dönemin şartları gereği mektubun Osman Çorbacı'ya çok geç iletiliği belirtilir. Çocuğu olduğu haberini alan Osman Çorbacı bu habere önce çok sevinir. Sonra çocuk sahibi olmasının zor olduğu hatırına gelerek tereddütlere düşer. Uzun düşüncelerden sonra eşinin, mutlaka kendisini aldatmış olduğunu düşünerek uykusuz geceler geçirir. İntihar etmeye bile niyetlenir. Sonunda kendisinin değil karısının ölmesi gerektiği düşüncesinde karar kılar. Komutanından eşinin doğum yaparken öldüğü bahanesiyle izin alır. Asker arkadaşlarından Hasan Pehlivan'ı da yanına alarak intikam için yola çıkar.

Osman Çorbacı eve dönünce eşi çok mutlu olur. Eve geldiği zaman eşi Ayşe'ye, ocak arkadaşlarından birinin kendisine Kozyatağı'nda bir ev verdiğini, evin dayalı döşeli olduğunu, Hasan Pehlivan'ın ona yoldaşlık edeceğini,

kendisinin ise sonra oraya geleceğini söyler. Kadın bunlara bir anlam veremese de kocasına mutlak itaat eder.

Öte taraftan Hasan Pehlivan, öldürmek için götürdüğü Ayşe'ye kıyamayarak ona evlilik teklifinde bulunur. Bu teklifi yaparken de onun artık Osman Çorbacı'yla evli olmadığını belirtir. Hasan Pehlivan, Ayşe'nin masumiyetine o derece içten inanmaktadır ki ona, olayın aslını Osman Çorbacı'ya anlatmayı bile teklif eder. Ayşe buna itiraz eder. “İşte yalnız bunu kabul etmem Bundan sonra beni affetse de ona karı olamam Çünkü o karı koca ne demek olduğunu bilir bir adam olmuş olsa idi bir kere işi anlar dinler idi” (*Yeniçeriler*, s.175) der. Anlatıcı, Ayşe'nin dilinden evliliğin ciddi bir iş olduğunu, karı kocanın birbirini sorgulamadan aldıkları kararlar sonucu mutsuzluğa düştüklerini ifade eder. Böylelikle evlilikte diyalogun önemi vurgulanır.

Kocası tarafından öldürülmek için evden bir yalanla uzaklaştırılan kadın, artık boşanmış olarak kabul edilmiştir. Bunu Hasan Pehlivan dile getirir. “Yok, ama taaccüp etme çünkü Çorbacı seni bir kere gözünden çıkardı ölümüne razı oldu demek ki artık sen onun karısı olamazsın ben ise sana koca değil kul köle olurum” (*Yeniçeriler*, s.176).

Osman Çorbacı'dan olan oğlunu yanına almayan Ayşe'nin, Hasan Pehlivan'dan bir kızı olur. Yıllar sonra Hüsnü adında bir yeniçeri bu kıza talip olur. Hüsnü'nün talip olduğu kızın asıl annesi Ayşe'dir ve onun üvey kardeşidir. Gençler acı gerçeği öğrendikleri zaman Hüsnü ölür, kız ise delirir. Ahmet Mithat Efendi *Esaret*'te de kahramanlarına böyle bir son hazırlamıştır.

4.1.1.2. Bir Gerçek Hikâye⁴⁴⁸

Ahmet Mithat Efendi *Bir Gerçek Hikâye*'de âşıkları ayıran bir devlet adamının tertiplenen bir aldatma yalanıyla eşini boşamasına değinilmiştir. Buradaki olayda da aldatma sadece bir zan olarak vardır. H. Efendi, Cezayir-i Bahr-i Sefid'in bir liman köyüne bindiği vapurun çarkı bozulduğu için uğramak zorunda kalmıştır. Kaldığı köyün sakinleri onu evlerine davet etmişlerdir. H.

⁴⁴⁸Ahmet Mithat Efendi, *Bir Gerçek Hikâye-Fitnekâr, Letaif-i Rivayat Dokuzuncu Cüz* (İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1293/1876). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Efendi'nin bu ziyaretleri esnasında uğradığı bir Rum evinde, evin kızı ona başından geçen bir aşk hikâyesini anlatır. Bu hikâyeye göre, köye görevli gelen on başı Ali adlı zabıta âşık olan bu kız, ondan kendisini Ali'ye götürmesi için yardım ister.

Hikâye şöyle gelişir: Kız, Ali'yle evlenmeden önce onu çok sevdiği için onunla cinsel ilişkiye girmiştir. Aşkına kavuşmak ve onunla evlenmek için Müslüman olmayı da kabul etmiştir. Müslüman olabilmesi için K. beldesine müracaat edilmesi gerekmektedir. İkinci bölüm buradan itibaren başlar. Bu kısımdan sonraki olayı K. beldesinde memur olan M. Bey anlatır. Kızın Müslümanlık için başvurusunu alınca, bu isteği beldenin Despotu (Ortodoksların din amiri) olan papaza sorarlar. Despot Efendi aşktan dolayı bir kızın Müslüman olmasında bir sakınca olmadığı cevabını verir. Görünürde her şey yolundadır. Ancak K. beldesinin reisi olan K. adlı yetkili, olayın içinde Rumların Müslümanlara karşı bir tezgâhı olacağını düşünerek bu evliliğe karşı çıkar. Onları “Hukuk-i Cinayet Meclisine” havale eder. Mahkemede kıza, Ali'nin kendisine zorla sahip olup olmadığı sorulur. Kız her şeyi kendi isteğiyle yaptığını, tek isteğinin Ali'ye sahip olmak olduğunu söylerse de K. Efendi buna inanmaz. Yanındakilere “Kaltağın bu hırsı şehvetin galebesinden başka bir şey değildir. Bunu bir yere gönderip birkaç bekâr tarafından teskin-i şehvet yoluna bakılmalıdır.” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.38) der. Kızın anlattığı hikâyeye inanmayan K. Efendi, bütün olayı kızın anlattığının tersine rapor eder. Bu rapora göre, Ali'nin kıza zorla tecavüz ettiğini ve onun iffetini kirlettiğini yazarak Ali'yi görevinden uzaklaştırarak İstanbul'a dönmek zorunda bırakır.

Sevgililerin buluşmasını engelleyen K. Efendi, görevini tamamlayıp İstanbul'a döndüğü zaman eşiyle birlikte Aksaray'da bir konağa yerleşir. Bu konakta çok güvendiği bir uşağı vardır. Uşak bir gün kekeleyerek K. Efendi'ye karısı hakkında şahit olduğu bir sohbeti anlatır. Bir işi için Ayasofya tarafına gittiğini, çok yürüdüğü için dinlenmek maksadıyla Millet Bahçesi'nde oturduğunu, yakın bir masada oturan üç neferin aralarındaki konuşmalarına şahit olduğunu belirtir. Bunlardan birisi diğerlerine şöyle bir olay anlatmaktadır:

“Aksaray tarafında mahallesinde ... sokağında ... numaralı kırmızı boyalı konakta bir hanım çoktan beri bize tebelleş olmuştu. Kendisi pek şeker can ciğer bir şey olduğundan arz eylediği rağbeti canımıza minnet bildik ise de bir türlü kulpunu

kolayını bulup da mülakat edememekte idik. Kocasını insanlık ölçüsünün mikyasının bi'l-vücut haricinde yani yerinden kalkamayacak kadar şişman dünyasından bihaber olacak mertebede ayyaş melekle imtizaç edemeyecek kadar bed-huy dirliksiz zalim bir şey olduğundan hanım dahi bizi tab'ına pek muvafık bularak gece gündüz bir vakit fırsat bekler imiş. Bir de dün gece vasıtamız olan bir zat telâşla gelip bizi bulmasını mı? O akşam kocasının bir büyücek yerde misafir kalacağından bahisle mutlaka teşrifimizi hanım tarafından bi'l-vekâle rica etmesin mi? Biz de maatteşekkür ricayı kabul ve davete icabet gösterdik. Artık bir âlem geçirdik bir ahkâm ettik ki tarif edemem. Badema kocası bir tarafa gittikçe ve edna bir fırsat düştükçe hem-bezm olmağımızı yekdiğerimize kaviyyen vaat eyledik. Fakat bir küçük uygunsuzluk azıcık keyfimizi kaçırdı. Nasılsa galebe-i hırs ve iştiyakla Hanım'ın ötesinde berisinde ve kocasının görebileceği yerlerde siyah siyah alâmetler bırakmışız.” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.59-60).

Görüldüğü gibi hizmetçi, hanımıyla kaçabilmek için böyle bir şaya uydurmuştur. *Yeniçeriler* romanında farklı bir şekilde eşinden kurtulmak isteyen kahramanın tuttuğu adamın götürdüğü kadınla evlenişine benzer bir kurgu burada da dikkati çekmektedir. Kâhya olayı naklettikten sonra vakadaki mağdurun bizzat efendisi olduğunu ona tefsir eder. K. Efendi çılgına dönerek hemen karısını çağırır. Karısına, gerdanında gördüğü siyahlıkların sebebini sorar. Kadın, kocasının yaptığını söyleyince K. Efendi her şeyi bildiğini söyleyerek “Sadık uşağını celp ederek hanımın nikâhını filanını bi't-tamam saydıktan sonra yarından tezi yok hanımı Rumeli'ye memleketi canibine götürmesini” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.63) emreder. Uşak, efendisinin emri üzerine kadını aldığı gibi vapurla Rumeli'ye değil, Üsküdar'a götürür. “İddet zamanı teknil olduktan sonra Hanım'ın rızasıyla muma ileyhayı kendisine akdederek safasına” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.65) bakar.

Ahmet Mithat Efendi gerçek bir olay iddiasıyla kaleme aldığı eserin sonunda kadının anlatılan olaylarla alakası olmadığını, uşağın dahi temiz olduğunu, kadının K. Efendi gibi bir adamdan meşruiyet dairesinde boşanıp yine meşruiyet dairesinde uşakla evlendiğini anlatır. Böylece eden ettiğini bulur.

4.1.1.3. Dolaptan Temaşa⁴⁴⁹

Osmanlı esnafları arasında geçen eğlenceleri ve eğlence mekânlarının anlatıldığı *Dolaptan Temaşa* adlı romanda, ahlaksız bir kadının sebep olduğu cinayetler anlatılır. Esasında bir fahişe olan, bir fırsatını bulup evlenen Süslü Leyla tam anlamıyla aşüftedir ve kocasını başka erkeklerle sürekli aldatmaktadır. Son aldatma teşebbüsünde kocası tarafından yakalanarak kafası kesilip öldürülmüş ve bu cinayete eve zoraki aldığı Behram Ağa şahit olmuştur.

Üç esnaf arkadaşı “Yahudice bir işret” etme kararı alırlar. Balat tarafında bir meyhaneye gidip bir hayli içerler. Arkadaşlardan ikisi çerez almak bahanesiyle meyhaneden ayrılırlar. Ama geri dönmezler. Arkadaşlarını epeyce bekledikten sonra Süleymaniyeli Behram Ağa, hesabı ödeyip meyhaneden çıkar. Arkadaşlarının kendisine oyun ettiklerini düşünerek onların oyununa mukabele etmek için kendisine dayak yemiş süsü verir. Karanlık sokaklardan geçerek Kesme Kaya denilen yerdeki “Helva Sohbetinin” yapıldığı evi arar. Helva sohbetlerinde genellikle “herifane” hikâyeler anlatılır. Yaşı kırkı geçmiş olduğu için yürüdüğü yokuş yol onu çok yorar. Bu sebeple dinlenmek için bir evin kapısına yaslanır. Yaslandığı kapı açılınca evin avlusuna düşer. Gürültüyü duyan ev sahibi kadın onun yanına iner. Kadının kendini azarlayacağı düşüncesiyle özür dileyen Behram Ağa, gördükleri karşısında şaşırır. Elinde şamdanla gelen kadın oldukça süslü bir kadındır ve Behram Ağa'ya tepki vermez. Buna karşılık Behram Ağa'yı evine davet eder. Bu davet karşısında Behram Ağa, evli barklı çoluk çocuk sahibi bir adamın böyle şeyler yapamayacağını kadına anlatmaya çalışır. Kadın zeki bir kadındır. Ağaya, eve çıkmazsa avazı çıktığı kadar bağıracağını tehditkâr bir şekilde ima edince Behram Ağa mecburen daveti kabul eder.

Ahmet Mithat Efendi, “Mevla cümleyi karı şerrinden esirgesin!” (*Dolaptan Temaşa*, s.48) diyerek kadınların tehlikesinden sakınmak gerektiğini belirtir. Kendinden sakınılması gereken bu kadınlardan biri çevresinde Süslü Leyla diye tanınan “zevk ve eğlence” kadınıdır. Süslü Leyla çok zeki ve baştan ayağa şehvet olarak tanına bir kadındır. Behram Ağa'yı işvelerle nazlarla kurduğu

⁴⁴⁹Ahmet Mithat Efendi, *Dolaptan Temaşa, Letaif-i Rivayat* (İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1307/1890). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

rakı sofrasına oturtur. Süslü Leyla'nın cilvelerine, nazlarına, kırıtarak yürümelerine dayanamayan Behram Ağa, kadının tavırları karşısında kendi karısını ve onun kendine muamelelerini düşünür. Eşinde bu işvelerin, güzelliklerin ve güzel sözlerin hiçbirisi mevcut değildir.

“Bîçarenin hanesindeki kaşık düşmanı tazeliği zamanında bile çehre züğürdü iken yirmi senelik bir muaşeret-i zevciye ile bu çehre züğürtlüğünü iflâs-ı küllî derecesine vardırmiş. Hele dört lâkırdıyı bir yere getirip de ağzından bir tatlı sohbet çıktığı yok. Böyle bir refika ile ömür geçirmiş olan bîçare Behram Ağa şu anda karşısında en dil-pesend en nazar-rûba dilbaz kurnaz şen şatır cerbezeli elhâsıl mükemmel bir karıyı görür de yüreği ısınmaz olur mu?” (*Dolaptan Temaşa*, s.58-59).

Ahmet Mithat Efendi yukarıdaki ifadelerde evli erkeklerin karılarını aldatma sebeplerinden birine değinmektedir. Buna göre, kadınların eşlerine karşı sıradan oluşları, onlara cilve yapmayışları, süslenmemeleri ve güzel söz söylememeleri erkeklerin gözünün dışarı kaymasına sebep olmaktadır. Evinde Süslü Leyla'nın yaptığı işveler ve nazların hiçbirini görmeyen Behram Ağa'nın kadının davetine itiraz etmesi mümkün değildir. Zaten sonunda ona ram olur.

Behram Ağa karısından görmediği bu muamele ile kendinden geçip tam kıvamını bulmuşken kapı çalınır. Kapıyı çalanın kocası olabileceğini söyleyen Leyla, Behram Ağa'yı yatakların bulunduğu dolaba saklar. Ancak içeri gelen kişi, Leyla'nın kocası değil, belalısı Zorlu Mustafa'dır. Mustafa iri yarı kaba saba bir adamdır. Zorlu Mustafa, Leyla'ya erkekçe tavırlarla onu özlediğini söyler.

“—Özledim bre Leyla! Gözlerini sevdiğim yosma! A nazlım! Şu bıçağımı çeksen şu bağırimi yarsan da içine baksan. Ciğerlerimin her köşesinde bin çuvaldız ile yed-i kudretle Leyla ismi dökülmüştür. Yanıyorum be gözünü sevdiğim yanıyorum!... Yok mu Leyla! Benden başka birisinin yüzüne baktığın saat yok mu?” (*Dolaptan Temaşa*, s.63).

Diyerek rakibi kim olursa olsun onu keseceğini iddialı bir şekilde söyler. Zorlu Mustafa, kadının evli olduğunu bilmesine rağmen ondan nemalanmak için kadına kendince jestler yapmaktadır. Süslü Leyla, Zorlu Mustafa'nın iltifatlarına mukabil geçinmek için evlenmek zorunda olduğunu belirtir. Zira ekonomik özgürlüğü bulunmayan bir kadının hayatını idame ettirmesi, kendisine bir koca bulmasıyla mümkündür. Böylece aslında hafifmeşrep bir kadın olan Süslü Leyla'nın evlenmek için geçerli ve gerekli bir sebebi olduğu gösterilir.

Bu arada Behram Ağa, onları korku içinde dolaptan temaşa etmektedir. Zorlu Mustafa ile Süslü Leyla'nın sohbetlerinde konu, Süslü Leyla'nın eşinin taşraya tayin olabilme meselesine gelir. Süslü Leyla'nın kocası bir paşanın yanında çalışan kırktan fazla olan Paşalı Savranizen Ahmet Ağa'dır. Savranı çok hızlı kullandığı için ona bu lakap takılmıştır. Paşanın taşraya atanması neticesi, o da onunla gitmek zorunda kalırsa ne olacaktır? Zorlu Mustafa, Süslü Leyla'nın da gitme ihtimaline karşı sinirlenir ve ondan ayrı kalamayacağını söyler. Buna karşılık Leyla ise kocasıyla elbette gitmesi gerektiğini ifade ederek sözünü şöyle sürdürür: “—Ben kocamla dışarıya gider isem ne mi yapacaksın? Meramın sanki beni erkeklerde vefakârlık bulunduğu inandırmaktır. He hey! Ben bu ağızlara gelemem kuzum! Şüphe yok ki o zaman bir Leyla daha bulup seveceksin.” (*Dolaptan Temaşa*, s.68). Süslü Leyla, hayatın çemberinden geçmiştir ve etrafındaki erkekleri tanımaktadır. Çünkü o bir duldur ve yeniden evleneli daha bir ay olmuştur. Çevresindeki erkeklerin ondan neler beklediğini çok iyi bilmektedir. Böyle erkeklerin kadından bekledikleri şeyi bulamayınca başka bir kadını arayacaklarını Süslü Leyla çok iyi bilmektedir.

Süslü Leyla, Zorlu Mustafa'ya rakı sofrası hazırlarken tekra kapı çalınır. Bu kez kocasının geldiğini anlayan Süslü Leyla, Zorlu Mustafa'ya saklanması için yalvarırsa da onu ikna edemez. Uzun süre kapıda bekleyen Süslü Leyla'nın kocası, açılmayan kapıyı omuzuyla kırarak içeri girer. Yeniçeri bir uşak olan Ahmet Ağa, kendi evinde karşısında yabancı bir erkek görünce şaşırır. Süslü Leyla, durumu kurtarmaya çalışır. Mustafa'nın daha önce kendisini istediğini, ama kendisinin onu istemediğini anlatmaya çalışırken Ahmet Ağa onu susturur. Ve Süslü Leyla'yla kendi evlenme olayını Zorlu Mustafa'ya şöyle özetler:

“Ben bir defa at ile bu sokaktan geçer iken kendisini şu pencereden görmüş pek beğenmiş idim de gönderdiğim kılavuzlardan ırz ve namusu yerinde bir taze dul olduğunu haber alarak tehhül eylemişim. Kendisini tehhül edeli daha bir ay olmamıştır.” (*Dolaptan Temaşa*, s.81).

Şeklinde bir açıklama yaptıktan sonra Ahmet Ağa, Süslü Leyla'nın kanına girmek istemediğini ve bu sebeple onu boşayabileceğini söylerse de Zorlu Mustafa adının getirdiği anlama uygun olarak Ahmet Ağa'nın bu teklifine razı olmayarak oturduğu yerden kalkmayacağını söyleyince Ahmet Ağa atmaca gibi bir hızla saldırarak onu sol böğründen savranlar.

Ahmet Ağa, Zorlu Mustafa'yı öldürdükten sonra karısından kendisine bir kahve yapmasını ister. Kadın kahveyi getirip kocasına doğru eğilince savranı ensesinden saplayarak kadının kafasını koparır. Behram Ağa, olanların bir rüya olması için dua eder. Cinayetten sonra Ahmet Ağa bir vesileyle dolabın kapısını açınca karşısında Behram Ağa'yı görür. Behram Ağa başından geçenleri anlatmak için ondan izin ister ve hiçbir şeyi değiştirmeden anlatır. Ahmet Ağa, Behram Ağa'ya inanmak için Kesme Kaya'da Helva Sohbeti olup olmadığına birlikte bakmaları gerektiğini, gerçekten helva sohbeti varsa cinayetleri başkasına anlatmama sözü karşılığında ona dokunmayacağını taahhüt eder. Helva Sohbeti ortamını bulup Behram Ağa'nın doğru söylediğini anlayınca ona güvenen Ahmet Ağa, Behram Ağa'yı serbest bırakır. Behram Ağa ile Paşalı Ahmet Ağa sonraları dost olurlar. Hatta Behram Ağa, Ahmet Ağa'yı birkaç kez evlendirmeye çalışırsa da başarılı olamaz. Çünkü “Ahmet Ağa nev'i nisvandandır yılğınlığı hasebiyle bir daha tehhülü mümkün değil zihnine sığdırmamış[tır].” (*Dolaptan Temaşa*, s.134).

4.1.1.4. Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr

Ahmet Mithat Efendi *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr* adlı romanında aldatma hikâyeleri anlatmıştır. Eserde iyi kötü çatışması ekseninde hıyanet/sadakat çatışması örnek olaylarla sergilenir ve neticede iyilik/sadakat kazanır. Buna örnek olaylardan biri Cüzella'nın babası Alfons'un başından geçen aldatılma hikâyesidir. Alfons, dünyada iki kişiyi sevdiğini, bunların birisinin eşi, diğerinin ise kızı olduğunu, eşi ile aşklarının büyük olduğunu, birbiriyle “yekvücut” olduklarını, âlemde en büyük mutluluğun eşiyle birlikte olmak olduğunu, zengin olmadığını, ancak eşiyle mutlu olduğunu, gemici olduğu için evden ayrılmak zorunda kaldığını, seferlerden birinden döndükten sonra eşini sararmış solmuş bir hâlde bulduğunu, eşinin hava değişikliği için Murcia'ya gittiğinin söylendiğini, sonra Cüzella'nın doğduğunu, beş yaşına geldiğini, Cezayir'e gittiğinde orada Malaga'dan gelen gemi mürettebatıyla eğlendiklerini, orada bulunan herkesin yaşadığı, gördüğü veya işittiği garip olayları hikâye ettiğini söyledikten sonra bu sohbetlerde anlatılan bir hikâyenin kendisi ve eşi hakkında olduğunu belirtir. Hikâye şöyledir:

“Murcia şehrinde Pascal isminde bir dostum vardır. Gayet yakışıklı, cesur, oldukça da zengin bir adamdı. Ahzüita için Cartagena kasabasına gider gelirmiş. Orada gemici tayfası mı, hoca mı, kaptan mı, hasılı Alfons isminde bir adamın zevcesini tanır. Ama karı ehl-i ırz imiş ki Hazret-i Meryem kadar. Pascal nasılsa karının zihnini çeler. Karının kocası hizmet-i bahriyye arefesinde denize çıkınca Pascal dahi husûl-i emele muvaffak olur.” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.20).

Hikâyenin devamında bu sevgililerin bir çocuğu olur. Alfons’un karısı, Pascal’la zina ederek kocasını aldatmıştır. Ancak daha sonra o da Pascal tarafından aldatılmıştır. Bir yaz mevsiminde Pascal için Murcia’ya gelen kadın Pascal’ı başka bir kadın ile yakalar. Bunun üzerine Alfons’un karısı, namusunu iki paralık eden Pascal’ı öldürür. Alfons’un öldürmeye çalıştığı bu çocuğun Hasan’ın ölümünden kurtardığı Alonzo olduğu öğrenilir. Aldatma olayını bu hikâyeye vesilesiyle öğrenen Alfons, Murcia’ya gider. Eşini “piçin sütninesi olan karının hanesinde bulu[r]” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.22). Bıçağını çıkarıp iki kere eşine, bir kere de çocuğa saldırır. Eşini öldürür ancak çocuk ölmez. Burada anlatılan aldatma hikâyesi çift katmanlı bir yapı gösterir. Eşini aldatan kadın sevgilisi tarafından aldatılır. Bir kere zinaya alışan bireyler bu işi âdet hâline getirip aynı fiili sürekli yapmaya başlarlar. Ahmet Mithat Efendi, okurun ilgisini çekmek ve olayın cazibesini artırmak için kurguladığı bu hikâyecikle, aldatanın bir gün aldatılacağını göstermek ister. Yani eden ettiğini bulur.

Hasan Mellah’ın Ajaccio şehrinde valinin verdiği bir davette tanıştığı Madam İlia’nın hikâyesinde de bir aldatma olayı vardır. Madam İlia’nın eşi işlediği bir cinayet sebebiyle Fransa’dan kaçır. Hasan Mellah salonda resmini gördüğü bu adamı tanır. Bu adam İspanya sahilinde Hasan Mellah’tan para istemiştir. Madam İlia’nın ayrılık ıstırabına acıyan Hasan Mellah onu, kocasını bulmak için gemisine davet eder. Hasan Mellah’ın davetini kabul eden, Marsilya’da eşini gören, boynuna sarılmak için ona doğru koşan Madam İlia, büyük bir hayal kırıklığına uğrar. İlia’nın kocası karısını görünce ondan kaçmıştır. Kocasının peşinden koşan Madam İlia kocasının izini bulamayıp gerisin geri döner. Bu duruma çok üzüldüğü için o gece uyuyamaz. Tüm tefekkürlerine rağmen eşinin kendisinden kaçışına bir anlam veremez. Kocasının ondan kaçışına sebep olarak “erkeğin heveslerin[i] görür.” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.186). Bir erkeğe hiçbir şekilde güvenmemek gerektiğine inanır. Madam İlia,

kocasının kendisine karşı tavrından sonra Hasan Mellah'ın Cüzella'yı aramak için yaptığı tüm fedakârlıkların sadece bir heves uğruna yapıldığına inanmaya başlar. Eşine kavuşmak için döktüğü gözyaşlarının anlamsız olduğunu düşünür.

Madam İlia böyle bir psikoloji içindeyken Hasan Mellah'ın mürettebatından olan Trillo, Madam İlia'ya sokulur ve ona eşini aramanın saçma olduğunu anlatmaya çalışır. Trillo'nun amacı ona sahip olmaktır. Madam İlia bir gece kamarasında “iffet ve şehvet muharebeleri” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.193) çekerken odasına gelen Trillo'ya mukavemet edemeyerek o gece iffetini kaybeder. Ahmet Mithat Efendi olayı şu şekilde yorumlar:

“İnsan bir saniye evvel kendisini melek, vücudunu nur görüp durduğu hâlde gaşy ve bîhuşundan ibaret olan bir saniye müddet-i şehvetten sonra, kendisini ifrit, vücudunu cife olmuş görünce, elbette bu hâl gayretine dokunur.” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.193).

Zina yaptıktan sonra iffetli bir kadının ancak iffetle yaşayabileceğini, iffetsizliğin ölüm olduğunu düşünen Madam İlia, karnında neşv ü nema bulmaya başlayan iffetsizliğin masum meyvesi olan bebeği sebebiyle eşine kavuşmasına rağmen ölmeye karar verir ve “hicabından kendisini ta denizin ka'rina göm[er].” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.224).

Bir aldatış hikâyesini de Uzleti Efendi anlatır. Bu hikâyede Bekir Bey, kızını hem düşüncesizlik hem de cimrilikle meşhur Memiş Efendi'ye nikâhlar. Ancak Memiş Efendi kızın cinsel ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlilikte değildir. Kız, babasının kölesi ve yakışıklı bir genç olan Arslan'a âşık olduğu için “böyle bir kocaya düşünce nâr-ı cahîme” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.337) düşmüş gibi olur. Böyle bir evlilik yapan kız buhrana girer. Onun yaşadığı çatışma genç-yaşlı çatışmasıdır. Memiş Efendi “koca denilebilecek bir koca” olmadığı için kızın gönlünü cezbedemez. Çevrede kızla Arslan'ın seviştiğine dair bir haber yayılır. Haber üzerine kızın kocası, Arslan'ı mahkemeye verir. Arslan beş yüz sopa cezasına çarptırılır. Ancak Arslan'ın, olayın doğru olmadığına dair ifadelerindeki ısrarı ve kızın çağrılıp olayın kıza sorulması yönündeki isteği üzerine Tomruk Ağası kızını çağırır. Sorguda, Arslan'ın masum olduğu anlaşılır. Buna göre kız, Arslan'ın odasına girmiş, Arslan'a aşkını anlatmış, onunla yatmak istemiş fakat Arslan bu teklifi reddetmiştir. Arslan Bey'in Esmâ'ya olan aşkı ve sadakat fikri onu bu ilişkiden uzak tutmuştur. Arslan Bey, Esmâ'yla evlenerek

sadakatının ödülünü almıştır. Bu olay üzerine damadı, kızını boşadığı için “yüreğine inen Memiş Çelebi” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.342) vefat eder. Burada anlatılan Arslan, Esma'nın âşık olduğu için Hasan Mellah'ı reddetmesine sebep olan delikanlıdır.

1790 senesinde Paris'te Hotel de Moscova'nın misafirhanesinde kadın erkek arasındaki aşk ve alaka meselesi tartışılmaktadır. Michelet adında bir adamın iddiasına göre aşk “insanın kendi kendisini aldatmasından ibarettir.” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.195) ve aşkın esası “şehvet-i hırs[tır].” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.197). Michelet konuyla ilgili orada bulunanlara bir fıkra anlatır. Buna göre, İstanbul'da bir müddet kalan dostu Eski Acem yazarlarının yazmış olduğu birkaç romanı Fransızcaya çevirtmiştir. Çevirttiği bu hikâyelerden birisi Kerem ile Aslı hikâyesidir. Hikâyeyi alaycı bir şekilde anlatan Michelet sonunda şu hükmü verir:

“Dünyada karı kıtlığına kıran mı girdi ki, bir karının arkası sıra dünyayı dolaşmayı göze aldırđın. Aslı Hanım olmazsa Faslı Hanım. Biraz çirkince olur ise de, bari arkasından koşa koşa insana dünyayı dolaştırmaz ya? Her halde daha muti, daha munis olur.” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.200).

Bu noktada Michelet'in değerlendirmesi vesilesiyle geleneksel aşk hikâyelerinin akla ve mantığa uygun olmadığı eleştirel bir şekilde anlatılmaya çalışılır. Ahmet Mithat Efendi bu hikâyelerin faydasız olduğunu düşünür. *Çengi ve Karı Koca Masalı* adlı eserlerinde de aşk hikâyelerini eleştirir.

4.1.1.5. Paris'te Bir Türk

Ahmet Mithat Efendi'nin *Paris'te Bir Türk* romanında Paris'in sefih yaşamına ait birçok teferruatla birlikte aldatma hikâyeleri de ele alınmıştır. Roman, Paris'e giden bir gemide başlar. Bu gemide yolcuların çoğunluğu yabancılardan oluşur. Ahmet Mithat Efendi romanlarında olumlu tipler olumsuz tipi aynı ortamlarda mukayese etmek için ortak mekânlar yaratır ve bu mekânlarda tiplerin başından geçen ortak olaylar kurgular. *Paris'te Bir Türk*'te de durum aynıdır. Olumlu tip Nasuh'la olumsuz tip Zekâ Bey'in yaşadıkları ortak olaylara verdikleri tepkiler okuyucuya gösterilir. Bu olaylardan birisi kadın erkek ilişkisidir. Gemide Nasuh ile Cartrisse arasında geçen seviyeli konuşma ve muameleler vardır. Buna karşın Zekâ Bey ile De Trouville arasındaki cinsel

içerikli konuşmalar ve gayet rahat bir şekilde yapılan cinsel tahrikler gemideki yabancı yolcuları rahatsız eder. Zekâ Bey Batılılaşmayı cinsel arzularını istediği yerde göstermek ve tatmin etmek olarak anlamıştır. Bu noktada Nasuh'un duruşu ve kadın erkek ilişkilerindeki tavır bir Osmanlı olarak daha da anlam kazanır.

Nasuh'la yolculuğun ilk saatlerinde tanışan Madam Cartrisse, genç ve zengin bir kadın olan Madam Catherine ile Nasuh'u tanıştırmaya gayret eder. Cartrisse, Nasuh'a karşı anaç pozisyonunda davranmaktadır ve oğlu yaşındaki delikanlıya bir kız arkadaş bulması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için Catherine ile görüşen Cartrisse, ona kaliteli bir arkadaş olarak Nasuh'u tavsiye eder. Bu karşılıklı görüşmede Catherine vasıtasıyla Türk erkeklerinin, Batılılar tarafından nasıl tanındığı gösterilir. Catherine diğer Batılı kadınlar gibi Osmanlılar hakkında bir bilgiye sahip değildir ve Osmanlı erkeklerini sadece şehvet düşkün bireyler olarak düşünmektedir.

Catherine, Cartrisse'yi bir Türk ve bir Lehli (Polonyalı) ile çok muhatap olduğu için eleştirerek, bu iki adamın onu aldattığını ispat edeceğini iddia eder. Bu iddiaya göre “bazı erkeklerin zenperestliği bir sûret-i müşterekede” yaptıklarını söyleyen Catherine'e, Cartrisse şöyle sorar: “Cartrisse—Sûret-i müşterekede mi? Aman Catherine!... Bu sözü senden işittiğime teessüf edeceğim gelir. Bu da taaddüd-i zevcâta mukabil taaddüd-i ezvâc mı olacaktır?” (*Paris'te Bir Türk*, s.56). Bu soru vesilesiyle Catherine çok karılılık meselesine ek olarak çok kocalılık meselesini de gündeme getirir. Catherine'e göre mesele çok eşlilik değil, bir nevi hovardalıkta ortaklıktır. Ona göre birbirini başkalarının yanında överek yücelten adamlar bir nevi piyasa yaparlar. Cartrisse, bu iki adamın birinin Katolik, diğerinin Müslüman olduğunu, birbirlerini yakinen tanımadıklarını söyleyince Catherine, erkeklerin farklı millet ya da dinlerden olmasının hovardalık konusunda anlaşmalarına engel olmadığı şeklinde bir cevap verir:

“Catherine—Öyle ise şu iki kelimeciği dahi arz etmeliğime müsaade et ki, senin bunca senelik tecrübelerin hiçbir netice hasıl etmemiş demektir. Zira hovardalık tarifinde refakat edecek olan iki erkeğin ikisi bir din, bir mezhep ve milletten olmak öteden beri bu işte ittifak ve ittihat etmiş bulunmak lâzımdır zannediyorsun. Demek oluyor ki bir maksad-ı şehvâni uğrunda iki erkeğin derhâl ittifak edebileceklerini muhâlattan addeyliyorsun.” (*Paris'te Bir Türk*, s.57).

Catherine'e göre erkeklerin birinci hedefi, kadını istismar ve cinsel dürtülerini tatmindir. Onun böyle bir anlayışa sahip olmasının sebebi babasız bir çocuk olarak doğmasıdır. Babasızlık onda bütün erkeklere karşı güvensizlik duygusuyla birlikte erkeklere karşı nefreti de doğurmuş ve beslemiştir.

Nasuh Efendi, Paris'te bir ev kiralar. Kiraladığı evde komşularından biri Hyrienne ailesidir. Bu aileyle birlikte yaşayan Madam Garnold otuz yaşında ve güzel bir kadındır. Garnold, eşinin uygunsuz bir adam olması sebebiyle ondan ayrılmış, ablasının ailesiyle birlikte yaşayan bir duldur. Nasuh'un komşusu Madam Garnold "gayet serbest ve şakayı, latifeyi ve hatta gülüp oynamayı sever!.." ve "gözüne hoş görünen erkeklere sokulmaya çalışır, kanı sıcak ve gayet sevimli bir karı[dır]." (*Paris'te Bir Türk*, s.133) şeklinde tanımlanır. Böyle bir kadının Nasuh Efendi gibi çekici bir erkeğe bigâne kalması mümkün değildir. Zaten Nasuh Efendi de "Bir de Madam Garnold peyda eyledik! Ne olur ne olmaz! Elde böyle bir de Madam Garnold bulunması Paris gibi bir yerde pek lâzımdır!" (*Paris'te Bir Türk*, s.134) diye düşünür. Böylece o, cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için kendine uygun bir eş de bulmuş olur. Ahmet Mithat Efendi, Nasuh'la Garnold arasındaki ilişkinin "âdeta ateş ile barut oyunu" (*Paris'te Bir Türk*, s.159) gibi olduğunu ifade ederek onların ilişkilerindeki cinsel yönü belirtmiştir. Onların ilişkisi sadece cinsel temasa dayanmaktadır. Nasuh'un bilincinden böyle bir düşünce geçmesi, dönemin okur kitlesince hoş karşılanmayacağını düşünen Ahmet Mithat Efendi şöyle bir savunma yapar:

"Âsâr-ı sairemizde defaetle arz eyledik ki vakta hikâye okumaktan bir garaz dahi hikmet-i insaniyyeyi ikmal etmektir. Ancak muharrir hayvan-ı nâtıkdan ibaret olan insanı kendilerinde erkeklik, dişilik olmayan melekler gibi göstermeye çalışır ise âdeta kalpazanlık etmiş olur." (*Paris'te Bir Türk*, s.134).

De la Chaisne ile Nasuh, Maison Doree'de buluşurlar. Burası da Paris'te kadın ile erkeğin serbestçe sevişebildikleri yerlerden biridir. Böyle bir mekânda yapılan konuşma, mekânın ruhuna uygun olarak cinselliğe doğru kayar. Nasuh'un, "hususî bir kabinde baş başa kalan bir genç karı ile bir genç arasında" nasıl bir sohbet olur şeklinde sorusuna, De la Chaisne "Birkaç kadeh daha yuvarlanır ise hemen boynuma da sarılacaksınız ha?" (*Paris'te Bir Türk*, s.221) diye bir espi yaparak cevap verir. Burada Chaisne Nasuh'a sarkıntılık eder. Ancak Nasuh,

onunla sevişemeyeceğini nedenleriyle açıklar. De la Chaisne'nin, "sen Garnold'la yapıyorsun da beni neden reddedyorsun" tarzındaki sorusuna şöyle cevap verir:

"Nasuh—Kocanızın hâlâ nikâhı altındasınız.

De la Chaisne—Garnold da tıpkı benim gibi.

Nasuh—O da öyle değil. Garnold'un kocası onu istemeyip terk etmiş. Sizin kocanız ise hâlâ sizi ister. Siz onu reddedyorsunuz. Bu hâlde sizin üzerinizde elan bir hakk-ı zevciyyet vardır. Garnold'da böyle bir hak kalmamış. Elyevm kendi salâhiyetini istediği gibi istimal ve ondan istediği gibi istifade edebilir." (*Paris'te Bir Türk*, s.223).

Nasuh'un kadınlara ve cinselliğe bakışını De la Chaisne ile aralarında geçen konuşma anlatır.

"Nasuh— (...) Karı hususunda işte mezhebim: müteehhil bulunur isem, kendi karımdan maada âfet-i cihana dahi meyl etmem. Bu perhizkârlığa tahammül yok ise teehhül de etmem. Bekâr bulunur isem Garnold gibi kendisi kendisine sahip olan bir karı ile tarîk-i şehvâniyyede refakat edebilirim. Bir kız ile değil. Zira başkasının malı olmağa hazırlanmaktadır. Bir zevce ile hiç değil. Zira başkasının hakkıdır. Gayrin hakkına taarruz hıyanettir. Bir fahişe ile de değil. Zira fahişe yoktur ki fuhşu ihtiyarî olsun. Muâşaka ise ıztırâî olamaz. Elimden gelir ise fahişeyi fuhşundan kurtarmağa çalışırım." (*Paris'te Bir Türk*, s.223).

Nasuh, erkeğe dönük özgürlükler noktasında, İslami geleneğin en büyük savunucusudur. Ama dindar bir tip değildir. İslam'da yasaklanmış birtakım nefsanî arzuların gayrimeşru bir tarzda gerçekleştirilmesinde bir beis görmez. İçki içer, kumar oynar, helali olmayan kadınlarla baş başa saatler geçirir. Kendi namus algısına göre bekâr olarak kendince uygun kadınlarla cinsel ilişkiye girmekten çekinmez.

Paris'te Prado denilen Luxembourg bahçesinde her perşembe ve pazar akşamları umumî balo verilmektedir. Bu baloda "her sınıfın müzekkeriyle müennesi bağdaşırlar. Bir takımını dahi kendi eşini orada bulmak kararıyla gelir[ken]" evlenemeyen, eşi olmayanlar ise "kendisine bir eş aramağa gelir ve mutlaka bul[ur]." Burada kurulan ilişki kısa süreli olmaz. Mekâna gelen "karılar bir erkeğe vaad-i muhabbet ve sadakat eder ise, bu vaatlerini öyle kolay kolay bozmazlar." Bu kadınlar "Cocotte" denilen aşüfteler gibi değildir. "Cocotte"lerden birisiyle izdivaç eden erkek nadir olu[rken] "grisette ya da etudiante (öğrenci)[lerle]" (*Paris'te Bir Türk*, s.164-165) evlenenler çoktur. Cocotte'lar bir gecelik eşler (fahişe) olarak görülür. Onlar "namus pahasıyla

taayyüş ed[erlerken]” grisetmeler “maîşetlerini, hünerleriyle kazanıp, fakat zevk ve safasında herkes hür addedildiğinden” istedikleri şekilde eğlenmekte hürdürler. Nasuh’u buraya Madam Garnold araba ile götürür. Araba ile gitmenin ne olduğunu Ahmet Mithat Efendi şu imalı cümlelerle anlatır:

“Paris’te araba demek ne demek olduğunu da mülâhaza ediyorsunuz ya? Her köşesinde bin garabet dolu olan payitahtta araba demek müteharrik bir odadır ki, içine girilip de perdeleri indirilir ise, açtırmağa gündüz bile kimsenin hakkı yoktur. Nerede kaldı ki gece...” (*Paris’te Bir Türk*, s.165).

Yukarıdaki pasajlarda yine Paris’te yaşanan sefih hayat sahnelerinden biri anlatılır. Bu ortama Nasuh’un cinsel ortağı Madam Garnold’la gelişi, mekânın, insanın amacıyla ortaklaşması anlamına gelir. Romanda tek hasleti Nasuh’un cinsel iştihasını söndürmek olan Madam Garnold için en münasip ortam Prado’dur. Burada dikkat çekici noktalardan biri de Nasuh Efendi’nin Garnold’la yaşadığı gayrimeşru ilişkide Ahmet Mithat Efendi’nin bu ilişkiyi tecviz eden tavrıdır. “Ol iki refik kendilerince mevzu olan kanûn-ı iffeti harf-be-harf muhafaza etmekle beraber Prado balosunda Paris’in en serbest hovardaları gibi eğlenmekten geri kalmazlar.” (*Paris’te Bir Türk*, s.225). İkili genel görüşmelerinde seviyeli duruşlarına rağmen Prado’da çılgınlar gibi eğlenmeleri yazar-anlatıcı tarafından âdeta övülür.

Aldatma hikâyelerinden biri de De Trouville’nin hikâyesidir. Romanın giriş bölümünde “kırkını mütejaviz fakat hâlâ oynak ve şişman bir karıdır.” (*Paris’te Bir Türk*, s.4) şeklinde tanıtilen bu kadın Parislidir. Daha önce bir mağazada çalıştığını, ana ve babasının olmadığını, gençliğinde çok güzel olduğunu, müşterilerin çoğunun onu görmek için mağazaya geldiklerini, hırçın olduğunu, fındıkçılık bile yaptığını, bir gün bir İngiliz lordun mağazaya geldiğini, ona ilânıaşk ettiğini, bu lordun mağazayı bile alıp ona hediye edebileceğini söylediğini, lordun onu mükellef bir daireye aldığını, emrine hizmetçiler verdiğini, ancak kendisinin haşarı olduğunu anlattıktan sonra sözlerini şöyle sürdürür:

“Artık size itiraf-ı günah kabilinden olarak arz edelim ki Mister Habbes ismindeki daire müdürümüzü dahi aldatmak ile eğlenmeyi kurdum. Hâlbuki benim onu aldatışım onun beni aldatışı ile tenasüp ederek ikimiz birbirimizi aldatmış veyahut ikimiz birbirimize aldanmış olduk. O zaman dahi ben gebelendim. Deli İngiliz benden doğacak çocuğunu iftihar-ı mahz olmak üzere ilân etmeye hazırlanırdı. Bir

de bu aralık bir gün Mister Habbes ile beni güler oynarken bastırmasın mı?”

(*Paris'te Bir Türk*, s.266).

Mister Habbes kaçır, ancak lort, De Trouville'ye aşırı bir tepki göstermez. Çocuğu doğurunca ki ismini Catherine veren lort, çocuğun sırtına çakı ile istavroz çizer ve onu “piçler dairesine” teslim eder. Çocuğun tanınması için sırtının çizilmesi Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler* adlı eserinde de vardır. Ayşe'yi öldürmeye götüren ve ona evlilik teklif eden Hasan Pehlivan, Ayşe'nin çocuğunun sırtına bir işaret koymuş ve onu birine bırakmıştır.

De la Chaisne bir gün Nasuh'un eline “La Vie Parisien (Parislilerin Sûret-i Ömrü)” gazetesini verir. Bu gazetede “Paris'te İki Türk” başlıklı bir yazı vardır. Bu yazı, Nasuh ile Zekâ Bey adında iki Türk'ün Paris'e geldiklerini, Nasuh'un Paris kütüphanesindeki kitapları hatmettiğini, Zekâ Bey'in ise sefahat âlemlerinde çatlayıncaya kadar seviştiğini, özellikle kokotlardan başlayarak grissetler âlemine kadar tüm zevk yerlerini gezdiğini yazdıktan sonra Zekâ Bey'in bu karılar yüzünden iflas ettiğini de haber verir.

Nasuh, De la Chaisne'yle Champs-Elysees'de de buluşurlar. Buradan Prado bahçesine geçerler. Bu bahçede “Nasuh'a ikramen bir karı takdim olunmuştur ki” Nasuh, “bu karının beline sarılarak ve sekerek, sıçrayarak koş[ar].” (*Paris'te Bir Türk*, s.370) ve eğlencenin tadını sonuna kadar çıkarır. Bu bahçede Nasuh'a karı koca olan Rougepierre adlı bir çifti tanıtan De la Chaisne, bu çiftlerin her ikisinin de yekdiğerini aynı ortamda aldattığını ancak kadının kendisini aldatan kocasını faka bastırarak üste çıktığını hikâye eder. Bu hikâyeye göre, kılık değiştirerek “kocasına kendini tanıtmadan, aklını çelmeye” çalışan bu kadın, adamı baştan çıkardıktan sonra, evine götürünce kimliğini açıklayarak bir de ona tokat atar. Adama “Mabille gibi rezâlethanelere” gittiğini bildiğini, onu takip ettiğini söyler. Bu şekilde kocasını kıstıran kadına adam “ya bir elmas veyahut bir kat âlâ elbise” (*Paris'te Bir Türk*, s.375) alarak karısını barışmaya razı eder.

De la Chaisne, Nasuh'a bir jandarma yüzbaşısının hikâyesini de anlatır. Hikâyeye göre, “ehl-i ırz” olan yüzbaşı yirmi yıllık eşinden bıkmış, usanmıştır. Adamın bir köylü hizmetçisi vardır. Hizmetçi kızı kendisi gibi kızlar baştan çıkartarak ona efendisini kendisine bağlayamadığı için aptal muamelesi yaparlar. Arkadaşlarının baskısı sonucu kızda efendisini kendine bağlamak hevesi

büyüdükçe büyür. Bu yüzden kız, efendisini kendine cezp etmek için gizli ve تنها yerlerde ona gülücükler atmaya, oynaklık göstermeye, işveli hareketler yapmaya başlar ve kısa sürede amacına nail olur. Ancak çift bu meseleyi gizli tutmaya karar verir. Yüzbaşı kılık değiştirerek jandarma neferi kıyafetiyle kızın amcaoğlu olarak eve gidip gelmeye başlar. Bundan şüphelenen kadın, hizmetçi vasıtasıyla yüzbaşına bir oyun oynar. Karısının oyununu sezen yüzbaşı kızı evden defederek suçlu olmasına rağmen kendini temize çıkarır.

İhtiyar bir Fransız'la Nasuh Efendi arasında geçen bir konuşmada, Nasuh'a, aldatılan adam olarak ne yapması gerektiğini soran ihtiyara, Nasuh tarihi bir hikâye anlatarak cevap verir. Hikâyeye göre, Chilperic'in iki karısı vardır. Bu adam bir gün avdan döndüğü sırada bir suikast sonucu öldürülür. Bu suikastın sebebi "Chilperic'in Fredegonde isminde olan karısı Landry isimdeki maire du palais (başvekil) ile mercimeği fırına vermiş" (*Paris'te Bir Türk*, s.413) olmasıdır. Fredegonde, kocası ava çıkınca sevgilisine güzel görünmek için leğene su koyup başını yıkamağa başlamıştır. Başını yıkarken içeri gelen adam, kadının kışına baston ile yavaşça vurunca kadın "İlişme Landry! İlişme. Başımı yıkayıp bitireyim de seninle sarmaş dolaş olalım." (*Paris'te Bir Türk*, s.414) der. Ancak kadının "kışına" vuran adam kralın kendisi çıkar. Kral bu sözlere hiçbir tepki vermez. Kadın, Landry'ye haber gönderip kral onları öldürmeden onların kralı öldürmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine ihtiyar, kralın iki karısı olmadığını, karısının dostu olduğunu ve ne yapması gerektiğini Nasuh Efendi'ye sorar. Nasuh'un cevabı "Mademki bu tehlikeyi men etmek istiyorsunuz. Karınızın üzerine habersiz gelip de kendisini başını yıkamakla meşgul bulduğunuz zaman kışına baston ile dokunmazsınız." (*Paris'te Bir Türk*, s.414) şeklindedir.

4.1.1.6. Gönüllü

Ahmet Mithat Efendi *Gönüllü* romanında evlenilecek kadınla eğlenilecek kadının dikkatli bir şekilde seçilmesi gerektiğini anlatırken metresten de bahseder. Anlatıcı-yazar evlenecek kişilerin kendi tercihleriyle evlenmek istemelerini normal karşılar ve onların tarafında olduğunu vurgular. Yeri gelmişken de kocalık vazifesi hakkında uzun uzadıya bilgiler verir. Evlilikte fiziki "bikrin (kızlık)" önemi kadar "fikri bikrin" önemini de vurgular. Erkeğin evleneceği kadınla eğle-

neceği kadını/metresi ayırması gerektiği düşüncesi üzerinde durur. Ona göre, kadının cismi kadar ruhu da mühimdir.

“Bu hâlde müstakbelleri için peyda edecekleri evzâ ve etvâr yavukluları ve kocaları tarafından tertip ve teşkil edilecek suretlerden başka bir şey olamazlar ve bir zevce ile bir metresin arasındaki farkı takdire muktedir olabilecek derecelerde hak ve vazife-i merdânesini nazar-ı hikmetinde henüz tayin etmemiş bulunan bir adam, gerek izdivaçtan mukaddem nişanlısı ve gerek bâde'l-izdivaç yeni zevcesi olan zatı “kadın” denildiği zaman bu kelimedenden münfahim olacak mananın bir metrese dahi şümulü olabilecek suretini telakki eder de bilâhare o zevce kendisine bir baş belâsı olur kalır ise kabahat kimindir? O bilâhare beklenilmeyen hâllerin dersini kadın kendisinden almış olacağı cihetle bunun mesulü yine kocadır. Asıl şâyân-ı teellüm bir hâldir ki kocalar bu dersleri kendileri vermiş olduklarını unuturlar. Zevceleri tebdil-i ahval, tağyir-i etvâr etmişler diye şikâyete başlarlar. Bir takımları da artık böyle bir kadınla geçinmek kabil olamayacağından müfârekata kadar varırlar işte bir vukufsuzluk, tedbirsizlik karyı da, kocayı da bedbaht eyledi, gitti. Koca kendi bedbahtlığını tamir için hakk-ı müfârekatından istifade edebilir. Ya kadın? İşte o biçare ilânihâye bedbaht olur kalır.” (Gönüllü, s.50-51).

Yukarıdaki açıklamalarında erkeğin evleneceği kadını dikkatli seçmemesi durumunda gerçekleşecek uyumsuzluğun ciddi sıkıntılar doğurabileceğini anlatır. Bunu “Bâde'l-izdivaç yeni zevcesi olan zatı “kadın” denildiği zaman bu kelimedenden münfahim olacak mananın bir metrese dahi şümulü olabilecek suretini telakki eder de bilâhare o zevce kendisine bir baş belâsı olur kalır ise kabahat kimindir?” diyerek açıklar. Erkeğin eşine nasıl davranması gerektiği konusunda açıklamalarını dostlarından birinin damadına verdiği nasihatle pekiştiren Ahmet Mithat Efendi, eşini metresle karıştırmamak gerektiğini, eş ile metresi ayıramayanların evliliğinin cehennem olacağını bir dostu ağzından şöyle açıklar:

“Bir merd-i kâmil bir zevç-i âkil kendi karısını ne horlayıp tahkir etmeli, ne şımartıp yüze çıkartmalı. Tam merdâne hareket eder ise âlem-i tehhül onun cenneti ve illâ yanındaki kadın zevcesi midir? Metresi midir? Fark edemez ise tehhül âlemi onun cehennemi olur.” (Gönüllü, s.51).

4.1.1.7. Çengi

Ahmet Mithat Efendi'nin *Çengi* romanında Dâniş Çelebi'nin peri diye evlendiği eşinin, onu uyuttuktan sonra evi eğlence mekânına çevirşi anlatılmıştır. Saliha Molla sihir işleriyle uğraşan cin fikirli bir kadındır. Bu işlerden bir hayli

para kazanmıştır. Oğlu Dâniş'i de cin ve peri hikâyeleriyle büyütmiştir. Oğluna sürekli “*Hamzaname ve Elfû'l-Leyl ve Muhayyelat-ı Aziz Efendi ve Ebu Ali Sina*” (*Çengi*, s.10) gibi içinde cin, peri ve sihir geçen hikâyeleri okur. Evde tertip ettiği olaylarla da Dâniş'in cin ve peri âlemine inancını iyice artırır. Böylece Dâniş Çelebi gerçek hayata bir türlü uyum sağlayamayan bir tip olur. Gerçek hayata uyum sağlayamayan Dâniş Çelebi'nin inanış ve davranışları çevredeki insanlara garip gelmeye başlar. Komşuları zaman zaman eğlenmek için onu kendi eğlencelerine davet ederler.

Dâniş Çelebi, Engürüsizâde adlı komşusunun eğlence davetine katılır. Cin ve periye merakını bilen misafirler ve ev sahibi Dâniş Çelebi'ye bir oyun oynar. Ona rakkas Sünbül'ün peri olduğu yalanını söylerler. Okuduğu hikâyelerin tesiriyle perilere inanan Dâniş Çelebi bu yalana hemen inanır. Periye âşık olan Dâniş Çelebi onunla evlenmek için annesine baskı yapar. Baskı sonucunda annesi Saliha Molla, onların evlenmelerine izin verir. Evlendikten kısa bir süre sonra Saliha Molla vefat edince Sünbül, meydanı boş bulur ve evi eğlence mekânına çevirir. Birçok Türk romanında babanın vefatı üzerine erkeğin hovardalığa başladığına değinilmesine karşın bu romanda aynı işlevi kadının yaptığı görülür. Ölen baba değil, annedir. Hovardalık yapan erkek değil, kadındır.

Peri Hanım gerçek anlamda bir aşüftedir ve önüne çıkan hiçbir engel onu eğlenmekten alıkoyamaz. Kocasıyla severek değil, ondan istifade etmek için evlendiğinden geçmiş yaşantısına sünger çekmek, tevbe etmek ve yeni hayata başlamak arzusunda değildir. Ahmet Mithat Efendi anlatıcı-yazar olarak araya girip onun bu özelliğini okuyucuya açıklar.

“Mayesi afacanlık ve aşüftelikle yoğrulmuş olan bu âfet-i cihân böyle başlı başına bir hanede ve Dâniş Çelebi gibi bir mecnunun refakatinde bulunmak değil a, pek büyük bir baskı altında bulunsa bile yine bildiğini icradan geri kalmayacağı derkârdır.” (*Çengi*, s.27).

Peri Hanım (Sünbül), işlerini yürütmek için kocasını içki ve ilaçlarla uyutur. Bir nevi Hasan Sabbah taktiği ile onu başka âlemlere göç ettirir. Kocası baygınken kendisi eve getirdiği adamlarla sefahat âlemleri tertip eder. Her akşam ayrı bir sanal âlemde mest ü mahmur gezen Dâniş Çelebi, evde dönen dolabın farkında değildir.

“Peri Hanım cenapları haneyi yalnız çengiler, çalığıcılar, hamam ustaları vesaire ile doldurmakla da kalmayıp karı kıyafetinde genç erkekler ve hatta aralıkta bir kere tulumbacı makulesi adamlar dahi gelmeye başladığı münasebetiyle, Dadı dahi sabrı tükenmişti.” (Çengi, s.30).

Dadı Kalfa Sünbül’ün çevirdiği bütün fırladıkları öğrenir ve durumu Dâniş’e anlatır. Ancak onu ikna etmek bir hayli güçtür. Uzun uğraşlarından sonra Dâniş Çelebi’yi ikna eder. Dadı Kalfa’nın Dâniş Çelebi’yi uyarması sonucu o, peri olduğuna inandığı eşinin hırsız, sahtekâr ve hovarda olduğuna inanır. Dadı ile Dâniş Çelebi arasında şöyle bir konuşma geçer:

“Arap—Söyleyeceğim şudur ki: Peri Hanım hazretleri, çengidir, sever. Ustadır, sever.

Genç kâtiptir, sever. Tulumbacıdır, sever.

Dâniş—Aman Dadıcığım ne söylüyorsun!?

Arap—Söylediklerimde bir nokta yalan yoktur. Erkek ol da dene, farkına var. Sen âlem-i ulvî seyahatine çıkıyorum diye zıbardığın zaman, bu işlerin hepsi olup bitmektedir.

Dâniş—İnandım Dadıcığım sana inandım. Ben bu aşüfte kızı artık hiç sevmiyorum. İstikrah ediyorum. Bu akşam, yüzüne baktıkça hep içimden kanlar gitti. Lâkin ne yapalım Dadıcığım? Peridir. Boşayamam. Sonra bizi perişan eder. Başka türlü bir tedbir de elimden gelmiyor.” (Çengi, s.35).

Dadı Kalfa’nın anlattıklarından sonra karısının onu aldattığına kani olan Dâniş Çelebi, annesinden gelme inançları sebebiyle kızın hâlâ peri olduğunu sanmakta ve onu boşamaktan çekinmektedir. Bunun üzerine Dadı, ondan kurtulabilmesi için Dâniş’e eşini öldürmesi gerektiğini söyler. Bütün bu konuşmaları perde arkasından dinleyen Sünbül, Dadı’ya içirdiği hapla onu kendi yatağına yatırarak evdeki mücevherleri çalıp evden ayırır. Dâniş de karımı öldürüyorum zannıyla Dadı’sını öldürünce çıldırarak ölür.

4.1.1.8. Karnaval

Ahmet Mithat Efendi’nin *Karnaval* romanında aldatma hikâyeleri vardır. Felatun Efendi’nin benzeri bir tip olan Resmi Efendi ileride aşk yaşayacağı Hamparsun Ağa’nın eşiyle ustalık mahareti vesilesiyle tanışır. O, kilisenin orgunun bozuk olduğunu arkadaş ortamında duyar. Bunun üzerine orga bir de kendisi bakmak ister. Kiliseye gidip orgu kontrol edip birkaç gün uğraştıktan sonra tamir eder. Hamparsun Ağa bu durumdan eşini haberdar edince eşi de tamir

edilen orgu ve onu tamir eden adamı görmek için kiliseye gelir. “Resmi başını kaldırıp da Hamparsun Ağaya baktığı zaman bir kadına tesadüf” (*Karnaval*, s.27) eyler ki beyninden vurulmuşa döner. Bu iş karşılığında ne kadar ücret alacağı sorulunca ücret olarak Hamparsun ailesiyle dost olmak istediğini söyler. Bu vesileyle Hamparsunların, özellikle de Madam Hamparsun’un gönlüne taht kurar.

Madam Hamparsun’un kocası Arslangözyan gençliğinde “âlem-i sefahatte” girmediği köşe bucak kalmamış, yaşı “kırk yedi kırk sekiz” olunca “Ey artık teehhül zamanı” geldi diyerek on yedi yaşında bir kız olan “Soeurs de Charité’ler⁴⁵⁰ mektebinde” (*Karnaval*, s.30) eğitim gören bir kızla evlenmiştir. Kendisinden otuz yaş büyük bir adamla evlenen Madam Hamparsun, evliliğinin ilk yıllarında gençliğin ve güzelliğin çok önemli olmadığını düşünmektedir. Ona göre saadet paranın olduğu yerdedir. Ancak aradığı saadeti para ile bulamamış, bir süre sonra yaşadığı hayattan sıkılmaya başlamıştır. Bu yüzden kendisine yeni eğlenceler aramaktadır. Tam bu noktada Resmî ile tanışarak eğlence istikametini tayin eder. Hamparsun Ağa, karısını öyle alafranga bir şekilde yaşatmaktadır ki tüm sosyete onlara gıpta ile bakmaktadır. Kendince karısını sıkmayan bu adam, onun için mevsimine göre “balolar, soupeler, ballar verip” (*Karnaval*, s.32) her moda değiştikçe eşine yeni elbiseler yaptırmaktadır. Eşinin bir dediğini iki etmemektedir. Karısının kendisine sadakatinden zerre kadar şüphesi dahi olmamıştır. İnsan gerçekliğini hesaba katmadan eşi için harcadığı paralarla onun kendisine sadık kalacağına inanmaktadır.

Zekâyi, Uzleti Efendi’nin alafranga tarzda yetişmiş oğludur. Çifte lala maiyetinde yetişmiş, insanlardan uzak kaldığı için de kendini beğenmiş bir adam olmuştur. Çifte lala elinde bebekler gibi yetiştirilen Zekâyi, hayatı bilmediği için tıpkı *İntibah*’ın Ali Bey’i gibi yanlışa sapmaya meyillidir ve zamanının çoğunu cinsel dürtülerini tatmin için kadın peşinde geçirir. Zekâyi alafranga züppe tipinin güzel bir örneğidir ve tam anlamıyla alafranga şık bir züppeyi temsil eder.

Hamparsun ailesiyle Resmi’nin ilişkisi gibi aynı şekilde Zekâyi Bey’in de ilişkisi vardır. Ancak onun amacı Resmi’nin aksine direkt Madam Hamparsun’u elde etmektir. Onu elde etmek için alafrangada bildiği bütün yollara

⁴⁵⁰Bu okul parasız yatılı okulla eş anlama gelmektedir.

başvurmuştur. Tipik Felatun özelliklerine sahip olan Zekâyi, Madam Hamparsun'a ulaşma isteğini açık açık ileterek ona aşk mektupları gönderir ve onunla aşk yaşama teklifinde bulunur. Madam Hamparsun, haz almadığı Zekâyi'nin aşk mektuplarına ret cevabı verir. Zekâyi Bey, tıpkı Felatun Bey gibi bütün aşk girişimlerinde başarısız olmuştur. Batılı kadınların kendi ülkelerinde çokça gördüğü çakma bir alafanga tip olan Zekâyi, onların ilgisini çekemezken, Resmi kendine has duruşuyla ve özellikle Batılı kadınlar için yabancı/ilginç oluşuyla onların dikkatini hemen üzerine çekebilmiştir. Bu sebeple Zekâyi ancak parayla metres tutarak aşk açlığını/cinsellik ihtiyacını bir nebze olsun giderebilir. Zekâyi gibi tipler mezkûr nedenlerle daima iflasa doğru sürüklenmekten kurtulamazlar.

Bu noktada Madam Hamparsun'un hayata dair bazı meseleleri, okuduğu romanlardan öğrendiğini belirten Ahmet Mithat Efendi, romanların fuhşiyat ile dolu olduğu fikrini izale etmek ister gibi bir açıklama yapar. Bu açıklamaya göre Zekâyi Bey gibi adamların niyetlerini okuduğu romanlar sayesinde öğrenen Madam Hamparsun, onun tuzağına da bu romanlar sayesinde düşmemiştir. Bunun zıttı düşünce Madam Hamparsun'un, kocasını Resmi ile aldatma sebebinin okuduğu bu romanlar olmasıdır. Ahmet Mithat Efendi, kızların roman okumasına bir diğer örnek olarak okuduğu romanlar yüzünden ahlakı bozulan Şehnaz Hanım'ı ve Hasna'yı gösterir. Şehnaz Hanım'ın terbiyesinde mürebbiyenin etkisi büyüktür. Hasna ise okuduğu romanlardan olumlu olarak etkilenen bir tiptir.

Zekâyi Bey'i reddederek bir iffet dersi veren Madam Hamparsun, Resmî Efendi'ye karşı ise gizliden gizliye bir iştiyak duygusuna kapılır. Bu noktada kadının beğenmediği hatta tiksindiği Zekâyi Bey'i iffet vurgusuyla reddetmesine karşılık, aynı şekilde gayrimeşru bir yolla Resmi'yi kabul etmesi dikkate değerdir. Madam Hamparsun'un arkadaşı Madam Küpeliyan'la Resmi arasında geçen konuşmada, Madam Hamparsun'un Küpeliyan'a "Resmi'nin bana alâkası var benim için hevesi pek büyüktür." (*Karnaval*, s.63) sözü, Resmi'ye iletilmesi arzusuyla söylenmiş dolaylı bir aşk davetidir. Bu söz seviyeli bir birlikteliğin seyrini değiştirecektir. Madam Hamparsun'un zihnine bir kez kocasını aldatma dürtüsü girmiştir.

Eşlerin sadakati ve kıskançlık konusunda Madam Hamparsun'un evinde altı kadın dört erkek "Madam Angoie'nin Kızı" adlı bir opera muvacehesinde "bu türlü rezaili" (*Karnaval*, s.69) konuşmaya başlarlar. Sohbet alafrangalıkta eşlerin kocalarını kıskanıp kıskanmayacağı meselesi konuşulur. Burada bulunan erkeklerin üçü eşlerin birbirini kıskanmasını saçma bulurlar. Resmi ise hayvan örneği üzerinden çok eşli olanların dahi birbirini kıskandığını ifade eder.

"Hayvanat meyânında muaşakaları hususunda eşini kıskanmayan âdeta hiçbir hayvan tanımıyorum. Horozlar, tavuklar gibi bazı hayvanlarda zevcâtin taaddüdünü gördüğüm halde kıskanmak vardır. Köpekler ve kediler gibi bazı hayvanlarda dahi izdivacın taaddüdünü gördüğüm halde yine kıskançlık vardır. Tab-ı beşerde dahi kıskançlık var olduğu Avrupa'dan maada bütün cihanın milletleri ahvaline nazarla malûm ve sabit olur." (*Karnaval*, s.73).

Romanın Altıncı Bab'ı "Kıskançlık Meselesi İçin Bir Mahalli Tatbik" başlığını taşımaktadır. Burada Bahtiyar Paşa'nın konağında yaşayan Fransız hizmetçiler arasında geçen yatak odaları maceraları anlatılmaktadır. Hizmetçilerden birinin yaşadığı cinsel fanteziyi diğer bir hizmetçi kıskanmaktadır. Ahmet Mithat Efendi bu bölümü Resmi'nin kıskançlık konusundaki açıklamalarını delillendirmek için kurgulamıştır. Avrupalılarda kıskançlığın nasıl yaşandığını vurgulamak amacındadır.

Hamparsunlar'ın evine devam eden Resmi Efendi, özellikle Hamparsun Ağa'nın yanında çok dikkatli hareket etmektedir. Niyeti Hamparsun Ağa'nın kıskançlık damarına basmamaktır. "Hakikat! Alafrangada kocaların kıskanç olmaları pek ayıp sayılır[sa]" da böyle güzel bir kadına sahip olan adamın yanında, "aşk ve muhabbete dair sözler söyleyen" (*Karnaval*, s.101) erkekler sevilmez. Bu sebeple Resmi, ailenin yanında aşk ve cinsellik konusuna kesinlikle girmez. Amacı ailenin güvenini kazanmaktır. Bunu da başarır.

Madam Hamparsun'un evinde aşk ve muhabbetin ne olduğuna dair bir sohbet yapılır. Madam'a göre "muhabbet" yalnız iki gönlün yekdiğerinden hoşlanması" demektir. "Aşk nedir?" sorusuna Madam Hamparsun yüzünde hafif bir pembelik ortaya çıkararak "iki vücudun yekdiğerinden hoşlanması" (*Karnaval*, s.124-125) şeklinde cevap verir. Madam Hamparsun'un bu sözü Resmi'ye şehvet çağrısı olarak düşünülür. Buna göre iki ruh birbirini sevince bedenlerin bir araya gelmemesi için bir sebep kalmayacaktır:

“Madam bu sözü söylerken “elini dahi Resmi tarafına o kadar latif bir tavır ile uzatmıştı ki bunun manası gönüllerin ittihadı gibi vücutların dahi ittihadı zamanı gelmiş olduğunu ifham eylemek olduğuna Resmi’nin hiç şüphesi kalmadı ise de o zamana kadar hiçbir münasebet, hiçbir vesile ile ittiba etmediği acullüğe bu defa dahi mağlup olmamak ve sûret-i cereyân-ı ahvâldeki reng-i şâirâneyi bozmamak için uzatılan eli kemal-i ta’zim ile öpmek suretiyle iktifa eyledi.” (*Karnaval*, s.125).

Artık hissi planda meydana gelen ilgi, cismi plana doğru yol almış, aldatma arzusu yavaş yavaş hükmünü icraya koymaya başlamıştır. Fakat Resmi Efendi, Zekâyi Bey gibi aceleci değildir. Beklediği neticeye dirayetli duruşu ve sabrı sayesinde ulaşacaktır.

Madam Hamparsun, zengin olduğu için evlendiği yaşlı kocasından zaman geçtikçe sıkılmaya başlamıştır. Bu sebeple kendisine hem heyecan verici hem de tensel açlığını giderici yeni bir uğraş arar: Bihter gibi, Madam Bovary gibi. Eşinden habersiz karnaval âlemlerine gitmek ister. Bunun için kendisine genç ve yakışıklı bir kavalye bulması gerekmektedir. Aradığı kavalye Resmi’dir. Resmi, Madam Küpeliyan ve Madam Hamparsun’la birlikte karnavala gitmek için sözleşir. Karnaval maskeli bir balodur. Baloda vals yaparlar ve içki içerler. Balo bittikten sonra gece yarısı Madam Hamparsun ve Madam Küpeliyan’ı evlerine bırakmaya giden Resmi, Hamparsun’dan beklediği daveti evin önünde alır. Madam Hamparsun, Madam Küpeliyan’dan af dileyerek Resmi’yi alıp odasına götürür. Resmi için “kâinatın muhatap olmak için can vermeye hazır olduğu” (*Karnaval*, s.158) bir kadının emrine muhalefet mümkün olur mu?

Karnaval dönüşünde ilk defa cinsel ilişkiye girilmesi, karnavalın günah çoğaltan ve günahı çağıran özelliğiyle ilgilidir. Karnaval gibi şehvetlerin doruğa çıktığı ortamlarda günahın gelişi kaçınılmazdır. Romanın ön sözünde Ahmet Mithat Efendi karnavalla ilgili açıklamalarında bu eğlencenin günah çağıran ve özellikle erkekleri tahrik eden özelliğine değinmiştir.

Madam Hamparsun’un Resmi ile seviştiğini evin hizmetçisi Mariyanko bilmektedir. Menfaatçi bir kız olan Mariyanko bu gizli ve önemli bilgiyi paraya dönüştürme hevesine düşer. Çünkü sevdiği erkekle evlenmek istemektedir. Ancak bunun için yeterli parası yoktur. Casusluk karşılığında Zekâyi Bey’den yüklü bir para alır. Böylece sevgilisiyle evlenebilmek için gereken parayı bulur. Karnaval gecesi evin içinde olanları Zekâyi Bey’e para karşılığında haber verir. Zekâyi Bey

kendi ulaşamadığı kadına, Resmi'nin ulaşması sebebiyle kıskançlık krizine girerek durumu Hamparsun Ağa'ya yazdığı bir mektupla bildirir. Mektup Hamparsun Ağa'dan evvel Madam Hamparsun'un eline geçer. Mektubu kocasına bizzat okutan Madam Hamparsun, böylece kocasının güvenini tazeleyecek ve işlediği günaha devam etmek için kendine yasal bir zemin hazırlayacaktır. Zekâyi, aynı mektuptan Resmi'ye de gönderir. Böylece her iki tarafı da tehdit etmek fikrindedir.

İspiyonlarına devam eden Zekâyi, Hamparsun'a karısının Lancier'de mor kıyafetle oyun oynayacağını haber verir. Bunun üzerine Arslangözyan Efendi salonu basar. Mor kadife balet kıyafetine girmiş kadını görünce “Şimdi ne diyeceksin bakayım?” diyerek kadının üstüne yürür. “Hain kaltak! Aşüfte!” diye avazı çıktığı kadar naralar” (*Karnaval*, s.196) atarak kadının yüzündeki örtüyü kaldırınca onun kendi karısı olmadığını görür. Ancak kadını onun elinden kurtarmak zor olmuştur. Zekâyi bir kez daha amacına ulaşamamıştır. Çünkü Resmi, Madam Hamparsun'un o gece giydiği mor elbiseyi beğenmemiş, yeni bir elbise almak için onu “esvapçı dükkânına götürmüş ve orada tebdil-i kıyafete âdetâ icbâr eylemiş[tir].” (*Karnaval*, s.198).

Üst üste başarısız hamleler yapan Zekâyi, Hamparsun Ağa'ya karısının onu nasıl aldattığını Mariyanko'dan öğrenebileceğini bildirir. Zekâyi'nin sözüne istinaden Hamparsun Ağa, Mariyanko'ya iki yüz lira karşılığında her şeyi itiraf ettirir. Mariyanko, Hamparsun Ağa'ya karısının sevgilisiyle buluşacağı zamanı haber verir. Ondan iki saat beklemesini, sonra karısının odasına girmesini isterse de Ağa dayanamayarak hemen odaya dalar. Madam Hamparsun, Resmi'yi soyup yatağına almak üzereyken kapıyı çalar. Bunun üzerine Resmi açık bıraktığı pencereden bazı eşyalarını odada bırakmak zorunda kalarak atlar. Kadın kapıyı açar. Ağa, odada Resmi'nin bastonuna rastlayınca çıldırır. Karısına saldırarak onu öldüresiye döver. Madam Hamparsun evden ayrılarak arkadaşı Küpeliyan'ın evine yerleşir. Bastonun bir delil olarak kullanılması Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* romanında da mevcuttur.

Hamparsun Ağa bu olay üzerine eşini bir hile ile boşayarak yeni bir kadınla evlenir. Ancak yeni eş, aldatma konusunda Madam Hamparsun'un fevkine çıkar.

“Henüz birkaç aylık yeni gelin olduğu hâlde yalnız bir değil iki adamla birden rabt-ı rabita-i ülfet ve ünsiyet edip iki âşık ise yekdiğerini fena halde kıskandıklarından birisi diğerini Madam’ın halvethâne-i hususisinde rast getirip bıçağı çıkardığı gibi birkaç yerinden yaralamış ve o zaman Hamparsun Ağa dahi hanesinde bulunmakla bu mukatele gürültüsüne koşmuştur.” (*Karnaval*, s.284).

Hamparsun Ağa yeni eşi tarafından da aldatılır. Karısının iki âşığının düellosuna şahit olur. Şahit olduğu bu olay sonucu ölür. Eski eşinden olduğu gibi yeni eşinden de aynı ihaneti gören Hamparsun Ağa, yaşına uygun olmayan kızlarla evlenmenin cezasını çekmiş gibidir. Çünkü o, evlenmek için fiziksel yeterliliğe sahip değildir. Ahmet Mithat Efendi, onun fiziksel yönden çok zayıf olduğunu Bahtiyar Paşa ile mukayese yaparak belirtmiştir.

4.1.1.9. Mesâil-i Muğlâka

Ahmet Mithat Efendi konusu Paris’te geçen *Mesâil-i Muğlâka* romanında aldatma meselesine değinmiştir. Abdullah Nahifi, Paris’te bir kış gecesi yolda yürürken “Kurtarınız efendi!” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.32) nidasını duyar. Baktığı yönde bir kadınla bir erkeğin cebelleşmelerine şahit olur. Olaya müdahale eder ve kıza sarkıntılık yapan gence “Osmanlı tokadı” vurup kızını kurtarır. Bu olay üzerine tokadı yiyen genç, intikam almak için topladığı arkadaşlarıyla Nahifi’ye yemek yediği lokantada saldırır, ancak Nahifi saldıranların üstesinden gelir. İntikamını almak için düello tertip eden Nahifi, yapılan düelloda sadece omzundan yararlanır. Bu düellonun gazetelerde haber yapılmasıyla Nahifi’nin şanı bütün Paris’i tutar.

Ahmet Mithat Efendi, romanda anlatacağı Rose Bouton familyasını, Emile Zola romanında geçen “Duvillard familyası[ndan]” örnek aldığını açıkça ifade eder ve bu ailenin özelliklerini kısaca özetler: “Pana Meselesi” diye Fransa’da yıllarca konuşulan “zengin olan mutlaka sefih olmalı” inancının hüküm sürdüğü Paris’te, Duvillard her türden sefahati sınırsızca uygulayan bir tiptir. Bu adam Paris’in en güzel aktrislerden birine âşık olur. Yaşını başını almış bir adam olmasına rağmen kendinden yaşça küçük kadınlarla gönül eğlendirir. “Paris’in en rezil kahvehanelerine kadar o aşüfteyi takip ede[n]” Duvillard’ın karısı Madam Duvillard da hovardalık konusunda hem kocasıyla hem kızıyla rekabet etmektedir. Fakir bir kibar, ailenin serveti için Duvillardların kızıyla evlenmek isterken kızın anasıyla dahi “mercimeği fırına verir.” Bunlar “tam Frenk! Tam alafranga!”

(*Mesâil-i Muğlâka*, s.12-13) tiplerdir. Ana ile kız bu adam için çok şiddetli kavgaya tutuşurlar. Neticede kız, adamla evlenmeyi başarır. Bu hikâyeyi özetledikten sonra Ahmet Mithat Efendi şu hükmü verir:

“İnsan sıfatını haiz olan bir kimse için... hatta Çingeneler için kepezeliğin bu derecesi tasavvura sığamayacağını mı düşünüyorsunuz? Ya Emile Zola hakikat-nüvis değil midir? Hakikiyyun mesleğini kendisi küşad etmemiş midir? Onun kalemi tercüman-ı hakayık değil midir?” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.13).

Diye sorduktan sonra, Emile Zola'nın eserlerinde “hayaliyyunu” (romantikler) şaşırtacak derecede olayların dahi olabildiğini belirtir. Eserine örnek aldığı Du villard familyasının tüm yönleriyle örnek alınmadığını da beyan eder. Emile Zola romanları vesilesiyle roman türünün ahlaksız hayatların aynası olduğuna dair görüşler dillendirir.

Madam Rose Bouton'un evine terzilik için giden Rosette, sevgilisi Abdullah Nahifi'nin kartvizitini bu kadının evinde görünce beyninden vurulmuşa döner ve kartviziti cebine atar. Abdullah Nahifi'ye Madam Rose Bouton'u soran Rosette, ondan bu kadını tanımadığı cevabını alır ama buna inanmaz. İçine kurt düşmüştür. Rosette'nin bulduğu kartvizit Abdullah Nahifi'ye ait olmayıp onu taklit eden Suriyeli bir Marunî olan Rec'ânî'ye aittir. Rec'ânî Paris'te dolandırıcılık yapmaktadır. Civardakilere kendini Abdullah Nahifi olarak tanıtmaktadır. Bu şekilde birçok kadını aldatan Rec'ânî'yi bir mektupla Madam Rose Bouton'un kocasına bildirirler. Aynı mektuptan Abdullah Nahifi'ye de gönderirler. Böylece ihbar mektupları sayesinde sahte âşıkların yakalanması için fırsat oluşmuş olur. Mösyö Bouton bir polisle olay yerine giderken Abdullah Nahifi ve Rosette birbirlerinden habersiz gizlice Rec'ânî ile Madam Bouton'u basmak için “Maison Doree”ye giderler. Daha önce *Paris'te Bir Türk* romanında da geçen bu mekân bir nevi genelevdir. Rosette âşıkların buldukları odaya gelir ve hizmetçilere çok acil olarak içeridekileri görmesi gerektiğini söyler. Kapı hafif açılınca içeri dalar. Madam ve Rec'ânî sere serpe yatmaktadırlar. Odada gördüğü Nahifi gerçek Abdullah Nahifi değildir. Rosette bu duruma çok sevinir ve aynı zamanda çok şaşırır. Madam Bouton ve Rec'ânî kanuna teslim edilir. Bu olay ilerleyen bölümde geriye dönüşlerle tekrar anlatılır.

Madam Bouton kocasını Suriyeli bu adamla aldatmıştır. Bu olay Paris'in rutinidir. Ahmet Mithat Efendi bu romanda da birbirini aldatan eşleri Paris'ten

seçmiştir. Eşlerin birbirini aldatma olayında kıskançlık ve kızgınlık görülmez. Karı ile koca arasında serbest cinsel ilişki yani birbirini sınırlamama bir süre daha devam eder. Madam Bouton, ilk defa bir Afrikalı yüzbaşı ile yatıp kalkmaya başlayınca eşiyle kavga eder. Burada dikkati çeken şey, kıskançlığın sadakat ihlali sebebiyle değil, ekonomik ve sınıfsal fark sebebiyle vuku bulmasıdır. Bay Bouton karısına kızarak “—Telebbüs eylediği sipahi üniformasının altı cebinde bir parası bulunmayan ve ne siyasi, ne mali, ne askeri hiçbir nüfuz ve ehemmiyeti olmayan bu zübbeden ne umuyorsun?..” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.131) diye karısına çıkışır. Fakir ve sıradan bir adamla yatmaması gerektiğini karısına sitemkâr bir tarzda ifade eder. Böylece Bay Bouton karısının kendisini başka erkeklerle aldatmasına değil, sıradan insanlarla bu işi yapmasına itiraz etmiş olur.

Madamın seviştiği bir avukat dostu sebebiyle eşler arasında yine kavga vukua gelmiştir. Eşiyle yatıp kalkan avukatı, Mösyö Bouton evden kovmuştur. Avukatı kovduktan sonra yapılan tartışmada Mösyö Bouton karısına, “servet ve samanı bilâhare sipahi yüzbaşlarına, avukat çıraklarına yedirme[mek]” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.132) gerektiğini söyler. Böyle olayların Paris’te normal karşılandığını belirten Ahmet Mithat Efendi, okuyanlara, bu tarz olaylara inanmıyorlarsa, “Emile Zola’nın “Bir Familyanın Tarih-i Tabiiyesi” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.133) adı altında topladığı romanları okumalarını tavsiye eder.

4.1.1.10. Müşahedat

Ahmet Mithat Efendi *Müşahedat* romanında, Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlerin yaşadıkları aldatma olayından bahseder. Romanın “Kitâb-ı Sâlis” bölümünde “Antuvan Kolariyo” başlığıyla Ağavni’nin babasının hayatı anlatılmıştır. Bu bölümde romanın diğer bölümlerinde olduğu gibi yazar ve diğer şahısların yazılan hikâyeyi birlikte okudukları ve gerekli gördükleri yerlerde müdahale ederek düzeltmeler yaptıkları görülür.

Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı’da yaşayan gayrimüslimlerin genellikle Katolik mezhebinden olduğunu vurgular. Bu vurgunun asıl nedeni Antuvan Kolariyo’nun yaptığı evlilikte uğradığı ihanet sonucu eşinden boşanmasıdır. Antuvan Kolariyo’nun evlendiği kız “Servet-i kadimesini zayi eylemiş bir familyadan olup, binaenaleyh kocasına drahoma verememiş[tir].” (*Müşahedat*,

s.104). Kocasına drahoma veremeyecek derecede fakir olan ana kız yaşamlarını “tüvân-gerâne nümâyişler” ile “müsrif” (*Müşahedat*, s.105) bir şekilde sürdürmektedirler. Yirmi beş yaşına gelen güzel bir kızın evlenmemiş olması dönemi için yadırgatıcıdır. Yaşadıkları gösterişli ve müsrif hayatın para kaynağının müphem olması ise ana kızın ahlakları hakkında çevredekilerde şüpheler doğurmaktadır. Ancak Kolariyo kıza âşık olduğu için kız hakkındaki dedikodulara kulağını tıkamış, onun drahomasını istememiş, üstüne üstlük bütün düğün masraflarını çekerek kıza “beş yüz karamiç altını” dahi vermiştir.

“Fakat zavallı adamcağız henüz bir haftalık, on beş günlük güveyi olarak, bir gün güzel zevcesiyle mülââbe ve nüvâziş hâlinde iken zevcesinin karnı nisbet-i lâzimesinden ziyade büyük olduğu gözüne ilişti. Bir de yedd-i dikkatle temas eylesin baksın ki, derûnundaki cenin gümbür gümbür oynuyor. Üç aylıktan ziyâde.” (*Müşahedat*, s.105).

Böyle bir manzarayla karşılaşan Kolariyo, çıldırmak derecelerine gelir. İhanete uğradığını anlayarak eşinden boşanmak ister. Fakat Katolik kilisesinde boşanmak neredeyse imkânsızdır. Boşanma düşüncesini eşine söyleyemediği gibi, çocuk hakkında da ona hiçbir şey diyemez. Fakat o günden sonra eşine karşı büyük bir tikslenme yaşamaya başlayan Kolariyo, onunla aynı masada yemek yemek bile istemez. Novart kocasının ayaklarına kapanıp “af ve merhamet dilemişse de” (*Müşahedat*, s.107) kendisini ona affettirememiştir.

Öbür yandan Novart alafranga yaşamına kesintisiz devam etmiş, gittiği âlemlerde şöhreti iyice yayılmış, dostları artmış ve ahlak bakımından düştükçe düşmüştür. Kolariyo onun serbestilerine sırf ondan boşanabilmek için göz yummuştur. Çünkü Katoliklikte boşanabilmek için cürm-i meşhut yani eşini zina anında suçüstü yakalamak esastır. Kolariyo’nun hesabı da budur.

“O hesap dahi haine meydân-ı müsaâdeyi büsbütün açık bırakarak cüretini tamamiyle arttırdıktan sonra, artık dikkate, ihtiyata da lüzum görmeyerek, binaenaleyh tam irtikâb-ı cinâyet etmekteyken yakasını ele geçirebilmek hesabıdır. Bu surette yakasını ele geçirebilirse, o zaman bil külliye fesh-i nikâh ile müfârakatı-ı tämme dahi mümkün olabilir.” (*Müşahedat*, s.108).

Ancak Kolariyo eşini bir türlü cürm-i meşhut yapamaz. Novart, on ay sonra bir çocuk daha doğurunca Kolariyo’nun boşanma hesabı da tamamen “şaşala[r]”. Hiçbir müdahalesi olmadan iki çocuk sahibi olan Kolariyo, “kiliseye ve İtalya kançılıryasına” müracaat ederek “spörasyon dü kurp (Séparation du

corps) denilen yalnız vücutça müfarakattan” (*Müşahedat*, s.109) ibaret olan bir ayrılık yapmayı ister. Bu müracaatta karısının da rızası şarttır. Ancak karısı buna razı olmadığı için Kolariyo’nun istediği bu ayrılık da gerçekleşmez. Bunun üzerine Kolariyo kendine bir metres bulup onunla yaşar.

4.1.1.11. Taaffüf⁴⁵¹

Ahmet Mithat Efendi’nin, Mehmet Rauf’un *Eylül* romanından dört yıl önce yazdığı *Taaffüf*, konu bakımından *Eylül* romanına çok benzemektedir. *Taaffüf*’teki Tosun tipi ile *Eylül*’deki Necip tipleri yaşam tarzları, hayat anlayışları ve müziğe olan yakınlıklarıyla birbirinin benzeridir. *Taaffüf* romanında bir nevi Bovarizm tesirine kapılan Sâniha’nın, kocasını duygusal olarak aldatması ele alınmış, bu aldatma cinsel noktaya varmadan anlayışlı koca tarafından ustalıkla çözümlenmiştir.

Sâniha, Dâniş Bey adlı Giritli zengin bir tüccarın tek çocuğudur. Dâniş Bey’in daha önce üç dört çocuğu olmuş ama hiçbirisi hayatta kalamamıştır. Yaşlılık çağına gelince Sâniha doğmuş, onun yaşını doldurması evde bir bayram havası yaratmış, Dâniş Bey kızının doğması üzerine görkemli bir konak yaptırmış ve konağı kızına bırakmıştır. Kızını yetiştirmesi için Alman Fratenberg’e emanet etmiştir. Böylece kızını altyapısı sağlam bir tarzda alafranga yaşama ve Avrupai düşüncelere göre eğitmeyi amaçlamış ve bunda da başarılı olmuştur. Sâniha, Doktor Fratenberg’den aldığı terbiye neticesinde, on sekiz yaşına girmesine rağmen evliliğe sıcak bakmamaktadır. Çevrede onun hakkında, pek alafranga olduğu, Fransızlarla benzerliği, Müslüman bir koca istemediği gibi birtakım dedikodular yapılmaktadır. Ancak Sâniha, dedikodularda belirtilen düşüncelere göre değil, evlilikte karşılıklı aşkı öncelediği için tanımadığı bir adamla evlenme düşüncesinde değildir. Bu sebeple de ince eleyip sık dokumaktadır. Burada Sâniha tipinin olumlu bir alafranga olduğu görülür. *Bahtiyarlık* romanında Fransız bir mürebbiye teslim edilen Nusret Hanım yozlaşmış bir tip olarak yetişmişken Sâniha, Alman mürebbiye elinde biraz daha itidalli bir tip olmuştur.

⁴⁵¹*Taaffüf* ilk defa 1313/1895 yılında basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XIV Cinli Han, Taaffüf, Gönüllü*, haz. Necat Birinci, Ali Şükrü Çoruk, Erol Ülgen (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Alıntılar 2000 baskısına aittir.

Sâniha, Büyükkada'daki aile dostu Madam Miryal'i ziyareti sırasında Rasih tarafından görülür ve beğenilir. Ortak tanıdıkları olan Madam Miryal'i aracı eden Rasih, Sâniha'ya evlilik teklif eder. Bu teklife olumlu bakan Sâniha, Rasih ile evlenir. Rasih ile Sâniha'nın mutlu evliliği iki yıl sürer. Bir erkek çocukları olur. Daha sonra tıpkı *Madam Bovary* romanında Emma Bovary'nin kocası Charles'ten sıkılması gibi, kocası Rasih'ten sıkılmaya başlayan Sâniha, eve müzik ziyafetleri için gelen Rasih'in arkadaşı Tosun'a ilgi duyar. Tosun'a ilgisinin arkasında tıpkı *Eylül* ve *Madam Bovary* romanındaki gibi müzik sevgisi vardır. Tosun Bey selamlıkta piyano çalıp şarkı okur. Müziği haremden duyan Saniha müzikten çok etkilenir. Selamlığa haber göndererek şarkıların notalarını ve güftelerini ister. Bu vesile ile Tosun Bey'le mektuplaşma başlar ve Tosun Bey ona ilanıaşk eder. Kadın erkek ilişkilerinde karşı cinslerin rahatça görüşmelerine imkân sağlamayan Osmanlı toplumunda bu tür iletişim vasıtaları bireylerin birbiriyle haberleşmelerini sağlayan bir mecburiyettir.

Romanda aldatma hakkında fikirlerini açıklayan Ahmet Mithat Efendi, Avrupa'da, evlenen çiftlerin balayından sonra —özellikle erkeklerin metres edinmesi vesilesiyle— birbirlerini karşılıklı aldattığını ifade ederek böyle bir yaşam ve ahlak anlayışının evliler için aradaki kutsal bağın kopmasına ve ailenin yıkılmasına sebep olduğunu belirtir. Bu da netice itibariyle toplumsal ahlakın zarar görmesine yol açmaktadır. Ahmet Mithat Efendi konu hakkında şunları söylemektedir:

“Balayı geçtikten sonra zevç efendiler yine klüplerine!.. Daha doğrusu tiyatro kızlarının, lortların, folristlerin, hatta kokotların filânların yanlarına kapağı atıyorlar. Zevce olan madamlar dahi şıklarının, genç zabitlerinin kendilerine hayran olan şair, ressam, muzıkacı gibi sanatkârlarının, hasılı alfonslarının, filânlarının perestişlerini kabul ediyorlar. Yüzlerce, binlerce roman-nüvislere dahi işte bu hâller zemîn-i hikâyat, sermâye-i hayalât oluyorlar.” (*Taaffüf*, s.52).

Ahmet Mithat Efendi, romanda aşk hakkındaki görüşlerini açıkladıktan sonra konuyu aşka bağlı olarak aldatma/ihanet ve sadakat meselesine getirir. Bekâr bir erkeğin evli bir kadına göz dikmesini hırsızlık olarak niteleyen Ahmet Mithat Efendi romanın “Âşık Âşık; Karı Koca” bölümünde buna dair açıklamalar yapar:

“Bir müteahhil kadına heveslenmek bekâr olan erkek için kendinin olmayan bir mala göz dikmek demektir. Züğürdün zenginindeki mala göz dikmesi gibi. (...) Muhafazası lüzumu müteallikatına, yâranına bir vazife-i merdâne olarak tarh ve teklif eyler.

Hâlbuki o kadının o âşık-ı şeydâ tarafından vuku' bulan teklife muvafakati doğrudan doğruya kendi yed-i emanetine teslim edilmiş olan bir kalâ-yı girân-bahâyı zendost denilen o merd-i sârîka müşareketle çalmak hükmünü alır. Bu hüküm kocasının kendine tevdi etmiş olduğu hukuk-ı zevciyyeye nazarladır. Hâlbuki kadının kendi cevher-i kıymetdâr-ı iffet ve ismetine nazarla hüküm verilmek lâzım gelirse cihanda medâr-ı refâh ve selâmeti ve müstelzimi hürmet ve emaneti olan bir hazineyi ona kemâl-i hırs ve tamah ile isâl-i dest-i hasâr etmeye hazırlanan sarıklere kendi eli ile açıp teslim edivermek hükmünü alır. Bu hâl ise ne psikolojiye, fizyolojiye, sosyolojiye, ne de kanûn-ı hikmet ve nizâm-ı ahlak ve edebe hiçbir akilin tevfiik-i kabul ettirebileceği şeylerden değildir.” (*Taaffüf*, s.58).

Ahmet Mithat Efendi, başkasıyla evli olan bir kadına yabancı bir erkeğin yaklaşmasını yererken kadının buna çanak tutmasını ve ona meyletmesini ise hırsızlığa ortaklık olarak görür. Bu bakış açısına göre kadın, erkeğin âdeti malî hükmündedir. Onun birinci görevi, kocasına sadık kalmak ve kendi namusunu kocası için her daim korumaktır. Ahmet Mithat Efendi'ye göre normal bir kadın için dünyada en kıymetli hazine iffettir.

Rasih'in, İstanbul'da tek dostu Tosun adlı bir müzisyendir. Tosun, okuması yazması olan, yakışıklı ve şuh karakterlidir. Hayatta eğlenceden başka bir düşüncesi yoktur. Özellikle sanat eserlerine karşı büyük bir ilgisi vardır. Küçük bir eğlence için çaba harcamaktan çekinmez. O, kelimenin tam anlamıyla bir hedonisttir (hazcı). Evli olmasına rağmen felsefesinden asla ödün vermez.

“Bu adamın kendine mahsus bir felsefesi vardır. Kendisi müteehhil. Birkaç da çocuğu var. Fakat öyle kuyûd-ı zevciyyet ve übüvvetle mukayyet olmaya hiç gelemmez. “Adam bu dünyanın neye tahammülü var? İnsan zevkine bakmalı zevkine!” sözü düstûrî'l-amelidir. Yaşı otuza varmış olduğu hâlde hâlâ hovardalığa doymamış. İhtiyac-ı sahîhinden dolayı değil, mücerret zevki için geziyor.” (*Taaffüf*, s.65).

Hayatın tadına bakmaktan başka bir düşüncesi olmayan Tosun için evlilik, bireyin dünyadan ayrılmadan evvel kendi yerine “kaymakam bırakmak” hizmetidir. Ona göre, sevgili veya âşık ise birbirini istedikleri zaman aldatan “iki safaperest[tir].” (*Taaffüf*, s.65). Bir kadını, birlikte olmaya ikna etmek için nefes ve emek harcamaktan asla çekinmeyen Tosun, maksadına ulaşmak için Makyavelist bir anlayışla ne gerekiyorsa yapmaktan geri durmaz. Eğer peşinden koştuğu kadın ona ihanet ederse hiç gocunmadan başka bir kadın arar. Amacı zevk olduğundan “sevgi kalesi” dediği kadın kalbini fethetmek için her yolu dener.

Bu hazcı müzisyenin, Rasih'in evine devamı evdeki hanımlar tarafından memnuniyetle karşılanmaya başlanır. O, piyano çalmaya başlayınca haremın karpısı onu dinlemek için açılmaktadır. Rasih eve devam eden Tosun'un ev halkınca doğru tanınmaması için aileye onun hakkında küçük yalanlar söylemiştir. Onun hovardalığında ve içkiye düşkünlüğünden evdekilere asla bahsetmemiştir. Çünkü ailesinin, gerçeği öğrenince İstanbul'daki tek dostunu kabul etmeyeceğini düşünür.

Sâniha için evlilik demek daima aşk demektir. O, karı koca kelimelerini âşık ve âşika kelimeleriyle eş anlamlı düşünmektedir. Evlilikte sevmekten ve sevilmekten başka vazifeler bulunacağını hiç aklına getirmez. Hayatta her istediğini kolayca elde eden Sâniha için aşk, hiçbir zaman ölmeyecek, evlilik devam ettikçe romantizm de devam edecektir. Kocası Rasih onun psikolojisini anlayarak onu bir süre kendi hâline bırakmıştır. Ama onun bıraktığı boşluktan koca bir Tosun çıkmıştır ki "Büyüye büyüye öküz olacak şey değil![dir]." (*Taaffüf*, s.74). Tosun Sâniha'nın dikkatini celp etmek için ne lazımsa sahip olan bir "şık"tır.

Sâniha hayattan ve içinde bulunduğu muhitten bıktığı ve kendine yeni uğraş aradığı için selamlıktan gelen müzik sesinin icrasına nota isteme adında notlar gönderir. Not alışverişi daha sonra karşılıklı duygu alışverişine döner ve mektuplaşmalar başlar. Tosun'un, üst üste yazdığı mektuplar Sâniha'yı bir süre derinden etkilerse de Sâniha, Doktor Fratenberg'den aldığı terbiye ve eğitim sebebiyle kendini Tosun'un kucağına bir anda bırakmaz. Daha doğrusu bunun fırsatını hemen bulamaz. Ancak onda "isterik" birtakım belirtiler görünmeye başlanır. Bunlar; iştahsızlık, kansızlık ve zayıflık, sinir buhranları ve kocasının sevgisini yetersiz görmek gibi belirtilerdir. Mektuplaşma altı-yedi ay devam eder. Rasih hizmetçisi sayesinde karısının odasında bulduğu mektup parçalarını birleştirip okuyunca, "işin kendi korktuğu suret ve derecede olmadığını görerek îade-i itminân eylediği gibi zevcesinin hastalığı ne olduğunu anlayarak" (*Taaffüf*, s.78) sevinmiştir.

Eserin girişinde Sâniha'nın, Tosun'a mektup yazma sahnesi anlatılırken onun odasının tasviri de yapılmıştır. Tasvirde şömenin iki yanında bulunan Minerva ve Venüs heykellerine dikkat çekilmiştir. Heykeller romanın çözüm bölümünde asıl mesajın taşıyıcısı olarak düşünülmüştür. Romancı eserin henüz başında Sâniha'yı Minerva'ya yani akıl ve ciddiyete teşbih etmiştir. Sâniha, eşinin ve

oğlu Nurullah'ın tesiriyle, kapıldığı hayal âleminde uyanıp Minerva'ya yani gerçeğe ve olması gerekene dönmüştür. Rasih, Sâniha'nın odasında bulunan Venüs ve Minerva heykeline bakarak onların hikâyelerini karısına anlatır. Heykeller Sâniha'nın yazı odasındadır. Buna göre, heykelleri onun odasına koyan kişi Doktor Fratenberg'dir. Rasih heykellere dikkat çekince Sâniha, Doktor Fratenberg'in kendisine, heykellerin evli kadınlar için bir anlamı olduğunu, bu anlamın ancak kocası tarafından anlatılabileceğini söylediğini ifade eder. Mitolojik hikâyede Venüs güzelliği ve aldatmayı/ihaneti, Minerva ise akli ve sadakati temsil eder.

Rasih karısına Minerva heykelinin ne anlama geldiğini açıklar. Minerva'nın, sadakatin ve örtünmenin temsilcisi olduğunu, Minerva adına yapılan yor-tularda halkın onun putunu gezdirirken üstü örtülü olarak gezdirdiklerini söyler. Venüs ise onun aksine daima yarı çıplak ve bazen çırılçıplak bir hâldedir. Rasih, Venüs ve Minerva hakkında bilgi verdikten sonra bu hikâyeden ne sonuç çıkarılması gerektiğini bildirir:

“İşte efendim, Venüs ile Minerva'nın mukayesesi şundan ibarettir. Kadın kısmı asıl Minerva füyuzatıyla mütefeyyiz olmalı. Venüs'ü kendi yanına uğratmamalı. Yalnız bir zaman ki o da oğlu Hymenaios'un delâletiyle kocası kendi nezdine takarrüp eylediği zaman olup, onu müteakiben oğlunu da anasını da başkaları yanına koğarak kendisi yalnız Minervasıyla kalmalı” (*Taaffüf*, s.177).

Ahmet Mithat Efendi romanda “Venüs ve Minerva” bölümünde Rasih'in bu mitolojik kahramanlara dair açıklamalarını verir. Rasih, eşine verdiği mesajda kadının Minerva'ya benzemesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Sâniha, Rasih'i kısa bir süre de olsa Tosun'la mektuplaşarak en azından duygusal şekilde aldatmak suretiyle Venüs'ün tesirine kapılmıştır. Mektuplaşmanın ortaya çıkmasından ve eşlerin konuşup dolaylı olarak anlaşmasından sonra Tosun, kibar bir şekilde evden uzaklaştırılır. Bu vesile ile evlilik, aldatmanın cismani tarafına bulaşmadan kurtulmuş olur.

Avrupa'da kadın-erkek münasebetlerinin genel ahlaki kurallara göre yürümediğini belirten Ahmet Mithat Efendi, Osmanlılar için henüz böyle bir tehlikenin olmadığını düşünmekle birlikte her an tetikte olmak gerektiği üzerinde durmuştur. Bu sebeple *Taaffüf* romanında ihanet/aldatma-sadakat ikilemini gündeme getirmiş, böyle bir olay karşısında nasıl davranılması gerektiğini işaret etmiştir. Ahmet Mithat Efendi her insanın hata yapabileceğini, hataların şiddetle

veya zorbalıkla düzeltilemeyeceğini, bilgiyle ve anlayışla üzerine gidildiği takdirde düzeltilebileceğini de iddia etmiştir.

Kendine karşı kısa süreli bir sadakat kaymasını şiddetle çözmeyen Rasih, romanda ideal bir tip olarak gösterilir. O, eşinin duygusal kaymasını fark edince şiddet yolunu değil, onu anlama yolunu seçerek karısını doğru yola iletmiştir. Ahmet Mithat Efendi de yanlışların şiddetle değil, anlayışla ve hoşgörülle çözülmesi taraftarıdır. Eserin sonunda Sâniha'nın eşine söylediği şu sözler Rasih'in idealizasyonunu gösterdiği gibi, eserin vermek istediği mesajı da içermektedir:

“Râsihim sana yeniden âşığım! Fakat yalnız o tesâvir bahsini, mitoloji bahsini sair her gûne mesâil-i ilmiyye ve hikemiyyeni bir sûret-i fevkalâdede hallederek bu mektup parçalarını yeniden tertip ederek zevcenin epeyce bir kabahatine vâkıf olduğun hâlde onu yüzüne vurarak kendisini mahcup ve şerm-sâr görmeyi istememek derecesinde semâhat-i kahramânâdede bulunduğun için dahi sana yeniden âşık oldum Râsihim! Maahaza iffetim için endişe edilecek hiçbir şey zaten yoktu. Ben o parçalanmış mektubu son kelimesine kadar yazdığım zaman meğer şu Venüs aşüftesinin imlâ ve ihsasıyla yazıyormuşum. O aralık oğlun Nurullah “Anne!” diye bir ses çıkardı. Bu ses bana azîm bir tesir etti. Oğlunu bir aşüfte-zede etmemek gayretini müteakip kocamı da bir aşüfte refiki etmemek gayreti galeyana geldi.” (*Taaffüf*, s.338).

4.1.1.12. Ahmet Metin ve Şirzat

Ahmet Mithat Efendi'nin *Ahmet Metin ve Şirzat* romanında aldatma konusu gündeme getirilmiştir. Romanda “Eski Bir Aşına” adlı bölümde Pire Limanı'nda karşılaştıkları Çokogano çiftinden Madam Çokogano, Ahmet Metin'e yabancı gelmez. Ahmet Metin babasıyla birlikte Moldova'ya yaptıkları gezide, bu kadının babasının evinde kalmıştır. Onun Moldova'da gördüğü kadın olduğunu anlayan Ahmet Metin, bu durumu kadına hissettirmez. Çünkü Madam Çokogano kimliğini gizlemektedir. Onu asıl soyadı Koçagari'dir ve evlidir. Eşinden ayrılmamasına rağmen eşini, çocuğunu ve evini terk ederek âşığı Nikolso ile yolculuğa çıkmıştır.

Romanda “Madam Çokogano” başlığında kadının sergüzeştini anlatan Ahmet Mithat Efendi, merak unsurunu bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserde de ustalıkla kullanır. Bu usulü genellikle geriye dönüşler vesilesiyle yapar. Çünkü okunmak için merak edilmek en önemli itkidir. Neofari'nin başından geçenleri anlatmadan evvel okuyucularına fazilet dersi verir. Osmanlı kadınları ile Avrupalı

kadınlar arasındaki farkı medeniyet farkı olarak ele alan Ahmet Mithat Efendi, bu konudaki düşüncelerini şöyle aktarır:

“Osmanlı nisvan-ı maarifmendânından birisinin ağzından işitilmiş olduğu gibi kalemiyle dahi yazılmıştır ki Avrupa medeniyetinin mertebe-i kemaline vusul ile müftehir olan yerlerde cümle-i fezail-i maneviyeden olmak üzere nisvan hakkında edilen hürmetler, riayetler, ta’zimler, tekrimler nazar-ı gıptamıza arz olunmakta iseler de bunların künh ve hakikatine vasıl olmuş bulunan bir Osmanlı Hanım’ı ta’zim ve tekrimin o türlüsünü şan-ı mukaddes-i nisvanisine hiç de layık bulmaz. Onların şeriat ve kanunları nazarında nisvan için tayin olunmuş bulunan hukuk-ı sahiha ve cedide bizim şeriat ve kanunumuzdaki hukuktan nakıstır. Erkeklerden gördükleri temellük ise derecesi ya asaletlerine, ya servetlerine, ya hüsünlerine, gençliklerine göre artmak, eksilmek suretinde bir nezaket-i sathiyeden ibaret olup ona kapılan kadınların bilâhère mutazarrır ve mahcup kalmaları pek mümkündür. Kocalar zevcelerinin severek korkmaları ve korkarak sevmeleri lazım gelen “eş” hükmünü kaybederler. Zevç zevcenin hem hâmisi, hem bakıcısı hem yârî yaveri olmak lazım gelir iken bu kaide-i esasiye ve tabiiyenin hükmü unutulmuştur. Zevi’l-erhama muhabbet ve onlara medyun olmak mürüvvetleri çoktan zail olmuştur. Severek, bayılarak tezevvüç eyledikleri kadınların refakatinden aldıkları lezzet yalnız balayı müddetinde daim olabilerik badehu zamanlarını kulüplerde, serkillerde filanlarda geçirirler. Ondan sonra bir başka kadının dizlerine kapanıp perestîş etmeyi şan-ı merdanelerine gayr-ı layık bulmazlar. Tabiat her hayvanın erkeğini dışısından daha mümtaz kılmış olduğu hâlde onlar bu imtiyazlarını nisvana pamal ettirmekle güya nisvanı ta’zim etmiş zannederler ise de bu sahte ta’zimler âkilât-ı nisvanı memnun edemezler. Zira öyle erkeklere itminan-ı tam ile kalp bağlamak mümkün olamayacağını her akıllı kadın cezm eder.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.165).

Görüldüğü gibi Ahmet Mithat Efendi Batılı erkeklerin eşlerini aldatmalarının rutin bir olay olduğunu, Osmanlı’da ise böyle bir durumun mümkün olmadığını belirtir. Bu uzun açıklamalardan sonra Madam Çokogano’nun asıl kimliği açıklanır. Madam Çokogano ağabeyi Stefano tarafından alafranga bir tarzda itina ile yetiştirilmiş, Paris’te okutulmuş, bir dediği iki edilmemiş asıl adı Neofari olan Boğdanlı bir kadındır. Paris’te tahsilini bitirdikten sonra döndüğü Boğdan’da Akilo adında kendinden yaşça çok büyük bir adamla evlendirilir. Neofari evlendikten sonra “Madam Koçagari” soyadını alır.

Akilo, karısı Neofari’yi mutlu edebilmek için elinden gelen her şeyi yapar. Genç karısı gibi yaşamak ve onunla boy ölçüşebilmek için gençlere özenmeye

dahi çalışır. Her an Neofari'nin yanındadır. Ancak Neofari bir süre sonra Akilo'nun aşırı ilgisinden sıkılmaya başlar. Gündüzleri iki ve geceleri üç saat roman okumak için ondan müsaade ister. Ancak roman mütalaası da onu tatmin etmez ve öğrencilik yıllarında yaşadığı şehre yani Paris'e dönmeyi arzular. Akilo karısını memnun etmek için onun bu isteğine de rıza gösterir. “Genç ve zengin Madam Paris'e girince, bir zaman sudan mahrum kalan balığın” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.181) suya dönüşünde yaşadığı heyecana benzer bir heyecanla Paris'in eğlence âlemlerine âdeta dalar. Paris, Neofari'yi sermest eder. Kocasına, “Sair kibar zevç ve zevceler nasıl yaşıyorlar, eğleniyorlar ise biz de öyle yaşayalım, eğlenelim.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.181-182) der ve böylece onun devamlı surette yanında oluşunu engellemek ister. Neofari başka erkeklerin onunla ilgilenmesinden memnun olmaktadır. Ancak Akilo, bu durum karşısında içten içe dertlenmektedir.

“Vakıa, Neofari gayet açık mizaçlı olup salonlarda kendisine erkekler tarafından arz olunan ihtiramatin kâffesini pek ziyade gönül hoşnutluğu ile hüsn-i telakki eyliyor ve hele boylu boslu, genç, malumatlı, dirayetli, cesaretli asker zabitlerini, sefaretler ateşelerini, bankalar kâtiplerini filanları, otuz beşini, kırkını geçmiş olan diplomatlara, ümeraya, sarraflara, tacirlere tercih eyliyor.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.182).

İse de henüz eşini aldatmamıştır. Ancak Akilo bu durumdan memnun değildir ve eşine sürekli nasihatler vermektedir. Akilo'nun nasihatlerini Neofari, “zalimane bir hareket olmak üzere telakkiye başla[r].” Bir yolunu bulup Akilo'dan intikam almak hevesine dahi düşer. Ancak “Akilo'dan intikam için itimat edebileceği bir adam bulama[z].” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.184).

Kışı ve ilkbaharı İtalya ve İstanbul'da geçiren çiftin aradığı huzur bir türlü peyda olmaz. Çünkü Akilo eşinin üstüne aşırı derecede düşmekte, bu da Neofari'nin canını sıkmaktadır. O, karısı hakkında kendi kendine şöyle düşünür: “—İşte âlâ pariziyen, tehhülün netayic-i seriası bizi de buldu, diye kendi yaşındaki bir adamın Neofari gibi gencecik, körpecik bir kadın, hem âlâ pariziyen bir kadına koca olmasındaki maddi manevi tehlikelerden ürkmeye başladı.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.184). Akilo evlenirken kendinden küçük bir kadınla evlenmenin mahzurlu olabileceğini düşünmezken daha sonra bunun tehlikelerini fark eder.

Bir süre bu eğlencelerle vakit geçiren Neofari'nin Roza adında bir de kızı olur. Akilo bu duruma sevinmiştir. Çünkü çocuk kadınlar için en iyi sakinleştiricidir. Tam her şey yoluna girmişken Koçagarilerin hanesine Nikolso adında bir askeri okul öğrencisi misafir olarak gelir. Nikolso'nun babası Boyar, Akilo'nun Bükreş'ten gençlik arkadaşıdır ve ondan oğluna yardım etmesini istemiştir.

Nikolso kadınlar nezdinde cazibeli bir görünüşe sahiptir. Hoppa, çapkın, hırçın, atak, kendini beğenmiş, bütün kadınların kendine ram olacağına inanan züppe bir tiptir. *Aşk-ı Memnu* romanındaki Behlül tipinin bire bir aynısıdır. Neofari'nin erkek sürümü olarak tasarlanan Nikolso'nun gelişi, Akilo'nun "rahat ve huzurunu bütün bütün selb etmiş[tir]." (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.187). Hızlı bir şekilde Koçagarilerin hayatına giren bu delikanlı, kısa bir sürede Neofari'nin en yakın arkadaşı olur. Birlikte şarkılar söyleyen, dört elle piyano çalan, geziler yapan gençleri gördükçe Akilo, Nikolso'yu çiftlikten göndermek için çareler arar. Ancak bunun için hiçbir çare bulamaz. Bulduğu çareler ise işe yaramaz. Onlara eşlik etmeye karar verir. Böylece onları sürekli gözetim altında tutabileceğini düşünür.

"İki gencin dört el ile piyano çalmaları veyahut piyanoyu bir başkasına çaldırarak kendileri birisi tiz ve diğeri pes perdeden revüler teganni etmeleri, atlara binip yarışlar etmeleri, tüfek ve tabanca ile nişanlar alarak bazı ufak tefek avlar yapmaları, civarda kâin göl üzerinde sandala binerek kürek çekmeleri velhasıl ikisi de birer şımarık çocuk imişler gibi, akıllarına her ne gelir ise yapmaları Akilo Koçagari için, tahammülü gayr-i kabil şeylerden idiyse de, bunları menetmek karısını igzab edeceğinden ve o hâlde daha ziyadesine kadar varacağından kat-ı nazar kendisini bir de gülünç hâle koyacağını düşününce menden ise bari kendisi dahi onlara refakat ederek karısını o veçhile muhafazaya gayret eylemeyi daha muvafık buldu." (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.189).

Yukarıda Ahmet Mithat Efendi'nin özetlediği yakınlaşma, aldatmanın ve sadakatsizliğin ayak sesleridir. İyice yakınlaşan gençlerin bir araya gelmeleri için gereken fırsat da doğmuştur: Akilo'nun bir iş vesilesiyle çiftlikten ayrılması. Neofari artık bir Madam Bovary'dir ve çiçekten çiçeğe konma mevsimi gelmiştir. Akilo eşi tarafından aldatıldığını düşündükçe çıldırarak noktalara gelir. Bu konuda elinin kolunun bağlı olması ve kıskançlık acısı onu perişan eder.

Karısından boşanamayan ve ona söz geçiremeyen Akilo, Neofari'ye rekabet ederek ona ders vermeye çalışır. Bu sebeple gözüne kestirdiği kadınlara âşıkane tavırlar gösterir. Ortam buna müsait olduğu için bu konuda hemen başarı sağlar. Ancak üst üste gelmeye başlayan harcama taarruzu karşısında ekonomik açıdan fazla dayanamayıp kısa sürede “meydan-ı muaşakadan da ricat” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.194) eder.

Kocasının hovardalıklarını Neofari'ye haber verdikleri zaman o, bundan memnun bile olur. Bu vesileyle yaptığı hovardalıklar için kendini savunma fırsatı bulur. Kocasını, Neofari'ye çıkışıp bir şeyler söylediği zaman Neofari ona şu cevabı verir:

“—Maaşallah! Ne güzel ahlak dersi veriyorsun! Fakat ellisini geçmiş, altmışına takarrüp eylemiş olan bir efendi, hâlâ sevda-perdazlıkta bulunur ise, yirmi beşine gelmesi için epeyce zaman isteyen karısına bu dersleri veremez, deyince, baba Akilo, mahcubane, mağlubane bir surette önüne bakıvermeye mecbur olmuş idi.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.195).

Ahmet Mithat Efendi, Neofari'nin yaptığı sadakatsizliği hoş karşılamaz. Ancak yaşına başına bakmadan genç bir bayanla evlenen ve aynı zamanda iktidarları yeterli olmayan erkekleri bekleyen tehlikeyi de haber verir. Bu vesileyle Neofari'nin eşini aldatarak edindiği zina günahını da paylaşmış olur.

Neofari eşiyile birlikte Yaş şehrine dönmez. O yaz oraya tek başına dönmek zorunda kalan Akilo, eşini dönmesi için zorlayamaz bile. Akilo ziraat işleriyle ilgilenirken Neofari Paris'te nam yapmaya başlamış, aldatma koleksiyonuna her gün yeni parçalar eklemiştir. Bu arada Nikolso, Neofari ile ilişkisi sebebiyle devam edemediği için askeri okuldan atılır. Okuldan atılması olayını ne babasına ne de metresine haber veremez.

“Fakat bunun acısını çıkartmak için işretin de mikyasını artırdı, kumarın da, hovardalığın da! Zaten yalnız bir metres ile iktifa o kadar mağrur olan bir delikanlı için kabil olamaz ya! Fakat o zamana kadar metreslerini mümkün mertebe “Fam be mon!”, yani kibar kadınlar meyanından intihap eder olduğu hâlde, badema aşağı tabakalara da tenezzüle başladı. Büsbütün rezil rüsva, utanmaz, arlanmaz olan esafil-i nisvan ile daha ziyade eğlenebildiğini görüyor idi.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.197).

Gençlik hevesiyle başlayan içgüdüsel yakınlaşma Neofari'nin hayatını rayından çıkarıp onu önce bir metrese ardından da bir aşüfteye dönüştürmüştür.

Bunun yanında Nikolso da parlak bir asker olacakken rezil bir hovarda olmuştur. Aldatma günahı her iki bireyin de hayatlarını altüst etmiştir.

Neofari zengin bir ailenin kızıdır. Bu yüzden mali noktada eşine muhtaç değildir. Zaten uzun bir süre eşi Yaş'ta, kendisi Paris'te yaşar. Eşinin yanına sadece kışları gelen Akilo evde artık bir yabancı gibidir. Neofari kendi çocuğuyla dahi ilgilenemez bir noktaya gelmiş, kızı Roza'yı Paris'te bir pansiyona bırakmıştır.

Misafirlerine mitolojik hikâyeler de anlatan Ahmet Metin Yunanistan'dan geçilirken misafirlerine, Stratoniz adlı bir mitolojik hikâyeden bahseder. Bu hikâyeye göre, Stratoniz adlı Prensesi Selukus, Nikator adlı hükümdarla evlendirir. Ancak Selukus ellisine yakinken kız çok güzel ve çekicidir. Bu sebeple Stratoniz, Selukus'a lüks gelmektedir. Selukus'un oğlu Anitokus Suter, üvey annesini göre göre ona âşık olur. Bu aşk yüzünden yatağa düşen Suter'in hastalığına doktorlar bir çare bulamaz. Doktorlardan birinin muayene gününde Suter'in odasına giren Stratoniz, Suter'in heyecanlanmasına sebep olur. Doktor, hükümdara, "Ya karınızdaki vazgeçmelisiniz ya oğlunuzdan" der ve durumu ona izah eder. Selukus oğlunun ölümüne tahammül edemeyeceğini anlar ve karısını boşayarak oğluyla evlendirir. Bu hikâye aynı zamanda Neofari ile Akilo'nun evliliklerine de bir göndermedir.

Ahmet Metin, Neofari'ye kocasına ve çocuğuna dönmesini tavsiye eder. Yaptıklarından pişman olan Neofari, eşine hangi yüzle gideceğini Ahmet Metin'e sorar. Bunun üzerine uzun uzun tafsilatlarla evliliğin ciddiyeti hakkında fikirler ortaya koyan Ahmet Metin, evine, çocuğuna ve kocasına geri dönmesi konusunda Neofari'yi ikna eder. Korfu'ya geldikleri zaman Neofari gemiden ayrılır. Ayrılırken öz kardeşlerin birbirinden ayrılması gibi gözyaşları tufan olur.

4.1.1.13. Yeryüzünde Bir Melek⁴⁵²

Ahmet Mithat Efendi *Yeryüzünde Bir Melek* romanında eski sevgilisiyle karşılaşan evli bir kadının yaşadığı duygusal gelgitleri anlatır. Romanda cinsel olmasa da duygusal aldatma duygusu hâkimdir. Raziye, babasının eğitim yetiştirdiği Şefik'i sevmektedir. Ancak bundan kimsenin haberi yoktur. Raziye'nin babası Şefik'in iyi bir tıp eğitimi alması için onu Paris'e gönderir. Şefik, Paris'e gittikten sonra Raziye'nin babası kızını İskender Bey namında bir adamla evlendirir. İskender Bey'le babasının isteği sonucu evlenen Raziye, gönlünden bir türlü eski nişanlısı Şefik'in aşkını atamamıştır. İskender Bey, onun duygusal dünyasına hitap edemediği için Raziye, eski aşkına duygusal olarak daha çok bağlanmış ve kısa sürede kocasından sıkılmıştır. Kocasından sıkılarak Bovarizm'in en belirgin özelliğini göstermeye başlamıştır.

Şefik eğitimini tamamlayıp döndüğü zaman masumane duygularla kalbinin sesini dinleyerek Raziye'yle balkonda ve daha sonra Nimetullah'ın yanında olduğu başka mekânlarda buluşmuştur. Buluşmalarda asla cinsel bir zorlama ve teşebbüs olmamıştır. Osmanlı toplumunda evli bir kadının başka bir erkekle gizlice görüşmesi, arada “aşk gibi hafifletici sebep” olsa dahi hoş karşılanabilecek bir durum değildir. Bu noktada aldatma cismani olmasa da hissi bir mahiyettedir ve neticede böyle bir buluşma aldatma olarak kabul edilir. Raziye evli bir kadın olarak kendince ismetine asla zeval getirmemiştir. Ancak kocasını sevmediği gibi Şefik'e dönmek için elinden de bir şey gelmemektedir. Yapabileceği tek şey pasif bir direniş biçimi olan ölmeyi arzulamaktadır. “Senin başına yemin ederim ki bu ölümle bahtiyar olacağım. Çünkü... Ah çünkü... Çünkü ne seni ne de kendimi başka türlü bahtiyar etmeğe imkân kalmadı! Zira... Ah Şefik'im! Ben bugün İskender Bey'in zevcesiyim!” (*Yeryüzünde Bir Melek*, s.9). Yıllar sonra buluşan eski sevgililer arasında gerçekleşen konuşma, kadının olaylara karşı acizliğini gösterdiği kadar onun iffetini ispat etmek için yaratılmıştır. Böylece Raziye gerçek anlamda “yeryüzünde bir melek” olarak

⁴⁵²Roman, önce *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmiş, ardından 1296/1879 yılında kitap olarak basılmıştır. Eser, günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Yeryüzünde Bir Melek*, Bütün Eserleri VI, haz. Nuri Sağlam (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

görülebilecektir. İlerleyen sayfalarda Raziye, İskender Bey'e yalnız "cismaniyeti" (*Yeryüzünde Bir Melek*, s.11) ile gelin olduğunu, ruhunu asla ona vermediğini söyler.

Arife, Şefik'in bir dönem oyuncağı olan bir fahişedir. Şefik'ten intikam almak için yanıp tutuşmaktadır. O, Raziye ile Şefik'in ilişkisini ve buluşma mekânlarını öğrenir. Mahalleye onların namussuzluğu şayiasını yayıp mahallelinin onları basmasını sağlar. Görüşme halinde yakalanan âşıkların namı hızlı bir haberleşme sitemiyle âleme yayılır. Bunun üzerine sadece ismen romanda mevcut olan İskender Bey, olayı duyunca beyninden vurulmuşa döner. İçi yana yana eşini boşar. "Hakikat en ziyade acınacak bir zat varsa o da bîçare olduğuna şüphe yoktur. (...) Zira yalnız "Bir daha gözüm görmesin! İstemem!" demekle kendi namusunu iade ve muhafaza eyleyebilmiştir." (*Yeryüzünde Bir Melek*, s.209). Burada aldatılma zannı kadının boşanması neticesini doğurmuştur.

4.1.1.14. **Vah**⁴⁵³

Ahmet Mithat Efendi'nin *Vah* romanında bir kadının aldatılma zannı neticesinde kocası tarafından boşanması mevcuttur. Behçet Bey ve Necati Efendi aynı mahalde yaşadıkları için vapurda yolculuk esnasında tanışmış ve ahbab olmuşlardır. Behçet Bey dönemin şık, alafranga ve mirasyedilerindedir ve kadınlara karşı büyük bir zaafı vardır. Bir gün vapurda Ferdane'yi gören Behçet, ondan çok etkilenir ve onu takip eder. Ferdane hakkında bilgi toplama merakına düşer. Onun hakkındaki istihbaratı Despino adlı bohçacı kadından alır. Romanın büyük bir kısmı Despino'nun Ferdane hakkında anlattığı olaylardan oluşmaktadır. Behçet, Ferdane'nin süslü olmasına istinaden kolay bir kadın olduğunu düşünürse de Despino, bu zannın yanlışlığını Behçet'e anlatır. Ancak Behçet'te Ferdane'ye karşı bir saplantı oluşur.

Necati Efendi ise Rakım'ın benzeri bir tiptir. Hayatını ilim öğrenmeye adanmıştır. Civarda duyduğu ve bildiği bütün derslere katılır. Necati'nin Ferdane ile tanışması tesadüfen gerçekleşir. Ferdane Hanım tiyatroya gittiği bir günde üç

⁴⁵³*Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1299/1882 yılında kitap olarak basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar VIII Vah*, haz. Kâzım Yetiş (Ankara: TDK Yayınları, 2000). Alıntılar bu eserdendir.

şık bey tarafından sözlü tacize uğrar. Aynı gün tiyatrodaki bulunan Necati olayı görür ve onlara müdahale eder. Çıkan kavga sonucu Necati, şıkların kafasına sandalyeyle vurur ve mahkemelik olur. Mahkemede Ferdane'nin kocası Talat da Necati'den şikâyetçi olur. Olayın aslı öğrenilince Necati Efendi serbest kalır. Ferdane, Necati Efendi'ye teşekkür mahiyetinde bir mektup yazar. Necati Efendi de ona kısa bir mukabelede bulunur. Bu mektubu gören Behçet Bey onların yazılarını taklit ederek onlar adına yeni ve sahte mektuplar yazar. Bu mektuplara fotomontajla değiştirdiği Ferdane'nin resmini de ilâştirir. Bu mektupların Talat'ın eline geçmesi sonucu boşanma olayı gerçekleşir.

Ferdane ile Talat Bey birbirine nikâh düşen akrabalarındandır. Babaları bu çocukları daha beşikteyken nikâhlandı. Böyle bir nikâha İslam hukukunda cevaz olduğunu, kendisine Ferdane Hanım hakkında malumat getiren Despino'ya Behçet anlatır. Ferdane on üç yaşlarındayken aileler, onların nikâhını kıymak ve düğünlerini yapmak ister. Ferdane'nin hocası Kutbettin Efendi bu yaşta bir kızın gelin olamayacağını, eğitimini bitirdikten sonra nikâhın kıyılacağını söyleyerek bu düğünü men eder. Bu arada önce Talat'ın babası ardından da Ferdane'nin babası ölür. Ölümler her iki ailenin servetinde ciddi bir azalmaya sebebiyet verir. Talat'ın babasının serveti çok büyük olduğu için onlar bundan fazla zarar görmezler. Ancak Ferdane ve ailesi neredeyse fakir bir duruma geriler.

Çiçek hastalığı sebebiyle çirkinleşen Talat, nikâhlı olmasına rağmen Ferdane ile evlenme fikrinden vazgeçer ve onu boşamak ister. Cildi bozulduğu için Ferdane'ye iyi bir eş olamayacağını, bu sebeple onu "tatlika hazır" (*Vah*, s.70) olduğunu bildirir. Ancak Ferdane buna karşı çıkar. Millet Bahçesi'nde üç şık tarafından sataşmaya uğrayan Ferdane'nin süslenmeye aşırı düşkün oluşu ve serbest tavırları kocasını çileden çıkarır. Böyle güzel bir kadının kocası olan çirkin Talat'ın kıskançlığı sürekli artar ve bu nedenle Talat Ferdane'yi Behçet'in fotomontajla bastırıp gönderdiği fotoğraf ve sahte mektup sonucu boşar.

"—Binaenaleyh benim için yapacak yalnız bir şey kaldı! O da şu irtikâp eylediğin ahval sana lâıyk ise bile bana lâıyk olmadığını enzâr-ı cihânda ispat eylemektir. Binaenaleyh şu ana kadar zevcemdin. Haydi artık odana git de badema beni görecektin olduğun zaman mestur olduğun hâlde görmek lüzumunu gözlerin önünden uzak tutma. Bugün bazı dostlarımı çağırıp icâb-ı şer'iyyesini dahi ikmal edeceğim!" (*Vah*, s.189).

Bu sözleri duyan Ferdane bayılır. Talat bu olaydan kısa bir süre sonra ölür. Ferdane olanlardan güzelliğini sorumlu tutar ve yüzüne “tîz-âb” sürerek kendini cezalandırır. Güzelliğini kaybetmesine karşın Necati onunla evlenir.

4.1.1.15. Jön Türk

Ahmet Mithat Efendi'nin *Jön Türk* romanında aldatma meselesi gündeme getirilmiştir. Ceylan'ın babası Kâzım Bey “gayet alafranga meşrep bir adamdır.” (*Jön Türk*, s.62). Annesi Sezayidil Hanım ise “rakkase”lik yaparken Kâzım Bey’le evlenmiştir. O da eşi gibi, “gayet alafranga”, yaşı kırkı geçtiği hâlde, “şakrak, fıkırdak bir şuttur, bir şeydadır.” (*Jön Türk*, s.63). Batı musikisi kadın hocalarından, onların özel yaşamlarındaki kadın erkek ilişkilerine dair serbestliği gören on bir yaşındaki Ceylan, hocalarının hayatından çok etkilenmiştir. “Hukuk-ı tabiiyye-i nisvaniyyesine ne kadar talep-kâr olduğunu” (*Jön Türk*, s.68) gizlemeyen kadınların, Ceylan üzerindeki etkisi bir hayli fazladır. Ahmet Mithat Efendi, Ceylan'ın yetiştiği ortamı anlatarak böyle bir aile ortamında alınan terbiyenin çocuğun gelecekteki hayatını nasıl etkilediğini göstermektedir. Alafranga meşrep yaşayan ailede Sezayidil Hanım'ın “Kâzım Bey gibi bir kocadan tamamıyla mutmain” (*Jön Türk*, s.69) olmasının mümkün olmadığını ifade eden Ahmet Mithat Efendi, Sezayidil Hanım'ın, eşini nasıl aldattığını şu şekilde göz önüne serer:

“Kâzım Bey gibi her hâlde sade bir kocadan tamamıyla mutmain olabileceği hususunda iştibah hâsıl olursa bâdî-i emirde vehleten istibat edilememek lâzım gelir. Zira Sezayidil Hanım pek koket pek yosma olup her nerede olursa olsun kendisine karşı gülümseyen erkeklere mukabele-i bilmisilden çekinmez, bu noktadan denilebilir ki Ceylan'ın Nurullah Bey ile olan musahabesinde gösterdiği o serbâzâne cür'etlerin bir kısmı da vâlidesinden bu yolda ettiği temeşşuklar eseridir.” (*Jön Türk*, s.69).

Nurullah Bey'e karşı da zaafî olan Sezayidil Hanım “açık meşrepli bir kadındır.” Ancak içinden geçen şeyleri Nurullah'a anlatmaktan çekinmektedir. Akıllı bir kadın olduğu için içinden geçenleri kimseye belli etmez. Nurullah Bey'e karşı duygularını engelleyemeyen Sezayidil Hanım, Nurullah Bey'le kızının evlenmesini istemektedir. Bu istek, sahip olma arzusunun ve istediği adama yakın olma isteğinin sonucudur.

Nurullah Bey'e karşı duyduğu cinsel iştihâ ile Sezayidil Hanım alafranga meşrepliliğinin getirdiği olumsuz bir rolle romanda tecessüm etmiştir. Ancak onun ilişkileri romanda detaylı bir şekilde anlatılmamıştır. O, *Aşk-ı Memnu* romanının Firdevs Hanım'ının birkaç gömlek altındadır. Onun sadakat anlayışı klasik kadın imgelemine uymamaktadır. Nefsinin arzularını zorla örtmeye çalışan, gördüğü taze civanlara heveslenen Sezayidil Hanım, hissi planda eşine sadakatsizliğin somut bir örneğidir. Burada alafrangalaşmanın eleştirisi kadar, alafrangalaşan insanın öz değerlerine yabancılaşması da eleştirilmektedir.

Ceylan ve Nurullah sık sık bira araya gelerek sohbet ederler. Bu sohbetlerin asıl mecrası kadın erkek ilişkisindeki sınırlardır. Ceylan bu sınırların tamamına karşıdır. O, Osmanlı hayat geleneğinde var olan bütün kadın figürlerinin aleyhindedir ve "Frenk meşrep" (*Jön Türk*, s.51) bir kızdır. Onun fikirlerindeki bu aşırılık yetişme tarzı sebebiyledir ve bu sebeple doğaldır. Böyle serbest fikirli bir kızın romanda ne işi olabileceğinin sorgulanabileceğini düşünen Ahmet Mithat Efendi, "pek serbest, pek ser-bâz bir kız ha? Böyle kızlar şu zamanımızda henüz nevâdirdendir, hem de pek nevâdirden[dir]." (*Jön Türk*, s.52) dedikten sonra, böyle bir kızın anlatılmasına karşı gelecek itirazlara karşı, kötüyü göstermek için kıymetini arttırır şeklinde bir açıklama yapar. Ahmet Mithat Efendi, Ceylan gibi bir tip yaratmasının şaşkınlıkla karşılanabileceğini belirterek bu tip için Emile Zola romanlarını örnek verir. Buna göre böyle bir tipin oluşturulmasını şu şekilde savunur:

"Bir murdarlığı örtmek ile onun levsinden tevakkî edilmiş olamaz. Onu açmalı, âleme göstermeli. Âlem onu görmeli. Sıhhat-ı ahlakiye için ne kadar muzır olduğunu anlamalı da ona göre ondan tevakkî ve mücânebet etmeli." (*Jön Türk*, s.54).

Ahmet Mithat Efendi'nin Ceylan tipi için yaptığı açıklamaların devrin romanlarında özellikle olumsuz karakterler anlatılırken yapıldığına şahit olunur.

Ceylan, "mariage liber" yani özgür evlilik taraftarıdır ve düşüncesi yer yer feminizme doğru kaymaktadır. Bu noktada Ceylan'ın, Nurullah Bey'e âdeta yalvararak onu cinsel ilişkiye zorlaması, onun olumsuz ahlakı hakkında fikir vermektedir. Ceylan, Nurullah Bey'e yaptığı açıklamalarda bir erkeğin cinsel arzusu için bir kadına köpek gibi yalvarması, ağlaması, sızlaması insanlar tarafından ayıp sayılmazken bir kadının aynı hislerle bir erkeğe yalvarmasının çok

ayıp sayılmasının yanlış olduğunu iddia eder. *Ölüm Allah'ın Emri*'nde Behice tipinin de Sıtkı Efendi'ye böyle yalvarması mevcuttur. Ceyla sırarla Nurullah'a "Sen erkeksin. Sana bir şey demezler. Mahvolacak ben değil miyim? Varayım mahvolayım" (*Jön Türk*, s.57-59) diyerek kendi ateşini söndürmek arzusundadır.

Paris gazetelerinde hemen hemen her gün sevgilisi tarafından aldatılan bir kadının intiharından, ya da aldatılan eşin cinayet işlediğinden bahseden haberlere rastlandığını belirten Ahmet Mithat Efendi, serbest evlilik düşüncesinin Batının ahlaken iflası olduğunu iddia eder. Nurullah ile Ceylan arasında geçen muhaverenin bir yerinde, Nurullah'ın, eşlerin birbirini aldatması ile ilgili anlattığı bir fıkra vardır. Bu fıkra, Fransa'da cumhurbaşkanı olanlardan birine aittir. Cumhurbaşkanının eşi "muşmula addolunabilecek" kadar çirkin bir kadındır. "Reis Efendi bir gün ale'l-gafle hanımın hususî odasına giriverir. Bir de ne görsün? Arslan gibi bir gaytan bıyık çelebi!" (*Jön Türk*, s.88) deyince Ceylan kahkahayı basar. Cumhurbaşkanı kendini aldattığı için eşini ve sevgilisini öldürmeye çalışmaz. Ancak zânilere hak ettikleri dersi vermekten de geri durmaz.

"Evvvela delikanlıya hitaben: "Şu maymun suratlı karıyı görüyor musun? Dikkatli bakıyor musun? Bu karı gençliğinde bile yüzüne bakılacak metalden değildi. O zaman ben bir züğürt avukat olduğumdan drahomasına tam'an bunu tezevvüç etmiştim.

Sen bu kadar genç bir delikanlı olduğun halde bu maymuna âşık olduğunu iddia edemezsin ya! Bunun himayesi sayesinde terakki ümidiyle bu münâsebet-i nâ-merdânede bulundun, değil mi? dedikten sonra karısına tevcih-i hitap ederek:

—Bunun böyle olduğunu sen de biliyorsun ya! Şu delikanlı sana âşık olmuştur diye inanmak derecelerinde ahmak değilsin ya! Oğlun olacak bir delikanlının metresi olmak senin için en büyük bir maskaralıktır. Tüh!" (*Jön Türk*, s.88).

Bu fıkra anlatıldıktan sonra kadınların örtülü olmaları sebebiyle Osmanlı medeniyetinde bu tür aldatma olaylarının yaşanmadığı belirtilir. Kadınlarla erkeklerin aynı mekânları paylaşmamaları ve kadınların tesettürlü olmaları, Osmanlı'da kadınların daha mesut olmasını sağlamıştır. "Kadınlar erkekler ile münasebette bulunmayınca birbirlerine imrenmek beliyyesi de ortaya çık[maz.]" (*Jön Türk*, s.89) denir.

Ceylan, Osmanlı toplumunun bir geçiş sürecinde olduğunu, bu süreçte yabancı topluluklara giren bir adamın "hanesindeki kadın ile iktifa edeceğini" düşünmenin mümkün olamayacağını iddia etmiştir. Bu durumun kadınlar için

dahi aynı olduğunu iddia eden Ceylan “kadınlar dahi bu lezzetin mukaddemâtını bir parçacık tattıktan sonra” (*Jön Türk*, s.90) aynı duruma düşer, şeklinde bir yorum yapar. İki genç yaptıkları sohbette, kadın ve erkeğin aynı ortamda bulunması sonucunda ortaya çıkacak neticeyi cinselliğe bağlamışlardır ki bu bakış açısının bugün dahi tamamen değiştiğini söylemek zordur. Yazarın bakış açısının Nurullah’a yakın olduğu görülür. Ahmet Mithat Efendi romanda, “Nurullah Bey’i tasvirde kendimizi model ittihaz etmekteyiz.” (*Jön Türk*, s.207) diyerek onu idealize ettiğini açıklamıştır.

Fransızlar arasında aldatma neticesinde vukua gelen olayların Osmanlı toplumunda felakete sebep olabileceğini belirten Ahmet Mithat Efendi, Fransızlar gibi yaşama meraklısı Ceylan’la evliliğin tehlikeli olduğunu ifade eder. “Nurullah Bey nâ-be-mevsim olarak bir feminizmin son derecesine sıçrayıvermiş olan bir Ceylan ile akd-i nikâha cesaret bulabilir mi?” (*Jön Türk*, s.129) diye sorar. Feminist algının farklı bir boyutu olarak görülen Ceylan’ın fikri cinsel özgürlüğün istenildiği şekilde yaşanılmasını ister. Böyle bir algının Osmanlı toplumu için kabul edilemez olduğu aşikârdır. Dolayısıyla ideal kahraman Nurullah’ın Ceylan ile evlenme fikrine uzak durması gayet doğaldır.

4.1.2. Nabizade Nazım’ın Eseri: *Karabibik*⁴⁵⁴

Nabizade Nazım’ın *Karabibik* romanında doktorun karısı Eftalya’nın hoppeliliğine ve kocasını köyün gençleriyle aldatmasına değinilmiştir. Karabibik, Antalya’nın Kaş ilçesinin Beymelik köyündendir ve hayatını çiftçilikle idame ettirmeye çalışmaktadır. Yerinin bir kısmını Kara Durmuş’a para karşılığında satmış, elinde kalan kısmını ise Yosturoğlu istemiştir. Bu sebeple onunla dargındır. Yerini daha iyi şartlarda sürebilmek için bir çift öküze ihtiyacı vardır. Bunun için kızı Huri’yi Sarı İsmail’le evlendirme fikrindedir. Ancak bu düşüncesi gerçekleşmez. Öküzleri temin edebilmek için tefeci Rum’dan faizle para almak zorunda kalır.

Sol böğründe ağrısı olan Karabibik, Rum Doktor Linardi’nin muayenehanesine muayene olmak için gitmiştir. Doktorun karısı Eftalya hoppa bir kadındır.

⁴⁵⁴Nabizade Nazım, *Karabibik* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1307/1890). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Doktor onu İzmir'in bir sokağından alıp köye getirmiştir. Eftalya'nın vukuatları derinlemesine verilmeden okuyucuya özet şeklinde şöyle anlatılmıştır:

“Eftalya da Karabibik'e karşı pek serbest davranmakta, onunla açık açık şakalaşmakta idi. Karabibik'in olanca aşkı şu birkaç dakika içinde mahsur bulunmakta idi. Bir çirkin tebessüm, bir iki bayağı nükte, içinden doğru gelen kısa bir çılgılık: İşte ömrünün romanı bundan ibaret idi.

Eftalya gayet dar karihalı, terbiyesizce, safderun, gördüğü erkeğe hemen meyledivecek derecede şedid'üş şehve bir kadın idi. Linardi kendisini İzmir'de sokağın birisinde bulmuş, peşine takmış getirmiş idi. Üç seneden beri birlikte bulunmakta iseler de hemen hiçbir günleri dırılıtsız geçmiyor idi. Linardi karısının pençe-i tahakküm ve tehekkümü altında zebûn kalmış, ondan izinsiz bir adım bile atmamak derecesine kadar gelmiş idi... Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam'da, Çay Ağzı'nda, Benli Kuyu'da, Dalyan'da filanda bazı serbazâne muşakalarından haberdar olduğu hâlde bile sesini çıkarmamış idi.” (*Karabibik*, s.29-30).

Görüldüğü gibi Eftalya kocasını değişik mekânlarda aldatır. Eftalya kocasına karşı baskın bir tiptir. Bu tür kadınların eşlerine karşı baskın oldukları görülür. *Aşk-ı Memnu* romanının kahramanı Firdevs Hanım da kocasına karşı öyle baskındır ki bir süre sonra adamın ismi unutulmuş “Firdevs Hanım'ın kocası” unvanını almıştır. Eftalya da bu tip bir kadındır. “Şedid'üş şehve bir kadın” olarak köydeki gençlerle “serbazâne muşakalarından” bahsedilmektedir. Doktor, karısının kendisini aldatmasına ses çıkaramaz.

Eserin son bölümünde Karabibik hastalığı sebebiyle tekrar Doktor Linardi'nin evine geldiğinde evde Eftalya yalnızdır. Karabibik'le seks oyunu oynamak arzusundadır. Karabibik'in komplimandan uzak cinsel içgüdüsel saldırıları, erkekleri şehvetini tatmin aracı olarak gören bu kadını mutlu etmektedir.

“Karabibik bu tombul vücudun hararetini hissetmeye başlamıştı. Tuvalet kokuları içinde bir zevk-i garip duymakta idi. Gözleri Eftalya'nın gözlerine tesadüf edince yüreği hoplamakta idi. Eftalya Karabibik üzerinde bu tesiraty görünce onu daha ziyade tahrike başladı. Karabibik keskin lavanta kokularıyla gaşy olacak dereceye gelmişti. Eftalya'nın sıcak sıcak nefesi yüzüne vurmakta idi. Damarlarında bir ateş gezinmeye başladı... Boğazında tükürüğü kurumuş, gözleri önüne bir sis perdesi gerilmiş idi.

Asabi pençeleriyle Eftalya'yı yakaladı... Eftalya bir çılgılık kopardı; şu müz'ic yükün altında çabalanmakta idi; nihayet silkinip kurtuldu; karşı duvara arkasını dayayarak hızlı hızlı nefes almaya başladı.” (*Karabibik*, s.39-40).

Eftalya, Karabibik'in kendine şüursuzca ve tamamen içgüdüsel hislerle saldırırken heyecanlanışına ve söylediği sözlerin anlaşılmasına kahkahalarla güler. Ancak Karabibik cinsel saldırılarından herhangi bir netice alamaz. İlaçlarını alıp köyün yolunu tutan Karabibik, ardından gelen Eftalya'nın kahkaha seslerini duymaktadır. Eftalya, karısı olmayan ve bir eşe ihtiyacı olan Karabibik'in cinsel duygularını kabartıp onunla alay ederek mutlu olmuştur.

4.1.3. Mehmet Murat'ın Eseri: *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*

Mehmet Murat *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanında eşlerin birbirini aldatma eğilimleri eleştirilmiştir. Mansur, Şeyh Salih Efendi'nin yeğenidir. Paris'te tıp eğitimi alıp yurda döner. Dönüşünde amcasının yanında kalır. Amcasının evine yerleşen Mansur, bu aile özelinde Osmanlı ve İslam ahlakının yozlaşmasına tanık olur. Şeyh Salih'in oğlu İsmail Bey Gelin Hanım'la evlidir. Evli olmasına rağmen Kâğıthane'de hovardalık yapmaktadır. İsmail Bey'in eşi Gelin Hanım da kendisi gibi serbest bir yaşam sürmektedir. İsmail Bey'in ısrarıyla Kâğıthane'ye giden Mansur orada gördüklerinden dolayı bu mekândan tiksindir.

Diğer yandan romanın kadın kahramanı Zehra da Şeyh Salih'in konağında kalmaktadır. Zehra, Mansur gibi eğlence mekânlarındaki bayağılıkları sevmez. Ancak kuzenlerinin ısrarı üzerine Kâğıthane'ye gezinti için gitmeye razı olur. Kâğıthane'de erkeklerin kadınlara yaptığı işmarlardan ve sataşmalardan çok rahatsız olur. Yan yana geçen arabalardan kızlara ve kadınlara sataşmalar yapılır. Çevrede yürüyen erkeklerden bazıları arabadaki kızlara işaretler yaparak onları değişik şekillerde etkilemeye çalışırlar. Ahlaksızca hareketlere Zehra tahammül edemez. “—Ah, bu ne kadar rezalet! Ne kadar ayıp! Müslümanlık âdabı nereye gitmiş? Babalar, analar, kardeşler buna nasıl tahammül ediyor? Hiç olmazsa bunu hükümet men etmeli değil mi?” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.105) diye yakınır. Onun sataşmalara tepkisine mukabil kuzenleri durumu hiç umursamaz, aksine memnun dahi olurlar. Zehra, Kâğıthane'de Osmanlıların sergiledikleri ahlaksızlara karşılık Hristiyan ve Frenklerin yaşam tarzlarını över. Ahmet Mithat Efendi aynı yıl yayınladığı *Müşahedat* romanında Mizancı Murat'ın yaklaşımının tam tersi bir yaklaşımı sergiler. Bu eserde roman kahramanlarının bizzat kendilerinin anlattığı vakalarda Batı'nın ulaştığı ahlaki seviyesizlik

vurgulanmıştır. Mizancı Murat ise Batılı erkeklerin kadınları taciz etmemesinden övgüyle bahseder. Mizancı Murat'ın kadın erkek ilişkileri noktasında Batı'nın olumlu tarafını öne çıkardığı görülür ve Zehra'nın dilinden şöyle seslenir:

“—İşte beğenmeyip aleyhlerinde söz söylediğiniz Hristiyanlar, Frenkler! Hallerine iyi bakınız! Hiç bize benziyorlar mı? Kadınlarından hiçbiri bizim gibi tecavüze uğruyor mu? Çapkınların hadleri mi olmuş? Bir kere tecrübe etsinler. Bakın ne mukabele görürler. Hâlbuki içlerinde belki herkesçe maruf kötüler bile mevcut olabilir. Bu gibi cemiyet düşkünleri bile bizden edepli görünürler. Bize edilen muamelenin nısfını görseler namus davası için tereddüt göstermezler. Yazık değil mi bize?..” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.107).

Aynı gezide Kazım Bey adlı bir genç, kızların arabasının içine bir mektup atar. Attığı zarf Zehra'nın önüne düşer. Zehra zarfı alıp kızlara uzatır. Bu zarf atma işi, kelimenin tam manasıyla “bir kimseyi bir şeye davet etmek [demektir]”. Kızlar bu davete mektubu alıp okuyarak icabet ederler. Mektup hadisesi üzerine Zehra, son derece sinirlenir ve kızlara ahlak, namus ve haysiyet konusunda uzun ve sert bir nutuk çeker. Bahsi geçen Kazım Bey daha sonra Şeyh Salih'in bekâr kızı Sabiha'nın namusunu kirletecektir.

İsmail Bey'in karısı Gelin Hanım, romanda üzerinde en az durulan kadın kahramanlardan biridir. Kocasının çapkınlıkları karşısında takındığı umursamaz tavırla Zehra'yı çılgına çeviren, evlilik bağını hiç ciddiye almayan bu kadın için erkeklerin işmarları, karşılıklı göz teatileri basit bir eğlenceden başka bir şey değildir. Kâğıthane gezisinde Gelin Hanım'ın eşi İsmail Bey'in sarı saçlı bir hanımla karşılıklı işaretlerine şahitlik edilir. Böyle bir manzara karşısında Gelin Hanım'ın yüzüne bakan Zehra onun yüzünde fevkalade bir hâl görmez. Buna mukabil Gelin Hanım eşine tebessüm dahi etmektedir. Manzara Zehra'yı çılgına çevirmiştir. Bir ara göz göze gelen karı kocanın yüzlerinde herhangi bir “eser-i telaş” görülmez. Aksine Gelin Hanım kocasına, “—Oh! Şu fino köpeğine aferin! Seni bu kadar üzdüğü için ne kadar müteşekkirim bilsen! de[r].” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.109).

Yazar-anlatıcı, Zehra'nın olay hakkında zihninden geçenleri yer yer bir hitabet, yer yer de bir makale kıvamında okuyucularına göstermeye çalışır. Bu satırların her biri birer namus ve ahlak düsturudur.

“İsmail Bey, evâmir-i İlâhiyeyi kendi edep ve terbiyesini, halkın ta'yip ve şikâyetini, şurada gezen ecnebilerin âdap ve ahlak-ı milliye hakkında peyda edecekleri su-i

efkârı —hep bunları unuttuktan maada hatta başkasının ırzına— yani ismet-i milliyeye icra ettiği tecavüz-i bî-edebânesini zevcesinin huzur-ı şer’-i şerifte hukukunu muhafaza etmeye söz vererek gönlünü teslim ettiği bir muhaddenin önünde icra etmek kabahatinin ne kadar büyük olduğunu ihata etmeye bile lüzum görmüyor.” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.109).

Gelin Hanım ve İsmail Bey’in “mezhep genişliğine” karşı Zehra düşüncelerine devam eder:

“Yoksa bunlarda haya gibi yürek de mi kalmamış? Sirkat-i edepte yakalamış olduğu zevce-i meşruuna teveccühkârane bir söz yahut şikâyet-âmiz bir nazar, teessür bir hâl göstermedi. Bilakis sirkatini yalnız “üzdüğü için fino köpeğine müteşekkir olduğunu” irae etmek suretiyle gülerek zararsız bir latife söyledi.

Akşam bunlar dört duvar arasında yalnızca yüz yüze gelecekler! Yekdiğerine bakacak yüzleri kaldı mı ki?..” (*Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, s.110).

Zehra, aldatmanın bu hâline hayret etmekte, böyle bir ilişkinin bir aile için felaket olacağını düşünmektedir. Ancak durum, romanda eleştirisi yapılan evlilerin hiç de umurlarında değildir. Onlar hiçbir şey olmamış gibi yaşamlarına devam ederler. Mesire yerinde meydana gelen ahlaksızlıklara içerleyen yalnızca iki kişi vardır: Zehra ve Mansur.

4.1.4. Mehmet Celâl’in Eserleri

4.1.4.1. Elvah-ı Sevda

Mehmet Celâl’in *Elvah-ı Sevda* romanında Rasih Efendi tipi üzerinden aldatma konusuna değinilmiştir. Rasih Efendi hiçbir ahlaki kaideye bağlı olmayan, parasının gücüyle her istediğini yapabileceğini düşünen bir tiptir ve masum kızların hayatını altüst etmekle meşhurdur. Romanın şair karakteri Cemil Bey çok duygusal bir gençtir. O, giriştiği bütün aşk maceralarında başarısız olan bir tiptir. Sevgilisi Angel adlı yabancı kökenli bir kızdır. Angel’le Cemil Bey karşılıklı aşk yaşarlar. Cemil Bey bir iş vesilesiyle İstanbul’dan ayrılmak zorunda kalınca sevgilisi Angel’e en yakın arkadaşı Nadir Bey aşk teklif eder. Teklife içerleyen Angel kendini sevgilisine ihanetle suçlar ve günahından temizlenmek için rahibe olmaya karar verir. Ahmet Midhat Efendi’nin *Karnaval* romanında da roman kahramanı Madam Hamparsun kocasını aldattıktan sonra evden kovulmuş buna içerleyerek rahibe olmuştur. Cemil Bey arkadaşının, sevgilisine yaptığına çok üzülür. Her yerde Angel’i arar ama Angel fikrinden vazgeçmez. Angel’in böyle bir olay üye-

rine rahibe olması aşkın saflığını ve leke kaldıramayacağını romantik bir tavrıyla vurgulamak için tasarlanmıştır.

Cemil Bey her yerde kaçıp rahibe olan sevgilisi Angel'i ararsa da tekrar aşk aramaya başlamakta gecikmez. Cemil Bey'in ikinci aşk tecrübesi ise Margaret adında bir kızdır. Margaret onu Fransa'dan gelen katil Armand ile aldatır ve onunla birlikte Paris'e kaçar. Armand esasında sahtekâr biridir ve Margaret'i de aldatmaktadır. Bütün aşk girişimlerinde başarısız olan Cemil Bey sevgilisini çalan Armand'ın izini sürer.

Margaret'in, sevgilisi Cemil Bey'i terk ederek birlikte kaçtığı Armand'ın Alfred'e yazdığı mektupta, ağabeyinin, karısı tarafından aldatıldığı anlatılmıştır. Armand, mektupta aldatma olayını şöyle anlatmıştır: “Biraderimin zevcesi pek fena bir kadın imiş, bir akşam bir dostunun ziyafetinden avdet eden biraderimin zevcesinin dairesinde hiç tanımadığı bir herifi görmüş, hem fena bir halde! Niha yet hem zevcesini, hem kendisini vurdu.” (*Elvah-ı Sevda*, s.69).

Cemil Bey, tesadüfen bulduğu günlükte Armand'ın yukarıdaki olayla ilgili yalan söylediğini ortaya çıkarır. Günlükte olaylar şu şekilde anlatılır: Armand, biraderinin evlendiğini İtalya'da iken öğrenmiş, Paris'e döndüğü zaman onun eşiyle tanışmıştır. Armand kardeşinin eşinin, kendi eski sevgilisi Nana olduğunu görünce şok olmuştur. Onunla aynı evde kaldıkça eski aşkı depresmiş ve ona tekrar sahip olma fikrine düşmüştür. Biraderinin tiyatroya gittiği bir gün kızla yakınlaşmaya çalışarak ona, eşinin tiyatrodaki başka bir kadınla olduğunu söylemiştir. Nana başlarda buna inanmamış, ancak sonra “—Evet! Artık her şey bitiyor!.. Hain kocalara karşı namussuz olmalıdır!” (*Elvah-ı Sevda*, s.95) diyerek aldatma psikolojisine girmiştir. Armand, günlüğünde Nana'ya yaptığı cinsel tacizlere karşı onun “Ya Gavuruş... Gavuruş uyumuyorsa?..” dediğini, bir kadının ağzından böyle ifadeler duyulduğunda sevişmeye hazır olduğunun anlaşılacağını yazmıştır. Armand'ın biraderi, karısı Nana ile Armand yatakta uygunsuz durumdayken eve gelmiş, Armand yatağın altına saklanmış, Armand'ın kardeşi, karısı Nana'yı, Armand da yatağın altından çıkarak kendi kardeşini öldürmüştür. Hizmetçiyi çağırıp Nana'ya bakmasını söylemiş, hizmetçi Nana'ya bakarken onu da öldürüp olayı polise haber vermiştir. Bu satırları okuyan Cemil, Armand'ı ihbar ederek onun

Paris’te tutuklanıp kanuna teslim edilmesini sağlamıştır. Margaret gerçekleri öğrendikten sonra ölmüştür.

Romanın kötü karakterlerinden biri de çıkarıcı ve hovarda bir tip olan Rasih Efendi’dir. Çok zengin bir tüccar olan Rasih Efendi, hayatının büyük bir bölümünü sefih bir yaşam içinde geçirmiş, her türlü sefahati tattıktan sonra evlenip durulmayı arzulamıştır. Bu sebeple fakir bir kız olan Ülfet’le evlenmiştir. Ülfet’le evlendikten altı ay sonra sıkılarak tekrar eski sefih hayatına dönme kararı almıştır. “TeHHülün tecerrüt kadar iyi olmadığını —güya kendi mütalaa-i hekimâne(!)sinin neticesinde— hissederek kendisini perestiş edercesine seven zavalı kızcağızı bıraktı, istikbalini de mazisi gibi harap etti.” (*Elvah-ı Sevda*, s.123). Ülfet tarzı fakir kızların boşanması onların sokağa itilmesi anlamına gelir. Boşandıktan sonra Ülfet’in neler yaşadığı bilinmemektedir.

Rasih, fakir bir kızla evlenip ondan bıktıktan sonra onu hiç acımadan boşamıştır. Yirmi sene her türlü rezilliği yaptıktan sonra bir daha evlenmemeye karar verir. On yedi yaşında bir zenginin kızına talip olur. Adam, Rasih’in zengin olması dolayısıyla kızının onunla evlenmesine onay verir. Kızın rızasını alınmadan kız evlendirilir. Mahbube adındaki bu kız, kocasından tiksiniyor. Ancak babasına karşı gelemediği için ona katlanmak zorundadır. Baba, ölüyor kızından kocasına itaat ve sevgi sözü alır.

Zengin kızla Rasih’in daha önce boşandığı fakir kızın tek farkı maddi durumlarıdır. İkisi de kendi kaderine yön veremeyen, babalarının isteği doğrultusunda hareket eden kızlardır ve her ikisi de birer “aciz mahlûktur.” Kayınpederinin ölümünden sonra hovardalıklarına yol veren Rasih, diğer konağına komşu olan ecnebi bir baba ile onun kızı Eleni’ye kancayı atar. Kızın babası ile kızı evine davet eder. Rakı masası kurulur. Adamı, rakısına kattığı uyku ilacıyla uyuttuktan sonra kızın “nur-ı bekâreti[ni]” (*Elvah-ı Sevda*, s.132) söndürür.

Eşini aldatan Rasih, hiç acımadan masum bir kızın ırzına geçip onun namusunu da kirletmiştir. Bu olaydan sonra baba-kız ölmüştür. Mahbube, kocasının uykusunda ikisinin de ölümünden kendisinin sorumlu olduğunu itiraf ettiğini duyar. Ancak babasına, kocasına itaat sözü verdiği aklına gelerek susmaya karar verir.

Rasih'in günahları daha bitmemiştir. Bu kez de Halime Nine namında, çevresinde gayet dindar tanınan bir kadın pazarlayıcısının evinde, masum bir kızın da kanına girer. Halime Nine, İsmet adlı masumeyi bir yalanla evinden kaçırıp kendi evine getirmiş ve onu Rasih Efendi'nin koynuna sokmuştur. "Bir masumeyi, girdâb-ı sefaletle itivermek, onu mevt-i maneviye giriftar etmektir! Bu maddi ölümden daha müthişdir! Bu da bir katil bu da bir cinayettir." (*Elvah-ı Sevda*, s.138) diyerek anlatıcı Rasih'e telin eder.

Rasih Efendi ahlaksızlıklarına devam eder. Bir gazetenin haberine göre Rasih Efendi, evli bir kadına dadanır. Kadınla birlikte olmak için çok çaba ve para sarf eder. Kadın, eşinin evde olmadığı bir gün Rasih'i eve alır. Ancak evde kadının asıl dostu da vardır. Rasih Efendi eve gelince kadının dostu perdenin arkasında saklanır. Rakı sofrası kurulduğu zaman adam, kılıcını çekip Rasih'e tehditler savurunca Rasih, kadın gibi korkar. Adam, Rasih'in yüzüne pudra sürüp onu dansöz gibi oynatır. Ardından da ensesine bir tokat atarak onu evden dışarı atar. "Zavallı Mahbube" (*Elvah-ı Sevda*, s.138) olayı gazetelerde okumasına rağmen buna da sabreder.

4.1.4.2. Dâmenâlûde

Mehmet Celâl *Dâmenâlûde* romanında evlilik sorumluluğunu ihmal eden bireylerin kendilerini ve eşlerini iffetsizlik bataklığına sürüklediğini göstermeye çalışmıştır. Eşine sadık bir kadın, kocası tarafından aldatılmış, bu sebeple kendinde bir "kıyas-ı nefis" hakkı bulmuş ve o da kocasını aldatmıştır. Enver'in karısı Şefika kaynanası Şâdiye Hanım'la birlikte Enver'i telaşlı bekleyişler içindedir. Şefika içten içe kocasının eve gelmeyişlerini sorgulamaya başlar. Büyük bir sıkıntı içindedir. Gönlünü açacak kimsesi yoktur. Mahalleden tanıdığı Münevver Hanım'ı ara sıra ziyarete giderek onunla dertleşmektedir. Münevver Hanım aslında bir fahişedir ama mahallede namuslu bir kadın olarak bilinmektedir. Evde zaman zaman musiki ve seks partileri düzenlemektedir. Şefika namuslu bir kadın olduğunu düşündüğü Münevver'e kocasının eve gelmeyişlerini anlatınca Münevver tecrübesiyle ona, "kim bilir, hangi bir şıfıntı ile sabaha kadar eğlenir!.." (*Dâmenâlûde*, s.69-70) der. Bu söz Şefika'yı derinden etkiler. Şefika'nın, kocasının kendisini aldattığı aklına bile gelmezken artık içine kurt düşmüştür. Münevver

bununla yetinmez. Kocasının ona yaptığı şeyin aynısını kendisinin de yapmasını yani “kıyas-ı nefsi” Şefika’ya önerir. Şefika bu fikre başta çok sıcak bakmaz.

Enver’in eve nadiren geldiği bir günde Şefika ona, “—Ya ben bir kıyas-ı nefis yaparım?” (*Dâmenâlûde*, s.73) diye söyleyince Enver, onun kadın olduğunu belirtir. Şefika kocasının yaptığı şeyleri yapabileceğini ona söylemiş, kocası kendisinin bir erkek olduğunu vurgulamıştır. Tartışmada Şâdiye Hanım da gelinine sahip çıkmıştır. Enver’in bu düşüncesi erkek egemen bir anlayışın tezahürüdür. Şefika’nın Enver’e söylediği “kıyas-ı nefis” fikri mantık olarak yanlış görülmesi de sonuçları itibariyle olumlu değerlendirilemeyecek bir fikirdir.

Şefika hamiledir ve bir süre sonra dünyaya Feride isminde bir kız çocuğu getirir. Enver çocuğunu ve karısını görmeye nadiren gelmektedir. Şefika’nın yalnızlığı her geçen gün artmaktadır. Bu sebeple Münevver’in evine gidip gelmeye devam eder. Münevver’in evine devam eden Şefika, orada konyak görür. Bir kadının içki içmesi onu başta düşündürür. Münevver’in evinde düzenlenen bir musiki faslına katılan Şefika, orada bulunanların ısrarına dayanamayıp konyak içer. İçki içmesi onun istikametten çıkmaya başladığının ilk emaresidir. Şefika eve sarhoş döner.

Enver’in arkadaşı Şükrü daha önce Despina hakkındaki fikirlerinde haklı çıktığı gibi, Şefika hakkında da Enver’e nasihatlerde bulunur ve bunda da haklı çıkar.

“Despina ile bu muhabbetin ilerledikçe, senin gül gibi masum zevcen de seni düşünmemeye, sana itaatsizlik etmeye hak kazanmaya başlar. Sonra bir kadın için — tabiatla— ne kadar hak tasavvur olunursa, onları istimal eder! Despina’ya benzer, belki ondan da fena olur.” (*Dâmenâlûde*, s.119).

Bu cümlelerle kendisine ihanet edilen bir kadının da kocasına ihanete sürüklenebileceği vurgulanmış olur. Bir suçun karşılığında ona maruz kalan kişiler tarafından aynıyla mukabele edilmesinin ne kadar etik olduğu ve hangi ahlak kuralında bulunduğu tartışılır. Bu fikriyle anlatıcı, edenin ettiğini bulacağını ifade etmiş olur.

Münevver’in Bedii adında bir sevgilisi vardır. Bedii arkadaşı Sırrı’nın Şefika’yı gördüğünü ve onu beğendiğini Münevver’e bildirir. Münevver, Şefika’nın her sırrına vakıf olduğu için onu Sırrı’nın koynuna sokabileceğini söyler. Şefika’ya sürekli “kıyas-ı nefis” yapması için baskı uygular. Eve hiç uğramayan bir

kocaya sahip olan Şefika, kaynanasının arkadaş ziyaretine gittiği bir gece Sırrı'yı koynuna alır. İlişkiden sonra kendisinin “dâmenâlûde” (*Dâmenâlûde*, s.174) olduğunu düşünerek büyük bir pişmanlık duyarsa da “kıyas-ı nefis” fikrinden güç alarak bundan vazgeçmez. İlk ilişkiden sonra Sırrı ile kendi evinde sevişmeye devam eder.

Enver, metresi Despina tarafından terk edildikten sonra uzun bir süre sokaklarda onu arar. Ancak Despina'yı hiçbir yerde bulamayınca eve dönme fikrine kapılır. Şefika ile Sırrı'nın seviştikleri gecenin sabahında kendi evine uğrayan Enver, orada Sırrı ile karşılaşır. Yatak odasında karısını sere serpe yatar bir hâlde görünce revolveri çıkarıp onu vurur. Ardından kızı Feride'nin yanında silahı kalbine dayayıp intihar eder.

4.1.4.3. Leman

Mehmet Celâl, *Leman* adlı romanında annesinden kızına tevarüs eden iftetsizliği ele almıştır. Leman'ın annesi Nebire Hanım, kocası öldükten sonra kadınlar arasında çalgı ayinleri düzenlemiştir. Eve gidip gelen kadınları, kendi çocuklarına, akrabaları olarak tanıtmıştır. Ayrıca Ramiz Efendi adında bir adamla da sevişmektedir. Nebire Hanım'ın ahlaksızlıkları roman içinde açık açık tasvir edilmemiş, sadece parantez içinde ünlem işareti ile ima edilmiştir. Nebire Hanım öylesine azgın bir nefse sahiptir ki evinde misafir olarak kalan oğlunun arkadaşı Ferit'in bile yatağına girer ve ona, “Leman'ı senin için hazırlıyorum, fakat arada, sırada benim de gönlüm hoş olmasın mı?” (*Leman*, s.52) der. Fikrini kızı Leman'a da söyleyen Nebire Hanım, kızına durumu açıklarken “Müşterek'ül menfaa bir izdivaç!” (*Leman*, s.57) ifadesini kullanır. Bu ifadeye göre Nebire Hanım, kızıyla evlenecek adamı ortak kullanacaklarını ima eder.

İşte böyle bir annenin kızı olan Leman da kısa bir süre sonra annesi gibi olur. Leman, evin cariyesi Füsûnsaz ile gece yarılarında kendi odasında sevişir. Sevişmeler hemen hemen her gece yapılır. O, Füsûnsaz'la seviştikleri esnada bekârdır. Ferit, Nebire Hanım'dan çift taraflı sevişme garantili evlilik teklifi almasına rağmen buna sıcak bakmaz. Fakat yakın arkadaşı Servet'le sohbet ederken onun evlenme isteğinde olduğunu öğrenince ona Leman'ı önerir. Servet'in annesi ve babası yoktur. Sadece Piraye adında dul bir ablası vardır. Servet, Leman'la

evlenme isteğini ablası Piraye'ye açar. Piraye, Leman'a görücü gider. Nebire Hanım damadını içgüveyi olarak alacağını söyler ve Leman'ın halayığı Füsûnsaz'ın da onlarla olacağını belirtir.

Servet ile Leman evlenirler. Bu evlilik Füsûnsaz'ı çok derinden etkiler. Füsûnsaz, gündün güne sararıp solmaya başlar. Leman, onun hastalanmasını kardeşi Ömer'e duyduğu aşka bağlar ve onları evlendirir. Ancak evlendikten sonra dahi Füsûnsaz'da herhangi bir iyileşme olmaz. Füsûnsaz'ın durumu her geçen gün daha da kötüye gider. Bu sebeple Heybeliada'ya taşınırlar. Burada bir süre iyi olan Füsûnsaz tekrar hastalanır ve ardından ölür. Bunun üzerine Ömer de intihar eder. Ömer'in ölmesi üzerine Nebire Hanım felç geçirir.

Bütün bu ölümler ve hastalıklar Leman'da hiçbir olumsuz etki yapmaz. O, kendine yeni bir lezbiyen arkadaş aramaktadır ve bunu kısa sürede bulur. Evin güzel hizmetçisi Eleni'yi gözüne kestirir. Eleni, "Leman'a, pek ihtiras-perver, pek iştiha-âver görün[ür]." (*Leman*, s.146). Füsûnsaz'ın yerine Eleni'yi geçirmek onu çok üzse de şehvetinin esiri olduğu için bu duyguya karşı koyamaz. Kocasından ve annesinden izin alıp Eleni'yle geziye çıkarlar. Buldukları kuytu bir köşede saatlerce sevişirler. Sevişme dönüşünde annesi ölür. Servet'in ablası Piraye onların yanına taşınır. Romanda Eleni'yle kocasını aldatan Leman'ın onunla ilişkisi sadece birkaç satırda tasvir edilir. Eleni bir hizmetçi olduğu için onun düşünceleri romanda ele alınmaz. O, bir nevi Leman'ın seks kölesidir.

Servet bir gün tesadüfen eski dostu Ferit'le karşılaşır. Onu evine davet eder. Leman evinde eski sevgilisi Ferit'i görünce heyecanlanır. "Şimdi, bilmem, kaçınıncı defa Leman'ın âmâk-ı kalbinde, bu sevimli Ferit için bir heves, bir ihtiras-ı mecnûnâne tutuşuyordu." (*Leman*, s.157). Leman içinden böyle düşünmesine rağmen bu duygunun üzerinde çok durmaz. Çünkü hissettiklerini kuvveden fiile geçirecek mekân yoktur. Fakat romancı onu da kurgular. Servet'e yurtdışında olan bir arkadaşından telgraf gelir. Arkadaşı, Servet'e İstanbul'a geleceğini söyler ve ondan kendisini karşılamasını ister. Ablası da Haydarpaşa'da bir arkadaşını ziyaret etmeyi arzulamaktadır. Ferit odada uyumaktadır. Servet arkadaşına güvendiği için evden çıkar.

Leman şöminenin karşısında içtiği konyakla yavaş yavaş kendinden geçerken Ferit uyanır ve odaya gelir. Leman istifini bozmaz. Hizmetçi, Ferit'in kemen-

çesini yanına koyar. İçki ve müzik refakatinde sermest olan Leman, Ferit'e iyice yaklaşır. Ferit onun ayaklarından başlayarak bütün vücudunu yoklamaya başlar. Ayaktan başlayan öpücükler "her ukde-i hicab"ı (*Leman*, s.165) kaldırır ve böylece ihanetin ikinci perdesi de oynanır.

Servet eve döner. Arkadaşıyla içki içmeye başlarlar. Ferit onu iyice sarhoş eder ve yatağına yatırır. Kendisi Leman'ın koynundadır. Ferit uyanınca karısını yanında bulamaz. Evin her yerini arar. Son olarak Ferit'in kaldığı odaya girince acı gerçekle karşılaşır. Odasına dönüp silahını alır ve her ikisini de vurur. Polis Servet'i tutuklar. Bunun üzerine Piraye de ölür. Mariyanko ile Eleni, "Bunun böyle olacağı belli idi." (*Leman*, s.167) der gibi birbirine bakar ve roman biter.

4.1.4.4. Nedâmet Bir Şairin Ser-Nüvişti⁴⁵⁵

Mehmet Celâl'in *Nedâmet Bir Şairin Ser-Nüvişti* adlı eserinde şair olan bir gencin eşi tarafından aldatılması olayı dramatik bir tarzda ve mensur şiir tadında anlatılır. Roman kahramanı şair, âşık olduğu kızla evlenerek mutlu olacağını düşünmektedir. Evlenirler. Ancak şair evlendikten kısa bir süre sonra karısının süse, roman okumaya ve Kâğıthane gibi mesire yerlerini gezmeye aşırı merakı olduğunu görür ve büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Buna rağmen yine de eşini mutlu etmek için çırpınır. Bir süre sonra bir de bebekleri olur. Karısı, çocuğuna kendi bakacağı yerde onu hizmetçiye emanet eder. Gerekli ilgiyi görmeyen çocuk, fazla yaşayamaz ve ölür. Kadın, çocuğun ölümünün ardından sadece iki gün ağlar. Birkaç gün geçince tekrar Kâğıthane'ye koşar. Çocuğunun ardından ne Kur'an okur ne de dua eder. Şair bu duruma içerlediğini süslü ifadelerle bildirir.

Şair, karısının süse ve gezmeye düşkünlüğü yanında sigara içmeye ve roman okumaya da iptilasını eleştirir. Ona göre romanlar ahlaksızlıklarla doludur. İffetli bir kadının roman okuması doğru değildir. Çünkü romanların kapağını çevirir çevirmez yüz kızartıcı sahnelerle karşılaşmaktadır. Şair, karısına etkileyici hikâyeler okumasına, santimental şiirler söylemesine karşın karısının tepkilerinin gevşekliğine ve beklediği tepkileri vermemesine de sızlanır. Anlatıcı romanda

⁴⁵⁵Mehmet Celâl, *Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti* (İstanbul: Meşrutiyet Matbaası, t.y.). Alıntılar bu kitaptandır. Fatih Andı eserin basılış tarihini 1912 olarak verir. (*Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl-Hayatı Görüşleri Şiirleri*, 167).

Malumat ve *İrtika* gibi dergilerde çıkan yazılara, Fransızcadan çevrilen romanlara atıflarda bulunur. Fransız edebiyatından şair ve yazarların kadınlar hakkındaki görüşleri dile getirilir. Eserin geneli hitabet, ağlama, sızlanma, içlenme ve dertlenmelerle doludur.

Şair, karısının kendini aldattığı düşüncesine kapılır ve buna çok üzülür. Onu asıl yıkan ise eşinin kendisini sevmediğini kaynanasından duyması ve karısının başka bir kadınla onu aldatmasıdır. Bu bir lezbiyen ilişkidir ve karısı bunu inkâr etmez.

“Talih bizi muğfel parmaklarıyla okşarken, sana, senin kadar yakın olan bir kadın hakkında acı, dehşet-engiz bir rivâyet başladı:

Darbe; gayr-i kâbil-i mukâvemet idi, o büyük salonların geniş tavanları başıma yıkılır zannettim!.. Gayet itidâl-i demle gece sana bu rivâyeti açtım. (...)

Sonra o kadının bir hanımla münasebeti işitilerek, bu rivâyetler —çorap söküğü gibi— temâdî etmeye başladı.” (*Nedâmet Bir Şairin Ser-Nüvişti*, s.21-22).

Şair, eşinin başka bir kadınla seviştiğini ima ettikten sonra daha çarpık ve çoklu bir ilişkiden yani bir nevi grup seksten de bahseder. O, karısının kendini aldatmasının delilini geçmişte yaşadığı bazı olayları hatırlayarak anlamıştır.

“Bilmem herkes için de böyle midir? Benim nazarımda hakikat birdenbire inkişâf etmiyor: Yavaş yavaş anlıyorum, ki bu rakîb-i denâetkâr ile Yeni Bahçeli hanımın ve bu hanımın refika-i şefikasının (!) bir münasebeti vardır. Bunlar, öyle garip, öyle acı münasebetlerdir ki bu münasebetlerdeki muammâları “Ser-Nüvişt-i Şâir” muharririnin “Kevser” unvanıyla yazdığı bir hikâyeye halletmiştir!.” (*Nedâmet Bir Şairin Ser-Nüvişti*, s.54).

Eşinin başka bir kadınla cinsel ilişki yaşadığını söyleyen anlatıcı, roman içinde “Pakize” (*Nedâmet Bir Şairin Ser-Nüvişti*, s.60) ismini de parantezli ünlem işaretiyle verir. Pakize, Ahmet Rasim’in *Ülfet* romanında lezbiyen olarak anlatılan kadındır. Romanda dönemin diğer birtakım eserlerine de bu şekilde atıflar mevcuttur.

Şairin karısı sadece lezbiyen ilişki ile yetinmez. O biseksüel bir kadındır. Kocasını başka bir erkekle de aldatır. Bu adam bazı günler onların evinin önünden öksürerek geçer. Şair, adamın hareketinden şüphelenip onu karısına sorarsa da ondan tatmin edici bir cevap alamaz. Şair, kaynanasının evinde yapılan yemeği beğenmediği için kaynanası tarafından evden kovulur. Arkasından da evin anahtarları başına atılır. Bu anahtarlar şair için karısının gayrimeşru ilişkilerinin açığa

çıkmasını sağlar. Kafasına atılan anahtarların içinde karısının sandığının anahtarı da vardır. Şair, eve gidip karısının sandığını açınca ona kendisinin almadığı değişik birçok hediye bulur. Bu, ona göre aldatılmanın diğer bir delilidir.

“Sonra düşündüm, ki ihvanımdan birinin evinde kaldığım gecenin sabahında, erkence eve geldiğim zaman, hizmetçi kız, lüzumsuz bir telaş göstermişti.

Sen karyolanın içinde, yüzün kıpkırmızı olmuş gözlerinin altı çürümüş, saçların karmakarışık oturuyor, bana şaşkın bir nazarla tebessüm gösteriyordun!..” (*Nedâmet Bir Şairin Ser-Nüvişti*, s.30).

Şair daha sonra vapurda rakibiyle karşılaşır da ona herhangi bir tepki göstermez. Onun için elini kirletmeye değmeyeceğini düşünür. Bu olaylar üzerine boşanma gerçekleşir. Ancak romanda çiftin nasıl boşandıklarına dair ayrıntılı bilgi yoktur. Her ikisi de ikinci evliliklerini yaparlar. Karısı ikinci eşini de aldatır. Çünkü huylu huyundan vazgeçmez.

4.1.5. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri

4.1.5.1. Mehcûre

Mehmet Vecihi Efendi'nin ikinci romanı *Mehcûre*'de aldatma olayı vardır. Mehcûre ve Mükerrerem evlenir. Evliliklerinin ilk yıllarında çok mutlu olan çiftlerin durumu Akif Efendi'nin ölümünden sonra tamamen değişir. Evin büyüklerinin ölmesi Mükerrerem'in yaşantısında değişikliklere neden olur. Kayınpederinin ölümünden sonra denetimsiz kalan, düzensiz bir hayata açılan Mükerrerem, ekonomik düzenini de kaybederek israfa başlar. Mükerrerem, arkadaşlarıyla eğlence için gittiği Kâğıthane'de Rana adlı bir kadınla karşılaşır ve aralarında ilişki başlar. İlişkinin başladığı mekân Yeni Bahçe Çayırı ve Çırpıcı Çayırı'dır. Rana esasen bir aşüftedir, çok cilvelidir ve şeytan tynetlidir:

“Âkil Efendi namında kemal-i safiyetinden naşi isminin müsemmasıyla dövüşürcesine makûs sade-dil bir zatın kerimesi fakat mahiyet itibariyle şeytanın mahsul-i gayreti denilecek kadar melun yani hannasın insan kıyafetine girmiş bir hayal-i cesimesi idi. On sekiz yaşında gelin olmuş, tabında mevcut olan hırs-ı şehvet saikasıyla zevcini bir zevç değil fakat bir baziçe-i heves olmak üzere pek ziyade sevmiştir. Ancak o muhabbetin bile zaptına muktedir olamadığı bazı harekât-ı na-hemvârı —ki namuskâr bir erkeğin daire-i kabulünden hariç idi— tehhülünün birinci senesi nihayet bulmadan zevci tarafından ret ve tatlik olunup pederinin hanesine avdetine sebebiyet verdi.” (*Mehcûre*, s.184).

Rana, on sekiz yaşında severek evlenmesine rağmen kocasını aldatması sebebiyle kocası onu boşamıştır. İffetsizliği herkes tarafından malum olan Rana'ya babası sahip çıkmıştır. Âkil Efendi adına muhalif olarak saf olması sebebiyle kızını kocasından boşanma hususunda haklı bularak onun ahlaksızlığına inanmaz. Âkil Efendi'nin tavrını eleştiren Mehmet Vecihi Efendi, kızın kötü yola düşmesinde babasının safdil tavırlarının etken olduğunu birkaç yerde yineler. Âkil Efendi'nin ahlaka uygun olmayan bir olaydan sonra kocası tarafından terk edilen kızına sahip çıkması, Mehmet Vecihi Efendi tarafından doğru bulunmaz.

Boşanma olayından sonra çevreye yayılan kötü şöhretinden dolayı Rana'ya bir daha görücü gelmez. Rana bu sebeple kocayı yine kendi yöntemiyle bulmaya çalışır. Mükerrerem'i ayartmasının ardında onun "taht-ı nikâhına girmek" (*Mehcûre*, s.199) arzusu vardır. Rana, Mükerrerem'in evli olduğunu öğrenince bütün dikkatini Mükerrerem'i eşinden ayırmaya verir. "Kadının dereke-i mahiyetini anlatmak için yalnız şunu arz etmek kâfidir ki Mükerrerem'in müteehhil ve bâhusus iki evlat babası olduğunu işittikten sonra eski hareminden vaz geçirmek için dünyada ne kadar çare varsa hepsini düşündü." (*Mehcûre*, s.202).

Rana, Mükerrerem'i eşinden ayırmak için "işve ve hırâmını" arttırarak onu kendine daha fazla bağlar. Ona iyice bağlanan Mükerrerem, evi ihmal edip elinde avucunda ne varsa Rana'ya sarf etmeye başlar. Ekonomik açıdan çöküşe doğru yuvarlandığı için pansuman bir tedbir olarak evdeki hizmetçileri işten çıkartır. Bu nedenle ev işleri Mehçûre'ye kalır. Böyle bir durum Fatma Aliye'nin *Ûdi* romanında da görülür. Rana'dan sonra işrete daha çok saplanan Mükerrerem, her akşam eve sarhoş gelmektedir. Mehçûre bir gün yerde bir kâğıt parçası bulur. Kâğıtta, "Evet. İhtiyarım elimde değil. Bir ateş içindeyim." (*Mehçûre*, s.166) yazılıdır. Mehçûre, kâğıtta yazanlara başlarda bir anlam veremez. Ama içine şüphe düşer. Mükerrerem'in sarhoş olduğu bir akşam Mehçûre onun dolabını kurcalar. Dolapta bir sürü aşk mektubu bulur. Mektubu yazanın Rana adında bir kadın olduğunu öğrenir. Mükerrerem, eşine Rana ile evleneceğini söylemeye hazırlanırken Mehçûre hastalanarak yatağa düşer ve eşinin Rana ile evlendiğini duyduktan sonra ölür.

Mükerrerem, Mehçûre'nin öldüğünü Rana'ya bir müjde olarak haber verir. Rana sevinçlidir. Ancak Mehçûre'nin çocukları hâlâ evde durmaktadır. Rana anneleri ölen çocukları sürekli dövmekte, her fırsatta onları azarlamakta, itip kak-

maktadır. Çocuklar durumu babalarına şikâyet ettikleri zamansa Mükerrerem, Rana'yı haklı bulmaktadır. Hikmet, Enise'den yaşça büyük olması sebebiyle etrafta dönen dolapların farkındadır. Zaman zaman babasıyla duruma dair konuşmaları olsa da Mükerrerem, onu her fırsatta avutmaya çalışmaktadır.

Ranâ bu arada Mükerrerem'den bıkip mesire yerlerine yeniden gitmeye başlar. Kocasından izin almadan sürekli gezmelere gider. Eşinin itirazlarına, karşı saldırıyla mukabele eder. Mükerrerem'in ise bu kadına karşı âdeta nutku tutulur. Ona ölümüne bağlıdır. Zaman zaman evden ayrılıp gittiğini öğrenen Mükerrerem, bir gün onu takip eder. Bir eve girdiğini görür. Evin sahibinin kim olduğunu, evli mi bekâr mı olduğunu sorar, öğrenir. Rana bir süre sonra Mükerrerem'den sıkılmış, ona kötü davranmaya başlamıştır. Rana kocasının onu boşaması için elinden geleni yapmasına rağmen bunda başarılı olamamıştır. Çünkü sevgilisi Rıfkı ile evlenmek arzusundadır. Rıfkı Bey yirmi sekiz yaşında bir kâtiptir vr duldur. Rana, Rıfkı ile çok gizlemeden sevişerek kocasını aldatır. Böylece ilk karısının ölmesine neden olan Mükerrerem ona yaptığıının karşılığını Rana'dan görür.

Hikmet bir gün okuldan eve erken gelince evde yabancı bir adamla Rana'yı birlikte görmüştür. Bunun üzerine Rana çocuğu dövüp onu kapıya atmış, çocuk da izbe bir evde saklanmıştır. Durumu ve yaşadıklarını babasına anlattığı zaman Mükerrerem ona inanmamıştır. Hikmet evde Rana'nın yanında da aynı şeyi tekrarlayınca Rana kıyameti koparmış, Mükerrerem ise çocuğun lafına inanmaması gerektiğini ona söylemiştir. İyice yalnızlaşan ve sahipsiz kalan Hikmet, “kardeşinin besleme verilmesi” tavsiyesinde bulunan bir not yazarak evi terk etmiştir. Mehmet Vecihi Efendi, çocukların geleceğinin *Hikmet* adlı romanda anlatılacağını bildirir.

Rana boşanma hamlelerinde başarılı olamayınca son çare olarak evi terk edip babasının evine gider. Bütün birleşme çabalarına rağmen tekrar eşini göremeyen Mükerrerem kendi canına kıyarak ölür. Böylece cezasını kendi eliyle bulmuş olur. Bu romanda Mükerrerem'le aynı safta yani kötülerden olan Rana ve Rıfkı ise cezalarını *Hikmet* romanında bulacaktır. “Bugüne kadar böyle bir vak'a-i dilsûza sebep olmakta gönlünü azade bırakan Mükerrerem'i yine kendi gönlü yüzünden kendi eliyle cezalandırdığı gibi timsâl-i ibret olan cism-i metini de o odanın vasa-tında enzâr-ı itibara arz eyledi.” (*Mehcûre*, s.539).

4.1.5.2. Müjgân⁴⁵⁶

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Müjgân* romanı, yaratılıştan kötü bir karakterde olan Müjgân'ın kocasını aldatmasını anlatır. Müjgân, Hâki Bey namında çok zengin bir adamın kızıdır ve doğuştan kötü bir karaktere sahiptir. Mihri'nin babası bir tüccardır ve mal almak için İstanbul'a gelmiştir. Mihri de bu vesileyle babasıyla İstanbul'a gelmiştir. Şem'i Efendi onları evine davet eder. Şem'i Efendi, Mihri'nin eğitim için İstanbul'da kalması teklif edilir. Bunun üzerine Mihri eğitim için İstanbul'da kalır. Çok başarılı bir eğitim hayatı geçirir. Hâki Bey eğlenceye fazla düşkün olmasa da ara sıra arkadaşlarını evine davet etmektedir. Davetlerden birine Şem'i Efendi oğulluğu Mihri'yi de götürür. Mihri'yi bu esnada gören Müjgân, onu çok beğenir ve onunla evlenmek için büyük çaba harcar.

Müjgân'ın annesi ve babası "ahlâk-ı hasene" (*Müjgân*, s.30) sahibi olmalarına mukabil Müjgân onların tam tersi bir fitrattadır. Mehmet Vecihi Efendi, güzel ahlaklı bir aileden Müjgân gibi ahlaksız, serbest tavırlı ve merhametsiz bir karakter yaratabilmek için onu "cibillet nokta-i nazarından lânete seza bir mahlûk" (*Müjgân*, s.35) olarak vasıflandırır. Burada romancı çocuğun karakterini belirleyici rol oynayan aile ve terbiye unsurunu dikkate almaz, onun karakterinin yaratılıştan gelen özelliklerden ötürü kötü olduğu vurgular. *Harabe* romanının Mesut'u da doğuştan böyle bir karaktere sahiptir. Müjgân'ın Mihri'yi görüp beğenmesi ve ona sahip olma isteği duyması sonucu düğün yapılıır. Eserde düğünün olduğu günün tasviri gökyüzünün "kara bulutlarla mestûr olduğu karanlık bir geceye" (*Müjgân*, s.129) benzetilmiştir. Böyle bir tasvirle evliliğin feci bir evlilik olacağı ima edilmiştir.

Hâki Bey'in vefatı ve ardından Mihri'nin, onun İstanbul dışında kalan mirasını kontrol için gitmesi Müjgân'ın hareket alanını genişletir. Müjgân, Kethüda Kadın'la birlikte İstanbul'un mesire yerlerinde gezintilere çıkmaya başlar. Kethüda Kadın menfaatçidir ve para için her türlü kötülüğü yapabilecek tıynettedir.

"Gezdiği yerlerde her müsâdif-i nazarı olan erkeğin güyâ ezeli bir âşinası idi. O derece ki —yüzüne cilt yerine ayna kaplanmış da atf-ı nigâh eyleyen ne hal ibrâz eder-

⁴⁵⁶Vecihi, *Müjgân* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1897). Eser İkdâm gazetesinde tefrika edildikten sonra roman olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

se onda da aynı hâl nümâyân olurmuş gibi— intizâmına fevka't tasvir itinâ edilmiş bir ziynet-i mükemmele içinde —seng-i mezar nakşı gibi— mestûriyetin mahiyeti ile taban tabana zıt olan sabahat-i sûriyesini görüp de mültefitâne daha doğrusu nabemehâl olduğu için mecnûnâne tebessüm gösterenlere karşı kendisinde de derhâl kabûle delâlet eder bir reng-i ibtisam görülürdü.” (*Müjgân*, s.246-247).

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi Müjgân baştan ayağa şehvet olarak tasvir edilmiştir. Müjgân'ın gittiği mesirelerde en çok dikkatini çeken adam Burhan Efendi'dir. Burhan Efendi, Müjgân'ın kızı Mesude'nin nişanlısı Nevzat'ın babasıdır. Bu vesile ile Müjgân kendisini tanımayan Burhan Efendi'nin etrafında daha rahat gezinebilmektedir ve kendini ona göstermek için sürekli Burhan Efendi'nin dükkânının önünden geçer. Her geçişte işveli bakışlarla onu kendine ram etmek ister. Burhan Efendi bir gün dostu ve büyük dünürü Hâki Bey'in arabasını kapıda görünce içinde kim olduğuna bakar. Baktığı zaman Müjgân'la göz göze gelir. Bu göz göze geliş ve tebessümler Burhan Efendi'de ilk etapta fazla bir etki bırakmaz. Ancak Müjgân ilk fırsatı yakalamıştır ve onu elde etmek için her çareye başvuracaktır.

Müjgân'ın bu işte en büyük yardımcısı Kethüda Kadın'dır. Onun karakterini “hançer gibi can yakmaktan başka bir şeye alet” olarak tarif eder. Kethüda Kadın menfaati için bir yuvayı yıkmaktan dahi çekinmez. Müjgân, Kethüda Kadın vasıtasıyla Burhan'a mektuplar gönderir. Mektuplarda kızı Mesude'yle Burhan'ın oğlu Nevzat Bey'in evlilikleri meselesinin konuşulması gündeme getirilir. Evlilik için Müjgân'ın kocası Mihri'nin dönüşünü bekleyen Burhan Efendi, kadının gerçek niyetini anlayamaz. Bunun üzerine Müjgân niyetini açık açık söyleme fikrine düşer. “Bir taraftan herifin gabâvetine nazaran Müjgân'ın aklınca makul zannelediği bin türlü hile ve desâyis ile anlatmak istediği maksadı doğrudan doğruya kendisine söylemekten başka çare olmayacağı katiyen tebeyyün eylemişti.” (*Müjgân*, s.400). Bir evde Kethüda Kadın ile Burhan buluşur. Müjgân orada olmasına rağmen görüşmeye inmez.

“Öyle melun bir maksadı kethüdaya ve hatta Burhan'a kadar ifşa etmekten çekinmeyen Müjgân âfeti tarik-i hıfz ve vikâyesinden agâh olmadığı kadar ve haysiyet-i mutasavveresini Kethüda gibi bir mahremi nezdinde dahi muhafazaya mecburiyet gördüğü için...” (*Müjgân*, s.421).

İçindeki şehveti ilk etapta kimseye belli etmek arzusunda değildir. Bu şekilde Burhan Efendi’de ona karşı bir heves uyanma ihtimali artacak, böylece Müjgân, niyetine daha kolay ulaşacaktır.

İkinci görüşmede Müjgân amacına ulaşmıştır. Dünürü olacak Burhan Efendi’yi aldatma günahına ortak ederek mutlu olmuştur. Burhan Efendi ile sevişmek için buluştukları evde onun “kırıla, döküle söylediği sözler, gösterdiği tavırlar” Müjgân’ın iştiyakını arttırmıştır. Çünkü Burhan Efendi onun her yönden dengidir.

“Şahsen son derecelerde güzel gördüğü Burhan’ı tab’an ve hâlen daha güzel görmeye başladı. Bâhusus birincisi mahremiyet-i meşrûası bulunmamak, ikincisi kendi fiil-i merdûduna iştirak göstermek gibi iki de hassası var. Artık Burhan Efendi’den ziyâde şâyân-ı muhabbet bir adam tasavvur olunabilir mi?..” (*Müjgân*, s.430).

Onların buluşması gınahta denklik olarak değerlendirilir. Suç işleyen her iki kanadın da aynı şekilde kendi eşlerini aldattığı vurgulanır. Müjgân hayalini kurduğu arzuya çok uygun bir sevgili bulmuştur. O, Kethüda ile konuşurken bu ilişkideki asıl düşüncesini açıklar:

“—Ben kocamdan ayrılıp da Burhan Efendi’ye varacağım demiyorum. O da evli adam. Bununla beraber ihtimal ki ben nasıl kocamı terk ediyorsam o da karısını terk eder de beni alır. Ben de o vakit ona varırım. Fakat bu iş için şimdiden pek kat’i bir kararım yok! Yalnız o herifin tahakkümünden, emrinden kurtulmak isterim. Sonrası sonra düşünülecek şey!” (*Müjgân*, s.447-448).

Kethüda Kadın Burhan’ın Müjgân için evini barkını terk edip etmeyeceğini sorduğunda Müjgân’ın cevabı Kethüda’yı bile şaşkına çevirir. Müjgân, “Ben mutlak Burhan’a varacak değilim. Dedim ya? Olursa olur. Olmazsa ben serbest kalırım. Vesselam.” (*Müjgân*, s.449). Müjgân, Burhan’ın onunla evlenmeyip karısını boşamaması durumunda hiçbir tereddüt göstermeden serbest kalma fikrini açıklar. Amacı şehvetini istediği şekilde teskin etmek ve onunla serbest ilişki yaşamaktır.

Aldatma ve gizli ilişki olayı Müjgân’ın kızı Mesude tarafından öğrenilir. Mesude olayı babasına haber verir. Bunun üzerine Müjgân’ın istediği ayrılık gerçekleşir. Ama bu ayrılık Müjgân’ın hiç beklemediği şekilde vuku bulur. Mihri, karısının Burhan Efendi’ye aşk ifşalarını yazdığı mektubu Mesude vasıtasıyla Kethüda Kadın’ın odasından almıştır ve mektupları karısının yüzüne çarptıktan sonra Mesude ile beraber evi terk etmiştir. Mihri giderken Müjgân’ın hayalini

kurduğu boşanma yazısını da yazmıştır. “Müjgân’a hitaben lâzım gelen mufaraka-nâmeyi yazıp kızla beraber köşkten çıktılar. Müjgân kızın işten haberdâr olduğuna vâkıf olmadığı için o hâli görünce şaşırıldı. Bunun tafsilatı âtide “*Mesude*”de görülebilir.” (*Müjgân*, s.713-714).

4.1.5.3. Hikmet yahut Mehcûre’nin Kısım-ı Sânisî⁴⁵⁷

Mehmet Vecihi Efendi, *Hikmet yahut Mehcûre’nin Kısım-ı Sânisî*, *Mehcûre*’nin devamıdır. Romanda eşinden boşanan Rana yeni evlendiği eşinden kaba muameleler görmesine rağmen kocasını aldatmaktan geri durmaz. Başkalarıyla zina ederken kocası tarafından yakalanır ve öldürülür. Mehcûre’nin çocukları Enise ve Hikmet babalarının ölümünden sonra besleme olarak Bahai Efendi konağına verilir. Bahai Efendi zengin ve mülayim bir adam olup dört defa evlenmesine rağmen bu evliliklerden doğan tüm çocukları öldüğü gibi eşlerini de kaybetmiştir. Hikmet ve Enise’yi besleme olarak evine götüren Bahai Efendi, ömrünü ticaretle geçirmiş ve ahlaklı, dürüst bir adamdır. Kader bu adamı eşleri hususunda üst üste denemiştir.

“Dört defa tehhül etmiş, dünyaya onu müteceviz evladı gelmiş iken en küçükleri olan “Münire”den başka cümlesi evân-ı tufuliyetlerinde terk-i hayat eylemişlerdi. Refikalarından ise ikisi daha genç iken çocuklarına hemrah olmuşlar, üçüncüsü görülen bazı su-i ahvali üzerine tatlik olunmuş, binaenaleyh son zamanlarında Bahai Efendi’nin yalnız Münire’si ile Münire’nin validesi olan dördüncü hareminden başka kimsesi kalmamıştır.” (*Hikmet yahut Mehcûre’nin Kısım-ı Sânisî*, s.14-15).

İlk iki eşi ölen Bahai Efendi, üçüncü eşini “sû-i ahvali” sebebiyle boşamıştır. “Sû-i ahval” kavramı içine huysuzluk girebileceği gibi, aldatma veya gözünün dışarıda olması da dâhil edilebilir. Ancak romanda bu durum açıklanmamıştır. Bahai Efendi birkaç defa evlenmesine rağmen ilk eşini asla unutmaz. “Aradan belki yirmi sekiz otuz sene geçmiş olduğu halde ilk haremimi rüyada görmeden geçirdiği bir hafta, ilk haremî için ağlamadığı bir ay görülmemişti.” (*Hikmet yahut Mehcûre’nin Kısım-ı Sânisî*, s.15-16). Mehmet Vecihi Efendi bu ifadelerle mutlu-

⁴⁵⁷Vecihi, *Hikmet yahut Mehcûre’nin Kısım-ı Sânisî* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1897). Bu eser *İkdâm* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak da basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

luğun çok eşte değil, sevilerek alınan tek eşte olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır.

Bahai Efendi'nin dördüncü karısından olan bir kızı vardır. Son karısı Naime, Çerkez asıllı bir kadındır ve hayatta çekmediği çile ve ıstırap kalmamıştır. Ancak Naime saadete erişince çektiği çilelerden ders alıp iyi insan olacağı yerde daha kötü bir kimliğe bürünmüştür. Naime'nin kızı Münire de annesi gibi kötü huyludur. Münire konuşmaya başladığı zaman “gel” yerine “kör ol” ve “canın çıksın” (*Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısm-ı Sânisî*, s.23) gibi kelimeler öğrenmiştir. Yani armut dibine düşmüştür. Burada çocuk eğitiminde annenin önemi vurgulanmıştır.

Bahai Efendi konağında Naime ve annesinin eziyetlerinden bıkan besleme çocukları Cazip Bey evine davet eder. Cazip Bey onların hikâyelerini çocuğundan öğrenmiş ve bundan çok etkilenmiştir. Cazip Bey aslen Edirneli bir ailenin çocuğudur. Babası ölünce onun işleri Cazip Bey'e kalmış, o, ahlakı ve çalışkanlığı sayesinde kısa sürede zengin olmuştur. Eşi Nazende Hanım'la beş yıl görüşüp karşılıklı bir aşk yaşamış ve bunun sonucunda on sekiz yaşındayken evlenmiştir. Cazip Bey ailesi çok mutlu bir ailedir. Cazip Bey'in kızı olan Âkile, Hikmet'in sınıf arkadaşıdır. Hikmet'in güzel ahlakı nedeniyle kızıyla onu evlendirmek isteyen Cazip Bey, durumu karısıyla paylaşarak onları evlendirmeye karar verir. Aynı okula devam eden, evde derslerini birlikte yapan bu çocuklar büyüdüleri zaman evlendirilerek mutlu bir aile teşkil ederler. Enise de Mahir adında bir adamla evlenir. Cazip Bey ve eşi peş peşe ölür. Hikmet ve Enise ömürlerinin sonuna kadar koca ve karılarıyla mutlu yaşarlar.

Rana, daha önce *Mehcûre* romanında anlatıldığı gibi tertiplemediği boşanma oyunu sayesinde Mükerrerem'den başarı ile kurtularak Rıfkı ile evlenmiştir. “Şer'an mürûru lâzım gelen müddet-i muayyene geçtikten sonra hemen ikinci hafta içinde nikâh ve ertesi hafta dahi cemiyet icra olun[ur].” (*Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısm-ı Sânisî*, s.83-84). Rıfkı zengin bir ailenin çocuğudur. Hırçın ve kavgacı bir karaktere sahiptir. Evliliklerinin üstünden üç ay geçince Madam Bovary sendromu yaşamaya başlayan Rana, Rıfkı'dan da bıkmış, istediği gibi hareket edemediği için evlilikten sıkılmaya başlamıştır. İzinsiz olarak babasının evine gittiği için Rıfkı tarafından “yataklara serinceye kadar tepele[nmiştir].” (*Hikmet yahut*

Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî, s.108). Rana daha önceki iki kocasından görmediği bu muamele karşısında şaşkına döner. Kocasına itiraz etmeye kalkışırsa da yaptığı her teşebbüs darbe olarak ona geri döner. Kurduğu tüm planlara, oynadığı tüm oyunlara rağmen Rıfki, Rana'yı boşamaz. Ancak Rana özlemini çektiği eski aşüftelik günlerine dönmekte gecikmez. Gizli gizli eşini başkalarıyla aldatmaya devam eder. Rıfki, kahvehanede tesadüfen Rana hakkında duyduğu şayialardan şüphelenip onu takip eder. Rana, Hadi Bey adında bir adamla birliktedir. Hadi Bey'in kardeşi Raci ile de Münire sevişmektedir. Rıfki sevgililerin bulunduğu mekânı basarak Rana'yı öldürür. Kendisi de hapishaneye girer. Aldığı yaralar sebebiyle hapishanede o da ölür. Dolayısıyla Mehçûre'yi ölüme gönderen Mükerrerem'den sonra Rana ve suç ortağı Rıfki da belalarını bulurlar.

4.1.5.4. Feryat

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Feryat* romanında karısını birden çok kadınla aldatan, evin selamlık dairesini eğlence mekânına çeviren bir kahraman vardır. Bihruz, kayınpederi ölene kadar evine ve eşine sadıkken kayınpederinin ölümünün ardından evde birtakım değişiklikler yapmaya başlar. Önce evin eski hizmetkârlarını işten çıkarıp onların yerine yeni hizmetkârlar alır. Alınan hizmetkârlar genel olarak erotik hislere hitap eden kişilerden seçilir.

“Gelenler meyânında sinni yirmiye mütecâviz hüsnü celb-i şehvete gayri müstait bir tanesine tesadüf olunmazdı. Kendi gözümden kıskandığım kendi aguşumda rahatsız etmekten çekindiğim o nihâl-i nâzenin gözümün önünde, vaktiyle bize surgâh-ı neşat olan ağaç sayelerinde, çemenzarlarda, kameriyelerde hıyâbanlarda ağyar ile teşkil-i bezm eylerdi.” (*Feryat*, s.39).

Nevzat şahit olduğu bu durum karşısında ölmeyi arzulamaktadır. Bihruz neredeyse bulduğu her köşe başında zevk u safa etmekte, eşinin gözü önünde başka kadınlarla zina yapmaktadır. Nevzat'ın olaylar karşısında pasif duruşu Bihruz'u daha da cesaretlendirmektedir. Evde Nevzat'a sahip çıkan, onu anlayan sadece dadısı kalmıştır. Etrafında şehveti okşayan hizmetçiler yetmiyormuş gibi bir de dışarıdan gelen beş adet de rakibi vardır. Bu rakipler sayesinde evin harem kısmı Batıların muhayyel harem tasvirlerine uygun hâle gelir.

“Bir buçuk seneden ziyâde bu hâle sabr u tahammül ettik. O müddet zarfında, dâire-i ıstırabım birbirini müteâkip beş rakibe-i muhabbetin haclegâh-ı ikbâli oldu. Her biri nazarımda bir dîv-i ejderhar idi. Fakat hiçbirine bir şey diyemezdim. Kendilerinden

ahz-ı sâr için bir vasıta-i mahsûsam varsa beyin tab'-ı heveskârı idi. Çünkü iptidâ-yı intisâbında cümlesini rûh-ı muazzezi kadar sevdiği hâlde; en dilâşubu ancak altı ay manzûr-ı iltifat olabilirdi. Hercâi muhabbetinin zevâlini müteâkip daireden tart olunmalarını kendimce bir intikam addederdim.” (*Feryat*, s.43).

Eve getirdiği kadınlara en fazla altı ay kadar ilgi gösteren Bihruz, onları altı aydan sonra bıktığı için evden göndermektedir. Çünkü onlar zevk kadınlarıdır ve işleri bitince gönderilirler. Bihruz sıkıldığı karısı Nevzat'ı boşamayı düşünmez. Çünkü yaşadıkları yalı Nevzat'ın üzerinedir. Üst üste başka kadınlarla gayrimeşru ilişkilere giren Bihruz, bir buçuk sene sonra büsbütün başka âdetler edinmeye başlar. Yalıya bazen haftada birkaç gün uğrarken, bazen de iki hafta hiç uğramaz olur. Bu durumun nedenini soran karısı Nevzat'a da cevap vermez. Bunun üzerine Nevzat dadısıyla Bihruz'u takip etmeye karar verir. Takip sonucunda Haver adlı başka bir kadınla ilişkisi olduğunu, Moda'da bir apartman dairesinde ona ev tuttuğunu öğrenir. Haver daha önce biriyle evlenmiş ve boşanmıştır. Nevzat ve dadısı Bihruz'un bu kadını “akd-i nikâhına” (*Feryat*, s.46) alacağı düşüncesine düşerler. Nevzat durumu bir mektupla kocasına bildirerek kocasının merhametini celp etmek ister. O, aşağıdaki satırlarla Osmanlı'da erkeklere tanınan çok eşlilik hakkını eleştirir.

“Yalnız Haver'e Kadıköy'de bir ev tutup orada nikâh edecek, bazen oraya, bazen yalıya gelip gidecek imiş. Erkekler hareketlerinde muhtar olmak kanun-ı maişet iktisâsından imiş. Binaenaleyh nisvan için takip mesail-i ayıp imiş. Hususuyla ahkâm-ı mevzuanın bir erkeği birkaç zevce sahibi etmeye müsaadesi mebzul imiş. Eğer ben mâni olmak istersem o halde büsbütün mufarakat yüz göstermiş. (...)

Bu son vedia-i baht-ı meşumu bir de daire-i meşruiyete sokarak beni ona mahkûm eylemek fikri bana saik gibi, nüzul gibi intikal eyledi.” (*Feryat*, s.61-62).

Bihruz, Nevzat'ın yazdığı mektuba onu boşamakla tehdit ederek cevap verir. Boşama tehdidi Nevzat'ı çok zor durumda bırakır. Bunun üzerine Nevzat, kocasının ayaklarına kapanarak ikinci bir eş almaktan onu vazgeçirmeye çalışır. O kadar ısrar eder ki Bihruz sonunda bu isteğinden vazgeçer gibi görünür. Ancak bunun için bir şartı vardır. Bu şart, Nevzat'ın üstüne olan yalının Bihruz'un üstüne yapılmasıdır. Bu istek karşısında Nevzat biraz tereddüt geçirdikten sonra istemeyerek de olsa evliliğini kurtarmak için bunu kabul eder. Evin, kocasına tesliminden sonra üç ay daha mutlu yaşarlar.

Bihruz üç ayın sonunda bir gün moralinin çok bozuk olduğunu, Haver adlı kadının onun peşini bırakmadığını söyleyerek bu konuda karısından yardım ister. Bu yardım, Nevzat'ın kadına gidip ona kocasının peşini bırakmasını söylemesidir. Aslında bu, Bihruz'un Nevzat'ı boşamak için kurduğu bir tuzaktır. Kocasının samimiyetine inanan Nevzat, dadısıyla beraber Bihruz'un tarif ettiği eve gider. Onlarla birlikte giden Osman adlı hizmetçi ve onları karşılayan kadın, Haver'i çağırma bahanesiyle gizlice evi terk ederler. Bu arada onlar içeride Haver'i beklerken evin önünde bir kalabalık peyda olur. Kalabalığın içinde polisler de vardır. Kapı çalınır. Evde Nevzat ve dadısından başka kimse olmadığı için kapıyı dadı açar. Kapı açılınca dışarıda kalabalık olduğu görülür. Kalabalığın önünde bulunan bir delikanlı ile Nevzat'ı polisler apar topar alıp karakola götürüp sorgularlar. Güya Nevzat evde bu delikanlı ile basılmıştır. Bu olay üzerine Bihruz karısını boşar.

4.1.5.6. Harabe⁴⁵⁸

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Harabe* romanında aldatma olayları vardır. Mesut çocukken geldiği evde hizmetçi Dilaşub'la sevişmiş ve onunla evlenme hayalleri kurmuşsa da evin kızıyla evlenme fırsatı çıkınca iğfal ettiği kızı yüzüstü bırakarak Nadire ile evlenmiştir. Mesut ve Nadire'nin sonu romanın ikinci bölümünün sonunda özet olarak, başkasından duyulmuş bir haber olarak anlatılır. Mesut kayınpederinin ölümünden sonra evin selamlığını meyhane ve kerhaneye çevirmiştir. Eve Vuslat adlı bir aşüfteyi getirip karısının gözleri önünde onunla oynamıştır. Karısı kocasını vazgeçirmek için her şeyi yapmış ama teşebbüslerinde başarılı olamamıştır.

“Vefatından sonra umûr-ı idare büsbütün Mesut'un elinde kalarak muamelesini bir surette değiştirmiş ki önünü almak mümkün olamamış.

İnsan için, en büyük bir hanedânın bir servet ü yesârını en az bir zamanda mahv u tebâh etmek üzere ne kadar sefahat mümkün ve mutasavver ise cümlesini icra etmiş. Hiçbirinden geri durmamış. Dairenin selamlık cihetini âdeta meygedeye, dar'üt taraba, daha doğrusu fuhuşhaneye döndürmüş, şehrin ne kadar üstat sâzendesi, mâhir sâkisi varsa toplamış, yalnız bununla da kalmamış. En mâhir kumarbazlar, en hânüman-harap aşüfteler için dâire dârü'l ilticâ olmuş.

⁴⁵⁸Vecihi, *Harabe* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899). Eser *İkdâm* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Nadire cezâ-yı amelini mükerreren görmüş. İşin önünü almak için mümkün ve mu-
tasavver olan çârelerin cümlesine tevessül eylemiş. Kabil olamamış.

Nihayet Vuslat isminde bir aşüftenin sevdası Mesut'u büsbütün perişan etmiş. Se-
lamlık dairesi Vuslat'ın âdeta evi olmuş. Nadire Vuslat'ı evden kovmak gibi birkaç
tür türlü tedbire müracaat etmiş ise de netice hâsıl olmamış.” (*Harabe*, s.310-311).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Mesut evin selamlık dairesini kelime-
nin tam anlamıyla “fuhuşhaneye” çevirmiştir. Sadece fuhuşla kalmamış kumar ve
müzik gibi eğlence dünyasında ne kadar aktivite varsa orada icra etmiştir.

Nadire üstünde ne kadar mal mülk varsa hepsini Mesut'a devretmiştir. Na-
dire'nin elinde az bir şey kalmış olması sebebiyle eli kolu bağlıdır. Ekonomik
yetersizlik yüzünden çaresizdir. Kocasının sefahatini engelleyemediği gibi evi
terk de edemez. Bu sebeple hastalanmış, sekiz ay yatalak kalmış, bu esnada Me-
sut'tan devamlı hakaretler görerek vefat etmiştir. Nadire, Hüznî'yi kardeş olarak
görüp onunla evlenmediği ve Dilaşub konusunda Hüznî'yi suçladığı için kendi
sonunu hazırlamıştır.

Nadire'nin cenazesinde bile bulunmayan kocası Mesut, aynı gün Vuslat'la
evlenmiştir. Ancak netice onun için de kötü olmuştur.

“Nadire'nin vefatından sonra Mesut Vuslat'ı almış. Vuslat'la iki sene kadar geçin-
miş. Güyâ Vuslat taht-ı nikâha girdikten sonra seyyiât-ı ahlâkıdan vazgeçmiş. Hâl-
buki hakikatte bulduğu iktidarı daha müsait bir zemin addettiği için evvelkinden bir
kat daha ziyâde icrâ-yı hevesâta başlamış. Vâkıa icraâtını bir zaman Mesut'tan ket-
medebilmiş. Öteden beriden vuku-ı hâli kendisine haber verenler de bulunmuş ise de
havâle-i sem'e itibar etmemiş. Fart-ı muhabbetten karının tekrar seyyiât etmesine
inanmamış.” (*Harabe*, s.312-313).

Namuslu eşini aldatarak ölüme mahkûm eden, Vuslat adlı fahişeye körü
körüne bağlanan Mesut, Vuslat'ın başkalarıyla oynaşmalarını görmemezlikten
gelmiştir. Ta ki onu bizzat cürm-i meşhut (suçüstünde yakalama) edene kadar.
Eski bir aşüfte olan Vuslat'ı işlediği günah üzerinde bizzat gören Mesut onu öldü-
rerek hapse mahkûm olmuştur. Mesut, hapisten çıktıktan sonra Hüznî'nin yanına
sığınmak zorunda kalmıştır. Mehmet Vecihi Efendi'nin romanlarında birine kötü-
lük yapan tiplerin, kötülük yaptıkları bireylerin merhametine sığınmasına sıkça
rastlanır. Mesut pişmanlık içinde Hüznî'nin evinde, Dilaşub'dan olan kızı Pey-
man'ın yanında ölür. Ancak Hüznî, baba ile kızı birbiriyle tanıştırmamıştır. Böy-
lece iyiler ödüllendirilmiş, kötüler ise cezalarını bulmuştur.

4.1.6. Ahmet Rasim'in Eserleri

4.1.6.1. İlk Sevgi⁴⁵⁹

Ahmet Rasim'in *İlk Sevgi* adlı eserinde aldatma konusu vardır. Anne ve babası olmayan iki kız kardeşten Nadire ile aynı şekilde halasının yanında büyüyen Nedim çocukluk arkadaşlarıdır. Bu arkadaşlık zamanla şehvetle karışık bir sevdaya doğru evrilir. Nedim “kalbinde hüküm süren iki te'sir-i şedidin mücâdelâtına dal[arak]” (*İlk Sevgi*, s.14) yavaş yavaş uyanmaya başlayan aşk dürtüsünün cazibesine doğru yürür. Yürüyüş şehvetin refakatinde gerçekleşir. Bu vesileyle bir gece kızın evine gizlice giren Nedim, Nadire ile birlikte olarak zina cürmünü işler. Olaydan sonra Nedim okula gider. Aradan dört yıl geçer. Bu arada hayatını sürdürmek zorunda kalan Nadire evlenip çoluk çocuğa karışır. Nadire “Lâkin meşreb-i sevdâ-perestânesinden bir türlü geçememiş[tir]”. Eski sevdası biraz küllenmişse de her an tekrar harlanmayı beklemektedir. Nedim ise okulunu bitirdikten sonra gençlik hevesiyle “beliyyât-ı şebâbın en büyüklerinden olan âmâl-i zenperestâneye atıl[mıştır].” (*İlk Sevgi*, s.19). Bir süre eğlence âlemlerinde takıldıktan sonra bu âlemlerin tekdüzeliğinden sıkılır ve halasının zorlaması ile evlenir. Evlendiği kız iffetli, güzel bir kızdır ve kocasını sevmektedir. Nedim, karısının “ifrât-ı muhabbet[inden]” (*İlk Sevgi*, s.20) hoşlanmamaktadır. Evlendikten sonra içine düştüğü durağan hayat çabuk sıkılan bir karaktere sahip olan bu genci tekrar sıkımaya başlar. Bu yüzden eski arsız günlerine tekrar geri döner. Karısı dünyaya geldiğine nişane olarak ona bir çocuk doğurur ve ölür. Nedim'in eşi roman içinde sadece birkaç satırla tanıtılır.

“Zevcesinin gösterdiği muhabbet ve aşkı vaktiyle gördüğü muamelât-ı fahşâ ile mukayese eyledi. İlk göz ağrılarını aradı. Bulunmayacak meta' olmadıklarından yine eski âleme daldı. Zevcesi kahrından, fart-ı muhabbetten divane olarak, dünyaya geldiğine nişâne olmak üzere bir kız evlat bırakarak iki sene sonra irtihâl etti.” (*İlk Sevgi*, s.21).

Nedim'in çocuğunu halası himayesine alır. Nedim bir süre mesirelere takılır. “Nerede bir kadın arabası görürse ona yakın giderek içindekileri nazar-ı muayeneden geçir[ir].” (*İlk Sevgi*, s.23). Mesire yerinde Nedim'in gözüne bir gün ih-

⁴⁵⁹Ahmet Rasim, *İlk Sevgi* (İstanbul: Bâb-ı Âli Caddesi 38 Numaralı Matbaa, 1307/1890). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

lamur ağacının altında oturan iki kadın ilişir. Bu kadınlardan birinin eski sevgilisi Nadire olduğunu anlar. Onların yanına gitmek için harekete geçtiği zaman kadınlar derhâl arabaya atlayıp oradan uzaklaşırlar. Ancak yıllar sonra ilk sevgilisini gören Nadire, eski ateşli günleri hatırlarsa da kendini ilk etapta duygularına fazla kaptırmaz. Çünkü o an Nadire'nin gözlerinin önüne “zevcinin hayâl-i masûmânesi” gelerek “saadet-i aşiyânesini düşünmeye” başlamıştır. İçinden eski sevgilisine karşı geçirdiği hislerden dolayı kendini suçlamaya başlayan Nadire, kocasını aldatdığı hissine kapılarak “Zevcini hâifane bir surette istikbal etti. Her tebessümünden, her sözünden, her tavrından şüphe altında olduğunu” (*İlk Sevgi*, s.25) düşünmeye başlar. Bu duygularla karşıladığı eşinin sevgisi karşısında depreşen eski duyguları sönmeye yüz tutar. Bir süreliğine sönmeye yüz tutan eski duyguları gezinti mekânında tekrar canlanır. Gezintide Nedim'i tekrar görür. Nedim ona yaklaşarak kendisini unutmayacağına dair yeminler ettiğini hatırlatır. Bu sözler karşısında büyük bir heyecan yaşayan Nadire, eve döndüğü zaman hâlâ bu sözlerin etkisindedir.

Birkaç gün sonra eve gelen seyyar satıcı kadın ona bir mektup bırakır. Nadire mektubu korka korka açınca Nedim'in sitemleriyle karşılaşır. Mektubu okuduktan sonra “kendisini ilk defa kucaklayan o iki elin vücuduna temas ediyormuşçasına te'sîrâtını” (*İlk Sevgi*, s.31) hatırlar ve Nedim ile birlikte olması hâlinde mutlu olabileceğini düşünür. Haberci kadın Nadire'nin hislerini tekrar depreştirici konuşmalar yaparak Nadire'ye Nedim'den ümidini kesmemesini söyleyince Nadire kocası ve çocuğu olduğu cevabını verir. Konuşma Nadire'de küllenmiş duyguları tekrar alevlendirmiş, ilk aşk girdabı onu içine çekmeye başlamıştır.

Bohçacı kadın postacılık işi sebebiyle Nadire'yi ziyaretlerini yoğunlaştırır. Bohçacının her gelişinde getirdiği mektuplar ruhunda açılan gediği daha da büyütür ve sonunda Nadire eşine karşı tacizlere başlar.

“Tebdil-i ahlâk etti. Evvelleri kocasına hüsn-i muamele etmekle doyamayan o pâkize şimdi, şiddet ve itap etmekle teskin-i hırs edemeyen bir mel'ûne oldu. Zavallı adamcağız karısının meftûn-ı melahati olduğundan itabına, şiddetine sabır ile hilm ile mukabele eder, bu itap ve şiddete kendisini müstahak kılan kabahati düşünürdü.” (*İlk Sevgi*, s.36).

Nadire'nin tacizlerine bir anlam veremeyen adam, üzüntüsünden zaman zaman gözyaşlarına boğulur. Nadire'nin kocası gelişen olaylar karşısında daima pasiftir. Zaten romanda karakteri de tam olarak oluşturulamamıştır.

Nedim ile Nadire buluşmaya başlar. Bir gün hizmetçi eve dönen Nadire'nin eşinin eline bir mektup tutuşturur. Mektupta Nadire'nin evden aşkı için kaçtığı yazılıdır. Büyük bir buhrana düşen adam kendini evin tavanına asıp intihar eder. Polisler Nadire'yi cinayet suçundan dolayı içeri atarlar. Nedim de hırsızlık için girdiği bir evin duvarından atlarken topal kalır. İkisi de hapishaneye girer. Nadire'nin çocuğuna kayınvalidesi bakmaktadır. Mahpusta üç ay kalır. Çıktığında gidecek kimsesi yoktur. Yolda perişan bir şekilde yürürken bohçacı kadınla karşılaşır. Bohçacı kadın onu fuhuşhane olarak kullandıkları eve götürür ama Nadire bunu bilmez. Kadının çocukları olarak tanıttığı erkekler ve kızlar saz âlemi yaparken Nadire'nin odasına giren bir delikanlı Nadire'yi evin kadrosuna dâhil eder.

Bu arada Nedim de hapisten çıkıp bu “Darü’z Zina”ya gelir. Nadire'yi yanında bir erkekle görünce ani bir hareketle hem onu hem de yanındaki adamı bıçaklar. Adam ölür. Nadire ise sol avurdunu yitirir. Altı ay hastanede kaldıktan sonra dışarı çıkar. Dışarı çıktığında sığınacak bir yeri yoktur. Bu yüzden dilencililiğe başlar. Balıkçı barınaklarından birini kiralayarak oraya yerleşir. Dilenirken Nedim'in de dilenci olduğunu görür. Çaktırmadan onu takip eder ve Nedim'i yakalayıp boğarak öldürür. Kendi de onunla beraber ölür. Sabaha doğru doğan güneş yani “eş'ia-i Hurşit, bir gün içinde iki lâşenin üzerinde tesirini göster[ir].” (*İlk Sevgi*, s.101).

4.1.6.2. Tecârib-i Hayat

Ahmet Rasim *Tecârib-i Hayat*'ta tecrübesiz bir gencin eşini aldattıktan sonra pişman olup mutluluğu eşiyle yakalamasının hikâyesidir. Eserin kahramanları Ziya ve Hasne adlı karı kocadır. Ziya gayet şık bir alafrangadır. Bekârlığında başından birkaç aşk geçtikten sonra “izdivaç âlemine birdenbire düşmüştür.” (*Tecârib-i Hayat*, s.10). Ziya evlendiği zaman evlilik ve kadın hakkında farklı düşüncelere sahiptir. Kadınların erkekler için bir şehvet malzemesi olduğu, ne olursa olsun erkeğini mutlu etmesi gerektiği gibi fikirlere sahiptir. Kadınlar hakkındaki düşünceleri şöyledir:

“Hayat-ı içtimaiye bir aile teşkil etmektir. Aile reisi zevçtir. Zevç müstakil bir reydir. Kadın müstakil bir rey olamaz. O âdeta hane içinde erkeğin huzûzâtına hâdim bir zî-hayattır.

Haz, kadın demektir. Zevcini mahzûz etmeyen bir kadın nâkâbil-i tahammül bir âfettir. Fakat bir kadın erkeği ne derece mahzûz ederse etsin o erkek ondan aldığı huzûzât ile kanâat-yâb olmazsa başka birine müracaat hakkı vardır. Bu müracaatı ister meşru olsun, ister olmasın kadın buna karışamaz.

Hanede bulunan kadın iffet-i mutaassıba erbabından olmalı. Lâkin erkeğine karşı şuh-meşrep, edalı işveli, serbest tavırlı bulunmalı, bulunduğu akşam, etvar-ı sev-dakârane, mükâlemât-ı âşıkane ile hissiyât-ı kalbiyeyi ikaz etmeli. Erkeğini fevkâlâde sevmeli, onun için kıskanç olmalı. Ağlamalı, yalvarmalı.” (*Tecârib-i Hayat*, s.8-9).

Görüldüğü gibi Ziya’ya göre erkek her istediğini yapacak, kadın onu evde sabırla bekleyecektir. Ona göre erkek istediği kadınla sevişebilir. Seviştiği kişiler, “İster meşru olsun ister olmasın kadın buna karışamaz.” Kadının görevi eşini evde mutlu etmek ve denilen her şeyi yapmaktır. Eşinin aşırı iffet-füruş olmasından mustarip olan Ziya, “Hayat-ı nefsâniyem onun yanında zevâl buluyor.” (*Tecârib-i Hayat*, s.15) düşüncesiyle nefsinin tatmin etmek arzusuyla parayla bir aşüfte edindir. Şehvetini bastıran bu kadına paraları bastırmaktan çekinmez ve bunun için hırsızlık bile yaparak eşinin küpelerini çalar. Kaçamağına hediye eder.

Evliliklerinin “sene-i devriyesi[nde]” Ziya, eve iki gece üst üste gelmez. Hasne onu beklerken rakı masasını kurdurur. Bir süre içerek onu bekler. Ancak Ziya gelmeyince sıkılarak kendine başka bir meşgale arar. Kocasının kütüphanesine gider. Orada kapalı gördüğü dolabı açar. İçinden mektuplar ve bir kadın fotoğrafı çıkar. Mektupları okudukça kocası tarafından nasıl bir ihanete uğradığını görür. Sonra da şu cümleleri kurar: “Ben ona evlenmesin diyemem, fakat dâire-i meşrûiyet içinde olarak evlensin. Bundan ben de haberdar olayım. Beni sevsin diyemem. Lâkin sever görünmesin. Beni aldatarak merâret-i hayat ile öldürmesin.” (*Tecârib-i Hayat*, s.45).

Kocasının kendisini aldatmasına anlam veremeyen Hasne, onun başka bir kadınla meşru dairede evlenmesine bile razı olur. Çünkü Osmanlı hukuku buna uygundur. Hasne, eşinin başka bir kadınla evlenme isteğini anlayışla karşılarken onun gayrimeşru bir ilişkiye girmesine razı olmaz. Dolayısıyla meşru bir dairede olan evliliğin mutsuzluk getirmeyeceğine inanır.

Eşlerin birbirine karşı dürüst olmaması ailenin yıkılmasında en önemli et-kendir. Birbirine karşı hislerini ve düşüncelerini açık açık söyleyemeyen çiftlerin sonu hüsrandır. Çünkü yalana istinaden kurulan yuvalar, yalanın ortaya çıkmasıyla tarumar olacaktır. Ahmet Rasim bu fikirdedir. “Hayat-ı içtimaiye arasında ara sıra görülen şu manâzır-ı sefîle, mesûdiyet-i aileyi mahveden esbâb-ı zalimâne-dir.” (*Tecârib-i Hayat*, s.50).

Hasne eşine ders vermek için ona bir oyun kurar. Evden birkaç gün ayrılır. Bu süre zarfında Ziya, karısının eşyalarını kontrol eder. Onun çekmecesini açtığı zaman bir fotoğraf ve bir deste mektup bulur. Mektupları okudukça bazen sinir krizleri geçirir bazen de pişmanlık hissi yaşar. Eşine yaptığı ihanetin boyutunu yavaş yavaş anlamaya başlamıştır. “Bana bir kadın afifâne bir sûrette hazz-ı meşrû denilen ve bekâ-yı selâmet-i âmâle yardımı olan bir aguş-ı münferit açıyor. Ben ondan kaçıyorum.” (*Tecârib-i Hayat*, s.67) diye düşünür. Ardından yaptığı hatayı okuduğu mektupların telkiniyle iyice anlayarak bir nefis muhasebesi yapar.

“—Ziya! Sen de kendinin ne kadar şâyân-ı nefrin bir hâlde olduğunu görüyorsun a. Sen ne yaptın? Bir hayat-ı masûmeyi sû-i istimalât içinde çevirmeye sevk eyledin. Bu kadın kim? Senin zevcen. Eyvah! Ben henüz tezevvücün ne demek olduğunu şimdi hatırlıyorum. Bu tahattur ne kadar müthiş! Zira kavânîn-i maneviye-i vicdâniye, ahkâm-ı âliye-i beşeriye beni itham ediyor. Ben âdeta iffet düşmanıyım.” (*Tecârib-i Hayat*, s.71).

Yukarıda mektupları okuduktan sonra Ziya yaptığı işin ne derece vahim olduğunu anlayarak pişman olur. Bunu “Ben âdeta iffet düşmanıyım” ifadesiyle belirtir. Dolayısıyla Ziya’nın yaptığı işin hatalı olduğunu anlaması için kendisini aldatılması gerekmiştir. Hasne, kocası mektupları okurken odaya girer ve ona her şeyi bildiğini, fotoğrafın şehit olan kardeşine ait olduğunu, mektupların ise Ziya’nın gayrimeşru sevgilisine yazdığı mektupların temize çekilmiş olduğunu açıkladıktan sonra aynı cürmü kendisi işlerse ne olacağını kocasına sorarak şu açıklamalarda bulunur:

“Ya galeyân-ı hiddetinizle beni öldürür yahut fena hâlde döverek tatlik eder veyahut benzer bir intikâm-ı müthiş alırdınız. Belki öldürmezsiniz. Zira kanun buna müsait değildir. Tatlik edersiniz. Acaba sade bununla mı kalırdınız? Gittiğiniz yerlerde dehen-i tel’ininizi açar. Beni enzâr-ı ammeye âdeta bir fâhişe sûretinde göstererek intikam ve lanet-i umumiyeği üzerime celp edersiniz. Ben o zaman ne olurum? Sizin yanıp dolaştığımız hanım gibi her türlü isnâdattan mahrum, şunun bunun arzusuna

muti', yalnız zevk âlemlerinde makbûl, fakat kavânîn-i beşeriye ve diniye önünde mahkûm değil mi?" (*Tecârib-i Hayat*, s.77-78).

Ahmet Rasim Hasne'nin dilinden erkek egemen bir hayat algısının eleştirisini yapar. Erkek yapınca hovardalık olan zina, kadın yapınca fahişelik olmakta, bütün insanların nazarında suç işleyen kadın, sefaletle mahkûm edilmektedir. Zina yapan kadın âleme reklam edilir.

4.1.6.3. Mehâlik-i Hayat⁴⁶⁰

Ahmet Rasim'in *Mehâlik-i Hayat*'ta aldatma meselesi işlenmiştir. Nazım ile Sadiye çifti ve Arife ile Raif çifti aynı hafta içinde evlenip aynı konağa yerleşirler. Kadınların her ikisi de evlilik öncesi hayatlarında birtakım sevdalar yaşamıştır ve geçmişleri çok temiz olmayan tiplerdir. Nazım eşini sevdiği ve kıskandığı için onu evin dışına çıkarmak istemez. Eşi bu durumdan hoşnut olur ve ona itaat eder. Raif ise eşini fazla sıkımaz. Onun akraba ziyaretlerine gitmesine ses çıkarmaz.

Bir süre aynı konakta yaşadıkdan sonra tekdüze hayat Arife'yi sıktığı için konaktan ayrılıp başka bir eve taşınırlar. Arife taşındığı yeni evde hovardalıklarına hız verir. Bunun yanında eşini de mutlu etmek için türlü cilvelerde bulunur. Sadiye ise Nazım tarafından evden çıkması istenmediği için evde hapis kalır. Ama bu durumdan son derece memnundur.

Eserde Nazım'ın eşi Sadiye "ilel-i rûhâniyenin en müthişi olan fesad-ı ah-laka uğramış bir vücut" (*Mehâlik-i Hayat*, s.16) olarak tanıtılır. On sekiz yaşında başından bir evlilik geçmiş, eşinden ayrıldıktan sonra mutluluğu başkalarının kol-larında aramaya çalışmıştır.

"Henüz on sekiz yaşında iken taze bir gencin, güzel bir zevcin agûş-ı meşrûiyetine atılmış, ancak bir buçuk sene kadar o hayat-ı fezâdan istifade etmiş ise de gencin fe-sad-ı ahlaki yavaş yavaş kendisine de sirâyet eylemiştir. Zevc-i evvelinden ettiği isti-fade-i ahlakiye pek ziyade câlib-i mazarrat idi. Bir sene sonra âdeta haftada bir kere yüzünü görür, her gece sabahlara kadar ağlar, mümkün değil kocasının isticlâb-ı muhabbetine nâil olamaz. (...)

Nihayet ayrılır. Kendisini sevecek bir erkek aramaya kıyam eder.

⁴⁶⁰Ahmet Rasim, *Mehâlik-i Hayat* (İstanbul: Artin Asaduryan, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1308/1891). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Altı sene aldana aldana bir hayat-ı sefilane geçirir.” (*Mehâlik-i Hayat*, s.22).

Sevgiye aç bir genç kızın, eşinin sorumsuzluğu sebebiyle düştüğü dramatik durum, kızın ahlakının bozulmasına neden olmuştur. Sadiye'nin kirli yola düşmesine sebep olan asıl kişi arkadaşı Arife'dir. Onun geçmişi Nazım'ın sürekli kafasını meşgul eder ve karısına Arife'den uzak durması için tembihlerde bulunur. Nazım daima aldatılmak hissiyatıyla doludur. O, içip eve geldiği bir gece, eşine bu hissiyatını açık açık söyler: “—Beni aldatma, sonra mahvolurum. Sen seni şiddetle seven bir kalbin hayatına razı olmaz mısın?” (*Mehâlik-i Hayat*, s.24-25) diye sorar. Bir akşam yalıya tekneyle yaklaşan kişilerin, “Nerede olsa âşık-ı biçare cânânın arar” şarkısını bile eşi için söylediklerini düşünür. Eşinin aynı akşam kendisiyle bahçede oturmak istemesine şiddetli bir şekilde karşı çıkar. Sadiye gözyaşları içinde odasına kapanıp ağlar. Nazım pişman olur.

Arife, Sadiye'ye bir mektup yazarak onu evine davet eder. Sadiye kocasına korka korka bu davet mektubunu gösterir. Nazım, eşine davete birlikte gitme teklifinde bulunur. Arife'nin davet amacı Sadiye'nin kanına girmektir. Davette erkek ve kadınlar ayrı ayrı mekânlarda otururlar. Bu ayrı oturuş Arife'ye Sadiye'yi zehirleme fırsatını verir. Arife, Sadiye'ye eşlerinin onları “iyice hırpaladıktan sonra salıverecekleri[ni]” (*Mehâlik-i Hayat*, s.40) söyledikten sonra şöyle der:

“—Onlar bizi âdeta metres makamında tutarlar. Bizi hayat-ı evveliyesi mahvolmuş, istikbali meşkûk diye telakki ederler. Nazarlarında tecessüs, hareketlerinde tereddüt gösterirler. Bir zaman gelir ki artık bıkarlar. Çünkü onlar da tıpkı bizim gibidir. Bu âlemin erkeği de kadını da bir tabiyattır.” (*Mehâlik-i Hayat*, s.41).

Arife yukarıdaki açıklamalarına kendi hayat hikâyesinden örnek vererek sözüne devam eder. “İşte ispatı benim. Nuri ile görüştüm. Hem onu ne kadar sevdim ki tarif kabul etmez. Nikâhının birinci senesi beni bıraktı. Ben bu tecrübeleri geçirdiğim için senin de müdebbirane hareket etmeliğini ihtara mecbur oluyorum.” (*Mehâlik-i Hayat*, s.41). Dolayısıyla Arife geçmişte yaşadıklarını asla unutamamış, aynı şeylerin tekrarlanacağını düşünmüştür.

Sadiye, Arife'nin sözlerine karşı bir şey söyleyemeden oradan kalkmak zorunda kalmıştır. Onun söyledikleri zihnine bir mikrop gibi düşmüşse de eşinin kendisini ne kadar sevdiğini görüp bu saçma düşüncelerden sıyrılmayı başarabilmiştir. Eve döndükleri zaman Nazım “müthiş bir önseziyle” karısının Arife ile

konuştuğu şeyleri anlamış ve karısına, Arife'den uzak durması için tekrar ricada bulunmuştur.

Diğer taraftan Arife, işin ucunu iyice koyuvermiştir. Akrabalarına gittiğini söyleyerek evden çıkıp oynaşlarıyla vakit geçirdikten sonra eve dönmeye başlamıştır. Onun bu durumu Raif'i işkillendirmiş, Raif karısını takibe bile başlamıştır. Ancak Arife iblis ruhlu bir kadındır. Kocasının kendisini takip ettiğini anlayıp ona göre bir yol haritası belirlemiştir.

Bir gün Sadiye'ye ve Raif'e eşlerinin kendilerini aldattığına dair ihbar mektubu hüviyetinde bir mektup gelir. Raif mektubu Nazım'a okutur. Nazım mektuba itibar etmez. Sadiye ise Arife'nin zenci cariyesiyle birlikte bir konağa gider. Orada Arife ona bir tuzak hazırlamıştır. Sadiye'yi attığı odada onun eski aşinalarından biri vardır. Odada adam onu öpmek isterse de Sadiye bunu kabul etmez. Bir hayli mücadeleden sonra adam onu öpmeyi başarır. Bunun üzerine Sadiye namusunu korumak için "Nazım" diyerek kendini pencereden atıp intihar eder. Bu olay üzerine Arife de çıldırır.

"Ertesi sabah iki refik Aksaray'da kıraathanede yine enzâr-ı istirham ile birbirinin yüzüne bakıyordu.

Biri kahr-ı iğfal altında zebûn, diğeri seven bir kadının bir fâcia-i namus-şikenâneye hedef olduğuna son derece mahzûn idi." (*Mehâlik-i Hayat*, s.64).

Arife'nin yaptığı tertiple neyi amaçladığı bilinmez. Geçmiş yaşamından kalan kötü miras onu rahat bırakmaz. Eserin asıl mağdurları kadınların eşleridir. Her ikisi de yaşadıklarından dolayı büyük acı içinde kalmıştır.

4.1.6.4. Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi⁴⁶¹

Ahmet Rasim'in *Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi* adlı eseri mektup roman tarzında yazılmıştır. Mektuplarda aldatılma olayından bahsedilir. Erkek, karısının eski tecrübelerinden dolayı onu aldattığını, kendisinin tecrübesiz oluşundan istifade ettiğini eşine ifade eder.

"Artık şu ahvâl-i vakıa tekmlil hevesât ve âmâlîmi zebûn etmiş olduğundan tereddüdât ve şüpehâtımı izâle ettim ve bu gibi desâyis-i işve-bâzanneden (!) teneffür eyledim. Siz ebleh-firibâne harekâta kalkıştınız. Benim bu yolda tecrübem olmadığın-

⁴⁶¹Ahmet Rasim, *Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi* (Konstantiniyye: Bâbîâli Caddesi'nde 38 Numaralı Matbaa, 1308/1891). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

dan kemâl-i havf ile gûşe-gir-i inzivâ olarak sizi unutmak ile dem-güzâr olacağımı arz ederim.” (*Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*, s.74-75).

Ahmet Rasim bu mektuptan sonra yine bazı çıkarımlarda bulunur. Kadınlı evlenen adamın onu “başkalarının taht-ı tasarrufundan” (*Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*, s.76) aldığını, evlendikten sonra geçici bir mutluluk yaşadığını, ancak endişeden tam olarak kurtulamadığını, buna sebep olarak da kadının “hayat-ı sabıkası”nın etkili olduğunu söyler. Dolayısıyla eski günahları kadının peşini bırakmamamıştır.

Eski koca geçmiş hayatını bile bile büyük bir aşkla evlendiği kadından on dokuzuncu mektubunda nefret ettiğini açık açık söylemektedir. Evlilikten maksadın ne olduğunu karısına soran adam, evliliğin sonsuz bir şekilde sahiplenme duygusu olduğu cevabını verir. Eşinin dolabında mektuplar bulduğunu, mektupların onu rencide ettiğini açıklar. Bir akşam kadının göğsünde bulunduğu mektup ise iple rin kopma sebebidir. Mektubu yazan şahıs “O menhûs izdivâcı terk etmeyecek misiniz? O menhûs âlemden vazgeçmeyecek misiniz? Şu hâlinizin ıztırârî olduğunu bilirim. Fakat izdivaç benim aşkıma nihâyet veremez. Belki kıskançlığımı tezyit eder.” (*Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*, s.79) demektedir. Adam, mektubu okuduğu zaman bayıldığını, evlilikten önce de böyle bir faciaya uğrayacağını tahmin ettiğini, ancak aşkın elini kolunu bağladığını “Ne çare!” diyerek açıklar. Bütün bunlara rağmen eşinden ayrılıp ayrılmamak hususunda bir süre tereddüt yaşadığını bildirir. Eşini “bir nefret-i vicdâniye ile sev[diğini]” (*Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*, s.80) de itiraf eder. Karısının hamile olduğunu, bebeğin kime baba diyeceğini de eşine sorar.

Koca, yirminci mektupta hâlâ karısını sevdiğini itiraf eder. Ardından da eşine kızı için bir vasiyet yazar. Babasının ne kadar dürüst ve sadık biri olduğunu ona anlatmasını ister. Mektubun sonları kesik kesik yazılmıştır. Bu tarz kahramanın mektubu duygusal baskı altında zorla yazdığını açıklamak içindir. Mektup erkek kahramanın ölümünden bir gün evvel yazılmıştır.

Mektupları bulduğunda kadının da öldüğünü belirten Ahmet Rasim, yalnızca kızlarının hayatta olduğunu belirtir. Ardından kıssadan hisseyi çıkarır. “İnsan böyle ömr-i revân içinde yaşayanlara hem acıyor, hem de iktisâb-ı intibâha çalışıyor.” (*Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*, s.91) der. Ona göre böyle hayatlar okurlar için bir ibret dersi olmalıdır.

4.1.6.5. Nakâm⁴⁶²

Ahmet Rasim'in *Nakâm* adlı eserinde aldatma vardır. Kerim küçük yaşta babasını ve annesini kaybetmiştir. Onu büyük validesi büyütmiştir. Babasından yeterince miras kaldığı için maddi açıdan sıkıntısız bir şekilde yaşamaktadır. Okumaya meraklıdır ve hayalcidir ve vaktinin çoğunu bir hayalden diğerine atlamakla geçirir. Büyük validesi yirmi yaşına gelen Kerim'in evlenmesini ister. Kerim gönlünde kimse olmadığı için büyük validesinin bulacağı kızla evlenebileceğini ona söyler onun bulunduğu bir kızla nikâhlanır. Nikâh kıyılmasına rağmen tam evlilik gerçekleşmemiş yani düğün yapılmamıştır. Kız annesinin evinde, oğlan da kendi evindedir.

Nikâh kıyıldıktan sonra Kerim, hovardalıkta tecrübeli olan arkadaşı Ziya ile adaya doğru geziye çıkar. Ziya malının yarısını hovardalıkta yemiş bir tiptir. Hatta "tezevvüçten dahi lezzet alamayarak yine ahvâl-i tecerrüdîyeye düşmüş" (*Nakâm*, s.20-21) olduğundan bu vadide çok tecrübelidir. Ancak eserde onun evliliğiyle ilgili herhangi bir detay anlatılmamıştır. Vapurda gördükleri üç kadından birisi Kerim'e dönüp bakar. Bu bakışlar, Kerim'in kalbinde ufak bir kıpırdanışa vesile olur. Heyecanlanır, ne yapacağını bilemez. Çünkü Kerim o yolda henüz acemidir.

Ziya'nın teklifi üzerine o gün adada kalırlar. Dört gün adada kızların etrafında dolaşırlar. Ancak onlardan ciddi bir ışık alamazlar. Bunun üzerine Kerim, İstanbul'a dönmek için arkadaşından ayrılır. Dönüş yolunda vapurda yine o kızları görür. Bu kez kız, ona buluşma işareti yapar ve tenhada buluşurlar. Kerim çok mutlu olur. Fakat üzerinde bir nikâh yükü vardır. Bundan nasıl kurtulacağını düşünmektedir. "Bu yükü üzerimden nasıl atmalı? Velimeyi [düğün yemeği] uzatırım. Onlar ısrar ederse vaktim yok derim. Nihâyet usanırlar, ben de bırakırım." (*Nakâm*, s.36) diye düşünür.

Bir süre Münibe isimli bu kızla dışarıda görüştüktan sonra asıl büyük buluşma kızın evinde gerçekleşir. Bir buçuk ay sonra "Kadının haclegâh-ı visâline atıl[ır]." (*Nakâm*, s.37). Bu esnada Kerim, büyük validesini kaybeder. Büyükan-

⁴⁶²Ahmet Rasim, *Nakâm* (Konstantiniyye: Malûmat Matbaası, 1315/1899). Bu hikâye *Musavver Malumat*'ta tefrika edildikten sonra kitap olarak da basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

nesinin ölümüne bir süre üzülsün de zamanla onu da unuttur. Çünkü Münibe'nin yanında çok mutludur. Münibe ile beraber Beyoğlu âlemlerine açılmaya başlar. Buna herkes şahit olur.

Nikâhlı eşinden aracı olarak gelen bir adam, ona, kayınpederinden bir mektup getirir. Mektupta Kerim'in başka bir kadınla ilişkisi olduğunun öğrenildiği, bu yüzden "her türlü hakk-ı zevciyetten vazgeçildiği" (*Nakâm*, s.40) yazılıdır. Böyle bir arzuya Kerim can atar. Hemen eline kâğıt ve kalemi alarak "derhâl bir talaknâme" yazar. Kayın pederine de selam söyler.

Münibe bir süre sonra adı konulmayan bu ilişkiden dolayı ıstırap duymaya başlar. Bu durumu Kerim'e söyler. Kerim'den kendini "taht-i nikâhına" (*Nakâm*, s.52) almasını ister. Bu teklifi kabul eden Kerim, ilişkilerinin yedinci ayında Münibe ile zifafa girer. Kerim bir yıl içinde kızın geçmişi ile ilgili sağdan soldan birtakım dedikodular duyarsa da bunlara ilk başlarda pek itibar etmez. Ancak şüphe virüsü beynine girmiştir. Eşinin evde olmadığı bir gün onun mektuplarını okur. Ancak bu mektuplardan anlayamaz. Olayı tam olarak anlayabilmek için eşini takibe başlar. Münibe takip edildiğini anlayarak Kerim'le bir kavga çıkarır. Bunun üzerine Kerim iyice içine kapanarak kendini içkiye verir. Bir akşam eve sarhoş gelir. Münibe ona yine surat yapar. Ancak Kerim'in psikolojisi iyice allak bullak olmuştur. Revolveri alınaya dayar ve intihar eder. Münibe bu sahnenin tesiriyle iki daha yaşadıkdan sonra ölür.

4.1.6.6. Bîçâre Genç⁴⁶³

Ahmet Rasim aldatma mevzuunu hikâye roman arası eserlerinde de işler. Bunlardan birisi *Bîçâre Genç* adlı eseridir. Ahmet Rasim'in hatıra biçiminde yazdığı eser bir gencin evli bir kadın tarafından aldatılmasını anlatır. Eserin girişinde matbaada otururken eline bir mektup tutuşturduklarını, mektubu açıp baktığı zaman Salim adlı bir arkadaşından geldiğini, Salim'in onu evine bir olayı anlatmak için çağırıldığını izah eder.

⁴⁶³Ahmet Rasim, *Bîçare Genç* (Dersaadet: Bâb-ı Âli Caddesi'nde 38 Numaralı Matbaa, 1316/1899). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Salim, kalemde çalışmaktadır. Şair ruhludur ve biraz da ahmaklığı vardır. Bu nedenle insanlara hemen kanar. Kendisinin sevda için yaratıldığını düşünür. Ahmet Rasim onun davetine uyarak Salim'in evine gider. Salim ona mükellef bir masa hazırlamıştır. Hoşbeşten sonra oturup içmeye başlarlar. Salim başından geçen olayı nakletmeye girişir. Kâğıthane'de tesadüf ettiği bir kadınla bir müddet bakıştıktan sonra kadının isteği üzerine onu takip eder. Kadın onu Haydarpaşa'da bekleyeceğini söyleyerek oradan ayrılır. Salim heyecandan çıldırma noktasına gelir. Buluştukları zaman sevdadan konuşurlar. Salim “mesrûr, memnun, mahzûz” (*Bîçâre Genç*, s.26) olmuştur.

Salim kadınla buluşmasında asla kötü niyeti yoktur. Kadın ondan kendisini “iğfal etmeyeceğine” (*Bîçâre Genç*, s.36) dair yemin etmesini dahi istemiştir. Zaman geçtikçe buluşmalar sıklaşır. Hatta kızın babasını bile ziyaret ederler. Birlikte ağlayıp birlikte gülerler ve geceleri gizli gizli buluşurlar. “Fakat muamelât-ı gayr-i meşrûyu icâp edecek bir hâlde bulun[mazlar]” (*Bîçâre Genç*, s.40). Bu süreç bir süre daha devam eder.

Salim bir gün evde otururken onu ziyaret etmek isteyen bir beyefendi olduğunu ona haber verirler. Gelen kişi bekâr sandığı sevgilisinin kocası çıkar. Elinde Salim'in kadına gönderdiği mektuplar vardır. Salim mektupları görünce “beynine sâika” (*Bîçâre Genç*, s.44) indiğini sanar. Çünkü ilişkide inkâr edilecek bir cihet kalmamıştır. Adamın kendisine kızacağını düşünmesine karşın adam ona kızmaz. Adam bir süre ağladıktan sonra “— Teşekkür ederim. Ben yarın çiftliğime çekiliyorum. Onu tatlik ettim. Severdim fakat namussuzluğu kabul edemedim. Eğer siz de benim hissime iştirak ederseniz. Siz de namus sahibi iseniz benim gibi hareket edersiniz.” (*Bîçâre Genç*, s.46). Ertesi gün kadın Salim'in evine gelir. Salim çok üzüldüğü için hastadır. Bu sebeple yatmaktadır. Kadını bir daha görmek istemediğini söyleyerek onu kovar. Kadının “Sizde mi kovuyorsunuz?” sorusuna “Namusum öyle icap ediyor!” (*Bîçâre Genç*, s.47-48) diye cevap verir.

4.1.6.7. Güzel Eleni⁴⁶⁴

Ahmet Rasim'in *Güzel Eleni* adlı eseri biri kız biri oğlan iki kardeşin sefalete nasıl düştüklerinin hikâyesidir. Eserde, kocasını aldatan bir annenin sebep olduğu bir aile faciası vardır. Anneleri, çocuklar küçükken babaları tarafından öldürülen kardeşler, onun ölümünden sonra sokakta kalmışlardır. Bir apartmanın bodrum dairesine sığınmışlardır. Yani, meyhanelerde kibrit satarak kardeşine bakmaktadır. Çaresizlik içinde kıvranan bu sefil kardeşler zengin olma hayalleri kurmaktadırlar. Eleni gördüğü süslü kadınlara özenip onları kıskanmaktadır. O da onlar gibi şık giysilerle insanların ilgisini çekmek arzusunda.

Ahmet Rasim eserin sonunda bir nevi kıssadan hisse çıkartarak “sefâletin sinn ile kesb-i şiddet ettiği” (*Güzel Eleni*, s.64) anlayışının doğru olduğunu iddia eder. Küçücük çocukken masumane sürdürülen hayat mücadelesi, büyüdükçe vasıtalarını değiştirmiş, hedefe ulaşmak için her yol mubah görülmüştür.

Eleni muhtemelen babası olan adamın annesini öldürürken ona söylediği şu sözleri bir ara hatırlar ve sonra tekrar unuttur. Kocasını aldatan bir kadın olan annesi aldatmanın bedelini canıyla ödemiştir.

“Tahatturât-ı maziyesi arasında vâlidesinin sarı saçlı bir herif tarafından katledildiğini anladı. Bu adamın esnâ-yı tehevürde:
—Beni aldattın ha! Al sana da. Diyerek elindeki kamayı anasının karnına sapladığını görüyordu.” (*Güzel Eleni*, s.24).

Ahmet Rasim'in sadece bir paragraf uzunluğunda esere yerleştirdiği bu diyalog, Eleni'nin annesinin, eşini aldatan bir kadın olduğunu okuyucuya göstermek amacındadır. Olayın sıg olarak verilmesi sebebiyle Eleni'nin trajedisi tam olarak derinleştirilememiştir. Ancak olayın sonucuna şahit olunur. Eşini aldatan kadın, çocuklarının sefaletine sebep olmuş, annesinin aşüfteliği Eleni'ye miras kalmıştır. Çünkü Eleni abisinin hapse düşmesinden sonra kötü yola düşmüştür.

⁴⁶⁴Ahmet Rasim, *Güzel Eleni* (İstanbul: Bâb-ı Âli Caddesi 38 Numaralı Matbaa, 1316/1899). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

4.1.6.8. Endişe-i Hayat⁴⁶⁵

Ahmet Rasim'in *Endişe-i Hayat* adlı eserinde aldatma olayı vardır. Hasne'nin kocası Şevki, karısını kıskandığı için bir adamı öldürerek hapse düşer. Hasne kocası hapisteyken Nüzhet'le onu aldatır. Roman Hasne'nin yatak odasında çektiği vicdan azaplarıyla başlar. İşlediği günahın pişman olan Hasne eşinin yazdığı aşk mektuplarını tekrar okumaya başlayınca işlediği günahın yükü daha da ağırlaşır.

“—Ben azâb-ı vicdan bilmez miyim? Zavallı adam! Gel de hâlimi gör. Benim nedâmetim bir fâideyi müntec olmaz. Sen bahtiyarsın. Bedbaht benim!” dedi. İkinci kâğıdı eline aldığı zaman saçları dimdikildi. Bu hâl bir ıstırap-ı müthîşenin tesiri evvelsidir. Yavaş yavaş gülümsedi. Hatta:

—Gel gör! Bak ben ne derece mustaribim! İstırapın erbâb-ı cürme temdit-i hayat ettiğini gör! Bu kadar elem çekiyorum da yine yaşıyorum diye mırıldandı.” (*Endişe-i Hayat*, s.25).

Hasne'nin, eşini aldattığı için hissettiği vicdan azabı dayanılmaz raddelere varmıştır. O, bu azaptan kurtulmanın çaresini düşünür. En kolay yol olarak Nüzhet'ten ayrılmayı seçer. Durumu Nüzhet'e açar. Nüzhet, Hasne'ye kendi aşk hikâyesini anlatır. Yasak aşka cüret verenin Hasne olduğunu söyleyen Nüzhet, olayı anlatmaya devam eder: “—Sizi görmeden altı ay evvel tehhül etmiş güzel bir kariya sahip olmuştum. Lâkin sizin etvâr-ı dilşikâraneniz onda yok idi. Yüzündeki saffet beni memnun etmiyordu. Ben her muamelesiyle bana bir zevk-i diğer verecek yâr-ı can arıyordum.” (*Endişe-i Hayat*, s.36). Karısının kendisine karşı aşırı ilgisinden sıkılan Nüzhet, Hasne'nin cilvelerine meftun olduğunu, bu yüzden sarhoş olduğu bir akşam karısını merdivenden yuvarlayıp öldürdüğünü itiraf eder. Bu hikâye üzerine sevgililer ayrılmak fikrinden vazgeçip birlikte ölmek fikrine kapılırlar. Bunun için de zehirleri vardır. Ölmeye gerekçe olarak “Bizim gibi sefillerin avâkib-i müthîşesi bu değil midir? Ah! Ben ölmeliydim.” (*Endişe-i Hayat*, s.43) derler.

Şevki hapishaneden çıkar, karısı ile birlikte yakaladığı Nüzhet'i öldürür. Daha önce karısını kıskandığı için bir başka adamı da öldürmüştür. Nüzhet'i öl-

⁴⁶⁵Ahmet Rasim, *Endişe-i Hayat* (İstanbul: Bâb-ı Âli Caddesinde 38 Numaralı Matbaa, 1316/1899). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

dürdükten sonra evin içinde karısını ararken aynı zamanda kendi kendine konuşmaktadır:

“—Benden korkmanıza bir mana veremiyorum. Ben buraya bir hakk-ı meşrû ile duhûl ettim. Ben sizden kemâl-i saffetle açılmış bir agûş, sadakatle memzûc bir söz, letâfetlere bürünmüş bir çehre, iştibâh ile nazar eden göz. Sevincinden titreyen vücut isterim.” (*Endişe-i Hayat*, s.48).

Hasne, kocasını aldatma gerekçesini açıklamak için ondan istirham eder. İçine düştüğü çıkmazın sebebi olarak kendini, kendinin sefaletе düşme sebebi olarak kocasını hem kocasının hem kendinin sefilliği için de toplumu sorumlu tutarak “Hâmisiz kalan bir kadının mutlaka sefil olacağını” iddia eder.

“—Siz bunca felâket ve meşakkat çektiniz. Ben sizi sefâlet-i beşeriyenin her bir derekesine kadar tenzile sebep oldum. Bu hâlde hayatınızda sahib-i tecrübe olduğunuz değil mi?

(...) Hâmisiz kalan bir kadının mutlaka sefil olacağını anlamıyor musunuz? Ben o seni’ bir cinayet sahibiyim. Fakat bu kabahat kimin?” (*Endişe-i Hayat*, s.56).

4.1.6.9. Ülfet⁴⁶⁶

Ahmet Rasim’in *Ülfet* romanı kadınlar arası cinsel ilişkinin yani lezbiyenliğin anlatıldığı bir eserdir. Eserde evli bir kadın olan Ülfet’in kocasını aldatması anlatılmıştır. Ülfet’in evi sadece kadınların eğlendikleri, içki içtikleri ve raks ettikleri bir sefahat evidir. Ülfet’in annesi sevici bir kadındır ve Pakize adında bir sevgilisi vardır. Pakize kendine seks ortağı aramakta, ancak Ülfet’in evine gelen hiçbir kadını sevememektedir. Pakize nihayetinde eski oynaşının kızı Ülfet’i gözüne kestirir. Eğlence gecelerinden birinde mekândakiler Ülfet’i oynatarak yorarlar ve onu içirip kendinden geçirirler. Onun sarhoşluğunu fırsat bilen Pakize, sürekli Ülfet’e sarılarak onu öper. Ülfet, sarhoş olduğu için bu tacizlere ses çıkaramaz.

Pakize aslında daha önce sevdiği bir erkekle evlenmiştir. Ancak eşinin dadısı sürekli Pakize’yi takip ederek onu rahatsız etmiştir. Dadı arabozan bir kadın olduğu için Pakize hakkında kocasını sürekli dolduruşa getirmiştir. Bu sebeple Pakize evden dışarı çıkamamakta ve sanki bir mahkûm hayatı yaşamaktadır.

⁴⁶⁶Ahmet Rasim, *Ülfet* (Konstantiniyye: Malûmat Kütüphanesi [Tahir Bey Matbaası], 1316). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır. Bu eser 1922 yılında *Hamamcı Ülfet* adıyla basılmıştır.

“Ona anası babası tahakküm edermiş! Seyre yollamaz. Çarşıya göndermez. Pencere önünde oturmaz, şarkı söyletmez. Kitap okutmaz. Of! Bu bir hapis, bu bir ceza. Alafranga ruba giydirmez. Evdeki kokanayı kovar. Eve erken gelir. Geç gider. Dadısını da konağa getirmiş. (...) Akşama kadar ne gördüyse ilk fırsatta beye anlatır, hem anlattıkları bütün kusur: Piyano çalmış. Pencere önünde oturmuş. Eve bu ana kadar görmediği bir misafir kadın gelmiş.” (Ülfet, s.42).

Pakize'nin eşinin dadısı, kocasına gaz verirken, Pakize'nin kendi dadısı da ona gaz vermektedir.

“O seni sevmiyor. Sana yazık oldu. Genç başını yaktın. Adam sende! Neye ihtiyacımız var. Bir elini sallasan bini! Senin gibi güzel, irat sahibi kızı kim almaz! Hem senin küfüvün değil, herif biraz hasis, eli ağır. Hizmeti çok. Paramla olduktan sonra?... Nelerim var! Üzülme Hanımcığım!” (Ülfet, s.43-44).

Böylece arabozan iki dadı kadın evliliğin sonunu hazırlar. Ülfet'in dadısı Pakize'nin eşinin daha önce de evlilikler yaptığını anlatır. “Ben üçüncü haremimmişim! Biri ölmüş, biri iki çocuğuyla kalmış. Boşayan erkeğin ne hayrı olur? Mutlaka ayrılırım. Onu bir daha evimde istemem.” der. Bu fitlemeler sonucunda erkek eve gelince eşine surat yapmaya başlar. Pakize ondan aşağı kalmaz. Sonra eşlerin yatakları ayrılır. Sürekli büyüyen kavgalar neticesinde ayrılık gerçekleşir. “Bey onu boşar, hanım kurtulur. Oh!” (Ülfet, s.44). Ancak bu boşanmadan dadının beklediği gibi bir sonuç çıkmaz.

Pakize boşandıktan sonra Ülfet'in anasının evine alışı ve erkeklere karşı ilgisini kaybeder. Kadınlara karşı ilgi duymaya başlar. Bu ilgi genç ve taze bir güzel olan Ülfet'e çevrilir. Ülfet bu durumdan çok şikâyetçi değildir. Ancak Ülfet evlenmek ister. Onu elinden kaçırmak istemeyen Pakize onun evlenmesine razı olur. Pakize, Ülfet'i iyice sahiplenmiştir. “—Artık sen benimsin! Seni benden kimse ayıramaz. Ayrılırsam ölürüm.” (Ülfet, s.39) diyerek Ülfet'e olan aşkını açık açık söyler. Ülfet, evlenince kocası, Pakize'yi görmesini istemezse, ona gizli gizli geleceği teminatını verir. Zaten evliliğin sonu da öyle gelir.

Pakize uzun bir süre göremediği Ülfet'le onun gelin odasında buluşur. Gelin odasına kimsenin giremeyeceğini düşünerek orada sevişmeye başlarlar. Ancak onları kâhya kadın görür. Olayı anlayan Ülfet evi terk eder. Annesi kızına sahip çıkar ve ona şöyle der:

“—Burada otur! Canları isterse... diyerek endişesini, melâlini, hicâbını izâle etti.

Şimdi Pakize'ye:

- Kızım! Bana benziyor mu? diye sorsa alacağı cevap:
- Tıpkı! Kelimesi idi.” (Ülfet, s.67).

Ülfet kocasını bir başka kadınla aldatmıştır. O, toplumsal yaşamın gereği olarak evliliğin ardına sığınmışsa da orada barınamamış, tekrar annesinin evine dönmek zorunda kalmıştır. Ömrünün sonuna kadar sevicilik alışkanlığına devam etmiştir.

4.1.7. Mustafa Reşit’in Eserleri

4.1.7.1. Bir Kızın Hatası⁴⁶⁷

Mustafa Reşit’in *Bir Kızın Hatası* adlı eseri yabancı kahramanlar arasında geçen bir aşk ve aldatma macerasını anlatmaktadır. Valery adlı genç ve güzel kız için dünyada asalet ve paradan daha önemli bir şey yoktur. Bunları elde edebilmek için Valery her şeyi yapabilecek bir karakterdedir. Valery aslen İsviçreli olup İstanbul’da oturmaktadır. Valery’ye âşık olan Binbaşı Doktor Jol adlı gencin evlilik teklifini Valery onun fakir ve asil olmaması nedeniyle reddeder. Jol onu çok sevdiği için başka bir kimse ile evlenmeme kararı alır.

Valery evleneceği insanda yalnızca para ve mevki arayan güzel bir kızdır. Kont F ise son derece çirkin ve sadakatsiz bir adamdır. Onu, ailesi israfından dolayı İstanbul’a göndermiştir. Valery ile evlendikten sonra karısıyla yerleştikleri Viyana’da kral ve kraliçenin katılacağı davete kontun eve son dakikada gelmesi sebebiyle karı koca zar zor yetişirler. Mustafa Reşit bu gecikmeyi kurgularken kontun karısını başka bir kadınla aldatıldığını okuyucuya hissettirmek istemişse de bunda başarılı olamamıştır. Bu tedirgin bekleyiş esnasında hizmetçisi Terez’in Kontese kocasını kıskanıp kıskanmadığı şeklindeki soruya Kontes Valery şu cevabı verir.

“—Demek ki kıskanıyorsunuz?

—Kimi?

—Kontu!

Valery birden tevakkuf etti. Boğuk bir sesle dedi ki:

— Asla! Asla! Ben onu sevmedim... Sevmem...

— Öyle ise niçin onunla izdivaç ettiniz?

⁴⁶⁷Mustafa Reşit, *Bir Kızın Hatası* (İstanbul: Esteban Matbaası, 1312/1894). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

— Pederim, validem fakir idi. Ben ise sınıf-ı âlî-i nâsta yaşamak arzusunda idim. Emelimin husûlü servet, unvan-ı asalet istihsâline tevakkuf ediyordu. Kont bana bunları verdi. Ben de ona cismimi verdim. İşte bu kadar... Âdeta bir alışveriş! Sevmek, pazarlıktan hâriçtir!..” (*Bir Kızın Hatası*, s.38-39).

Bu cümleler Valery'nin Kont F ile niçin evlendiğini okuyucuya göstermek amacıyla verilmiştir. Mustafa Reşit'in bu diyalogu vererek göstermek istediği asıl şey aldatma olayını haber alacağı gün Valery'nin evlilik hakkındaki düşüncesini okuyucuya göstermektir.

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Kont F gelir ve eşiyile davete katılır. Davet esnasında Fon Fogel adlı baron Valery'yi bir köşeye çekip kocasının onu aldattığını söyler. Baronun amacı Valery ile evlenmektir. Fogel, Kont F'nin İngiltere sefaretî ikinci kâtibinin karısı Nelly adlı bir sevgilisi olduğunu ve Sofi adlı kıza para vererek ondan her şeyi öğrendiğini, onların aynı gece Amerika'ya birlikte kaçacaklarını ihbar eder. Valery adama kadının, kocasının neyine âşık olduğunu sorunca “—Parasıyla unvanına.” (*Bir Kızın Hatası*, s.45) cevabını alır.

Kont F giderken Valery'ye bir mektup bırakmıştır. Mektupta onun özgür olduğunu, istediği kadar paranın babası tarafından kendisine verileceğini bildirmiştir. Ayrılık üzerine Valery annesinin yanına İsviçre'ye gitme kararı alır. Kocasının onu terk etmesine rağmen evlidir ve Katoliklerde boşanma olmadığı için de serbest kalamamıştır.

Valery'ye bir gün bir ihbar telgrafi gelir. Telgrafta Kont F'nin Madam Nelly'nin kocasıyla kavga etmesi sonucu yaralandığı ve aldığı yara sonucu öldüğü bildirilmektedir. Valery telgrafi okuduktan sonra “Cezâ-yı sezâsını bulmuş... Şimdi serbestim!” (*Bir Kızın Hatası*, s.57) diyerek rahat bir uykuya dalmıştır. Artık serbest yani boşanmış olduğu için sevdiği bir erkekle evlenme düşüncesine kapılmıştır. Tesadüfen İsviçre'de bulunan Jol'le karşılaştığı zaman onun evli olmadığını öğrenince sevinirse de Jol fakir ama onurlu bir genç olarak onun evlilik teklifini kabul etmez ve aşkını kalbine gömerek Valery'nin evini terk eder. Bu ayrılış Valery'nin sonu olur. Böylece kız kendini seven ama fakir olduğu için başta reddedilen adam tarafından terk edilerek hatasının cezasını çeker. Böylece evlilikte asalet ve paradan önce aşkın önemli olduğu vurgulanmış olur.

4.1.7.2. Küfrân-ı Nimet⁴⁶⁸

Mustafa Reşit'in karakterlerin tamamının yabancı kişilerden oluştuğu *Küfrân-ı Nimet* romanında bir aldatma olayının sebep olduğu trajik bir durumu işlenir. İngiliz sefaretinin verdiği davette Lola adlı kadın tarafından tanıştırılan Charles ve Lizi birbirinden çok etkilenmiştir. Baloda Lola'nın emrivakisi ile vals etmek zorunda kalan ikili âdeta zoraki bir aşkın kucağına itilmiştir. "Liza'nın nigâhı a'mâk-ı kalbine sokularak taharrî-i esrâr ediyor, Charles bu âfet-i ârâm-sûzun karşısında titriyordu." (*Küfrân-ı Nimet*, s.12). Bu titreme ruhta meydana gelen değişimin bedende görülen etkisidir. Oradan ayrıldıktan sonra Charles eşine şu mısraları okur. "Yârime gizli perestiş eylerim/ Aşkımı dildârdan da gizlerim!/ Kendisiçün ben dökerken eşk-i ter/ Bîhaberdir yâr karşımda güler!" (*Küfrân-ı Nimet*, s.14). Bu dizeleri dinleyen Furçin, eşinin kendisinden başka bir kadına meyledemeyeceğini düşünürse de şiirin üzerinde fazla durmaz. Çünkü şiir neticede muhayyeldir. Ama arkasında mutlaka reel bir duygu vardır.

Charles ve Lizi birbirleriyle ilk görüşmeden sonra tekrar görüşmemeye özen gösterirler. Ancak kader ağlarını örmüş, Lola'nın eliyle onları ateşe atmak için fırsat beklemektedir. Biraz zorlama bir gerekçeyle Belgrad ormanında yalnız gezen Charles, Lola ve Lizi ile karşılaşır. Birbirlerinin yüzüne bakmaktan korkan gizli âşıkları Lola üşüme bahanesiyle yalnız bırakınca sırlar birer birer ifşa edilir. Çünkü tabiat buna müsaittir. "İnsan te'sir-i zaman ve mekâna tâbidir. Binâenaleyh Lizi ile Charles'ın kalbi de tabiatın melâline iştirâk ed[er]." (*Küfrân-ı Nimet*, s.28). Bu görüşmede birlikte olmalarının imkânsız olmadığını Charles, Lizi'ye ifade eder.

— Çaresi var efendim!

— Zevceniz berhayat olduğu hâlde mi?

— Evet!

— Nasıl?

— Bazı umûr-ı ticâriyeyi takip etmek bahanesiyle zevcemi burada bırakır, İngiltere'ye Amerika'ya giderim. Siz de ilk istasyonda kulunuza mülâki olursunuz. İlä âhiri'l ömr beraber seyahat ederiz; bütün âlemi devr eyleriz. Rica ederim..." (*Küfrân-ı Nimet*, s.32).

⁴⁶⁸Mustafa Reşit, *Küfrân-ı Nimet* (Dersaadet: Yuvanaki Panayotidis Matbaası, 1314/1897). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Lizi bu aldatma teklifini kabul eder. Verdikleri kararı uygulamaya sokarlar ve Londra'ya doğru yola koyulurlar. İtalya'da ve Londra'da büyük bir aşk yaşarlar. Bu arada Charles'ın Furçin'e yazdığı mektuplar ona kısa ve kuru gelmeye başlar. Mustafa Reşit bunu "Kalp sükût ettiği vakit kalem ne yapabilir ki?!" (*Küfrân-ı Nimet*, s.38) şeklinde açıklar.

Bir süre daha devam eden gurbetteki mutluluk önce Charles'ın çocuk özlemi, ardından da büyük kızının hastalanması sonucu kesilmek zorunda kalır. İstanbul'a dönme kararı verilir. Lizi de birlikte dönecektir ve ona Büyükada'da bir köşk kiralanacaktır. Dönerler. Charles ayda on gün evden uzakta kalmaya başlayınca durumdan şüphelenen Furçin onu takip etmek için kocasının arkasına hizmetçisini takar.

"Charles, zevcesinin safvetine itimaden ihtiyada lüzum görmüyordu. Bu cihetle hizmetçi kız iki üç gün içinde ikmâl-i tahkikât eyledi.

Lady Furçin hizmetçisinin verdiği tafsilâtı kâmilten istimâ'a muktedir olmadı... Bayıldı!..

İşte Lady Furçin de o günden itibaren cehennem azapları çekmeye, sararıp solmaya başladı. Lâkin asla şikâyet, serzeniş etmedi." (*Küfrân-ı Nimet*, s.54).

Her şeyi öğrenmesine rağmen kocasına tek kelime söylemeyen kadın, verem hastalığına yakalanır. Bunun üzerine vicdan azabına düşen Charles, kendini sürekli suçlamaya ve yaptığı hatanın bedelini ödemeye mecbur hisseder. Furçin'le konuştuklarında onun her şeyin farkında olduğunu ama kendisini asla suçlamadığını öğrenir. Bu sebeple vicdan azabı daha da şiddetlenir. İntihar etmeye karar verir. Evden ayrılarak Lizi'nin yanına gelir ve ona kararını açıklar. Lizi de onunla birlikte ölmeye karar verir. Eşine şu mektubu bırakır:

"Azizem!

On sene beni evc-i âlâ-yı saadetinde kâmrân etmiş olmaklığına mukabil seni eyyâm-ı ahirde mustarip ettim. Bu küfran, beni cehennemî azaplara dâçar eyledi. Hem seni hem de vicdanımı tahlis için mevte iltica eyliyorum.

Manen öldürmüş olduğum masume, maddeten ölmekte bana refakat ediyor. Aşkının sâfiyetini, şiddetini fedâ-yı can ile ispat etmiş olan bu kadını affeyle!

Kerimelerimizi benim tarafımdan der-aguş et! Onları bahtiyar etmeye çalış!.. Son arzum budur." (*Küfrân-ı Nimet*, s.67-68).

Bu mektubun Furçin'de nasıl bir tesir yaptığı anlatılmaz. Ancak romanın sonunda Furçin'in yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak öldüğü bildirildiğine göre mektup onu da çok etkilemiş olmalıdır.

4.1.8. Abdülkerim Hâdi'nin Eseri: Fakire⁴⁶⁹

Ara nesil yazarlarından Abdülkerim Hâdi *Fakire* adlı romanında, karı kocanın karşılıklı birbirlerini aldatarak düştükleri feci durumu gözler önüne sermek istemiştir. Eser, eski bir kulübede, bir kış günü Vedia ile oğlu Hicri'nin vahim durumunun tasviri ile başlar. Çocuk hastadır. Anne çocuğun başında gözyaşları içinde kendi kendine uzun tıratlar çekmektedir. Bu tıratların ardından Vedia içinde bulunduğu durumdan Allah'a şikâyet babında uzun bir yakarıya geçer.

Vedia hastalıklı olduğu için tedavi maksadıyla doktora gitmiştir. Kendisine hastanede uzun süre yatması gerektiği söylendiğinde kimsesi olmadığını, çocuğu için endişe duyduğunu gözyaşları içinde hastane yetkililerine ifade eder. Doktorlardan birinin bu duruma vicdanı acır. Bunun üzerine doktor, çocuğu alıp kendi evine götürür. O, insaniyetli bir adamdır ve çocuğu kendi çocuklarından ayırmaz. Onu kendi çocuklarıyla birlikte yatılı okula yazdırır. Eşinin, çocuklarının yatılı okula gitmesine itiraz etmesi mukabilinde, ona kadınların vazifesi hakkında uzun bir nasihat çeker. Bu nasihatler çocuk terbiyesinin nasıl olması gerektiği hakkındadır. Doktor tipi ideal bir aile babası tipidir. Ayrıca doktorun ve ailesinin dini duyarlılığı da dikkati çekmektedir. Roman boyunca dualar ve söylemler vasıtasıyla yazarın dini hassasiyeti gösterilmiştir. Doktor kısa bir süre sonra liva makamına yükselir. Ancak insaniyetinden hiçbir şey kaybetmez. Eşine de her zaman mütevazı olmayı tavsiye eder. Bu arada Vedia da iyileşip onların yanına taşınır.

Vedia, doktorun eşinin ısrarlarına dayanamayıp geçmiş hayatını kısaca ona özetlemiştir. Okuyucu ancak bu noktada onun sefih yaşamından bir parça bilgi edinebilmektedir. Vedia, eşinin sefahat âlemlerine başlaması üzerine, kocasına “kıyas-ı nefis” yapmak için kendisi de sefahat âlemlerine dalmıştır. Bu noktada Vedia'nın “Bin türlü nâz u naim içinde perverde oluyor bir dürr-i ismet iken iğfal olundum. Fakat kabahat bendedir.” (*Fakire*, s.8) ifadesiyle içine düştüğü durumu izah etmeye çalıştığı görülür. Hem iğfal olunmuştur hem de suçludur. Romanda sadece olay anlatılır.

“Oğlum! Hayat Allah'ın bir vediasıdır. Cenâb-ı Hakk'ın ihsan buyurduğu vediaya hakaret eden insanlar felâh bulmazlardır ki ben de onlardanım. Sen benim gibi kendi

⁴⁶⁹Abdülkerim Hâdi, *Fakire* (Konstantiniyye: Hacı Hüseyin Matbaası, 1310-1312/1892-1894). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Halik'mın emr ü nevâhisine iltifat etmeyen bir validenin oğlu olduğun için ağla.
Yok yok ağlama ibret al. Büyük hoca-yı ibret pençe-i sefalettir.” (*Fakire*, s.7-8).

Bu eser, ibret dersi vermek için roman kılığına bürünmüş bir nasihatname olarak tasarlanmıştır. Doktorun eşi, Vedia'dan geçmişini anlatmasını isterken kısırsadan hisse kapmak endişesinde olduğunu belirtir. Vedia başından geçenleri anlattıktan sonra “Yüzüme gülenlerden, bana kurban olacaklarını yemin ile arz edenlerden kimse gelip de (Nasılsın?) demedi.” (*Fakire*, s.45) ifadesi de olayın nasihat yönünü belirginleştirir.

4.1.9. Ali Kemal'in Eseri: Çölde Bir Sergüzeşt

Ali Kemal *Çölde Bir Sergüzeşt* romanında aldatmaya değinmiştir. Nahiye-ye Recep Efendi adında bir kâtip atanır. Kısa bir süre sonra Seher ile evlenme noktasına gelen kâtibin aslında evli olduğu, eşinin de namı dillere düşmüş bir kadın olduğu bir mektup sayesinde anlaşılır. Recep Efendi ile Mehmet Ağa işrete giderler. İşret esnasında Recep Efendi, kadınlar hakkında uygunsuz sözler sarf eder. Mehmet Ağa “Ayal için lakırdı istemez...” diyerek onu uyarsa da Recep Efendi sarhoş olduğu için “... Karı değil mi... Senin de varsa... getir...” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.44) der. Bunun üzerine Mehmet Ağa onu döver. Dayak olayından birkaç gün sonra Şam vergi dairesinden Sabuhi Efendi'ye şöyle bir mektup gelir: “Rica ederiz, sizin kâtip Recep Efendi'ye anlatınız. Genç haremimi burada bıraktı. Aradan aylar geçti. Hâlâ oraya aldırmadı. Bu kadın şimdi sâika-i sefâlet ile her fezahâtı irtikâp ediyor. İş namusa intikal eyliyor, bize de dokunuyor.” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.45).

Sabuhi Efendi ihbar mektubu vesilesiyle evli bir adama kızını vermekten son anda kurtulur. Seher'in ise hayalleri yerle bir olur. Bu noktada Recep'in evli oluşunun mu, yoksa yalan söyleyişinin mi reddedilmesinde etkili olduğu üzerinde durulmaz. Muhtemelen yalan söylediği için dışlanır. Çünkü Sabuhi Efendi'nin bizzat kendisi de eşinin üzerine kuma getirmiştir.

Kocası Sabuhi Efendi'nin evde olmadığı bir günde, Safvet Hanım, Kolcu Hasan'ı eve alır. Sabuhi Efendi eve dönünce karısının odasından gülüşme sesleri duyar. Kapıyı açınca gördüğü manzara karşısında bayılır. Bir süre sonra da ölür. “Merdivenden yukarı çıkarken odada bir görüşme, bir gülüşme duydu. Bir şey

anlayamadı. Yavaş yavaş yaklaştı. İçeri girdi. Karısını mahûd Kolcu Hasan'la hem-bezm-i sohbet buldu. Ne olduğunu bilemedi.” (*Çölde Bir Sergüzeşt*, s.133).

Üvey anne olarak Seher'i evden göndermek için kocasına türlü baskılar yapan, ikinci eş olarak ortağına eziyet eden Safvet Hanım, kocasını da aldatarak günah üçgenini tamamlar. Bu olay üzerine Kolcu Hasan'la Şam'a gider. Orada kısa süre içinde meşhur bir fahişe olur ve yaptıklarının cezasını çeker.

4.1.10. Fatma Aliye Hanım'ın Eserleri

4.1.10.1. Muhâdarât

Fatma Aliye Hanım *Muhâdarât* romanında aldatma hikâyeleri vardır. Fazıla'nın babası Sâî Efendi, İhya Efendi'nin güzel kızı Calibe ile evlenir. Calibe kötü ahlaklı bir tiptir ve şehvetine esirdir. Calibe ile Sâî Efendi evlendikten kısa bir süre sonra Calibe'nin kardeşi Nabi ve amcaoğlu Süha da Sâî Efendi'nin konağına taşınırlar. Süha tıp okumaktadır ve efendi bir gençtir. Ancak Nabi, ablası Calibe'ye çok benzemektedir. Kardeşlerin her ikisi de sonradan görme ve hadsiz tiplerdir. Birinci hedef olarak zengin bir kocaya varan Calibe, ikinci hedef olarak sevdiği adam olan Süha'yı elde etme arzusuna düşer. Calibe için aşktan önce para gelmektedir. Bu sebeple kendisiyle evlenmek isteyen Süha'yı reddeder ve bunu açıkça ona söyler. Zengin bir adam olan Sâî Efendi ile evlenip asıl amacına ulaştıktan sonra gerçek aşkına dönerek onunla tertiplemediği basit bir komployla sevişmeye ve kocasını bizzat onun evinde aldatmaya başlar.

Romanın giriş bölümünde anlatıcı, Calibe'nin, Süha'yla herkesten saklamaya çalıştığı gizli bir ilişkisi olduğunu beyan eder. O, yaptığı açıklamalarda Calibe'nin gizli ilişkisinin iffet zedeleyici bir ilişki olduğunu, onun sakladığı durumun romanda bahsedilecek bir durum olmadığını ancak böyle olayların anlatılmasının ahlaki ve toplumsal açıdan faydalı olacağını ifade eder. Calibe'nin, kocasını aldatarak Süha'yla zina etmesini açık açık yazmamanın toplumda mevcut olan böyle ahlaksız davranışları ortadan kaldırmayacağını düşünerek şöyle bir açıklama yapar:

“Bunların men'i için yazılan nice kitaplar verilen nasihatlar, hatta tutulan dinler bile bu seyyiatı tamamıyla ref' ve izâle edemediği için dünyada öyle vukuat eksik olmuyor. Hatta bu türlü ef'âl-i mekrûhanın faillerinden birçoğunun sonunda duçar oldukları sefalet, rezalet ve bazen dahi nedamet bile sonrakilere ders-i ibret olmak

lâzım iken hâlâ o yolda insanlar bulunduğundan başka bir yandan dahi yetişiyor. Bunların önü kesilmiyor, ardı alınmıyor, fakat hiçbiri ahval-i mezmûmelerinden bahsolunduğu vakit onunla iftihar edemiyor. Haklarında istimal olunan elfâz-ı galizayı redde kalkışamıyor ve onun altında ezilmekten kendini kurtaramıyor. Vakıa bu yolda nedamet-i kat'îye için tövbe ve istiğfar kapıları daima açıktır. Fakat ahval-i mekruha failleri nedametlerinden sonra cümle yanında hatta kendi mahkeme-i vicdâniyelerinde mahkûm ve mat'ûn olurlar. Mazilerine bıraktığı kara bir iz hiçbir veçhile silinmez, dâmen-i ismet bir kere yırtılmaya görsün ne kadar tamir olursa yamalı elbiseye benzer. Şu nakısa kabahatleri olmayan evlât ve ahfadına mevrûs olur. İffet denilen mürğ-i pâki kafes-i vücutta iken muhafaza etmeli. Bir kere uçuruldu mu? Bir daha ele geçmez. Onu gaip edenlere her bir sözleri birer hikmet-i mahz olan bizim koca karılarımızın dediği gibi “Elhamdülillah alnım açık yüzüm pak” sözünü kemâl-i tefahürle söylemek nasip olamaz. Alınları daima kapalı, yüzleri her zaman kara olur.” (*Muhâdarât*, s.71-72).

İnsanların hata işleyebileceğini belirten anlatıcı, tövbe kapısının açık olduğunu, ancak bir kere iffetini kaybeden kadının bir daha onu geri alamadığını, yaptığı iffetsizliğin çocuklarına dahi miras kalabileceğini iddia eder. Anlatıcı bu tip ahlaksızlıkların anlatılmasının ahlaksızlığın önünü almak için faydalı olacağını düşünür. Hata işleyenlerin vicdan mahkemelerinde kendilerini mahkûm ettiklerini, toplumsal affın onları kesin olarak temizlemediğini de belirtir.

Kafasında kurguladığı gizli aşk/zina için Süha'dan işaret alamayan Calibe, ona açıkça sevişmek istediğini söyleyince Süha, “—Alçak kadın!” (*Muhâdarât*, s.77) diyerek onu reddeder. Ancak Calibe kararlıdır ve isteğinden asla vazgeçmeyecektir. Evden ayrılma fikrine düşen Süha'yı ikna ederek ona yeni bir oyun oynar. Buna göre Calibe, bir arkadaşının okuduğu romanda bir bölümü yanlış anladığını, bunu düzeltip düzeltmeyeceğini Süha'ya sorar. Süha düzeltebileceğini söyler. Calibe'nin düzeltme istediği yer şudur: “—Yok! Hanım pek çok tembih etti. Biraderin değil mi elbet sana sahabet eder kitabı göstermeksizin o yerini sen söyle. O bildiği gibi yazsın da sonra beraber tatbik ederiz.” (*Muhâdarât*, s.80) ifadesidir. Roman düzeltme bahanesiyle yazdırdığı bu ifadeler, ileride, Calibe'nin elinde delil olacak ve bu vesileyle Süha'ya her istediğini yaptıracaktır. Çünkü Calibe ile Süha amca çocuklarıdır ve yukarıdaki ifadeler zayıf da olsa bizzat onları işaret etmektedir. Süha, Calibe'den nefret etmesine rağmen biraz da mecburi bir hisle ona itaat eder. Zenginliğe kavuşan Calibe ikinci hedef olarak eskimeyen aşkı Süha'ya da kavuşmak istemektedir. Her şey Calibe'nin istediği gibi gitmektedir.

Ahlaklı bir birey olarak gösterilen Süha'nın böyle basit bir neden yüzünden evli bir kadınla sevişmesi/zina etmesi ise onun ahlak anlayışını şüpheli hâle getirir.

Sâî Efendi işten eve döndüğü bir gün eşi Calibe'yi görmek ister. Fazıla üvey annesini çağırmak için Calibe'nin odasına çıkar. Odaya çıkan Fazıla, Calibe ile Süha'yı sarmaş dolaş yakalar. Süha'nın o gün evde olduğunu bilmeyen Fazıla odaya girince bir tereddüt geçirir. Odada gördüğü sahne onda "bir havf-ı mütenef-firâne" yol açar.

"Evvel! Oda içinde vakıa birisi Calibe ve diğeri Süha'dan ibaret iki engerek vardı. Hem bunlar öyle bir vaziyette sarmaş dolaş olmuşlardı ki bunu görenlerin bunlara bir çift süt birader ve hemşire diyebilmeleri şöyle dursun, insan olduklarını teslim edebilmeleri bile kabil değildi. Ancak besbelli daha kapının ilk açılmaya davranılmasından muttasıl bazı patırtılar bunları hemen tebdil-i vaziyete hazırlanmış olduğundan, Fazıla'nın daha hayali bile içeriye girmeksizin yani kapı henüz açılır iken kemâl-i telâşlar ile vaziyetlerini tebdile can atmışlardı. Lâkin Fazıla bir an sonra bunların güya hiçbir kabahatleri yok imiş gibi müsterihâne bir hâlde bulunmağa cebr-i nefis eylediklerini görünce derhâl kendi tedbirini de zihninde kararlaştırabilirdi. O da güya hiçbir şey görmemiş gibi davranmak için bütün kuvvet-i rûhâniyesini cem' eyledi." (Muhâdarât, s.156-157).

Uygunsuz bir şekilde yakalanan kaçak âşıklar, kısa bir panikleme sürecinden sonra karşı atağa geçerler. Fazıla hiçbir şey görmemiş gibi davranırken Calibe, Fazıla'dan önce Sâî Efendi'ye giderek Fazıla'nın gizli gizli Mukaddem'le görüştüğünü bildirir. Sâî Efendi, bu duruma çok kızar ve kızını döver. Böylece Fazıla'nın Calibe'yi ihbarı engellenmiş olur. Calibe, Fazıla ile Mukaddem'in ilişkisine delil olarak sahte bir mektup gösterir. O, yine her şeyi profesyonelce ayarlamıştır. El ayakaltında fazla gezmeye başlayan ve üvey annesi için yürüyen bir tehlike olan Fazıla'yı bertaraf etmek için yeni bir plan devreye sokulur. Buna göre Fazıla'yla evlenmek için önce Süha talip olacak, Süha'yı kabul etmeyeceği kesin olan Fazıla, kendisine gelen başka bir evlilik teklifini mecburen kabul edecektir. Böylece evde üvey annenin rahat hareket etmesini varlığıyla önleyen Fazıla engeli, ortadan kalkmış olacaktır. Nitekim her şey Calibe'nin planlandığı gibi olur.

Kocasını Süha'yla aldatan Calibe, Fazıla'nın evden ayrılmasından sonra serbest serbest Süha'yla sevişmeye devam eder. Süha hem Calibe'yi hem de Ref-tar cariyeyi birlikte idare etmektedir. Reftar'ın aşk ortaklığı ona Calibe'nin sırlarını bilmesi sebebiyle bir sus payıdır. Kullanılan bir erkek olarak Süha bu durumu

daha fazla sürdüremez ve evlenerek evden ayrılır. Süha'nın evi terk etmesinden sonra her iki kadın da aşksız ve âşiksiz kalır. Evde sevişilecek kimsenin kalmaması ve Sâî Efendi'nin saflığı sebebiyle kadınlar kendilerine yeni aşk eğlenceleri ararlar. Uzak bir yerden ev kiralayan Calibe ile Reftar, tuttıkları yeni evde seks partilerine devam ederler. Tedbir olarak işleri bittikten sonra elbiselerini başka bir yerde değiştirirler. Böyle bir tedbir sayesinde kimseye yakalanmayacaklarını düşünmektedirler. Fakat görüştüğü adamların biri Calibe'ye aşırı derecede tutulur. Calibe ise ondan usanarak başka bir adam ile sevişmeye başlar. Önceki adam belalı ve saplantılı bir tip çıkar. Bu adam gizlice Calibe'nin peşine düşüp onun kim olduğunu öğrenmiş, Calibe'yi kıskandığından, onun başka biriyle görüşmeyip yalnız kendisiyle görüşmesi için ısrar etmiş, Calibe'nin onu dinlemediğini görünce tehdide kalkışmış, Calibe adamı başından def etmeye çalışmışsa da muvaffak olamamış, diğer adamla gizlice görüşmeye mecbur olmuştur. Takip sonucu her şey açığa çıkmış ve kocası Sâî Efendi de aldatılma olayından bu vesile ile haberdar olmuştur. Bütün bu olayların yaşanmasından sonra saf koca Sâî Efendi'ye polislerin haber vermesi sonucu o, fenalıklar geçirerek karısını boşar ve kölesini de salarken “Vukuatın tesiriyle Sâî Efendi kahır ve kederinden meflûç olmuş[tur]!” (*Muhâdarât*, s.448).

Mukaddem'le birlikte büyüyen Fazıla ona âşık olan bu gençle evlenmez. Fazıla, Calibe'nin yalanlarına daha fazla dayanamayarak kendisine gelen ilk evlilik teklifini kabul eder. Remzi adında çok zengin ve kibarlık düşkünü bir gençle evlenir. Bir süre eğlenceli bir hayat sürerlerse de Remzi'nin bilgisel noktada cahil olması ve kendine yeni eğlenceler araması evliliğin seyrini değiştirir. Remzi artık eve mutadı dışında geç kalmaya başlamıştır. Eve geç gelmeye başlayan kocasına karşı nazik bir şekilde davranmaya çalışan Fazıla, kocasının cebinde bir kadın mendili bulur. Bunu çok içerlese de kendini sabırlı olmaya zorlar. Kocasına fazla hissettirmeden ve onu sarsmadan ağzından laf almaya çalışır.

Fazıla, eşine yumuşak bir şekilde davranarak ondan dışarıdaki bütün aşk hikâyelerini öğrenir. Buna göre, kocasının şehvete karşı aşırı bir arzusu vardır ve birden çok kadınla sevişmektedir. Fazıla'nın bu noktada kocasına karşı gösterdiği sabır, kadın gerçekliğinin sınırlarını bir hayli zorlamaktadır. O, sanki bir eş olarak değil de her şeye hâkim bir anlatıcı gibi meseleyi değerlendirmektedir. Fazıla, koca-

sının eğlencelerle meşgul olduğu zaman, karısı olarak kendisinin onu dört gözle beklediğini söyleyince Remzi, bu sözden hoşlanmaz ve açıkça onu hiç hatırına getirmedeğini bile söyler. Çünkü sarhoştur. Fazıla, kocasına gittiği yerlerdeki kadınların güzel olup olmadığını sorar. Remzi buna, kadınların güzel olup olmamasıyla ilgilenmediğini onlarla sadece eğlenmek istediğini söyler. Fazıla son olarak kocasına niçin onu aldattığını sorduğu zaman ondan yıkılacağı bir cevap alır: “—Seni sevmediğim için!” (*Muhâdarât*, s.236).

Remzi, ailesiyle birlikte Kadıköy’e taşındıktan sonra kendisine yeni bir aşk bulur. Değişen mekânla birlikte hayatın akışı da değişir. Akşamları eve uğramayan Remzi’ye annesi, niçin eve gelmediğini sorunca “—Tiyatroya ve ehibaya gittiğim geceleri konağa gidip kalıyorum!” (*Muhâdarât*, s.252) şeklinde cevap verirken Fazıla onları duyar. Ama bu diyaloga çok aldırış etmez. Fazıla, Remzi’nin bahsedilen aşüfteyle evlenmek fikrinde olduğunu önce eltisinden ve ardından bizzat Remzi’den duyar ve kocasının kuma getireceğini duyunca kendini cariyeye olarak sattırarak İstanbul’dan gider.

Calibe’nin kardeşi Nabi, Fazıla’nın arkadaşı Fevkiye ile evlidir. Ablasına benzer bir karaktere sahip olduğu için o da eşini aldatır. Ancak onun neler yaptığı ve eşini nasıl aldattığı üzerinde romanda fazla durulmamıştır. Aldatma olayları Fevkiye’nin Fazıla’ya dert yanmalarından ve Mukaddem’in delirme emaresiyle Beyrut’a gidip orada tesadüfen Fazıla’yla buluştuktan sonra konuşmalarından öğrenilir. Fazıla, başta arkadaşını Nabi ile evlenmemesi konusunda uyarılmışsa da işi işten geçmiştir. Kocasını her şeye rağmen seven Fevkiye, elinde avucunda ne varsa ona yedirmiştir. Fevkiye zengin çocuğudur. Şımarık yetiştirildiği, her istediğini kolayca elde edebildiği için seçimlerinde isabetsizdir. Nabi’yi de babasına “isterim” diye tutturarak aldırış ve mücevherlerini ona yedirmiştir. Bir gün Nabi hovardalık yaparken topal kalmıştır. Topal kalışı fiziksel görüntüsünü bozunca bu durum onu çok seven karısının ondan soğumasına sebep olmuştur. Diğer bir sebepse mücevherlerini sefahat âlemlerinde yemesidir. İki olayın üst üste gelmesinden sonra Fevkiye, babasına Nabi’den ayrılma fikrini açar. Bunun üzerine Nabi, Sâif Efendi’nin konağına geri gönderilir. Ancak, karısını boşamaya yanaşmayan Nabi’ye yüklü miktarda para verilerek boşanma işi gerçekleştirilir.

4.1.10.2. Levayih-i Hayat⁴⁷⁰

Fatma Aliye Hanım *Levayih-i Hayat* romanında mektup tarzını kullanarak kadınlar arasında evlilik hakkında geçen yazışmaları anlatır. Mehabe, Fehame, Sabahat, İtimat ve Nebahat adlı kadınların toplamda on bir mektupla haberleşmelerinden oluşan eser, evlilikte eşlerin birbirine karşı mesuliyetlerini ele alır. Mektuplarda açık bir şekilde eşlerini aldatan bireylerin hikâyesi olmamasına rağmen kocaları tarafından aldatılan kadınların dertleşmelerinden bahsedilmiştir.

Mektuplardan ilki Mehabe'den Fehame'ye gönderilmiştir. Mehabe evliliğinde mutluluğu yakalamış bir kadındır. Fehame ise onun tam aksi olarak mutsuz bir evlilik yapmıştır. Evlilikte mizaçların ittifakının önemli olduğunu belirten Fehame uyumlu bir şekilde evlenen kadınların kocalarından “hem muhabbet hem de sadakat” (*Levayih-i Hayat*, s.35) bekleyebileceğini ancak kendisinin, kocasından muhabbet ve sadakat beklemeye hakkının olmadığını belirtir. İfadelerinden kocası tarafından sevilmediği anlaşılan Fehame aldatılan ve kocasından dayak yiyen bir eştir. Eşinden beklediği “muhabbet ve sadakat-i zevciyeyi” (*Levayih-i Hayat*, s.36) bulamadığı için mutsuzdur. Bu sebeple eşini kendine koca olarak görmediğini, onu sadece çocuklarının babası olarak gördüğünü belirtir. Ekonomik yetersizliği sebebiyle eşinden ayrılamaz. “Geçinmek için ben onların emirlerine tabiyete, haklı haksız hükümlerine inkıyada mahkûmum!.. Ah bu ne zillet!.. Fakat evlatlarım!..” (*Levayih-i Hayat*, s.39) diye yazarak kocasına sadece çocukları sebebiyle katlandığını ifade eder.

Mehabe bu mektuba yazdığı cevabi mektupta onun durumunu tam olarak anlayamadığını, her kadının kocasından muhabbet ve dostluk beklemeye hakkı olduğunu söyler. Fehame ona yazdığı cevapta onun gibi severek evlenen bir kadının, onu anlayamayacağını belirtir. Kocasını hakkında şu ifadeleri kullanır: “Zevcimde gördüğüm bir mertlik varsa o da kendisinin bana karşı olan şu hâlidir ki beni aldatmamış ve hiçbir vakit beni sevdiğine dair bir şey söylememiş, temin-i muhabbet hususunda birtakım ahd ü peyman, vaat ve teminatta bulunmamıştır.” (*Levayih-i Hayat*, s.47). Bu ifadelerin ardından evleceği erkekten sadece sevgi bekledi-

⁴⁷⁰*Levayih-i Hayat* ilk olarak 1315/1899'te basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Fatma Aliye Hanım, *Levayih-i Hayat*, haz. Ayşe Demir (İstanbul: Kesit Yayınları, 2012). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesi kullanılmıştır.

ğini, erkeğin fakir, çirkin veya zengin, yakışıklı olmasının önemli olmadığını da ifade eder. Mehabe'ye yazdığı altıncı mektubunda eşinden gördüğü muamelenin ana nedenini ekonomik durumuna bağlar. Kendi ayakları üstüne duramayan bir kadın olduğu için kocasının emirlerine uymak zorunda kalacağını beyan eder. Ardından eşinden iyi bir arkadaşlık göremeyen kadın için kocasının sadakati veya ihanetinin çok da mühim olmadığını yazar. Bu ifadelerini Mehabe'nin yadırgayabileceğini düşünerek arada sevgi yoksa kıskançlığın anlamsız olduğunu söyler. Kocasının onu aldatmasının çok önemi olmadığını ifade ettikten sonra sözlerini şöyle sürdürür:

“Beni muazzep eden, mustarip kılan şeyler zevcim vaktini nerelerde geçirdiğini ve başka karılarla eğlendiğini düşünmek değildir. O gece yarılardan sonra gelen adamın ne kadar mülevves ve ikrah mahallerden gelerek şu hücre-i pak ve nazifi kirletmekte olduğunu düşünmek, hasbelvazife hizmetinde bulunacağım cihetle soymak için tuttuğum, topladığım elbiselere ne türlü murdarların temas eylediğini hatırlamak ve öyle karılarla bulunduğu için onu kendime layık görememek keyfiyetleridir.” (*Levayih-i Hayat*, s.60).

Evliliğinde eşiyile iyi dost olma ihtimalinin de ortadan kalktığını yukarıdaki ifadeleriyle belirten Fehame, eşinin başka kadınlarla birlikte olmasını pislik olarak niteler. Ama onun için asıl zor olan şeyin kocasının murdarlıklarına ses çıkaramamak olduğunu da ekler.

Sabahat, Fehame'ye yazdığı mektupta kendi kocasının da onu aldattığını, ancak kendinin ona tahammül etmeyeceğini, ondan ayrılacağını bildirir. Fehame'ye hitaben dünyaya bir daha gelemeyeceği için onu üzen kocasına tahammül göstermeyeceğini söyler. Kocasının hep adi şeylerden hoşlandığını, “zihin ve mide kabul etmez şeyler ile iştilal eylediğini” (*Levayih-i Hayat*, s.63), bu tür insanların görgüleri icabı böyle davrandığını belirtir. Bir gün selamlıkta kocasının, arkadaşlarına anlattığı şeyleri duyduğunu, bunları duyduktan sonra kocasının bu derece bir ahmak olabileceğini hiç düşünmediğini söyler. Bu noktada kocasının etrafındakilere hovardalıklarını anlattığı Sabahat'ın ifadelerinden anlaşılır. Sabahat bu sözleri açıkça mektubunda yazmamıştır. Kocasından aldatılma itiraflarını tesadüfen duyan Sabahat, Fehame'nin sabır telkinine karşı duygularını şöyle açıklar:

“İnanır mısın onun bana karşı olan hıyanetlerini böyle işitmekten ziyade kendisini bu kadar gafil, idaresiz görmek bana daha ziyade soğukluk verdi. O işittiğim musa-

habe artık bu adamın daldığı, meclup olduğu uykusunu, rahatını feda ettiği şeyleri bana öğretti. O müstekreh şeylere olan meyil ve rağbeti kendisinden ikrahımı mucip oldu.” (*Levayih-i Hayat*, s.65).

Sabahat, Fehame’ye yazdığı son mektubunda Büyükkada’ya arkadaşlarını ziyarete gittiği zaman vapurda iki boyalı kadının konuşmalarına şahit olur. Kadınların bahsettiği kişinin ismi tam olarak söylenmese de Sabahat’in kocasıdır. Kadınlara bakan Sabahat kocasının onu aldattığı kadının çirkin olduğunu görünce hayıflanır. Kahvaltıya gittiği arkadaşı Ma. adlı kadının yan komşusunun evinin bahçesinde kadınlı erkekli bir toplantıya da şahit olan Sabahat, orada kocasını görür. Ancak ev sahibesine karşı herhangi bir tepkide bulunmaz. “Zira zavallı kadın bunları karılı kocalı misafirler” (*Levayih-i Hayat*, s.71) zannetmiş olabileceğini düşünür.

4.1.11. Halit Ziya Uşaklıgil’in Eserleri

4.1.11.1. Sefile

Halit Ziya’nın İzmir’de *Hizmet* gazetesinde tefrika ettirdiği ilk romanı *Sefile*’de kocasını aldatan kadınlar anlatılır. Romanın merkezinde bulunan tüm şahıslar hem aldatmış hem de aldatılmışlardır. Mazlume, bebek yaşta kaybettiği babasını hatırlamaz. Annesi Besime Hanım’ı ise beş yaşında iken kaybettiği için hayal meyal hatırlar. Mazlume’yi, adı gibi merhametli ve yalnız yaşayan bir kadın olan, annesinin komşusu Rahime Hanım yanına alır. Kısa bir süre sonra Rahime Hanım’ın da ölmesi üzerine dünyada sığınacak kimsesi kalmaz. Ondaki kalan evde yaşamını devam ettirir. Ancak Rahime Hanım’ın mirasçıları Mazlume’nin kaldığı evi satarak onun sokağa düşmesine sebep olur. Cami avlusunda bir hasırın üstünde hayat sürdürürken Mihriban Hanım adındaki kadın onu alıp güya temizlik işleri için evine götürür. İlk günlerde sığınacak bir yer bulduğu için çok sevinen Mazlume bir süre sonra sığındığı evin bir randevu evi olduğunu anlar. Fakat çaresizlik içindedir ve mekândan nefret etmesine rağmen daha çok ekonomik sebeplerle orada kalmaya devam etmek zorunda kalır.

Evde İkbâl Hanım adında bir kız daha vardır. İkbâl vaktini kitap okumakla geçirmektedir. Okuduğu kitap, Ahmet Mithat Efendi’nin *Henüz On Yedi Yaşında* adlı romanıdır. Romanın konusu ile İkbâl ve Mazlume’nin hayatları arasında paralellik vardır. *Henüz On Yedi Yaşında* romanında Kalyopi’nin mutlu sonla biten

fahişelik hayatını kendisi için bir umut vesilesi sayan İkbâl'in romandaki gibi kendini kurtaracak bir âşığı hayal ettiği görülür.

Mazlume, bir sabah uyandıığında İkbâl'in odasından bir erkek sesi geldiğini duyar ve anahtar deliğinden onun odasını gözler. İkbâl yarı çıplak yatmakta ve yanında bir erkek bulunmaktadır. Mazlume, İkbâl'in fuhuş yaptığını anlar ve bu olay üzerine ondan öğrenmeye başlar. Bu tiksinti onun İkbâl'den gittikçe uzaklaşmasına neden olur. Mazlume'nin kendisine karşı soğukluğunu hisseden İkbâl, ona hayat hikâyesini anlatarak onun merhametini celp etmek ister. Babasını pek az tanıdığını, servet sahibi bir ailesi olduğunu, babasının ölümünden sonra annesinin, “fevkalâde tantana ile ömür sürdüğü[nü]”, annesinin önce babasının “odalığı” olduğunu, ölmeden kısa bir süre önce babasının onu “taht-ı nikâhına” aldığını anlatır. Annesinin kendisine iyi davranmadığını, bu yüzden kalbinde “nefret-i hayat” (*Sefile*, s.43-44) hâsıl olmaya başladığını beyan eder. Annesi Mihriban'ı bir başka adamın kucağında yakaladığını, o olaydan sonra annesinden nefret etmeye başladığını, “hapislik hayatı” olarak tarif ettiği günlerin sonunda, kendisinin de annesine benzediğini belirtir. İkbâl'in yaşadığı bu duygu, *Aşk-ı Memnu*'da Bihter'in Firdevs Hanım'dan nefretine benzer bir duygudur. O da Bihter gibi annesine benzemekten ve onun gibi yaşamaktan kurtulamamıştır.

“Müddet-i mahpusiyetim [hapislik zamanım] benim için bir zaman-ı saadet [mutluluk zamanı] hükmünde geçti; çünkü ona tesadüf etmek, yüzünü görmek beliyyesinden [felâketinden] mahrum idim. Fakat heyhat! Bu müddetin hitamında [bitiminde] onun hayat-ı mülevvesine [kirli hayatına] iştirak mecburiyetinde bulundum. Artık her türlü hicap [utanma] kalkmıştı. Naklettiğim tesadüfe müşâbih [benzer] ve daha ağırları vukua geldi. Gerçi saffetime halel gelmemişti [safılık ve temizliğim bozulmamıştı], lâkin validemin tarz-ı hayatına alışır gibi olmuşum.” (*Sefile*, s.45).

İkbâl'in burada ifade ettiği anneye benzemek hadisesi Halit Ziya'nın determinizme (gerekircilik) inanması ve eserlerinde bunu ispatlamaya çalışması ile ilgilidir. Ahmet Mithat Efendi, adı geçen romanında romantik bir tavırla kahramanı Kalyopi'yi mecburen girmek zorunda kaldığı genelevden kurtarmıştır. Hayatta Kalyopi'nin başına gelen tesadüflerin olduğu da bilinmektedir. Ancak Halit Ziya her zaman aynı sebeplerin aynı sonuçları doğuracağına inandığı için İkbâl ve Mazlume'yi düştükleri fuhuş girdabından gerçekçilik endişesiyle kurtarmamıştır.

İkbal'in annesi Mihriban Hanım, israfları sonucu lüks evini ve lüks hayatını terk etmek ve daha küçük bir eve taşınmak zorunda kalır. Osmanlı toplumunda bir kadın için ekonomik buhrandan kurtulma yolu genellikle evliliğdir. Hayatını fuhşla devam ettiren annesinin, bir gün İkbal'e evlilikten bahsetmesi onu şaşırtmıştır. İkbal "o mukaddes rabıta-i hayatın [hayat bağının] ulviyetini muhafaza edemeyen bu kadının ağzından" (*Sefile*, s.48) duyduğu evlilik kelimesini garipse de kendisine gelen evlilik teklifini hemen kabul eder. Buna sebep olarak da evlilik kurumunun önemine inanmasını gösterir. Onun için evliliğin kutsiyeti önemli olduğundan kiminle evlendiğinin önemi yoktur. Ancak, böyle bir evliliğin onun beklediği neticeyi vermesi mümkün olmaz. Birçok Türk romanında görüldüğü gibi çaresiz kalan genç kızlar için evlilik en güvenilir bir kurtuluş yolu olmuştur. Anne mirası İkbal'in evlilikten beklediği neticeyi hâsıl etmemiştir.

İkbal, evlendiği adamı ilk kez gerdek odasında görmüştür. Kocasını Ali Efendi adında biridir ve kırk beş yaşındadır. Ali Efendi, o kadar utangaç, çekingen ve kadın mahrumudur ki İkbal'le konuşmaya dahi cesareti yoktur. Evliliğin önemine inanan İkbal, tıpkı Bihter gibi, kendisinden yaşlı bir adamdan beklediğini bulamayınca kısa sürede ondan, dolayısıyla evlilikten nefret etmeye başlar. Kocasının, evliliğin duygusal boyutunu tatmin edemeyecek bir yaşta olması ondan nefretinin asıl sebebidir. İkbal, şairane bir aşk beklerken, romantik tüm duygulardan bihaber bir koca ile evlendiği için büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Kocasının kendisine aşırı düşkünlüğüne karşın İkbal ona "ifritane" (*Sefile*, s.52) düşmandır. Bir müddet birlikte yaşadıkdan sonra kocasından, beklediği hiçbir şeyi göremediği için ondan intikam alma arzusuna kapılır. "Onu telvis ederek [kirleterek] ahz-ı intikam etmeye [intikam almaya] karar verdim. Zelilâne [aşağılık bir şekilde] yaşamak, sefilâne ömür sürmek istiyordum. Öyle mülevves [pis] hayatlar tahayyülüne başladım ki tasviri kabil olsa hayrette kalırsın." (*Sefile*, s.52-53) der. Bu düşünceler içinde kocasından intikam almak için fuhşa başlar. Aslında bunu bir hastalık hâli olarak görmek mümkündür. Akli dengeyi kaybetmekle duygusal dengeyi kaybetmek arasında ciddi bir fark yoktur. Celâl Nuri'nin *Ölmeyen* adlı eserinde kadın roman kahramanı Marsel'in beyinsel bir hastalıktan dolayı her tabakadan bulduğu adamla delicesine sevişmesi ile İkbal'in kocasından intikam almak için her önüne gelenle sevişmesi arasında çok fark yoktur.

Bir vakitler fahişе annesi Mihriban'dan iğrenen İkbal, “kudsiyet-i izdivacı” dahi artık hakir görmektedir. “Ebedi bir rabıta-ı hayatı [sonsuz bir hayat bağı-nı] muvakkat bir zevk-i şehvanîye [geçici cinsel zevke] feda” (*Sefile*, s.53) etmiştir. Kocasını başka adamlarla defalarca aldatır. Seviştiği adamlarla sadece cinsel açlığını gidermekte, onlara karşı duygusal bir yakınlık hissetmemektedir. Bir kimseyi ciddi manada sevemediği için kalbi sevgiye karşı duyarsızlaşmıştır. İlişkilerinde ciddi bir sevgi hissetmese de geçici bir mutluluk neşesi duymuştur. Ancak geçici aşklar onu yormuş, gerçek sevgiye açlığı daha da artmıştır.

İkbal'in içine düştüğü günah çukurundan kocasının haberi yoktur. Kocasını hâlâ onu ilk günkü gibi sevmeye devam etmektedir. İkbal, eşini aldatma işini o kadar ileri götürmüştür ki kocasının ölüm döşegine düştüğü gece dahi başka bir adamla çılgınlar gibi sevişmeye devam etmiştir.

“—Zevcimi ne kadar merhametsizce iğfal ettiğimizi [aldattığımızı] düşünüyorum da vicdanım müteazzi oluyor [eziliyor]... Biçare adamcağız namusunun alçakçasına lekelendiğinden asla şüphedar değildi. Sabahleyin evden çıktıktan sonra Mihriban'la ben tamamen hür ve serbest kalırdık. Ben habasette [alçaklıkta], o vesatet-i mel'anette [lanetlenmiş işlere aracılık etmekte] o derece ilerledik ki zevcim kalkmamak üzere yatağa serilip de aşağıda can çekişirken ben yukarıda icra-yı fuhuş ediyordum.” (*Sefile*, s.54).

Yaşça kendisinden büyük bir adamla evlendiği için cinsel ve duygusal manada tatmin olamayan İkbal, kendini tatmin ve kocasından intikam almak için çılgınlar gibi fuhuş yapmaya başlamıştır. Başta fuhuş onun için teselli kaynağı iken iyice profesyonelleştikten sonra para kazanma yolu olmuştur. Müşterilerine “verdikleri para kadar muhabbet sat[maktadır].” (*Sefile*, s.55). Çeşit çeşit adamların kollarında aradığı saadeti bulamayınca duyguları da tamamen sönmüş, kocasının ölüm döşegine düşmesi bile azgın nefisini durduramamıştır. Samimi itiraflarına karşı, Mazlume İkbal'den iğrenmeye devam eder. Mazlume, İkbal'in yaşamı hakkında anlattığı bu hikâyeye bir türlü anlam veremez. Bir kadının namusunu pazarlaması ona çok saçma gelir.

Mazlume'nin, İkbal'in odasında gördüğü adam, İhsan adlı bir gençtir. İhsan babasını kaybetmiş, annesiyle birlikte yaşamaktadır. Annesi onu iffetli bir genç olarak büyütüştür. İhsan, Sultanahmet civarında gördüğü İkbal'e karşı güzel hisler duyar. Mihriban bunu fark edince onu eve alır. İhsan, İkbal'le seviştik-

ten sonra pişmanlık hisleriyle çıktığı evden “cehennemden halâs olmuş” (*Sefile*, s.77) gibi sevinir. Ancak İkbâl’e olan tutkusu bir saplantı hâline dönünce tekrar döner ve aşkı için ona yalvarır. İkbâl de yıllar sonra ilk kez ona karşı güzel hisler duyar. Bu ilişkiyi öğrenen İhsan’ın annesi oğlunu evden kovar. İhsan, *İntibah*’ın Ali Bey’i gibi annesinden koparak sevdiği fahişenin kollarına atılır. İkbâl’le başka yerlere kaçma isteğindedir. Bu kaçış, gerçeklerden hayale doğru bir kaçıştır.

Birlikte yaşamaya başlayan âşıklar, bir süre sonra birbirlerinden sıkılırlar. İhsan’ın içki iptilası ve eve geç gelişleri nedeniyle İkbâl hastalanır. Hastalığı o kadar ağırdır ki onun için kurtuluş ümidi kalmamıştır. İhsan, İkbâl’in hasta yatağında ölümle cebelleşmesi esnasında bahçede Mazlume’yi görüp dayanılmaz bir iştihakla onu kollarının arasına alır ve ona tecavüz eder. Böylece İkbâl eski kocası ölüm yatağındaiken ona yaptıklarını İhsan’dan görerek can verir. Mazlume bir süre vicdan azapları çekse de bu duruma alışır ve ilk teması yaşadığı İhsan’a âşık olur. Hamile kaldığı zaman İhsan ona inanmaz. Bu sebeple çocuğunu düşürür. Bir randevu evinde çalışmak için evi terk eder. Bir süre orada çalıştıktan sonra sokaklara düşer. İhsan, tesadüfen Mazlume’nin bulunduğu eve gelince, Mazlume onu boğazından ısırarak öldürür. Öldürdükten sonra o da İhsan’ın üzerine yığılır.

4.1.11.2. Ferdi ve Şürekâsı⁴⁷¹

Halit Ziya’nın ticaret hayatını ayrıntılarla anlattığı *Ferdi ve Şürekâsı* romanı, yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi hayalle gerçek çatışması üzerine kurgulanmıştır. Eserde eşini duygusal olarak aldatma olayı vardır. Ferdi Bey karısını kaybetmiş, bir kızıyla birlikte yaşayan zengin biridir ve iş yerini evinin alt katına taşımıştır. Kızı Hacer on beş yaşına gelinceye kadar onun bürosuna istediği gibi girip çıkmakta, işyerindeki çalışanlarla rahat bir şekilde görüşmektedir. Orada özellikle İsmail Tayfur’la ilgilenmektedir. Ona karşı aşk hissetmektedir. Hacer’in iş yerine gidiş gelişleri babasının, “Hacer; sana dikkatle bir bakayım!... Sen, artık bir genç kız olmuşsun! Haberin var mı? Bundan sonra içeride oturmak gerekiyor.”

⁴⁷¹*Ferdi ve Şürekâsı* ilk defa 1312/1894 yılında kitap olarak basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine sadeleştirerek aktarılmıştır. Halid Ziya Uşaklıgil, *Ferdi ve Şürekâsı*, haz. Nevzat Kızılcın (İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi, 1984). Burada yapılan alıntılarda eserin 1984 baskısı kullanılmıştır. Eser, Mehmet Rauf tarafından tiyatroya adapte edilmiştir. *Ferdi ve Şürekâsı* [oyun, 3 fasıl] (Dersaadet: Nişan Berberyan Matbaası, 1312/1894), 275 s.

(*Ferdi ve Şürekâsı*, s.35-36) sözüyle son bulur. Hacer, iş yeri ziyaretlerinin engellenmesinden duyduğu endişeyi mavi kaplı defterine yazar. Duygularını yazdığı defterin mavi kaplı olması bireyin hayal dünyasının göstergesidir. Çünkü mavi, Halit Ziya romanlarında hayalin rengidir ve *Mai ve Siyah* romanıyla bu tescillenmiştir.

Hacer, Ferdi Bey'in tek çocuğu olduğu için yanına Nerime Hanım adında bir mürebbiye ve Melekzat adında oynaması için bir kız alınır. Çünkü ona “oynamak için birisi gerekti[r].” (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.42). Şımarık bir kız olarak yetiştirilen Hacer egoist bir karakterdedir. Her istediği alınan Hacer'e istediği koca da hemen alınacaktır. Ona alınacak kocanın duyguları ve düşünceleri hiç önemli değildir.

Ferdi Bey, kızının yatakta unuttuğu mavi kaplı defteri tesadüfen okuyunca onun İsmail Tayfur'a âşık olduğunu anlar ve İsmail Tayfur'u çağırıp işte ve hayatta ona yüksek payeler vereceğini söyler. Bu sözün anlamını İsmail Tayfur'a Hasan Tahsin Efendi açıklar. Ferdi Bey, İsmail Tayfur'u kendine damat etmek istemektedir. Ancak, İsmail Tayfur'un gönlünde evlerine küçük yaşta bir besleme olarak gelen Sâniha vardır. Sâniha, İsmail Tayfur'un Hacer'le evleneceğini öğrendiği zaman İsmail Tayfur'a karşı olan duygularını kalbine gömerek bu durumu mecburen kabullenmek zorunda kalır. Beslendiği kapıya sonuna kadar sadık bir kız olan Sâniha, Hacer'in tam tersi bir konumdadır.

Hacer'in Mürebbiyesi Nerime Hanım ve oyuncuğu Melekzat, İsmail Tayfur'un annesine gidip gençlerin birbirini sevdiğini söyleyerek kadını ikna ederler. Bu ziyaretten İsmail Tayfur'un haberi yoktur. Kısa sürede düğün yapılır. Hacer'in tek isteği İsmail Tayfur'un ağzından, “sevildiğini duymak[tır]!..” (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.156). Ama bu kelime İsmail Tayfur'un ağzından hiç çıkmaz. Çünkü o, besleme Sâniha'yı sevmektedir. Hacer kocasının kendine karşı sevgi ifade eden sözcükleri kullanmayışından şüphelenir. Bir gece içgüdüsel bir refleksle uyandığı zaman kocasının yatakta olmadığını görür ve onu aramaya çıkar. Birden kapının arkasından boğuk ve kısık bir ses geldiğini duyar. Bu ses İsmail Tayfur'un sesidir ve “Dur, Sâniha! Beni dinleyeceksin! Yok olmuş, çıldırmış bir adamı dinlemek istemezsen, o adam ne yapar, bilir misin?” (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.165) diye yalvarmaktadır. Yalvarma ifadelerini duyan Hacer, kulaklarına inanamaz. İsmail

Tayfur, Sâniha'ya, "bu evden kaçalım... Uzak bir yere gidelim." (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.167) diyerek onu ikna etmek için dil dökmeye devam eder. İsmail Tayfur, Sâniha'dan sözlerine cevap vermesini isteyince ondan şu cevabı alır: "Size, bir kardeşten başka bir şey olamayacağımı söylemişim. Karınızı bırakıp da gece odama gelerek böyle konuşmanız, ağabeyliğe hiç uygun değil." (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.168).

Servetifünün neslinin ortak izleklerinden olan uzak bir yerlere kaçma arzusu bu romanda da görülmektedir. İsmail Tayfur'da gerçeklerden kaçma isteği vardır. Evlilik gerçektir, ama o başka bir kadını sevdiği için karısından yani gerçekten kaçma arzusundadır. Ama hayali onu reddedince büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Hacer kocasının kendisini sevmediğini duyunca ondan "öç alma" (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.169) duygusuna ve istediği her şey alınan şımarık çocuklar gibi elde edemediğini kırıp dökme düşüncesine kapılır. Bir süre sonra odaya İsmail Tayfur girince ona, "Alçak!" diye haykırır. Hakarete rağmen İsmail Tayfur ona, "Ben gidiyorum! (...) "Sâniha ile beraber!.." (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.170) der. Hacer odanın kapısını kapatarak anahtarı parmağına takar ve masanın üstündeki mumu alarak cibinliği ateşe verir. Uzun bir boğuşmadan sonra anahtarı alan İsmail Tayfur baygın olan Hacer'i de alıp zar zor odadan dışarı çıkar. Bu yangında Hacer ölür. İsmail Tayfur ise delirir. Bu sahne Mehmet Rauf'un *Eylül* romanındaki yangın sahnesine benzemektedir.

Hacer'in rakibi Sâniha, romanda fazla tasvir edilmemiştir. Romanın sonunda Hasan Tahsin Efendi'nin Sâniha'yı anlattığı bir pasaj bulunmaktadır ve bu pasaj romanın ana duygusunu vermektedir. Sâniha, İsmail Tayfur'u çok sevmektedir ve onun mutluluğu için aradan çekilmeyi tercih etmiştir. Hacer'in ölümünden sonra deliren İsmail Tayfur'a sahip olan Sâniha "Deli" de olsa artık ona sahip bulunduğundan mutlu" (*Ferdi ve Şürekâsı*, s.182) görünmektedir. Bu cümle ile Sâniha'nın aşkı veya genel anlamıyla aşk duygusu yüceltilir.

4.1.11.3. Aşk-ı Memnu⁴⁷²

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* romanı, kocalarını aldatan ana kızın hikâyesini içerir. Romanda eşlerini aldatan ana kızın psikolojisi çok başarılı bir şekilde verilmiştir. Roman baştan sona aldatma/zina romanı olarak da tanımlanabilir. Doymak bilmeyen cinsel iştihasıyla her çiçeğe konma arzusundaki Firdevs Hanım, mesire yerlerinin vazgeçilmezidir. Boğaziçi'nde ikamet eden Firdevs Hanım "Melih Bey Takımı"na mensuptur. "Melih Bey Takımı" demek eğlence demektir ve diğer insanlara karşı baskın bir yapısı vardır. Dışarıdan gelenler genellikle bu takımın ezici tahakkümü karşısında onlara boyun eğmek zorunda kalırlar.

Firdevs on sekiz yaşına gelinceye kadar Göksu'nun ve diğer mesire yerlerinin en cüretkâr ve en meşhur kızıdır ve kendisine koca, yani "kese olacak bir adam" aramaktadır. Onun için koca demek kese demektir. Çünkü giysilerinin ve arabasının masrafını karşılayacak birine ihtiyacı vardır. Hoppa kız Firdevs on sekiz yaşına gelince evlenir. Firdevs kocası üzerinde o kadar baskındır ki, kısa bir süre sonra çevredekiler tarafından adamın ismi unutulur ve ona, "Firdevs Hanım'ın beyi" (*Aşk-ı Memnu*, s.8) denir. Firdevs Hanım'ın evlenmesi onun geçmiş yaşantısına devam etmesine engel olmaz. Evlendikten iki hafta sonra tekrar mesire yerlerinde görünmeye başlar. Bir gün kocasıyla birlikte deniz gezisi yaparken kayığına bir demet mektup atılır. Kocasını sandala düşen bu mektup demetini görünce hiddetlenerek olaya itiraz etmek ister. Bunun üzerine Firdevs Hanım kendine gelen mektuplara engel olamayacağını, onlara cevap vermemenin en doğru yol olacağını söyledikten "Sonra kocasına eğilmiş ve parmağını sallayarak işaret etmiş idi: —Hem baksanız a, size tavsiye ederim, bana kıskançlık meseleleri icat etmeyiniz, belki beni cevap yazmaya mecbur edersiniz..." (*Aşk-ı Memnu*, s.10-11) şeklinde tehditler savurur. Bu tehdit karşısında kocası sekiz sene karısının özel hayatına dair fikir belirtmediği gibi onun gönül hikâyelerinden hiçbirine dahi sesini çıkaramaz.

Evlendikten kısa bir süre sonra anne olan Firdevs Hanım, evlenmekle hata yaptığını düşünerek kocasına karşı gizli bir kin duyar. Evlilik ve annelik onun

⁴⁷²Eser Servetifünûn Dergisi'nde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Uşakizâde Halit Ziya, *Aşk-ı Memnu* (Dersaadet: Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1316/1899). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

hovardalıklarının önünde en büyük engeldir. Bu sebeple çocuk sahibi olmak onun için ölmek anlamına dahi gelmektedir. Aynı takıntı romanın ilerleyen bölümlerinde de gündeme getirilir. Firdevs Hanım, kızı Peyker'in hamile kalması karşısında yaşlanma ve itibardan düşme endişesi yaşar. Torun sahibi olma düşüncesi onu o kadar korkutur ki yaşının anlaşılmasında için torununun kendisine nine demesini dahi istemez. Bunun yerine Firdevs Hanım'ın önerisi çocuğun ona anne, gerçek annesine ise abla demesidir. Kızlarıyla gizli bir rekabet içinde olan kadının ruh hâli bu örnekle net bir şekilde okuyucuya gösterilmiş olur.

Firdevs Hanım evli olmasına rağmen umarsızca gezinti yerlerine devam edince Göksu'nun bütün hovardaları onu takip eder. Kızı Peyker sekiz yaşına gelinceye kadar durum böyle devam eder. Sürekli "Ömrüm sana çocuk yetiştirmekle mi geçecek?" (*Aşk-ı Memnu*, s.11) sorusunu kocasının suratına kamçı gibi savurur. Sekiz yıl karısının hovardalıklarına ses çıkaramayan namuslu ama pasif koca, karısının evde olmadığı bir gün onun dolabını ve çekmecesini karıştırdığında acı gerçekle yüzleşmek zorunda kalır.

"Bir gün Firdevs Hanım İstanbul'dan eve avdet ederek odasına çıkınca birden garip bir manzara karşısında dondu: Çekmecesinin gözleri kırılarak açılmış, öteye beriye çamaşırları, kurdeleleri, mendilleri dağıtılarak atılmış idi. Birden bunların arasında buruşturulmuş, yırtılmış, etrafa serpilmiş kâğıt parçaları gördü ve hepsini anladı.

Nihâyet, kocası, senelerden sonra damarlarında nâgehân bir şerâre-i zevciyetin tuttuğunu hissederek gelmiş, bu kadının muhâfaza-i esrâr-ı hayatını parçalamış idi."

(*Aşk-ı Memnu*, s.11-12).

Sekiz yılın sonunda, "şerâre-i zevciyetin" parlamasıyla gerçeklerle yüzleşen adam, aldatılma acısına daha fazla dayanamayarak yatağa düşer ve kısa bir süre sonra ölür. Firdevs Hanım kocasından nefret etmesine rağmen onun ölümüne üzülmüşse de yeniden mesire yerlerine geri dönmesi uzun sürmemiştir. Eşi tarafından alenen aldatılan adamın varlığı Firdevs Hanım'ın hayatında asla caydırıcı olmamıştır. Çünkü o, evlendikten sonra "Firdevs Hanım'ın kocası" unvanını almış, Firdevs Hanım kocasına karşı baskın bir karakter olarak onu pasifize etmiştir.

Kocasının ölümünden sonra tekrar mesire yerlerine dönen Firdevs Hanım'ın amacı, kendine yeni bir kese bulmaktır. Aradığı keseyi bulduğunu düşünürken damadı Nihat Bey'in getirdiği haberle yıkılır. Kendisine yakıştırdığı Adnan Bey, Firdevs Hanım'ın kızı Bihter'le evlenmek arzusundadır. Kızlarıyla içten

içe bir rekabet içinde olan Firdevs Hanım, önce Peyker'in, ardından da Bihter'in karşısında mağlup olmuş, üst üste yediği darbelerle kızlarına karşı kini iyiden iyiyeye artmıştır. Böylece o, roman sonuna kadar kızlarının karşısında yılmaz bir rakip olarak duracaktır.

Bihter, Firdevs Hanım'ın küçük kızıdır. Düşkün bir kadın olan Firdevs Hanım'ın kızı olarak Bihter, annesine benzemek ve onun kötü ününe teslim olmak istememektedir. Okuma yazma bilen, az buçuk Fransızca konuşan ve piyano çalan bu kız, kişisel gelişimi ve geleceği önünde en büyük engel olarak ailesinin, dolayısıyla annesinin kötü şöhretini görür. Bu sebeple "Melih Bey Takımı"ndan olan annesine karşı iyi duygular beslemez. Eniştesi Nihat Bey vasıtasıyla kendisine ulaştırılan Adnan Bey'in evlilik teklifini ailesinden kurtulmak için büyük bir memnuniyetle kabul eder. Adna Bey Boğaziçi'nin zengin ailelerinden birine mensuptur ve orta yaşlı bir duldur.

Bihter ilk günlerde eniştesi Nihat Bey'den de nefret etmektedir. Onun, ablası Peyker'le, "İstanbul'un hayat-ı kibarânesine karışmak hevesiyle" (*Aşk-ı Memnu*, s.30) evlendiğini düşünmektedir. Bu sebeple eniştesi onun için kelimenin tam anlamıyla bir "ahmak"tır. Kendisi onun gibi bir adamla evlenirse sıkıcı bir rutinin pençeleri arasında kalacak ve netice olarak koca bir "hiç" olacaktır. Zaman zaman eniştesinin kendisine bakışlarından da rahatsız olmaktadır. Ne zaman ki eniştesi ona, Adnan Bey'in evlilik teklifini iletir, işte o andan sonra onun bakışlarından gözlerini sakınmaz. Kendisine ailesinden kurtuluş anahtarını getiren bu adama karşı artık iyi duygular içindedir. Eniştesinin kendisine karşı cinsel tahrikli bakışları olduğu düşüncesi, bu teklif vesilesiyle Bihter'in zihninden silinir.

Firdevs Hanım kızına yapılan evlilik teklifine en baştan itiraz eder. Bu itirazda Adnan Bey'i kendisi için düşünmesi kadar kızlarını kendine rakip olarak görmesi de etkilidir. Çünkü Peyker'in kocası Nihat, genç olmasına rağmen onun da Peyker'le evlenmek arzusuna itiraz etmiştir. Annesinin tüm itirazlarına rağmen birey olma hevesi içinde olan Bihter bu teklife hemen atılır. Bunda, Adnan Bey'in zenginliğinin yanında annesinin unutulmaz derecede bilinen "hayat-ı zevkcûyânesi kendisine parlak vâsıl-ı hayât-ı kibarâneyi açacak bir izdivâcî men' eden bir sebeb-i kavi" (*Aşk-ı Memnu*, s.30) olması etkilidir. Annesinin kötü şöhreti sebe-

biyle böyle bir fırsatı bir daha yakalayamayacağını düşünür. Evlilikte en azından yaş noktasında denkliğin önemini ve duygusal ortaklığı hiç aklına getirmez.

Adnan Bey'in kardeşinin oğlu Behlül ise hayatı bilir görünür bir tiptir. Hayalperest değildir. Hayatta hiçbir şeye şaşırmayan Behlül için en önemli şey eğlenmektir. O, kelimenin tam anlamıyla bir hedonisttir (hazcı). Amcasının, “Haberin var mı, Behlül? Firdevs Hanım'ın kızını alıyorum, sana şık bir yenge...” (*Aşk-ı Memnu*, s.106) demesi bile onda hayret yaratmaz. O, zaten bunu bilmektedir. Hayatın her sürprizine açık olan Behlül, yaptığı her şeyin doğru olduğuna inanan bir egoisttir.

Bir ağustos günü evlilik gerçekleşir. Bihter'in eve gelişi evin düzeninde birtakım değişikliklere sebep olur. Evvela, Adnan Bey'in kızının odası değişir. Bu değişim ev hayatının engellenemez bir şekilde dönüşümünün işareti gibidir. Ardından Bihter, Adnan Bey'in kızı Nihal'in şeklini de değiştirir. Nihal'in üzerinde gerçekleştirdiği dönüşüm, başlarda sadece fiziksel olarak görünse de romanın ilerleyen bölümlerinde Bihter, Nihal'in ruhsal dünyasını da allak bullak edecektir.

Tekdüze devam eden evlilik, bir yaz günü Göksu'da yapılan piknikten sonra tamamen değişir. Bir perşembe günü yapılan piknikte yanında kocası olmasına rağmen Behlül'ün, Bihter'in ablası Peyker'e sevişme düşüncesiyle yaklaşımı dikkati çeker. Top oynandıktan sonra meydana gelen vücut harareti ile beliren cinsel hararetin kaynaşması sonucu ortaya çıkan koku, Behlül'ü âdeta çıldırtır. Onun tüm ısrarlarına rağmen namus algısı babasına benzeyen Peyker, ailesinden beklenmeyen bir şekilde Behlül'ü reddeder. Behlül vazgeçmek emelinde değildir ve kendi kendine Peyker'in psikolojisini çözümlediği sanısına kapılır.

“—Yarın sizin kollarınıza atılacak olan kadınlar hep böyle başlamazlar mı? Bugün kocalarından, çocuklarından; vazifelerinden, ismetlerinden bahsederler, yarın artık humma-yı sevdaya tamamen teslim-i nefis ettikten sonra bir hezeyân-ı garâm içinde bir gün evvelki perestîdelerini inkâr ederler.” (*Aşk-ı Memnu*, s.179).

Hayatı zevk olarak gören bu züppe için kadınlar, onun koynuna atılmak arzusuyla yanmaktadırlar. Behlül, Peyker'e cinsel olarak ulaşma isteği gerçekleşmemesine rağmen bu durumu çok umursamaz. Eninde sonunda Peyker'in onun arzusuna boyun eğeceği zannındadır. Buna benzer bir roman kahramanı Ahmet Mithat Efendi'nin *Bir Tövbekâr* adlı eserinde Feda Bey'dir. O da bütün kadınlara kolayca sahip olabileceğini düşünmektedir.

Evliliğinin ilk yılında eşine sadık olan Bihter, piknik nedeniyle engelleyemediği birtakım cinsel duygulara kapılır. Evlenirken zenginliğine âşık olduğu Adnan Bey'in, onun asıl ihtiyacı olan sevgiyi/cinselliği veremediğini, yani cinsel ateşini söndüremediğini düşünür. Kendini/cinselliğini aynanın karşısında keşfeder. İçinde o kadar büyük bir yangın hissederek ki kendini pencereden esen soğuk rüzgâra çıplak olarak teslim eder. Bihter, rüzgârın çıplak vücuduna dokunuşuyla hem bedenen hem ruhen serinleme, yani rahatlama hevesindedir. Ancak rahatlamanın aksine bu durum libidosunu daha da kamçılar. Tam böyle bir pozisyon anında kocasının sesini duyan Bihter, ondan nefret ettiğini anlar. Adnan Bey, onu öpmek isteyip vücuduna dokununca Bihter, “çırpını[r], bu gece, böyle karanlıkta, nâgehân odasına geliveren bu kocadan korkuver[ir]. Bihter için, “O şimdi bir yabancı, hiç görülmemiş bir adam[dır].” (*Aşk-ı Memnu*, s.195).

Adnan Bey'den nefret ettiği anlarda kocasına hıyanet duygusuna kapılan Bihter, ablası Peyker'in, “iharet etmek maksadıyla evlenme[dim].” sözünü hatırlar ve sözün kendisine imaen söylendiğini düşünür. Bu sözün diğer anlamı Bihter'in, “kocasına hıyanet etme maksadıyla evlenmiş” (*Aşk-ı Memnu*, s.205) olmasıdır. Küçükken onu annesine, ablasını da babasına benzettiklerini düşünür. Bihter annesine benzemekten, onun gibi olmaktan asla mutlu değildir. Ablası Peyker'i tanımadığı babasına benzediği için kıskanmaktadır. Bu düşünceler içinde, “odayı yeşil denizlerin altında mülevven gecelere boğulmuş bir mağaraya benzeti[r.]” (*Aşk-ı Memnu*, s.207). Yatağına girdiği zaman sevmek hissini ne kadar derin olduğunu duyumsar. Sadakat ve sevgi arasında bocalayıp durur.

“Oh! Ne yanılmış idi?.. Ona sevmek, sevmek lâzımdı. Sevemeyecek olursa ölecekti. Fakat nasıl sevecek? Sevmek, bu artık kendisi için memnu', muhal bir şey değil miydi?

Kocasına hıyanet etmek için mi evlenmiş idi? Bu sual müthiş bir safir-i istihza ile kulaklarında ihtizaz ediyordu. Ve, beynini uyuşturan, kulaklarını dolduran bir uğultu arasında hep o davet eden tebessümle karşısında, uzak, müphem, gölgelere boğulmuş hayali çağırıyor, bütün hüviyetini ona vermek istiyordu.

Asla, evet, asla hıyanet etmeyecekti, edemezdi hem, ne için hıyanet edecekti? Bugün bir izdivaçta bulunamayan şey bir hıyanette mi bulunacak?” (*Aşk-ı Memnu*, s.215).

Kocasına iharetle sadakat arasında debelenen Bihter, annesine benzetmek/benzememek düşüncesine de sık sık döner. Bihter annesi gibi olmayı istemese de annesinden gelen gen onu, kocasına iharete sürükleyecektir. Behlül'ün oda-

sına, ona sipariş ettiği şekerlemeleri almak için girince Bihter'in hayatının bütün akışı değişir. Hissettiği cinsel açlığın derinliğini bu odada Behlül'ün tahrikleri eşliğinde yaşamaya başlar. Önce nefeslerin aynı çemberde alınıp verilmesi, ardından tenlerin birbirine teması ve Behlül'ün davet edici bacak dokunuşları eşinden nefret etmeye başlayan bu kadının içinde sürekli yükselen cinsel anlamıyla sevilme arzusunun alevlendirir. Behlül'ün dünden bekleyen davetine verilen mecburiyet, kesilen nefesinde iyice duyulmaz olur. “Başını çekerek boğuk bir sesle: — Lâkin Behlül Bey! Dedi; siz çılgınsınız; bırakınız, rica ederim. Sonra birden Behlül'ü o gün Göksu'da Peyker'in arkasında, dudakları haris bir buse-i sevdâ ile titreyerek eğiliyor gör[ür]: —Peyker'den sonra ben mi?..” (*Aşk-ı Memnu*, s.241) diye düşünürse de Behlül'ün tahriklere karşı gelemez.

Şeker kutusunun mucizesinde yengesini yatağa atan Behlül, Bihter'in ateşini söndürdüğü gibi, kendi hayalini süsleyen kadına da sahip olmuş olur. Diğer taraftan Behlül daha önce onu reddeden abla Peyker'den de böylece intikam almış olur. Behlül ilk etapta yengesiyle sevişmekten ufak bir pişmanlık duyarsa da bu izdivacın baştan saçma olduğunu düşünerek yine nefsinin temizler. Ona göre, böyle genç ve güzel bir kızın yaşlı bir adamla evli olması zaten mantıksız bir durumdur. Bu sebeple meydana gelen ihanet tabiatın doğal bir neticesidir ve ortada utanılacak bir şey yoktur.

Bihter ilk aldatma günahıyla uyandığı zaman kendini “bir daha silinmeyecek bir leke ile televvüs etmiş, sefil, murdar bir mahlûk” (*Aşk-ı Memnu*, s.252) olarak görür. Sonunda hiç istemediği kişiye, yani annesine benzemiştir. “Nihayet Firdevs Hanım'ın kızı olmuştu[r].” (*Aşk-ı Memnu*, s.253). Bihter bu noktada eşini aldatma sebebi olarak başka hiçbir neden bulamaz. Aklına kocasının kendisinden yaşça büyük olduğu gelmez. Bihter annesinden aldığı kötü mirasla kirlendiğini düşünür. Diğer taraftan Adnan Bey, eşinden ve yeğeninden şüphelenir şüphelenmesine ancak, “kıskançlığına hak verecek kadar” delil olduğuna dair bir şeyler söylemek için kendinde kuvvet bulamaz. Fakat içinde yeğeni Behlül'e karşı derin bir kin yeşermeye başlar. Bu kinin sebebi “Onun kadar şen, onun kadar genç ve artık onun kadar güzel olamamak[tır].” Bu sebeple Behlül, ne zaman Bihter'in yanında olursa bu durum Adnan Bey'in hoşuna gitmez. Behlül'ün varlığı “Bihter'e kocasının ihtiyarlığından bahseden bir lisân-ı mücessem gibi[dir].” (*Aşk-ı*

Memnu, s.373). Dolayısıyla Adnan Bey, Bihter’le Behlül’ün arasında bir şeylerin olduğunu hissetmiş, ancak durumu tam olarak delillendiremediği için onların yakınlaşmalarına sadece içten bir kin duymakla kalmıştır.

Bihter, eşini aldattıktan sonra evliliği hakkında derin düşüncelere dalar. Bu evlilik “ona genç kızlık emellerini vermiş, fakat kadınlığını aç bırakmış idi. Tamamen aldandığına, bedbaht bir kadın olduğuna çoktan karar vermiş idi.” (*Aşk-ı Memnu*, s.380). Bihter aç kalmış kadınlığını doyuracak bir sevgili bulduğunu düşünerek kendini tatmin eder. Ancak bir taraftan da bulduğu bu tatmin aracını, yani Behlül’ü kaybetme korkusuna kapılır. Behlül, üç gün evden uzak kaldığı zaman Bihter büyük bir korkuya kapılır. Bu yüzden Behlül tekrar eve döndüğü zaman sevişmeler daha ateşli ve daha sıradan olarak tekrar başlar. Behlül, eve dönüşünde Bihter’i daha sıradan ve daha onursuz görür. Çünkü Bihter için Behlül’ün evden ayrılması veya Nihal’le evlenmesi/ilgilenmesi ölmek anlamına gelecektir. Zaten her iki sebebin bir araya gelmesi onun intiharını hazırlamıştır.

Bihter’le Behlül’ün sevişmeleri belli bir düzen çerçevesinde devam eder. Sonunda aldatma olayı gün yüzüne çıkar. Bihter, önce mürebbiye Courton’u ardından da Nihal’i ve Beşir’i yasak aşkının açığa çıkmaması için evden uzaklaştırırsa da en yakınındaki rakibinden yakasını kurtaramaz. Bu rakip annesidir. Firdevs Hanım’ın şeytanca bir kurnazlıkla Nihal’le Behlül’ü evlendirme düşüncesi Bihter’i çılgına çevirir. Bihter annesine her şeyi itiraf ederek Behlül’le Nihal’in evlenmesini engellemeye çalışır. “Bihter bu tarz muhavereden sıkıldı: —Anne dedi; açık konuşalım, olmaz mı? Siz pekiyi bilirsiniz ki karar verdiğim şeylerde hiçbir kuvvetle galebe çalınamayacak inatlarım vardır. Bu izdivaç olmayacak.” (*Aşk-ı Memnu*, s.496).

Bihter bu itirafı annesine yaparak durumuna annesinin sebep olduğunu göstermek arzusundadır. Sözlerinin devamında kocasına:

“Siz kızınızı Behlül’e veriyorsunuz; pek güzel, fakat o işte hemen bir seneden beri karınızın âşığıdır!.. Karınızın Firdevs Hanım’ın kızı olduğuna vakıfınız, teessüf olunur ki onun yanında bir de Behlül bulundu. Bilakis bu kadına teşekkür ediniz ki bugün size gelip: Kızınızı bu adama vermeyiniz ve bu kadını, validesiyle, hususiyle validesiyle beraber evinizden kovunuz!” (*Aşk-ı Memnu*, s.496).

Diyeceğini söyler. Bu sözlerle Adnan Bey’in kendisiyle evlenmesinin açık bir hata olduğunu belirtir. Kocasını aldatma sebebi olarak bir kez daha annesinden

gelen genleri gösterir. Ana kızın konuşmalarından kısa bir süre sonra olayın ifşa edilmesi üzerine içine düştüğü girdaptan kurtulamayan Bihter intihar eder.

4.1.11.4. Kırık Hayatlar

Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* romanı aldatma ve aldatılma teması üzerine kurulmuştur. Eserde anlatılan tüm hayatlar kırıktır. Ömer Behiç Paris'te tıp eğitimi almıştır. En büyük hayali memleketine dönüp bir muayene açmak ve mutlu bir evlilik yapmaktır. O, Paris yaşamı boyunca sefahat âlemlerinden uzak durmuştur. İstanbul'a döndüğü zaman muayene esnasında tanıştığı Vedide ile evlenir. Vedide ailesinden, eşinden ve çocuklarından başka bir şey düşünmeyen ve muhitin kirli ilişkilerinden uzak duran bir kızdır. Çiftin Selma ve Leyla adlı kızları olur. Leyla hastalıklı bir kızdır. Bu sebeple romanın sonunda ölür.

Ömer Behiç'in en büyük hayali müstakil bir eve sahip olmaktır. Ömer Behiç de bu hayalle yaşamaktadır. Yıllarca biriktirdiği paralarla Şişli'de bir ev yaptırır. Evin bir bölümünü de muayene hâline getirir. Doktor olması hasebiyle çevrede yaşanan bütün meşru ve gayrimeşru ilişkilerden haberdar olur. Çevrede duyduğu ve öğrendiği kirli kadın erkek ilişkilerinden nefret eder. Ancak bir müddet sonra aynı çarka o da dâhil olur.

Romanın ikinci bölümünde Ömer Behiç ve karısı Şişli'deki yeni evlerinin penceresinden Kâğıthane eğlencesinden dönen insanları izlemektedirler. Onlara, Kâğıthane'den dönen bu insanlar kıyamet gününde günahkârların hesap vermek için toplandıkları mahşeri düşündürür. Bu manzarada Ömer Behiç'in aşk yaşayarak karısını aldatacağı Veli Bey'in kızlarından Neyyir ve ablası Nebile, Şekûre Hanım ve annesi, Şekûre'nin kocası Ferruh ve sevgilisi Refet, Mürüvvet Hanım, Talat Bey ve annesi ile Tayyar Efendi'nin odalığı vardır. Tüm bu aileler çarpık seks ilişkileri yaşamaktadırlar.

Veli Bey'in kızları *Aşk-ı Memnu* romanındaki Melih Bey Takımı'nın bir kopyasıdır. Ömer Behiç'in karısı Vedide, bu kızlara karşı merhamet hissi duymaktadır. Çünkü onlar zenginlikten fakirliğe düşen bir aileye mensupturlar. Onun merhamet duyduğu kızlardan Neyyir bir süre sonra Ömer Behiç'in onu aldatmasına sebep olacaktır. Veli Bey'in evine muayene için çağrılan Ömer Behiç orada Neyyir'i muayene ederken Neyyir'in davetkâr tavırları karşısında kendinden geç-

rek onunla sevişir. Ateşli aşk sonrası tekrar mülakat için yazışmaya karar verilir. Ömer Behiç bir anlık gafletıyla işlediği günah sonucu içten içe muhakemeler yapar.

“Bütün ömründe namusa sadakat gösteren bir aile babası kalmak etrafını dolduran o nihayetsiz kırık hayatların arasında kendi evini, kendi ailesini kubbesinin üstünde gürleyen fırtınalardan daima resanetiyle [sağlam] çıkan metin ve muallâ [dayanıklı ve yüce] bir mabet masuniyetiyle [dokunulmazlığıyla] yükseltmek isterken bir zaaf dakikası işte o da Vedide’sini [aldatmıştır].” (*Kırık Hayatlar*, s.187).

Ömer Behiç, Neyyir’le buluşmadan dönerken Nişantaşı’nda eski bir hastasına uğrar. Ona tropikal bir ağaç olan Lagerstremia dalı hediye edilir. Bu çiçek sadece o yörede yetişmekte, İstanbul’da başka bir mekânda yetiştirilmemektedir. Ömer Behiç her yerde bulunmayan bu nadide çiçeği arkadaşı Bekir Servet’ten saklamaya çalışır. Çünkü Bekir Servet, çiçeğin hikâyesini bilmektedir ve uzun uzun çiçeğe bakarak Ömer Behiç’in Neyyir’le seviştiğini anlar. Çiçek, Ömer Behiç için bir nevi suç delili sayılır.

Ömer Behiç benimsemediği, asla kabullenemediği ve onların geçişini izlerken nefret ettiği tiplere benzemiştir. Bu yönüyle annesine benzemekten korkan *Aşk-ı Memnu* romanının kadın kahramanı Bihter’e benzer. Bihter annesinden tiksindirirken Ömer Behiç yaşadığı mekândan ve bu mekândaki insan ilişkilerinden tiksinimektedir. Onlar istemese de hayat planını gerekirci bir tarzda işletmiştir. Bihter’in Behlül’le sevişmesi cinsel açlık sebebiyle olduğu gibi Ömer Behiç’in Neyyir’le sevişmesi de aynı sebeptir. Ömer Behiç bu yasak ilişki hakkında düşünürken Neyyir’e ruhunun değil, cismaniyetinin ihtiyacı olduğu kanaatine varır ve onunla sevişmelerine devam eder. Neyyir’le bir terzihanede buluşup sevişirler. Cinsel ihtiyacını gidermek için kullandığı Neyyir’e karşı bağlılık hissi duymaya başlayan Ömer Behiç, onun Mısırlı biriyle evleneceğini duyduğu zaman endişeye kapılır. Bu endişesini de aralarına girecek üçüncü kişiyi istememesi sebebiyle olduğunu Neyyir’e açıklar. Neyyir, Ömer Behiç’e aralarında zaten üçüncü bir kişinin olduğu cevabını verir. “—Lakin zevceniz [karınız], çocuklarınız, eviniz...” (*Kırık Hayatlar*, s.320) dedikten sonra Ömer Behiç’e bunlardan hiç bahsetmediğini söyler. Neyyir sözlerini şöyle sürdürür:

“—Yani istiyorsunuz ki ben böyle hep isimsiz, mevkisiz, evsiz, barksız, ne zaman arzu edilirse bir işarete muntazır [hazır], gelip geçen heveslerin emirlerine hazır, ka-

layım?... İnsan birisine, feda edilecek tâli [şans] teklif ederken ona mukabil [karşılık] bir telafi çaresi vaat edecek bir perde kaldırabilmeli.

(...) Sizin kaldırabileceğiniz perdenin arkasında karınız, eviniz, çocuklarınız var. Hatta şimdi, işte, beni burada bırakacaksınız, yine onlara koşacaksınız.” (*Kırık Hayatlar*, s.322).

Yukarıdaki ifadelerde evliliğin kadına mevki kazandırdığı “Ben böyle hep isimsiz, mevkisiz, evsiz, barksız” kalırım ifadesiyle dillendirilir. Neyyir’in kendi durumunu özetleyen bu sözleri karşısında Ömer Behiç, yine ailesini düşünmeye başlar. Neyyir evlense de Ömer Behiç’in olmaya devam edeceğini sevgilisine vaat eder. Ömer Behiç zihninde işlediği günahın ağırlığı ve fikrinde sevdiği kadını paylaşamamanın gamı ile oradan kaçır. Neyyir evlendikten sonra Şayan Kalfa ile defalarca davet gönderirse de Ömer Behiç bu davetlere icabet etmez.

Vedide içten içe kocasının kendisinden kaçtığını görüp onun gizli bir hıyaneti olduğu düşüncesine kapılır. Kocasını dört aydır eviyle ve çocuklarıyla doğru dürüst ilgilenmemektedir. Aldatıldığına dair bir delil bulmak için kocasının muayenehanesine girmek, ceketini karıştırmak ve anahtar uydurmak isteğine kapılmıştır. Ancak mizacı bunları yapmasına engel olur. Kesin bir delil bulursa ondan intikam alma planları yapar. Önce boşanmayı düşünür. Ama bunu “çirkin, adi” bulur. Sonra kaçmak ve intihar etmek fikirlerine kapılır. Sonuçta çaresizliğine içerleyerek devayı ağlamakta bulur.

“Kocasından intikam şekillerini düşünürdü. Evet, ne yapacaktı? Talâk [Boşanma]!.. Bunu çirkin, adi buluyor. Çocuklarını alıp kaçmak yahut, evin içinde, nefsinin hazf ederek [silerek], onunla her türlü münasebeti keserek, bir köşeye büzülüp, hep darğın kalmak; hatta, evet, hatta intihar etmek... Bu muhtelif [çeşitli] intikam şekillerinin hepsi yine kendi nefsinin taalluk eden [kendini ilgilendiren] bir zavallılık, bir biçarelik idi ve hayalinde nefsinin o vaziyetlere koyarak onların elim [acı veren] şartlarında yaşatırken kendi kendisine daha ziyade acıyarak, birden daha mebzul [fazla] yaşlarla boşanırdı.” (*Kırık Hayatlar*, s.331).

Eşler kısa bir süre sonra hasta kızları Leyla’yı kaybederler. Kızının ölümünden sonra Vedide kendisini ibadete verir. Neyyir’in evlenmesinden sonra hatasını anlayan Ömer Behiç, kızının mezarı başında geçirdiği pişmanlık buhranlarından sonra tekrar karısına döner. Döndükten sonra pisliğe bulaşmış mekândan kaçma isteğini karısına Servetifünun şiiiri formatında söyler.

“—Benim her şeyden daha kıymetli, her şeyden daha sevgili Vedide’ciğim!... Seninle buradan gidelim, hemen yarın!... Ta uzaklara bir yere!... Yakacak’a, yahut Çamlı-

ca'ya, Akbaba'ya, bir köy evine... On beş gün, bir ay, bilir miyim ben ne kadar?... Herkesi, her şeyi, bütün dünyayı burada bırakarak, yalnız beraber olmak, ancak ikimiz bir arada bir müddet kendi kendimize kalmak için..." (*Kırık Hayatlar*, s.416).

Ömer Behiç ve Vedide'nin evden izledikleri kervanda Şekûre Hanım ve annesini görürler. Şekûre Hanım, kocası Ferruh tarafından aldatılmaktadır ve hastadır. Kocasının sevgilisi Refet'in arabasını takip etmektedir. Ömer Behiç'le karısı, Ferruh Bey ve Refet'in arabasının yan yana geldiklerini görürler. Tam bu esnada, "metruk [terk edilmiş] biçare zevcenin [karısının] arabasından bu hıyanet manzarasını görmek, görerek ölmek hevesiyle Şekûre'nin başını uzattığı, eğilerek baktığı" (*Kırık Hayatlar*, s.70) belirtilir. Manzara karşısında yıkılan kadına acıyan Vedide: "Ah! Bu erkekler!.." sitemini mırıldarken Ömer Behiç: "—Bazen kadınlar, hatta ekseriya [çok zaman] hem erkekler, hem kadınlar..." der. Ferruh evlendikten sekiz ay sonra karısını aldatmış, bunu haber alan Ömer Behiç karısına onların durumunu "acı bir hatıra" (*Kırık Hayatlar*, s.71) olarak tanımlamıştır. Ferruh ve Refet arasındaki ilişki evin içinde herkes tarafından öğrenilmiştir. Şekûre'nin babası damadını, "murdar, menhus [pis, uğursuz]" (*Kırık Hayatlar*, s.72) adamı kulağından tutup sokağa atmak isterken Şekûre buna razı olmamış, kocasının ona dönüp özür dilemesini, ayaklarına kapanıp yalvarmasını beklemiştir.

Şekûre Hanım, bizzat rakibi olan Refet'in evine gidip ona, kocasıyla ilişkisi olup olmadığını sorar. Refet her şeyi inkâr eder. Ancak kapıda Ferruh'un bastonunu gören Şekûre, aradığı delili bularak bir kez daha yıkılır. Burada kullanılan baston yasak aşkın kanıtıdır ve Ahmet Mithat Efendi'nin *Karnaval* romanında da aldatmanın delili olarak kullanılmıştır. Şekûre muayene olduğu Ömer Behiç'ten kocasına durumunu iletmesini rica eder. Ömer Behiç, Ferruh'a karısının çok hasta olduğu haberini verir. Ferruh bu habere çok üzülür. Ferruh, Refet'le ilişkisinin asıl nedenini Ömer Behiç'e anlatır. Onlar Şekûre'den önce birbirini görmüş ve sevmiştir. Başta kimse onların aşkından haberdar değildir. Refet'le ilişkisini öğrenen ana baba onları ayırmak için Ferruh'u başkasıyla evlendirmek istemiştir. Karı adayı olarak da Şekûre bulunmuştur.

"Birisini kurtarmak isterken, diğer birisinin, bir suçsuz kızın hayatını tehlikeye koymaktan hiç kimse çekinmemiştir. Onların indinde [onlara göre] Şekûre bir alet, alınacak bir ilaç, müracaat olunacak bir çare idi ki kendisinden beklenen fayda hasıl olmayınca [sağlanmayınca] atılabilirdi." (*Kırık Hayatlar*, s.140).

Bu hikâyeyi anlattığı esnada Ferruh, hüngür hüngür ağlarken Ömer Behiç'in aklına karısı ve kızı gelir. “Onlar da yarın birer Refet olacaklardı, onlar da geçtikleri yerde devrilip düşen tabutlar bırakacaklardı.” (*Kırık Hayatlar*, s.145) diye düşünür.

Şekûre'nin kocasının ihanetinden nasıl haberdar olduğu bilinmez. Onun bu ihanette en çok zorlandığı şey hastalığıdır. Kâğıthane'ye gitme arzusunun arkasında da sevgilileri birlikte yakalama isteği vardır. Onları görmek için haftada iki kez Kâğıthane'ye gider ve onları uzaktan takip eder. Şekûre, kocasının kendine ihanetine bizzat şahit olarak yavaş yavaş ölür.

Vedide, aldatan taraf olarak erkekleri suçlu görür. Bunu, “Ah! Bu erkekler!” ünlemiyle dile getirir. Ömer Behiç, aldatma olayında kadınların da suçlu olabileceği fikrini tekrarlar ve Kamer adlı bir kadını örnek gösterir.

“— (...) İnsanlar, kadın erkek, hep birbirine benzer. Aile hayatında bu iki unsura tefrik edilecek mesuliyet [ayrılacak sorumluluk] ve ondan terettüp eden töhmet hissesi [ondan düşen suç payı] zannetmem ki mütesavi [birbirinin aynı] olmasın. Karısını aldatan, bir Ferruh'un karşısında, kocasının aldatan bir Kamer vardır. Karısının sadakatine körce bir itimat ile, onun süslerine, araba masraflarına, türlü çalgınca israflarına para yetiştirmek için çalışarak, her hafta bir âşık değiştiren bu kadını doyurmak için hayatını feda eden bu koca, Şekûre kadar acınacak bir mahluktur [varlıktır].” (*Kırık Hayatlar*, s.73-74).

Ömer Behiç, aldatma olayında kadın ve erkeğin suçlarının ortak olduğunu düşünmesine karşılık Vedide, kadınların zayıflığına, zavallılığına karşı erkeklerin güçlü olduğunu, bu sebeple erkeğin eşini aldatmasının geçerli bir sebebi olamayacağı fikrini belirtir. Ayrıca erkeğin birden fazla kadınla evlenebilme özgürlüğü de vardır.

Romanda anlatılan kırık hayatlardan biri Behçet Efendi ve Nesime Hanım'ın hayatıdır. Onlar çocukları olmayan yaşlı bir çifttir. Mesrur Bey, Behçet Efendi'nin yanında çalışan muhasebeci, İşveriz ise evin beslemesidir. İşveriz, karı koca yattıktan sonra gizlice Mesrur'un yanına geçmekte ve onunla sevişmektedir. Sabah efendisi ve hanımı uyanıncaya kadar sevgilisinin odasında kalır. Nesime Hanım bir gece ihtiyaç için kalkınca İşveriz'in odasına gider. Odada kızı bulamaz. Yan odadan gelen seslere kulak verir. Seslerin sahibinin İşveriz'le Mesrur olduğunu anlayınca kıyameti koparıp evdeki herkesi başına toplar. Kapı açılınca olay ortaya çıkar. Behçet Efendi, Mesrur ve İşveriz'i göndermek için karısından onay

beklerse de beklediği onayı alamaz. Çünkü Behçet Efendi'nin İşveriz'le; Mesrur'un da Nesime Hanım'la cinsel ilişkisi vardır. Karı, kocasını Mesrur'la; koca, karısını İşveriz'le aldattığı ve bu ilişkiden her ikisi de memnun olduğu için onları kovamazlar. Sonunda İşveriz'le Mesrur'u evlendirirler. Evlenen çift Nesime Hanım'ın evinde kalır. Böylece kimse şehvet tatmincisini kaybetmemiş olur. Onların hikâyesini Mansur Bey anlatır.

Ömer Behiç'in kayınpederi olan Mansur Bey, kadınlara karşı aşırı zaafı olan bir adamdır ve felçlidir. Yaşadığı rahatsızlıkla kadınlara zaafı arasında ilişki olmasına rağmen Mansur Bey, eve gelen kadınlara yaklaşmaya, evdeki on yedi yaşındaki İsmet'le cinsel ilişki yaşamaya çalışır. On yedi yaşındaki Çerkez hizmetçi İsmet'e herkesin gözü önünde asılmaktan çekinmez. Salime Hanım'da kocasına karşı nedeni bilinmeyen bir hoşgörü vardır. Kocasının, “körpe piliçlerin etrafında çarpık çarpık” dolaşmasına yarı alaycı yarı kızgın bir tavırla “—Seni sakat horoz seni!...” (*Kırk Hayatlar*, s.162) diye sitem ederek izler. Ömer Behiç, bir gece İsmet'le Mansur Bey'i muayenehanesinde sevişirken yakalar. İsmet'in de bu ilişkiden memnun olduğunu görür. Mansur Bey'in oğlu Saadetin de babası gibi kadınlara düşkündür. Evde onun da İsmet'le ilişkisi vardır.

Bekir Servet, evlilik hakkında sohbetleri esnasında Ömer Behiç'e, Sahire Hanım'ın hikâyesini anlatır. İffetsizlik mirasıyla bilinen ailelere örnek olarak Veli Bey ve Sahire Hanım'ı gösterir. Onların, “cedlerine [atalarına] kadar çıkan şecere [soy ağacı] vardır ki dallarının gölgeleri altında hep çift çift, kol kola gezen sevdalıların sarmaş dolaş garam [aşk] gölgelerini saklar.” dedikten sonra, ailenin hikâyesine geçer. Veli Bey elçi olduğu için memleketten uzun süre ayrı kalır. Bu ayrı kalış anlarında Sahire Hanım sefahat noktasında istediği gibi yaşamıştır. Serbest yaşantısından dolayı şöhreti tüm İstanbul'u kaplamıştır. Ömer Behiç, Sahire Hanım'ın kızlarının bu mirastan azade olması gerektiğini söyleyince Bekir Servet, atalarından aldığı mirasın kızlarına da geçeceğini iddia eder. Onların, “kanlarında mündemiç birer fesat [yerleşmiş birer kötülük] ateşi halinde damarlarında da gezmektedir.” (*Kırk Hayatlar*, s.210-211) der. Neyyir'in de cinsel tecrübeye daha çocuk yaşta Sahire Hanım'ın âşıklarından biriyle başladığını söyler. Ailenin maddi ve manevi koruyucusu durumundaki Sakıp Süleyman Bey'in vaktiyle Sahire Hanım'la ilişkisi olmuş, daha sonra da Neyyir'le birlikte olduğuna dair söylentile-

re adı karışmıştır. Ömer Behiç, Sahire Hanım ve kızlarının vasfını karısına, “onlar için bütün erkekler, araba tutacak, esvap [elbiseler] yapacak” (*Kırık Hayatlar*, s.99) birer kesedirler, diye tarif eder. Bu noktada Sahire Hanım *Aşk-ı Memnu* romanındaki Firdevs Hanım’a benzer. Kızları da kendisi gibi güzel ve iffetten mahrumdur. Onlar da tıpkı Firdevs Hanım gibi masraflarını karşılayacak birer kese peşindedir.

Sakıp Süleyman Bey, Mısır’da memur iken onu zengin ve dul bir kadınla evlendirirler. Bu evlilik karı koca için seyahat ve sefahat hayatının kapısını açar. Bütün başkentlerde bulunmuş, yer değiştirdikçe makamlarında da yükselme olmuştur. Eşler çoğunlukla ayrı ayrı takılırlar. Karısının gelirinden istifade eden bu adam, İstanbul’da yaşamayı, özgürlüğünün tadını çıkarmak için her zaman tercih etmiştir. Sakıp Süleyman Bey’i İstanbul’a bağlayan en önemli unsur Sahire Hanım ve kızlarıdır. Sakıp Süleyman Bey yaşlandıkça ilgisi Sahire Hanım’dan kızlarına kaymış, bu ilişkiyi Ömer Behiç hariç herkes duymuştur.

“Vaktiyle Sahire Hanım’a ibtilasıyla meşhur olan, türlü bahanelerle İstanbul’da geçirilmeye çare bulunmuş yaz mevsimlerinde herkesin gözü önünde onunla beraber yaşayan, yine kendi mizac ve meşrebinde [yaradılışında] olmakla maruf [bilinen] Veli Bey’in zımnı muvafakatiyle [üstü kapalı izniyle] evin üçüncü bir rüknü kabîlinden [insanı gibi] tanınan Sakıp Süleyman Bey yaşı ilerledikçe gençliğe ricat [dönme] ihtiyaçlarını duyarak Sahire Hanım’ın hatıralarını kızlarında tekrar yaşatmaya ihtiyaç duyuyordu.” (*Kırık Hayatlar*, s.288).

Ömer Behiç’in çocukluk arkadaşı Doktor Bekir Servet, Veli Bey ailesiyle çok yakın ilişkiye sahiptir. Evlilik fikrine asla sahip olmayan Bekir Servet, Veli Bey’in kızı Nebile ile sevişmektedir. Bu ilişkinin ana nedeni Veli Bey ailesinin kendilerine bakacak birer kese aramalarıdır. Bekir Servet *Aşk-ı Memnu*’nun Behlül’ü gibi hayatta eğlenceden başka bir düşüncesi olmayan bir tiptir. Mahallede herkes onu “Piç Bekir” olarak tanır. Ömer Behiç’in evcil karakterine karşı Bekir Servet dışa dönük, kadınlarla gönül eğlendirmekten hoşlanan ve ahlak kurallarını tanımayan bir tiptir. Bekir Servet’in karakteriyle ilgili Ömer Behiç’in hatıraları sayesinde birkaç örnek olay anlatılır. Mescidin sıvasına zarar veren Bekir’i, imam yakalayıp sıvayı ne yapacağını sorar. Bekir’in cevabı, “—Bizim komşu hanıma, aktarın karısına götürecektim, biraz kendisine düzgün yapsın diye...” (*Kırık Hayatlar*, s.113) şeklindedir. Aktarın karısı Kara Ayşe, romanda mahallenin “en bü-

yük rezaleti” olarak tanıtılır. Ancak rezaletlerine sebep olan olaylardan bahsedilmez. Bekir Servet, Ömer Behiç’i muayene için Veli Bey’in karısı Sahire Hanım’ın evine götürür. Bu tanışırma Ömer Behiç’le Neyyir’in ilişkisinin kapısını açar.

4.1.11.5. Nesl-i Ahîr⁴⁷³

Halit Ziya’nın İkinci Meşrutiyet öncesi İstanbul’unu tasvir eden *Nesl-i Ahîr* romanında silik de olsa birkaç aldatılma olayından bahsedilir. Bu olaylar dedikodu vesilesi ile okuyucuya aktarılır. Süleyman Nüzhet’in eniştesinin akrabası Suzan, evlendikten kısa bir süre sonra kocasından boşanmıştır. Boşanmanın nedeni olarak Suzan’ın kocasının kız kardeşi ve Süleyman Nüzhet’in âşık olduğu Server’le yakınlaşmaları gösterilir. Ancak romanda açık olarak onların ilişkilerinin boyutu anlatılmaz.

“Hemşiresinden alınan malûmat, Server’i, Suzanla kocası arasında ilk ihtilâfat esbabını [anlaşmazlıkların sebeplerini] ihzar etmiş [hazırlamış] gösteriyordu. Bu genç kızla enişte arasında baldızlık münasebetini tayin eden mesafatın geçildiğine dair rivayetler vardı. Suzan kendi evinde vukua gelen bu hiyanet-i hissiyeyi [duygusal ihaneti] kocasından en vâsi [geniş] hudut dairesinde ahz-ı sâra [öç almaya] bir vesile addetmiş idi.” (*Nesl-i Ahîr*, s.179).

Şeklinde açıklanan aldatma olayının sadece bir dedikodudan ibaret olduğu “rivayetler” kelimesinin çağrışımında düşünülebilir. Olay detaylandırılmadığı için nasıl geliştiği hakkında hüküm vermek kolay değildir. Suzan ile Server’in ilişkilerinde ilerleyen bölümlerde bir anormallik görülmez. Her şey tabii seyrinde devam eder. Süleyman Nüzhet, Server’e olan duygusal yakınlığından dolayı Server’in kız kardeşi Suzan’dan nefret etmektedir. Bu nefretin sebebi âşık olduğu kadının başka bir adama yani Suzan’ın eski hocasına meyletmiş olması ihtimalidir.

Diğer bir aldatma haberi Süleyman Nüzhet’in Marsilya’dan dönerken vapurda karşılaştığı Mücella’nın başından geçer. Mücella ve Seniye Fransa’da yaşamış iki Türk kızıdır ve onların orada yaşamaları dünyada olay haber olmuştur. Müslüman kızların Paris’te yaşamaları, “Matbuatın sermaye-i kîl ü kali [dedikodu

⁴⁷³Roman *Sabah* gazetesinde tefrika edilmiş, kitap olarak basılmamıştır. *Sabah*, nu. 6808-6996, 7 Eylül 1908-18 Mart 1909. Eser daha sonra günümüz Türkçesine aktarılarak kitap haline getirilmiştir. Halid Ziya Uşaklıgil, *Nesl-i Ahîr*, haz. Alev Sınar Uğurlu (İstanbul: Özgür Yayınları, 2009). Burada yapılan alıntılarda eserin 2009 baskısı kullanılmıştır.

sermayesi] olmuş, herkesçe tanılıp sevilen bir şair kalemine koca bir hata-yı edebî [edebî hata] yazdırmış mühim bir vaka idi.” (*Nesl-i Ahîr*, s.23). Müslüman Osmanlı Türk kızının Fransa’da tek başına oluşu Batı basınında olay olmuştur. İşte bu kızlardan Mücella’nın bir Rus prensi ile evlendiğini ve prens tarafından aldatıldığını Server haber verir.

“Mücella, kocasıyla, o Islav asilzadesiyle, su şehirlerinde dolaşarak nihayet müthiş bir rezaletle bu maceraya hitam vermişti. Asilzadenin memleketinde zaten müteehhil [evli] olduğuna peyda-yı vukuf etmesiyle netice bulan bu vak’adan sonra Mücella’nın biraz izi kaybolmuştu.” (*Nesl-i Ahîr*, s.451).

Mücella prensin evli olduğunu öğrendikten sonra ondan ayrılırsa da onunla tekrar bir araya gelir. Birleşme bu kez kısa sürer ve tekrar kocasından ayrılarak kardeşi Seniye’nin yanına yani Şanlıurfa’nın Hilvan ilçesine gider. Romanda bu evliliğin ayrıntılarına dair herhangi bir bilgi verilmez. Yalnızca evliliğin yapıldığı ve niçin bitirildiği üzerinde durulur. Batıda yaşamış bu kızların yaptıkları evlilik onların ruh dünyalarının da Batılı olduğu anlamına gelir. Boşanan kadının Anadolu’nun bir kasabasına sığınması ise geleneğe dönüşü simgeler.

Bir başka aldatma haberi de istibdat paşalarından birinin karısı hakkındadır. İrfan kaybolan babasını aramak için her türlü çareye başvurmaktadır. Kaldığı otelde tanıştığı Nove Katello adlı bir İtalyan ona yardım edebileceğini söyler. Apollo takma adını kullanan İtalyan, Beşiktaş’ta oturan istibdatçı paşanın haremine rahatça girip çıkmakta, ona hafiyelik etmektedir. Paşanın haremine rahatça giren Apollo’nun Kahire’ye tayin edildiğine dair haberler konuşulur. İstanbul’un en mahrem haberlerini bilen dostlar gizlice olayın bir tayin olmadığını anlatırlar.

“Apollo’nun Kahire’ye memuriyet-i mahsusa ile [özel görevle] gittiğine itimat edecek derecede safderûn olmamalı. Mesele hiç (böyle) değil. Paşanın hanımının da beraber olduğuna, kadının evde mücevher ve gümüş vesaire ne varsa toplayıp beraber gittiğine de elbette vâkıfımızdır...” (*Nesl-i Ahîr*, s.600).

Süleyman Nüzhet bu haberi öğrenince şaşırır. Çünkü Apollo’nun harem dairesinde girecek kadar şımartıldığını bilmektedir. Bu olayla II. Meşrutiyet öncesi hafiyelik teşkilatının ahlaki yozlaşmalara sebep olduğu ima edilerek II. Abdülhamit dönemi yerilmek istenmiştir. Yabancı bireylerin de hafiye olarak kullanılmaları teşkilata karşı tiksintinin göstergesidir.

4.1.12. Mehmet Rauf'un Eserleri

4.1.12.1. Eylül⁴⁷⁴

Mehmet Rauf, *Eylül* romanında hayal hakikat çatışması ekseninde, evli bir kadının kocasından başka bir erkeğe duygusal kayışını anlatmıştır. Eser, kadının kocasını aldatma ve sadakat arasında geçirdiği duygusal gelgitler üzerine kurulmuştur. Romanda cinsel manada bir adatma gerçekleşmemişse de duygusal ihanet en derin boyutlarıyla yaşanmıştır.

Süreyya ve Suat çifti birbirini severek evlenmiştir. Aralarında çok güzel bir uyum vardır ve bu uyum onların çevresindekiler tarafından her daim takdir edilmektedir. Süreyya ve Suat'ın evlilikleri üzerinden beş yıl gibi bir zaman geçmesine rağmen henüz çocukları yoktur. Dünyaya gelen çocukları da hayata tutunamamıştır. Çocuksuzluk nedeniyle saadet tam anlamıyla onların hayatını kuşatmamıştır. Bu durum karı kocayı olumsuz anlamda etkilemektedir. Çünkü çocuk, karı koca arasında güçlü bir bağın oluşmasını ve farklı iki bireyin ortak bir paydada duygusal olarak birleşmesini sağlayan merkezi çekim alanı demektir. Suat, Süreyya'ya bir çocuk veremediği için sürekli kendisini suçlar. O, hayatlarındaki eksikliği gidermek ve Süreyya'yı mutlu etmek için Süreyya'nın da çok istediği Boğaziçi'ndeki yalıya taşınmak arzusundadır. Boğaziçi'ne taşınma arzusunda olan Süreyya, gereken parayı bulamamış, gereken parayı Suat babasından isteyip almıştır. Böylece hem çiftin arzuladığı mekâna geçilir hem de gelişecek aldatma eylemi için gereken özerk alan bulunmuş olur.

Necip kadınlar hakkında olumlu düşüncelere sahip olmayan ve evlenme fikrinden uzak duran bir tiptir. Ona göre, kadınlar her şeyden çok çabuk sıkılmaktadırlar. Bu sebeple de eşlerini/sevgililerini aldatmaya meyillidirler. Necip'in kadınlar hakkındaki olumsuz fikrini Suat bozar. Suat, kocasına karşı Necip'in belediğinden daha anlayışlı ve fedakâr bir kadındır. Suat'ın ideal bir kadın olduğunu düşünen Necip, Süreyya'ya, "Sen birinci ikramiyeyi kazanmışsın azizim!" (*Eylül*, s.32) diyerek Suat'ı över. Necip, Suat'ın Süreyya için yaptığı fedakârlıkları gördükçe aleyhinde olduğu evlilik fikrine dair olumlu düşüncelere kapılmaya başlar.

⁴⁷⁴Mehmet Rauf, *Eylül* (İstanbul: Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1317/1900). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

“Eğer evli olmak bu ise [evliliğin] hiç fena bir şey olmadığını” (*Eylül*, s.37) düşünür. Bu düşünceler içinde onların sıra dışı evlilikleri Necip’i onlara daha yakınlaştırır. Boğaziçi’ne, bu mutlu ailenin yanına gitmek için her zaman bir heyecan duyar. Suat’la Süreyya ona aşırı ilgi gösterirler. Ziyaretler sıklaştıkça Necip’te Suat’a karşı hayranlıkla karışık bir aşk duygusu hâsıl olur. Necip, böyle bir duygudan dolayı can sıkıntısına düşer. Necip’in can sıkıntısını fark eden Suat’ın, onu piyano çalmaya davet etmesi, sıkılan ruhların aynı parçada buluşması anlamına gelir. Tuşlara her dokunuş duygulara bir dokunuştur. Müziğin refakatinde aldatma hissi ruhlarını yavaş yavaş sarmaya başlamıştır. Onlar piyano başındayken Süreyya olayın dışında yani “Balkonda kal[mıştır].” (*Eylül*, s.79).

Suat’la tanıştıktan sonra Necip, evlilik hakkındaki düşüncelerini zaman zaman gözden geçirmeye başlar. Suat’la Süreyya’nın birbirine tutkuyla yakınlaşmaları, yapılan gezintilerde birbirlerine dayanarak süzülüşleri onu çok etkiler ve için için düşündürür. Birlikte olduğu kadınlardan bir kısmının evli olması ve kocalarına rahatça ihanet etmeleri Necip’i evlenme düşüncesinden soğutmuştur. Tanıdığı kadınların onurlarını para karşılığında kolay bir şekilde harcamaları ve sadakatsizlikleri evlilik aleyhtarlığının ana nedenidir.

“Önden Suat’ın şemsiyesine dayanarak bir âheng-i refât ile yürürken zevcinin koluna yaslanan vücudunu görüyor, her yerde daima, daima aynı iştîyâk ve vefâ ile sizin olan bir kadın hüsrân ve ateşle titreyerek inlemek, düşüp ölmek istiyordu. O her aşkında zehirlenmiş idi; evvelden kendini sade bir nazarı için fedâ-yı cana râzı eden bir iki kadın, parası mı yoksa kendisi için mi teslim olduğunda tereddüt ettiği birkaç kız, hayvan gibi gelip ayaklarının, gençliğinin önüne yatan dört beş kadın... Hep öyle hüremetsiz, nefret ve istikrâh veren aşklar olmuştu. “Sonra evlenmek mi?” diyor-du; tanımış olduğu kadınların dördü mü, beşi mi kocalı idiler, bunların kendisinde bıraktığı tesirleri düşünerek “Evlenmek?” diye omuz silkiyordu.” (*Eylül*, s.85-86).

Necip yukarıdaki düşüncelere roman boyunca devam eder. Suat’ı tanıdıkça kadınlar hakkında düşündüğü olumsuz şeylerin yanlış olduğuna hükmetmeye başlar. Bir süre sonra kadınların hepsinden şüphe etmenin ihanet olacağını bile söyler. Kendisinin doğru kadını yanlış yerde aradığını anlar. “Levs içinde ismet aramak... Bulunmayacağı tabii olan yerde inci sayd etmek...” (*Eylül*, s.96) diye düşünerek kendi kendine güler. Necip’e nasıl bir kadın istediği sorulduğu zaman “ancak Suat gibi olursa” (*Eylül*, s.122) mutlu olabileceğini içinden geçirir ama bu fikrini açıkça söyleyemez. Süreyya, Suat ve Necip arasında gerçekleşen sohbetle-

re karşı vurdumduymaz tavırlar sergilerken Necip ideal kadın olarak örtülü bir şekilde her zaman Suat'ı tarif eder. Tarifin sonuç olarak gelip dayandığı nokta, Suat'ın melekliğidir. Necip'e göre kadın güzel ve zarif olmalı, iffet de onlara eşlik etmelidir. Suat, onu dinlerken yaptığı dikişi bırakıp "Süreyya da böyle görse, böyle düşünse" (*Eylül*, s.123) diye içinden geçirir. Aslında Necip'in yaptığı bu tarifi imlediği kişi olarak Suat, sanki kendi değerini anlayan bir erkek görmeye mutlu olmuş gibidir. Böylece Necip'in ona imanen yaptığı teklifi yine imanen kabul etmiş olur yani Necip'in iletisi alıcısına ulaşır.

Süreyya onların konuşmalarında herhangi bir sakınca görmediği gibi, sohbet etmelerinden de mutlu olur. Çünkü Süreyya, Suat'ı meşgul edecek bir uğraş bulmuştur. Bu vesile ile Süreyya, her türlü şüpheden uzak kendini denizin bereketli bağrına bırakmıştır. Deniz, Süreyya'ya istediği kadar ürün (çocuk) sahibi olma fırsatını sunmakta son derece cömerttir. Süreyya, Suat'ta bulamadığı doğurganlığı denizde bulmuş ve kendini denizin engin sularına bırakmıştır.

Suat'la Necip'e karşı kıskançlık duygusu hissetmeyen Süreyya, bir gün yaptıkları bir gezinti esnasında, karşılarından gelen bir genci fark eder. "Delikanlı bu kadar tenhâ bir yerde birisi hanım olmak üzere üç kişinin nazar-ı dikkati altında bulunmaktan mütehassıl gibi hafif bir sıkılarak geç[er]." (*Eylül*, s.124). Süreyya bu genci daha önce de gördüğünü zanneder. Bunun üzerine eşine, onu tanıyıp tanımadığını sorar. Suat'ın bir an tereddüt geçirmesi üzerine kuşkucu Necip tekrar geri döner. O, bütün kadınlardan şüphelendiği gibi, Suat'tan da şüphelenmeye başlar. Nice tereddütler geçirir. Çünkü Necip için kadın demek "sade saçma, hâin, kuş beyinli" (*Eylül*, s.127) demektir. Suat'ın sadakati konusunda tereddütler geçiren Necip, "Ah eğer sen de yalansan Suat, eğer sen de hâinsen... O hâlde kime tutunmalı? Neye inanmalı?" diye için için endişelenir. Önce dostu Süreyya için başlayan endişe, daha sonra Necip'in kendine doğru evrilerek "kendisinin de bir oyuncak olmasından galeyan etmiş, hırs, ıstırap, istikrah merhametsiz bir ateşle onu yakmaya, tehevür ve gazap onu kudurtmaya başlamıştı[r]." (*Eylül*, s.129). Bu gelgitler eser boyunca devam eder. Necip'in, helâli olmayan bir kadının eşini aldatma fiilinde oluşuna karşı aşırı hassasiyet göstermesi, ona karşı duyduğu aşkla açıklanmıştır. Necip, Suat'ın oyuncuğ olmaktan korkar. O, evli bir kadına karşı

bu hisleriyle aldatma eyleminin öznesi konumuna geçmektedir. Sevgililere oyuncak nazarıyla bakış Hüseyin Rahmi'nin romanlarında da görülür.

Süreyya'nın kendini denize adaması, Suat'la Necip'in müzik sayesinde yakınlaşmaları, Necip'in Suat'ı bir takıntı hâline getirmesi, Suat'ın Necip'e doğru yavaş yavaş gönlünün akması, duygusal gerilim için tasarlanmıştır ve aldatma eylemine doğru bir akışı başlatır. Bu akışta Suat kadar eşini ihmal eden, onu bir başka erkeğin ilgisine terk eden Süreyya da sorumludur. Bu noktada Süreyya'nın deniz aşkı âdeta bir kuma niteliği gösterir.

Necip, Suat'ın gözleri, saçları, dudakları ve dişleri üzerinde uzun uzun durur. Suat'ın, piyanonun yanında unuttuğu eldivenlerinden birisini alarak kendini ele verme tehlikesine dahi düşer. Necip'in hastalandıktan sonra eldivenin yastık altında bulunuşu, aşkını Suat'a ilan etmesine vesile olur. Süreyya'nın evde olmadığı bir sırada Necip'in odadaki bir koltuğa gömülerek mendilini ısırması üzerine Suat, ona yaklaşınca Necip, aşkını itiraf anının geldiğini hissederek heyecandan bayılacak gibi olur.

“Necip uzun, ağır bir sükûttan sonra: —Hiç, hiçbir şey... diye mendilini indirdi.

Sonra birden başını çevirip her şeyi göze almış bir zulmet-i nazarla “Ölüyorum, işte o!” dedi; ve sonra, bütün ateşini bu sözlerle anlatamamış gibi “Ah ne kadar ölüyorum, ne kadar mustaribim bilemeniz?” diye inledi.

Suat boğuluyor gibi ellerini kaldırdı; Allah aşkına makamında bakarak eliyle susmasını rica etti. Necip, tehevür ve tuğyanının esiri, artık elinde değilmiş gibi, devam etti; şimdi sesinde derin bir teessüf titriyordu:

—Hayır, hayır, artık zaten her şey bitti... Zaten neye yarar, niçin susayım, her şey bitti, her şey... Her şey...” (*Eylül*, s.217-218).

Bu sözleri söyledikten sonra Necip, Suat'a onu nasıl sevdiğini bilemeden, bir kardeş gibi, bir anne gibi sevdiğini itiraf eder. İtirafa rağmen Suat, onun yanından içinde fırtınalarla kaçır. Kaçtığı esnada hava kararmaktadır. Karanlık imgesi aşk isteğinin karşılık bulamayışını işaret ettiği gibi, duygulardaki belirsizliği ve ihaneti de ifade eder. Çünkü bu uzaklaşma ve karanlık, Necip için her şeyin bittiği anlamına gelmektedir. “O kadar perestiş olunan bu kadının bu uzaklaşışı karşısında, elinden Suat ve hayatının yavaş yavaş kaçtığını acı acı hisse[der].” (*Eylül*, s.218). Fakat Suat'ın kendisini sevdiğine dair inancını/umudunu hiç kaybetmez. Necip'in aşk itirafını yapıp kaçtığı gün yağmurlu bir eylül günüdür.

Necip büyük bir hayal kırıklığıyla ayrıldığı yalıya, dayanılmaz bir istekle tekrar döner. Bu defaki dönüşünde Süreyya İstanbul'a gitmiştir. Suat'la Necip birbirlerine önce tereddütle yaklaşırlar. Kısa bir süre sonra tedirginlikleri kaybolur. Necip, Suat'ın eskisinden daha süslü olduğunu görür. O, "Suat[ın] evvelkinden ziyade kadınlığına, ziynetine itinalı görün[mesinin]" (*Eylül*, s.247) kendisi için olduğunu düşünerek ayrı bir mutluluk yaşar. Bir süre devam eden bu resital Süreyya'nın gelişile sona erer.

Süreyya yalıdan tekrar baba konağına dönmek ister. Onun konağa dönme isteği, Suat tarafından reddedilirse de Süreyya fikrinden vazgeçmez. Necip, Süreyya'nın dönüş isteğinin kendi yüzünden olduğu düşüncesindedir. Dönüş hem Suat'ın hem de Necip'in hayallerinin yıkılması anlamına gelir. Değişen mekânla başlayan mutluluk eski mekâna dönülmesiyle kaybolur. Konağa taşınma sonucunda Necip, Hacer'in oyuncacı hâline gelir. Necip'in Hacer'in elinde direnmeden oyuncak oluşu Suat'ı çok üzer. Çünkü Suat kendi aşk oyuncacı görünüşü Hacer'e kaptırmıştır. Necip'in Beyoğlu'nda başka kadınların peşinde gezdiği haberi Suat'ın ikinci bir hayal kırıklığı olur.

Suat'a karşı saplantısını bir türlü kaybetmeyen Necip, bir süre sağda solda oyalandıktan sonra tekrar Suat'a dönerek ona birlikte kaçma teklifinde bulunursa da ikisi de bu önerinin imkânsızlığını anlayarak susarlar. Ardından Suat bu öneriye sonsuz bir yorgunlukla:

"—Hayır, Necip hayır, dedi; bana birbirimizden o kadar şey istemeye hakkımız yoktur gibi geliyor... Hem her şeyi unutsam bile Süreyya var, bilsen ona ne kadar acıyorum Necip... Bile bile ona bu fenalığı etmek o kadar fena geliyor ki... Düşün, onun için bu ne acı bir hakaret olur değil mi?" (*Eylül*, s.382).

Necip, Suat'tan asla umudunu yitirmez. Sakladığı eldivenin diğer tekini Suat'a göstererek ona ve hatırasına ne kadar bağlı olduğunu ispat eder. Suat da bu bağlılığa göğsünde taşıdığı diğer eldiven tekini göstererek cevap verir. Bu cevap Necip'i çılgına çevirir ve Suat'ın ellerini kendi ellerinin arasına alıp defalarca öper. Bu, onların birbirlerine ilk ve son tensel dokunuşlarıdır.

Diğer taraftan roman kişilerinden Suat'ın görünüşü ve zıttı olarak tasarlanan Hacer, hoppa bir kadın olarak tanımlanmıştır. Kocasından nefret eden Hacer, evin dışında gördüğü yakışıklı erkeklere karşı duygularını gizlemeyerek onları, özellikle Suat'a, anlatır. Hacer, dışarıdaki yakışıklı erkeklere karşı açık açık duy-

gularını söylese de eşini aldatma derekesine hiç düşmemiştir. Suat'la Necip'in duygusal gelgitleri esnasında Necip, sürekli Hacer'in takibinde olarak onun oyuncu çağı konumundadır. Necip, Behlül'ün biraz daha pasif şeklindedir.

Karşı konakta bulunan uşağı “uşak güzeli” olarak adlandıran Hacer'in pervasızlığı karşısında şaşırarak Suat'ın kocasına yaptığı şey bundan farklı değildir; hatta bunun bir basamak daha ileri noktasıdır. Hacer “İlle miralayın hanımı... gözlerine bayılıyormuş.” dediği bu uşağa, başka kadınların da hayran olduğunu belirtir. Kadınların “bazılarının genç ve yakışıklı beyleri de vardır.” (*Eylül*, s.317) diye sözlerini sürdürür. Suat bu cesarete şaşarak bakar. Hacer'in durumunu, “kim bilir Hacer bu pencerede kimleri sevmiştir? Yani mümkün olsa sevecekti ve mümkün olmadığı için” (*Eylül*, s.319) kuvveden fiile geçemiyordu, diye tanımlar. Ama Suat, Hacer'in kuvveden fiile geçirip gerçekleştiremediğine çok yaklaşmıştır. Yani eyleme sınırlı da olsa geçebilmiştir. Çünkü yalı, konağın baskısından uzak özerk bir bölgedir ve bu bölgede kocasının saflığını/meşgalesini de hesaba katarak sadakat ve ihtiras arasında bocalayıp durmaktadır. Böylece kadınların kontrol altında tutulduğu bir ortamda bulunmaları, içlerinde yaşattıkları aldatma dürtüsünü frenleyen en önemli mânia olarak romanda imaen de olsa ifade edilmiş olur. Suat ve Hacer örneği bunu ispat etmektedir.

4.1.12.2. Menekşe

Mehmet Rauf'un *Menekşe* romanında aldatma eylemi mevcuttur. Roman kahramanı Hüseyin Bülent Bey bir romancıdır ve *Güzide* adlı romanını yazdıktan sonra şöhreti edebiyat dünyasında yayılır. Bunun üzerine kendisine genç kızlardan aşk mektupları gelir. Aşka meftun biri olduğu için evli olmasına rağmen kızlardan gelen mektuplara cevaplar verir. Eşini sevdiğini söylese de ona âşık değildir. Bu sebeple onu başka kadınlarla defalarca aldatır. Eşi ise duruma herhangi bir tepki vermez. Eser “muhâbere-i âşıkâne” (*Menekşe*, s.8) şeklinde oluşturulmuştur.

Hüseyin Bülent bir aşk adamı olarak kadınlara karşı büyük bir zaaf içindedir. Ama kendini sokak âşığı olarak değil, nezih mekânların âşığı olarak kabul eder. O kadar aşk duygusuyla doludur ki “Ruhunu aşk emeli[nin] nasıl tarümar e[ttiğini]” (*Menekşe*, s.8) anlatmaya çalışır. Meşhur bir yazar olarak birkaç kadınla ilişkisi vardır. Eserlerini takdir eden kadınların yazdıkları mektuplara nezaketten

cevaplar verir. Öbür taraftan 2. Abdülhamit'in müşavirinin kızı İclâl Hanımefendi'ye de âşıktır. İclâl'in kocası yurtdışında müsteşardır ve karısıyla arası soğuktur. Yazar onun gibi bir kadına sahip olmak arzusundadır.

Otuz sekiz yaşına gelmesine rağmen ona meftun birçok hanım vardır. O, bu hanımların birçoğunu kendine uygun bulmadığı ve pespaye bulduğu için reddeder. Ancak içindeki aşk duygusu doksan yaşına gelse de sönmeyecektir. Hüseyin Bülent aradığı aşkı bulana kadar gördüğü her güzel kıza sevgiyle veya şehvetle bakacağını söyler ve istediği kadının nasıl olması gerektiğini şöyle tarif eder: “Bir kadın kendisini vücuduyla ne kadar meftûn ederse ruhuyla da o kadar meshûr edebilsin; vücudu ne kadar latif ve müstesnâ ise, ruhu da o kadar celîl ve güzîn olsun...” (Menekşe, s.13).

Yazar Şişli'de Ermeni bir aileyi ziyaret eder. Ev sahibesi Madam Sarayan'dır. Orada adı Matmazel Violet olan bir kızla onu tanıştırlar. Bu evde siyasetten sanata birçok konuda sohbet edilir. Konu dönüp dolaşp yine aşka gelir. Yazar, bakışlarından ve duruşundan çok etkilendiği Violet'e bakarak dünyada, “zevk-i amîki bahşedecek iki kuvvet vardır: Biri musiki... Diğeri ise aşk, yani kadın... Yani sizler... Musiki de bize sizden, sizin vereceğiniz saadetten, sizin hüsünlerinizden bahsettiği için bu kadar muazzездir.” (Menekşe, s.23-24) der. Mehmet Rauf musiki ile aşk ilişkisini *Eylül* romanında da işlemiştir.

Yazar, burada tanıştığı kızın Türk olma ihtimalini düşünür. Daha sonra kendisine mektup gönderecek olan Violet gerçek adının farklı olduğunu açıklar ama adını ona söylemez. Bülent de ona Menekşe adını verir. Bir kez gördüğü bu kıızı hayatının aşkı olarak tasarlar. Eşinden başka kadınlara ilgi duyan Bülent, anlatıcının yaklaşımına göre hovardalık yapan diğerkişilerden farklıdır. “İzdivacı hakkında bütün hıyanetlerine bütün sadakatsizliklerine rağmen pâyidâr bir hürmet, ciddi bir meyl-i übüvvet mevcut idi; dünyada hiçbir şey için zevcesinin üzülmesine, gözyaşı dökmesine razı olamazdı.” (Menekşe, s.38). Karısına karşı aşırı derecede güven duygusuna sahiptir. O, hayatını kocasına adanmış, onun iltifatına nail olabilmek için saçını süpürge eden saygıdeğer bir kadındır. Bu sebeple karısını, “âşıkane değilse bile, pederâne, birâderâne, hatta bazı günler evlatça bir muhabbetle” (Menekşe, s.39) sevmektedir. Dolayısıyla karısına karşı aşk hissetmediği için onu aldatmakta mahzur görmez.

Karısının, onun durumuna karşı tepkisi ise başkalarının dilindedir. Eve onu ziyarete gelen ve onun kitabını okuyan dostlarının Bülent'in kadın ve aşktan başka konuda yazmasını tavsiye ettiklerini bildirir. Böylece o, direkt söyleyemediği eleştirilerini başkaları vasıtasıyla dile getirmiş olur. Bu noktada eşinin pasif bir direniş tarzı geliştirdiği söylenebilir. Akşam yemekten sonra yan yana otururlarken kadın kocasını dudaklarından öpmek ister. Bülent bu isteğe onu gözünden öperek karşılık verir. Çünkü “gözünün önünden bugünkü o genç kızın hayal-i şebâbı, bütün tantana-i nefâseti ile zuhûr etmiş ve kendisine, ne olursa olsun, zevcesinin ancak kendisi için bir refika-i hayat olup bir bedia-i ruh ve emel olamayacağı kabul ettirmişti.” (*Menekşe*, s.52). Dolayısıyla yazar hayat arkadaşıyla ruh arkadaşını ayırır. Sevdiği kadınla saygı duyduğu kadın birbirinden farklıdır. Hüseyin Bülent zaman zaman aldatma eyleminin kadınlardan intikam almak olduğunu dahi düşünür.

4.1.13. Safvet Nezihî'nin Eserleri

4.1.13.1. Zavallı Necdet⁴⁷⁵

Safvet Nezihî'nin *Zavallı Necdet* romanında, sevdiği kızın en yakın arkadaşı ile evlenmesi sonucu hayal kırıklığı yaşayan Necdet Feridun'un dramı anlatılmıştır. Necdet Feridun kız kardeşi ile evlenen sevdiği kızın ağabeyi ve kendi okul arkadaşı Ferit Saffet nedeniyle eski evgilisi Meliha ile görüşmek zorunda kalır. Necdet kıza duygularını açamaz. Çünkü o, en yakın arkadaşıyla evlidir. Ancak Meliha evde تنها buldukları bir zamanda onun odasına girerek onunla sevişir, yani kocasını aldatır. Necdet Feridun vicdan azapları içinde ölür. Bu aldatma neticesinde Meliha'nın Necdet Feridun'dan bir çocuğu olur.

Necdet Feridun Bâb-ı Âli kaleminde çalışan hovarda bir gençtir. Arkadaşlarına kadınların kendisine hayran oluşu ile ilgili birtakım uydurma hikâyeler anlatmaktadır. Bu hikâyelerin bir kısmı kocasını terk edip onunla gelen kadınlar hakkındadır.

⁴⁷⁵*Zavallı Necdet* romanı ilk defa 1316/1899 yılında basılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Safvet Nezihî, *Zavallı Necdet*, haz. Ali Kahraman (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 1995). Burada yapılan alıntılarda eserin günümüz Türkçesiyle yapılan baskısı kullanılmıştır.

“Kocasını terk ederek onunla beraber seyahat etmeyi teklif eden genç madamlar, nişanlısıyla bozuşup kendisine gönül bağlayan güzel matmazeller, onun için bozulmuş izdivaçlar, geri bırakılmış seyahatler, tertip olunmuş ziyafetleri suvareler...” (*Zavallı Necdet*, s.6).

Anlatıcı bu hikâyelerin “uydurma hikâyeler” (*Zavallı Necdet*, s.7) olduğunu belirtir. Necdet Feridun’un kahramanı olduğu bu hikâyelerin ayrıntılarını vermez.

Bu denli çapkın bir genç olan Necdet, bir gün romanın anlatıcısı ile karşılaşır. Anlatıcı ile o Mekteb-i Sultanî’den sınıf arkadaşıdır. Necdet arkadaşına büyük bir aşka düştüğünü anlatır. Aşkının detaylarını anlatamadan anlatıcı uzun bir seyahate çıkar. Döndüğü zaman Necdet’in öldüğü haberini alır. Taziye için gittiği evde Necdet’in ona verilmesini istediği bir mektuptan bahsedilir. Bu mektup sayesinde Necdet ile Meliha’nın aşklarının gizli kalan bölümleri aydınlanır.

Romanın ikinci bölümü Necdet’in mektup-hatıraları şeklinde oluşturulmuştur. Mektup-hatıralarında Necdet, kız kardeşinin hastalığı sebebiyle Feneryolu’na taşındıklarını, burada komşu kızı Meliha’ya âşık olduğunu, Meliha’nın abisinin onun kız kardeşiyle evlendiğini, Meliha’nın, sınıf arkadaşı İbrahim Şemsi ile evlendiğini, bu evlilikten dolayı büyük bir umutsuzluğa kapıldığını ve sinir krizleri geçirmeye başladığını ve sık sık hastalandığını ifade eder.

Meliha ile Necdet evlilik vesilesiyle aynı mekânlarda bulunmaya ve mecburen karşılaşmaya başlarlar. Necdet, arkadaşı İbrahim Şemsi’yi askerlikten zevk alan bir adam olarak tanımlarken kendisini “musikiye, şiire, güzelliğe, her güzel şeye” (*Zavallı Necdet*, s.40) ilgi duyan biri olarak betimler. Meliha zarif bir adam olan Necdet’e ilgi duymaya başlar. Meliha, kocası İbrahim Şemsi’yi sevemez. Çünkü o “şiddetle sevilme istiyordu; onun bütün emeli, arzusu” (*Zavallı Necdet*, s.45) budur. Kocasından duygusal olarak tatmin edilmeyen Meliha, kocasının tam zıttı bir karaktere sahip olan Necdet’e doğru duygusal bir kayış yaşamaya başlar.

Meliha hastalık geçiren Necdet’e iyileşmesi için sabahları keman çalar. Keman çaldığı bir sabah Meliha, Necdet’in uyuduğunu sanarak onu alnından öper. Öpücükten sonra Necdet ihanet krizleri geçirir. Kendi kendine şöyle düşünmektedir:

“Biraz sonra da hararetle bir buse kondurmuş olduğunu duydum. Vücudum buz ke-silmiş, tüylerim ürpermişti. Benim namusuma, vicdanıma o kadar emniyet göstermiş olan bir arkadaşın, bir kardeşin, her şeyden kıymettar ismetine leke getirmek; aman Yarabbi! Gözlerim kararmıştı. (...) Namusunu, zevcesini bana emniyet eden İbrahim Şemsi’ye hıyanet etmek; evlâdına bir namus lekesi bırakmak... Hayır, hayır bu kabil değildi...” (*Zavallı Necdet*, s.46).

Arkadaşına ihanet ettiği düşüncesine kapılan Necdet bir süre evden uzaklaşp Midilli’ye gider. Midilli dönüşünde Meliha’nın hasta olduğunu öğrenir. Meliha, kendine hastalığının sebebini soran Necdet’e aşkını itiraf ederek onu kendine oyuncak etmek hevesindedir. Necdet bu duruma müsaade etmeyeceğini ifade eder.

Meliha, kocasına karşı sevgi beslemez. Bu sebeple ondan doğacak çocuğunu düşürür. Çocuğunu düşürdüğünü sadece Necdet’e söyler. Diğerleri bunun bir kaza olduğunu sanırlar. Meliha, Necdet’e, sevmediği adamın çocuğunu taşımak istemediğini, bunun sebebini Necdet’e ulaşmak hevesi olduğunu, ortada bir günah varsa ikisinin de “günaha müşterek” (*Zavallı Necdet*, s.82) olduğunu ifade eder. Bu ifadeler karşısında Necdet büyük bir hayal kırıklığı yaşar.

Meliha’nın kocası İbrahim Şemsi Bey bir memuriyetle Beyrut’a gönderilir. Giderken karısını Necdet’e emanet eder. Bu arada Necdet’in İzmir’deki halasının kızı Müzehher de onlara katılır. Müzehher çok iyi bir kızdır ve Necdet’in annesi onları evlendirmek istemektedir. Ancak Müzehher’in Meliha ile Necdet arasında bir şeyler geçtiğini sezmesi bu evliliği engeller. Müzehher, Necdet’e aşkından dolayı ölür.

İbrahim Şemsi’nin Beyrut’ta olması sebebiyle Meliha, Necdet’in yalısında kalmaktadır. Fırtınalı ve gökgürültülü bir akşam piyano sefasından sonra odasına çekilen Necdet zina günahını irtikâp edecektir. Daha önce birbiriyle cinsel temasa girmeyen âşıklar fırtınalı gecede bu işi gerçekleştirecektir. Meliha gökgürültüsü ve şimşekten çok korktuğunu ifade ederek Necdet’in odasına girer. Necdet o akşam konyak içmiştir. Konyağın da tesiriyle Meliha ile sevişir. Sevişmeden sonra “iki minimini kuştüyü yastık arasında ağlıyor, için için ağlıyordum.” (*Zavallı Necdet*, s.133) diyerek romantik içlenmeler yaşar.

İşlediği zina günahıyla büyük bir pişmanlık duyan Necdet, eve dönen İbrahim Şemsi’yi utançla karşılar. Meliha, Necdet’e başbaşa kaldıkları bir günde

onun çocuğunu taşıdığını söyler. Çocuğunu taşıdığı için kocasından boşanıp Necdet’le evlenme arzusundadır. Meliha, Necdet’e, “Beni bu rezaletten kurtarınız! Çocuğumun babasını bana veriniz!” (*Zavallı Necdet*, s.184) der. Necdet bu haber karşısında büyük bir şok yaşar. Meliha, Necdet’i, kocasından boşanıp onunla evlenmeye ikna etmek için şöyle duygusal bir açıklama yapar:

“—Eşim, beni ve sizi fevkalâde bir muhabbetle sever. Bunu birçok kereler, pek çok vesilelerle tecrübe ettim. Her ikimizde de çılgıncasına bir muhabbeti vardır. Bizim bahtiyar olmağımızı ister. Kendi saadetini o yolda feda eder, buna eminim. O, bunu iştir iştir beni bırakır. Bundan da eminim. Sonra da bizim nazarlarımızdan sıyrılmak için taşraya gider, kabil olsa beni terkeder, bundan da eminim. O zaman beni alırsınız!. Her ikimiz de ebedi bir işkenceden, bir ıstıraptan kurtuluruz.” (*Zavallı Necdet*, s.185).

Yukarıdaki ifadelerde Meliha kocasının anlayışlı bir adam olduğunu, onu sevmeyen karısını âşığına bırakıp gidebileceğini söyleyerek Necdet’e durumu açıklar. Meliha’nın teklifini düşünmek için süre isteyen Necdet, böyle bir ihaneti kabul edemeyeceğini düşünerek kendini zehirleyerek intihar eder.

4.1.13.2. Teehhül Âleminde⁴⁷⁶

Safvet Nezihi’nin *Teehhül Âleminde* romanında aldatma eylemi vardır. Roman Nigâr Fıtnat’ın kızları Vedia ve Sâniha’ya görücü gelmesiyle başlar. Daha sonra geriye dönüşlerle eserin kahramanları tanıtılır. Nigâr Fıtnat’ın kocası Fahima Efendi ilk karısıyla anlaşamamış ve onu boşamıştır. Boşandıktan sonra sefahat âlemlerine dadanmış, bu durum annesini tedirgin ettiği için oğlunu tekrar evlendirmiştir. İkinci karısı çok kitap okuyan, kültürlü, şiir ve edebiyattan büyük haz alan bir kadındır. Fahima Efendi onun istediği kitapları bulmak için günlerce sahaflar çarşısında dolaşmaktadır. Karısının bilgisi karşısında sürekli ezilen Fahima Efendi onun ölümüyle mutlu olmuştur. Fahima Efendi yaptığı iki evlilikte de aradığı mutluluğu bulamadığı için bir daha evlenmeyi düşünmemiştir. Ancak çocuk sahibi olma arzusu onu evliliğe istemeyerek de olsa sürüklemiştir. Birgün lando ile gezi yapmak için gittiği sahilde komşusu Zekâyî Efendi’nin beslemesi on yedi

⁴⁷⁶Eser, *İkdam* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Safvet Nezihi, *Teehhül Âleminde* (Dersaadet: İkdam Matbaası, 1317/1900). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

yaşındaki Nigâr'ı görür ve ondan çok etkilenir. Zekâyî Efendi İzmit'te memurken öksüz kalan bu kızı besleme olarak yanına almıştır. Fahima Efendi yaşlı bir adam olarak kızın onu kabul edip etmeyeceğini düşünür. Evliliğe karşı soğumuş olan Fahima Efendi'nin hisleri harekete geçmiş ve tekrar evlenme fikrine düşmüştür. Bu isteği annesine açıldığı zaman o, besleme bir kızla oğlunu evlendirmek istemez. Ama oğlunun ısrarına dayanamaz ve düğün yapılır.

Zekâyî Efendi uzak bir yere tayin isteyip gider. Giderken oğlu ve çapkın bir karaktere sahip Hürrem'i ve karısı Zehra Hanım'ı da götürür. Nigâr'ın iki kızı olur. Büyük kızı Sâniha ve küçük kızı Vedia'dır. Çocuklar için mürebbiye tutulur. Mürebbiye geldikten sonra Fahima Efendi'nin rahatı kaçar. Mürebbiye evde birtakım alafranga kurallar koyar. Bu kurallar yemek esnasında başkasının tabağından yemek almamak, yemek yerken kaşık ve çatalın sesini çıkarmamak gibi kurallardır. Bu noktada alafrangalık eğitimi eleştirilir.

Kızlar doğduktan sonra Nigâr Hanım'da alafrangalığa ve süse meftunluk başlar. Artık hayatını alafranga saate göre ayarlar. Sonra onda histerik bir durum oluşur. Can sıkıntısı ile başlayan sinir krizleri geçirir. “Canı sıkılıyordu. Sıklet-i derûn, kasvet-i kalp. Hanımefendiyi gürbüzlüğüne, tendürüstî-i vücuduna rağmen hastalığa” (*Teehhül Âleminde*, s.71) düşürür. Can sıkıntısı ile başlayan bu hastalık genç bir kadın olan Nigâr'ın Bovary etkisine tutulduğunun göstergesidir. *Aşk-ı Memnu* romanında Bihter gibi kendinden yaşça büyük bir adamla evlenip mutlu olacağını düşünürken ve istediği her şeyi elde edebilirken bir şeylerin eksik olduğunu anlar. O da kendi yaşına uygun bir kocadır. Genç yaşta bittiğini, güzelliğinin berheva olduğunu sürekli düşünür. Buna sebep olarak da kızlarını ve kocasını gösterir. Kocasından tiksindiği için o, eve geldiği zamanlarda keyfi kaçar ve kendi kendine, “—Yarabbi! Bu ne kısmet, bu ne tali'!” (*Teehhül Âleminde*, s.75) diye hayıflanır. Bihter sendromu yaşamaya başlar.

“O, isterdi ki yüzünden hararet-i şebâb fişkırان bir genç onun zevci olsun, aşkın en müessir nağmeleri, zemzemeleri arasında elhân-ı sevdânın nakaratı olarak:

—Nigâr, Nigâr, senin için çıldırıyorum. Desin. Bu bir hayaldi. Evet hayal. Fakat tatlı bir hayal. Muhayyel olmakla beraber bu hitap ona bir hayat-ı taze bahşedecekti.”

(*Teehhül Âleminde*, s.76).

Zengin bir konağa hanım olmak onun için ilk etapta çok büyük bir mutluluk sebebiyken çocuk sahibi olduktan sonra kendinden yaklaşık yirmi yaş büyük

kocasının aşk ateşini kaybetmesi de onun bu dönüşümünde etkili olur. Kocasının ona yaklaşip ne olduğunu sorması bile moralini bozmaya yetmektedir. Nitekim Bovary etkisinin en bariz özelliği kocadan nefrettir.

Fitnat'ın sıkıntıya düştüğü günlerde konağa Manisa'dan Fahima Efendi'nin kardeşinin oğlu Mesut Kâmi adlı on beş yaşında gayet güzel bir genç gelir. Ailesi onu amcasının yanına eğitim için göndermiştir. Nigâr bu çocuğa kendi oğlu gibi davranırken içten içe ona karşı ilgi duymaya başlar. Çünkü Mesut Kâmi, Nigâr'ın beklediği, özlediği “zevc-i muhayyelin timsâli[dir]” (*Teehhül Âleminde*, s.96). Evin içinde gezen bu gence her geçen gün daha fazla kapılan Nigâr kendisiyle sürekli içten içe bir mücadele içindedir. Bu sebeple onu yatılı olarak Mekteb-i Mülkiye'ye göndertir. Mesut Kâmi okula gittikten sonra Nigâr onun odasını ve eşyalarını düzeltir. Artık onun olan her şeye karşı ilgi duymaya başlar. Aynı günlerde üvey kardeşi ve romanın en renkli tipi Hürrem de annesiyle birlikte konağa gelir. Çünkü babası ölmüştür. Hürrem de Mesut Kâmi gibi yatılı okula gönderilir. Ama işlediği suç yüzünden okuldan atılır. Bunun üzerine onu Paris'e hukuk okumaya gönderirler.

İçten içe Mesut Kâmi'ye sevgi besleyen Nigâr Fitnat baş başa kaldıkları bir gün ona kocasından şikâyet eder. Şikâyetleri, “Bu adama layık olmadığı, gençliğinin, güzelliğinin heder olup gittiği noktasında temerküz” (*Teehhül Âleminde*, s.149) eder. Onun şikâyetlerine karşı amcasının melek gibi bir adam olduğunu söyleyen Mesut Kâmi'ye Nigâr asıl arzusunu hissettirmek için kocasını “akranım değil” (*Teehhül Âleminde*, s.150) ifadesiyle eleştirir. Sonra da aşktan anlayıp anlamadığını ona sorar. Mesut Kâmi onun imlediği şeyin ne olduğunu anlayınca odayı terk eder. Onun odayı terk etmesi üzerine Nigâr Fitnat'ta sinir krizleri tekrar başlar.

Romanın dördüncü bölümünde de Mesut Kâmi'yi elde etmek isteyen Nigâr'ın saldırıları ve planları bitmez. Fitnat, Mesut Kâmi'den fotoğrafçıya gidip bir fotoğraf çektirmesini ve onu büyütüp çerçeveletmesini ve kendisine getirmesini ister. Kâmi'ye hitaben onu özlediği zaman görmek için fotoğrafını yatak odasına asacağını söyler. Mahrem bir alan olan yatak odasına Kâmi'nin fotoğrafının asılması onun niyetini gösterir ve dolaylı yoldan Kâmi'ye cinsel çağrışımlı bir mesajdır. Ama Kâmi bu mesajları almamakta daha doğrusu anlamamakta ısrar

eder. Kâmi fotoğrafı getirdiği zaman Nigâr yatak odasındadır ve hastadır. Bu arada evde dönen dolaplardan pasif bir koca olan Fahima Efendi'nin haberi bile yoktur.

Nigâr Fıtnat'ın Mesut Kâmi'ye aşk taarruzları bir türlü bitmez. Bir gün Mesut Kâmi'ye aşk içerikli davet mektubu yazar. Mesut Kâmi mektubu okuduğu zaman amcasından utanır. Zaman zaman durumu ona açma arzusuna düşerse de ailesinin yıkılmaması ve amcasının sağlığının bozulmaması için buna sabreder. Mesut Kâmi bir gün konağa döndüğü zaman evde bir hareketlilik olduğunu görür. Amcasına inme indiğini öğrenir. Onun odasına girdiği zaman köşede bekleyen Nigâr'ın, onu görünce yüzünde “bir lem'a-i sürûr” (*Teehhül Âleminde*, s.253) peyda olur. Kocasını hastayken bile aklı Mesut'tadır ve kocasının hastalığını bahane ederek Mesut'un kolları arasına kendini bayılmış gibi bırakır. Mesut bir anlık tedirginlikten sonra onu hizmetçilere teslim eder ve bütün kadınlardan bir an için nefret etmeye başlar. Daha sonra annesini ve sevdiği kızı yani Sâniha'yı düşünerek bu nefretinin anlamsız olduğunu fark eder.

Mesut Kâmi'den yüz bulamayan Nigâr kendini süse ve güzel giyinmeye verir. Gezinti yerlerinde gördüğü gençleri sevmek emelindedir. Fakat aklından bir türlü Mesut Kâmi'yi çıkartamaz. Onun hayali yani “bu aşk-ı memnu” (*Teehhül Âleminde*, s.295) bütün duygularını esir almıştır.

Mesut Kâmi halı ticaretine girer ve Sâniha'yla evlenmek ister. Bunu duyan Nigâr çıldırır. Böyle bir evliliğin asla yapılamayacağını söyler. Bu noktada onun Firdevs Hanım'a benzediği görülür. Nigâr Fıtnat genç bir kız olarak Bihter'e benzerken kızlarına görücü çıktığı zaman onlarla rekabete girişen Firdevs Hanım'a benzer. O, bu iki kadının bir araya gelmiş hâli gibidir. Sâniha ile Mesut'un evliliğini reddetmekteki amacı Mesut'tan intikam almak olduğu kadar onu bir gün elde edebileceğini de düşünmektir. Kendi hevesi için kızını mutsuz etmekten çekinmez ve evlilik gerçekleşmez.

Nigâr gittikçe öldürücü kadın olmaya başlar. Mesut Kâmi'den intikam alabilmek için Paris'ten dönen ve tam bir alafranga şık olan Hürrem Şâdi'ye kendi kızı ile evlenmesini teklif eder. Büyük kızı Sâniha bu teklifi reddeder. Bunun üzerine küçük kızına onunla evlenmesi teklifini yapar ve ona bunu kabul ettirir. Evlendikten sonra iç güveyisi olan Hürrem karısından ziyade Sâniha'ya ilgi gösterir.

Ona şiirler yazar. Onun yakınlaşma isteğine Sâniha asla prim vermez. Ama durum Vedia'yı iyice telaşlandırır ve kıskançlık krizlerine girmesine sebep olur. Kumar alışkanlığı da olan Hürrem bazı geceler eve geç gelmeye başlar. Eve geldiği zaman ise başka odada birkaç saat geçirdikten sonra karısının yanına gelir. Vedia durumu farkedince onu takip eder. Çünkü onun, ablası Sâniha ile kendini aldattığı kanısındadır. Onu suçüstü yakalayacağını düşünerek olayı önce annesine haber vermek ister. Annesinin yatak odasının kapısını açınca Hürrem'le onu sevişirken görür ve bayılıp yere düşer. Hürrem'le kayınvalidesi hiçbir şey olmamış gibi davranırlar. Vedia olayı sadece ablasına anlatır. Bu esnada gürültüyü duyan Fahima Efendi olayı öğrenince orada ölür. Cenaze merasiminde daha fazla dayanamayan Vedia, ablasına ninelerinin yanına gitmek istediğini söyler. Anneleri onları görünce yollarını kesip nereye gittiklerini sorduğu zaman Sâniha ona, “Kendimize ana aramaya” (*Teehhül Âleminde*, s.626) diyerek cevap verir.

4.1.13.3. Kadın Kalbi

Safvet Nezihi'nin romanlarında aşk en önemli tema olarak göze çarpar. *Kadın Kalbi* romanında Ahmet Baha'nın duygusal ihaneti, babasının cinsel ihaneti ve alafranga şıkların hayata bakışı irdelenmiştir. Kuzguncuk'ta Nahifi Paşa yalısında Cavidan ve ailesi mutlu yaşamaktadır. Cavidan çok iyi bir eğitim almış, mürebbiyeler elinde büyümüştür. Rıfki Bey ailesi Ahmet Baha adlı çocuklarıyla onlara komşu olmuştur. Cavidan'la Ahmet Baha birlikte büyür. Hatta Ahmet Baha kendi evinden ziyade Nahifi Paşa yalısında kalır. Ahmet Baha'nın babası Rıfki Bey rüştiyeyi dahi bitirememesine rağmen zengin bir adamdır ve oğlunun para kontrolündeki zaafını bilmektedir. Rıfki evlenme çağına gelince fakir bir ailenin temiz kızı Sadberk Hanım'la evlendirilir. Kısa bir süre sonra babası vefat eden Rıfki'ya babasından büyük bir miras kalmır. Babası Rıfki'nin müsrif olduğunu bildiği için mirasın yarısını gelinine bırakır. Rıfki babası öldükten sonra paralarını sefahat yolunda harcamaya başlar. “Bütün zevk ü safa âlemlerinde, sefahat yerlerinde” (*Kadın Kalbi*, s.71) herkes Rıfki'yı tanımıştır. Babasından kalan mirası her geçen gün eritmeye başlayan Rıfki'nin durumuna karşı Sadberk Hanım kocasının kısa sürede bu âlemlerden usanacağını beklemektedir. Ama yanılır.

Roman Ahmet Baha'nın Mersin'de çalışırken onunla denk olmayan bir kızla evlenmesi ile başlar. Mersin'de ona her türlü yardımı yapan bir dostunun ölmesi neticesinde adamın karısı ve on yedi yaşındaki Zekiye adlı kızı ortada kalır. Ahmet Baha insaniyet için bu kızla evlenir ve kaynanasını da yanına alır. Esasında evleneceği kızda alafranga temayülü, musiki aşkı, Fransızca bilgisi, piyano becerisi arar. Bunların hiçbirine vakıf olmayan Zekiye roman okumayı dahi sevmez. Ahmet Baha onun roman okumamasını olumsuzluk olarak telakki etmez ve Batı romanları için şöyle düşünür: “Garbın mülevves hayatını musavvir kütüphaneler almayan romanlarını okuyup da ne anlayacak, ne zevk duyacak, ale'l-husus ne istifade edecek?” (*Kadın Kalbi*, s.13). On yedi yaşında bir kızı kendinin de eğitebileceğini düşünür. Kızdaki bütün olumsuzluğa rağmen Ahmet Baha mutludur. Çünkü karısı onu sevmektedir.

İşten izin alıp İstanbul'a geldiği zaman karısını arkadaşlarına tanıtmaya utanır. Yaptığı evlilik sebebiyle sürekli bir ikilem yaşar. İstanbul'da arkadaşları onu tiyatroya götürmek ister. Evli olduğunu arkadaşlarına söylediği zaman bazı arkadaşları ona “Canım biz de evliyiz, fakat zevkimizde hiç geri kaldığımız yok.” (*Kadın Kalbi*, s.19) cevabını verirler. Arkadaşlarına eşlerinin onları sevmediğini, sevilme zevkenden mahrum olduklarını, eşinin kendini çok sevdiğini söylemek ve “hariçte kendinize masumane (!) eğlenceler arıyorsunuz.” (*Kadın Kalbi*, s.20) demek ister ama bunu diyemez. Bu noktada tiyatroya gitmenin asıl amacının sefahat olduğu ve aldatma eylemi ile ilişkilendirildiği de görülür.

Çırçır çayırında gezerken eski nişanlısı Cavidan'ı görür. Cavidan'ın kocası Mail'le tesadüfen karşılaşır ve Mail gibi kaba bir adamla onun nasıl evlendiğini sorgular. Mail onu evinde misafir etmek ister. Cavidan onunla görüşmez ama çocukken birlikte çaldıkları İvanoviç'in bir valsini çalar. Bu vals duyulan Ahmet Baha eski güzel günleri hatırlar. Vals *Eylül*'deki gibi gizli sevgiliyi aşka davettir.

Ahmet Baha Cavidan'a özür içeren ve tekrar kavuşma dileği olan bir mektup gönderirse de istek Cavidan tarafından reddedilir. Bu arada İzmir'den gelen Vefik Bey adlı bir alafranga şıktan bahsedilir. Evli olan bu şık İstanbul'a hovardalık için gelmiştir ve Cavidan'ı çok beğenmiş, ona ulaşmaya çalışmış ama başaramamıştır. Vefik Bey İstanbul'un tüm mesire yerlerini gezmiştir.

Ahmet Baha, Mail’le tekrar karşılaştığında onun eşinden boşandığını öğrenir ve büyük bir heyecana kapılır. Bunu fırsat olarak düşündüğü için Cavidan’a ulaşmak için yollar arar. Evde karısıyla ilişkisi gittikçe zayıflar. Bu sebeple Zekiye sürekli gözyaşı döker. Onun bu durumuna annesi geleneksel bir kadın olarak şöyle bir açıklama yapar. Aşağıdaki açıklamalar geleneksel Osmanlı ve taşralı kadının evliliğe ve erkeğe bakışını gösterir.

“—Erkeklerin işine karışmamalı, onların kapleriyle pek oynamamalı. Kendi hâlleri-ne bıraktık mı, nihayet mes’ûdiyet-i hakikiyeyi zevcelerinin ağışında aramaya mecbur kalırlar. Sabır ve metanet gösteren kadınlar zevceleri üzerine nihayet nedâmeti celp ederler. Bu suretle binâ-yı saadet de büsbütün hedm edilmez.” (*Kadın Kalbi*, s.362).

Zekiye kocasına karşı sitem etmez ama gözyaşlarıyla onu sürekli taciz eder. Bu duruma anlam veremeyen Ahmet Baha onu sevmediğini ve onun kendine denk olmadığını düşünür. “Küfüv olmayan bir kadınla nereden evlendim!” (*Kadın Kalbi*, s.387) diyerek onun gibi bir kadınla evlendiği için pişmanlık duyar ve karısını boşar. Evlilikte denklik isteyen Ahmet Baha’nın burada kastettiği denklik, müzikle meşgul olmak, piyano çalmak, Fransızca bilmektir. Hâlbuki Zekiye onunla mesire yerlerine bile gitmez.

Ahmet Baha bir gazinoya içmek için girdiği zaman orada Mail’le tekrar karşılaşır. Mail ona bir arkadaşının sebep olduğu aldatma olayından bahseder. Behiç Bey adındaki arkadaşı evli olmasına rağmen bir kadına tutulmuştur. Kadına sahip olmak için karısını boşayan Behiç Bey’e kadın, “Dün on beş senelik zevcenin boşadın. Yarın da beni bırakmayacağını ne malum?” (*Kadın Kalbi*, s.388) diyerek onun evlilik teklifini reddeder. Bu not Ahmet Baha’nın eşi Zekiye’yi Cavidan’la evlenmek için boşayıp onunla evlenemeyişini işaret ederse de mesaj Ahmet Baha’ya ulaşmaz.

Cavidan’la buluşan Ahmet Baha onunla evlenmek istediğini söyler. Cavidan eski kocasından frengi hastalığı kapıldığı için evlilik teklifini reddeder ve ondan karısına dönmesi için söz alır. Bunun üzerine Ahmet Baha eski karısına tekrar döner. Cavidan’ın kocası Mail de Ahmet Baha’nın boşadığı eşiyile evlenmek istemiştir. Bu evliliği Cavidan engeller ve bir süre sonra merdivenden düşerek ölür.

4.1.14. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserleri

4.1.14.1. Mutallaka

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mutallaka* romanında erkeğin karısını istediği zaman aldatılma hürriyeti olduğu bir kaynana tarafından dillendirilir. Boşanmış bir çiftin birbiriyle mektuplaşmalarından oluşan romanda, evin gelini Âkile Hanım, kocası Mâil'e yazdığı mektupta annesinin ona söylediği sözleri anar. Bu konuşmada kaynana gelinine oğlunun eve gecikmesiyle ilgili içinde çok eşliliğin ve aldatmanın bulunduğu ifadelerle şöyle der:

“—Küçük Hanım ne oluyorsun? Yine kaşların çatıldı? Kocanın iki saat gecikmesi canını mı sıkıyor? Oğlumu sana vakf-ı Allah diye vermediler ya? Erkektir. Canının istediği yerde elbette gezer. Yürür. Eğlenir. Belki bir güzel kadın görmüştür de canı çekip oraya gitmiştir. Varsın gezsün, zevk etsün. Bir çiçekle yaz edecek değil ya! Dünyada karısının üzerine gül koklamadık erkek bulunur mu? Haydi, kalk gezin, karşımda öyle somurtma... Oğlum cep saati değil ki gece gündüz koynundan ayırmayasın!... Onun sana geceleri döktüğü dillere mi bakıyorsun? Vallahi hepsi yalan, eğer erkekler karılarını aldatmanın yolunu bilmeydiler dünyada verem olmadık kadın kalmazdı. Böyle hakikatleri benim gibi kocakarılardan öğrenecek değilsin ya? Sen okumuş yazmış, arif zarif hanımsın? Bunları benden âlâ bilirsün! Ya üstüne evlenirse ne yapacaksın? Allah'ın emri dörde kadar, hamdolsun dört değil on karıyı besleyecek gücümüz var... Oğlum küçükken ben onun falına bakardım. Bir nikâhla durmayacağını söylediler. Kendisine gebeyken rüyasını da görmüştüm. Karnımın üzerine ay doğmuştu. Tabir ettirdim. Oğlum büyük bir yerden kız alacak dediler.”
(*Mutallaka*, s.16).

Bu ifadelerde erkeğin çok eşlilik hürriyeti yanında istediği zaman hovardalık yapabilme hürriyeti olduğu “Dünyada karısının üzerine gül koklamadık erkek bulunur mu?” ve “Eğer erkekler karılarını aldatmanın yolunu bilmeydiler dünyada verem olmadık kadın kalmazdı.” ifadeleriyle bir kadın tarafından dile getirilmiştir.

4.1.14.2. Bir Muâdele-i Sevda

Hüseyin Rahmi *Bir Muâdele-i Sevda* romanında istediği kadınla evlenen ve bu kadınları istediği zaman boşayan Naki Bey'in son eşi tarafından bir oyun neticesinde, bir nevi eski karılarının öcü olarak aldatılmasına değinmiştir. Naki Bey zengin bir ailenin şımarık büyütülmüş çocuğudur. Eğitimine bir nebze önem verilmiştir, şiire düşkündür ve cinsel hazlar peşinde vaktini geçirmekten zevk al-

maktadır. Sefahate aşırı düşkün oluşu sebebiyle ailesi onu içine düştüğü sefih hayattan kurtarmak için çareler arar. Bu çarelerin başında Naki Bey’i evlendirme düşüncesi gelir. Güzel bir kız bulunup evlendirilir. Ancak kısa bir süre sonra ilk eşinden sıkılarak onu boşar. Tekrar evlendirilir. İkinci eşinin akıbeti de birinciyle aynıdır. Naki Bey karılarını boşama sebebi olarak onların akılsız olmalarını, şiirden ve sanattan anlamamalarını gösterir. İlk iki karısının, onu macera ve seks âlemlerinden alıkoyamadıklarını ve hayatına ekstra renk katamadıklarını da romancıya anlatır. Evlendikten sonra da “Hariçteki hayat-ı sefihânem hemen yine evvelkinin aynı gibiydi.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.41) der. Bu noktada evlendiği kadınların hayata karşı pasif duruşları, bilgisiz oluşları ve kocalarını eve bağlayamayışları dile getirilerek böyle kadınların Naki Bey için eğlenilip atılan birer oyuncak olduğu belirtilir.

Ebeveyni Naki Bey’in yapacağı üçüncü evlilikte evleneceği kızın güzelliği yanında okuma yazma bilmesini, yabancı dil konuşmasını, piyano ve keman çalmasını önceler. Böylelikle Naki Bey’in eve bağlanacağı ve hayatının düzene gireceği düşünülür. Aramalar neticesinde Bedia adında bir kız bulunur ve Naki Bey onunla evlendirilir. Naki Bey gerdek odasında diğer karılarına yaptığı gibi, yeni karısına da güzel ve şairane sözler söylerken karısından hareket etmeksizin onu dinlemesini ister. Kadın onun söylediği güzel sözlere cevap vermez. Cevap vermemesinin yanında ağlamaya dahi başlar. Bu ağlayışın sebebini soran kocasına Bedia, onun kendine kukla muamelesi yaptığını belirterek “—Anladım ki siz bu köşede cariyenizden evvel telli pullu birkaç kukla daha oynatmışsınız!..” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.47) şeklinde bir sitem eder. Naki Bey, karısı Bedia’da yapılan iltifatlara karşı klasik kadın refleksi göremediği için hayrette kalır. Çünkü iki eski karısı kukla gibi onun karşısında edilgen kalmış, onun şairane sözlerine inanarak aldanmışlardır. Bedia, kendisinin diğer karıları gibi basit bir oyuncak değil, demir bir oyuncak olduğunu ifade ederek demir oyuncuğu düşürürse bir tarafına zarar verebileceğini belirtir. Sözlerine devamla Naki Bey’i sevmediğini, onunla babasının zoruyla evlendiğini de ekler ve gerdek odasından gözyaşları içinde çıkar.

Bu olay ailenin huzurunu kaçırır. İlk geceden kızını annesinin evine göndermek istemeyen Naki’nin ailesi bir mahkeme kurar. Mahkemede Bedia açık Naki’nin daha önceki eşlerini nasıl boşadıysa kendisini de öyle boşayacağını

söyler. “Biçarelerin manzarasından bıkkıldı. Revâyhine doyuldu.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.75) şeklinde bir hatırlatma yapar. Boşanan kadınların sonunun ne olduğunun düşünülmediğini, Naki'nin boşadığı ilk eşinin veremden öldüğünü de beyan eder. Babası tarafından okutulduğunu ama kendi fikrine değer verilmediğini söyleyerek “ben bu tezvice razı değildim. Rızamın tahsiline lüzum görmediler. Beni cebren buraya gönderdiler.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.81-82) diyerek kendisinin tekrar evine gönderilmesini talep edince evine gönderilir. Evine gönderilen ama boşanmayan kızın kendi ailesinin ona ne tepki verdiği bilinmez.

Naki Bey kızı boşamayarak ona, karşı hamle olarak oyun oynama arzusunda. Evli olmalarına rağmen ayrı evlerde kalmaya devam ederler. Naki Bey bir süre sonra yine eski sefih hayatına geri dönerse de sefahat esnasında tanıdığı kadınların yapmacıklığı ve sıradanlığı karşısında çabuk sıkılır. Sürekli karısı Bedia'ya düşünür. Bedia onda bir takıntı hâline gelmeye başlamıştır. Zamanla baktığı her kadında onu görmekte veya ona benzeyen kadınlara bakmaktadır. İstedığı her kadına kolayca sahip olan bu şımarık hovarda, Bedia'nın resti karşısında ondan çok etkilenmiştir. Bu, bir yönüyle ona kolay ulaşamamasıyla, diğer yönüyle de ondan intikam alma arzusuyla ilgilidir. Bedia eve dönmeye razı olur.

Vaktini roman okumakla geçiren Bedia, kocasına, yazarların romanlarla insanları nasıl aldattığından bahseder. Ahlsız yazarların para kazanmak için her yalanı gerçekmiş gibi anlattıklarını, cemiyette olmayan herzeler uydurduklarını, zaten doğruyu yazdıkları takdirde kimsenin onları okumayacağını da ifade eder. Sözlerine şöyle devam eder:

“Tasvir olunan şu karı kocayı, bu âşık maşuku bir kere okuyunuz. On sene birlikte muammer olmuşlar. Birbirini hiç aldatmamışlar... (Bum) Bir kere olsun gücendirmemişler. (Güm) Herifin hariçte gönlünde vâsita-i telezzüz arayacak kadar ya akli yokmuş ya parası... Orasını müellif pek söze katmıyor. Sonra kadın müteverrimen vefat etmiş... Hiç böyle sefasından teverrim eden de görmedim.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.225-226).

Bedia, eleştirdiği romanlardaki romantik aşkların çok saçma olduğunu, erkeklere güvenilemeyeceğini, birbirini aldatmayan karı kocanın mümkün olmadığını alaycı bir şekilde anlatır. Bedia'nın masalımsı aşk romanlarıyla alayı birkaç satır daha devam eder. Bir süre sonra karısının asabiyet hastalığından kurtulması için odalarının ayrılması gerektiği doktorlar tarafından ona söylendiğinde Naki,

ister istemez buna razı olur. O, bunun karısının bir oyunu olduğunu daha sonra öğrenecektir. Hüseyin Rahmi romanlarında eşlerin isteklerini yaptırmak için hastalık bahanesine sığınağına çokça yer verilir.

Naki Bey, eşinin okuduğı Fransızca üç romanı ve özetlerini verir. Bu romanlardan biri kocasını ondan sıkıldığı için aldatan Gustave Flaubert'in *Madam Bovary*'si, diğeri Guy de Maupassant'ın *Piyer ile Jan* hikâyesidir. Hikâyede Madam Roland başka bir adamdan olan çocuğunu kocası Mösyö Roland'a kendi çocuğı diye yutturmuştur. Üçüncü roman, kocasını birçok erkekle aldatan Madam Suv'un anlatıldığı Pol Borje'nin *Creulle Enigme* yani "*Muamma-yı Müellim*" (Elem Verici Gizem) adlı romanıdır. Bu romanlardaki aldatma olaylarını Naki ile Bedia karşılıklı tartışır. Bedia erkeklerin vefasızlığını çoğı zaman kocasını azarlayarak savunur. Böyle bir itham karşısında kalan kocası ise suçluluk duygusuna kapılarak kendi cinsinden dolayı ondan özür diler. Mezkûr romanların, karısının aldatma işine bir işaret olduğunu daha sonra anladığını da belirtir. Naki bu romanlardan *Madam Bovary* romanıyla kendi hayatı arasında yakın bir ilişki kurar.

"Yataklığın baş tarafındaki komodinin üzerinde Fransızca üç roman... Birini elime aldım baktım. "Gustave Flaubert"ın "Madam Bovary" namındaki hikâyesi... Mevzuu bilirim. Hâlimize oldukça tevafuk ediyor. Madam Bovary zevcine hıyanet eder. Fakat âşıklarından kendi de vefa görmez. Birer müddet sonra kadını terk ederler. Madam ye'sinden intihar eyler. Biçare Mösyö Bovary zevcesinin vefatına ağlar. Müntehirenin sadakat-i zevciyyeden inhiraf etmiş olduğuna sonradan vakıf olur ise de sevgili zevcesinin ziya'-ı ebedisine gözyaşı dökmekten kendini men' edemez. Bir sabah müteveffiyenin âşıklarından birine tesadüf eder, birlikte bira içmeye giderler. Esnâ-yı musahabelerinde Mösyö Bovary herife:

—Zevcemi sevmiş olmanızdan dolayı aleyhinizde hiçbir husumetim yoktur.

Der... Nasıl mevzu şık değil mi? Bedia Fatin'in derd-i aşkıyla intihar ederse... Bir zevç ile âşık bir meyhanede karşı karşıya telhâmâne teati-i akdah eylediğimiz demi matemden ben de galiba zevcemi sevmiş olduğundan dolayı Fatin aleyhinde izhar-ı buğz ve nefret etmeyerek onu kendime bir dert ortağı addıyla birlikte ağlayacağım."

(*Bir Muâdele-i Sevda*, s.370-371).

Naki Bey *Madam Bovary* romanının özetini anlatırken kendisinin de Mösyö Bovary gibi karısının âşığına tepki veremeyeceğini ifade eder. Zaten onların yaşadığı hikâyeye kurgusal olarak bahsi geçen bu romanlara benzemektedir. Hüseyin

yin Rahmi, gerçeklik atmosferi oluşturmak için Naki Bey'in dilinden hikâyeyi anlatmıştır.

Naki Bey, bir gün çalıştığı kalemde otururken bir kadının kendisiyle görüşmek istediği haberini alır. Hizmetçi, Nazire Hanım adlı kadının onu görmek ve onunla konuşmak istediğini söyler. Nazire ile buluşan Naki Bey, karısının onu aldattığı haberiyle sarsılır. Naki, başta söylenenlere inanmaz. Nazire, kocası Fatin ile Bedia'nın eski sevgili olduklarını ve hâlâ mektuplaşmaya devam ettiklerini beyan eder. Kocasına gelen mektupları Naki'ye verince gerçek ortaya çıkar. Bedia mektuplarda Naki'yi sevmediğini, ondan boşanmak için vesileler aradığını anlatır. Naki ile yaşadığı ne varsa mektuplarla Fatin'e bildirilmiştir. Bu tablo karşısında intihar ve intikam düşüncesi yaşamaya başlayan Naki, büyük bir kararsızlık içindedir. Karısının kendisini aldatmasına bir anlam veremez. Bu arada onun hamile olduğu haberini alır. Durum iyice içinden çıkılmaz bir hâle gelmiştir. Çünkü Naki ile karısının odası epey zamandır ayrıdır. Karısının, babasının evine gittiği bir gün onun odasına girer ve dolabında ona gelen aşk mektuplarını ve sevgilisi Fatin'in resimlerini bulur. Mektuplardan birinde karısının Fatin'e:

“Ben bu komedyamıza “Bir Muâdele-i Sevda” namını veriyorum. Niçin biliyor musun? Naki ile beynimdeki ahvâl-i muhabbet aynen seninle Nazire beyninde de câri. Meselâ: (Naki-Bedia) – (Fatin-Nazire)= m (mecmu'-ı kıymet-i sevda) desek muadele kurulmuş oluyor.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.419-420).

Diye yazdığını görür. Bunun üzerine Naki kendi resmiyle Fatin'in resminin arasına Bedia'nın resmini yazıhaneye yapıştırıp üstüne, “Muâdele-i Sevda” yazarak karısını odasına çağırır. Resimlerin üstüne siyah bir örtü koyar. Karısı gelince örtüyü kaldırır ve “çocuğunuzun babası Fatin Bey” diye karısının sevgilisini öğrendiğini bildirir. Bedia'nın inkârına karşı ona, her şeyi bildiğini açıklar.

“—Çocuk karnınızda... Fatin Bey de gönlünüzde.. Bu “Muâdele-i Sevda” oyununun birinci aktörü Nazire Hanım'ın kocası, sizin âşığınız Fatin Bey'i bilemediniz mi? Resme dikkat ediniz tanırınız... Semere-i muhabbeti vücudunuzu şişiren Fatin Bey...” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.423-424).

Bu açıklamalar karşısında inkârlarla çıkış yolu bulamayan Bedia, kocasından yapamayacağını bildiği için kendisini öldürmesini ister. Naki bunu yapamaz. Karısı odasına çekilince Naki silahını çekip intihar etmek için hazırlanırken annesinin feryadıyla sarsılır. Annesi karısının kendisini zehirlediğini haber verir. Aceleyle karısının odasına koşan Naki'den karısı af dileyerek onu boşamasını ister.

Naki de karısını selamlıkta herkesin gözü önünde boşadığını bildirir. Bedia'nın evine döndükten sonra Fatin Bey'le evlendiği haberi gelir. Kocasıyla boşanmama garantili evlenen Bedia istediği zaman eşlerini boşayan Naki'den diğer eşleri adına intikamını alır.

4.1.14.3. Mürebbiye

Hüseyin Rahmi'nin *Mürebbiye* romanında mürebbiye Angel, geldiği konaktaki bütün erkekleri kendine ram etmiş, böylece evli erkeklerin karılarını aldatmalarına sebep olmuş, bekârların ise zina işlemlerini sağlamıştır. Dehri Efendi, babadan kalan mirasla birlikte, bulunduğu memurluklardan biriktirdiği servetle “vezir konağı” denecek türde bir yalıda oturan emekli bir devlet memurudur. İlk karısı öldükten sonra tuttuğu odalıktan olan Nezahet Hanım ile Vahip Bey; onların yanında ilk karısından olan ve haftada bir eve uğrayan Şem'i'yle birlikte mürebbiye Angel, kardeşi Amca Bey ve hizmetkârlarla birlikte yaşamaktadır.

İkiyüzlü, riyâkâr ve aşüfte olan Mürebbiye Angel, konakta bulunan bütün erkeklerle iffet görünümü kur saldırıları yapar. O, Dehri Efendi'nin kardeşi, çirkinlik abidesi Amca Bey, oğlu Şem'i ve damadı Sadri Bey'le ayrı zamanlarda sevişir. Onlarla sevişme sebebi mürebbiyelikten kazandığı paraya ekstralar eklemektir. Bu adamlar arasında rekabet çıkartarak ekstralarını katlayacağı düşüncesindedir. Onun âşıklarından ikisi yani Amca Bey ve Şem'i bekârdır. Sadri Bey ise Dehri Efendi'nin kızı, uzun boylu ve saf bir kız olan Melahat Hanım'la evlidir.

Sadri Bey esasen fakir bir aileye mensuptur. Bekârlığından beri Dehri Efendi konağına devam etmektedir. O, terbiyeli, yumuşak huylu ve mütevazı bir karaktere sahip olması sebebiyle Dehri Efendi'nin sevgisini kazanmıştır. Onun amacı Dehri Efendi'nin konağına girme arzusundadır. Ayrıca Dehri Efendi okuduğu Fransızca kitaplar hakkında Sadri Bey'le tek taraflı sohbetler yapmaktadır. Bu sohbetlerden Sadri Bey bir şey anlamasa da müstakbel kayınpederini saygıyla dinlediği için Dehri Efendi kızı Melahat'a eş olarak onu uygun görmüştür.

Dehri Efendi'nin kızı ve Sadri'nin eşi Melahat ise uzun boylu, çekik gözlü ve çirkin bir kızdır. İsmiyle zıt bir karakter olduğunu belirten anlatıcı onu, “İsmi Melahat fakat zevci için zihayat bir felaket[tir]” (*Mürebbiye*, s.73) şeklinde tanımlar. Ancak Melahat kendi güzelliğinden son derece emindir ve kocasının kendisi

üzerine gül koklamayacağına kesin olarak inanan saf bir kadındır. Sadri Bey, karısının kendisine aşırı güvendiğini bildiği için olur olmaz yerlerde Angel’le konuşup görüşmeyerek karısından ve çevredekilerden gelebilecek ithamların önünü almış olur. Böylece karısının gözündeki mevcut güvenini daha da sağlamlaştırır.

Sadri Bey, evde mürebbiyenin seçeceği birisi varsa kendisi olduğuna kanidir. Amca Bey ile Şem’i’nin tipçe ondan aşağı olduğuna inanmaktadır. Angel de diğerlerine karşı onu daha fazla beğenmektedir. Sadri Bey, Dehri Efendi’nin küçük oğlu Vahip’le hocası Angel’e ilk mesajı “adore” (Fransızca sevmek ve aşk anlamlarına gelir. İngilizcede ise tapmak anlamındadır.) fiili vasıtasıyla göndermiştir. “Muaşaka yavaş yavaş ahkâm-ı tasrifiyesine vüs’at peydâ ederek nihâyet Sadri de yine o bildiğimiz odada mürebbiyenin iltifat-ı leyliyesine mazhar” (*Mürebbiye*, s.152) olur. Sadri de diğer ortakları gibi Angel’in koynuna girerek emeline ulaşmıştır. Böylece Angel evde görünürde üç âşık edinmiştir.

Bu aşk üçgeni Şem’i’nin okuduğu okulun tatile girmesi, Melahat’ın teyzesinin hastalığı sonucu evden ayrılması neticesinde bozular. Üç âşığının aynı anda evde olması, mürebbiyeyi kiminle geceleyeceği hususunda zor durumda bırakır. Bir gece yarısı üçünün birden mürebbiyenin kapısına dayandığı sırada takip edildiklerini anlayarak aynı masanın altına saklanmak zorunda kalmaları olayı yaşanır. Olaya sebep olan Kâhya Kadın Eda Hanım’dır. Eda Hanım evde garip şeyler olduğunu hissetmiş, gece ortalıkta dönen dolabı fark etmiş ve evi kolaçan etmeye başlamıştır. Üç erkeğin yataklarında olmadıklarını görünce zaten sevmediği mürebbiyenin odasında olduklarını düşünerek onun kapısını bir iple bağlamış ve durumu Dehri Efendi’ye bildirmeye gitmiştir. Eda Hanım tecrübesi sebebiyle evde kimsenin fark edemediği bir gerçeği yani Dehri Efendi’nin de mürebbiyeye âşık olduğunu tahmin etmektedir. Dehri Efendi hakkında şüphelerini yaptığı iç konuşmayla şöyle anlatmaktadır:

“O ne eski cingözlerdendir. Kırk yıldır beraberiz, murabiyeyi vallahi o da seviyor. Hanımefendinin birkaç defa kulağını büktüm... Kadın gözlerini aç... Ne kadar olsa erkektir kocana güvenme... Murabiye görünüşte çocuklara hoca olarak tutuldu. Fakat hakikatte senin üzerine ortak getirildi. Hiç öyle pembe yanaklı, kiraz dudaklı fıkır fıkır hoca mı olur? dedim. İşte böyle başa kaka söyledim. Ya kadında kafa yok ki... Duvar gibi... Urdum duymaz... Canım ne hacet! Efendi bir zamanlar benim için az mı yandı? Benim gençliğim öyle murabiyelere mi benzerdi? Bir içim su idim şöyle...” (*Mürebbiye*, s.181-182).

Eda Hanım kadınlık önsözleriyle ve tecrübesiyle evin içinde dönen dolapları hissetmiştir. Romanın hiçbir yerinde Dehri Efendi'nin mürebbiye ile seviştiğine dair ifade olmamasına rağmen Eda Hanım'ın konuşması onun mürebbiye ile ilişkisi olduğuna bir işaret gibidir. Ayrıca Dehri Efendi'nin ikinci eşine Eda Hanım "üzerine ortak getirildi" şeklinde bir uyarı da yapar. Onun doğruluğu romanın son sayfasında belli olur.

Eda Hanım, Dehri Efendi'ye mürebbiyenin odasında aşk şöleni olduğu haberini verince Dehri Efendi olay yerinde inceleme yapar. Angel'in kapısı açılınca içeride kimse olmadığı görülür. Üç âşığın odalarında olduğu da tespit edilince Angel'den özür dilenerek ona iffet belgesi verilir. Angel'in bu belgeyle taltif edilmesinden sonra Eda Hanım evden kovulur. Eve "ayak basmamak üzere yalıdan o sabah tart edildi. Bununla iktifâ etmeyerek taz'if-i mücazâtı için halayıklarından Nevres isminde bir kızı Eda'nın zevci Şaban Ağa'ya nikâh etti." (*Mürebbiye*, s.263-264).

Eda kalfa evin içinde dönen ahlaksız dolapları hissederek efendisine haber verdiği ve iddiasını ispat edemediği için cezalandırılmıştır. Evden kovulması yetmiyormuş gibi, onu eşinden ayırarak eşi Şaban Ağa'ya halayık Nevres'i de nikâhlamışlardır. Mürebbiye Angel kırk yıldır aynı evde çalışan emektar ve sadık bir kadının sürgün edilmesine sebebiyet vererek evin klasik düzenini altüst etmiştir. Böylece konakta kısmen devam eden geleneksel hayatın tek mümessili gönderilerek konağın geleneksel dokusunun yıkılışı hızlanmıştır.

Otoriter ama huysuz biri olan Dehri Efendi, üç âşığı çağırıp onlara Amca Bey ve Şem'i'nin hareme giremeyeceğini, Sadri'nin evli olduğu için haremde kalacağını bildirir ve onlara Fransa'da düzenlenecek olan bir kitap yarışması için yazdığı eseri Türkçeye çevirip temize çekmeleri emrini verir. Kitap Fransız "Ağaçlar Heyeti"nin açtığı bir yarışmaya gönderilmek için yazılan akasya ağacıyla "albizzia antbel minthica" ağacının benzerliği ile ilgilidir. Aslında bu kitap olayı Dehri Efendi'nin rakiplerini pasifize etmek için ortaya attığı bir kurgudur. Onlar kitapla ilgilenirken kendisi Angel'in odasında eğlenceler düzenler.

Dehri Efendi'nin bu yasağına tahammül edemeyen Şem'i, bir gece gizlice beline bıçağını sokarak Angel'in odasına girer. Şem'i odada birinin varlığını duyduğunu söyleyerek Angel'i bıçakla tehdit eder. Aynalı dolabın anahtarını alıp do-

labı açınca Dehri Efendi'yi görüp bayılır ve yere düşer. Angel de Şem'i'nin bıçakla tehdidi yüzünden baygındır. Oğlu tarafından yakalanan ağır başlı ve otoriter Dehri Efendi de sinirlerine hâkim olamayarak bayılır ve roman biter.

4.1.14.4. Metres

Hüseyin Rahmi'nin *Metres* romanında aldatılan bir kadının kocasını aldatma teşebbüsü anlatılır. Anlatıcı bu olayda eşini bir metresle aldatan Hami'nin başka birinin eşini aldatışına şahit olduğu zaman verdiği tepkiyle kendi durumunu düşünemediğini göstermek istemektedir. Başkalarının yaptığı yanlış hemen fark edilirken insanın kendi hatasını görmesi veya anlaması bazen mümkün olmamakta, bazen de zaman almaktadır. Aşağıdaki satırlar eserin vermek istediği mesajı da içerdiği için önemlidir.

“—Mel'un kahpe! Kocanı seni beslemek, süsüne, tuvaletine para yetiştirmek, bütün arzularını yerine getirebilmek için erkenden işinin başına gitmiş, evinin refahına senin bahtiyarlığına uğraşılıyor. Utanmaz! Sen burada elin erkeklerine avuç avuç puse gönderiyorsun. Bir münasebet düşerse inşaallah bu hiyanetini kocana haber vereyim...

Sözleriyle homurdandı; biraz sonra, bir kapı aşırı komşularından yetmiş beşlik bir ihtiyarı on dokuz yaşındaki beslemenin penbe yanaklarını sıkarken gördü; çok geçmedi, Hâminin uşağı Antuvan sokak kapısının önüne çıktı. Yoldan geçen pejmürde kıyafetli, fakat dolgun simali bir kızın kulağına esrarâmiz bir iki kelime fısıldayarak içeri çekti.

Bu sevda alışverişini gören Hâmi sabahleyin birkaç saat zarfında bu kadar âşıkane esrara mahrem oluşuna şaştı.” (*Metres*, s.325).

Yukarıda cereyan eden sadakatsizlik pasajları Hami'nin aklını başına getirmeye başlamıştır. Bu manzara karşısında kendine ait olan meşru ailesini düşünmeye başlar. Gerçek ve karşılıksız sevginin ancak onların kucağında mümkün olacağına ilk defa o anda anlar.

“O aralık aklına evvelâ oğlu Rıfki, sonra valdesi, en son evet, en son da zevcesi geldi; bu üçünden riyasız birer muhabbet bekliyebilirdi; şimdiye kadar bunlara karşı gösterdiği kayıtsızlıkları, ettiği hakaretleri düşündü. Parnas gibi bir frenk karısına perestiş edip te en ziyade sevmesi lâzım gelenlerle daimî bir burudet, garaz ve nefret üzere yaşaması ne kadar takbih edilecek bir hal imiş?

Bu üçünü şimdiye kadar sevmeyip, görmek istemeyip te hayatının öyle elîm bir saatinde onların riyasız muhabbetlerinden teselli beklemek, şedit bir ihtiyaç üzerine

bunları sevmek ve mukabeleten sevilme istemek insanı yine insanlıktan nefret ettirecek bir hotperestlik değil midir?” (*Metres*, s.353).

Firûze Hanım eve getireceği gelinin sıradan bir kız olması yanında okuma yazma bilmemesine ve dünyadan habersiz olmasına özen göstermiştir. Bir kaynana olarak rakibi olacağı kadının akıllı olmamasını arzulamaktadır. Saffet Hanım tam onun aradığı gibi bir kızdır. Ailecek zengin olmalarına ve kendisine önemli miktarda bir para kalmasına karşılık Saffet Hanım tam anlamıyla klasik bir alaturkadır. Aklından asla parasıyla kendisine özel bir yaşam kurma fikri geçmemektedir. Kendini tamamen eşine ve ailesine vakfetme arzusundadır.

Saffet Hanım, alafranga olması için kocası ve kaynanası tarafından sürekli tazyik edildiğinden Beyoğlu’na giderek alafranga giyinmeye ve süslenmeye çalışmaktadır. En yakın arkadaşı ve yardımcısı Hristiyan olan Meryem Dudu’dur. Meryem Dudu da hanımı gibi saf bir kızdır. Alafrangalık adabına kocasının ve kaynanasının ısrarı ile uymaya çalışan Saffet Hanım bu geçiş serüveninde birçok komik sahnelere vesile olur. Modistte korse giyim töreni ile başlayan komik sahneler roman boyunca sürüp gider. Şişman bir kadın olan Saffet, kocasının metres tutmasından sonra kısa süreli bir yaşam değiştirme şoku yaşar. Kılık kıyafet noktasında arzuladığı gibi olamadığı için bu hevesi çabuk söner.

Saffet Hanım, Hami’nin, metresine yedirmek arzusuyla annesinden para almak için eve geldiği bir gün, kocasından kendine bir şeyler söylemesini beklerken kocası tarafından aşağılanınca, Müştak’ın Hami’den intikam almak için yaptığı aşk teklifine daha sıcak bakmaya başlar. Kocasından intikam almak için ondan boşanmak fikrine dahi düşer.

Aldatılma hıyanetiyle çalkalanan beyni karmakarışıkken, kocasının ona basit bir iltifatı bile çok görmesi nedeniyle Müştak’ın aşk mektubu ona daha cazip görünmeye başlar. Bu mektup onu kocasını aldatma fikrine doğru sürükler. Kocasına karşı hamle yapmak için düşüncelere dalar. Bu düşüncelere göre, Hami karısının kendini aldattığını gazetelerden okuyacaktır.

“Zevci Hâmi Bey bu vak’ayı belki metresinin evinde gazete okurken öğrenerek şaşacak, o âna kadar husn-ü ândan, cazibeden mahrum zannettiği zevcesinin işte böyle ne mertebe canlar yakıcı bir kadın olduğunu anlayacak ve ihtimal ki gönlünde bir kıskanma peyda olacak ve o tesirle Saffetin kıymetini takdir edebilecekti.” (*Metres*, s.193).

Diye düşünürken yine kendine gelerek kocasının kendisini sevmesi için başka birinin mağdur edilmemesi gerektiğini düşünerek bu düşüncesinden hemen vazgeçer. Bütün tahrik unsurlarının bir anda hücumu geçmesi karşısında Müştak Bey'e kendisi yazamadığı için mektup yazdırmak amacıyla yazıcılara gider. Mektup yazdırma esnasında kadınların ona sataşmaları komik bir tarzda anlatılır. Bu pasajlar sokaktaki kadının aldatılma meselesine bakışını vermesi açısından önemlidir. Burada yaşanan mektup yazdırma sahnesi tam bir komedidir ve Saffet Hanım rezil olduğunu düşünerek eve geri gelir ve eşini aldatma fikrinden vazgeçer. Mahalleli kadınlardan duyduğu sözler Saffet'in sınırlarını germiş ve arabada bayılmasına sebep olmuştur. Böyle bir yolun kendisi için uygun olmadığını düşünen Saffet, eşini aldatma düşüncesine kapıldığı için bundan tövbe etmiş ve bir daha böyle bir işe girmemeye ahdetmiştir. Mahalleli kadınların aldatma meselesine bakışları şöyle verilmiştir:

“Pencere önündeki:

—Sus kız. Her şeye karışma öyle. Belki tombul hanımın kocası varda, tanımmyayım diye yüzünü açmıyor...

Diğeri;

—A, ben ne bileyim? Sıtkıdan utanıyor sandım da ona güldüm. Kocası mı var? Vay, sanki şikâr bir şeyi var. Ben Seyfiyi sevdiğim vakit kocam yok muydu? Nuruosmaniye kapısındaki büyücü hocayı sağlık verdiler; kocamın dilini ağzını bağlatmak için oraya gittim; yumak afsunu yapacağım dedi, koskoca bir mecediyemi aldı; kocamın ne dilini bağliyabildi, ne gözünü... Çok geçmedi, herif her şeyi duydu; paldır küldür beni boşadı; haydi kapı, haydi baca, nikâhımı yüz elli kuruş aylığa kesiştik. (Saffete hitaben) Kocanız varsa hanım, dilini gözünü bağlatacağım diye nafile hocalara gitmeyiniz; o heriflere ben az para yedirmedim, kocanız varsa bu iş mutlak duyulur... Burada ne kadar yüzünüzü örtseniz sevda denilen şey kapanmaz; örtülmez kardeşçigim... Serçeden korkan darı serpmez. Meşhurdur: O bir al gömlek imiş; giyenin mutlak ya yeninden, ya yakasından görünürmüş... Sen de yedi sekiz kocadan boşanıp bizim gibi bıldıırkiyle bu yılkiyi bilemeyecek kadar hesabı şaşırırsan alışırsın kardeş.”

(*Metres*, s.229).

Müştak Bey, Meryem Dudu'yu her gördüğünde ona, Saffet Hanım'a olan aşkıdan bahsetmeye devam etmektedir ve daha ileri giderek yalıya bir gece gizlice girmeye bile karar vermiştir. Firûze Hanım'ın âşığı Reyhan'ın yalıya girişlerini hissedenler ve civarda yaşayan ahali yalıya cin kılığında yılanların dadandığı dedikodusunu yaymıştır. Müştak da bir gece gizlice yalıya girer. Çatıdan sesler gel-

diğini duyan Saffet Hanım uyanıp Meryem Dudu'yu da uyandırır. Aralarında Müştak Bey'in orada olması dileğini konuşurlarken Müştak Bey odaya girer. Bunun üzerine şeytan gördüklerine inanan kadınlar büyük bir korkuyla çılgık atarlar. Müştak ne ettiyse kendisinin şeytan olmadığını, gerçek olduğunu kadınlara anlatamaz. Artık yalıtıya bir yılanla birlikte insan kılığında bir de şeytan dadandığı konuşulur. Bu olay üzerine çok korkan Saffet'in aklına bir daha kocasını aldatma fikri gelmez.

Kocasına son derece sadık olan Saffet Hanım'ın onu aldattığı dayızadesi Revai tarafından Hami'ye söylenmiş, Hami bu yüzden karısına karşı soğuk davranmıştır. Hami düelloda yaralanıp yerde yatarken Meryem Dudu ona, karısının kendisini aldattığı dedikodusunu dayızadesi Revai'nin uydurduğunu bilerek aşağıdaki açıklamayı yapar. Bunun üzerine Hami hayatında ilk ve son kez büyük bir pişmanlık ve aşkla karısına ve çocuğuna bakar.

“—Karınız Saffet Hanıma hiç dargınlık yüzü göstermeyiniz; o kadın değildir, sanki ırzca, namusça, sızırılmış bir altın parçasıdır; onun için ardından her ne ki laf edorsanız yalandır; iftiradır; daha doğrusunu isterseniz canınızın dudaklarınızın üstüne çıkıp oturmuş olduğu böyle bir ağır vaktinizde siz ondan aflık dilemelisiniz. Onun ne çektiğini bir ben bilirim; (eliyle semayı göstererek) bir Allah bilir... Böyle ediniz Bey'efendi ki siz de rahatlık ve şifalık bulasınız...

Dudunun bu sözleri üzerine muhtazırın nazarına sanki biraz fer geldi. Tatlı bir nazarla zevcesine bakarak gözlerini açıp kapadı. Saffet bunun bir davet olduğunu anlayarak yüzünü Hâminin dudaklarına yaklaştırdı; sonra kendi de can çekişen kocasını öptü. Bu kadar kişi muvacehesinde ehliyle taati ettiği bu buse, Hâmiye zevcelik ettiği müddetçe gördüğü ilk ve son samimî muhabbet mükâfatı idi. Can çekişen baba, oğlu Rıfki ile de öpüştü...” (*Metres*, s.378-379).

Hami, dayızadesi Revai'den duyduğu dedikodulara inanarak karısına ve anasına gücenmiştir. Annesine gücenikliği doğru bir sebebe dayalı iken Saffet'e gücenikliği tamamen bir iftiradır. O, birkaç komik aldatma teşebbüsüne rağmen kocasını asla aldatamamıştır. Hami, karısını bir metresle aldatırken namus meselesi aklına bile gelmezken, aldatıldığı şüphesi karşısında gerçekleri görme fırsatı yakalamış fakat hatasını telafi edemediğinden bunu canıyla ödemek zorunda kalmıştır.

4.1.14.5. Nimetşinas

Hüseyin Rahmi *Nimetşinas* adlı romanında, erkeklerin eşlerine sadık kalamayacağını, fırsatını bulduklarında karılarını aldatabileceğini işlemiştir. Rume-
li'den gelmiş bir aileye mensup olan Hayriye, kızı Neriman'la birlikte Kadıköy'de
bir konakta hizmetçilik yapmaktadır. Neriman fizikçe çok güzel, etkileyici ve akli
başında bir kızdır. Çalıştığı evin kızı Nevber'le kardeş gibidir. Ancak bir hastalık-
tan dolayı Nevber ölünce Neriman yıkılır. Nevber'in ana babası, Neriman'ı her
gördükçe kızlarını hatırlarlar ve bu sebeple acıları artarak depresir. Her an evin
sahiplerinin acılarını tazelemektense başka bir eve gitmeyi isteyen Neriman ve
annesini Laleli'de Talat Hanım ve Nihat Bey'in konağına hizmetçi olarak girerler.
Evin hanımı Talat, Neriman'ı çok beğenir ve onu kendine evlatlık olarak alır. Ne-
riman'ı kocası Nihat Bey'le de tanıştırır.

Nihat Bey bir dairede bin beş yüz kuruş maaşla çalışmaktadır. Eşine büyük
bir sevgisi, kaynanasına, sığındığı konak münasebetiyle, sonsuz bir saygısı vardır.
Ancak hovarda tabiatlıdır ve içinde bulunduğu durumu idare etmesini bilen bir
tıptir. Okuma meraklısı olduğu için yazı yazmayı, özellikle roman yazmayı çok
istemektedir. Ancak bir türlü kafasında tasarladığı şeyleri yazıya dökmemektedir.
Çoğu kez yazdıklarını yırtıp atmaktadır. Asıl romanını ise Neriman'a karşı his-
setmeye başladığı duygular sonucu yazacaktır.

Talat Hanım kocasına aşırı derecede güvenmekte ve ona karşı yersiz kıs-
kançlıklardan daima uzak durmaktadır. O, kocasını sürekli rahatsız edecek kadar
densiz değildir ve anlayışlı bir eş olarak zaman zaman kocasına arkadaşlarıyla
buluşup eğlenmesi için izin dahi vermektedir. Kocasına bitmeyen bir aşkla ve
güvenle bağlıdır. Bu sebeple çok etkileyici bir kız olmasına rağmen hizmetçisi
Neriman'ı kocasına takdim etmekten çekinmemiştir. Talat Hanım, Neriman'ı ko-
casına takdim ettikten sonra kızı kendine evlatlık olarak aldığını ona söyler. Bu
noktada anlaticı, kızın evlatlık olmasının evde yaşanabilecek dedikoduların önünü
almak için tasarlandığını belirtmiştir. Talat Hanım, Hasna Hanım'ın, Neriman'ın
yaşı nedeniyle evlatlık olamayacağını söylediğini kocasına anlatarak "Kızı beye
çıkarmak mısın?" diye sorduğunu, aldığı evet cevabı karşısında şaşırıldığını anlatır.
Çünkü Hasna Hanım erkeklere güvenilemeyeceği kanaatindedir ve bu kanaati
romanın ilerleyen sayfalarında doğrulanır. Talat Hanım'ın durumu kocasına an-

latmasından sonra Nihat Bey, karısına kendine güveninin tam olup olmadığını sorunca ondan, “—Büyüktür zâhir...” (*Nimetşinas*, s.79) cevabını alır. Nihat Bey bu cevaba şaka ile karışık bir şekilde “—Kocaya o kadar emniyet caiz değildir.” (*Nimetşinas*, s.80) der. Şaka ile söylenen bu sözün romanın ilerleyen bölümlerinde hakikati ifade ettiği ortaya çıkacaktır.

Eşine sonsuz derecede güvenen Talat Hanım, pasif ve dağınık bir kadındır. Bu arada ikinci çocuğuna da hamiledir. Neriman, Talat Hanım’ın hizmeti yanında Nihat Bey’in elbiselerini değiştirmek, kahvesini pişirmek gibi işlerini görmeye başlar. Nihat Bey, başta dikkat etmediği kızın çok cazibeli ve alımlı olduğunu anlayınca onu odasında daha çok tutmaya çalışır. “Beyde garip bir hâl” (*Nimetşinas*, s.101) meydana gelir. Neriman’la sohbet edebilmek için türlü bahaneler uydurur. Turşu hakkında bile dakikalarca konuşurlar, gömleğinin düğmelerini beğenmediğini söyleyip hepsini ona tekrar diktirir. Onun Neriman’a karşı ilgisinden dolayı iradesiz tavırlar sergilediği görülür. Bütün bu teşebbüslerinde Talat Hanım’da herhangi bir şüphe uyanmaz.

Nihat Bey’de başta güzeli yanında tutma isteği olarak beliren duygu, gün geçtikçe aşka doğru evrilerek güzele sahip olma şeklini alır. O, kıza karşı hissetmeye başladığı duygunun aşk olup olmadığına ilk etapta emin değildir. Kendi zannına göre, Neriman gibi güzel hizmetçilerden hoşlanılabilir, fakat onlar “samimi aşk ile sevilemez” (*Nimetşinas*, s.107). Kendisiyle duyguları konusunda cebelleşmektedir. Durumun ciddiyetini anlayınca yani duyguları cinselliğe doğru kaymaya başlayınca Neriman’a kötü davranmaya bile başlamıştır. Hatta karısına, Neriman’dan yakınıdır. Ailesini önceleyerek duygularını frenleme çabasına girerken, Neriman da Nihat Bey’deki zaafı görüp daha dikkatli hareket etmeye başlar.

Nihat Bey, duygusal değişimin getirdiği bir hırçınlıkla bir gece çok sarhoş olarak eve gelir. Sofrada hoş karşılanmayacak şekilde konuşmalar yaptığı için karısı tarafından odasına çıkartılır. Talat Hanım onu odasına çıkardıktan sonra oradan ayrılır. Neriman içeride hanımı olduğunu düşünerek odaya girer ve Nihat Bey’e yakalanır. Nihat Bey, Neriman’dan bir bardak su ister. Su isteme bahanesiyle cinsel diyalogun kapısının aralanması Nabizade Nazım’ın *Zehra* romanında da mevcuttur. Nihat Bey bardağı geri verirken kızı elinden yakalamaya çalışır. Neriman uğradığı cinsel saldırının şokuyla kendini zar zor dışarı atarken Nihat

Bey onu biraz hırpalar. Neriman odadan çıktıktan sonra Nihat Bey'e, "Alimallah hanıma söylerim." (*Nimetsinas*, s.125) tehdidinde bulunur. Nihat Bey sabah uyan-
dığı zaman her şeyi hatırlamasına rağmen hiçbir şeyi hatırlamıyormuş gibi davra-
nır ve karısının aracılığı ile Neriman'dan özür diler. Neriman asıl gerçeği hanımı-
na anlatmaz. Çünkü ailenin ve hanımının huzurunu bozmaktan çekinir.

Nihat Bey gittikçe Neriman'a karşı artan bir zaaf içine düştüğü için onunla aynı evde yaşamının zor olduğunu anlar. Kızı evden göndermek arzusuna tekrar düşer. "Nihayet bu sevdası zevcesini bir felaket-i azîmeden kurtarmak hususunda-
ki bütün hüsn-i niyetlerine galebe" (*Nimetsinas*, s.140) eder. Aşk duygusunun galebesi neticesinde onu evden uzaklaştırma fikrinden vazgeçer. Artık aşk girda-
bına düşmüştür. İyi keman çalan Nihat Bey, aşk derdiyle kemanını âdeta ağlat-
maktadır. Neriman'ın da en sevdiği müzik aleti kemandır. Kapıdan duyduğu acı keman sesine kulak veren Neriman, içlenerek hüngür hüngür ağlar. Kızın ağlama-
sını duyup gören, bunu kendisine duyduğu aşktan sanan Nihat Bey, kıza bütün duygularını açar. Ancak Neriman, kardeşi Nevber'in ölümünü hatırladığı için ağ-
lamaktadır. Nihat'ın duygusal tacizine aşağıdaki ahlaki manifestoyla cevap verir:

"Beyefendi bana karşı "aşk" kelimesini beyhude mahvetmiş, beyhude yorulmuş olursunuz... Velinimetim hanımımın zevci benim âşığım olamaz. Siz sadakat-i zev-
ciyeti çiğnemekten çekinmiyorsunuz. Fakat ben vazife-i nimetsinâsîden bir an ay-
rılmam." (*Nimetsinas*, s.143).

Romana adını veren nimetsinas ifadesi, nimetin kadrini bilen anlamında-
dır. *Zehra* romanında Sırrıcemal hanımına karşı başta Neriman'ın sadakatine ben-
zer bir duygu içindeyken daha sonra değişmişti. Ancak Neriman tam anlamıyla
nimetsinas olduğu için böyle bir teşebbüsü kabul etmez. Bu konuşmayı evin hiz-
metçileri Emsal ile Şevkefza görürler ve durumu Talat Hanım'a nasıl açacaklarını
düşünürler. Nihayet olayı Hasna Hanım'a söyleme kararı alırlar. Hasna durumu
hamile olan Talat'a açıklayınca kadın bu acı haber karşısında bayılır. Bu olaydan
sonra bir kızı dünyaya gelir. Talat Hanım, Hasna'dan duyduklarını kimseye söy-
lememe kararı alır. Hasna Hanım'la sohbetlerinde kızının adını, kocasının elinde
olsa Neriman koyacağını söyler. Kocasından nefret etmeye başlayan Talat, ondan
boşanma arzusuna kapılırsa da bu isteğinden çabuk vazgeçer. Çünkü onu hâlâ
sevmektedir.

Talat, lohusa yatağında kızını görmeye gelen Nihat'a sitemkâr sözler söyler. Doğumdan önce bayılan karısının durumundan endişelendiğini söyleyen Nihat'a karısı, "Zevceleri vefat eden beylere ne oluyor? Gidenlerin kefenleri çürümeden birer daha evleniyorlar. Bu hal emsâl-i adîde ile sabit... Siz de onlardan başka hilkatte yaratılmış bir koca değilsiniz ya?" (*Nimetşinas*, s.191-192) der. Nihat Bey burada verilen mesajı anlamaz.

Karısının lohusa yatağında bulunması nedeniyle cinsel açlığı ile aşk ateşi bir anda bastıran Nihat Bey, gemileri yakarak bir gece Neriman'ın odasına girer. Talat duyduğu ses üzerine zar zor ayaklanarak onu gizlice takip eder ve Neriman'ın odasında tüm konuşulanları duyar. Nihat Bey, Neriman'a yalvarmaktadır. Ona aşırı derecede bağlandığını, kendisini reddetmemesi gerektiğini ağlayarak söyler ve ondan kendisine acımasını ister. Çocuklarının hatırı için onunla olmayı kabul etmesini arzular. Aşk denilen duygunun emirle gelip gitmediğini, âşık olmadığı için kızın bunu anlayamayacağını da ekler. Neriman okuduğu romanlarda böyle sözlerle kızları aldatan çok adamlar tanıdığını, bu romanlardaki olayların hep böyle sevdalar sebebiyle çıktığını, o yüzden helali olan erkekten başkasını sevemeyeceğini açıklar. Neriman namusun hizmetçi için de bey için de aynı olduğunu ifade ettikten sonra Talat Hanım'ın durumuna değinir:

"Şurada iki adım ötede lohusa döşeğinde başında alı, avucunda kundağıyla bir kadın yatıyor, ihtimal ki şimdi, şu saatte o zi-ruh vesika-i muhabbetinize sarılarak, size olan itimadına ibtinâen tatlı tatlı saadet rüyaları görerek uyuyor... Onun saffetini, itimadını sû-i istimal ne büyük bir cinayettir beyefendi?.." (*Nimetşinas*, s.205-206).

Neriman, Nihat Bey'in aşk dediği şeyin hem kendisi hem de Talat Hanım için felaket olacağını, onun gayrimeşru bir heves için iki kadını da kurban etmek istediğini belirtir. Ardından da dünyada sadece ikisinin kalması durumunda bile bu isteğe ram olmayacağını efendisine ifade eder.

Nihat Bey, Neriman'a yalvarmaya devam eder. Dünyada "zevcesinin üzerine başka kadın seven" (*Nimetşinas*, s.209) tek erkek olmadığını, ona "na-meşru bir muhabbet teklif" etmediğini, aşkından dolayı intihar etme noktasına geldiğini, sevdasının kötü niyetli olmadığını, onu "gayrimeşru bir muhabbete teşrik etmek" istemediğini, "nikâhla almak teklifinde" (*Nimetşinas*, s.212) bulunduğunu söyler. Basiretli, akıllı ve namuslu bir kız olan Neriman cevaben, "bana teklif-i izdivaç edecek kimse ihtimal ki kendim gibi bir hizmetkâr olacaktır. Fakat bir karılı iki

çocuklu olmayacaktır. Bahusus zevcesinin üzerine hıyanet etmek istidadında bulunmayacaktır.” (*Nimetşinas*, s.214) der. Nihat Bey ona, “kadın üzerine varmak istemiyor musun?” (*Nimetşinas*, s.215) diye sorarak, isterse Talat Hanım’dan boşanabileceğini de vaat eder. Bütün yalvarmalarına rağmen Nihat Bey, kızı ikna edemez.

Talat Hanım, kocasının arsızlığını ve Neriman’ın iffetini böylece öğrenir. Sonra da odayı basar. Kocasına sitemler eder. Kocasını her şeyi inkâr ederse de yine ondan ayrılmak istemez. Çünkü ortada sadece bir teşebbüs vardır ve gerçekleşmemiştir. Öbür yandan çocuklu bir kadın için boşanmak felaket anlamına gelir. Klasik Osmanlı hanımı olarak Talat Hanım, duyduklarına karşı sabretmeyi yeğler. Romanın ilerleyen bölümlerinde hastalık bahanesiyle Nihat Bey’in Neriman’ı kuma olarak alma girişimi de anlatılır.

4.1.14.6. Şıpsıvdi⁴⁷⁷

Hüseyin Rahmi’nin *Şıpsıvdi* romanında alafrangalaşmaya iman eden Meftun Bey’in şahsında geleneksel yaşam tarzına sahip bir ailenin ahlaken çöküşü anlatılmaktadır. Pehlevizâde ailesinin bireyleri Meftun etkisi sebebiyle ahlaki bir yozlaşmaya uğrayıp kadını ve erkeği birbirini aldatmaya başlamıştır. Pehlevizâde Meftun Bey küçük yaşta babasını kaybetmiş, ailenin bakımını Meftun’un amcası üstüne almıştır. Alafranga düşkün olan amca, yeğeninin Paris’te okuyarak alafranga/çağdaş biri olmasını istemiştir. Meftun Bey Paris’te eğitim hariç her şeyi okumuş, sefahat hayatının en ince ayrıntılarını öğrenmişken amcasının ölümü sonucu İstanbul’a dönmek zorunda kalmıştır. Paris’ten aldığı görgü-yü/görgüsüzlüğü kız kardeşine de aşılayarak onun da kendisi gibi yozlaşmış bir tarzda yetişmesine vesile olur. Bu yozlaşmış tiplerin budalalıklarının bir örneği Meftun’un kız kardeşi Lebibe’nin, Coquin adlı köpekle Fransızca konuşmasıdır.

Paris yaşantısı Meftun Bey’de cinsel hürriyet başta olmak üzere bir iptila yarattığı için idaresini aldığı evin tüm teşrifatı ve personeliyle alafranga olmasına özen göstermiş, evde düzenlediği alafrangalık dersleriyle aile bireylerini eğitmeye

⁴⁷⁷Hüseyin Rahmi, *Şıpsıvdi* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1327/1911). Eser, Sabah gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap olarak basılmıştır. Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

başlamıştır. Kendisini “âlim-i küll” (*Şipsevdi*, s.121) zannetmektedir. Evde verdiği dersler, sofrada başlayarak hayatın her alanına yayılır. Karşılaşılan her alafrağca durum karşısında yeni bir ders açılır. Balo yapılacaksa balo ve vals, kadının erkek ilişkileri sorunsal bu konuda dersler verilir. Her ders yozlaşma kanallarını daha da açarak geleneksel bireylerin yozlaşmalarının önünü açar. Çünkü onlar kendi kültürel değerlerini bilinçli bir şekilde özümseyememiş bireylerdir.

Meftun Bey’e göre çağdaşlaşmanın en başat aktörü sınırsız seks özgürlüğüdür. Evli bireylerin dahi bir süre sonra bu özgürlüğün cazibesinden ötürü yoldan çıktıkları görülür. Böylece gayrimeşru olan aldatmanın/zinanın adı alafrağcalık/çağdaşlaşma olarak tarif edilir. Birbirine zıt iki hayatın çatışmasının geleneksel bireyler üzerinde meydana getirdiği komik vakalar roman boyunca tekrarlanıp durur.

Meftun Bey kız kardeşi Lebibe Hanım’ın, Kasım Efendi’nin oğlu Mahir’le seviştikleri haberini alır. Mahir’in, komşularından tüccar Kasım Efendi adında zengin ama cimri bir adamın oğlu olduğunu öğrenir. Lebibe ile Mahir’in alafrağcalık adabınca birbirlerine kur yaptıklarını düşünerek bundan çok mutlu olur. Ancak gerçeği Eleni vasıtasıyla Mahir’den Lebibe’ye gelen ve Lebibe’den Mahir’e giden mektupları okuduğu zaman anlar. Lebibe ile Mahir sadece birbirlerine kur yapmakla kalmayarak aynı zamanda cinsel ilişkiye de girmektedirler. Bu durum Meftun’u biraz endişelendirse de klasik bir ağabey profilinde olmadığı için bu sevişmeden menfaat devşirmeye bile çalışır. Bu vesile ile kız kardeşi, Mahir’le evlendirilecek, kendisi de bu zenginliğe ortak olmak için Kasım Efendi’nin kızı, geleneksel hayatın temsilcisi Edibe Hanım’la evlenecektir. Türlü olaylardan sonra evlilikler gerçekleşir.

Asıl adı Dorlé de Fray olan Fransız asıllı Mösyö Mc. Ferlan, sırtından “Mc. Ferlan” denilen elbiseyi hiç çıkarmadığı için bu adla anılmaktadır. Mc. Ferlan, Meftun Bey’in alafrağca yaşam sürdürmek için yaptığı planlarda çıkmaza girdiği zaman akıl danıştığı kurnaz ve menfaatperest bir dostudur. Meftun Bey, kız kardeşinin Mahir’le, teyzesi Vesile Hanım’ın kızı Rebia’nın Bedri ile sevişmeleri sonucu Rebia’nın duçar olduğu hamilelikten kurtulması için Batılı tarzda bir çıkar yol aramaktadır. Her zaman fikrine başvurduğu Mösyö Mc. Ferlan’a bu sebeple gider. Mc. Ferlan ona, gazeteye piyangoonun kendisine çıktığı ilanını verme-

sini önerir. Bu vesile ile olayın Kasım Efendi tarafından duyulacağı ve zengin olduğu için kız kardeşi Lebibe ile Mahir'in evlendirileceği fikrini ona verir. Mc. Ferlan'ın öngörüsü gerçekleşir ve piyango haberi üzerine hemen olmasa da bir süre sonra çifte düğün yapılır. Mc. Ferlan'ın tertiplemediği oyun vesilesi ile Frenklerin Osmanlı topraklarında nasıl akıl almaz oyunlar düzenledikleri gösterilir.

Madam Mc. Ferlan'a karşı cinsel yakınlık duyan Meftun Bey, alafranga bir adam olduğu için duygularını ona söylemekten çekinmez. Bu arada Mc. Ferlanların evinde Madam Şehim adlı evli bir kadın daha vardır ve bu kadın Mösyö Mc. Ferlan ile kapalı kapılar arkasında görüşmektedir. Meftun Bey onların bu mezhep genişliğine karşı yarı şaşkınlık yarı hayranlıkla şunları söyler:

“— Oh Madam... Oh, öyle genç, güzel bir kadınla zevcenizi bir odaya kapayıp nev'i pek malum olamayan istişarelerine müsait bulunabilmek için insan mutlaka sizin gibi bir Avrupalı halkından bulunmalı. Çünkü Türklerin benim gibi en serbest fikirlisi bile bu halden türlü kuruntulara düşmek emniyetsizliğinden kendini alamaz...” (Şipsevedi, s.538).

Meftun Bey eşlerden birinin kapalı kapılar ardında başka biriyle görüşmesinin ancak Avrupalılar gibi medeni insanlar tarafından hoş karşılanabileceğini ifade ederek Frenkleşmeyi övmüştür. Kendisi kadar geniş görüşlü bile olsa bir Türk'ün kabalığından dolayı böyle bir olaya tahammül etmesini imkânsız sayar. Meftun Bey böyle bir denaeti bile Avrupalıların üstünlüğüne yorar.

Meftun Bey'in asıl canını sıkan şey Şehim Bey adında başka bir Türk cenvilmeninin Mc. Ferlanların evine gidip gelmesidir. Madam Mc. Ferlan'ın Şehim Bey'e karşı gösterdiği yakınlığı ve samimiyeti Meftun Bey çekememektedir. Şehim Bey, Meftun gibi fakir biri değildir. Hâli vakti yerindedir ve yakışıklıdır. Mc. Ferlan ailesiyle ilişkisi senli benlidir. Şehim Bey yukarıda Mösyö Mc. Ferlan'la kapalı odada buluşan Madam Şehim olarak tanıtılan bir Fransız kadınla evlidir. Kadının bir metres olduğu da çevrede söylenmektedir. Gerçekten evli olup olmadıkları hakkında kesin bir malumat olmasa da kadına herkes Madam Şehim diye hitap etmektedir. Madam Şehim, Madam Mc. Ferlan'a göre daha güzel bir kadındır. Meftun Bey, Mösyö Mc. Ferlan'ı ziyarete geldiği zaman Madam Şehim ile Mösyö Mc. Ferlan'ın içeride seviştikleri belirtilmişti. Kocasının Madam Şehim'le seviştiğini bilmesine rağmen Madam Mc. Ferlan buna göz yummaktadır. Bunun nedeni onun da Mösyö Şehim'le sevişmesidir. Aralarında bir nevi çapraz bir cin-

sel ilişki mevcuttur ve bu ilişki kazan-kazan esasına göre yürümektedir. Bu tür bir ilişki Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* romanında da mevcuttur.

Şehim ailesi ile Mc. Ferlan ailesi arasında çapraz bir seks ilişkisi olduğunu düşünen Meftun, bu durum hakkında içten içe muhakemelerde bulunur. Çiftin Mc. Ferlan ailesiyle dostluğu, teklifsizliği ve içli dışlı oluşu Meftun'un zihnine durgunluk getirir. Mösyö Mc. Ferlan, Madam Şehim'e, Madam Mc. Ferlan da ona karşılık olarak Şehim Bey'e bayıldığını, bu beğenmenin sıradan kuru bir dostluk sevişmesinin ötesinde olduğunu hisseden Meftun, düşüncesini bir iç konuşma ile şöyle sürdürür:

“Şu çapraz muhabbet acaba dört kalbin muvafakatiyle kurulmuş bir nevi gönül trampası oyunu muydu? Mösyö Mc. Ferlan kendisinin Madam Şehim'e karşı olan sevdakârlığına müsait bulunması şartıyla zevcesinin agûş-ı Şehim'e atılmasına göz mü yumuyordu? Müteehhilin arasında bu plankavi bu mübadeleli muhabbetlere Meftun “Moeurs parisienne” (Paris âdetleri) nam-ı umumisi altındaki musavverât-ı edebiyede çok tesadüf etmişti. Şimdi gördüğü bu değış tokuş, bu mübadeleli zevciyet roman değil bir hakikatti.” (*Şipsevdi*, s.543-544).

Meftun'un bu çapraz ilişkiyi ispatlayan delilleri de vardır. Mösyö ile görüşmeye girerken Madam Şehim'in kendinden geçmiş olduğunu ve dalgın dalgın kitaplara baktığını fark eder. Bu arada Mösyö Mc. Ferlan'la görüşmeye girerken kapı çalınır ve eve Mösyö Şehim de gelir ve onlar Madam Mc. Ferlan'ın odasına geçerler. Romanın ilerleyen bölümlerinde Madam Mc. Ferlan, Meftun ve Mahir'le de sevişerek repertuarını genişletmiştir.

Meftun Bey'in evde düzenlediğı alafrangalaşma derslerinden biri de balo ve dans hakkındadır. Çünkü Meftun Bey, evinin bahçesinde Mc. Ferlan ve diğer Batılı dostları ile bir kır balosu düzenleyecektir. Balo münasebetiyle Meftun Bey tarafından evdekilere iyi vals etme dersleri verilir. Bu derslerde de komik sahneler bolca tasvir edilir.

Balo günü geldiğinde Batılı kadınların rahat tavırları ve rahat giyimleri enişte Mahir'le Meftun'u çıldırtmıştır. Mahir, babası Kasım Efendi'nin baskısından dolayı içine kapank ve kişiliksiz bir tiptir ve babasının zıttı bir yaşama çok çabuk atılır. Madam Mc. Ferlan'la daha önce tanışan ve ona karşı sevgi hisseden Mahir, içtiğı içkinin verdiği cesaretle Madam Mc. Ferlan'la, Meftun da Madam Şehim'le dans eder. Mahir, Madam Mc. Ferlan'la âdeta ayakta sevişmektedir.

Kadın bu durumdan çok memnun olmasına mukabil onu Meftun'a yapmacık bir eda ile şikâyet dahi eder. Çünkü o, Mahir'i ve Meftun'u, onlar vasıtasıyla ulaşacağı mirası elde edebilmek için elinde tutmak maksadıyla kullanmaktadır. Madam Mc. Ferlan'ın bu şikâyeti Meftun'a cinsel bir davetiye içermektedir. Çünkü Mahir'in ardından Meftun, kadının gerdanına gömülür. Babasının baskıcı ortamında bön ve saf bir kişilik kazanan Mahir, mücadele ruhundan uzak olduğu için intihar eder.

Balo gecesi Edibe ve Lebibe kocalarının açık bir şekilde kendilerine ihanet ettiklerini görerek kızgın bir şekilde dışarıya, kameriyelerin bulunduğu tarafa geçerler. Kameriyede sevişen birkaç kişiye rastlarlar. Dikkatli bakınca sevişenlerden kadının Madam Mc. Ferlan, erkeğin ise Meftun olduğunu anlarlar. Bu esnada karanlıkta onları İdris ve Veysi sıkıştırır. Komşu evin personelinden olan bu zatlar daha sonra kocalarından intikam almak isteyen kadınların seks aleti olarak köşke hırsız gibi girip çıkacaklardır.

Tuvalet odasında Meftun ve diğer misafirler farklı kadınlarla sevişirler. Lebibe ve Edibe içeride öpüşme sesleriyle çılgına dönerler. Baloda insanlar kendilerinden iyice geçtikleri için kimin kiminle olduğuna önem vermezler. Mösyö Mc. Ferlan başka bir kadınla ilgilendiği için kendi karısını dahi düşünmez.

“Balo halkının büfede teati-i akdâha verdiği germi arttıkça arttı. Mösyö Mc. Ferlan diğer bir kadınla o kadar meşgul idi ki zevcesinin gerdenine yapışan o bıyıklı sülüğü şöyle bir lahza olsun görmeye vakti yoktu... Şehim Bey kezâ!.. Sanki bu iki zevç kolları arasındaki yabancı kadınlardan aldıkları hisse-i zevke bedel kendi zevcelerini o gecelik bir metrukiyet-i tâmmе ile agûş-ı ahire teberru etmişlerdi.” (*Şipsevdi*, s.813-814).

Eşlerin birbirini serbest bıraktığı bu ilişki modeli, geleneksel yaşamın mümessilleri tarafından ilk etapta hoş karşılanmaz ama cinsel duygularını tahrik ettiği için çok çekici bir etki yapar. Balonun yapıldığı gecenin sabahında köşkün erkeklerinin bütün foyası bir bir meydana çıkarılır. Meftun Bey'in başka kadınlarla kırıştırması nedeniyle Edibe ile Meftun Bey arasında kavga başlar. Aynı şekilde Mahir ile Lebibe arasında da tartışmalar yaşanır.

Edibe kocasına sitem edince Meftun'dan terbiyesizlik yapmaması ikazını alır. Bunun üzerine Edibe, Meftun'a, “Çeyrekte bir, başka bir kadına sarılıp da karşımda cilveleştiğin zaman şükret ki kaldırıp da kafana bir şey vurmadım.”

(*Şipsevdi*, s.852) cevabını verir. Meftun karısına iyi bir şekilde alafrangalaşamadığını, makyaj yapmadığını ve eğitimsiz olduğunu sitemle söyleyince karısı ona aldatılma ile ilgili şu bilgece sözleri söyler:

—Doğru. Bunların hiçbirini öğrenemedim. Hele koca aldatması nasıl olur? Hiç bilmem. Akşamki kadınlar bu koca aldatmak fennini doğrusu güzel tahsil etmişler. Gözümle gördüm. Vakıa “finfon”larınızdan bir şey anlayamıyordum ama rezaletin Çincesi, İngilizcesi, Fransızcası olmuyor. Gözü, kulağı bulunan bir insan için bu edepsizlik hangi lisandan cereyan etse anlaşılır. Beni yalvara yakara, babama haberler göndere, göndere bin minnetle aldın. Ben cahil, ahmak isem bir Âkillisini, okumuşunu alaydın da seni şöyle döne döne aldataydı. Görümcem geçen gün Fransızca bir roman okuyup da bana Türkçeye tercümesini yapıyordu. Karının biri zamparasını kocasıyla yattığı karyolanın altına saklamış... Sen işte böyle hoppa, namussuz bir kadın istiyorsun. Çok şükür, benim sütüm bozuk değil... Edibe, öfkesinden göğsünü bağrını çekip didikleterek:

— Ah, elimden gelse de şu kocamı bir aldatsam... Akşam gördüğüm kepezeliklere karşılık ne yapsam hıncımı alamayacağım...” (*Şipsevdi*, s.857-858).

Edibe, kocasının zamparalığını yüzüne vurduktan sonra ona ceza vermek için kocasını aldatma isteği duyar. Edibe Hanım babasının özel projesi olarak yetiştirilmiş bir kızdır. Yemesi, içmesi, giyinmesi, kısaca bütün yaşayışı İstanbul kızlarından hiçbirine benzememektedir. Cimri babasının öğretilerine göre yetiştigi için yeni elbise giymekten, doyuncaya kadar yemek yemekten ve lüzumsuz gezilere çıkmaktan uzak durur. Hayatı tasavvufi bir tarzda geçer. Meftun’un elinde bu kanaatkâr kadın bile yoldan çıkmıştır. Meftun’un kendisini aldattığını görünce onu aldatma hissiyatına düşmüş, komşu köşkün hizmetçisiyle kocasını aldatmıştır.

Hüseyin Rahmi’nin romanlarında eşleri tarafından aldatılan kadınların onlardan intikam almak için çabaladıkları görülür. Bunun tipik örneklerinden biri *Metres* romanının alaturka kahramanı Saffet Hanım’dır. Saffet Hanım kocasını aldatmayı başaramaz. Edibe’de kocasına ihanet etme fikri derinleşmesine rağmen o, aldatmayı nasıl yapacağını bilememektedir. İçinde eskiden beri bastırıldığı cinsellik dürtüsü, Meftun etkisi sebebiyle harekete geçmeye başlamıştır. Artık eşini aldatmak için Meftun gibi bir bahanesi de vardır. Bu istekte görümcesinin okuyup ona tercüme ettiği Fransız romanlarının etkisi olduğuna da değinilmiştir. Edibe, Meftun Bey’in etkisiyle alafranga yaşama ayak uydurur ve işi, kocasını aldatarak eve gizlice erkek alma noktasına kadar vardırır. Hatta bu alışkanlığını boşandıktan

sonra babasının evinde bile sürdürür. Yetiştği ortamın etkisiyle zayıf bir ahlak edinen Edibe, yaşam tarzını bilgisel altyapı ile donatamayınca yozlaşmaya açık bir şahsiyet olmuştur. Bu sebeple kendi iradesiyle baş başa kalınca rotasını şaşır-
mıştır. Bekârken babasının etkisinde kalarak sürdürdüğü alaturka ve tasavvufi hayata rağmen Edibe sonradan Meftun etkisiyle tamamen alafranga hayatı benimsemiştir.

Diğer taraftan Lebibe ile Mahir arasında da aldatma tartışmaları olmuştur. Lebibe, kocası Mahir'in Madam Mc. Ferlan'a âşık olduğunu anlamıştır. Mahir bir süre sonra babasının çekmecesinden Meftun Bey'le birlikte para çaldıktan sonra, "maşukamı bir habisin kolları arasında yakaladım..." (*Şıpsevedi*, s.921) diye bir mektup bırakarak intihar eder. Meftun da Paris'e kaçar. Lebibe Hanım, Meftun'un kız kardeşidir ve yaşı on dokuzdur. Şişmanlık hastalığına tutulduğu için zayıflamak amacıyla bulduğu her ilacı kullanmasına rağmen zayıflayamamıştır. Edebiyatta da ilgisi vardır ve yazı dahi yazmaya cesaret etmektedir. Meftun onun zengin bir kocayla evlenmesi için uğraşırken ona pratik alafranga görgü dersleri vermektedir. Bu arada da Lebibe ile Mahir mektuplaşmaktadırlar. Olay sadece mektuplaşmayla sınırlı değildir. Gizlice evin dışındaki bahçelerde ve Despina'nın randevu evinde sevişmektedirler. Bu gizli sevişmeleri hizmetçi kız Eleni bilmektedir. Meftun, Eleni'yi mektup işi için görevlendirip Mahir'e gelen mektupları okuyunca kardeşinin Mahir'le seviştiğini öğrenir. Edibe, Mahir'le kaçarak evlenmiş, Meftun'un çabaları sonucu barışarak eve dönmüştür. Abisinin müdahalesi sonucu o da eşini aldatanlar grubuna dâhil olmuştur. Böylece onda da Meftun etkisi, alaf-rangalaşıp aşuifteleşmek suretiyle kendini göstermiştir. Mahir, Kasım Efendi'nin oğludur. Lebibe'yi sevme sebebi olarak küçükken izlediği bir tiyatrodan gördüğü şişman kadının etkisi gösterilir. Mahir bu tiyatrodan sonra şişmanlara karşı sevgi duymaya başlamıştır. Meftun'un onu tanıştırdığı tombul kadın Madam Mc. Ferlan'a da bu etki nedeniyle âşık olmuş, kadının başka adamlarla seviştiğini görerek ki, bunların içinde Meftun da vardır, intihar etmiştir. Onun sonu da Meftun etkisi sebebiyle kötü olmuştur. Hem hırsız hem de arsız olarak yaptıklarını canıyla ödemek zorunda kalmıştır.

Aldatma tartışmalarının hemen akabinde, köşkün erkeklerinin suçları kadar kadınlarının da fazlaca alaturka olduklarına karar verilir. Bunu telafi etmek

için kadınlara Meftun Bey tarafından, kocalarını memnun etme konusunda alaf-rangalık dersi verme kararı alınır. Meftun Bey'in görünürde verdiği kibarlık dersleri tesirini olumsuz manada gösterir ve köşkteki bütün kadınlar süslenmeye ve başka erkeklere kur yapmaya başlarlar. Edibe de babasının eviyle Meftun Bey'in evi arasında çelişkiler yaşasa da köşkün diğer kadınları gibi süslenmeye başlar. Ardından romanda Erenköy'de hırsızların çoğalmaya başladığı belirtilir. Pehlevizâde'nin köşküne de hırsızlar dadanır. Fakat bu hırsızlar mal ve eşya çalmak için gelen hırsızlar değil, köşkün kadınlarıyla eğlenmeye gelen komşu köşkün hizmetkârlarıdır. Meftun'un kardeşi Raci, ailesinin acınası durumunu düşünür. Geleneksel yaşam tarzının mümessilleri olan Azize ve Edibe Hanım'lar bile sevdalanmışlardır. Bu arada, Rabia'nın kanlı basur yalanı da ortadadır. O, aslında çocuk düşürmüştür. Piyangoya rağmen aile refaha eremez. Kocalarının başka kadınlara düşkünlükleri dolayısıyla Lebibe Mahir'i; Edibe de Meftun'u aldatmaya devam eder.

4.1.14.7. Sevda Peşinde

Hüseyin Rahmi *Sevda Peşinde* adlı romanında aile zoruyla evlendirilen bir kadının kocasını aldatışını anlatır. Sermet Bey ve eşi Seza Hanım'la Nezih Bey ve eşi Ayn-ı Nûr Hanım çok yakın dost ve sırdaşlardır. Ayn-ı Nûr kocasından başka bir adama âşıktır. Yaşadıklarını ve duygularını Seza Hanım'a yazdığı mektuplarla anlatmaktadır. Romanın girişinde Ayn-ı Nûr'un intihar haberinin gazetelerde yayımlandığı duyurulmuş, daha sonra Sermet Bey ve Nezih Bey arasında eşlerin sadakati münasebetiyle vuku bulan sohbet gösterilmiştir. İntiharın ve intihara sebep olan olayların teferruatları eserin ikinci bölümünde mektuplar vasıtasıyla göz önüne serilmiştir.

Sermet Bey, evliliği ölüm olarak gördüğü için uzun bir süre evlenmeyi düşünmeden yaşamıştır. Ancak güzel, etkileyici ve aynı zamanda kültürlü bir kadın olan Seza Hanım'la tanışınca evlilik hakkındaki bu menfi fikrinden vazgeçerek onunla evlenmiştir. İki yıl çok mutlu bir evlilik geçirdikten sonra eşinde hayata karşı bıkkınlık emareleri görünmeye başlamıştır. Bu usanç hali Seza Hanım ve Sermet Bey arasında zaman zaman kavgalara sebep olmuştur. Romanın girişinde vuku bulan bir ağız dalaşında, Seza Hanım kocasına evlilik saadetlerinin ne kadar

daha süreceğini sormuş, kocası bu soru karşısında afallayarak karısına sertleşen bir tepkiyle cevaplar vermiştir. Seza Hanım'ın meseleyi gündeme getiriş nedeni romanın ikinci bölümünde mektuplar vesilesiyle okuyucuya gösterilmiştir.

Seza Hanım feminist bir anlayışla kocasına, erkeklerin yaptığındaki hovardalık olarak adlandırılan fiillerin kadınlar tarafından işlendiğinde onlara verilecek cezanın ne olması gerektiğini sorunca, Sermet Bey ölüm, cevabını verir. Seza Hanım böylece aynı suçu işleyen bireylerin suçun içeriğine göre değil, cinsiyetlerine göre cezalandırıldığını vurgulamak istemiştir. Bu tartışmadan sonra Sermet'in karısı hakkında daha önce aklına zerre kadar getirmedeği aldatılma şüphesi düşer. Karısının ahvalini araştırmaya başlar ve aklına onun en yakın arkadaşı Ayn-ı Nûr gelir. Yukarıdaki fikirleri ondan etkilenerek edindiğini düşünür. Hatta şüphe o derece ileri noktaya varır ki, iki arkadaşın ut eşliğinde söyledikleri, “Görünür mü gayri âlem dideme/ Ben elimle yâre açtım sineme” (*Sevda Peşinde*, s.74) şarkısını bile aldatılmış olabileceğine yorar.

Sermet Bey, bu düşünceler içinde kıvrılırken ona, Ayn-ı Nûr'un eşinden yani dostu Nezih Bey'den buluşma teklifli bir tezkere gelir. Buluşup beraberce içtikten sonra Nezih Bey ona, ikisinden birinin eşinin hain olduğunu, ancak hangisinin hain olduğunu bilemediğini söyler. “İki[sinin] zevceler[in]den biri[nin] vazife-i zevciyet ve ismetinden” (*Sevda Peşinde*, s.90) ayrılmış olabileceğini belirterek elinde aldatılmaya dair ciddi deliller olduğunu beyan eder. İkisinden eşinin de son zamanlarda kocalarına, “Cenâb-ı Hak bana senden başka erkek yüzü görmek kısmet etmesin” (*Sevda Peşinde*, s.102) demelerini de aldatılmalarına dair bir delil sayar. Açıklamalarına devamla Nezih Bey, bir çarşamba günü Heybeliada'ya Sermet Bey'i ziyarete gittiğini, onun evde olmadığını, çamlığa doğru yürüdüğünü ve deniz kenarında kuytu ve şirin bir yerde bir kâğıt parçası bulduğunu, parçalarından kâğıdın bir aşk mektubu olduğunu anladığını beyan eder. Nezih Bey, mektupta yazılanlara dayanarak önce kendi karısından şüphelenmiştir. Yazı, karısının yazısıdır, fakat kâğıt karısının kullandığı marka kâğıt değildir. Royal Bucks marka kâğıt, Seza Hanım'ın kullandığı kâğıttandır. Sermet Bey, Nezih Bey'in çamlıkta bulunduğu firketenin (saç tokası) de karısı Seza Hanım'a ait olduğunu anlar. Sermet'in aklına karısının ona yukarıda söylediği çok eşlilik, metreslik ve odalık hakkındaki sözler gelir ve bu sözleri karısı tarafından aldatılmaya

kanıt olarak görmeye başlar. Bunun üzerine Nezihi Bey, arkadaşına evine gidip karısını boşaması veya onu öldürmesi gerektiğini tavsiye eder.

Sermet Bey, Nezihi Bey'e işret gecesinden birkaç gün sonra bir tezkere gönderir. Tezkerede karısının suçsuz olduğunu, çamlıkta bulunan mektupta yazılanları yanlış anladıklarını, Seza Hanım'ın birisine mektup yazdığını ama ona âşık olmadığını ortaya çıktığını belirterek ahlak konularında Nezihi Bey'den farklı düşündüğünü ifade eder. Nezihi Bey, Sermet Bey'in bu yeni felsefesini ahlaksızlık olarak kabul eder ve ondan nefret eder. Fakat olay Sermet Bey'in tezkerede yazdığı gibi cereyan etmez.

Sermet Bey'in baskısı sonucu olayın aslını Seza Hanım kocasına anlatmak zorunda kalır. Seza Hanım kendisinin masumiyetini ispatlayarak, kâğıt, sigara ve firketenin hakikatini açığa vurur. Buna göre, Ayn-ı Nûr Hanım kocasını sevmez, onu kendine denk bulmaz ve başkasına âşık olur. Bir gün Seza Hanım'a gelip, onun kâğıdını kullanarak sevgilisine mektup yazar. Seza Hanım'ın sigarasını ve firketesini alarak Heybeliada'daki çamlıkta âşığıyla buluşur. Bu açıklamalar üzerine Seza Hanım söylediklerini delillendirmek için eşine Ayn-ı Nûr'un ona gönderdiği mektupları okutmak zorunda kalır. Romanın ikinci bölümünün büyük bir kısmı mektup okuma sahneleriyle düğümlenen olayın çözümlenmesine ayrılır.

Romanın ikinci bölümünde Ayn-ı Nûr'un Seza Hanım'a yazdığı mektuplar sayesinde onun macerası ve kocasını aldatma sebebi izah edilir. Ayn-ı Nûr Hanım, Seza Hanım'a kocasının kendine gösterdiği sevgiye karşılık verememekten yakınır. Onun kendisine çok sevimsiz ve kaba görüldüğünden bahseder. Kocasının kendisini mutlu etmek için çırpınmasına karşılık o, kocasına ufak bir mutluluğu bile verememektedir. Daha doğrusu içinden ona karşı güzel şeyler yapmak gelmemektedir. Kocasından nefret etmesine rağmen hayatını sadece kocasına adayacağını/adamak istediğini yazar. Çocukluk ve gençlik yıllarında nasıl bir ailede yetiştiğini, gençken bir delikanlıya gönlünü kaptırdığını, bunu duyan annesinin kendisini okuldan alıp onu eve kapattığını belirtir. Gençken bir cami avlusunda gördüğü delikanlıyı bir türlü unutamadığını da söyler.

Okuldan alınıp eve kapatılan Ayn-ı Nûr Hanım'a görücüler gelmeye başlar. Ayn-ı Nûr, annesinin uygun parayı veren birine kendini bir nevi satacağını yazar. Kendisine hiç yakıştıramadığı birisine söz keserler. Sevmediği Nezihi

Bey’le evlenir, evliliklerinin üzerinden beş yıl geçince alışveriş esnasında okuldayken görüp âşık olduğu Ali İlhami’ye rastlar ve eski duyguları tekrar depreşir. Eski aşkı görünce ona sahip olma arzusuyla bunalımlara düşer. Duyguları ile akli arasında büyük bir mücadele başlar. İlk başta akli galebe eder ve evli bir kadın olduğunu düşünerek kendini frenlemeye çalışır. “Ben şimdi mütezevvic bir kadın idim. Zevcimden başka bir erkeğin rüyet-i cemaline iştiyâk göstermeye mezun değildim. Bu benim için bir cinayettir.” (*Sevda Peşinde*, s.225). Bu şekilde düşünmesine rağmen kocasından nefreti öyle bir dereceye varır ki, onu her yeni görüşünde kocasının biraz daha çirkinleştiğini düşünür. Onun eve gelip kendini kucaklamasından dolayı hissini, “Ben bu adamın haraç-güzâr-ı sevdası idim.” (*Sevda Peşinde*, s.227) cümlesiyle açıklar. Ardından sevmediği bir adama verilmenin ıstırabını anlatır. Sevgisiz sarılmaların kadınlarda meydana getirdiği tiksinti psikolojisi birçok Türk romanında mevcuttur. Bu psikolojiyi en iyi betimleyen roman şüphesiz *Aşk-ı Memnu* romanıdır.

Kocasından nefret etmesi, Ayn-ı Nûr’u eski aşkı Ali İlhami’ye daha da yakınlaştırır. Sadakat ve ihanet arasında bir süre devam eden bocalama sonucunda sevdiği adamı tercih eder. Çünkü kocasının evi ona büyük bir mezar gibi gelmektedir. Vitrinde buluşma, Ali İlhami’nin ona uzattığı mektupla ilk meyvesini verir. Artık hıyanetin resmî belgesi de elde mevcuttur. Ayn-ı Nûr Hanım arkadaşının kendisine, “Zevcine hıyanetle televvüsten ise, cevher-i ismetle tâbdar, pek afif ölmek bin defa müreccahtır.” diyeceğini düşünerek kendince şöyle bir açıklama yapar: “Hayır Sezacığım hayır... Bu gence olan aşkımda hiçbir televvüs yoktur. Ben onu bir hiss-i melekâne, sırf eflâtûni, manevi, bir muhabbet-i ruhiye ile seviyorum.” (*Sevda Peşinde*, s.234). Bu cümlelerle Ayn-ı Nûr kocasına ihanet ettiği düşüncesinden en azından kendini kurtarmak istemektedir. Hissi ya da cismani ortada bir aldatma vakası mevcuttur. Duygusal aldatma olarak adlandırılan bu vaka, buluşamayan veya birbirini göremeyen insanlar arasında gerçekleşir. Bu romanda tenhalarda buluşan bu tiplerin duygusal ihanette olduklarını söylemek zordur.

Ali İlhami, Ayn-ı Nûr Hanım’ın Büyükada’da ikamet ettiğini öğrenir. İki âşık Heybeli’de başka gözlere görünmemek için تنها ve romantik bir ortamda buluşurlar. Bu buluşmada Paul et Virginie’den bahsederler ve sonlarının onlar

gibi olmamasını dilerler. Ayn-ı Nûr Hanım, Ali İlhami'ye iffetli bir kadın olduğunu göstermek arzusundadır. Hem ondan hem de iffetinden vazgeçemez. Bu noktada içine düştüğü ikilemi sevgilisine açıklamaya çalışır:

“—Benim şer'an bir başkasının olduğumu şu ilk sözlerinizde ihtarda müsaraatınızdan dolayı teşekkür ederim. Daima bu dakikayı, bu tehlikeyi nazar-ı itibara alarak görüşelim. Ben bir başkasınıym... Sizin için olsam olsam pek müşfik bir hemşire olabilirim.” (*Sevda Peşinde*, s.255).

Evlü bir kadın olarak nikâhlısı olmayan bir adamla görüşmesini mazur göstermeye çalışan Ayn-ı Nûr Hanım, Ali İlhami Bey'den kendisine karşı herhangi bir iffet zedeleyici hareket gelmeyeceğine emin olduğunu belirtir. Ayn-ı Nûr Hanım'ın, romantik bir ortamda, gizli gizli başka bir adamla görüşmenin iffet zedelemeyeceğini iddia etmesi de pek inandırıcı değildir ve hiçbir ahlaki kuralla bağdaşmamaktadır. Ayn-ı Nûr böyle bir açıklama yapmasına rağmen yazdığı diğer mektuplarda gayrimeşru bir şekilde başka bir adamla görüşmesi sebebiyle iffetinden taviz verdiğini düşünerek aşkı ile iffeti arasında çıkmaza girdiğini ve bunaltıma düştüğünü de arkadaşına bizzat kendi dilinden ifade eder.

Ali İlhami Bey, Ayn-ı Nûr Hanım'a kendi durumlarıyla ilgili Yeşilçam filmlerinde görülen, zengin adamla evlendirilmek zorunda bırakılan güzel ve fakir kızların söylediği, “bedenime sahip olabilirsin ama ruhuma asla” sloganına benzer bir cümle kurar. “Maddeten Nezihî Bey'le izdivaç etmiş iseniz de manen, ruhen birbirimizle mütezevvic addolununuz.” Bu söze Ayn-ı Nûr “ruh kardeşi” (*Sevda Peşinde*, s.261) tabirini de ekler.

Ayn-ı Nûr Hanım, Ali İlhami'nin hafta içi görüşme teklifini mecburen reddeder. Bunun üzerine Ali İlhami, ona mektuplaşma teklifinde bulunur ve çalıştığı kalemin adresini verir. Ulak olarak Sarıgözel'de Osman Ağa'nın karısı Naciye Nine'yi kullanırlar. Naciye Nine çıkarıcı ve paragözdür. Nezihî Bey'in sütannesidir. Naciye Nine, kocasının bir işi için Nezihî Bey'den yardım istemiş, Nezihî Bey oralı bile olmamıştır. Bu sebeple ona karşı hınç içindedir. Kendisine yapılan mektupçuluk işini kabul ederken Ayn-ı Nûr'a şunları söyler:

“— Bu insaniyetsiz cimri herifin üzerine (ne hiyanetlik) etsen yeridir. Melek gibi güzel bir kadınsın. Yazık değil mi gençliğine? Öyle ham halatla ömür geçireceğine sen de kendine layık güzel beylerle gönül eğlendir. Vebali varsa benim boynuma olsun.” (*Sevda Peşinde*, s.271).

Romanda inançlı bir kadın olduğu ve dinine bağlı bulunduğu belirtilen Naciye Nine'nin hangi inanca göre böyle düşündüğü ise tartışmalıdır. Naciye Nine para ve menfaat uğruna her şeyi yapmaya hazır ve ihtiraslı bir kadındır.

Bir kadınla bir erkeğin gizli gizli tenhalarda görüşmeleri cinsel çağrışımı bol mesajlar da içerir. Başta birbirlerine saf aşk üzerinden yaklaşacaklarını iddia eden sevdalılar, tenhada kalınca tahammül edilmesi mümkün olmayan cinselliğin cazibesi karşısında kendilerinden geçerler. Bu cinsel istiğrak halinde Ali İlhami, boş bir anında Ayn-ı Nûr Hanım'ı öper. Ayn-ı Nûr kendince kurguladığı iffet algısında cinsel teması öncelememiştir. Öpücük onda farklı bir etki yaratarak pişmanlık duymasına neden olur ve bu sebeple Ali İlhami'den geçici bir süre uzaklaşır. Tenhada eşinden başka bir erkekle baş başa kalmanın ve romantik aşk konuşmalarının iffetini zedelediğini düşünmesi, aşkın her duygudan öte, ulvi bir duygu olduğunu sanmasıyla ilgilidir. Eve döndüğü zaman Nezihi Bey ona, eşini aldatan bir kadının dramı hakkında bir gazete haberini okur. Bu haber Ayn-ı Nûr'un içinde bulunduğu duruma uymaktadır.

“Hıyaneti mütebeyyin bir kadın için bak zevci ne güzel bir ceza tertip etmiş. (...)

Avrupa'da mütemevvilândan bir genç, güzel zevcesi nişan meraklısı imiş. Revolver ile iyi nişan almış. Otellerinde mükemmel bir nişan salonu varmış. Kadın burada her gün talim edermiş. Fakat maatteessüf madam yalnız kurşun atmakta mahir değil dâm-ı sevdasına düşürmek istediği erkekleri gamze-i teshiriyle avlamakta yekta imiş. Kadın parlak bir nevcivanla mercimeği fırına vermiş. Kocasını keyfiyeti sezmiş, fakat müthiş bir intikama intizâren izhâr-ı gayz ve infial etmemiş... Bir müddet sükût etmiş. Nihayet fırsat düşürerek rakibini bir gün yakalamış. Elini ayağını bağlamış, ağzını tıkamış nişangâhın arkasına sımsıkı rabt etmiş. Hiçbir şeyden haberi olmayan madamı çağırılmış. Eline revolveri vermiş. Bir noktayı irae ile oraya nişan almasını söylemiş. Kadın gafilane kemâl-i inşirah ve muvaffakiyetle ateş etmiş. Kurşun evvela nişan tahtası üzerindeki nokta-i maneviyi bade onun arkasındaki bedbaht âşığın kalbini delmiş. Sonra zevc-i müntakim nişangâhı çekmiş ortaya çıkan manzara-i hunini zevcesine irae etmiş. İkinci olarak hâk-i bîhûşiye serilen de madam olmuş. Sonra bu fıkrayı sinematografa almışlar. Bir ibret-i müessire olarak halka seyrettiriyorlarmış.” (Sevda Peşinde, s.283).

Ayn-ı Nûr bu hikâye nedeniyle kocasının, Ali İlhami Bey'le ilişkisi hakkında bir şeyler sezdiğini düşünür. Nezihi Bey ondan şüphelenmediğini, ama her gün karısının kendisine bağlılık yemini etmesini istediğini söyler ve karısı bu iste-

ğini kabul eder. Ayn-ı Nûr Hanım, kocası ve âşığı arasında büyük bir çatışma yaşadığını ve bunalıma girdiğini tekrar arkadaşına ifade ederek ondan yardım ister.

Ayn-ı Nûr Hanım'ın, İlhami Bey'in ayrılığına dayanamadığını bildirdiği on altıncı mektubu okuyan Sermet Bey, "Kahrolsun böyle karı..." diyerek mektubu elinden fırlatınca karısı, "Zavallıya öyle demeyin..." istirhamında bulunur. Böyle bir ihanetin zavallılıkla ilgisinin olmadığını belirten Sermet Bey'e karısı, Ayn-ı Nûr'un "—Nefsiyle, aşkıyla ne elim mücadeleler geçirdiğini mektuplarında" (*Sevda Peşinde*, s.307) gördüklerini belirtir. Sermet Bey kadının duygularında bir istikrarın olmadığını iddia edince karısı, Ayn-ı Nûr'un zihnen ve hisslen hasta olduğunu açıklar. Bunun üzerine Sermet Bey, zihnen hasta olan bir kadının türlü tedbirlerle gizli köşelerde buluşacak kadar anlayışlı olamayacağını beyan ederek onun "şeytaniyetle idare-i macera" (*Sevda Peşinde*, s.308) ettiğini belirtir. Seza Hanım kocasına verecek başka mantıklı cevap bulamaz ve ona Ayn-ı Nûr'u kurtarmaları gerektiğini söyler. Sermet Bey en akıllıca yolun onların boşanması olduğunu iddia eder. "Ba'de't talak Ayn-ı Nûr Hanım kendi nam ve hesabına her ne iffetsizlikte bulunursa bulunsun." (*Sevda Peşinde*, s.309) diyerek tek çıkar yolun bu olduğunu belirtir. Böylece hem Nezihî Bey kendisi tarafından sevilmediği bir eşten kurtulacak hem de Ayn-ı Nûr Hanım sevgilisine kavuşacaktır. Geleneksel ya da modern toplumlarda eşlerin sadakatsizliğine en temiz çözüm yolu Sermet Bey'in bu teklifidir. Ancak romantik ilişkinin erkek egemenliğinde çıkmaza girdiğini göstermek için anlatıcı, biraz zorlama bir olay kurgusuyla meseleyi anlatmaya çalışmıştır. Sermet Bey romanda yer yer şüphelere düşmesine rağmen akli başında birisi olarak karısına aşırı baskı uygulamayan, anlayışlı bir koca olarak öne çıkmaktadır. Onun önerdiği çözümler kansız ve ölümsüz bir sonuca yöneliktir. Ancak tüm çabalarına rağmen o, arkadaşının mağduru olduğu bu gayrimeşru ilişkiyi engelleyememiştir. Karısına baskı uygulamaması, onu birtakım işlerinde hür bırakması ve en önemlisi onun şüpheli olaylar karşısında kendini savunmasına müsaade etmesi Sermet Bey'in ideal bir koca olduğunu gösterir. Dolayısıyla o, geleneksel değerlerin olumsuzluklarından sıyrılmış olmakla birlikte bu değerlerin vazgeçilmezleri olarak gördüklerine sonuna kadar bağlıdır. Bu yönüyle Sermet Bey yeni Osmanlı erkeğinin ideal tipi olarak tasarlanmıştır.

Karı koca, mektupları okumaya devam ederler. Sevgililer bir dışçide buluşmaya başlarlar. Nezihi Bey, Sermet Bey'in uyarısıyla karısını dışçiyeye göndermez. Sevişme mekânı olarak dışçinin seçilmesi argoda "dış çekmek"⁴⁷⁸ ibaresinin cinsel çağrışımını akla getirmektedir. Dışçide buluşmalarına engel olunan Ayn-ı Nûr, Sermet Bey'i aşkına engel olmakla suçlayarak Ali İlhami Bey ile Sütüne Naciye Kadın'ın evinde görüşmeye başlayacağını yazar. Ayn-ı Nûr'un, Sermet Bey'in her şeyi bildiğini anlamasına rağmen mektuplarına devam etmesi biraz zorlamadır.

Onların ihanetine artık tahammül edemeyen Sermet Bey, Ali İlhami Bey'e yaptıklarının mutlaka bir cinayetle neticeleneceğini anlatan bir mektup yazar. Ali İlhami Bey, Naciye Nine'nin evinde buluşmaları esnasında Ayn-ı Nûr Hanım'a bir tehdit mektubu aldığını, durumdan anne babasının da haberi olduğunu ve annesinin kendisini evlendirmek için görücüye çıktığını söyleyince Ayn-ı Nûr kendinden geçer. Nezihi Bey onların buluştuklarını öğrenince evi basarsa da Ali İlhami Bey, evden kaçır. Nezihi Bey, kaçanın Ali İlhami Bey olduğunu sezer. Fakat intikam için fırsat kollamayı tercih eder.

Nezihi Bey karısına, Ali İlhami Bey'le görüşmemesi ve ona mektup göndermemesini tembihleyerek Büyükada'daki evine döner. Ayn-ı Nûr Hanım, eylülün yirmi ikinci günü Heybeliada'daki arkadaşı Seza Hanım'ı ziyaret etmek bahanesiyle evden ayrılarak kendini boğazın serin sularına atıp intihar eder. İntihar etme nedeni olarak arkada bıraktığı mektupta içine düştüğü aşk bunalımını gösterir.

Bu olaydan sonra Nezihi Bey, Ali İlhami Bey'i düelloya davet ederse de o, içli bir mektup yazıp Ayn-ı Nûr Hanım gibi kendisini dalgalara bırakarak intihar eder. Başından bu kadar acı olay geçmesine rağmen Nezihi Bey altı ay sonra, Ayn-ı Nûr Hanım'dan daha güzel bir hanımla evlenir. Romanın başında talihsiz bir koca olarak düşünülen Nezihi Bey, kadını sadece bir libido açısından gören, kaba saba bir tiptir. Romanın ana mesajı olan erkeğin istediği kadını alabilmesi eleştirisi, düğünde davetliler arasında geçen şu konuşma ile iletilmek istenmiştir:

“— Beyin başına bir macera-yı hıyanet de bu açarsa?

⁴⁷⁸Hulki Aktunç, *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)* (İstanbul: YKY Yay., 1998), 92.

— Açsın. Bey bunu da öldürünceye kadar kahran muhabbetine ram ettikten sonra bir üçüncüsünü alır...

Biraz ötede saz heyeti:

“İç bade güzel sev var ise akl u şuurun” şarkısını teganni ediyordu.” (*Sevda Peşinde*, s.467).

4.1.14.8. Hayattan Sahifeler

Hüseyin Rahmi'nin *Hayattan Sahifeler* romanı İstanbul'un kenar mahallelerinde yaşayan sıradan insanların para kazanmak için her türlü ahlaksızlığı yaptıklarını anlatır. Romanda Edirnekapı'da bir mezarın civarında zengin cenazelerine katılarak, ölen kişi için ağlayıp sızlayıp para kazanan Sürtük Hacer ve kızı Hürmüz'ün hayatından bir kesit anlatılır. Eserde zinakâr bir kız olan Hacer'in namusunu temizlemek için yaşlı bir adama kuma verilmek istenmesi olayı vardır. Eserin tefrikası tamamlanamadığı için romanın sonu hakkında bir şey söylemek zordur.

Romanın anlatıldığı sırada yaşını başını almış bir kadın olan “Sürtük Hacer” (*Hayattan Sahifeler*, s.8) eski bir aşüftedir. Gençliğinde fahişelik yaparak hayatını idame ettirmiştir. Yaşı ilerlemesine rağmen içindeki şehvet ateşi hiç sönmemiştir. Zaman zaman rüyasında eski günlerini görünce uyanarak makyaj yapma isteği duymaktadır.

“O, bir eski kibar değil fakat bir yosma eskisidir. Hüsnünü bir meta gibi sattığı senelerin henüz tadı damağındadır. Bu geçmiş ömrünün revaçlı zamanları yirmi senenin remadiyla oturulmuş ise de hâlâ her şey dünkü gibi hatırlındadır. Bazen rüyada kendini gençleşmiş ve kadim ateşli dildâdelerinin aguşlarında bir hazz-ı safâ görür. Uyanınca kırık aynasına koşar. Harabe-i hüsnünü ariz ve amik tetkik eder. Kâbil-i tamir birçok noktalar bulur. Geçmiş taravetinin iadesi ihtimali sevinciyle çıldırır. Düzgünlere, rastıklara, allıklara bulanır.” (*Hayattan Sahifeler*, s.9).

Yaşlandıktan sonra zengin cenazeleri için ağıtlar yakarak para kazanmaya başlamıştır. Kocası Abdullah yaşlı olduğu için ağır işlerde çalışmamaktadır. Bu sebeple Hacer para kazanması için onu dilencilik yapmaya zorlar. Sürtük Hacer, eski performansından uzak olsa da gözüne kestirdiği altmışlık ve üzeri yaştaki zengin adamlara cilveler yapıp onlardan para dahi kazanmaktadır.

“Ağda, badana ve istampa ile hüsnünü tecdit ederek sokağa çıktığı zamanlar, gelip geçenlerden kendine perestışkâr olabilecekleri seçer. Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensenin derin hutut-ı cildiyesi, sâmit-i harita çizgileri gibi ta

karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü, yahut cesim bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir âhenk-i heybeti buluna bir kuru kestane veyahut terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fu, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisân-ı haliyle:

—Haydi yiğidim mezarlık arasında biraz hasbihal edelim...” (*Hayattan Sahifeler*, s.10-11).

Sürtük Hacer zenginlerden kazandığı paralar sayesinde günlüğünü otuz liraya kadar çıkarmaktadır. Hayatı paradan ibaret gördüğü için yaptığı işin yanlışlığını veya ahlaksızlığını düşünmez. Bir kere girdiği bu çirkef yolda günahları katmerlenerek artar. Çocuklarını hiçbir ağır işe göndermez, onların rahat içinde namuslu bir hayat sürdürmelerini ister. Fakat unuttuğu bir şey vardır. O da eninde sonunda armudun dibine düşeceğidir.

Sürtük Hacer'in kızı Hürmüz de annesinin yolundadır ve *Toraman*'daki Binnaz'ın devamı niteliğinde bir fahişedir. Fakat Sürtük Hacer kızının bedava fahişelik yaptığını bilmez. Hürmüz'ün annesinden farkı, yaptığı sevişme işini sadece keyfi için yapmasıdır. Mahallenin hemen hemen bütün gençleriyle tenhada, bahçede, mezarlıkta sevişir. Hatta zengin bir adamın cenazesinde annesi para kazanmak için çabalarırken, o, terk edilmiş bir türbede, Mustafa adlı bir gençle zevkin doruklarına çıkar. Mezarlık bile onu korkutmaz.

Hürmüz, annesine Edirnekapı mezarlığının kenarında kahvehanede kahve içerken gelip mahallede tavuk yüzünden kavga çıktığı haberini verir. Sürtük Hacer, kavgaya katılmak için kızıyla birlikte mahalleye dönerken yolda yaşlı bir çingene kadın Hürmüz'e dikkatli dikkatli bakarak onun kız olmadığını Hacer'e söyler. Bunun üzerine sinirlenen Hacer, kızının bakire olduğunu övünerek ilan ederse de içine bir kurt düşer. Ancak bu çingene kadın, Hürmüz'ün sadece kızlığını kaybetmediğini aynı zamanda hamile dahi olduğunu ısrarla belirtir. Hacer kızını saf ve temiz yetiştirme arzusunda olduğu için bu ithama çok kızarsa da gerçek onun duymak ve öğrenmek istemediği şekildedir. Bilgiç bir kadın olan Sürtük Hacer kendi halini değiştirmeden çocuğunu iyi bir şekilde yetiştirebileceğini düşünmüştür.

“Hacer kendi, çirkâbın en kuvvetli akıntısında kulaç atarak yaşıyordu. Fakat o, her türlü ahlak rezâiliyle beraber kızını bu akıntıdan hariçte bir selamet kıyısında tutabi-

leceğine kaniydi... Onu bekâretiyle yetiştirerek, koca denmeye sezâ, ev, bark geçin-
direbilecek, iş gücü sahibi bir adama verebilmek emelindeydi fakat çingene karısının
bu müthiş keşfi ve Hürmüz'ün mu'terifâne evzâi önünde, kendince pek muhteşem
olan bu emel binası bir anda göçüverdi." (*Hayattan Sahifeler*, s.40-41).

Eve döndükleri zaman Hacer, Hürmüz'ü sıkıştırınca acı gerçeği öğrenir.
Hürmüz ona seviştiği gençleri saydıka Sürtük Hacer şaşkınlık içinde kalır. Hacer,
ahlaki yıkımın başat kişisi olan Hürmüz'ü muayene ettiği zaman onun hamile
olduğunu ve çocuğunun beş aylık olduğunu anlar. Çocuğun kimden olabileceğini
sorduğu zaman Hürmüz, Mustafa, Kuyumcu Nuri, Mezarçının İzzet, Kuşbaz Ha-
san isimlerini verir. Bunun üzerine Sürtük Hacer kızını bu durumdan kurtarabile-
cek bir hal çaresi arar ve kendince bu çareyi de bulur. Bu çare kızı yaşlı bir adama
imam nikâhı ile nikâhlamaktır.

4.1.14.9. Toraman

Hüseyin Rahmi'nin çok eşlilikle ilgili farklı bir bakış açısını işlediği *To-
raman*'da aldatılma konusu da işlenir. Babası Şuâyib Efendi'nin ikinci kez evlen-
diğini öğrenmiş olan Aziz, paraya ihtiyacı olduğu için onu takip eder. Dükkâna
girdiği vakit, Binnaz'ı orada görür. Babasının bir iş için dışarı çıkması üzerine
daha önce genelevden tanıdığı Binnaz'la sarmaş dolaş olur. Binnaz onu unutama-
dığını söyler. Döndüğü zaman onları birbirine çok yakın bulan Şuâyib Efendi,
buna çok sevinir.

Aziz'in sefahat âlemlerinden tanıdığı Binnaz'la yani babasının ikinci eşi-
yle/üvey annesiyle tekrar karşılaşması eski aşkını depreştirir. Aziz, bu görüşmeden
sonra üvey annesiyle sevişmeye başlar. Aynı aileye mensup olması onların gö-
rüşmelerini çok kolaylaştırdığı için sevişmeleri basit bir şekilde gerçekleşir.

Bu arada Şuâyib Efendi oğluyla evlilik hakkında sohbetler eder. O, karısı-
nın artık kendisini aldattığını düşünmeye başlamıştır. Bu sebeple oğluna evlen-
memesi konusunda nasihatler verir. Ama bilmez ki onu asıl aldatan kendi oğludur.
Bu arada Binnaz, zaman zaman kocasına karşı hırçınlıklar yapmaya başlamıştır.
Bu hırçınlıklar sayesinde amacı kocasından para koparmaktır. Şuâyib Efendi, bö-
yle zamanlarda oğlu Aziz'e annesinin yine asabileştiğini bildirir ve ona, gidip an-
nesini yatıştırmasını söyler. Aziz gider ve Binnaz'ı yatıştırır. Şuâyib Efendi karı-

sının, oğlunu çok sevdiğini düşünmektedir. Çünkü karısı onu toraman, diye sevmektedir.

Şuâyib Efendi, karısının kendisine karşı hırçınlaşmasından dolayı ihanete uğradığını hissetmeye başlar. Bir gece karısının göğsünde gördüğü çürükten sonra kanılarında haklı olduğunu düşünerek onu takibe alır. Bu arada Aziz üvey annesini rahatlatmaya devam etmektedir. İşlediği günahın büyüklüğünü bilmesine karşılık aşk dürtüsünden dolayı ondan vazgeçemediğini düşünür. Yaptığı fenalığı babasına acıyarak yapmayı kendince hafifletici bir sebep saymaktadır. Babası aldatılma kahriyle oğluna evlenmemesi yönünde nasihatler eder. Tek kadınla evlenmeyi cehennem olarak görürken çok kadınla evlenmeyi “esfel-i sâfilîn” olarak tanımlar. “—Aziz benden sana baba nasihati.. Sakın evlenme.. Bir evlenmek cehenneme girmek... İki evlenmek esfel-i sâfilîne inmek... Üçüncüsü, dördüncüsü için artık tabir bulamıyorum...” (Toraman, s.202).

Genç bir kadınla evlenmek için yanıp tutuşan Şuâyib Efendi, aldatıldığını düşünmeye başladıktan sonra evliliği cehennem olarak tanımlar. Çok eşliliği ise insanlığın dúnuna düşmek olarak açıklar. Oğluyla sohbetlerinde o, bir filozof misali evlilik hakkında açıklamalarına devam eder. Konuşan o değil, Hüseyin Rahmi'nin bizzat kendisidir.

Oğlu, babasına kocalı bir kadına âşık olduğunu, ondan vazgeçemediğini bildirir. Babası oğluna, “—Aziz her hıyaneti işle... Fakat kocalı kadına ilân-ı aşk etme... Bu, cinayetlerin en büyüğüdür. Mert bir insanoğluna yaraşmaz.” (Toraman, s.220) tembihinde bulunur. Oğlu babasının biraz önce söylediği “Dünyada her şeye hâkim yalnız bir kuvvet var? Aşk... Kanun, manun hepsi dırıldı... Aşk ne emrederse âşık onu yapıyor.” Sözlerini hatırlayarak, kendi hıyanetine hafifletici sebep olarak aşk duygusunu düşünür. Babasının sözüyle babasını vurur.

Karısının onu aldattığını yedinci hissi ile sezen Şuâyib Efendi karısının vücudunda izlerini gördüğü ateşli öpücüklerin sahibinin kendi oğlu olduğunu anlayamaz. Ama Aziz babasında ortaya çıkan altıncı his nedeniyle onun gerçeği keşfetmesinden büyük bir endişe duyar ve bundan korkar.

Şuâyib Efendi konuşmasına devam eder:

“—Evlada değil, yabancıya bile açıklanması zor ıstıraplar içindeyim. Ölüyorum. Karım Binnaz kaç zamandır gemi azıya aldı. Artık benden hiç çekinmesi, pervası kalmadı. Yanımda sevdalısı için uzun uzun ahlak, oflar salıvermekten sıkılmıyor. Gö-

züne girebilmek için ne türlü pohpohlara, dalkavukluklara, alçaltmalara katlansam karşılığında hep hakaret görüyorum. Bazen: “Üf herif, yanımdan çekil. Boğuluyorum.” hakaretiyle beni kovuyor. Benden sıkılıyorsun. Sevdiğin bir genç mi var, diye soruyorum. “Bana bunu da itiraf ettireceksin? Evet, bir genç seviyorum. Ayıp mı? Bunun için bana hak vermiyecek bir insan varsa karşıma çıksın” taşkınlığı ile köpürüyor. Karımın meşru olmayan bir sevda yahut sevdalarla meşgul olduğunu ispat edecek elimde çok delil var. Fakat bunların uzun uzun anlatılması için şu bulunduğumuz uğursuz anlar hiç elverişli ve uygun değil ...” (Toraman, s.267-268).

Yukarıdaki ifadelerle Şuâyib Efendi karısının genç bir âşığı olduğunu ona itiraf ettirir. Binnaz “Evet, bir genç seviyorum. Ayıp mı? Bunun için bana hak vermiyecek bir insan varsa karşıma çıksın” cümlesiyle aşkını itiraf eder. Ama bunu yaparken kinayeli bir tarzda söyleyerek sanki öyle bir şey yokmuş izlenimi verir.

Şuâyib Efendi karısı tarafından aldatıldığı zannına kapıldığı için karısının odasına zaman zaman gizlice baskınlar yapar. Bir gece karısı tarafından yaklanır ve aralarında sadakat ve namus tartışması yaşanır. Binnaz kocasına şöyle der:

“—Ahmak adam, hiç bir şey bildiğin yok... Her bir fenalık benim beynimde de vardır, kalbimde de... İçimde de, dışımda da... Anlıyor musun Hebenneka? Aynaya git de suratına bak. Boyalı kukla... Üzerine hiyanet edersem beni kim ayıplıyabilir? Bile bile aldın pezevenk . . . Bana adıyla sanıyla orospu Servinaz'ın kızı Binnaz derler. Siz namusluluğun aynalı, oyuncaklı, süslü tasma altında yaşayan insanlar... Kendinize hoş gelen her fenalığı işler, fakat adını değiştirerek, kitaba uydurarak işlersiniz. Evet, bu dünya bütün uydurma düzeni ile, kelime oyunu ile bilerek aldatmak ve aldanmakla dönüyor. İhtiyar karınızın üzerine torununuz yerinde bir kızcağız aldığınız zaman vicdanınız size hiç bir azarlamada, ayıplamada bulunmaz. Bu genç kadın tabiatın zevk alma payını istediği vakit, meydana korkunç iki kelime çıkarırsınız: ırz ve namus...” (Toraman, s.275)

Tecrübeli bir fahişe olarak Binnaz erkek egemen namus anlayışını eleştirirken kocasını aldatmasının çok doğal bir sonuç olduğunu belirtir. “Üzerine hiyanet edersem beni kim ayıplıyabilir?” der. Namus adı altında bütün fenalığın insanlar tarafından işlendiğini, işlenirken de bunların yasallaştırıldığını ifade eder. Binnaz ister meşru olsun ister gayrimeşru olsun dünyanın “aldatmak ve aldanmak” üzerine döndüğünü iddia eder. “Karımın meşru olmayan bir sevda yahut sevdalarla meşgul olduğunu ispat edecek elimde çok delil var.” diyerek karısının meşru olmayan bir sevda peyda ettiğini hayıflanmalar hâlinde oğlu Aziz’e anlatan

Şuâyib Efendi'ye Binnaz başka biriyle sevişmenin bazıları tarafından meşru bazıları tarafından gayrimeşru olarak yorumlandığını, esasında yapılan işin aynı olduğunu söyler.

Karısının kendisini aldattığına artık yakinen kani olan Şuâyib Efendi, oğlunun sarhoş olarak evine geldiği bir günde, kapıda karısının âşıkclarını yakalama hevesiyle beklemektedir. Karısı ise içeride Ziya adlı bir adamla sevişmektedir. Binnaz kocasının gelebileceğini tahmin ederek sevgilisini başka bir odaya saklar. Aziz de içkinin tesiriyle üvey anasının odasına girer. Onu yatakta hazır halde bulur. Sarhoş olduğu için onunla sevişmeye başlar. Babası gelip bu manzarayı görünce kalp krizi geçirerek ölür.

4.1.14.10. Son Arzu⁴⁷⁹

Hüseyin Rahmi'nin *Son Arzu* romanında dedikodular vasıtasıyla aldatma haberleri vardır. Roman aralarında aşk ilişkisi olan gençler üzerine kurgulanmıştır. Aralarında ilişki olan gençler, Namık Senai ile Zişan, Vicdan ile Necdet Eşref, Nuriyezdan ile Rıdvan Sabih'tir. Üç ilişkiden sadece Vicdan ile Necdet Eşref arasında evlilik gerçekleşmiş, diğer ilişkiler kavuşma ile sonuçlanamamıştır.

Romanın esas karakteri olarak Nuriyezdan çok sevdiği hâlde, Rıdvan Sabih'in annesi Ziba Hanım'ın kabul etmemesi neticesi onunla evlenememiştir. Daha sonra Ragıp Şeyda adlı bir gençle evlenmişse de eski aşkından ayrı kalmaya tahammül edemeyip intihar ederek ölmüştür. Son dakikalarını yaşarken kocasına, eskimeyen sevgilisi Rıdvan Sabih'i görmek istediğini söylemiştir. Kocasının onun son arzusunu yerine getirmek için başka bir kızla evlenmiş olan Sabih'in evine gidip durumu ona anlatmıştır. Ancak Rıdvan Sabih bu teklifi kabul etmeyip kendi aşk macerasını ona anlatır. Şimdiki karısı Fazlunnisa'yı Nuriyezdan'dan önce sevdiğini, fakat onun başka bir adamı sevdiği için kendisini başta reddettiğini, sevdiği adamın onu terk etmesi neticesinde tekrar kendine döndüğünü izah eder. Ragıp Şeyda, Rıdvan Sabih'e son söz olarak kendisinden önce sevdiği erkekle buluşamayıp onu mecburen tercih eden karısı hakkında dikkatli olmasını, ölecek

⁴⁷⁹Hüseyin Rahmi, *Son Arzu* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1335/1922). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

bir kızıdan korkmamasını söylerse de etkili olamaz ve tüm ısrarına rağmen Rıdvan Sabih, Nuriye'dan'ı görmeye gitmez.

“Size son söz olarak insanca bir nasihat vereyim... Bir saat sonra fenayâb olacak bir muhtazırın pak aşkıdan kimseye bir fenalık gelmez... Zevcenizin bu husustaki kıskançlığı pek abestir. Sizinle izdivacınızdan evvel sevişip de terk olunmak felaketine uğradığı delikanlıdan siz zevcenizi kıskanır iseniz bu hakkınızı kimse inkâr edemez. Çünkü her dakika bu tehlikeye maruzsunuz. Fazlunnisa, eski muaşakasından göreceği bir iltifat tebessümüyle sizi yakasından bir tahtakurusu gibi silkip atabilir. (...) Siz daima bu büyük tehlikeden korkunuz. Bir muhtazırdan değil...” (*Son Arzu*, s.399-400).

Bu ifadeleriyle Ragıp Şeyda, Rıdvan Sabih'ten yanlış bir şey yapmasını istemediğini, onu başta reddeden karısının eski sevgilisinden yüz bulamadığı için onunla olduğunu, “Fazlunnisa, eski muaşakasından göreceği bir iltifat tebessümüyle sizi yakasından bir tahtakurusu gibi silkip atabilir.” diyerek aldatılma tehlikesi içinde bulunduğunu sitemkâr bir şekilde açıklar. Ragıp Şeyda bu sözleri söyledikten sonra karı kocanın yüzüne tükürerek oradan ayrılır. Kısa bir süre sonra feryatlar arasında Nuriye'dan toprağa verilir. Karısını seven bu tipin geleneksel anlayışın normlarını hesaba katmadan hareket ettiği görülür.

Aynı günlerde Eşref Necdet'le Vicdan arasında aldatma nedeniyle boşanma gerçekleşir. Bir sene süren evlilikten sonra Vicdan, kocasının cebinde başka bir kadına yazılmış aşk mektubu yakalamıştır. Bu sebeple “kendi de başka bir erkekle derhâl muhabereye başlamıştı. Zevci işe agâh olunca bir kızılca kıyamettir kopmuş ve zevce: —Senden gördüğüm numuneye imtisal ettim. Cevabını vermişti.” (*Son Arzu*, s.324). Vicdan kocasının kendini aldatması karşısında pasif durmamış, namusluluk taslamamış aksine kocasına misillemede bulunmuştur.

4.1.15. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Eseri: Küçük Paşa⁴⁸⁰

II. Meşrutiyet yıllarında Anadolu'nun ve Anadolu insanının vahim durumunu anlatan *Küçük Paşa* romanı fakir-zengin, İstanbul-taşra çatışması üzerine

⁴⁸⁰*Küçük Paşa* romanı 1326/1910 yılında basılmıştır. Romanı Tepeyran'ın torunu olan Oktay Akbal dedesiyle birlikte günümüz alfabesine aktarmış ve yazarla birlikte gerekli gördükleri yerlerde düzeltmeler yapmışlardır. Akbal bu durumu esere yazdığı “Sunu”da açıklamıştır. Ebubekir Hazım Tepeyran, *Küçük Paşa* (3. Basım) (İstanbul: de yayınevi, 1984). Burada yapılan alıntılar eserin 1984 baskısındanadır.

kurgulanmıştır. Genel tema içinde bir iftira mektubu sebebiyle aldatma olayından bahsedilir. Bu aldatma mektubu kadının kocasını aldatmasına dairdir. Mektup nedeniyle erkek karısını boşanmış, daha sonra olayın iftira olduğunu anlayarak pişman olmuş, ancak karısıyla tekrar buluşma imkânı bulamayıp Yemen cephesine gitmiş ve orada şehit olmuştur.

Nişantaşı'nda Suat Paşa'nın kardeşi olan Dilaver Bey'in karısı Nüzhet Hanım'ın yeni doğurduğu çocuğu için bir sütanesi gerekmektedir. Konak çalışanlarından birinin köylüsü olan ve İstanbul'da askerlik yapan Keleş Ali'nin karısı Selime'nin bu iş için uygun olduğu söylenince çıkarılan bir emirnameyle Selime yeni doğurduğu oğlu Salih'le birlikte İstanbul'a getirilir. Suat Paşa'nın çocuğu olmadığı için karısı Naime Hanım, Selime'den ve onun oğlu Salih'ten nefret eder. Bu nefretin ana nedeni Salih'in, evde gezerken Naime Hanım'a âdeta kısır olduğunu ve bu sebeple çocuk doğuramadığını hatırlatmasıdır.

Selime sütanne olarak konakta sıkı bir denetim altındadır. Nişantaşı'nda asker olan kocası Ali'yle dahi ancak Kâhya'nın gözetiminde görüşebilmektedir. Zamanla Ali'de karısına karşı büyük bir kıskançlık başlamıştır. Bu kıskançlığın nedeni Selime'nin konakta iyi beslendiği için canlanması, vücudunun güzelleşmesi ve çekici bir hâle gelmesidir. Ali askerliğinin bitimine yakın karısı Selime'ye birlikte memlekete dönmeyi teklif eder. Çocuklar emmeyi bıraktığı için Selime'nin orada kalmasına da gerek kalmamıştır. Ali, karısını ikna etmek için o zamana kadar kazandıkları paranın onlara yeteceğini söyler. Selime bu teklifi kabul eder. Çünkü memleketini özlemiştir. Selime'nin köye dönme arzusunda yurt sevgisinden daha etkili bir duygu da gösteriş duygusudur. Selime kendine konakta verilen rengârenk elbiseleri köydekilere gösterme hevesindedir. "Köy erkeklerinin iştihalı ve kadınlarının gıptalı bakışlarına hedef olmak hangi kadının istemeyeceği bir şey? Selime, "tezkireyi alır almaz hemen yola çıkalım" (*Küçük Paşa*, s.49) der.

Selime köye döndükten kısa bir süre sonra Nevnihal Kalfa'ya bir mektup gönderir. Bu mektupta Ali'nin onu boşadığı yazmaktadır. Boşanma gerekçesi ise İstanbul'dan gelen imzasız bir iftira mektubudur. Mektupta Selime'nin gayrimeşru ilişkide bulunduğu, arabacı Küçük Osman'ın onun ayrılığına dayanamayıp veremden öldüğü ve onun heybesinde Selime tarafından verilmiş bir ipekli mendil bulunduğu yazılıdır. "Bu pek leîmâne iftira üzerine" (*Küçük Paşa*, s.54) Ali karı-

sını boşamıştır. Ekonomik özgürlüğü olmadığı için Selime kendini, “eksik etekli kadın” olarak tanımlar ve köyde kadın başına geçimini sağlamanın mümkün olmadığını belirtir. İstanbul’a dönmeye de yüzü olmayan Selime komşu köyün muhtarı Kamber Ağa’nın, imdadına yetişmesi üzerine onunla evlenir. Selime böyle bir iftirayla kirlenmiş olduğu için onlara bakacak yüzü olmadığını, onu kötü bir kadın olarak görebileceklerini, bütün parasının Ali tarafından harcandığını da açıklar ve sözlerine şöyle devam eder:

“Hele Allah razı olsun, Kamber Ağa hızır gibi yetişti de sefillikten kurtuldum. Kimsesiz bir eksik etekli kadın ne görür? Hasılı, dinim imanım gibi ırzım da bütündür. Sahın güccük paşaya orosbu çocuğu, kahpe dölü demeyin; dersiniz köy dağları gadar büyük günaha girersiniz.” (*Küçük Paşa*, s.55).

Mektubu okuyan konak çalışanları büyük bir şaşkınlık içinde kalırlar. Çünkü Selime konakta kocasıyla birlikte bile birinin gözetiminde ancak görüşebilmektedir. Böyleyken arabacı Küçük Osman’la görüşmesi asla mümkün değildir. Çalışanlar mendilin Naime Hanım tarafından kaybedilen mendil olduğunu anlarlar. Mendili bulan Küçük Osman bu mendille Naime Hanım’la birlikte olmak için ahır köşesinde “tatlı hülyalara, rüyalara” (*Küçük Paşa*, s.55) dalmıştır. Bu tertip Naime Hanım’ın onlardan intikam almak için uydurduğu bir tertiptir.

4.1.16. Mahmut Sadık’ın Eseri: Tekâmül⁴⁸¹

Mahmut Sadık’ın *Tekâmül* romanında İngiliz bir kadının kocasını ülkesinin selameti için bir Türk’le aldatması anlatılır. Romandaki olaylar Şefik’in hatıra defterinden nakledilmektedir. Şefik Mısır, Suriye ve Halep gezisinde gemide Amerikalı Cesy Klifford, Fransız Mösyö Shröder ile birlikte yolculuk yapmaktadır. Amerikalı kadınla tanışan Şefik onun evli olduğunu, Klifford’un kocasının işi için onunla birlikte Londra’ya geldiğini, eşinin işinin uzaması nedeniyle onun Londra’da kalacağını, bu fırsatı değerlendirmek istediği için Filistin, Mısır ve Suriye’yi gezmeye karar vermiş olduğunu yazar. Bir kadının yalnız başına gezmesi Doğulu erkek için garipsenecek bir olaydır. Bu noktada Doğulu ile Batılı kadının mukayesesi yapılır. Batılı kadının hürriyeti kutsanır. Klifford, Şefik ile yaptığı

⁴⁸¹Mahmut Sadık, *Tekâmül* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1328/1912). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

muhaverede ileriki zamanlarda Avrupa da dâhil olmak üzere kadın erkek farkının ortadan tamamen kalkacağını iddia eder.

Klifford'la Şefik Kahire'de ikamet için aynı otelde kalırlar. Zamanla Şefik'te Klifford'a karşı hayranlık oluşur. Bu hayranlık bilgisel ve görgüsel desteklerle aşka doğru dönüşür. Nihayetinde medeni bir kadının karşısında olduğunu düşünen Şefik ona duygularını açıkça söyleme fırsatı bulur. Klifford'un, "Şark dilberlerindeki cazibe harika!.. Şark erkekleri çok bahtiyardırlar!" (*Tekâmül*, s.73) ifadesine Şefik kendinin bu konuda bedbaht olduğunu söyleyerek cevap verir. Bedbahtlığının nedeni olarak da Klifford'a olan aşkını açıklar. Onun kendisine karşı gösterdiği samimi tavırların kendine cesaret verdiğini de ekler. Klifford, onun terbiyesinden emin olduğu için Şefik'in yanında rahat davrandığını ifade eder.

Klifford'un odasında gezdikleri yerlere dair resim albümü oluşturmak için birlikte çalışırlarken Klifford bazı resimlerin yatak odasında yatağının altında olduğunu söyleyerek Şefik'ten yardım ister. Bir kadının haremî olan yatak odasına giren Şefik kendini zapt edemez ve onunla sevişir. Bu sevişmeden sonra Şefik'te ona karşı cinsel yaklaşımdan öte duygusal bir bağlılık oluşmaya başlar ve bunu şöyle açıklar: "İstiyorum ki o vücut bütün alâiktan tecerrüt eylesin, medeniyet, bedeniyet, vahşet her ne ise şu tarz-ı maişetin bütün usul ve fûru'undan, bütün âdât ve kavâidinden nükûl etsin, ben yalnız onun için yaşayayım, o yalnız benim için yaşasın." (*Tekâmül*, s.76-77) diye düşünerek onunla تنها bir yerde baş başa olma isteği duyduğunu açıklar.

Şefik'le Klifford'un sevişmeleri on gün sürer. Bu sürede Şefik sürekli onun evli bir kadın olduğuna inanmadığını, duygusal bağlanım sebebiyle onun serbest olduğunu veya öyle olmasını diler. Duygularını Klifford'a açtığı zaman Klifford ona, "Bu muhabbetin sevkine tabiiyetinden kendini alamayarak mertebeye-i medenisini unuttuğunu, sadakat-i aileyi payimal eylediğini" (*Tekâmül*, s.79) itiraf eder. Bu itiraf Şefik'in tereddütlerini gidermeye yetmez.

Bir süre sonra Klifford, Şefik'ten uzaklaşarak otelini değiştirir. Şefik'te artık bir saplantı derecesine gelen Klifford, ona duygusal davranmaması gerektiğini, "ailemi terk ederek sizinle firar mı edeyim, beş on gün hevesâtınıza vasıta olduktan sonra ar u hicapla ortada mı kalayım" (*Tekâmül*, s.83) diye sorar. Buna rağ-

men Şefik okuduğu ve bildiği Fransız “Meşhur alüfteler gibi zevk u safa ile ömür geçirmeye haris” (*Tekâmül*, s.85) bir kadın olduğunu dahi düşünürse de bu durumu ona yakıştıramaz.

Klifford, Londra’dan gelen telgraf üzerine geri dönmek için limana gidince Şefik de onu ikna etmek için arkasından takip eder. Klifford, Şefik’e saygı duyduğunu, kendisinin kötü bir kadın olmadığını söyledikten sonra asıl amacını açıklar:

“Benim maksadım sizin bir türlü havsalarınıza sığmadı ve sığmazdı... (...) Medeniler gittikçe zaaf-ı bünyeye uğramaktadırlar. Hele Amerikalılarda işrete inhimak ile me-sai-i ifratkârâne ile cümle-i asabiye, muvazenesini kaybetmiş, bünyesi kuvvet ve dermandan ve akvam-ı şarkiyede görülen zindegiden ve tam sıhhatten ve metanet-i bedeniyeden mahrum kalmıştır.” (*Tekâmül*, s.103).

Klifford medeni olarak tanımladığı Avrupalıların içkiye düşkün oldukları için dengelerini ve güçlerini kaybettiklerini, bu sebeple Doğu’nun kuvvetli bireyleriyle sevişerek kendi neslini düzeltmek istediğini ifade eder. Klifford, Şefik’e onu gördüğünde, ondaki sıhhatin ve güzelliğin kendi neslinde de olmasını istediğini, “Ah evladımın pederi bu olsa.” diyerek hayıflandığını, kendi milletinin sağlam bir geleceği olması adına onunla seviştiğini, bunun “tarik-i tekâmül” (*Tekâmül*, s.104) olduğunu açıklar. Burada yaptığı açıklamalarla Klifford yaptığı şeyin bir zevk ve duygusallık olmadığını tamamen vazife aşkıyla yapıldığını belirtir. Şefik bu açıklamalardan sonra hayretler içinde kalır.

4.1.17. Ali Sami’nin Eseri: Karagöz Yatakta⁴⁸²

Ali Sami’nin Karagöz serisi olarak yayınladığı romanlarından biri *Karagöz Yatakta* adlı romanıdır. Karagöz daha önce incelenen romanda görüldüğü gibi sefahat yüzünden eşini ve çocuğunu kaybetmişti. Bu romanda hayatına devam eden Karagöz, bazen Fedon Bey bazen de Narinç olarak anılan kişiyle birlikte sefahat yuvalarına devam etmektedir. Kâğıthane’de kızlarını pazarlayan Mevhibe adlı bir kadınla tanışan Karagöz ve Narinç’in başından birtakım komik olaylar geçer. Mevhibe kocası hayattayken fuhuş işine başlamış, onun ölümünden sonra da işi ilerletmiştir. Dolayısıyla hayatının evlilik kısmı bu çalışmanın kapsamına

⁴⁸²Sami, *Karagöz Yatakta* (İstanbul: Asır Matbaası, t.y.). Burada yapılan alıntılarda eserin bu bas-kısı kullanılmıştır.

girer. Fedon Bey bu kadının kızlarından biri olan Leman’la evlenir. Evlendikten sonra ana kız eski alışkanlıklarına devam edince Fedon Bey, Mevhibe ile onun kızını öldürüp intihar eder.

Karagöz ve Fedon Bey Kâğıthane’de gördükleri Mevhibe Hanım’ı takip ederek sigara düşürme bahanesiyle onunla sohbe başlarlar. Mevhibe profesyonel bir fahişedir. Onun kocası attarlık yaparak zar zor geçinen biridir. Fıtratında ahlaksızlık olduğu için kocasının getirdiği paraları yeterli görmeyen Mevhibe özlemini duyduğu lüks hayatı fuhuştan kazandığı paralarda bulur. Mevhibe karakter olarak bozuk olduğu için “Zavallı adamın sağlığında gizli, gizli evine adam almaya başlayarak şu suretle —kendince matlup olduğu üzere— kızlarını da ahlaksızlığa alıştır[mıştır].” Kızların sefahat âleminde analarından aşağı kalır yanları yoktur. Kızlar lükse ve ziynete “müptela olduklarından pişrevlerine peyrev olmakta tereddüt” (*Karagöz Yatakta*, s.61) göstermezler. Analarından aldıkları genle onun yolundan yürürler. Babaları ise onların evlilik çağına geldiğini düşünerek karısına kızlarını evlendirmeyi tembihler. Ancak karısında “kızlarını hacle-i zifafa koymaya” (*Karagöz Yatakta*, s.62) yüz yoktur. Kocasının ölmesi üzerine Mevhibe, meydanı boş bulur ve fuhuş işini ilerleterek mahallenin baskı ve dedikodusundan kurtulmak için başka bir mahalleye taşınır.

Taşındıkları yeni mekân eski müptelaları Kürt bir zengin olan Sadık Bey tarafından bulunur. Bunun üzerine Karagöz, Leyla, Fedon ve Leman buluşmak için Dilber Nadiye’nin evini tercih ederler. Esasında çok تنها bir yerde olan ev zaptiyeler tarafından kuşatılmıştır. Buraya gelen Karagöz ve arkadaşları orada dayak yiyerek yatağa düşerler. Bir türlü Leyla ile Karagöz rahatça birleşemez. Bu arada Dilber Nadiye tanıtılır. Etyemez’de yaşayan bu kadın, kocasının ölümünden sonra fuhşa düşmek zorunda kalmıştır. Kadının çalışma hayatında aktif olarak rol almadığı Osmanlı’da evliliğin kadınlar için önemini anlatan şu ifadeler dikkate değerdir:

“İşte Nadiye de bir kocaya vararak rahat etmek fikrine düştü ise de kendini taht-ı nikâhına alacak bir kabadayı meydana çıkmadığından... Tutturduğu bu hülya-yı izdivactan vazgeçerek تنها bir mahallede bir ev tutarak ziyaretçileri kabule hazırlandı.” (*Karagöz Yatakta*, s.139).

Dilber Nadiye’nin evine giderken dayak yiyen Karagöz ve Fedon Bey yatağa düştükleri için uzun süre birbirlerini görmezler. Karagöz idarehanede işe baş-

ladığı bir gün Fedon Bey çıkagelir. Karagöz’e evlendiğini haber verir. Karagöz kırk yaşına kadar evlilik aklına gelmeyen Fedon Bey’in evlenmesine çok şaşırır. Fedon Bey Leyla’nın kardeşi fahişe Leman’la evlendiğini söyleyince Karagöz bir fahişeyle evlenen Fedon’a şaşkınlıkla bakar. Fedon evlenme hikâyesini anlatır. Leman’la bir gün yine karşılaştıklarını, Leman’ın onu eve götürdüğünü, diğer bir gün eve gidince Leman’ın ağlamış olduğunu gördüğünü, bunun üzerine meseleyi sorduğunu, Leman ağlayarak ona, “Bir erbab-ı vicdan çıkıp da beni tövbekâr ederek taht-ı nikâhına almadı.” (*Karagöz Yatakta*, s.194) dediğini, bunun üzerine kendisinin onunla sadece imam ve şahitler huzurunda evlendiğini söyler. Karagöz bu evliliğin sağlıklı olmayacağını düşünmektedir.

Karagöz evden çıkmadığı bir gün gazeteleri okurken Fedon’un kendini öldürdüğü haberini gözyaşları içinde okur. Şişli’de karısı Leman’la kaynanası Mevhibe’yi revölverle vuran Fedon, ardından intihar etmiştir. Olayın aslı Fedon’un bıraktığı kırk sayfalık nottan öğrenilir. Karısının eski hayatına devam ettiğinden şüphelenen Fedon kaynanası ile karısını takip edince onların fuhuşhanelere devam ettiklerini anlar. Notlarda “Kabahatin büyüğü validesi olacak alçakta... Asıl affolunmayacak nokta hiçbir şeye ihtiyaç olmadığı halde sırf sanatını kaybetmemek nokta-i nazarından kızını fuhşa teşvik etmesidir.” (*Karagöz Yatakta*, s.199) diyerek annenin model olma noktasında önemi vurgulanır. Karısı ve kaynanasını takip etmesini ise bir mahkeme reisinin, karar verirken olayın sübutunu gördükten sonra vicdanen rahat bir şekilde karar vermesi gibi, “Bunları cürm-i meşhut hâlinde yakaladığı zaman cezalarını tertip etmekte tereddüt” (*Karagöz Yatakta*, s.200) etmeyeceğini söyler. Karısını cürm-i meşhut hâlinde yakalayınca vicdanen rahat bir şekilde hem onu hem kaynanasını vurur. Ardından da intihar eder ve roman biter.

4.1.18. Nazmi Fuad’ın Eseri: Bedia⁴⁸³

Meşrutiyet dönemi romancılarından olan Nazmi Fuad, *Bedia* adlı romanında istemediği bir adamla evlendirilen roman kahramanının aşk serüvenini ele almıştır. Kocasını sevmeyen ama ona sadık olan Bedia, eşinin evdeki besleme ile

⁴⁸³Moralizade Nazmi Fuad, *Bedia* (İstanbul: Şems Matbaası, 1330/1914). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

seviştiğini öğrenince hastalanır ve yatağa düşer. Polisiye roman unsurlarının da süslediği birtakım maceralardan sonra Bedia sahte bir ölümle eşinden boşanarak sevdiği şair ruhlu Falih Münib Bey'le evlenir.

Bedia okumuş ve kültürlü bir kadındır ve kocasını sevmemektedir. Bu yüzden sıkıntı yaşamaktadır. Piyano çalarak içine düştüğü sıkıntılı durumu unutmaya çalışır. Bedia'nın kocası Nejat adlı biridir. Nejat'ın Falih Münip adında bir arkadaşı vardır. Falih Münip, Nejat'ın asker olmasını sağlayan adamın torunudur. Bu sebeple Falih Münip'le Nejat arasında geçmişe dair bir hukuk mevcuttur. Falih Münib hastalanır ve tebdilihava istirahati alınca Nejat'ın bulunduğu mekâna yakın bir yer olan Kolombia Oteli'ne yerleşir. Aralarındaki hukuktan dolayı Nejat, Falih Münib'i evinde misafir etmek ister ve onu evine davet eder.

Falih Münib misafir olarak geldiği evde kısa bir süre kalır. Edebiyata ve şiire meftun olan ve vaktinin çoğunu kitap okumakla geçiren Falih Münib, Nejat'ın karısı Bedia'nın ilgisini çeker. Evde Nejat'ın akrabası olan Nazire adında bir bayan daha vardır. Nazire, Bedia'nın kocası Nejat'la gizli bir aşk yaşamaktadır. Bu yüzden Nazire misafir olarak eve gelen Falih Münib'in varlığını çekemeyerek onun Bedia ile ilişkisi olduğu iftirasını ortaya atar. Bu iftiraya başta Nejat inanmaz. Çünkü "Falih o kadar masum, o kadar saf ki gözlerinin içinde sahabe-i namus" (*Bedia*, s.18) uçtuğunu düşünür.

Kendine can dostu arayan Bedia ise sırlarını anlatacak bir arkadaşına çok muhtaçtır. Bunun için de kendine dost olarak Falih Münib'i seçer. Çünkü Falih Münip kültürü ve bilgisi ile evde Bedia'yı anlayabilecek en doğru adamdır. Bir gece yarısı bahçede yalnız oturan Falih Münib'e yaklaşıp ona dertlerini anlatan Bedia onunla konuşurken kocasının gelebilme ihtimaliyle irkilmektedir. Falih Münib'e bir sırrı olduğunu ve sırrını sadece ona açıklayacağını söyler. Kendine rakip olarak gördüğü Nazire Hanım'ın onu öldürme planları yaptığını, Nazire'nin Bedia'yı ortadan kaldırarak Nejat'a sahip olacağını düşündüğünü açıklar. Bedia, Nazire Hanım'ı engelleyebilmek için Falih Münib'in yardımına muhtaç olduğunu açıklar. Bedia'nın teklifini kabul eden Falih Münib'le Bedia arasında anlaşma sağlanır.

Nazire'yi suçüstü yakalamak isteyen Bedia bir gece yarısı Nazire'ye yakın bir yerde saklanır ve Nazire'nin kendi kendine konuşmalarını dinler. Bu konuş-

mada Nazire, Bedia'yı ortadan kaldırıp Nejat'ı tam olarak elde edebileceğini itiraf etmektedir. Konuşmadan sonra Nazire, Nejat Bey'le buluşur. Ona Falih Münib'in evden gönderilmesi gerektiğini söyler. Nejat Bey buna başlarda karşı çıkarsa da sonra ikna olur. Tartışmanın ardından sarmaş dolaş olan sevgililer kendilerinden geçerler. Bedia bütün konuşulanları duymasa da kocasının kendisine ihanet ettiğini anlar. Bunun üzerine kocasından intikam almak için kendinin de ona ihanet edeceğini söyler. "Niçin Bedia da hıyanet etmeyecekti ve neden ona mukabele-i bi'l-misilde bulunmayacaktı?" (*Bedia*, s.57) diyen anlatıcı, şöyle bir açıklamada bulunur:

"Erkek uzun müddet zevcesine hıyanet edebilir, o pek müterakki addedilen heyet-i medeniyenin "prensipleri" o hain erkeği "afif" ve asalet-i ahlakiye ile mümtaz bir heykel-i içtimai farz eder, fakat bir kadın... Bir kadın... olursa... O zaman iş değişir." (*Bedia*, s.58).

Toplumsal ahlak anlayışının tenkidi olan bu satırlarda erkek yaptığında if-fetine zarar gelmeyen davranışların kadın yapınca yanlış olarak değerlendirilişi eleştirilir.

Falih Münip, Nazire'nin baskısı neticesinde evden gönderilir ve tekrar Kolombia Oteline yerleşir. Falih Münip kendine yardımcı olması için Wilhelm Baran adlı bir dedektif tutar. Wilhelm Baran, Nejat Bey'in evine yakın bir yerde ev kiralar ve onun evine gece yarısı hırsız gibi girer. Nejat'ın odasına giren Wilhelm onunla Nazire Hanım'ın sevişmelerine şahit olur. Anlatıcı Nazire ile Nejat'ın yemek masasının altından birbirlerine fantezi de yapacaklarını detaylı bir şekilde anlatır.

4.1.19. Adil Nâmi'nin Eseri: Nurhayat⁴⁸⁴

Adil Nâmi'nin kaleme aldığı *Nurhayat* romanı, Avrupa'ya gitme aşkıyla yanan bir gencin hikâyesini anlatır. Türkiye'de iken silik ve sevimsiz bir karaktere sahip olan bu genç, Avrupa'da yüz seksen derecelik bir değişime uğrayarak olumlu bir şahsiyete dönüşmüştür. Romanda Ziya'nın birbirine zıt iki kimliği karşılaştırılmıştır. İstanbul'da dul bir kadınla evlenen Ziya'nın, karısı tarafından aldatıl-

⁴⁸⁴A. Nâmi, *Nurhayat* (Dersaadet: Şems Matbaası, 1330/1914). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

ması da eserde ele alınmış, ancak bu olay derinleştirilemediği gibi, romanın ikinci bölümü ayrı bir mecraya doğru sürüklenmiştir.

Romanın girişinde, roman kahramanı Ziya'nın tasviri yapılmıştır. O, görünüşü ve hareketleriyle garip, itici ve sıra dışı bir gençtir. Okula girdiği zaman bütün sınıf tarafından yadırganmıştır. Ziya yağcı, Makyavelist ve ukala bir tip (*Nurhayat*, s.4) olarak çizilmiştir. Ziya'nın en büyük arzusu Avrupa'ya gitmektir. Okulu bitirip devlet görevlendirmesiyle Fransa'ya gitme hevesindedir. Ancak bilgi ve görgü noktasında yetersizdir. Buna rağmen devletin önemli mevkilerinden bulunduğu torpil sayesinde Avrupa'ya gönderen müesseseye tarafından kabul edilmiş, yetersiz olduğu halde Fransa'ya gitmişse de onu çok iyi tanıyanlar hemen müesseseye şikâyet dilekçeleri yağdırmış, bu dilekçeler üzerine tekrar geri çağırılmıştır.

Ziya'nın annesi oğluna durup dinlenmeksizin kız araştırmaktadır. Göztepe'de Nurhayat adında dul bir kadın bulmuştur. Nurhayat daha önce bir paşa ile evlenmiş, onun kocası olan Paşa "hürriyet senesi" (*Nurhayat*, s.24) öldürülmüştür. Bu kadın evleneceği erkeğin zengin veya okumuş olmasına önem vermez. Tek arzusu kocasının genç ve yakışıklı olmasıdır. Ziya onun aradığı iki özelliğe de sahip olduğu gibi, Nurhayat da zengin olduğundan Ziya için büyük bir fırsattır. Evlendikten sonra Ziya'nın yaşam tarzında ciddi anlamda bir değişim başlar. Bu değişim, şeklinden kıyafetlerine kadar bütün hayatını kapsar. Ziya'nın karısı, "Nurhayat bizim Osmanlı hanımlarından büsbütün başka bir tabiata malikti[r]. Serbest, şuh, ömrünü tamamıyla eğlence içinde geçindirmek taraftarı[dır]." (*Nurhayat*, s.28-29). Nurhayat, eşiyle bira içip mesire yerlerini gezmekten büyük bir haz almaktadır. Onların evlilikleri her iki taraf için de bir nimet olmuştur.

Evlendikten üç ay sonra Ziya'nın annesi ölür. Annesinin ölümünden sonra kendisine birkaç parça mal kalır. O, bunları satarak paraya çevirir. Maksudı bu parayla hayalini kurduğu Fransa'ya gidip orada yaşamaktır. Karısına durumu açan Ziya, ondan zor da olsa Fransa'ya gitmek için izin alır. Onun gitmesi karısının da işine gelmektedir. Çünkü "Ziya'nın gaybûbetinden az çok istifadesi olacak, beyi Avrupa'da gezip eğlendiği esnada o da burada sıkılmayacak[tır]." (*Nurhayat*, s.34). Denilerek Nurhayat'ın kendine eğlencelik adam bulacağı belirtilmiştir. Bu durum Ziya'nın hiç umurunda değildir. Onun için Avrupa'ya gitmek namusundan çok daha önemlidir.

Ziya'nın Avrupa'ya gidecek olmasından Nurhayat da Ziya da memnundur. Hatta onlar vedalaşırken bile zoraki ağlarlar. Nurhayat, Ziya'nın Paris'e gidişinden sonra kendine yeni bir eğlence aramaya başlar. Bu arada anlatıcı Nurhayat'ın Ziya'yla evlenmesinin asıl sebebini açıklar.

“Tercüme-i hâli hakkında az, manidar malumat vermiş olduğumuz Nurhayat Hanım malik olduğu servet-i azimeye müsteniden üstünü başını düzeltip de hakikaten şık bir hâle koyduktan sonra bizim de yakışıklılığını itirafa mecbur olduğumuz Ziya gibi bir gençle üç dört ay beraber bulunmasını eskiden beraber yaşadığı paşalara bilhassa onlara nispeten hayli zaman bu hâli imtidat ettirmeyi son defa olarak Avrupa'ya gitmesi için verdiği iki bin lira ile beraber her ne kadar tuzluya oturuyorsa da çok bulmuyor.” (*Nurhayat*, s.38).

Uzun ve çapraşık cümlelerle yapılan bu açıklamalarla anlatıcı, Nurhayat'ın aslında Ziya ile paşalara nispet yapmak için evlendiğini belirtmiş olur. Ancak roman içinde olay tertibi noktasında bu olaya dair bir kurgu yapılamamıştır. Nurhayat'ın hovardalığı sadece sezdirme ve yukarıdaki gibi açıklamalarla gösterilmeye çalışılmıştır.

4.1.20. İzzet Melih'in Eseri: Sermed

İzzet Melih'in *Sermed* romanında kocası tarafından aldatılan bir kadın anlatılmıştır. Neyyire ile Sermed birlikte oldukları zaman sevişmektedirler. Bir gün Neyyire, Sermed'e eski aşkını unutamadığını, Sermed'i kardeş gibi sevdiğini söyler. Sermed bu açıklama karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşar ve Neyyire'den ayrılır. Sermed Paris, Viyana ve Napoli'ye geziler yapar. Kafasını dağıtmak için özellikle Paris'in gece hayatına ve kumara dadanır. Ama bir türlü Neyyire'yi unutamaz.

Sermed, Neyyire'nin sevdiği adamla evlendiğini duyar. O da sevmediği hâlde başka bir kızla evlenir ve ondan bir oğlu olur. Yedi sene Neyyire'yi görmez. Yedi senenin sonunda Neyyire ona buluşma talep eden bir mektup yazar. Buluştukları zaman Neyyire solgun ve hastalıklıdır. Sevdiği adamın babasının zoruyla Neyyire'yle evlendiğini, evlendikten sonra hayatının cehenneme döndüğünü, kocasının, onun “esirane sadakatine âdilik ve çapkınlıkla mukabele” (*Sermed*, s.115) ettiğini, defalarca kaçmak istediğini ama başaramadığını anlattıktan sonra kocasının onu gözünün önünde başka kadınlarla aldattığını, bu yetmiyormuş gibi bir de

üstüne evlendiğini açıklar. “Gözümün önünde en âdi kadınlarla beni aldatmış olan kocam, bu defa da benim üstüme evlendi ve iki aydır eve gelmiyor. Yarın, öbür gün beni bırakacak... Eğer bunu yapmaya vakti kalırsa!” (*Sermed*, s.116) diyerek sevdiği adam tarafından ihanete uğrayışına öksürükler eşliğinde hayıflanır.

Neyyire, *Sermed*’den merhamet isteyerek ölmek arzusunda olduğunu belirtir. *Sermed*, Neyyire’ye ondan sonra kimseyi sevedemediğini söyler. Neyyire ona, sevedemediği bir kadınla evlenmesinin doğru olmadığını, karısının onu aşkla severken karşılık göremeyişini “müthiş bir azap” (*Sermed*, s.117) olarak niteler. Çünkü kendisi sevdiği bir adamla zorla da olsa evlenmiş ama ondan karşılık görememiştir. Neyyire ayrılırken *Sermed*’den onu kardeş gibi öpmesini ister. Ayrıldıktan kısa bir süre sonra Neyyire’nin ölüm haberi gelir.

Sermed bu olay üzerine felsefi düşüncelere dalarak insanlığın denaetlerini, riyakârlıklarını, şehvet hırsını ve para aşkını eleştirir. Sonra kendi kendine “Sen de geçici âdi zevkler için karını aldatmadın mı? Ona muttasıl yalan söylemedin mi?” (*Sermed*, s.124) diyerek kendinin de eleştirdiği insanlar gibi olduğunu belirtir. Evlendiği kadına sevgisiz yaklaşmanın ve ona yıpranmış bir vücut vermenin de “ayrı bir haksızlık, hafi ve sakın bir fecia-i hissiye...” (*Sermed*, s.110) olduğunu söyleyerek aşksız evlenmenin feci bir şey olduğunu iddia eder.

4.1.21. Hakkı Senih’in Eseri: Hadiye Boşandıktan Sonra⁴⁸⁵

Hakkı Senih baba rızası olmadan evlenmenin sakıncalarına değindiği *Hadiye Boşandıktan Sonra* adlı eserinde aldatma olayı vardır. Tam anlamıyla olay tertibinin becerilemediği eserde vakalar genellikle Hadiye’nin iç monoloğu olarak okuyucuya gösterilir. Bu konuşmalarda Hadiye geçmiş günlere dair pişmanlıklarını ifade eder. Eser bir boşanma sahnesi ile başlar. Hadiye ile Rüştü imam ve iki şahit huzurunda boşanırlar. Bu sahnede boşanmanın gerekçesi olarak alafranga ve hovarda Şakir’in Hadiye ile ilişkisi ve onun etajerde duran resmi gösterilir.

Hadiye’nin annesi Pakize aşüftedir. Babası bilinmeyen Hadiye romanda “piç” olarak tanımlanır. Şakir adlı zengin bir züppeye annesinin meylinin de oldu-

⁴⁸⁵Hakkı Senih, *Hadiye Boşandıktan Sonra* (İstanbul: Osmanlı Meziyet-i İktisadiye Matbaası, 1330/1914). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

ğu, onu bekleyiş hâlinde olan Pakize'nin kızına söylediği “Şakir buraya senin için mi geliyor” (*Hadiye Boşandıktan Sonra*, s.14) sözüyle açıklanır. Ortada hem anneyi hem de kızını idare eden bir hovarda vardır ve Hadiye aslında bu adamdan tıpkı annesinden hoşlanmadığı gibi nefret etmektedir. Annesine “alçak sefile” (*Hadiye Boşandıktan Sonra*, s.16) diyerek bu nefretini gösterir.

Dul ve yalnız kalmış Hadiye iç monolog şeklinde kendi hayatını ve kocasını aldatışını düşünür. Annesinin aşüfteliklerini, onun yanında başka erkeklerle sevişmelerini, ona karşı annesinin sevgisizliğini, küçük yaşlarda onu öpen gençleri, bütün bunlara rağmen kendisinin tıpkı *Aşk-ı Memnu*'daki Firdevs Hanım'ın kızı Bihter gibi, annesine benzemeyeceğini, evlenene kadar namusunu muhafaza edeceğini anlatır. Ancak evlendikten kısa bir süre sonra “Evet zevcine hıyanet ederek kadınlığını yeni bir aşkın tesir-i sâhirânesi altında Şakir'e teslim” edişini hayıflanarak belirtir. Bu ihanete sebep olarak da “para ve zinet” aşkını gösterir. Fakir bir genç olan Rüştü'nün ona aşktan başka bir şey veremeyişinin bu ihanetin asıl gerekçesi olduğunu söyler. Onu tanıyanların, “Hadiye de annesine çekti... Artık bitti, ilk adımlı attı.” (*Hadiye Boşandıktan Sonra*, s.18) dediklerini duyar ve kendi kendine para ve süsün oyuncağı olduğunu ifade eder. Şakir'in onunla evlenme fikrinde olmadığını da görür. Ona, içinden, evinin hanımı iken onu süslü arabalarla aldırıldığını, mesire yerlerine alıştırdığını, para vererek israf alışkanlığı kazandırdığını hayıflanarak söylemek ister ama söyleyemez.

Bir gün annesi ile mesire yerinde gezen Hadiye, Şakir'in evlendiğini öğrenir. Onu görünce koşarak Şakir'in arabasına saldırır ve karısının yanında Şakir'i hırpalar. Sonra da şu sözleri söyler:

“—Deli miyim?.. Vaatlerinle, ziynetlerinle saadetini tahrip ettiğin ve bugün fahişe anamın refakat-i fuş ve rezaletine terk ederek sükût ettirdiğin kadını tanımıyorsun alçak! Ben, seni aldattım... Saadeti senin servetinde asaletinde aramıştım... Şimdi öğren!.. İşte hakikat bu hepsi yalan.” (*Hadiye Boşandıktan Sonra*, s.34).

Kocasından boşanan Hadiye aldatanın Şakir değil kendisi olduğunu “Ben seni aldattım” sözüyle ifade ederek onunla parası için birlikte olduğunu da açıkça beyan eder. Bu ifadelerle “Vaatlerinle, ziynetlerinle saadetini tahrip ettiğin ve bugün fahişe anamın refakat-i fuş ve rezaletine terk ederek sükût ettirdiğin kadın” ifadesi çelişir. Hem kendinin aldatılıp kötü yola düştüğünü hem de bunu para için yaptığını belirtir. Bu sözleri söyledikten sonra anlatıcı onun Şakir'i kıskan-

dırmak için her bulduğu gençle sevişmeye başladığını bildirir. Kocasını aldatarak zengin bir hovarda ile evlenmek isteyen Hadiye, seks oyuncağı olduğu Şakir tarafından da aldatıldığı için ortada kalır. O da kirlenmiş bir kadın olarak fahişe olur.

4.1.22. Kııımlı Sûdi Süleymanof'un Eseri: Damat Beyim!!!⁴⁸⁶

Sûdi Süleymanof *Damat Beyim!!!* adlı eserinde eşini aldattığı için kendini cezalandırmak isteyen ve bunun için askere yazılan bir bireyi anlatır. Afif Bey okul olmayan küçük bir köyde doğmuş biridir. Gençlik çağına gelince köyün muhtarı, Afif Bey'in babasına onu okuması için İstanbul'a göndermesini tavsiye eder ve oğlunun eğitimi için İstibdat paşalarından Hasan Bey'e rica etmesini söyler. Afif Bey bu vesile ile İstanbul'a gelip okuduktan sonra hızlı bir şekilde yükselerek devlet memuru olur. Ancak kısa bir süre sonra 10 Temmuz devrimi gerçekleşir. Temmuz devriminden sonra ondan, yanında kaldığı paşadan ayrılması istenir. O da evini değiştirerek kendini yeni idareye yakın hâle getirir.

Afif Bey standart bir hayata sahip olan dindar, namazını düzenli kılan ve iktisatlı bir gençtir. Bu sebeple sefahat hayatı yok denecek seviyededir. Arkadaşı Firûzan Bey ona bu konuda sürekli yardımcı olmak ister. Onun ilk yardımı Afif Bey'in evlendirilmesi hususundadır. Görücü bir kadın vasıtasıyla on beş yaşında kitap okuma meraklısı bir genç kız bulunur. Kıza fotoğrafı gösterilen Afif Bey kabul edilir ve düğün yapılır. Afif Bey iç güveyisi olarak kızın evine yerleşir. Karısı o derece okuma meraklısıdır ki Tefvik Fikret'in *Rübâb-ı Şikestesini*, *Kır Menekşeleri* adlı eseri bitirince eşinden kendine yeni eser bulmasını ister. Afif Bey'in kitaplarla arası iyi olmadığı için karısının zevkine iştirak edemez. Eşi ise romanlarıyla çok mutludur.

Bir buçuk yıl işten eve, evden işe gidip gelen Afif Bey standart hayatından dolayı hiç de şikâyetçi değildir. Eserde Afif Bey'in eşiyle yaşadığı hiçbir olay anlatılmamıştır. Bu sebeple eşinin Afif Bey'e karşı duygusu ile onun eşine karşı duygusu hakkında eserde hiçbir bilgi yoktur. Afif Bey'in standart düzeni eski dostu Firûzan Bey'e tekrar rastlayınca sarsılır. Bir gün Firûzan Bey yolda onu görün-

⁴⁸⁶Süleyman Sûdi, *Damat Beyim!!!*. (İstanbul: Kader Matbaası, 1334/1918). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

ce Afif Bey'i Bumanti Bahçesi'ne götürür. Orada birlikte bira içerler. Dindar bir birey olarak tanımlanan Afif Bey'in bira içmesinin nedenini anlatıcı kaynanasının diş ağrısı için içtiği konyağın tadını almasına ve bunda mahzur görmemesine bağlar. Dindar bir tip olan Afif Bey bu nedenle bira içmede herhangi bir sakınca görmez. Bumanti Bahçesi'nde bir süre kalan arkadaşlar oradan Tepebaşı lokantasına geçerler. Firûzan arkadaşına İsviçreli bir arkadaşının evine gideceklerini söyler.

Charles Paul de Kock romanları okumuş olan Afif Bey'in bu evlerde neler olabileceğini tahmin etmesine rağmen içkinin verdiği sermesti ile arkadaşına eşlik ettiği görülür. Onları kapıda Madam Filo namında evin işletmecisi kadın karşılar. Evde Madam Denis adlı bir kadınla tanıştırılan Afif Bey'in aklına "leyle-i zifafi" (*Damat Beyim!!!*, s.29) gelir. Tecrübeli bir fahişe olan Denis kendisine karşı umursamaz ve çekingen duran Afif Bey'i nasıl konuşturacağını bildiği için onu hemen etkiler. Afif Bey'in aklında yine "Bir elinde Edebiyat-ı Cedide kitabı diğer elinde mendil ağlayan yalnız şiir için ağlayan, refikası" (*Damat Beyim!!!*, s.31) gelir. Ancak içkinin refakatinde iyice sermest olan Afif Bey iradesine hükmedememektedir. Denis'le üst kata yani onun yatak odasına çıkarlar. Kadın ona piyano çalarken kendinden geçen Afif Bey kadınla sarmaş dolaş olur. Seviştikten sonra kapı çalınır. Evdekilerin baloya gidecekleri söylenir. Denis ve Afif Bey de baloya katılacaktır.

Afif Bey'le Denis önce tiyatroya ardından da baloya giderler. Baloda zaman zaman aklına eşi gelen Afif Bey, insanların çılgınca eğlenmeleri karşısında şaşkına dönerek kendinden geçer. Böyle mekânlara "Şimdiye kadar gelmediğine pek teessüf" (*Damat Beyim!!!*, s.36) eder. Afif Bey baloda yalnız başına otururken yanına maskeli bir kadın gelir. Kadının Denis olduğunu sanan Afif Bey, ona sıkıldığını ve oradan gitmek istediğini söyleyince maskeli onu bir eve götürür. Maskesini çıkarınca onun bir erkek olduğu anlaşılır. Afif Bey'in etrafını dört beş kadın sarar, ona sarılıp erotik hikâyeler anlatırlar. İffeti için endişelenen Afif Bey bu manzara karşısında "İffet yangını müntafi olur." (*Damat Beyim!!!*, s.40). Onu sarhoş eden ve onunla sevişen kadınlar gece yarısı sızan Afif Bey'i soyarlar. Cebinde ne varsa alıp onu kapıya bırakırlar.

Bu arada karısı onu beklerken dört kitap bitirmiştir. Kocasının eve geç kalmasını başka bir sebebe bağlayan kadın onun kendine asla ihanet etmeyeceğini

düşünür. Afif Bey’i evin önünde baygın bir şekilde bulurlar. Kaynanası bu manzara karşısında evi terk etmesi için ona bir tezkere yazar. Kendine geldikten sonra tezkereyi okuyan Afif Bey kaynanasına yalvarırsa da olumlu bir sonuç elde edemez. Bunun üzerine parklarda bahçelerde deliler gibi gezer. Sığınacak bir yer bulamayınca intihar etmeye karar verir ve eşine şöyle bir pusula yazar:

“Muhibbe-i vefa-şîârım

Allah’a emanet olunuz. Ölmeye azm eden zevceniz hiç olmazsa son bir vazife-i vatanîye ifa ederek terk-i hayat edecektir. Cevap istemem zira nedamet belki sizi yahut beni me’yus edecektir. Yalnız muhtaç-ı duanız. Sağ olunuz!

Trablusgarb Mücahidinine İltihak Eden Zevceniz Afif.” (*Damat Beyim!!!*, s.47).

Eşini aldatan Afif Bey, *Kiralık Konak* romanının Hakkı Celis’i gibi ölmek için cepheye yazılır. Böylece boşu boşuna ölecekken vatan için bir nebze fayda sağlayarak ve günahlarına tövbe ederek ölme arzusundadır.

4.1.23. Ahmet Reşat’ın Eserleri

4.1.23.1. Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer

Ahmet Reşat, *Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer* romanında iffetli dul bir kadının alafrağa bir şık tarafından nasıl yoldan çıkarılıp kötü yola düşürüldüğünü anlatır. Romanda evliliğin anlamını bilmeden genç yaşta evlendirilen bireylerin eşlerinden bıkip sefahat âlemine dalmalarına ve ailelerinin dağılmasına da değinilmiştir. Eserde İstanbul’un sefahat merkezleri teker teker adlarıyla anılarak bireylerin sefahat adresleri de gösterilmiştir.

Evli olmayan bireyler olarak Raşit ve Melahat tipi üzerinden yürütülen romanda evlilikle ilgili açıklamalara ve örneklemelere yer veren anlatıcı geleneksel evlilik kurallarını eleştiren açıklamalarda bulunur. Bu açıklamalar şu şekilde yapılır: On dokuz yaşına giren bir erkek evlada sahip olan ailede, evin büyük annesi çocuğun hemen baş göz edilmesini tavsiye eder. Bunun üzerine ebeveyn oğullarını evlendirmek için kız aramaya başlar. Bir ay zarfında kız bulunup hemen düğün yapılır. Cicim aylarından sonra delikanlı yolda bir arkadaşına denk gelir. Arkadaşı onu Beyoğlu’na götürür. Gencin “Ben müteehhilim.” (*Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer*, s.20) cevabına karşılık arkadaş evlenmek demek esir olmak demek değildir, diye bir açıklama yapar. Beyoğlu’na

gelen genç bütün kurallardan ve yasaklardan kurtulmanın verdiği bir rahatlama ile kendini hafiflemiş hisseder. Tokatlıyan'a sonra Lüksemburg'a geçilip biralar içilir. Sonra tecrübeli arkadaşı iyice sarhoş olan arkadaşına güzel Fransız kızları olduğundan bahsederek bunları piliç olarak tanımlar. Damat, "Her gün bizimkiyle yaşamaya mecbur değilim ya adam sen de esir miyim birader?" (*Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer*, s.21) diye düşünür. Evliliğin ilk yıllarında statik bir hayat sürdürdüğü için evlilikten bıktığından bahseder. Sonra Armanti Sokağı'ndaki Gardenbar'a gidilir. Oradaki kızlara nasıl davranılması gerektiğini yanındaki arkadaşı damada şu cümle ile anlatır: "Mirasyedilik göstermeli ki karılar bize ısınsın." (*Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer*, s.23). Çünkü mirasyedi tipi para harcamaktan çekinmeyen bir tiptir. Sonra adı Matmazel Rozete olan bir fahişe gelir ve bir gecelik başlayan aşk her geceye yayılır. Bu durumu özetledikten sonra anlatıcı şöyle bir açıklama yapar: "İşte on dokuzunda evlenmenin bil'âhire intaç eyleyeceği hâl bundan ibarettir. Sonra artık ne o hayat-ı aileden ne de saadet-i zevciyeden bir eser kalmaz. Çünkü bey her akşam oradadır..." (*Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer*, s.24). Beyoğlu'nun gece âlemlerine dadanan özellikle genç yaşta evlenen erkekler geleceği düşünemedikleri için kendilerine bir metres bulurlar. Bir fahişenin arkasına takılıp bütün zamanlarını ona hasrederek ailelerini ihmal ederler. Bunun neticesi de genellikle boşanma veya cinayet olur.

Hovarda, şık, alafranga bir gencin sırf şehvetini tatmin için seviştiği dul bir kadını arkadaşlarına ilan etmesi üzerine kadının fahişe oluşu üzerine kurgulanan eserde anlatıcının evli bir erkeğin nasıl yoldan çıktığına dair örneklendirmeleri vardır. Arkadaş etkisiyle yeni evlendiği karısını aldatan erkek tipini aynı dönemde yazılan birçok romanda görmek mümkündür. Anlatıcının yaptığı örneklendirme Meşrutiyet dönemi sefahat âleminin ve mekânlarının nasıl bir yaşantıya sahip olduğunu gösterir. Osmanlı erkeklerinin büyük bir çoğunluğu olmasa da özellikle yanlış Batılılaşma ile yozlaşmaya uğrayan azınlığın yaşadığı hayat romanda göz önüne serilmiştir.

4.1.23.2. Yakıcı Kadın⁴⁸⁷

Ahmet Reşat İstanbul'un eğlence mekânlarını ve sefahate düşen hayatlarını eserlerinde anlatmaya çalışan bir romancıdır. O, romanlarında yer yer erotik tasvirlerle yatak odası maceralarını anlatmayı âdet edinmiştir. *Yakıcı Kadın* romanında da bu âdetine devam etmektedir. Zengin bir paşa ile evli olan bir kadının genç erkeklere düşkün oluşu sebebiyle fuuşa yuvarlanması, yuvarlanırken “Yakıcı Cemiyeti” denilen bir fuuş sektörü kuruşu, bu sektörle genç kızları iğfal ettiriş, kocasını aldattığı bir erkekle evleniş, ikinci evlendiği erkeği de defalarca aldatış ve tüm bunları yaparken ahlaksızlığı ile ilgili hiçbir olumsuz düşünceye sahip olmayış eleştirel bir tarzda anlatılmıştır.

Romancı romanın girişine “Fenerbahçesi Piyasa” başlığını koymuştur. Bu başlık altında Meşrutiyet Dönemi sonlarında Osmanlı sosyal hayatında Fenerbahçe sahilinde gerçekleşen gayrimeşru kadın erkek görüşmelerini anlatır ve şu açıklamalarda bulunur:

“Eğer o zaman Fenerbahçesinde bir hakk-ı tahakkümüm olsa idi. Sahil için para alırdım. Zira yukarıdan görülemeyecek derecede kuytu olan bu yerlerde böyle nice bin randevular verildiği gibi neler de olur! O kumlar âşık ve âşıkalar için en yumuşak yataklardan yumuşaktır! O büyük kayalar ise en güzel yastıklardan daha latif ve istimali salihdir.” (*Yakıcı Kadın*, s.15).

Bu açıklamayı yaptıktan sonra İstibdat döneminde kimsenin bu sahile gelemediğini, İstibdadın son dönemlerinde ise hürriyet esintileri zamanında insanların sahile akın etmeye başladığını, sahilin özellikle kız ve erkeklerin buluşma yeri olduğunu ifade eder. Sahili parayla kiralama fikrinin arkasında ise orada gayrimeşru ilişkiye giren kişilerin sayısının fazla oluşu etkilidir. Anlatıcı böyle bir örnekle İstanbul'da ahlaksızlığın ve gayrimeşru ilişkilerin arttığını göstermek istemektedir. Kuşkusuz bu tavır ilk romancıların Osmanlı kadınına karşı gösterdiği hassasiyetle uyuşmayan bir bakış açısıdır.

Romanın girişinde Fenerbahçe sahillerinde genç bir erkek siyahlı bir kadını takip etmektedir. Arabaya yaklaşan Müştak adlı genç Sahire adlı bayana “İnsafsız” (*Yakıcı Kadın*, s.19) diye seslenerek onunla diyaloga girme teşebbüsünde

⁴⁸⁷Ahmet Reşat, *Yakıcı Kadın* (İstanbul: Keteon Bedrosyan Matbaası, 1329/1913). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

bulunur ve bunda da başarılı olur. Daha önce iletişimleri olmayan kadın ve erkek hiçbir ön hazırlık yapmadan kolay bir şekilde buluşur ve konuşurlar. Birlikte sahilde yürüdükten sonra Sahire, Müştak'tan kendisine duyguları konusunda mektup yazmasını isteyerek oradan ayrılır.

Müştak, kadını getiren arabacı Bekir Ağa'yı sorgulayarak kadın hakkında bilgi alır. Kadın eski bir vali olan Hilmi Bey'in karısıdır. Ana babasını kaybettikten sonra Hilmi Bey onu besleme olarak yanına almış, ilk karısı öldükten sonra onu kendine nikâhlamıştır. Romanda ölüm döşeğindeyken Hilmi Bey'in karısına zaman zaman kızım diye hitap ettiği de görülür. Hatta karısına son dönemlerde koca olamayışını yani iktidarsızlığını 'kızım' diyerek gösterir. Müştak, arabacı Bekir Ağa'dan aldığı bilgiyle kadının evli oluşuna çok şaşırırsa da onunla birlikte olma isteğinden vazgeçmez. Bekir Ağa'ya kadının kocasından başka dostu olup olmadığını çok normal bir şeymiş gibi sorar. Bekir Ağa kadının herhangi bir dostu olmadığını, kocasının da hasta olduğunu söyler. Kocasını, karısından yaşça büyük olduğu için onun gezdiği yerlere onunla birlikte gitmemektedir. Mehmet Ağa karısını yalnız dışarı gönderen bu adama kızmaktadır. Kendisinin böyle bir karısı olsa asla onu yalnız dışarı çıkarmayacağını da cümlelerine ekler. Ayrıca Müştak'a kocası olan bir kadınla kavuşmalarının zor olduğunu da söyler. Bir arabacı olan Bekir Ağa tipi esasında eğitimi yarım kalan bir tiptir ve konuşmalarıyla bilgili olduğunu göstermektedir. Romanın ilerleyen bölümlerinde karısının Müştak Bey'i aldattığı haberini ona götüren Bekir Ağa'nın sayfalar süren ahlak, namus, iffet ve İstanbul kadınları hakkında fikirler ortaya koyduğu, sıradan bir insan olmasına karşılık hayatı iyi okuduğu anlatılmıştır. O, bilge halk tipinin örneğidir.

Bir sonraki akşam buluşan Müştak ve Sahire birlikte sahilde gezerken Müştak, Sahire'ye edebi aşk cümleleri kurarak ilanıaşk eder. Kadın bu hisli cümleleri heyecansız bir şekilde dinler. Daha sonra Müştak'ı yanına oturtarak onunla olacağını ama ona sabırlı olması gerektiğini bildirir. Mektubu alıp eve dönen Sahire "güya kendini bir cinayetten avdet ediyor zannediyordu." (*Yakıcı Kadın*, s.45) cümlesiyle ileride gerçekleşecek ihanet sarmalı ifade edilmiş olur. Mektubu okuduktan sonra gencin kıskanç olduğunu düşünen Sahire, Müştak gibi bir kocası olması halinde mesire yerlerinde, ki burada Fenerbahçe'dir, rahat rahat gezemeyeceğini düşünür. Müştak'ın mektupta kullandığı bir ifade Sahire'nin dikkatini

çeker. Bu ifade “Sevdiğim bir kız olsa idi bu derece me’yus ve na-ümit olmazdım.” (*Yakıcı Kadın*, s.62) ifadesidir. Sahire bu yorumun doğru olmadığını yaptığı iç konuşma ile anlatır. Ona göre genç kızların iki endişesi vardır. Bunlar “Hedm-i bekâret, hetk-i namus[tur.]”⁴⁸⁸ (*Yakıcı Kadın*, s.55), bunun yanında genç kızlar için ana, baba ve ağabey kontrolü de işin cabasıdır. Sahire evli bir kadın olarak bir âşığının kendine ulaşmasının zor olmayacağını düşünür. Çünkü her şeyden önce evli kadının bekâret endişesi yoktur. Sadece adının böyle bir ilişki sebebiyle kötüye çıkma ihtimali vardır. Hevesatı uğruna gayrimeşru bir ilişkiye giren bir kadının, sırrının gizli kalma ihtimali her zaman mümkündür ve bekâr kızlara oranla bu gizlilik daha kolaydır. Çünkü kadınlar için evlilik bir zırhtır. Her kadının sevmek sevilmek isteyeceğini düşünen Sahire, başka birini seven evli bir kadının kocası olsa da yapmak istediği şeyi yapacağını, kocasında bulamadığı aşkı ve zevki başka bir adamda bulmak için her türlü fedakârlığı göstereceğini, dolayısıyla namusu hakkında çıkacak şayialara göğüs gereceğini ifade eder. Kocasının yaşlı olmasından dolayı onda bulamadığı zevki “şimdiye kadar mütehassiri olduğu ezvâk-ı hayatı bu gençten iktisab” (*Yakıcı Kadın*, s.57) edebileceğini düşünerek açıklama getirir. Bu iç konuşma Sahire’nin karakterini ve ondaki Bovarist eğilimi verme adına yapılmış suni bir diyalogdur.

Bir sonraki buluşmalarında neden genç bir kız istediğini soran Sahire’ye Müştak, genç kız olsa ona hemen evlilik teklifi yapmak zorunda kalacağını söyler. Bunun üzerine Sahire ona, “Saadet yalnız izdivaçta mıdır? (...) İzdivaçsız mesut olunamaz mı? (...) Sevdiğinizin bir kız olmasını mı istiyorsunuz?” (*Yakıcı Kadın*, s.64) şeklinde sorular sorar. Bu sorulara Müştak, Sahire’yle bir araya gelişine engel olarak onun evli oluşunu yani Sahire’nin kocasını gördüğünü söyler. Sahire, Müştak’ın bu açıklamasına, elindeki servete kocası sayesinde ulaştığını, eğer ondan ayrılırsa elinde sadece bin lira nikâh parası kalacağını söyleyerek parasız aşkın “mûcib-i nedamet” olacağını, yaşadığı lüks hayattan vazgeçmesinin mümkün olmadığını, “hem zevcimin servetine varis olmak hem de mesut olabilmek için” (*Yakıcı Kadın*, s.67) kocasını ortadan kaldıracabileceğini söyler. Sahire, bunun alçaklık olacağını ifade eden Müştak’a aralarındaki saadet engelini ancak bu şekilde

⁴⁸⁸“Bekâretin bozulması ve namusun ortadan kalkması” anlamına gelir.

ortadan kaldırabileceğini erotizmin refakatinde beyan eder. Bu cümlelerin ardından çırılçıplak soyunarak Müştak'ın karşısına geçer. Onu kollarına alan Sahire çıplak hâlde Müştak'ı sevişmek için yalvarır. Burada Sahire'nin erotizme ve yer yer pornografiğe yaklaşan sırnaşıklıkları kocasını öldürme fikrine Müştak'ı ortak etmek ve onu ikna etmek içindir. Ahmet Reşat'ın *Melahat* adlı romanında da sevdiği kadına sevişmek için yalvaran tipe rastlanmaktadır. Bu noktada Müştak'ın muvazenesini kaybederek yaptığı konuşmalar verilir. Karşısında gördüğü çıplak vücudu Venüs'e benzeten Müştak kendinden geçer ve Sahire'nin söylediği her şeyi onaylar. Bunların içinde Sahire'nin kocasını öldürme fikri de vardır. Venüs güzelliğin timsali olduğu kadar iffetsizliğin timsalidir. Nitekim Ahmet Mithat Efendi *Taaffüf* adlı romanında kocasına karşı sadakat kayması olan kadının Venüs etkisine girdiğini ifade etmişti. *Yakıcı Kadın* romanında Sahire yaptığı ahlaksızlıklarla Venüs'ü fersah fersah geride bırakmıştır.

Kocasını ortadan kaldırmak isteyen Sahire, Müştak'la her akşam gizlice kendi yatak odasında buluşup sevişmektedir. Kocasını ise kendi odasında hastalığıyla başbaşadır. Esasında Sahire'nin kocasının hastalığı çok ciddi bir hastalık değildir. Beş yıldır ailenin doktorluğunu yapan kişiyi yanına çağırarak Sahire ondan kocasını zehirleyerek öldürmesini ister. Doktor böyle bir teklife şaşırarak bunu kabul etmeyince Sahire ona para teklif eder. Doktor ondan para istemediğini, ancak onunla sevişirse bu teklifi kabul edebileceğini bildirir. Sahire doktordan kocasını zehirleyebileceğine dair kesin söz aldıktan sonra onu yatak odasına götürüp konyuna girer. Doktor, Hilmi Bey'i her gün yavaş yavaş zehirler. Bir gün Sahire ile Müştak sevişirken evin hizmetçisi Janet gelip Hilmi Bey'in ölmek üzere olduğunu ve karısını çağırdığını söyler. Kocasını, karısına büyük bir miras bırakarak ondan helallik ister ve ölür. Anlatıcı kocasını ölen Sahire'nin ne yaptığını ise "Aşağıda doktorlar mevtayı, yukarıda Müştak Sahire'yi konsulte ediyorlardı." (*Yakıcı Kadın*, s.104) diye ironik bir şekilde açıklar.

Hilmi Bey öldükten sonra Müştak'la evlenen Sahire üç ay onunla mutlu geçinir. İkinci ayın sonunda Sahire, Müştak'tan bıkmaya başlar. Bovary etkisinin en başat faktörü sıkıntı ve bıkkınlıktır. Bıkkınlıktan kurtulmak isteyen Sahire kendine yeni bir heyecan bulmak arzusundadır. Bu sebeple eski hovarda yaşamına dönen Sahire sadece Fenerbahçe'ye değil, İstanbul'un bütün eğlence mekânlarına

ve fuhuşhanelerine girer çıkar. Beyoğlu'ndaki randevu evlerine giderek oradaki zevkleri de tatmak ister. Sahire kocasına bir akşam eve gelmeyeceğini söyleyerek evden çıkar. Karısını rüyasında başka bir erkekle gören Müştak onu takip eder. Ama karısının girdiği konağın bir arkadaş konağı olduğunu sanarak geri döner. Hâlbuki bu konak bir fuhuşhanedir. Burada anlatıcı Sahire gibi kadınlara lanetler eder. Mahallede duyulan şayiaların bir aileyi nasıl dağıttığını anlatır.

Sahire eve döndüğü zaman kocasının kendine imalı bir şekilde aldatılmadan bahsetmesine büyük bir tepki verir. Eşine sadık bir kadın tonunda feveranlar eşliğinde bir konuşma yaparak kocasını çok sevdiğini ama onun bunu anlamadığını söyler. Gözyaşlarıyla da desteklenen bu sitemler yumuşak bir genç olan Müştak'ı etkiler ve bunun üzerine Müştak karısından defalarca özür diler. Anlatıcı, Sahire'nin asıl amacının, zevkine bakarken kocasını bir zırh olarak kullanması olduğunu açıklar. Çünkü evli bir kadına başka erkeklerin veya kadınların müdahale etme ihtimali bekârlara oranla daha azdır. Kocalı bir kadının fuhuş yolunda önu daha açıktır. Bu sebeple kocası karısını şeytanca hilelerinden ve sadakatsizliğinden haberdar olmayacaktır. Sahire bu düşüncelerini romanın ilerleyen bölümlerinde de tekrarlar. Esasında günah hususunda Müştak da en az Sahire kadar suçludur. Çünkü o, evli bir kadının yatak odasına girip onunla zina yapmıştır. Ancak nedense anlatıcı romanın ilerleyen bölümlerinde Müştak'ı olumlamak ister. Sahire'yi yaptıklarından dolayı aşırı derecede suçlarken Müştak'a karşı daha iyimserdir. Anlatıcı, karısının kendisini aldattığı kanısına varan Müştak'ın tereddütlerini anlatırken uzun uzun iffet, ahlak ve karı koca uyumu hakkında açıklamalarda bulunur. Bu açıklamalarda Müştak için kullanılan “melek-haslet bir zevc-i masum” ifadesi kendi içinde bir tezat teşkil eder. Aşağıdaki açıklamalar buna delildir.

“Müştak'ın şüpehâtı doğru idi. Zira, bugün Sahire'nin gidip de kaldığı yer en süfli bir hane-i süfehâ-yı kübraya mahsus yüksek ve fakat, yine âdi bir mülevves bir mezellethane idi. Eyvah! Bu gence ki, namus-ı neseviyetini pâ-yı zilleti altında çiğneyip mahveden öyle sefileye hala perestiş ve emniyet ederek herbir iğfâlâtına gafletle iğmaz-ı ayn eyliyor. Ve lanet o sefileye ki, böyle melek haslet bir zevc-i masumun namusu ve haysiyetini asla nazar-ı im'an ve insafa almayarak aşkıyla zehirlediği bu vücudu ayb-ı hıyanet-i iğfaliyle de hançerliyordu.

Fakat; eyvah! Bu tezat his ve tabiata ki, zevç en memduh hasâil-i müstahsine ve evsaf-ı güzide-i affâne ile muttasıf ve mütehallik olduğu hâlde zevce o haslet-i kutsi-i kıymetdar ve yegâneyi o cevher-i mukaddes girân-bahâ-yı beşeriyeti nazar-ı dikkat

ve ehemmiyete almıyarak onu cani gibi hüsn-i muhafaza edeceği yerde nefis gibi süfli bir hiss-i hayvanîye fedadan çekinmiyordu.” (*Yakıcı Kadın*, s.130-131).

Sahire gezi âlemlerinde iken Müştak’ı ziyarete arabacı Bekir Ağa gelir. Bekir Ağa kısa bir girizgâhtan sonra İstanbul kadınlarının Anadolu kadınlarından farkını anlatır. Bunu anlatırken konuyu Sahire’nin ahlaksızlıklarına getirecektir. Bekir Ağa köyde yaşarken İstanbul’daki kadınların sokakta açık saçık bir şekilde gezdiklerini, kızların ve kadınların yanlarında koca veya babaları olmadan sokağa çıktıklarını, sokakta erotik konuşmalar yaparak zerre kadar utanma yaşamadıklarını duyduğunu, İstanbul’a gelince arabacı olarak buna bizzat şahit olduğunu açıklar. İstanbul kadınlarına karşı kalbinde nefret ve husumet oluştuğunu da ekler. Karı koca olarak arabaya binen çiftlerin birbirlerine söyledikleri erotik ifadeleri bir arabacı olarak duyunca utandığını ama söyleyenlerin utanmadığını, arabacının diline düşmenin mahallenin diline düşmek anlamına geldiğini, insanların bunu bilmeden arabalarda her tülü iffetsizliği işlediklerini, arabacının dilinden yayılan şayanın kadın masum olsa da “onun namusundan ve iffetinden şüphe edilir” (*Yakıcı Kadın*, s.168) hâle gelmesine vesile olacağını beyan eder. Genel olarak İstanbul kadınlarının “âlâyiş-i zevk ve safaya meyyal olduklarından” (*Yakıcı Kadın*, s.170) onlardan uzak durduğunu belirtir. Bekir Ağa bu açıklamayı yaptıktan sonra Müştak’a, karısının onu aldattığını söyler. Bu haber üzerine Müştak çılgına dönerek hop oturur hop kalkar. Bekir Ağa bir dost olarak Müştak’ın karısını yabancı bir adamı arabasına alırken gördüğünü, kendisinin onu takip etmesi gerektiğini ifade eder.

Hasta bir adamın karısıyla sevişmekte mahzur görmeyen Müştak kendisi aldatılınca büyük sinir buhranları geçirir ve kendini içkiye verir. O, karısına karşı lakayt görünürse de içten içe endişelenmektedir. Bir gece eve geç gelen Müştak karısının yattığı odaya girince onu Mustafa adlı biriyle aynı yatakta basar. Bu sahneye geçmeden önce anlatıcı alafrangada karı ile kocanın ayrı odaları olduğunu belirterek “Birbirini seven bir zevç ve bir zevce hiçbir zaman ayrı dairelerde yatmazlar... Zira, muhabbet bir yatakta büyüyüp nema bulur.” (*Yakıcı Kadın*, s.196) şeklinde bir eleştiride bulunur. Eşlerin ayrı odalarda yatması karı ve koca için başka aşklara açılan bir kapı olarak yorumlanır. Anlatıcı böyle bir uygulamayı eşlerin birbirini aldatmak için kurdukları “mükemmel bir dolap” (*Yakıcı Kadın*,

s.197) olarak niteler. Karısından ayrı yatan erkeğin metresi, kadının da mutlaka âşığı olacağını da açıklamalarının sonuna ekler.

Karısını başka bir adamla basan Müştak ona hiçbir fevri tepki göstermez. Bu noktada onun Fransız romanından fırlamış bir tip gibi davrandığı görülür. Sakin olarak Mustafa'yı karşısına oturtan Müştak onu sorgular. İlk isteğin kimden geldiğini, eşiyle ne zamandan beri birlikte olduğunu sorduktan sonra adamı “kanun-ı zevciyet” (*Yakıcı Kadın*, s.206) namına evden kovduğunu söyler. Mustafa ona direnir ve evden çıkmaz. Bunun üzerine Fransız romanı etkisi olarak düello yapma kararı alınır. Düelloda her ikisi de yaralanır ama ölüm olmaz. Karısını boşamayan Müştak bir süre kendi evine çekilir.

Bu arada Sahire başka aşklar peşindedir. Kendisine gelen bir aşk mektubuna olumsuz cevap veren Sahire, ilanaşk eden genci “Fecriati şairi” (*Yakıcı Kadın*, s.221) olarak tanımlar. Çünkü onun yazdığı mektupta Fransızca ifadelerle Türkçe ifadeler karışıktır. Sahire bu gence ret cevabı yazar. Daha sonra gazetelerde gencin intihar ettiği haberi yayınlanır. Haberi okuyan Sahire onu umursamaz bile.

Boş durmayan Sahire eğlencelerine yenilerini eklemek ister. Sahire bunun için anlaticının “Yakıcı Cemiyeti” adını verdiği bir işe girişir. Sahire “Koskoca cemiyet-i beşeriyeyi yalnız başıma ben zehirlemeyeceğim o hâlde buna bir çare düşünmeli başkalarını da fikrime emelime teşrik etmeliyim.” (*Yakıcı Kadın*, s.223) der. Bunun için evlenemeyen arkadaşlarından Nimet Hanım, Sacide Hanım, Naciye Hanımları; Enis Bey, Ali Bey ve Sadık Beyleri eğlenmek için evine ayrı ayrı davet eder. Kızlar eve geldikten sonra erkekler de gelir. Sahire erkekleri kızlara göstermeden başka bir odaya saklar. Kızları sarhoş ettikten sonra onları erkeklerle teslim eder. Onlar uyandıkları zaman “ne iffetten ne de namus ve bekâretten bir şey kalmamış bu üç masume de müthiş hevlnâk [korkunç] bir zillet ve fuhşa olanca nedametleriyle yuvarlanmışlardı[r].” (*Yakıcı Kadın*, s.227).

Bu eğlence gecesinden sonra Enis Bey ve Sadık Bey Sahire'ye gelerek kızlarla tekrar buluşmak için tutuştuklarını söylerler. Sahire kızlara pahalı hediyeler alıp her ilişkide de onlara para vermeleri karşılığında onları buluşturacağına söz verir ve buluşturur. Gençler fuhuş yolunda harcadıkları parayla iflasa doğru sürüklenirler. İflas ettikten sonra yaşamının bir anlamı olmayacağını düşünen Ali

ve Enes Bey “Nisvân-ı esfele lanet! Şehvetten nefret” (*Yakıcı Kadın*, s.237) diye bir not yazarak pencereden atlama yarışı yaparak intihar ederler. Eserde kızların sonu hakkında ise bir açıklama yoktur.

Yakıcı Kadın olarak tanımlanan Sahire Mısırlı bir prensle Mısır’a gider. Bunu öğrenen Mustafa ve Müştak onu takip eder. Mısır’da aynı otele yerleşirler. Otel Rovayal’de prensi yakalayan Mustafa, Sahire’nin ahlaksız bir kadın olduğundan bahsederken onun mağdurlarından olan Sadık, Sahire’yi bıçaklayarak öldürür. Böylece Sahire kanına girdiği ve hayatlarını söndürdüğü insanlara yaptıklarının karşılığını görmüş olur.

4.1.23.3. Bohçacı Kadın⁴⁸⁹

Ahmet Reşat’ın romanlarında genel olarak birbirine benzer olayların kurulduğu görülür. Bu romanlarda ya bir erkek tarafından iğfal edilip kötü yola düşürülen kadınlar ya da bir kadın tarafından iğfal edilip perişan edilen erkekler anlatılır. *Bohçacı Kadın* romanında evli bir kadının hizmetli olarak çalıştığı evin yaşlı beyi tarafından iğfal edilerek hamile bırakılması ve kadının hayatını sürdürmek için bohçacılık işine girerek ahlakını kaybetmesi sonucu düştüğü durum ele alınır. Karısını aldatan erkekler ve buna paralel olarak kocasına ihanet eden kadınlar romanın esas kahramanlarıdır. Eserde dul bir kadınla nikâhsız yaşayan bireyin kahramanlaştırıldığı görülür. Bu kahraman aldatma eylemine çanak tuttukten sonra dul bir kadını iğfal eden adama ahlak dersi verip onun düzelmesini sağlar.

Roman bir mezarlık sahnesinde başlar. Salih ve Sait adlı gençler mezarlıkta yürürlerken mezarlardan birinden bir bebek sesi geldiğini duyarlar. Sesin geldiği mezarı kazdıkları zaman bir bebeğin canlı olarak toprağa gömüldüğünü görürler. Salih bebeği alarak eve gelir ve birlikte yaşadığı dul kadın Necibe’ye olayı anlatır. Necibe büyük bir heyecan içinde bebeğin kendine ait olduğunu, onun doğum esnasında ölü doğduğunu, bunu sevgilisi Salih’ten dahi sakladığını söyler ve başından geçenleri ona anlatmaya başlar. Eski kocası İsmail’le birlikte fakir bir yaşam sürdürdüklerini, kendinin evin geçimine yardımcı olmak için tuhafiyeci

⁴⁸⁹Ahmet Reşat, *Bohçacı Kadın* (İstanbul: Keteon Bedrosyan Matbaası, 1329/1913). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

Halil Efendi'nin evine hizmete gittiğini, Halil Efendi'nin karısı Hasna Hanım'la çok iyi geçindiklerini, Hasna Hanım'ın evde olmadığı bir gün Halil Efendi'nin aşk isteyerek onu iğfal etmeye çalıştığını, beşi bir yerde hediye ederek ona sahip olmak istediğini anlatır. Halil Efendi, Necibe'nin onu "bir dost, bir âşık gibi" sevmesini arzuladığını, aşkın ne olduğunu bilmeden evlendiğini söyler. Necibe'ye, "Senin namuslu bir kadın olduğunu biliyordum. Fakat kendi kendime Necibe keşke âdi bir kadın olsa idi de beni benim gibi, benim istediğim gibi sevse ve her arzuma muvafakat etse idi diyordum." (*Bohçacı Kadın*, s.43) diyerek iffetsiz bir kız olsa Necibe'ye daha kolay ulaşabileceğini iddia eder. Halil Efendi Necibe'ye gerekirse karısından boşanıp onunla evleneceğini dahi temin ederek bütün malını mülkünü ona verebileceğini de ekler. Bu konuşma anlatıcının ifadesiyle yarım saat sürer.

Necibe'nin roman boyunca sadakat-ihanet, dürüstlük-sahtekârlık arasındaki çatışmaları devam eder. Necibe, Salih'e böyle bir teklifle karşı karşıya kalınca önce oradan ayrılma isteği duyduğunu, fakat fakir olduğu için çalışmaya mecbur olduğunu söyleyerek adamın kendine aşırı hevesi sayesinde ondan para koparma fikrine düştüğünü açıklar. Bunun için de Halil Efendi'nin karşısında ağlayarak ona kocalı bir kadının namusunu kirletmeye çalışmaması gerektiğini, kendinin diğer hizmetçiler gibi olmadığını açıklar. Necibe'nin asıl amacı Halil Efendi'nin ona rağbetini sürekli diri tutmak ve bu vesile ile ondan para koparmaktır. Bunun üzerine Halil Efendi ona beşi bir yerde vererek "Bunların hatırı için beni sev..." (*Bohçacı Kadın*, s.47) der. Necibe amacına ulaşmıştır. Her hizmete gidişinde hediyeler artmaktadır ama Necibe, "Zevcimle Hasna Hanım'ı da düşünerek hiçbir fenalık etmediğim hâlde yine hicap ediyordum." diye bir açıklama yapar. O, kadınlık cazibesi için kendine sunulan hediyeleri alıp sadece adamın koynuna girmemesiyle namuslu kalınabileceğini düşünür. Sonra Salih'e, "Ben şimdi namuslu bir kadın değilim. Fakat namusumu istemeye istemeye verdim." (*Bohçacı Kadın*, s.49) der. Namusunu nasıl kaybettiğini şöyle açıklar: Kocasının Merdiven Köyü'ne gittiğini, o gece orada kaldığını, aynı gün Hasna Hanım'ın da bir arkadaşında yatmaya kaldığını anlatarak gece yatmaya hazırlanırken kapının çalındığını, kapıyı açınca Halil Efendi'nin geldiğini söyler. Necibe zorla eve giren Halil Efendi'ye, "Erkeksiz bir eve nasıl giriyorsunuz... Komşulardan gören olursa ne der-

ler...” (*Bohçacı Kadın*, s.50) diyerek direnir. Halil Efendi pekmez getirdiğini söyleyerek Malatya pekmezinden tatması için ona bir bardak verir. Pekmezden içen Necibe'nin bir süre sonra başı döner ve bayılır. Uyanınca yanında Halil Efendi'yi görür. İşte mezarda bulunan bebek bu anın ürünüdür ve bunu “Onun ve benim netice-i denaetimiz.” (*Bohçacı Kadın*, s.51) diye açıklar. Bu olaydan sonra eve dönen kocası hastlanır ve ölür. Onun hastalanması karısının içine düştüğü durumla ilgili değil, sadece bir tesadüftür.

Anlatıcı bu hikâyeyi anlattıktan sonra okurların hikâyede suçlu olarak kendilerini bulmaları gerektiğini, suçu başkasına atmanın anlamsız olduğunu açıklar. Aldatılan, iğfal edilen, nişanlandıktan sonra evlenmeden namusu kirletilen, sevdiği erkeğe kaçtığı için öldürülen ve evlilik vaadiyle kandırılan genç kızların günahının toplum olarak herkese ait olduğunu iddia eder ve şöyle açıklamalarda bulunur:

“Netice-i iğfal ile zevcinden ayrılarak iki yetim veya yetimesiyle sefil ve perişan kalıp nâna muhtaç bir valide.

Zaten meyyal olduğu fuhşiyata birinin iğfaliyle düşerek ihaneti meydan-ı aleniyete çıkıp da hane-i zevciyetinden tard edilmiş şimdi sokaklarda sürünerek müsebbibi tarafından iltifat ve muavenet göremeyen yine mağdure-i ihanet ve evlatlarına hasret bir valide!..” (*Bohçacı Kadın*, s.53).

Yukarıda sayılan olumsuzlukların erkekler tarafından yapıldığını belirten anlatıcı, erkeklerin bu tür olayları gerçekleştirip sonra da kendilerini temize çıkarmaya çalıştıklarını belirtir. Anlatıcıya göre her türlü denaeti ve fuhşu işleyen bir erkek, egemen yasalar gereği kendini temize çıkarmakta zorlanmaz. “Çünkü beşer ve beşeriyetin zümre-i mütegalibesindensiniz!..” diye tavsif ettiği erkekleri zayıf yapıdaki kadınları istismar etmekle suçlar. “Arzu ve hevesâtınıza hizmet ettirmek ister sonra da birer tekme ile ya bir girdab-ı felakete ve mezellete itip yuvarlayarak mahveyler veyahut neticesini düşünmeksizin cinnet ve hıyanetinizle sefil ve perişan edersiniz...” (*Bohçacı Kadın*, s.55) der. “Cemiyet-i beşeriyede” bütün kötü işleri yapan erkeğin masum olmasına karşılık böyle erkeklerin gerçekte mahkûm ve günahkâr olduklarını da belirtir. Buna karşılık kadınların ise erkeklerin elinde birer oyuncak olduklarını ifade eder. “Cemiyet-i beşeriyeye” kavramı Mehmet Celal ve Ahmet Rasim gibi romancıların eserlerinde çokça geçen bir kavramdır.

Necibe'nin hikâyesini dinleyen dostu Salih kahvede otururken Halil Efendi'yi görür ve onu alıp yaşadığı eve getirir. Necibe kucağındaki bebekle Halil Efendi'nin karşısına çıkar ve çocuğun ona ait olduğunu söyler. Şaşkınlık geçiren Halil Efendi yıllardır evli olmasına rağmen asıl eşinden çocuğu olmadığını ifade ederek gayrimeşru da olsa bir çocuğu olmasını mutlulukla karşılayıp onu hemen kucağına alıp öper ve sevinir. “Nameşru bir veledim... Herkesten gizli... Meşru eşimden bir çocuk tevlit edemedim. Fakat işte... İşte bu benim gayrimeşru bir veledim...” (*Bohçacı Kadın*, s.64) diyerek sevinir. Halil Efendi, Necibe'ye Salih'in kim olduğunu sorar. Salih'in, Necibe'nin dostu olduğunu öğrenince Necibe'ye “seni zevceliğe kabul edemeyeceğim...” (*Bohçacı Kadın*, s.65) der. Bunun üzerine Necibe böyle bir isteği zaten kabul etmesinin mümkün olmadığını, fakat çocuğun nafakasını sağlamasını, ona bir sütanne bulacağını Halil Efendi'ye ifade eder. Halil Efendi söylenen her şeyi mecburen kabul etmek zorunda kalır. Ayrıca tuhafiyeye dükkânından vereceği mallarla Necibe'nin bohçacılık yapmaya başlayacağını da şart koşarlar.

Necibe, Sıtkı Bey'in evine devama başlar. Sıtkı Bey'in karısı Nadide ile dost olan Necibe onun sırlarına da vakıf olur. Nadide kocasının kendisinden soğuduğunun farkındadır ve o da kocasından soğumuştur. Bu sebeple onu görmek dahi istememektedir. “Karı peşlerinde ötelerde berilerde dolaşa dolaşa beni kendinden soğuttu şimdi ikimiz de müsavi haldeyiz. Onun sevdiği varsa benim de var o istediğini yapıyorsa ben de yapıyorum ne yapayım başka türlü avutamadım.” diye açıklama yapan Nadide'ye Necib'e, “Zevkine bak...” (*Bohçacı Kadın*, s.158) diye telkinde bulunur. Âşıklar arasındaki bütün haberleşmeleri Necibe sağlamaktadır. Ancak Nadide kocasının arkadaşı Şevki ile sadece ara sıra görüşmektedir ve aralarında herhangi bir cinsel münasebet gerçekleşmemiştir. O, evli bir kadın olduğu için kocasına ihanet etmeyeceğini, evli olmasaydı neler yapacağını bildiğini de ekler. Kocasının arkadaşıyla görüşmesine rağmen eşine sadık olduğunu ifade eder. Cinsel temas olmasa da ortada duygusal bir ihanet vardır ve Nadide kocası ile bu noktada eşittir.

Necibe, Sıtkı Bey'in arzuladığı Melek Hanım'a ulaşamaz ama onun gittiği terziyi öğrenir. Bunun üzerine bir tertip düşünen Necibe, Sıtkı Bey'e bu konuda akıl verir. O, Melek Hanım'la Sıtkı Bey'in buluşabilmeleri için terzi Roza'nın

mekânını uygun bulur. Çünkü Melek Hanım haftada bir gün bu mekâna gelip prova yapmaktadır. Terzi Roza'ya giden Sıtkı Bey ondan Melek Hanım'ın geleceği günü öğrenir ve o gün terzihaneyi kendisine bırakmasını ister. Roza başta bu fikre karşı çıkarsa da para karşılığı ve eski dostluk hatırı için bunu kabul eder. Necibe ayrıca mahalleden bekçilik yapacak birkaç genç bulur ve terzinin kapısına onları nöbetçi olarak diker. Pazar günü terziye gelen Melek Hanım çocuğuyla birlikte içeri girince aşağıdaki nöbetçi gençler çocuğu yanlarına alırlar. Yukarı kata çıkan Melek Hanım karşısında Sıtkı Bey'i görünce şaşırır. Melek'e âşık olduğunu itiraf eden Sıtkı kadından olumlu bir karşılık alamaz. Melek ona, "Zevcenizi, kerimenizi düşünüp onların refah ve saadetlerine çalışınız... Onları mesut etmek ve sürur-ı muhabbet-i ailelerine iştirak etmek sizin en büyük vazifeniz ve medar-ı iftiharınızdır." (*Bohçacı Kadın*, s.209) diyerek ahlak ve kocalık dersi verir. Ancak Sıtkı Bey kadının karşısında iyice kendinden geçmiştir ve Melek Hanım'a ailesini mutlu ettiğini, şimdi kendini mutlu edeceğini, bunun için de ona sahip olması gerektiğini söyler. Hatta onunla evlenmek istediğini dahi belirtir. Bütün yalvarmalarına olumlu cevap alamayan Sıtkı sonunda Melek Hanım'ı çocuğu ile tehdit eder. Psikolojik baskı karşısında daha fazla dayanamayan Melek Hanım bayılır. Bunun üzerine Sıtkı Bey amacına ulaşır. Kadın uyandığı zaman "Namusum" (*Bohçacı Kadın*, s.219) diye ağlar. Melek ölmesi gerekse de ona ram olmayacağını bildirek oradan büyük bir hayal kırıklığı ile ayrılır. Ahmet Reşat'ın *Yakıcı Kadın* romanında kızları sarhoş edip iğfal ettiren Sahire tipi vardır. Burada Halil Efendi pekmezle, Sıtkı Bey de psikolojik baskıyla bayıltıkları kızları iğfal etmişlerdir. Bayıltılıp iğfal edilen genç kızların *Yakıcı Kadın* romanında doğru yolu bulamadığı görülürken, burada Melek Hanım tipinin iğfal edilmesine rağmen namusundan vazgeçmediği görülür.

Salih, Sıtkı'ya gelip arkadaşı Şevki'nin, karısıyla birlikte olarak onu aldatıldığını söyleyince Sıtkı "Nadide'nin vay hâline!" (*Bohçacı Kadın*, s.238) der. Bunun üzerine Salih kendi yaptığı alçaklığı ona hatırlatır ve karısınınkinin sadece duygusal bir muaşaka olduğunu belirterek ona alaycı bir şekilde şu açıklamaları yapar:

"Vay... Vay... O ne demek beyefendi... Sizin her istediğinizi icraya ne gibi bir salahiyetiniz var idi... Size olanca âmâl-ı sefahat ve denaetinizi icraya nasıl bir nüfuz ve kuvvet ruhsat ve müsaade verdi... Siz diyeceksiniz ki ben erkeğim... Erkek ol-

makla hukuk-ı zevciyenizi muhafazadan sakıt, saadet-i ailenizi temin ve istikmal vazifeniz cümlesinden değil midir?.. Siz bütün hayat ve ezvakını size terk eden bir kadını neden terk edip de başkalarına gittiniz?.. Onları her türlü mahrumiyetlere mahkûm edip de sizin bütün istediklerinizi yapmaya elinizde ne gibi bir salahiyet vardır... Siz zevcesiniz... Vazife-i zevciyeti bilip ifa etmeliydiniz... Nadide Hanım size ne yaptı?.. Mukabele-i bi'l-misl!.. Bunda hakkı yok muydu?.. Elbette vardı... O halde dâmen-i iffetine henüz leke sürülmeyen zevcenize koşup giderek temenni-i af ediniz.” (*Bohçacı Kadın*, s.238).

Yukarıdaki alınıtıda görüldüğü gibi anlatıcı erkeklerin kendilerini her türlü sefahati işlemede özgür görmelerini eleştirir. Nadide Hanım’ın kocasını duygusal olarak aldatışı “Mukabele-i bi'l-misl!..” olarak ifade edilir. Suçun erkek için de kadın için de aynı olması gerektiği vurgulanır. Bu sözler karşısında büyük bir pişmanlık duyan Sıtkı Bey evine dönerek karısına sadakat ve sevgiyle birbirlerine bağlanmaları ve çocuklarının eğitimi için her şeyi yapmaları gerektiğini söyler.

Melek Hanım büyük bir utanç içindeyse de oğlu Meftun’u yalnız bırakmamak için ölmeyi erteler. Necibe, Salih’le evlilik hazırlıklarına başlamıştır. Halil Efendi ise Necibe’ye karşı olan ihtirasından hiçbir şey kaybetmez. Karısı Hasna Hanım ise kendi halinde ev işleriyle uğraşır ve roman biter.

4.1.24. Ekrem Âli’nin Eserleri

4.1.24.1. Sacide⁴⁹⁰

Ekrem Âli *Sacide* adlı romanında kocasını en yakın arkadaşıyla aldatan ama bundan pişmanlık duymayan bir kadın anlatılmıştır. Romanın hedonist kahramanı Bülent “takayyütsüz bir hayat” (*Sacide*, s.3) yaşamaktadır. Babası iyi bir adam olmasına rağmen Bülent iyi eğitim almadığı için özellikle cinsel zevklere esir bir genç olarak yetişir. Onun felsefesi hedonizm (hazcılık) olarak tarif edilebilir. Bülent nasıl olsa bir gün öleceğini düşünerek öleceksem “kadınlar arasında ölmeli[yim]” (*Sacide*, s.4) diye düşünür. Bülent’in hayattan beklediği şeyler güzel bir kadın, açık bir hayat ve büyük bir servettir. Bülent kadınlara çok düşkün olmasına rağmen vücudu herkese açık olduğu için fahişelerden hoşlanmaz. Bu yüzden sevişmek için el dokunulmamış bir kadın arar. Aradığı kadının Mükerrerem’le evli

⁴⁹⁰Ekrem [Ekrem Âli], *Sacide* (Dersaadet: [Tevsi-i Tıbaat Matbaası] Mehmet Hilmi ve Şürekâsı, 1327/1911). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

olan Sacide olabileceğini düşünür. Hiçbir ahlaki endişesi olmadığı için evli bir kadınla birlikte olmayı düşünmekte bir sakınca görmez. Kendi kendine “bir hısmın zevcesi olmakla beraber benimle ne münasebeti olabilir?” (*Sacide*, s.6) diyerek Sacide ile kardeş olmadıklarını bu sebeple de onunla sevişmelerinde bir mahzur olamayacağına hükmeder. Böyle hükmederken bir arkadaşının şu fikrini hatırlar:

“—Bence umumi kadınlar kadar sınırları boş yere eskitecek şeyler yoktur. Dul ve güzel bir kadın daima kaçırılmayacak bir servettir. Kadınlar öyle meyvelerdir ki genç ve taze iken koparmalı, eskidikleri zaman bırakmalı, eskimiş bir elbise gibi atmalı, değiştirmelidir.” (*Sacide*, s.7).

Mükerrem’in iş icabı evde olmadığı bir gece Sacide ile içki içen Bülent, “—Bu kadın bana ait, yalnız benim olmalıdır.” (*Sacide*, s.8) der. Bu arada bir piyano sesi duyulur. Sesin onlara “sevişin” dediğini düşünen Bülent’in o esnada dizleri Sacide’nin dizlerine dokunur. Bu dokunuşlara daha fazla tahammül edemeyen Bülent, Sacide’yi kucaklar ve sevdiğini söyleyerek onu öper. Sacide ufak karşı koyuşlardan sonra ona teslim olur. Bülent, Sacide’ye, “Ah, Sacide: Mademki ikimiz de genciz Mükerrem’in verdiği aşkı ben de sana vaat ederim. Seninle onun haberi olmadan, hıyanetsiz samimi bir hayat. Bir hayat-ı aşk u garâm yaşarız onu şüphelendirmeyiz.” (*Sacide*, s.10-11) diyerek onunla sadece sevişmeli bir aşk yaşamak istediğini belirtir. Bu teklif üzerine çocukları olduğunu söyleyen Sacide bunun bir cinayet olacağını ifade ederse de ruhunun ve cisminin açlığını tatmin etmek için ona ram olur. Anlatıcı onların sevişmelerini erotik tasvirlerle anlatır. Bülent’in “bilek” fetişisti olduğunu ifade eder.

Seviştikleri gecenin sabahı Mükerrem eve gelir ve yorgun olduğu için uyumaya gider. Bülent’le Sacide bahçede birlikte başbaşa gezerler. Bülent, Sacide’ye Mükerrem’e karşı neler hissettiğini sorar. O, “İhtirasla karışık bir meyl” (*Sacide*, s.15) cevabını verir. Sacide ilk gece kocasıyla çok keyif aldığını daha sonra ise eski ihtiraslarının kalmadığını anlatır. Bülent Sarıyer’den ayrılarak İstanbul’a döner.

Eve geldiği zaman kim olduğu açıklanmayan Hâlet adlı bir kızla da Bülent’in seviştiği görülür. Birlikte kâğıt oyunu oynarken kızın bacaklarının görünmesi Bülent’i galeyana getirmiş ve o anda kızı kucaklayıp onunla sevişmiştir. Bülent bütün ahlaki değerlerden arınmış bir tip olarak sadece cinselliği için yaşar.

Vapurda yolculuk yaparken oradaki çarşafly kadınların içlerindeki anlatır ve hepsinin ayrı bir erkeğin zevki için bir hedef olduğunu düşünür. Bütün bu kadınlara sahip olunca mutlu olabileceğini tasarlar. Kadınsız gezen erkeklere acır.

Mükerrem teftiş için uzun bir yolculuğa çıkınca âşıklar büyük bir heyecanla tekrar başbaşa kalırlar. Bentler’de gezi yaparlar. Herkes yattıktan sonra Bülent ona açık saçık hikâyeler okur ve uzun uzun sevişirler. Sonra beklemedikleri bir anda bir gün kapı çalınır. Gelen Mükerrem’dir. O sırada yatakta oldukları için Sacide uyuma numarası yapar. Kapıyı Bülent açar. Mükerrem bu durumdan şüphelenir. İlk defa karısının kendini aldattığı kanısına kapılır. Karısını içirip ondan gerçeği öğrenme fikrinde karar kılar. Bülent’in cebinde bulduğu not defterinden “Bugün müthiş bir uçurum atladım, bu tarihi bilhassa kaydetmeliyim.” (*Sacide*, s.37) ibaresini okur ve kanaatlerinde haklı olduğunu düşünür. Karısını konuşturmaya çalışırsa da bunda çok başarılı olamaz. Mükerrem karısına her şeyi bildiğini söyler. Karısı odasına kaçıp kapıyı kapar. Sacide uyandığı zaman kocasının odasında kendini astığını görür.

4.1.24.2. Kanlı Zifaf⁴⁹¹

Ekrem Âli *Kanlı Zifaf* romanında amcasının oğlunun eşini öpen dolayısıyla onu aldatan kahramanın günahının vebalini savaşa yazılıp ölmekle ödediği görülür. Selman’ın ve diğer kahramanların kaleme aldığı günlükler şeklinde kurgulanan romanda olay takibi günlükler vasıtasıyla yapılır. Roman kahramanı Selman annesi ve babasını kaybetmiş, amcasının yanında büyümüş, Mekteb-i Sultani’de okumuş ve başarılı olmuş bir gençtir. Amcasının oğlu Ferah Robert Kolej’de okumaktadır. Selman, Ferah’ı ziyaret için giderken bir konaktan gelen operet sesinden çok etkilenir ve orada dakikalarca bu parçayı dinler. Parçayı söyleyen kız Hâlet adlı zengin bir kızdır. Bu dinleme işi neredeyse her gün devam eder. Gençler daha sonra bu vesile ile yakınlaşırlar ve Musset’in şiirlerini birlikte okumaya başlarlar. Birbirlerine karşı aşk hissetmeye başladıkları zaman Selman’ın görev için Budapeşte’ye gitmek zorunda kalması sebebiyle ayrılmak zorunda kalırlar.

⁴⁹¹E. Âli [Ekrem Âli], *Kanlı Zifaf* (Dersaadet: Osmanlı Meziyyet Matbaası, 1330/1914). Burada yapılan alıntılar eserin bu ilk baskısındanadır.

Ayrılma günü yaklaşırken Hâlet ruhuyla beraber bedenini de Selman'a vermek ister ve onun karşısında çırılçıplak soyunur. Selman onun beklediği şeyi yapamaz ve oradan kaçar.

Üç yıl sonra İstanbul'a dönen Selman amcaoğlu Ferah'ın Hâlet'le evlendiğini öğrenir. Hâlet'in Mebrûre adında on beş yaşında bir kız kardeşi vardır. Ferah, Selman'ın karısının, eski sevgilisi olduğunu bilmediği için Mebrûre'yi ona önerir. Bu önerisini karısına da açar. Ferah'ın karısı büyük tereddütler geçirir ve Selman'ın bu evlilik teklifini kabul etmemesi sonucu büyük bir mutluluk duyar.

Ferah savaşın yaklaşması nedeniyle göreve çağrılır ve o akşam eve dönemeyeceğini bildirerek eşi ve baldızını Selman'a teslim eder. Selman, Hâlet'ten Minon'un parçasını çalmasını ister. Mebrûre bu müzik resitali esnasında ablasıyla Selman arasında bir şeyler olabileceğini hissederek salonu terk eder. Salonda yalnız kalan eski âşıklar “cürm-i meşhut hâlinde yakalanan” iki suç ortağı gibi birbirlerine aşkla bakar ve “sonra hararetli dudaklar[ı] pür-ihritas birleş[ir].” (*Kanlı Zifaf*, s.44). Selman nedendir bilinmez, bu öpüşten sonra Mebrûre'ye doğru koşar. Mebrûre odasının kapısını kapatmıştır. Selman gece uyurken ıslak öpücüklerin ve sıcak gözyaşlarının tesiriyle uyanır ve kendisi için ağlayan bu kızı koynuna alır.

Selman eve döndüğü zaman Mebrûre'nin intihar ettiğini öğrenir. O da ölmek ister. Sonra intihar etmek yerine *Kıralık Konak*'ın Hakkı Celis'i gibi cepheye gitmeye karar verir. Oradan Ferah'a bir af mektubu gönderir. Mektup Ferah'a ulaşmadan ölür. Ferah mektubu aldıktan sonra vatan için şehit olan Selman'a hakkını helal ederek “—Affettim seni muazzez çocuk!” (*Kanlı Zifaf*, s.53) der ve roman biter.

4.1.25. Enis Avni'nin [Aka Gündüz] Eseri: Odalığın Defteri

Enis Avni'nin [Aka Gündüz] *Odalığın Defteri* adlı eserinde bir paşanın hanımının lezbiyen ilişkiye girerek kocasını aldattığına da değinilmiştir. “25-26 Ağustos Gece” başlıklı notlarında Gülşen, Dadı Kalfa'ya kendinin odalık edilmesinden evin hanımının haberi olup olmadığını sorar. Dadı Kalfa, Paşa'yı bizzat tetikleyen ve yönlendiren kişinin hanımefendi olduğu cevabını verir. Hanımefendi “Razı olmasa, Paşa Efendimiz onun üzerine gül koklar mı?” (*Odalığın Defteri*, s.42) der. Dadı Kalfa Gülşen'in odalık yapılmasının asıl nedeninin paşanın çocuğu

olmaması olduğunu, çocuk olursa nikâh altına alınacağını da ekler. “Mal var, mansıb var, her türlü rahatlık var, bir evlat eksik.” (*Odalığın Defteri*, s.43) deyince Gülşen, odalık edilmek istenmesinin çocuk için olduğuna hayret eder. Dadı Kalfa, paşanın hanımının ona karşı soğuk davrandığını, kadının erkeklerden nefret ettiğini Gülşen’in kulağına gizlice söyler ve daha dikkatli bir tarzda hanımın lezbiyen olabileceğini belirtir. Sözlerini şöyle sürdürür:

“—Şey, diyorlar, Allah için görmedim ama... Sâlim Paşa'nınkiler, şu Yaver Sâlim Paşa'nınkiler yok mu? İşte, galiba ortanca hanımefendisiyle... Bilmem ki yavrum, kadınlar arasında böyle şeyler olacağına bir türlü aklım ermiyor. Hem olduğunu farz etsek bile bu kadar sene devam eder mi hiç... Allah bilir ya, günahı boynuna, neme lâzım. Hem yalnız o değil, iki seneden beridir, şu Fâik Beylerin görümceleriyle de... Ah ah, ne günlere kaldık. Biz bunları dışarılarda var sanırdık, meğer İstanbul'da da varmış.” (*Odalığın Defteri*, s.44).

Dadı Kalfa bu açıklamaları yaptıktan sonra ona odalık olma teklifini yineler. Gülşen hastalığı bahanesiyle ondan iki hafta müsaade ister. Bu arada sürekli nefret ve intikam fikrini kendi kendine tekrarlar. Bir süre sonra evde odasının yeri değiştirilir. Ona, yeni odasının kapısını asla kapatmamasını tembihlerler. Odalık olmama fikrinde o kadar kararlıdır ki Mükerrerem'e bunu açıklar ve onu gece yarısı saat beşte odasına davet eder. Gülşen odasına buluşmak için gelen Mükerrerem'i öldürüp gelinliğine onun kanını sürer ve aynı kanı sevişmek için odasına gelen paşanın yüzüne de bulaştırır. Gülşen bu olay üzerine delirdiği mülhazasıyla tımarhaneye kapatılır.

4.1.26. Nezihe Muhlis'in [Nezihe Muhittin] ve Eseri: Şebâb-ı Tebâh⁴⁹²

Nezihe Muhlis Hanım'ın [Nezihe Muhittin] *Şebâb-ı Tebâh* adlı romanında aldatma eylemi vardır. Eserin anlatıcısı Fazıl'dır. O, Süheyla'yı çocukluktan beri sevmektedir. Bir gün Süheyla'nın amcaoğlu Necip gelir ve onlara katılır. Fazıl sevdiği kızı bu çocukla paylaşmak zorunda kalır. Lisede aynı sınıfa düşen Necip ve Fazıl iyi arkadaş olurlar. Okuldan sonra Paris'e giden Necip dönüşte Süheyla ile evlenir. Bu durum Fazıl'ı derinden etkilerse de duygularını kalbine gömerek köşesine çekilir.

⁴⁹²Nezihe Muhlis Hanım, *Şebâb-ı Tebâh* (İstanbul: Muhtar Halit Kitaphanesi, 1327/1911). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

Yeni evli çift şehrin gürültüsünden ve suniliğinden sıkılarak daha sakin ve doğal bir yer olan köye taşınırlar. Bir süre sonra Fazıl'a bir davet mektubu yazarak onu da yanlarına davet ederler. Fazıl oraya gidip gitmeme konusunda kararsızken Süheyla'yı tekrar görebilmek için köye gitmeye karar verir. Fazıl oraya gitmeden rüyasında bir gölün etrafında gezerken Necip'in suya düştüğünü ardından onu kurtarmak için kendisinin ve Süheyla'nın da suya atladığını görür. Bu rüya onun sebep olacağı bir aşk faciasını imler. O hep çocukluk günlerinde Süheyla ile yaşadıklarını düşünür. Çocukluk hatıraları bir saplantı hâlini alarak aşka evrilir.

Fazıl'ın köye gelişi arkadaşlarında büyük bir mutluluk yaratır. Necip, Fazıl'a tabiatın insanı tedavi edici özelliğinden bahseder. Ancak bu Fazıl'ın pek umrunda değildir. Onun tek düşüncesi eski sevgilisi Süheyla'dır. Bu durumu şöyle anlatır: “Süheyla gözlerimin önünden bir dakika gaip olsa nûr-ı nazardan yavaş yavaş mahrum olanlar gibi etrafımı tedrici karanlıklar içinde gaip ediyordum.” (*Şebâb-ı Tebâh*, s.28).

Arkadaşlar yağmurlu günlerde evde kalmak zorunda kalırlar. Necip ile Fazıl karşılıklı kitap okuyarak teati-i efkâr yaparken Süheyla hep düşüncelidir ve onlarla çok fazla konuşmaz. Fazıl onu, “bütün kadınların fevkinde nâdir, müstesna bir mahlûk-ı bedi olarak görü[r]” ve “muazzez meşgalem” (*Şebâb-ı Tebâh*, s.29) olarak tanımlar. Sonra da kendi kendine “acaba sevmeye mi başlamıştım.” (*Şebâb-ı Tebâh*, s.30) diye sorar. Ancak karı kocanın birbirine tutkun olduklarını görünce bu düşüncelerinden utanarak eve geri dönme düşüncesine kapılır. Fazıl, Süheyla'ya karşı hislerini Necip'e karşı “bir ihanet-i maneviye” (*Şebâb-ı Tebâh*, s.31) olarak görür.

Bir gün Necip'e babasından acilen İstanbul'a dönmesi yönünde bir mektup gelir. Necip İstanbul'a yalnız gider. Fazıl onun gidişine çok sevinir. Süheyla oda ya girdiği zaman Fazıl bir vals söyler. Süheyla bu vals çok sevdiğini belirtir. *Eylül*'deki gibi aşk duygusu müzikle karşı tarafa iletilir. Süheyla, Fazıl'a birlikte gezmeyi teklif eder. Bu arada Fazıl içten içe Necip'in yanında Süheyla'ya bakmayı “bir azab-ı vicdan” olarak görürken şimdi “bu güzel vücudu hiçbir ızdırab-ı derûn hissetmeksizin temaşa ed[er], onun hevâ-yı ismetini daha yakından teneffüs etmek için bahaneler bul[ur].” (*Şebâb-ı Tebâh*, s.35).

Fazıl ile Süheyla'nın gezi esnasında ortak geçmişe dair konuşmaları özellikle Fazıl'a aşk mesajıymış gibi gelir. Geziden sonra "sanki ruhlarımız birbirinin olmuştu. Artık Necip'i düşün[mediğini], hissiyatı[n]da hıyanete benzer bir cürüm" (*Şebâb-ı Tebâh*, s.41) bulunmadığını ifade eder. Süheyla birkaç kez daha ortak geçmişten bahsederek "böyle sâkit mukammer gecelerde serâir-i tabiatın en rakik nüktelerini işitir ve bütün hayat-ı maziyle buluşurum." (*Şebâb-ı Tebâh*, s.42) der. Bu ifadeler ona gönderilen aşk işareti gibi okunur.

Fazıl'ın aklında fikrinde hep Süheyla vardır. Fazıl ile Süheyla bir gece odalarının açık pencerelerinden birbirlerini görürler. Süheyla beyaz elbiseler içindedir. Karanlıklar içinde bakışları buluşur. Sonra Süheyla pencereden çekilir ve sevişirler. "Karanlıklar içinde nazarlarımız birleşti. Birden o, beyaz bir bulut gibi oradan çekildi, şimdi karanlık, açık kalan pencere harekâtını tarassut eden büyük, siyah bir göz gibi mahuf ve sabit bakıyor, yağdırdığı tufan-ı siyah içinde beni boğuyordu." (*Şebâb-ı Tebâh*, s.42) diyerek onunla sevişmenin hazzıyla ihanetin sıkıntısını anlatır.

Fazıl İstanbul'a döndüğü zaman çok hastadır. Bir gün ona Süheyla'dan bir mektup gelir. Mektupta Fazıl'ın köyden ayrılışından sonra orada her şeyin kötüye gittiğini, Necip'in hasta olduğunu, buna sebep olarak da Necip'le aralarındaki boşluğu doldurarak onların saadetlerini imha ettiğini söyler. Süheyla kocasıyla mutluluğunu bozan kişinin Fazıl olduğunu, onun duygularını bildiğini ama ona "dest-i halas" uzatamayacağını, onun tekrar hanelerine gelmesini istemediğini "benden kaçınız, beni, Necip'i kurtarınız, ne olur?" (*Şebâb-ı Tebâh*, s.52) ifadeleriyle belirtir. Bu sözleri Süheyla'nın ona karşı aşkını ilan olarak gören Fazıl kendini mesut bir hasta olarak niteler. Fazıl aşkın manevi tarafını tattıkça kadınlar hakkında hissettiği maddi şeylerden utanır. Bu utancını "sevdiğim kadını iğfal etmekle affolunmaz bir kabahat, bir cürüm işlemiş" (*Şebâb-ı Tebâh*, s.61) olmak diye açıklar. Daha sonra Necip ile Süheyla'nın öldüklerini öğrenir.

4.1.27. Selahattin Enis'in Eseri: Neriman⁴⁹³

Selahattin Enis *Neriman* romanında çocukluk aşkıdan mecburen ayrılmak zorunda kalan bir gencin, sevgilisinin başkasıyla evlenmesinden yıllar sonra tekrar onunla buluşmasını, eski aşkının depresmesi sonucu sevişmelerini ve bu utançla oradan kaçmasını anlatır. Sadakat-ihanet ve aşk çatışması özellikle Neriman tarafından feminist birtakım algılarla işlenir. Aldatan kadın eşinden tiksindiği için bunu önemsemezken onunla zina yapan erkek vicdan azapları içinde günah yuvasını terk eder.

Neriman ile Semih Vecdi teyze çocuklarıdır ve birlikte büyürler. Semih Vecdi, Neriman'a âşık olur ve duygularını ona açtığı zaman ondan karşılık bulur. Aşkını ifşasından sonra Semih Vecdi'nin babası memuriyeti sebebiyle İstanbul'dan ayrılır. Yedi yıl birbirinden ayrı kalan âşıklar tekrar buluşma özlemiyle yanmaktadır. Ancak Semih Vecdi teyzesinden aldığı mektupla yıkılır. Neriman, Haydar Nebil adında Semih Vecdi'nin liseden arkadaşı olan bir çocukla evlendirilir. Bu haber üzerine Semih Vecdi, aşkına sadık kalmayan Neriman'dan ötürü bütün kadınlarda vefa olmadığı fikrine kapılır. Ancak evliliğin Neriman'ın isteği ile olmadığını öğrendiği zaman onu mazur görür. Yedi yıl sonra İstanbul'a dönen Semih Lütfi de Neriman'ı görme düşüncesi karşı konulamaz bir hâl alır ve onları görmeye Ada'ya gider. Ancak onları mutlu görmeye dayanamayacağını düşünerek yalığa gitmekten vazgeçer. Tesadüfen onu oturduğu sahil gazinosunda gören Haydar Nebil eski arkadaşını evine davet eder. Bu daveti mecburen kabul eden Semih Lütfi büyük tereddütler içinde Neriman'ın karşısına çıkar. Bir hafta kaldıktan sonra Semih Lütfi oradan ayrılmak ister. Çünkü Neriman'ın kendisini hâlâ sevdiğini anlamış, orada olmasının aileye zarar vereceğini düşünmüştür. Neriman onun bu arzusuna şiddetle itiraz eder.

Semih Lütfi şair ruhlu, okuyan, bilgili ve aydın bir tiptir. Onun karşısında Haydar Nebil “yalnız hayata geldiğini” (*Neriman*, s.44) bilen, hayatı sorgulamayan, edebiyattan, sanattan zevk almayan sıradan biridir ve onda herhangi bir fevkaladelik yoktur. Semih Vecdi, Neriman'a böyle bir kocayı yakıştıramaz. “Neri-

⁴⁹³Selahattin Enis, *Neriman* (Dersaadet: Cemiyet Kütüphanesi, 1328/1912). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

man'ı bu kadar ahmak olan, şiir ve aşktan hiçbir zevk duyamayan birisinin daire-i zevciyetinde görmek" (*Neriman*, s.45) onun için çok büyük bir hayal kırıklığıdır. Dolayısıyla Semih Vecdi'nin tam zıttı bir karaktere sahip olan Haydar Nebil gibi sıradan bir erkeğe ateşli, şehvetli ve aydın bir kadın olan Neriman'ın âşık olma ihtimali Semih Vecdi'yi şaşırır.

Aradığı erkeği yedi yıl sonra tekrar bulan Neriman ve ona her daim hasret duyan Semih Vecdi arasında bir hafta içinde eski aşk tekrar canlanmaya başlar. Semih Vecdi bu duygudan korkar ve onu günaha davet eden yalıdan yani aşkı çağırın mekândan kaçmak ister. "Şimdi Semih; Neriman'ın hıyanetliğini, vefasızlığını yüzüne vurmak ve onu müstehak olduğu serzenişle tasdî' etmek için ruhunda kavurucu, yakıcı bir ihtiyaç hissediyordu" (*Neriman*, s.48) ise de Neriman'a bu noktada duygularını açamaz. Onun için evlilik kutsaldır ve ailenin yıkımına sebep olmak istememektedir.

Neriman ile Semih Vecdi *Aşiyân* adlı gazeteyi birlikte teati ederlerken Hüseyin Siret'in kadınlarda vefa olmadığına dair bir şiirine rastlarlar. Şiirin adı *Kendim İçin*'dir. Şiiri okudukları zaman Semih Vecdi şiir üzerinden dolaylı bir şekilde Neriman'a eleştiriler gönderir. Neriman bu eleştirileri duyduğu zaman aşkında bir harlanma hisseder. Şiirin en can alıcı bölümü şudur:

"İnanma bir kadının girye-i muhabbetine
Şafakta güllerin üstünde jâlenin eşidir
İnanma gonce-i bikrin hicâb-ı ismetine
O reng-i âl-i cehennem kadınlık ateşidir." (*Neriman*, s.52).

Semih Vecdi bu şiir vasıtasıyla özelde Neriman'a genelde tüm kadınlara güvenilmeyeceği mesajını verir. Kocasıyla çocukluk aşkı veya sadece aşkı arasında kalan Neriman bu çatışmayı içten içe şöyle düşünür:

"Bugün rehğüzâr-ı aşkı üzerinde iki kalp serilmiş idi... Fakat bunlardan hangisini çiğnemeli, ezmeli?.. Bu iki kalp: Haydar Nebil, Semih Vecdi... Bu ân-ı tefekkürde bir dakika kadar bir zaman için hatırandan yâd-ı zevciyet çıktı: Bu dakika içinde Haydar Nebil'in kendisinin bir zevce-i meşru'u olduğunu unuttu." (*Neriman*, s.57).

Okumak ve okudukları hakkında konuşmak Haydar Nebil'in sevmediği şeyler olduğu için âşıklar bu vesile ile başbaşa kalırlar. Üç arkadaş çamlığa gezi yapmak için hazırlanırken Haydar Nebil'in bir dostu geldiğinden onlara eşlik edemez. Aşkın oluşumunu tamamlayabilmesi için bütün fırsatları hem varlığıyla hem yokluğuyla hazırlayan Haydar Nebil, onların çamlık gezisine birlikte gitme-

sini dahi tavsiye eder. amlıkta kol kola sevgililer gibi dolaşan eskimeyen âşıklar “bir mestî ve huzûz içinde” (*Neriman*, s.90) yürümektedirler. Birbirinin vücutlarına temasları onlara kaybettikleri aşk heyecanını tekrar geri verir. Namus düşüncesiyle arkadaşını önceleyen Semih Vecdi’nin aklından namusa dair bütün düşünceler uçar gider. Neriman kolları arasındayken onun sadece kendine ait olduğunu hissederek eski günahını, “hıyanetini, bütün vefasızlığını unutarak” (*Neriman*, s.92) onu affeder. Bu noktada onları birbirine yaklaştıran şey geçmişe dair konuşmalardır. Çünkü onlar çocukken de aynı adada ve aynı mekânlarda aşk hakkında konuşmuşlardır. Böylece hatıraların yaşandığı mekâna dönüşle geçmiş duyguların hatırlanışı da mümkün olur. Neriman bu tablo karşısında manevi bağlılığın maddi bağlılıktan daha önemli olduğunu düşünür. “Manevi rabitaları mahvedecek bir kuvvet yoktur. İşte aşk manevi bir rabitadır. Bir rabitadır ki kırılmaz, o her zaman vefakâr ruhlarda yaşar.” (*Neriman*, s.93). Bu ifadeler Neriman’dan Semih Vecdi’ye gönderilen bir aşk tebliğidir ve o, kocasından duygusal olarak uzak oluşunu ve Semih Vecdi’yi sevdiğini açık açık ilan eder. Neriman’ın aşk daveti üzerine namuslu Semih Vecdi onların aile saadetini yıktığını pişmanlıklar içinde düşünür. Sevgililer çamlık için “aşkın mezarı” (*Neriman*, s.98) tabirini kullanırlar. Bu tabirle her âşğın aşkını yaratan mekânlar olduğunu, çamlığın da onlar için aşk mezarı olduğunu belirtirler. Birlikte bu mezarı ziyaret etmektedirler. Onlar öldüğünü düşündükleri aşk duygusunun tekrar dirilişine şahit olurlar. Çünkü Semih Vecdi, Neriman’ın ellerini alıp dudaklarına götürürken ellerden dudaklara doğru kayan öpüş “muânaka-i şeffaf-nâkiyle tekabül” (*Neriman*, s.102) eder. Bu öpüşme sahnesi dakikalarca sürer.

Neriman sadakat-ihanet çatışması içindedir ve kendi kendine şöyle düşünmektedir:

“Ancak Haydar Nebil’e ait ve mahsus olan pembe, ra’şedâr dudaklarını, kendisiyle hiçbir rabitası bulunmayan Semih Vecdi’nin gayrimeşru ve âteşin dudaklarına terk eylememiş ve uzatmamış mı idi? (...) Artık zevcine karşı hıyanet etmek cürmünü irtikab etmemiş miydi?” (*Neriman*, s.106-107).

İhanet ve sadakat ikileminde ihanetin anlamını da düşünen Neriman, yaptığı işin bir ihanet olarak algımlandığını söyler. “Çünkü bulunduğu muhit, kendisine telkin edilen terbiye ona bunu öğretmiş: Hıyanet!..” (*Neriman*, s.107) cümlesiyle geleneksel ahlaki normların aşk karşısında yanlış konumlandığını düşünür.

Onun için sevdiği adamla birlikte olmak önemlidir. Kız iken şehvetperest olan Neriman evliliğinin, aşkının saffet ve bekâretini bozduğu kanaatindedir. Evliliğin aşkı öldürdüğü fikrinde sebat kılmıştır. “Artık bundan, izdivaçtan sonra kadında aşk-ı samimi kalkmış, onun yerine resmi bir muhabbet ve maddiyat, kir, leke, şehvet kâim olmuştur.” (*Neriman*, s.138-139). Neriman bu düşüncelerle feminist anlayışa doğru yaklaşırken evliliği resmi bir muhabbet ve murdar bir hâl olarak görür. Onun bu düşüncelerine paralel olarak anlatıcı evli kadınların daha şehvetkâr ve cinsellik noktasında serbest olduklarını söyler. Aynı zamanda Haydar Nebil’in Neriman gibi bir kadını hem madden hem de manen doyurmasının imkânsız olduğuna da değinir.

Çeşitli vesilelerle âşıkları bilerek ya da bilemeyerek yalnız bırakan Haydar Nebil bir akşam Semih Vecdi ile içtikten sonra eve dönmez. Semih Vecdi yalıza sarhoş olarak döndüğü zaman Neriman’la birlikte saatlerce bira içer. Bira içtikten sonra Neriman gençliklerinde çaldığı “Bir Kızın Duası” adlı parçayı piyanoda çalar. Bu parça Semih Vecdi’yi tekrar eski aşk günlerine götürür. Kocasından öğrenen Neriman kendini Semih Vecdi’nin kollarına bırakırken vicdani hiçbir rahatsızlık hissetmez. Sarhoş olan Semih Vecdi de muhakemesini ve şuurunu kaybettiği için onunla sevişmeye tereddüt etmez. Semih Vecdi “aşkta asla bir emel-i şehvet aramayan” biridir. Ama aşkın gelip dayandığı nokta içkinin refakatinde cinseliktir. Onun için şehvet ve aşk kirli ve menfur duygulardır. Onların yan yana gelmesi mümkün değildir. Semih Vecdi ideal bir erkek olarak çizilmeye çalışılmışsa da “şehvet ve kadın önünde alçalmayan hiçbir kuvvet yoktu[r].” (*Neriman*, s.215) denerek onun içine düştüğü durum mazur görülür.

Semih Vecdi kendine geldiği zaman büyük bir vicdan azabı duyar. Kardeş gibi sevdiği, karısını kendine emanet eden, saf kalpli adama karşı böyle bir alçaklığı yapmaması gerektiği düşüncesiyle yalıtı terk eder yani Servetifünun’un kadim izleğiyle oradan kaçar. Neriman ise vurdumduymaz bir tavır içindedir. Sabah vapuru saf kocayı adaya getirirken arkadaşına ihanet eden kirli dostu İstanbul’a götürmektedir. Böylece roman biter.

4.1.28. Ebu Mukbil Kemal'in Eseri: Nigâr'ın Âşığı⁴⁹⁴

Ebu Mukbil Kemal Bey'in *Nigâr'ın Âşığı* romanında karısını alenen aldatan bir adamın hayâsızlıklarına değinilmiştir. Anasız babasız bir kız olana Nigâr, Hadi Bey'in konağında hizmetçilik yapmaktadır ve güzel bir kızdır. Hadi Bey eşini kaybetmiştir. Nigar'a değişik zamanlarda sarkıntılık yapar. Ama Nigâr namuslu bir kız olduğu için ona yüz vermez. Romanın girişinde evin gediklilerinden İneyet Hanım'la sohbet eden Nigâr evden ayrılmak istediğini ona söyler. Buna gerekçe olarak da Hadi Bey'in onu sürekli taciz etmesini gösterir. İneyet Hanım, Hadi Bey'in eskiden beri aynı olduğunu, evin Arap halayığını bile taciz ettiğini ifade eder. Bütün bu olaylar eşinin ölümünden sonra gerçekleşmiştir. İneyet Hanım sohbetin ilerleyen kısmında onun eşi hayatta iken de aynı davranışlarda bulunduğunu anlatır. Konağa gelen hizmetçilere "hep el at[ttığını]", "iki gecede bir Beyoğlu'nun o şıfıntı karılarından birini selamlığa getir[diğini]" (*Nigâr'ın Âşığı*, s.13), karısının onu yakalayıp kavga ettiğini, boşandıklarını ancak araya girenler sayesinde tekrar nikâh kıydırıp bir araya geldiklerini de tahkiye eder. Hadi Bey'in hovardalıkları dedikodu veya dertleşmeler vasıtasıyla öğrenilir. Olay daha fazla detaylandırılmaz.

Romanın ikinci bölümünde Nigâr'a ulaşmak için evlilik teklifinde bulunan Hadi Bey'in bu teklifini Nigar kabul etmez. Bunun üzerine Hadi Bey onu hırsızlık ithamıyla kadın hapishanesine attırır. Nigâr'ı amcasının oğlu savunur. Ama mahkemenin neticesi romanda belirtilmez.

4.1.29. Süleyman Tevfik ve Eseri: Mercan'daki Konakta⁴⁹⁵

Süleyman Tevfik'in *Pakize* romanının birinci zeyli olarak yazılan *Mercan'daki Konakta* romanında aldatma hikâyeleri vardır. Makbule'nin amcazadesi olduğu söylenen Münir adlı genç Fransa'da eğitim gördükten sonra ana babasını kaybettiği gerekçesiyle Makbule'nin himayesine girmiştir. Reşit Bey'le evli olan Makbule gizlice Münir'le buluşmaktadır. Anlatıcının imalarından onların birbiriy-

⁴⁹⁴Ebu Mukbil Kemal, *Nigâr'ın Âşığı* (Dersaadet: Edeb Matbaası, 1330/1914). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

⁴⁹⁵Süleyman Tevfik, *Mercan'daki Konakta* (Dersaadet: Şems Matbaası, 1331/1915). Eserin iç kapağında 1329/1913 tarihi ve Resimli Kitap Matbaası yazmaktadır. Bu eser *Pakize* romanının ilk zeyli olarak yazılmıştır.

le seviştiği ve kurdukları düzenle zenginleri soyduğu anlaşılmaktadır. Ortada bir aldatma olayı vardır ve bu çok derinleştirilmemekle birlikte ipuçları ile okuyucuya sezdirilmiştir. Eserin polisiye roman tarzında olması sebebiyle entrik unsurunun gizli tutulduğu görülür. Öbür yandan romanın son zeylinde Makbule ve Münir birbirlerini sevdiklerini itiraf ederler.

Münir Bey, “Beyoğlu âlemlerinde aliyy-ül-a’lâ derecede ikmâl-i tahsil etmiş” (*Mercan’daki Konakta*, s.19) bir alafranga olarak tanıtılmıştır. Sorbon’a eğitim için gitmesine rağmen Paris’te opera ve diğer meydanları ezberlemiş, yaptığı geziler sebebiyle paralarını tüketmiştir. Anlatıcı şık olarak tanımladığı Münir’i dönem romanlarında görülen şıkların özellikleriyle tanımlar. Bu açıdan o tam anlamıyla bir Dandi’dır. “Tek gözlük takmak, eldivensiz sokağa çıkmamak, Fransızca karıştırmadan söz söylememek, güzel reverans yapmak” (*Mercan’daki Konakta*, s.20) onun en bariz vasıflarıdır.

Makbule Hanım, Reşit Bey’le evlendikten sonra onun küçük kızı İffet’le de Münir Bey evlenir. İffet saf kalpli, yumuşak huylu ve nazik bir kızdır. O, zeki bir kadın olmadığı için etrafında dönen dolapları anlayamaz. Kocasının Makbule ile odaya kapandıklarını görmesine rağmen bunda bir beis görmez. Makbule ile Münir’in “pek laubalîyane bulunmasını, sık sık ve gizlice görüşmelerini, kendi bulunmaksızın başbaşa yatak odasında bile kapanıp kaldıklarını pek yakın akraba olduklarına atfediyor, pek cüz’i bir şüpheye dahi düşmüyordu.” (*Mercan’daki Konakta*, s.26-27).

İffet’in aksine evin emektarı Dadı Dilber onların bu kadar yakınlaşmalarından şüphelenmektedir. Dadı tipinin zeki ve tecrübesiyle evdeki olayları çözümlendiği görülür. Hüseyin Rahmi’nin *Mürebbiye* romanında Eda Kalfa’nın da buna benzer bir önsezisi vardır. Dolayısıyla Türk romanında evin emektar ve akıllı dadı ve kâhya kadınlarının evde dönen dolapları hissettiğine şahit olunur. Makbule bir gün kocasından, İstanbul’a gitmek için izin ister. Aynı gün Münir Bey de eve gelmez. Bu durum Dilber’in dikkatinden kaçmaz. Olayın ardına düşen Dilber onları takip etme kararı alır ve onların evde olmadığı gecenin sabahında karşıdan vapurun gelişini izlemek için evden çıkar. Vapurdan ikisinin birlikte çıktıklarını gören Dilber kanaatlerinde haklı olduğunu anlar. Onların yalnızca birlikte kaldıklarına hükmeder. İffet için çok üzülür. Durumu ona anlatmanın kızı perişan edece-

ğini düşünerek onları biraz daha takip etme fikrine kapılır. Bundan sonra Dilber olay içinde fazla görülmez. Süleyman Tevfik polisiye romanların en önemli vasfı olan merak ve gizemi bu noktada uygulamaya çalışır.

Romanın bundan sonraki bölümünde Makbule'nin sinsice planlar kurarak Reşit Bey'in diğer kızı Melek'i pencereden atıp öldürdüğü, oğlu Şevket'i evden kovdurduğu ve onun İtalya'da öldüğü haberini yaydığı, Reşit Bey'in hastalanarak bütün mal varlığının vekâletini Münir'e teslim ettirdiği görülür. Makbule yaptığı planlarda en ufak ayrıntıları dahi hesaplayan kurnaz, zeki ve soğukkanlı bir tiptir.

Eserde Makbule ile Münir arasında Dilber'in dikkatiyle beliren bir aldatma olayının gölgesi vardır. Akraba olsalar dahi evli bir kadınla evli bir erkeğin gizlice kapalı odalarda görüşmeleri Osmanlı konağında pek hoş görülmeven bir şeydir. Bu noktada Makbule'nin ayağına bağ olacak herkesi kurduğu sinsi planlarla öldürdüğü veya ortadan kaldırdığı görülmektedir. Ancak Makbule'nin, evin emektarı Dilber'i hesap etmemesi olayların açığa çıkmasına vesile olacaktır.

4.1.30. Halide Edip Adıvar'ın Eserleri

4.1.30.1. Heyula

Halide Edip'in *Heyula* romanı sevmediği bir adamla gayrimeşru aşığının zoruyla evlenerek çıldıran bir kadının hikâyesidir. Eserde aldatma konusu işlenmiştir. Romanın anlatıcısı Ziya adında biridir. Ziya bekâr bir gençtir. Vaktinin çoğunu Fener'de kadınları izlemekle geçirir. Gezintilerinden birinde Otel Bevlü'nün önünde okul arkadaşı Haşim'e rastlar. Haşim, Ziya'ya evli olduğu için nadiren görüştüklerini söyler ve onu evine götürür. Haşim, Ziya'ya eşinin sinir hastalığından ve musikiye merakından bahsedince Ziya bitik bir kadın beklerken karşısına çıkan Selma'dan çok etkilenir. Onu, "Tiyatronun kapısında seyrettiğim dilber tavırlı kadın! Fener'de beni âlemden yükselten rüya gözlü peri!" (*Heyula*, s.100) diye niteler. Selma onlarla hiç sohbet etmez. Evin içinde bir "heyula gibi" gezer.

Haşim karısıyla nasıl tanıştığını Ziya'ya anlatır. Selma ile köşk komşusu olduklarını, onunla evlenme teşebbüsüne Selma'nın soğuk karşılık verdiğini, daha sonra yazdığı mektuplara nadiren de olsa cevaplar aldığını, karısının onu asla sevmeymediğini ve onun evlilik teklifini nasıl kabul ettiğini bir türlü anlamadığını be-

lirtir. Evlendikten sonra üç ay mutlu bir evlilik geçirdiklerini ifade eder. Karısının evlendikten kısa bir süre sonra asabileştiğini ve yalnız kalmaktan hoşlandığını kırgınlık içinde açıklar. Selma'nın Haşim'e soğuk davranmasına mukabil Haşim de evdeki yabancı hizmetçilerle sevişmekten keyif almaktadır. Kahraman anlatıcı Ziya, Haşim'in evdeki hizmetçilerle sevişmekten mutlu olduğunu şu cümlelerle anlatır: “Haşim'in kayıtsız çehresi bozuldu. Anladım ki her ne kadar gününü Ele-niler, Katinalarla geçiriyorsa da karısının uzaklaşmasından meyas.” (*Heyula*, s.102). Ziya çok etkilendiği Selma'nın kocası tarafından aldatıldığını, “Benim az zamanda kendisine ufak bir hizmet için ölmek istediğim bu kadın kocası tarafın-dan aldatılıyordu.” (*Heyula*, s.105) şeklinde açıklar.

Ziyarete geldiği bir gün Ziya, Selma'nın model olmak için Şahap adlı bir heykeltraşın atölyesine gittiğini öğrenir. Ziya'nın zihninde Şahap ismi tedirginlik yaratırsa da bunun üzerinde fazla durmaz. Bu arada Ziya ile Selma arasında müzik sayesinde bir yakınlaşma meydana gelir. Bir kış günü köşke gelen Ziya piyanoda Faust'un, “Günlerin sevinçle dolu olduğu zaman” adlı parçaya rastlar. Bu parçayı Selma'nın da söylemeye başlaması aralarında müzik sayesinde bir yakınlaşmanın olmasına vesile olur. “Ağla Margerit ağla, dostun elemine iştirak ediyor.” (*Heyu-la*, s.103) ifadesi karşısında Selma kendini Margerit olarak niteler. Çünkü Selma'nın gayrimeşru bir sevgilisi vardır ve onunla evlenemediği için kendince dertlidir. Romanda müzik Ziya ile Selma'nın diyalog kurmasını sağlayan bağlayıcı bir unsur olarak öne çıkar. Bu durum romanın başından sonuna kadar böyle devam eder.

Haşim'in evine rutin olarak devamı başlayan Ziya, Selma'ya karşı hayranlıkla karışık ama tam belirginleşmeyen bir aşk hissi duyar. Haşim, bir sohbet esnasında Ziya'ya karısının bahar mevsiminde normale döndüğünü, köşklüler dediği komşularının gelmesiyle neşelendiğini bildirir. Sonra “Zihnimi işgal eden çapkını bulabilsem.” diyerek karısı hakkında ilk kez şüphesini açıklar. Bu açıklama Ziya'yı şaşırır. Ziya'nın tedirgin oluşuna, “Selma'yı meşgul eden ne sensin, ne de ben.” (*Heyula*, s.106) cevabı vererek onu rahatlatır. Ziya Selma'ya acır. Ona karşı duygularını frenlemesi gerektiğini düşünen Ziya, Selma'ya bir kardeş gibi, bir dost gibi yardım etmesi gerektiğini düşünür.

Haşim bir gün Ziya'ya karısını pembe köşke bıraktığını söyler. Pembe köşk Selma'nın babasının evidir. Ziya köşke Selma'yı almak için gidince Selma'nın oraya hiç gelmediğini öğrenir. Büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Ziya "Kocasını babasının köşküne gidiyorum diye aldatarak Şahap'ın atelyesine gelmiş olacak." (*Heyula*, s.114) diye düşünerek Şahap'ın atelyesine gider. Atölyeye girdiği zaman içerinin boş olduğunu görür. Atölyeden viyolonsel sesi yükselmektedir ve aynı zamanda içeriden bir erkek sesi gelmektedir. Ziya, yazıhanenin üzerinde yığılı duran mektuplardan birinde, "sana aklım başımda olarak son, kat'i sözümlü söylemeye geldim, çünkü senin yanında muhakeme etmek kabil olamıyor..." (*Heyula*, s.116) yazdığını görür. Bu esnada yaklaşan ayak seslerini duyan Ziya bir köşeye saklanır. Yazıhaneye giren Şahap, Selma'ya seslenince acı gerçek öğrenilir. Selma, Şahap'a her şeyi göze alarak ona geldiğini, kocasını ne zamana kadar aldatabileceğini, bu hayata devam etmek istemediğini söyler. Şahap, Selma'ya altı yıldır sürdürülen gizli ilişkiden niçin bıktığını sitemle sorar. Selma ona hamile olduğunu, bu sebeple kocasından ayrılıp onunla olmak istediğini söyleyince Şahap bu teklifi kabul etmez. Bu kısa konuşmadan sonra Ziya onların sevişmelerine şahit olur. Bütün gördüklerinin kâbus olmasını ister. Büyük bir hayal kırıklığı içinde, "hıyanet sırrı karşısında" (*Heyula*, s.119) gözündeki itibarı sarsılan Selma'yı düşünerek evinin yolunu tutar.

Ziya, yazıhaneden aldığı mektupları eve gelince okumaya başlar. Bu mektuplarda Selma, Şahap'a hayat hikâyesini anlatır. O, Şahap'ı okulda tanımıştır. Selma'nın teyzesinin oğlu Rıfkı ile küçük yaşlarda belirlenen neredeyse kertmelik durumu vardır. Selma ilk görüşmeden itibaren Şahap'ı sevmiştir. Birlikte dört elle piyano çalmışlardır. Bu etkileşim daha sonra ilerlemiş Şahap ile Selma sevişmeye başlamıştır. Rıfkı'nın, onların ilişkisinden haberi yoktur. Selma'nın Rıfkı ile nişanları akdedilirken Şahap Paris'e hipnotizma eğitimi almaya gitmiştir. Döndüğü zaman Selma'da tedavisi mümkün olmayan baş ağrıları başlamıştır. Baş ağrılarının tedavisi için Şahap'a gitmeye başlayan Selma onunla atölyede sevişmektedir. Rıfkı ile nişanını atan Selma'ya Haşim talip olmuştur. Şahap onu Haşim'le evlenmesi için icbar etmiştir. Selma bu durumu mektupta şöyle anlatır: "Fakat ondan sonra beni niçin evlenmeğe mecbur ettin? Bütün varlığıma bulaştırdığın alçaklık ve murdarlıkla başka namuslu adamları niçin kirletmeli?" (*Heyula*, s.123). Bura-

daki ifadelerde gizli aşklarına devam etmek isteyen Şahap ve Selma'nın ilişkilerini rahat bir şekilde devam ettirebilmek için kendileri evlenmeyip Selma'nın başka bir adamın nikâhı altına girdiği görülür. Selma mektubunda Şahap'ın ondan çocuğu olacağını, bu çocuğu kabul etmek istemediğini, çocuğu öldürmesini tavsiye ettiğini açıklar ve duygularını şöyle ifade eder: “Bütün varlığım, soğuk, geniş bir beyaban. Fakat artık namuslu adamları aldatmayacağım. Geleceğim, fakat rezaletime ortak olduğumu kabul edip bir hissene kabul edeceksin. Yoksa dönersem, her şeyi Haşim'e söyleyeceğim.” (*Heyula*, s.124). Ziya işin içinde çocuk olduğunu öğrenince olayı Haşim'e söylemekten çekinir.

Ziya, Haşim'le tekrar buluştuğunda Selma ile ilgili konuşurlar. Haşim, Ziya'ya karısının yatağa düştüğünü ve her geçen gün erimeye başladığını bildirir. Altı aydır karısıyla ilişkiye girmediğini söyleyen Haşim, doktorların, karısının hamile olduğunu söylemesi karşısında şaşırmıştır. Yapılan muayenede çocuğun beş aylık olduğu öğrenilince Haşim karısının, onu aldattığını anlar ve Ziya'ya dönerek “— Ne sükût ediyorsun? Yoksa kâfi derecede açık söylemedim mi? Karım beni aldatmış, bunda yüzüme alık alık bakacak ne var? Yoksa sen de mi kadınların faziletine inanan ahmaklardansın?” (*Heyula*, s.126) diye sorar. Buna verecek mantıklı cevap bulamayan Ziya, Selma'yı aklamaya çalışınca Haşim onu azarlayarak karısına Ziya'nın âşık olup olmadığını sitemle sorar. Ziya, Selma'nın temiz olduğunu söyledikten sonra Haşim'e karısını anlamaya çalışmayıp “onu âdi hizmetçilerle aldat[ması]” (*Heyula*, s.127) sebebiyle kını olduğunu belirtir ve bu ithamdan sonra oradan kaçar.

Ziya köşkten kaçtıktan sonra Selma ve Haşim'in durumunu öğrenmek ister. Ama bir daha onların evine gitmek istemez. Salim Efendi vasıtasıyla Haşim'in evlendiğini öğrenir. Haşim'in evlenmesi sebebiyle Selma'nın öldüğünü sanarak buna çok üzülür. Selma'nın durumunu öğreneceği zaman oturdukları mekâna Haşim gelir. Ziya, Haşim'den olayların görmediği kısmını öğrenir. Selma çocuğunu sekiz aylıkken doğurmuştur. Çocuk hayata tutunamamıştır. Selma, çocuğun ölümünden sonra akli muvazenesini iyice kaybetmiştir. Artık bahçede gördüğü pembe gülleri kendi çocuğu sanmaktadır. Haşim, karısına âşığı ile ilgili hiçbir şey sormadığını, onun zaten öleceğini, durumu o öldükten sonra öğrenebileceğini düşündüğünü söyler. Sonra dostlarının ısrarıyla evlendiğini söyler. Ziya bu evlen-

menin “ufak bir sevişme neticesi olduğunu” (*Heyula*, s.134) anlar. Ziya ondan Şahap’ın öldüğünü de öğrenir. O, Haşim’e karısıyla Şahap arasındaki ilişkiyi nasıl anladığını sorar. Haşim, Selma’nın sayıklamalarından ve mektuplarından öğrendiğini söyler. Haşim, Ziya’yla yeni karısını tanıştırmayı teklif eder. Ziya bu teklif karşısında şunları düşünür:

“Haşim bana yeni karısını göstermeyi teklif etti, hatta yeni hanıma bütün hayvani kuvvetleriyle bağlı olduğu halde, eskisini kıskanmaktan vaz geçmediğini bana anlatan yarı alaycı, yarı dargın bir sesle: “Selma’ya şu garip platonik aşkını bildiğim için bunu teklif ediyorum,” dedi. Bunu söylemeğe hacet yokt, çünkü yeni hanım arkadaşımın karısı olmasa da domates yanakları, ufak gözleriyle beni büyüleyemezdi.” (*Heyula*, s.135).

Haşim’in davetini kabul eden Ziya onun yeni eşiyle tanışır ve orada bitik bir durumda olan Selma’yı görür. Haşim’in yeni karısını, “Ufak gözleri, hayvanî bir memnuniyetle kocasına tebessüm ediyordu.” (*Heyula*, s.136) şeklinde niteler. Yeni karısı Haşim’in sevdiği gibi etine dolgundur. Ama Ziya onda Selma gibi nezaket, eda ve narinlik bulamaz. Ziya evde en çok Selma’yı merak eder. Gördüğü zaman Selma güllerle konuşmaktadır. Bir gün Selma’nın gülfidanları dibinde öldüğünü görürler ve roman biter.

4.1.30.2. Seviye Talip⁴⁹⁶

Halide Edip Adıvar’ın *Seviye Talip* romanına adını veren kahraman Seviye Talip evli olmasına rağmen kocasını terk edip nikâhsız olarak bir başkasıyla yaşar. Fahir halasının kızı Macide ile evlenmiştir. Macide ve ailesi muhafazakârdır. Fahir ise İngiltere’de aldığı eğitimin etkisiyle geleneksel kadın figürüne karşıdır. Geleneksel ahlak anlayışına sahip olmamasına rağmen “İngiltere’de elden geldiğince kadından uzak” (*Seviye Talip*, s.12) yaşamaya çalışan Fahir oradaki kadınların toplumsal statüsünü gördükçe Türk kadınlarında büyük bir eksiklik hisseder. Memlekete dönünce kendi eşinin İngiltere’de gördüğü kadınlar gibi olmasını arzular. Fahir’i eşi Macide eskiye bağlı geleneksel bir kadındır ve bu durum Fahir’i korkutmaktadır. Fahir karısıyla toplantılara ve davetlere katılmak isterse de Maci-

⁴⁹⁶*Seviye Talip*’in ilk baskısı 1910 tarihinde yapılmıştır. Roman daha sonra sadeleştirilerek Latin alfabesine aktarılmıştır. Halide Edib Adıvar, *Seviyye Talip* (5. Baskı) (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1982). Burada yapılan alıntılarda eserin 1982 baskısı kullanılmıştır.

de bunu daima reddeder. Arkadaş toplantılarında kadınlı erkekli ortamlara girmeyi kabul etmeyen Macide, bu konu yüzünden Fahir'le tartışır. Tartışmadan sonra pişman olan Macide kocası için kendini değiştirmeye karar verip kitap okumaya başlar. Macide kocasına, “Bir kere sana arkadaş olabilecek bir kadın olmadığımı anladım. (...) Benimle evlenen yeğenim başka idi, Avrupa’dan gelen kocam başka çıktı.” (*Seviye Talip*, s.40) der. Kocasını sevdiği için kendini değiştireceğini de vaat eder. Macide bilgisel açıdan kendini bir hayli geliştirdikten sonra alafranga olmanın en mühim kuralı olarak piyano öğrenmek ister. Ona piyano dersi verecek kişi Seviye Talip’in nikâhsız yaşadığı sevgilisi Cemal Bey’dir.

Fahir, romana ismini veren Seviye Talip’in, çocukluk arkadaşı olduğunu hatırlar. Numan’la karısının ziyarete geldikleri bir gün Numan’ın karısı Samime, Seviye Talip’i, “yabancı bir erkekle yaşayan evli bir kadın!” olarak niteler. Numan karısının bu tanımlayışına kızarsa da Samime devamla “—Talip Bey’in karısı Seviyye Hanım piyano öğretmenini sevmiş; kocasının yanından kaçmış, onunla yaşıyor; bunu Numan süsleyerek, bir rezalet yerine erdemlik gibi gösteriyor.” (*Seviye Talip*, s.43) diyerek Seviye Talip’in içinde bulunduğu durumu açıklar. Numan ve Samime onunla ilgili konuşmalara devam eder. Seviye Talip’in on altı yaşında sevdiğini sanarak duygusuz bir adamla evlendiği, on iki yıl onunla birlikte yaşadığı, kocasına çok bağlı olduğu, bir gün karşısına müzik öğretmeni Cemal’in çıktığı, Cemal’e âşık olmaya başladığı, kocasının karşısına çıkıp “pek açık ve mert bir dille kendisini artık sevmediğini, aralarında karı kocalık hayatı mümkün olamayacağını söyleyerek, dostça ayrılmalarını rica” (*Seviye Talip*, s.45) ettiğini anlatırlar. Seviye Talip kocasından ayrıldıktan sonra ondan tehditler alırsa da bunlara pek kulak asmaz. Evi terk ettikten sonra kocasına yazdığı mektupta, kocasının ona hürriyetini vermemesi durumunda sevdiği adamla birlikte yaşayacağını ve kendisini, “vicdan bakımından serbest saydığını yazar.” Bu mektuba da olumlu cevap alamayan Seviye Talip, Cemal ile birlikte nikâhsız yaşamaya başlar. Seviye Talip’in kocası, intikam için karısını ve sevgilisini her girdikleri mahalleden çıkartır. Çünkü Osmanlı’da nikâhsız yaşayanları mahallede tutulan tutanaklar sonucunda kovmak mümkündür. “Fakat Seviyye Talip kendi namusu ve doğruluğuna inanan sağlam bir kanaat var! O, evliliğin sade aşk üzerine kurulacağı iddiasında[dır].” der. Kahraman anlatıcı Fahir, Seviye Talip’in namus algısının çok doğru

olduğunu iddia eder. Bu iddiaya geçmişin muhafazakâr Macide’si daha ileri bir görüşle “aşk en yüksek nikâhtır. İki kişiyi ondan başka bir şey bağlayamaz.” (*Seviye Talip*, s.46) diyerek değişik bir açılım getirir. Bu konuşmalar Seviye Talip’in durumunu göstermek için yapılmıştır.

Fahir, Macide’nin piyano dersi almak istediği Cemal’le tanıştıktan sonra onun, Seviye Talip’in hangi ruhsal boşluğunu doldurduğunu düşünür. Macide piyanoda yetkin bir konuma geçince Cemal onu ve eşi Fahir’i evine davet eder. Anlatıcı Fahir, Seviye’yi yıllar sonra ilk kez gördüğünde adeta büyülenmiştir ve bu durumu şöyle açıklar:

“Biraz yalvarır gibi açılan bu koyu derinliklerde kendini savunan, toplumun aforozuna önem vermeyen kadına o kadar iyilik görmüş bir sevgi parlıyor ve bir saniyelik bakışım bütün ruhunun ateşli derinliklerini o kadar açık bir şiirle kaplıyordu ki, Macide’nin biraz sinirli bir hareketle, Seviye’nin boynuna atılışına şaşmadım.” (*Seviye Talip*, s.55).

Bu açıklamalardan sonra Fahir’de Seviye Talip’e dair aşk saplantısı oluşur. Fahir karısıyla birlikte bir davetten döndükten sonra uykusuz gecelerin onu beklediğini söyler. Aşkın en büyük dostu olan müzik de onun duygularına refakat eder. Schumann ve Heine’nin parçaları davette bulunan herkesi ağlatmıştır. Böylece Fahir’de aşk müzikle birleşerek psikolojik bir buhran yaratır.

Eserin dördüncü bölümü Fahir’in günlükleri şeklinde kurgulanmıştır. “Yararsız Bir Çatışma” başlığını taşıyan “25 Eylül 1324” tarihli günlükte Fahir en büyük isteğinin Seviye Talip’i tekrar görmek olduğunu yazar. Günlüklerde geçmiş hayatını irdeleyen Fahir eşiyle yaşadığı anlardan asla rahatsız olmadığını belirtir. Seviye’ye karşı hissettiği duygunun engellenemez bir duygu olduğunu açıklayarak “30 Eylül” tarihli günlükte şunları yazar:

“Düşünüyorum ki, eğer Seviye de ben de serbest olsak, evlenmek değil, ona yakın oturmak bile bence elde edilemeyecek bir hareket olacak; her hareketimle kalbimi istediği gibi parçalayan şu beyaz el, yanlışlıkla başıma değse, damarlarıma sığmayan hayat bereketinden, beni olduğum yere yıkarak öldürecek.” (*Seviye Talip*, s.65).

Seviye Talip’e karşı duygularını irdeleyen ve onları anlamlandırmaya çalışan Fahir sevmekte “niçin ve nasıl” olmadığı kanaatine varır. Karısı Macide’nin, hayatında olmasının onu çıldırmaktan koruduğunu ifade eder. Böylece aşkın anlamlandırılmayacağını ifade ederken onu aşk girdabından karısının varlığının kurtardığını da belirtir.

Fahir aşktan dolayı psikolojik birtakım sorunlar yaşamaya başlar. Bu sebeple eve doktorlar gider gelir. O, “2 Kasım” tarihli günlükte Seviye Talip ile yaptığı sohbetten bahseder. Cemal piyano dersi için geldiğinde Seviye Talip de Fahir’in durumunu görmek için gelir. Konuşma Seviye Talip ile onun kocası Talip’in ilişkisi hakkındadır. Kocasını terk edişini açıklayan Seviye Talip ayrılmak için onu engelleyici “birtakım kutsal bağları” olmadığını belirtir. Bunu söylerken de Fahir’in oğlu Hikmet’e bakar. Ardından da Cemal Bey’in evli olmadığını söyler ve sözlerine şunu ekler: “Sizin için elde olmayan bir şey. İnsan, Numan’la Macide’yi kişisel mutluluğuna feda edemez.” (*Seviye Talip*, s.71). Bu konuşma vesilesiyle Seviye Talip’in, Fahir’in, Numan’ın karısı Samime’yi sevdiğini zannettiği anlaşılır.

Fahir aşk saplantısından kurtulmak için bir geziye çıkma kararı alır. Geziye çıkmadan önce Seviye Talip ve arkadaşlarıyla birlikte bir toplantıdan döner. Fahir eve döndüğü zaman kendinden geçmiştir. “20 Kasım” tarihli günlükte Seviye’nin ismini sayıklayarak yanında bulunan Macide’ye sarıldığını yazar. Karısı bu duruma şahit olunca gözyaşlarına boğulmuştur. Kocasındaki değişimi gören Macide aldatılma duygusunu derinden hisseder. Ama anne olduğu için Fahir’den ayrılma isteği duymaz.

Romanın beşinci bölümü “Kalp Ağrıları” başlıklı günlüklerden oluşur. Fahir, İstanbul’dan uzaklaşmak için Mısır’a gitme kararı almıştır. Ona Numan da eşlik eder. 3 Aralık’ta Kahire’ye vardıkları zaman Fahir, karısı Macide’ye bir mektup yazar. Mektubun başlığı Fahir’in karısını ne olarak gördüğünü gösterir. Bu başlık “Aziz Arkadaşım Macide!” şeklindedir. Fahir mektupta karısına karşı sevgisinden bir şey eksilmediğini ifade ettikten sonra ona bazı itiraflarda bulunur: “Dinle: Ben Seviye’yi sevdim; fakat seni sevdiğim gibi değil, bazen hayatı bir felâket ve utançlığa çeviren bir tutku ile, çıldırmak derecesine geldim de ona bir şey söyleyemedim.” (*Seviye Talip*, s.89) der. Seviye Talip’le asla birlikte olamadıklarını çünkü onun sevgilisine sonuna kadar sadık olduğunu, kendisini koruyan şeyin ise karısının sevgisi olduğunu açıklar. Mektubun sonunda karısına ömrünün sonuna kadar Seviye’yi görmeyeceğine dair söz verir. Bu mektuba 25 Aralık’ta cevap veren Macide, “bundan sonra bende, hiçbir şeyin yok edemeyeceği bir dulluk hissi kalacak. Artık, arkadaşım, o kadar sevdiğim Fahir belki gelir! Fakat ko-

cam ve sevgilim diye hayal ettiğim Fahir, hiçbir vakit gelmeyecek.” (*Seviye Talip*, s.91) der. Burada kullanılan “arkadaşlık” sözcüğü onların ilişkilerinin geldiği noktayı gösterir. Macide uğradığı duygusal ihaneti asla affetme niyetinde değildir. Fahir ise saplantısından kurtulma niyetinde olmasına karşılık bunu becerebilme yetkinliğine sahip değildir.

Kahire’ye gelen bir tiyatro kumpanyasının oyuncularıyla tanışan Numan ve Fahir onlarla vakit geçirmeye başlarlar. Oyunculardan Evelin, Fahir’den çok hoşlanır. Fahir ona karşı başlarda soğuk davranır. Ancak cinsel yakınlaşması olmayan bir flört yaşarlar. Birlikte çöllerde dolaşırlar. “Aldatmak isteyen bir kadınla, soğuk kalan bir erkek! Bu, bir aşk serüveni başlangıcı ki geçtiği sahne olarak sonsuz çölün geniş sessizliğini seçmiş!” (*Seviye Talip*, s.103). Bu ifadelerle Evelin ile Fahir arasında tek taraflı duygusal yakınlaşma oluşmaya başladığı anlaşılır. Fahir kendisine yaklaşan Evelin’e karşı soğuk davranmaktadır. O, “5 Şubat” tarihli günlükte Numan ile aralarında geçen bir konuşmadan bahseder. Numan, Fahir’i anlamadığını, dünyanın en güzel kadınının ona ilgi gösterdiğini, ama onun Evelin’e soğuk davrandığını sitemkâr bir şekilde söyler. Fahir onun bu sitemlerine şu şekilde bir cevap verir:

“Seviyye’yi sevmek Macide’yi bir aldatış idi; fakat onda, hiç olmazsa kendi benliğime sadık kalmıştım. Hâlbuki bunda Macide’yi de, kendimi de aldatıyorum. Ne kadar aldatma olursa olsun bana hayatı öğreten aşkı da aldatıyorum. En doğrusu buradan kalkıp Macide’ye gitmekti. Orada daha talihsiz olacak değilim ya!” (*Seviye Talip*, s.106).

Bu konuşmada Numan, Fahir’e Evelin gibi bir kadını reddetmesini anlayamadığını söylemiştir. Eserde Numan’ın başka kadınlarla birlikte olduğuna dair net bir ifade ve olay olmasa da gelişen olaylar Numan’ın sadakat konusunda çok hassas olmadığını gösterir.

Üç dört gün Evelin’le görüşmeyen Fahir’i bir gün Evelin odasına davet eder. Fahir, Evelin’i otelin kabul yerinde beklerken kadınla erkek arasında zaman zaman “hayvanîliği okşayan ilişkiler” (*Seviye Talip*, s.111) olabileceğini düşünür. “17 Şubat” tarihli günlükte namuslu bir kız gibi hayatını temiz bir şekilde geçirdiğini ancak hayatın ona sadakat noktasında karısına bağlanmak için yardım etmediğini düşündüğünü açıklar. Evelin odaya girdiği zaman Fahir onu aşk kraliçesi dediği Kleopatra’ya benzetir. Görsel bir şölen yaşadığını düşünerek kendinden

geçer. Kendi ifadesiyle karısını cinsel olarak ilk aldatışını yaşar. Sevişmenin ardından Seviye'yi sayıklar. Aklına, övdüğü ve her fırsatta sevdiğini söylediği karısı Macide gelmez.

Fahir, Numan'a Seviye'den gelen bir mektubu okuduğu zaman onun kocasından boşandığını ve Cemal'la nikâhlanacağını öğrenir. Bu haberi aldığı anda Seviye'nin adını duymak istemez. İstanbul'a döndüğü zaman karısı onu soğuk bir şekilde karşılar ve ona başka bir odada yatak açar. Fahir, Cemal'in evde olmadığı bir gün Seviye'ye sahip olur. Aşk ıstırabı ile vicdan azabı birleşen Fahir, karısının, oğlu Hikmet'e tavsiyesine iki kez şahit olduğu “—Doğru bildiğin şeyler için, hak için, vatan için daima ölmeye hazır olacaksın. (...) —Tıpkı baban gibi!” (*Seviye Talip*, s.128) sözleriyle ideal baba ve eş olamamanın ıstırabını yaşayarak 31 Mart olayında asilerle mücadele ederek bir nevi intihar eder.

4.1.30.3. Handan

Halide Edib'in *Handan* romanı, İngiliz terbiyesiyle yetişmiş bir kadın olan Handan'ın kocası tarafından defalarca aldatılışını, Handan'ın bu aldatılışa karşı duyarsızlığını işler. Handan'ın eğitim görevini üstlenen komünist olarak nitelendirilen Nazım adında biridir. Nazım, Handan'a aracısız yani şahsen evlenme teklifi yapar. Bu teklifte romantik yaklaşımdan ziyade siyasi bir maksat vardır. Bu maksat daha çok devrimci bir anlayışın tezahürü olan “Ateş, kan, duman ve ölüm” (*Handan*, s.70) vaatli bir evliliğdir. Mantıklı hiçbir kadının böyle bir teklifi kabul etmeyeceğini düşünen Handan onunla evlenmez. Bir süre sonra Nazım devrimci fikirlerinden dolayı tutuklanır ve hapse atılır. Nazım hapisten Handan'a mektuplar gönderir ve ardından intihar eder. Bu intihar Handan'da kalıcı sinir bozukluğuna sebep olur. Handan, kuzeni Neriman ve onun eşi Refik Cemal'in çocuğuna Nazım ismini verir.

Handan, Nazım'ın aksiyon davetli ve kadınlar açısından ruhsuz evlenme teklifinin etkisinden kurtulmaya çalışırken eve Nazım'ın tesirini azaltmaya yardımcı olacak bir misafir gelir. Bu misafir, Handan'ın üvey annesinin akrabalarından eski sefir Hüsnü Paşa'dır. Hüsnü Paşa, Handan'a, “açık gelen epeyce Paris hikâyeleri” (*Handan*, s.74) anlatır. Handan anlamlandırılmayan bir şekilde hızlıca Hüsnü Paşa ile düğünsüz ve sessiz bir şekilde evlenir. Evlendikten sonra Hüsnü

Paşa, karısını Avrupa'ya götürür. Handan'ın Hüsnü Paşa ile evlenme sebebi tam olarak anlatılmamasına rağmen bu evliliğin Nazım'ın onun ruhunda açtığı yarayı kapatmak için olduğu düşünülebilir.

Hüsnü Paşa hovarda bir tiptir. Handan evlendikten kısa bir süre sonra kocasının hovardalıklarını öğrenmesine rağmen ilk etapta ona karşı oldukça toleranslı davranır. Refik Cemal'den Server'e Londra'dan "25 Mayıs 1321" (7 Haziran 1905) tarihinde gönderilen mektupta Handan'ın, Hüsnü Paşa'nın Hyde Park'a yakın bir ev istemesi sebebiyle kiralık ev arayışları anlatılır. Handan, Hyde Park'ta bir ev bulur. O, Refik Cemal'e Charing Cross Oteli'nin buraya yakın olup olmadığını sorar. Evin otele yakın olmasının iyi olduğunu söyler. Çünkü Hüsnü Paşa'nın metresi Juliette bu otelde yaşamaktadır. Bu sebeple Hüsnü Paşa'nın metresine kolay ulaşmasını istediğini belirtir. Bunun üzerine Refik Cemal, ona kocasını kıskanıp kıskanmadığını sorar. Bu soruya Handan umursamaz bir tavırla kıskandığını söylemez. Refik Cemal bunun bir şaka olduğunu düşünür ve ardından "Allah böyle bir aileden her kadını ve her erkeği muhafaza etsin." (*Handan*, s.95) diye dua eder.

Handan bu mektuplardan sonra menenjit hastalığına tutulur. Hüsnü Paşa kendisine haber verilmesine rağmen onu ziyarete gelmez. Sadece tedavisi için ona para gönderir. Onun tedavisi ile Refik Cemal ilgilenir. Refik Cemal'de, Handan'a karşı acımayla karışık bir sevgi oluşmaya başlar. Refik Cemal, Hüsnü Paşa'dan Handan'a gelen mektubu ona verirken Handan'ı sevdiğini anlar. Refik Cemal eşinden başka bir kadına sevgi beslediği için tereddütler geçirir. O, her iki kadını aynı anda severken bu iki kadın arasında kalmaktan dolayı büyük bir vicdan azabı duyar. Bu durum erkek için çok eşliliğin fitri bir his olduğuna delildir. Refik Cemal tereddütler içindeyken evli olan Handan'la evlenemeyeceği için sevdiği iki kadından birisinin ölmesini bekler. Böylece içine düştüğü sıkıntılı durumdan kurtulabilecektir. Handan da Refik Cemal'e karşı boş değildir ve bunu, "Handan'ın Tahassüslerinden" başlığında yazdığı yazısında açıklar. Kendinin kötü bir kadın olduğunu, çünkü kardeşinin kocasını sevdiğini, bu sebeple kendinin Yehuda'ya benzediğini belirtir. Yehuda'nın İsa'yı satması gibi o da kendi kardeşini sattığını düşünür. "Kendi fenalığımın hudutsuzluğu, mülevvesliği karşısında aczinden hiç olan bir ruhun füturu, keseli var!" (*Handan*, s.201) der. Böylece tek bir erkeği

seveceğini iddia eden Handan da kocasının ihmali sonucu duygusal aldatma ker-
vanına katılır.

Refik Cemal'le Handan arasında cinsellik yaşanmaz. Onların ilişkisi ta-
mamen duygusal bir ilişkidir. Refik hastalanan Handan'ı hava değişimi için Sicil-
ya'ya götürmüştür. Etkileyici tabii ortam, ateşin insanlar arasında, hafızasını yi-
tirmiş Handan'la Refik'te bir aşk başlamıştır. Refik Cemal bu hislerinden dolayı
karısı ve çocuklarına karşı bir suçluluk duyar. Handan burada iyileşme emareleri
gösterse de iyileşemez ve ölür.

4.1.30.4. Son Eseri

Halide Edib Adıvar'ın *Son Eseri* adlı romanında aldatma eylemi vardır.
Romancı Feridun Hikmet “Karım Mediha ve Sayfiye Kararı” adlı bölümde aile-
sinden bahseder. Mediha, onun dört çocuğunun annesidir ve çocukların ikisi öl-
müştür. Mediha'ya bağlılığını “iki küçük mezar” (*Son Eseri*, s.20) olarak nitelen-
dirdiği çocuklarının varlığına/yokluğuna bağlar. Feridun Hikmet'in eşi Mediha
fiziksel olarak güzel ama kültür ve ilgi noktasında basit bir kadın olduğundan fi-
kirselleşmiş Feridun Hikmet'in onunla paylaştıkları pek bir şey yoktur. Karısına
olan bağlılığını anlamsız bulsa da Feridun Hikmet karısının cinsel yönü nedeniyle
ondan vazgeçemez.

Romanın ikincil kahramanlarından Feridun Hikmet'in halasının kızı Münire
onun hayranıdır. Münire eline geçen bütün Fransızca eserleri okuduğu için
“Kafası fena istif edilmiş bir kütüphaneye” (*Son Eseri*, s.27) benzer. Bu yüzden
Münire çok tahlilci ve ukaladır. Münire'nin, Feridun Hikmet'in kardeşi İbrahim'e
ilgisi vardır. Münire, İbrahim'in ona karşı ilgisizliğinin sebebini Feridun Hik-
met'in eşi Mediha'nın da İbrahim'e ilgi duymasına bağlar. Bu sebeple Feridun
Hikmet ile Münire arasında “kalp ve kafa ittifakı” oluşur. Öbür taraftan Feridun
Hikmet, karısı Mediha'nın duygularına hitap edemediğini, içini boş bıraktığını ve
bu boşluktan Münire'nin girdiğini söyler. Mediha, Münire'yi fazla ciddiye almaz.
Çünkü o, kendi sahasına müdahale etmeyenlere ve ona rakip olamayacağını dü-
şündüklerine karşı aldırışsızdır. Hatta kocasına açık açık “Münire'nin sana soku-
luşu İbrahim'den yüz bulmamasından” (*Son Eseri*, s.28) der. Fakat Feridun Hik-

met, Münire'nin aşklarını zararsız ve platonik olarak tanımlar ve ona âşık olmaktan korkar.

Münire uzman dâhiliyeci bir doktorla evlidir. Doktor “ruhiyat”ı kitaplardan ziyade hayattan öğrenen bir adamdır. Bu sebeple “kalbi alelade bir aşk deposu” (*Son Eseri*, 29-30) olan karısını kıskanmaz ve onu hayatında serbest bırakır. Bunun nedeni Münire'nin zaaflarının sadece düşünce dünyasında olması ve onu ihtiyatsızlığa sürüklememesidir. Ama bu serbestinin bir de karşılığı vardır. Doktor kendi hovardalıkları için karısı tarafından ihmal edilmiş bir adam izlenimi edinecek sinirli kadın hastaları üzerinde etkili olur. “19 Haziran” başlıklı günlükte Feridun Hikmet'le Münire'nin aileleri hakkında konuşması vardır. Münire bu konuşmada kocasının onu aldattığını umursamaz tavırlarla açıklar. Doktorun yeni hastası Kâmuran'dır. Ama Kâmuran doktora fazla yüz vermez ama “Kadıköylü Ferdane yakasını” (*Son Eseri*, s.32) bırakmaz. Münire'nin kocası özellikle kadın hastalara karşı ilgilidir ve onların bir kısmıyla sevişmektedir. Ancak Münire bu durumu fazla umursamaz. O, bu yönüyle *Handan*'ın devamı gibidir.

“22 Haziran” başlıklı günlükte Mediha o gün hastadır. Feridun Hikmet çocuklarını Suphi Paşa korusuna Münire ile birlikte götürür. Orada Münire ile Feridun Hikmet birbirine çok yakındır. Münire onun saçlarıyla oynarken o da Münire'nin elini öpmek ister. Bu esnada oradan Kâmuran geçer. Onların tenhalarında birlikte oluşları Mediha tarafından umursanmaz. Romanda kadın kahramanların eşlerinin başka kadınlara ilgi göstermesine aşırı tepki vermedikleri görülür.

Kâmuran tesadüfen eski yengesi Mediha ile karşılaşır. Mediha, Kâmuran'ın ağabeyi Asım Bey'in eski karısıdır. Onlar evlendikleri zaman Kâmuran dokuz, Mediha yirmi beş yaşındadır. Fransızca bilen Mediha aynı zamanda zengin olduğu için Asım'a eş olarak seçilmiştir. Asım yirmi üç yaşında Paris sefaretî üçüncü kâtipliğine atanmıştır. Asım başta Mediha ile evlenme fikrine sıcak bakmamasına rağmen onu görünce sevmiştir. Mediha ile Kâmuran kötü bir ortak geçmişe sahip olmalarına rağmen aralarında küslük yoktur. Hatta birbirlerini gördüklerine son derece sevinmişlerdir. Kâmuran, Mediha ve ailesini evine davet eder. Feridun Hikmet'in, Kâmuran'ın evinde dikkatini çeken şey, Avrupalı görünen Kâmuran'ın alaturka eşyalarının olmasıdır. Feridun Hikmet bu oda ile Münire'nin tamamen alafranga odasını karşılaştırır ve Kâmuran'ın daha yerli olduğuna

karar verir. Kâmuran ressamır ve Feridun Hikmet'in resmini çizmeyi teklif eder. Bu vesile ile daha da yakınlaşırlar. Evin duvarında Mediha'nın eski kocası Asım Bey'in resmi vardır. Resmi gören Feridun Hikmet onun yakışıklılığını takdir ederek karısına yakışıklı eski kocasını niçin sevmediğini sorar. Mediha'nın cevabı iki kardeşin de "insandan ziyade buluta" (*Son Eseri*, s.53) benzedikleri şeklindedir. Feridun Hikmet, Mediha'nın eski kocası ve görümcesini tanımlamasından kendinin kaba ve hayvani bir erkek olduğu için sevildiğini, ama bu sevginin uzun sürmediğini düşünür. Mediha'nın sevgisinin erken bitmesini onun, kardeşi İbrahim'e âşık olması nedeniyle olduğu kanısındadır. Mediha'nın iki kardeşi buluta benzetmesi onların soyut yaşam tarzına meyilli oluşlarıyla ilgilidir. O, daha çok somuta ve görülene meyillidir.

Kâmuran daha sonra ağabeyiyle Avrupa'ya gider. Feridun Hikmet onun gidişi üzerine ona "2 Mart 1908" tarihli bir mektup yazar. Bu mektupta Kâmuran'a âşık olduğunu, onun güzelliğini, kadınlığını ve gençliğini özlediğini ifade eder. Karısı Mediha'yı da çok sevdiğini ve ona anlaşılmaz bir şekilde bağlı bulunduğunu da itiraf eder. Kâmuran'a geç tesadüf etmesini hayıflanarak anlatır ve sözlerini şöyle sürdürür: "Size yemin ederim ki, size karşı duyduğum aşkın artık küstah, artık günah sayılacak bir yeri kalmamıştı. Sizi seviyorum fakat bu sevgiyi karıma, kardeşinize, hatta bütün dünyaya ilan edecek kadar temiz buluyorum." (*Son Eseri*, s.82). Kâmuran ağabeyi Asım Bey'e konuyla ilgili bilgilendirme mektubu yazar.

"Telaş etme... Gerçi buna aşk mektubu denilebilir, ama nevi kendine mahsus bir aşk mektubu. Feridun Hikmet hem Mediha'ya hem de bana âşık olduğunu bildiriyor. Ve uzun felsefelerden sonra Mediha'yı benden çok sevdiğini anlatıyor. Yani karısına bütün manasıyla merbut bir adam, bana gelince... Benimle bir nevi âşıkane dostluk tesis etmek istiyor." (*Son Eseri*, s.85).

Asım Bey, eski karısı Mediha'yı elinden alan Feridun Hikmet'ten nefret etmektedir. O, kardeşi Kâmuran'a yazdığı "16 Nisan" tarihli mektupta Feridun Hikmet'in aşk hissini insani ancak evli biri olarak duygularını yazmasının küstahlık olduğunu belirtir. Feridun Hikmet'in kendi karısını Kâmuran'dan çok sevdiğini ifade edişini de ayrı bir küstahlık olarak değerlendirir.

Kâmuran kendi hayat hikâyesini dokuzuncu bölümde "Ressam Kızın Aşk" başlığında "25 Nisan 1908" tarihli mektupla anlatır. O, çocukluğundan bahset-

tikten sonra ağabeyinin Mediha ile evliliğine değinir. Bu evlilikten dolayı Asım'ın çok mutlu oluşuna mukabil kendinin çok mutsuz olduğunu açıklar. Bunu ağabeyini onu kıskanmasına bağlar. Ağabeyi ile Mediha Avrupa'ya gidince Kâmuran'ı Dame de Sion'a verirler. Orada Hemşire Terese ona çok yardımcı olur. Kâmuran bu kadının kuvvetli bir Katolik olduğunu, onu Hristiyan yapmak için çok uğraştığını, zevk terbiyesinin bu kadın vesilesi ile başladığını anlatır. Hemşire Terese'nin Katolik olmasının onu deruni bir ahlak duygusuna kavuşturduğunu, “vaktinden evvel koca düşünmek, önüne gelen gence âşık olmak” (*Son Eseri*, s.93) gibi şeylerden onu kurtardığını da belirtir.

Kâmuran, Mediha ile Asım'ın aşklarında ilerleyen yıllarda bir azalma meydana geldiğini, Mediha'nın açık bir şekilde kocasından nefretini saklamadığını belirtir. Onun İstanbul'a gelişinde Feridun Hikmet'in üvey annesine çok uğradığını, halasının onu mektepten aldığı zaman Mediha'nın Asım'dan ayrıldığını ve Feridun Hikmet'le evlendiğini öğrenmiştir. Buna rağmen Mediha'dan nefret etmez. Ağabeyine aşk derecesine bağlı olan Kâmuran, karısından ayrılan ağabeyine “Ben sana varacağım demedim mi, işte evine hanım olmaya geldim” (*Son Eseri*, s.96) der.

Feridun Hikmet Almanya'ya muharrirlik göreviyle gidince orada Kâmuran'a rastlar. Bellevue denilen yerde buluşup yanlarında Kâmuran'ın Almanca öğretmeni ve yakın dostu Madam Angels'in de bulunduğu bir gün tekne gezisi yaparlar. Haine adlı bir müzisyenin parçasını dinlerken kendinden geçen Feridun Hikmet, gölün orta yerinde Kâmuran'ın gözlerine bakıp aşkın illa vücutça bir olmak anlamına gelmediğini düşünür. “Ben bu akşam Kâmuran'ı gözlerimle sevdim. O kadar ki, onun narin vücudu kollarımın arasında olsa, aşkımın onu saran şiddetiyle bu kadar sarsılmayacaktı.” (*Son Eseri*, s.133).

Aynı gezide Madam Angels onlara Meryem Ana mefhumunun Katoliklikteki öneminden bahseder. Protestanlıkla Katoliklik arasındaki aşk telakkisi farklıdır. Protestanların gerçek aşkı tam tatmadıklarını belirten Madam Angels sözlerini şöyle sürdürür:

“Hiçbir erkekle temas etmeden aşkı tadan kadın... Kadın olmadan ana olan kız. Bu mefhum biz Katolıklere Protestanların hiçbir zaman anlayamayacakaları mistik bir aşk mefhumu vermiştir. Yalnız bir Katolik kadın hem bekâretini muhafaza eder hem de aynı zamanda aşk kadehini son damlasına kadar içebilir.” (*Son Eseri*, s.134).

Bu açıklamalarla imlenen kişi Kâmuran'dır. Feridun Hikmet kendisi için Meryem olan Kâmuran'ın elini tutar ve "Selam sana ey Meryem!" (*Son Eseri*, s.135) diyerek onun elini öper. Bu noktada cinsel temasa girmeden de aşk yaşana-bileceği vurgulanmış, Kâmuran'la Feridun Hikmet'in aşkları "Meryemâne" bir aşk olarak tasvir edilmiştir.

Feridun Hikmet altı gün cennet misali bir hayat yaşar. Bu esnada şeytansız bir dünya olacağını bile düşünmeye başlar. Kâmuran'la her buluşmalarında, karısı Mediha'yı pek düşünmeyen Feridun Hikmet, kızı Nerime'yi hatırlayarak bu ilişki sebebiyle "Nerime'nin kıymetli bir hakkını" (*Son Eseri*, s.137) yediğini düşünür. Feridun Hikmet burada Kâmuran'ı ilk defa dudaklarından öpünce Kâmuran ondan uzaklaşır. Feridun Hikmet'le Kâmuran aşklarının geleceği hakkında konuşurlar. Hayatlarının bir çıkmaza girdiğini düşünürler. Feridun Hikmet, Kâmuran'a yolun sonunda onu bekleyen karısı ve kızı olduğunu söyler. Kâmuran kendi yolunun sonunun ise ağabeyine çıktığını bildirir. Mediha ve Asım'ın geçmiş evlilikleri yeşermeye başlayan bu aşkın önünde en büyük engeldir.

Bir gün Madam Angels konuşmak için Feridun Hikmet'i evine davet eder. O, Feridun Hikmet'e Kâmuran'la aralarındaki ilişkinin yanlışlığından bahseder ve örnek olarak Feridun Hikmet'in de bir kızı olduğunu ve kızının evli bir adama âşık olduğunu öğrendiğinde neler düşüneceğini sorar. Feridun Hikmet içinden katil bile olabileceğini düşünür. Kendinin bir hayvan gibi hareket ettiğini düşünmesine rağmen ilişkileri konusunda Kâmuran'ın fikrinin önemli olduğu cevabını verir ve Kâmuran için en hayırlı hareketin ne olacağını sorar.

Feridun Hikmet, kızı Nerime'nin vefat haberini kardeşi İbrahim'den aldığı bir telgrafla öğrenip İstanbul'a döner. O, kızı Nerime'nin ölüm haberi üzerine tekrar Kâmuran'ı alma fikrine döner. Ama bu fikir gerçekleşmez. Bir süre sonra Feridun Hikmet'e Kâmuran'ın da öldüğu haberi gelir. Feridun Hikmet yazdığı son eseri Kâmuran'a ithaf eder. Ahmet Şerif adlı gazeteci 1913'te Şafak gazetesinde onun hayatını ve ölümünü yazar.

4.1.31. Ömer Seyfettin'in Eseri: Harem⁴⁹⁷

Ömer Seyfettin *Harem* adlı eserinde evli olan bireylerin yaşadıkları aynı olayı farklı açıdan yorumlamaları neticesinde yaşadıkları aldatılma zannını anlatır. Eserin girişinde örnek olarak gösterilen bir karı kocanın kavga ettikleri anlatılır. Çünkü onlar “iki hafta evvel birbirlerini âşıklarıyla “cürm-i meşhut” halinde yakalamışlar ve hemen ayrılmışlardı[r].” (*Harem*, s.4) denir. Sermet ve Nazan çifti; Meliha ve Refi çifti ile çapraz bir şekilde yakalanmıştır. Sermet ile Meliha ve Nazan ile Refi aynı odadadır. Birbirlerini en yakın arkadaşlarıyla basan çiftler büyük bir kızgınlıkla ayrılırlar. Ayrıldıktan sonra birbirlerinden intikam almak fikrine düşerlerse de kızgınlıkları geçtikten sonra tekrar buluşup meseleyi konuşma fırsatı bulurlar. Diyalog kapısı açılınca eşlerin her ikisi de kendisinin masum olduğunu diğere ispatlayacağını iddia eder. Buna delil olarak da tuttıkları hatıra defterini gösterirler. Aynı olayın farklı iki açıdan anlatıldığı bu defterler sayesinde olayın esrarı ortaya çıkar. Hatıra defterine duygularını ve yaşadıklarını kaydeden çiftlerin geçmiş yaşantılarından kesitler okuyucunun gözleri önüne serilir.

Nazan alafranga bir kadındır ve Batılılaşma taraftarıdır. Nazan defterinde evde düzenlediği balolara kocasının rızası olmadığını kaydetmiştir. Kendinin çoğu yabancı misafirler tarafından afrodite benzetildiğini övünerek defterine not etmiştir. Alman Rihter adlı kadının sürekli ona Türk haremelerini sorduğunu, o da artık eski harem hayatının kalmadığını, harem hakkında anlatılan hikâyelerin uydurma olduğunu ve bu konuda değişimin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Nazan harem anlayışının değiştiğini, kendi zamanı için artık yaşanmasının mümkün olmadığını ve bittiğini vurgular.

Nazan'ın kocası Sermet ise öz kültürüne âşık, Türk ülkücüsü ve aynı zamanda değişim taraftarıdır. Ama o, değişim için belirli bir düzen gerektiğine inanmaktadır. Evde gerçekleştirilen salon toplantılarındaki Batılı adabımuaşeret kurallarından nefret etmektedir. Batılıların âdet ve geleneklerinin Osmanlı toplumunda yaşanmasını saçmalık olarak görür. Sermet haremın önemli ve kutsal olduğuna inanmaktadır ve Avrupa âdetlerinden nefret ettiği için evin harem ve se-

⁴⁹⁷Ömer Seyfettin, *Harem* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1334/1918). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

lamlık olarak ayrılmasını istemektedir. Buna sebep olarak da evde kâğıt oyunu adıyla oynanan bir oyun sırasında ahlaksızlık yaşanmaktadır. Oyun şöyledir: Evde bulunan misafirlere kâğıtlar dağıtılır. Misafir erkekler bu kâğıtların üzerine erkekler bir kadın ismi kadınlar da bir erkek ismi yazarlar. Çekiliş yapılır. İsmi çıkan kadın ve erkek birbirlerine karşı duygularını ifade ederler. Oyunun gelişimi Sermet'in defterinden şöyle takip edilir:

“Kadın: “Sizi gizli gizli seviyorum.”

Erkek: “Canım size feda...”

Herkes: “Pek muvafık, pek muvafık, hemen birleşiniz” diyor.

Dikkat ettim; isimleri bir kâğıda tesadüf etmiş kadınlarla erkekler, oyundan sonra, gayri ihtiyarî bir cazibeye kapılmışlar gibi, hemen yan yana gelip konuşmağa başlıyorlar. Yani... Ne diyeyim? Âdeta bu mel'un oyun, bir (promiscuite) kumandası...

—Promiscuite ne?

—Evvvel zamanda, insanlar, daha hayvanlara pek yakın iken ferdi izdivac yokmuş. Sürü halinde yaşarlarmış. Kabilenin bütün erkekleri, bütün kadınların müsavi surette kocası imiş. Nazan şaştı:

—Olur iş değil...

—Neye? Basit bir teşkilâtın basit neticesi? Doğan çocukların anası babası da kabilenin bütün halkı imiş. Bu hâl, ayin gibi hâlâ bazı cemaatlerde devam eder. Meselâ “Kızılbaşlar” gibi... Ne ise... Okuyorum:

“Kâğıtların açılması, mumun sönmesi... Her kadın yabancı bir erkekle ruhen birleşiyor. Yalnız eskiden vücutlar birleşirmiş; şimdi ruhlar... Bu vahşet, bu iptidailik değil de nedir?”

Sermet birkaç sayfa çevirdi. Devam etti:

“Refi ile karımın, kâğıtlar açıldıktan sonra derin derin dalarak konuşmaları beni delirtti.” (*Harem*, s.30-31).

Yukarıdaki ifadelerde Sermet alafranga tarzda gerçekleştiriln bu oyunu promiscuite kumandası olarak niteler. Eski zamanlarda insanların tam olarak gelişmediği için kabilenin erkeklerinin tüm kadınları ortak olarak kullandıklarını anlatır. Böylece medeni Avrupa'nın kadın erkek ilişkilerinin İlk Çağ insanlarına benzediğini belirtir.

Anlatıcı “22 Şubat” tarihinde, bahsedilen kâğıt oyununu bir de Nazan'ın defterinden anlatır. Nazan defterde artık evin hareme döneceğini, kocasının, kâğıt oyunundan dolayı arkadaşı Refi'ye çok kızdığını, bu yüzden evde kadınlarla erkeklerin birlikte olmasının Sermet tarafından yasaklandığını belirtir. Nazan evde haremlik uygulamasına başlanmasının ardından evin çok sıkıcı hâle geldiğini,

canının piyano çalmak ve güzel giysi giymek istemediğini, bu sebeple dışarı çıktığını, dışarıda kendisine seslenen bir adama tesadüf ettiğini, dönüp bakınca bu adamın Refi olduğunu gördüğünü yazmıştır. Refi ona evde uygulanan haremlik olayını sorar ve kocasının onu kıskanması sebebiyle böyle bir uygulamaya gittiğini iddia eder. Nazan, Refi'nin iddialarına, uydurduğu yalanlarla cevap verir. Evin haremlik selamlık olmasını bizzat kendinin istediğini söyler. İçinden ise şöyle düşünür: “Dünyada bir kadını en utandıran şey kocasının onu başkalarından kıskanmasıdır. Çünkü kocasının kadını kıskanması sarih bir şüphe demektir. Şüphe ise gayriresmî bir ithamdır. İtham altında yaşamak ise mücrimlikten daha ağırdır.” (*Harem*, s.37). Refi bu açıklamalara karşın Sermet'in kıskançlığından dolayı böyle bir uygulamaya gittiğinde ısrar eder. İsrarı sebebiyle Nazan, Refi'ye bir ders vermek ister ve hareme gelmek isteyen erkeklerin kadınlar gibi çarşafa girerek geldiğini, bunun için bıyıklarını kesmesi gerektiğini açıklar. Nazan, Refi'ye oyun oynamak ister. Bunun için de şu tertibi kurar: Refi'nin hareme girmek için çarşaf giyerek geldiği gün onun karısı Meliha'yı da eve davet edeceğini, böylece Refi'yi orada rezil edeceğini yazmıştır. Daveti hoş karşılayan Refi'ye mağazadan birlikte çarşaf bakarlar. Meliha kocasından şüphelenmeye başlamıştır. Bu sebeple kocasını takip ettirmek için bir Rum kızı tutmuştur. Refi'nin Nazan'la mağazaya girdiğini gören kız durumu tahkik ettikten sonra Meliha'ya rapor vermiştir. Bu rapor üzerine Meliha kocasının kendini aldattığı kanaatine varmıştır.

Bundan sonra olay Sermet'in defterinden takip edilir. Sermet kendine Meliha'dan bir mektup geldiğini, mektupta evi hareme çevirdiğini ama ayakta uyduğunu, kendinin oraya erkek elbisesi giyip geleceğini söyler ve ona çok önemli bir şey açıklayacağını da ekler. Gerçekten de oraya erkek kıyafetiyle gelir ve Sermet'e, “—Karınız sizi aldatıyor.” (*Harem*, s.45) diyerek durumu açıklar. Sermet buna inanmaz. Delilleri olduğunu söyleyen Meliha ona Rum kızının raporundan bahseder. “Nazan, âşığını kadın kıyafetine sokuyor. Bir kadın gibi kabul ediyor. İhtimal yatak odasına da alıyor.” (*Harem*, s.46) deyince Sermet, o hisimla karısının odasına dalıp orada ayakta konuşan Refi'nin çarşafını çıkarıp onu güzelce bir döver. Nazan kocasının, Refi'yi öldürmesinden korkarak onun odasındaki revolveri almak için içeri girince Meliha ile karşılaşır. Kadınlar birbirlerine “oros-

bu” diyerek saldırırlar. Meliha, Nazan’ı kırbaçıyla şiddetli bir şekilde döver. Sermet bu olaydan sonra herkesi evden kovar.

Yaşadıkları olayın aslını tuttıkları defterlerden anlayan karı koca haremın yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu tartışırlar. Sermet, Nazan’a haremın yararından bahsettikten sonra kılık değiştirerek hareme girilme tehlikesinin de olabileceğini anladığını itiraf eder. Eşlerin sadakatının ancak aşkla tesis edilebileceğini, kötü niyetli bireylerin engellenemeyeceğini belirten Nazan, haremın kutsal olduğunu söyleyen kocasına, asıl mukaddes olan şeyin ne olduğunu şu cümlelerle açıklar: “—Aşk... Evet aşk... Bu öyle mukaddes bir haremdir ki içine hiçbir yabancı giremez. Biz bu haremi bozmamaya çalışalım. Birbirimizi sevelim.” (*Harem*, s.53). Olayın aslını öğrendikleri esnada karınlarının acıktığını anlayan eşler evde hiçbir şey kalmadığını ve evdeki bütün çalışanları kovduklarını hatırlarlar. Yemek yemek için önce Tokatlıyan’a gitmeye karar verirler. Ancak Tokatlıyan lokantasının haremlık selamlık olmasından dolayı bu fikirden vazgeçerler. Çünkü başbaşa yemek yeme arzusundadırlar. Sonra akıllarına en yakın dostları ve kavga ettikleri Meliha ile Refi gelir. Gerçek dostları olarak onları gördükleri için yemeğe Meliha ile Refi’nin evine gitmeye karar verirler. Çünkü orada haremlık selamlık uygulaması yoktur.

4.1.32. Güzide Sabri Aygün’ün Eseri: Ölmüş Bir Kadının Evrâkı Metrûkesi

Güzide Sabri’nin günlük tarzında kaleme aldığı *Ölmüş Bir Kadının Evrâkı Metrûkesi* romanında duygusal olarak eşini aldatma vardır. Fikret’in annesi ölünce babası başka bir kadınla evlenmiş ve memuriyeti sebebiyle taşraya taşınmıştır. Fikret ise İstanbul’da teyzesinin kızı Suat ve büyükannesiyile birlikte kalmıştır. Fikret’in vücudu dayanıksızdır ve ara sıra ikazlar vermektedir. Bu sebeple sık sık doktorlar tarafından muayene edilmesi gerekmektedir. Onu muayene eden doktorlardan biri de Doktor Nejat’tır. Muayeneler esnasında Nejat’la Fikret’in arasında hissi bir etkileşim başlar. Kısa süre sonra bu etkileşim aşka evrilir. Fikret ile doktorun yegâne buluşma mekânı Nejat’ın muayenehanesi olduğu için Fikret’in muayenehaneye gidiş gelişleri artar. Bu gidiş gelişler müzmin âşıklar için biricik buluşma anlarıdır ve bu anlardan birinde Doktor Nejat, Fikret’e evlilik

teklifi yapar. Fikret evli ve çocuklu bir adam olan Doktor Nejat'ın yuvasını yıkmamak düşüncesi ile teklifi kabul etmeyerek İstanbul'dan ayrılmak ister. O, İstanbul'dan kaçış arzusunu en yakın sırdaşı ve teyzesinin kızı Suat'a açıklar ve ona her şeyi itiraf eder. Bu durum romanın ilerleyen bölümlerinde Fikret'in dilinden günlük vasıtasıyla anlatılır. Suat, "Aşkıma, saadetime, ellerimle derin bir mezar kazdım; ezvâk-ı hayatımı oraya defnettım." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.21) diyen Fikret'i tebrik eder. Gitmemesi yönünde yapılan baskıya "Bırakınız buradan uzaklaşayım; zira üç vücudun sebab-i harâbisi olacağım: Çocukları... zevcesi." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.23) cevabını verir.

Fikret günlükler bölümünde Nejat'la konuşmalarını ve yaşadıklarını daha detaylı bir şekilde anlatmıştır. O, Nejat'ın evlilik teklifine burada da değinir ve aralarında geçen konuşmayı açıklar. Nejat'ın ona, "tevhid-i hayat" teklif etmesi karşısında Fikret'in gözünün önüne Nejat'ın karısının ve çocuklarının hayali gelir. "Bu zulmet-i kesife içinde iki çocukla bir kadın hayali bana doğru takarrüp ediyorlar; dişlerini gıcırdatarak, gözlerini açarak sanki beni boğmak, parçalamak istiyorlardı." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.30) diye yazar.

Doktor Nejat'ın ona ümit telkin etmesi üzerine Fikret, ona, ölümden başka bir ümidinin kalmadığını söyler. Bunun üzerine Nejat, "demek size meşru bir surette açılan kollarım arasına atılmaktan istinkâf ediyorsunuz?" deyince, Fikret, "Sen yalnız olaydın, hayatın diğer hayatlara merbut olmaya idi." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.31) diyerek cevap verir. Bu cevabın söyleniş tarzında Servetifünun şiirinin tesirini görmek mümkündür. Evli bir adama âşık olan Fikret, onunla aşk konuşmaları yapmaktan çekinmezken, yapılan evlilik teklifini bir yuvayı yıkmamak için kabul etmekten çekinir.

Hem Nejat hem Fikret birleşemedikleri için buldukları mekândan uzaklaşıp başka bir mekâna kaçmayı tercih ederler. Nejat, hastalık bahanesiyle İstanbul'dan kaçarken, Fikret, babasının yanına sığınıp yaşlı bir adamla evlenir. Evlendiği kocası Sait Bey iyi bir adamdır. Ancak kalbinde başka bir adamın aşkını taşıyan Fikret, içten içe kocasını aldatıldığını düşünmektedir. Çünkü onu sevememektedir. Sevgisiz bir evlenme ona aldatma gibi gelir. "Ya Rabbim ben daha o günden itibaren onu aldatıyordum! Zira, hakkan, vicdanen birisini sevmeye artık mezun değildim, işte bu esaret bana pek girân gelmişti." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı*

Metrûkesi, s.42). Fikret aşk duymadan evlendiği için kocasını aldattığını düşünmektedir.

Fikret'in Nedret adında bir kızı olur. Fikret bir anne olarak aşk derdini unutmaya çalışır. Kocasından direkt kaçamadığı için ilgisini yine meşru bir alan olan çocuğuna kaydırır. Bütün ilgisi kocasından kızına doğru kayınca Sait Bey bunu içerler ve “Şu izdivacın size bahşettiği bir saadet varsa o da yalnız Nedret'tir değil mi?” (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.57) diye kıskançlığını itiraf eder. Bu noktada kaçış imgesi çocuk üzerinden tekrar gündeme getirilir.

Sait Bey'in bir çiftliği vardır ve orada yaşamaktadır. Sait Bey, Doktor Nejat'ın eşi Mediha'nın dayısıdır. Fikret, Doktor Nejat'tan kaçtıkça verem sebebi olan aşkı bir kader gibi onu kovalamaktadır. Ölüm, ona, kurtulamadığı bu aşk nedeniyle gelecektir. Nejat ve Mediha dayılarının eşini tanımak için çiftliğe geldiklerinde, eski sevgililer tesadüfen tekrar karşılaşır. Birbirini tekrar gören eskimeyen âşıklar, ilk anda duygusal bir şok yaşarlarsa da kısa sürede kendilerini toplarlar. Tanışma faslından sonra Fikret, misafirlerine Manon'dan bir parça çalar. Böylece *Eylül* romanındaki gibi açıkça dile getirilemeyen hislerin karşı tarafa gönderilmesi notalar sayesinde mümkün olur. Müziğin insana neyi ifade ettiği ve insanın o anki psikolojik durumuyla yakından ilgili olduğu bu manzarada bir kez daha görülür. Mediha, çalınan parçadan sıkılırken parçanın asıl alıcısı Nejat kendinden geçmiş bir şekilde parçayı dinler. Böylece eskimeyen aşk tekrar depresmiş olur. Müziğin ritminde buluşan sevgililerin uykuları aynı anda kaçınca alt kattaki odanın tenhâlığında tesadüfen tekrar buluşurlar. Fikret, yine eski aşkıdan kaçmak arzusundadır ve kalbinin haykırışlarına rağmen ondan kaçır. Akli, fikri ve düşünceleri allak bullak olur ve tekrar odasına döner. Kocasını Sait Bey ondaki hastalıklı hâli görüp ona yaklaşmaya ve onu teselli etmeye çalışırsa da Fikret, kocasını nezaketle reddeder. Bu reddediş, *Aşk-ı Memnu*'da Bihter'in piknik dönüşü kocası Adnan Bey'i reddedişine benzer. Fikret, içten içe kocasına acır ve onu aldattığı için pişmanlık duyar. Onu, hayata bağlayan tek şeyin kızı Nedret olduğunu tekrar düşünür. Çünkü çocuk, kadınları/anneleri hayata bağlayan en güçlü bağıdır. Birçok Türk romanında çocuksuzluk yüzünden ölen veya intihar eden kadınları görmek mümkündür.

“Ah biçare adam! Kalbinde nâ-meşru bir muhabbet gizleyen bu kadın senin huzurunda nasıl bir azap ile titriyor! Seni aldatmaktan mütevellit manevi işkenceler için-

de, en takat-şiken ıstıraplar ile kıvranıyordu, bilsen! (...) Nedret mini mini beşiği içinde mışıl mışıl uyuyordu. Onu öpmek için eğildim. Gözlerimden damlayan katarât-ı teessür o pembe yanakları ıslattı. (...) Âh beni hayata rapteden yavru! Acaba bir gün beni telin edecek misin?" (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.78).

Yukarıdaki ifadelerde Fikret meşru olmayan bir aşka kapıldığı için vicdani azap içindedir ve bunu aldatma olarak niteler. Nejat'la tekrar konuşma fırsatı bulan Fikret, bütün hislerini öldüreceğini ona söyleyince "İzdivacı aşkınıza bir mâni, bir siper zan ve hayatınızı diğer bir hayatla teşrik ederek gençliğinizi öldürmek istediniz." (*Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, s.89) cevabını alır. Doktor Nejat, onların tekrar buluşmalarına sebep olarak da talih ve tesadüfü gösterir. Doktor Nejat'ın, Fikret'ten beklediği olumlu cevap yine mümkün olmaz. Bir müddet çiftlikte kalan misafirler tekrar İstanbul'a dönerler.

Fikret, İstanbul'a dönüşünde Nejat'ın karısı Mediha'yı ziyarete gider. Mediha, Nejat'ın kendisini aldattığından şüphelendiğini Fikret'e söyler. Nejat'ın sürekli mahzun oluşu ve ağlayışı Mediha'nın aldatılma şüphesini daha da artırır. Mediha, kocasının kitaplarının arasında Fikret'ten aldığı —ki bunu kimse bilmez— kuru gülleri görünce onları parçalamak ister. O, kocasını kandıran kadını bulursa onu parçalayacağını da ekler.

Nejat'ın hastalığı günden güne artar. Nejat sayıklamalara başlar. Bu sayıklamalardan birinde Nejat, Fikret'in adını söyler. O anda Fikret de oradadır. Mediha, Fikret'e anlamlı bir şekilde bakınca Fikret, bunun tesadüf olduğunu söyleyerek merdivenleri inerken, alt katta Nejat'ın yanında çalışan sekreteri Kalyopi'ye rastlar. Kalyopi orada onun muayeneye sıkça gidip geldiğini ifşa eder. Bunun üzerine Mediha, bütün olanları Fikret'in kocası Sait Bey'e anlatır. Kocasını boşamaz ama odasını ayırır. Kısa bir süre sonra Sait Bey attan düşerek Fikret de yirmi iki yaşında aşk hastalığı olan vereme tutularak ölür.

4.1.33. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Eseri: Nur Baba

Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanı bir tekke şeyhinin cinsel arzuları için eşinden başka kadınlarla sevişerek eşini aldatışını anlatır. Eserin kahramanı Nur Baba İstanbul'un elit muhitinde bir dergâhın şeyhidir, etrafı yakın civardaki cahil, işsiz güçsüz, kötü namları etrafa yayılmış kişilerle, özellikle kadınlarla çevrilidir.

Güzel sesli, kara sakallı ve etkileyici bir adam olan şeyh, gördüğü güzel kadınları tekkesine dâhil ederek onlarla halvet olmaya çalışır.

Demlenme partileri denilen içki âlemlerinde nefeslerle mest olan hanımları kullanan tekke şeyhi Nuri, selefi Afif Baba'nın Anadolu'dan alıp İstanbul'a getirdiği biridir. Afif Baba dört beş defa evlenmiş ama eşlerinin hiçbirinden çocuğu olmadığı için hüznünü seyahat ederek gidermeye çalışır. Bu gezileri esnasında Nuri'yi tanımış ve onu tekkeye getirmiştir. Nuri hırçın, yaramaz ve edepsiz bir çocuktur. Dergâha gelenleri rahatsız etmekten çekinmediği için bir süre sonra dergâhın ziyaretçileri azalmaya başlamıştır. Afif Baba hastalanıp yatağa düştüğü zaman Nuri'nin ilk işi, onun karısı Celile Bacı'nın yatağına girmek olur. “Vakıa; ateşin [ateşli] ve körpe Nuri, ancak birçok zahmet ve birçok tehlike mukabilinde girebildiği bu hazanperver [hazana dönüşmüş] yataktan kendi ihtirasatı ile mütenasip [uygun] bir kâm alabilmekten uzak kal[ır.]” (*Nur Baba*, s.37). Şeyhin karısı ile sevişmesi Nuri'nin şehvetini tatmin etmemekle birlikte ona ikbalin kapılarını açar.

Afif Baba'nın ölümünden sonra Nuri ile Celile Bacı'nın alenen devam eden ilişkisi civardaki insanların merakını çekince tekke dolup taşmaya başlar. Celile Bacı sevenleri tarafından vakarı ile tanınan bir kadındır. Kendi elinde büyüttüğü yirmi üç yaşında bir gencin kucağına düşmesi insanlara ilginç gelmiştir. Bu merak tekkenin dolup dolup boşalmasına sebep olur. Celile Bacı kocasını aldattıktan sonra Nuri ile evlenir. Nuri kendinden çok yaşlı olan Celile Bacı ile yetinme niyetinde değildir. Bu sebeple muhiplerinden Ziba Hanımefendi ile aşk yaşamaktadır. Bu aşkı bilen Celile Bacı'da onlara ve Nuri'nin diğer ilişkilerine karşı herhangi bir tepki yoktur.

Ziba Hanımefendi İstanbul'un eski ve meşhur ailelerinden birine mensuptur. Babası Safa Efendi Abdülaziz devrinin rint meşrepli, kalbi geniş, tavırları zarif saray elemanlarından ve eğlenceye aşırı düşkündür. Kanlıca koyunda “Safa Abad” adı verilen köşkte yaşamaktadır. Köşkten yükselen “hey hey” sesleri köşkün çevresinde meraklılar güruhu oluşturmuştur. Abdülaziz devrinden sonra görevden alınmışlar safına dâhil olan Safa Efendi'nin en büyük zevki dürbünle çevredeki kadınları dikizlemektir. Safa Efendi'nin kızı Ziba Hanımefendi güzel sesi ile evin çekim merkezi olmasına sebep olan kızıdır. Evde düzenlenen musiki şölenleri vesilesi ile İstanbul'da onu tanımayan kimse kalmamıştır.

Ziba Hanımefendi tesadüfen girdiği şeyhin tekkesinde yaşadığı dem toplantisından/içki âleminden çok büyük bir haz almıştır. Bu haz neticesinde Nuri Baba'nın önüne diz çöküp ona, "Sen Nursun! Nur-u ilâhisin. Nur Baba, nur nur!" (*Nur Baba*, s.43) diye haykırır ve elinde avucunda ne varsa şeyhin önüne döker. Ondan sonra Nuri Baba'nın adı Nur Baba olarak değişir. Nur Baba'nın karısı Celile Bacı, Ziba Hanımefendi'nin verdiği altınları almaması için onu eteğinden çekerse de Nur Baba'nın, "—Dergâhın selâmet ve ... refahı için!" (*Nur Baba*, s.44) alması gerektiği cevabı üzerine olduğu yere yığılıp kalır. Celile Bacı'nın bu itirazında ana neden, Nur Baba'nın Ziba Hanımefendi'yle başlayacak gönül ilişkisini başlamadan evvel engelleme düşüncesidir. Celile Bacı kadın hissiyatı ile üzerine gelmesi muhtemel bir rakibi bertaraf etmek istemiş, ancak tekkenin selameti için susmak zorunda kalarak olduğu yere yığılmıştır. Ziba Hanımefendi ile şeyhin ilişkisi on yıl devam ederken Celile Bacı onların hizmetini görmektedir. Ziba Hanımefendi âdeta şeyhin ruhunda gizli duran cinsel bombanın fitilini ateşlemiştir.

"Nur Baba, Ziba Hanımefendi'yi tesadüf etmezden evvel ne idi? Bir külçe ihtiras, bir küme iştiha... Safa Efendi'nin kızı ela gözlü Ziba, bu işlenmemiş cevheri kendi göğsünün ateşinde eritti;eledi, süzdü, ondan tıraşide [yontulmuş] ve mutena [özenle yapılmış] bir put, bir aşk ve ihtiras putu yaptı. Bunun içindir ki, elli senenin yükile ağırlaşan ve hayatını muhabbete feda etmiş her ihtiyar kadın gibi artık başkalarının sevişmelerini temaşada lezzet ve teselli bulması lâzım gelen Ziba Hanımefendi, hâlâ Nur Baba'yı kıskanmakta devam ediyor. Her ihtimale karşı bu son şaheserini ölünceye kadar kendine saklamak istiyor." (*Nur Baba*, s.45).

Ziba Hanımefendi'nin yaşlanması üzerine Nur Baba kendine yeni seks ortakları aramaya başlar ve bunun için Ziba Hanımefendi'nin yeğeni Nigâr'a göz diker. Şeyh, Nigâr'ı ikna etmek amacıyla bizzat Ziba Hanımefendi'yi görevlendirir. Ziba Hanımefendi, şeyhi kıskandığı için onun çevresindeki diğer kadınlara kaptırmaktansa kendi kontrolünde olarak yeğenini ona ayarlamaya razı olur. Nigâr, Ziba Hanımefendi'nin kardeşi merhum Sacit'in kızıdır. Kocasını Eşref Paşa Madrid'e sefir olunca iki çocuğuyla birlikte babasının evinde kalmış, kocası ile birlikte İspanya'ya gitmemiştir. Nigâr'ın annesi kötü bir üne sahip olan görümcüsü Ziba Hanımefendi ile tüm ilişkisini kesmiştir. Ancak Nigâr'da halasına karşı gizli bir hayranlık duygusu vardır. Onu okuduğu romanların kadın kahramanlarına benzetmektedir. Bu noktada romanlarda anlatılan düşmüş kadınların okurlar tara-

findan idealize edilerek örnek alınma tehlikesi gündeme getirilmiştir. Bu, *Kiralık Konak* romanın Seniha tipi ile tekrarlanacaktır.

Nigâr'ın halası Ziba Hanımefendi şeyhin davetini ona iletir. Ancak Nigâr ilk başta tekkeye gitmeye pek sıcak bakmaz. Ziba Hanımefendi onu mektup yazarak bir köşke davet eder. Daveti mecburen kabul eden Nigâr Hanım köşkün bahçesine girdiği zaman onları rakı sofrasının etrafında yarı sarhoş hâlde bulunca bu durumdan biraz ürker. Halasını gücendirmemek için onlara katılır. Tam bu manzarada anlatıcı, Bektaşî ayinlerini “âdeta bir Neron'un, bir Petrone'nin, bir Trimalkiyo'nun safahat âlemlerine” (*Nur Baba*, s.57) benzetir. Ziba Hanımefendi yeğenini Nur Baba'yla baş başa bırakmak için çok uğraşır. Ancak bunu başaramaz. O, eski bir sevgili seviyesine inmiş olmaktan kendini kurtarmak arzusunda ve bunun için yeğenini yem olarak seçmiştir.

Bu davetten sonra şeyhin, Nigâr'a aşk teklifini Nasip Hanım ona ulaştırır. Bunu yaparken de Nigâr'ın cinsel dürtülerini ve aşk hissini harekete geçirici birtakım dedikodular uydurur. Güya bu dedikoduları yapan Nigâr'ın halası Ziba Hanımefendi'dir. Nasip Hanım, onun, eşinin akrabası Macid'le seviştiğinin söylendiğini, Nigâr'ın genç olmasına rağmen çok soğuk olduğunu, kocasının bile onun soğuk tabiatından dolayı ondan bıkip uzaklara kaçtığını duyduğunu Nigâr'a aktarır. Bunları söyledikten sonra Nasip Hanım şeyhe ulaşabilmek için onun yerinde olmak arzusunda olduğunu da teşvik edici bir tarzda açıklar. Bu vesile ile Nigâr'ın arzulanan bir kadın olduğu belirtilmiş, onun şeyhe karşı ilgi duyması sağlanmış olur. Neticede bir sonraki demde Nigâr, şeyhin verdiği kırmızı suyla tava gelmiş ve kendini Nur Baba tekkesine teslim etmiştir. Çünkü o ana kadar taş duvarlar arasında yalnızdır ve hayatında herhangi bir macera yoktur. Tekke vasıtasıyla okuduğu romanlara benzer bir hayat yaşayabilecektir.

Nigâr bir sonraki buluşmaya tek başına gitmek istemediği için tekkeye eşinin akrabası Macid'le birlikte gider. Macid tekkede yaşadıklarını günlüğünde anlatır: Aşırı içmenin midelerini bulandırdığını, bu yüzden kusmaya başladığını, kusarken Nigâr'ın ona yaklaşarak hâlini sorduğunu, tam bu sırada şeyhin Nigâr'ı belinden kavrayarak “kendine doğru çektiğini ve ikisinin birden fısıldaşarak karanlığın içinde kaybolduklarını gördüğünü” (*Nur Baba*, s.106) ve o andan sonra Nigâr'dan nefret etmeye başladığını yazmıştır. Nihayet şeyh istediği şeye içkinin

refakatinde ulaşmıştır. Macid'in içtiği içkiden aşırı etkilenip kusmaya başlaması, tekkede yaşanan çarpık varoluşun yarattığı tiksintiye atıf gibidir.

İlk cinsel münasebetten sonra Nur Baba, Nigâr'ı her yerde takip eder. Bir süre ondan uzak duran Nigâr, şeyhin hasta olduğu haberiyle tekrar döner ve kendini tamamen ona vakfeder. Çocuklarını ve eşini bir daha görmez. Macid'in onu kurtarma teklifine olumlu yanıt vermez. Ailesini ve tüm hayatını arkasında bırakarak tekkenin mey kokan havasında sermest dolaşır durur. Nigâr aşk hakkında düşünürken aşkı Moloh (Cehennem) ateşine benzetir. "Nigâr Hanım bunu inceden inceye hissediyor ve mücrimce [suçluya yaraşır] ürperişlerle düşünüyor ki, kendisi icap ederse oraya nelerini atacak. Şüphesiz oraya ilk atılacak zevci idi; sonra sıra annesine, malına, evine, çocuklarına gelecekti." (*Nur Baba*, s.139-140).

Şeyhin bir diğer cinsel vukuatı Nakip Paşa haremi olarak tanınan yetmişini bulmuş bir kadındır. Şeyh onu kışlık sevgili olarak kullanmaktadır. Görünürde şeyhe bir evlat muamelesi yapan kadın Celile Bacı'nın ifadesi ile "vahşi, kıskanç ve hodendiş [bencil] bir ihtiras ile" (*Nur Baba*, s.136) şeyhe âşıktır. Şeyh, kadının evine kışın kalabilecekleri bir tekke olmadığı için gittiğini, yani sırf hizmet amacıyla bunu yaptığını müritlerine söyleyince müritlerinin hepsi ona hak verir.

4.1.34. Reşat Nuri Güntekin'in Eserleri

4.1.34.1. Gizli El

Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanı *Gizli El* romanında eşini aldatma olayı vardır. Şeref, olumsuz bir karakterdedir ve romanın kahraman anlatıcısıdır. O, romanda daha çok ruhsal durumuyla göz önüne gelmektedir. Zenginlerin karşısında kendini aşağı görme duygusuna sahiptir. Hırsı sebebiyle gayrimeşru yollardan da olsa zengin olmak arzusundadır ve bunu da başarır. Bütün başarılarının ardında gizli bir elin yardımı vardır. Başta büyük tereddütler içinde kabullendiği bu kirli işi zamanla benimser. Şeref, Gemlik'e maliye memuru olarak atanır. Memuriyetin yetersiz imkânları nedeniyle işinden sıkılır. Hedefi büyük bir tüccar olmak ve paraya hükmetmektir. Gemlik'te emekli askeri bir doktorla tanışır onunla dost olur. Doktor vasıtasıyla Aziz Paşa ile tanışır ve onun oğluna ders vermeye başlar. Aziz Paşa'nın bir de Seniha adından kızı vardır. Seniha tıpkı *Çalılıkusu*'nun Feride'si gibi, Fransız Koleji mezunu olduğu için Türkçesi çok iyi değildir. Şeref ona da

Türkçe dersi verir. Bu ders, onlar arasında aşkın kapılarını açar. Seniha ile Şeref evlenir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sebebiyle askere çağrılan Şeref, gizli bir el yardımıyla geri hizmete alınır. Burada Murat Bey ile tanışır ve kurye olarak Viyana'ya gider. "Yardım teşkilatı" adı altında vagon ticaretine başlar ve zengin olur. Kısa sürede İstanbul'un başarılı iş adamları arasına katılır. Şeref, eşi Seniha'nın, babasının yanına gitmesi sonucu yalnız kalır ve ihtirası sebebiyle özünden uzaklaşarak gece hayatına atılır. Burada başka kadınlarla zina ederek eşini aldatır.

Şeref'in bir eğlence mekânında tanıştığı evli bir müteahhidin metresleri vardır. Bu müteahhidin karısı, kocasının tam aksine sakin ve kendi hâlinde bir kadındır. Kadının mahcup mahcup eğlence merkezinde oturması, Şeref'in dikkatini çeker. Ona acır ve onunla konuşur. Kadının ağlamaklı hâli ve Şeref'e bakışı onu çok etkiler. Bu vesile ile Şeref ile adı Nezihe Hanım olan bu kadın dost olur.

Nezihe Hanım ile Şeref'in ilişkisi selamlaşmayla başlamıştır. Konuşmaya başladıkları zaman sohbetleri de uzamaktadır. Onları, içlerinde buldukları durum, âdeta birbirine itmektedir. Nihayet Şeref, sarhoş olduğu bir günde kadına, onunla tenhada konuşmak istediğini söyler. Bunun üzerine Nezihe, onu kendi evine davet eder. O gün görüşme, araya başkalarının girmesi sebebiyle gerçekleşmez. İki gün sonra Nezihe Hanım, Şeref'e telefon açarak onu evine davet eder. Şeref bu davete icabet eder. Seniha, ona kapıyı erotik bir kıyafetle açar. Şeref, kendini, "birdenbire, etrafı kollaya kollaya bir randevu evine girmiş bir zampara gibi" (*Gizli El*, s.134) hisseder. Odada her şey sevişmek için düzenlenmiştir. Bu arada Şeref, kadının tavrını içten içe sorgulamaktadır. "Kocasının menfaatleri için onu ötekine, berikine, peşkeş çektiği hakkında dedikodular" (*Gizli El*, s.135) duyduğunu, muhitlerinde böyle şeylerin doğal olduğunu, kadının başta kocasına isyan ettiğini, sonra bu durumdan zevk almaya çalıştığını ve zamanla bu durumu normal görmeye başladığını düşünür.

Nezihe ile içkinin tesiriyle başlayan yakınlaşma, karısının hayalinin araya girmesi ile kesilir. Seniha'nın hayali, cinsel "büyüyü o saniyede boz[ar]." ve Şeref, Nezihe'ye hitaben, "Fena yapıyoruz Nezihe Hanım, fena dedim, kocanıza karşı günah... Hakkınız var... Size verdiğim vaitte durmalıyım... Arkadaş kalmalıyız." diyerek kendini evden dışarı atar. Bu noktada Şeref'in eşine gösterdiği sa-

dakat, ilerleyen günlerde aynı şekilde devam etmez. Artık aile toplantılarına katılmamaya, daha bayağı mekânlara gitmeye başlamıştır.

“Gece, artık kibar bir aile sosyetesine değil, tam mânâsiyle uslanmaz serseri birkaç arkadaşıyla aşağılık barlara gidiyorum; hiç yapmadığım kadar içiyorum; en aşağılık kadınlarla dansediyorum; müteahhitten çok daha bayağı taşkınlıklar yapıyorum; kuduz köpek gibi kadınları ısırıp cıyak cıyak haykırtıyorum. Ağzım onların aşağılık boyalarının yağı, etlerinin yağı ve teriyle doluyor. İç ceplerimden para çıkararak dağıtıyorum. Bir arabaya atarak evime getiriyorum...” (Gizli El, s.137).

Kahraman anlatıcı yukarıdaki ifadeleriyle eşini aldatma işinde ileri bir safhaya vardığını “Ağzım onların aşağılık boyalarının yağı, etlerinin yağı ve teriyle doluyor” cümlesiyle açıklar. Bu eğlencelerde ileri gidiş sebebi olarak karısına ve onun zengin çevresine, “kemale ermiş bir insan olduğunu ispat” (Gizli El, s.138) etme düşüncesi vardır. Böylece geçmişte ezildiği insanların karşısında kendince gururla durabilecektir. Ancak hükümetin değişimi, Şeref’in talihini alt üst eder. Vurgunculuk ve vagonculuk sebebiyle hapisaneyeye düşer. Seniha ona, ayrılmaları gerektiğini yazar. Gizli bir el onu hapisten çıkarır. Hapisten çıktıktan sonra Şeref, Seniha’ya ayrılma fikrinde olup olmadığını sorar. Seniha, doktorun Şeref hakkında, “O, kendini büyük sanan bir oyuncak çocuktur. Ona acımak ve... sevmek lâzımdır...” (Gizli El, s.140) dediğini, bu sebeple her şeyi gözden geçirdiğini ve onu affettiğini belirtir. Seniha, Şeref’e, “Beni başka kadınlarla aldattığın doğru mu?” (Gizli El, s.141) diye sormayı da ihmal etmez. Şeref, ona cevap veremez. Her şeye yeniden başlamaya karar verirler.

4.1.34.2. Çalıkuşu

Reşat Nuri Güntekin’in *Çalıkuşu* romanında dramatik bir aldatma olayı anlatılır. Feride, Zeyniler köyüne geldikten sonra Munise adlı bir kız evlatlık olarak yanına alır. Onun hikâyesini Feride’nin yanında kaldığı Hatice Hanım anlatır. Munise’nin annesi evden bir jandarma ile kaçmıştır. Munise üvey annesi ve babasıyla birlikte yaşamaktadır. Ama üvey annesi onu istememektedir. Köydeki çocuklar da öz annesinden dolayı onu dışlamaktadırlar. Munise’nin, annesinin milletin diline düşmesi sonucu onu, “delikanlılar dağa kaldırmışlar[dır]”. (*Çalıkuşu*, s.242).

Feride'nin Zeyniler'den tayini çıkınca Munise'nin gerçek annesi onun yanına gelir ve Feride'ye kendi hayat hikâyesini anlatır. Kadın, İstanbul Rumelika-vağı'nda doğduğunu, babası ve annesinin ölümü üzerine Bakırköy'de kibar bir aileye evlatlık verildiğini, evin çocuklarıyla aynı şartlarda büyüdüğünü, görücülerin hiçbirini istemediğini, Harbiye Mektebi'ne giden evin küçük oğlunu sevdiğini, gencin eve döndüğünde onunla ilişkiye girip çocuk sahibi olduğunu, olay öğrenilince tek suçlu olarak görülüp evden kovulduğunu, evden kovulup bir köye gönderilince Munise'nin ablasının doğup orada kuşpalazından öldüğünü, ihtiyar bir orman memuruyla evlendiğini, köyde çok daraldığı için köye gelen genç zabitlerden birisine gönlünü verdiğini, şeytana uyup kocasını ve çocuğunu bırakıp kaçtığını anlatır. Bu hikâye Feride'yi çok etkiler.

Kocasını terk edip genç bir jandarmayla kaçan kadının kaçış sebebi olarak yaşadığı bunalım gösterilir. Hayattan beklediği hiçbir şeyi alamayan, mecburen yaşlı bir adamla evlenmek zorunda kalan kadının, Bovary sıkıntısına tutularak bir jandarma eriyle kaçışı doğal karşılanır. Bu kaçışa neden olan bir diğer husus ise karı koca arasındaki yaş farkı olarak belirtilir.

4.1.35. Afife Fikret'in [Cela Nuri İleri] Eserleri

4.1.35.1. Âhir Zaman

Celal Nuri İleri'nin Afife Fikret müstearıyla kaleme aldığı roman denemesi olan *Âhir Zaman* I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'un elit semtlerinde yaşayan bireylerin yozlaşmış hayatını anlatır. Ahlaki kaygılardan uzak yaşayan bu bireyler için tek amaç nefساني hislerini tatmin etmektir. Evli kadın ve erkeklerin hiçbir vicdani ve ahlaki muhakemede bulunmadan eşlerini aldatmaları toplumsal yozlaşmanın mikro örnekleri olarak sunulmuştur. Ayrıca romanda tiyatrolar ve aktrislerin toplumu yozlaştırıcı yönü de gösterilmiştir.

Romanın belli bir kahramanı yoktur. En önde görünen kişi Ecmel Bey namında oldukça yakışıklı biridir. O, Paris'te siyaset bilimi okumuş, anasız babasız bir gençtir. Zengin bir adam olan amcasının evinde yaşamaktadır. Ecmel Bey'in toplumun değişik katmanlarından olan sevgilileri vardır ve herbiriyle ayrı ayrı sevişmektedir. Şehlevend Hanım ve annesi Şemsa Hanım, Ecmel Bey'in ana kız

sevgilileridir ve Ecmel Bey onlarla farklı zamanlarda sevişmektedir. Şehlevend bekârken annesi duldur.

Ecmel Bey'in kız kardeşi Sena Hanım romanın olumlu tiplerinden biridir. O, büyükannesi ve dedesi elinde yetişmiş, onların yanında çok iyi bir eğitim almıştır. Eserde Sena Hanım için Fransızcaya âşina olmasına rağmen çok roman okumayarak “ruhu Fransızlaş[mamıştır].” (*Âhir Zaman*, s.19) ifadesiyle yozlaşma ve roman okuma arasında bir ilişki kurulur. Anlatıcı onun zıddı bir karakterde olan Şehlevend Hanım için “Zihninde, Fransız romanlarından bir âlem kurmuştu.” (*Âhir Zaman*, s.12) diyerek Sena Hanım'ın zıttı bir tip yaratmıştır. Fransız romanlarıyla beslenen Şehlevend Hanım okuduğu romanlar nedeniyle Ecmel Bey'in seks oyuncağı olmuştur. Fransız romanı hakkında yapılan yukarıdaki açıklamalar Fransız romanının toplumu yozlaştıran etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Sena Hanım alafranga olmasına mukabil ölçülü bir alafrangadır. Eserde, onun namuslu ve kültürlü oluşu sebebiyle koca bulamadığı belirtilmiştir. Toplumsal yozlaşma o derece ileri bir noktadadır ki bayağılaşmayan kızlar kendilerine koca dahi bulamamaktadırlar. Bir gün ninesi Sena Hanım'a bir talip çıktığını, talibin çok zengin biri olduğunu söyler. Sena Hanım, Zülfikâr Ağa adlı adamı yalnızca resminden tanıyamayacağını düşündüğü için onu birkaç kez yakından gördükten sonra onun evlenme teklifini kabul eder. Sena Hanım'ın ninesi Zülfikâr Bey'in durumunu şöyle açıklar: “—Karadenizli. Memleketinde evlenmiş, karısı ölmüş. Sonra evlenmiş. Kötü çıkmış. Zina etmiş. Zülfikâr Bey onu baskında tutmuş, bir güzel kötek atmış, elinden çocuğunu alıp talak-ı selâse ile boşamış.” (*Âhir Zaman*, s.24).

Zülfikâr Bey'in zenginliği karaborsacılık ve savaş kaynaklıdır. Onun arkadaşları da karanlık adamlardır. Zülfikâr Bey çok zengin olduktan sonra Büyü-kada'da bir ev yaptırıp orada balolar vermeye başlar. İkinci karısını zina ettiği için “talak-ı selâse” ile boşayan Zülfikâr Bey istemeyerek de olsa zengin olmasının getirdiği bir sonuç olarak zamparalık yapar. Karısı Sena ondan bıktığı için bu durumu ciddiye almaz. Onun hovardalıklarına ses çıkarmaz.

Romanın diğer sefih karakteri Mahzuza adında birden çok erkekle sevişen bir kadındır. Hizmetçisi Anika ile sohbetleri esnasında kocasından sıkıldığını söyleyen Mahzuza'ya ki kocası yaşlıdır, Anika şu tavsiyede bulunur: “Sahtiyan yüzlü

dönmeden bıktıysan masrafını et, parasını ver kendine uygun birini bul; keyfini yap... Güzelsin, hoşsun, tazesin, körpesin, dilbazsın, henüz piyasaya çıkmadın.” (*Âhir Zaman*, s.45). Hiçbir ahlaki endişe taşımayan bu tipler için en büyük hedef zevklerini tatmindir. Mahzuza bunun için vapurda gördüğü Ecmel’i tavlama görevini Anika’ya verir. Kısa bir süre sonra Ecmel’le Mahzuza, Anika’nın evinde âlemlere başlar. Âlem yapmadan önce “kocalarını çayıra saldırmış” (*Âhir Zaman*, 151) olan Mahzuza, Ecmel Bey için evden çıkar. Ancak Ecmel’in Şehlevend ve annesiyle ilişkisini öğrendikten sonra fenalaşan Mahzuza olayı *Âti* gazetesinde yazıları çıkan Hüseyin Rahmi’ye bildirmek için giderse de onu gazetede bulamaz.

Romanın diğer yozlaşmış bireyi Mahrusa adlı bir kadındır. Dört defa evlenen bu kadın Almanya’da yaşamaktadır. Son kocasını Berlin’de bırakıp ondan boşanmadan kendine yeni koca aramaya İstanbul’a gelmiştir. Mahrusa’nın kocası varken İstanbul’a koca aramaya gelişi “Âhir Zaman” (*Âhir Zaman*, s.52) olarak nitelenir. Onun diğer kardeşleri de evlenip boşanmakla meşhurdur. Mahrusa, Berlin’deki kocasına ara sıra para gönderir. Teyzesinin konağında kalırken kendini görmeye gelen görücüleri bizzat kabul eder. Çevredekiler “—Bu hanımın kocası yok mu da böyle ele âleme görünüyor, koca istiyor... Rezalet.” (*Âhir Zaman*, s.57) diye onun durumunu yererler. Bunun üzerine Mahrusa kocasına kendini boşaması için mektup yazar. Mektubun sonunda, kocasının adını kirlettiği, namussuz olduğu, cezadan anlamadığı bu yüzden onu üç talakla boşaması gerektiği notu da vardır.

İstanbul’a Sakala adında bir tiyatro kumpanyası gelmiştir ve bu tiyatronun en meşhur aktiristi Matmazel Adelina Postaloviç adında ek iş olarak fahişelik yapan bir kadındır. Sakala tiyatrosu günde iki seans yapmaktadır. Gündüz seansında oyunu kadınlar izler. Oyundan çıkan kadınlar bu tür tiyatroların toplumu nasıl yozlaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu şu ifadelerle anlatırlar:

“Ah Postaloviç! Ah evimi, barkımı yıkan, çocuklarım elimde beni on senelik kocamdan edecek kaltak, postal, orusbu! Akşam olacak. Beyefendiler işte bizim oturduğumuz, kurulduğumuz şu iskemlelerden şu sahneyi seyredecekler. (...) Bizi unuttacaklar. Yarın bey yok. Matmazelin arkasında. Hiç kaltağın peşini bırakır mı?” (*Âhir Zaman*, s.91-92).

Kadınlar arasında dedikodu veya dertleşme şeklinde ifade edilen bu serzenişler tiyatronun, Osmanlı’nın son döneminde nasıl olumsuz bir etkiye sahip ol-

duğunu gösterir. Tiyatro etkisi konusunda dedikodu yapan kadınlar başka birtakım örneklerle olayı derinleştirirler. Genç ve güzel bir kızı gösterip Postaloviç yüzünden kocasının bu kızı aldatıp boşadığı belirtilir. Aynı olayı diğer kadın başka türlü anlatır. Kocasını elinde avucunda ne varsa bu kadına yedirmiş, her gün “postala” hediyeler götürmüş, hediyeler kesilince “postal” adamı kovmuştur. Bu kadın yüzünden malını mülkünü satanlara, karısı ile bozuşan veya boşananlara çok rastlandığını söyleyen kadınlar, “Ne âhir zaman Yarabbi? Müslüman kadının, kızının bir orusbu kadar olsun hakkı yok mu? Ev bark yıkıyor.” (*Âhir Zaman*, s.93) diye serzenişte bulunurlar.

4.1.35.2. Ölmeyen

Celâl Nuri'nin Samipaşazade Sezai'ye ithaf ettiği *Ölmeyen* romanında aldatma olayı vardır. Marsel ve Cim bir vesile ile tanışıp görüşmeye başlarlar. Birbirini tanıdıkça âşık olan gençlerin evliliği önünde mezhepsel farklılıklar vardır. Cim Protestan, Marsel Katolik'tir. Ayrıca Marsel'in ailesi onu dostlarından birinin oğluna beşik kertmesi olarak vermeye söz vermiştir. Ancak gençler baskılara tahammül ederek evlenirler. Evlendikten sonra Adriyan ve Adriyanna adlı çocukları olur. Zengin oldukları için her yıl Paris'te Manş sahilinde tatil yaparlar. Çok mutlu bir evlilikleri vardır.

Romanın “Süs” adlı bölümünde Marsel'in vaktinin çoğunun ayna karşısında süslenmeyle geçtiği, takılara merak saldığı anlatılır. Onun bu merakı ailenin ekonomisinde ufak da olsa bir sarsıntı meydana getirir. Öbür yandan Marsel ihtiyar Jackson ailesini onların hasta olması bahanesiyle ziyaret ettiğini söyleyerek bazı geceler eve geç gelmeye başlar. Birkaç kez tekrarlanan bu geç geliş Cim'in merakını celp eder. Cim kendinin de yardımını olabileceğini düşünerek Jacksonları ziyarete giderse de karısının orada olmadığını öğrenir. Bunun üzerine içine büyük bir şüphe düşer. Gece yarısı karısı eve geldiğinde Cim ona hiçbir şey hissettirmeyerek karısının çantasını kurcalar. Paraların ve mücevherlerin olduğu gibi durduğunu görür. Ancak şüphesi iyice artar.

Cim bir gün eve geldiği zaman orada polisleri görür. Polisler ona yapılması planlanan bir suikast teşebbüsünü engellediklerini, bu suikast teşebbüsünün karısı ve Tom Piç adlı sevgilisi tarafından planlandığını açıklarlar. Büyük bir şaş-

kınlık geçiren Hopkins, karısının ve sevgilisi Tom Piç'in nezarete atıldığını öğrenir. Tom Piç'in kim olduğu sorgu esnasında anlaşılır. O kendini "mahsul-i zina" (*Ölmeyen*, s.79) olarak tanımlayan bir sokak şarkıcısıdır. Tom Piç sorgusu esnasında adam öldürmekle alakası olmadığını, çirkin olduğu için de kendisine kadınların rağbet etmediğini anlatır. Birgün kendine bir mektup geldiğini, mektupta çek olduğunu, çeki bozdurduğunu, ardından تنها bir yerde buluşma için davet edildiğini belirtir. Buluşma mekânına girdiği zaman içeriye Marsel'in girip, hiçbir nezaket ve teşrifat kuralına uymadan birdenbire üzerine atılarak onunla sevişmeye başladığını beyan ederek sözlerini şöyle tamamlar: "Beni gûnâgûn ve nevânev, katmerli buselerle gark etti. Ha öptü, ha öptü. Ceplerime paralar doldurdu." (*Ölmeyen*, s.80).

Marsel bu çingeneye âdeta tapınmaya başlar. Ona her gün iki lira gönderir. Tom Piç, Marsel'in ona karşı olan ilgisine hayretler içinde kalır. Hatta aynanın karşısına geçip kendini kontrol ederse de kendinde kadınlara karşı bir cazibe bulamaz. Hâkime şöyle bir savunma yapar: "Ben asla cinayet teşebbüsâtına girişmedim. Benim cürmüm, günahım bu kadına metres, odalık, kapatma veya fahişe olmaktır." (*Ölmeyen*, s.81). Tom Piç genellikle kadınlar için kullanılan tabirlerle kendini seks kölesi olarak niteler.

Öbür taraftan Marsel onu dinlemeye gelen sorguculara ve kocasına yüz vermez. Onun hayalinde sadece Tom Piç vardır. Marsel'in sonradan bulunduğu söylenen bir mektubunda hapisten kurtulan Tom Piç'e hitaben aşklarının, "kanuna, hükümete, zevciyet, aile esasâtına galebe" (*Ölmeyen*, s.84) ettiğini yazar. Dışarıda olan Tom Piç'in başka kadınlara bakmasını içerler. Kendisinin Tom Piç'in kabalığına, bayağılığına âşık olduğunu ifade ederek ona, "mukaddes yaban domuzu" (*Ölmeyen*, s.86) diye hitap eder.

Marsel bu mektuplarda kendine mahkeme vasıtasıyla gelen boşanma davalarını reddettiğini, çünkü evli olmadığını ve geçmişe dair her şeyin kafasından silindiğini anlatır. Ayrıca Cim'le iki yıldır ilişkiye girmediğini, Tom Piç'ten önce başka birçok erkekle seviştiğini ifade eder. Bu erkekler içinde her sınıftan insan vardır. Tom Piç'ten önce otuz civarında erkekle seviştiğini ama hiçbirinin Tom Piç'in yerini tutamadığını açıklar.

Rahatsızlığından dolayı senatoryuma kaldırılan ve tedavi altına alınan Marsel'in orada yazdığı notlarında kendisini kınadığı görülür. Çocuklarını hatırlamayışını hayıflanarak anlatır ve kendine Tevfik Fikret'in *Sis* şiirinde hitap ettiği şekilde hitap eder. "Ey facire-i zaman, ey muhtâle-i bî-menend, ey belâ-yı as-mânî... (...) Ey tâife-i nisanın namusunu çâk çâk eden, ey kadınlığın şanını indiren fahişe-i kübra!.." (*Ölmeyen*, s.94-95) diye kendine seslendikten sonra kendisini Zerdüştilerin kötülük Tanrısı "Ehremen"e benzetir. Marsel'in akıl sağlığının düzeldiği düşünülürken hitabı yaptığı ve utandığı kişinin kocası değil Tom Piç olduğu anlaşılır. Tom Piç'e hitaben yazdığı mektupta ona itirafta bulunacağını ifade ederek şunları yazar: "Ben seni aldatarak, senin hukukunu paymal ederek, senden gizli, dün gece, senatoryumun bu تنها odasında, yapayalnız zevcim Cim ile zina ettim." Marsel, akıl sağlığını iyice kaybettiği için kocası Cim'in hayaliyle Tom Piç'in hayali birbirine karışır ve meşru kocası olan Cim'i "zevc-i gayrimeşru" (*Ölmeyen*, s.98) olarak niteler.

Cim, Doktor Pastör'le yaptığı konuşmada onun neden ölmediğini sorgulayınca doktor ona kızar. Marsel'in ölmeyen değil zihnen ölen biri olduğunu ifade ederek ona merhamet etmesi gerektiğini söyler. Doktor, Marsel'in beyninde bir sorun oluştuğu için geçmişe dönük yaşamını hatırlamadığını belirtir. Kutsal Kitap'a atıflarla onu affetmesi gerektiğini, onun cismen olmasa bile zihnen ölü olduğunu da ekler.

4.1.36. Halide Nusret Zorlutuna'nın Eseri: Küller⁴⁹⁸

Halide Nusret Zorlutuna'nın *Küller* romanında aldatılma zannından dolayı yaşananlar anlatılır. Roman Ali Namık ile yeğeni Naime'nin mektuplaşmalarına dayanır. Naime sadece olayın açığa çıkması için kullanılan isimsel bir figürdür. Cismen ortalarda görülmez. Ali Namık, Naime'ye "1 Nisan 1334/1918" tarihinde Roma'dan yazdığı mektupla hayat hikâyesini ve karısını neden öldürdüğünü açıklar. Zengin bir ailenin çocuğu olan Ali Namık Mülkiye-i Şahane'de okurken bir tesadüf eseri olarak Suzan'la tanışır ve onunla evlenir. Evlendikten sonra çift,

⁴⁹⁸Halide Nusret Zorlutuna, *Küller* (İstanbul: Kader Matbaası [Suhulet Kütüphanesi], 1337/1921). Burada yapılan alıntılar eserin bu baskısındanadır.

Beyrut'ta yaşamaya başlar. Evliliklerinin ilk yıllarında evlerinin salonu civarın mutaassıp insanlarını kızdıracak ölçüde kadın ve erkeğin birlikte eğlenebildiği bir mekândır. Bu mekâna bütün dostları gelmektedir. Ancak karısı Suzan bu toplantılardan çok haz almaz. Nedendir bilinmez, bir süre sonra eve gelenler azalır. Ancak Samim ve karısı Melahat her hafta onların misafiridir. Melahat, kocasının olmadığı günlerde ondaki duygusal değişimlerden bahseder ve onun, dalgın, serseri hâlimden şikâyetler eder. Bu durum bir rutin hâline geldiği için Ali Namık bu şikâyetlerin üzerinde fazla durmaz.

Bir gün Samim, arkadaşının evine tek başına gelir. Çocuklarının hasta olması sebebiyle karısı Melahat'ın onunla gelemediğini söyler. Ali Namık, Samim'in yüzünde endişe görüldüğünü ve onda yanlış giden bir şeyler olduğunu sezer. Bir iş için kısa süreli dışarı çıkıp tekrar içeri gelen Ali Namık, Samim'in "kımıldayan bir ölü" (*Küller*, s.20) hâline geldiğini ve onlarla tokalaşmadan apar topar evden çıktığını ifade eder. Samim'in dışarı çıkmasından sonra karısına bakan Ali Namık onun gayet normal olduğunu görür. Karısı ondan kemaniyla ölümle ilgili bir parça çalmasını ister. Tam bu esnada dışarıdan gelen hizmetçi, Samim Bey'in evin önündeki uçurumdan kendini denize attığı haberini verir. Karısının bu habere ağlaması üzerine kıskançlık buhranlarına tekrar giren Ali Namık, karısına Samim'in niçin öldüğünü sorar. O, ümitsiz olduğu için cevabını verir. Bu noktada açıkça söylenmese de Samim'in Suzan'a aşk teklif ettiği ve Suzan'ın onu reddettiği hissettirilir. Bunun üzerine Ali Namık, Samim'in intiharında şu iki sebebin olabileceğini düşünür: "Demek ki Samim, Suzan kendisini sevmediği için intihar etmişti. Eğer sevseydi şüphesiz yaşayacaktı." veya Suzan'ın, Samim'i sevdiğini ama onun, "her şeyin fevkinde tuttuğu kutsi rabıtaya hıyanet etmemek için mi onu ümitsiz bırak[tığını]" (*Küller*, s.22) düşünür. Ali Namık, karısının başkasını sevmeye ve başkasının olma ihtimaline karşı fevranlar geçirir. Suzan, kocasının arkadaşını ve onun ailesini düşünmeyip Samim'in ölüm sebebini düşünmesini bencillik olarak niteler ve onun kendinden şüphelenmesini içerler. Buna rağmen kocasına bağlı olduğunu ve yalnızca onu sevdiğini de ekler. Olayın içindeki tek çatışma da budur.

Ali Namık ölümcül bir hastalığa yakalanır ve aynı zamanda Suzan'ın bekârlık aşklarından birisi olan ve Ali Namık'ın kız kardeşi Semra ile evli olan

Nejat Halep'e tayin edilir. Bu durum, karısına karşı çok kıskanç olan ve bu kıskançlığı bir saplantı hâline getiren Ali Namık'ın içsel çatışmalarını daha da körükler. Ali Namık ölmesi hâlinde Suzan'ın başkalarına kalabilme ihtimalinin arttığını düşünür. Her gün bu korkuyla yaşamaktadır. Sonra tek kurtuluş yolu olarak Suzan'ı kendiyile birlikte öldürme fikrine düşer ve ona ilaç yerine zehir verir. Bu arada kendini öldürmek için namluyu doldurmuştur. Suzan'ın, Namık'ın planını önceden tahmin ettiği, zehirlendiğini bilerek ilacı içtiği ve Namık'ın kendisini de öldürmemesi için namluyu önceden boşalttığı ortaya çıkar. Suzan alını ak ve namuslu bir kadın olarak ölüme bile bile yürür.

4.1.37. Ercüment Ekrem Talu'nun Eserleri

4.1.37.1. Gün Batarken

Ercüment Ekrem'in *Gün Batarken* romanında aldatılma olayı işlenmiştir. İzmaru'yu metresi olmaya razı edemeyince romanda pek gündeme gelmeyen ve tam olarak kişiliği oluşturulamayan karısı Hediye'yi boşamaya karar veren Hulki, bu kararını kendi annesine açar. Hulki'nin karısından ayrılmak istemesi karşısında annesi oğluna, gelini Hediye ile birlikte kendisinin de evi terk edeceğini belirterek onunla birlikte evden ayrılır.

Hulki, İzmaru'yu nikâhlayarak eve getirir. Onun eve gelmesinden sonra evin klasik düzeni değişmiş, iç dekorasyondan başlayan değişim hayatın tamamına sirayet etmiştir. Artık evde iki gecede bir eğlenceler düzenlenmekte ve kumar partileri verilmektedir. Hulki evde düzenlenen kumar partilerinde yüklü miktarlarda para kaybeder. Diğer yandan İzmaru'nun arzusuyla yaz tatili adalarda geçirilir. İsrafin bini bir paradır ve bu israf Hulki'nin sermayesini her geçen gün biraz daha eritmektedir. Prodromos'un emeli olan şey yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Mütarekenin ilanıyla karaborsacılık işi çökünce tam iflas gerçekleşir. Hulki iyiden iyiye çökmeye, karısıyla kavgalar etmeye başlar. İzmaru, onu Prodromos'la aldatmaya başlamıştır. Onların birlikte olduğu haberini alan Hulki, İzmaru'yla kavga edip evden ayrılır ve eski karısı Hediye'ye döner.

4.1.37.2. Sabir Efendi'nin Gelini⁴⁹⁹

Ercüment Ekrem *Sabir Efendi'nin Gelini* adlı romanında aldatma olayı geçer. İstanbul'un tanınmış esnaflarından olan Sabir Efendi çok zengin biridir. Eşi Gülendam'la mutlu bir evlilikleri vardır. Sabir Efendi'nin Gülendam'dan dört erkek çocuğu olmuştur. Küçük oğlu Veli okumamış, babasının yanında çalışmaktadır. Veli, abisinden önce teyzesinin kızı, kötü eğitim almış olan Huriye ile evlenmiştir. Sabir Efendi'nin büyük oğlu Tahir ise okuma meraklısıdır. Mekteb-i Mülkiye'yi bitirmiş olmasına rağmen yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle devlet işine girememiştir. Bütün vaktini okumak ve araştırmakla geçirir. Bu sebeple kültürlü, alafranga ve anlayışlıdır.

Romanın girişinde Tahir'in evlendiği haberi verilmektedir. Evlendiği kız Belkis namında Şebender Vedat Bey'in alafranga kızıdır. Annesinin ölümünden sonra Belkis babasının görevi sebebiyle Paris'te yatılı okula gitmiş, orada Batı kültürüyle büyümüştür. Bu sebeple sosyal ilişkilerinde son derece rahat bir kadındır ve kendinden emindir. Zaten düğünde giydiği gelinlik de orada bulunan kadınlar tarafından çok açık olduğu için eleştirilmiştir.

Beyoğlu'nda bir kitapçı dükkânında tanışan Belkis ile Tahir üç ay gibi kısa bir zaman diliminde evlenme kararı alırlar. Belkis'in evlenme kararı vermesinde Sabir Efendi'nin zengin olması çok etkili olmuştur. Belkis'in babası Vedat Bey görevden uzaklaştırılmış bir şebender (konsolos) olduğu için, aldığı maaş evin geçimine yetmemektedir. İstemeyerek gerçekleştirilen bu evlilik sonucunda Belkis, eşinin kültürlü biri olduğunu sonradan anlar ve buna çok mutlu olur.

Belkis kısa zamanda evin içinde rahat tavırlarıyla dikkat çekmeye başlar. Ailecek yenilen yemeklere başörtüsü olmadan katılır. Hizmetçilerden kendini sakınmaz. Zaman zaman evin içinde kaynanasının tepkisini de çeker. Kaynanası oğlunu, eşinin giyimi hususunda sürekli uyarır. Tahir de eşine durumu aktarır. Ancak eşinin sadakatinden son derece emin olduğu için olayın üzerinde fazla durmaz. Belkis evde açık giysilerle gezmesine karşılık son derece namuslu ve

⁴⁹⁹Ercüment Ekrem, *Sabir Efendi'nin Gelini* (İstanbul: İkbâl Kitaphanesi, 1922). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

eşine sadık bir kadındır. Kültürlü bir kadın olduğu için evde ciddi konuları konuşabileceği kimse bulamaz.

Diğer taraftan evin içinde Belkıs'ın eltisi Huriye, Belkıs'tan hiç hazzetmez. Hizmetçi Rum kızı Sofi ile birlikte kendine modalar icat eden Huriye, kocasından beklediği ilgiyi göremez. Yüzünü aşırı derecede boyayıp kocasının karşısına çıktığı bir gün eşi ona, Belkıs Hanım'ı örnek gösterince içten içe Belkıs Hanım'a karşı daha derin bir düşmanlık duygusuna kapılır. Bundan sonra Belkıs'ı ihanet tuzağına düşürmek ve onu evden göndermek için türlü hilelere başvurur.

Sabir Efendi'nin ilk gelini olan Huriye sıradan bir kadındır ve kötü bir terbiye görmüştür. Çocukken pek cılız ve hastalıklı büyüdüğü için babası tarafından şımartılmış ve okutulmamıştır. Bu sebeple sürekli kendinden yaşça büyük kadınların oturmalarına katılmış, onlardan da “hırs, haset, bedhahlık, dedikodu, iftira, hıyanet, mugayir-i tabiat huzûzâta meyl, esâfil ile ülfet” (*Sabir Efendi'nin Gelini*, s.17) gibi kötü şeyleri öğrenmiştir. Kötü bir tarzda yetişen Huriye, eve gelen ikinci gelini asla sevmez. Ona karşı repertuvarında ne kadar komplo varsa uygulamaya çalışır. Evin emektar kâhya kadını Eda ile Rum hizmetçi Sofi onun en büyük yardımcılarıdır. Onlar Belkıs'tan hiç hazzetmedikleri için Huri'nin Belkıs'a karşı nefretini körüklemek adına ellerinden gelen tüm çabayı gösterirler. Buradaki tepkinin aslı nedeni ise Belkıs'ın onlardan farklı olmasıdır.

Huriye, Eda Hanım'ın, Belkıs'ın ahlakından “Bir şeyler sezer gibi oldum!” (*Sabir Efendi'nin Gelini*, s.25) sözünden sonra, Belkıs'ı tuzağa düşürmek için sürekli planlar yapmaya başlar. İlk hamlesi Tahir tarafından kabul görmeyen Huriye, ikinci hamle olarak kocasının kardeşleri İrfan ve Selim'i Belkıs'ın üzerine salar. Onlarla teklifsizce konuşan Belkıs'a gençler platonik bir aşk duyar. İki çocuk, “ruhunda şimdi; başkaları için caniyâne, fakat kendi iptidaî muhakemelerine göre meşru, akıbeti meçhul, tabii, şedit bir aşk[a]” (*Sabir Efendi'nin Gelini*, s.43) düşerler. Gençlerin Belkıs'a âşık olduğunu sezen Huriye, Selim'e Belkıs'ın dilinden bir mektup yazar. Çocuk, bu mektup yüzünden vicdan azabı duyar ve intihar etmek isterse de aldığı zehir etkisiz olduğu için ölmez. Bunun üzerine Huriye, mektubu gizlice ele geçirip imha eder. Böylece Huriye'nin ikinci planı da başarısızlıkla sonuçlanır.

Bütün planlarının işe yaramadığını gören Huriye, başka planlar tasarlar. Mahalledeki Saim Bey'e, Belkıs'ın ağzından aşk mektupları yazar. Saim Bey, mektupların Huriye tarafından yazıldığını öğrenince dönemin çöpçatan tipi olarak kullanılan bohçacı kadın vasıtasıyla ona buluşma daveti gönderir. Saim Bey'in davet mektubunu başta reddeden Huriye, Sofi'nin teşvikiyle onunla ilişkiye girmeyi kabul eder. Böylece Belkıs'ı düşürmek istediği seks tuzağına bizzat kendisi düşer. Kocasını aldattığı için kendince mazeretler uydurursa da zaten o, böyle bir ilişkiye düşmeye meyillidir. Çünkü kültürü ve yetişme tarzı buna müsaittir.

“Biraz düşündü, kendi kendini iknâ'a çalıştı. Fikrinde, Belkıs'ın evin içinde başkalarına sebep-i tefevvuku kocasını aldatmakta olması idi. Kendi yapacak olsa ne çıkarırdı? Aynı zamanda yalıda vuku bulan mahut kavgadan beridir, Veli Bey kendisini ihmal ediyor, ona karşı soğuk davranıyordu. Bunun sebebi de hep Belkıs değil miydi?.

İşte şimdi eline fırsat geçmişti. Hem de öyle bir fırsat ki istemeden zuhur etmiş, kendiliğinden gelişivermişti.” (Sabir Efendi'nin Gelini, s.102).

Buradaki ifadelerde Huriye'nin kocasını aldatmak için kendince nedenler yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Bu nedenlerin en mühimi Belkıs'ın kocasını aldattığı için evin içinde diğerlerine karşı üstünlüğüdür. Huriye tarafından aldatmakla üstün olmak burada ilişkilendirilmiştir. Diğer psikolojik sebep de kocası Veli'nin Huriye'ye iyi davranmaması olarak gösterilir. Böylece Huriye, kendince kocasını aldatma için geçerli gerekçe oluşturmuştur. Ters dönen mektup da bu işin tetikleyicisi olmuştur.

Huriye'nin, Saim Bey'le buluştuğu esnada, onları Belkıs görürse de hiç kimseye bir şey anlatmaz. Huriye suçunu ifşa etmemesi için Belkıs'la yakınlaşır. Belkıs, Huriye'ye yaptığı işin yanlış olduğunu anlatan uzun bir konuşma yapar. Konuşmadan etkilenen Huriye, eşini aldatmaktan vazgeçme fikrine kapılarak Saim Bey'le buluşup ona ayrılma fikrini açıklar. Saim Bey, son bir kez daha onu görmek isteyince âşıklar evin selamlığında buluşurlar. Buluşma esnasında İrfan, kapı arkasında yanlış bir şeyler olduğunu sezerek onları zor durumda bırakır. Fakat o içeridekilerin kim olduğunu göremez. Huriye, yakalanınca eve giren adamın Belkıs'ın sevgilisi olduğu iftirasını atar. Bir arkadaşında olan Belkıs ise her şeyden habersizdir. Önceki iftiralara göğüs geren Tahir, bu son olay karşısında eşini boşadığına dair ona bir mektup yazar.

4.1.38. Refik Halid Karay'ın Eseri: İstanbul'un Bir Yüzü

Refik Halid Karay *İstanbul'un Bir Yüzü* romanında aldatma eylemleri vardır. Romanın başkarakteri ve aynı zamanda anlatıcısı İsmet adlı bir kadındır. Fikri Paşa konağında yetişmiş olan İsmet, eski arkadaşı ve harp zengini Kâni ile yıllar sonra Ada iskelesinde karşılaşır. “Bir Harp Zengini” bölümünde İsmet, Kâni ile yıllar sonra tesadüfen tekrar karşılaşmasını anlatır. Kâni “haşarı, çapkın, küstah” (*İstanbul'un Bir Yüzü*, s.7) bir tiptir. İsmet, Kâni ile Fikri Paşa konağında birlikte yaşamış, orada hizmetçilik yapmıştır. Onlar konakta küçük yaşlardan itibaren sevişirler. Haremlikle selamlık arasında gizli bir yolun sonunda buluşarak kendilerini tatmin ederler. Konağın diğer personeli de bu şekilde sevişir. Konaktaki kızların hemen hemen hepsinin ikişerli sevgilileri vardır: “Her kız, biri selamlıktaki uşaklardan, biri de evdeki beylerden iki kişiye muhakkak göz koyardı. Bu, ayrı ayrı meselelerdi. Biri şeref, mevki, merak içindi. Öbürü hırs, ihtiyaç, bazen de izdivaç içindi.” (*İstanbul'un Bir Yüzü*, s.44). Bu ifadede evin hizmetçilerinin kendilerini yaşadıkları hayattan kurtarmak için tuttıkları yol gösterilir.

Kâni ile İsmet arasında hiçbir duygusal temeli olmayan ve tamamen cinsellik üzerine kurulmuş bir arkadaşlık vardır. Yıllar sonra tesadüflerin yardımıyla tekrar buluştuklarında Kâni harp zengini olmuştur ve evlenmiştir. Bu buluşmada Kâni, İsmet'i seviştiği kadınları götürdüğü Şişli'deki evine götürür. Burada seviştikten sonra birbirlerine hayat hikâyelerini anlatırlar. Kâni ona kaçakçılık yaparak nasıl zengin olduğunu ve hayatının nasıl değiştiğini hikâye eder. Kâni'nin eşi, anası babası belli olmayan bir sokak kızı olan Şâyan'dır ve sonradan görme olduğu için gösteriş meraklısıdır. Kâni, İsmet'e, “yeni eğlence ve zevklerinden birçok kadın isimleri vererek geveze geveze bahse[der]” (*İstanbul'un Bir Yüzü*, s.31). Ahlaken düşük bir karakter olduğu için paranın ona getirdiği nimetlere kendini çok çabuk salar ve karısını çok rahat bir şekilde aldatır. Şişli'de tuttuğu ev de aldatma işini gerçekleştirdiği yerdir.

Kâni zengin olduktan sonra etrafındaki dalkavuklardan karısına gelen mektuplardan bahseder. Karısına gelen bu mektuplardan birkaç tanesinin eline geçtiğini, mektuplarda karısını peri kızı olarak tasvir ettiklerini, on üç yaşına gelen kızının etrafında erkeklerin pervane olduklarını gayet soğukkanlı bir şekilde şöyle anlatır:

“Şâyan’ı peri kızı yapıp çıkarmışlar, sırma saçlı, gümüş bedenli, ahu bakışlı, ceylan yürüyüşlü bir âfet. Daha kızım on üçüne yeni bastı. Etrafında şimdiden herifler pervane olmuş dönüyorlar. Haspa da onlar gibi bir kırılıyor, bir dökülüyor ki, olur şey değil!” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.33).

Romanın “Yeni Devir Simaları” başlığında da garip insanlar ve onların hayatlarından bahsedilir. Mesut Efendi adında eski sarıklı yeni zengin bir adamı sömürmek isteyen dolandırıcılar Mesut Bey’i zevk ve eğlence hayatına alıştıırırlar. Bu adamlar bir gün ona bir kadın gösterirler. Kadın İrigözlü Ayşe’nin kızı olarak bilinen ve onların tanımlamalarıyla evleneli üç ay olan biridir. İrigözlü Ayşe’nin kızını Mesut Efendi’yle buluşturmak için türlü oyunlar tezgâhlanır. Fenerbahçe’de gizli bir görüşme ayarlanır. Mesut Efendi kadını beklerken o güya tedirginlik içinde Mesut Efendi’ye yaklaşıp kocasının çok kıskanç olduğundan bahsederek “Hatırınız için, bir de sizi şu neticesiz hevesten kurtarmak için tehlikeyi göze” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.93) aldığını söyler. Duygusal içermelerle Mesut Efendi’ye kocasını sevdiğini onu gayrimeşru bir işe sokmamaları gerektiğini ağlamaklı bir şekilde ifade edince Mesut Efendi kendinden geçer. Yarı duygusal yarı şehvi hislerle kadına hayran olur. Diğerleri aralarında pazarlık yaparak paraları bölüşürler. Mesut Efendi ile kadın evlenir. İki ay evden çıkmayan kadın, eve sürekli terzi-leri ve kuyumcuları çağırılmaktadır. Dördüncü aydan sonra İrigözlü Ayşe’nin kızı eve uğramaz. Dilediği gibi gezmeye tozmaya, kocasına yüzünü dahi göstermemeye başlar. Kısa bir süre sonra boşanırlar. Mesut Efendi ondan sonra İtalyan bir aktrisle yaşamaya başlar ve bu aşk vakaları yüzünden iflas eder.

Bir başka yoz hayat ise Ziya Bey adlı şık giyinen birinin hayatıdır. Onun hayattan beklediği en önemli şey kadın, erkek gençleri başına toplayıp kaçsız, göçsüz yaşamak, bir masanın etrafında dizilip uzun uzun sohbetler ede ede yemek yemek, içkiler içmek, espiriler yapıp kibarca, Frenkçe dostluklar yapmaktır. Bu gayesinin önündeki tek engel ise klasik bir eğitimle yetişmiş olan karısıdır. Çünkü onun tam zıddı geleneksel ve alaturka bir kadın olan karısı zengindir ve onun sayesinde rahat bir hayat yaşamaktadır. Karısıyla “mal birliği” yaptıklarından ikisinden birinin ölümü evi ya tam alafranga ya da tam alaturka hayata taşıyacaktır. Ölen kadın olur. Ziya Bey bunun üzerine Macar İngiliz karışımı bir kadınla evlenir. Ayastefanos’a taşınırlar. Karısı otuz beş yaşında olmasına rağmen “hoppa mı hoppa...” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.117) bir kadındır. Evi kısa sürede eğlence mer-

kezi hâline getirir. Karısının densizliklerine ve ahlaksızlıklarına ancak uzaktan bakan Ziya Bey, “bu hayatı, kakhahadan bayılan genç kızları, şu gözlerde kadınları yiyen haris delikanlıları, bu erkekli kadınlı ideal yaşayışı sevmiyor değil, zevkinden mest” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.119) olur. Ancak yaşının geçtiğini düşünerek onları kendi hâllerine bırakır. Konakta kimin ne günah işlediğini bilmesine rağmen Ziya Bey “Son zamanlarda karısını da kıskanmaya başlıyor, yüreği burguyla deliniyormuş gibi bir acı, bir sızı” hisseder. Karısı ise onun bu düşüncelerine karşı kocasının çok vehimli olduğunu söyleyerek cevap verir. Bir gece evin alt katında “Beyoğlu döküntüleri zevk ederken zavallı Ziya Bey” (*İstanbul’un Bir Yüzü*, s.120) pişmanlıklar içinde ölür.

4.2. Türk Romanında İçinde Eşinden Başka Biriyle Duygusal ya da Cinsel İlişkiye Girerek Eşini Aldatma/Zina Geçen Romanların Değerlendirilmesi

Aldatma/zina olayları Türk romanında en çok karşılaşılan konulardan biridir. İncelenen romanlarda eşlerin birbirine karşı duygusal, cinsel ve romantik soğukluk yaşamaları nedeniyle sadakatsizliğe saptıkları tespit edilmiştir. Kocalarını aldatan kadınlar genel olarak Bovarist bir tesirin altındayken erkeklerin baştan çıkma sebebi genel olarak Beyoğlu ve çevresindeki eğlence merkezleridir. Bu arada bazı romanlarda aldatılma zannı yaşayan bireylerin sebep olduğu trajik olaylara da rastlanmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi’nin *Yeniçeriler* (1288/1871) romanında aldatılma bir zan olarak işlenir. Bir yeniçeri askeri olan Osman Çorbacı Ayşe Kadın’la evlenir. Evliliklerinin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen çocukları olmaz. Osman Çorbacı Osmanlı-Rus savaşı için cepheye gittikten sonra nur topu gibi bir oğlu olduğuna dair mektup alır. Mektup dönemin ulaşım vasıtaları nedeniyle geç gelir. Haberi alan Osman Çorbacı bu habere başta çok sevinirse de sonra çocuğun kendinden olamayacağını düşünüp büyük bir buhran yaşar ve ölmek ister. Düşünceleri neticesinde kendinin değil karısının ölmesi gerektiğine karar verip onu öldürmek için Hasan Pehlivan’ı yanına alıp yola çıkar. Hasan Pehlivan kadını öldürmeyip onunla evlenir.

Romanda Ayşe Kadın kocasına tam bir itaat içindedir ve çocuğu olduğu için çok mutludur. Olayın aslını Hasan Pehlivan'ın anlatması sonucu öğrenir. Hasan Pehlivan onun masumiyetine inandığı için olayı Osman Çorbacı'ya anlatmak isterse de Ayşe ona inanmayan kocasına tekrar dönmez. Ortada tek taraflı bir zan olarak aldatılma düşüncesi vardır. Ama erkek bu zannını eşiyile paylaşmadan ve olayın aslını araştırmadan karısını cezalandırılma teşebbüsüne girişmiştir. Bu noktada anlatıcı, eşler arasında diyalogun önemine vurgu yapmıştır

Ahmet Mithat Efendi *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr* (1291/1874) romanında iyi kötü çatışması ekseninde hıyanet-sadakat çatışmasını örnek olaylarla anlatır ve neticede iyilik/sadakat kazanır⁵⁰⁰. Buna örnek olaylardan biri Cüzella'nın babası Alfons'un başından geçen aldatılma hikâyesidir⁵⁰¹. Alfons karısını çok sevmesine rağmen karısı tarafından aldatılmış bir kişidir. Karısının kendini aldattığını dolaylı yoldan öğrenen Alfons eşini ve onun gayrimeşru çocuğunu bıçaklarsa da kadın ölür ancak çocuk ölmez. Daha sonra Alfons'un öldürmeye çalıştığı bu “piç”in, Hasan'ın ölümden kurtardığı Alonzo olduğu öğrenilir. Burada anlatılan aldatma hikâyesi çift katmanlı bir yapı gösterir. Eşini aldatan kadın sevgilisi tarafından aldatılır. Bir kere zinaya alışan bireyler bu işi âdet hâline getirip aynı fiili sürekli yapmaya başlarlar. Ahmet Mithat Efendi, okurun ilgisini çekmek ve olayın cazibesini artırmak için kurguladığı bu hikâyecikle, aldatanın bir gün aldatılacağını göstermek ister. Yani eden ettiğini bulur.

Bir diğer aldatma hikâyesi de kocasını aramaya çıkan Madam İlia'nın hikâyesidir. Kocasını bulup ondan yüz bulamayan kadın “iffet ve şehvet muharebeleri” çekerken odasına gelen Trillo'ya mukavemet edemeyerek o gece iffetini kaybeder. Bu durumu Ahmet Mithat Efendi anlık bir şehvet hissinin insanı yanlışta sürükleyebileceği şeklinde açıklar. Bu olay üzerine iffetli bir kadının ancak iffetle yaşayabileceğini, iffetsizliğin ölüm olduğunu düşünen Madam İlia,

⁵⁰⁰Şamil Yeşilyurt, *Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı*, 344.

⁵⁰¹Ahmet Mithat Efendi aldatma olaylarında genellikle Müslüman Türk kadını nesne veya özne olarak kullanmaz. Bunun yerine yabancı kadınları kullanır. Bu kadınların çoğunluğunu müreb-biyeler oluşturur. Müslüman kadının örtünme mecburiyetinde olması yazarların böyle bir yol seçmeleri neticesini doğurmuştur. (Daha fazla bilgi için bk. Gökçek, “Tanzimat Dönemi Roman ve Hikâyelerinde Kadın Erkek İlişkilerinin Düzenlenişi İle İlgili Bazı Tespitler”, *Külle-rinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 86-87).

karnında büyümeğe başlayan iffetsizliğin masum meyvesi bebeğiyle birlikte ölmeye karar verir ve intihar eder.

Bir diğerk aldatma hikâyesi de yerli bir hikâyedir. Yaşlı bir adamla evlendirilen bir kız kocasının cinsel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte olmaması sebebiyle babasının kölesi ve yakışıklı bir genç olan Arslan'a âşık olur ve gençle birlikte olmak için onu açıktan açığa sıkıştırır. Buradaki çatışma genç-yaşlı çatışmasıdır. Fakat namuslu bir genç olan Arslan kıza ram olmaz. Arslan Bey'in Esmâ'ya olan aşkı ve sadakat fikri onu iffetsizliğe düşmekten korur. Arslan Bey sadakati sebebiyle Esmâ'yla evlenerek sadakatının ödülünü alır. Burada anlatılan Arslan, Esmâ'nın âşık olduğu için Hasan Mellah'ı reddetmesine sebep olan delikanlıdır. Memiş Efendi, kendisini aldatan eşini boşamıştır. Yabancıların başından geçen aldatma olaylarında intihar, cinayet ve ölüm varken, Memiş Efendi olayında sadece boşanma ile yetinilmiş, olayın bir şayia olduğu gösterilmiştir. Bunun sebebi Müslüman Osmanlı toplumunun böyle olayları hoş karşılamayacağı düşüncesidir⁵⁰².

Ahmet Mithat Efendi *Bir Gerçek Hikâye* (1293/1876) adlı eserde K. Efendi adında bir belde reisi birbirini seven Hristiyan bir kızla bir Türk askerinin birleşmelerini engeller. Onların birleşmelerinin engelleyen K. Efendi görevini tamamlayıp İstanbul'a döndüğü zaman Aksaray'da bir konağa eşiyile birlikte yerleşir. Bu konakta çok güvendiği bir uşağı vardır. Uşak bir gün kekeleyerek K.'ya karısı hakkında şahit olduğu bir sohbeti anlatır. Bu sohbette karısının onu aldattığı anlatılmaktadır. Ahmet Mithat Efendi uşağın burada yaptığı açıklamanın gerçek olmadığını, K. Efendi'nin karısıyla hizmetçinin anlaştığını, adamın karısını boşaması için böyle bir olay kurguladığını anlatır. Bunun üzerine boşanma gerçekleşir. K. Efendi'nin başına gelenlerin kendi ettiğı fenalığın neticesi olduğunu ifade eden Ahmet Mithat Efendi, ilahi adaletin bu şekilde gerçekleştiğini belirtir. Çünkü o, masum iki aşığı ayırarak onlara zulmetmiştir. İlahi adalet eninde sonunda gerçekleşmiştir. Ahmet Mithat Efendi insanların kendi elleriyle geleceklerini oluşturduklarını, yaptıkları hatalar sonucunda kaderlerini yaşadıklarını iddia eder ve buna Zilzal (Zelzele) suresinin yedinci ve sekizinci ayetlerini zikrederek örnek verir.

⁵⁰²Gökçek, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 82.

Herkesin yaptığının karşılığını göreceğini belirtir⁵⁰³. Diğer yandan K. Efendi'nin karısı namuslu bir kadındır ve kocasından ayrılmak istemektedir. Kocasını sevmeyen bir kadın için boşanmak en güzel yoldur. Fakat Osmanlı'da kadınların genel olarak boşanma hakkı bulunmayışı⁵⁰⁴ kadının boşanmak için kocasına böyle bir oyun oynamasına neden olmuştur.

Ahmet Mithat Efendi *Paris'te Bir Türk* (1293/1876) romanında çok eşlilik savunması yapan Nasuh'un yabancı karakterlerle yaptığı sohbetlerde aldatılma hikâyeleri de gündeme gelir. Paris'in sefahat mekânlarından olan Maison Doree'de gerçekleşen sohbette evli bir kadının Nasuh'a sevişme teklif etmesi Nasuh tarafından reddedilir. Nasuh'un kadını reddediş sebebi kadının kocasından ayrı yaşamasına rağmen hâlâ onun nikâhı altında bulunmasıdır. Nasuh erkeğe dönük özgürlükler noktasında, İslami geleneğin en büyük savunucusudur. Ama dindar bir tip değildir. Buna mukabil İslâm'da yasaklanmış birtakım nefsanî arzuların gayrimeşru bir tarzda gerçekleştirilmesinde bir beis görmez. İçki içer, kumar oynar, helali olmayan kadınlarla baş başa saatler geçirir. Kendi namus algısına göre bekâr olarak kendince uygun kadınlarla cinsel ilişkiye girmekten çekinmez. Ancak evli kadınlarla asla cinsel ilişkiye girmeyeceğini ifade eder.

Aldatma hikâyelerinden biri de De Trouville'nin hikâyesidir. Romanın giriş bölümünde kırk yaşından fazla olmasına rağmen “oynak ve şişman” bir kadın olarak tanıtılan bu kadın Parislidir. Kocasına sadakat yemini eden De Trouville kocasının uzak bir yerde olmasını fırsat bilip genç erkeklerle sevişir. Bu sevişme esnalarından birinde kocasına yakalanır. Nasuh De la Chaisne ile Champs-Elysees'de de buluşur. Buradan Prado'ya geçerler. Bu bahçede Nasuh'a karı koca olan Rougepierre adlı bir çifti tanıtan De la Chaisne, bu çiftlerin her ikisinin de yekdiğerini aynı ortamda aldattığını ancak kadının kendisini aldatan kocasını faka bastırarak üste çıktığını hikâye eder. Bu hikâyeye göre, kılık değiştiren kadın kocasının aklını çelip onu baştan çıkardıktan sonra evine götürünce kimliğini açıklayarak bir de ona tokat atar. Kocasını karısına altın

⁵⁰³ “7. Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. 8. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.” Kur'an-ı Kerim, el-Zilzal Suresi.

⁵⁰⁴ Osmanlı'da evlenirken kadınlar akitlerine boşanma hakkını istediklerini yazabilmekteydiler. Çok genel olmasa da buna dair örnekler mevcuttur. Daha fazla bilgi için bk. Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 352.

hediyeler olarak affedilir. Burada birbirini aldatan eşlerden kadın kurnazlıkla kocasından menfaat devşirir. O hem kocasını aldatır hem de menfaat kazanır.

De la Chaisne bir jandarma yüzbaşısının hikâyesini de anlatır. Bu hikâyeye göre, “ehl-i ırz” olan yüzbaşı yirmi yıllık eşinden bıkmış, usanmıştır. Hizmetçide arkadaşlarının baskısı sonucu efendisini kendine bağlamak hevesi büyüdükçe büyür. Kız, efendisini kendine bağlamak için gizli ve tenha yerlerde ona gülücükler atmaya, oynaklık göstermeye, işveli hareketler yapmaya başlar ve amacına nail olur. Yüzbaşı kılık değiştirerek jandarma neferi kıyafetiyle kızın amcaoğlu olarak eve gidip gelmeye başlar. Bundan şüphelenen kadın, hizmetçi vasıtasıyla yüzbaşına bir oyun oynar. Karısının oyununu sezen yüzbaşı kızı evden defederek suçlu olmasına rağmen kendini temize çıkarır.

Yaşlı bir Fransız Nasuh’a kocasını aldatan bir kadının hikâyesini anlatır. Kralın karısı kocası ava çıkınca sevgilisine güzel görünmek için leğene su koyup başını yıkarken arkasından kocası gelip kadına dokunur. Kadın sevgilisine sabırsız olmaması gerektiğini söyler. Kral bu sözlere hiçbir tepki vermez. Kadın, Landry’ye haber gönderip, kral onları öldürmeden onların kralı öldürmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine ihtiyar, kadının ne yapması gerektiğini Nasuh Efendi’ye sorar. Nasuh’un cevabı erkeğin karısına arkasında yaklaşip ona gizlice dokunmaması şeklindedir.

Nasuh Paris’te en sefih hayattan⁵⁰⁵ en nezih hayata kadar her ortama girer çıkar. Girdiği ortamlarda baskın bir karakter olarak belirir. Konuşmalarıyla karşısındaki muarızlarını susturur. Onun şahsında birçok konuyu tüm romanlarında olduğu gibi gündeme getiren Ahmet Mithat Efendi, bu eserde çok eşlilik ve aldatma hakkındaki kanaatlerini de ifade etme imkânı bulur. Şehrin içinde oynanan aldatma oyunlarını anlatan Ahmet Mithat Efendi, Paris’in içinde bulunduğu iğrenç durumu göz önüne serer. Böylece Osmanlı’yı çok eşlilik/çok evlilik üzerinden eleştiren Batılıların gayrimeşru yollardan çok eşe sahip olduğunu gösterir. Buradaki aldatma olayları Paris’in rutini olarak gündeme gelir.

⁵⁰⁵Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa’da Bir Cevelân* (1307/1890) adlı eserinde açık hava gazinosu olan bir yere götürüldüğünü, oradaki kadınların erkeklere sataştığını anlattıktan sonra Paris’in eğlence mekânlarını çok sefih bulduğunu söyler. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, 144-145.

Eserde yabancı bireylerin aldatma olaylarına verdiği tepki genellikle vurdumduymazlık ve kabullenmişlik şeklinde görülür. Romanda erkeklerin sadakatsizliğinden daha çok kadınların sadakatsizliği görülmektedir. Batı’da kadının sadakatsizliği o derece yaygınlaşmıştır ki kadınlar artık erkekler kadar kocalarını aldatmaktadırlar⁵⁰⁶. Aldatma olaylarının Paris’te gerçekleşmesi Tanzimat dönemi romancılarının Fransız edebiyatından etkilenmesi ile ilgilidir⁵⁰⁷. Çünkü eskiden beri kimse cinsel hikâyeler ve aldatma konusunda kimse “Fransızların eline su dökemez.”⁵⁰⁸

Ahmet Mithat Efendi’nin *Çengi* (1294/1877) romanında hayal âleminde yaşayan tiplerin çocuklarını yanlış terbiyelerine, mirasyedilikten, asılsız cin ve peri hikâyelerine kadar birçok mesele ele alınmıştır. Dâniş Çelebi’nin, okuduğu *Muhayyelât* tarzı eserlerle zıvanadan çıktığı gösterilmiştir⁵⁰⁹. Böylece bu tarz eserlerin çocuğun bireysel gelişiminde faydadan ziyade zarar getirdiği ispatlanmak istenmiştir. Sünbül’ün eşinden habersizce evi eğlence mekânına çevirishi sebebiyle aldatma olayına değinilmiştir. Bir dost meclisinde tanıdığı rakkası Dâniş Çelebi’ye peri diye yuttururlar. Dâniş Çelebi okuduğu hayali kitapların etkisiyle hayal dünyasında ideal kadın tipi olarak beliren Sünbül’le evlenmek ister. Saliha Molla onlar evlendikten kısa bir süre sonra vefat edince Sünbül, meydanı boş bulur ve evi eğlence mekânına çevirir. Birçok Türk romanında babanın vefatı üzerine erkeğin hovardalığa başladığına değinilmesine

⁵⁰⁶Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 16.

⁵⁰⁷Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Perin, *Türk Edebiyatında Fransız Etkisi*, 278 s.; Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 488 s.; Yuva, *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları*, 416 s.

⁵⁰⁸Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 17.

⁵⁰⁹Zeynep Kerman *Çengi* romanının “Aziz Efendi’nin *Muhayyelâtı*’nın bir parodisi” olduğunu ifade eder. (İsmail Parlatır vd., *Tanzimat Edebiyatı*, 2. Basım (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 617). Aynı romanla ilgili Fazıl Gökçek şu tespitte bulunur: “Cervantes’in amacı nasıl gerçeklikten uzak gördüğü geleneksel edebiyatın parodisini yapmaksa, Ahmet Mithat Efendi’nin amacı da yine aynı şekilde gerçeklikten uzak gördüğü geleneksel edebiyatın parodisini yapmaktır. Bu amaç için Cervantes kendisinden önceki şövalye romanlarını, Ahmet Mithat Efendi ise bizim edebiyatımıza ait hikâyeleri kullanır. Ahmet Mithat’ın kahramanı, annesi efsuncu Saliha Molla’nın yanlış terbiyesi ve okuduğu *Muhayyelat-ı Aziz Efendi*, *Hamzaname*, *Ebu Ali Sina* gibi hikâyelerin etkisiyle gerçek dışı, ama kendisinin inandığı bir dünya kurar ve şövalye romanlarının gerçek dışı dünyada yaşaması gibi o da bu hikâyelerin gerçek dışı dünyasında yaşamaya başlar.” (Gökçek, “Don Kişot’tan Ahmet Mithat Efendi’ye”, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 120-121).

karşın bu romanda aynı işlevi kadının yaptığı görülür. Ölen baba değil, annedir. Hovardalık yapan erkek değil, kadındır.

Peri Hanım gerçek anlamda bir “zevk ve eğlence”⁵¹⁰ kadınıdır. Kocasıyla severek değil, ondan istifade etmek için evlendiğinden geçmiş yaşantısına sünger çekmek, tevbe etmek ve yeni hayata başlamak arzusunda değildir. Ahmet Mithat Efendi onun mayasında yaramazlık ve aşüftelik olduğunu, Dâniş Çelebi gibi bir safi ayakta uyutmasının zor olmadığını ifade eder. Peri Hanım işlerini yürütmek için bir nevi Hasan Sabbah taktiği ile kocasını içki ve ilaçlarla uyutarak onu başka âlemlere göç ettirir. Kocasını baygınken kendisi eve getirdiği adamlarla sefahat âlemleri tertip eder. Her akşam ayrı bir sanal âlemde mest ü mahmur gezen Dâniş Çelebi evde dönen dolabın farkında olmaz. Dadısının olayları anlaması üzerine aldatıldığına az da olsa inanan Dâniş Çelebi eşinden ayrılmaktan korkar. Bilinçaltında yatan onun peri olduğu fikrinden dolayı bunu eşine açıklayamaz. Dadının nasihatıyla karısını öldürmeye karar verirse de tertip cin fikirli Sümbül tarafından öğrenilir ve tersine döner. Dadı ölür, Dâniş Çelebi çıldırır. Böylece hayatın gerçeklerinden uzak yetiştirilen tiplerin hayata uyum sağlamakta nasıl zorlandıkları görülür.

Dâniş Çelebi annesi tarafından gerçeklikten uzak fantastik hikâyelerle büyütülürken Melek babası tarafından insan tabiatına aykırı bir şekilde büyütülmüştür. Her iki kahramanın çocuklarının romanın sonunda evlenmesi hayal âleminde yetişen bireylerin ancak kendileri gibi tiplerle uyum sağlayabilmesiyle açıklanabilir. Hayatı çok iyi bilen Sümbül’ün kocasını aldatması ve onu uyutması eski hikâyelerin eğitim için zararına işaret eder. Aldatan kadın hiçbir pişmanlık yaşamaz. Aldatılan erkek tereddütlerle olaya inanır ama iş işten geçmiştir.

Ahmet Mithat Efendi *Karnaval*’da (1298/1881) ideal roman kahramanının yaşadığı aldatma olayları mevcuttur. Hamparsunlar’ın evine devam eden ve romanın ideal kahramanı olan Resmi Efendi ailenin yanında aşk ve cinsellik konusuna kesinlikle girmez. Amacı ailenin güvenini kazanmaktır. Bunu da

⁵¹⁰Türk Romanında zevk ve eğlence kadınları hakkında yapılan bir çalışma için bk. Üner, *19. Yüzyıl Türk Hikâye ve Romanında Zevk ve Eğlence Kadınları*, 341 s.

başarır. Madam Hamparsun'un evinde aşk ve muhabbetin ne olduğuna dair yapılan sohbette kadın aşkın iki kalbin birbirinden hoşlanması olduğunu açıklayarak elini Resmi'ye doğru uzatır. Bu açıkça Resmi'yi sevişmeye davet olarak okunur. Buna göre iki ruh birbirini sevince bedenlerin bir araya gelmemesi için bir sebep kalmayacaktır. Artık hissi planda meydana gelen ilgi, cismi plana doğru yol almış, aldatma arzusu yavaş yavaş hükmünü icraya koymaya başlamıştır. Fakat Resmi Efendi, Zekâyi Bey gibi aceleci değildir. Beklediği neticeye sabrı sayesinde ulaşacaktır.

Madam Hamparsun, zengin olduğu için evlendiği yaşlı kocasından sıkılmaya başlamıştır. Bu sebeple kendisine hem heyecan verici hem de tensel açlığını giderici yeni bir uğraş arar: Bihter gibi, Madam Bovary gibi. Eşinden habersiz karnaval âlemlerine gitmek ister. Bunun için kendisine genç ve yakışıklı bir kavalye bulması gerekmektedir. Kavalye olarak Avrupa adabımuâşeretini iyi bilen, sabırlı, yakışıklı ve mahir bir erkek olarak Resmi seçilir. Karnavala gizlice giden âşıklar dönüşte sevişirler. İlk defa karnaval dönüşünde cinsel ilişkiye girilmesi, karnavalın günah çoğaltan ve günahı çağıran özelliğiyle ilgilidir. Karnaval gibi şehvetlerin doruğa çıktığı ortamlarda günahın gelişi kaçınılmazdır. Romanın ön sözünde Ahmet Mithat Efendi karnavalla ilgili açıklamalarında bu eğlencenin günah çağıran özelliğine değinmiştir⁵¹¹.

⁵¹¹Ahmet Mithat Efendi romana yazdığı "Mukaddime"de, karnaval kavramının ne anlama geldiği üzerinde durur. Buna göre sınıflı bir toplum olan Avrupa'da, "sunûf-ı halktan her birinde birtakım imtiyazlar" (*Karnaval*, s.3) olduğunu, bu sebeple diğer insanların bunlara gıpta ettiğini, esirlerin dahi bu farka aşırı itirazlarda bulunduğunu, "böyle hukûk-ı insâniyyeden mahrumen yaşayaca[klarına]" (*Karnaval*, s.4) ölmenin daha iyi olduğunu düşündüklerini ve bu yüzden toplumda isyanın artma ihtimali olduğunu ifade eder. O, işte bu isyanın gazını almak, içten içe bir kinle kaynayan toplumu yatıştırmak için karnavalın icat edildiğini belirtir. Böylece toplumun isyanına sebep olan meseleyi ortadan tam olarak kaldırmak yerine, aristokrasinin kendini korumak için, üst düzey sınıfların emriyle karnaval icat edilmiş, bu vesile ile toplumsal tepkinin önü alınarak, iktidarın kendini koruması sağlanmıştır. Karnavallarda nasıl bir eşitlik olduğunu, insanların diğer sınıflara karşı kininin nasıl yatıştırıldığını Ahmet Mithat Efendi şu şekilde açıklar: "Binaenaleyh senede bir müddet-i muayyene zarfında kâffe-i âdât ve kavânîn-i belediyenin hükümden kalkarak herkesin müsavi ve herkesin hürr-i mutlak olmak üzere ömür sürmesi evvelâ bir âdet suretinde baş gösterip yavaş yavaş bu âdet kanun hükmünü dahi almıştır. (...) Bu müddetler zarfında yalnız halka taarruz ve hürriyet-i gayra tecavüz addolunacak cürüm ve cinayetlerden maada herkesin keyfi ne yolda isterse öyle eğlenmesine ve ta birçok rezaili alenen bile icrâ etmesine kimsenin muhalefet etmemesi hakikaten bir hükm-i kanun suretini almıştır." (*Karnaval*, s. 4). Avrupa'da ortaya çıkan bu sefahat İstanbul'da da görülmeye başlanmıştır. "Tavşan balosu" denilen ve Galata'da, "en rezil ve sefil karıların" ve onların müştaklarının toplandıkları, "murdar balolar[dan]", sefarethanelerde icra edilen balolara kadar birçok çeşit balo olduğunu anlatan Ahmet Mithat Efendi, bunların hepsinin

İdeal tip Resmi'nin karşıtı ve dışlanmış bir adam olan Zekâyi onların ilişkisini kısıkanıp durumu Hamparsun Ağa'ya haber verir. Sevgililer aşk hâlindeyken oda basılır. Resmi açık bıraktığı pencereden bazı eşyalarını odada bırakmak zorunda kalarak atlar. Ağa, odada Resmi'nin bastonuna rastlayınca çıldırır. Karısına saldırarak onu öldürünceye kadar döver. Madam Hamparsun evden ayrılarak arkadaşı Küpeliyan'ın evine yerleşir. Bastonun bir delil olarak kullanılması Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* romanında da mevcuttur.

Hamparsun Ağa bu olay üzerine eşini bir hile ile boşayarak yeni bir kadınla evlenir. Ancak bu yeni gelin, aldatma konusunda Madam Hamparsun'un fevkine çıkar. Hamparsun Ağa yeni eşi tarafından da aldatılır. Karısının iki âşığının düellosuna şahit olur. Şahit olduğu bu olay sonucu ölür. Eski eşinden olduğu gibi yeni eşinden de aynı ihaneti gören Hamparsun Ağa, yaşına uygun olmayan kızlarla evlenmenin cezasını çekmiş gibidir. Çünkü o, evlenmek için fiziksel yeterliliğe sahip değildir.

Bütün bu yaşananlardan sonra Madam Hamparsun, rahibe olmaya karar vererek Anjelik ismini alır. Bu vesile ile Resmi de günahlarından temizlenir. Ahmet Mithat Efendi birbiriyle sevişen bu tipleri evlendirmemiştir. Anjelik rahibe olarak kendisini geçmiş günahlarından kurtarıırken, Resmi eski cariyesi Hasna ile evlenmiştir. Bu noktada dikkat çeken şey zina ettiği kadınla Resmi'nin evlenmeyip masum bir cariye ile evlenmesidir. Ahmet Mithat Efendi böylece evlilik için ideal olarak namuslu bâkireleri işaret etmektedir. Aynı kurgu Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında da görülür. Rakım bekârken Jozefino adlı bir kadınla sevişir. Onunla çok iyi anlaşmasına rağmen evlilik için cariyesi Canan'ı tercih eder. Bu noktada hem Rakım hem de Resmi tipinin ortak özelliği “gerçek alafrangalık” yani “saman altından su yürütme ustalığı” ve “kitabına uydurulmuş” bir “âdâb-ı muâşeret perdesi”dir⁵¹².

Resmi'yle ilişkiye girerek kocasını aldatan kadının bir yabancı olması dikkat çekicidir. Ahmet Mithat Efendi Osmanlı Türk toplumunda böyle bir

“müsavat üzere azadelikten istifade” (*Karnaval*, s.5) olması üzerine tesis edildiğini beyan eder. Bu balolardaki cinsel serbestiyi açıklayan yazar, özellikle kadınların giy(me)dikleri elbiselerin tarifini ayrıntılarıyla yapar. Bütün bu anlatımlarda şehvet unsurunun zirve yaptığı da görülür.

⁵¹²Andı, *Roman ve Hayat*, 145.

vakanın yaşanmasının mümkün olmadığını bildiği için yerli bir kadının eşine ihanetini işlememiş, daha doğrusu işleyememiştir. *Yeryüzünde Bir Melek* romanında bu konuyu denemeye kalkışmış, ancak tepki ile karşılaşmıştır. Kocasını olan bir kadına başka bir erkekle sevişme hakkı veren bu roman, *Mecmua-i Ulûm* ve *Vakit* gazetelerinde sert bir şekilde tenkit edilir. Bunun üzerine Ahmet Mithat Efendi İslâm kadınına bir daha ihanet vakasına karıştırmaz⁵¹³.

Zekâyî ile Resmi aynı günahı işlemelerine rağmen sonları farklı olur. Resmi muradına ermişken alafranga Zekâyî diğer benzerleri gibi hayatta aradığı hiçbir şeye sahip olamamıştır. Onun için evlilik huzuru mümkün olmamıştır. Resmi'nin ilişkisi kadının rızası ile gerçekleşirken Zekâyî alafranga yaşamın imkânlarıyla ve parasını çarçur ederek hovardalık etmektedir. *Felâtn Bey'le Rakım Efendi* romanında Rakım'ın hayat hikâyesine benzer bir hayata sahip olan Resmi'nin ahlakı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Rakım Efendi için dediği gibi "kitabına uydurulmuş bir ahlâk"tır⁵¹⁴. İşledikleri suçun niteliği aynı olmasına rağmen sonlarının farklı olması, yazarın Resmi'den yana taraf tutmasının sonucudur. Çünkü o, "Koca Resmi" olarak, on parmağında on marifet sahibidir⁵¹⁵. Öksüz ve yetim olarak yetişmiş, hayatın çemberinden geçmiştir. İdeal olandır. Aldatma günahıyla kirlenmesine rağmen Hemşire Anjelik'in günah çıkartarak rahibe olmasıyla Resmi dahi temizlenmiş, aldatma günahından o da kurtulmuştur. Kocasını aldatan kadında herhangi bir pişmanlık görülmez. Zaten onun kocası erkek sınıfına dâhil dahi edilemez. Bahtiyar Paşa ile kıyaslanan Hamparsun Ağa iktidar noktasında büyük bir zaaf içindedir. Bu yüzden ona bir kadın bile çoktur. Zaten onu ikinci karısı da aldatmakta gecikmez. Ölümü de bu sebeptir. Hamparsun Ağa kendinden yaşça küçük kızlarla evlenerek aldatılmayı bizzat davet etmiştir.

⁵¹³Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 408.

⁵¹⁴Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 459.

⁵¹⁵Fatih Andı'nın Rakım Efendi için yaptığı şu yorum Resmi için de geçerlidir. "Zira Râkım Efendi hem eve aldığı cariyesini kendisine âşık ederek evlenir, hem de Beyoğlu'nda Frenk bir metresi (Jozefino'su) vardır. Evlendiği günlerde metresinden bir de çocuğu olur. Ama Ahmet Midhat Efendi, devrin alafranga âdâb-ı muaşeretinden ve Batılı "oppurtniste" ahlâkından behreyâb olan Râkım Efendi'sinden tarafa tavır koyar, onun bu kaçamaklarını "gerçek alafrangalık"ın cilvelerinden görür. Yazara göre kahramanı "Koca Râkım"dır, "Bizim Râkım Efendi'dir." (Andı, *Roman ve Hayat*, 144).

Ahmet Mithat Efendi *Vah!* (1299/1882) romanı devrine göre tahsil ve kültür sahibi bir kadın olan Ferdane'nin yaşadığı dramatik olayların anlatıldığı bir eserdir. Ferdane tipi romanda bovarizm yaşantısı içinde gösterilmiştir⁵¹⁶. Eser çok alımlı ve güzel bir kadın olan Ferdane'nin, Talat adlı çok çirkin ve kıskanç bir kocayla evli olması üzerine kurgulanmıştır. Romanda fotomontaj sebebiyle karısının kendini aldattığını düşünen bir eşin seçimi öne çıkar. Karısından ayrılmayı seçen kahramanın asıl ayrılma sebebi kendini çirkin görmesidir. Bu psikoloji üzerine gelen mektuplar ve fotomontaj onun niyetini uygulamasına vesile olmuştur. Romanda kadınlara laf atan alafranga şıklardan, mirasyedilerden, bohçacı kadınlardan ve Osmanlı geleneksel hayatına dair birçok unsurlardan bahsedilmiştir. Eserde Ferdane'nin, tamamen uydurma olan bir aldatma olayı sebebiyle eşi tarafından boşanması ve bunun sonucu olarak yüzüne kezzap dökerek güzelliğini yok etmesi anlatılmıştır.

Ahmet Mithat Efendi Osmanlı esnafları arasında geçen eğlenceleri ve eğlence mekânlarının anlatıldığı *Dolaptan Temaşa* (1307/1890) adlı romanında, ahlaksız bir kadının sebep olduğu cinayetleri anlatır. Esasında bir fahişe olan, bir fırsatını bulup evlenen Süslü Leyla tam anlamıyla bir “zevk ve eğlence” kadınıdır ve kocasını rutin olarak fırsat düştükçe başka erkeklerle aldatır. Ayrıca sürekli birlikte olduğu bir de sevgilisi vardır. Roman kahramanı Behram Ağa arkadaşlarını aramak için yola çıkınca yorulur ve bir kapıya dayanır. Dayandığı kapının açılması sonucu Süslü Leyla adlı bir aşüftenin avlusuna düşer. Yanına gelen kadından sitekler beklerken iltifat gören Behram Ağa kadına direnirse de Süslü Leyla profesyonel bir fahişe olduğu için mahalleyi başına toplayabileceğini söyler. Bunun üzerine Behram Ağa eve girmek zorunda kalır. Süslü Leyla çok zeki bir kadın olmasına mukabil baştan ayağa şehvet olarak tanımlanır. Süslü Leyla'nın cilvelerine, nazlarına, kırıtarak yürümelerine dayanamayan Behram Ağa, kadının tavırları karşısında kendi karısını ve onun kendine muamelelerini düşünür. Eşinde bu işvelerin, güzelliklerin ve güzel sözlerin hiçbirisi mevcut değildir. Onun eşi “kendine bakmayan bir kadın” olduğu için Behram Ağa'nın

⁵¹⁶Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 435.

Süslü Leyla'ya meyiletme ihtimali artar⁵¹⁷. Aynı durum Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Nimetşinas* romanında Talat Hanım tipi için de geçerlidir. Ahmet Mithat Efendi evli erkeklerin karılarını aldatma sebeplerini onların eşlerine karşı sıradan oluşlarına, cilve yapmayışlarına, süslenmemelerine ve kocalarına güzel söz söylememelerine bağlar.

Aldatma olayının sonu kanlı olmuştur. Ancak kadının niçin böyle bir yola düştüğünün psikolojik sebepleri yaratılmadığı için olayın bir “helva sohbeti” olduğu kanısı oluşmaktadır. Bu noktada boşanmanın kapı dışında hemen gerçekleştirilebilecek bir kolaylık olduğu vurgulanır. Böylece olayın kansız bir şekilde bitmesi sağlanabilecektir. Aldatılan koca karısını boşayıp orada bulunan rakibine sunmayı teklif ederse de bu teklif rakip tarafından kabul edilmeyince ölüm kaçınılmaz olur.

Ahmet Mithat Efendi *Müşahedat* (1308/1891) romanında Osmanlı'da yaşayan gayrimüslimlerin genellikle Katolik kilisesine mensup olması nedeniyle boşanma sıkıntısı yaşadıklarını vurgular. Bu vurgunun asıl nedeni roman kahramanı Antuvan Kolariyo'nun yaptığı evlilikte uğradığı ihanet sonucu eşinden boşanamayışdır. Antuvan Kolariyo'nun evlendiği kız malını mülkünü israf etmiş bir aileden olduğu için kocasına drahoma⁵¹⁸ veremez. Bu derece fakir olan ana kız yaşamlarını gösteriş içinde devam ettirirler. Yirmi beş yaşına gelen böyle güzel bir kızın evlenmemiş olması dönemi için yadırgatıcıdır. Yaşadıkları gösterişli ve müsrif hayatın para kaynağının müphem olması ana kızın ahlakları hakkında çevredekilerde şüpheler doğurmaktadır. Ancak Kolariyo bu kıza âşık olduğu için kız hakkındaki dedikodulara kulağını tıkamış, onun drahomasını istememiş, bütün düğün masraflarını da kendisi çekmiştir. Evlendikten kısa bir süre gün sonra eşinin karnının büyüdüğünü anlayan Kolariyo kadının hamile olduğunu anlar. Böyle bir manzarayla karşılaşınca çıldırmak derecelerine gelir. İhanete uğradığını

⁵¹⁷Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 40.

⁵¹⁸Drahoma Osmanlı Rumlarında evlenecek kızın erkeğe verdiği para ya da mal demektir. Bir nevi başlık parasıdır. Bu sebeple fakir olan Rum kızları evlenememekte dirler. Osmanlı Rumlarında olmayan bu âdet Ahmet Mithat Efendi'ye göre, yanlış Batılılaşma sonucu onlara da geçmiştir. Böyle bir uygulama fakir Rum kızlarının fuhşa düşmesine sebep olmaktadır. Ahmet Mithat Efendi kızların fuhşa düşme sebebi olarak iki hususa dikkat çeker. Bunlardan birisi besleme olarak alınan kızlar, diğeri de drahoma ödeyemeyen kızlardır. (Gökçek, “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Osmanlı Kimliği”, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 161-162).

anlayarak eşinden boşanmak ister. Fakat Katolik kilisesinde boşanmak neredeyse imkânsızdır. Boşanma düşüncesini eşine söyleyemediği gibi, çocuk hakkında da ona hiçbir şey diyemez. Fakat o günden sonra eşine karşı büyük bir tikslenme yaşamaya başlayan Kolariyo, onunla aynı masada yemek yemek bile istemez. Bu tavırlar üzerine Novart kocasının ayaklarına kapanıp merhamet dilemişse de kendisini ona affettirememiştir.

Aldatılan bireylerin eşlerinden boşanamamaları onlara kendi çözüm yollarını bulma zorunluluğu getirmiştir. Ancak bu sefer de gayrimeşru çocuk sorunu gündeme gelmektedir. Batılı Hıristiyan Katoliklerin yaşadığı bu sorunun İslâm dünyasındaki karşılığı eserde iki yönden gösterilmiştir. İlki, eşini aldatan bireyden aldatılanın boşanabilme kolaylığıdır. İkincisi ise eşini boşamayıp onun üstüne evlenebilme hakkıdır. Bu durum romanda gayrimüslim kahramanlar tarafından takdir edilmiştir. Ahmet Mithat Efendi Batılı kahramanlar arasında geçen aldatma hikâyeleriyle Osmanlı hukukunda bulunan çok eşlilik ruhsatını karşılaştırır ve çok eşliliği aldatılma olaylarına karşı siper olarak gösterir.

Ahmet Mithat Efendi *Ahmet Metin ve Şirzat* (1309/1892) romanında evli bir kadının genç bir adamın metresi olduğunu anlattıktan sonra kocasının karısına engel olamayıp bir süre onun gibi yaşamaya çalıştığını gösterir. Bir gencin metresi olan karısından boşanamayan ve ona söz geçiremeyen Akilo, Neofari'ye rekabet ederek ona ders vermeye çalışır. Bu sebeple gözüne kestirdiği kadınlara âşıkane tavırlar gösterir. Ortam buna müsait olduğu için bu konuda hemen başarı sağlar. Ancak üst üste gelmeye başlayan harcama taarruzu karşısında ekonomik açıdan fazla dayanamayıp kenara çekilir. Kocasının hovardalıklarını Neofari'ye haber verdikleri zaman o, bundan memnun bile olur. Bu vesileyle yaptığı hovardalıklar için kendini savunma fırsatı bulmuş olur. Ahmet Mithat Efendi, Neofari'nin yaptığı sadakatsizliği hoş karşılamaz. Ancak yaşına başına bakmadan genç bir bayanla evlenen erkekleri bekleyen tehlikeyi de haber verir. Bu vesileyle Neofari'nin eşini aldatarak edindiği zina günahını da paylaştırmış olur.

Evli bir kadınla eski aşığı arasında geçen masumane ve “kardeşçe”⁵¹⁹ bir

⁵¹⁹*Yeryüzünde Bir Melek* romanına ilham kaynağı olduğu söylenen ve her ikisi de evli olan Ahmet Mithat Efendi ve Şair Fitnat Hanım arasında yaşanmış ama akim kalmış bir aşk ilişkisi vardır. Bu ilişkinin ana nedeninin Said Bey'le Ahmet Mithat Efendi arasındaki rekabet olduğu ve bu

aşk hikâyesinin sebep olduğu dramatik olayların anlatıldığı *Yeryüzünde Bir Melek* (1296/1879) romanı yayınlandığı zaman Osmanlı basınında tepkiyle karşılanmış bir eserdir⁵²⁰. Romanda gençlik yıllarında birbirine âşık olan bireyler evlenemezse de aşkların da bir şey eksilmez. Onların buluşmaları araya giren rakip bir kadın vesilesiyle âleme duyurulunca baskın yerler. Baskından sonra mağdur bir hayat yaşayan Raziye açlık çekmesine rağmen fuhşa razı olmamıştır. Böylece o, iffetine sadık kalmanın, Şefik ise aşkına ihanet etmemenin mükâfatını almıştır. Roman aşkın her şeyden ulvi olduğu görüşü üzerine kurulmuştur. Batı romanında evli bireylerin başka bir kimseye âşık olmaları neticesinde cinsel ilişkiye girmeleri normal karşılanırken Ahmet Mithat Efendi onlardan aldığı konuyu toplumsal ahlaki yargılar gereği evrime tabi tutarak aşkın ruhani bir olay olduğunu ispatlamaya çalışmış, toplumdan gelebilecek tepkilere bu vesile ile set çekmek istemişse de bunda başarılı olamamıştır. Romanda Raziye'nin kocasını cinsel olarak aldattığına dair bir ifade yoktur. Buradaki aldatma duygusal bir aldatmadır ve aldatan kadın kocası tarafından boşanmıştır. Bu romana döneminde gelen tepkiler üzerine Ahmet Mithat Efendi bu tür aldatma ilişkilerinde Müslüman kızlar yerine pratik bir çözüm bularak Hristiyan kızları seçmiştir. Eser Ahmet Mithat Efendi'nin aldatan yerli kadın tipini işlediği nadir romanlarından⁵²¹ ve kendi yaşadığı bir olaya dayanmaktadır. Ahmet Midhat Efendi'nin, Şair Fıtnat Hanım'la tutkulu bir aşk yaşadığı ve bu aşkı *Yeryüzünde Bir Melek* romanında işlediği iddia edilmektedir⁵²². Basında romana gelen tepkiler sebebiyle Ahmet Mithat Efendi, Müslüman bir kadını böyle bir olay içinde bir daha göstermez⁵²³.

yüzden Ahmet Mithat Efendi'nin Said Bey'i dövdüğü de anlatılır. (Nuri Sağlam, *Hürriyetçi Söyleme Karşı Hür Olmanın Ağır Bedeli Ahmed Mithat Efendi ve Yeryüzünde Bir Melek Romanına Yönelik Eleştiriler* (İstanbul: Erdem Sedir Yayınları, 2017), 89).

⁵²⁰*Yeryüzünde Bir Melek* romanına eserin yazıldığı dönemde Namık Kemal tarafından yapılan eleştirilerle birlikte *Vakit* gazetesi ve *Mecmûa-i Ulûm* dergisinde de eleştiriler/yerğiler yapılmıştır. Bu konu ile ilgili bir çalışma için bk. Nuri Sağlam, *Hürriyetçi Söyleme Karşı Hür Olmanın Ağır Bedeli Ahmet Midhat Efendi ve Yeryüzünde Bir Melek Romanına Yönelik Eleştiriler*, 349 s.

⁵²¹Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 235.

⁵²²Daha fazla bilgi için bk. Sağlam, *Hürriyetçi Söyleme Karşı Hür Olmanın Ağır Bedeli Ahmet Midhat Efendi ve Yeryüzünde Bir Melek Romanına Yönelik Eleştiriler*, 88-99.

⁵²³Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 235 ve 408; Özön, *Türkçede Roman*, 264.

Ahmet Mithat Efendi *Taaffüf* (1313/1895) romanında aldatma hakkında fikirlerini açıklar. Avrupa’da evlenen çiftlerin balayından sonra —özellikle erkeklerin metres edinmesi vesilesiyle— birbirlerini karşılık olarak aldattığını ifade eder. Böyle bir yaşam ve ahlak anlayışı karı koca arasındaki kutsal bağın kopmasına ve ailenin yıkılmasına sebep olmaktadır. Bu da netice itibariyle toplumsal ahlakın zarar görmesine yol açmaktadır. Bekâr bir erkeğin evli bir kadına göz dikmesini hırsızlık olarak niteleyen Ahmet Mithat Efendi romanın “Âşık Âşık; Karı Koca” bölümünde buna dair açıklamalar yapar. Başkasıyla evli olan bir kadına yabancı bir erkeğin yaklaşmasını yererken kadının buna çanak tutmasını ve ona meyletmesini ise hırsızlığa ortaklık olarak görür. Bu bakış açısına göre kadın, erkeğin âdeti malı hükmündedir. Onun birinci görevi, kocasına sadık kalmak ve kendi namusunu kocası için her daim korumaktır. Ahmet Mithat Efendi’ye göre normal bir kadın için dünyada en kıymetli hazine iffettir. Evli bir kadına âşık olan yabancı bir adama, bu kadının yüz verdiğini düşünerek doğabilecek neticeyi de faraza açıklayan Ahmet Mithat Efendi, aldatanla aldatılanın Müslüman olması durumunda karı ile kocanın kolayca boşanabileceklerini ifade ederek Müslüman olmalarına şükretmeleri gerektiğini söyler. Çünkü aldatılan koca boşanmaya müracaat ederek namusunu korumuş, karı da derdine derman bulmuş olur. Boşanmanın ardından ayrılığa sebep olan adamın, niyetinin de önemli olduğunu belirten Ahmet Mithat Efendi, boşanan kadını veya erkeği âşığının nikâhı altına alacağını ise müphem olduğunu beyan eder. Ahmet Mithat Efendi birçok romanında olduğu gibi İslamiyet’in getirdiği boşanma hürriyetinin özellikle aldatma olayları sonucunda büyük bir nimet olduğunu burada da dillendirir.

Eserin girişinde Sâniha’nın, Tosun’a mektup yazma sahnesi anlatılırken onun odasının tasviri de yapılmıştır. Bu tasvirde şöminenin iki yanında bulunan Minerva ve Venüs heykellerine dikkat çekilmiştir. Bu heykeller romanın çözüm bölümünde asıl mesajın taşıyıcısı olarak düşünülmüştür. Romancı eserin henüz başında Sâniha’yı Minerva’ya yani akıl ve ciddiyete teşbih etmiştir. Sâniha, eşinin ve oğlu Nurullah’ın tesiriyle, kapıldığı hayal âleminden uyanıp Minerva’ya yani gerçeğe ve olması gerekene dönmüştür. Rasih, Sâniha’nın odasında bulunan Ve-

nüs ve Minerva (Athena'nın Latince adı)⁵²⁴ heykeline bakarak onların hikâyelerini karısına anlatır. Buna göre, heykelleri onun odasına koyan kişi Doktor Fratenberg'dir. Rasih bu heykellere dikkat çekince Sâniha, Doktor Fratenberg'in kendisine, heykellerin evli kadınlar için bir anlamı olduğunu, bu anlamın ancak kocası tarafından anlatılabileceğini söylediğini ifade eder. Bu mitolojik hikâyede Venüs güzelliği ve aldatmayı/ihaneti, Minerva ise akli ve sadakati temsil eder⁵²⁵. Bu heykeller Sâniha'nın yazı odasıdır.

Rasih karısına, Minerva heykelinin ne anlama geldiğini açıklar. Minerva'nın, sadakatin ve örtünmenin temsilcisi olduğunu, Minerva adına yapılan yor- tulara halkın onun putunu gezdirirken onu üstü örtülü olarak gezdirdiklerini söy- ler. Venüs ise Minerva'nın aksine yarı çıplak ve bazen çırılçıplak bir hâdedir. Rasih, eşine verdiği mesajda kadının Minerva'ya⁵²⁶ benzemesi gerektiğini vurgu- lar. Çünkü Sâniha, Rasih'i kısa bir süre de olsa Tosun'la mektuplaşarak en azın- dan duygusal şekilde aldatmak suretiyle Venüs'ün⁵²⁷ tesirine kapılmıştır. Mektup- laşmanın ortaya çıkmasından ve eşlerin konuşup dolaylı olarak anlaşmasından sonra Tosun, kibar bir şekilde evden uzaklaştırılır. Bu vesile ile evlilik, aldatma- nın cismani tarafına bulaşmadan kurtulmuş olur. Sâniha'nın kocasını aldatma psi- kolojisine girmesi onun evlilikten beklentilerinin yüksek olmasıyla ilgilidir. Sâni- ha'nın kocasından bıkmayı ve ilgisinin başkasına kayması onun aşktan beklediği “ütopik tahayyülü” ile ilgilidir. Çünkü o aşkın “Hem mutluluk getirmesini hem de geçmişin yaralarını sarmasını” ister. “Bu da aldatmaların önünü açıyor çünkü evli- likten çok şey bekleyenler, sonunda “aşklarını kaybediyorlar” ve başka yerlere bakmaya başlıyorlar”⁵²⁸.

Avrupa'da kadın-erkek münasebetlerinin genel ahlaki kurallara göre yü- rümediğini belirten Ahmet Mithat Efendi, Osmanlılar için henüz böyle bir tehli- kenin olmadığını düşünmekle birlikte her an tetikte olmak gerektiği üzerinde du-

⁵²⁴Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004), 206.

⁵²⁵Ahmet Mithat Efendi'nin Yunan Mitolojisi hakkındaki düşünceleri için bk. Şenol Demir, “Türk Edebiyatında Nevyunânîlik Eğilimi”, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 565-613.

⁵²⁶Minerva figürü Flaubert'in *Madam Bovary* romanında da kullanılmıştır. Emma'nın odasında duvara asılı karakalem bir Minerva figürü vardır. Daha fazla bilgi için bk. Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, çev. Nesrin Altınova (İstanbul: Hayat Neşriyat Anonim Şirketi, 1970), 24.

⁵²⁷*Madam Bovary* romanında da Emma, Venüs etkisindedir.

⁵²⁸Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 13.

529. Ahmet Mithat Efendi eserde mitolojik unsurlar üzerinden eşlerin yaşayabilecekleri sadakat-ihanet ikilemini gündeme getirmiştir. O, kadınların, aldatma/ihanet ve sadakat olarak tarif edilebilecek iki yönü olduğunu, bu yönlerden ihanetin Venüs'e, sadakatin ise Minerva'ya benzediğini belirtmiştir. Kadının asıl görevinin Minerva gibi eşine sadakat⁵³⁰ ve örtünme olduğunu da ifade etmiştir. *Taaffüf*'ün *Madam Bovary* romanına konu bakımından benzerliği de dikkati çekmektedir. Ancak Ahmet Mithat Efendi Osmanlı toplumunun duyarlılığını dikkate alarak Sâniha'ya Emma'nın aksine doğru yolu buldurmuştur. Zaten edebi eseri okuyucuya ders vermek için kullanan bir yazardan bundan başka bir şey de beklenemezdi. Bovary etkisi *Taaffüf* ten beş yıl sonra yazılan *Aşk-ı Memnu* ve *Eylül* romanlarında da vardır. Batı romanını yerlileştirerek sunan Ahmet Mithat Efendi'nin konuyu ele alış tarzıyla Servetifünun yazarlarının konuya yaklaşım tarzı birbirinden çok farklıdır. Bu farklılık işlenen konunun yerlileştirilmesi noktasında kendini gösterdiği gibi, yazarların romandan bekledikleriyle de ilgilidir⁵³¹.

Ahmet Mithat Efendi *Mesâil-i Muğlaka* (1316/1898) romanında başrolünde yabancıların olduğu aldatma hikâyeleri anlatır. Romanda Rose Bouton

⁵²⁹Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, 54.

⁵³⁰Ahmet Mithat Efendi *Bir Tövbekâr* adlı eserinde eşine sadakat gösteren bir kadının direnişini anlatır. Eserde istediği her kadına sahip olabileceğini düşünen Feda Bey'in, evli bir kadına geçiremeyip kadının evini basması sonucu başından geçen trajikomik olayın anlatıldığı bir eserdir. Eserde kadının eşine sadakatinin yüceltildiği görülmektedir. Romanda doğrudan bir aldatma veya çok eşlilik konusu olmamasına rağmen tahrik edilen evli bir kadının sadakat direnişi anlatılmıştır. Mithat Efendi, evliliğin, bireyin hayatını düzene sokan bir kurum olduğunu bu eserde vurgulamak istemiştir. Narsistik kişilik bozukluğu olan Feda Bey, kendini mükemmel bir adam olarak görmektedir. İsteddiği kadını, güzel konuşması ve cazibesiyile tavlayabileceğini düşünmektedir. Bunun için yüz görmediği Talat Hanım'ı elde etmek ve kırılan gururunu onarmak için kadının evine baskın yapmaktan bile çekinmez. Gönünü Talat Hanım'a verip peşine düştüğü ve başarısız olduğu zaman kadınların her yakışıklı erkeğe gönül vermediklerini anlar. Bu olay Feda Bey'in aklını başına getirir. Talat Hanım'ın kocasına sadakati övgüye değer olarak tasvir edilmiştir. Mithat Efendi, kadın için kullanılan "aşüfte" kavramının erkekler için de kullanılabilceğini bu eserde göstermek istemiştir. Ayrıca Ahmet Mithat Efendi bu eserde, görücü usulü evlilik hakkında da bir hayli malumat vermektedir. Bu malumat, görücü usulü evliliğin olumlu yanına dairedir. O, birbirini seven gençlerin evlenmeden önce görüşüp yekdiğerinden tüm hevesini alması sonucu evlilikten sonra ilk arzularının kalmadığını, ancak görücülükle evlenen bireylerin birbirini tanımaları için geçen zaman içinde aşkın veya sevginin oluşmaya başladığını iddia eder. Bu eser, görmeden evlenmeyi onaylamaktan çok, evlenmeden önce sevişmenin, evlilikten sonraki hayatı sıkıcı bir hale getirmesini imler. İşte Mürteza ile Talat'ın evlilikleri de böyledir. Hatta eserin sonunda Feda Bey dahi görücü usulü bir evlilik yapar. Daha fazla bilgi için bk. Ahmet Mithat Efendi, *Bir Tövbekâr, Letâif-i Rivayat On Dördüncü Cüz* (İstanbul: Kırk Ambar Matbaası, 1302/1885), 82 s.

⁵³¹Yeşilyurt, *Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı*, 345.

ailesi Emile Zola romanında geçen “Duvillard familyasının”dan örnek alınmıştır. Yazar bunu açıkça ifade eder ve bu ailenin özelliklerini anlatır. “Pana Meselesi” diye Fransa’da yıllarca konuşulan “zengin olan mutlaka sefih olmalı” inancının hüküm sürdüğü Paris’te, Duvillard her türden sefahati sınırsızca uygulayan bir tiptir. Bu adam Paris’in en güzel aktrislerden birine âşık olur. Yaşını başını almış bir adam olmasına rağmen kendinden yaşça küçük kadınlarla gönül eğlendirir. Duvillard’ın karısı Madam Duvillard da hovardalık konusunda hem kocasıyla hem kızıyla rekabet etmektedir. Fakir bir kibar, ailenin serveti için Duvillardların kızıyla evlenmek isterken genç kızın anasıyla dahi sevişir. Buna benzer bir olay Mehmet Celal’in *Leman* ve Safvet Nezihî’nin *Teehhül Âlmeninde* adlı romanlarında da geçer. Ahmet Mithat Efendi böyle bir yaşamın alafrangalık ve tam anlamıyla Frenklik olduğunu alaycı bir şekilde ifade eder. Hatta ana ile kız kibar genç için çok şiddetli kavgaya tutuşur. Neticede kız, adamla evlenmeyi başarır. Bu hikâyeyi özetledikten sonra Ahmet Mithat Efendi, Emile Zola’nın eserlerinde romantikleri şaşırtacak derecede olayların dahi olabildiğini, Duvillard familyasının tüm yönleriyle taklit edilemediğini beyan eder. Emile Zola romanları vesilesiyle roman türünün ahlâksız hayatların aynası olduğuna dair görüşler dillendirir⁵³².

Eserde Abdullah Nahifi’nin adını kullanarak dolandırıcılık yapan Suriyeli Rec’ânî adında birinden bahsedilir. Madam Rose Bouton bu gençle birlikte olup kocasını aldatmaktadır. Romanda aldatma eyleminin gerçekleştiği Maison Doree daha önce *Paris’te Bir Türk* romanında anlatılan bir nevi genelevdir. Burada gerçekleşen olay Paris’in rutini. Parisli/Fransız eşlerin birbirini aldatma olayında kıskançlık ve kızgınlık görülmez. Çünkü karı koca arasında serbest cinsel ilişki vardır. Onlar evli olmalarına rağmen cinsel ilişki noktasında birbirini sınırlamazlar. Madam Bouton, ilk defa bir Afrikalı yüzbaşı ile yatıp kalkmaya başlayınca eşiyle kavga eder. Bu noktada dikkati çeken şey, kıskançlığın sadakat ihlali sebebiyle değil, ekonomik ve sınıfsal fark sebebiyle vuku bulmasıdır. Ayrıca bir avukatla da sevişen kadın kocasından aynı tepkiyi görür. Bay Bouton her iki

⁵³²Ahmet Mithat Efendi’nin gerçekçilik konusunda Emile Zola’dan etkilendiğini gösteren bir çalışma için bk. Murat Cankara, “Ahmet Mithat Efendi ve Beşir Fuat’a Göre Gerçekçilik” (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2004), 128 s.

aldatma olayında da karısına sıradan bir adamla seviştiği için kızar. Bay Bouton karısının onu başka erkeklerle aldatmasına değil, niteliksiz ve fakir insanlarla bu işi yapmasına itiraz eder. Aldatma olayından dolayı özellikle kadının maddi yük olması sebebiyle boşanması gündeme gelir. Ancak kahramanların çoğunun Katolik olması boşanmanın imkânsız olmasını doğurur. Bu nedenle zina olayı normal kaşılır. Zaten Katolik kilisesi de zinaya karşı hoşgörülüdür⁵³³.

Ahmet Mithat Efendi *Jön Türk* (1326/1910) romanında alafranga meşrep yaşayan Sezayidil Hanım'ın kocası Kâzım Bey'den memnun olmasının mümkün olmadığını ifade ederek onun kendine gülümseyen erkeklere aynı şekilde karşılık vermekten çekinmediğini söyler. Böylece Ceylan'ı yetiştiren zihniyet ortaya konduğu gibi Sezayidil Hanım'ın kocasını aldatma ihtimali üzerinde durulur. Romanın asıl kahramanı ve ideal tip Nurullah Bey'e karşı da zaafı olan Sezayidil Hanım, içinden geçen şeyleri ona anlatmaktan çekinmektedir. Nurullah Bey'e karşı duygularını engelleyemeyen Sezayidil Hanım, Nurullah Bey'le kızının evlenmesini istemektedir. Bu istek sahip olma arzusunun farklı bir versiyonudur. Nurullah Bey'e karşı duyduğu cinsel iştiha ile Sezayidil Hanım alafranga meşrepliliğin getirdiği olumsuz bir rolle romanda tecessüm etse de onun ilişkileri romanda detaylı bir şekilde anlatılmamıştır. *Aşk-ı Memnu* romanının Firdevs Hanım'ının birkaç gömlek altında olan Sezayidil Hanım'ın sadakat anlayışı klasik kadın imgelemine uymamaktadır. Nefsinin arzularını zorla örtmeye çalışan, gördüğü taze civanlara heveslenen Sezayidil Hanım eşine sadakatsizliğin, hissi planda somut bir örneğidir. Burada alafrangalaşan insanın öz değerlerine yabancılaşması eleştirilmektedir.

Romanda aldatma meselesi Nurullah ile Ceylan arasında gerçekleşen bir sohbet de geçer. Nurullah bir aldatma olayı anlatır. Aldatma olayı Fransa'da cumhurbaşkanı olanlardan birinin başından geçer. Cumhurbaşkanının eşi çirkin bir kadındır. Eşinin odasına giren reis odada bir adamın yattığını görürse de ne kendini aldatan eşini ne de sevgilisini öldürmeye çalışmaz. Bu fıkra anlatıldıktan sonra kadınların örtülü olmaları sebebiyle Osmanlı medeniyetinde bu tür aldatma olaylarının yaşanmadığı belirtilir. Kadınlarla erkeklerin aynı mekânları

⁵³³Russell, *Evlilik ve Ahlak*, 40.

paylaşmamaları ve kadınların tesettürlü olmaları, Osmanlı'da kadınların daha mesut olmasını sağlamıştır. Ahmet Mithat Efendi kadınların erkekler ile ilişkide bulunmayınca birbirlerine imrenmek sıkıntısının da ortaya çıkmadığını belirtir. Ceylan, Osmanlı toplumunun bir geçiş sürecinde olduğunu, bu süreçte yabancı topluluklara giren bir adamın, evindeki kadınla yetinmesinin mümkün olmayacağını iddia eder. Bu durumun kadınlar için dahi aynı olduğunu ifade eden Ceylan kadınların cinsel hürriyeti tattıktan sonra ondan kolay kolay vazgeçmeyeceğini söyler⁵³⁴.

Nabizade Nazım'ın *Karabibik* (1307/1890) romanında doktorla evli bir Rum olan Eftalya'nın kocasını aldattığı anlatılmıştır. Eserde Eftalya'nın, kocasını gençlerle aldattığına dair kısa bir ifade bulunmasına rağmen aldatma olayının nasıl gerçekleştirildiği tasvir edilmemiştir. Eftalya muayene olmak için doktora gelen Karabibik'le alay etmek için onunla seks oyunu oynar. Karabibik'in kendine şuursuzca ve tamamen içgüdüsel hislerle saldırırken heyecanlanışına ve söylediği sözlerin anlaşılmamasına kahkahalarla güler. Ancak Karabibik bu cinsel saldırılarından herhangi bir netice alamaz. İlaçlarını alıp köyün yolunu tutan Karabibik, ardından gelen Eftalya'nın kahkaha seslerini duymaktadır. Eftalya, karısı olmayan ve bir eşe ihtiyacı olan Karabibik'in cinsel duygularını kabartıp onunla alay ederek mutlu olmuştur. Buradan onun tecrübeli bir aşüfte olduğu ortaya çıkar. Onun azgınlıklarına kocasının tepki vermeme sebebi olarak kadının çirkefliliği gösterilir. Ayrıca Eftalya'nın köyün delikanlılarıyla seviştiğine de değinir. Ama olaylar detaylı bir şekilde anlatılmaz. Aldatma olayı dönemin ruhuna uygun olarak yabancı bir kadın tarafından gerçekleştirilmiştir.

Mizancı Mehmed Murat'ın *Turfanda mı yoksa Turfa mı?* (1308/1891) romanında Batılılaşmayı yanlış anlayan bireylerin yaşadığı ahlaki yozlaşmayı işler. Bu yozlaşma romanın ideal kahramanları Zehra ve Mansur tarafından eleştirilir. Mansur ve Zehra, İsmail Bey ve onun eşi Gelin Hanım'ın ısrarıyla

⁵³⁴Avrupa'da yapılan araştırmalarda evli kadınların eşlerine sadakat oranının her geçen gün düştüğü ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili bir kitap yazan Willy Pasini eserinde birtakım istatistiklerle Avrupalı kadınların her geçen gün sadakatsizlik batağına saplandığını ifade eder. Bazı ailelerde karı ve kocanın birbirini serbest bıraktığını, başkalarıyla yaşadıkları ilişkinin "cinsellikten öteye" geçmemesini önceledikleri de anlatılır. (Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 101).

Kâğıthane'ye mesireye giderler. Zehra, Kâğıthane'de Osmanlıların sergiledikleri ahlaksızlara karşılık Hıristiyan ve Frenklerin yaşam tarzlarını över. Ahmet Mithat Efendi aynı yıl yayınladığı *Müşahedat* romanında Mizancı Murat'ın yaklaşımının tam tersi bir yaklaşımı sergiler. *Müşahedat*'ta roman kahramanlarının bizzat kendilerinin anlattığı vakalarda Batı'nın ulaştığı ahlaki seviyesizlik vurgulanmıştır. Mizancı Murat ise Batıların kadınları asla taciz etmemesinden övgüyle bahseder⁵³⁵. Bu noktada Mizancı Murat'ın kadın erkek ilişkileri noktasında Batının olumlu tarafına dikkat çektiği görülür.

İsmail Bey'in eşi Gelin Hanım kocasının çapkınlıkları karşısında takındığı umursamaz tavırla Zehra'yı çılgına çevirir. Gelin Hanım evlilik bağına hiç ciddiye almayıp erkeklerin işmarlarını, karşılıklı göz teatilerini basit bir eğlence olarak görür. Zehra aldatmanın bu hâline hayret etmekte, böyle bir ilişkinin bir aile için felaket olacağını düşünmektedir. Ancak bu durum, romanda eleştirisi yapılan evlilerin hiç de umurlarında değildir. Onlar hiçbir şey olmamış gibi yaşamlarına devam ederler. Kâğıthane'de eşlerin birbirine nispet yaparcasına giriştikleri, içinde cinsel teması olmayan, ancak duygusal sadakati yaralayan tavırları dikkat çekmektedir. Burada içten içe yanlış Batılılaşmanın bir eleştirisi sezdirilirken esasında toplumsal yozlaşmanın bireysel planda gerçekleşen çöküşüne de şahit olunur. Bu ortamda bir defasında Mansur, diğerinde ise Zehra dışında bu tavırlara karşı olan başka bir tipte karşılaşılmaz. Yıkılışın derin hüznünü cinsel iştihasına yenilmeden görebilen bu iki kahramanın ise ancak olaylara gösterdikleri sert tepkilerle kaldıkları, ailenin ıslahına dair hiçbir tesirleri bulunmadığı görülmektedir.

Mehmet Celâl'in *Elvâh-ı Sevda* (1308/1891) romanında Margaret'in sevgilisi Cemil Bey'i terk ederek birlikte kaçtığı Armand'ın Alfred'e yazdığı mektupta, kardeşinin karısının onu aldattığı olay biraz çarpıtmayla hikâye edilir. Cemil Bey'in rakibi Armand kardeşinin karısının kendi eski sevgilisi Nana olduğunu

⁵³⁵Seyyah Mehmet Emin Efendi, Ramazan ayında İstanbul'da bazı erkeklerin kadınları taciz ettiklerini, gazetelerin bu tacizleri yazarak zaptiyelerden yardım istediklerini belirtir. Hatta zaman zaman çarşılarda kadınlara saldırma vakalarının da olduğunu anlatır. Mehmet Emin Efendi'nin anlattığı olumsuzluklara karşın Durrend de Fontmagne, Türkiye'de işgal edilmiş bir kıza, sokağa bırakılmış bir çocuğa ve intihar olaylarına rastlamadığını hayranlıkla anlatır. (Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi-Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*, 116-117).

görünce şaşırır. Onunla aynı evde kaldıkça eski aşkı depresir ve ona tekrar sahip olma fikrine düşmüştür. Kardeşinin tiyatroya gittiği bir gün kızla yakınlaşmaya çalışarak Nana'ya, eşinin tiyatrodaki başka bir kadınla olduğunu söyler. Nana kocasının böyle bir şey yaptığını başta inanmazken sonra aldatanlara karşı namussuz olmak fikrine kapılarak kocasını aldatır. Armand'ın ağabeyinin eşi Nana kocasına ihanet eden bir kadındır. Bu ihanetin asıl nedeni kocasının kendine ihanet ettiği fikridir. Nana ihbarın doğru olup olmadığını araştırmadan Armand'ın koynuna girmiştir. Böylece Cemil Bey gibi duygusal bir şairi seçmeyip Armand'ı seçen Margaret cezalandırılmıştır. Cemil Bey, Armand'ın hapse düşmesi üzerine Margaret'e ulaşmak için herhangi bir çabada bulunmaz. Cemil Bey Margaret'i tüm kalbiyle sevmişken onun ihanetine uğramıştır. Kadının aşkına ihanet etmesine vesile olan Armand ise kendi kardeşini öldüren ve onu aldatan bir tiptir.

Mehmet Celal *Dâmenâlüde* (1316/1899) romanında evlilik sorumluluğunu ihmal eden bireylerin kendilerini ve eşlerini iffetsizlik bataklığına sürüklediğini göstermeye çalışmıştır. Kocasının metres tutup eve uğramaması karşısında çocuğuyla başbaşa kalan Şefika büyük bir sıkıntı içine düşer. Sıkıntısını gidermek ve dertlerini paylaşmak için mahallede komşusu olan Münevver Hanım'dan yardım ister. Kadınlar bu tür sıkıntılarını yakın çevrelerindeki insanlarla paylaşınca “genellikle “eşine tepki vermeye” tahrik edilir⁵³⁶. Bunda paylaşılan kişinin ahlakı da etkildir. Münevver Hanım esasında bir aşüftedir ve evini bir fuhuşhane olarak kullanmaktadır. Ancak mahallede namuslu bir kadın olarak tanınır. Münevver Hanım, Şefika'ya kocasının onu aldattığını söyleyerek onun da “kıyas-ı nefis” yapmasını yani kocasının yaptığını yaparak onu aldatmasını tavsiye eder. “Kıyas-ı nefis” “misilleme güdümlü” aldatma olarak tanımlanabilir. Aldatılan birey mağdur olduğunu ve ezildiğini hissedince intikam için o da eşini aldatır⁵³⁷. Ayarladığı bir gençle Şefika'yı buluşturur. Kocasını tarafından basılan Şefika öldürülür. Romancı aldatma eyleminin hem kadın hem erkek için feci neticelere gebe olduğunu belirtirken erkeklerin aldatılmaya tahammülleri olmadığını gösterir. Böylelikle erkek egemen anlayışın eleştirisini yapar.

⁵³⁶Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 63.

⁵³⁷Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 54.

Mehmet Celal *Leman* (1912) adlı romanında annesinden kızına tevarüs eden iffetsizliği ve ahlaki çöküntüyü ele almıştır. Roman kahramanı Leman'ın annesi Nebire Hanım, kocası öldükten sonra evini kadın eğlenceleri için bir mekân haline getirmiş, burada topladığı kadınlarla sevicî aktiviteler düzenlemiş ve fırsatını buldukça erkeklerle de sevişmiştir. Leman da annesinin yolundan giderek sevicî olmuş, evlendikten sonra seviciliğe devam etmiş ve kocasının en yakın arkadaşıyla onu aldatmıştır. Annesinden gelen kötü mirasla lezbiyen olan, evlendikten sonra da lezbiyenliğe devam eden biseksüel karakter Leman, aynı zamanda kocasının en yakın arkadaşıyla onu aldatmıştır. Aldatılan koca buna dayanamayaarak karısını öldürür. Aldatan kadın sekste sınır tanımadığı için önüne gelen kadın ve erkekle sevişmekten çekinmez.

Mehmet Celal'in birçok romanında olduğu gibi erkek kahraman şair ruhudur. Bu sebeple romanın önemli bir bölümü devrin şairlerinin şiirleriyle doludur. Romanın önemli bütün kahramanları ya intihar etmiş ya da ölmüştür. Mehmet Celal ölümü "kolay bir yoğunlaştırma tarzı"⁵³⁸ olarak kullanır. Yazarın *Dâmenâlûde* romanında işlediği, kadınların içki içmesi ve kendilerinden geçmesi hadisesine burada da rastlanır. Leman konyak içtikten sonra Ferit ile sevişerek kocasını aldatır. Leman'ın lezbiyen ilişkileri kimse tarafından öğrenilmez. Çünkü kadın mahremiyeti böyle bir şüpheyi pek mümkün kılmamaktadır. Mehmet Celâl, bu eserinde de lezbiyen ilişkiyi gündeme getirmiştir. Yazarın *Nedamet-Bir Şairin Ser-Nüvişti*, Ahmet Rasim'in *Ülfet* romanında ve *Belki Ben Aldanıyorum* adlı hikâyesinde, Mehmet Rauf'un pornografik eseri *Bir Zambak'ın Hikâyesi*'nde⁵³⁹ ve Enis Avni'nin *Odalığın Defteri* adlı eserinde lezbiyen kahramanlar vardır.

Mehmet Celal'in *Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti* (1912) şair olan bir gencin eşi tarafından aldatılması olayı üzerine kurulmuş, dramatik olayların mensur şiir tadında anlatıldığı bir eserdir. Eser şairin karısına hitaben yazılmış sitemlerle ve şaşkın sorularla doludur. Eserin kapağında, "Kadınlara nasihat! Erkeklerle ibret" serlevhası vardır. Ayrıca romanın kapak resminde elinde çiçek tutan bir kız

⁵³⁸Himmet Uç, *Şair ve Romancı Nabizade Nazım* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007), 97.

⁵³⁹Rahim Tarım, *Mehmed Rauf (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998), 71.

resmi de mevcuttur. Resmin yanında Ahmet Rasim'in kadınlara ve çiçeklere güvenilmemesi gerektiğine dair sözü romanın ana temasıdır.

Roman kahramanı romantik şair,  şık olduğu kızla evlenerek mutlu olacağını düşünmektedir. Ancak  air evlendikten kısa bir süre sonra karısının süse, roman okumaya ve Kâğıthane gibi mesire yerlerini gezmeye aşırı merakı olduğunu görür ve büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Bir süre sonra  ocuk sahibi olan kadın onunla da fazla ilgilenmez. Vaktini mesire yerlerinde harcar. Şair, karısının süse ve gezmeye d şk nl ğu yanında sigara içmeye ve roman okumaya da iptilasını eleştirir. Ona göre romanlar ahlaksızlıklarla doludur. İffetli bir kadının roman okuması caiz değildir.  unku romanların kapağını çevirir çevirmez yüz kızartıcı sahnelerle kar ılaşılmaktadır⁵⁴⁰. Şair, karısına etkileyici hikâyeler okumasına, santimental şiirler söylemesine karşın karısının tepkilerinin gev ekliğine ve beklediği tepkileri vermemesine de sızlanır. Anlatıcı romanda *Malumat* ve *İrtika*⁵⁴¹ gibi dergilerde çıkan yazılara, Fransızcadan çevrilen romanlara atıflarda bulunur. Fransız edebiyatından şair ve yazarların kadınlar hakkındaki görüşleri dile getirilir. Eserin geneli hitabet, ağlama, sızlanma, i lenme ve dertlenmelerle doludur.

Şair, karısının kendini aldattığı düşüncesine kapılır ve buna çok üzülür. Onu asıl yıkan ise eşinin kendisini sevmediğini kaynanasından duyması ve karısının başka bir kadınla onu aldatmasıdır. Bu bir lezbiyen ilişkidir ve karısı bunu inkâr etmez. Şair, eşinin başka bir kadınla seviştiğini ima ettikten sonra daha çarpık ve çoklu bir ilişkiden yani bir nevi grup seksten de bahsederek karısının kendini aldatmasının delilini geçmişte yaşadığı bazı olayları hatırlayarak anlar. Eşinin başka bir kadınla cinsel ilişki yaşadığını söyleyen anlatıcı, roman içinde Pakize ismini de parantezli  nlem işaretiyle verir. Bu kadın, Ahmet Rasim'in * lfet* roma-

⁵⁴⁰Mehmet Celâl, kadınların roman okumasını olumlu kar ılamaz. Bu konuda Fatih Andı söyle der: "Mehmed Celâl, kadınların roman okumasına kesinlikle rızâ göstermez.  unku hemen her romanda bir a k ilişkisi vardır. Bu ise, bunları okuyan ve tabiatları gereği kolay müteessir olan kadınların ve geç kızların düşünce ve duygu dünyalarını bulandırmaktan başka bir şey hâsıl etmez. Oysa kadının v zifesi zevceliktir, anneliktir." (Fatih Andı, *Ara Nesil  airi Mehmed Celâl-Hayatı Görüşleri  iirleri*, 60). Mehmet Celâl roman hakkındaki görüşlerini eserlerinin içine serpiştirmiştir. Aynı zamanda bir risale ile düşüncelerini açıklamıştır. Onun roman hakkındaki görüşleri için bk. Mehmed Celâl, *Roman M t laası* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1312/1894), 10 s.

⁵⁴¹Mehmet Celâl ve Ahmet Rasim'in *İrtika Mecmuası*'nda yazıları ve  iirleri mevcuttur. Daha geniş bilgi için bk.  etin Arslan, "İrtikâ Mecmuası (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)" (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk  niversitesi, 2000), 623 s.

nında lezbiyen olarak anlatılan Pakize'dir. Romanda dönemin diğer birtakım eserlerine de bu şekilde atıflar mevcuttur.

Şairin karısı sadece lezbiyen ilişki ile yetinmez. O biseksüel bir kadındır. Kocasını başka bir erkekle de aldatır. Bu eser bir romandan ziyade üslup açısından mensur şiire benzer. Eşini önce bir kadınla daha sonra da bir adamla aldatan kadına edilen sitemler, olayın önüne geçmiştir. Aldatma olayının nasıl olduğu, boşanma olayının gerçekleşme tarzı net olarak anlatılmamıştır. Roman iffetli bir kadının nasıl olması gerektiği üzerine kurgulanmıştır. Çünkü kadınların örtünmeyip açık saçık gezmeleri, dine yakın durmamaları, süse karşı aşırı ilgileri, mesire yerlerinde serazat dolaşmaları anlatıcı tarafından eleştirilmiştir. Eserde aldatma olayının mağduru yani aldatılan üzerinden açıklamalar yapılır. Bu nedenle kadının ilişkilerine dair teferruatlar yoktur. Sadece şairin konu hakkındaki açıklamaları vardır. Ancak asıl amaç şairin kötü kaderine okuyanları ağlatarak santimental bir eser oluşturmaktır.

Mehmet Vecihi Efendi *Mehcûre* (1311/1895) romanında karısının üzerine evlenen erkeğin ikinci eşi tarafından aldatılmasına değinilir. Rana⁵⁴² evlendikten sonra kocası Mükerrerem'den bıkip ondan izin almadan mesire yerlerine devama başlar. Eşinin itirazına, karşı saldırıyla mukabele eder. Mükerrerem'in ise bu kadına karşı âdeta nutku tutulur. Ona ölümüne bağlıdır. Zaman zaman evden ayrılıp gittiğini öğrenen Mükerrerem, bir gün onu takip eder. Karısının Rıfkı Bey denen bir adamla seviştiğini anlamasına rağmen buna sesini çıkartamaz. Ayrıca oğlu Hikmet evde yabancı bir adamı görür. Durumu ve yaşadıklarını babasına anlattığı zaman Mükerrerem ona inanmaz. Rana çirkef bir tip olduğu için gerçeklere tahammül edemez ve kocasının konuşmasına fırsat vermez. Bunun üzerine Hikmet evden kaçır, kardeşi de besleme olarak verilir. Burada eşinin üstüne kuma getiren bireyin ikinci eşi tarafından aldatılmasına rağmen ona tepki veremeyişine değini-

⁵⁴²Türk romanlarında işlenen Rana, Müjgân, Sahire tipi kadınların yirmi birinci yüz yılda ortaya çıkan ve aldatmayı hiç utanç duymadan gerçekleştiren kadınlara benzediği görülür. Bu durumu konuyla ilgili kitabında ele alan Willy Pasini şöyle açıklar: "Hiç utanç duymadan ve rahatsız olmadan ihaneti ya da ihanet eden kocayı seçen sadakatsiz kadınlar bunlar. Aldatmak, artık popüler kadın edebiyatında, yani bir zamanlar "beyaz dizi" denilen şu kadını ve ironik hafif romanlarda bile aklanmış görünüyor." (*Sadakatsiz Aşklar Adatmanın Psikolojisi Üzerine*, 9).

lır. Böylelikle karısını mağdur eden koca yaptığının karşılığını en feci şekilde yaşar.

Mehmet Vecihi Efendi *Mehcûre*'de yarım bıraktığı Rana'nın hikâyesini *Hikmet yahut Mehcore'nin Kısım-ı Snisi* (1314/1898) romanında tamamlar. Rana, *Mehcûre* romanında anlatıldığı gibi tertipleği boşanma oyunu sayesinde Mkerrem'den başarı ile kurtularak Rıfkı ile evlenir. Rıfkı zengin bir ailenin çocuğudur. Hırm ve kavgacı bir karaktere sahiptir. Evliliklerinin üstünden üç ay geçince tekrar Madam Bovary sendromu yaşamaya başlayan Rana, Rıfkı'dan da bıkmış, istediği gibi hareket edemediği için bu evlilikten sıkılmaya başlamıştır. İzinsiz olarak babasının evine gittiği için Rıfkı tarafından çok şiddetli bir şekilde dayak yemiştir. Rana daha önceki iki kocasından görmediği bu muamele karşısında şaşkına döner. Kocasına itiraz etmeye kalkışırsa da yaptığı her teşebbüs darbe olarak ona geri döner. Kurduğu tüm planlara, oynadığı tüm oyunlara rağmen Rıfkı, Rana'yı boşamaz. Ancak Rana özlemini çektiği eski hovardalık günlerine dönmekte gecikmez. Gizli gizli eşini başkalarıyla aldatmaya devam eder. Rıfkı, kahvehane-
de Rana hakkında duyduğu şayialardan şüphelenip onu takip eder ve başka bir adamla basıp öldürür. Böylece masum bir kadının ölümüne sebep olan ve kocalarını aldatan Rana, karısının üstüne evlenen Mkerrem ve Rana ile sevişip onun kocasından boşanmasına sebep olan Rıfkı cezalandırılır. Burada ikinci eşin kelimenin tam manasıyla bir aşüfte olması sebebiyle üst üste ölümler yaşanır. Bu vesile ile çok evlilik bir kez daha yerilir.

Romanın sonunda Mehmet Vecihi Efendi'nin âdeti üzere iyiler mutlu olurken kötüler cezalarını çekmiştir. Diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da mesire yerlerindeki ahlaksızlıklar, içki âlemlerinin kötü sonuçları, fuhşa sürüklenen kadınların dramlarına da değinilmiştir. Kötü tercihli evliliklerin kötü neticeler doğurduğu, eşlerin birbirini sevmesinin önemi, evlilikte kızlara da söz hakkı verilmesi gibi hususlar da gündeme getirilmiştir. Ayrıca aldatan ve aldatılan bireylerin çokluğu da dikkat çekmektedir. Aldatma olayı sonunda cinayet ve boşanma da ele alınmıştır. Romanın değindiği toplumsal bir sorun da üvey annelik

ve beslemelik⁵⁴³ sorunudur⁵⁴⁴. *Mehcûre* romanında Rana'nın üvey anne olarak çocuklara karşı takındığı tavırla, Naime Hanım'ın takındığı tavır aynı paranteze dâhildir. Her iki kişilik de romanda cezalandırılması muhakkak kişiler guruhuna girer. Onlar cezalandırılarak dara düşmüş, çaresiz, yetim ve öksüz kalmış çocuklara karşı kötü muameleye dikkat çekilmiş ve böyle mağduriyet yaşayan çocuklar için merhamet hissi uyandırılmış olur. Öbür taraftan Cazip Bey ve eşi Nazende Hanım'ın beslemelere bakışı olumlu örnek⁵⁴⁵ olarak verilmiştir.

Mehmet Vecihi Efendi *Müjgân* (1314/1898) romanında iyi ahlâklı bir ailenin kızının ahlâksız, serbest tavırlı ve merhametsiz bir karakter oluşunu ve kocasını aldatışını anlatır. Yazar, Müjgân'ın ahlaksızlığının yaratılıştan geldiğini belirterek çocuğun karakterini belirleyici rol oynayan aile ve terbiye unsurunu dikkate almaz. Türk romanında bireylerin yoldan çıkması için evin otoritesi olan babanın

⁵⁴³Ahmet Mithat Efendi, alafrangalık taraftarlarınca cariye istihdamının yanlış, beslemeliğin iyi bir uygulama olduğuna inanıldığını belirterek bunun tam aksi istikamette görüşler bildirir ve bu görüşünü bir Rum dostu vasıtasıyla delillendirir: “Hele cariye istihdamını tervîc-i esarettir diye redd ederek beslemeler istihdamını, muvafık-ı medeniyyettir diye kabul eyleyen alafrangalık âleminin, besleme biçimleri meyânında kendisini o sefaletten kurtarabilip de ev bark sahibi olabilenleri güç tahattur edilebilecek, parmakla sayılacak kadar nevâirdendir. (...).

Bir ehl-i dikkat, cariye istihdamı adet-i kadime-i İslâmiyyesiyle, besleme istihdamı âdet-i cedîde-i Avrupaiyyesi arasındaki fark üzerine ciltler doldurabilir. Bunu okuyanların da âdet-i Avrupaiyye hakkındaki nefretleri futûr-i küllî mertebesine varır.

Marmara Adalı bir Rum dostum vardı. Bir gün hasbîhâl ve musahabet esnasında dedi ki:

—Beslemelik mi? İstanbul familyaları nezdinde birkaç sene beslemelik ederek, alacakları aylıkları biriktirip cihaz akçesi edinmek için vaktiyle bizim adadan İstanbul'a gelen birkaç kız nasılsa nâil-i emel olduklarından, Marmara'nın bütün fukara kızları bu tamayla İstanbul'a gelmeye başlamışlar. Bir de dikkat edilmiş, görülmüş ki İstanbul'a gelenlerin yüzde on beşi vatanına avdet ediyor. Seksen beşi İstanbul'da kalarak felâket ve sefâlet-i gunâ-gün ile mahvolup gidiyor. Memlekete dönebilenlerin de ahlâkı, etvârı bozulmuş. Zevce olup da kocasına, valide olup da evladına hayrı olabilmek istidadlarından tecerrüt eylemiş. Azizim, nihâyet tekmil ada ahalisi, ittifak ettik. Kiliselerde yeminlerle ahd ü peyman eyleyerek, bir daha beslemelik etmek için İstanbul'a kız gönderilmesine umum ahalide cevaz verilmesini karar-ı kat'î altına aldık. Eğer bu karar-ı kat'î olmasaydı bir zamana kadar Marmara ahalisinin mahvı bile mümkünâtan görülüyordu.” (*Müşahadat*, s.138-139). Dolayısıyla Ahmet Mithat Efendi cariyelik uygulamasının olumlu, beslemelik uygulamasının olumsuz sonuçları olduğunu iddia etmiştir. Vecihi'nin romanlarında da besleme olan çocukların genellikle kötü bir duruma düştüğü görülür.

⁵⁴⁴Besleme kavramı genel olarak bir aileye dışarıdan dâhil edilen kız çocuk anlamına gelir. Kelimenin, çok doğru olmamakla birlikte “evlatlık” ve “ahiretlik” kavramlarıyla yakın ilişkisi vardır. Beslemelik kurumu İslam hukukundan kaynaklanan sosyal bir kurumdur. Bu kurumun medeni hukukun getirdiği evlatlık kurumu ile birebir benzerliği yoktur. Osmanlı'da beslemelikle ilgili detaylı bilgi için bk. Ahmet Şamil Gürer ve Abdullah Bay, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu* (Ankara: Birleşik Dağıtım Yayınları, 2013), 208 s.

⁵⁴⁵Ahmet Mithat Efendi'nin açıklamalarına paralel olarak İlber Ortaylı, Osmanlı'da evlatlık veya beslemelik kurumunun genel olarak olumlu sonuçları olmasına karşın bunun, “şehir ailelerinde her zaman çok olumlu işlemediğini de belirtmek gerekir.” der. (Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 109).

ölmesi gerekir. Burada da aynı durum gerçekleşir. Fakat genelde babanın ölümüyle erkeğin yoldan çıktığı görülürken bu durumu *Müjgân*'da evin kızı yaşar. Müjgân'ın babası Hâki Bey'in vefatı ve ardından Mihri'nin İstanbul dışında kalan mirasın kontrolü için gitmesi Müjgân'ın hareket alanını genişletir. Kethüda kadınla birlikte İstanbul'un mesire yerlerinde gezintilere çıkmaya başlarlar. Kethüda kadın menfaatçidir ve para için her türlü kötülüğü yapabilecek tıynettedir. Müjgân'ın gittiği mesirelerde en çok dikkatini çeken adam Burhan Efendi'dir. Burhan Efendi, Müjgân'ın kızı Mesude'nin nişanlısı olan Nevzat'ın babasıdır. Burhan Efendi başta ona karşı ilgisizken menfaat için onunla birlikte olmaya karar verir ve onunla sevişir. Olayın mektuplar neticesinde Müjgân'ın kızı Mesude tarafından öğrenilip babaya söylenmesi neticesinde boşanma gerçekleşir. Ardından Müjgân kuma olarak Burhan Efendi'nin ikinci karısı olur. Elindeki bütün mal varlığını Burhan Efendi'ye devredince evden kovulup hayatını dilencilikle sürdürür.

Romanda, Burhan'la çocukların saadetini konuşma bahanesi ile buluşan Müjgân, muhayyel bir ev kurmak için kendi reel yuvasını yıkmaktan, iffetini pazarlamaktan çekinmeyen şehvetli bir kadın olarak tanıtılmıştır. Kocasını, kızına talip olan gencin babasıyla aldatarak hem kızının ve kocasının hayatını alt üst etmiş hem de kendi kötü sonunu hazırlamıştır. Sıkıldığı kocası Mihri'den kurtulmak için boşanması sonucu ailenin üstüne kara bulutlar üşüşmüştür. O da bir nevi ölümcül kadın tipidir. Müjgân'ın kocası Mihri ve kızı Mesude olumlu karaktere sahiptir. Romanda Müjgân'ın ilk çevresindeki insanlar hep olumu karakterdedir.

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Feryat* (1315/1899) romanında aldatma olayı vardır. Bihruz kayınpederinin ölümünden sonra evin klasik düzenini değiştirmeye başlar. Değişimin başat unsuru cariyelerdir. Yeni cariyeler şehvet hissini daima diri tutacak özelliklere sahip kızlardan seçilir. Kahraman anlatıcı Nevzat kocasını gözünden sakınırken onun evin hizmetçileriyle ağaç gölgelerinde, çimenlerin üzerinde ve ağaçlıkların altında sevişmeye başladığını anlatır. Bihruz tipi çizilirken efsanevi ve destanımsı özellikler yüklenerek çizilir. Böylece onun baştan ayağa şehvet olduğu okuyucuya gösterilir. Bihruz'un eşi Nevzat bu durumu görüp ölmeyi arzulamaktadır. Bihruz neredeyse bulduğu her köşe başında zevk u safa etmekte, eşini başka kadınlarla alenen aldatmaktadır. Nevzat'ın olaylar karşısında pasif duruşu Bihruz'u daha da cesaretlendirmektedir. Ancak Nevzat kocasının Haver

adlı bir kadınla evleneceğini öğrenince aktif bir pozisyona geçer ve bu evliliği engellemeye çalışır. Etrafında şehveti okşayan hizmetçiler yetmiyormuş gibi bir de dışarıdan gelen beş adet rakibi vardır. Bu rakipler sayesinde evin harem kısmı Batılıların muhayyel harem tasvirlerine uygun hâle gelir. Nevzat eşinin her köşe başında sevişmesine bir buçuk yıl sabreder. Bihruz eve getirdiği kadınlara en fazla altı ay kadar ilgi gösterir. Bu arada Nevzat'ın evden gönderilmeyip kalmasının sebebi, yalının onun üzerine olmasıdır. Bihruz tertiplediği bir olayla eşini boşayıp Haver adlı aşüfteyle evlenirse de Mehmet Vecihi Efendi'nin roman kurgusunun değişmez unsuru olarak yeni karısı onu aldatmakta çok gecikmez.

Nevzat'ı evin hareminded kurduğu sefahat âleminde göz göre göre aldatan, eşinin üstüne Haver adlı bir fahişeyi kuma getirmeye çalışan Bihruz, yaptıklarının bedelini canıyla öder. İlk eşlerine çok bağlı olmayan bu tipler oynaşlarına aşırı derecede düşkündürler. Bunu Mehmet Vecihi Efendi'nin diğer romanlarında da görmek mümkündür. Nevzat'ın, Bihruz'un eve getirip seviştiği kadınlara ses çıkarmamasına rağmen kumaya aşırı tepki verdiği görülür. Bunda eve eğlence için gelen kadınların geçici olması etkilidir. Nevzat'ın boşanmama sebebi olarak zengin olması gösterilmiştir. Mehmet Vecihi Efendi'nin romanlarında kadınlar ne zaman üstlerindeki mülkü kocalarının üstüne yaparlarsa, o zaman kocaları tarafından boşanırlar. Dolayısıyla kadının malının olması yani ekonomik güç onun elini güçlendiren bir unsur olarak öne çıkar.

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Harabe* (1315/1899) romanında aldatma vardır. Mesut beş yaşında anne ve babasını kaybetmiş, sokaklarda yaşayan bir çocuktur. Sıkıntılarla büyüyen Mesut yaşadığı hayat şartları gereği hasetçi bir çocuk olmuştur ve Allah korkusunun ne demek olduğunu bilmez. Dolayısıyla kötülükler karşısında insanı frenleyici bir duygu olan Allah korkusuna sahip olmadığı için rahat suç işler. Mesut çocukken geldiği evde hizmetçi kız Dilaşub'la sevişmiş ve onunla evlenme hayalleri kurmuşsa da evin kızıyla evlenme fırsatı çıkınca iğfal ettiği kızı yüzüstü bırakarak Nadire ile evlenmiştir. Kayınpederinin ölümünden sonra evin selamlığını meyhane ve kerhaneye çevirmiştir. Eve Vuslat adlı bir aşüfteyi getirip karısının gözleri önünde onunla oynaşmıştır. Nadire onun yaptıklarına çok üzülmesine rağmen üstünde ne kadar mal mülk varsa Mesut'a devrettiği için eli kolu bağlıdır. Ekonomik yetersizlik yüzünden çaresizdir. Kocasının sefahatini engelle-

yemediği gibi evi de terk edemez ve kısa sürede ölür. Namuslu eşini aldatarak ölüme mahkûm eden, Vuslat adlı fahişeye körü körüne bağlanan Mesut, Vuslat'ın başkalarıyla oynaşmalarını onu bizzat cürmümeşhut hâlinde yakalayınca kadar görmemezlikten gelir. Eşini işlediği günah üzerinde bizzat gören Mesut onu öldürerek hapse mahkûm olur.

Mehmet Vecihi Efendi *Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti* (1315/1899) adlı eserinde fakir bir gencin evlilik sayesinde bulduğu refahı koruyamayarak sefahat âlemlerine dalmasını ve her şeyini kaybederek sefil bir şekilde ölmesini işler. Bu eserin kurgusu *Harabe* ve *Feryat* romanlarının kurgusuna çok benzer. Her iki eserde de erkek kahramanın evin selamlık dairesini eğlence mekânına çevirishi ele alınmıştır. Vecdi, annesini kaybettikten sonra sokaklarda yaşamak zorunda kalmıştır. Bulduğu işlerde ise terbiyesinin kıtlığı, ahlakının kötülüğü sebebiyle tutunamamış, kendisine yapılan iyiliklere rağmen hırsızlık yaptığı için bu işlerden kovulmuştur. Onu sokaktan alan aileye karşı da nankörlük yapmıştır. Evlatlık olarak alındığı ailenin kızıyla evlendirilmiştir. Kayınpederi öldükten sonra evin selamlık kısmını sefahat âlemine çevirmiş, karısının yatağa düşüp ölmesine sebep olmuştur. Evliyken eve getirdiği Vuslat adlı aşüfteyle karısının gözü önünde eğlenmekten çekinmemiştir. *Harabe*'nin kadın kahramanının adı da Vuslat'tır.

Selamlık esasen kadınlarla erkeklerin birbirini görmemeleri için yapılan bir kısım iken burada sefahatin ve aldatmanın mekânı olarak kullanılmıştır. Meşru eşini hemen her gün oraya getirdiği eğlence kadınlarıyla aldatan Vecdi âdetâ "hevesât-ı nefsanîye" bakımından bir vecd hâli yaşamaktadır. Bu hevesler ilk etapta karısının sonunu hazırlarken diğer taraftan kendi acı sonuna da vesile olmuştur. İştret âlemindeyken cariyelerden birisinin gelip Vecdi'yi eşinin çağırıldığını söylemesi üzerine kerhen kalkarak yatalak olan karısının yanına onun niçin gebermediği serzenişiyle gider. Karısının ölmesini isteyen tiplere *Mehcûre*'nin Mükerrerem'i de örnek gösterilebilir. Karısı ona ölüm döşeginde son sözlerini söylerken hikâyesinin sonunu da işaret eder. Karısı ona doksan gün yatakta kan kustüğünü, kendisinin üç gün dahi yanına gelmediğini, insan olanın karısı değil, halayığı bile hasta olsa böyle davranmayacağını, sokaklarda sürünürken onların sayesinde kurtulduğunu, bu saltanatın böyle devam etmeyeceğini belirtir. Bu konuşmayı yaptıktan kısa bir süre sonra ölen kadının cenazesine bile katılmayan Vecdi'nin hayatı, yine

başladığı yere yani sokaklara dönerek son bulur. Kendisine sunulan nimete nankörlük ettiği için cezasını acı bir şekilde çeker.

Ahmet Rasim'in *İlk Sevgi* (1307/1890) adlı eserinde eşlerini aldatan kadın ve erkeğin yaşadığı bir aşk faciası anlatılır. Eserde ilk gençlik yıllarında birbirine âşık olan, ancak daha sonra ayrılmak zorunda kalan, tekrar karşılaştıklarında eski aşkları depreşen, eski aşkları sebebiyle meşru eşlerini aldatan iki âşığın trajedisi işlenir. Nedim, eski sevgilisi Nadire'ye ulaşmak için bohçacı bir kadın kullanır. Bohçacılar Türk romanında âşıkların haberleşmelerini sağlayan postacılarıdır. Aynı zamanda fuhuş mekânlarının vazgeçilmez unsurlarıdır ve masum kızları fahişe yapmaktan çekinmezler. Hatta bu konuda Ahmet Reşat'ın bu çalışmada incelenen *Bohçacı Kadın* romanı vardır. Aşk mektupları ve bohçacı kadının telkinleri sebebiyle Nadire huy değiştirir ve eski sevgilisiyle sevişmeye başlar. Nadire'nin kocası gelişen olaylar karşısında daima pasiftir. Karısına gösterdiği tepkiyle onun yerli bir tip olduğunu söylemek zordur. Zaten romanda onun karakteri de tam olarak oluşturulamamıştır. Eşini aldatan her iki kişi de romanın sonunda ölümlerini cezalarını çekerler. Nedim kendisine âşık olan kadından sıkılıp onu aldatmaya başladığı için karısı üzüntüden ölür. Dolayısıyla o, masum bir insanın kanına girer. Aynı şekilde Nadire'nin eşi de terkedilmenin verdiği dayanılmaz ıstırap neticesinde girdiği bunalmı sonucu intihar edince Nadire de katil olur. Kendilerini seven eşlerini aldatan Nadire ve Nedim başkalarının mutsuzluğu üzerine bina etmeye çalıştıkları aşktan hayır göremez ve eşlerini aldatmanın bedelini sefil bir yaşam sonucunda canlarıyla öderler.

Ahmet Rasim'in *Tecârib-i Hayat* (1308/1891) romanı eşini aldatan tecrübesiz bir gencin yaptığından pişman olup tevbe etmesi sonucu mutluluğu eşiyile yakalamasının hikâyesidir. Eserin kahramanları Ziya ve Hasne adlı karı kocadır. Ziya gayet şık bir alafrangadır. Gençliğinde başından birkaç aşk geçtikten sonra evlilik âlemine birden bire düşmüştür. Ancak evliliğin ne olduğunu tam olarak bilmediği gibi, kadının görevinin de sadece erkeğini hazlara gark etmek olduğuna inanmaktadır. Kadınların erkekler için bir şehvet malzemesi olduğu, ne olursa olsun erkeğini mutlu etmesi gerektiği gibi fikirlere sahiptir. Ziya'ya göre erkek istediği kadınla sevişebilir ama kadının görevi evde kocasını beklemektir. Eşini içkiye ve süse alıştıran Ziya, zamanla onu başka bir kadınla aldatmaya başlar.

Ziya eşinin aşırı iffetli olmasından dolayı şikâyetçidir. Karısının yanında nefsanî hayatının solmaya başladığını düşünür. Bu düşüncesiyle nefsinin tatmin edecek parayla bir sevgili bulur.

Hasne, Ziya'nın başka kadınlarla ilişkisi olduğunu öğrenince ona bir oyun tezgâhlar. Ziya'nın sevgililerine yazdığı mektupları temize çekip kendine yazılmış süsü verir. Mektupları okuyan Ziya yer yer bunalımlar geçirir. Sonra kendi yaptıkları aklına gelir. Eşine yanlış yaptığını düşünmeye başlar. Hasne, kocası mektupları okurken odaya gelir ve ona kendi hakkında her şeyi bildiğini, fotoğrafın şehit olan kardeşine ait olduğunu, mektupların ise Ziya'nın gayrimeşru sevgililerine yazdığı mektupların temize çekilmiş olduğunu açıkladıktan sonra aynı cürmü kendisi işlerse ya öldürüleceğini, ya da boşanacağını belirtir. Sadece boşanmakla kalmayıp cümle âleme rezil edileceğini de söyler. Bunun üzerine Ziya pişman olup eşine döner.

Anlatıcı Hasne'nin dilinden erkek yapınca hovardalık olan zinanın, kadın yapınca fahişelik olarak adlandırıldığını, bütün insanların nazarında suç işleyen kadının sefaletle mahkûm edildiğini, ancak erkeğin aynı suçu işlemesi hâlinde cezalandırılmadığını belirtir. Zina işleyen veya eşine sadakatsizlik yapan kadının suçlanması sadece Doğulu Müslüman toplumlarda değil, Batı'nın toplumsal tarihinde de böyledir. Tarihte aldatma işinin sadece eşten değil, herkesten saklandığını belirten Willy Pasini, kadının eşini aldatmasının eskiden “skandal” olduğunu belirtir. İtalya'da bile elli yıl öncesine kadar aşk cinayetlerinin işlendiğini ifade eden yazar, kocanın aldatıldığı zaman üstüne yapışan lekeyi “kanla temizlemenin” mümkün olduğunu da ekler. Öte yandan erkeğin karısını aldarmasının insanlar tarafından öğrenilmesinin genellikle “erkeklik” itibarının güçlenmesine yaradığını da anlatır⁵⁴⁶.

Ahmet Rasim'in *Mehâlik-i Hayat* (1308/1891) romanı adının içinde hayat geçen eserlerindedir. Bu romanda geçmişi parlak olmayan iki kadından Arife'nin eski alışkanlıklarında kurtulamayıp kocasını aldatması ve bu olaya arkadaşı Sadiye'yi ortak etmesi sonucu yaşanan bir facia anlatılır. Nazım ile Sadiye çifti ve Arife ile Raif çifti aynı hafta içinde evlenip aynı konağa yerleşirler. Kadınların her

⁵⁴⁶Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 132.

ikisi de evlilik öncesi hayatlarında birtakım sevdalar yaşamıştır ve geçmişleri çok temiz olmayan tiplerdir. Arife taşındığı yeni evde hovardalıklarına hız verir. Arkadaşı Sadiye'nin de kocasını aldatmasını sağlar. Genç yaşta evlenen iki kadın, ilk kocalarının onları aldatmaları neticesinde sefillik çekmiştir. Daha sonra talih yüzlerine gülmüş, tekrar evlenerek düzenli bir hayata kavuşmuşlardır. Ancak, özellikle Arife, yaşadığı kötü tecrübeden dolayı erkeklere güvenmemektedir ve ahlaki kötüdür. Bu sebeple eşini sürekli aldatır. Kurguladığı anlamsız planla arkadaşının da mutlu hayatını altüst eder. Arife tipi Ahmet Reşat'ın *Yakıcı Kadın* romanındaki Sahire tipine benzer. Sahire kocasını aldattığı yetmiyormuş gibi “Yakıcı Cemiyeti” adında bir teşkilat kurarak genç kızları iğfal ettirip genç erkeklerin hayatını altüst etmiştir. Burada aldatma mutlu ailenin yıkımı olur. Aldatılan kocalar ise romantik bir tavırla durumlarına sadece ağlarlar. Ahmet Rasim eserlerinde mutlu aileyi öncelemesine rağmen beklenen mutluluk aldatma olayı sebebiyle hiçbir zaman gerçekleşmez. Şüphesiz bunda yazarın kendi hayatının etkisi vardır. Çünkü Ahmet Rasim'in babası henüz doğmadan babası annesini bırakıp başka bir kadınla evlenmiştir⁵⁴⁷.

Ahmet Rasim'in *Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi* (1308/1891) mektup roman tarzında yazılmıştır. Mektupları boşanmış karı koca birbirine yazmıştır ve mektuplar sayesinde onların geçmiş yaşantıları aydınlatılır. Mektubu yazan kadın eski bir aşüftedir. Koca, yazdığı mektupta karısının eski tecrübelerinden dolayı kendisini ahmak yerine koyup aldattığını, kendisinin tecrübesiz oluşundan istifade ettiğini eşine ifade eder. Ahmet Rasim bu mektuptan sonra bazı çıkarımlarda bulunur. Kadınla evlenen adamın onu, başkalarının elinden aldığını, evlendikten sonra geçici bir mutluluk yaşadığını, ancak endişeden tam olarak kurtulamadığını, buna sebep olarak da kadının eski sabıkalı hayatının etkili olduğunu söyler. Dolayısıyla eski günahları kadının peşini bırakmamıştır. Eski koca geçmiş hayatını bile bile büyük bir aşkla evlendiği kadından on dokuzuncu mektubunda nefret ettiğini açık açık söyler. Evlilikten maksadın ne olduğunu eşine soran adam, evliliğin sonsuz bir şekilde sahiplenme duygusu olduğu cevabını verir. Eşinin dolayısıyla mektuplar bulduğunu, bu mektupların onu rencide ettiğini açıklar. Bir ak-

⁵⁴⁷Agâh Sırrı Levend, *Ahmet Rasim* (Ankara: TDK Yayınları, 1965), 45-46.

şam kadının göğsünde bulduğu mektup ise iplerin kopma sebebidir. Adam, karısının koynunda bulduğu aşk mektubu sebebiyle büyük bir şok yaşar ve bayılır. Evlilikten önce de böyle bir faciaya uğrayacağını tahmin ettiğini, ancak aşkın elini kolunu bağladığını açıklar. Çünkü o, iradesiz bir şekilde karısına âşıktır. Bütün bunlara rağmen eşinden ayrılıp ayrılmamak hususunda bir süre tereddüt yaşadığını da bildirir. Eşinin hamile olduğunu söyledikten sonra, bebeğin kime baba diyeceğini de eşine sorar.

Mektup tarzı ilk romanlarda sıkça kullanılır. Mektup özellikle Osmanlı toplumu gibi kapalı bir toplumda insanların mahremine girmenin en kolay yoludur. Kadın erkek ilişkilerindeki mesafenin böyle bir türe yol açtığını söylemek zor değildir⁵⁴⁸. Diğer yandan mektup uygulamasında Batı romanından gelme tesir de yadsınamaz. Bu eserde evlilikle sonuçlanan bir aşk macerasının kadının geçmiş yaşamından dolayı bir faciayla bitmesine şahit olunur. Çünkü kadın geçmişten gelen aşklarını terk edememiştir. Böyle bir kadınla evlenen erkek kahraman, başına geleceklerden haberdar olduğunu, ancak güzele sahip olma duygusunun kendisini esir aldığını “ne çare” ifadesiyle açıklar. Aldatma eylemi neticesinde ayrılma gerçekleşir.

Ahmet Rasim *Nakâm* (1315/1899) adlı eserinde anasız babasız büyüyen bir gencin nikâhlandıktan sonra eşinden başka bir kadına kapılarak intihar edişini anlatır. Nikâh kıyıldıktan sonra Kerim, hovardalıkta tecrübeli olan arkadaşı Ziya ile karşılaşır. Ziya malının yarısını hovardalıkta yemiş bir tiptir ve evlilikten zevk alamayıp bekârlığı yani hovardalığı tercih etmiştir. Ada yolculuğunda gördüğü Münibe adlı kıza tutulan Kerim kızla Beyoğlu âlemlerinde alenen gezmektedir. Nikâhlanmış ama henüz düğün yapmamış olan Kerim nikâhlısından kurtulma hevesindedir. Böyle bir beklenti içindeyken karşı taraftan ona boşanma teklifi gelir. Kerim buna çok sevinip karısını boşar.

Kerim ile eğlence mekânlarında dolaşan Münibe adı konulmayan bu ilişkiden dolayı ıstırap duymaya başlar. Bunun üzerine düğün yapılır. Kerim evlendikten sonra bir yıl içinde kızın geçmişi ile ilgili sağdan soldan birtakım dedikodular duyarsa da bunlara ilk başlarda pek itibar etmez. Münibe ile gayrimeşru iliş-

⁵⁴⁸Gökçek, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 89-92.

ki yaşarken hiç endişelenmeyen Kerim, onunla evlendikten sonra kızın geçmiş hayatı hakkında araştırmalara başlar. Normalde evlenmeden önce yapılması gereken böyle bir işlemi zamansız yapması sebebiyle Kerim, kendi feci sonunu hazırlamıştır. Aldatılma zannı intihara sebep olur. Ancak eserde Münibe'nin Kerim'i aldattığına dair kesin bir ipucu yoktur.

Ahmet Rasim'in *Güzel Eleni* (1316/1899) adlı eseri biri kız biri oğlan iki kardeşin sefaletle nasıl düştüklerinin hikâyesidir. Eserde, anneleri kocasını aldatan ve bu yüzden sahipsiz kalan çocukların sağlam bir eğitim alamamaları neticesinde kararlı hayatları ve toplumun onlara karşı duyarsızlığı işlenmiştir. Roman kahramanı Eleni annesinin, babasını aldatması nedeniyle öldürüldüğünü hayal meyal hatırlar. Böylece yazar Eleni'nin kötü yola düşme sebebini açıklar. Eserde aldatma sadece kısa bir diyalogla anlatılır. Bu sebeple aldatan ve aldatılanın psikolojisi tam olarak anlaşılmaz. Annenin kötü mirasının kızına geçtiği ifade edilmek istenir.

Ahmet Rasim *Endişe-i Hayat* (1316/1899) romanında kıskançlık yüzünden katil olup hapse düşen bir kahramanın eşi tarafından aldatılışını ele alır. Hasne'nin kocası Şevki, karısını çok kıskandığı için bir adamı öldürerek hapse düşer. Hasne kocası hapisteyken Nüzhet adlı biriyle beraber olarak onu aldatırsa da bundan dolayı vicdan azabı duyar. Bu azaptan kurtulmanın çaresini düşünür. En kolay yol olarak sevgilisi Nüzhet'ten ayrılmayı seçer. Ancak Nüzhet ondan ayrılmaya razı olmaz. Onu aşka çağırmanın Hasne olduğunu, kendi karısının dişil özellikleri olmadığını, bu yüzden Hasne'ye meylettğini açıklar. Nüzhet karısının ona karşı aşırı ilgisinden sıkıldığı için sarhoş olduğu bir akşam onu merdivenden yuvarlayıp öldürdüğünü de itiraf eder. Bu hikâye üzerine sevgililer ayrılmak fikrinden vazgeçip birlikte ölmek fikrine kapılırlar.

Şevket hapisten çıktıktan sonra karısı ile sevgilisini yakalar. Nüzhet'i ve karısını öldürür. Eşini aldatanların sonu yine felaketle biter. Nüzhet karısını öldürdüğü için Şevki tarafından öldürülerek cezasını çeker. Birbirinin hayatını zindan eden karı koca birlikte intihar ederken Hasne'nin karnında büyümeye başlayan gayrimeşru çocuk da acımasız topluma karışmadan ölür. Ama asıl sorumlu düşmüş insanlara sahip çıkmayan “cemiyet-i beşeriyedir.” Ahmet Rasim'in romanlarında “cemiyet-i beşeriye” kavramı çokça kullanılır. Çünkü bireylerin doğru

yoldan sapmalarını engelleyebilecek toplum yanlışlara karşı tepkisiz kalınca acı son kaçınılmaz olur.

Ahmet Rasim'in *Ülfet* (1316/1899) romanı kadınlar arası cinsel ilişkinin yani lezbiyenliğin anlatıldığı bir romandır. Roman kahramanı Ülfet'in evi kadınların eğlence yaptıkları, içki içtikleri ve raks ettikleri bir sefahat evidir. Ülfet'in annesi bir sevicidir ve sevgilisi Pakize adlı bir lezbiyendir. Ülfet'in annesinin yaşlanması neticesinde Pakize kendine seks eşi olacak bir kadın aramakta, ancak Ülfet'in evine gelen hiçbir kadını sevememektedir. Anlatıcı bu noktada onun geçmişini anlatarak nasıl lezbiyen olduğunu okuyucuya göstermeye çalışır. Pakize aslında sevdiği bir erkekle evlenmiştir. Her ikisinin de arabozucu dadıları vardır. Onlar çiftin arasının bozmak için sürekli uğraşırlar ve bunda da başarılı olurlar. Kocasından baskı gören Pakize erkeklerden nefret ettiği için lezbiyen olur.

Pakize, kendine sevgili olarak eski sevgilisinin kızı Ülfet'i seçer. Ülfet bir süre sonra evlenip evden ayrılır. Pakize uzun bir süre göremediği Ülfet'le onun gelin odasında buluşur. Gelin odasına kimsenin giremeyeceğini düşünerek orada sevişmeye başlarlar. Ancak onları kâhya kadın görür. Olayı anlayan Ülfet evi terk eder. Ülfet ölünceye kadar lezbiyen ilişkisini terk etmez. Annesi lezbiyen olan Ülfet de ondan gelen genle lezbiyen olur. Ahmet Rasim bu hikâyede biraz determinist (gerekirci) bir tavır içine girer. Ülfet toplumsal yaşamın gereği olarak evliliğin ardına sığınmışsa da orada barınamamış, tekrar annesinin evine dönmek zorunda kalmıştır. Ömrünün sonuna kadar sevicilik alışkanlığına devam etmiştir⁵⁴⁹. Eserde aldatılan kocanın durumu anlatılmaz.

Ahmet Rasim aldatma mevzuunu hikâye roman arası eserlerinde de işler. Bunlardan birisi *Biçare Genç* (1316/1899) adlı eseridir. Salim, kalemde çalışan, şair ruhlu ve ahmak bir gençtir. Her şeye çok çabuk kanar. Kendisinin sevda için

⁵⁴⁹Ahmet Rasim sevicisi (lezbiyen) kadınlara *Belki Ben Aldanıyorum* adlı eserinde de değinir. Eserin kahramanı Bedia kötü yola düşmüş bir kadındır. Onun kötü yola düşmesi, annesi ve babasının eğlence düşkün olması sebebiyle evde tertip ettikleri âlemlerde yaşadıklarıyla ilgilidir. Bedia kadınlar arasındaki seviyesiz konuşmalarla büyümüş, onların yaptıkları el şakalarına maruz kalmış —bu şakalardan birisi “meme sıkılmak” şakasıdır— bir kızdır. O, kadınların sevicisi şakalarından nefret eder. Babasının ölümü ve ergenlik çağına girip çarşafa girmesi hayatını tamamen değiştirir. Çok güzel bir kız olduğu için tüm erkeklerin ilgisini çeker. Sevdiği adam Nazım onun kendine ihanet ettiğine inanır, onunla evlenmez ve başka bir kadınla evlenir. Eser, *Hayat-ı Hakikiye Sahnelerinden serlevhasıyla çıkmıştır*. Daha fazla bilgi için bk. Ahmet Rasim, *Belki Ben Aldanıyorum* (İstanbul: Darülhayr Mürettiphanesi (Hilâl Matbaası), 1325/1909, 71 s.).

yaratıldığını düşünür. Eser bizzat Salim'in Ahmet Rasim'e anlattığı hikâyeye şekildedir. Ahmet Rasim'le/anlatıcıyla oturup birlikte içtikten sonra Salim başından geçen aldatılma olayını nakleder. Buna göre, Kâğıthane'de tesadüf ettiği bir kadınla buluşup konuştuklarını ve bundan çok mutlu olduğunu anlatır. Salim'in bu buluşmalarda asla kötü niyeti yoktur. Kadın ondan kendisini iğfal etmeyeceğine dair yemin alır. Zaman geçtikçe buluşmaları artar. Hatta kızın babasını bile ziyaret ederler. Birlikte ağlayıp, geceleri gizli gizli buluşurlar. Ancak onun ifadesiyle gayrimeşru hiçbir yola tevessül etmezler. Salim bir gün evde otururken onu ziyaret etmek isteyen bir beyefendi olduğunu haber verirler. Kabul eder. Gelen kişi bekâr sandığı kadının kocasıdır. Elinde Salim'in kadına gönderdiği mektuplar vardır. Kadının kocası bir süre ağladıktan sonra karısını boşadığını söyleyip evden ayrılır. Bu haber üzerine büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Salim namus anlayışının gereği olarak bir daha kadını görmez.

Evli bir kadının hem kocasını hem de Salim'i aldatışının sebebi eserde mevcut değildir. Olay sadece Salim'in anlattığı kadar bilinir. Burada herhangi bir gayrimeşru niyete kapılmadan, iğfal hissine düşmeden kadını seven Salim'in aldanışı kadar kadının kocasının aldanışı da mevcuttur. Her iki erkek de aldatılmıştır. Ancak sekiz dokuz ay birlikte gezen, herhangi bir yanılsa sapmayan kadınla erkeğin cinselliği ve evliliği düşünmemiş olmaları aşkın ulvi bir duygu olduğunu göstermek içindir. Bu kadının kimliği de belirsizdir. Salim'in Moda'da oturması sebebiyle kızın yabancı olma ihtimali vardır. Çünkü kız onu babasıyla ya da babası rolünde birisiyle bile tanıştırmıştır. Olayların derinleştirilememesi sebebiyle birçok mesele muallakta kalmaktadır. Bu noktada eserin kaderi okurun anlayışına kalır⁵⁵⁰.

Mustafa Reşit'in *Bir Kızın Hatası* (1312/1894) adlı eseri yabancı kahramanlar arasında geçen aşk ve aldatma macerasını anlatmaktadır. Roman kahramanı Valery evleneceği insanda yalnızca para ve mevki arayan güzel bir kızdır. Kont F ise son derece çirkin ve sadakatsiz bir adamdır. Onu, ailesi israfından dolayı İstanbul'a göndermiştir. Valery ve Kont F evlenirler. Kont F'nin sadakatsiz olduğunu göstermek isteyen anlatıcı onların Viyana'da kraliyet ailesinin davetlisi ol-

⁵⁵⁰Moran, "Alımlama Estetiği", *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 242.

dukları toplantıya son anda yetişmesini anlatarak kontun, karısını başka bir kadınla aldattığını okuyucuya hissettirmek istemişse de bunda başarılı olamamıştır. Ayrıca Mustafa Reşit'in romanda balolar ve eğlence mekânları hakkında verdiği bilgilerin birebir gözlem ürünü olmadığı, bu mekânları okuduğu tercüme romanlardan yola çıkarak anlattığı söylenebilir⁵⁵¹.

Davette Fon Fogel adlı baron Valery'yi bir köşeye çekip kocasının onu aldattığını söyler. Baronun amacı Valery ile evlenmektir. Fon Fogel, Kont F'nin İngiltere sefareti ikinci kâtibinin karısı Nelly adlı bir sevgilisi olduğunu ve onunla yurt dışına kaçacağını söyler. Bu ihbarı doğru çıkar. Kont F giderken Valery'ye özgür olduğunu, istediği kadar paranın babası tarafından kendisine verileceğini yazar. Bu olay üzerine Valery annesinin yanına İsviçre'ye dönme kararı alır. Kocasının onu terk etmesine rağmen evlidir ve Katoliklerde boşanma olmadığı için de serbest kalamamıştır. Mustafa Reşit boşanma meselesine hiç girmemiştir. Onun amacı evlilik hakkında Valery'nin düşüncelerinin yanlışlığını okuyucuya göstermektir.

Valery İsviçre'deyken kendisine gelen ihbar telgrafı ile Kont F'nin Madam Nelly'nin kocasıyla kavga etmesi sonucu yaralandığını ve aldığı yara sonucu öldüğünü öğrenir. Kocasının ölmesi üzerine serbest kaldığı yani boşanmış olduğu için sevdiği bir erkekle evlenme düşüncesine kapılır. Tesadüfen İsviçre'de bulunan eski âşığı Jol'le karşılaştığı zaman onun evli olmadığını öğrenince Jol'e evlilik teklif eder. Ancak daha önce kendisine Jol tarafından edilen teklifi onun fakir olması nedeniyle reddettiği için aynı duruma düşer. Çünkü Jol fakir ama onurlu bir genç olarak onun teklifini kabul etmez ve aşkını kalbine gömerek Valery'nin evini terk eder. Bu ayrılış Valery'nin sonu olur. Valery kendini seven ama fakir olduğu için başta reddedilen adam tarafından terk edilerek hatasının cezasını çeker. Böylece evlilikte asalet ve paradan önce aşkın önemli olduğu vurgulanmış olur. Romanda eşlerini aldatan evli iki çiftten bahsedilmesine rağmen Nelly'nin tam olarak nasıl bir kişilik olduğu bilinmemektedir. O, sadece Kont F'nin aldatma olayını gerçekleştirmesi için yaratılmıştır. Kontun eşini terk etmesinden sonra boşanamayan Valery'nin eli kolu bağlı kalmış, kocasının ölümü üzerine ondan

⁵⁵¹Karagülle, *Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva*, 89.

boşanmıştır.

Mustafa Reşit'in *Küfrân-ı Nimet* (1314/1898) romanında yabancı karakterlerin yaşadığı bir aldatma olayının sebep olduğu trajik bir durum işlenir. İngiliz sefaretinin verdiği davette Lola adlı kadın tarafından tanıştırılan Charles ve Lizi birbirinden çok etkilenir. Baloda Lola'nın emrivakisi ile vals etmek zorunda kalan ikili âdeta zoraki bir aşkın kucağına itilir. Bu noktada Lola'nın çöpçatanlık yaparak arabozuculuk/arabuluculuk rolü oynadığı görülür. Charles ve Lizi birbirleriyle ilk mülakattan sonra görüşmemeye özen gösterirler. Ancak kader ağlarını örmüş, Lola'nın eliyle onları ateşe atmak için fırsat beklemektedir. Biraz zorlama bir gerekçeyle Belgrad ormanında yalnız gezen Charles, Lola ve Lizi ile karşılaşır. Birbirlerinin yüzüne bakmaktan korkan gizli âşıkları Lola üşüme bahanesiyle yalnız bırakınca sır ifşa edilir. Kurdukları kaçma planıyla Avrupa'ya giderler. Charles ayda on gün evden uzakta kalmaya başlayınca durumdan şüphelenen Furçin onu takip etmek için kocasının arkasına hizmetçisini takar ve her şeyi öğrenir. Kocasının kendini aldattığını öğrenmesine rağmen kocasına tek kelime söylemeyen Furçin kısa bir süre sonra verem hastalığına yakalanır. Bunun üzerine vicdan azabına düşen Charles, kendini sürekli suçlamaya ve yaptığı hatanın bedelini ödemeye mecbur hisseder. Furçin'le konuştuklarında onun her şeyin farkında olduğunu ama kendisini asla suçlamadığını öğrenir. Bu sebeple vicdan azabı daha da şiddetlenir.

Eşini çok seven bir adamın dahi başka bir kadını daha sevebileceği tezi üzerine inşa edilen romanda, Furçin'in eşini asla bizar etmemesi dikkate şayandır. Furçin duruşuyla ve kocasına davranışıyla ona "Benim hanıma da bu yapılmaz ki!" dedirmiştir. "Gururlu bir sakinlik içinde!" davranan Furçin böyle davranarak⁵⁵² erkeğin ölümünü hızlandırmıştır. Anlayışlı bir kadına karşı küfran içine giren Charles, suçunun cezasını canıyla öder. Öte yandan bu aşkın gelişiminde Lizi'nin kuzeni Lola'nın etkisi önemlidir. Hem ilk tanışmada hem de Belgrad ormanındaki konuşmada sahnede hep o vardır. Lola'yı ölüme sebep olan çöpçatan olarak tanımlamak mümkündür.

Ara Nesil yazarlarından Abdülkerim Hâdi *Fakire* (1310-1312/1892-1894) adlı romanında karı kocanın karşılıklı birbirlerini aldatarak düştükleri feci durumu

⁵⁵²Kalyoncu, *Erkekler Neden Aldatır?*, 101.

gözler önüne sermek ister. Vedia kocasından ayrılan ve sefil bir duruma düşen bir kadındır. Onu ve oğlunu bir doktor yanına alır. Vedia niçin kötü yola düştüğünü doktorun eşine anlatır. Okuyucu ancak bu noktada onun sefih yaşamından bir parça bilgi edinebilmektedir. Vedia, eşinin sefahat âlemlerine başlaması üzerine, kocasına kontra yapmak için kendisi de sefahat âlemlerine dalmıştır. Ancak bu anlamda olayın kişiler üzerindeki etkisine dair en ufak bir ayrıntı bile görülmez. Eser ibret dersi vermek için roman kılığına bürünmüş bir nasihatname olarak tasarlanmıştır. Vedia'nın anlattıklarından hareketle eşinin kötü yola düşmesine nazire olarak Vedia'nın da kötü yola isteyerek düştüğü öğrenilir. Böylece erkek egemen aldatma anlayışına karşı biraz zorlama bir intikam tertiplenmiştir. Aldatan eşi aldatma Mehmet Celal'in *Dâmenâlüde* romanında "kıyas-ı nefis" kavramıyla açıklanmıştır.

Ali Kemal'in *Çölde Bir Sergüzeşt* (1316/1899) romanında ikinci eş tarafından aldatma olayı gerçekleştirilir. Sabuhi Efendi'nin ikinci eşi Safvet Hanım romanın sonunda kocasının evde olmadığı bir günde Kolcu Hasan'ı eve alır. Aldatılan koca Sabuhi Efendi karısını cürmümeşhut hâlinde görür ve ölür. Üvey anne olarak Seher'i evden göndermek için kocasına türlü baskılar yapan, ikinci eş olarak ortağına eziyet eden Safvet Hanım, kocasını da aldatarak günah üçgenini tamamlar. Bu olay üzerine Kolcu Hasan'la Şam'a gider. Orada kısa süre içinde meşhur bir fahişe olur ve yaptıklarının cezasını çeker.

Fatma Aliye Hanım'ın *Muhâdarât* (1326/1910) romanında Fazıla'nın üvey annesi Calibe'nin kocasını aldattığı anlatılır. Yazar, Calibe'nin kocasına yaptıklarının anlatılamayacak derecede iffet zedeleyen durum olduğunu belirttikten sonra olayı yazmamanın onun yaptığı gibi ahlaksız davranışları men edemeyeceğini açıklar. Calibe'nin amcasının oğlu Süha daha önce onunla evlenmek istemiş ancak Calibe onun fakir olması nedeniyle buna sıcak bakmamıştır. Zengin bir adamla evlenen Calibe ikinci emeli olan Süha ile birlikte olmak için yanmaktadır. Kendisini reddeden Süha'yı yazdığı bir yazı ile kendine esir eden Calibe amacına ulaşır. Roman düzeltme bahanesiyle yazdırdığı ifadeler, ileride, Calibe'nin elinde delil olacak ve bu vesileyle Süha'ya her istediğini yaptıracaktır. Calibe "bir yerine

iki kişiye sahip olmak ister. Sâî Efendi ile “istikrar” veya ekonomi için, Süha ile ise “erotizm” için birlikte olur⁵⁵³.

Calibe kurnaz bir kadındır. Fazıla tarafından uygunsuz bir şekilde yakalandığı zaman kısa bir panikleme sürecinden sonra saf koca Sâî Efendi’yi kandırmak için karşı atağa geçerek Fazıla’nın Remzi adlı biriyle evlenip evden gitmesini sağlar. Kocasını Süha’yla aldatan Calibe, Fazıla’nın evden ayrılmasından sonra serbest serbest sevişmeye devam eder. Süha hem Calibe’yi hem de Reftar cariyeyi birlikte idare etmektedir. Ancak o, bu ilişkilere daha fazla devam edemeyip evlenerek evden ayrılınca her iki kadın da aşksız ve âşksız kalır. Evde sevişilecek kimsenin kalmaması ve Sâî Efendi’nin saflığı sebebiyle her iki kadın birlikte yeni aşk eğlenceleri ararlar. Uzak bir yerden ev kiralayan Calibe ile Reftar seks partilerine tuttıkları yeni evde devam ederler. Seviştiği adamlardan birinin Calibe’yi takıntı hâline getirip onu takip etmesi sonucu her şey ortaya çıkar. Bütün bu olayların yaşanmasından sonra saf koca Sâî Efendi karısını boşadıktan sonra felç geçirir. Kocasını tarafından boşanan Calibe sokağa düşer. Ona bir tek eski sevgilisi Süha sahip çıkar. Böylece ilahi adalet gerçekleşmiş olur. Eşini aldatan, Fazıla’ya her türlü kötülüğü yapan, onu evden kovmak için iftira atmaktan ve nişanlısından ayırmaktan çekinmeyen Calibe, eşi tarafından boşanıp sokağa atılarak cezasını çeker.

Mukaddem’le birlikte büyüyen Fazıla⁵⁵⁴ ona âşık olan bu gençle evlenmemiştir. Fazıla, Calibe’nin yalanlarına daha fazla dayanamayarak kendisine gelen ilk evlilik teklifini kabul eder. Remzi adında çok zengin ve kibarlık düşkününü bir gençle evlenir. Bir süre eğlenceli bir hayat sürerlerse de Remzi’nin cahil olması ve kendine yeni eğlenceler araması sonucu eşlerin arasına soğukluk girer. Fazıla, eşine yumuşak bir şekilde daha önce hiçbir şey olmamış gibi davranarak ondan bütün hikâyesini öğre-

⁵⁵³Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 60.

⁵⁵⁴Tanzimat dönemi romanlarında bir arada büyüyen ve aralarında akrabalık ilişkisi olan kişilerin aşk yaşadıkları görülür. Bunun nedeni Osmanlı geleneksel hayatında kadın-erkek ilişkilerindeki sınırlamalardır. Ahmet Mithat Efendi ve Fatma Aliye’nin ortaklaşa yazdığı *Hayal ve Hakkat*’te Vefa ile Vedat beraber büyümüşlerdir. Halit Ziya’nın Ferdi ve Şürekâsı romanında da İsmail Tayfur evin beslemesi Saniha ile âşıktır. *Nemide* ve *Bir Ölünün Defteri*’nde Nigâr ile Vecdi hala dayı çocuklarıdır. (Gökçek, “Tanzimat Dönemi Roman ve Hikâyelerinde Kadın Erkek İlişkilerinin Düzenlenişi İle İlgili Bazı Tespitler” *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 88-89). Halit Ziya’nın Servetifünun döneminde yazdığı *Aşk-ı Memnu* romanında da akrabalık, kadınla erkeğin birlikteliğini kolaylaştırmıştır. Mehmet Rauf’un *Eylül*’ünde Necip ve Süreyya arasında aynı şekilde bir ilişkiden bahsetmek mümkündür.

nir. Buna göre, kocasının şehvete karşı aşırı bir arzusu vardır ve birden çok kadınla sevişmektedir. Fazıla'nın bu noktada kocasına karşı gösterdiği sabır, kadın gerçekliğinin sınırlarını bir hayli zorlar. O, sanki bir eş olarak değil de her şeye hâkim bir anlatıcı gibi meseleyi değerlendirir. Fazıla kocasına kendini niçin aldattığını sorduğu zaman Remzi onu sevmediğini açık açık söyler. Fazıla bu itiraf karşısında yıkılır. O, başka kadınlarla olmasını çok fazla içerlemediği kocasının, kendisini sevmemesini daha çok içerler. Kendisini seven bir kocanın hovardalık etmesini tercih edecek gibidir. Normal bir kadının bu konuşmalar karşısında kendini zabt edebilmesi mümkün değilken yazar/anlatıcı tarafından ideal bir tip olarak çizilen Fazıla bu diyaloga sabırla mukavemet eder. Aldatan koca bir süre sonra sefahat âlemlerinden sıkılıp evde odalıklar edinir. Bu da onu teskin etmez. Karısının üzerine kuma getirmek ister. Bunun üzerine Fazıla evden kaçar.

Calibe'nin kardeşi Nabi de karısı Fevkiye'yi aldatır. Ancak onun neler yaptığı ve eşini nasıl aldattığı üzerinde romanda fazla durulmaz. Aldatma olayları Fevkiye'nin Fazıla'ya dert yanmalarından ve Mukaddem'in delirme emaresiyle Beyrut'a gidip orada tesadüfen Fazıla'yla buluştuktan sonra konuşmalarından öğrenilir. Şımarık bir zengin kızı olan Fevkiye "isterim" diye tutturarak evlendiği Nabi'nin total kalmasından sonra "istemem" diyerek ondan ayrılır. Romanda dikkati çeken taraflardan biri hemen hemen bütün kadın karakterlerin Fazıla'ya düşman olmasıdır. Fazıla romanda üstün bir kadın olarak yaratılmıştır ve derdini hemen hemen kimse ile paylaşmamaktadır. Olaylar karşısında verdiği tepkiler ise çoğu zaman tek düzedir. Etkin bir rol alarak hayatını ve eşini değiştirebilecekken hep pasif kalmayı ve olay son kerteye gelince tepki vermeyi âdet edinmiştir. Kocasının ikinci eş almasına karşı evini terk edip köle olmayı bile göze alması ne kadar akılselim davrandığını göstermektedir.

Muhâdarât romanı aşk, evlilik, çok eşlilik, aldatma, eşlerin sadakati, odalık ve kumalık gibi konuları işler. Fazıla ekseninde gelişen olaylarda mağdur olan da mağdur eden de hep kadındır. Erkekler çoğu zaman sadece birer piyondur. Bunun nedeni Fatıma Aliye'nin bir kadın olarak kadınlar arasında geçen olaylara vakıf olmasıdır. Romanda eşini aldatan Calibe, sonunda belasını bularak perişan olurken, karısını aldatan Remzi de onunla aynı kaderi yaşayarak bir kaza kurşunuyla ölür.

Bu romanda *Aşk-ı Memnu*, *Eylül* ve *Zavallı Necdet* gibi romanlardan önce yasak aşk işlenir⁵⁵⁵.

Fatma Aliye Hanım *Levayih-i Hayat* (1315/1899) romanında mektup tarzını kullanarak kadınlar arasında evlilik hakkında geçen yazışmaları anlatır. Mektuplardan ilki Mehabe'den Fehame'ye gönderilmiştir. Mehabe evliliğinde mutluluğu yakalamış bir kadındır. Fehame ise onun tam aksi olarak mutsuz bir evlilik yapmıştır. Evlilikte mizaçların ittifakının önemli olduğunu belirten Fehame uyumlu bir şekilde evlenen kadınların kocalarından hem muhabbet hem de sadakat bekleyebileceğini ancak kendisinin, kocasından muhabbet ve sadakat beklemeye hakkının olmadığını belirtir. İfadelerinden kocası tarafından sevilmediği anlaşılan Fehame aldatılan ve kocasından dayak yiyen bir eştir. Bu sebeple eşini kendine koca olarak görmediğini, çocuklarının babası olarak gördüğünü belirtir. Ekonomik yetersizliği sebebiyle eşinden ayrılamaz. Mehabe bu mektuba yazdığı cevabi mektupta onun durumunu tam olarak anlayamadığını, her kadının kocasından muhabbet ve dostluk beklemeye hakkı olduğunu söyler. Fehame ona yazdığı cevapta onun gibi severek evlenen bir kadının, onu anlayamayacağını belirtir ve ardından evleneceği erkekten sadece sevgi beklediğini, erkeğin fakir, zengin, çirkin veya yakışıklı olmasının önemli olmadığını da ifade eder. Mehabe'ye yazdığı altıncı mektubunda eşinden gördüğü muamelenin ana nedenini ekonomik durumuna bağlar. Kendi ayakları üstüne duramayan bir kadın olduğu için kocasının emirlerine uymak zorunda kalacağını beyan eder. Eşinden iyi muamele görmeyen kadın için kocasının sadakati veya ihanetinin çok da mühim olmadığını yazar. Bu ifadelerini Mehabe'nin yadırgayabileceğini düşünerek sevgi olmayınca kıskançlığın hükmünün olmadığını belirtir. Fehame, eşinin başka kadınlarla birlikte olmasını pislik olarak niteler. Ama onun için asıl zor olan şeyin kocasının murdarlıklarına ses çıkaramamak olduğunu da ekler.

Sabahat, Fehame'ye yazdığı mektupta kendi kocasının da onu aldattığını, ancak kendinin ona tahammül etmeyeceğini, ondan ayrılacağını bildirir. Fehame'ye hitaben dünyaya bir daha gelemeyeceği için onu üzen kocasına tahammül göstermeyeceğini söyler. Kocasının hep adi şeylerden hoşlandığını onun görgüsü

⁵⁵⁵Canbaz, "Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu", 51.

nedeniyle böyle davrandığını belirtir. Bir gün selamlıkta kocasının, arkadaşlarına anlattığı şeyleri duyduğunu, bunları duyduktan sonra kocasının bu derece bir ahmak olabileceğini hiç düşünmediğini söyler. Bu noktada kocasının etrafındakilere hovardalıklarını anlattığı Sabahat'ın ifadelerinden anlaşılır.

Mektup roman şeklinde oluşturulmuş *Levayih-i Hayat*'ta eşleri tarafından aldatılan kadınlardan bahsedilir. Bu kadınlardan Fehame ekonomik özgürlüğü olmadığı için kocasına sabretmek zorunda kalır. Sabahat ise kocasının ihanetlerine tahammül edemeyeceğini söyleyerek ondan ayrılma kararı alır. Eserde eşlerini aldatan erkeklerin ne isimleri vardır ne de aldatma olayına dair detaylar vardır. Sadece olayın kadınlara yansıyan boyutu ele alınır. Yazarın kadın olması nedeniyle genellikle aldatanların erkek olduğu görülür.

Halit Ziya'nın *Sefile* (1886-1887) romanında kocasını aldatan ve fahişe olan bir kadının hikâyesi anlatılır. Sokakta kaldığı için sığınmak zorunda kaldığı evin genelev olduğunu bilmeyen Mazlume, İkbâl'i fuhuş esnasında yakalayınca ondan nefret eder. İkbâl onun nefretini anlayınca ona fuhşa nasıl düştüğünü açıklar. İkbâl yaşlı bir adamla evlendirildiğini, kocası olacak adamı ilk defa gerdek odasında gördüğünü, Ali Efendi adındaki kocasının çok mahcup ve kadın mahrumu bir tip olduğunu ve İkbâl'le konuşmaya dahi cesareti olmadığını anlatır. Başta evliliğin ulviyetine inanan İkbâl, tıpkı Bihter gibi, kendisinden yaşlı adamdan beklediğini bulamayınca kısa sürede ondan nefret etmeye başlar. İkbâl şairane bir aşk beklerken romantik tüm duygulardan bihaber bir koca ile evlendiği için büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Kocasının ona aşırı düşkünlüğüne karşın İkbâl ondan nefret eder. Bir müddet birlikte yaşadktan sonra kocasından beklediği hiçbir şeyi göremediği için ondan intikam alma arzusuna kapılır. İntikam için kirlenmeye yani kendini fuhşa vermeye, dolayısıyla aşağılık bir kadın olarak yaşama hevesine düşer. Bir vakitler annesi Mihriban'dan öğrenen İkbâl annesine benzer. Evliliğin kutsal olduğuna dair inancını kaybeder. İkbâl'in nefret ettiği annesine benzemesi hadisesi Halit Ziya'nın determinizme (gerekircilik) inanması ve eserlerinde bunu ispatlamaya çalışması ile ilgilidir⁵⁵⁶. Kocasını defalarca başka adamlarla aldatır. Seviştiği adamlarla sadece cinsel açlığını gidermekte, onlara karşı duygusal bir

⁵⁵⁶Huyugüzel, "Sefile Romanına Dair", 8.

yakınlık hissetmemektedir. Bir kimseyi ciddi manada sevedmediği için kalbi sevgiye karşı duyarsızlaşmıştır. İlişkilerinde ciddi bir sevgi hissetmese de geçici bir mutluluk neşesi duymuştur. Ancak geçici aşklar onu yormuş, gerçek sevgiye aç kalmıştır. Samimi itiraflarına karşı Mazlume ondan iğrenmeye devam eder ve İkbâl'in yaşamı hakkında anlattığı bu hikâyeye bir türlü anlam veremez.

İkbâl eşinin ölümünden sonra İhsan adlı bir gençle yaşamaya başlar. Ancak resmiyeti olmayan bu ilişki onları sıkar. İhsan'ın içki iptilası ve eve geç gelişleri nedeniyle İkbâl hastalanır. Kurtuluş ümidi kalmamıştır. İhsan, İkbâl'in hasta yatağında ölümle cebelleşmesi esnasında bahçede Mazlume'yi görüp dayanılmaz bir iştihakla onu kollarının arasına alır ve ona tecavüz eder. Böylece İkbâl eski kocası ölüm yatağındaiken ona yaptıklarını İhsan'dan görerek can verir. Mazlume bir süre vicdan azapları çekse de bu duruma alışır ve ilk teması yaşadığı İhsan'a âşık olur.

Sefile romanında yaşlı bir adamla evlendiği için mutsuz olan İkbâl, kendini fuhşa vererek mutluluğu fuhuşta aramıştır. Kutsal evlilik bağına sadakat göstermediği için cezasını ölererek çekmiştir. Romanın diğer kahramanları da ölererek cezalarını görürler. Toplumun düşen kadına hiç tahammül göstermediği ve aksine onu istismar ettiği fikri üzerine kurulan basit kurgulu bu romanda, iyi kahraman yok gibidir. İyiler, içinde buldukları çirkef ortamda olumsuz manada dönüşüme uğramaktan kurtulamazlar. İkbâl'in fuhşa düşme sebebi kocasından intikam almak olarak açıklanır. Eserde aldatılan kocanın psikolojisi hakkında bir bilgi yoktur. Ol

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Ferdi ve Şürekâsı* (1312/1894) romanı yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi hayalle gerçek çatışması üzerine kurgulanmıştır. Roman kahramanı İsmail Tayfur babasının ölümü üzerine hayalini kurduğu şeylerden vazgeçmek zorunda kalarak çalışma hayatına atılır. O, bu yönüyle Ahmet Cemil'e benzer. Çalıştığı yer, babası Abdülgafur Bey'in ölümüne sebep olan Ferdi ve Şürekâsı işyeridir. İsmail Tayfur iş yeri sahibinin kızıyla zoraki evlenir. Ancak onu değil, evdeki beslemeye âşıktır. Hacer kocasının kendisini sevmeyi düşünce ondan oç alma duygusuna kapılır. İsmail Tayfur'la Sâniha'yı gece konuşurken yakalayınca kocasını ihanetle suçlayıp odayı ateşe verir. Bu yangında Hacer ölür. İsmail Tayfur ise delirir. Hacer'in rakibi besleme Sâniha romanda fazla tasvir edilmemiştir. Sâniha'nın İsmail Tayfur'un evliliğine itiraz etmemesinde

Besime Hanım'ın mutluluğunu gölgelememek düşüncesi vardır. Çünkü Besime Hanım, ortada kaldığı zaman Sâniha'yı bir anne gibi bağına basmıştır. Romanda aldatma olayı tam olarak gerçekleşmese de İsmail Tayfur'un eşini bırakıp Sâniha ile kaçmak istemesi bir nevi duygusal aldatma olarak kabul edilebilir. Servetifünun neslinin ortak izleklerinden olan uzak bir yerlere kaçma arzusu bu romanda da görülmektedir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* (1316/1899) romanı kocalarını aldatan ana kızın hikâyesini içerir. Konusu sıradan bir konu olmasına karşılık eserdeki kişilerin işlenişi, ayrıntı zenginliği, tasvir ve ruh tahlillerinin derinliği bu eseri benzersiz kılar⁵⁵⁷. Boğaziçi'nde ikamet eden Firdevs Hanım "Melih Bey Takımı"na mensuptur. "Melih Bey Takımı" demek eğlence demektir ve diğer insanlara karşı baskın bir yapısı vardır. Dışarıdan gelenler genellikle bu takımın ezici tahakkümü karşısında onlara boyun eğmek zorunda kalırlar. Firdevs Hanım on sekiz yaşına gelinceye kadar Göksu ile diğer mesire yerlerinin en cüretkâr ve en meşhur kızıdır. Lüks bir hayat yaşamak için kendine zengin bir koca yani "kese" arar. Firdevs Hanım on sekiz yaşında evlenir. Kocasına karşı o kadar baskındır ki kısa bir süre sonra çevredekiler tarafından adamın ismi unutulup ona Firdevs Hanım'ın kocası unvanı verilir. Firdevs Hanım'ın evlenmesi onun geçmiş yaşamını devam ettirmesini engellemez. Aksine bu konuda sınırlandırılmaması için kocasına tembih eder. Evliliğin ona göre olmadığını anlayan Firdevs Hanım, *Sefile*'nin İkbâl'i gibi kocasına gizli bir kin duymaya başlar. Evlilik ve annelik onun hovardalıklarının önünde en büyük engeldir. Bu sebeple çocuk sahibi olmak onun için ölmek anlamına dahi gelir. Bu takıntı romanın ilerleyen bölümlerinde de gündeme getirilir. Firdevs Hanım torun sahibi olacağını duyunca çılgına döner. Yaşlandığını bir türlü kabul etmek istemez.

Sekiz yıl karısının hovardalıklarına ses çıkaramayan Firdevs Hanım'ın pasif kocası, karısının evde olmadığı bir gün onun dolabını ve çekmecesini karıştırdınca acı gerçekle yüzleşmek zorunda kalır. Sekiz yılın sonunda kocalık gururu harekete geçen ve gerçeklerle yüzleşen adam, aldatılma acısına daha fazla dayanamayarak yatağa düşer ve kısa bir süre sonra ölür. Firdevs Hanım kocasından

⁵⁵⁷Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, 346.

nefret etmesine rağmen onun ölümüne üzüldür. Ancak yeniden mesire yerlerine geri dönmesi uzun sürmez. Eşi tarafından alenen aldatılan adamın varlığı Firdevs Hanım'ın hayatında asla caydırıcı olmamıştır. Aldatan kadının baskın olması aldatılanın tepkilerini içine atmasına neden olmuştur.

Bihter, Firdevs Hanım'ın küçük kızıdır. Okuma yazma bilen, az buçuk Fransızca konuşan ve piyano çalan bu kız, kişisel gelişimi önünde en büyük engel olarak ailesinin, dolayısıyla annesinin kötü şöhretini görür. Bu sebeple “Melih Bey Takımı”ndan olan annesine karşı iyi duygular beslemez. Düşkün bir kadın olan Firdevs Hanım'ın kızı olarak Bihter, annesine benzemek ve onun kötü ününe teslim olmak istememektedir. Romanın en canlı tarafı da anneye benzemekten korkan kızın bu trajedisidir⁵⁵⁸. Bihter'in zannınca Adnan Bey'in evlilik teklifi onu yaşadığı cehennemden kurtaracaktır. Firdevs Hanım kızına yapılan bu evlilik teklifine en baştan itiraz eder. Bu itirazda Adnan Bey'i kendisi için düşünmesi kadar kızlarını kendine rakip olarak görmesi de etkilidir. Bihter annesinin kötü şöhreti sebebiyle böyle bir fırsatı bir daha yakalayamayacağını düşünerek teklifi hemen kabul eder. Evlilikte en azından yaş noktasında denkliğin önemini ve duygusal ortaklığı hiç aklına getirmez. Maddi refahı duygusal tatminden önde görür.

Adnan Bey'in kardeşinin oğlu Behlül ise hayatı bilir görünür bir tiptir. Hayalperest değildir. Hayatta hiçbir şeye şaşırmayan Behlül için en önemli şey eğlenmektir. O, kelimenin tam anlamıyla bir hedonisttir (hazcı). Hayatın her sürprizine açık olan Behlül, yaptığı her şeyin doğru olduğuna inanan bir egoisttir. Amcasının evliliğine bile şaşırmaz. Adnan Bey'le Bihter'in evlilikleri bir süre tekdüze devam ederken bir yaz günü Göksu'da yapılan bir piknikten sonra her şey tamamen değişir. Bir perşembe günü yapılan piknikte yanında kocası olmasına rağmen Behlül'ün, Bihter'in ablası Peyker'e sevişme düşüncesiyle yaklaşımı dikkati çeker. Top oynandıktan sonra meydana gelen vücut harareti ile beliren cinsel hararetin kaynaşması sonucu ortaya çıkan koku Behlül'ü âdeta çıldırtır. Onun tüm ısrarlarına rağmen Peyker, ailesinden beklenmeyen bir namus düşüncesiyle Behlül'ü reddeder. Hayatı zevk olarak gören Behlül gibi bir züppe için kadınlar, onun

⁵⁵⁸Tanpınar, “Halit Ziya Uşaklıgil (Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu)”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 280.

koynuna atılmak arzusuyla yanmaktadırlar. Behlül, Peyker'e cinsel olarak ulaşma isteği gerçekleşmemesine rağmen bu durumu çok umursamaz. Eninde sonunda Peyker'in onun arzusuna boyun eğeceği zannındadır. Buna benzer bir roman kahramanı Ahmet Mithat Efendi'nin *Bir Tövbekâr*⁵⁵⁹ adlı eserinde Fedâ Bey'dir. O da bütün kadınlara kolayca sahip olabileceğini düşünmektedir.

Evliliğinin ilk yılında eşine sadık olan Bihter, bu piknik sonucunda engelleyemediği birtakım cinsel duygulara kapılır. Evlenirken zenginliğine âşık olduğu Adnan Bey'in, onun asıl ihtiyacı olan sevgiyi/cinselliği veremediğini, yani cinsel ateşini söndüremediğini düşünür. İçinde o kadar büyük bir yangın hisseder ki kendini pencereden esen soğuk rüzgâra çıplak olarak teslim eder. Bihter rüzgârın çıplak vücuduna dokunuşuyla hem bedenen hem ruhen serinleme, yani rahatlama hevesindedir. Ancak rahatlamanın aksine bu durum libidosunu daha da kamçılar. Tam böyle bir pozisyon anında kocasının sesini duyan Bihter ondan nefret ettiğini anlar. Eşine dokunmak isteyen Adnan Bey Bihter tarafından reddedilir⁵⁶⁰. Adnan Bey'den nefret ettiği anlarda kocasına hıyanet duygusuna kapılan Bihter, ablası Peyker'in sadakat vaadini hatırlar ve sadakat sözünün kendisine imâen söylendiğini düşünür. Bu sözün mefhum-ı muhalifi Bihter'in kocasına hıyanet etmek için evlenmiş olmasıdır. Annesine benzemesi de ihanete doğru yürüyüşünü hızlandırır. Yatağına girdiği zaman sevmek hissini ne kadar derin olduğunu duyumsar. Sadakat ve sevgi arasında bocalayıp durur. Kocasına ihanetle sadakat arasında debelenen Bihter, annesine benzemek/benzememek düşüncesine de sık sık döner. Asla annesi gibi olmayacaktır. Ancak “menkul irsiyet”⁵⁶¹ istemese de onu, kocasına ihanete sürükleyecektir. Bu duygu onu birtakım tesadüfler vesilesiyle Behlül'ün yatağına atar. Behlül, Bihter'in aşk ateşini söndürdüğü gibi, kendi hayalini süsleyen kadına da sahip olmuş olur. Diğer taraftan Behlül daha önce onu reddeden abla Peyker'den de böylece intikam almış olur. Behlül ilk etapta yengesiyle sevişmekten ufak bir pişmanlık duyarsa da bu izdivacın baştan saçma olduğunu dü-

⁵⁵⁹Daha ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Mithat Efendi, *Bir Tövbekâr, Letâif-i Rivâyat On Dördüncü Cüz* (İstanbul: Kırk Ambar Matbaası, 1302/1885), 82 s.

⁵⁶⁰Böyle bir tepki, *Madam Bovary* romanında Emma'nın bir davet için hazırlanırken Charles'ın onu omuzundan öptüğünde verdiği tepkiye benzer. “Bırak beni!” (Flaubert, *Madam Bovary*, 58).

⁵⁶¹Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*, 102.

şünerek yine nefsinı temizler. Ona göre, böyle genç ve güzel bir kızın yaşlı bir adamla evli olması zaten mantıksız bir durumdur. Bu sebeple meydana gelen ihanet tabiatın doğal bir neticesidir ve ortada utanılacak bir şey yoktur.

Bihter ilk aldatma günahıyla uyandığı zaman kendini kirlenmiş murdar bir mahlûk olarak görür. Sonunda hiç istemediği kişiye, yani annesine benzemiştir. Bu noktada eşini aldatma sebebi olarak başka hiçbir neden bulamaz. Aklına kocasının kendisinden yaşça büyük olduğu gelmez. Adnan Bey, Bihter’le Behlül’ün arasında bir şeylerin olduğunu hissetmiş, ancak durumu tam olarak delillendiremediği için onların yakınlaşmalarına sadece içten bir kin duymakla kalmıştır. Bihter, eşini aldattıktan sonra evliliği hakkında derin düşüncelere dalar. Bu evlilik ona genç kızlık hayallerini sağlamış ama kadınlığını aç bırakmıştır. Bu noktada onun *Muhâdarât* romanının kadın kahramanı Calibe’ye benzediği görülür. Sâî Efendi’yle evlenen Calibe hayalini kurduğu zenginliğe kavuştuktan sonra kadınlığını doyuracak bir sevgili arar. Bihter’le Calibe arasındaki tek fark Calibe’nin kendini tatmin için fahişe olması, Bihter’in sadece Behlül’le sevişmesidir. Bihter annesinin Nihal’i Behlül’le evlendirme teşebbüsünü duyunca çılgına döner ve her şeyi annesine itiraf eder. Yaptığı itirafta kocasını aldatma sebebi olarak bir kez daha annesinden gelen genleri gösterir. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra olayın ifşa edilmesi üzerine içine düştüğu girdaptan kurtulamayan Bihter intihar eder. Bihter’in acı sonu, nedenleri ayrı olsa da *Madam Bovary* ve *Anna Karenina*’ya benzer⁵⁶².

Aşk-ı Memnu romanı iki taraflı yasak bir aşkın işlendiği bir aldatma/zina romanıdır. Ana-kız aynı şekilde kocalarını aldatırlar. Aldatılan erkekler olaylar karşısında edilgen bir pozisyonudadır ve eşlerine ciddi bir tepki gösteremezler. Romanın aktif kahramanı Behlül her iki kadının da hayatını alt üst eden bir tiptir. Eserde Behlül’ün üzerinde biraz daha durulmuş olması gerekirdi. Fakat romanda Behlül, kadınların ayrıntıları arasında yok olmuş gibidir⁵⁶³. Annesine benzemekten korkan Bihter “menkul irsiyet anlayışı”⁵⁶⁴ nedeniyle evlendikten bir yıl sonra Behlül’le zina yaparak kocasını aldatır. Bu aldatışta Bihter’le Adnan Bey arasın-

⁵⁶²Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat’tan A. H. Tanpınar’a*, 102.

⁵⁶³Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*, 347.

⁵⁶⁴Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat’tan A. H. Tanpınar’a*, 102.

daki yaş farkı kadar Behlül'ün davetkârlığı ve Bihter'in annesinden gelen hoppalığı etkilidir. Aldatan ve aldatılan bireylerin durumu psikolojik gerçeklik çerçevesinde çok derin bir şekilde işlenmiştir.

Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* (1924) romanı İstanbul'un elit tabakalarına mensup insanların sapkın ilişkilerinin anlatıldığı bir romandır. Romanda baştan sona aldatma ve aldatılma teması hâkim temadır. Eserde anlatılan tüm hayatlar kırıktır. Romanın asıl kahramanı Ömer Behiç Paris'te tıp eğitimi almıştır. Ömer Behiç'in en büyük hayali müstakil bir eve sahip olmaktır. Şahsi evinde mutlu olma arzusu Halit Ziya'nın romanlarında sıkça ele alınır⁵⁶⁵. Ömer Behiç doktor olması sebebiyle çevrede yaşanan bütün meşru ve gayrimeşru ilişkilerden haberdar olur. Çevresinde duyduğu aldatma olaylarından ve kirli ilişkilerden nefret ederse de muhitin yaşamına uymakta gecikmez. Romanın ikinci bölümünde Ömer Behiç ve karısı Şişli'deki yeni evlerinin penceresinden Kâğıthane eğlencesinden dönen insanları izlemektedirler. Kâğıthane'den dönen bu insanlar kıyamet gününde günahkârların hesap vermek için toplandıkları mahşeri düşündürür.

Kâğıthane'den dönen insanlardan Veli Bey'in kızları *Aşk-ı Memnu* romanındaki Melih Bey Takımı'nın bir kopyasıdır. Ömer Behiç'in karısı Vedide zengin fakirliğe düşen bir aileye mensup olan kızlara karşı merhamet hissi duymaktadır. Onun merhamet duyduğu kızlardan Neyyir bir süre sonra Ömer Behiç'in karısını aldatmasına sebep olacaktır. Veli Bey'in evine muayene için çağrılan Ömer Behiç orada Neyyir'i muayene ederken onun davetkâr tavırları karşısında kendinden geçerek onunla sevişir. Ömer Behiç benimsemediği, asla kabullenmediği ve onların geçişini izlerken nefret ettiği tiplere benzer. Bu yasak ilişki hakkında düşünürken Neyyir'e ruhunun değil cismaniyetinin ihtiyacı olduğu kanaatine varır ve onunla sevişmelerine devam eder. O bu yönüyle *Aşk-ı Memnu*'nun Bihter'ine benzer. Her iki kahraman da yaşadıkları muhitin kirli ilişkilerinden nefret etmelerine rağmen oraya uymakta gecikmezler. Cinsel ihtiyacını gidermek için kullandığı Neyyir'e karşı bağlılık hissi duymaya başlayan Ömer Behiç onun Mısırlı biriyle evleneceğini duyduğu zaman endişeye kapılır ve bir daha onunla görüşmez.

⁵⁶⁵Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, 351.

Vedide içten içe kocasının kendisinden kaçtığını görüp onun gizli bir hıyaneti olduğu düşüncesine kapılır. O, aldatıldığına dair bir delil bulmak ister. Ancak mizacı bunları yapmasına engel olur. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi Türk romanlarında aldatma delili mektup veya fotoğraftır. Burada her ikisi de kullanılmamıştır. Kızı Leyla'yı kaybeden Vedide kendisini ibadete verir. Sevgilisi Neyir'in evlenmesinden sonra hatasını anlayan Ömer Behiç kızının mezarı başında geçirdiği pişmanlık buhranlarından sonra tekrar karısına döner. Döndükten sonra pislığe bulaşmış mekândan kaçma isteğini karısına Servetifünun şiiri formatında söyler.

Eserde geçen bir diğer kırık hayat Şekûre Hanım ve kocası Ferruh'un hayatıdır. Şekûre Hanım kocası tarafından aldatılmaktadır ve hastadır. O, kocasının sevgilisi Refet'in arabasını takip etmektedir. Bu manzara karşısında Ömer Behiç aldatma olayında kadın ve erkeğin suçlarının ortak olduğunu düşünmesine karşılık Vedide kadınların zayıflığına, zavallılığına karşı erkeklerin güçlü olduğunu, bu sebeple erkeğin karısını aldatmasının geçerli bir sebebi olamayacağı fikrini belirtir. Ayrıca erkeğin birden fazla kadınla evlenebilme özgürlüğü de vardır. Halit Ziya, Ömer Behiç'le aynı düşüncededir ve bozulan evliliklerde tek tarafı sorumlu görmemektedir⁵⁶⁶. Ferruh zorla evlendirildiği için karısını sevedemediğini Ömer Behiç'e gözyaşları içinde açıklar. Bu hikâyeye üzerine Ömer Behiç kendi karısı ve çocuklarının Refet olmaya aday olduklarını düşünür. Öte yandan Şekûre Hanım rakibi olan Refet'in evine bizzat gidip onun kendi kocasıyla ilişkisi olup olmadığını sorar. Refet her şeyi inkâr ederse de kapıda Ferruh'un bastonunu gören Şekûre aradığı delili bularak bir kez daha yıkılır. Burada kullanılan baston yasak aşkın kanıtıdır ve Ahmet Mithat Efendi'nin *Karnaval* romanında da aldatılma delili olarak kullanılmıştır. Şekûre Hanım kocasının ihanetini göre göre ölür.

Romanda geçen bir diğer aldatma olayı Behçet Efendi ve Nesime Hanım adında çocukları olmayan yaşlı bir çiftin başından geçer. Mesrur Bey, Behçet Efendi'nin yanında çalışan muhasebeci, İşveriz ise evin beslemesidir. Mesrur ile İşveriz geceleri gizli gizli sevişirken Nesime Hanım'a yakalanırlar. Behçet Efendi, Mesrur ve İşveriz'i göndermek için karısından onay beklerse de beklediği onayı

⁵⁶⁶Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, 350.

alamaz. Çünkü Behçet Efendi'nin İşveriz'le Mesrur'un da Nesime Hanım'la cinsel ilişkisi vardır. Seks dörtgeni olarak düşünülebilecek ilişkiyi kimse kaybetmek istemediği için İşveriz'le Mesrur'u evlendirirler. Evlenen çift, Nesime Hanım'ın evinde kalır. Böylece kimse şehvet tatmincisini kaybetmemiş olur.

Ömer Behiç'in kayınpederi Mansur Bey kadınlara aşırı zaafı olan bir adamdır ve felçlidir. Yaşadığı rahatsızlık nedeniyle kadınlara zaafı artan Mansur Bey eve gelen kadınları taciz eder. On yedi yaşındaki Çerkez hizmetçi İsmet'e herkesin gözü önünde asılmaktan çekinmez. Salime Hanım'da kocasına karşı nedeni bilinmeyen bir hoşgörü vardır.

Bekir Servet iffetsizlik mirasıyla bilinen ailelere örnek olarak Veli Bey ve Sahire Hanım'ı gösterir. Veli Bey elçi olduğu için memleketten uzun süre ayrı kalır. Bu ayrı kalış anlarında Sahire Hanım sefahat noktasında istediği gibi yaşamış, bu sebeple şöhreti tüm İstanbul'a yayılmıştır. Ömer Behiç, Sahire Hanım'ın kızlarının bu mirastan azade olması gerektiğini söyleyince Bekir Servet, atalarından gelen mirasın kızlarına da geçeceğini söyleyerek irsiyetin bir kader olduğunu iddia eder. Ömer Behiç, Sahire Hanım ve kızlarının erkekleri, lüks harcamalarını karşılayacak birer kese olarak gördüklerini söyler. Bu noktada Sahire Hanım *Aşk-ı Memnu* romanındaki Firdevs Hanım'a benzer. Kızları da kendisi gibi güzel ve iffetten mahrumdurlar. Onlar da tıpkı Firdevs Hanım gibi masraflarını karşılayacak birer kese peşindedirler.

Sakıp Süleyman Bey, Mısır'da memur iken onu zengin ve dul bir kadınla evlendirirler. Bu evlilik karı koca için seyahat ve sefahat hayatının kapısını açar. Bütün başkentlerde bulunmuş, yer değiştirdikçe makamlarında da yükselme olmuştur. Eşler çoğunlukla ayrı ayrı takılırlar. Karısının gelirinden istifade eden bu adam, İstanbul'da yaşamayı özgürlüğünün tadını çıkarmak için her zaman tercih etmiştir. Sakıp Süleyman Bey'i İstanbul'a bağlayan en önemli unsur Sahire Hanım ve kızlarıdır. Sakıp Süleyman yaşlandıkça ilgisi Sahire Hanım'dan kızlarına kaymış, bu ilişkiyi Ömer Behiç hariç herkes duymuştur. Sakıp Süleyman, Sahire Hanım ailesinin hamisi olarak tanınır ve Neyyir'e Mısırlı bir koca bulur.

Ömer Behiç doktor olduğu için aile mahremiyetlerine kolayca girip çıkmakta, evlerde yaşanan kirli olayları müşahede edebilmektedir. Kadın erkek ilişkilerinin cinsel boyutuyla anlatıldığı romanda, aldatma olayları ve çarpık ilişkiler

detaylı bir şekilde gündeme getirilmiştir. Bütün kahramanlar cinsel iştihalarını tatmin etmek hevesindedir. Kirlenmiş muhitten ve bu muhitin insanlarından kaçış duygusu bu eserde de görülür. Bu muhitler, Nişantaşı, Teşvikiye, Şişli ve Beyoğlu gibi Batılılaşmanın ve yozlaşmanın yaşandığı muhitlerdir. Roman kaybedilmiş umutların (Andelip Bacı, Sûzidil, Şekûre, Müzzan), aldatılmış kadınların (Vedide, Şekûre), aldatan kadınların (Sahire Hanım, Nebile, Neyyir, Refet) panoraması gibidir⁵⁶⁷ ve aşk/seks üçgenleri ve dörtgenleri ile doludur. Cinsel serbestiyi yaşam tarzı hâline getirmiş insanların, evli olsalar da önlerinde ahlaki bir set olmadığı için sapkın ilişkilerde sınır tanımadığına şahit olunur. Servetifünun neslinin hayal kırıklıklarını, hayata küsmelerini ve buldukları mekândan kaçış isteklerini bu romanda da görmek mümkündür. Burada anlatılan hayatın gerçek manada Türk Müslüman Osmanlı hayatı olup olmadığı daima tartışılacaktır. Romanda manevi hayata dair tek sahne kızının ruhuna Vedide'nin Kur'an okuma sahnesidir. Ömer Behiç de karısına yaklaşarak Kur'an'ın manevi ikliminde ruhunu kavuran vicdan azabını dindirmek ister. Ercüment Ekrem'in *Gün Batarken* romanında bir Rum kadın yüzünden eşinden boşanan Hulki'nin pişmanlıklar içinde amcasının evine sığınırken içeriden gelen Kur'an sesiyle mest olup huzuru bulduğu gibi burada da Ömer Behiç karısının dizleri dibinde huzuru bulur.

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Nesl-i Ahîr* (1908-1909) romanı, orta yaşlı, olgun, kültürlü, kibar, bir bakıma yazarı temsil eden Süleyman Nüzhet'in etrafında gelişen olaylarla kurgulanmıştır⁵⁶⁸. Eserde silik de olsa aldatılma olaylarından bahsedilir. Süleyman Nüzhet'in yakını olan Suzan'ın kocası ile boşanma sebebinin aldatma olayı olduğu işaret edilir. Olayın failleri Suzan'ın kızkardeşi Server ve eniştesidir. Ancak romanda açık olarak onların ilişkilerinin boyutu anlatılmaz. İfade edilen aldatma olayının sadece bir dedikodudan ibaret olduğu "rivayetler" kelimesinin çağrışımında düşünülebilir. Olay detaylandırılmadığı için nasıl geliştiği hakkında hüküm vermek kolay değildir. Suzan ile Server'in ilişkilerinde ilerleyen bölümlerde bir anormallik görülmez. Her şey tabii seyrinde devam eder. Süleyman Nüzhet, Server'e olan duygusal yakınlığından dolayı Server'in kız kardeşi

⁵⁶⁷Kolcu, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, 328.

⁵⁶⁸Zeynep Kerman, *Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış* (İstanbul: Dergâh Yay., 2008), 114.

Suzan'dan nefret etmektedir. Bu nefretin sebebi âşık olduğu kadının başka bir adama yani Suzan'ın eski hocasına meyletmiş olmasıdır.

Diğer bir aldatma haberi Süleyman Nüzhet'in Marsilya'dan dönerken vapurda karşılaştığı Mücella'nın başından geçer. Mücella ve Seniye Fransa'da yaşamış iki Türk kızıdır ve onların orada yaşamaları dünyada olay haber olmuştur. Müslüman-Osmanlı-Türk kızının Fransa'da tek başına oluşu Batı basınında günlerce konuşulmuştur. İşte bu kızlardan Mücella'nın bir Rus prensi ile evlendiğini ve prens tarafından aldatıldığını Server haber verir. Aldatma olayının detayları burada da yoktur. Sadece dedikodu metoduyla olay ortaya konar.

Bir başka aldatma haberi de istibdat paşalarından birinin karısı hakkındadır. Nove Katello adlı bir İtalyan Apollo takma adını kullanarak Beşiktaş'ta oturan bir istibdatçı paşanın haremine rahatça girip çıkmakta, ona hafiyelik etmektedir. Paşanın haremine rahatça giren Apollo'nun Kahire'ye tayin edildiğine dair haberler konuşulur. "İstanbul'un en mahrem haberlerini bilen dostlar" gizlice olayın bir tayin olmadığını, Apollon'un paşanın karısıyla birlikte kaçtığını anlatırlar. Süleyman Nüzhet bu haberi öğrenince şaşırır. Bu olayla II. Meşrutiyet öncesi hafiyelik teşkilatının ahlaki yozlaşmalara sebep olduğu ima edilerek II. Abdülhamit dönemi yerilmek istenir. Eserde üç adet aldatma olayı da sohbet esnasında gündeme gelmiş, birtakım dedikodular suretiyle okuyuculara sunulmuştur. Halit Ziya'nın romanlarında hayatın daha iyi yansıtılması için çoğu zaman "dedikodular" olay iletme yöntemi olarak kullanılmıştır. Bunu *Kırık Hayatlar* romanında da görmek mümkündür. Eserde aldatan ve aldatılanın psikolojisi yoktur. Çünkü olaylar dedikodu vasıtasıyla okuyucuya sunulmuştur.

Mehmet Rauf'un *Eylül* (1317/1900) romanı hayal hakikat çatışması ekseninde, evli bir kadının kocasını aldatma ve sadakat arasında geçirdiği duygusal gelgitler üzerine kurulmuştur. Romanda cinsel manada bir aldatma gerçekleşmemişse de duygusal ihanet en derin boyutlarıyla yaşanmıştır. Süreyya ve Suat çifti birbirini severek evlenmiştir. Aralarında çok güzel bir uyum vardır ve bu uyum onların çevresindekiler tarafından her zaman takdir edilmektedir. Ancak Süreyya ve Suat'ın evlilikleri üzerinden beş yıl gibi bir zaman geçmesine rağmen henüz çocukları yoktur. Dünyaya gelen çocukları ise hayata tutunamamıştır. Çocuksuzluk nedeniyle saadet tam anlamıyla onların hayatını kuşatamamış, bu sebeple aile

teşekkülü tamamlanamamıştır. Boğaziçi'ne taşınma arzusu geliştirecek aldatma eylemi için gereken “özerk alan”ı doğuracaktır.

Necip kadınlar hakkında olumlu düşüncelere sahip olmayan, bu sebeple evlenme fikrinden uzak duran hovarda bir tiptir. Ona göre, kadınlar her şeyden çok çabuk sıkılmaktadırlar. Bu sebeple de eşlerini/sevgililerini aldatmaya meyillidirler. Necip'in kadınlar hakkındaki bu fikrini Suat değiştirir. Aralarındaki dostluk bağı, Suat'la Necip'in birbirlerine yakınlaşmalarına vesile olur. Bu arada Süreyya'nın onlara çok aldırış etmeyerek kendini denize adaması, Suat'la Necip'in müzik sayesinde iletişimleri, Necip'in Suat'ı bir takıntı hâline getirmesi, Suat'ın Necip'e doğru yavaş yavaş gönlünün akması, duygusal gerilim için tasarlanmıştır ve aldatma eylemine doğru bir akışı başlatır. Bu akışta Suat kadar eşini ihmal eden, onu bir başka erkeğin ilgisine terk eden Süreyya da sorumludur. Buradan bakıldığında Süreyya'nın deniz aşkı Suat için âdeta bir kuma niteliği gösterir. Bunda balık avının eşinden daha fazla heyecan verici bir durum olması etkilidir. Çünkü balık avında oltaya takılan balıkların büyük mü yoksa küçük mü olduğu bilinmez⁵⁶⁹. Bu da heyecan yaratır.

Necip'te fetişist bir tavır vardır. O, Suat'ın gözleri, saçları, dudakları ve dişleri üzerinde uzun uzun durur⁵⁷⁰. Suat'ın, piyanonun yanında unuttuğu eldivenlerinden birisini alarak kendini ele verme tehlikesine dahi düşer. Necip'in hastalandıktan sonra eldivenin yastık altında bulunuşu, aşkını Suat'a ilan etmesine vesile olur. Necip'in teklifi Suat'tan ret cevabı alınca kaçarsa da Necip büyük hayal kırıklığıyla ayrıldığı yalıya, dayanılmaz bir istekle tekrar döner. Bu defaki dönüşünde Süreyya İstanbul'a gitmiştir. Suat'la Necip birbirlerine önce tereddütle yaklaşır. Kısa bir süre sonra bu duruma alışır. Necip, Suat'ın eskisinden daha süslü olduğunu görür. Süsün kendisi için olduğunu düşünerek ayrı bir mutluluk yaşar. Bir süre devam eden bu resital Süreyya'nın gelişiyiyle sona erer.

Süreyya yalıdan tekrar baba konağına dönmek ister. Onun konağa tekrar dönme isteği, Suat tarafından reddedilirse de Süreyya bu fikrinden vazgeçmez. Bu dönüş isteğinin Necip kendi yüzünden olduğu düşüncesindedir. Dönüş hem

⁵⁶⁹Pasini, *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*, 11-12.

⁵⁷⁰Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, 371.

Suat'ın hem de Necip'in birbirleri hakkındaki hayallerinin yıkılması anlamına gelir. Değişen mekânla başlayan mutluluk eski mekâna dönülmesiyle kaybolur. Suat'a karşı saplantısını bir türlü kaybetmeyen Necip, Suat'a birlikte kaçma teklifinde bulunursa da ikisi de bu önerinin imkânsızlığını anlayarak susarlar. Necip, Suat'tan asla umudunu yitirmez. Sakladığı eldivenin diğer tekini Suat'a göstererek ona ve hatırasına ne kadar bağlı olduğunu ispat eder. Suat da bu bağlılığa göğsünde taşıdığı diğer eldiven tekini göstererek cevap verir. Bu cevap Necip'i çığına çevirir ve Suat'ın ellerini kendi ellerinin arasına alıp defalarca öper. Bu, onların birbirlerine ilk ve son tensel dokunuşlarıdır. Romanın sonunda eldivenler ellerle birlikte yanıp kül olur.

Diğer taraftan roman kişilerinden Suat'ın görünüşü ve zıttı olarak tasarlanan Hacer, hoppa bir kadın olarak tanımlanmıştır. Kocasından nefret eden Hacer, evin dışında gördüğü yakışıklı erkeklere karşı duygularını gizlemeyerek onları, özellikle Suat'a, anlatır. Hacer, dışarıdaki yakışıklı erkeklere karşı açık açık duygularını söylese de eşini aldatma noktasına hiç düşmemiştir. Suat'la Necip'in duygusal gelgitleri esnasında Necip, sürekli Hacer'in takibinde olarak onun oyuncacı konumundadır. Necip, Behlül'ün biraz daha pasif şeklidir. Karşı konakta bulunan uşağı "uşak güzeli" olarak adlandıran Hacer'in pervasızlığı karşısında şaşırarak Suat'ın kocasına yaptığı şey bundan farklı değildir; hatta bunun bir basamak daha ileri noktasıdır. Çünkü Suat, Hacer'in kuvveden fiile geçirip gerçekleştiremediğine çok yaklaşmıştır. Yani eyleme sınırlı da olsa geçebilmiştir. Yalı, konağın baskısından uzak özerk bir bölgedir ve bu bölgede kocasının saflığını/meşgalesini de hesaba katarak sadakat ve ihtiras arasında bocalayıp durmaktadır. Böylece bireylerin kontrol altında tutulduğu bir ortamda bulunmaları, içlerinde yaşattıkları aldatma dürtüsünü frenleyen en önemli mânia olarak romanda imânen de olsa ifade edilmiş olur. Suat ve Hacer örneği bunu ispat eder.

Suat evli bir kadındır ve onu seven kocasına karşı sorumlulukları vardır. Necip'e duyduğu aşkın önünde en büyük engel bu sorumluluk duygusudur. Suat, yalıya taşındıktan ve Necip'le sık sık baş başa kaldıktan sonra Süreyya'ya karşı aşk duygusundan ziyade, annelik mesuliyetine benzer bir his duymaya başlamıştır. Böyle bir hissi dönüşüm geçiren Suat için yaşamın bir ruh yangınından farkı yoktur. Zaten hayatını da bir yangında Necip'le birlikte kaybeder. Burada yan-

gın/ateş aldatma günahının doruğa çıkmasını sembolize ettiği gibi, aşkın dahi doruğa⁵⁷¹ çıktığını sembolize eder. Her iki âşık ateşin temizleyici gücü ile kurtuluşa ererler veya içlerindeki cehennemde yanarak cezalarını çekerler. Evlilik-aşk; sadakat-ihiras romanda birbiriyle sürekli çatışan duygulardır. Yaşanan çatışmalarda görüntüsel/fizikî gerçek galip gelir ve ruhî gerçekler büyük bir yangında kül olup gider. Eserde tensel manada aldatma ve ihanet gerçekleşmemişse de⁵⁷² duygusal ihanet/aldatma en derin biçimiyle yaşanmıştır.

Mehmet Rauf'un *Menekşe* (1331/1915) romanında aldatma işlenir. Romancı Hüseyin Bülent Bey *Güzide* adlı romanını yazdıktan sonra şöhreti edebiyat dünyasında yayılır. Hüseyin Bülent bir aşk adamı olarak kadınlara karşı büyük bir zaaf içindedir. Ama kendini sokak âşığı olarak değil, nezih mekânların âşığı olarak kabul eder. Meşhur bir yazar olarak birkaç kadınla ilişkisi vardır. Otuz sekiz yaşına gelmesine rağmen ona meftun birçok hanım vardır. O, bu hanımların birçoğunu kendine uygun bulmadığı ve pespaye bulduğu için reddeder. Ancak içindeki aşk duygusu doksan yaşına gelse de sönmeyecektir. Hüseyin Bülent aradığı aşkı bulana kadar gördüğü her güzel kıza sevgiyle veya şehvetle bakacağını söyler.

Eşinden başka kadınlara ilgi duyan Hüseyin Bülent, anlatıcının yaklaşımına göre hovardalık yapan diğer kişilerden farklıdır. Bütün ihanetlerine ve sadakatsizliklerine rağmen eşine karşı çok saygılıdır ve onun üzülmesini istemez. Karısına karşı aşırı derecede güven duygusuna sahiptir. Hüseyin Bülent'in karısı hayatını kocasına adanmış, onun iltifatına nail olabilmek için saçını süpürge eden saygıdeğer bir kadındır. Bu sebeple Hüseyin Bülent karısını bir sevgili olarak değil, anne, baba ve bazen de kardeşi gibi sevmektedir. Dolayısıyla karısına karşı aşk hissetmediği için onu aldatmakta mahzur görmez. Hüseyin Bülent hayat arkadaşıyla ruh arkadaşını ayırır. Sevdiği kadınla saygı duyduğu kadın birbirinden farklıdır. Karısının, onun durumuna karşı tepkisi ise başkalarının dilindedir. Eve onu ziyarete gelen ve onun kitabını okuyan dostlarının Hüseyin Bülent'in kadın ve aşktan başka konuda yazmasını tavsiye ettiklerini kocasına bildirir. Eşi böylece

⁵⁷¹Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1939-1922)*, 375.

⁵⁷²Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1939-1922)*, 373-374.

direkt söyleyemediği eleştirilerini başkaları vasıtasıyla dile getirmiş olur. Bu noktada eşinin pasif bir direniş tarzı geliştirdiği söylenebilir.

Safvet Nezihî'nin *Zavallı Necdet* (1316/1899) romanında evli bir kadının kocasını aldatışı ele alınır. Necdet Feridun Bâb-ı Âli kaleminde çalışan hovarda bir gençtir. Arkadaşlarına kadınların kendisine hayran oluşu ile ilgili birtakım uydurma hikâyeler anlatmaktadır. Necdet bir gün uzun bir yolculuğa çıkarken romanın anlatıcısına aşk hikâyesine anlattığı mektuplar bırakır. Roman bundan sonra hatıra-mektup şeklinde anlatılır. Necdet kız kardeşinin evine taşınınca komşu kızı Meliha'ya âşık olur. Meliha'nın ağabeyi ile Necdet'in kız kardeşi evlenir. Meliha ise Necdet'in sınıf arkadaşı İbrahim Şemsi ile evlenir. Bu evlilik nedeniyle Necdet büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Kız kardeşinin kocası nedeniyle Meliha ile de görüşmek zorunda kalır. Musikiye, şiire ve her türlü güzel şeye ilgisi olan şair ruhlu Necdet'e mukabil sevdiği kadının kocası İbrahim Şemsi asker ruhludur ve kadınlardan anlamaz. Kocasından duygusal olarak tatmin edilmeyen Meliha, kocasının tam zıttı bir karaktere sahip olan Necdet'e doğru duygusal bir kayış yaşamaya başlar.

Necdet hastalandığı zaman Meliha onun uyuduğunu sanarak onu alnından öper. Bu öpücükten sonra Necdet içten içe ihanet krizleri geçirir. Meliha, Necdet'e aşkını itiraf eder. Bu noktada Meliha, Necdet'i kendine oyuncak etmek hevesindedir. Necdet bu duruma müsaade etmeyeceğini ifade eder. Kocasından nefret eden Meliha ondan olacak çocuğunu düşürür. Sevmediği adamın parçasını içinde taşımak istemez. Bunu sadece Necdet'e açıklar. Kocasının Beyrut'ta kalması nedeniyle ihanetini açığa vurmak için fırsat bulan Meliha, içkiyle tesirsiz kalan Necdet'le sevişir. İşlediği zina günahıyla büyük bir pişmanlık duyan Necdet, eve dönen İbrahim Şemsi'yi utançla karşılar. Meliha, Necdet'e başbaşa kaldıkları bir günde onun çocuğunu taşıdığını söyler. Çocuğunu taşıdığı için kocasından boşanıp Necdet'le evlenme arzusundadır. Ancak Necdet böyle bir teklifi kabul edemeyerek intihar eder.

Romanda Meliha'nın, kocasını, onun sınıf arkadaşı ve kayını Necdet'le sevişerek aldattığı görülür. Meliha'nın kocasını aldatma sebebi olarak ona karşı sevgisiz olması gösterilir. İbrahim Şemsi'nin bir asker olarak duygusal ilişkilere meyilli olmaması bu kayışın ana nedenidir. Onun tam zıttı bir karakterde olan

Necdet, bu yönüyle Meliha'nın arzuladığı adamdır. Necdet romanda çapkın bir tip olarak çizilmesine rağmen aldatma/zina sebebiyle büyük pişmanlık içindedir. Çünkü o "Zavallı Necdet"tir. Meliha ise yaptığı ihanetten dolayı pişmanlık hissi yaşamaz. İbrahim Şemsi aldatıldığını bilmediği için bu duruma tepki vermez.

Safvet Nezihi'nin *Teehhül Âleminde* (1317/1900) romanında Bovary sendromu yaşayan bir kadının yaşlı kocasını aldatma teşebbüsleri anlatılır. Roman kahramanlarından biri olan Nigâr Fıtnat Hanımefendi kendinden çok büyük bir adam olan Sıdkullah Fahima Efendi ile evlenip iki çocuk dünyaya getirdikten sonra can sıkıntısına düşmüştür. Bu sıkıntı eşinin ona yetersiz gelmesinden kaynaklanır. Çocuğu olduktan sonra Nigâr Fıtnat Hanımefendi'de alafrangalığa ve süse meftunluk başlar. Artık hayatını alafranga saate göre ayarlar. Sonra onda histerik bir durum oluşur. Can sıkıntısı ile başlayan sinir krizleri, Nigâr Fıtnat Hanımefendi'nin Bovary etkisine tutulduğunun göstergesidir. *Aşk-ı Memnu* romanında Bihter gibi kendinden yaşça büyük bir adamla evlenip mutlu olacağını düşünürken bir şeylerin eksik olduğunu anlar. O da kendi yaşına uygun bir kocadır. Genç yaşta bittiğini, güzelliğinin berheva olduğunu sürekli düşünür. Buna sebep olarak da kızlarını ve kocasını gösterir. Zengin bir konağa hanım olmak onun için ilk etapta çok büyük bir mutluluk sebebiyken çocuk sahibi olduktan sonra kendinden yaklaşık yirmi yaş büyük kocasının aşk ateşini kaybetmesi de onun bu dönüşümünde etkili olur. Kocasının ona yaklaşıp ne olduğunu sorması bile moralini bozmaya yetmektedir. Nitekim Bovary etkisinin en bariz özelliği kocadan nefrettir.

Manisa'dan Fahima Efendi'nin kardeşinin oğlu Mesut Kâmi adlı on beş yaşında gayet güzel bir genç bu aile ile yaşamak için gelince Nigâr Fıtnat Hanımefendi onu hayal ettiği koca olarak görür. Mesut Kâmi'ye duygusal yakınlık kurmanın yanında cinsel olarak da meyletmeye başlayan Nigâr Fıtnat Hanımefendi ona açık açık ihtiyaçları olduğunu ifade ederse de namuslu bir genç olan Mesut Kâmi onun isteklerine ram olmaz. Mesut Kâmi *Aşk-ı Memnu* romanındaki Behlül gibi kocanın kardeşinin oğludur. Ancak o, Behlül'ün aksine namuslu bir gençtir. Nigâr Fıtnat Hanımefendi mahrem bir alan olan yatak odasına Mesut Kâmi'nin büyük bir resmini asarak ona niyetini gösterir ve dolaylı yoldan Mesut Kâmi'ye cinsel çağrışımlı bir mesaj verir. Ama o bu mesajları almamakta daha doğrusu anlamamakta ısrar eder. Ardından mektup yazar. Ne yaparsa yapsın onu koynuna

sokamaz. Bu arada evde dönen dolaplardan pasif bir koca olan Fahima Efendi'nin haberi bile yoktur.

Mesut Kâmi, Nigâr Fıtnat'ın kızı Sâniha ile evlenmek isteyince Nigâr Fıtnat çıldırır. Böyle bir evliliğin asla yapılamayacağını söyler. Bu noktada onun Firdevs Hanım'a benzediği görülür. Nigâr Fıtnat genç bir kız olarak Bihter'e benzerken kızlarına görücü çıktığı zaman onlarla rekabete girişen Firdevs Hanım'a benzer. O, bu iki kadının bir araya gelmiş hâli gibidir. Sâniha ile Mesut'un evliliğini reddetmekteki amacı Mesut'tan intikam almak olduğu kadar onu bir gün elde edebileceğini de düşündürmektedir. Kendi hevesi için kızını mutsuz etmekten çekinmez ve evlilik gerçekleşmez.

Nigâr Fıtnat Hanımefendi gittikçe öldürücü kadın olmaya başlar. Mesut Kâmi'den intikam alabilmek için Paris'ten dönen ve tam bir alafranga şık olan Hürrem Şâdi'ye kendi kızı ile evlenmesini teklif eder. Büyük kızı Sâniha bu teklifi reddeder. Bu sefer küçük kızı Vedia'ya onunla evlenmesi teklifini yapar ve bunu kabul ettirir. Evlendikten sonra iç güveyisi olan Hürrem Şâdi karısından ziyade Sâniha'ya ilgi gösterir. Vedia durumu farkedince onu takip eder. Çünkü kocasının, ablası Sâniha ile zina yaptığı kanısındadır. Onu suçüstü yakalayacağını düşünerek olayı önce annesine haber vermek ister. Annesinin yatak odasının kapısını açınca Hürrem'le onu sevişirken görür ve bayılıp yere düşer. Hürrem'le kayınavalidesi hiçbir şey olmamış gibi davranırlar. Vedia olayı sadece ablasına anlatır. Bu esnada gürültüyü duyan Fahima Efendi olayı öğrenince orada ölür. Cenaze merasiminde daha fazla dayanamayan Vedia, ablasına ninelerinin yanına gitmek istediğini söyler.

Kırk yaşından fazla bir adam olan Fahime Efendi ile on yedi yaşında bir besleme olan Nigâr Hanım Efendi evlenir. Evliliğin nedeni Fahime Efendi'nin zenginliği, Nigâr'ın güzelliğidir. Çocuk sahibi olduktan sonra Bovary etkisine giren ve kocasını kendine denk görmeyen Nigâr onu önce yeğeni Mesut Kâmi ile aldatmaya kalkar. Mesut Kâmi onun bütün cinsel içerikli sataşma ve saldırılarına dirayetle karşılık verir. Mesut'tan istediğini alamayan histerik kadın bu kez kızının kocası, ahlaki değer yoksunu, kutsal mahrumu bir şık olan damadı Hürrem Şâdi'yle sevişerek hem kızını hem de kocasını aldatır. Aldatılan koca ölürken kız evi terk eder. Romanın ana fikri birbirine denk olmayan kişilerin evliliğinin yol

açtığı sorunlardır. Aldatma/zina birbiriyle denk olmayan bireylerin evlenmesi nedeniyle gerçekleştiği kadar ahlaki çöküntüye uğrayan ve cinsel dürtülerine hükmedemeyen bu yozlaşmış tiplerin hayata ve aileye bakışıyla da ilgilidir. Mutsuz ailenin karşısında Mesut Kâmi ve Sâniha mutlu bir aile yuvası tesis ederler.

Safvet Nezihi'nin *Kadın Kalbi* (1319/1902) romanında aşkı için fedakârlık yapan bir kadının yüceltildiği görülür. Birlikte büyüyen Cavidan'la Ahmet Baha mürebbiyenin sebep olduğu bir kıskançlık vakası nedeniyle birbirinden ayrılır. Ayrıldıktan sonra her ikisi de başkasıyla evlenir. Yıllar sonra Ahmet Baha eski nişanlısı Cavidan'ı bir mesire yerinde tekrar görür ve eski aşkı depresir. Karısını ihmal etmeye başlar. Cavidan'ın kocasından boşanması üzerine onunla tekrar kavuşmak için o da karısını boşar. Ama Cavidan frengi hastalığına yakalanmıştır ve bu yüzden Ahmet Baha'yı reddeder. Cavidan aşkını kalbine gömerek onun tekrar karısına dönmesini sağlar ve ölür. Ahmet Baha'nın babası Refik Bey karısını aldatmış, elinde avucunda ne kadar para varsa metresine yedirmiştir. Bunu öğrenen Sadberk Hanım üzüntüden hastalanmış ve ölmüştür. Romanda Ahmet Baha'nın duygusal ihaneti, babasının cinsel ihaneti ve alafranga şıkların hayata bakışı irdelenmiştir.

Romanda Ahmet Baha'nın babası Rıfkı Bey'in sebep olduğu bir aldatma vakası vardır. Sefih bir yaşama sahip olan Rıfkı Bey karısının ölmesi neticesinde evlendiği Peyker'le mutlu olup düzelmiştir. Bu tür mutluluk getiren bir evlilik dönem romanlarında pek görülmez. Rıfkı Bey'in karısı Sadberk Hanım eşinin kendi üzerine ortak getireceği düşüncesiyle vefat etmiştir. Romanda hovardalık yapan eşine tepki vermeyen Sadberk Hanım'ın üzerine ortak gelmesine aşırı tepki verdiği görülür. Fatma Aliye'nin *Muhadarat* romanında Fazıla da böyle bir sebepten dolayı evden kaçmıştır. Ahmet Baha eşini cinsellik noktasında değil, duygusal noktada aldatmıştır. Alafranga bir tip olan İzmirli Ağniyazade Vefik Bey evli bir hovarda olarak tanıtılmıştır. O, *Teehhül Âleminde*'ki Hürrem Şâdi tipinin mikro düzeyde bir örneğidir. Romanda onun hovardalıkları fazla tasvir edilmemiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mutallaka* (1314/1898) romanı boşanmış bir çiftin birbiriyle mektuplaşmalarından oluşur. Âkile Hanım eski kocası Mâil'e yazdığı mektupta annesinin ona söylediği sözleri anar. Kaynana eve geç kalan kocasına kızan gelinine erkeğin istediği zaman eve gelme hakkı olduğunu, isterse

karısını aldatabileceğini tarizkâr ifadelerle söyler. Bu noktada geleneksel hayat algısına sahip, hırçın ve cadaloz bir kadın olan kaynana karı kocanın ayrılmasına sebep olur. Klasik kaynana profilini takınarak gelininden intikam alır. Çünkü o, eski anlı şanlı günlerini özlemektedir. Romanda aldatma sadece meselesi bu kadar geçer. Bireylerin birbirini aldattığına dair eserde ifade yoktur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* (1315/1899) romanında evli erkeklerin eşlerine sadakatsizliği vardır. Sadri Bey esasen fakir bir aileye mensuptur. Bekârlığından beri Dehri Efendi konağına devam etmektedir. O, terbiyeli, yumuşak huylu ve mütevazı bir karaktere sahip olması sebebiyle Dehri Efendi'nin sevgisini kazanmıştır. Onun amacı Dehri Efendi'nin konağına "kapılanmak"tır⁵⁷³. Ayrıca Dehri Efendi okuduğu Fransızca kitaplar hakkında Sadri Bey'le tek taraflı sohbetler yapmaktadır. Sadri Bey bu sohbetlerden bir şey anlamasa da müstakbel kayınpederini saygıyla dinlemektedir. Bu sebeple Dehri Efendi kızı Melahat için eş olarak onu uygun görmüştür. Dehri Efendi'nin kızı ve Sadri'nin eşi Melahat ise uzun boylu, çekik gözlü ve çirkin bir kızdır. İsmiyle zıt bir karakter olduğunu belirten anlatıcı onu canlı bir felaket olarak tanımlar. Ancak Melahat kendi güzelliğinden son derece emindir. Kocasının onun üzerine gül koklamayacağına kesin olarak inanan bön bir tiptir⁵⁷⁴ ve onda şizofrenik birtakım belirtiler vardır⁵⁷⁵. Sadri Bey, karısının kendisine aşırı güvendiğini bildiği için olur olmaz yerlerde Anjel'le konuşup görüşmeyerek karısından ve çevredekilerden gelebilecek ithamların önünü almış olur. Böylece mevcut güvenini daha da sağlamlaştırır. Evin bütün erkeklerini menun eden Anjel, Sadri Bey'i de memnun eder. Aldatılan bön eşin ise dünyadan haberi yoktur. Kendine aşırı derecede güvendiği için kocasının onu aldatacağına ihtimal vermemektedir.

Paris'ten gelen namuslu bir mürebbiye olarak düşünülen Anjel evin içine şehvet kokuları yayarak tüm erkekleri koynuna almış, evin klasik düzenini allak bullak etmiştir veya yozlaşmaya yüz tutan ailenin içinde barınabilmesi kolay olmuştur. Roman Anjel'in etrafında gelişen olaylar şeklinde tasarlanmıştır. Onun konağa gelişi geleneksel yapının bozulmasına neden olmuştur. Bu yapının en ba-

⁵⁷³Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 70.

⁵⁷⁴Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 76.

⁵⁷⁵Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 77.

şat kişisi Kâhya Eda'dır. Çünkü o geleneksel olsa da dindardır ve kültürel geleneğe de sonuna kadar bağlı biridir. Onun evden kovulması geleneğin yıkılması anlamına gelmektedir. Bu kovulma hadisesi vesilesi ile Anjel'in konağa gelişinin neden olduğu felâket anlatılmış olur. Batılılaşma meraklısı otoriter ve basit⁵⁷⁶ ruh hâline sahip olan Dehri Efendi, Batılı düşkün bir kadın olan Anjel'in kolları arasına düşerek çok da belirgin olmayan ve zaten okuduğu Fransızca eserlerle sallantıda olan geleneksel kimliğini kaybetmiştir. Diğer kahramanlar da aynı durumu yaşamıştır. Böylece yazar tarafından, bireyden devlete kadar yanlış Batılılaşmanın yıkım getirdiği göz önüne serilmiş olur. Eserde mürebbiye sıfatıyla konağa giren Anjel'in evli olan Sadri Bey ve Dehri Efendi'yle ilişkiye girdiği görülmektedir. Sadri Bey'in eşi Melahat Hanım'ın saf olması ve kendinin çok güzel olduğuna inanması sebebiyle Sadri Bey'in bu ilişkiyi yaşaması kolaylaşmıştır. Dehri Efendi'nin odalık karısı ise Eda Kalfa'nın uyarılarını hiç dikkate dahi almamıştır. Melahat Hanım'ın ve Dehri Efendi'nin karısının kendilerinin aldatılmalarına karşı tepkileri ve olayı değerlendirmesi romanda dile getirilmemiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Bir Muâdele-i Sevda* (1315/1899) romanı bir aldatma oyununu anlatır. Naki Bey zengin bir ailenin şımarık büyütülmüş çocuğudur. Eğitimine bir nebze önem verilmiştir, şiire düşkündür ve cinsel hazlar peşinde vaktini geçirmekten zevk almaktadır. Sefahate aşırı düşkün oluşu sebebiyle ailesi onu içine düştüğü sefih hayattan kurtarmak için iki kez evlendirirse de o, her ikisinden de boşanır. İlk iki karısının, onu macera ve seks âlemlerinden alıkoyamadıklarını ve hayatına ekstra renk katamadıklarını da romancıya anlatır. Bu noktada evlendiği kadınların hayata karşı pasif duruşları, bilgisiz oluşları ve kocalarını eve bağlayamayışları dile getirilerek böyle kadınların Naki Bey için eğlenilip atılan birer oyuncak olduğu belirtilir.

Naki Bey son karısı Bedia'ya gerdek odasında yaptığı iltifatlara karşı onda klasik kadın refleksi göremediği için hayrette kalır. Çünkü iki eski karısı kukla gibi onun karşısında edilgen kalmış, onun şairane sözlerine inanarak aldanmıştır. Zeki bir kadın olan Bedia⁵⁷⁷, kendisinin diğer karıları gibi basit bir oyuncak değil,

⁵⁷⁶Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 67.

⁵⁷⁷Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 87.

demir bir oyuncak olduğunu mağrur bir şekilde ifade ederek bu demir oyuncuğı düşürürse bir tarafına zarar verebileceğini belirtir. Sözlerine devamla Naki Bey'i sevmediğini, onunla babasının zoruyla evlendiğini de ekler ve gerdek odasından gözyaşları içinde çıkararak ailesinin yanına döner. Naki Bey de inat edip karısını boşamaz. “Zor olan kıymetli olandır” hükmünce her geçen gün onda Bedia'ya karşı saplantı oluşur. Karısıyla dokuz ay sonra buluştuklarında boşanmama şartıyla Bedia eve dönmeye razı olur.

Vaktini roman okumakla geçiren Bedia, kocasına, yazarların romanlarla insanları nasıl aldattığından bahseder. Ahlsız yazarların para kazanmak için her yalanı gerçekmiş gibi anlattıklarını, cemiyette olmayan herzeler uydurduklarını, zaten doğruyu yazdıkları takdirde kimsenin onları okumayacağını da ifade eder. Bedia, eleştirdiği romanlardaki romantik aşkların çok saçma olduğunu, erkeklere güvenilemeyeceğini, birbirini aldatmayan karı kocanın mümkün olmadığını alaycı bir şekilde anlatır. Bedia'nın masalımsı aşk romanlarıyla alayı birkaç satır daha devam eder. Bir süre sonra karısının asabiyet hastalığından kurtulması için odalarının ayrılması gerektiği doktorlar tarafından ona söylendiğinde Naki Bey ister istemez buna razı olur. Bunun karısının bir oyunu olduğunu daha sonra öğrenecektir. Hüseyin Rahmi Gürpınar *Nimetsinas* romanında da hastalık bahanesiyle kumaya razı olan bir kadını anlatmıştır. Burada da hastalık nedeniyle odaların ayrılması vardır. Naki Bey eşinin okuduğu Fransızca üç romanı ve özetlerini verir. Bu eserler kocasından sıkıldığı için aldatan Gustave Flaubert'in *Madam Bovary*'si, diğeri Guy de Maupassant'ın *Piyer ile Jan* hikâyesidir. Hikâyede Madam Roland başka bir adamdan olan çocuğunu kocası Mösyö Roland'a kendi çocuğu diye yutturmuştur. Buradaki olayla Bedia'nın hamile olmasına ve çocuğun sevgilisi Fatin Bey'e ait olmasına işaret edilir. Üçüncü roman kocasını birçok erkekle aldatan Madam Suv'un anlatıldığı Pol Borje'nin *Creulle Enigme* yani “*Muamma-yı Müellim*” (Elem Verici Gizem) adlı romanıdır. Bu romanlardaki aldatma olaylarını Naki Bey ile Bedia karşılıklı tartışırlar. Bedia erkeklerin vefasızlığını çoğu zaman kocasını azarlayarak savunur. Böyle bir itham karşısında kalan kocası ise suçluluk duygusuna kapılarak kendi cinsinden dolayı ondan özür diler. Buradaki sahne Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Sevda Peşinde* romanının kahramanı Seza Hanım'ın erkeklerin çok eşlilik haklarını eleştirisine benzer. Naki Bey yukarıda ismi

geçen yabancı romanların karısının onu aldattığına bir işaret olduğunu daha sonra anladığını da belirtir. Naki Bey bu romanlardan *Madam Bovary* romanıyla kendi hayatı arasında yakın bir ilişki kurar. *Madam Bovary* romanının özetini verirken kendisinin de Mösyo Bovary gibi karısının âşığına tepki veremeyeceğini ifade eder. Zaten onların yaşadığı hikâye kurgusal olarak bahsi geçen bu romanlara benzemektedir. Hüseyin Rahmi gerçeklik atmosferi oluşturmak için Naki Bey'in dilinden hikâyeyi anlatmıştır. Daha sonra eşinin başka bir adamla seviştiği haberini bir ihbar mektubu ile alan Naki Bey yıkılır. Karısını boşar. Boşandıktan sonra Bedia'nın sevgilisi Fatin Bey'le evlendiğini öğrenir. Fatin Bey de eşini Bedia ile aldatır. Aldatma olayları sonuçlar üzerinden ele alınır.

Romanda eşlerini aldatan bireylerin psikolojik durumu anlatılmıştır. Şımarık yetiştirilen bir zengin çocuğu olan Naki Bey ailesinin zoruyla iki kez evlendirilmiş, ikisinde de eşlerinden sıkılıp onları boşamıştır. Üçüncü evliliğinde okumuş bir kız olan Bedia ile karşılaşmıştır. Evlendiği kızları sudan sebeplerle boşadığı için Naki Bey, zeki ve başka bir adama âşık olan Bedia tarafından cezalandırılmıştır. Bedia çocukluk aşkı Fatin'e kavuşabilmek için aile zoruyla evlendirildiği Naki Bey'in gerdek odasından kurguladığı bir olayla ondan kurtulmuştur. Ancak Naki Bey onu boşamayınca kadının bu oyunu bir süre işe yaramamıştır. Bunun üzerine Bedia ikinci perdeye geçmiştir. Bu sefer kocasına yaklaştığı, onunla iyi geçinmeye çalışmıştır. Ardından sıkıntı yaşayan biri hâline girerek yeni bir oyun daha tezgâhlamıştır. Her şey ortaya çıktıktan sonra görünürde utandığı için kocasının kendisini boşamasını istemiş, buna nail olduktan kısa bir süre sonra eski sevgilisiyle evlenmiştir. Yazar roman içinde sürekli oyunlardan bahsederek buna "Muâdele-i Sevda" oyunu adını verir. Bedia'nın sevgilisi ve evli Fatin Bey duygulu bir tiptir. Sevgilisi Bedia'ya ait olan mektupları ağlayarak okuyan Fatin Bey de eşine sadakatsizlik içindedir. Duygusal bir tip olmasına rağmen eşi Nazire Hanım'ı aldatmaktan çekinmeyen vefasız kocalardan biridir⁵⁷⁸. Onun hayatı romanda çok teferruatlı olarak anlatılmamıştır. Ailesinin zoruyla evlenen kızın işlediği zina günahının nedeni Naki Bey ile yaptığı zoraki evlilik olarak gösterilir. *Bir Muâde-*

⁵⁷⁸Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 88-89.

le-i Sevda Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bu konuyu işlediği ilk romanıdır⁵⁷⁹. Romanında zina eden kadın cezalandırılmaz. Kızların rızası alınmadan evlendirilişi ve boşanmanın erkeğin tekelinde oluşu eleştirilir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Metres* (1316/1899) romanında kocasını aldatma teşebbüsüne giren Saffet Hanım'ın komik durumları anlatılır. Kocasından bir metresle aldatılan Saffet Hanım zengin bir ailenin kızı olmasına mukabil tam anlamıyla klasik bir alaturkadır. Aklından asla parasıyla kendisine özel bir yaşam kurma fikri geçmemektedir. Şişman bir kadın olan Saffet Hanım kocasının metres tutmasından sonra kısa süreli bir yaşam değiştirme şoku yaşar. Kılık kıyafet noktasında arzuladığı gibi olamadığı için bu hevesi çabuk söner. Ancak metresi sebebiyle kocasına diş bilemeye devam eder. Bir kadın olarak kendisine eşya muamelesi yapılması zoruna gitmektedir. Sevilmiyorsa bunun kanuni bir yolu olarak boşanma hakkı vardır. Ancak bütün meşru yollara karşı kör olan Hami bu yola da lakayt durmaktadır. Reyhan ile Müştak'ın, Hami'den intikam almak için kurduğu oyunda Saffet Hanım'a ulaşma, onu kendine âşık etme işi Müştak'a düşmüştür. Bunun için o, Meryem Dudu vesilesiyle Saffet Hanım'a aşk mektupları göndermiştir. Gönderilen mektubu okuma yazma bilmediği için yazıcılardan birine okutan Meryem Dudu, Saffet Hanım'a durumu açınca o, başta böyle bir aşk talebine çok büyük bir tepki verirse de sevilme ve beğenilmek ihtiyacından bu teklife zamanla ısınmaya dahi başlamıştır. Aşk mektuplarından sonra aynanın karşısına geçip kendini muayene dahi etmiştir. Ancak karşı teşebbüse geçecek ne cesareti ne de namussuzluğu vardır.

Kocasını Hami'nin metresine yedirmek arzusuyla annesinden para almak için eve geldiği bir gün, Saffet Hanım ondan ilgi bekler. Ancak ondan herhangi bir söz duyamaz. Aldatılma hıyanetiyle çalkalanan beyni karmakarışıkken kocasının ona basit bir iltifatı bile çok görmesi nedeniyle Müştak'ın aşk mektubu ona daha cazip görünmeye başlar. Kocasına karşı hamle yapmak için düşüncelere dalar. Bu düşüncelere göre, Hami karısının kendini aldattığını gazetelerden okuyacaktır. Bütün tahrik unsurlarının bir anda hücumuna geçmesi karşısında Müştak Bey'e kendisi yazamadığı için mektup yazdırmak amacıyla yazıcılara gider. Mek-

⁵⁷⁹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 80.

tup yazdırma esnasında kadınların ona sataşmaları komik bir tarzda anlatılır. Bu pasajlar sokaktaki kadının aldatılma meselesine bakışını vermesi açısından önemlidir. Burada yaşanan mektup yazdırma sahnesi tam bir komedidir ve Saffet Hanım rezil olduğunu düşünerek eve geri gelir ve eşini aldatma fikrinden vazgeçer. Mahalleli kadınlardan duyduğu sözler Saffet Hanım'ın sinirlerini germiş ve arabada bayılmasına sebep olmuştur. Böyle bir yolun kendisi için uygun olmadığını düşünen Saffet Hanım eşini aldatma düşüncesine kapıldığı için bundan tövbe etmiş ve bir daha böyle bir işe girmemeye ahdetmiştir⁵⁸⁰.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Nimetsinas* (1319/1902) adlı romanında erkeklerin eşlerine sadık kalamayacağını, fırsatını bulduklarında karılarını aldatabileceğini vurgulamış, kadınlar için iffetin ne kadar önemli olduğunu anlatmıştır. Yazar aynı konuyu *İffet* (1314/1898) romanında da işlemiştir⁵⁸¹. Güzel bir hizmetçi kız ile evin beyi arasında vuku bulan olaylarda iffetini koruyan hizmetçi kız erkeğin aklının başına gelmesine ve tövbe etmesine vesile olmuştur. Roman kahramanı Nihat Bey bir dairede düşük bir ücretle çalışmaktadır. Eşine büyük bir sevgisi, kaynanasına, sığındığı konak münasebetiyle, sonsuz bir saygısı vardır. Ancak hovarda tabiatlıdır ve içinde bulunduğu durumu idare etmesini bilen bir tiptir⁵⁸². Okuma meraklısı olduğu için yazı yazmayı, özellikle roman yazmayı çok istemektedir. Ancak bir türlü kafasında tasarladığı şeyleri yazıya dökmemektedir. Çoğu kez yazdıklarını yırtıp atmaktadır. Asıl romanını ise Neriman'a karşı hissetmeye başladığı duygular sonucu yazacaktır.

Talat Hanım kocasına aşırı derecede güvenmekte ve ona karşı yersiz kıskançlıklardan daima uzak durmaktadır. Kocasına bitmeyen bir aşkla ve güvenle bağlıdır. Densiz değildir ve zaman zaman kocasına arkadaşlarıyla buluşup eğlenmesi için izin dahi vermektedir. Bu sebeple çok etkileyici bir kız olmasına rağmen hizmetçisi Neriman'ı kocasına takdim etmekten çekinmemiştir. Kılavuz Hasna Hanım tecrübeli bir kadın olarak erkeklere güvenilemeyeceği kanaatindedir ve bu sebeple Neriman'la Nihat Bey'in tanıştırmalarını hoş görmez. Onun kanaati ro-

⁵⁸⁰Hüseyin Rahmi Gürpınar, kocasının ihanetine sabreden Saffet tipine benzer bir kadını *Metres* 'ten on bir yıl önce yazdığı *Sadakat* adlı hikâyesinde de işlemiştir. (Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 102).

⁵⁸¹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 124.

⁵⁸²Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 131.

manın ilerleyen sayfalarında doğrulanır. Talat Hanım Hasna Hanım'ın düşüncelerini kocasına açar. Nihat Bey şaka olarak da olsa erkeklere güvenilemeyeceğini itiraf eder. Bu noktada anlatıcı araya girerek hiçbir erkeğin ömür boyu bir kadınla yetinemeyeceğini söyler. Erkeklerin tek eşlilikle yetinemeyeceğini iddia eden anlatıcı, evli erkekleri iki gruba ayırır. Bunlardan birincisi eşini, yuvasını kutsal sayarak karısına karşı kendini daima saygıya borçlu bilenlerdir. Bu tipler ara sıra çapkınlık yaparlarsa da bu işi gizli gizli yaparlar ve bunu büyük bir suç sayarlar. Yaptıklarını ailelerinden saklarlar. Böyle kocalardan aileye çok fazla kötülük gelmez. Bu tarz erkekler, dışarıya yani başka kadınlara düşkünlük çağı geçince dururlar. İkinci tür kocalar ise ailenin kutsiyetini, önemini kavrayamayıp mutluluğu, istenen yosmanın arkasında koşturmaktan ibaret sananlardır. Bunlar hovardalıklarını gizli kapaklı yapmazlar. Bu gibi adamlardan hiçbir kadına hayır gelmez. Anlatıcı, her ne şekilde olursa olsun erkeğin gözünün dışarıda olabileceğini düşünmektedir.

Eşine sonsuz derecede güvenen Talat Hanım, samimi, hassas⁵⁸³, pasif ve dağınık bir kadındır. Bu arada ikinci çocuğuna da hamiledir. Hamile olması ve dağınıklığı Nihat Bey'in ilgisinin Neriman'a kaymasına vesile olur. Nihat Bey'in Neriman'a karşı ilgisinden dolayı iradesiz tavırlar sergilediği görülür⁵⁸⁴. Bütün bu teşebbüslerinde Talat Hanım'da herhangi bir şüphe uyanmaz. Nihat Bey'de başta güzeli yanında tutma isteği olarak beliren duygu, gün geçtikçe aşka doğru evrilir. Nihat Bey, duygusal değişimin getirdiği bir hırçınlıkla bir gece çok sarhoş bir vaziyette eve gelir. Neriman içeride hanımı olduğunu düşünerek odaya girer ve Nihat Bey'e yakalanır. Nihat Bey, Neriman'dan bir bardak su ister ve ona tacizde bulunur. Neriman durumu hanımına açıklamaz. Onun Neriman'a yalvarmalarını duyan Talat Hanım sinir krizi geçirirse de kocasından ayrılmaz. Basiretli ve akıllı bir kız olan⁵⁸⁵ Neriman bu olaydan sonra başka bir eve hizmetçi olarak gider. Su isteme bahanesiyle cinsel diyalogun kapısının aralanması Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında da mevcuttur.

⁵⁸³Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 131.

⁵⁸⁴Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 132.

⁵⁸⁵Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 129.

Romana adını veren nimetşinas ifadesi, nimetin kadrini bilen anlamındadır. *Zehra* romanında Sırrıcemal hanımına karşı başta Neriman'ın sadakatine benzer bir duygu içindeyken daha sonra değişmişti. Neriman iffetine saldıran Nihat Bey'e bir ahlak dersi vererek ortadan çekilir. Talat Hanım kocasının sözleri karşısında sinir krizleri geçirse de eşini sevdiği için ona katlanır. Hatta romanın ilerleyen bölümlerinde hastalık numarası yapan kocası için Neriman'ı kendi üstüne kuma olarak dahi ister. Neriman asilce bu teklifi reddedince Nihat Bey eski hâline döner ve muvazeneli bir aile reisi olur.⁵⁸⁶

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şıpsevdi* (1327/1911) romanında alafrangalaşmaya/Frenkleşmeye/Batılılaşmaya iman eden Meftun Bey'in şahsında geleneksel yaşam tarzına sahip bir ailenin ahlaken çöküşü anlatılmaktadır. Pehlevizâde Meftun Bey küçük yaşta babasını kaybetmiş, ailenin bakımını Meftun'un amcası üstüne almıştır. Alafranga düşkünü olan amca, yeğenin Paris'te okuyarak alafranga/çağdaş biri olmasını istemiştir. Meftun Bey Paris'te eğitim hariç sefahat hayatının en ince ayrıntılarını öğrenmişken amcasının ölümü sonucu İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. O, İstanbul'a tam anlamıyla alafranga bir budala olarak döner⁵⁸⁷. Paris'ten aldığı görgüyü/görgüsüzlüğü kız kardeşine de aşılayarak onun da kendisi gibi yozlaşmış bir tarzda yetişmesine vesile olur. Bu yozlaşmış tiplerin budalalıklarının en ilginç örneği Meftun'un kız kardeşi Lebibe'nin, Coquin adlı köpekle Fransızca konuşmasıdır⁵⁸⁸.

Paris yaşantısı Meftun Bey'de cinsel hürriyet başta olmak üzere bir iptila yarattığı için idaresini aldığı evin tüm teşrifatı ve personeliyle alafranga olmasına özen göstermiş, evde düzenlediği alafrangalık dersleriyle aile bireylerini eğitmeye başlamıştır. Her ders yozlaşma kanallarını daha da açarak geleneksel bireylerin olumsuz anlamda yozlaşmalarının önünü açar. Çünkü onlar kendi kültürel değerlerini bilinçli bir şekilde özümsemeyen bireylerdir. Babadan anadan gördükleriyle hayatlarını idame ettirmektedirler. Meftun Bey'e göre çağdaşlaşmanın en başat aktörü sınırsız seks özgürlüğüdür. Romanda evli bireylerin dahi bir süre onra bu

⁵⁸⁶Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 133.

⁵⁸⁷Moran, "*Şıpsevdi*", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*,140.

⁵⁸⁸Çelik, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Mürebbiye ve Şıpsevdi Romanlarında Yanlış Batılılaşma", 32.

özgürlüğün cazibesinden ötürü yoldan çıktıkları görülür. Böylece gayrimeşru olan aldatmanın/zinanın adı alafrangalaşma/çağdaşlaşma olarak tarif edilir. Birbirine zıt iki hayatın çatışmasının geleneksel bireyler üzerinde meydana getirdiği komik vakalar roman boyunca tekrarlanıp durur.

Meftun Bey'in akıl danıştığı kişi Asıl adı Dorlé de Fray olan Fransız asıllı artist meşrep, her türlü dalavereye müsait, bukalemun mizaçlı⁵⁸⁹ Mösyö Mc. Ferlan, sırtından “*Mc. Ferlan*” denilen elbiseyi hiç çıkarmadığı için bu adla anılmaktadır. Madam Mc. Ferlan'a karşı cinsel yakınlık duyan Meftun Bey, alafranga bir adam olduğu için duygularını ona söylemekten çekinmez. Onların evinde bir nevi karı koca değişimi oynanmaktadır. Meftun Bey, Madam Şehim ve eşi ile Mc. Ferlanlar arasındaki “mezhep genişliği”nin ancak Avrupalılar gibi medeni insanlar tarafından hoş karşılanabileceğini ifade ederek Frenkleşmeyi över. Kendisi kadar geniş görüşlü bile olsa bir Türk'ün kabalığından dolayı böyle bir olaya tahammül etmesini imkânsız sayar. Meftun Bey böyle bir olayı bile Avrupalıların üstünlüğüne yorar. Bu noktada aldatma eşlerin rızasıyla gerçekleşen bir ilişkidir. Her iki taraf da birbirini aldattığı için ortada bir sıkıntı yoktur. Meftun Bey'in şaşkınlıkla izlediği şey de budur.

Meftun Bey evde balo ve dans hakkında bir ders verir. Çünkü Mc. Ferlan ve diğer yabancı dostları onun evinde bir balo yapılmasını istemiştirler. Balo günü geldiğinde Batılı kadınların rahat tavırları ve rahat giyimleri enişte Mahir'le Meftun'u çıldırtmıştır. Mahir, babası Kasım Efendi'nin baskısından dolayı pısrık ve şahsiyetsiz bir tiptir⁵⁹⁰ ve babasının zıttı bir yaşama çok çabuk atılır. Madam Mc. Ferlan'la daha önce tanışan ve ona karşı sevgi hissedenden Mahir, içtiği içkinin verdiği cesaretle Madam Mc. Ferlan'la, Meftun da Madam Şehim'le dans eder. Mahir, Madam Mc. Ferlan'la âdeta ayakta sevişmektedir. Balo gecesi Edibe ve Lebi-be kocalarının açık bir şekilde kendilerine ihanet ettiklerini görürler. Eşlerin birbirini serbest bıraktığı bu ilişki modeli, geleneksel yaşamın mümessilleri tarafından ilk etapta hoş karşılanmaz. Balonun yapıldığı gecenin sabahında köşkün erkeklerinin bütün foyası bir bir meydana çıkarılır. Meftun Bey'in başka kadınlarla kırış-

⁵⁸⁹Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 133.

⁵⁹⁰Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 156.

tırması nedeniyle Edibe ile Meftun Bey arasında kavga başlar. Aynı şekilde Mahir ile Lebibe arasında da tartışmalar yaşanır.

Edibe kocasına sitem edince Meftun karısına iyi bir şekilde alafangalaşamadığını, makyaj yapmadığını ve eğitimsiz olduğunu sitemle söyler. Edibe, kocasının zamparalığını yüzüne vurduktan sonra ona ceza vermek için kocasını aldatma isteği duyar. Ancak aldatmayı nasıl yapacağını bilememektedir. İçinde eskiden beri bastırıldığı cinsellik dürtüsü, Meftun Bey etkisi sebebiyle harekete geçmeye başlamıştır. Eşini aldatmak için Meftun Bey gibi bir bahanesi de vardır. Bu istekte görüncesinin okuyup ona tercüme ettiği Fransız romanlarının etkisi de vardır. Edibe, Meftun Bey'in etkisiyle alafanga yaşama ayak uydurur ve işi, kocasını aldatarak eve gizlice erkek alma noktasına kadar vardırır. Hatta bu alışkanlığını boşandıktan sonra babasının evinde bile sürdürür. Kendine ait bir felsefesi bulunmayan ve ayakları üzerinde durabilecek zihinsel bir donanıma sahip olamayan Edibe, bütün ömrünü başkasına bağımlı bir şekilde sürdürmüştür⁵⁹¹. Yetiştigi ortamın etkisiyle zayıf bir ahlak edinen Edibe, yaşam tarzını bilgisel altyapı ile donatamayınca yozlaşmaya açık bir şahsiyet olmuştur. Bu sebeple kendi iradesiyle baş başa kalınca rotasını şaşırmıştır. Bekârken babasının etkisinde kalarak sürdürdüğü alaturka ve tasavvufî hayata rağmen Lebibe sonradan Meftun Bey etkisiyle tamamen alafanga hayatı benimsemiştir. Diğer taraftan Lebibe ile Mahir arasında da aldatma tartışmaları olmuştur. Lebibe, kocası Mahir'in Madam Mc. Ferlan'a âşık olduğunu anlamıştır. Aldatma tartışmalarının hemen akabinde, köşkün erkeklerinin suçları kadar kadınlarının da fazlaca alaturka olduklarına karar verilir. Bunu telafi etmek için kadınlara Meftun Bey tarafından, kocalarını memnun etme konusunda alafangalık dersi verme kararı alınır. Meftun Bey'in görünürde verdiği kibarlık dersleri tesirini olumsuz manada gösterir ve köşkteki bütün kadınlar süslenmeye ve başka erkeklere kur yapmaya başlarlar. Edibe de babasının eviyle Meftun Bey'in evi arasında çelişkiler yaşasa da köşkün diğer kadınları gibi süslenmeye başlar. Kocalarının başka kadınlara düşkünlükleri dolayısıyla Lebibe Mahir'i; Edibe de Meftun'u aldatmaya devam eder.

⁵⁹¹Özgür İldeş, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1919'a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)" (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009), 391.

Alafrangaya iman etmiş olan Meftun Bey, geleneksel bir hayat süren ailesini felakete sürüklemiştir. Zengin bir adam olan Kasım Efendi'nin kızı Edibe ile kendi evlenirken, Kasım'ın oğlu Mahir'le de kız kardeşi Lebibe'yi evlendirmiştir. Evde düzenlediği Frenkleşme dersleriyle saf beyinleri tahrik etmiş, günah çarşısına dönen baloda yaptıklarıyla karısını ve kayınbiraderini zehirlemiş ve ailesinin klasik düzenini alt üst etmiştir. Karısını Madam Mc. Ferlan ve Şehim'le aldatmıştır. Bunun üzerine Edibe Hanım ona misilleme yaparak arabacı Veysi'yle sevişmeye başlamıştır. Öte yandan Levanten ailelerin yaşamı bir nevi eş değiştirme oyunu olarak tarif edilmiştir. Mc. Ferlan ailesi ile Şehim ailesi eş değiş tokuşu yapmakla kalmamış, ayrıca Mahir ve Meftun'la da sevişmiştir. Böylece Batılılaşma sadece cinsel özgürlük olarak görülmüş, namus kavramı ortadan silinmiştir. Ayrıca evin içinde hizmetçilerin de birbiriyle çapraz ilişkiye girdikleri belirtilmiştir. Roman baştan ayağa cinsel arzularının peşinde koşan bireylerin mahşeri gibidir. Aldatmak demek çağdaşlaşmak demektir. Pehlevizâde ailesinin bireyleri "Meftun Bey etkisi" sebebiyle ahlaki bir yozlaşmaya uğrayıp kadını ve erkeği birbirini aldatmaya başlamıştır. Batılılaşabilmek için bir nevi "aldatmaya iman" temel şart olarak romanda işlenmiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Sevda Peşinde* (1328/1912) romanında aldatma kocasından nefret eden bir kadın tarafından gerçekleştirilir. Okumuş bir kadın olan Ayn-ı Nûr Hanım istemeden evlendiği kocasından nefret etmektedir. Bu sebeple on beş yaşındayken âşık olduğu genci unutamaz. Yıllar sonra tekrar onu görünce aşkı depreşir ve gizlice buluşmaya başlarlar. Ayn-ı Nur Hanım'ın macerası onun Seza Hanım'a yazdığı mektuplar sayesinde açıklanır ve kocasını aldatma sebebi izah edilir. Ayn-ı Nûr Hanım, Seza Hanım'a kocasının kendine gösterdiği sevgiye karşılık verememekten yakınır. Onun kendisine çok sevimsiz ve kaba göründüğünden bahseder. Kocasının kendisini mutlu etmek için çırpınmasına karşılık o, kocasına ufacık bir mutluluğu bile verememektedir. Daha doğrusu içinden ona karşı güzel şeyler yapmak gelmemektedir. Kocasından nefret etmesine karşılık hayatını sadece kocasına adayacağını/adamak istediğini yazar. Çocukluk ve gençlik yıllarında nasıl bir ailede yetiştiğini, gençken bir delikanlıya gönlünü kapırdığını, bunu duyan annesinin kendisini okuldan alıp onu eve kapattığını belirtir. Cami avlusunda gördüğü delikanlıyı bir türlü unutamadığını da söyler.

Kocasından nefret etmesi, Ayn-ı Nûr'u eski aşkı Ali İlhami'ye daha da yakınlaştırır. Sadakat ve ihanet arasında bir süre devam eden bocalama sonucunda sevdiği adamı tercih eder. Çünkü kocasının evi ona büyük bir mezar gibi gelmektedir. Buluşmalarında mesafeli durduklarını ifade eden Ayn-ı Nur böylece kocasına ihanet ettiği düşüncesinden en azından kendini kurtarmak istemektedir. Hissi ya da cismani ortada bir aldatma vakası mevcuttur. Duygusal aldatma olarak adlandırılan bu vaka, buluşamayan veya birbirini göremeyen insanlar arasında gerçekleşir. Bu romanda tenhalarda buluşan bu tiplerin duygusal ihanette olduklarını söylemek zordur. Evli bir kadın olarak nikâhlısı olmayan bir adamla görüşmesini mazur göstermeye çalışan Ayn-ı Nûr Hanım, Ali İlhami Bey'den kendisine karşı herhangi bir iffet zedeleyici hareket gelmeyeceğine emin olduğunu belirtir. Ayn-ı Nûr böyle bir açıklama yapmasına rağmen yazdığı diğer mektuplarda gayrimeşru bir şekilde başka bir adamla görüşmesi sebebiyle iffetinden taviz verdiğini düşünerek aşkı ile iffeti arasında çıkmaza girdiğini ve bunalıma düştüğünü de arkadaşına bizzat kendi dilinden yazar. İhanet-sadakat ikileminde sürekli debelenir.

Ayn-ı Nur'u bu ilişkiye teşvik edenlerden biri Naciye Nine adında biridir. Romanda inançlı bir kadın olduğu ve dinine bağlı bulunduğu belirtilen Naciye Nine'nin hangi inanca göre evli bir kadını helali olmayan bir adamla buluşmaya teşvik ettiği tartışmalıdır. Para ve menfaat uğruna her şeyi yapmaya hazır ve ihtiraslı olan bu kadın, okuyucu tarafından "cadı" olarak kabul edilir⁵⁹².

Bir kadınla bir erkeğin gizli gizli tenhalarda görüşmeleri cinsel çağrışımı bol mesajlar da içerir. Başta birbirlerine saf aşk üzerinden yaklaşacaklarını iddia eden sevdalılar, tenhada kalınca tahammül edilmesi mümkün olmayan cinselliğin cazibesi karşısında kendilerinden geçerler. Bu cinsel istiğrak hâlinde Ali İlhami, boş bir anında Ayn-ı Nûr Hanım'ı öper. Ayn-ı Nûr kendince kurguladığı iffet algısında cinsel teması öncelememiştir. Öpücük onda farklı bir etki yaratarak pişmanlık duymasına neden olur ve bu sebeple Ali İlhami'den geçici bir süre uzaklaşır. Tenhada eşinden başka bir erkekle baş başa kalmanın ve romantik aşk konuşmalarının iffetini zedelediğini düşünmesi, aşkın her duygudan öte, ulvi bir duygu olduğunu sanması veya bunu istemesiyle ilgilidir. Eve döndüğü zaman

⁵⁹²Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 181.

Nezihi Bey ona, eşini aldatan bir kadının dramı hakkında bir gazete haberini okur. Bu haber Ayn-ı Nûr'un içinde bulunduğu duruma uymaktadır. Ayn-ı Nûr hikâyeyi okuyan kocasının karşısında büyük bir suçluluk duyar. Sürekli ilişkisinin onun tarafından bilinip bilinmediği hakkında tedirginlik hâindedir.

Bu arada mektupları karısıyla birlikte okuyan Sermet Bey kadının duygularında bir istikrarın olmadığını iddia edince karısı, Ayn-ı Nûr'un zihnen ve hissen hasta olduğunu açıklar. Bunun üzerine yer yer şüphelere düşmesine rağmen aklıselim⁵⁹³ birisi olan Sermet Bey, zihnen hasta olan bir kadının türlü tedbirlerle gizli köşelerde buluşacak kadar anlayışlı olamayacağını karısına beyan eder. Ancak romantik ilişkinin erkek egemenliğinde çıkmaza girdiğini göstermek için anlatıcı, biraz zorlama bir olay kurgusuyla meseleyi anlatmaya çalışmıştır.

Bu romanda fikrini sormadan evlendirilen bir kadının nefret ettiği kocasını birkaç kez göz göze geldiği bir adamla aldatması anlatılmıştır. Eşini aldatan kadının yetişme ortamı, psikolojisi ve duygusal dünyası gösterilerek neden böyle bir işe kalkıştığı izah edilmeye çalışılmıştır. Kocasını tanımadan evlenen Ayn-ı Nûr'un, ondan nefret ederken sadece birkaç kez göz göze geldiği bir adamı ne kadar tanıyabileceği ise tam olarak açıklanamamıştır. Ayn-ı Nûr gizli aşkın cazibesinde yaşanan romantik dakikaların evliliğin ciddi atmosferinde ne denli devam edeceğini düşünmeden iffetini zedelemiştir. Bu noktada görücü usulü evliliğin eleştirisi kadar romantik birlikteliğin mantıksızlığı da görülmektedir. Zira Nezihi Bey eşine sonsuz bir sevgi beslemektedir. Kadınların en büyük arzusu kendilerini seven bir eşe sahip olmaktır. Böyle bir eşi bulmuşken ondan sırf görücü usulü evlilik nedeniyle nefret etmesi anlamsız bir sebeptir. İhanet ederse kocası tarafından öldüreceğinden korkan bir kadının intihara teşebbüsü de mantık haricidir. Mantıksızlığın nedeni olarak "körkütük âşık olma" gösterilir. Diğer taraftan Seza Hanım, kocasıyla konuşmasında çok eşlilik, odalık ve metres edinme konusunda erkeklerin sınırsız özgür olduğunu ifade ederek bu duruma eleştiri getirirken arkadaşı Ayn-ı Nûr Hanım'ın gayrimeşru bir şekilde başka bir adamla ilişkisini savunabilmektedir. Bu durum kendi içinde bir tezat teşkil etmektedir. Metres edinmeyi

⁵⁹³Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 179.

eleştirirken arkadaşının başkasının metresi olmasını savunmak akla mantığa ve ahlaki normlara uygun gelmemektedir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hayattan Sahifeler* (1335/1919) romanı İstanbul'un kenar mahallelerinde yaşayan sıradan insanların para kazanmak için ahlaklarını kaybedişlerinin romanıdır. Romanın anlatıldığı sırada yaşını başını almış bir kadın olan Sürtük Hacer eski bir aşüftedir. Evli bir kadın olan Sürtük Hacer, evinin geçimini fahişelik yaparak ve zengin insanların cenazelerinde gözyaşı dökerek sağlamaktadır. Hayatta en büyük gayesi para kazanmaktır. Çocuklarını kendi yaşadığı hayattan uzak tutma düşüncesindedir. Fakat genetik mirasın gereği, kızını annesine çekerek mahallenin delikanlılarının seks oyuncuğu olur. Hamile kaldığı anlaşıldığında bile sevişme seanslarına ara vermez. Annesi onun namusunu evli ve yaşlı bir adamla onu nikâhlayarak kurtarma hevesindedir. Aldatma saf bir koca sebebiyle rahat rahat gerçekleştirilir. Bu romanda kenar mahallelerde yaşayan çingeneler arasındaki yozlaşma ve ahlaksızlık da gündeme getirilmiştir. Hüseyin Rahmi Gürpınar kaleme aldığı diğer romanlarında Batılılaşan tiplerin uğradığı yozlaşmanın yanında, yerli insanlar arasındaki yozlaşmayı da ele almıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Toraman* (1335/1919) adlı romanında aldatma bir evladın üvey annesiyle birlikte olması şeklindedir. Babasının evlendiğini öğrenmiş olan Aziz, paraya ihtiyacı olduğu için onu takip eder. Dükkâna girdiği vakit, Binnaz'ı orada görür. Babasının bir iş için dışarı çıkması üzerine daha önce genelevden tanıdığı Binnaz'la sarmaş dolaş olur. Binnaz onu unutamadığını söyler. Döndüğü zaman onları birbirine çok yakın bulan Şuâyib Efendi buna çok sevinir. Aziz'in kerhaneden tanıdığı Binnaz'la yani babasının ikinci eşiyle/üvey annesiyle tekrar karşılaşması eski aşkını depreştirir. Aziz, bu görüşmeden sonra üvey annesiyle sevişmeye başlar. Aynı aileye mensup olması onların görüşmelerini çok kolaylaştırdığı için sevişmeleri basit bir şekilde gerçekleşir.

Karısının kendisini aldattığına artık yakinen kani olan Şuâyib Efendi, oğlunun sarhoş olarak evine geldiği bir günde, kapıda karısının âşıklarını yakalama hevesiyle beklemektedir. Karısı ise içeride Ziya adlı bir adamla sevişmektedir. Binnaz kocasının gelebileceğini tahmin ederek sevgilisini başka bir odaya saklar. Aziz de sarhoş olduğu için Binnaz'ın odasına girer. Onu yatakta hazır hâlde bulur.

Sarhoş olduğu için onunla sevişmeye başlar. Babası gelip bu manzarayı görünce kalp krizi geçirerek ölür.

Yaşadığı mutsuz evlilikten sonra yıllarca hasretini çektiği bir kadına sahip olduğunu düşünerek onunla gizli nikâh kıyan Şuâyib Efendi, ikinci evliliğinde de beklediği mutluluğu yakalayamaz. O, aldatılan koca tipinin en bariz özelliklerini taşır⁵⁹⁴. İkinci bir eş alan Şuâyib Efendi'nin kendince haklı gerekçeleri vardır. Çünkü o evliliğin tadını gençliğinde alamamıştır. Hasna Hanım'ın da kendince geçerli gerekçeleri vardır. İlk çocuğunu doğurduktan sonra hastalanmıştır. Binnaz'ın da kendince haklı sebepleri vardır. O da fahişe bir annenin kızı olarak doğmanın acı neticelerini yaşamakta, hayatını erkek avcılığıyla kazanmaktadır. Aziz'in de kendince haklı nedenleri vardır. Çünkü o gençtir ve âşıktır. Bu sebeple babasının karısıyla sevişerek onu aldatmasını kendince mazur görür. Dolayısıyla anlatıcı gerekircilik mucibince, her bireyin kaderini yani hayatlarının gerektirdiğini yaşadığını ortaya koymaya çalışır. Aziz babasını nedeni aşk bir gerekçeyle aldatırken Binnaz da Şuâyib Efendi'yi "tavukçasına" aldatır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Son Arzu* (1335/1922) romanı zihniyet noktasında geleneksel değerlere yabancılaşan genç kız ve erkeklerin fikri planda hayalini kurdukları ancak zemini olmayan bir hayat karşısında duçar oldukları bir yıkılışı anlatmaktadır. Geleneksel aile yapısının yazısız normları haricinde, başka bir hayata imkân sağlamayan sosyal zemin içinde dağılan veya yıkılan bireylerin yaşamı aşk mihverinde işlenmiştir. Romanda aldatma olayı Eşref Necdet'le Vicdan'ın arasında gerçekleşmiştir. Bu karşılıklı aldatma beraberinde boşanmayı da getirmiştir. Roman Nuriyezdan'ın aşkı ve bu aşkın onu sürüklediği feci son üzerine kurgulanmıştır. Eski sevgilisini son kez görmek arzusu, sadakat ve ihanet ikileminde Rıdvan Sabih'i bırakmışsa da onun vicdanında nasıl bir yara açtığı gösterilmemiştir.

II. Meşrutiyet yıllarında Anadolu'nun ve Anadolu insanının vahim durumunu anlatan Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* (1326/1910) romanı fakir-zengin, İstanbul-taşra çatışması üzerine kurgulanmıştır. Genel tema içinde bir iftira mektubu sebebiyle aldatma olayından bahsedilir. İstanbul Nişantaşı'nda

⁵⁹⁴Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, 227.

ikamet eden Suat Paşa'nın kardeşinin oğlu için bir sütanne gereklidir. Anadolu'nun bir kasabasından Selime adlı bir kadın getirilir. Oğlu Salih de onunla birlikte gelir. Dilaver Paşa'nın Edirne'ye atanması sonucu Haldun ve annesi de onlarla birlikte gider. Suat Paşa çocuğu olmadığı için tüm sevgisini Salih'e yöneltir ve onu evlatlık olarak alır. Suat Paşa'nın Salih'e ilgi göstermesi onu önce bey makamına ardından da Küçük Paşa makamına çıkartır. Bu durum Suat Paşa'nın karısı Naime Hanım tarafından hiç hoş karşılanmaz. Naime Hanım en baştan Selime ve Salih'e kin tutmaya başlar. Çünkü o, evde Salih'in varlığını kendi kısırlığının ilanı şeklinde düşünür ve bir iftira mektubu göndererek Selime'nin, arabacı ile aşk yaşadığı iftirasını atar, onun aldatma sebebiyle kocası tarafından boşanmasına, Salih'in de memleketine gönderilerek üvey anne elinde telef olmasına sebep olur. Ancak yaptıklarının cezasını vicdan azapları içinde romanın sonunda çeker. Karısını iftira mektubu üzerine boşayan Ali ise yaptığına pişman olur, onunla tekrar birleşme isteğinde bulunursa da askere alındığı için isteğini gerçekleştirmez.

Ebubekir Hazım Tepeyran romanda eğitimsizlik sebebiyle dini ve milli değerlerini bilmeyen insanların durumunu göz önüne serer. Zira Ali bilgili bir Müslüman olsaydı imzasız ve delilsiz bir mektuba inanarak karısını boşamazdı. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de "*Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.*"⁵⁹⁵ buyurulmaktadır. Öte taraftan Salih'in hayatının Naime Hanım ve Hacce tarafından mahvedildiğine değinilmiştir. Bu iki kadının ortak vasfı ise üvey anne olmalarıdır. Salih'in güvendiği öz babası Ali ve üvey babası Suat Paşa hayat sahnesinden çekilince bu kadınların önü açılmıştır. Onlar da üvey analığın gereği olan şeyi yapmaktan çekinmemiştir.

Mahmut Sadık'ın *Tekâmül* (1328/1912) romanı Doğulu bir bireyin Batı ile kendi kültürünü mukayese ettiği, Doğu'yu duygu Batı'yı medeniyet olarak öne çıkardığı ve özellikle Doğu'nun ıslahı için Doğu ile Batı'nın birleşmesi fikrini yani melezleşmeyi önerdiği bir eserdir. Gemi ile Suriye, Mısır ve Filistin topraklarını gezmeye çıkan Şefik gemide Amerikalı, bilgili ve kültürlü bir kadın olarak tanıtılan Cesy Klifford ile arkadaş olur. Klifford evlidir. Şefik ile Klifford birlikte

⁵⁹⁵Kur'an-ı Kerim, el-Hucurat Suresi 49/6.

zaman geçirmeye başladıktan sonra olay yatak odasına kadar ilerler. Şefik cinsel ilişkiye girdiği kadına karşı duygusal olarak bağlanır. Buna mukabil Klifford, Şefik'e tamamen milli menfaatleri için onunla seviştiğini, kendi neslinin ıslahı için bunu yaptığını söyler. Cesy tipi “medeniyetin makineleşmiş” birey yönünü gösterir⁵⁹⁶. Şefik hatıra defterinde bunu “tekâmül” olarak niteler. Tekâmül kelimesi çevrenin düzeltilmesi bireyin düzeltilmesiyle mümkündür görüşü olarak açıklanır⁵⁹⁷.

Tekâmül romanı Amerikalı bir kadının ülkesinin geleceği için güçlü bir Türk'le birlikte olup ondan çocuk sahibi olarak kendi neslinin ıslahına uğraşması üzerine kurgulanmıştır. Avrupalı ve Amerikalı erkeklerin özellikle fiziksel olarak bitmişliği Ahmet Mithat Efendi'nin çok eşliliği savunduğu romanlarda da görülür. Ahmet Mithat Efendi *Karnaval*'da ve *Paris'te Bir Türk* romanında Batılı erkeklerin aşırı sefahat yüzünden sağlıklarını kaybetmesi nedeniyle çöktüklerini, bu yüzden genç eşlerinin başka kocalar aradıklarını, Türk erkeğinin ise güçlü olduğunu, bu sebeple çok eşe ihtiyaç duyduğunu belirtmişti. *Tekâmül* romanında ülkesinin selameti için neslinin değişimi adına hizmet eden Amerikalı evli bir kadının melezleşme fikrine sebep olarak Ahmet Mithat Efendi'nin belirttiği hususu doğruladığı görülür. Öbür yandan Abdullah Cevdet'in yolunda giden Mahmut Sadık *İçti-hat* dergisinde gündeme gelen melezleşme fikrini bu eserle göstermek istemiştir. Mahmut Sadık derginin önemli elemanlarından biridir. Romanda tecavüze uğrayan yani iffal edilen erkektir. Doğulu bünye Batılı ise burada medeniyet olarak düşünülmüştür⁵⁹⁸. İffal edilen Doğulu erkek tekâmüle ulaşması için Amerikalı kadın tarafından yönlendirilmiş, bu yönlendirmeye Batı'nın Doğu'yu ıslah etme fikrinde olduğu ortaya konmuştur. Öte yandan Enis Avni [Aka Gündüz] *Odalığın Defteri* adlı eserinde Mahmut Sadık'tan evin kızına cinsel tacizde bulunan bir öğretmen olarak bahseder.

⁵⁹⁶Seval Şahin, “Amerikan İrkını Ehlileştiren Türk Şefik Mahmud Sadık'ın Tekâmül Romanı Üzerine”, *İlmî Araştırmalar*, Sayı 25 (2008), 143-144.

⁵⁹⁷Ahmet Tugay, “Mahmut Sadık'ın Tekâmül Romanında Garpcılık ve Sosyal Darvinizm”, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2013), 20.

⁵⁹⁸Şahin, “Amerikan İrkını Ehlileştiren Türk Şefik Mahmud Sadık'ın Tekâmül Romanı Üzerine”, 140-148.

Ali Sami'nin Karagöz serisinde yayınladığı romanlarından biri *Karagöz Yatakta* (1331/1915) adlı romanıdır. *Karagöz Beyoğlu'nda* romanında görüldüğü gibi sefahat yüzünden eşini ve çocuğunu kaybetmişti. Hayatına devam eden Karagöz, bazen Fedon Bey bazen de Narinç olarak anılan kişiyle birlikte sefahat yuvalarına devam etmektedir. Karagöz ve Fedon Bey Kâğıthane'de gördükleri profesyonel bir fahişe olan Mevhibe Hanım'ı takip ederler. Mevhibe Hanım'ın kocası attarlık yapan, zar zor geçinen biridir. Fıtratında ahlaksızlık olduğu için kocasının getirdiği paraları yeterli görmeyen Mevhibe Hanım aradığı lüksü fuhuştan kazandığı paralar vesilesi ile bulur. Kızlar da lükse ve ziynete karşı aşırı perestiş içinde oldukları için “menkul irsiyet” gereği annelerinin yolundan giderler. Bu sebeple fuhşa atılmakta tereddüt göstermezler. Babaları ise onların evlilik çağına geldiğini düşünerek karısına kızlarını evlendirmeyi tembihler. Ancak karısında kızlarını evlendirecek yüz yoktur. Kocasının ölmesi üzerine Mevhibe Hanım, meydanı boş bulur ve fuhuş işini ilerleterek mahallenin baskı ve dedikodusundan kurtulmak için başka bir mekâna taşınır.

Karagöz, Leyla, Fedon ve Leman buluşmak için Dilber Nadiye'nin evini tercih ederler. Esasında çok تنها bir yerde olan ev zaptiyeler tarafından kuşatılmıştır. Buraya gelen Karagöz ve arkadaşları dayak yiyerek yatağa düşerler. Dilber Nadiye dul kalan bir kadındır ve evlenerek mutlu olmayı amaçlamışsa da onunla evlenecek bir adam bulamaz. Dilber Nadiye'nin durumu Osmanlı toplumunda bir kadın için kocanın sağlam bir güvence olduğunun delilidir. Anlatıcı belirtmemesine rağmen sosyal güvencesiz bir şekile ortada kalan kadınlar için kuma olma dahi bir kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Aksi takdirde böyle kadınlar hayatlarını idame ettirmek için sermaye olarak sadece kadınlıklarını ortaya koymaya başlarlar.

Fedon Bey, Leyla'nın kardeşi fahişe Leman'la evlenir ve bunu Karagöz'e açıklar. Karagöz bir fahişeyle evlenen Fedon'a şaşkınlıkla bakar. Karagöz bir gün gazeteleri okurken Fedon Bey'in kendini öldürdüğü haberini gözyaşları içinde okur. Şişli'de karısı Leman'la kaynanası Mevhibe'yi revölverle vuran Fedon Bey ardından intihar etmiştir. Olayın aslı Fedon Bey'in bıraktığı kırk sayfalık nottan öğrenilir. Karısının eski hayatına devam ettiğinden şüphelenen Fedon Bey onları takip edince kadınların fuhuşhanelere devam ettiklerini anlar. Karısını cürmümeş-

hut hâlinde yakalayınca vicdanen rahat bir şekilde hem onu hem kaynanasını vurur. Ardından da intihar eder ve roman biter.

Eserde evli bir kadın olan Mevhibe'nin lüks tutkunu oluşu sebebiyle eşinin getirdiği helal parayla yetinmeyip daha çok para kazanmak için fuhşa sürüklenmesi ve kızlarını da kendi yoluna çekmesi anlatılmıştır. Diğer taraftan başka bir dul kadının evliliği kurtuluş olarak görmesine rağmen evlenecek birey bulamaması sebebiyle fuhşa düşüşüne de değinilir. *Karagöz Beyoğlu'nda* romanında da Karolin'e acıyarak ona ev açan Karagöz'ün dramı anlatılmıştı. Bu romanda da Fedon Bey, Leman'a acıyarak onunla evlenmiş ama mutsuz olmuştur. Dolayısıyla fahişelerin zengin erkekleri soymak için evlilik yolunu tercih ettikleri burada da vurgulanmıştır. Yer yer komik unsurların hâkim olduğu roman İstanbul'un sefahat mekânlarının ve özel fuhuşhanelerin anlatıldığı bir katalog gibidir. Beyoğlu'nun yanlış Batılılaşmanın yaşandığı ve fuhşun kol gezdiği bir mekân oluşu Türk romanında 1870 tarihine rastlar. Bu tarihten itibaren "Ahmet Mithat Efendi Felatun Bey'le Rakım Efendi, Henüz On Yedi Yaşında, Karnaval, Müşahadat, Hüseyin Fellah, Yeryüzünde Bir Melek, Dürdane Hanım, Vah!, Esrar-ı Cinayet, Acaib-i Âlem, Ahmet Metin ve Şirzat ve Letaif-i Rivayet"te Beyoğlu üzerinde durur. Paris'e karşılık Beyoğlu murdarlıkta öne çıkar. Aynı şekilde Recâizâde Mahmut Ekrem Araba Sevdası, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık romanı, Ahmet Rasim'in eserleri, Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Kırık Hayatlar romanlarında da Beyoğlu murdar ve Batılı bir mekândır⁵⁹⁹.

Meşrutiyet dönemi romancılarından olan Moralızade Nazmi Fuad *Bedia* (1330/1914) adlı romanında istemediği bir adamla evlendirilen roman kahramanının aşk serüvenini ele almıştır. Bedia okumuş ve kültürlü bir kadındır. O, kocasını sevmemektedir. Bu yüzden sıkıntı yaşamaktadır. Bedia'nın kocası Nejat adlı biridir ve Nazire ile sevişerek karısını aldatmaktadır. Nejat'ın Falih Münip adında bir arkadaşı vardır. Edebiyata ve şiire meftun olan ve vaktinin çoğunu kitap okumakla geçiren Falih Münib, Nejat'ın karısı Bedia'nın ilgisini çeker. Çünkü Falih Münip kültürü ve bilgisi ile evde Bedia'yı anlayabilecek en doğru adamdır. Bedia, kocasıyla Nazire'yi suçüstü yakalar ve kocasına misilleme yapma fikrine düşer. Anla-

⁵⁹⁹Çoruk, *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, 30-35.

tıcı erkeğin eşini aldatmasının normal karşılandığını, kadın yaparsa iffetsiz olacağını belirtir. Toplumsal ahlak anlayışının tenkidi olan ifadelerle yanlış yanlışla düzeltme tavsiye edilir. Hıyanet ve sadakatsizlik erkek için de kadın için de aynıdır. Bir kimsenin eşine sadakatsizlik göstermesi diğerinin sadakatsizliği için mazet olamaz. Ancak anlatıcı bu ahlaki prensibi unutmuş gibidir.

Basit kurgulu ve dağınık bir roman olan *Bedia* aşksız evlenen bir kadının, kocasının ihanetine uğraması sonucu hastalanmasını, türlü olaylardan sonra ölü taklidi yaparak kocasından boşanıp ayrılmasını anlatır. Erkeklerin hovardalık algılarının eleştirildiği romanda kadınların da erkekleri misilleme olarak aldatabilecekleri vurgulanır. Eşini aldatan erkeğin psikolojik durumu tam olarak bilinmez. Bedia eşine sadıkken eşinin kendine ihanet etmesi karşısında onu aldatma fikrine düşerse de bunu yapmaz. İffetiyle yaşar ve kurguladığı bir oyunla kocasından ayrılıp sevdiği adamla evlenir. Buna benzer bir boşanma Ahmet Mithat Efendi'nin *Bir Gerçek Hikâye* adlı eserinde de işlenir. Evlilikte önceliğin ruhları birleştiren aşk olduğu vurgulanırken aşkın vücutları birleştiren evlilik bağından daha önemli olduğu da dile getirilir.

Adil Nâmi'nin kaleme aldığı *Nurhayat* (1330/1914) daha önce bir paşa ile evlenip kocasını ölmesi sonucu dul kalmıştır. O, evleneceği erkeğin zengin veya okumuş olmasına önem vermez. Tek arzusu kocasının genç ve yakışıklı olmasıdır. Ziya onun aradığı iki özelliğe de sahip olduğu gibi, Nurhayat da zengin olduğundan Ziya için büyük bir fırsattır. Evlendikten sonra Ziya'nın yaşam tarzında ciddi anlamda bir değişim olur. Romanda Nurhayat Osmanlı kadınlarına benzemeyen, serbest, şuh, zevk ve eğlence kadını olarak tanımlanır. Nurhayat, eşiyile bira içip mesire yerlerini gezmekten büyük bir haz almaktadır.

Ziya Avrupa'ya gidip orada parasız kalınca eşinden para ister. Eşi ona bütün parasını sefahat âlemlerinde harcadığını bildiren bir mektup yazar. Bunun üzerine Ziya yıkılır. Avrupa'ya gitme hevesiyle evlendiği kadın tarafından aldatılan ve terkedilen Ziya, evlatlığı olan kadın vesilesiyle düzelir ve yüz seksen derecelik bir değişime uğrar. Romanda Nurhayat'ın âşıklarından bahsedilmişse de mesele somut olaylarla gösterilememiştir.

Ziya'nın birbirine zıt iki kimliği karşılaştırılmıştır. İstanbul'dayken eğlence düşkünü, çıkarıcı, menfaatçi ve Avrupa'ya gitme âşığı olan Ziya, Avrupa'da

erdem, ülkücülük, dürüstlük ve sevgi duygularını edinir⁶⁰⁰. Böylece anlatıcı Avrupa'nın olumlu yanına işaret eder. İstanbul'da kalan eşinin sefahat âlemlerinde paralarını tüketmesi ile Avrupa'nın ıslah edici özelliği eserde karşılaştırılmak istenmiştir. Aldatma olayı yalnızca bir mektupla bildirilmiştir. Aldatan kadın tam anlamıyla bir “zevk ve eğlence” kadınıdır ve eşini aldatmaktan dolayı herhangi bir pişmanlık duymaz. Fakat bütün mal varlığını hovardalıkları neticesinde bitirip iflas eder. Aldatılan koca büyük bir vicdan azabı duyarak Avrupa'da ıslah olur.

İzzet Melih *Sermed* (1918) romanında sevdiği adamla evlenen Neyyire evlendikten sonra hayatının cehenneme döndüğünü, kocasının onun sadakatine âdilik ve çapkınlıkla karşılık verdiğini, defalarca ondan kaçmak istediğini ama başaramadığını anlattıktan sonra kocasının onu gözünün önünde başka kadınlarla aldattığını anlatır. *Sermed* bu olay üzerine felsefi düşüncelere dalarak insanlığın denaetlerini, riyakârlıklarını, şehvet hırsını ve para aşkını eleştirir. Sonra kendisinin de geçici âdi zevkler için karısını aldattığını, ona sürekli yalan söylediğini belirtir. Evlendiği kadına sevgisiz yaklaşmanın ve ona yıpranmış bir vücut vermenin de ayrı bir haksızlık olduğunu söyleyerek aşksız evlenmenin feci bir şey olduğunu iddia eder.

Sermed romanında olay çok fazla yoktur. Olaylar *Sermed*'in günlükleri ile mektuplaşmalar vesilesi ile verilir. Eserde *Sermed* ve Neyyire'den başka bireyler etkin değildir. Bütün olaylar onların etrafında anlatılır. Başta birbirlerine yakınlaşan ve aşk hisseden gençler, Neyyire'nin eski aşkının depreşmesi sebebiyle ayrılmak zorunda kalırlar. Sevdiği adamla evlenen Neyyire'yi kocası aleni bir şekilde aldatmıştır. Aldatma eyleminin teferruatları romanda mevcut değildir. Bu, Neyyire'nin *Sermed*'e hayatını anlattığı bölümde kısaca özetlenerek birkaç cümle ile anlatılır. Neyyire kocasının yaptıklarına katlanamayıp ölmüştür. *Sermed* ise yine kendi ifadelerine göre eşini aldatmıştır. Romanda aldatma da sadece birkaç cümle ile ifade edilmiş, olayın gelişimi anlatılmamıştır.

Sûdi Süleymanof *Damat Beyim!!!* (1334/1918) adlı eserinde köyde doğup büyüyen, okumak için şehre gönderilen bir gencin evlendikten sonra arkadaşı sebebiyle daha önce tecrübesi olmayan eğlence hayatına alışmasını ve eşini aldattığı

⁶⁰⁰Gündüz, *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*, 26.

için kendini cezalandırmak istemesini anlatır. Afif Bey standart bir hayata sahip olan dindar, namazını düzenli kılan ve iktisatlı bir gençtir. Bu sebeple sosyal hayatı yok denecek seviyededir. Karısı o derece okuma meraklısıdır ki Tevfik Fikret'in *Rübâb-ı Şikestesi*'ni, *Kır Menekşeleri* adlı eseri bitirince eşinden kendine yeni eser bulmasını ister. Afif Bey kitapla arası iyi olmadığı için onun bu zevkine iştirak edemez. Köylü bir genç olarak geldiği İstanbul'da dinine diyanetine bağlılığını belli bir yaşa kadar devam ettirmiş bir genç olan Afif Bey arkadaş kurbanı olarak görülebilir. Firûzan Bey onu hem evlendirmiş hem de eşini aldatmasına vesile olmuştur. Dindar bir tip olarak çizilen Afif Bey'in bira içmesi ve içkinin tesiriyle zina ederek balo âlemlerine katılması onun bilgisel alt yapısı olmaması ile ilişkilendirilmiştir. Eşini aldatan Afif Bey *Kiralık Konak* romanının Hakkı Celis'i gibi ölmek için cepheye yazılır. Böylece boşu boşuna ölecekken vatan için bir nebze fayda sağlayarak ve günahlarına tövbe ederek ölme arzusundadır.

Ahmet Reşat İstanbul'un eğlence mekânlarını ve sefahate düşen hayatlarını eserlerinde anlatmaya çalışan bir romancıdır ve romanlarında yer yer erotik tasvirlerle yatak odası maceralarını anlatmayı âdet edinmiştir. *Yakıcı Kadın* (1329/1913) romanında da bu âdetine devam etmektedir. Romanda "Fenerbahçesi Piyasa"sı başlığı altında Meşrutiyet dönemi sonlarında Fenerbahçe sahilinde gerçekleşen gayrimeşru kadın erkek görüşmeleri anlatılır. İstibdat döneminde kimse- nin bu sahile gelemediğini, İstibdadın son dönemlerinde ise hürriyet esintileri zamanında insanların sahile akın etmeye başladığını, sahilin özellikle kız ve erkeklerin buluşma yeri olduğunu ifade eder. Anlatıcı Fenerbahçe Sahili'ni parayla kiralamak istediğini söyler. Parayla kiralama fikrinin arkasında orada gayrimeşru ilişkiye giren kişilerin sayısının fazla oluşu etkilidir. Anlatıcı böyle bir örnekle İstanbul'da ahlaksızlığın ve gayrimeşru ilişkilerin arttığını göstermek istemektedir. Genç Müştak ile Sahire de ilk defa burada buluşmuştur.

Sahire'nin kocası yaşlı bir adamdır. Bu sebeple karısının isteklerine karşılık verememektedir. Kocasını, karısından yaşça büyük olduğu için onun gezdiği yerlere onunla birlikte gitmemektedir. Müştak buluşmalarında onun evli olmasının tedirginliğini yaşarken Sahire evli bir kadın olarak bir âşığının kendine ulaşmasının zor olmayacağını düşünür. Çünkü her şeyden önce evli kadının bekâret endişesi yoktur. Sadece adının böyle bir ilişki sebebiyle kötüye çıkma ihtimali

vardır. Hevesatı uğruna gayrimeşru bir ilişkiye giren bir kadının, sırrının gizli kalma ihtimali her zaman mümkündür ve bekâr kızlara göre bu gizlilik daha kolaydır. Çünkü bir kadın için evlilik zırdır. Her kadının sevmek sevilme isteyeceğini düşünen Sahire, başka birini seven evli bir kadının kocası olsa da yapmak istediği şeyi yapacağını, kocasında bulamadığı aşkı ve zevki başka bir adamda bulmak için her türlü fedakârlığı göstereceğini, dolayısıyla namusu hakkında çıkacak şayialara göğüs gereceğini ifade eder. Ayrıca saadetin yalnızca evlilikte olmadığını da vurgular. Kocasının yaşlı olmasından dolayı onda bulamadığı zevki şimdi Müştak'tan almaya çalışır. Müştak'ın kocasından ayrılma teklifini elinde mal varlığını kaybetmemek için kabul edemeyeceğini söyleyerek evliliğin onu engelleyemeyeceğini belirtir. Âşıklar Sahire'nin yatak odasında buluşurlar. Bu arada Sahire'nin kocası başka bir odada hasta olarak yatmaktadır. Kısa süre sonra kocası Hilmi Bey ölür.

Hilmi Bey öldükten sonra Müştak'la evlenen Sahire üç ay onunla mutlu mutlu geçinir. İkinci ayın sonunda Sahire, Müştak'tan bıkmaya başlar. Bovary etkisinin en başat faktörü sıkıntı ve bıkkınlıktır. Bıkkınlıktan kurtulmak isteyen Sahire kendine yeni bir heyecan bulmak arzusundadır. Bu sebeple eski hovarda yaşamına dönen Sahire sadece Fenerbahçe'ye değil, İstanbul'un bütün eğlence mekânlarına ve fuhuşhanelerine girer çıkar. Beyoğlu'nda fuhuşhanelere giderek oradaki zevkleri de tatmak ister. Karısını takip eden Müştak onun bir fuhuşhaneye girdiğini görür. Sahire eve döndüğü zaman kocasının kendine imalı bir şekilde aldatılmadan bahsetmesine büyük bir tepki verir. Eşine sadık bir kadın tonunda feveranlar eşliğinde bir konuşma yaparak kocasını çok sevdiğini ama onun bunu anlamadığını söyler. Gözyaşlarıyla da desteklenen bu sitemler yumuşak bir genç olan Müştak'ı etkiler ve bunun üzerine Müştak karısından defalarca özür diler. Anlatıcı, Sahire'nin asıl amacının, zevkine bakarken kocasını bir zırh olarak kullanmak olduğunu açıklar. Çünkü evli bir kadına başka erkeklerin veya kadınların müdahale etme ihtimali bekârlara oranla daha azdır. Kocalı bir kadının fuhuş yolunda önü daha açıktır.

Arabacı Bekir Ağa bilge halk tipinin tipik bir örneği olarak romanda anlatılmıştır. O, Müştak'a karısının onu aldattığını uzun uzun açıklar. Bir gece eve geçen Müştak karısının yattığı odaya girince onu Mustafa adlı biriyle aynı yatakta

basar. Karısını başka bir adamla basan Müştak hiçbir fevri tepki göstermez. Bu noktada onun Fransız romanından fırlamış bir tip gibi davrandığı görülür. Bu sahneye geçmeden önce anlatıcı tarafından alafangada karı ile kocanın ayrı odaları olduğu ve bunun saçma olduğu belirtilerek bu uygulamanın yanlış olduğunu belirtilir ve karısından ayrı yatan erkeğin metresi, kadının da mutlaka âşığı olacağını da açıklamalarının sonuna ekler.

Boş durmayan Sahire eğlencelerine yenilerini eklemek ister. Sahire bunun için anlatıcının “Yakıcı Cemiyeti” adını verdiği bir işe girişir. Amacı kendisiyle birlikte başka kadınları da kirletmektir. Bunun için birbirinden habersiz genç kız ve erkekleri buluşturup onları birbirinin koynuna sokar. Bu yüzden intihar eden gençler olur. Yakıcı Kadın olarak tanımlanan Sahire Mısırlı bir prensle Mısır’a gittiği zaman eski sevgilisi Mustafa tarafından vurulur. Böylece Sahire kanına girdiği ve hayatlarını söndürdüğü insanlara yaptıklarının karşılığını görmüş olur.

Romana bir son söz yazan Ahmet Reşat, Sahire’nin neden böyle bir davranışa düştüğünü sebeplendirmeye çalışır. Bunun için de “nefis” diye bir açıklama yapar. Sahire’nin gerçekleştirdiği bütün denaetlerin ana nedeni olarak şehveti gösteren Ahmet Reşat böylece romanını gerçek hayata yakın tutma hevesindedir. Daha önce hiçbir namussuzluğu olmayan bir kadının bir anda şehvete düşmesi, fuhşa düştükten sonra eşini öldürecek dereceye geçmesi ve aşığıyla evlenmesi birtakım mantıksızlıklar içerir. Çünkü kocası hasta yatağındaiken rahatça aşığı ile sevişebilen bir kadının cinayet işlemesini anlamlı kılacak elde bir veri yoktur. Eşinin varlığı sevgilisine ulaşmayı engellerse bir kadın cinayet işleyebilir. Bu da anlamlı olur. Sahire neredeyse her isteyen erkekle birlikte olan bir fahişe olmuştur. Yaptığı eylemlerin sonunda en ufak bir pişmanlık hissi yaşamamaktadır. Sadakat ve namus onun için boş birer kelimedir. Evli bir kadınla kocası evdeyken sevişmekten çekinmeyen ve masum olarak nitelenen Müştak da masum değildir ve bir yönüyle yıkılmasına sebep olduğu yuvanın ve bozulmasına vesile olduğu ahlakın sorumluluğuna ortaktır. Ama romancı onu olumlu bir tip olarak çizmeye çalışmıştır. Eserde sadakat-ihanet çatışmasına yakalanan bireyin tercih yapma zorluğu vardır. Ama romanda en baştan itibaren Sahire’de sadakat kavramı diye bir kavram olmadığı için onun yaşadığı bir çatışmadan bahsedilemez. Böyle bir çatışmayı evlendikten sonra Müştak’ın yaşadığı görülür. Ancak rakip olarak düşünülen

Müşak ve Mustafa'nın rekabetleri namus kavramının içerdiği anlama uygun ve geleneksel Osmanlı ahlakına münasip değildir. Bu tiplerin Fransız romanından çıktığı düşünülebilir. Dolayısıyla ortada bir aldatma/zina hadisesi vardır ve bu hadise Meşrutiyet dönemi Osmanlı konağında geçmektedir. Yerli bir ortamda geçen olayların işlenişinde ne kadar yerli olunduğu ise daime şüphe ile karşılanacak bir durumdur.

Ahmet Reşat'ın *Bohçacı Kadın* (1329/1913) romanında evli bir kadının hizmetli olarak çalıştığı evin yaşlı beyi tarafından iğfal edilerek hamile bırakılması ve kadının hayatını sürdürmek için bohçacılık işine girerek ahlakını kaybetmesi sonucu düştüğü durum ele alınır. Halil Efendi evin hizmetçisi Necibe'yi iğfal etmeye çalışır. Kocasına ve hanımına sadık olan Necibe onun tacizlerine sabrederse de Halil Efendi kocasının evde olmadığı bir gün pekmeze kattığı uyku ilacıyla Necibe'yi iğfal eder. Bunun üzerine ondan çocuğu olur. Kocası iğfalden kısa bir süre sonra ölür. Anlatıcı hikâyeyi anlattıktan sonra okurların bu hikâyede suçlu olarak kendilerini bulmaları gerektiğini, suçu başkasına atmanın anlamsız olduğunu açıklar. Aldatılan, iğfal edilen, nişanlandıktan sonra evlenmeden namusu kirletilen, sevdiği erkeğe kaçtığı için öldürülen ve evlilik vaadiyle kandırılan genç kızların günahının toplum olarak herkese ait olduğunu iddia eder. Bu olumsuzlukların genellikle erkekler tarafından yapıldığını belirten anlatıcı, erkeklerin bu tür olayları gerçekleştirip sonra da kendilerini temize çıkarmaya çalıştıklarını ifade eder. Anlatıcıya göre her türlü denaeti ve fuhşu işleyen bir erkek, egemen yasalar gereği kendini temize çıkarmakta zorlanmaz. Toplumda böyle işler yapan erkeğin masum olmasına karşılık erkeklerin gerçekte mahkûm ve günahkâr olduklarını da belirtir. Buna karşılık kadınların ise erkeklerin elinde birer oyuncak olduklarını iddia eder. Anlatıcının dillendirip eleştirdiği bu durum geleneksel hayat algısına dairedir. Ama ne İslam geleneğinde ne de Osmanlı kültüründe aldatma/zina eylemlerinde erkeklerin masumiyeti denen bir olay yoktur. Ancak Doğu toplumlarında erkek egemen bir anlayışın olması böyle bir algının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim İslam'da günah işleyen bireyin erkek ya da kadın olmasının herhangi bir önemi yoktur. Doğu toplumlarında erkek egemen anlayışa mukabil Batı toplumlarının bu anlayıştan uzak olmadığı görülür. Bu sorun tarihi bir sorundur ve ne İslam'la ne de Osmanlı ile direkt bağlantısı yoktur.

19. yüzyıl Osmanlı romanında bohçacı kadınların haber taşımak için kullanıldığı görülür. Ahmet Mithat Efendi'nin *Vah* romanında Despino ve Ahmet Rasim'in *İlk Sevgi* adlı eserinde bohçacı kadın karakteri âşıkların haberleşme vasıtasıdır ve bu yöntem kapalı bir toplumda kadınlara ulaşmanın en kolay yoludur. Ama bohçacı kadınlar genel olarak yabancılardan seçilmiştir. Bohçacılık yapmaya başlayan Necibe'nin zaten bozuk olan ahlakı mesleği sebebiyle daha da bozulur. Necibe, girdiği zengin evlerindeki ihtişama özenerek çok para kazanma hevesine kapılır. Zengin bir adam olan Sıtkı Bey'in eşini aldatmak için kurguladığı olayda aracı odur. Necibe para için namuslu dul bir kadın olan Melek Hanım'ı bir terzi dükkânında kurguladığı olayla Sıtkı Bey'e iğfal ettirir. Sıtkı Bey'in eşi Nadide'yi de ayartan yine Necibe'dir. Eşinin kendini aldattığını öğrenen Nadide kocasının arkadaşı Şevki ile ara sıra görüşmektedir ve aralarında herhangi bir cinsel münasebet gerçekleşmemiştir. O, evli bir kadın olduğu için kocasına ihanet etmeyeceğini, evli olmasaydı neler yapacağını bildiğini de ekler. Kocasının arkadaşıyla görüşmesine rağmen eşine sadık olduğunu söyler. Cinsel temas olmasa da ortada duygusal bir ihanet vardır ve Nadide kocası ile bu noktada eşittir. Sıtkı Bey karısının kendine misilleme yapmak istediğini öğrenince yaptığı işten pişman olup tövbe eder ve eşine döner.

Evli bir adam tarafından iğfal edilen bohçacı kadının hayat şartları gereği ahlakının bozulduğu ve menfaati için aileleri yıkmaya çalıştığı görülür. Ancak onun kişiliğinde ve anlatımında Ahmet Reşat'ın diğer romanlarında olduğu gibi tezatlar vardır. Necibe erkekler tarafından iğfal edilen bir tip olarak suçlanmaz. Ama daha sonra bohçacılık işinden dolayı ahlakının bozulduğu görülür. Salih'le birlikte dost hayatı yaşar. Salih her sıkıntılı durumda ortaya çıkıp problemi çözen bir işleve sahiptir. Halil Efendi, Necibe'yi içirdiği pekmezle bayılıp iğfal etmiş, ama iğfallerine devam etmemiştir. O, Necibe'ye olan tutkusunu roman sonuna kadar sürdürmüştür. Karısı Hasna Hanım kendi halinde bir tip olarak ortada dönen dolaplara asla karışmayan bir kadındır. Sıtkı Bey evli bir birey olarak karısını, Melek Hanım'a tecavüz ederek aldatır. İki suç birden işleyerek her iki kadına da ihanet eder. Melek Hanım namuslu bir dul olarak hayatını sürdürürken tecavüze uğrar. Nadide Hanım ise kocası Sıtkı Bey'in kendini aldattığının farkındadır ve kocasının arkadaşı Şevki Bey'le mektuplaşmalar ve zaman zaman kısa buluşmalar

gerçekleştirmiştir. Romanın sonunda Salih'in tavsiyelerine uyan Sıtkı Bey karısına, karısı da kocasına dönüp pişman olan ender tiplerdendirler. Öbür taraftan anlatıcı erkeklerin, kadınları istedikleri gibi kullanma konusunda kendilerinde bir hak olduğunu düşündüklerini söyleyerek onları eleştirir. Suç işlemenin kadın için de erkek için de eşit olduğunu dile getirir.

Hakkı Senih baba rızası olmadan evlenmenin sakıncalarına değindiği *Hadiye Boşandıktan Sonra* (1330/1914) adlı eserinde annesine benzeyen bir kızın ruh hâlini anlatmaya ve boşanmanın kadın için sakıncalarına değinmeye çalışmıştır. Aşüfte bir annenin kızı olarak dünyaya gelen Hadiye, annesine benzemek istemediği için fakir ama namuslu bir genç olan Rüştü ile evlenir. O, fakir bir hanede yaşamaya başlamasına rağmen başlarda mutludur. Hadiye'nin annesi Pakize aşüftedir. Babası bilinmeyen Hadiye romanda “piç” olarak tanımlanır. Şakir adlı zengin hoppaya annesinin de meylinin olduğu açıklanır. Ortada hem anneyi hem de kızını idare eden bir hovarda vardır ve Hadiye aslında bu adamdan tıpkı annesinden hoşlanmadığı gibi nefret etmektedir. Dul ve yalnız kalmış Hadiye iç monolog şeklinde kendi hayatını ve kocasını aldatışını düşünür. Annesinin aşüfteliklerini, onun yanında başka erkeklerle sevişmelerini, ona karşı annesinin sevgisizliğini, küçük yaşlarda onu öpen gençleri, bütün bunlara rağmen kendisinin tıpkı *Aşk-ı Memnu*'daki Firdevs Hanım'ın kızı Bihter gibi, annesine benzemeyeceğini, evlenene kadar namusunu muhafaza edeceğini anlatır. Ancak evlendikten kısa bir süre sonra eşine hıyanet eder. Şakir'in onunla evlenme fikrinde olmadığını da görür. Ona, içinden, evinin hanımı iken onu süslü arabalarla aldırıldığını, mesire yerlerine alıştırıldığını, para vererek israf alışkanlığı kazandırdığını hayıflanarak söylemek ister ama söyleyemez. Bu sahne ile romanın düğüm bölümü biter. Bu sözleri söyledikten sonra anlatıcı onun Şakir'i kışkırtmak için her bulduğu gençle sevişmeye başladığını bildirir. Kocasını aldatarak zengin bir hovarda ile evlenmek isteyen Hadiye, seks oynacağı olduğu Şakir tarafından da aldatıldığı için ortada kalır. O da kirlenmiş bir kadın olarak fahişe olur. Annesinin teşvikiyle araya giren Şakir adlı alafranga züppe aldığı hediyelerle Hadiye'yi ikna ederek onunla sevişir. Bunu öğrenen Rüştü karısını “talak-ı selâse” ile boşar. Hadiye kocasını aldatmanın cezasını aşüfte olarak çeker.

Ekrem Âli *Sacide* (1327/1911) adlı romanında kadınlardan büyük zevk alan ve felsefesi hedonizme yaklaşan Bülent isimli bir gencin sebep olduğu bir faciayı anlatmıştır. Bülent'in hayattan beklediği şeyler güzel bir kadın, açık bir hayat ve büyük bir servettir. Bülent kadınlara çok düşkün olmasına rağmen fahişelerden hoşlanmaz. Ona göre fahişelerin vücudu herkese açık olduğu için cazip değildir. Bu yüzden sevişmek için el dokunulmamış bir kadın arar. Aradığı kadının Mükerrerem'le evli olan Sacide olabileceğini düşünür. Hiçbir ahlaki endişesi olmadığı için böyle düşünmekte bir sakınca görmez. Sacide, Mükerrerem'le evlidir. Mükerrerem'in yakın akrabası Bülent onları zaman zaman ziyarete gelmektedir. Mükerrerem işleri için evden uzak kaldıkça Bülent de Sacide ve onun çocuklarıyla vakit geçirir. Mükerrerem'in sevişme teklif ettiği Sacide bunun bir cinayet olacağını ifade ederse de ruhunun ve cisminin açlığını tatmin etmek için ona ram olur. Anlatıcı onların sevişmelerini erotik tasvirlerle anlatır. Bülent'in "bilek" fetişisti olduğunu ifade eder. Hayatta kadından ve eğlenceden başka düşüncesi olmayan ve hiçbir ahlaki norm tanımayan Bülent, evli ve çocuk sahibi bir kadının hayatına girerek onun hayatını allak bullak etmiş, kadının kocasının intihar etmesine sebep olmuştur. Bülent'le sevişirken hiçbir psikolojik tedirginlik geçirmeyen Sacide kocasının intiharı üzerine Bülent'ten nefret eder. Çok başarılı bir roman olmadığı için kişilerin psikolojileri ve olayların seyri tam olarak detaylandırılmamıştır.

Ekrem Âli *Kanlı Zifaf* (1330/1914) romanında amcasının oğlu Ferah'ın, karısının eski sevgilisi olduğunu öğrenen Selman'ın onu öpmesi ve sevgilisinin kız kardeşi Mebrûre'nin bu aşkı farketmesi sonucu ölümü ele alınmıştır. Selman, Ferah'ı ziyaret için giderken yolda bir konaktan gelen operet sesinden çok etkilenir ve orada dakikalarca bu parçayı dinler. Parçayı söyleyen kız Hâlet adlı zengin bir kızdır. Bu dinleme işi neredeyse her gün devam eder. Gençler daha sonra bu vesile ile yakınlaşırlar ve Musset'in şiirlerini birlikte okumaya başlarlar. Birbirlerine karşı aşk hissetmeye başladıkları zaman Selman'ın görev için Budapeşte'ye gitmek zorunda kalması sebebiyle ayrılmak zorunda kalırlar. Ayrılma günü yaklaşırken Hâlet ruhuyla beraber bedenini de Selman'a vermek ister ve onun karşısında çıplak soyunur. Selman onun beklediği şeyi yapamaz ve oradan kaçır. Üç yıl sonra İstanbul'a dönen Selman amcaoğlu Ferah'ın Hâlet'le evlendiğini öğrenir. Hâlet'in Mebrûre adında on beş yaşında bir kız kardeşi vardır. Ferah, Selman'ın

karısının, eski sevgilisi olduğunu bilmediği için Mebrûre'yi ona önerir. Bu önerisini karısına da açar. Ferah'ın karısı büyük tereddütler geçirir ve Selman'ın bu evlilik teklifini kabul etmemesi sonucu büyük bir mutluluk duyar.

Selman eve döndüğü zaman Mebrûre'nin intihar ettiğini öğrenir. O da ölmek ister. Sonra intihar etmek yerine *Kiralık Konak*'ın Hakkı Celis'i gibi cepheye gitmeye karar verir. Buna benzer bir olay Kırmırlı Sûdi Süleymanof'un *Damat Beyim!!!* adlı romanında da vardır. Oradan Ferah'a bir af mektubu gönderir. Romandan çok, uzun hikâyeye benzeyen bu eserin dış kapağında "Milli ve Edebi Roman" ibaresi vardır. Eski sevgilisiyle tesadüflerin yardımıyla tekrar görüşen ve o zaman yapmadığı şeyi yengesi olan bu kadına kısmen yapan Selman, günahının cezasını vatan için öterek çeker. Eski aşkın müzik refakatinde deprestiği görülür. Eşini, eski sevgilisi de olsa, başkasıyla aldatan kadının sonu hakkında eserde hiçbir ifade yoktur.

Enis Avni *Odalığın Defteri* (1330/1914) eserinde paşanın hanımının lezbiyen ilişkiye girerek eşini aldattığına değinir. Eserin kahramanı Gülşen odalık edilmek istenmesinden karısının haberi olup olmadığını sorunca Dadı Kalfa paşayı bizzat tetikleyen ve yönlendiren kişinin hanımefendi olduğu cevabını verir. Dadı Kalfa paşanın hanımının onaa karşı soğuk davrandığını, erkeklerden nefret ettiğini Gülşen'in kulağına gizlice söyler ve daha dikkatli bir tarzda hanımın lezbiyen olabileceğini belirtir. Lezbiyen ilişki yaşayan kadının psikolojisi eserde yoktur. Sadece dedikodu vesilesiyle durum gündeme gelir. Aldatılan kocanın karısına verdiği tepkiye eserde değinilmez.

Nezihe Muhlis Hanım'ın (Nezihe Muhittin) *Şebâb-ı Tebâh* (1327/1911) adlı romanında aldatma işlenir⁶⁰¹. Eserin anlatıcısı Fazıl'dır. O, Süheyla'yı ço-

⁶⁰¹Mehmet Rauf'un *Eylül* romanı kendinden sonra yazılan birçok esere ilham kaynağı olmuştur. Şüphesiz bu eserlerin hangileri olduğunu tam tespit etmek için konuyla ilgili müstakil bir çalışma yapmak gereklidir. Fakat bu çalışmada inceleme fırsatı bulunan Nezihe Muhlis Hanım'ın (Nezihe Muhittin) *Şebâb-ı Tebâh* adlı romanı ile Güzide Sabri'nin *Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi* ve Selahattin Enis'in *Neriman* romanları bu tesirin en ziyade görüldüğü romanlardandır. Güzide Sabri'nin eserinin incelemesi bu çalışmanın içinde mevcuttur. Nezihe Muhlis Hanım'ın eserinde de *Eylül* romanının tesirini eserin konusundan başlayarak kişilerin teşekkülüne kadar görmek mümkündür. Eserler arasında dikkat çeken ilk benzerlik kahramanların isimleridir. Necip ile Süheyla. Eylül'ün çapkın Necip'i burada hassas ve karısına âşık bir adamdır. Süheyla ise Süreyya ismini çağırıştırır. Bunlar evlidir. Fazıl, Süheyla'nın çocukluk aşkıdır ve onu platonik olarak sevmektedir. *Eylül* romanında Necip'in fonksiyonunu burada bir alt kategoriden Fazıl üstlenir.

cukluktan beri sevmektedir. Daha sonra Süheyla'nın amcaoğlu Necip gelir ve onlara katılır. Fazıl sevdiği kızı bu çocukla paylaşmak zorunda kalır. Lisede aynı sınıfa düşen Necip ve Fazıl iyi arkadaş olurlar. Okuldan sonra Paris'e giden Necip dönüşte Süheyla ile evlenir. Bu durum Fazıl'ı derinden etkilerse de duygularını kalbine gömerek köşesine çekilir. Çiftin onu evlerine davet etmesiyle her şey değişmeye başlar. Necip onları başbaşa bırakıp evden ayrılınca eski âşıklar başbaşa kalırlar. Süheyla'ya duygularını direkt açamayan Fazıl ona bir vals söyler. Bu vals Süheyla'nın çok sevdiği bir valstir. Burada *Eylül*'deki gibi aşk duygusu doğrudan değil, müzikle karşı tarafa iletilir. Birlikte geziye çıkan âşıklar ortak geçmişe dair konuşma yaparlar. Bu konuşmalar özellikle Fazıl'a aşk mesajıymış gibi gelir. Geziden sonra eve dönen âşıkların duygusal olarak başlattıkları aldatma eylemi cinsel noktada tamamlanır. Fazıl vicdan azapları içinde İstanbul'a döndüğü zaman çok hastadır. Süheyla ona gönderdiği mektupla onun hayatlarından çıkmasını ister. Bu sözleri Süheyla'nın ona karşı aşkını ilan olarak gören Fazıl kendini mesut bir hasta olarak niteler. Fazıl aşkın manevi tarafını tattıkça kadınlar hakkında hissettiği maddi şeylerden utanır. Fazıl'a karı kocanın birlikte öldükleri haberi gelir.

Eserde çocukluk aşkına kavuşamayan Fazıl'da eski sevgilisi Süheyla bir saplantı hâline gelmiştir. Başta hissi planda olan bu yasak aşk Necip'in evden ayrıldığı zaman cismani noktaya doğru ilerler. Süheyla'nın, duygularını geçmiş hatıraları anlatarak ortaya koyduğu görülür. Bu hatıralar Fazıl'ı ona doğru daha fazla yakınlaştırır. Duygusal olarak zehirlenen bireyler birbirlerinin koynuna girerek beden de kirlenirler. Kocasına son derece bağlı olan ve onu sevdiğini her zaman belirten bir kadının, eserde kocasının yokluğunda kendini başka birinin kollarına bırakmasını anlamlı kılacak bir veri yoktur. Sadakat-ihanet çatışmasında eşine sadakatsizlik ederek zina eden kadın, eşini kendisiyle birlikte ölüme sürüklemiş, bu yüzden genç yaşta hepsi yok olup gitmiştir. Ama kocasını aldatan kadının Fazıl'a yazdığı mektuplarla onu suçladığı görülür.

Selahattin Enis *Neriman* (1328/1912) romanında çocukluk aşkından mecburen ayrılmak zorunda kalan bir gencin, sevgilisinin başkasıyla evlenmesinden yıllar sonra tekrar onunla buluşmasını, eski aşkının depreşmesi sonucu sevişmele-

rini ve bu utançla oradan kaçmasını anlatır. Sadakat-ihanet ve aşk çatışması özellikle Neriman tarafından feminist birtakım algılarla işlenir. Aldatan kadın eşinden tiksindiği için bunu önemsemezken onunla zina yapan erkek vicdan azapları içinde günah yuvasını terk eder.

Neriman ile Semih Vecdi teyze çocuklarıdır ve birlikte büyürler. Semih Vecdi, Neriman'a âşık olur ve duygularını ona açtığı zaman ondan karşılık bulur. Aşkın ifşasından sonra Semih Vecdi'nin babası memuriyeti sebebiyle İstanbul'dan ayrılır. Yedi yıl birbirinden ayrı kalan âşıklar tekrar buluşma özlemiyle yanmaktadırlar. Ancak Semih Vecdi teyzesinden aldığı mektupla yıkılır. Neriman, Haydar Nebil adında Semih Vecdi'nin liseden arkadaşı olan bir çocukla evlendirilir. Bu haber üzerine Semih Vecdi, aşkına sadık kalmayan Neriman'dan ötürü bütün kadınlarda vefa olmadığı fikrine kapılır. Semih Vecdi şair ruhlu, okuyan, bilgili ve aydın bir tiptir. Onun karşısında Haydar Nebil hayatı sorgulamayan, edebiyattan, sanattan zevk almayan sıradan biridir ve onda herhangi bir fevkaladelik yoktur. Semih Vecdi, Neriman'a böyle bir kocayı yakıştıramaz. Dolayısıyla Semih Vecdi'nin tam zıttı bir karaktere sahip olan Haydar Nebil gibi sıradan bir erkeğe ateşli, şehvetli ve aydın bir kadın olan Neriman'ın âşık olma ihtimali Semih Vecdi'yi şaşırtır.

Okumak ve okudukları hakkında konuşmak Haydar Nebil'in sevmediği şeyler olduğu için âşıklar bu vesile ile başbaşa kalırlar. Üç arkadaş çamlığa gezi yapmak için hazırlanırken Haydar Nebil bir dostu geldiği için onlara eşlik edemez. Buradaki kurgu Nezihe Muhittin'in *Şebâb-ı Tebah* romanının kurgusuna benzer. Aşkın oluşumunu tamamlayabilmesi için bütün fırsatları hem varlığıyla hem yokluğuyla hazırlayan Haydar Nebil, onların çamlık gezisine birlikte gitmesini dahi tavsiye eder. Namus düşüncesiyle arkadaşını önceleyen Semih Vecdi'nin aklından namusa dair bütün düşünceler uçar gider. Neriman kolları arasındayken onun sadece kendine ait olduğunu hissederek eski günahını, hıyanetini, bütün vefasızlığını unutarak onu affeder. Bu noktada onları birbirine yaklaştıran şey geçmişe dair konuşmalardır. Çünkü onlar çocukken de bu adada, aynı mekânda aşk hakkında konuşmuştur. Böylece hatıraların yaşandığı mekâna dönüşle geçmiş duyguların dönüşü de mümkün olur. Neriman bu tablo karşısında manevi bağlılığın maddi bağlılıktan daha önemli olduğunu düşünür. Bu düşünceler Neriman'dan

Semih Vecdi'ye gönderilen bir aşk tebliğidir ve o, kocasından duygusal olarak uzak oluşunu ve Semih Vecdi'yi sevdiğini açık açık ilan eder. Neriman'ın aşk daveti üzerine namuslu Semih Vecdi onların aile saadetini yıktığını pişmanlıklar içinde düşünür. Neriman sadakat-ihanet çatışması içindedir. İhanet ve sadakat ikileminde ihanetin anlamını da düşünen Neriman, yaptığı işin toplumda bir ihanet olarak algımlandığını söyleyerek geleneksel ahlaki normların aşk karşısında yanlış konumlandığını düşünür. Onun için sevdiği adamla birlikte olmak önemlidir. Kız iken şehvetperest olan Neriman evliliğinin, aşkının saffet ve bekâretini bozduğu kanaatindedir. Evliliğin aşkı öldürdüğü fikrinde sebat kılmıştır. Neriman bu düşüncelerle feminist anlayışa doğru yaklaşırken evliliği resmi bir muhabbet ve murdar bir hâl olarak görür. Onun bu düşüncelerine paralel olarak anlatıcı evli kadınların daha şehvetkâr ve cinsellik noktasında serbest olduklarını söyler. Aynı zamanda Haydar Nebil'in Neriman gibi bir kadını hem madden hem de manen doyurmasının imkânsız olduğuna da değinir.

Çocukluk aşkıdan ayrılmak zorunda kalan, toplumsal ahlak kurallarıyla aşkı arasında bocalayan Semih Vecdi, ahlakı terk ederek içkinin tesiriyle eski aşkını tercih etmiştir. Onun suç ortağı Neriman da kocasıyla zoraki evlenmesini önererek toplumsal ahlak kurallarının bir dayatma olduğunu düşünmüş, bu sebeple eski aşkıyla gayrimeşru bir şekilde sevişmekten çekinmemiştir. Neriman buna rağmen yer yer aldatma-sadakat duyguları arasında bocalama da yaşamıştır. Müziğin, birlikte gezilen eski mekânın ve anıların âşıkları birbirine daha da yakınlaştırdığı görülür. Bu noktada Nezihe Muhlis'in *Şebâb-ı Tebâh* romanıyla *Neriman* romanının birçok benzerlikleri vardır. Her iki romanda da çocukluk aşkları önce ayrılmış, lise arkadaşlarıyla evlenmiş, tekrar evli olarak buluşmuş ve kadınlar kocalarını eski âşıklarıyla sevişerek aldatmışlardır. İki romanda da müzik, mekân, kişilerin oluşumu ve olay örgüsü birbirinin tekrarıdır. Bu iki romanın asıl ilham kaynağı ise Servetifünun romancısı Mehmet Rauf'un *Eylül* romanıdır. Hem *Şebâb-ı Tebâh* hem *Neriman* romanı yazarların kullandıkları üsluptan başlayarak ahlaki bakış açılarına kadar Servetifünun romanı etkisindedir.

Nigâr'ın Âşığı (1330/1914) romanı sansürcü ve “kalkuyruk”⁶⁰² lakabıyla tanınan Ebu Mukbil Kemal Bey’in eseridir. Eserde kötü huylu bir adam olan Hadi Bey onu seven karısına kötü davranarak onun erken yaşta ölmesine sebep olmuştur. Ayrıca onu evin selamlığında başka kadınlarla da aldatmıştır. Hadi Bey’in hovardalıkları dedikodu veya dertleşmeler vasıtasıyla öğrenilir. Olay daha fazla detaylandırılmaz. Eserde çok derinleştirilmeyen bir aldatma ve bu sebeple gerçekleşen boşanma olayından bahsedilmiştir. Olay iki hizmetçinin dertleşmesi esnasında dile getirilmiştir. Aldatılan eş olaylara fazla tepki veremeyip ölür.

Süleyman Tevfik’in *Pakize* romanının birinci zeyli olarak yazılan *Mercan’daki Konakta* (1331/1915) romanında Makbule’nin amcazadesi olduğu söylenen Münir adlı genç Fransa’da eğitim gördükten sonra ana babasını kaybettiği gerekçesiyle Makbule’nin himayesine girmiştir. Reşit Bey’le evli olan Makbule gizlice Münir’le buluşmaktadır. Münir’in karısı İffet evde dönen dolaplardan haberdar değildir. Ancak evin emektarı Dadı Dilber onların bu kadar yakınlaşmalarından şüphelenmektedir. Dadı tipinin zekâ ve tecrübesiyle evdeki olayları çözümlendiği görülür. Hüseyin Rahmi’nin *Mürebbiye* romanında Eda Kalfa’nın da buna benzer bir önsezisi vardır. Dolayısıyla Türk romanında evin emektar ve akıllı dadı ve kâhya kadınlarının evde dönen dolapları hissettiğine şahit olunur. Makbule yaptığı planlarda en ufak ayrıntıları dahi hesaplayan kurnaz, zeki ve soğukkanlı bir tiptir. Eserde Makbule ile Münir arasında Dilber’in dikkatiyle beliren bir aldatma olayının gölgesi vardır. Akraba olsalar dahi evli bir kadınla evli bir erkeğin gizlice kapalı odalarda görüşmeleri Osmanlı konağında pek hoş görülme-yen bir şeydir. Bu noktada Makbule’nin ayağına bağ olacak herkesi kurduğu sinsi planlarla öldürdüğü veya ortadan kaldırdığı görülmektedir. Ancak Makbule’nin, evin emektarı Dilber’i hesap etmemesi olayların açığa çıkmasına vesile olacaktır. Anlatıcının imalarından onların birbiriyle seviştiği ve kurdukları düzenle zenginleri soyduğu anlaşılmaktadır. Ortada bir aldatma olayı vardır ve bu çok derinleştiril-memekle birlikte ipuçları ile okuyucuya sezdirilmiştir. Eserin polisiye roman tarzında olması sebebiyle entrik unsurunun gizli tutulduğu görülür. Öbür yandan

⁶⁰²Cevdet Kudret, Ebu Mukbil Kemal’i “sansürün en acımasız neferi olarak niteler.” (*Abdülhamit Devrinde Sansür*, 37).

romanın son zeyli olan *Cinayet Mahkemesinde* Makbule ve Münir birbirlerini sevdiklerini itiraf ederler.

Halide Edip Adıvar'ın *Heyula* (1909) romanı sevmediği bir adamla gayrimeşru âşığının zoruyla evlenerek çıldıran bir kadının hikâyesidir. Selma sevdiği ve seviştiği ressam Şahap'ın zorlamasıyla Haşim adlı zengin bir adamla evlenir. Zoraki yapılan bu evlilikte asıl amaç âşıkların serbestçe sevişebilmek ve ekonomik zorluk çekmemek için evliliği bir zırh olarak kullanmak istemeleridir. Bu gizli ilişkiden dolayı çocuk olması gündeme gelince ressam Şahap sevgilisinden çocuğunu öldürmesini ister. Bunu cinayet olarak gören Selma çocuğu doğurur. Ama çocuk kısa süre sonra ölür. Çocuğu ölen Selma akli dengesini kaybeder. Eşinin başka birinden çocuk yaptığını anlayan Haşim ölmeden önce karısının üstüne evlenir. Eser sevdiği adamla evlenemeyen ki bunun sebebi tam olarak bilinmez, bir kadının başka bir adamla evlenip sevgiliyle sevişmelerine devam etmesini anlatır. Kadının gayrimeşru ilişkisi aile dostları olan kahraman anlatıcı Ziya'nın onu takibi sonucu öğrenilir. Öbür taraftan kadının eşi de evdeki hizmetçilerle sevişmektedir. Anlatıcı, Selma'nın kocasını aldatmasını mazur görür. Buna sebep olarak Haşim'in evin hizmetçileriyle sevişmesini ve Selma'nın Şahap'a âşık olmasını gösterir. Romanda müziğin baskın bir figür olduğu görülür. Olayların işlenişinde ve şahsiyetlerin tanımlanışında özellikle Batı müziği önemli bir yer tutar⁶⁰³.

Halide Edip Adıvar'ın *Seviye Talip* (1910) romanı basıldığı zaman basında bir hayli tenkit almıştır. Çünkü romana adını veren kahraman Seviye Talip evli olmasına rağmen kocasını terk edip nikâhsız olarak bir başkasıyla yaşar. Böyle bir birlikteliği Osmanlı toplumunun kabul etmesi mümkün değildir. Romanın kahraman anlatıcısı Fahir halasının kızı Macide ile evlidir ve halasının geleneksel dayatmalarından kurtulmak için İngiltere'ye felsefe okumaya gider. Meşrutiyet'in ilanıyla yurda döner. Yurda döndüğü zaman çocukluk arkadaşlarından olan Seviye Talip'le karşılaşır ve ona âşık olur. Seviye Talip'le cinsel birliktelik yaşamamışsa da karısına duygusal olarak ihanet eder. Bu aşk sebebiyle zihinsel sorunlar

⁶⁰³Enginün, *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, 99.

yaşar ve kurtuluş için Mısır'a gider. Orada tiyatro oyuncusu Evelin ile birlikte olup bu kez karısını cinsel noktada da aldatır.

Romana adını veren Seviye Talip kendi dönemi için cüretkâr ve cesur bir kadındır. Kocasıyla anlaşamadığı için —on iki yıl evli kalmıştır— kendisine piyano dersi veren müzik öğretmeni Macar asıllı Cemal'le birlikte yaşamaya başlamıştır. Seviye Talip'in dedikodular vesilesiyle adını duyan Fahir, tesadüfen onunla tanışınca çocukluk arkadaşı olan bu kıza âşık olur. Bu aşk sebebiyle sinir buhranı geçiren Fahir, Mısır'da Evelin adlı bir sopranoyla aşk yaşar. Seviye Talip kocasından ayrılmış bir kadın olmasına karşın sadece sevdiği adam olan Cemal'le birlikte olmuş, Fahir'in aşkına olumlu bir cevap vermemiştir. Bu durum sadakat algısının farklı bir boyutudur. Bir kadının/insanın nikâhsız da olsa sevdiği biriyle olmasının ahlaki açıdan sakıncalı olmayacağı fikri üzerine kurulan eserde geleneksel namus algısı eleştirilmiştir⁶⁰⁴. Romanın anlatıcısı konumunda olan Fahir hem karısını seven hem de Seviye Talip'e saplantı derecesinde âşık olan hem de başka bir kadınla aşk yaşayan bir tiptir. Bütün aldatmalara rağmen Fahir ile Macide arasında boşanma gerçekleşmemişse de aldatılan kadın kocasından uzaklaşır. Çünkü onların hayatı oğulları Hikmet'e bağlıdır. Seviye Talip'in boşanması çocuğu olmayışı sebebiyle eserde normal karşılanmıştır. Çünkü çocuklar romantik aşktan vazgeçmenin ve evliliğe bağlı kalmanın, “mutedil bir aile hayatına rıza göstermenin büyük ödülüdür.”⁶⁰⁵ Böylece onun romantik birlikteliğinin önüne geçebilecek bir engeli olmadığı okuyucuya gösterilir. Seviye Talip'in kocası ise ondan boşanmamak için bir süre direnmişse de onu sevgilisinden ayırmaya muvaffak olamamıştır. Romanın asıl mesajı evliliğin ancak aşkla olursa kutsal olduğudur.

Halide Edip Adivar *Handan* (1912) romanında alafranga bir tarzda yetişmiş, kültürlü ve birikimli bir kadın olan Handan'ın dramatik yaşam mücadelesini anlatır. Handan, önce öğretmeni komünist Nazım'a âşık olmuş, ondan aldığı evlenme teklifini düşünürken araya giren “müptezel bir adam olan Hüsnü Paşa ile

⁶⁰⁴Halide Edib Adivar 31 Mart olayı üzerine Mısır'a ve İsabel Fry'nin daveti ile İngiltere'ye gitmiştir. Romanda yazarın buralarda yaşadığı izlenimlerin etkisi vardır. Daha fazla bilgi için bk. İnci Enginün, *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, (İstanbul: Meb Yayınları, 1995), 107.

⁶⁰⁵Özdemir, *Yeni İnsan ve Ulus Oluşumunda Roman Aşkı*, 125.

evlenmiş” ve bu evlilik neticesinde mutsuz olmuştur. Hüsni Paşa, karısını defalarca ve farklı metreslerle aldatmış, bu yüzden onun çıldırarak ölmesine sebep olmuştur. Çünkü o, hastadır ve şartlar onu bu aşka itmiştir. Handan yaşadıklarından sonra menenjit hastalığına tutulur. Hüsni Paşa kendisine haber verilmesine rağmen onu ziyarete gelmez. Sadece tedavisi için ona para gönderir. Onun tedavisi ile Refik Cemal ilgilenir. Refik Cemal’de, Handan’a karşı acımayla karışık bir sevgi oluşmaya başlar. Refik Cemal eşinden başka bir kadına sevgi beslediği için tereddütler geçirir. O, her iki kadını aynı anda severken bu iki kadın arasında kalmaktan dolayı büyük bir vicdan azabı duyar. Refik Cemal tereddütler içindeyken evli olan Handan’la evlenemeyeceği için sevdiği iki kadından birisinin ölmesini bekler. Böylece içine düştüğü sıkıntılı durumdan kurtulabilecektir. Handan da Refik Cemal’e karşı boş değildir ve bunu romanda “Handan’ın Tahassüslerinden” başlığında yazdığı yazısında açıklar. Kendinin kötü bir kadın olduğunu, çünkü kardeşinin kocasını sevdiğini, bu sebeple Yehuda’ya⁶⁰⁶ benzediğini belirtir. Yehuda’nın İsa’yı satması gibi o da kendi kardeşini sattığını düşünür. Böylece tek bir erkeği seveceğini iddia eden Handan da kocasının ihmali sonucu duygusal aldatma kervanına katılır. Refik Cemal’le Handan arasında cinsellik yaşanmaz. Onların ilişkisi tamamen duygusal bir ilişkidir. Handan, kendisine ihanet eden kocasına sonuna kadar bağlı kalmaya çalışır. Eşinin sadakatsizliğine rağmen ondan boşanmaya çalışmaz. Fakat kuzeni Neriman’ın kocası Refik Cemal’e âşık olmaktan kurtulamamıştır. Halide Edib Adıvar evliliğin kutsal olduğuna inandığı için romanlarında kocalarının ihanetini bilen kadınları sonuna kadar sabırla bekletir. *Raik’in Annesi*’nde Refika bu yönüyle Handan’a benzer⁶⁰⁷. Handan sadakati neticesinde ölür.

Halide Edib Adıvar’ın *Son Eseri* (1919) adlı romanı, romancı kahraman Feridun Hikmet’le ressam Kâmuran arasındaki aşkın işlendiği bir eserdir. Feridun

⁶⁰⁶“Yahuda İskaryot İsa’nın döneminde başkâhin olan Kayafas ile 30 dirhem karşılığında anlaşarak İsa’nın yerini onlara söylemiş ve onu yakalamaya geldiklerinde de öpmek suretiyle İsa’yı ele vermiş bir haindir. Bu düşünce çerçevesine dört kanonik İncilin Yahuda ile ilgili verdiği bilgilere baktığımızda onun ilk İncil Markos’dan başlayarak tedrici bir şekilde şeytan tarafından ruhu esir alınmış bir hain konumuna” konmuştur. Daha fazla bilgi için bk. Mahmut Aydın, “Yahuda İskaryot Bir Hain mi? Yoksa Bir Kahraman Mı?”, *Milel ve Nihal Dergisi* 1-2 (Aralık 2005-Haziran 2006), 11.

⁶⁰⁷Hülya Argunşah, “Halide Edip’te Değişen Kadının Romandaki İzdüşümleri: *Seviyye Talip*’ten *Ateşten Gömlek’e*”, *TÜBAR-XXXVII* / 2015-Bahar.

Hikmet, Mediha ile evli ve iki çocuk sahibidir. Karısı Mediha güzel bir kadındır ama fikir ve bilgi noktasından basittir. Fikirsiz manada Feridun Hikmet'in karısıyla paylaştığı pek bir şey yoktur. Ona olan bağlılığını anlamsız bulsa da Feridun Hikmet karısından bir türlü vazgeçemez. Vazgeçemeyişinin arkasında onun cinsel yönü etkilidir. Feridun Hikmet'in halasının kızı Münire çok tahlilci ve ukala bir tiptir. Feridun Hikmet karısı Mediha'nın, içini boş bıraktığını, bu boşluktan Münire'nin girdiğini söyler. Mediha bu kızı fazla ciddiye almaz. Çünkü o, kendi sahasına müdahale etmeyenlere karşı aldırışsızdır. Münire'nin aşklarını zararsız ve platonik olarak tanımlar. Münire'nin kocası bir doktordur ve özellikle kadın hastalara karşı ilgilidir ve onların bir kısmıyla sevişmektedir. Ancak Münire bu durumu fazla umursamaz. O, bu yönüyle *Handan*'ın devamı gibidir. Romanda kadın kahramanların eşlerinin başka kadınlara ilgi göstermesine aşırı tepki vermedikleri görülür.

Feridun Hikmet Almanya'ya muharrirlik göreviyle gidince orada Kâmuran'a rastlar. Bellevue denilen yerde buluşup yanlarında Kâmuran'ın Almanca öğretmeni ve yakın dostu Madam Angels'in de bulunduğu bir gün tekne gezisi yaparlar. Haine adlı bir müzisyenin parçasını dinlerken kendinden geçen Feridun Hikmet gölün orta yerinde Kâmuran'ın gözlerine bakıp aşkın illa vücutça bir olmak anlamına gelmediğini düşünür. Kâmuran'la Feridun Hikmet'in ilişkisi cismani kire bulaşmasa da sadakati zedeleyen bir ilişkidir. Feridun Hikmet, Kâmuran'la yeni bir hayat düşler. Kâmuran'la olması durumunda büyük bir vicdan azabı duyacağını, karısını ve kızını perişan edeceğini de düşünür. Feridun Hikmet, sadakatsizliğini veya erkeklerin genel sadakatsizliğini, beğendikleri her kadından vazgeçmeyecekmiş gibi bağlanmak olarak açıklar. Kendinin hem Mediha'ya hem de Kâmuran'a, hayatında onlardan başka kadın olmayacağı/olmadığı yalanını söylediğini bildirir.

Feridun Hikmet, Asım Bey'in önce karısı Mediha'yı elinden almış, ardından Asım Bey'in kız kardeşi Kâmuran'a âşık olup onun ölmesine sebep olmuştur. Romanda Kâmuran hem ruh hem beden olarak olgun bir kadındır. Münire kendini olgun sanan ukala bir tiptir ve çok kitap okur. Mediha ise sahip olduğu erkeklerin cismani ihtiyaçlarını karşılayan bir kadındır. Feridun Hikmet hayvani duygularını tatmin ettikten sonra Mediha'yı yetersiz bulduğu için ruhunu dolduracak bir kadın

arar⁶⁰⁸. Bu kadın Kâmuran'dır. Karısına bağlılığının arkasında ne olduğunu anlamlandıramayan Feridun Hikmet her iki kadından da bir türlü vazgeçememiştir. Esere duygusal aldatma duygusu hâkimdir. Aldatılan eş *Handan* romanındaki gibi kocasına aşırı tepki vermez. Aldatan koca ise zaman zaman karısını ve kızını düşünse de sevgilisinden vazgeçemez.

Türklük fikrini eserlerinde işleyen Ömer Seyfettin geleneksel hayatla Batılı hayatın mukayesesini yaptığı *Harem* (1334/1918) adlı eserinde kadın-erkek ilişkilerinde esas olan şeyin aşk olduğunu ifade etmiştir. Eserin girişinde örnek olarak gösterilen bir karı kocanın kavga ettikleri anlatılır. Sermet ve Nazan çifti; Meliha ve Refi çifti ile çapraz bir şekilde yakalanmıştır. Sermet ile Meliha ve Nazan ile Refi aynı odadadır. Birbirlerini en yakın arkadaşlarıyla basan çiftler büyük bir kırgınlıkla ayrılırlar. Ayrıldıktan sonra birbirininden intikam almak fikrine düşerseler de kırgınlıkları geçtikten sonra tekrar buluşup meseleyi konuşma fırsatı bulurlar. Diyalog kapısı açılınca eşlerin her ikisi de kendisinin masum olduğunu diğere ispatlayacağını iddia eder. Buna delil olarak da tuttukları hatıra defterlerini gösterirler. Aynı olayın farklı iki açıdan anlatıldığı bu defterler sayesinde olayın esrarı ortaya çıkar. Hatıra defterine duygularını ve yaşadıklarını kaydeden çiftlerin bu vesile ile aile hayatı ve geçmiş yaşantılarından kesitler okuyucunun gözleri önüne serilir.

Nazan alafranga bir kadındır ve Batılılaşma taraftarıdır. Nazan'ın kocası Sermet ise kendi öz kültürüne âşık, Türk ülkücüsü ve aynı zamanda değişim taraftarıdır. Ama o, değişim için belirli bir düzen gerektiğine inanmaktadır. Evde gerçekleştirilen salon toplantılarındaki Batılı adabımuâşeret kurallarından nefret etmektedir. Batılıların âdet ve geleneklerinin Osmanlı toplumunda yaşanmasını saçmalık olarak görür. Sermet haremın önemli ve kutsal olduğuna inanmaktadır. Avrupa âdetlerinden nefret ettiği için evin harem ve selamlık olarak ayrılmasını istemektedir. Buna sebep olarak da evde kâğıt oyunu adıyla oynanan bir oyun sırasında yaşanan ahlaksızlıkları gösterir. Oyun şöyledir: Evde bulunan misafirlere kâğıtlar dağıtılır. Misafir erkekler bu kâğıtların üzerine bir kadın ismi yazarlar. Daha sonra kadınlar da bir erkek ismi yazarlar. Çekiliş yapılır. İsmi çıkan kadın ve

⁶⁰⁸Enginün, *Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu Batı Meselesi*, 196.

erkek birbirlerine duygularını yazarlar. Bu duygular çoğu zaman aldatmanın sınırlarına girer. Kâğıt oyunu ahlaki sınırları zorladığı gibi, duygusal sınırları da zorlar. Evli bireyler dahi birbirine tepki veremez. Böyle bir oyunu milliyetçi muhafazakâr Sermet kabul etmez.

Yaşadıkları olayın aslını tuttukları defterlerden anlayan karı koca haremın yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu sorgularlar. Sermet, Nazan'a haremın yararından bahsettikten sonra kılık değiştirerek hareme girilme tehlikesinin de olabileceğini anladığını itiraf eder. Eşlerin sadakatının ancak aşkla tesis edilebileceğini, kötü niyetli bireylerin engellenemeyeceğini belirten Nazan, haremın kutsal olduğunu söyleyen kocasına, asıl mukaddes olan şeyin aşk olduğunu ifade eder.

Alafranga anlayışa sahip bir kadınla alaturka anlayışa sahip bir erkeğin evliliği üzerine kurgulanmış *Harem*'de salon hayatına karşı olan Sermet'in, karısı tarafından kurgulanan bir olayla harem hayatının da sakıncalı olabileceğini öğrenmesi ele alınmıştır. Harem kaynaklı ve kılık değiştirme sebepli bir olay üzerine aldatıldığını sanan eşlerin ani bir kararla kavga etmeleri, ardından oturup konuşarak anlaşmaları aile meselelerinin karşılıklı diyalogla çözülebileceği fikrine dayanır. Sadakatin görüntüde değil, kalpte olduğu vurgulanır. İster Batılı hayat olsun ister harem hayatı olsun bireyin niyeti yaşamına yol verir. Eserde asıl kutsal olan şeyin haremlik selamlık olmadığı, kalplerdeki aşk duygusu olduğu, eşlerin sadakatının de ancak bu duygu tarafından korunabileceği fikri öne çıkar. Cinsel veya duygusal aldatma olayı yoktur. Sadece yanlış anlaşılardan kaynaklanan bir aldatma zannı vardır ve bu zanna çanak tutan şey oynanan kâğıt oyunudur.

Güzide Sabri'nin günlük tarzında kaleme aldığı *Ölmüş Bir Kadının Evrâkı Metrûkesi* (1921) romanında evli bir adama âşık olan romantik bir kadının dramı anlatılmıştır. Fikret'in annesi ölünce babası başka bir kadınla evlenmiş ve memuriyeti sebebiyle taşraya taşınmıştır. Fikret ise İstanbul'da teyzesinin kızı Suat ve büyükannesiyle birlikte kalmıştır. Fikret'in vücudu dayanıksızdır ve ara sıra ikazlar vermektedir. Bu sebeple sık sık doktorlar tarafından muayene edilmesi gerekmektedir. Onu muayene eden doktorlardan biri de Doktor Nejat'tır. Muayeneler esnasında Doktor Nejat'la Fikret'in arasında hissi bir etkileşim başlar. Kısa süre sonra bu etkileşim aşka evrilir. Fikret ile doktorun yegâne buluşma mekânı Doktor Nejat'ın muayenehanesi olduğu için Fikret'in muayenehaneye gidiş gelişleri artar.

Bu gidiş gelişler müzmin âşıklar için biricik buluşma anlarıdır ve bu anlardan birinde Doktor Nejat, Fikret'e evlilik teklifi yapar. Fikret evli ve çocuklu bir adam olan Nejat'ın yuvasını yıkmamak düşüncesi ile teklifi kabul etmeyerek İstanbul'dan ayrılmak ister. Hem Doktor Nejat hem Fikret birleşemedikleri için buldukları mekândan uzaklaşıp başka bir mekâna kaçmayı tercih ederler. Doktor Nejat, hastalık bahanesiyle İstanbul'dan kaçarken Fikret, babasının yanına sığınıp yaşlı bir adamla evlenir. Evlendiği kocası Sait Bey iyi bir adamdır. Ancak kalbinde başka bir adamın aşkını taşıyan Fikret, içten içe kocasını aldattığını düşünmektedir. Çünkü onu sevememektedir. Eserin ana fikri olan evliliğin ancak romantik aşkla yapılırsa mutluluk getireceği anlayışı sebebiyle eşlerine âşık olmaksızın evlenen Sait Bey ve Doktor Nejat sonuçta mutsuz olacaktır. Fikret ise aşk duymadan evlendiği için kocasını aldattığını düşünmektedir. Kısa bir süre sonra karı koca ölür.

Servetifünun roman dilinin ve içeriğinin taklidi olan bu eser, aşksız evlenen, evlendikten sonra aşkı eşlerinden başkalarında bulan, ama aşklarını buldukları bireylerle birleşemeyen kişilerin hayatını romantik bir çerçevede anlatmaktadır. Evli bir adama âşık olan Fikret'in aşkına rağmen namusunu ve sevdiği adamın ailesini düşünmesi öne çıkarılmıştır. Eşini duygusal olarak aldatan Doktor Nejat sevgilisiyle kavuşamadığı için hastalanıp yatağa düşer. Romanda evli bir adamla mahremi olmayan bir kadının aşk üzerine konuşmaları normal karşılanır. Yazar, kahramanı Fikret'i ideal tip olarak tasarladığı için onu cinsel temasa sokmaz. Cinsel ilişki olmasa da tıpkı Mehmet Rauf'un *Eylül*'ündeki gibi, eşini duygusal olarak aldatma esere hâkim olan ana duygudur. Yazarın romanlarında genel olarak sonuçsuz aşklar sonucu kahramanın öldüğü görülür⁶⁰⁹.

Türkiye'nin özgürlük mücadelesini verdiği günlerde yayımlanan *Nur Baba* (1922) romanı tefrika edilmeye başladığında basın dünyasında büyük tenkitlerle karşılaşmıştır. Eserin kahramanı Nur Baba İstanbul'un elit muhitinde bir Bektaşî dergâhının şeyhidir ve etrafı yakın civardaki cahil, işsiz güçsüz, kötü namları etrafı yayılmış kişilerle, özellikle kadınlarla çevrilidir. Güzel sesli, kara sakallı ve

⁶⁰⁹Şahika Karaca, "Güzide Sabri Aygün Hayatı, Sanatı ve Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme-Araştırma" (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004), 48.

etkileyici bir adam olan şeyh, gördüğü güzel kadınları tekkesine dâhil ederek onlarla halvet olmaya çalışır. Tekkenin bir önceki şeyhi Afif Baba hastalanıp yatağa düştüğü zaman Nuri'nin ilk işi, onun karısı Celile Bacı'nın yatağına girmek olur. Celile Bacı sevenleri tarafından vakarı ile tanınan bir kadındır. Kendi elinde büyüttüğü yirmi üç yaşında bir gencin kucağına düşmesi insanlara ilginç gelmiştir. Bu merak tekkenin dolup dolup boşalmasına sebep olmuştur. Celile Bacı kocasını hasta yatağında aldattıktan sonra Nuri ile evlenir. Nur Baba kendinden çok yaşlı olan bu kadınla yetinme niyetinde değildir. Bu sebeple muhiplerinden Ziba Hanımefendi ile aşk yaşamaktadır. Bu aşkı bilen Celile Bacı'da onlara ve Nur Baba'nın diğer ilişkilerine karşı herhangi bir tepki yoktur. Çünkü o yaşını bilir ve ona göre davranır.

Şeyhin sevgilisi Ziba Hanımefendi'nin yaşlanması üzerine Nur Baba kendine yeni seks ortakları aramaya başlar ve bunun için Ziba Hanımefendi'nin yeğeni evli bir kadın olan Nigâr'a göz diker. Şeyh, Nigâr'ı ikna etmek amacıyla bizzat Ziba Hanımefendi'yi görevlendirir. Ziba Hanımefendi şeyhi kışkırdığı için onu çevresindeki diğer kadınlara kaptırmaktansa kendi kontrolünde olarak yeğenini ona ayarlamaya razı olur. Nigâr, Ziba Hanımefendi'nin kardeşi Sacit'in kızıdır. Babası ölmüştür. Kocasını Eşref Paşa Madrid'e sefir olunca iki çocuğuyla birlikte babasının evinde kalmış, kocası ile birlikte İspanya'ya gitmemiştir. Nigâr'ın annesi kötü bir üne sahip olan Ziba Hanımefendi ile ilişkisini kesmiştir. Ancak Nigâr'da halasına karşı gizli bir hayranlık duygusu vardır. Onu okuduğu romanların kadın kahramanlarına benzetmektedir. Nigâr şeyhin davetine başta icabet etmese de daha sonra onlara katılıp yoldan tamamen çıkacaktır. Çünkü o ana kadar taş duvarlar arasında yalnızdır ve hayatında herhangi bir macera yoktur. Tekke vasıtasıyla okuduğu romanlara benzer bir hayat yaşayabilecektir. Halası Ziba Hanımefendi'yi okuduğu romanlardaki kadınlara benzeterek severken şimdi kendisi o kahramanlara benzemek için fırsat bulmuş olur. Yakup Kadri okuduğu romanların etkisiyle değişim geçiren kızlar yaratmıştır. *Kiralık Konak*'ın Seniha'sı da bu yönüyle Nigâr'a benzer.

Şeyhin bir diğer cinsel vukuatı Nakip Paşa haremi olarak tanınan yetmişini bulmuş bir kadındır. Şeyh onu kışlık sevgili olarak kullanmaktadır. Görünürde şeyhe bir evlat muamelesi yapan kadın Celile Bacı'nın ifadesi ile vahşi, kıskanç

ve bencil bir ihtiras ile şeyhe âşıktır. Şeyh, kadının evine kışın kalabilecekleri bir tekke olmadığı için gittiğini, yani sırf hizmet amacıyla bunu yaptığını müritlerine söyleyince müritlerinin hepsi ona hak verir. Nur Baba cinsel iştihası hiç sönmeyen bir şeyhtir. Karısının üzerine açık açık sevişmekten çekinmez. Onun üzerine evlenir. Yaşanan cinsel buluşmalar eşinin rızası ile gerçekleşen aşikâr birer aldatma gibidir. Şeyh çok eşliliği son sınırına kadar kullanabilecekken nikâhsız ilişkilere girmekten çekinmez. Böylece Bektaşî şeyhinin şahsında tekkelerin içine düştüğü çirkef durum eleştirilmiş olur.

Reşat Nuri Güntekin *Gizli El* (1920-1924) romanında itibarlı olmak için zengin olmak gerektiğini düşünen Şeref'in yozlaşması anlatılır. Şeref olumsuz bir karakterdedir ve romanın kahraman anlatıcısıdır. O, romanda daha çok ruhsal durumuyla göz önüne gelmektedir. Zenginlerin karşısında aşağılık kompleksine sahiptir. Hırsı sebebiyle gayrimeşru yollardan da olsa zengin olmak arzusundadır ve bunu da başarır. Bütün başarılarının ardında gizli bir elin yardımı vardır. Başta büyük tereddütler içinde kabullendiği bu kirlî işi zamanla benimser. Eşinin, babasının yanına Gemlik'e dönmesi ihtiras ateşini iyice harlar. Gece hayatına dalmaya başlar. Şeref'in eğlence mekânında tanıştığı bir müteahhidin karısı ile aralarında selamlaşmayla başlayan muhavereler istemsiz bir şekilde uzamaktadır. Onları, içlerinde buldukları durum, âdeta birbirine itmektedir. Nezihe Hanım, Şeref'e telefon açarak onu evine davet eder. Nezihe Hanım evine gelen Şeref'e kapıyı erotik kıyafetle açar. Odada her şey sevişmek için düzenlenmiştir. Nezihe Hanım ile içkinin tesiriyle başlayan yakınlaşma, karısının hayalinin araya girmesi ile kesilir. Onunla sevişmeden evden ayrılır. Ancak burada gösterdiği sadakat, ilerleyen günlerde aynı şekilde devam etmez. Artık aile toplantılarına katılmamaya, daha bayağı mekânlara gitmeye başlamıştır ve eşini aldatmanın her türlüyle aldatmıştır.

Roman, kendine ve kimliğine yabacılaşan Şeref'in maddi anlamda haksız bir şekilde elde ettikleri sebebiyle olumsuz manada değişimini anlatmaktadır. Kendini evlendiği paşa kızının yanında ezik gören Şeref, itibarını elde ettiği haram paralarla kazanma düşüncesindedir. Zengin olduktan sonra ahlâki rotasını da kaybeden bireyin karısına sadakatini kaybetmesi ve zamanla bunu kabullenmesi eserin ana izleğidir. Meşruiyeti olmayan paranın ve ahlâkın, bu insanlar için nor-

malleştiğine de şahit olunur. Müteahhit ve karısının yaşamı bu normalleşmenin en güzel örneğidir. Şeref'in, Nezihe'yi reddettikten sonra anlatırken iğrendiği tensel zevklerin içine düştüğü görülür. Ayrıca, eserde Bektaşî tekkelerinin içki ve seks âlemlerinin sınırsızca yaşandığı yerler oluşuna da değinilmiştir. Bu konu *Nur Baba* romanında daha geniş bir şekilde ele alınmıştır. Sıradan insanların, zenginlerin yaşamlarıyla ilgili dedikodularından da bahsedilmiştir. Bu dedikodular, zenginlerin eğlencede sınırları olmayan bir ahlâka sahip olduklarına dairdir. Şeref, bu dedikoduların Aziz Paşa konağında yaşadıkları neticesinde yanlış olduğunu anlar.

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalılıkusu* (1922) romanında bir kadının kocasını sevgisizlik nedeniyle aldatışı vardır. Feride'nin Zeyniler'den tayini çıkınca Munise'nin gerçek annesi onun yanına gelir ve Feride'ye hayat hikâyesini anlatır. İstanbul Rumelikavağı'nda doğduğunu, babası ve annesinin ölümü üzerine Bakırköy'de kibar bir aileye evlatlık verildiğini, evin çocuklarıyla aynı şartlarda büyüdüğünü, görücülerin hiçbirini istemediğini, Harbiye Mektebi'ne giden evin küçük oğlunu sevdiğini, gencin eve döndüğünde onunla ilişkiye girip çocuk sahibi olduğunu, olay öğrenilince tek suçlu olarak görülüp evden kovulduğunu, evden kovulup bir köye gönderilince Munise'nin ablasının doğup orada kuşpalazından öldüğünü, ihtiyar bir orman memuruyla evlendiğini, köyde çok daraldığı için köye gelen genç zabıtlardan birisine gönlünü verdiğini, şeytana uyup kocasını ve çocuğunu bırakıp kaçtığını anlatır. Bu hikâye Feride'yi çok etkiler. Kocasını terk edip genç bir jandarmayla kaçan kadının kaçış sebebi olarak yaşadığı bunalım gösterilir. Hayattan beklediği hiçbir şeyi göremeyen, mecburen yaşlı bir adamla evlenmek zorunda kalan kadının, Bovary sendromuna tutularak bir jandarma eriyle kaçışı doğal karşılanır. Bu kaçışa neden olan bir diğer husus ise karı koca arasındaki yaş farkı olarak belirtilir. Aldatma olayında etkili olan şeyin, aşksız evlenme ve denk olmayan evlilik olduğu belirtilir. Eserde aldatma olayına karşı tolerans ve merhamet görülürken çok eşliliğe karşı aynı tolerans görülmez.

Celal Nuri İleri'nin Afife Fikret müstearıyla kaleme aldığı roman denemesi olan *Âhir Zaman* (1334/1918) I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'un elit semtlerinde yaşayan bireylerin yozlaşmış hayatlarını anlatır. Romanın belli bir kahramanı yoktur. Olaylar tablolar hâlinde anlatılır. En önde görünen kişi Ecmel Bey namında oldukça yakışıklı biridir. O, Paris'te siyaset bilimi okumuş, anasız baba-

sız bir gençtir. Zengin bir adam olan amcasının evinde yaşamaktadır. Ecmel Bey'in toplumun değişik katmanlarından olan sevgilileri vardır ve herbiriyle ayrı ayrı sevişmektedir. Şehlevend Hanım ve annesi Şemsa Hanım, Ecmel Bey'in ana kız sevgilileridir ve Ecmel Bey onlarla farklı zamanlarda sevişmektedir. Şehlevend Hanım bekârken annesi duldur. Romanın sonunda aldatıldıklarını hisseden ana kız Ecmel Bey'i bir güzel döverler.

Zülfikâr Bey adlı bir karaborsacı zengin olduktan sonra Büyükkada'da bir ev yaptırıp orada balolar vermeye başlar. İkinci karısını zina ettiği için “talak-ı selâse” ile boşayan Zülfikâr Bey istemeyerek de olsa zengin olmanın getirdiği bir sonuç olarak zamparalık yapar. Karısı Sena ondan bıktığı için bu durumu ciddiye almaz. Onun hovardalıklarına ses çıkarmaz. Romanın diğer sefih karakteri Mahzuza adında birden çok erkekle sevişen bir kadındır. Hiçbir ahlaki endişe taşımayan bu tipler için en büyük hedef zevklerini tatmindir. Mahzuza bunun için vapurda gördüğü Ecmel'i tavlama görevini Anika'ya verir. Kısa bir süre sonra Ecmel'le Mahzuza, Anika'nın evinde âlemlere başlar. Ecmel'in Şehlevend ve annesiyle ilişkisini öğrendikten sonra fenalaşan Mahzuza olayı Âti gazetesinde yazıları çıkan Hüseyin Rahmi'ye bildirmek için giderse de onu gazetede bulamaz. Bu, romancının Hüseyin Rahmi romanlarını beğenip taklit ettiğini gösterir.

Romanın diğer yozlaşmış bireyi Mahrusa adlı bir kadındır. Dört defa evlenen bu kadın Almanya'da yaşamaktadır. Son kocasını Berlin'de bırakıp ondan boşanmadan kendine koca aramaya İstanbul'a gelmiştir. Mahrusa'nın kocası varken koca aramaya gelişi “Âhir Zaman” olarak nitelenir. İstanbul'a Sakala adında bir tiyatro kumpanyası gelmiştir ve bu tiyatronun en meşhur aktiristi Matmazel Adelina Postaloviç adında ek iş olarak fahişelik yapan bir kadındır. Sakala tiyatrosu günde iki seans yapmaktadır. Gündüz seansında oyunu kadınlar izler. Oyundan çıkan kadınlar bu tür tiyatroların toplumu nasıl yozlaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu birbirlerine anlatırlar. Kadınlar arasında dedikodu veya dertleşme şeklinde ifade edilen bu serzenişler tiyatronun, Osmanlı'nın son döneminde nasıl olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösterir. Bu dönemin birçok romanında bu etkiden bahsedildiği gözlemlenir. Türk romanında tiyatronun toplumu yozlaştıran etkisi başlı başına incelenmesi gereken bir konudur. Tiyatro etkisi konusunda dedikodu yapan kadınlar başka birtakım örneklerle olayı derinleştirirler. Genç ve güzel bir kızı

gösterip Postaloviç yüzünden kocasının bu kızı aldatıp boşadığı belirtilir. Aynı olayı diğer kadın başka türlü anlatır. Kocasını elinde avucunda ne varsa bu kadına yedirmiş, her gün “postala” hediyeler götürülmüş, hediyeler kesilince “postal” adamı kovmuştur. Bu kadın yüzünden malını mülkünü satanlara, karısı ile bozulan veya boşananlara çok rastlandığını da anlatırlar.

Birinci Cihan Harbi esnasında geçen olayların farklı levhalar şeklinde anlatıldığı dağınık bir roman olan *Âhir Zaman* savaş döneminde siyasal ve toplumsal yozlaşmayı gündeme getirmiştir. İstanbul’un elit semtlerinde yaşanan ahlaki çöküş için “Âhir zaman” kavramı kullanılmıştır. Yozlaşan bireylerin bir kısmı savaş sebebiyle zengin olan tüccarlar (Zülfikâr Bey), bir kısmı alafranga eğitim alan ya da ecnebi memleketlerde yaşayıp yurda dönen (Mahrusa, Ecmel, Şehlevend ve annesi Şemsa) kişilerdir. Öbür yandan yozlaşmanın tiyatrolar kanalıyla da yayıldığı ifade edilmiştir. Zina eylemi sonucunda hiçbir bireyde pişmanlık hissi yoktur. Romanda en çok dikkati çeken nokta Mahrusa ve Mahzuza’nın kocalarının ortalarında hiç görülmemesidir. Onlar meydanı boş bulup nefislerinin istediği gibi yaşamaktan çekinmezler. Bu kadınların isimlerinin anlamıyla hayatları arasında bir bağlantı vardır. Mahrusa hırslı anlamına gelir. Dört koca eskiten bu kadın kendine yeni koca aramaktan sıkılmaz. Mahzuza zevk alan demektir. Bu kadın da evli olmasına rağmen birden çok erkekle sevişmekten sonsuz haz alır. Ahlaki kaygılardan uzak yaşayan bu bireyler için tek amaç nefsanî hislerini tatmin etmektir. Evli kadın ve erkeklerin hiçbir vicdani ve ahlaki muhakemede bulunmadan eşlerini aldatmaları toplumsal yozlaşmanın mikro örnekleri olarak sunulmuştur. Ayrıca romanda tiyatrolar ve aktrislerin toplumu yozlaştırıcı yönü de gösterilmiştir⁶¹⁰. Dolayısıyla yanlış Batılılaşma, haramzadelik ve ahlaksızlık bireylerin çöküşü ka-

⁶¹⁰Celâl Nuri *Âhir Zaman* romanında işlediği zenginlerin sefahatini ve yozlaşmışlığını bir yıl sonra yazdığı *Merhume* adlı eserinde farklı boyutuyla işler. Roman kahramanı aslen Çerkez olan ama Mısır’da mukim Cafer Paşa, zengin, alafranga ve yozlaşmış bir tiptir. Sefahat adına her türlü eğlenceyi yapan bu adam ayrı zamanlarda birden çok kadınla evlenmiştir. Yerlisinden yabancılarına her çeşit evliliği yapmıştır. Ancak gerek müstefrese gerek normal olarak birden çok kadınla evlenmemiştir. Bunun nedeni olarak Paris’te eğitim görmüş bir centilmene böyle bir evliliğin yakışmayacağını düşünmüştür. Aynı anda evlenmese de birçok kadını denemek için farklı zamanlarda birden çok evlilik yapmıştır. Bu evlilikleri modernleşme olarak algılamasına mukabil çok eşliliği modernleşmeye zıt olarak görür ve çok eşliliğe itiraz eder. Daha fazla bilgi için bk. Celâl Nuri, *Merhume* (Kostantiniye, Âti Matbaası, 1918), 50 s.

dar toplumun da çöküşünü hazırlamış, bu durum “âhir zaman” kavramıyla karşılanmıştır.

Celâl Nuri'nin Samipaşazade Sezai'ye ithaf ettiği *Ölmeyen* (1917) romanı yazarın dostu olan Cim Hopkins'in dilinden anlatılan ve gerçek bir hikâyeye dayandığı iddia edilen bir romandır. Akıl sağlığını kaybeden ve bu sebeple geçmiş yaşantısını unutarak başka erkeklerle defalarca zina eden bir kadının yaşamının anlatıldığı *Ölmeyen* romanı, bir aşk hikâyesinin hastalık sebebiyle nasıl bozulduğunu tahkiye etmeye çalışır. Hopkins, Marsel adlı kıza âşık olur ve onunla evlenir. Evliliklerinin üzerinden on iki yıl geçtikten sonra Hopkins'in karısı Marsel'de süslenmeye karşı aşırı bir tutku başlar. Marsel bir beyin hastalığı geçirerek kocasını Tom Piç adlı bir Avusturyalı çingene ile aldatır. Sadece onunla aldatmakla kalmaz her tabakadan insanla sevişir. Aldatılan kocaya ise sabır düşer. Romanda aldatma eyleminin bir beyin problemi sebebiyle oluştuğu ve bu yüzden aldatan kadına karşı anlayışlı olunması gerektiği vurgulanmıştır. Beyin hastalığı yüzünden önce süslenmeye karşı tutkusu oluşan kadının, daha sonra eşinin tam zıddı bireylerle birlikte olmaya başladığı görülür. Bunun psikolojik nedenleri üzerinde durulmaz. Marsel'in, Tom Piç adlı çirkin sokak müzisyenine sonsuz bir aşkla bağlanmasının nedeni belli değildir. Beyin sağlığını yitiren kadının asıl kocasına değil, âşık olduğu Tom Piç'e karşı sadakat gösterdiği, kocasını ise gayrimeşru bir eş olarak gördüğü belirtilir. Aldatılan ve karısından boşanmak isteyen Hopkins'in, karısının bu değişimine çok üzülmediği görülür ve doktorun tavsiyesiyle ona merhamet eder.

20. yy. Osmanlı kadın romancılarından biri olan Halide Nusret Zorlutuna *Küller* (1337/1921) romanıyla bir aşk ve kıskançlık trajedisi yazmıştır. Roman Ali Namık ile yeğeni Naime'nin mektuplaşmalarına dayanır. Naime sadece olayın açığa çıkması için kullanılan isimsel bir figürdür. Cismen ortalarda görülmez. Eşini aşırı derecede kıskanan Ali Namık ölümcül bir hastalığa yakalanır ve aynı zamanda Suzan'ın bekârlık aşklarından birisi olan ve Ali Namık'ın kız kardeşi Semra ile evli olan Nejat Halep'e tayin edilir. Bu durum, karısına karşı çok kıskanç olan ve bu kıskançlığı bir saplantı hâline getiren Ali Namık'ın içsel çatışmalarını daha da körükler. Kendisinin ölmesi hâlinde Suzan'ın başkalarına kalabilme ihtimalinin arttığını düşünür. Her gün bu korkuyla yaşamaktadır. Sonra tek kurtu-

luş yolu olarak Suzan'ı kendiyile birlikte öldürme fikrine düşer ve ona ilaç yerine zehir verir. Bu arada kendini öldürmek için namluyu doldurmuştur. Suzan'ın, Namık'ın planını önceden tahmin ettiği, zehirlendiğini bilerek ilacı içtiği ve Namık'ın kendisini de öldürmemesi için namluyu önceden boşalttığı ortaya çıkar. Suzan alını ak ve namuslu bir kadın olarak ölüme bile bile yürür.

Romana adını veren olay ise Namık'ın kız kardeşi Semra'ya, Suzan'ın günlüklerini vermesi ve Semra'nın kocasının da Suzan'la paralel olarak intihar etmesi neticesinde günlükleri yakarak sadece küllerinin kalmasıdır. Namık bu küllere bakarak vicdan azapları içinde her gün biraz daha erir. Diğer yandan Suzan isminin manası da her şeyi kül eden ateştir. Zaten Suzan da etrafındakileri kül eden bir kadındır. Suzan ideal bir kadın olarak sadakat timsali şeklinde tasarlanmış ve kocasına asla ihanet etmediği ima edilmişse de yazarın boş bıraktığı noktalar eserin farklı bir şekilde yorumlanmasına sebep olmaktadır. Boş bırakılan alanlar okuyucunun yorumuna göre anlam kazanır. Dolayısıyla okur Suzan'ın, kocasını defalarca başka erkeklerle aldattığına hükmedebilir ve bu hükümler yanlış olarak da yorumlanmayabilir⁶¹¹. Romanda ilk etapta görülen şey Suzan'ın, yücelttiği evlilik bağına sonuna kadar bağlı kalmış olmasıdır. Ancak bencil ve kıskanç bir yapıda olan Ali Namık, kısa süreli de olsa karısının kendini aldattığı sanısına kapılmış, bu sanılardan kurtulamayıp onu kendi yokluğunda başkasına teslim etmemek için öldürmüştür. Çünkü Ali Namık'ta Suzan artık bir saplantı hâline gelmiştir. Bu sebeple mantıklı düşünebilme ve olayları akla uygun değerlendirme yetisini kaybetmiştir. Kocasına sonsuz bir bağlılık hisseden Suzan, bile bile zehri içerek sadakatini ölümüyle bir kez daha ispatlamıştır⁶¹². Nabizade'nin *Zehra*'da topladığı özellikler bir kadın yazar tarafından yazılan bu eserde, bir erkekte toplanmış, olaylara müdahale edemeyen pasif bir karakter olarak Ali Namık kıskançlığa karşı kendini korumayı karısını öldürerek sağlamak istemiştir. Böylece idealle edilmiş Suzan temizlenirken Ali Namık yaşayarak cezasını çekmiştir. Çünkü onun için Suzan'sız geçen her an yeniden ölmek demektir. Romanda aldatılma bir

⁶¹¹Berna Moran, "Alımlama Estetiği", *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi* (7. Baskı) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 240.

⁶¹²Betül Çoşkun, "Halide Nusret Zorlutuna-Hayatı-Eserleri-Fikirleri" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 172.

zan olarak varsa da birtakım silik ipuçları da mevcuttur. Bu sebeple eser bu çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir⁶¹³.

Refik Halid Karay *İstanbul'un Bir Yüzü* (1920) adlı romanında II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı sosyal hayatı ile I. Dünya Savaşı ve sonrası sosyal hayatı arasındaki değişimi ve yozlaşmayı anlatmıştır. Eserde bireylerin geçirdiği olumsuz değişim sahneler hâlinde tasarlanmıştır. Romanın başkarakteri ve aynı zamanda anlatıcısı İsmet adlı bir kadındır. Fikri Paşa konağında yetişmiş olan İsmet, eski arkadaşı ve harp zengini Kâni ile yıllar sonra Ada iskelesinde karşılaşır. İsmet, Kâni ile Fikri Paşa konağında birlikte yaşamış, orada hizmetçilik yapmıştır. Onlar konakta küçük yaşlardan itibaren sevişirler. Haremlikle selamlık arasında gizli bir yolun sonunda buluşarak kendilerini tatmin ederler. Konağın diğer personeli de bu şekilde sevişir. Geçmişte Kâni ile İsmet arasında hiçbir duygusal temeli olmayan ve tamamen cinsellik üzerine kurulmuş bir arkadaşlık vardır. Yıllar sonra tesadüflerin yardımıyla tekrar buluştuklarında Kâni harp zengini olmuştur ve evlenmiştir. Bu buluşmada Kâni, İsmet'i seviştiği kadınları götürdüğü Şişli'deki evine götürür. Burada seviştikten sonra birbirlerine hayat hikâyelerini anlatırlar. Kâni ahlaken düşük bir karakter olduğu için paranın ona getirdiği nimetlere kendini çok çabuk salar ve karısını çok rahat bir şekilde aldatır. Şişli'de tuttuğu ev de aldatma işini gerçekleştirdiği mekândır.

Eserde anlatılan bir başka yoz hayat ise Ziya Bey adlı şık giyinen birinin hayatıdır. Onun hayattan beklediği en önemli şey kadın, erkek gençleri başına toplayıp kaçsız, göçsüz yaşamak, bir masanın etrafında dizilip uzun uzun sohbetler ede ede yemek yemek, içkiler içmek, nükteler savurup kibarca, Frenkçe zendostluklar etmektir. Bu gayesinin önündeki tek engel ise klasik bir eğitimle yetişmiş olan karısıdır. Çünkü karısı zengindir ve onun sayesinde rahat bir hayat yaşamaktadır. Karısı onun tam zıddı geleneksel bir kadındır ve alaturkadır. Ziya Bey

⁶¹³Buna benzer bir mevzu Halide Edip Adıvar'ın *Mev'ut Hüküm* romanında da işlenir. Doktor Kasım Şinasi tedavi ettiği hastası Sara ile evlenir. Sara'nın annesi çıldırmıştır ve eski kocasından ona zührevi bir hastalık geçmiştir. Annesi veya kocası gibi olması durumunda Kasım Şinasi karısını kurtarmayı yani onu öldürmeyi vaat eder. Sara'nın kardeşi Behire kardeşinin saadeti kışkanır. Bu sebeple Behire, Kasım Şinasi'yi karısının onu aldattığı konusunda aldatır. Bunun üzerine Kasım Şinasi karısını uyurken morfinle öldürür. Her iki romanda da kocaların, karılarını kışkançlık yüzünden zehirleyerek öldürmesi işlenmiştir. *Mev'ut Hüküm* romanında aldatılma ile ilgili geçerli bir gerekçe olmadığı için bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Daha fazla bilgi için bk. Halide Edib, *Mev'ut Hüküm* (İstanbul: Ayyıldız Matbaası, 1918).

karısı ölünce Macar İngiliz karışımı bir kadınla evlenir. Yeni karısı kısa sürede evi eğlence merkezi hâline getirir. Karısının densizliklerine ve ahlaksızlıklarına ancak uzaktan bakan Ziya Bey sevdiği bir yaşama kavuşmasına rağmen yaşının geçtiğini düşünerek onları kendi hâllerine bırakır. Ömrünün sonuna doğru karısı tarafından aldatıldığı için pişmanlık hisseden Ziya Bey ölür.

Eserde I. Dünya Savaşı dönemi İstanbul'unun genellikle olumsuz yüzüne yani yozlaşan tarafına dair birçok hikâyeler anlatılmaktadır. Harp zengini olan bireylerin yaşamlarında meydana gelen olumsuzluklar İsmet'in bakış açısından anlatılır. Dejenere tiplerin hayatını anlatan İsmet de yoz bir tiptir. Kâni evli olmasına rağmen Şişli'de karısını başka kadınlarla aldatır. Ziya Bey tipi kadınlarla istediği gibi görüşme hayalinde olan bir tiptir. Onun hayatını iki yönlü bir hayat olarak değerlendirmek mümkündür. İlk karısı geleneksel bir kadındır. Bu yüzden hayalini kurduğu hayata ikinci evliliğinde kavuşmuşsa da yeni karısının kadın erkek ilişkilerindeki aşırı rahatlığı karşısında pişmanlıklar içinde ölmüştür. Eserde evli olan bireylerin durumu dışında daha birçok farklı yoz hikâye vardır. Yozlaşarak değişen bu tiplerin ahlak anlayışları, karı koca arasındaki münasebetler, cinsel serbestiyi özgürlük olarak düşünen kadın ve erkekler ile savaşı fırsat bilip karaborsacılık yapanlar eleştirilmiştir. Yaşam şartları değişen tiplerin eşlerine sadakatsizliği ve onları rahat bir şekilde aldatışlarına da eserde yer verilmiştir. Bu noktada eser İstanbul'un bir yüzünü değil, bin bir yozlaşmış yüzünü göstermeye çalışan bir ayna gibidir. Bu yüzlerin tümünün olumsuz olması savaş dönemi psikolojisiyle açıklanabilir.

Ercüment Ekrem Talu *Sabir Efendi'nin Gelini* (1922) adlı romanında, kadınların giydikleri ile değil, fikirleri ve insanlıklarıyla önemli olduklarını anlatmak istemiştir. Belkıs'ı ihanet tuzağına düşürmek isteyen Huriye tuzağa bizzat kendi düşer. Huriye yetişme tarzı nedeniyle olumsuz bir tiptir. Yalının içinde eli ayağı düzgün iki kişi vardır: Biri Tahir, diğeri Belkıs. Belkıs Paris'te yetişmiş, kültürlü ve rahat bir kadındır. Tahir de Mekteb-i Mülkiye'yi bitirerek alafranga yaşamın lezzetine varmıştır. Romanın sonunda Tahir geleneğe direnemeyerek çözülürken Belkıs dimdik ve gururla ayakta durmaktadır. Eserin sonunda onun masumiyetine herkes inanır. Evdekiler kılık kıyafetinden dolayı kınadıkları kadına karşı derin bir mahcubiyet hissi duyarlar. O, bu romanda kadınların giyim

tarzıyla ahlak anlayışı arasında kurulan bağın yanlış bir anlayışın ürünü olduğunu dile getirir. Eserde farklı bir karakter olarak çizilen kadının diğer kadınlar tarafından beğenilmemesi ve onun, kocasına ihanet tuzağına çekilmek istenmesi üzerinde durulmuştur. Ancak tuzağı kuran kadın kendi tuzağına düşerek rezil olmuş, eşini aldatarak evden tekme tokat kovulmuştur. Yani ava giden avlanmıştır. Okumuş kültürlü kadın kurulmak istenen tüm oyunlardan alınının akıyla kurtulmuştur⁶¹⁴.

⁶¹⁴Ercüment Ekrem'in aynı yıl içinde yazdığı *Asriler* romanında, *Sabir Efendi'nin Gelini* romanındaki bakış açısının tam zıttı görülür. Romanda, Süveyda ve Süheyla kardeşlerin iyi eğitim almamaları sonucu düştükleri sefih durum eleştirilmiştir. Onlar çağdaş olabilmek için gerekli şartı istedikleriyle yatabilmek olarak algılamış, amcazadeleri olan çapkın Fazıl sayesinde isteklerine ulaşabilmişlerdir. İki kardeşi birlikte idare eden Fazıl, tam anlamıyla bir alafanga çapkındır. Fransızca ve Almanca bilen bu adam, etrafındaki bütün kadınlar için bir cazibe merkezidir. İstedığı gibi ilişkiye girdiği iki kız kardeşten sıkılmaya başlayan Fazıl, Süveyda'yı şair ruhlu ve bir nebze de olsa yerli bir tip olan Nureddin Seydi'ye onun sarhoş olduğu zaman bir oyun kurarak âdeta yamamıştır. Evlendikten sonra eşiyile birlikte düzenli bir hayata kavuşan Süveyda, eski yaşamından biraz uzaklaşmıştır. Ta ki hamile olduğunu öğrenene kadar. Süveyda, vücudunun bozulmasını istemediği için çocuğunu aldırma ister. Nureddin bu isteğe şiddetle karşı çıkarsa da Süveyda, mürebbiyesi Kleopatra vasıtasıyla çocuğu aldırır. Olayı öğrenen Nureddin buna çok üzülür ve karısına onu boşadığına dair bir mektup yazarak evden ayrılır. Buradaki boşanma hadisesi bir aldatma olayından değil, "ıskat-ı ceninden" dolayı gerçekleşmiştir. Süheyla da Melahat'la evlenen Fazıl'dan intikam almak için yine Kleopatra vasıtasıyla tanıştığı Lanturiye ile Paris'e gider. Süveyda da tam asri olabilmek için onlara katılır. Süheyla, Lanturiye'nin çapkınlıklarına dayanamayarak hastalanır ve ölür. Süveyda ise tüm parasını sefahat âlemlerinde harcayarak fahişeliğe başlar. Süveyda kardeşinin ölümünden sonra ise İstanbul'a döndüğü zaman ilk iş olarak Nurettin'in evine gider. Kapıyı Nurettin'in yeni eşi açar. Süveyda geçmişte yaptığı hatalar için ondan özür dilerse de Nurettin'den beklediği şekilde bir karşılık göremez. Kapıdan dönerken Nurettin yeni karısına sarılırken asri kadının ayak sesleri yavaş yavaş kaybolur. Daha fazla bilgi için bk. Ercüment Ekrem, *Asriler* (İstanbul: İkbâl Kütüphanesi [Orhaniye Matbaası], 1922), 186 s.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA EŞİN HAYATINA GİREN BAŞKA BİRİNDEN DOLAYI GERÇEKLEŞEN BOŞANMA

Türk romanında Cumhuriyet'e kadar bir rakip nedeniyle boşanma olayı sıkça karşılaşılan bir durum değildir. Bunda kadınların ekonomik açıdan yetersiz olması ve toplumun boşanmış kadına/dul kadına hoş bakmayışı etkilidir. Çok eşlilik ve aldatma olaylarının işlendiği romanlarda eşlerinin sadakatsizliğini öğrenen özellikle kadınların kocalarına tepki verseler de genel olarak boşanma isteğinde olmadıkları görülür.

Ahmet Mithat Efendi romanlarında Katolik mezhebi nedeniyle Batı'da boşanma olmayışının toplumsal sıkıntılara neden olduğunu (*Hasan Mellah, Karı Koca Masalı, Karnaval, Mesâl-i Muğlaka, Müşahadat, Taaffüf, Ahmet Metin ve Şirzat, Jön Türk*), eşinden boşanamayan bireylerin kendilerine yasal olmayan yollarla eşler bulduğunu anlatır. Osmanlı erkeklerinin çok basit bir şekilde kendilerini aldatan (*Bir Gerçek Hikâye, Dolaptan Temaşa, Yeryüzünde Bir Melek, Vah*) eşlerini boşadıklarına değinir.

Diğer romanlarda aldatma sonucu boşanma kolaylıkla uygulanır. Nabizade Nazım (*Zehra*), Mehmet Celâl (*Zehra, Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti*), Mehmet Vecihi Efendi (*Mehcûre, Müjgân, Mesude, Hikmet, Feryat*), Fatma Aliye Hanım (*Muhâdarât, Üdi, Levayih-i Hayat*), Halit Ziya Uşaklıgil (*Kırık Hayatlar, Nesl-i Ahir*), Hüseyin Rahmi Gürpınar (*Bir Muâdele-i Sevda*), Ebubekir Hazım Tepeyran (*Küçük Paşa*), Kâşif Dehri (*Mecnûne*), Nazmi Fuad (*Bedia*), Hakkı Senih (*Hadiye Boşandıktan Sonra*), Ebu Mukbil Kemal (*Nigâr'ın Âşığı*), Süleyman Tevfik (*Pakize*), Halide Edip Adıvar (*Seviye Talip*),ERCÜMENT EKREM TALU (*Gün Batarken, Sabir Efendi'nin Gelini*) romanlarında Osmanlı'da erkekelerin eşlerini kolayca boşayabilmelerini eleştirmişlerdir.

5.1. Türk Romanında İçinde Eşin Hayatına Giren Başka Birinden Dolay Boşanma Olayı Geçen Romanların İncelenmesi

5.1.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Eserleri

5.1.1.1. Bir Gerçek Hikâye

Ahmet Mithat Efendi *Bir Gerçek Hikâye* adlı eserinde düzmece bir aldatma olayı nedeniyle gerçekleşen bir boşanma vardır. On iki adalardan birine görevli olarak uğrayan H. Efendi bir rum kızı ile Türk askerinin evlenmesini engelleyen K. Efendi'den bahsetmişti. Sevgililerin buluşmasını engelleyen K. Efendi, görevini tamamlayıp İstanbul'a döndüğü zaman Aksaray'da bir konağa eşiyile birlikte yerleşir. Bu konakta çok güvendiği bir uşağı vardır. Uşak bir gün kekeleyerek K. Efendi'ye karısı hakkında şahit olduğu bir sohbeti anlatır. Bir işi için Ayasofya tarafına gittiğini, çok yürüdüğü için dinlenmek maksadıyla Millet Bahçesi'nde oturduğunu, masasına yakın bir masada oturan üç askerin aralarındaki konuşmalarına şahit olduğunu belirtir. Askerler K. Efendi'nin karısıyla güya seviştiklerini anlatmıştır. Kâhya bunu K. Efendi'ye anlatınca o çılgına döner ve hemen karısını çağırır. Karısına, gerdanında gördüğü siyahlıkların sebebini sorar. Kadın, kendisinin yaptığını söyleyince K. Efendi her şeyi bildiğini söyleyerek “Sadık uşağını celp ederek hanımın nikâhını filanımı bit-tamam saydıktan sonra yarından tezi yok hanımı Rumeli'ye memleketi canibine götürmesini” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.63) emreder. Uşak efendisinin emri üzerine kadını aldığı gibi vapurla Rumeli'ye değil, Üsküdar'a götürür. “İddet zamanı tekmil olduktan sonra hanımın rızasıyla mûmâ ileyhâyı kendisine akdederek safasına” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.65) bakar.

Olayı bu şekilde anlatıldıktan sonra Ahmet Mithat Efendi, olayın aslına dair açıklamalarda bulunur. Kadının aslında böyle bir iffetsizlik yapmadığını ve onun ahlaklı bir kadın olduğunu ifade ederek:

“Ancak kendisine yar ve yaver olmayan ve bir karının rağbetini kazanacak hiçbir meziyeti bulunmayan heriften Allah'ın emriyle boşanıp yine Allah'ın emriyle ırz ve iffetinden emin olduğu uşağa varmak istedi. Karar verdi. Uşakla mukavelesini uydurup icabını dahi icra eyledi. Yoksa uşağın efendisine kemal-i sadakatinden naşı haber verdiği şeylerin cümlesi düzmece hepsi uydurma idi.” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.65).

Alıntıda görüldüğü gibi ortada bir aldatma olayı yoktur. Kocasını eş ve dost olma noktasında yeterli görmeyen kadın ondan cari yasalar gereği kendi isteğiyle boşanamadığı için kurguladığı olay neticesinde kocasından boşanmıştır. Yaptığı iş görünürde ahlaki olmamasına rağmen “Allah’ın emriyle ırz ve iffetinden emin olduğu” için meşru bir şekilde boşanır ve evlenir. Ka. Efendi’nin başına gelenlerin kendi ettiği fenalığın neticesi olduğunu ifade eden Ahmet Mithat Efendi, ilahi adaletin bu şekilde gerçekleştiğini belirtir. Çünkü o, masum iki âşığı ayırarak onlara zulmetmiştir. Ahmet Mithat Efendi insanların kendi elleriyle geleceklerini oluşturduklarını, yaptıkları hatalar sonucunda kaderlerini yaşadıklarını iddia eder ve buna Zilzal (Zelzele) suresinin yedinci ve sekizinci ayetlerini zikrederek örnek verir. Herkesin yaptığının karşılığını göreceğini belirtir.

Hikâyenin sonunda Ahmet Mithat Efendi, kaleme aldığı eserlerinde, “edenin ettiğini” bulmasına itiraz edenlere karşı, “işte size sahihü’l vuku bir hikâye ki sıhhati beş altı kadar mevsûk’ul kelim efendilerin beylerin şهادetleriyle müspittir.” (*Bir Gerçek Hikâye*, s.66) diyerek gerçek hayatta da kendi hikâyelerinde olduğu gibi kötülerin mutlaka cezasını bulduklarını ispat ettiğini beyan eder.

5.1.1.2. Dolaptan Temaşa

Dolaptan Temaşa adlı romanda boşanma olayından bahsedilir. Ahlaksız olan Süslü Leyla eve aldığı Behram Ağa’yı sevgilisi Zorlu Mustafa gelince dolaba saklar. Süslü Leyla, sevgilisi Zorlu Mustafa'ya rakı sofrası hazırlarken kapı çalınır. Bu kez kocasının geldiğini anlayan Leyla, Mustafa'ya saklanması için yalvarırsa da onu ikna edemez. Uzun süre kapıda bekleyen Leyla'nın kocası, açılmayan kapıyı omuzuyla kırarak içeri girer. Yeniçeri bir uşak olan Ahmet Ağa, kendi evinde karşısında yabancı bir erkek görünce şaşırır. Leyla, durumu kurtarmaya çalışır. Zorlu Mustafa'nın daha önce kendisini istediğini, ama kendisinin onu istemediğini anlatmaya çalışırken Ahmet Ağa onu susturur ve Leyla'yla kendi evlenme olayını Zorlu Mustafa'ya şöyle özetler:

“Ben bir defa at ile bu sokaktan geçer iken kendisini şu pencereden görmüş pek beğenmiş idim de gönderdiğim kılavuzlardan ırz ve namusu yerinde bir taze dul

olduğunu haber alarak tehhül eylemişim. Kendisini tehhül edeli daha bir ay olmamıştır.” (*Dolaptan Temaşa*, s.81).

Şeklinde bir açıklama yaptıktan sonra Ahmet Ağa, kahpenin kanına girmek istemediğini ve bu sebeple Mustafa'ya, onun canına kıymayacağını belirterek olayın kansız bir şekilde halledilmesi için bir öneride bulunur:

“—Senin ne kabahatin vardır. Çağrılmışın gelmişsin. Bununla beraber kendi namusumu da kurtarmak için rica ederim şuraya kapı önüne kadar çıkalım. Ben bu aşüfteyi tatlik edeyim. Bir kere benim nikâhımdan çıkmış binaenaleyh namusum kurtulmuş olsun da ba'de ben başımı alıp çıkayım gideyim sen burada kal var sefana bak.” (*Dolaptan Temaşa*, s.82).

Manzaranın vahametine karşılık Ahmet Ağa kapıya çıkıp orada karısını boşayabileceğini, bu vesile ile kendi namusunu kurtardığı gibi kan da dökülmeyeceğini ifade eder. Böylece boşama kolaylığını kullanarak kendisine sadakatsizlik yapan karısını ve âşığını rahatlatacak ve olay kansız bir şekilde halledilecektir. Ancak Zorlu Mustafa adının getirdiği anlama mebni, Ahmet Ağa'nın bu teklifine razı olmayarak oturduğu yerden kalkmayacağını söyleyince Ahmet Ağa atmaca gibi bir hızla onu sol böğründen savranlar. Mustafa kanlar içinde kalır. Behram Ağa dolapta ecel terleri dökmeye devam eder.

5.1.1.3. Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr

Ahmet Mithat Efendi *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr* adlı romanında aldatma nedeniyle gerçekleşen bir boşanmadan bahseder. Bu hikâyede Bekir Bey, kızını “hem dangalak, hem de pintilikte” meşhur Memiş Efendi'ye nikâhlar. Ancak Memiş Efendi kızın cinsel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte değildir. Kız, babasının kölesi ve yakışıklı bir genç olan Arslan'a âşık olduğu için “böyle bir kocaya düşünce nâr-ı cahîme” (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.337) düşmüş gibi olur. Buradaki çatışma genç-yaşlı çatışmasıdır. Memiş Efendi, “koca denilebilecek bir koca” olmadığından kızın gönlünü cezbedemez. En sonunda çevrede kızla Arslan'ın seviştiğine dair bir haber yayılır. Bu haber üzerine kızın kocası, Arslan'ı mahkemeye verir. Arslan beş yüz sopa cezasına çarptırılır. Ancak Arslan'ın, olayın öyle olmadığına dair ifadelerindeki ısrarı ve kızın çağrılıp olayın kızı sorulması yönündeki isteği üzerine Tomruk Ağası kızını çağırır. Sorguda, Arslan'ın masum olduğu anlaşılır. Buna göre kız, Arslan'ın odasına girmiş,

Arslan'a aşkını anlatmış, onunla yatmak istemiş fakat Arslan bu teklifi reddetmiştir. Arslan Bey'in Esmâ'ya olan aşkı ve sadakat fikri onu bu ilişkiden uzak tutmuştur. Arslan Bey Esmâ'yla evlenerek sadakatının ödülünü almıştır. Bu olay üzerine damadı, kızını boşadığı için "yüreğine inen Memiş Çelebi" (*Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrâr*, s.342) vefat eder. Burada anlatılan Arslan, Esmâ'nın âşık olduğu için Hasan Mellah'ı reddetmesine sebep olan delikanlıdır. Memiş Efendi, kendisini aldatan eşini boşamıştır. Yabancıların başından geçen aldatma olaylarında intihar, cinayet ve ölüm varken, Memiş Efendi olayında sadece boşanma ile yetinilmiş, olayın bir şaya olduğu gösterilmiştir.

5.1.1.4. Karı Koca Masalı

Ahmet Mithat Efendi *Karı Koca Masalı*'nda İslam'ın bireylere verdiği boşanma kolaylığına değinmiştir. Anlatıcı eserde karılık ve kocalık meselelerinden bahsettikten sonra İslam'ın evlenme ve boşanma hürriyeti vermesine şükreder. Bireyin maddi gücünün olması halinde dört karı ve istediği kadar cariye alabilmesinin İslam Şeriatı'na göre helâl olduğunu vurgular. Buna Müslüman erkeklerin şükretmesi gerektiğini savunur:

"Alel'husus hamden sümme şükren bir dine tabiim ki hiçbir hürriyetime duvar çekmediği gibi bu bapta yani keyfim hususunda dahi beni bir daire-i esaret içinde bulundurmuyor. Onlar benden ben onlardan usanır isem ve iki taraf razı olur isek ayrılabiliriz de. O kendisine daha başka istediği gibi bir koca bulur. Ben de bir karı bulurum. Elhamdülillah Hristiyan değilim ki bir karının esiri olayım veyahut karı benim esirim olsun. Dahasını ister misin? İngilizler darılır ama ben pek mutaassıp bir Türk olur da İngilizleri tanımaz isem istediğim kadar âlâ cariyeler de alabilirim. Hasılı keyfim ne ister ise onu yapmakta muhtarım. Fakat dinim bana bunu böyle yap diye emretmiyor. Bir karı ile eş olup yalnız onunla refakati dahi benim mürüvvetime havale ediyor. Oh ne güzel din! Öyle bir din ki benim mürüvvetime emniyet ediyor. Beni mürüvetsiz addedip de kayd-ı esire giriftar etmiyor." (*Karı Koca Masalı*, s.110-111).

Ahmet Mithat Efendi, bir erkeğin dört karı ile evlenebilme özgürlüğünü övdüğü gibi, bireylerin boşanabilme özgürlüğünü de över. Buna göre İslam'da birbirinden sıkılan çiftler karşılıklı rıza ile ayrılıp istedikleri zaman başka biriyle evlenebilirler, der. Bunu "Onlar benden ben onlardan usanır isem ve iki taraf razı

olur isek ayrılabiliriz de. O kendisine daha başka istediği gibi bir koca bulur. Ben de bir karı bulurum.” diyerek açıklar.

5.1.1.5. Hüseyin Fellâh

Ahmet Mithat Efendi'nin *Hüseyin Fellâh* adlı romanında bir hile ile boşanma hadisesinden bahsedilir. Zengin bir aileye mensupken fakir duruma düşen roman kahramanı Şehlevend içine düştüğü sıkıntıdan cariye olarak satılarak kurtulur. Dilsiz taklidi yaparak hayatını sürdüren Şehlevend efendisi Hüseyin Fellâh'ın hayatını kurtarır. Bu esnada dilsiz olmadığı ortaya çıkar ve hayat hikâyesini efendisine anlatır.

Annesiyle babasının çok zengin olduğunu, birbirlerini severek evlendiklerini, babasının sipahi alayı ile birlikte Belgrad'a gitmek zorunda kaldığını, bu sebeple ayrıldıklarını, birbirlerinden uzun zaman haber alamadıklarını anlatır. Şehlevend'in annesi Hasna Hanım'ın “Ulemâdan İskelecizâde Bekir Efendi” (*Hüseyin Fellâh*, s.222) adında bir âşığı vardır. Bekir Efendi Hasna Hanım'ın zenginliği nedeniyle ona sahip olmak arzusundadır. Hasna Hanım'ın kocasından boşanma ihtimalini düşünerek evlenmemiştir. Buna gerekçe olarak Hasna Hanım'ın küçükken kendisine “Senden güzel hiçbir delikanlı yok. Ben varsam varsam sana varırım.” (*Hüseyin Fellâh*, s.223) dediğini gösterir.

Şehlevend'in babası Belgrad'a gittikten sonra tazyiklerini artıran Bekir Efendi şeyhülislama şikâyet edilip ondan şu şekilde azar işitir:

“Herif senin utanman, arlanman yok mu? Ulemâdan bulunmuşsun. Halkın nikâhlı karısından ne istiyorsun? Senin keyfin için ağadan ve dağ parçası gibi kocasını terk etsin, evini barkını yıksın da sana mı varsı? Bu davadan vazgeçmezsen seni billahi nefy ederim.” (*Hüseyin Fellâh*, s.223).

Fakat Bekir Efendi bu uyarıları ciddiye almaz. Hasna Hanım'ın “Rum'dan dönme köle gibi bir şey” (*Hüseyin Fellâh*, s.223) olarak tarif edilen Hurşid adlı hizmetçisini rüşvetle yanına çekerek onlara bir oyun oynar. Hurşid hanımına kocasının Nemçe'de şehit olduğu yalanını haber verir. Bu haber aileyi yıkar. Sahipsiz kalan ev yavaş yavaş Hurşid ve diğerleri tarafından soyulur. Hurşid bu esnada hanımına gelip onun evlenmesi gerektiğini söyler. Bekir Efendi'den gelen teklifi reddeden Hasna Hanım yine onun oyunu neticesinde Safi Efendi adında biriyle evlenir.

Aradan biraz zaman geçince Hasna Hanım'ın kocası canlı olarak eve döner. Bu noktada Hasna Hanım büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Ulema kızı olduğu için “Bir karının kocası berhayat iken diğeriyle izdivâc ederse ikincisinden de boş düşeceğini” (Hüseyn Fellâh, s.226) bilir. Ancak Hasna Hanım her ikisiyle de birlikte olamayacağına hükmeder. Kocası da onu kabul edemeyeceğini söyleyerek başına silahını dayayıp intihar eder.

Şehlevend olayın Bekir Efendi'nin tertibi olduğunu sığındıkları Veli Efendi'den öğrenir. Babasının her zaman mektup gönderdiğini ancak mektubun onların eline geçmesinin Bekir Efendi ve Hurşid tarafından engellendiğini belirtir. Hurşid cezasını Ömer'in elinden bıçaklanarak görür.

5.1.1.6. Karnaval

Ahmet Mithat Efendi *Karnaval* romanında aldatma olayından kaynaklanan boşanmalar vardır. Romanın “Üçüncü Kitabının Beşinci Babı, Katoliklerin Itlak Meselesi”ne ayrılmıştır. Hamparsun Ağa karısının ihaneti üzerine onu boşamak istemektedir. Ancak Katolik kilisesinde boşanma mümkün değildir. “Enâcil-i şerîfe zevc ile zevcenin müfâratını kat'iyen men etmiş olduğundan her ne suret ve sebep ve vesile ile olursa olsun zevc ve zevce arasında talâk-ı küllî vukuunu kilise kabul edemez.” (*Karnaval*, s.260). Eşler birbirinden ayrılıp, ayrı evlerde yaşasalar bile “karı hâlâ kocasının zevcesi addolunarak “Madam filan” diye anılmaya devam etmektedir. Katoliklikteki bu hükümden dolayı toplumda birçok olumsuzluklar yaşanır. Örneğin kocasından ayrılıp başkasıyla yaşamaya başlayan kadın, yabancı bir erkekten “veled-i zina” sahibi olursa o çocuk, kocasının meşru çocuğu olarak, ayrıldığı kocasının malına mecburen varis olur.

Ahmet Mithat Efendi Osmanlı'da meskûn olan gayrimüslimleri Osmanlı vatandaşı olarak görür ve onlara sahip çıkar. Hamparsun Ağa'nın eşi tarafından aldatılması üzerine onu boşamayı arzulaması, ancak boşanmanın Katolik mezhebi kuralları gereği gerçekleştirilmemesi üzerine biz ve onlar ekseninde İstanbul ile Roma Katoliklerini kıyaslayarak şu açıklamayı yapar:

“Bizim taraflarda Hristiyanlığın bazı mezahibi ve hatta Katoliklerin bazı cemaatleri vardır ki zevc ve zevcesinin fuhşunu eliyle tutarcasına ispat edebilir ise talak-ı küllîye kadar varıp o halde diğeri bir kadınla akd-i izdivaç edebilir. Ancak Şark Katolikleri Roma ile irtibatını arttırdıklarından beri onlar meyanında dahi tâlâkın her

hâlde adem-i meşruiyeti kuvvet bulmuş ve her ne kadar tâlâk-ı küllî vaki' olsa bile zevc ve zevcenin yeniden tehhüllerine cevaz gösterilmemekte bulunmuştur.”
(*Karnaval*, s.262).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Katolik kilisesinde eşini boşayabilmek için onu zina esnasında yakalamak gerekir. Ancak Doğu Katoliklerinde boşanma olayı tamamen yasaktır. Ahmet Mithat Efendi Avrupa’da ve Hristiyanlık dünyasında boşanmanın olmamasının birçok olumsuz toplumsal uygulamaya neden olduğunu iddia eder. Bu iddiasını delillendirmek için General Garibaldi hakkında gazetelerde çıkan bir haberdan bahseder. Buna göre, Garibaldi’nın bir kız ile nikâhlandığını, zifafa girdiklerinde kızın yedi aylık hamile olduğunu, kızın ondan af dilediğini ve bunun üzerine Garibaldi’nın, yaveriyle kızın ilişkisine ses çıkarmadığını, kızın yaverden kazandığı çocukların generalin hesabına kaydedildiğini, generalin de başka bir kızla ülfete başladığını, Garibaldi’nın, yaverden olan “veled-i zinaya” kendi çocuğu, kendinin olan çocuğa ise “veled-i zina” muamelesi yapmak zorunda kaldığını anlatır. Bu olayla Katoliklikteki boşanamama kanununun sakıncaları ortaya konmuş olur.

Hıyanet üzerine eşinden boşanmak için her yolu deneyen Hamparsun Ağa’ya kilisenin izin vermemesine karşılık kilise “genç ve güzel bir kızı hanesine alıp beraberce yaşamasına itiraz etme[z].” (*Karnaval*, s.262). Ancak Hamparsun Ağa, bir papaza yüklüce rüşvet vererek hileli bir şekilde “yeni intihâb-kerdesi” (*Karnaval*, s.264) ile gizlice nikâh yaptırarak amacına ulaşmıştır. Dolayısıyla Katoliklikte talakın olmaması insanların kendilerince birtakım çözümler üretmesine yol açmaktadır.

Katoliklerin boşanamama meselesine dair yaptığı açıklamalara karşı yerli bir boşanma hadisesi ihdas eden Ahmet Mithat Efendi, Zekâyi ve Şehnaz’ın boşanabilmelerini olumlu bir örnek olarak sunar. Zekâyi, karısının “çekmecesine gidip ayağı altına alarak birkaç tekmede kapağını kırmış ve içinde bulunduğu elmasları mendile doldur[arak]” (*Karnaval*, s.294) evden kaçmıştır. Şehnaz odasına gelip çekmecenin hâlini görmüş ve bunun üzerine olayı babasına açıklamıştır. Bahtiyar Paşa, kızının başına gelenler karşısında çok öfkelenir ve hemen zabıtaya haber salınır. Zekâyi bedestende bir mendil dolusu elmasla yakalanır. Bu olay üzerine Şehnaz kocasını terk etmişse de bu, cari yasalar gereği evliliğin sona erdiği anlamına gelmez. Bunun için Zekâyi’nin karısını boşaması,

ona “boş ol” demesi veya “talakname” yazması gerekmektedir. Bahtiyar Paşa, Zekâyi’ye kızını boşamasını, aksi takdirde hapisaneyeye düşeceğini bildirir. Zekâyi, zorla evlendiği kızıdan yine zorla ayrılmak zorunda kalarak “ol kelime-yi matlûbeyi telaffuz ediverir.” (*Karnaval*, s.294). “Ol kelime-i matlûbe” erkeğin eşine “boş ol” demesidir. Osmanlı toplumunda kadının kocasından ayrılabilmesi için kocanın eşini

5.1.1.7. Mesâil-i Muğlâka

Ahmet Mithat Efendi *Mesâil-i Muğlâka* romanında da Katoliklik mezhebinde boşanma olmaması eleştirmiş, buna dair birtakım örnek olaylar anlatmıştır. Romanda Parisli Madam Bouton ile kocası Mösyö Bouton arasındaki ahlaki sınırları zorlayan ilişkiden bahsedilir. Madam Bouton, ilk defa bir Afrikalı yüzbaşı ile yatıp kalkmaya başlayınca eşiyile kavga eder. Buradaki kavganın ana nedeni kıskançlık veya sadakat ihlali değil, sevişilen bireyin sosyal statüsü ve ekonomik durumu sebebiyledir. Madamın seviştiği bir avukat dostu sebebiyle eşler arasında yine kavga vukua gelir. Eşiyile yatıp kalkan avukatı, Mösyö Bouton evden kovmuştur. Avukatı kovduktan sonra yapılan tartışmada Mösyö Bouton karısına “servet ve samanı bilâhare sipahi yüzbaşlarına, avukat çıraklarına yedirme[mek]” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.132) gerektiğini söyler. Böyle olayların Paris’te normal karşılandığını belirten Ahmet Mithat Efendi, okuyanlara, bu tarz olaylara inanmıyorlarsa, “Emile Zola’nın “Bir Familyanın Tarih-i Tabiiyesi” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.133) adı altında topladığı romanları okumalarını tavsiye eder. Burada aldatma olayında kahramanlar Parislilerdir. Hem koca hem de karı yekdiğerini aldatmaktadır.

Monsieur Bouton karısının aşüftelik noktasında “halkın diline düşmüş” olmasına aldırılmaz. Eşinin yaşadığı aşkların “menfaat-i mâddiyye ve maneviyyeye” artık yaramadığını, hatta özellikle para harcama konusunda aileyi zarara soktuğunu düşünerek eşinden boşanmak ister. Aslında karısını kıskanmaktadır. Ancak kıskançlık bahsini açtığı zaman kendisinin başka kadınlarla “bu yoldaki münasebetine” (*Mesâil-i Muğlâka*, s.133) karısının itiraz etmesi korkusuyla kıskançlık meselesini gündeme hiç getirmemiş, başka bir şekilde karısını boşamak için bahane aramaya başlamıştır. Bu düşüncesini icraya

sokabilmek için sahte Nahifi ile eşini kanun adamı ile birlikte basmak istemektedir. Böylece Fransa'da çok zor şartlara bağlı olan boşanma için geçerli bir sebep ortaya çıkmış olacaktır. Bir nevi “cürm-i meşhut” yapacaktır. Burada Ahmet Mithat Efendi Fransa'da boşanma kanunu ve içeriği ile ilgili birtakım bilgiler verir ve gerçekleşen boşanmaların çoğunun yukarıda olayda görüldüğü gibi aldatma sebebiyle gerçekleştiğini ifade eder.

“(…) Fransa'da “divorce” yani talâk kanunu vazolunduğu zamandan beri biraz muteber olan familyalar ve bahusus yeni kibar nezdinde vukua gelen talâkların ağılebi hep işte bu mesail üzerine vukua gelmekte bulunduğu dahi bu yolda istatistikler yapan erbâb-ı tetebbu ve tedkik tarafından haber verilmektedir.”
(*Mesâil-i Muğlâka*, s.133).

5.1.1.8. Müşahedat

Ahmet Mithat Efendi *Müşahedat* romanında eşi tarafından aldatılan Antuvan Kolariyo'nun Katoliklerde boşanma müessesesinin olmaması sebebiyle metres edinmek zorunda kalmasına da değinmiştir. Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı'da yaşayan gayrimüslimlerin genellikle Katolik mezhebinden olduğunu vurgular. Bu vurgunun asıl nedeni Antuvan Kolariyo'nun yaptığı evlilikte uğradığı ihanet sonucu eşinden boşanamayıdır. Evliliğin ilk haftasında karısının hamile olduğunu öğrenen Kolariyo eşinden boşanmak ister. Fakat Katolik kilisesinde boşanmak neredeyse imkânsızdır. Kolariyo boşanma düşüncesini eşine söyleyemediği gibi, çocuk hakkında da ona hiçbir şey diyemez. Fakat o günden sonra eşine karşı büyük bir tikslenme yaşamaya başlar. Karısı Novart kocasının ayaklarına kapanıp “af ve merhamet dilemişse de” (*Müşahedat*, s.107) kendisini ona affettirememiştir.

Öbür yandan Novart alafranga yaşamına kesintisiz devam etmiş, gittiği âlemlerde şöhreti iyice yayılmış, dostları artmış ve ahlak bakımından düştükçe düşmüştür. Kolariyo onun bu serbestilerine sırf ondan boşanabilmek için göz yummuştur. Çünkü Katoliklikte boşanabilmek için “cürm-i meşhut” yani eşini zina anında suçüstü yakalamak esastır. Kolariyo'nun hesabı da budur.

“O hesap dahi haine meydân-ı müsaâdeyi büsbütün açık bırakarak cüretini tamamiyle arttırdıktan sonra, artık dikkate, ihtiyata da lüzum görmeyerek, binaenaleyh tam irtikâb-ı cinâyet etmekteyken yakasını ele geçirebilmek hesabıdır.

Bu surette yakasını ele geçirebilirse, o zaman bil külliye fesh-i nikâh ile müfâratı-tâmme dahi mümkün olabilir.” (*Müşahedat*, s.108).

Ancak Kolariyo eşini bir türlü iş üstünde yakalayamaz. Novart, on ay sonra bir çocuk daha doğurunca Kolariyo’nun boşanma hesabı da tamamen sapar. Hiçbir müdahalesi olmadan iki çocuk sahibi olan Kolariyo, “kiliseye ve İtalya kançılıryasına” müracaat ederek “spörasyon dü kurp (Séparation du corps) denilen yalnız vücutça müfarakattan” (*Müşahedat*, s.109) ibaret olan bir ayrılık yapmayı ister. Bu müracaatta karısının da rızası şarttır. Ancak karısı buna razı olmadığı için Kolariyo’nun istediği bu ayrılık da gerçekleşmez.

Eşinden bir türlü boşanamayan Kolariyo, çareyi kendisine bir metres edinmekte bulur. Bu metres, Ağavni’nin annesi olan Mâryâm’dır. Bir mecburiyetin icbarıyla girişilen böyle bir ilişkiyi Ahmet Mithat Efendi zemmetmemiş, ona dair herhangi olumsuz bir ifade kullanmamıştır. Çünkü burada edinilen metres ilişkisi Katolik kilisesinde boşanmanın olmaması nedeniyle gerçekleşen bir ilişkidir. Eşinin sadakatsizliği neticesinde ondan ayrılmak için bütün resmi yolları deneyen Kolariyo, başka çıkar yol kalmayınca bir nevi şahsi nikâhla Mâryâm’la birlikte yaşamak zorunda kalmıştır. Yaşanılan ilişki görüntü olarak gayrimeşru olsa bile ahlaksız bir ilişki değildir. Katoliklikte boşanma şartlarının ağırlığını birçok eserinde vurgulayan Ahmet Mithat Efendi, boşanmanın bu derece zorlaştırılmasının birbiriyle anlaşamayan evli bireylerin hayatını alt üst ettiğini vurgulayarak insanların sorunlara karşı kendi çıkar yollarını bulduklarını vurgular.

5.1.1.9. Taaffüf

Ahmet Mithat Efendi’nin *Taaffüf* romanı İslamiyet’in getirdiği boşanma hürriyetinin özellikle aldatma olayları sonucunda büyük bir nimet olduğunu dilendirir. Ahmet Mithat Efendi, başkasıyla evli olan bir kadına yabancı bir erkeğin yaklaşmasını yererken kadının buna çanak tutmasını ve ona meyletmesini ise hırsızlığa ortaklık olarak görür. Bu bakış açısına göre kadın, erkeğin âdeti malı hükmündedir. Onun birinci görevi, kocasına sadık kalmak ve kendi namusunu kocası için her daim korumaktır. Ahmet Mithat Efendi’ye göre normal bir kadın için dünyada en kıymetli hazine iffettir.

Evli kadına âşık olan yabancı bir adama, bu kadının yüz verdiğini düşünerek doğabilecek neticeyi de faraza açıklayan Ahmet Mithat Efendi, aldatanla aldatılanın Müslüman olması durumunda karı ile kocanın kolayca boşanabileceklerini ifade ederek Müslüman olmalarına “bin teşekkür etmel[eri]” gerektiğini söyler. Çünkü aldatılan koca “bâb-ı talâka” müracaat ederek “namusunu muhafaza etmiş” karı da “durdine derman bulmuş olur.” Boşanmanın ardından ayrılığa sebep olan adamın, niyetinin de önemli olduğunu belirten Ahmet Mithat Efendi, boşanan kadını veya erkeği âşığının nikâhı altına alacağını ise müphem olduğunu beyan eder. Ahmet Mithat Efendi, âşığı için kocasından boşandıktan sonra kadına sevgilisinin, “Haydi ey aşüfte” diyerek onu ortada bırakmasının kadın için büyük bir felaket olacağını da belirtir. “Vâ esefâ ki bu felaketi kendisi davet eylediğinden hâline merhamet edecek kimse bulunamayıp bilâkis istihzaen, “Oh!..” çekecek kimseler kadından da, erkekten de pek çoktur.” (*Taaffüf*, s.59) sözleriyle eşlerini aldatan bireylerin mutluluğu yakalama ihtimalinin düşük olduğunu da iddia eder.

5.1.1.10. Ahmet Metin ve Şirzat

Ahmet Mithat Efendi'nin *Ahmet Metin ve Şirzat* romanında Katoliklerde boşanma olmaması sebebiyle yaşanan sıkıntılardan bahsedilir. Neofari ve Akilo evlidir. Evliliklerinin üzerinden kısa bir zaman geçtikten sonra özellikle yaş farkından dolayı aralarında anlaşmazlıklar başlar. Kış ve ilkbaharı İtalya ve İstanbul'da geçiren çiftin aradığı huzur bir türlü gelmez. Akilo bir iş vesilesi ile yolculuğa çıkınca Akilo'nun misafiri askeri okul öğrencisi Nikolso ile Neofari sevişir. Akilo, dönüşte bütün olanları öğrendiği zaman karısından ayrılmak ister. Ancak Katoliklerde boşanmanın olmayışı Akilo'nun elini kolunu bağlar. Ahmet Mithat Efendi bir taraftan yaşına başına bakmayıp genç bir kızla evlenen Akilo'yu yererken diğer taraftan boşanamadığı için ona acır ve boşanma hakkında aşağıdaki düşüncelerini serd eder:

“Zaten âlâparizyen olan bir tehhül ve maişette bu hâl en çok görülen netayıçtendir. Hem de yalnız eski vakitlerde olduğu gibi “seperation de cour du bien” yani vücutlarını ve mallarını ayırarak yine yekdiğerinin zevç ve zevcesi addoluna gitmek değil. Şimdilerde rıza-yı tarafeyn ile talak-ı küllîye kadar varıyorlar. Bakınız, bunu ihtar ettikte, aklımıza neler geldi? Fransız hükümeti, talak-ı küllî kanununu vaat etmiş ise de, talak için bazı esbap dahi derç eylemiş. O esbap mevcut

olmaz ise talak caiz olamıyor. O hâlde yekdiğerinden gönül rızasıyla ayrılacak olan zevç ile zevce ne yapacaklar? Esbab-ı mezkûreden birisi hakikat-i hâlde vaki değil iken vaki gibi gösterecekler. Mesela herif karısını kendi hukuk-ı zevciyyesine hıyanette iken tutmuş olacak. Veyahut bu hıyaneti kendisi ederken güya onu tutacak. Artık “skandal”, yani rezaletten hangisi daha az müteessir olacak ise, kabahati o kendi üzerine alacak. Hâkim huzurunda da inkâr edemeyecek. Nihayet talak hükmolunacak.

Fransızlar bu âdeti Ruslardan ahz etmiş olmalıdırlar. Zira Rusya’da siyasi bir talak kanunu olmayıp Ortodoks kilisesinin bu babdaki kanun-ı ruhanîsi mer’i ise de yekdiğerinden ayrılacak olan zevç ve zevce bu kanunda dahi talak-ı küllî için bir girizgâh bulmaktadırlar. Zevç ve zevceden birisi diğeri hıyanet hâlinde basmış ve birkaç şahit dahi göstermiş oluyor. Bastığı gösterdiği de yok ya! Kilise huzuruna götürülen dava böyle tasvir ve dermiyan olunuyor. Kilise dahi zinadan başka bir şey ile tefrik kabil olamayan zevç ve zevceyi işte o sebab-i muhiş ile birbirinden tefrik ediyor.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.191).

Yukarıdaki ifadelerde Katoliklikte boşanma olmamasına mukabil laik Fransa’nın boşanma kanununu onayladığı, ancak orada da boşanmanın olabilmesi için eşini başkasıyla ilişkide yakalamak gerektiği belirtilir. Böyle bir boşanma yolunun “skandallar” yaratacağını belirten Ahmet Mithat Efendi boşanmak isteyen çiftlerin birbirine ihaneti vaki olmasa da mahkemede gerçekmiş gibi sunacaklarını beyan eder. Fransa boşanma kanununu Rus Ortodokslarından almıştır. Çünkü Ortodokslarda kesin boşanma gerçekleşebilmesi için eşini bizzat suçüstünde yakalama esastır. Katoliklikte boşanmanın gerçekleşmesi için eşini zina anında yakalama gerekmektedir. Akilo eşini “cürm-i meşhut” yapamamış bu sebeple evliliğe mecburen devam etmiştir. Ahmet Metin boşanma hakkında Osmanlı’daki uygulama için şunları söyler:

“Kezâlik bizde esbâb-ı meşrûası dairesinde bir kadın kocadan tatlik olunur ise diğeri tenkih olunabileceğinden bu talaklar yine münakehette devam demek olup Avrupa’da ise mutallakanın bir daha tenkih olunamaması ve familyadan pek çoklarının bilâ-talak yekdiğerinden tefrik-i vücut etmesi işte en fena mutallaka ve mütarekelerdendir. Kezâlik Avrupa’da bir kadın kocaya vardığı zaman kendi ismine bile mâlik olamadığı ve kocası kendisini nereye davet eder ise gitmek mecburiyetinde bulunduğu halde bir Müslüman kadını bu misillü mecburiyetlerde bulunmak şöyle dursun şer’i şerifin kendisine tarh eylediği vezâiften maada hürr-i müstakil bir şahıs olduğundan hukuk-ı nisvana Avrupa’dan ziyâde bizde riayet edilmektedir.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.713).

Ahmet Mithat Efendi İslam'da boşanma hakkının olmasının bireyleri rahatlattığını, boşanan çiftlerin yeniden evliliğine müsaade verilerek ahlaksızlığın ve huzursuzluğun önüne geçildiğini ifade eder. Buna mukabil Hristiyanlıkta boşanmanın kolay olmaması sebebiyle birbirini sevmeyen eşlerin yekdiğerini aldatma olayına girdiğini, bu durumun gayrimeşru olarak birden çok eşlilik anlamına geldiğini, böylece toplumsal ahlakın yozlaştığını bildirir.

Roman kahramanı Ahmet Metin, Neofari'ye, kocasının huysuzluğu, ihtiyar olması, çirkinliği gibi sebeplerle meydana gelecek huzursuzluk nedeniyle eşinden ayrılmasının çözüm olacağını bildirdikten sonra bu ayrılışın hikmeti hakkında şunları ifade eder:

“Lakin bade'l müfaraka dul ve serbest yaşamak şartıyla değil. Vakıa böyle bir müfarakata Nasraniyetin müsaadesi yoktur ama biz zaten insanların mesudiyet-i maddiyesi ve maneviyesi için Nasraniyeti kâfi göremiyoruz ki! Ondan daha tabii olan bir kanun-ı medeniyet nazarında bu da caizdir. Lakin tekrar ederim ki bade'l müfaraka dul ve serbest kalmayıp diğer bir kocaya varmak şartıyla! Zira erkek için bile eşsiz yaşamak hüsrân olup hele kadın için bu yalnızlık muhakkaken hüsrândır. Peder ve birader ve amca ve dayı gibi bir velisi bulunmak bir dereceye kadar mucib-i tadil olabilir ise de kadın için bir zevç bu velilerin vücudu halinde dahi husul-i istiğna mümkün olamayacak mübemat-ı beşeriyedendir.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.735).

Ahmet Metin boşanmanın asıl hikmetinin tekrar evlenme olduğunu ifade eder. Evlenmemek erkek için hüsrân iken kadın için de hüsrândır. Bireylerin eşlerinden ayrılıp tekrar saadeti yakalamaları Ahmet Metin'e göre mümkünse de kolay değildir. Çünkü bir insan için ilk eşteki isabetsizlik sonraki eşler için de mümkündür. Sonra evleneceği kişilerin karakterine uygun düşüp düşmeyeceği ise her zaman netameli bir konudur. Bu yüzden boşanma İslamiyet'te bir hak ise de tasvip edilen bir hak değildir. Evdeki kocanın dışarıdaki adamlara üstün olduğunu ifade eden Ahmet Metin “Koca değil mi? Herhâlde ecanipten olan ricale müreccahtır. Ne kadar bivefa olsa yine yârinizdir.” diyerek kocanın önemini vurgular.

“İzdivaç denilen şeydeki şairiyet, ciddiyet, hikmet ise ilk izdivaçta mütemmim olup izdivaçlar taaddüd eyledikçe bunların hükmü de bittabi tenakus eder. Bu hikmete mebnidir ki şeriat-ı İslâmiye nazarında talak caiz olmakla beraber mutallak yani çok talak asla memduh değillerdir. Peygamberimiz Hâkim-i Aliyyü'l-âlâ ve Hâce-i Dâna Efendimiz Hazretleri buyurmuşlardır ki yeryüzünde bir talak vukua geldikçe asuman

titrer. Bundan maksad-ı âli izdivaç denilen şeyin ciddiyetine, hikmetine tatarruk eyleyen noksandır. Veleh ki tab'a muvafık olmasın. Koca değil mi? Herhâlde ecanipten olan ricale müreccahtır. Ne kadar bivefa olsa yine yârinizdir. Kendisi için her iyiliği, fenalığı tecviz edebildiği hâlde sizin için hiçbir fenalığı tecviz edemeyip hep iyiliğinizi ister.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.736).

Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Metin'in yaptığı açıklamaların özet olarak anlatıldığını, aslında Ahmet Metin'in bu meseleyi çok ayrıntılı bir şekilde izah ettiğini ifade ettikten sonra Neofari'nin, “Demek oluyor ki Avrupa'nın Şark hakkında hakikaten hiçbir malumatı yoktur efendim.” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.713) diyerek Ahmet Metin'e hak verdiğini belirtir. Ahmet Metin, müsteşriklerin İslam hakkında doğru bilgilere sahip olmalarına rağmen bu bilgileri kasıtlı bir şekilde tahrip ettiklerini, hakkı batıla kattıklarını beyan eder. Bunun üzerine Neofari, hakikatin bir gün mutlaka ortaya çıkacağını söyler. Ahmet Metin, Neofari'ye hak vererek Avrupa'nın yaşam tarzını “tadil ve tashih” etmemesi “beşerin selâmet ve refahı ve mes'ûdiyyetini[nin]” (*Ahmet Metin ve Şirzat*, s.713) yıkımı anlamına geleceği tespitinde bulunur.

5.1.1.11. Yeryüzünde Bir Melek

Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeryüzünde Bir Melek* romanında aldatılma şüphesiyle gerçekleşen bir boşanma olayı vardır. Raziye İskender Bey'le babasının isteği sonucu evlenir. Ancak eski nişanlısı Şefik'in aşkını gönlünden bir türlü atamamıştır. İskender Bey, onun duygusal dünyasına hitap edemediği için Raziye eski aşkına daha çok bağlanmış ve kısa sürede kocasından sıkılmıştır. Böylece Bovarizm'in en belirgin özelliğini göstermeye başlamıştır. Tamamen masumane duygularla kalbinin sesini dinleyerek Şefik'le balkonda ve daha sonra Nimetullah'ın yanında olduğu başka mekânlarda buluşmuştur.

Arife, Şefik'in bir dönem oyuncuğu olan bir fahişedir. Şefik'ten intikam almak için yanıp tutuşmaktadır. O, Raziye ile Şefik'in ilişkisini ve buluşma mekânlarını öğrenir. Mahalleye yaydığı, onların namussuzluğu şayiasıyla, mahallelinin onları basmasını sağlar. Görüşme hâlinde yakalanan âşıkların namı hızlı bir haberleşme sitemiyle âleme yayılır. Bunun üzerine sadece ismen romanda mevcut olan İskender Bey, olayı duyunca beyninden vurulmuşa döner ve eşini boşar. “Hakikat en ziyade acınacak bir zat varsa o da bîçare olduğuna şüphe

yoktur. (...) Zira yalnız “Bir daha gözüm görmesin! İstemem!” demekle kendi namusunu iade ve muhafaza eyleyebilmiştir.” (*Yeryüzünde Bir Melek*, s.209).

5.1.1.12. Vah

Ahmet Mithat Efendi'nin *Vah* romanında uydurma bir aldatma olayı sebebiyle eşi tarafından boşanma olayı vardır. Ferdane ile Talat Bey birbirine nikâh düşen akrabalarındandır. Babaları çocukları daha beşikteyken nikâhlanmıştır. Böyle bir nikâha İslam hukukunda cevaz olduğunu, kendisine Ferdane Hanım hakkında malumat getiren Despino'ya Behçet anlatır. Ferdane Hanım tiyatroya gittiği bir günde üç şık bey tarafından sözlü tacize uğrar. Aynı gün tiyatrodaki bulunan Necati olayı görür ve onlara müdahale eder. Çıkan kavga sonucu Necati şıkların kafasına sandalyeyle vurur ve mahkemelik olur. Mahkemede Ferdane'nin kocası Talat da Necati'den şikâyetçi olur. Olayın aslı öğrenilince Necati serbest kalır. Ferdane, Necati Efendi'ye teşekkür mahiyetinde bir mektup yazar. Necati Efendi de ona kısa bir mukabelede bulunur. Bu mektubu gören Behçet Bey onların yazılarını taklit ederek onlar adına mektuplar yazar. Bu mektuplara fotomontajla değiştirdiği Ferdane'nin resmini de ilişitir. Bu mektupların Talat'ın eline geçmesi sonucu boşanma olayı gerçekleşir. Gelişen olaylar Talat'ın kıskançlığını arttırır ve Talat Ferdane'yi Behçet'in fotomontajla bastırıp gönderdiği fotoğraf ve sahte mektup sonucu boşar.

“—Binaenaleyh benim için yapacak yalnız bir şey kaldı! O da şu irtikap eylediğin ahval sana lâıyk ise bile bana lâıyk olmadığını enzâr-ı cihânda ispat eylemektir. Binaenaleyh şu ana kadar zevcemdin. Haydi artık odana git de badema beni görecektin olduğun zaman mestur olduğun hâlde görmek lüzumunu gözlerin önünden uzak tutma. Bugün bazı dostlarımı çağırıp icâb-ı şer'iyyesini dahi ikmal edeceğim!” (*Vah*, s.189).

Talat karısını ihanetle suçlayarak özellikle kendini temizlemek için onu boşadığını bildirir. Bu sözleri duyan Ferdane bayılır. Talat bu olaydan kısa bir süre sonra ölür. Ferdane olanlardan güzelliğini sorumlu tutar ve yüzüne “tîz-âb” sürerek kendini cezalandırır. Güzelliğini kaybetmesine karşın Necati onunla evlenir.

5.1.1.13. Jön Türk

Ahmet Mithat Efendi *Jön Türk* romanında yine Katoliklikte boşanma olmayışı nedeniyle yaşanan sıkıntılardan bahseder. Romanda Ceylan'ın şahsında Batılılaşmayı göklere çıkaran, serbest evlilik fikrini savunanlara karşı Batı'da evlilik müessesinin "ahval-i pürmelali" anlatılır. Batı'da kadının düşünüldüğü kadar özgür olmadığı, kocasına mutlak itaat içinde olduğu, kilisenin akdettiği evlilik bağının asla çözülemediği de belirtilir.

"Bir kere akdolunan izdivaç bir daha bozulamazdı. Kilisenin yeryüzünde kendi bağladığını gökyüzünde Cenabıhak dahi bağlamış olduğu hükmüyle bir daha fekk-i nikâha imkân bulunamazdı. Kilise nazarında dahi makbul olan bazı esbâb-ı fâciadan dolayı yekdiğerinden ayrılan zevç ve zevce bir daha teehhül edemezlerdi. Fransa'da talak kanunu vaz olunarak fenalığın bu ciheti biraz tahfif edildi ise de kadınların hukûk-ı sâireden mahrumiyetleri meselesi hâlâ devam ediyor." (*Jön Türk*, s.74).

Batıda nikâhta bağlayıcılık olduğu için aşırı uçta bulunan birtakım görüşlerin ortaya çıktığını ifade eden Ahmet Mithat Efendi, Alfred Naquet gibi adamların boşanmaya dair ortaya koyduğu fikirleri olumlu, ancak kadın ve erkeğin evlilikte aşırı hürriyet fikrini olumsuz bulur. Serbest evlilik fikrinden dolayı Batı toplumunda ailenin iyice bozulduğunu, "piç" denilen bir neslin ortaya çıktığını beyan eder.

"Bunun içindir ki el-hâletü hazihi Paris'te doğan çocukların yüzde otuzu evlâd-ı tabiiyyeden olmak üzere yani bizcesi "piç" olarak doğuyorlar. Bu evlâd-ı tabiiyye işte bir nevi ahrarane izdivaç demek olan amante ve metreslerin mahsulüdürler. Bunlar o hizmete mahsus dairede bakılıp büyütülüyorlar." (*Jön Türk*, s.75).

Paris gazetelerinde hemen hemen her gün sevgilisi tarafından aldatılan bir kadının intiharından, ya da aldatılan eşin cinayet işlediğinden bahseden haberlere rastlandığını belirten Ahmet Mithat Efendi, serbest evlilik düşüncesinin Batının ahlaken iflası olduğunu iddia eder.

5.1.2. Nabizade Nazım'ın Eseri: Zehra

Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında ikinci bir kadın sebebiyle meydana gelen bir boşanma olayı vardır. Sırrıcemal'in karnının gün geçtikçe büyümesi ev içindeki huzursuzluğun da büyümesi anlamına gelir. Evin içinde Suphi, Sırrıcemal'e ikinci hanım muamelesi yaptığı için Zehra'nın kıskançlık sancıları daha da artmıştır. Karısının bütün saldırılarına ve kendine verdiği rahatsızlıklara

rağmen Suphi, Zehra'yı boşamayı düşünmemektedir. “Filhakika Suphi’de Zehra için hâlâ bir meyil mevcut idi; bu meyil olmasaydı Zehra’yı çoktan tatlik eylemiş gitmişti.” (*Zehra*, s.79).

Evdeki huzursuzluklar, Suphi’de Zehra’yı boşama fikrini gündeme getirir. Suphi, ilk etapta boşanmanın doğru olmadığını düşünerek boşanma meselesi ile ilgili olarak uzun bir muhakeme yapar.

“Suphi bazı denaet-perveran gibi kasirü’l muhakeme bir adam değildir ki “tatlik” gibi bir çare-i esef-engize derhâl müracaat etsin.

Vakıa bazı ahval-i mübremede “tatlik” insaniyet için elzem bir hareket ise de tatlikin mutallakat hakkındaki tesirat-ı müdhişe ve elimesine de her bir yürek tahammül edemez. Sade mutallakat hakkında değil, mutlik hakkında dahi envaî âlâma bais olan bu çareye erbab-ı insaf öyle kolay kolay müracaat edemez. Bir ailenin sebab-i perişanîsi olmak, pek uzun düşünüldükten sonra ihtiyar olunabilecek bir felâkettir.

Bu muhakemat-ı felsefiye, senede başından üç nikâh geçen vicdansız erbab-ı hiffete bittabi ait değildir.

İşte hatta hatırına bile uğradığı zaman tüyleri ürperdiği şu zaruret-i mecburenin bir gün olup da tahakkuk edebilmesi Suphi için bir sadme-i helak olacak idi.” (*Zehra*, s.64).

Boşanmanın aileyi yıkmak gibi elim bir netice doğurduğunu hem boşayan hem de boşanan insan için büyük acılara vesile olduğunu, insafli insanların boşanma gibi kötü neticeleri olan bir işe girişmeyeceğini düşünen Suphi, Zehra’dan boşanmayı düşünmesine rağmen onu bir süre daha erteler. Ancak gelişecek olaylar onlar için “sadme-i helak” olacaktır.

Suphi, Sırrıccemal’in baskıları nedeniyle Zehra’yı boşama düşüncesine bir kez daha kapılır. O, iyi bir insan olarak şöyle düşünmektedir: “Zehra yalnız, meyus, münkesir’ül bâl kalmıştı. Hiçbir istinadgâhı yok idi. Zavallıyı nasıl tatlik etmeli.” (*Zehra*, s.88). Suphi böyle düşünmesine rağmen Zehra’yı boşar. Bu vesile ile Zehra’nın hürriyeti eline teslim edilmiştir. Öte yandan Sırrıccemal’in özgürlüğü de uzun sürmez. Sırrıccemal evde hizmetçi varken kuyudan su çekerken çocuğunu düşürür. Böylece Sırrıccemal’in hem Suphi’yi kazanmak hem de özgürlüğüne kavuşmak için sarıldığı yegâne dal da kırılmış olur ve bu sebeple ölür. Böylece Zehra’nın hayatını alt üst eden esas rakip ortadan kalkar. Bu romanda Zehra’nın boşanması onu ciddi anlamda maddi kayba uğratmamakla birlikte, psikolojik

anlamda yıkılışını, dolayısıyla cinsel manada olmamakla birlikte “saf kadın iffetinin” çöküşünü hazırlamıştır.

5.1.3. Mehmet Celâl’in Eserleri

5.1.3.1. Zehra⁶¹⁵

Mehmet Celâl’in, Nabizade Nazım’ın eseriyle aynı adı taşıyan *Zehra* romanında, yaşadığı evin genç beyiyle evlenme arzusuna düşen bir cariye, isteğinin gerçekleşmemesi sonucu yazdığı aldatma konulu bir iftira mektubuyla erkeğin karısını talak-ı selase (üç defa boşama) ile boşaması anlatılmıştır. Annesini ve babasını küçük yaşta kaybeden Zehra, amcası Osman Bey’in himayesinde hayatını sürdürmektedir. Zehra amcasının oğlu Rıza ile aynı yaşadadır. Zehra iyi bir eğitim almıştır. Hatta amcası tarafından hikâye okumak imtiyazına bile sahiptir. Rıza ile Zehra birlikte okudukları kitapları teati ederek büyümüştür.

Amcasının, Dilnüvaz isimli Kafkasya’dan getirilmiş bir de halayığı vardır. Osman Bey bu kızı eğitmiş, okutmuştur. Okuma yazmanın yanında musikide de bilgi ve istidadı vardır. Dilnüvaz’ı, annesi Rıza için düşünürken babası ise Rıza için Zehra’yı düşünmektedir. Dilnüvaz ise hanımının arzusuna can atmaktadır. Hatta bu konuda Zehra’yı içten içe bir rakip olarak görmektedir. Zehra ile aynı eserleri okumasına mukabil, bu kitaplardaki aşk olayları hakkında farklı izlenimlere sahiptirler. Zehra sevgiyi “bir kadının refik-i meşrû’u olan bir erkek için bir nûr-ı teselli irae eylemesi gibi efkâr-ı meşrûa ile te’vil ettikçe, Dilnüvaz sevmek bütün bütün başka bir şey olacağını hükm[eder].” (*Zehra*, s.22). O daha çok “hevesât-ı nefsâniyeye meyyal”dir. Hatta odalık olmaya bile sıcak bakmaktadır. Nabizade’nin *Zehra* romanında Zehra ile cariye Sırrıcemal’in rekabeti ile bu romanda Zehra ve Dilnüvaz’ın rekabeti birbirine çok benzemektedir.

Zehra’nın dayısı Reşit Efendi ayyaş, kumarbaz, kavgacı bir adamdır. Reşit Efendi bir gün meyhanede hırsızlık yapmış bir adam olan Hamdi ile tanışır. İçki masasında gelişen dostluk uzun sohbetleri de beraberinde getirir. Sohbet evlilik konusuna gelince Reşit Efendi evliliğin insanı sınırlayan bir şey olduğunu serze-

⁶¹⁵Mehmet Celâl, *Zehra* (Konstantiniyye: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1311/1893). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

nişlerle anlatırsa da Hamdi, yine de evlenmek istediğini belirtir. Reşit Efendi'nin aklına yeğeni Zehra'yı Hamdi'ye vermek gelir. Zehra'nın amcası Osman Bey'e durumu açar. Osman Bey bu teklifi reddeder ve hemen akabinde Zehra'nın elden gitme ihtimali karşısında kızı, Rıza ile evlendirir. Rıza ile Zehra büyük bir mutlulukla evlenirler. Evlendikten bir hafta sonra Osman Bey vefat eder.

Ressam olan Rıza, yaptığı resimlerden dolayı ordudan taltif alır. Rütbesi mülâzımlığa (teğmen) terfi ettirilir. Sonra da itfaiyeye atanır. İtfaiyeye atanınca on beş günlük bir iş için Çanakkale'ye gitmesi gerekir. Zehra hamiledir ve hamileliğinin sonlanmasına da yirmi gün vardır. Bu arada Dilnüvaz evli çiftten intikam almak için planlar kurmaktadır. Çünkü o, “Kendisinin saadetini cüst ü cü eden bu iki hayırhâhın felaketini” (*Zehra*, s.58) isteyecek kadar nankördür. Mehmet Celâl yeri gelmişken okuyucuya da seslenerek “Beşeriyet öyle değil midir ey kari'? Saadetini ihzar etmek istediğimiz adamların felaketler âmâde ettiği günler olur.” (*Zehra*, s.59) der.

Dilnüvaz, zaman zaman konağın etrafında gezen sarhoş Hamdi'ye Zehra'nın dilinden aşk mektupları yazarak onları cumbadan atar. Mektubun cumbadan düşüşünü Sami Efendi adındaki komşuları görür. Olayı takip eder. Mektup, Zehra'nın dilinden Hamdi'ye davetiyedir. Mektupta, “Zevcim Çanakkale'ye gitmiştir. Bu gece saat ikide teşrif ederseniz bahçe kapısı yanında beni muntazır bulursunuz” (*Zehra*, s.68) yazmaktadır. Hamdi, gece geldiği zaman Zehra yerine Dilnüvaz'la karşılaşır. Dilnüvaz mektubu kendisinin yazdığını itiraf eder ve Hamdi'ye bahçede onunla sevişerek mükâfatını verir. Olayı karanlıklar içinde gören Sami Efendi, kendince “cürm-i meşhut” olan bu durumu yazdığı bir mektupla Rıza'ya bildirir. Dilnüvaz'ın bizzat bahçede Hamdi ile birlikte olarak işlediği zinanın Zehra'ya atfedilmesi sonucu başlayan bir boşanma hadisesi mevcuttur. Sami Efendi'nin ihbar ettiği bu hadisenin kurgulanmasındaki garabetin Mehmet Celâl de farkındadır ve roman içinde bu durumu kurtarmak için şöyle bir açıklama yapar:

“Erbab-ı tecrübeden olaydı, Osman Bey'in kapısı önünde dolaşan gölgenin, içeri girdikten sonra, kimin ile görüşüğünü tahkik etmek iktidarında bulunurdu da, Rıza Çanakkale'sinde iken, kendisine yazdığı mektubu bir hakikat üzerine bina ederdi.

Öbür taraftan doğum yapmak üzere olan bir kadının doğumuna birkaç gün varken böyle bir arzuda bulunmasının mümkün olup olmayacağı da düşünülmesi gereken bir konudur. Tesadüflerin yürüttüğü bir serüven olarak görülüyor bütün olaylar.

Sami Efendi'nin yazdığı ihbar mektubu üzerine Rıza asabiyetin de sevkiyle eşini hemen suçlamaya başlar. “Ha anladım. Zaten evvelce onu Hamdi Bey istemişti. Demek ona meylî varmış! Ya bana niçin itiraf-ı muhabbet etti? Ah bu kadınlar bu kadınlar!” (*Zehra*, s.71-72).

Bu mektup üzerine Rıza, Sami Efendi'ye sert bir cevap yazar. Cevapta, “Zehra'nın hemen evden çıkarılmasını, onu talak-ı selase ile... Dikkat ediyor musunuz? Talak-ı selase ile boşadığımı beyan” (*Zehra*, s.73) eder. Mehmet Celâl'in “dikkat ediyor musunuz?” sorusunu sorduğu boşanma şekli “talak-ı selase”dir. Yani bu, geri dönüşü olmayan, eşlerin tekrar birleşmesinin neredeyse mümkün olmadığı bir boşanma şeklidir. Eşlerin tekrar bir araya gelebilmeleri ancak hile ile mümkündür. Yani eş bir başkasıyla geçici bir süre evli kalmalıdır.

Rıza olayın aslını araştırmadan yeni doğum yapmış olan Zehra'yı “talak-ı selase” (*Zehra*, s.73) ile boşadığını bildirmesi için Sami Efendi'yi görevlendirir. Sami Efendi, Zehra'ya lohusa yatağında dururken durumu bildirir. Ne olduğunu anlayamayan Zehra, çocuğunu orada bırakarak dayısının evine taşınır. Bir süre sonra eve dönen Rıza, hüznü gark olurken Dilnûvaz sinsi sinsi sevinmektedir. Rıza olayla ilgili Dilnûvaz'ı sorgular. Hamdi'yi araştırır. Hamdi, İzmir'e tayin olmuştur. Dilnûvaz ise hiçbir şey bilmediğine dair yeminler eder. Rıza, Zehra'ya tazminat olarak seksen altını Dilnûvaz'la gönderirse de Zehra altınları istemez. Bu durum Rıza'nın canını sıkır. Eşine haksızlık yaptığını düşünmeye başlar. Ancak iş işten geçmiştir.

Rıza, karısını evden kovmasına karşın içinden onun masumiyetine inanmaktadır. Onunla tekrar evlenmeyi dahi düşünür. “Zehra'yı tekrar almayı düşünüyordu. Artık bu —bir Müslüman için— mümkün müydü? Bir kere daha düşünmüştü. Ya hile, ya daimi azab-ı vicdan!” (*Zehra*, s.158). Bu arada bir yangın ihbarı alırlar. Köleci kadının evi tutuşmuştur. Zehra da evin içindedir. Rıza üst kata tırmanarak camı kırar ve içeri girer. Tavanın çökmesi ile Rıza ve Zehra birlikte can verirler. Bu sahne *Eylül* romanında Suat ve Necip'in birlikte ölmesine benzer.

5.1.3.2. Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti

Mehmet Celâl *Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti* adlı eserinde aldatılma sebebiyle gerçekleşen boşanmayı anlatır. Eşi tarafından aldatıldığını belirten şair daha sonra vapurda rakibiyle karşılaşır da ona herhangi bir tepki vermez. Onun için elini kirletmeye değmeyeceğini düşünür. Bu olaylar üzerine eşler arasında boşanma gerçekleşirse de romanda çiftin nasıl boşandıklarına dair ayrıntılı bilgi yoktur. Her ikisi de ikinci evliliklerini yaparlar. Şairin boşadığı karısı yeni evlendiği eşini de aldatır. Çünkü huylu huyundan vazgeçmez.

5.1.4. Mehmet Vecihi Efendi'nin Eserleri

5.1.4.1. Mehcûre

Mehmet Vecihi Efendi'nin ikinci romanı *Mehcûre* romanında boşanmadan bahseder. Evliliklerinin ilk yıllarında çok mutlu olan çiftlerin durumu Akif Efendi'nin ölümünden sonra tamamen değişir. Evin büyüklerinin ölmesi Mükerrerem'in yaşantısında değişikliklere neden olur. O zamana kadar eve geç gelmeyen, ağzına içki sürmeyen Mükerrerem, bazı geceler eve sarhoş gelmeye başlamış, bazı geceler de eve uğramaz olmuştur. Düzensiz bir hayata açılan Mükerrerem, ekonomik düzeyini de kaybederek israfın dozajını da iyiden iyiye arttırmıştır. Mükerrerem arkadaşlarıyla eğlence için gittiği Kâğıthane'de Rana adlı bir kadınla karşılaşır.

Baştan ayağa şehvet olan Rana, on sekiz yaşında severek evlenmesine rağmen kocasını aldatması sebebiyle kocası onu boşamıştır. İffetsizliği herkes tarafından malum olan Rana'ya babası sahip çıkmıştır. Akil Efendi adına muhalif olarak saf olması sebebiyle kızını kocasından boşanma hususunda haklı bulur. Kızının ahlaksızlığına inanmaz. Bunu eleştiren Mehmet Vecihi Efendi, kızın kötü yola düşmesinde babasının safdil tavırlarının etken olduğunu birkaç yerde belirtir. Ahlaka mugayir bir olaydan sonra kocası tarafından terk edilen kızına sahip çıkması, Mehmet Vecihi Efendi tarafından doğru bulunmaz. Çünkü baba otoritedir. Otoritenin zaafı toplumun zaafıdır.

Boşanma olayından sonra çevreye yayılan kötü şöhretinden dolayı Rana'ya bir daha görücü gelmez. Bu sebeple Rana, kendine kocayı yine kendi yöntemiyle bulmaya çalışır. Mükerrerem'i ayartmasının ardında onun "taht-ı nikâhına girmek" (*Mehcûre*, s.199) arzusu vardır. İyice tanıştıktan sonra Mükerrerem'in evli

olduğunu öğrenir. Bunun üzerine bütün dikkatini Mükerrerem'i eşinden ayırmaya verir.

Ranâ bir süre sonra Mükerrerem'den bıkip mesire yerlerine yeniden gitmeye başlar. Kocasından izin almadan sürekli gezintilere gider. Eşinin itirazlarına, karşı saldırıyla mukabele eder. Mükerrerem'in ise bu kadına karşı âdeta nutku tutulur. Ona ölümüne bağlıdır. Zaman zaman evden ayrılıp gittiğini öğrenen Mükerrerem, bir gün onu takip eder. Bir eve girdiğini görür. Evin sahibinin kim olduğunu, evli mi bekâr mı olduğunu sorar, öğrenir. Rıfkı Bey denen bu adamın eşinin öldüğünü, dul olduğunu, evde ondan başka kimsenin bulunmadığını anlamasına rağmen eşinden korkusuna ona karşı sesini çıkartamamıştır.

Rana bir süre sonra Mükerrerem'den sıkılmış, ona kötü davranmaya başlamıştır. Rana kocasının onu boşaması için elinden geleni yapmasına rağmen bunda başarılı olamamıştır. Çünkü sevgilisi Rıfkı ile evlenmek arzusundadır. Rıfkı Bey yirmi sekiz yaşında bir kâtiptir. Eşi ölmüş olan bir duldur. Rana Rıfkı ile sevişerek kocasını aldatır. Böylece ilk karısının ölmesine neden olan Mükerrerem ona yaptığı karşılığını Rana'dan görür.

Rana boşanma hamlelerinde başarılı olamayınca son çare olarak evi terk edip babasının evine gider. Bütün birleşme çabalarına rağmen tekrar eşini göremeyen Mükerrerem kendi canına kıyarak ölür. Böylece cezasını kendi eliyle bulmuş olur. Bu romanda Mükerrerem'le aynı safta yani kötülerden olan Rana ve Rıfkı ise cezalarını *Hikmet* romanında bulacaktır. “Bugüne kadar böyle bir vak'a-i dilsûza sebep olmakta gönlünü azade bırakan Mükerrerem'i yine kendi gönlü yüzünden kendi eliyle cezalandırdığı gibi timsal-i ibret olan cism-i metini de o odanın vasa-tında enzâr-ı itibara arz eyledi.” (*Mehcûre*, s.539).

5.1.4.2. Müjgân

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Müjgân* romanında kendine sadık olan kocasını aldatarak onun ölmesine neden olan kadın, kocası tarafından boşanmıştır. Müjgân'ın Mihri'yi görüp beğenmesi ve ona sahip olma isteği duyması sonucu düğün yapılır. Eserde düğünün olduğu günün tasviri gökyüzünün, “kara bulutlarla mestûr olduğu karanlık bir geceye tesadüf” (*Müjgân*, s.129) etmiştir. Böylece evliliğin ne kadar feci bir evlilik olacağı ima edilmiştir.

Müjgân dünürü olacak Burhan Efendi'yi aldatma günahına ortak ederek mutlu olmuştur. Müjgân, Burhan'ın kendisini alıp karısını boşamaması durumunda hiçbir tereddüt göstermeden serbest kalma fikrini açıklar. Amacı şehvetini istediği şekilde teskin etmek ve onunla serbest ilişki yaşamaktır.

Aldatma ve gizli ilişki olayı Müjgân'ın kızı Mesude tarafından öğrenilir. Mesude olayı babasına haber verir. Bunun üzerine Müjgân'ın istediği ayrılık gerçekleşir. Ama bu ayrılık Müjgân'ın hiç beklemediği şekilde vuku bulur. Mihri karısının Burhan Efendi'ye aşk ifşalarını yazdığı mektubu Mesude vasıtasıyla Kethüda Kadın'ın odasından almıştır. Mihri mektupları karısının yüzüne çarptıktan sonra Mesude ile beraber evi terk etmiştir. Bu arada Mihri, Müjgân'ın hayalini kurduğu boşanma yazısını da yazmıştır.

5.1.4.3. Mesude

Mehmet Vecihi Efendi *Mesude* romanı *Müjgân* romanının ikinci kitabı olarak yazılmıştır. Burhan Efendi'nin eşi kumasının evine taşınmaya razı olmamasına rağmen Nevzat'ın ısrarlarına daha fazla dayanamayıp Müjgân'ın yanına gitmeyi kabul eder. Müjgân evi Burhan'ın üzerine verdiği için pişman olur. Bunun üzerine mallarını geri almak amacıyla avukat aramaya gider. Evde Müjgân'ın olmaması evin yönetiminin bir darbe ile Burhan Efendi'nin eline geçmesine vesile olur. Müjgân köşkte olanları duyunca bir daha köşke dönmeye cesaret edemez. Bu sebeple gittiği yerden bir daha geri gelmez. Elinde avucunda ne kaldıysa malını geri almak uğrunda bitirir. Altı yıl sonra parasız pulsuz, evsiz barksız kalarak köşkün kapısını çalarsa da köşkten dövülerek kovulur. Burhan Efendi yakalandığı bir hastalıktan dolayı “geberip” (*Mesude*, s.284) gider. Müjgân evden kovulduktan sonra daha önce döverek evden kovduğu Kethüda Kadın'a sığınmak isterse de Kethüda Kadın ona kapıyı açmaz. Müjgân böylece sokaklarda sürüne sürüne ölür.

5.1.4.4. Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî

Mehmet Vecihi Efendi, *Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî* romanında aldatma olayından dolayı boşanma vardır. Mehcûre'nin çocukları Enise ve Hikmet babalarının ölümünden sonra besleme olarak Bahai Efendi konağına verilir. Bahai Efendi zengin ve mülayim bir adam olup dört defa evlenmesine rağmen

bu evliliklerden doğan tüm çocukları öldüğü gibi eşlerini de kaybetmiştir. Hikmet ve Enise'yi besleme olarak evine götürən Bahai Efendi, ömrünü ticaretle geçirmiş ve ahlaklı, dürüst bir adamdır. Kader bu adamı eşleri hususunda sürekli dener.

“Dört defa tehhül etmiş, dünyaya onu müteceviz evladı gelmiş iken en küçükleri olan “Münire”den başka cümlesi evân-ı tufuliyetlerinde terk-i hayat eylemişlerdi. Refikalarından ise ikisi daha genç iken çocuklarına hemrah olmuşlar, üçüncüsü görülen bazı su-i ahvali üzerine tatlik olunmuş, binaenaleyh son zamanlarında Bahai Efendi'nin yalnız Münire'si ile Münire'nin validesi olan dördüncü hareminden başka kimsesi kalmamıştır.” (*Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî*, s.14-15).

İlk iki eşi ölen Bahai Efendi, üçüncü eşini “sû-i ahvali” sebebiyle boşamıştır. “Sû-i ahval” kavramı içine huysuzluk girebileceği gibi, aldatma veya gözünün dışarıda olması da dâhil edilebilir. Ancak romanda bu durum açıklanmamıştır.

Münire yirmi dört yaşına kadar âlemce bilinen kötü huyu sebebiyle kimse tarafından istenmemiştir. Âlemden haberi olmayan, esasında temiz bir çocuk olan Mahir, Münire'nin kötü huyundan daha doğrusu huysuzluğundan haberi olmadığı için onunla evlenmek istemiştir. Evlenmelerinden kısa bir süre sonra Münire her vesile ile evde kavga çıkarır. Bu kavgaların ana eksenî Mahir'in çok zengin olmamasıdır. Diğer taraftan Münire'nin mesire yerlerinde yabancı erkeklerle cilvelleşmesi de Mahir'in gözünden kaçmamaktadır. Mahir bu durumlara fazla katlanamaz. Yirmi dört yaşında çok zor koca bulan Münire, bulduğu kocanın kıymetini bileceği yerde her vesile ile onu ezmeye çalışır. Bu noktada annesi Naime Hanım'a çektiği açıktır. Münire'nin annesi de yaşadığı fakir hayattan kurtulup mutluluğun tadını çıkaracağı yerde, başkalarının saadetine engel olmak için elinden geleni yapmaktadır. Dolayısıyla annesinin genleri Münire'ye geçmiştir.

“Fakrı nispetinde alicenap yaratılmış bir genç” olan Mahir, karısının sitemlerine ve ahlaksızlığına daha fazla dayanamayıp evi terk eder. Son münazaadan sonra “üç dört ay kadar mufarakat” (*Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî*, s.186) yaşandıktan sonra Bahai Efendi, damadını ikna eder. Mahir tekrar eve döner. “Dört ay sonra yine Bahai Efendi'nin tavassut ve ısrarı ile telif-i beyn olun[ur].” (*Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî*, s.187). Ancak kısa süre sonra Münire'nin münasebetsizlikleri tekrar yaşanmaya başlanır. Bu arada Bahai Efendi ölerken ortadan çekilir. Münire erkeklerin birbirinden farkı olmadığını, kocasından boşanırsa istediği bir erkekle yine evlenebileceğini düşünür. Nasıl olsa

ona göre bütün erkekler aynıdır. Mahir ise içine düştüğü cehennemden kurtulmak için vesileler aramaktadır. “Münire’nin kocadan boşanmak o kadar tesirini celp edecek ahvalden değildi. Nazarında erkeklerin erkeklerden fazla bir meziyetleri olmadığı gibi zevcinin de o erkekler içinde kendisine bir suretle mahrem olmaktan başka ehemmiyeti yok idi.” (*Hikmet yahut Mehcûre ’nin Kısım-ı Sânisî*, s.190-191).

Babasının bütün mirasının kendisine kalması üzerine, Mahir’in onu terk edemeyeceğini düşünür ve ona baskılarını ve nizalarını iyice artırır. Münire’nin amacı Mahir’i iyice ezip kendine bende etmektir. Ancak gururlu bir genç olan Mahir, kocasıyla geçinememenin ona kötü bir şöhret getireceğini bilmeyen, evliliğin anlamını öğrenememiş olan Münire’den ayrılır.

“Bila sebep kocadan boşanmak bâ-husûs Mahir gibi hüsn-i ahlakî bütün kendisini bilenlerce taht-ı tasdike alınmış bir zevc ile geçinmemek sû-i şöhreti intaç edecekmiş. Başka türlü bir mazarrat mutasavver olmadıktan sonra kuru bir şöhret lekесinden ne çıkar ki ihtiraz eylesin. İzdivacın ne demek olduğu kendisince malum mudur ki o rabıtayı —makasla keser kadar suhûletle— kat’ etmekteki mahzurun ehemmiyeti takdir olunabilsin?” (*Hikmet yahut Mehcûre ’nin Kısım-ı Sânisî*, s.192).

Münire, Mahir’in dönüp dolaşıp geri geleceğini düşünür. Ama onun yerine uzun bir ders niteliğindeki ayrılık mektubu gelir. Bunun üzerine kısa bir süre şaşkınlık yaşarsa da boşanma hürriyetini yaşamak için mesire yerlerine devama başlar. Mesireden her dönüşte peşine adamlar takar. Bu adamlardan birisi de tecrübeli bir hovarda olan Mesut’tur. Mesut beş parasız bir gençtir. Ancak kendisini zengin biri olarak tanıtmıştır. Münire onun zengin bir adam olduğunu öğrenince ona evlilik teklifi içeren bir tezkere yazar. Mesut onunla evlenemeyeceğini ama sevişebileceklerini bildiren bir cevap yazar. Münire bu teklifi kabul ederek değişik yerlerde onunla üç ay sevişir. Sonra da ayrılırlar.

Mesut’tan sonra Raci Bey adında bir adamla sevişmeye başlayan Münire, Rıfıkı’nın âlemlerini basıp Rana’yı öldürmesinden sonra uzun bir müddet mesire yerlerine gidemez. Bu durum bir yıl kadar devam eder. Annesi de ölür. Hayatta yalnız kalınca biriyle evlenme ihtiyacı hisseder. Annesinin ölümünden “iki ay sonra görüştüğü bir beye teklif-i izdivac eyle[r].” (*Hikmet yahut Mehcûre ’nin Kısım-ı Sânisî*, s.292). Evlenirler. Adam Münire’ye kendini çok sevdirebilir. Münire kendi üzerine ne kadar mal varsa adamın üstüne yapar. Çünkü adamın kendini zengin olarak tanıttığı için paraya zaten ihtiyacı olmadığını düşünür. Fakat kocası

aslında bir dolandırıcıdır. Dördüncü senenin sonunda eşi bir sebeple kavga çıkararak karısını boşar. Bunun üzerine senetlerini isteyen Münire'ye sadece evin senedini gönderir. Münire mahkemeye giderse de bir sonuç alamaz. Çünkü ortada bir mukavele yoktur. Elinde ve avucundakileri satarak geçinmeye çalışan Münire, etrafındaki iyi insanları kaçırdığı için cezasını çekmiştir. Hikmet ona bir ev açarak hizmetçiler vermiş, sonra da onu evlendirmiştir. Münire romanda kötü yoldayken ıslah olup tövbe eden tek roman kahramanıdır.

5.1.4.5. Feryat

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Feryat* romanında boşanma olayı vardır. Evde Nevzat'a sahip çıkan, onu anlayan sadece dadısı kalmıştır. Etrafında şehveti okşayan hizmetçiler yetmiyormuş gibi bir de dışarıdan gelen beş adet de rakibi vardır. Bihruz evin harem kısmı Batılıların muhayyel harem tasvirlerine uygun hâle getirir. Eve getirdiği kadınlara en fazla altı ay kadar ilgi gösteren Bihruz, onları altı aydan sonra bıktığı için evden göndermektedir. Çünkü onlar zevk kadınlarıdır ve işleri bitince gönderilirler. Bihruz sıkıldığı karısı Nevzat'ı boşamayı düşünmez. Çünkü yaşadıkları yalı Nevzat'ın üzerinedir. Üst üste başka kadınlarla gayrimeşru ilişkilere giren Bihruz, bir buçuk sene sonra büsbütün başka âdetler edinmeye başlar. Yalıya bazen haftada birkaç gün uğrarken, bazen de iki hafta hiç uğramaz olur. Bu durumun nedenini soran karısı Nevzat'a da cevap vermez. Bunun üzerine Nevzat dadısıyla Bihruz'u takip etmeye karar verir. Takip sonucunda Haver adlı başka bir kadınla ilişkisi olduğunu, Moda'da bir apartman dairesinde ona ev tuttuğunu öğrenir. Haver daha önce biriyle evlenmiş ve boşanmıştır. Nevzat ve dadısı Bihruz'un bu kadını "akd-i nikâhına" (*Feryat*, s.46) alacağı düşüncesine düşerler. Nevzat durumu bir mektupla kocasına bildirerek kocasının merhametini celp etmek ister.

Kocasını, Nevzat'ın yazdığı mektuba onu boşamakla tehdit ederek cevap verir. Boşama tehdidi Nevzat'ı çok zor durumda bırakır. Bunun üzerine Nevzat, kocasının ayaklarına kapanarak ikinci bir eş almaktan onu vazgeçirmeye çalışır. O kadar ısrar eder ki, Bihruz sonunda bu isteğinden vazgeçer gibi görünür. Ancak bunun için bir şartı vardır. Bu şart, Nevzat'ın üstüne olan yalının Bihruz'un üstüne yapılmasıdır. Bu istek karşısında Nevzat biraz tereddüt geçirdikten sonra isteme-

yerek de olsa evliliğini kurtarmak için bunu kabul eder. Evin, kocasına tesliminden sonra üç ay daha mutlu yaşarlar.

Bihruz üç ayın sonunda bir gün moralinin çok bozuk olduğunu, Haver adlı kadının onun peşini bırakmadığını söyleyerek bu konuda karısından yardım ister. Bu yardım, Nevzat'ın kadına gidip ona kocasının peşini bırakmasını söylemesidir. Aslında bu, Bihruz'un Nevzat'ı boşamak için kurduğu bir tuzaktır. Kocasının samimiyetine inanan Nevzat, dadısıyla beraber Bihruz'un tarif ettiği eve gider. Onlarla birlikte giden Osman adlı hizmetçi ve onları karşılayan kadın, Haver'e haber vereceğini söyleyerek gizlice evi terk eder. Bu arada onlar içeride Haver'i beklerken evin önünde bir kalabalık peyda olur. Kalabalığın içinde polisler de vardır. Kapı çalınır. Evde Nevzat ve dadısından başka kimse olmadığı için kapıyı dadı açar. Kapı açılınca dışarıda kalabalık olduğu görülür. Kalabalığın önünde bulunan bir delikanlı ile Nevzat'ı polisler apar topar alıp karakola götürüp sorgularlar. Güya Nevzat evde bu delikanlı ile basılmıştır. Olayın başta Haver'in tertibi olduğunu zannederlerse de dadı vapurda onları bırakıp kaçan hizmetçiyle karşılaşır ve gerçeği ondan öğrenir. Olayı bizzat Bihruz tertiplemiştir.

Dadıyla karakoldan eve gelip, başına gelenleri kocasına anlatma planları kuran Nevzat'ı kapıda bir sürpriz bekler. Nevzat ve dadısının yalıya girişleri Bihruz tarafından yasaklanmıştır. Baskın olayını öğrenen komşular da onları evlerine almazlar. Yakın bir arkadaşlarının evine sığınır. Oradayken onlara Bihruz'dan bir tezkere gelir.

“Kocası, ailesi namusunu muhafazaya bedel, Moda Burnu'ndan baskın veren bir meluna bu muamele layıktır.”

Hat Bihruz'un hatt-ı desti, imzada onun. Diğerine baktım. Bir daha tecdit-i akd mümkün olamayacak surette, yani talak-ı selase üzerine bir teklifname-i müebbet.”

(*Feryat*, s.95-96).

Bihruz kurguladığı tertip sonucu masum olan eşini boşamış, aradan iki hafta geçmeden Haver'le evlenip yalıya kurulmuştur. Bu arada Nevzat yaşadıklarının şokuna dayanamayarak kısa bir süre sonra ölür.

5.1.5. Fatma Aliye Hanım'ın Eserleri

5.1.5.1. Muhâdarât

Fatma Aliye Hanım'ın *Muhâdarât* romanında aldatma olayından dolayı gerçekleşen bir boşanma olayı vardır. Sâî Efendi işten eve döndüğü bir gün eşi Calibe'yi görmek ister. Fazıla üvey annesini çağırmak için Calibe'nin odasına çıkar. Odaya çıkan Fazıla, Calibe ile Süha'yı sarmaş dolaş yakalar. Kocasını Süha'yla aldatan Calibe, Fazıla'nın evden ayrılmasından sonra serbest serbest Süha'yla sevişmeye devam eder. Süha hem Calibe'yi hem de Reftar cariyeyi birlikte idare etmektedir. Reftar'ın aşk ortaklığı onun, Calibe'nin sırlarını bilmesi sebebiyle bir sus payıdır. Kullanılan bir erkek olarak Süha bu durumu daha fazla sürdürmez ve evlenerek evden ayrılır. Süha'nın evi terk etmesinden sonra her iki kadın da aşksız ve âşksız kalır. Evde sevişilecek kimsenin kalmaması ve Sâî Efendi'nin saflığı sebebiyle kadınlar kendilerine yeni aşk eğlenceleri ararlar. Uzak bir yerden ev kiralayan Calibe ile Reftar, tuttıkları yeni evde seks partilerine devam ederler. Tedbir olarak işleri bittikten sonra elbiselerini başka bir yerde değiştirirler. Böyle bir tedbir sayesinde kimseye yakalanmayacaklarını düşünmektedirler. Fakat görüştüğü adamların biri Calibe'ye aşırı derecede tutulur. Calibe ise ondan usanarak başka bir adam ile sevişmeye başlar. Önceki adam belalı ve saplantılı bir tip çıkar. Bu adam gizlice peşine düşüp Calibe'nin kim olduğunu öğrenmiş, Calibe'yi kıskandığından, onun başka biriyle görüşmeyip yalnız kendisiyle görüşmesi için ısrar etmiş, Calibe'nin onu dinlemediğini görünce tehdide kalkışmış, Calibe adamı başından def etmeye çalışmışsa da muvaffak olamamış, Calibe diğer adamla gizlice görüşmeye mecbur olmuştur. Bu takip sonucu her şey açığa çıkmış ve kocası Sâî Efendi de aldatılma olayından bu vesile ile haberdar olmuştur. Bütün bu olayların yaşanmasından sonra saf koca Sâî Efendi'ye polislerin haber vermesi sonucu o, fenalıklar geçirerek karısını boşar ve kölesini de salarken “Vukuatın tesiriyle Sâî Efendi kahr ve kederinden meflûç” (*Muhâdarât*, s.448) olur.

5.1.5.2. Ūdî

Fatma Aliye Hanım'ın *Ūdî* romanında kocası tarafından aldatılan bir kadının boşanma mücadelesi vardır. Roman kahramanı Mâil evlendikten iki yıl sonra kayınpederinin ölümüyle hovardalığa başlayıp karısını aldatır. Bedia, evi

terk etmek için kocasının her şeyi itiraf edişine kadar bekleyip kendince haklı bir sebep bularak Şem'i'ye gizlice bir mektup gönderir. Şem'i, kölesi Rüstem'i Bedia'yı almak için gönderir. Mâil, karısını göndermemek için elinden gelen her şeyi yaparsa da bunda başarılı olamaz. Bedia, kardeşinin yanında sağlığına kavuşur. Kocasının yazdığı mektuplara cevap vermez. Üç ay sonra Şem'i'nin, Mâil'e gönderdiği boşanma talebi, Mâil tarafından reddedilir. Bunun üzerine avukat tutulur ve "talak" (*Ûdî*, s.172) istenir. Nikâh hakkı ve mallar geri istenilmez. Mâil davadan kurtulabilmek için kendini Selanik'e tayin ettirir. Kısa süre sonra orada öldüğü haberi gelir.

5.1.5.3. Levayih-i Hayat

Fatma Aliye Hanım *Levayih-i Hayat* romanında aldatılan kadınların boşanma hakkındaki düşüncelerini anlatır. Fehame, Sabahat'a yazdığı mektupta kocası tarafından aldatıldığını ama çocukları nedeniyle ondan boşanamayacağını belirtir. Eşinden beklediği "muhabbet ve sadakat-i zevciyeyi" (*Levayih-i Hayat*, s.36) bulamadığı için meyustur. Bu sebeple eşini kendine koca olarak görmediğini, çocuklarının babası olarak gördüğünü belirtir. Ekonomik yetersizliği sebebiyle eşinden ayrılamaz. "Geçinmek için ben onların emirlerine tabiyete, haklı haksız hükümlerine inkıyada mahkûmum!.. Ah bu ne zillet!.. Fakat evlatlarım!.." (*Levayih-i Hayat*, s.39) diye yazarak kocasına sadece çocukları sebebiyle katlandığını ifade eder. Sabahat, Fehame'ye yazdığı mektupta kendi kocasının da onu aldattığını, ancak kendinin ona tahammül etmeyeceğini, ondan boşanıp ayrılacağını bildirir. Fehame'ye hitaben dünyaya bir daha gelemeyeceği için onu üzen kocasına tahammül göstermeyeceğini söyler.

5.1.6. Halit Ziya Uşaklıgil'in Eserleri

5.1.6.1. Kırık Hayatlar

Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar* romanında aldatılma neticesinde boşanma düşüncesi geçer. Vedide içten içe kocası Ömer Behiç'in kendisinden kaçtığını görüp onun gizli bir hıyaneti olduğu düşüncesine kapılır. Kocasını dört aydır eviyle ve çocuklarıyla doğru dürüst ilgilenmemektedir. Vedide aldatıldığına dair bir delil bulmak için kocasının muayenehanesine girmek, ceketini karıştırmak ve muaye-

nehaneye girmek için anahtar uydurmak isteğine kapılmıştır. Ancak mizacı bunları yapmasına engel olur. Vedide ihanet için kesin bir delil bulursa ondan intikam alma planları yapar.

“Kocasından intikam şekillerini düşünürdü. Evet, ne yapacaktı? Talâk [Boşanma]!.. Bunu çirkin, adi buluyor. Çocuklarını alıp kaçmak yahut, evin içinde, nefisini hazf ederek [silerek], onunla her türlü münasebeti keserek, bir köşeye büzülüp, hep dar-gın kalmak; hatta, evet, hatta intihar etmek... Bu muhtelif [çeşitli] intikam şekilleri-nin hepsi yine kendi nefesine taalluk eden [kendini ilgilendiren] bir zavallılık, bir bi-çarelik idi ve hayalinde nefisini o vaziyetlere koyarak onların elim [acı veren] şartla-rında yaşatırken kendi kendisine daha ziyade acıyarak, birden daha mebzul [fazla] yaşlarla boşanırdı.” (*Kırık Hayatlar*, s.331).

Görüldüğü gibi Vedide'nin düşündüğü intikam şekillerinde en başı koca-sından boşanıp ev terk etmek vardır. Ama o boşanıp kaçmayı “bir zavallılık, bir biçarelik” olarak nitelendirir.

Sûzidil, Vedide'nin eski cariyesidir ve efendisi tarafından Mehmet Ali adlı biriyle evlendirilmiştir. Sûzidil'in kocası Mehmet Ali, fakirliğinin, bir işte başarılı olamamasının, annesinden çektiği sıkıntıların acısını Sûzidil'e amirlik yaparak gidermeye çalışan, her vesile ile onu döven, kaba ve acımasız bir adamdır. Sûzidil sürekli kavga ettiği bir de kaynanaya sahiptir. Evliliğinin ilk günlerinden itibaren dayak yiyen ve hakaret gören Sûzidil, kavga ettikçe evinden çıkıp eski sahibine sığınır. Ancak boşanma düşüncesine kapılmaz. Kocasını onu ikna edip tekrar evine götürür. Kocasının geliip onu tekrar eve götürmesinin doğal olduğu Andelip Bacı vesilesiyle dillendirilir. “—A, elbette hanımım! Demişti; koca ekmeği bu, Allah kimseciklere başka ekmek nasip etmesin.” (*Kırık Hayatlar*, s.133-134). Bu sözler, Osmanlı toplumunda geleneksel hayat algısına sahip kadınların kocalarına daha doğrusu evliliğe bakışını özetler.

5.1.6.2. Nesl-i Ahîr

İkinci Meşrutiyet öncesi İstanbul'unu tasvir eden *Nesl-i Ahîr* romanında aldatma sonucu gerçekleşen bir boşanma olayından bahsedilir. Süleyman Nüzhet'in eniştesinin akrabası Suzan, evlendikten kısa bir süre sonra kocasından boşanmıştır. Boşanma nedeni olarak Suzan'ın kocasının kız kardeşi ve Süleyman Nüzhet'in âşık olduğu Server'le yakınlaşmaları gösterilir. Ancak romanda açık olarak onların ilişkilerinin boyutu anlatılmaz.

“Hemşiresinden alınan malûmat, Server’i, Suzanla kocası arasında ilk ihtilâfat esbâbını [anlaşmazlıkların sebeplerini] ihzar etmiş [hazırlamış] gösteriyordu. Bu genç kızla enişte arasında baldızlık münasebetini tayin eden mesafatın geçildiğine dair rivayetler vardı. Suzan kendi evinde vukua gelen bu hıyanet-i hissiyeyi [duygusal ihaneti] kocasından en vâsi [geniş] hudut dairesinde ahz-ı sâra [öç almaya] bir vesile addetmiş idi.” (*Nesl-i Ahîr*, s.179).

Şeklinde açıklanan aldatma olayının sadece bir dedikodudan ibaret olduğu “rivayetler” kelimesinin çağrışımında düşünülebilir. Olay detaylandırılmadığı için nasıl geliştiği hakkında hüküm vermek kolay değildir. Suzan ile Server’in ilişkilerinde ilerleyen bölümlerde bir anormallik görülmez. Her şey tabii seyrinde devam eder. Süleyman Nüzhet, Server’e olan duygusal yakınlığından dolayı Server’in kız kardeşi Suzan’dan nefret etmektedir. Bu nefretin sebebi âşık olduğu kadının başka bir adama yani Suzan’ın eski hocasına meyletmiş olması ihtimalidir.

Diğer bir aldatma ve boşanma haberi Süleyman Nüzhet’in Marsilya’dan dönerken vapurda karşılaştığı Mücella’nın başından geçer. Mücella ve Seniye Fransa’da yaşamış iki Türk kızdır ve onların orada yaşamaları dünyada olay haber olmuştur. Müslüman kızların Paris’te yaşamaları “Matbuatın sermaye-i kîl ü kali [dedikodu sermayesi] olmuş, herkesçe tanılıp sevilen bir şair kalemine koca bir hata-yı edebî [edebi hata] yazdırmış mühim bir vaka idi.” (*Nesl-i Ahîr*, s.23). Müslüman Osmanlı Türk kızının Fransa’da tek başına oluşu Batı basınında olay olmuştur. İşte bu kızlardan Mücella’nın bir Rus prensi ile evlendiğini ve prens tarafından aldatıldığını Server haber verir.

“Mücella, kocasıyla, o Slav asilzadesiyle, su şehirlerinde dolaşarak nihayet müthiş bir rezaletle bu maceraya hitam vermişti. Asilzadenin memleketinde zaten müteehhil [evli] olduğuna peyda-yı vukuf etmesiyle netice bulan bu vak’adan sonra Mücella’nın biraz izi kaybolmuştu.” (*Nesl-i Ahîr*, s.451).

Mücella prensin evli olduğunu öğrendikten sonra ondan ayrılırsa da daha sonra onunla tekrar bir araya gelir. Birleşme bu kez kısa sürer ve tekrar kocasından ayrılarak kardeşi Seniye’nin yanına yani Şanlıurfa’nın Hilvan ilçesine gider. Romanda bu evliliğin ayrıntılarına dair herhangi bir bilgi verilmez. Yalnızca evliliğin yapıldığı ve niçin bitirildiği üzerinde durulur. Batıda yaşamış bu kızların yaptıkları evlilik onların ruh dünyalarının da Batılı olduğu anlamına gelir. Boşanan kadının Anadolu’nun bir kasabasına sığınması ise geleneğe dönüşü simgeler.

5.1.7. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eseri: Bir Muâdele-i Sevda

Hüseyin Rahmi *Bir Muâdele-i Sevda* romanında kurguladığı bir oyun neticesinde kocasından boşanan bir kadını anlatır. Naki Bey zengin bir ailenin şımarık büyütülmüş çocuğudur. Eğitimine bir nebze önem verilmiştir, şiire düşkündür ve cinsel hazlar peşinde vaktini geçirmekten zevk almaktadır. Sefahate aşırı düşkün oluşu sebebiyle ailesi onu evlendirmek ister. Naki Bey güzel bir kız bulunup evlendirilir. Ancak kısa bir süre sonra eşinden sıkılarak onu boşar. Tekrar evlendirilir. İkinci eşinin akıbeti de birinciyle aynıdır. Naki Bey karılarını boşama sebebi olarak onların akılsız olmalarını, şiirden ve sanattan anlamamalarını gösterir. İlk iki karısının, onu macera ve seks âlemlerinden alıkoyamadıklarını ve hayatına ekstra renk katamadıklarını da romancıya anlatır. Evlendikten sonra da “Hariçteki hayat-ı sefihânem hemen yine evvelkinin aynı gibiydi.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.41) der. Bu noktada evlendiği kadınların hayata karşı pasif duruşları, bilgisiz oluşları ve kocalarını eve bağlayamayışları dile getirilerek böyle kadınların Naki Bey için eğlenilip atılan birer “oyuncak” olduğu belirtilir.

Ebeveyni Naki Bey'in yapacağı üçüncü evlilikte evleneceği kızın güzelliği yanında okuma yazma bilmesini, yabancı dil konuşmasını, piyano ve keman çalmasını önceler. Böylelikle Naki Bey'in eve bağlanacağı ve hayatının düzene gireceği düşünülür. Aramalar neticesinde Bedia adında bir kız bulunur ve Naki Bey onunla evlendirilir. Naki Bey gerdek odasında diğer karılarına yaptığı gibi, yeni karısına da güzel ve şairane sözler söylerken karısından hareket etmeksizin onu dinlemesini ister. Bedia onun söylediği güzel sözlere cevap vermediği gibi ağlamaya dahi başlar. Bedia ağlama nedenini soran kocasının ona kukla muamelesi yaptığını belirterek “—Anladım ki siz bu köşede cariyenizden evvel telli pullu birkaç kukla daha oynatmışsınız!..” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.47) şeklinde bir sitem eder. Bu söz karşısında Naki Bey, karısı Bedia'da kendine yapılan iltifatlara karşı klasik kadın refleksi göremediği için hayrette kalır. Çünkü eski iki karısı kukla gibi onun karşısında edilgen kalmış, onun şairane sözlerine inanarak aldanmışlardır. Bedia, kendisinin diğer karıları gibi basit bir oyuncak değil, demir bir oyuncak olduğunu ifade ederek bu demir oyuncağı düşürürse bir tarafına zarar verebileceğini belirtir. Sözlerine devamla Naki'yi sevmediğini, onunla babasının zoruyla

evlendiğini de ekler ve gerdek odasından gözyaşları içinde çıkar. Bu olay ailenin huzurunu kaçıır. Bedia evine gönderilir ama boşanmaz.

Naki Bey kızı boşamayarak ona, karşı hamle olarak oyun oynama arzusunda. Evli olmalarına rağmen ayrı evlerde kalmaya devam ederler. Naki Bey bir süre sonra yine eski sefih hayatına geri dönerse de sefahat esnasında tanıdığı kadınların yapmacıklığı ve sıradanlığı karşısında çabuk sıkılır. Sürekli karısı Bedia'yı düşünür. Bedia onda bir takıntı hâline gelmeye başlamıştır. Zamanla baktığı her kadında onu görmekte veya ona benzeyen kadınlara bakmaktadır. İstedığı her kadına kolayca sahip olan bu şımarık hovarda, Bedia'nın resti karşısında ondan çok etkilenmiştir. Bu, bir yönüyle ona kolay ulaşamamasıyla, diğer yönüyle de ondan intikam alma arzusuyla ilgilidir.

Dokuz ay birbirinden ayrı yaşayan karı koca, dokuz ay sonra Kâğıthane'de ilk kez göz göze gelirse de Bedia ilk etapta kocasından kaçır. Bu kaçır vesilesiyle dokuz ay aklına karısını görme fikri gelmeyen Naki Bey, onu tekrar gördükten sonra karısının başka bir sevgilisi olduğu düşüncesine kapılır. Direkt görüşme olmayınca Naki Bey ona ulaşmak için mektup yazarak ondan merhamet diler. Mektuba olumlu cevap gelince Kâğıthane'de oturup konuşurlar. Bedia kocasına, onun daha önceki boşanmaları sebebiyle aynı şeyin kendi başına gelmesinden korktuğunu söyler. Naki ona böyle bir şey gerçekleşmeyeceği teminatını verir. Bedia, Naki'den gerekli teminatları aldıktan sonra evine tekrar dönmeye razı olur. Bu ayrılık, güya eşlerin birbirini sevdiklerini anlamalarına vesile olmuştur. Boşanma korkusu yaşayan Bedia kocasından şunu ister:

“Beyim!.. Sizden yalnız bir istirhamım var. Kâm-ı sevdanızı aldıktan sonra benden usandığınız, artık nazarınızda istişmâmında bûy-ı lezzet bulunmaz pejmürde bir çiçek hâlini aldığım zaman eski zevceleriniz gibi bi-t-tatlik beni hanenizden tart etmeyiniz... Evinizde yanınızda kalayım. İster iseniz bir hemşire vazifesiyle yine karınız olayım. Üstüme evleniniz. İstedığınız yerde kalınız. Arzu ettiğiniz kadını seviniz... Ağzımdan bir kelime-i muaheze... Bir seda-yı şikâyet... Bir sitem-i mazlûmâne çıkmayacaktır.” (*Bir Muâdele-i Sevda*, s.213-214).

Görüldüğü gibi Bedia kocasından “eski zevceleriniz gibi bi-t-tatlik beni hanenizden tart etmeyiniz” diyerek boşanmama garantisi ister. İçten bir yakarmayla söylenen bu sözler Naki'yi çok etkiler. Karısı, görünüşte onun mutluluğunu istemekte, kendisini boşamaması karşısında kumaya bile razı görünmektedir. Ona

ulaşma hevesiyle yanıp tutuşan Naki Bey bu sözler karşısında duygulanarak karısının istediği her şeye razı olmuştur. O anları anlatırken Naki Bey, Hüseyin Rahmi'nin karşısında bazen hıçkırığa hıçkırığa ağlarken bazen de içi yandığı için ondan limonata ister.

Bedia kocasını kurguladığı bir oyun vesilesiyle aldatır. Bunu haber aldığı zaman Naki Bey silahını çekip intihar etmek için hazırlanırken annesinin feryadıyla sarsılır. Annesi karısının kendisini zehirlediğini haber verir. Aceleyle karısının odasına koşan Naki Bey'den karısı af dileyerek onu boşamasını ister. Naki Bey de karısını selamlıkta herkesin gözü önünde boşadığını bildirir. Bedia'nın evine döndükten sonra Fatin Bey'le evlendiği haberi gelir. Kocasıyla boşanmama garantili biraraya gelen Bedia istediği zaman eşlerini boşayan Naki'den diğer eşleri adına intikamını alır.

5.1.8. Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Eseri: Küçük Paşa

Ebubekir Hâzım Tepeyran *Küçük Paşa* romanında aldatma içerikli bir iftira mektubu sebebiyle gerçekleşen bir boşanmadan bahseder. Selime köye döndükten kısa bir süre sonra Nevnihal Kalfa'ya bir mektup gönderir. Bu mektupta Ali'nin onu boşadığı yazmaktadır. Boşanma gerekçesi ise İstanbul'dan gelen imzasız bir iftira mektubudur. Mektupta Selime'nin gayrimeşru ilişkide bulunduğu, arabacı Küçük Osman'ın onun ayrılığına dayanamayıp veremden öldüğü ve onun heybesinde Selime tarafından verilmiş bir ipek mendil bulunduğu yazılıdır. “Bu pek leîmâne iftira üzerine” (*Küçük Paşa*, s.54) Ali karısını boşamıştır. Ekonomik özgürlüğü olmadığı için Selime kendini “eksik etekli kadın” olarak tanımlar ve köyde kadın başına geçimini sağlamanın mümkün olmadığını belirtir. İstanbul'a dönmeye de yüzü olmayan Selime komşu köyün muhtarı Kamber Ağa'nın imdadına yetişmesi üzerine onunla evlenir. Böyle bir iftirayla kirlenmiş olduğu için konaktakilere bakacak yüzü olmadığını, onu kötü bir kadın olarak görebileceklerini, bütün parasının Ali tarafından harcandığını da açıklar ve sözlerine şöyle devam eder:

“Hele Allah razı olsun, Kamber Ağa hızır gibi yetişti de sefillikten kurtuldum. Kimsesiz bir eksik etekli kadın ne görür? Hasılı, dinim imanım gibi ırzım da bütündür. Sahın güccük paşaya orosbu çocuğu, kahpe dölü demeyin; dersiniz köy dağları gadar büyük günaha girersiniz.” (*Küçük Paşa*, s.55).

Mektubu okuyan konak çalışanları büyük bir şaşkınlık içinde kalırlar. Çünkü Selime konakta kocasıyla birlikte bile birinin gözetiminde ancak görüşebilmektedir. Böyleyken arabacı Küçük Osman'la görüşmesi asla mümkün değildir. Çalışanlar mendilin Naime Hanım tarafından kaybedilen mendil olduğunu anlarlar. Mendili bulan Küçük Osman mendil sayesinde Naime Hanımla ilgili “tatlı hüyalara, rüyalara” (*Küçük Paşa*, s.55) dalmıştır. Küçük Osman bu tavrıyla mendil fetişisti olarak nitelenebilir. İftira mektubu Naime Hanım'ın Selime'den ve Küçük Paşa'dan intikam almak için uydurduğu bir tertiptir.

Selime'nin kocası Ali'de karısını boşamanın pişmanlığı başlamıştır. “İmzası bile bulunmayan bir kâğıt parçasına inanıp da zavallıyı boşamakta bu kadar acele etmeli miydi? Belki de bir iftira idi.” (*Küçük Paşa*, s.128) diye düşünür. Karısını nikâhlısı olarak konakta kendisinin bile zor gördüğünü düşünerek Selime'nin böyle bir dehaneti işleyebilmesine anlam veremez. Ancak işin aslını araştırmadan yaptığı hareket ailesinin dağılmasına sebep olur. Büyük pişmanlık içinde oğluna, “—Selime'yi bir daha görünce: “Babam senin suçun, günahın olmadığını anlamış, dünyada, ahrette, alnı ak, yüzü paktır, ırzı bütündür, diyor” dersin.” (*Küçük Paşa*, s.129) diye tembihle bulunur. Ancak Yemen'e savaş için gitmek zorunda kalan Ali oradan bir daha dönemez. Aslını araştırmadan karısını boşamanın ıstırabıyla ölür.

5.1.9. Kâşif Dehri'nin Eseri: Mecnûne

Kâşif Dehri *Mecnûne* romanında metres olan bir kadının pişman olarak evlenmesini ve eski âşıklarından yakasını kurtaramayıp suçu olmadığı hâlde kocası tarafından boşanmasını anlatır. Zengin bir adam tarafından himaye edilen daha doğrusu metres olarak tutulan Zılâl'in evine gelen Nâmi ona âşıktır ve ara sıra görüşmelerini yetersiz görmektedir. Zılâl karşısında aşk için gözyaşı döken Nâmi'ye, kendisinin “kirli bir kadın” (*Mecnûne*, s.7) olduğunu söyleyerek neden birlikte olamayacaklarını açıklamaya çalışır. Kısa bir özetle Nâmi'ye hayat hikâyesini anlattıktan sonra Nâmi'den kendini içine düştüğü bu sefil hayattan kurtarmasını ister. Bunun üzerine âşık Nâmi, Zılâl'e zengin adam olan Yahya Efendi'nin bahşettiği her şeyi terk ederek kendisiyle gelmesini önerir. Zılâl kurtulmak için onunla birlikte kaçar.

Aradan bir yıl geçer. Zılâl'in âşıklarından Rüştü delikanlı biri olduğu için evli kadına saygı duyacağını ifade ederek onu rahatsız etmeyeceği teminatını verir. Ama Yahya Efendi ihanete uğradığını düşünerek onu sürekli aratır ve Nuriye Kadın adlı bir ulakla ona mektupla ulaşır. Yahya Efendi yazdığı mektupta Zılâl'e eski saltanatlı günlerine dönmesini tavsiye eder. Zılâl içten içe ondan nemalanmak istemesine rağmen mektubunda bu düşüncelerinin tam zıddı ifadelerle Yahya Efendi'ye namuslu bir kadın olarak seslenir: “Bir kadının dâmen-i ismetine çirkâb-ı levs fırlattınız. (...) Müteehhil bir kadının harim-i ismetine tecavüz şanı- nızdan ise cuma günü sabah ziyafete teşrif ediniz.” (*Mecnûne*, s.25).

Cuma günü büyük bir iştiyakla davete icabet eden Yahya Efendi, Zılâl'in yanında umduğunu bulamaz. Zılâl ona, evli bir kadın olarak “Müteehhil bir kadın, sizin gibi namus hırsızları için camekânlarda beğenilmek üzere teşhir edilmiş ku- maşlar demek değildir. Bütün mevcudiyeti ile sizin bildiğiniz âlemlerden tecerrüt etmiş bir namus-ı mücessemdir efendi!” (*Mecnûne*, s.28) der. Bu sözlerden sonra Zılâl, Yahya Efendi'den “ıslah-ı nefis” eden bir kadının evinden gitmesini ister. Yahya Efendi, Zılâl'e birlikte olmak için yalvarırsa da ondan olumlu bir cevap alamaz. Bunun üzerine ondan intikam almaya yemin eder.

Zılâl'in eski âşıklarından biri olan Rüştü, Yahya Efendi'nin, Zılâl'in evine gittiğini öğrenince Zılâl'e baskısını artırır. Rüştü'den kurtulmak isteyen Zılâl anlamsız bir şekilde Yahya Efendi'den yardım ister. Yahya Efendi siyasi gücünü kullanarak Rüştü'yü Trabzon'a sürdürür. Bunu kimin yaptığını anlayan Rüştü durumu Nâmi'ye bütün olayları anlatan bir mektup yazar. Mektubu okuyan Nâmi olayın aslını araştırmadan daha önce bu adamlarla ilişkisini bildiği “hakikatte gü- nahkâr olmayan biçare Zılâl'in talâknamesini” (*Mecnûne*, s.32) yazarak evden ayrılır. Zılâl'i Rüştü himayesine alır.

5.1.10. Nazmi Fuad'ın Eseri: Bedia

Nazmi Fuad *Bedia* adlı romanında istemediği bir adamla evlendirilen ro- man kahramanının sahte bir ölümle eşinden boşanarak sevdiği şair ruhlu Falih Münib Bey'le evlenmesini anlatır. Kocasından beklediği aşkı görmeyen ve kendi- ne bir “enis-i ruh” (*Bedia*, s.35) arayan Bedia sırlarını anlatacak bir arkadaşına çok

muhtaçtır. Bunun için de kendine dost olarak Falih Münib'i seçer. Çünkü Falih Münip kültürü ve bilgisi ile evde Bedia'yı anlayabilecek en doğru adamdır.

Kocasının sevgilisi ve akrabası Nazire'yi suçüstü yakalamak isteyen Bedia bir gece yarısı Nazire'yi takip eder ve Nazire'nin kendi kendine konuşmalarına şahit olur. Bu konuşmada Nazire, Bedia'yı ortadan kaldırıp Nejat'ı tam olarak elde edebileceğini itiraf etmektedir.

Falih Münip Nazire'nin baskısı neticesinde evden gönderilir ve Kolombia Oteline yerleşir. Kendine yardımcı olması için Wilhelm Baran adlı bir dedektif tutar. Wilhelm Baran, Nejat Bey'in evine yakın bir yerde ev kiralar ve onun evine gece yarısı hırsız gibi girer.

Bedia, Falih Münib'in evden ayrılışından sonra hastalanarak yatağa düşer. Nazire Hanım iyi insan rolünde ona her gün ilaç niyetine zehir verir. Bu zehir onu yavaş yavaş öldürmek için verilmektedir. Nazire son zehri verip Bedia'yı öldürecekken Wilhelm Baran tarafından yakalanıp engellenir.

Bedia hasta yatağında sürekli Falih Münib'i düşünmektedir. Kendini sevmediği adama verdiklerini, çünkü annesinin çaresiz olduğunu ve paraya ihtiyacı olduğunu hatırlar. İlk görüşte Falih'i sevdiğini düşünür. Ama duygularını ona hemen açıklamamıştır. Çünkü "asil ve necip olduklarından sükûtu daha güzel bulmuşlardı." (*Bedia*, s.134). Bu noktada evliliğin kutsal bir rabita olduğu, ancak aşkın evlilikten daha önemli olduğu anlatıcı tarafından sürekli vurgulanır. Bedia kocası tarafından aldatılmasına rağmen ona sadık kalmıştır. Ama Nejat Bey, "O güzel müstesna vücuda hıyanet ediyor, Nazire Hanım'a rû-yı iltifat gösteriyordu." (*Bedia*, s.144). Bu yüzden yalnız kalan Bedia'nın değerini ancak "Falih Münip gibi şairler, sanatkârân-ı hayal bilirdi." (*Bedia*, s.146). Böylece anlatıcı Bedia'nın kocasından başka bir adamı sevmesini doğal bir durum olarak sunar. Çünkü kocası ona ihanet etmektedir.

Doktor Macid Bey, Bedia'ya zehir verildiğini anlar ve onu tedavi eder. Doktorlar heyet hâlinde Bedia'nın odasına girerler. Heyetle birlikte Wilhelm ve Falih Münip de vardır. Bedia'nın Falih Münip'i görünce çok mutlu olduğuna şahit olan Wilhelm onun mutlu olması için Falih Münip'le evlenmesi gerektiğini söyler. Falih Münip buna itiraz eder. Çünkü Bedia evlidir ve kocası tarafından henüz boşanmamıştır. Bunun üzerine Doktor Macid onlara farklı bir yol önerir. Verdiği

ilaçla Bedia'yı geçici olarak öldüreceğini, onu gömdükten sonra tekrar dirilteceğini anlatır. Bu teklif oradakiler tarafından kabul edilir. Bedia'nın cenaze töreni yapılır. Cenaze töreninin ardından uyandırılan Bedia, Falih Münib'le evlenerek bilinmeyen bir yere gider.

5.1.11. Hakkı Senih'in Eseri: Hadiye Boşandıktan Sonra

Hakkı Senih baba rızası olmadan evlenmenin sakıncalarına değindiği *Hadiye Boşandıktan Sonra* adlı eserinde annesine benzeyen bir kızın ruh halini anlatmaya ve boşanmanın kadın için sakıncalarına değinmeye çalışmıştır. Eser bir boşanma sahnesi ile başlar. Hadiye ile Rüştü imam ve iki şahit huzurunda boşanırlar. Bu sahnede boşanmanın gerekçesi olarak alafranga ve hovarda Şakir'in etajerde duran resmi gösterilir. Karısını boşayan Rüştü asıl zorluğun karısı için olacağını Hadiye'ye açıkladıktan sonra onu “talak-ı selâse” (s.13) ile boşadığını ilan eder.

Hadiye'nin annesi Pakize aşüftedir. Babası bilinmeyen Hadiye romanda “piç” olarak tanımlanır. Şakir adlı zengin bir hoppaya annesinin meylinin de olduğu, onu bekleyiş halinde olan Pakize'nin kızına söylediği “Şakir buraya senin için mi geliyor” (*Hadiye Boşandıktan Sonra*, s.14) sözüyle açıklanır. Ortada hem anneyi hem de kızını idare eden bir hovarda vardır ve Hadiye aslında bu adamdan tıpkı annesinden hoşlanmadığı gibi nefret etmektedir. Annesine “alçak sefile” (*Hadiye Boşandıktan Sonra*, s.16) diyerek bu nefretini gösterir.

Dul ve yalnız kalmış Hadiye iç monolog şeklinde kendi hayatını ve kocasını aldatışını düşünür. Annesinin aşüfteliklerini, onun yanında başka erkeklerle sevişmelerini, ona karşı annesinin sevgisizliğini, küçük yaşlarda onu öpen gençleri, bütün bunlara rağmen kendisinin tıpkı *Aşk-ı Memnu*'daki Firdevs Hanım'ın kızı Bihter gibi, annesine benzemeyeceğini, evlenene kadar namusunu muhafaza edeceğini anlatır. Ancak evlendikten kısa bir süre sonra “Evet zevcine hıyanet ederek kadınlığını yeni bir aşkın tesir-i sâhirânesi altında Şakir'e teslim” edişini hayıflanarak belirtir. Bu ihanete sebep olarak da “para ve zinet” aşkını gösterir. Fakir bir genç olan Rüştü'nün ona aşktan başka bir şey veremeyişinin bu ihanetin asıl gerekçesi olduğunu söyler. Onu tanıyanların “Hadiye de annesine çekti... Artık bitti, ilk adımı attı.” (*Hadiye Boşandıktan Sonra*, s.18) dediklerini duyar ve

kendi kendine para ve süsün oyuncuğu olduğunu ifade eder. Şakir'in onunla evlenme fikrinde olmadığını da görür. Ona, içinden, evinin hanımı iken onu süslü arabalarla aldırıldığını, mesire yerlerine alıştırdığını, para vererek israf alışkanlığı kazandırdığını hayıflanarak söylemek ister ama bunları ona söyleyemez. Bu sahne ile romanın düğüm bölümü biter.

5.1.12. Ebu Mukbil Kemal Bey'in Eseri: Nigâr'ın Âşığı

Ebu Mukbil Kemal Bey'in *Nigâr'ın Âşığı* romanında aldatma nedeniyle gerçekleşen bir boşanma ve tekrar evlenme olayı vardır. Anasız babasız bir kız olan Nigâr, Hadi Bey'in konağında hizmetçilik yapmaktadır ve güzel bir kızdır. Hadi Bey eşini kaybetmiştir. Nigar'a değişik zamanlarda sarkıntılık yapar. Ama Nigâr namuslu bir kız olduğu için ona yüz vermez. Romanın girişinde evin gediklilerinden İneyet Hanım'la sohbet eden Nigâr evden ayrılmak istediğini söyler. Buna gerekçe olarak da Hadi Bey'in onu sürekli taciz etmesini gösterir. İneyet Hanım, Hadi Bey'in eskiden beri aynı olduğunu, evin Arap halayığını bile taciz ettiğini ifade eder. Bütün bu olaylar eşinin ölümünden sonra gerçekleşmiştir. İneyet Hanım sohbetin ilerleyen kısmında onun eşi berhayat iken de aynı davranışlarda bulunduğunu anlatır. Konağa gelen hizmetçilere “hep el at[tığımı]”, “iki gecede bir Beyoğlu'nun o şıfıntı karılarından birini selamlığa getir[diğini]” (*Nigâr'ın Âşığı*, s.13), karısının onu yakalayıp kavga ettiğini, boşandıklarını ancak araya girenler sayesinde tekrar “nikâh kıydırıp” (*Nigâr'ın Âşığı*, s.14) bir araya geldiklerini de tahkiye eder. Hadi Bey'in hovardalıkları dedikodu veya dertleşmeler vasıtasıyla öğrenilir. Olay daha fazla detaylandırılmaz.

5.1.13. Süleyman Tevfik'in Eseri: Pakize⁶¹⁶

Süleyman Tevfik'in *Pakize* romanında eşini bir başka kadın sebebiyle boşama olayı vardır. Baha Bey Laleli ile Yenikapı arasında yaşayan zengin ailelerden birine mensuptur. Baha Bey'in babası Ali Bey oğluna yüklü miktarda bir miras bırakarak vefat etmiştir. Bir iki sene sefahat âleminde yaşayan Baha Bey, an-

⁶¹⁶Süleyman Tevfik, *Pakize* (İstanbul: Resimli Kitap Matbaası, 1331/1915). Burada yapılan alıntılarda eserin bu baskısı kullanılmıştır.

nesi Hayriye Hanım'ın ısrarı sonucu evlenmeye karar verir. Komşuların tavsiyesi ile Firuz Ağa mahallesinde oturan Pakize adlı kızla Baha Bey evlendirilir. Pakize ahlaklı, okumuş, kültürlü ve güzel bir kızdır. Evliliklerinin ilk yılları çok mutlu geçer. Ardından Hayriye Hanım vefat eder. Pakize'nin annesi de bir yangında tüm mal varlığını kaybeder. Ogünden sonra eve bir hüzün hâkim olur.

Baha Bey bu konağı uğursuz saydığı için Kanlıca'da bir yalıya taşınılır. Oraya yerleştikten sonra Baha Bey'de birtakım duygusal değişimler başlar. Aynı zamanda kızı Nerime dünyaya gelmiştir. Onun dünyaya gelmesi de Baha Bey'i tam anlamıyla şenlendirememiştir. Değişen mekânla birlikte onun hayat algısı da değişir. Pakize kocasının işini ihmal edip evde kalışına ve durgunluğuna bir anlam veremez. İki yıl önce terk ettiği sefahat âlemlerine tekrar alışmaya başlayan Baha Bey bir gün aşırı derecede içip eve gelir. Pakize kocası Baha Bey'in üstünü değiştirirken cebinden bir fotoğrafla birlikte birtakım pembe renkli mektuplar çıkar. Fotoğraf komşu yalının on dokuz yaşındaki kızı Makbule'ye aittir. Mektupları okuyan Pakize büyük bir fevranla sinir krizleri geçirir. Mektuplara baktığı zaman imza bölümünde, "Sizi cidden seven: Makbule" yazdığını görür. Sinir buhranlarıyla mektupları okumaya başlar. Mektuplardan birinde Makbule, Baha Bey'e şöyle demektedir: "Pakize Hanım'ın mevcudiyeti cihetiyle bu aşkı unutmak, kalbin en derin bir köşesinde saklamak icap edeceğini söylüyor. O varken sizinle benim izdivacım nasıl mümkün olur diyordu." Ayrıca âşıkların nasıl buluşacakları da bu tezkerelerde teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Mektuplarda "Pakize'yi baştan savmak çareleri" (*Pakize*, s.27) arandığı yazmaktadır.

Bu mektupları okuyan Pakize dirayetli bir kadın olarak aile saadetinin yıkılacağını düşünerek çok üzülmüş, sinirlenmiş ama iradesini asla kaybetmemiştir. Pakize bulduğu mektupları kocasının cebine koyarken Makbule Hanım'ın fotoğrafını yatak odasında aynanın üzerine bırakır. Böylece kocası uyandığı zaman karısının her şeyi öğrendiğini anlayacak ve muhtemelen kendisine hakaretler yağdırıp onu boşayacaktır. Ama olay Pakize'nin tahmin ettiği şekilde gerçekleşmez. Beşiğin başında uyuyakalan Pakize uyandığı zaman vaktin bir hayli geçmiş olduğunu görür. Kocasının elbiselerini yerinde bulamaz. Makbule'nin fotoğrafı da yerinde yoktur. Tam bu esnada Pakize'ye bir mektup geldiği haber verilir. Mektup kocasındandır. Pakize'nin kocası Baha Bey gizli aşkını öğrenmiş olduğu için üzüntülü

olduğunu ama “bir kalpte iki sevda olamayacağını” söyledikten sonra “Sizi hakikat-i meseleden haberdâr etmeksizin sevdiğim kadını almak fikrine düştüm. Fakat bu da, etraftan gördüğüm muâmele-i reddiye üzerine kabil olamadı.” (*Pakize*, s.30) der. Baha Bey mektupta mutlu olabilmesi için Makbule’yi almasının şart olduğunu, Pakize’nin genç ve güzel olduğu için tekrar evlenebileceğini belirtip “Sizi şu dakikadan itibaren hür bıraktım.” (*Pakize*, s.31) diyerek onu boşadığını yalılı da ona bıraktığını söyler.

Pakize kocasına hitaben yazdığı cevabi mektupta kocasına, duygularını açık açık “cesaret-i merdâne” (*Pakize*, s.33) ile söylemesi gerektiğini, yalılı da parayı da istemediğini ve evi terk edeceğini beyan ederek evden ayrılıp Firuze Ağa mahallesine taşınır. Buradaki çarşıda dantela işleri yaptıktan sonra bir konağa mürebbiye olarak girer. Konak sahibinin büyük oğlu Şevket ona aşk mektupları yazar. Pakize namuslu bir kadın olarak bu teklifi reddedip yaşadığı evi de terk eder. Merhametli bir doktor tarafında hastaneye yatırılan Pakize kırk günden ziyade orada kaldıktan sonra Şevket tarafından hastaneden çıkarılır. Romanın bundan sonraki kısmının zeyl olarak yazılacak olan *Mercan’daki Konakta*’da anlatılacağı belirtilir.

Makbule ile evlenen Baha Bey karısının ona iştret sofraları hazırlaması sebebiyle mest ü mahmur hayatını sürdürmektedir. Makbule’nin niyeti onu “dâm-ı iğfal[ine]” (*Pakize*, s.43) düşürmektir. Baha Bey karısından gördüğü muamele üzerine ne kadar malı mülkü varsa hepsini onun üstüne yapmış, kadın kocasından elde edebileceği başka bir şey kalmayınca kavgalar çıkararak İstanbul’a gideceğim diye evden çıkmış, onun gittiği gün Baha Bey hırsızlar tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.

5.1.14. Halide Edip Adıvar’ın Eseri: Seviye Talip

Halide Edip Adıvar’ın *Seviye Talip* romanında kocasını başka bir adam için terk eden kadının ondan boşanmak için verdiği mücadele vardır. Numan’la karısının ziyarete geldikleri bir gün Numan’ın karısı Samime, Seviye Talip’i, “yabancı bir erkekle yaşayan evli bir kadın!” olarak niteler. Numan karısının bu tanımlayışına kızarsa da Samime devamla “—Talip Bey’in karısı Seviyye Hanım piyano öğretmenini sevmiş; kocasının yanından kaçmış, onunla yaşıyor; bunu

Numan süsleyerek, bir rezalet yerine erdemlik gibi gösteriyor.” (*Seviye Talip*, s.43) diyerek Seviye Talip’in içinde bulunduğu durumu açıklar. Numan ve Samime onunla ilgili konuşmalara devam eder. Seviye Talip’in on altı yaşında sevdiğini sanarak duygusuz bir adamla evlendiği, on iki yıl onunla birlikte yaşadığı, kocasına çok bağlı olduğu, bir gün karşısına müzik öğretmeni Cemal’in çıktığı, Cemal’e âşık olmaya başladığı, kocasının karşısına çıkıp “pek açık ve mert bir dille kendisini artık sevmediğini, aralarında karı kocalık hayatı mümkün olamayacağını söyleyerek, dostça ayrılmalarını rica” (*Seviye Talip*, s.45) ettiğini anlatırlar. Seviye Talip kocasından ayrıldıktan sonra ondan tehditler alırsa da bunlara pek kulak asmaz. Evi terk ettikten sonra kocasına yazdığı mektupta, kocasının ona hürriyetini vermemesi durumunda sevdiği adamla birlikte yaşayacağını ve kendisini, “vicdan bakımından serbest saydığını yazar.” Bu mektuba da olumlu cevap alamayan Seviye Talip, Cemal ile birlikte nikâhsız yaşamaya başlar. Seviye Talip’in kocası, intikam için karısını ve sevgilisini her girdikleri mahalleden çıkartır. Çünkü Osmanlı’da nikâhsız yaşayanları mahallede tutulan tutanaklar sonucunda kovmak mümkündür. “Fakat Seviye Talip kendi namusu ve doğruluğuna inanan sağlam bir kanaat var! O, evliliğin sade aşk üzerine kurulacağı iddiasında[dır].” der. Kahraman anlatıcı Fahir, Seviye Talip’in namus algısının çok doğru olduğunu iddia eder. Bu iddiaya geçmişin muhafazakâr Macide’si daha ileri bir görüşle “aşk en yüksek nikâhtır. İki kişiyi ondan başka bir şey bağlayamaz.” (*Seviye Talip*, s.46) diyerek değişik bir açılım getirir. Bu konuşmalar Seviye Talip’in durumunu göstermek için yapılmıştır.

Fahir, Numan’a Seviye Talip’ten gelen bir mektubu okuduğu zaman onun kocasından boşandığını ve Cemal’la nikâhlanacağını öğrenince hayal kırıklığı yaşar. Seviye Talip sevmediği kocasından ayrılıp nikâhsız bir şekilde sevgilisi ile birlikte yaşadıkdan sonra ondan gelen baskılara tahammül edip boşanmayı başarmıştır. Böylece aşk galip gelmiştir.

5.1.15. Ercüment Ekrem’in Eserleri

5.1.15.1. Gün Batarken

Recaizade Mahmut Ekrem’in oğlu Ercüment Ekrem’in ilk romanı *Gün Batarken* romanında bir başka kadın nedeniyle karısını boşama olayına değinil-

miştir. İzmaru'yu metresi olmaya razı edemeyince romanda pek gündeme gelmeyen ve tam olarak kişiliği oluşturulamayan karısı Hediye'yi boşamaya karar veren Hulki, bu kararını kendi annesine açar.

“Nihayet Hulki, geveleyerek söze başladı:

— Anne! Dedi. Ben artık Hediye ile yaşayamayacağım. Ayrılmak mecburiyetindeyim. (...)

—Yarın sabah yahut akşam, ne vakit isterse, buradan çıksın gitsin. Ben ona beğendiği yerde bir ev tutayım inşallah bir kısmeti çıkıp da münasip bir kocaya varıncaya kadar ben kendisine bakarım. Nikâhı bin kuruştur, fakat ben insafsız bir adam değilim, bugün bin kuruş para değildir. Ben ona bin lira vereyim. Ne yapayım? Kısmet bu kadarmış...” (*Gün Batarken*, s.96).

Hulki'nin bu sözleri karşısında annesi oğluna, gelini Hediye ile birlikte kendisinin de evi terk edeceğini belirterek onunla birlikte evden ayrılmıştır. Bunun üzerine Hulki, İzmaru'yu nikâhlayarak eve getirmiştir. Onun eve gelmesinden sonra evin klasik yaşam tarzı değişmiş, iç dekorasyondan başlayan değişim hayatın tamamına sirayet etmiştir. Artık evde iki gecede bir eğlenceler düzenlenmekte ve kumar partileri verilmektedir. Hulki evde düzenlenen kumar partilerinde yüklü miktarlarda para kaybeder. Mütarekenin ilanıyla karaborsacılık işi çökünce tam iflas gerçekleşir. Hulki iyiden iyiye çökmeye, karısıyla kavgalar eder. İzmaru, onu Prodromos'la aldatmaya başlamıştır. Onların birlikte olduğu haberini alan Hulki, İzmaru'yla kavga edip evden ayrılır.

Hulki evi terk ettikten sonra sokaklarda uzun bir yürüyüş gerçekleştirir. Yürüyüş esnasında geçmişini düşünür ve yaptığı yanlışların muhasebesini yapar. Düştüğü acınası duruma hayıflanarak büyük bir pişmanlık duyar ve kendinden dahi tiksindir. İntiharını düşünürse de buna cesaret edemez. Amcasının evine sığınır. Amcasının evindeki geleneksel ve dinsel koku onu derinden etkiler. Hulki karısıyla tekrar birleşerek mutluluğu onunla yakalar.

“Bir çarık sonra, mahallenin üç rüknü, imamla Hulki Bey'in vekâletini hamilen Âşir Efendinin evine gidip nikâhı kıydılar. Müjdeyi, Hulki'ye Zarafet getirdi.

—Gordün mü? Diyordu. Kokmuş izmaritten sana hayır mı gelir ayol?.. Haydi, kalk gel, annesi de, karısı da seni bekliyor!

Sabık Estekzade, ikindiye doğru, evinin kapısını çaldığı zaman, kendisini istikbal eden, aynen eskisi gibi, Hediye oldu.” (*Gün Batarken*, s.141).

5.1.15.2. Sabir Efendi'nin Gelini

Ercüment Ekrem, *Sabir Efendi'nin Gelini* romanında bir iftira sonucu gerçekleşen bir boşanma vardır. Beyoğlu'nda bir kitapçı dükkânında tanışan Belkıs ile Tahir üç ay gibi kısa bir zaman diliminde evlenme kararı alırlar. Belkıs kısa bir zamanda evin içinde rahat tavırlarıyla dikkat çekmeye başlar. Ailecek yenilen yemeklere başörtüsü olmadan katılır. Hizmetçilerden kendini sakınmaz. Zaman zaman evin içinde kaynanasının tepkisini de çeker. Kaynanası oğlunu, eşinin giyimi hususunda sürekli uyarır. Tahir de eşine durumu aktarır. Ancak eşinin sadakatinden son derece emin olduğu için olayın üzerinde fazla durmaz. Belkıs evde açık giysilerle gezmesine karşılık son derece namuslu ve eşine sadık bir kadındır. Kültürlü bir kadın olduğu için evde ciddi konuları konuşabileceği kimse bulamaz.

Sabir Efendi'nin ilk gelini olan Huriye sıradan bir kadındır ve kötü bir terbiye görmüştür. Çocukken pek cılız ve hastalıklı büyüdüğü için babası tarafından şımartılmış ve okutulmamıştır. Bu sebeple sürekli kendinden yaşça büyük kadınların oturmalarına katılmış, onlardan da “hırs, haset, bedhahlık, dedikodu, iftira, hıyanet, mugayir-i tabiat huzûâta meyl, esâfil ile ülfet” (*Sabir Efendi'nin Gelini*, s.17) gibi kötü şeyleri öğrenmiştir. Kötü bir tarzda yetişen Huriye, eve gelen ikinci gelini asla sevmez. Ona karşı repertuarında ne kadar komplo varsa uygulamaya çalışır. Evin emektar kâhya kadını Eda ile Rum hizmetçi Sofi onun en büyük yardımcılarıdır. Onlar Belkıs'tan hiç hazzetmedikleri için Huri'nin Belkıs'a karşı nefretini körüklemek için ellerinden gelen tüm çabayı gösterirler. Buradaki tepkinin aslı nedeni ise Belkıs'ın evin içinde farklı olmasıdır.

Huriye'nin, Saim Bey'le sevişmektedir. Onunla son kez buluştuğu esnada onları Belkıs görürse de hiç kimseye bir şey anlatmaz. Huriye suçunu ifşa etmesi için Belkıs'la yakınlaşır. Belkıs, Huriye'ye yaptığı işin yanlış olduğunu anlatan uzun bir konuşma yapar. Konuşmadan etkilenen Huriye, eşini aldatmaktan vazgeçme fikrine kapılarak Saim Bey'le buluşup ona ayrılma fikrini açıklar. Saim Bey, son bir kez daha onu görmek isteyince âşıklar evin selamlığında buluşurlar. Buluşma esnasında İrfan, kapı arkasında yanlış bir şeyler olduğunu sezerek onları zor durumda bırakır. Fakat o içeridekilerin kim olduğunu göremez. Huriye, yakalanınca eve giren adamın Belkıs'ın sevgilisi olduğu iftirasını atar. Bir arkadaşında

olan Belkıs ise her şeyden habersizdir. Önceki iftiralara göğüs geren Tahir, bu son olay karşısında eşini boşadığına dair ona bir mektup yazar.

“Belkıs Hanım,

Şimdiye kadar beni aldatmak hususundaki maharetiniz ancak aldanmak hususundaki hamâkatimle ölçülebilir. Ben sizi maalesef böyle ümit etmezdim. Sizin hakkınızda şunun bunun ifadesi meğerse pek doğru imiş! Sizinle, daha doğrusu sizin terbiyenizde bir kadınla bahtiyar olamayacağımı anlıyorum. Bizim gibiler henüz namus kelimesini eski manasıyla anlarlar. Bugünden itibaren beynimizdeki —esasen tarafınızdan çoktan beridir koparılmış olan— râbita-i nikâh çözülmüştür. Düşkününüz hıram-ı huzûât bol bol sizin olsun.” (*Sabir Efendi'nin Gelini*, s.136).

Yukarıdaki ifadelerde eşi hakkında birçok dedikodu duyan Tahir en son olay neticesinden onun hain olduğuna karar verir. Kendini konumlandığı geleneksel ahlak tarafının namus algısının anlamına uygun yaşamayan karısını boşar. Belkıs'ın mektubu okuyunca canı sıkılırsa da mektuba aşırı bir tepki vermeden, kendini hak etmediğini düşündüğü evden eşyalarını alarak ayrıldığı görülür. Onun evden ayrılmasıyla öldürücü kadın Huriye biricik emeline nail olur. Ancak Huriye'nin selamete ermesi için gizli ilişkisini bilen ikinci kişinin, yani Sofi'nin de ortadan kalkması gerekmektedir. Kocasına yaptığı baskı sonucu Sofi'yi evden kovdurur. Sofi ise kovulma acısıyla bildiği her şeyi aileye itiraf eder. İtirafa binaen, “Huriye, Belkıs Hanım gibi kemal-i vakar ile değil, dayak yiye yiye tatlik edil[ir].” (*Sabir Efendi'nin Gelini*, s.138). Böylece Huriye kıskandığı için boşanmasına sebep olduğu Belkıs'tan daha feci bir şekilde onuru ayaklar altına alınarak evden kovulur. Belkıs vakarıyla boşanırken Huriye rezil bir şekilde boşanır.

Tahir Bey, eski karısı Belkıs Hanım'a bir özür mektubu yazarak ondan af dilerse de tekrar evlenme isteği reddedilir. Belkıs mektuba verdiği cevapta evlilik ve boşanma hakkındaki fikirlerini açıklar.

“İkide bir de yüzüme vurduğunuz terbiyem bana nikâhın da, talakın da bir kadının ömründe bir defa vuku bulur bir şey olduğunu öğretti. Bu belki yanlıştır. Fakat aynı kadını üç defa tatlik ettikten sonra bir dördüncü defa tekrar alabilmek için kendi eliyle başka erkeğe teslim eden zihniyeti anlayamam.

Bir insan evlenirken nasıl iyice düşünmeli ise boşanırken de öyle düşünmelidir. Sizin muhitinizde hemen bütün ailelerin akıbetini felakete isâl eden bu düşünmezliktir. Sizde bir kadın ne saadetinden, ne de âtisinden emin olabilir. Sizin kadınlarınız kocalarına bir kelime ile bağlanırlar, biz kalbimizle bağlanırsınız. O bir kelimelik bağı yi-

ne bir tek kelime; bizim râbıta-i kalbimizi ise ölüm çözer.” (Sabir Efendi’nin Gelini, s.140).

Buradaki alıntıda Belkıs’ın evlenme ve boşanma hakkındaki görüşleri siz ve biz ekseninde değerlendirdiği görülür. Kendi anlayışına göre boşanmanın evlilik gibi insan ömründe bir kez gerçekleştirilebilecek bir olay olduğunu belirtir. Karısını boşayan erkeğin tekrar onunla evlenmesinin saçmalığını savunur. “Sizin muhitiniz” dediği alafranga hayata sahip ailelerin mutsuzluğunun ana nedeninin boşanma kolaylığı olduğunu iddia eder. Kendi muhitinde ise bağlılığın bir kelime ile (Boş ol) yok edilemeyeceğini, aşkın ancak ölümle biteceğini de açıklar.

5.2. Türk Romanında İçinde Eşin Hayatına Giren Başka Birinden Dolayı Boşanma Olayı Geçen Romanların Değerlendirilmesi

Boşanma, eşler arasındaki hukuki, duygusal, cinsel bağın koparılması demektir ve çiftlerin en tabii hakkı olarak kabul edilmektedir. Osmanlı’da boşanma genel olarak erkeğin tekelindedir. Bu yüzden romancılar bu geleneği eleştirir. Öte yandan özellikle Ahmet Mithat Efendi Katolik kilisesinin boşanmayı yasaklayan anlayışını eleştirerek onların karşısına İslam’daki boşanma hakkını yüceltir.

Osmanlı toplumunun boşanmaya karşı bakışı olumsuzdur. Bunda dini sebepler olduğu gibi ekonomik ve ahlaki sebepler de etkilidir. Kadınların ekonomik özgürlüğünün olmaması onların boşanmaya karşı tedirgin oluşları sonucunu doğurmuştur. Öbür taraftan boşanmanın erkeğin tekelinde olması da bunda etkilidir.

Ekonomik açıdan güçlenen kadın kocasına bağımlı yaşamak istemez. Zira son yıllarda yapılan bir boşanma araştırmasına göre eşinden boşanan kadınların %90,4’ünün çalışan kadınlar olduğu görülmüştür⁶¹⁷. Ayrıca son yıllarda yapılan başka bir araştırmaya göre boşanma yetkisinin daha çok kadınlar tarafından kullanıldığı ortaya çıkmıştır⁶¹⁸. Kadınların boşanma hakkını istismar etmelerine dair Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım* hikâyesi vardır. *Hukuk-ı Aile* (1917) kararname ile kadınlara birtakım haklar verildiği, bu hakların başında kadınlara kocalarını boşayabilmek hakkının geldiği vurgulanır.

⁶¹⁷Karadeniz, “Boşanma ve Nedenleri”, 188.

⁶¹⁸Karadeniz, “Boşanma ve Nedenleri”, 192.

Hikâyede mahallenin okumuş kadınları, diğerlerini toplayarak onlara hangi hakları kazandıklarını anlatırlar. Bu haklar: Boşanma hakkının kadınlara verilmesi, eşinin evinde küçük çocuğundan başka akrabalarını barındırmak zorunda olmaması, ikinci bir kadınla evlendiği zaman ilk kadının kocasından boşanma hakkının bulunması gibi maddelerdir. Kadınlar bu maddeleri büyük alkışlarla karşılarlar ve hemen evlerine koşarak kocalarına karşı bu haklarını silah olarak kullanmaya başlarlar. Hürmüz Hanım da eve gidince kocasına durumu açıklar. Bu açıklamalar karşısında kocasının vurdumduymazlığı sebebiyle tartışılır. Tartışma sonunda Hürmüz Hanım, kocasını boşadığını söylerse de kocası, Hürmüz Hanım'ın tüm tehditlerine karşın onu ciddiye almaz ve karısına şöyle bir açıklama yapar:

“—Boşama hakkı kadınlara verilse pek çabuk her ailenin altı üstüne gelir. Allahın emri, Peygamberin kavlindeki hikmeti şimdi anladım mı? Ben bırakmak için evlenmedim. Durup durup da karı boşayan erkekler de ahlâk ve bünyece sizin gibi zayıf, marîz, şayanı merhamet zavallılardır. Sinirlerini yatıştır da haydi evinin işine bak.”⁶¹⁹

Bu hikâye yasa koyucunun toplumsal realiteyi anlamadan, toplumun gündemini saptamadan yasa koyduğunu göstermek maksadıyla kaleme alınmıştır. Çünkü kadınlar kendilerine verilen hakkın ne anlama geldiğini bilmeden sevinmektedirler. Diğer taraftan kadının zayıf olduğu için böyle bir hakkı duygusal davranarak istismar edebileceği ve kocasını boşadıktan sonra tekrar pişmanlık yaşayabileceği de belirtilmiştir. Hürmüz Hanım'ın kocasının karısına verdiği cevap da bunu açıklar. Aynı kanunun bir maddesi de çok eşlilikle ilgilidir. Erkek karısının üzerine tekrar evlenirse iki karıdan ikincisi boş olarak kabul edilecektir. “Üzerine evlenmemek, evlendiği surette kendisini veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezvicin sahih ve şartın muteber olması.” Ailenin sıhhatinin korunmasının boşanmada veya çok eşliliğin sınırlandırılmasında değil, istikrarlı birliktelilik olduğu bu vesile ile bildirilmiş olur.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Bir Gerçek Hikâye* (1293/1876) adlı eserinde sevgililerin buluşmasını engelleyen K. Efendi, görevini tamamlayıp İstanbul'a döndüğü zaman Aksaray'da bir konağa eşiyile birlikte yerleşir. Bu konakta çok

⁶¹⁹Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Hakk'a Sığındık-İşitilmemiş Bir Vak'a* (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1950), 144.

güvendiği bir uşağı vardır. K. Efendi'nin karısı uşak ile evlenmek arzusundadır. Bunun için K. Efendi'nin eşini boşaması gerekmektedir. Uşak bir tertip yapar ve efendisine karısı hakkında bir aldatma olayı duyduğunu anlatır. Olayı duyan K. Efendi karısını boşadığını bildirir. Uşak efendisinin emri üzerine kadını aldığı gibi vapurla Rumeli'ye değil, Üsküdar'a götürür. İddet zamanı bittikten sonra kadının rızası ile evlilik gerçekleşir.

Osmanlı'da cari yasalar gereği kadının boşanması zordur. Bu sebeple kadının kocasından boşanabilmesi için böyle bir olay gerçekleştirilmiştir. Ahmet Mithat Efendi kadının kocasından boşanmak istemesini nedeni olarak erkeğin koca olacak bir özelliğe sahip olmamasını gösterir. Kadının iffetsizlik yapmadığını, Allah'ın emriyle kocasından boşandığını açıklar. K. Efendi'nin başına gelenlerin kendi ettiği fenalığın neticesi olduğunu ifade eden Ahmet Mithat Efendi ilahi adaletin bu şekilde gerçekleştiğini belirtir. Çünkü o, masum iki aşığı ayırarak onlara zulmetmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Dolaptan Temaşa* (1307/1890) adlı eserinde aldatılan erkek karısını boşama fikrini rakibine açıklar. Süslü Leyla bir aşüftedir ve eve aldığı erkeklerle eğlenceler düzenler. Tesadüfen evinin avlusuna düşen Behram Ağa'yı eve aldıktan sonra sevgilisi Zorlu Mustafa'nın gelmesi sonucu Behram Ağa dolaba saklanır. Ardından Süslü Leyla'nın kocası Ahmet Ağa eve gelir. Koca, karısı ile aşığını işret meclisinde yakalayınca rakibiyle hemen kavga etmek istemez. Olayı kansız bir şekilde halletmek için kapının dışında karısını boşamayı teklif eder. Boşanma kolaylığını kullanarak kendisine sadakatsizlik yapan karısını ve karısının âşığını rahatlatacaktır. Boşanmanın hemen kapının dibinde erkek tarafından gerçekleştirilen kolay bir işlem olması da kan dökülmesine engel olacaktır. Ancak rakibin kendini sakınmaması ve inatlaşması sonucu kan dökülmüştür. Aksi olmuş olsaydı hem kadın hem de erkek yaşamış olacaktı. Bu noktada Ahmet Mithat Efendi boşanmanın aldatma olaylarına karşı bir nimet olduğunu ifade etmiş olur.

Ahmet Mithat Efendi *Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrâr* (1291/1874) romanında aldatma hikâyeleri anlatır. Bu hikâyelerden birini Uzleti Efendi anlatır. Bekir Bey kızını kişiliksiz bir tip olan Memiş Efendi'ye nikâhlar. Ancak Memiş Efendi kızın cinsel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte olmadığı için kız

babasının kölesi ve yakışıklı bir genç olan Arslan'a âşık olur. Buradaki çatışma genç-yaşlı çatışmasıdır. Memiş Efendi bir erkekte olması gereken özelliklere sahip olmadığı için kızın gönlünü cezbedemez. Arslan'a karşı aşırı bir istek duyan kız onunla sevişmek için çok çabalar. Hatta Arslan'ı mahkûm ettirirse de sonra pişman olup her şeyi itiraf eder. Bunun üzerine Memiş Efendi kendisini aldatmaya teşebbüs eden eşini boşar. Romanda yabancıların başından geçen aldatma olaylarında intihar, cinayet ve ölüm varken Memiş Efendi olayında sadece boşanma ile yetinilmiş, olayın bir şayia olduğu gösterilmiştir. Bunun sebebi Müslüman-Osmanlı toplumunun böyle aldatma olaylarını hoş karşılamayacağı düşüncesidir⁶²⁰. Arslan'ın Esmâ'ya olan aşkı ve sadakat fikri onu başkasıyla olma fikrinden uzak tutar. Arslan Bey sadakati sebebiyle Esmâ'yla evlenerek sadakatının ödülünü alır.

Ahmet Mithat Efendi *Karı Koca Masalı*'nda (1292/1875) İslam'ın mensuplarına verdiği boşanma kolaylığına değinmiştir. Anlatıcı eserde karılık ve kocalık meselelerinden bahsettikten sonra İslam'ın evlenme ve boşanma hürriyeti vermesine şükreder. Ahmet Mithat Efendi bir erkeğin dört karı ile evlenebilme özgürlüğünü övdüğü gibi, bireylerin boşanabilme özgürlüğünü de över. Buna göre İslam'da birbirinden sıkılan çiftler karşılıklı rıza ile ayrılıp istedikleri zaman başka biriyle evlenebilirler. Eserde boşanma hakkında bir olay yoktur. Yazarın bu konuda yaptığı kısa bir açıklama vardır.

Ahmet Mithat Efendi Hüseyin Fellâh (1292/1875) adlı romanında bir oyun neticesinde gerçekleşen boşanmadan bahseder. Roman kahramanı Şehlevend'in annesi ve babası zengin bir aileye mensuptur. Şehlevend'in annesi Hasna Hanım'ın Bekir Efendi namında bir âşığı vardır ve ona sahip olmak için türlü oyunlar sergilemekten çekinmez. Savaşa giden erkeğin ardından evin gedikli hizmetçisi Hurşid'i satın alan Bekir Efendi ona Hasna Hanım'ın kocasının ölüm haberini gönderir. Hurşid büyük üzüntüler içinde beyinin öldüğünü hanımına haber verir. Ardından hanımının evlenmesi tavsiyesinde bulunur. Evin hizmetçiler tarafından soyulmaya başlaması karşısında çaresiz kalan Hasna Hanım evlenmeye razı olur. Çünkü eşi öldüğü için ondan boşanmış kabul edilir. Ancak kocası

⁶²⁰Gökçek, *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, 82.

dönünce onunla tekrar buluşmadığı gibi ikinci kocasından da ayrılır. Rumlara benzetilen Hurşid böylece bir ailenin yok olmasına neden olur⁶²¹.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Karnaval* (1298/1881) romanının “Üçüncü Kitabının Beşinci Babı, Katoliklerin İtlak Meselesi”ne ayrılmıştır. Hamparsun Ağa karısının ihaneti üzerine onu boşamak istemektedir. Ancak Katolik kilisesine mensup bireyler için boşanma mümkün değildir. Eşler birbirinden ayrılıp, ayrı evlerde yaşasalar bile karı koca diye anılmaya devam etmektedirler. Katoliklikteki bu hükümden dolayı birçok olumsuzluklar yaşanır. Örneğin kocasından ayrılıp başkasıyla yaşamaya başlayan kadın, yabancı bir erkekten “veled-i zina” sahibi olursa o çocuk, kocasının meşru çocuğu olarak ayrıldığı kocasının malına mecburen varis olur.

Ahmet Mithat Efendi Osmanlı'da meskûn olan gayrimüslimleri Osmanlı vatandaşı olarak görür ve onlara sahip çıkar. Hamparsun Ağa'nın eşi tarafından aldatılması üzerine onu boşanmayı arzulaması, ancak boşanmanın Katolik kilisesi kuralları gereği gerçekleştirilememesi üzerine biz ve onlar ekseninde İstanbul ile Roma Katoliklerini kıyaslar. Ayrılamamanın getirdiği sakıncaları örneklendirmek isteyen Ahmet Mithat Efendi General Garıbaldı hakkında gazetelerde çıkan bir haberden bahseder. Buna göre, Garıbaldı'nın bir kız ile nikâhlandığını, zifafa girdiklerinde kızın yedi aylık hamile olduğunu, kızın af dilediğini ve Garıbaldı'nın yaveriyle ilişkiye devamına ses çıkarmadığını, kızın yaverden kazandığı çocukların generalin hesabına kaydedildiğini, generalin de başka bir kızla ülfete başladığını, Garıbaldı, yaverden olan veled-i zinaya kendi çocuğu, kendinin olan çocuğa ise veled-i zina muamelesi yapmak zorunda kaldığını anlatır. Bu olayla Katoliklikteki boşanamama kanununun sakıncaları ortaya konmuş olur. Aynı konu ufak tefek farklarla *Müşahadat* romanında Antuvan Kolariyo'nun hayatında da anlatılmıştır.

Hamparsun Ağa'nın vefatı üzerine Resmi zor durumda bulunan Hemşire Anjelik'e (Madam Hamparsun) yardımcı olmak için Hamparsun Ağa'nın mirasının peşine düşer. Yaptığı araştırmada Hamparsun Ağa'nın yeni eşinin

⁶²¹Fazıl Gökçek, *Osmanlı Kapısında Büyüme Ahmet Mithat Efendi'nin Hikâye ve Romanlarında Gayrimüslim Osmanlılar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 18.

meşru olmadığını, cari kanunlar gereği zaniye olduğunu, dolayısıyla vasiyete ortak olamayacağını tespit eder. Böylece Hamparsun Ağa'nın tek varisi olarak Hemşire Anjelik'in olduğu kesinleşir. Hamparsun Ağa'nın tüm mal varlığı kanunen Madam Hamparsun'a geçmiştir. Madam Hamparsun rahibe olmaya karar verdiği için tüm mal varlığını hayra harcamak hususunda Resmi Efendiye tam yetki vermiştir.

Katoliklerin boşanamama meselesine dair yaptığı açıklamalara karşı bir boşanma hadisesi ihdas eden Ahmet Mithat Efendi, Zekâyi ve Şehnaz'ın boşanabilmelerini Katolikliğe karşı olumlu bir örnek olarak anlatır. Zekâyi karısının altınlarını çalıp evden kaçarken yakalanır. Şehnaz kocasının kendini boşaması için baskı yapar. Çünkü Osmanlı hukukunda kadının eşini boşaması mümkünse de zordur. Bunun için Zekâyi'nin karısını boşaması, ona "boş ol" demesi gerekmektedir. Ahmet Mithat Efendi Katoliklerde boşanmanın olmaması üzerine geniş bahisler açarken Osmanlı'da boşanma hakkının erkekte olması hakkında pek bir fikir beyan etmez⁶²². Ancak Hıristiyanlıkta boşanma olmaması ile İslam'da boşanma hakkının erkekte olsa bile mevcut olmasını sürekli karşılaştırır. İslâm'ın verdiği bu hakka sürekli teşekkür edilmesi gerektiğini bildirir. Ahmet Mithat Efendi Osmanlı'da boşanma kolaylığını ailede yaşanması muhtemel aldatma olaylarına karşı, tarafların kendilerini koruması olarak gündeme getirir. Yukarıda anlatılan Garıbaldı hikâyesi, Hamparsun'un ikinci eşi olayında başına gelenler, Zekâyi'nin Şehnaz'ı aldatması meselesi bu amaçla kurgulanmıştır.

Ahmet Mithat Efendi *Mesâil-i Muğlâka* (1316/1898) romanında karısı tarafından aldatılan Monsieur Bouton'un karısının aşüftelik noktasında halkın diline düşmesine aldırılmaz. Eşinin yaşadığı aşkların maddi ve manevi bir menfaata yaramadığını, hatta özellikle para harcama konusunda aileyi zarara soktuğunu gördüğü için eşinden boşanma düşüncesine kapılır. Karısından boşanabilmesi için onu cürmümeşhut yapması gerekmektedir. Ancak bu fikrini icraya sokamaz. Paris'te meydana gelen boşanmaların eşlerin birbirini aldatmaları sebebiyle vukua geldiğini birtakım istatistiklerle belirten Ahmet Mithat Efendi bu noktada

⁶²²Parla, *Babalar ve Oğullar, Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, 37.

Osmanlı'daki boşanma kolaylığını da ima ederek boşanmanın kolay gerçekleştirilebilmesini sürekli över.

Ahmet Mithat Efendi *Müşahedat* (1308/1891) romanında Osmanlı'da yaşayan gayrimüslimlerin genellikle Katolik mezhebinden olduğunu vurgular. Bu vurgunun asıl nedeni Antuvan Kolariyo'nun yaptığı evlilikte uğradığı ihanet sonucu eşinden boşanmayışıdır. Evliliğinin ilk günlerinde karısının hamile olduğunu öğrenen Kolariyo büyük bir üzüntü yaşayarak aldatılma nedeniyle karısından boşanmak ister. Boşanma düşüncesini eşine söyleyemediği gibi, çocuk hakkında da ona hiçbir şey diyemez. Kolariyo eşini cürmümeşhut hâlinde yakalayamadığı için Katolik kilisesi mucibince ondan boşanamayıp kendine metres tutar. Kahramanların Hıristiyanlığın Katolik mezhebinden olması açık açık aldatılma mağduru olmalarına rağmen eşlerinden ayrılamamalarına neden olmuştur. Bu romanın gerçek olduğu iddiası kabul edilirse, boşanamamanın Hıristiyanlarda hem bireysel hem de toplumsal birtakım sorunlara yol açmış olduğu görülür. Aldatılan bireylerin eşlerinden boşanamamaları onlara kendi çözüm yollarını bulma zorunluluğu getirmiştir. Ancak bu sefer de gayrimeşru çocuk sorunu gündeme gelmektedir. Bu duruma tepki gösteren Bertrand Russell Katoliklikte boşanma olmayışının “birçok mutsuzluğa yol açmış” olduğunu, insanların buna “Tanrının iradesi olduğu için” katlandığını söyler. Aynı zamanda Katoliklikte zinanın hoşgörülüğünü, Protestanlıkta boşanmanın daha kolay olduğunu ama zinanın kötü olduğunu da ekler⁶²³. Russell, Katolik kilisesinin boşanmayı zorlaştırmasının yanlışlığını anlatmak için deliren eş örneğini verir⁶²⁴. Deliren bir eşe sahip olan akli yerinde bir eşe “başkasıyla meşru cinsel ilişkide bulunma hakkı vermeyen hüküm hiçbir kamusal amacı olmayan ahlak dışı bir zulümdür.” der. Yazar böyle bir yasağın gayrimeşru ilişkilerin kapısını açacağını da ekler⁶²⁵. Russell'in bu noktadaki bakış açısı İslam'ın mensuplarına verdiği çok evlilik hakkına daha yakındır. Batılı Hıristiyan Katoliklerin yaşadığı bu sorunun İslâm dünyasındaki karşılığı eserde iki yönden gösterilmiştir. İlki, eşini aldatan

⁶²³Russell, *Evlilik ve Ahlak*, 40-41.

⁶²⁴Halide Edib Adıvar'ın *Heyula* romanında Haşim adlı kahraman deliren eşi üzerine evlenir. Celal Nuri İleri'nin *Ölmeyen* adlı eserinde akli dengesini yitiren Hristiyan bir kadına kocası sabırla mukavemet eder ve onun üzerine evlenme düşüncesine kapılmaz.

⁶²⁵Russell, *Evlilik ve Ahlak*, 139-140.

bireyden boşanabilme kolaylığıdır. İkincisi ise eşini boşamayıp onun üstüne evlenebilme hakkıdır. Bu durum gayrimüslim kahramanlar tarafından dahi takdir edilmiştir.

Ahmet Mithat Efendi *Taaffüf* (1313/1895) romanında boşanmanın nimet olduğunu vurgular. Eserde boşanma meselesi bir olay içinde ele alınmamıştır. Yazar tarafından konu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Evli kadına âşık olan yabancı bir adama, bu kadının yüz verdiğini düşünerek doğabilecek neticeyi de faraza açıklayan Ahmet Mithat Efendi aldatanla aldatılanın Müslüman olması durumunda karı ile kocanın kolayca boşanabileceklerini ifade ederek Müslüman olmalarına şükretmeleri gerektiğini söyler. Çünkü aldatılan koca boşanmaya müracaat ederek namusunu korumuş, kadın da âşığına kavuşmuş olur. Boşanmanın ardından ayrılığa sebep olan adamın, niyetinin de önemli olduğunu belirten Ahmet Mithat Efendi boşanan kadını veya erkeği âşığının nikâhı altına alacağına ise müphem olduğunu beyan eder. Kocasını terketmeye neden olan adamın boşandıktan sonra kadını ortada bırakmasının muhtemel olduğunu ifade ederek bu durumun felakete neden olabileceğini de açıklar. Ahmet Mithat Efendi birçok romanında olduğu gibi İslâmiyet'in mensuplarına verdiği boşanma hürriyetinin özellikle aldatma olayları sonucunda büyük bir nimet olduğunu burada da dillendirir.

Ahmet Mithat Efendi *Yeryüzünde Bir Melek* (1296/1879) romanında eski sevgilisini unutamayan kadının evlendikten sonra onunla buluşması üzerine boşanmasını anlatır. İskender Bey'le evlenen Raziye kocasının, onun duygusal dünyasına hitap edememesi nedeniyle eski aşkına daha çok bağlanmış ve kısa sürede kocasından sıkılmıştır. Kocasından sıkılarak Bovarizm'in en belirgin özelliğini göstermeye başlamıştır. Tamamen masumane duygularla kalbinin sesini dinleyerek Şefik'le balkonda ve daha sonra Nimetullah'ın yanında olduğu başka mekânlarda buluşmuştur. Yıllar sonra buluşan eski sevgililer arasında gerçekleşen bu mülakat, kadının olaylara karşı acizliğini gösterdiği kadar onun iffetini ispat etmek için yaratılmıştır. Böylece Raziye gerçek anlamda “yeryüzünde bir melek” olarak görülecektir. Arife, Şefik'in bir dönem oyuncağı olan bir fahişedir. Şefik'ten intikam almak için yanıp tutuşmaktadır. Mahalleye yaydığı, onların namussuzluğu şayiasıyla mahallelinin onları basmasını sağlar. Görüşme hâlinde

yakalanan âşıkların namı hızlı bir haberleşme sitemiyle âleme yayılır. Bunun üzerine sadece ismen romanda mevcut olan İskender Bey, olayı duyunca beyninden vurulmuşa döner. İçi yana yana eşini boşar.

Ahmet Mithat Efendi erkeğin boşanarak “kendi namusunu muhafaza” ettiğini ifade etmiştir. Geleneksel bir bakışla erkek kendini iki kelime ile kurtarabilmektedir: “Boş ol.” Ancak kadın için böyle bir imkân mevcut değildir. Kadının erkekten kendi isteğiyle ayrılma şansı olmadığı için âşıkların tekrar kavuşabilmeleri önündeki İskender Bey engeli, biraz da zorlama olaylar neticesi kaldırılmış ve âşıklar birbirine kavuşmuştur. Ahmet Mithat Efendi burada meydana gelen olaya feminist bir nazarla yaklaşmışsa da bunda kendi başından geçen bir aşk olayının etkili olduğu da bilinmektedir⁶²⁶.

Ahmet Mithat Efendi *Vah* (1299/1882) romanında aldatma şüphesi nedeniyle gerçekleşen bir boşanmadan bahseder. Ferdane Hanım tiyatroya gittiği bir günde üç şık bey tarafından sözlü tacize uğrar. Aynı gün tiyatrodaki bulunan Necati Efendi olayı görür ve onlara müdahale eder. Ferdane, Necati Efendi’ye teşekkür mahiyetinde bir mektup yazar. Necati Efendi de ona kısa bir mukabelede bulunur. Bu mektubu gören Behçet Bey onların yazılarını taklit ederek onlar adına yeni ve sahte mektuplar yazar. Mektuplara fotomontajla değiştirdiği Ferdane’nin resmini de ilişitir. Bu mektupların Talat’ın eline geçmesi sonucu boşanma olayı gerçekleşir. Boşanma sözünü duyan kadın büyük bir utanç duyar. Talat bu olaydan kısa bir süre sonra ölür. Ferdane olanlardan güzelliğini sorumlu tutar ve yüzüne kezzap sürerek kendini cezalandırır. Güzelliğini kaybetmesine karşın Necati Efendi onunla evlenir.

Ahmet Mithat Efendi *Ahmet Metin ve Şirzat* (1309/1892) romanında boşanma meselesine dair açıklamalar yapar. Neofari kocası Akilo’yu her fırsatta aldatmaktadır. Bunu öğrenen Akilo aldatıldığını düşündükçe çıldıracak noktalara gelir. Bu konuda elinin kolunun bağlı olması ve kıskançlık acısı onu perişan eder. Çünkü Katolik kilisesine göre boşanma mümkün değildir. Ahmet Mithat Efendi

⁶²⁶Ahmet Mithat Efendi’nin, Şair Fıtnat Hanımla tutkulu bir aşk yaşadığı ve bu aşkı *Yeryüzünde Bir Melek* romanında işlediği iddia edilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Sağlam, *Hürriyetçi Söyleme Karşı Hür Olmanın Ağır Bedeli Ahmet Mithat Efendi ve Yeryüzünde Bir Melek Romanına Yönelik Eleştiriler*, 88-99.

boşanmanın hoş olmadığını belirtmekle birlikte yürümeyen ilişkiler için boşanmanın zorlaştırılmasının toplumsal hayatı yozlaştırdığı kanısındadır. Birçok eserinde de bu konuya temas eder. Burada da buna benzer bir tavır içindedir. Katoliklikte boşanmanın gerçekleşmesi için eşin zina anında yakalanması yani cürmümeşhut yapması gerekmektedir. Akilo eşini cürmümeşhut yapamamış bu sebeple evliliğe mecburen devam etmiştir. Akilo örneği ile Avrupa’da boşanma olmayışının zararlarını anlatan Ahmet Mithat Efendi İslâm’da boşanma hakkının olmasının bireyleri rahatlattığını, yeniden evliliğe müsaade verilerek ahlâksızlığın ve huzursuzluğun önüne geçildiğini ortaya koyar. Buna mukabil Hıristiyanlıkta boşanmanın kolay olmaması sebebiyle birbirini sevmeyen eşlerin yekdiğerini aldatma olayına girdiğini, bu durumun gayrimeşru olarak birden çok eşlilik anlamına geldiğini, böylece toplumsal ahlâkın bozulduğunu bildirir. Ahmet Mithat Efendi yaptığı açıklamalarla birbirini aldatan eşler için boşanmanın nimet olduğunu konunun geçtiği bütün eserlerinde bildirir.

Ahmet Metin/Ahmet Mithat Efendi Osmanlı hukukunda boşanma olmasına karşılık Avrupa’da boşanmanın olmayışının kadınlar için büyük sıkıntılar doğuracağını Neofari’ye açıklar. Bu durumun Osmanlı’nın üstünlüğü olduğunu vurgular. Ahmet Mithat Efendi Avrupa’da boşanma olmayışının genç kızların bekâr veya evli erkeklerle serbest bir şekilde birlikte olması anlamına geleceğini iddia eder. Osmanlı hukukunda boşanma olduğu için kocasından boşanan kadın başka bir erkekle evlenerek kendini korumuş olur. Böylece evlilik başka bir erkekle de olsa devam eder.

Ahmet Metin, Neofari’ye kocasının huysuzluğu, ihtiyar olması, çirkinliği gibi sebeplerle meydana gelecek huzursuzluk nedeniyle eşinden ayrılmasının çözüm olacağını bildirdikten sonra bireylerin eşlerinden ayrılıp tekrar saadeti yakalamasının kolay olmadığını ifade eder. Çünkü bir insan için ilk eşteki isabetsizlik sonraki eşler için de mümkündür. Boşandıktan sonra evleneceği ikinci kişinin karakterine uygun düşüp düşmeyeceği ise her zaman netameli bir konudur. Bu yüzden boşanma İslamiyet’te bir hak ise de tasvip edilen bir hak değildir. Ahmet Mithat Efendi’ye göre boşanma hürriyeti açısından Doğulular Batılılara

göre daha şanslıdır. Boşanma, geçen asra kadar Fransa’da dahi yasak olarak devam etmekteydi⁶²⁷.

Ahmet Mithat Efendi *Jön Türk* (1326/1910) romanında kahramanların sohbeti esnasında boşanma meselesine değinir. Ahmet Mithat Efendi, Ceylan’ın şahsında Batılılaşmayı göklere çıkararak, serbest evlilik fikrini savunanlara karşı, Batı’da evlilik müessesinin içine düştüğü kötü durumu anlatır. Batı’da kadının düşünülmesi gibi özgür olmadığını, kocasına mutlak itaat içinde olduğunu, kilisenin akdettiği evlilik bağının asla çözülemediğini belirtir. Avrupa’da nikâhta bu şekilde bir bağlayıcılık olduğu için aşırı uçta bulunan birtakım görüşlerin ortaya çıktığını ifade eden Ahmet Mithat Efendi, Alfred Naquet gibi adamların boşanmaya dair ortaya koyduğu fikirleri olumlu, ancak kadın ve erkeğin evlilikte aşırı hürriyet fikrini olumsuz bulur. Serbest evlilik fikrinden dolayı Batı toplumunda ailenin iyice bozulduğunu, “piç” denilen bir neslin ortaya çıktığını beyan eder. Paris gazetelerinde hemen hemen her gün sevgilisi tarafından aldatılan bir kadının intiharından, ya da aldatılan eşin cinayet işlediğinden bahseden haberlere rastlandığını belirten Ahmet Mithat Efendi, serbest evlilik düşüncesinin Batı’nın ahlaken iflası olduğunu iddia ederken boşanma müessesesinin olmayışının büyük sıkıntılar doğurduğunu burada da yineler.

Nabizade Nazım *Zehra* (1312/1894) romanında odalık rakib nedeniyle kıskançlık krizlerine giren kadının eşi tarafından boşanmasını anlatır. Zehra, rakibi Sırrıcemal’in onun konumunu almasından sonra sitemlerini arttırınca evde huzursuzluk da artar. Bunun üzerine Suphi’de Zehra’yı boşama fikri gündeme gelir. Suphi, ilk etapta boşanmanın doğru olmadığını düşünerek boşanma meselesi ile ilgili olarak uzun bir muhakeme yapar. Boşanmanın aileyi yıkmak gibi elim bir netice doğurduğunu, hem boşayan hem de boşanan insan için büyük acılara vesile olduğunu, insafli insanların boşanma gibi kötü neticeleri olan bir işe girişmeyeceğini düşünen Suphi, Zehra’dan boşanmayı düşünmesine rağmen onu bir süre erteler. Suphi, Sırrıcemal’in baskıları ve Zehra’nın hırçınlıkları karşısında boşanma düşüncesini fiiliyata geçirir. Bu vesile ile Zehra’nın hürriyeti eline teslim edilir. Kocasından boşandıktan sonra Zehra için hayatın tek anlamı ondan intikam

⁶²⁷Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, 267.

almak olur. Böylece boşanan kadının kişiliğinin bozulduğu ifade edilir. Romanda Zehra'nın boşanması onu ciddi anlamda maddi kayba uğratmamakla birlikte, psikolojik anlamda yıkılışını, dolayısıyla cinsel manada olmamakla birlikte saf kadın iffetinin çöküşünü hazırlamıştır.

Mehmet Celâl, Nabizade Nazım'ın eseriyle aynı adı taşıyan *Zehra* (1311/1895) romanında, yaşadığı evin genç beyiyle evlenme arzusuna düşen bir cariye, isteğinin gerçekleşmemesi sonucu yazdığı bir iftira mektubuyla bir ailenin yok olmasına vesile oluşunu anlatır. Rıza ve Zehra birbirini severek evlenmiştir. Evin cariyesi Dilnûvaz kurguladığı bir zina sahnesi ile komşunun olaya şahit olmasını sağlamış, bu vesile ile boşanma gerçekleşmiştir. Sahte aldatma olayı nedeniyle koca, karısını “talak-ı selase” ile boşamıştır. İffetli bir kadına atılan iftira sonucu bir yuva dağılmış, iftirayı atan kadın vicdan azaplarına gark olmuş, eşini düşünmeden boşayan adam eşiyile birlikte yanmıştır. *Eylül* romanındaki gibi kahramanın vicdanında başlayan yangın gerçek hayatta tezahür etmiştir. Düşünmeden, araştırmadan yapılan bir ihbar, yine düşünmeden, araştırmadan gerçekleştirilen bir boşanma büyük bir faciaya neden olmuştur. Bu noktada kahramanların dindar kimliklerine rağmen Kur'an-ı Kerim'in boşanma⁶²⁸ ve zina⁶²⁹ isnadı konusunda ne söylediğini tam olarak anlamadıkları görülmektedir.

Mehmet Celal *Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti* (1312/1894) romanında karısı tarafından hem kadınlarla hem de erkeklerle aldatılan kocanın eşinden boşanmasını ele alır. Şair, karısının seviştiği adamla vapurda karşılaşır da ona tepki

⁶²⁸Burada bahsedilen “talak-ı selase” Kuran'da şöyle anlatılmaktadır: “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.” Kur'an-ı Kerim, 2/229.

⁶²⁹Boşanma olayı gerçekleştikten sonra kadının bekleme süresi vardır. Bu bekleme süresine iddet denmektedir. Ancak bu romanda olay tam tersi bir şekilde cereyan etmiştir. “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir.” Kur'an-ı Kerim: Al-i İmran, 2/231. Diğer taraftan çocukları emen bir kadın için bu süre iki yıldır. Kur'an-ı Kerim: Al-i İmran, 2/233.

vermez. Onun için elini kirletmeye değmeyeceğini düşünür. Bu olaylar üzerine boşanma gerçekleşir. Ancak romanda çiftin nasıl boşandıklarına dair ayrıntılı bilgi yoktur. Her ikisi de ikinci evliliklerini yaparlar. Karısı ikinci eşini de aldatır. Çünkü huylu huyundan vazgeçmez. Bu eser bir romandan ziyade üslup açısından mensur şiire benzer. Eserde şiirler de bir hayli yekûn tutmaktadır. Eşini önce bir kadınla daha sonra da bir adamla aldatan kadına edilen sitemler, olayın önüne geçmiştir. Romanda aldatma olayının nasıl olduğu, boşanma olayının gerçekleşme tarzı net olarak anlatılmamıştır.

Mehmet Vecihi Efendi *Mehcûre* (1311/1895) romanında eşinin üstüne evlenen adamın ikinci karısı tarafından bir oyunla boşanmasını anlatır. Mükerrerem'in ikinci eşi Rana evlilikten kısa bir süre sonra Mükerrerem'den sıkılmış, ona kötü davranmaya başlamıştır. Eşinin kendisini boşaması için elinden geleni yapmasına rağmen bunda başarılı olamamıştır. Burada kurgulanan olayda boşanmanın erkeğin tekelinde oluşu eleştirilmiştir. Rana'nın amacı Mükerrerem'den boşanıp sevgilisi Rıfki ile evlenmektir. Rana boşanma hamlelerinde başarılı olamayınca son çare olarak evi terk ederek babasının evine gider ve oraya kocasını çağırır. Amacı onun bir boş anına denk getirip kocasından boşanma içerikli bir ifade almaktır. Zorlama bir şekilde yorumlanan ifadelerle boşanma talebi mahkemeye sevk edilir. Mahkemede bulunan yalancı şahitlerin ifadeleri sonucu boşanma gerçekleşir. Bunun üzerine Mükerrerem çocuklar gibi ağlar. Burada mahkeme sahnesinin sırf Mükerrerem'in cezasını bulması için kurgulandığı görülmektedir. Hâlbuki Rana zaten istediği zaman istediği yere çıkıp gezmekte, istediği mesire yerlerine gitmekte, hatta Rıfki'nin evine girmekte, azgın ruhunu ve şehvetini teskin etmekte bir sıkıntı yaşamamaktadır. Evliliğin onun için engelleyici hiçbir etkisi mevcut değildir. Bütün serbestisine karşılık boşanma arzusunun ortaya atılması Rana'ya saplantı derecesinde bağlanan Mükerrerem'i cezalandırma amaçlıdır. Rana hem evli kalıp hem de sevgilisiyle ilişkisini sürdürebilirdi. Çünkü Mükerrerem, Rana'ya gayet toleranslı ve son derece hoş görülme davranmaktadır. Mehcûre gibi kendisine son derece bağlı, güzel ve masum bir kadını, bir kalemde hayatından çıkartabilen Mükerrerem, kendisine eziyetten ve aldatmaktan başka bir zevk vermeyen bir kadına karşı ise sonsuz derece sabırlı ve tutkulu davranmıştır. Burada kadınların kocalarını boşayabilme imkânı olmaması nedeniyle kadın tarafından bir oyun kurgulanmıştır.

Boşanmak isteyen kadın için bu eylem sıradan bir eylemdir ve onun vicdanında herhangi bir aksi yoktur. Boşanan erkek ise çok üzülür. Hatta ağlar. Böylece ilk eşi Mehcûre'yi ölüme terk eden Mükerrerrem cezalandırılır.

Mehmet Vecihi Efendi *Müjgân* (1314/1898) romanında boşanma meselesine değinir. Namuslu kocasını dünürü olacak adamla aldatan Müjgân, olayın kızı ve eşi tarafından öğrenilmesi sonucu kocası tarafından boşanır. Ama bu ayrılık Müjgân'ın hiç beklemediği şekilde vuku bulur. Romanda, Burhan'la çocukların saadetini konuşma bahanesi ile buluşan Müjgân, muhayyel bir ev kurmak için kendi reel yuvasını yıkmaktan, iffetini pazarlamaktan çekinmeyen şehvetli bir kadın olarak tanıtılmıştır. Kocasını, kızına talip olan gencin babasıyla aldatarak hem kızının ve kocasının hayatını alt üst etmiş hem de kendi kötü sonunu hazırlamıştır. Sıkıldığı kocası Mihri'den kurtulmak için boşanması sonucu ailenin üstüne kara bulutlar üşüşmüştür. O da bir nevi ölümcül kadın tipidir.

Mehmet Vecihi Efendi *Müjgân* romanının devamı olan *Mesude* (1314/1898) romanında dünürü ile evlenmek için kocasından boşanan Müjgân'ın ikinci kocası tarafından boşanıp perişan olmasını anlatır. Evliliğin ilk aylarında çok mutlu olan Müjgân kocasına aşırı bir şekilde güvenmektedir. Bu sebeple onun her istediğini yapmaktadır. Burhan Efendi ise Müjgân'ın malını ele geçirebilmek amacındadır. O anlarda Burhan Efendi'ye körkütük âşık olan Müjgân konağın tapusunu ona verir. Ancak ilerleyen zamanlarda uyum yerini huzursuzluğa bırakır. Müjgân mallarını kocasının üstüne verdiği için çok pişman olur. Bunun üzerine mallarını geri almak amacıyla avukat aramaya gider. Evde Müjgân'ın olmaması evin yönetiminin bir darbe ile Burhan Efendi'nin eline geçmesine vesile olur. Müjgân köşkte olanları duyunca bir daha köşke dönmeye cesaret edemez. Bu sebeple gittiği yerden bir daha geri gelmez. Elinde avucunda ne kaldıysa malını geri almak uğrunda bitirir ve sürünerek ölür.

İşlediği günahla hem kızının hem kocasının hayatını alt üst eden Müjgân, yaptıklarını çok acı bir şekilde ödemiştir. Şehveti için kuma dahi olmaktan çekinmemiş, her şeyini verdiği adam tarafından sokağa atılmıştır. Müjgân'ın boşanma olayı hakkında bir ifade bulunmamasına rağmen eve dönmemiş olması onun eşinden boş olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Burhan Efendi'nin ilk eşinin ise ikinci evliliğe çok üzülüşü, ancak eşine pasif bir tepki gösterebildiği görül-

mektedir. Mehmet Vecihi Efendi bu romanda da ikinci eşin aileye felaket getirdiğini ispat etmek istemiştir. Bu romanda da yaşanan gayrimeşru ilişkinin fitilini çoğu zaman ateşleyen kadın olmuştur.

Mehmet Vecihi Efendi'nin *Hikmet yahut Mehçure'nin Kism-ı Sânisî* (1314/1898) romanında Hikmet babasının ölümünden sonra besleme olarak kız kardeşi ile birlikte Bahai Efendi'nin konağına sığınır. Bahai Efendi'nin son karısı Naime Hanım kötü niyetli biridir ve bu yüzden kızı Münire de ona benzenmektedir. Münire yirmi dört yaşına kadar âlemce bilinen kötü huyu sebebiyle kimse tarafından istenmemiştir. Âlemden haberi olmayan, esasında temiz bir çocuk olan Mahir, Münire'nin kötü huyundan daha doğrusu huysuzluğundan haberi olmadığı için onunla evlenir. Evlenmelerinden kısa bir süre sonra Münire her vesile ile evde kavga çıkartır. Bu kavgaların ana eksenini Mahir'in çok zengin olmasıdır. Diğer taraftan Münire'nin mesire yerlerinde yabancı erkeklerle cilveleşmesi de Mahir'in gözünden kaçmamaktadır. Mahir bu durumlara fazla katlanamaz. Yirmi dört yaşında zar zor bir koca bulan Münire, bulduğu kocanın kıymetini bileceği yerde her vesile ile onu ezmeye çalışır. Bu noktada annesi Naime Hanım'a çektiği açıktır. Münire'nin annesi de yaşadığı fakir hayattan kurtulup mutluluğun tadını çıkaracağı yerde, başkalarının saadetine engel olmak için elinden geleni yapmaktadır. Dolayısıyla annesinin genleri Münire'ye geçmiştir. Bu noktada ekonomik gücün zayıf oluşu ile birlikte ahlaki endişeler de boşanmanın başat aktörüdür. Münire boşandıktan sonra bir sahtekârla evlenerek bütün malını kocasının üstüne yapar. Fakat kocası aslında bir dolandırıcıdır. Dördüncü senenin sonunda eşi bir sebeple kavga çıkartarak karısını boşar. Münire mahkemeye gitse de bir sonuç alamaz. Aynı durum Mehmet Vecihi Efendi'nin *Müjgân* romanında da işlenmiştir. Elinde avucundakileri satarak geçinmeye çalışan Münire, etrafındaki iyi insanları kaçırdığı için cezasını çekmiştir. Onu Hikmet kurtarmıştır. Ona bir ev açarak hizmetçiler vermiş, sonra da onu evlendirmiştir. Münire romanda kötü yoldayken ıslah olup tövbe eden tek roman kahramanıdır.

Mehmet Vecihi Efendi *Feryat* (1315/1899) romanında karısını boşamak isteyen Bihruz'un karısına oynadığı oyunu anlatır. Bihruz, kayınpederi ölene kadar evine ve eşine sadıkken kayınpederinin ölümünün ardından evde birtakım değişiklikler yapmaya başlar. Nevzat kocasının Haver adlı bir kadınla evleneceğini du-

yunca kocasına sitem dolu bir mektup yazar. Kocasını Nevzat'ın yazdığı mektuba karşı onu boşamakla tehdit eder. Boşama tehdidi Nevzat'ı çok zor durumda bırakır. Bihruz evi kendi üstüne aldıktan üç ay sonra Haver adlı kadının onun peşini bırakmadığını söyleyerek bu konuda karısından yardım ister. Bu yardım, Nevzat'ın kadına gidip kocasının peşini bırakmasını söylemesidir. Aslında bu, Bihruz'un Nevzat'ı boşamak için kurduğu bir tuzaktır ve Nevzat bu tuzağa düşer. Gittiği konakta polisler tarafından basılan Nevzat karakola götürüldükten sonra eve dönerse de kocası tarafından boşandığını öğrenir. Baskın olayını öğrenen komşular da onları evlerine almazlar. Bu arada Nevzat yaşadıklarının şokuna dayanamayarak kısa süre sonra ölür. Haver izdivaçlarının birinci ayından sonra eve aldığı erkeklerle gizli gizli sevişir. Bunu Bihruz'dan bir yıl saklamış, bir yılın sonunda durumu öğrenen Bihruz, Haver'i boşamıştır. Ancak bu boşanma onun sonu olmuştur. Haver'i çok sevdiği için kendini içkiye veren Bihruz, içki sebebiyle düştüğü hastalıktan dolayı Guraba Hastanesi'nde ölür. Haver ise bir fahişe olarak yaşamını sürdürür.

Nevzat'ı evin haremde kurduğu sefahat âleminde göz göre göre aldatan, eşinin üstüne Haver adlı bir fahişeyi kuma getirmeye çalışan Bihruz, yaptıklarının bedelini canıyla ödemiştir. İlk eşlerine çok bağlı olmayan bu tipler oynaşlarına aşırı derecede düşkündürler. Bunu Mehmet Vecihi Efendi'nin diğer romanlarında da görmek mümkündür. Bu romanda da Mehmet Vecihi Efendi'nin diğer incelenen romanlarında olduğu gibi masum kadınlar ile sefih kadınlar karşılaştırılmış, kadının bütün malını mülkünü kocasının üstüne vermesi anlatılmış, erkeğin çok karı ile evlenebilme imtiyazı eleştirilmiş, boşanmanın kadını ve erkeği düşürdüğü acı sonuç gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çok ağır bir boşanma şekli olan “talak-ı selase” meselesi de gündeme getirilmiştir. Bu romanda boşanan da boşayan da huzuru bulamamıştır. Çünkü boşanmayı gerektiren nedenler insani değil, cismanidir.

Fatma Aliye Hanım *Muhâdarât* (1326/1910) romanında kocasını sayısız adamla aldatan bir kadının boşanmasını anlatır. Hayattan en büyük beklentisi zengin bir koca olduğu için onu seven amcasının oğluyla evlenmeyen Calibe zengin olduktan sonra kocasının saflığı nedeniyle Süha'yla sevişir. Süha'nın ondan bıkmaması üzerine kendine yeni seks ortakları arar. Adresini gizlediği değişik mekânlarda

şehvetini teskin eder. Kocası saf olduğu için bu durumu anlayamaz. Sonunda âşık- larından birinin ihbarı sonucu olay açığa çıkınca kocası onu boşar. Kocası tarafın- dan boşanan Calibe, üvey kızı Fazıla'ya yaptığı kötülüklerin cezasını çeker. Burada gerçekleşen boşanma olayı iffetsiz bir kadının gerçekleştirdiği aldatma olayları ne- deniyle gerçekleşir. Başta sevdiği adamla sevişen Calibe, kocası tarafından tatmin edilemediği için yani sadece zevki için kendine özgü fuhuş mekânları seçer. Kocası tarafından boşanan Calibe, sokağa düşünce ona bir tek Süha sahip çıkar. Evine gö- türerek hizmetçilerle birlikte onu aynı odaya yerleştirir. Calibe duruma içerlese de yapacak bir şeyi yoktur. Ayrıca kardeşi Nabi de perişan bir şekilde yaşamaktadır. Böylece ilahi adalet gerçekleşmiş olur. Eşini aldatan, Fazıla'ya her türlü kötülüğü yapan, onu evden kovmak için iftira atmaktan ve nişanlısından ayırmaktan çekinme- yen Calibe, eşi tarafından boşanıp sokağa atılarak cezasını çeker. Eşinin kendini al- datması sonucu onu boşayan koca ise felç geçirir.

Diğer taraftan eşi tarafından aldatılan Fazıla kocasından boşanmayı düşünürse de boşanmış bir kadının toplumda hoş karşılanmayacağını düşünerek bu fikrinden vazgeçer. Fatma Aliye Hanım çok eşliliği istemeyen kadınların kocalarından boşan- masını tasvip etmesine rağmen⁶³⁰ Fazıla'yı eşinden ayırmaz. Boşanma kocanın ölü- mü sonucu gerçekleşir. Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm* adlı eserinde Osmanlı'da bo- şanma hakkında açıklamalarda bulunur. Bir bayan arkadaşının kocasıyla anlaş- madığını, ondan boşanmak istediğini fakat erkeğin karısını boşamak istemediğini Fatma Aliye'ye anlatırlar. Arkadaşı boşanma hakkının erkeklerde olması sebebiy- le eşinden ayrılamayan bayanı bahane ederek bu uygulamayı eleştirir. Fatma Ali- ye arkadaşına, kadınların duygusal olması sebebiyle boşanma hakkını istismar edebileceklerini belirtir. Özellikle şehirli kadınlara böyle bir hakkın verilmesinin yanlış olacağını, çünkü onların mesire yerlerine gitme gibi bir dertleri olduğunu iddia eder⁶³¹. Ayrıca Fatma Aliye, Hristiyanlığın Katolik kilisesinde boşanma olmamasını da tıpkı Ahmet Mithat Efendi gibi eleştirir.

Fatma Aliye Hanım'ın *Ûdi* (1315/1899) romanında kocası tarafından bir metresle aldatılan müzisyen Bedia kocasından boşanmayı talep eder. Evini terk

⁶³⁰Karaca, "Fatma Aliye Hanım'ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları", 103.

⁶³¹Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm*, 212-224.

eden Bedia ağabeyinin yanına döner. Bu noktada boşanma talebi Bedia'dan gelirse de gerçekleşmez. Çünkü Osmanlı'da boşanma ihtiyarı kadının elinde değildir. Ancak evlilik akdi kıyılırken kadın, boşanma hakkını isteyebilir. Fatma Aliye Hanım *Nisvân-ı İslâm* adlı eserinde Hatay'da kadınların evlenirken mavi bir feracele-ri olduğunu, onu taktıkları zaman boşanma istedikleri anlamına geldiğini arkadaşlarına açıklar ve bunu evlilik akdinde sunulan bir şart olarak anlatır⁶³². Burada ise Bedia evlenirken kocasına boşanma şartı koşmadığı için ondan boşanmaz. Kocasısı boşanmama konusunda ısrar ederse de kısa bir süre sonra hastalıktan ölür. Romanda dikkati çeken nokta ekonomik özgürlüğü olan kadının kocasına tahammül göstermek zorunda olmayışdır. Bedia ut dersleri sayesinde hayatını devam ettirme imkânı bulduğu için kocasına bağlı değildir.

Fatma Aliye Hanım *Levayih-i Hayat* (1315/1899) romanında kocaları tarafından aldatılan iki kadının boşanmaya bakışlarını ele alır. Mehabe arkadaşı Fehame'ye yazdığı mektupta kocası tarafından aldatıldığını ancak ekonomik yetersizliği sebebiyle eşinden ayrılamadığını belirtir. Kocasına sadece çocukları sebebiyle katlandığını ifade eder. Sabahat, Fehame'ye yazdığı mektupta kendi kocasının da onu aldattığını, ancak kendinin ona tahammül etmeyeceğini, ondan ayrılacağını bildirir. Fehame'ye hitaben, dünyaya bir daha gelemeyeceği için onu üzen kocasına tahammül göstermeyeceğini söyler. Dolayısıyla Mehabe ve Sabahat eşleri tarafından aldatılmalarına rağmen tepkileri birbirinden farklıdır. Mehabe ekonomik gerekçeler ve çocuklar sebebiyle kocasından boşanmayacağını belirtirken Sabahat kocasına tahammül edemeyeceğini ifade eder. Eserde eşlerini aldatan erkeklerin ne isimleri vardır ne de aldatma olayına dair olayları. Sadece olayın kadınlara yansıyan boyutu ele alınmıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil *Nesl-i Ahir* (1908-1909) romanında aldatma ve boşanma olayları dedikodular yoluyla anlatılır. Süleyman Nüzhet'in eniştesinin akrabası Suzan, evlendikten kısa bir süre sonra boşanmıştır. Boşanmanın nedeni olarak Suzan'ın kocasının kız kardeşi ve Süleyman Nüzhet'in âşık olduğu Server'le yakınlaşmaları gösterilir. Ancak romanda açık olarak onların ilişkilerinin boyutu anlatılmaz. Diğer bir aldatma sonucu boşanma haberi Süleyman Nüzhet'in

⁶³²Fatma Aliye, *Nisvân-ı İslâm*, 215.

Marsilya'dan dönerken vapurda karşılaştığı Mücella'nındır. Bir Rus prensi ile evlenen Mücella iki kez aynı adamla evlenmiş, her ikisinde de boşanmıştır. Romanda bu evliliğin ve boşanmanın ayrıntılarına dair herhangi bir bilgi verilmez. Yalnızca evliliğin yapıldığı ve niçin bitirildiği üzerinde durulur. Burada da boşanmalar tıpkı aldatılma haberleri gibi dedikodu vasıtasıyla okura iletilir. Boşanan kişilerin durumu ve boşanmanın sonuçları romanda anlatılmaz.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Bir Muâdele-i Sevda* (1315/1899) romanında boşanmaktan görünürde korkan bir kadının düzenlediği oyunla kocasından boşanmış anlatılır. Şımarık yetiştirilen Naki Bey, ailesinin zoruyla iki kez evlendirilmiş, ikisinde de eşlerinden sıkılıp onları boşanmıştır. Üçüncü evliliğinde ise okumuş bir kız olan Bedia ile karşılaşmıştır. Bedia, çocukluk aşkı Fatin'e kavuşabilmek için aile zoruyla evlendirildiği Naki Bey'in gerdek odasından kurguladığı bir olayla kurtulmuştur. Ancak Naki Bey onu boşamayınca kadının bu oyunu bir süre işe yaramamıştır. Bunun üzerine Bedia ikinci perdeye geçmiştir. Bu sefer kocasına yaklaşmış, onunla iyi geçinmeye çalışmıştır. Ardından sıkıntı yaşayan biri hâline girerek yeni bir oyun daha tezgâhlamıştır. Her şey ortaya çıktıktan sonra görünürde utandığı için kocasının kendisini boşamasını istemiş, buna nail olduktan kısa bir süre sonra eski sevgilisiyle evlenmiştir. Yazar roman içinde sürekli oyunlardan bahsederek buna "*Bir Muâdele-i Sevda*" oyunu adını verir. Romanda kızların rızası alınmadan evlendirilişi ve boşanmanın erkeğin tekelinde oluşu eleştirilmiştir. Öte yandan Bedia, Naki Bey ile tekrar birleşme şartı olarak boşanmamayı öne sürmüş, kocasının kendi üstüne kuma getirmesini hoş karşılayacağını dahi bildirmiştir. Ancak romanın sonunda boşanarak bunun tam zıddı bir durumu yaşamıştır.

Ebubekir Hazım Tepeyran *Küçük Paşa* (1326/1910) romanında uydurma bir aldatma olayı neticesinde gerçekleşen boşanmayı ele alır. Sütanne olarak geldiği Suat Paşa konağında oğluyla birlikte cazibe merkezi olan Selime ve oğlunu konakta sadece Naime Hanım sevmez. Çünkü o, çocuğun kendisine kısır olduğunu imaen ilan ettiğini düşünür. Bu sebeple Naime Hanım hem Selime'den hem Salih'ten intikam almak ister. Naime Hanım bir iftira mektubu göndererek Selime'nin, arabacı ile aşk yaşadığı iftirasını atmış, onun aldatma sebebiyle kocası tarafından boşanmasına, Salih'in de memleketine gönderilerek üvey anne elinde telef olmasına sebep olur. Ancak yaptıklarının cezasını vicdan azapları içinde ro-

manın sonunda çeker. Karısını iftira mektubu üzerine boşayan Ali ise yaptığına pişman olursa da iş işten geçer. Boşanan kadın kendi ayakları üzerinde durma gücüne ve imtiyazına sahip olmadığı için hemen birisiyle evlenmek zorunda kalır. Eşini boşayan koca yaptığı eylemin yersiz ve mantıksız olduğunu anlarsa da pişmanlığı bir işe yaramaz. Boşanma sonucu asıl sıkıntıyı üvey anne elinde kalan ve kurtlar tarafından öldürülen Küçük Paşa yaşar. Böylece romancı asılsız haberlere inanıp yuvasını yıkan bireyleri eleştirir.

Kâşif Dehri *Mecnûne* (1328/1912) ve zeyli *Kâbus İçinde* (1328/1912) romanında ekonomik mecburiyet sonucu zengin bireylerin metresi olmak zorunda olan kadının sevip evlendikten sonra yalan bir haber üzerine kocası tarafından boşanmasını ele alır. Zılâl (*Mecnûne*) bilgili bir kız olarak tanıtılmış, neden bu hayatı tercih ettiği *Kâbus İçinde* romanında ekonomik mecburiyet olarak belirtilmiştir. Evlendikten sonra “ıslah-ı nefis” ederek namuslu bir hayata kavuşan ve tüm tazyiklere rağmen direnen kadın, Rüştü’nün kıskançlık hisleriyle yaptığı iftira nedeniyle kocası tarafından boşanır. Eski hayatı peşini bırakmayan *Mecnûne* bir kader kurbanıdır. Anlatıcı onun hayatını romantik unsurlarla anlatarak okuyucuya böyle kadınlara acımalarını gerektiğini söyler. Boşanan kadın ölürken boşayan erkek acılar içinde ülkeyi terk eder. Burada da asıl sıkıntıyı yaşayacak olan anası babası olmayan çocuk olacaktır.

Moralizade Nazmi Fuad *Bedia* (1330/1914) romanında sevmediği bir adamla evlenen kadının gerçek aşkı bulduktan sonra kocasından boşanmasını anlatır. Boşanma kadının doktorlar tarafından sahte bir şekilde öldürülmesi ile gerçekleşir. Bu vesile ile kocasından boşanan kadın sevgilisiyle evlenir. Erkeklerin hovardalık algılarının eleştirildiği romanda kadınların da erkekleri misilleme olarak aldatabilecekleri vurgulanır. Eşini aldatan erkeğin psikolojik durumu tam olarak bilinmez. *Bedia* eşini sevmediği hâlde ona sadıkken eşinin kendine ihanet etmesi karşısında onu aldatma fikrine düşer. Evlilikte önceliğin ruhları birleştiren aşk olduğu vurgulanırken aşkın vücutları birleştiren evlilik bağından daha önemli olduğu da dile getirilir.

Hakkı Senih *Hadiye Boşandıktan Sonra* (1330/1914) romanında annesine benzeyen bir kızın ruh hâlini anlatmaya ve boşanmanın kadın için sakıncalarına değinmeye çalışmıştır. Aşüfte bir annenin kızı olarak dünyaya gelen Hadiye, an-

nesine benzemek istemediği için fakir ama namuslu bir genç olan Rüştü ile evlenir. O, fakir bir hanede yaşamaya başlamasına rağmen başlarda mutludur. Annesinin teşvikiyle araya giren Şakir adlı alafranga züppe aldığı hediyelerle Hadiye'yi ikna ederek onunla sevişir. Bunu öğrenen Rüştü karısını “talak-ı selâse” ile boşar. Hadiye kocasını aldatmanın cezasını aşüfte olarak çeker. Eserde fakir bir genç ile evlenen, başta onunla mutlu küçük bir yuva kuran Hadiye'nin, annesinin tesiriyle yuvasını yıktığı görülür. Kocasını aldatan kadının kocası tarafından boşanması onun felaketi olur. Ailenin yıkımını hazırlayan asıl kişi aşüfte olan Pakize yani annedir. Kızıyla aşk konusunda rekabet yaşamaktadır. *Aşk-ı Memnu* romandaki Firdevs Hanım'ın benzeri bir tip olarak Pakize ondan nefret eden kızını yaşadığı sefih hayatın içine düşürmekten çekinmez. Rüştü'nün babası Üsküdarlı bir hocadır ve oğlunun Hadiye ile evlenmesine başta razı olmamıştır. Rüştü babasını karşısına alıp Hadiye ile evlenerek onu dinlememenin cezasını çeker.

Ebu Mukbil Kemal *Nigâr'ın Âşığı* (1330/1914) romanında kötü huylu bir adam olan Hadi Bey'in hovardalıkları hizmetçiler arasındaki sohbet vesilesi ile gündeme gelir. Nigâr kendine sarkıntılık yapan efendisini evin gediklilerinden İneyet Hanım'a anlatınca İneyet Hanım, Hadi Bey'in eskiden beri aynı olduğunu, evin Arap halayığını bile taciz ettiğini, eşini Beyoğlu'ndan getirdiği aşüftelerle aldatması sonucu boşandığını ancak araya girenler sayesinde tekrar evlendiklerini anlatır. Hadi Bey'in hovardalıkları dedikodu veya dertleşmeler vasıtasıyla öğrenilir. Olay daha fazla detaylandırılmaz. Aldatma sonucu gerçekleşen bir boşanma vardır. Eserde olaylar detaylandırılmadığı için sadece sonuçlar üzerinden değerlendirilir. Bu sebeple bireylerin olaylara verdikleri tepkiler eserde yoktur. Yalnızca boşanan kadının tekrar evlenmesine rağmen üzüntüden öldüğü belirtilir. Boşayan erkek ise hovardalıklarına ara vermez, karısının ölümünden sonra da aynı hayatına devam eder.

Süleyman Tevfik *Pakize* (1331/1915) romanında kocasının başka bir kadına aşkını öğrenen eşin kocası tarafından boşanmasını ele alır. Romanda namuslu ve dirayetli eşini hoppa bir kadınla aldatan, bu sebeple de her şeyini kaybeden bireyin yaptığı haksızlığı canıyla ödediği görülür. Tam belirginleştirilmemekle birlikte öldürücü bir kadın olan Makbule'nin mutlu bir aile yuvasını yıkmak için ve onların mallarına konmak için şeytanca planlar yaptığı anlatılmıştır. Pakize ise

bir namus abidesi olarak okurun gözünde yüceltilir. Aldatılan kadının duygusal sırnaşıklıkta uzak, üzgün ama makul bir tavır içinde oluşu övülmüştür. Eserde, değişen mekânla birlikte bireylerin hayatlarının ve hayata bakışlarının değiştiği de gözlemlenir. Kocasından boşanan Pakize hayata tutunmak için kendi ayakları üstünde durmaya çalışır, mürebbiyelik işi yaparak geçimini namusuyla sağlar.

Halide Edip Adivar *Seviye Talip* (1910) romanında kendi dönemi için cüretkâr ve cesur bir kadının nikâhsız bir şekilde başka bir adamla yaşamasını anlatır. Seviye Talip kocasıyla anlaşamadığı için —on iki yıl evli kalmıştır— kendisine piyano dersi veren müzik öğretmeni Macar asıllı Cemal’le birlikte yaşamaya başlar. Eşini terk ederek sevgilisiyle birlikte nikâhsız yaşayan Seviye Talip kocasından boşanmak ister. Fakat kocası onu bir türlü boşamaz. Hatta gittiği her mahalleden onu çıkartır. Bütün baskılara rağmen kocasına boyun eğmeyen Seviye Talip sonunda dileğine ulaşır. Seviye Talip boşanmaya çok sevindiği için bunu arkadaşına mektup yazarak bildirir. Boşayan eşin dramına eserde değinilmemiştir.

Ercüment Ekrem Talu *Gün Batarken* (1922) romanında karaborsacılık yapan Hulki karısını İzmaru adında bir kadınla evlenerek boşar. İzmaru’yla evlendikten sonra israf sebebiyle iflas edince eski karısına döner. Boşanan eşin eserde psikolojisine dair herhangi bir iz yoktur. Namuslu karısını boşayan birey yaptığı işin ceremesini en ağır şekilde yaşayarak eski karısına yani geleneksel hayata döner.

Ercüment Ekrem Talu *Sabir Efendi’nin Gelini* (1922) romanında Osmanlı’da erkeklerin eşlerini kolayca boşayabilmelerini eleştirmiştir. Romanın olumlu alafranga kahramanı Belkıs evin içinde rahat tavırları ve giyimi sebebiyle herkesin dikkatini çeker. Kötü niyetli bir kadın olan eltisi Huriye ona sürekli tuzak kurar. Sevgilisiyle buluştuğu esnada yakalanma tehlikesi geçiren Huriye olayı Belkıs’ın üstüne atar. Bunun üzerine kocası onu boşar. Eşinin pişmanlık duyarak tekrar onunla evlenme arzusuna yazdığı mektupla cevap veren Belkıs bir gelenek eleştirisi yapar. Mektupta aynı kadını üç kez boşayıp tekrar evlenen zihniyeti yerer. Bir insanın evlenirken düşünmesi gerektiği gibi boşanırken de düşünmesi gerektiğini, geleneksel hayat süren ailelerin sürekli boşanma tehlikesi altında olduğunu ve kadınların kocalarına sadece bir kelime ile bağlandığını ifade eder. Buna karşılık kendisinin bağlanırken kalbiyle bağlandığını da açıklar.

SONUÇ

Romanın Türk edebiyatında tanınmaya başladığı yıllar Osmanlı Devleti'nin dağılma dönemine rastlar. Böyle dönemlerde devlet beka mücadelesi verirken mensupları kendi gelecekleri için endişeli bir bekleyişe dururlar. Bu bekleyiş üretimin bitişi anlamına geldiği için bir durağanlığı da ifade eder. Yıkılış psikolojisi, geri kalmışlık ezikliği yabancı kültürlerle karşı bireyi ve devleti dirençsiz hâle getirir. Bu, öz kültürüne karşı güvenin zedelenmesi neticesini doğurur.

Bilindiği gibi roman önce çeviriler yoluyla Türk okuyucusuyla tanışır. Ancak çevirilerin aslına sadık kalarak oluşturulmadığı, değiştirilerek sunulduğu görülür. Taklit sadece yapısal olarak romanın unsurlarının alınması şeklinde görülmez. Aynı zamanda konu ve temaların da olduğu gibi alınmasına ve öyle işlenmesine sebep olur. Aldatma gibi Osmanlı-İslam ahlakının kabul edemeyeceği bir meselenin romanlarımızda görülmesi tematik etkinin işaretidir. Esasen roman, toplumun ve bireyin eğitimi noktasında çok etkili işlev göreceken —Tanzimat romancıları bunu farkeder— doğru kanalize edilememesiyle birlikte ilk dönem romancılarının başat konusu olan yanlış Batılılaşmaya yönelir. Bu yönelişle birlikte Osmanlı toplumu için yabancı olan veya çok küçük bir kesimin yaşam alanında bulunan eğlence hayatı, metres ve aldatma gibi konular kamuoyunda gündeme gelir. Yerli hayatın aksi olan romanlardan ziyade topluma yeni ve yabancı bir hayatı dayatan romanlar egemenlik alanlarını genişletir.

Tanzimat Dönemi romancılarında yerli unsurlar belirgin olarak görülürken Servetifünun döneminde Osmanlı geleneksel hayatının yansıması olan romanlar, yerini Batılılaşan bireylere ve ailelere bırakır. Mesela Tanzimat romanında görülen alafrangalık eleştirisi Servetifünun romanlarında yoktur. Doğrudan teknolojik yeniliklere odaklanamayan Türk romancıları kalkınma adına ilk iş olarak evlenme geleneğinin eleştirisine yönelir. İlk Türk romanı olarak kabul edilen *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat* romanı evliliğe dair bir ibret olarak yayınlanır. Ailenin değişimi konusu Türk romanının en başat konusu olarak güncelliğini her dönemde sürdürür.

Türk romanının tam anlamıyla yerli hayatın bir yansıması olduğunu söylemek —romanın ana vatanı olan Avrupa'daki gelişimine çok benzemeyen bir süreç olduğu için— zordur. Osmanlı-Türk toplumunda aile kurumunda mahremi-

yet ilkesi egemendir. Dışa kapalı içe açık bir yapı olan ailede kuşkusuz aşk, kıskançlık, aldatma kavga gibi hususlar olması normaldir. Osmanlı toplumunda aile içinde yaşanan bu tür olayların dışa aksetmesi haremlik selamlık uygulaması nedeniyle neredeyse imkânsızdır. Romancılar aile mahremiyetine değişik yollarla girerek bu katı yapıyı kırmaya çalışırlar. Bunda yukarıda da ifade edildiği gibi romanın yapısal/teknik unsurlarıyla içerik unsurlarının ayıramaması etkilidir.

Yerli hayatın romanlarda çok fazla yansımayışına delil olarak bu çalışmada incelenen yüz otuz beş (135) romandan yalnızca elli beş (55) tanesinde dolaylı olarak —ki bu romanların da on yedi tanesi Ahmet Mithat Efendi'ye aittir— yasal çok eşliliğe/çok evliliğe değinilirken Osmanlı toplumunda çok küçük bir elit tabakanın yaşamında görülen aldatma/zina konusu doksan dört (94) romanda işlenmiştir. Çalışmanın kapsamının evliler olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Çünkü bekâr olup metres tutan ve sevgililerini aldatan kahramanların işlendiği romanları da hesaba katarsak bu sayı daha da artacaktır.

Çok eşlilik meselesi Türk toplumunda yaşanan bir durumdur. Dışa kapalı bir aile içinde kadınlar arasındaki rekabet algısının en iyi şekilde işlenebileceği konulardan birisi şüphesiz ki çok eşliliğdir. Romanlarda kadın ve erkek arasındaki irtibatın sağlanmasında ahlaki endişenin varlığı görülmekle birlikte çok eşlilik gibi bir unsurun çok fazla kullanılmaması dikkat çekicidir. Çünkü Osmanlı aile yapısının çok sık görülmemekle birlikte önemli bir unsur olan çok eşlilik, yazarların eserlerinde anlattığı kadın-erkek ilişkilerinde yerli kalmanın, ahlaki sınırları aşmamanın ve rekabet algısını verebilmenin en etkili yolu olabileceken bu konuda çok başarılı olunduğunu söylemek zordur.

Çok eşlilik konusunda on yedi romanla Ahmet Mithat Efendi başı çekmektedir. Ancak onun çoğu romanında çok eşlilik/çok evlilik bir olay içinde değil, kahramanların ve yazarın yaptığı açıklamalar şeklinde gündeme gelir. *Paris'te Bir Türk*, *Karnaval*, *Kafkas*, *Acâyib-i Âlem*, *Mesâil-i Muğlaka*, *Müşahadat*, *Ahmet Metin* ve *Şirzat* romanlarında roman kahramanları genellikle Batılılarla birlikte olduğu toplantı ya da eğlencelerde çok eşlilik hakkında Batılılardan gelen eleştirilere edici açıklamalar getirirler. Ahmet Mithat Efendi çok eşliliğin fiziksel gücü yerinde olan erkekler için kaçınılmaz olduğunu, fizyolojik, felsefik ve dinsel açılardan açıklar. Aynı zamanda toplumda

oluşabilecek sadakatsizliklere ve ahlaksızlıklara çok eşlilik ruhsatı sayesinde engel olunabileceğini iddia eder.

Çok eşliliğin faydalarını eserlerinde açıklayan Ahmet Mithat Efendi romanlarında çok eşliliği yaşayan tiplere fazla yer vermez. Yukarıda adı geçen romanlar içinde *Karnaval*, *Bahtiyarlık* ve *Para* romanları dışında çok eşlilik yaşayan tipler yoktur. *Karnaval*'da çok eşi olduğu için adı Bahtiyar olan bir tipten bahsedilir. Bahtiyar Paşa ile yabancı Hamparsun Arslangözyan fiziksel özellikler noktasında karşılaştırılır ve Bahtiyar Paşa'nın dört eşi idare etmek için ekonomik ve fiziksel yeterliliğe sahip olduğu ifade edilir. *Bahtiyarlık* romanında eşini oğlunun yanında bırakan erkeğin ilk işi köyüne dönünce eşinin üstüne evlenmek olur. *Para* romanında dört eşe sahip olan ve iltizamcı olan bir tipin dini hassasiyeti olmamasına rağmen evlilik hususunda çok eşliliği din adına gerçekleştirmeleri eleştirilir.

Ahmet Mithat Efendi dışındaki romancılarda çok eşlilik meselesi tasvip edilmeyen bir husus olarak gündeme gelir. Çok eşlilik meselesi bazı romanlarda birkaç satır veya sayfayla gündeme gelir ve genellikle olumsuz bir bakış açısıyla ve kadının yaşadığı trajedi olarak verilir. Ancak Ahmet Mithat Efendi dışındaki bazı romancıların eserlerinde çok eşliliğe/çok evliliğe olumlu bakan bazı tiplere rastlanır. Bu eserlerin yazarları konu hakkında olumlu yorum yapmazken roman kahramanları çeşitli nedenlerle çok eşliliği överler veya onu kerhen tasvip ederler. Ahmet Rasim'in *Tecârib-i Hayat* romanında eşi tarafından aldatılan kadının aldatılmaktansa eşinin meşru bir eş almasını tercih ettiği görülür. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mutallaka* romanında kaynananın gelinine karşı erkeklerin çok eşliliğini öne sürüşü işlenir. *Metres* romanında tıpkı *Tecârib-i Hayat*'ta olduğu gibi kadınların aldatılmaya karşı kumayı tercih ettiklerine şahit olunur. *Hayattan Sahifeler*'de mahallenin tüm gençleriyle sevişip hamile kalan genç kızın namusunu temizlemek için yaşlı bir adamla nikâh kıyılması gündeme gelir. Ancak bu romanlarda aldatılmaya karşı kumayı tercih eden kadınların sıradan halk tabakasından olduğuna şahit olunur. *Toraman*'da psikolojik rahatsızlık geçiren eşi üzerine evlenen ve ikinci eşi tarafından aldatılan yaşlı bir adamın yasal çok eşliliği cehennem olarak tanımlarken çok eşliliğin yasal olmayan yollarla var olduğunu/olması gerektiğini savunuşu vardır. Roman kahramanı kadın erkek ilişkisinde horozcasına

bir birlikteliği tavsiye eder ve ilişkilerde aşkın önemli olduğunu belirtir. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırık Hayatlar* romanında romanın ikinci derecede tiplerinden olan yaşlı ve eşinden boşanmış bir kadının evliliği yücelterek kuma olsa dahi kocasından ayrılmaması yönündeki telkinlerine işaret edilir. Halide Edip Adıvar'ın *Handan* romanında hovarda bir tiplerle evlenme arzusunun düşen yabancı bir kadının çok eşliliği ekonomik sebeplerle kabullenilmesi değerlendirilir.

Çok eşlilik meselesi uç birtakım örneklerle bazı romancılar tarafından yerilir. Bu romancılardan biri Paşabeyzâde Ömer Ali'dir. Yazarın *Türkmen Kızı* romanında yaşlı bir adamın on dört yaşındaki bir kızı üç karısının üstüne alma arzusu hem yazar hem de roman kahramanları tarafından yerilir. Romanda çok eşliliğin erkekler için bir ruhsat oluşu yaşlı bir kadın tarafından gündeme getirilirken aralarında büyük yaş farkı olan bireylerin evlenmesi eleştirilir. Bu noktada çok eşliliğin küfüve/denkliğe uygun olmadığı için eleştirildiğine şahit olunur. Aynı şekilde buna benzer bir olay Mizancı Mehmet Murat'ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanında yaşanır. Bu romanda da niteliksiz bir şekilde ve tamamen cinsel özelliklerle evlenen kumanın, ailenin dağılıpına sebep olması eleştirilir. Burada da yaşına ve mevkiine bakmadan nefsinin arzusunun uyararak evlenen bireyin yerildiği görülür.

Mehmet Celâl'in romanlarında çok eşliliğin kendi çağı için bittiğine değinilerek eleştirilir. Mehmet Vecihi Efendi'nin *Mihridil*, *Mehcûre*, *Mesude*, *Halime* ve *Feryat* romanlarında hemen hemen aynı olay örgüsünün değişik şahıslarla tekrarı olarak karısı üzerine evlenen bireyin ilk eşlerini mutsuz edişleri veya onları ölüme sürükleyişleri işlenir. Mehmet Vecihi Efendi kadınlar arasındaki rekabet hissini yerli hayatın içinde kullanmayı bilmiş, harem anlayışında çok eşliliğin barındırdığı cevheri keşfetmiştir. Eserlerinde hiçbir yabancı karakter kullanmayı dikkat çeker. Romanlarında genel olarak birbirini severek evlenen tipler araya giren bir kadın tarafından mutsuz edilirler. Bu genellikle kumadır. Mehmet Vecihi Efendi'nin romanlarında kumalar kötü karakterli olduğu için ilk eşlerin evden gönderilmesine neden olurlar. Evden gönderilen kadın kısa sürede içinde düştüğü sıkıntı nedeniyle ölür.

Romanlarda görüldüğü gibi çok eşlilik meselesi genel olarak olay içinde ele alınmamıştır. Olay içinde geçen çok eşlilik vakalarına ise kısaca değinilmiştir. Ana olay örgüsünün çok eşliliğe dayanan romanlara Mehmet Vecihi Efendi'nin eserleri örnek olarak gösterilebilir. *Mihridil*, *Mehcûre*, *Mesude*, *Halime* ve *Feryat* romanlarında çok eşliliğin trajik sonuçları üzerinde durulur. Bu romanların olay kurgusu hemen hemen aynı düzen içinde gelişir. Fikripaşazade Mehmet Mün-ci'nin *İnhimâk-ı Memât* adlı romanında da olayın kaburgası çok eşliliğin yarattığı trajedidir. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Toraman* ve *Tesadîf* romanları çok eşliliğin yarattığı trajikomik olaylara dayanır.

Çok eşlilik meselesinin olay örgüsü içinde başarılı bir şekilde verilememesi roman yazmaya çalışan kişilerin romacılık kalitesiyle ilgili olduğu kadar türün geldiği Batı'dan gelen içerik unsurlarıdır. Çünkü romancılar için en iyi rol model Fransız romanıdır. Fransız romanının ana konusu ise aldatmadır. Zaten bu romancılar çoğu romanlarında etkilendikleri Batılı/Fransız yazarlara atıfta bulunmaktan çekinmezler. Fransız romanında yasal olarak çok eşlilik meselesi olmadığı için onlardan etkilenen Türk romancıları konunun sunduğu dramatik imkânlardan yararlanmayı düşünememiştir.

Cumhuriyet dönemine kadar Türk romanında odalık meselesi trajik ve romantik açıdan ele alınan bir konudur. İncelenen romanlarda evli bireylerin eşleri üstüne odalık alma fikrinde oluşu ve odalık konusunun geçişi yirmi iki adet romanda tespit edilmiştir. Bu romancılardan Ahmet Mithat Efendi odalık meselesini ele aldığı romanlarında konuya genellikle taraftar bir bakış açısına sahiptir. Ahmet Mithat Efendi ilk eserlerinde Batılı aile etkisi nedeniyle Osmanlı geleneksel aile sistemine birtakım eleştirilerde bulunmuşsa da bu fikrinden çabuk vazgeçmiştir. Birçok konuda Batıcı olan Ahmet Mithat Efendi aile sisteminde Doğu'dan yana tavrını koymuştur. Buna rağmen eserlerinde odalık meselesine çok geniş yer vermemiştir.

Romanlarda odalık meselesi Ahmet Mithat Efendi'nin romanları hariç olmak üzere romantik bir unsur olarak kullanılır. Yazarlar meseleye özgürlük açısından yaklaşır. Genel olarak esaret-hürriyet çatışması içinde odalığın mağduriyeti dillendirilir. Ahmet Mithat Efendi odalığın basamak atlamak olduğunu dile getirirken Samipaşazade Sezai durumu âşık olma hürriyetine engel olarak ele alır.

Bu konuda Enis Avni'nin [Aka Gündüz] *Odalığın Defteri* adlı eseri meseleye odaklı gözünden bakar. Eserde odalıkların sevmedikleri, istemedikleri veya tercih etmedikleri erkeklerin seks oyuncuğu oluşu romantik unsurlarla ele alınır.

Metres evli erkekler için yasal olmayan çok eşlilik. Yasal olarak çok evli olmayan ama birden çok kadını idare eden erkeğin yasal eşinin yanında gayrimeşru eşine metres denir. Cumhuriyet'e kadar gelen Türk romanında metres aileyi dağıtan, evliliklerin huzursuzluğunu artıran bir tip olarak anlatılmıştır. Türk romanında metresler genellikle yabancı kadınlardandır. Eğlence mekânlarında bir nevi av bekleyen metresler, tanıştıkları erkekleri baştan çıkarmak için dişiliğin ne kadar hüneri varsa sergilemekten geri durmazlar. Metres olan kadın zengin erkeği aldatmak için aciz bir çocuk rolü oynayarak anlattığı hayat hikâyesiyle erkeğin merhametini çeker ve bunu da genellikle pençesine aldığı erkeğe kabul ettirir.

Türk romanında romancılar metres tutma eyleminin psikolojik nedenleri üzerinde çok fazla durmamışlardır. Metresin işlendiği romanlarda ana neden erkeğin bastıramadığı şehvet duygusudur. Bunda kadınların kocalarına karşı pasif duruşları yanında içkinin de etkisi vardır. Romanların çoğunda metresler genellikle meşru eşten daha güzel ve gençtir. Ancak metresin getirdiği ekonomik iflas nedeniyle ayrılık gerçekleşir. İncelenen romanlarda genellikle metres tutan erkekler iflas ederken eşlerinin ya öldüğü ya da hastalandığı anlatılır.

Türk romanında aldatma/zina konusu genellikle erkeklerin sefahat âlemlerine alışıp karılarını aldatmaları şeklinde ele alınır. Aldatmalar ara sıra gerçekleşen aldatmalar, sıklıkla yapılanlar ve duygusal olarak aldatmalar şeklinde tasnif edilebilir. Bu şekilde tasnif edilen aldatma olaylarında başrolde genellikle erkekler vardır. Tanzimat dönemi romanlarında kadınların başrolünde gerçekleşen aldatma olaylarında yabancı kahramanlar öne çıkar. Geleneksel hayatın ağırlığını sürdürdüğü Tanzimat döneminde romancılar ahlaki endişeleri öncelerken Fransız romanı etkisiyle aldatma olaylarını anlatmaktan çekinmezler.

Tanzimat dönemi romanlarından sonra karısını aldatan yerli erkeklerle birlikte kocalarını aldatan yerli kadınlar işlenir. Ahmet Rasim ve Mehmet Celâl'in romanlarında yerli tiplerle yabancı tipler birlikte ele alınır. Mehmet Vecihi Efendi'nin de romanlarında aldatan ve aldatılan yerli tipler dikkati çeker. Dikkati çeken noktalardan biri karılarını aldatan erkeklerin efsanevi özelliklerle ortaya çık-

masıdır. Tamamen kötü olan ve baştan ayağa şehvet olan bu tipler insani gerçekliğin ötesinde çizilmiştir.

Servetifünün romanında aldatma eyleminde kahramanlar yerlidir. Kocalarından bıkan kadınlar ve karılarından bıkan kocalar eşlerini aldatmakta sınır tanımazlar. Halit Ziya Uşaklıgil *Sefile*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Kırık Hayatlar* ve *Nesli Ahîr*'de aldatma olayları ele alınır. Ancak yazarın asıl şöhretini sağlayan *Aşk-ı Memnu* romanında kocasını aldatan kadının psikolojik gelgitleri başarıyla işlenir. Safvet Nezihi'nin romanlarında da aldatmanın birinci faili kocasından nefret eden kadınlardır. Onun *Teehhül Âleminde* romanında da *Aşk-ı Memnu* romanında işlenen konu vardır. Ama yazarın aynı başarıyı gösterdiğini söylemek zordur. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında karılarını aldatan erkeklerle kocalarını aldatan erkekler bolca işlenir. Onun romanlarında konu komik ve yer yer ironik unsurlarla ele alınır.

Boşanma, eşler arasındaki hukuki, duygusal ve cinsel bağın koparılması demektir ve çiftlerin en tabii hakkı olarak kabul edilmektedir. Türk romanında Cumhuriyet'e kadar bir rakip nedeniyle boşanma olayı sıkça karşılaşılan bir durum değildir. Bunda kadınların ekonomik açıdan yetersiz olması ve toplumun boşanmış kadına/dul kadına hoş bakmayışı etkilidir. Çok eşlilik ve aldatma olaylarının işlendiği romanlarda eşlerinin sadakatsizliğini öğrenen özellikle kadınların kocalarına tepki verseler de boşanma isteğinde olmadıkları görülür. Öbür yandan boşanmanın erkeğin dudaklarından dökülen "boş ol" kelimesine bağlı kalması da romanlarda eleştirilir.

Diğer yandan Ahmet Mithat Efendi Katolik kilisesi nedeniyle Batı'da boşanma olmayışının toplumsal sıkıntılara neden olduğunu *Hasan Mellah*, *Karı Koca Masalı*, *Karnaval*, *Mesâl-i Muğlaka*, *Müşahedat*, *Taaffüf*, *Ahmet Metin* ve *Şirzat*, *Jön Türk* romanlarında ele alır. Buna karşılık Osmanlı'da ve İslam'da boşanma hakkının oluşunu yüceltir. Katolik kahramanların eşinden boşanamadığı için kendilerine yasal olmayan yollarla eşler bulduğunu anlatır. Bunun neticesinde veledizina sorunu ortaya çıktığını, bunun da Avrupa'nın iflası olduğunu değerlendirir.

KAYNAKLAR

- [A. M.] Ahmet Mithat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar XVI, Eski Mektuplar*, haz. Ali Şükrü Çoruk. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- [Atabeyoğlu], Selahattin Enis. *Neriman*. Dersaadet: Cemiyet Kütüphanesi, 1328/1912.
- [Aygün], Güzide Sabri. *Nedret-Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi Zeyli*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1339-1342/1921-1924.
- [Aygün], Güzide Sabri. *Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*. İstanbul: Matbaa-i Orhaniye, 1921.
- [Devrim], İzzet Melih. *Sermed*. İstanbul: Sabah Matbaası, 1918.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Bir Muâdele-i Sevda*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Hakk'a Sığındık-İşitilmemiş Bir Vak'a*. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1950.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Hayattan Sahifeler*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1335/1919.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Metres*. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Mutallaka*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1898.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Mürebbiye*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Nimetsinas*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1319/1902.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Sevda Peşinde*. İstanbul: Selanik Matbaası, 1328/1912.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Son Arzu*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1338/1922.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Şıpsevdî*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1327/1911.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Tesadüf*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1316/1899.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi. *Toraman*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1335/1919.
- [İleri], Celâl Nuri [Afife Fikret Müstearıyla]. *Âhir Zaman*. Dersaadet: Âti Matbaası, 1334/1918.
- [İleri], Celal Nuri. *Kadınlarımız*. İstanbul: Matbaa-i İçtihat, 1331/1915.
- [İleri], Celâl Nuri. *Merhume*. Kostantiniye, Âti Matbaası, 1918.
- [İleri], Celâl Nuri. *Ölmeyen-Masal-*. Kostantiniye, Matbaa-i Orhaniye, 1917 Haziran.

- [Kırımlı] Sûdi Süleymanof. *Damat Beyim!!!*. İstanbul: Kader Matbaası, 1334/1918.
- [Solok], Cevdet Kudret. *Abdülhamit Devrinde Sansür*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1977.
- [Solok], Cevdet Kudret. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1987.
- [Talu], Ercüment Ekrem. *Asriler*. İstanbul: İkbâl Kütüphanesi, 1922.
- [Talu], Ercüment Ekrem. *Gün Batarken*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1922.
- [Talu], Ercüment Ekrem. *Sabir Efendi'nin Gelini*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1922.
- [Uşaklıgil] Uşşakizâde Halid Ziya, *Aşk-ı Memnu*. Dersaadet: Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1316/1899.
- [Uşaklıgil] Uşşakizâde Halid Ziya. *Mai ve Siyah*. İstanbul: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1317/1900.
- [Zorlutuna], Halide Nusret. *Küller*. İstanbul: Kader Matbaası [Suhulet Kütüphanesi], 1337/1921.
- A. Sami. *Karagöz Beyoğlu'nda*. İstanbul: Asır Matbaası, 1331/1915.
- A. Sami. *Karagöz Yatakta*. İstanbul: Asır Matbaası, 1331/1915.
- A. Sami. *Karagöz'ün Zifaf Odası*. İstanbul: Asır Matbaası, 1328/1912.
- Abdülkerim Hâdi. *Fakire*. Konstantiniyye: Hacı Hüseyin Matbaası, 1310-1312/1892-1894.
- Adam, Baki. "Tevrat", *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41: 40-45. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Adıvar, Halide Edib. *Handan* (3. Basım). İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Adıvar, Halide Edib. *Kerim Usta'nın Oğlu-Heyulâ*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974.
- Adıvar, Halide Edib. *Mev'ut Hüküm*. İstanbul: Ayyıldız Matbaası, 1918.
- Adıvar, Halide Edib. *Raik'in Annesi*. Dersaadet: Orhaniye Matbaası, 1342/1924.
- Adıvar, Halide Edib. *Seviyye Talip* (5. Baskı). İstanbul: Atlas Kitabevi, 1982.
- Adıvar, Halide Edib. *Son Eseri* (2. Baskı). İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Adil Nâmi. *Nurhayat*. Dersaadet: Şems Matbaası, 1330/1914.
- Adil Nâmi. *Şâdiye*. İstanbul: Mesai Matbaası, 1329/1913.

- Ahmet Midhat Efendi, *Bütün Eserleri Romanlar X Hayret-Bahtiyarlık* (Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi *Bütün Eserleri XII Haydut Montari, Diplomalı Kız, Gürcü Kızı Yahut İntikam, Rikalda Yahut Amerika'da Vahşet Âlemi*, haz. Erol Ülgen, M. Fatih Andı, Kâzım Yetiş. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Ahmet Mithat Efendi, *Firkat, Letaif-i Rivayat, Cild-i Hâmis*. İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1302/1885.
- Ahmet Mithat Efendi. “Esaret”, *Letaif-i Rivayat*, haz. Dr. Fazıl Gökçek-Dr. Sabahattin Çağın. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.
- Ahmet Mithat Efendi. “Felsefe-i Zenan”, *Letaif-i Rivayat*, haz. Dr. Fazıl Gökçek-Dr. Sabahattin Çağın. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.
- Ahmet Mithat Efendi. “Yeniçeriler”, *Letaif-i Rivayat*, haz. Dr. Fazıl Gökçek-Dr. Sabahattin Çağın. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.
- Ahmet Mithat Efendi. *Acâyib-i Âlem, Bütün Eserleri Romanlar VII*, haz. Kâzım Yetiş. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Avrupa Âdâb-ı Muâşeret-i yahut-Alafranga*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1312/1894.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bahtiyarlık, Letaif-i Rivayat, 11. Cüz*. İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1302/1885.
- Ahmet Mithat Efendi. *Beliyyat-ı Mudhike ve Karı Koca Masalı ve Ahmet Mithat Kaynakçası*, haz. Nüket Esen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bir Gerçek Hikâye-Fitnekâr*, *Letaif-i Rivayat*, Dokuzuncu Cüz. İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1293/1876.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bir Tövbekâr, Letaif-i Rivayat On Dördüncü Cüz*. İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1302/1885.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar I, Hüseyin Fellâh*, haz. M. Fatih Andı. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar II, Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrâr*, haz. Ali Şükrü Çoruk. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar IV, Paris'te Bir Türk*, haz. Erol Ülgen. Ankara: TDK Yayınları, 2000.

- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar V, Çengi, Kafkas, Süleyman Musli*, haz. Erol Ülgen, Fatih Andı. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar VIII Karnaval*, haz. Kazım Yetiş. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar VIII Vah*, haz. Kâzım Yetiş. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar XI Arnavutlar Solyotlar, Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr, Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları*, haz. Nuri Sağlam, M. Fatih Andı. Ankara: TDK Yayınları, 2002.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar XIV Cinli Han, Taaffüf, Gönüllü*, haz. Necat Birinci, Ali Şükrü Çoruk, Erol Ülgen. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar XVI Mesâil-i Muğlaka*, haz. Kâzım Yetiş. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri Romanlar XVI, Eski Mektuplar, Altın Âşıklar, Mesail-i Muğlaka, Jön Türk*, haz. Ali Şükrü Çoruk, M. Fatih Andı, Kâzım Yetiş. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri XII Haydut Montari, Diplomalı Kız, Gürcü Kızı Yahut İntikam, Rikalda Yahut Amerika'da Vahşet Âlemi*, haz. Erol Ülgen, M. Fatih Andı, Kâzım Yetiş. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri XIII Müşahedat*, haz. Necat Birinci. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi. *Bütün Eserleri, Ahmet Metin ve Şirzat*, haz. Fazıl Gökçek-Özlem Nemutlu. Ankara: TDK Yayınları, 2013.
- Ahmet Mithat Efendi. *Dolaptan Temaşa, Letaif-i Rivayat*. İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1307/1890.
- Ahmet Mithat Efendi. *Emanetçi Sıtkı, Letaif-i Rivayat Yirmi İkinci Cüz*. İstanbul: Matbaa-yı Amire, 1311/1893.
- Ahmet Mithat Efendi. *Ölüm Allah'ın Emri, Letaif-i Rivayat Sekizinci Cüz*. İstanbul: Hacıpulo Çarşısı 13 Numaralı Şark Matbaası, 1290/1873.
- Ahmet Mithat Efendi. *Para. Letaif-i Rivayat 17. Cüz*. İstanbul: Kırkambar Matbaası, 1304/1887.

- Ahmet Mithat Efendi. *Yeryüzünde Bir Melek*, Bütün Eserleri VI, haz. Nuri Sağlam. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ahmet Rasim, *Eski Maceralardan-Fuhş-i Atik Birinci Kısım*. Dersaadet: İkdam Matbaası, 1340/1922.
- Ahmet Rasim. *Belki Ben Aldanıyorum*. İstanbul: Hilâl Matbaası, 1325/1909.
- Ahmet Rasim. *Biçare Genç*. Dersaadet: Bâb-ı Âli Caddesi'nde 38 Numaralı Matbaa, 1316/1899.
- Ahmet Rasim. *Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*. Konstantiniyye: Bâbıâli Caddesi'nde 38 Numaralı Matbaa, 1308/1891.
- Ahmet Rasim. *Endişe-i Hayat*. İstanbul: Bâb-ı Âli Caddesinde 38 Numaralı Matbaa, 1316/1899.
- Ahmet Rasim. *Eski Maceralardan-Fuhş-i Atik: Sonuncu Kısım*. Dersaadet: İkdam Matbaası, 1340/1922.
- Ahmet Rasim. *Güzel Eleni*. İstanbul: Bâb-ı Âli Caddesi 38 Numaralı Matbaa, 1316/1899.
- Ahmet Rasim. *İlk Sevgi*. İstanbul: Bâb-ı Âli Caddesi 38 Numaralı Matbaa, 1307/1890.
- Ahmet Rasim. *Mehâlik-i Hayat*. İstanbul: Artin Asaduryan, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1308/1891.
- Ahmet Rasim. *Nakâm*. Konstantiniyye: Malûmat Matbaası, 1315/1899.
- Ahmet Rasim. *Tecârib-i Hayat*. İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1308/1891.
- Ahmet Rasim. *Ülfet*. Konstantiniyye: Tahir Bey Matbaası, 1316/1899.
- Ahmet Reşat. *Altın Kuvveti*. İstanbul: Alemdar Matbaası, 1331/1915.
- Ahmet Reşat. *Bohçacı Kadın*. İstanbul: Keteon Bedrosyan Matbaası, 1329/1913.
- Ahmet Reşat. *Melahat yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer?* İstanbul: Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327/1911.
- Ahmet Reşat. *Yakıcı Kadın*. İstanbul: Keteon Bedrosyan Matbaası, 1329/1913.
- Ahmet Rıza, "Kadın", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 3*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması TBN 2014. İstanbul: Çizge Tanıtım Kırtasiye LTD Şirketi, 2015.
- Akgündüz, Ahmet ve Öztürk, Said. *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul: Osav Yayınları, 1999.
- Akgündüz, Ahmet. *İslâm Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*. İstanbul: Osav Yayınları, 1995.
- Akgündüz, Ahmet. *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları no: 6, 1986.
- Aksekili, Ahmet Hamdi. "İslâmiyet ve Taaddüd-i Zevcât", Sebilürreşat, 19 Muharrem 1332/1916/5 Kanun-ı Evvel 1329/18 Aralık 1913, 226-227-228.
- Aktaş, Özgül. "Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler". Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.
- Aktunç, Hulki. *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanımlarıyla)*. İstanbul: YKY Yayınları, 1998.
- Akyılmaz, Gül. "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi", Hukuk Fakültesi, c. 9, Sayı 1-2 Ankara: Haziran-Aralık 2005.
- Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, t.y.
- Ali Kemal. *Çölde Bir Sergüzeşt*. Konstantiniyye: Tâhir Bey Matbaası, 1316/1899.
- Alpaslan, Gonca Gökalp. *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- Altınay, Ahmet Refik. *Eski İstanbul*, haz. Sami Önal. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Altınay, Ahmet Refik. *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, haz. Abdullah Uysal. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- Altındal, Aytunç. *Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Anahtar Kitap Yayınları, 1991.
- Alus, Sermet Muhtar. "Yosmalara Dair". *İstanbul Yazıları*, haz. Erol Şadi Erdinç-Faruk Ilıkan. İstanbul: İstanbul Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, 1994.

- Andı, M. Fatih. *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl-Hayatı Görüşleri Şiirleri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 1995.
- Andı, M. Fatih. *Roman ve Hayat* (4. Basım). İstanbul: Hat Yayınevi, 2013.
- Argunşah, Hülya. “Halide Edip’te Değişen Kadının Romandaki İzdüşümleri: *Seviyye Talip*’ten *Ateşten Gömlek*’e”. TÜBAR-XXXVII (2015-Bahar).
- Arslan, Çetin. “İrtikâ Mecmuası (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)”. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2000.
- Aydın, Mahmut. “Yahuda İskaryot Bir Hain mi? Yoksa Bir Kahraman Mı?”, *Mi-let ve Nihal Dergisi* 1-2 (Aralık 2005-Haziran 2006).
- Ayşe Zekiye. *Bir Pederin Hatası*. Selanik: Asır Matbaası, 1325/1909.
- Aytekin, Halil. “XIX. Yüzyıl Fransız ve Türk Romanında Kötü Yola Düşmüş Kadın Portrelerinin Karşılaştırılması”. İlmî Araştırmalar 16, (2003).
- Bagatur, Sibel. “Osmanlı’da Kölelik”. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi 2011.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (23.Baskı), haz. Ahmet Kuyaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Büyük Türkçe Sözlük, haz. Mehmet Doğan (7. Baskı). Ankara: Rehber Yayınları, 1990.
- Canbaz, Firdevs. “Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu”. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2005.
- Cankara, Murat. “Ahmet Mithat Efendi ve Beşir Fuat’a Göre Gerçekçilik”. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2004.
- Cebeci, Dilâver. *Tanzimat ve Türk Ailesi-Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul’unda Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2009.
- Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, no: 341, 1974.
- Çelik, Mehmet. “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Mürebbiye ve Şıpsavdi Romanlarında Yanlış Batılılaşma”. *Türkiyat Mecmuası*, c. 23, (Bahar 2013).
- Çelik, Naci. *Romanda Hesaplaşma*. Ankara: Bilgi Basımevi, 1971.
- Çiftçi, Güzide. “Mehmet Vecihi Efendi Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1999.

- Çoruk, Ali Şükrü. *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1995.
- Çoşkun, Betül. “Halide Nusret Zorlutuna-Hayatı-Eserleri-Fikirleri”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Demir, Şenol. “Türk Edebiyatında Nevyunânîlik Eğilimi”. *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Demir, Yavuz. “Bir Üstkurmaca Olarak Müşahedat”-Zaman Zaman İçinde Roman Roman İçinde. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (11. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi, 1993.
- Doğan, Abide. *Aka Gündüz Türk Büyükleri Dizisi:113*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Duben, Alan ve Behar, Cem. *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1840-1940*. İstanbul, İletişim Yayınları, 1966.
- Duran, Elif. “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- E[krem] Âli. *Kanlı Zıfaf*. Dersaadet: Osmanlı Meziyyet Matbaası, 1330/1914.
- E[krem] Âli. *Sacide*. Dersaadet: [Tevsi-i Tıbaat Matbaası] Mehmet Hilmi ve Şürekâsı, 1327/1911.
- Ebu Mukbil Kemal. *Nigâr’ın Âşığı*. Dersaadet: Edeb Matbaası, 1330/1914.
- Emil, Birol. *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler 2*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Engin, Nihat. “Osmanlılarda Kölelik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26: 246-248. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Engin, Nihat. “Osmanlılarda Kölelik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26: 246-248. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Enginün, İnci. *Ahmet Mithat Efendi’nin Tiyatroları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Enginün, İnci. *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*. İstanbul: MEB Yayınları, 1995.
- Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)* (3. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

- Enis Avni [Aka Gündüz]. *Odalığın Defteri* (2. Baskı). İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1330/1914.
- Erdentuğ, Aygen. “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”. *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- Eröz, Mehmet. “Türk Ailesi”. *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Esen, Hüseyin. “Zina-Evlilik Dışı Cinsî Münasebet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44: 440-444. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Esen, Nüket. *Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat Efendi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Esen, Nüket. *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991.
- Evin, Ahmet Ö. *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*. çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2004.
- Fatma Aliye Hanım. *Levayih-i Hayat*, haz. Ayşe Demir. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012.
- Fatma Aliye. *Muhâdarât*. Dersaadet: Kasbar Matbaası, 1326/1910.
- Fatma Aliye. *Nisvân-ı İslâm*. İstanbul: Tercümân-ı Hakikat Matbaası, 1309/1892.
- Fatma Aliye. *Refet*. İstanbul: Kırkambar, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, 1314/1898.
- Fatma Aliye. *Ûdî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899.
- Fatma Aliye-Mahmud Esad. *Çokeşlilik-Taaddüd-i Zevcât*, haz. Firdevs Canbaz. Ankara: Hece Yayınları, 2007.
- Fındıkoğlu, Z. Fahri. “Türklerde Aile İçtimaiyatı”. *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Fikripaşazade Mehmet Münci. *İnhimâk-ı Memât*. İstanbul: Âlem Matbaası, 1308/1891.

- Finn, Robert. *Türk Romanı İlk Dönem, 1872-1900*. çev. Tomris Uyar. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984.
- Flaubert, Gustave. *Madame Bovary*, çev. Nesrin Altınova. İstanbul: Hayat Neşriyat Anonim Şirketi, 1970.
- Göçgün, Önder. *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- Göçgün, Önder. *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları* (Yedinci Baskı). İstanbul: Varlık Yayınevi, 1968.
- Gökçe, Birsen. "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Gökçek, Fazıl. *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Gökçek, Fazıl. *Osmanlı Kapısında Büyüme Ahmet Mithat Efendi'nin Hikâye ve Romanlarında Gayrimüslim Osmanlılar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Gündüz, Osman. *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*, (2. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Güntekin, Reşat Nuri. *Çalılıkusu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015.
- Güntekin, Reşat Nuri. *Gizli El* (15. Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları, t.y.
- Gürer, Ahmet Şamil ve Bay, Abdullah. *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*. Ankara: Birleşik Dağıtım Yayınları, 2013.
- Hakkı Senih. *Hadiye Boşandıktan Sonra*. İstanbul: Osmanlı Meziyet-i İktisadiye Matbaası, 1330/1914.
- Hamdullah, Muhammed ve Aydın, M. Akif. "Köle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.26: 237-246. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- Has, Kenan. "Mezdekiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 29: 523-524. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Has-Er, Melin. *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.

- Hatalmış, Ali. *İslâm Toplumunda Kölelik ve Cariyelik*. Ankara: Araştırma Yay., 2012.
- http://www.oodegr.com/tourkika/ag_grafi/K_D_toyrkika.pdf. Matta İncili. Erişim 23. 04. 2018.
- İldeş, Özgür. “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919’a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009.
- Jacobs, H. A. *Incidents in the Life of a Slave Girl*. Cambridge, 1987.
- Kalyoncu, Hamdi. *Erkekler Neden Aldatır?* İstanbul: Yediveren Yayınları, 2014.
- Kâmil Ali, Kevser ve Ögüt, Salim. “Çok Evlilik”. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 365-369. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Kankaya, Damla. “Evli Bireylerde Aldatma Eğilimi ve Cinsel Yaşantılar”. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2015.
- Kaplan, Mehmed. *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1948.
- Kaplan, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.
- Karabulut, Mustafa. “Batılılaşma Açısından Tanzimat Dönemi Türk Romanı”. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2008.
- Karaca, Şahika. “Fatma Aliye Hanım’ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları”. Karadeniz Araştırmaları, sayı 31 (2011).
- Karaca, Şahika. “Güzide Sabri Aygün Hayatı, Sanatı ve Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme-Araştırma”. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004.
- Karadeniz, Hayrettin. “Boşanma ve Nedenleri”, *Kadın ve Aile Hayatı*. Editör: Nazım Elmas. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017.
- Karadeniz, Hayrettin. “Boşanma ve Nedenleri”, *Kadın ve Aile Hayatı*. Editör: Nazım Elmas (Editör). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017, 181-220.
- Karagülle, Fırat. “Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Nur Baba*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Karay, Refik Halid. *İstanbul’un Bir Yüzü*. İnkılâp Kitabevi, 2017.

- Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, çev. Onur Güneş Ayas. (3. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Karpat, Kemal. "Ailede Devletçi ve Ferdiyetçi Görüş", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Kâşif Dehri [Hüseyin Kâmi]. *Kâbus İçinde*. İstanbul: Tevsi-i Tıbaat Matbaası, 1328/1912.
- Kâşif Dehri [Hüseyin Kâmi]. *Mâtem Tülleri*. İstanbul: Tevsi-i Tıbaat Matbaası, 1328/1912.
- Kâşif Dehri [Hüseyin Kâmi]. *Mecnûne*. İstanbul: Tevsi-i Tıbaat Matbaası, 1328/1912.
- Kaya, Mahmut. *Düinden Bugüne Çokeşlilik*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2008.
- Kerman, Zeynep. *Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.
- Kırımlı Sûdi Süleymanof. *Âşûb-ı Dil*. İstanbul: Mesai Matbaası, 1330/1914.
- Koenig, Samuel. *Sosyoloji*, çev. S. Sucu, O. Aykaç. İstanbul: Ütopya Kitabevi, 2000.
- Kolchin, P. *American Slavery: 1619-1877*. New York, 1993.
- Kolcu, Abdurrahman. *Dandizm ve Türk Edebiyatında Dandy*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2012.
- Kolcu, Ali İhsan. *Servet-i Fünûn Edebiyatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2005.
- Kur'an-ı Kerim, haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş-Dr. Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Levend, Agâh Sırrı. *Ahmet Rasim*. Ankara: TDK Yayınları, 1965.
- Maden, Ahmet. "Evlenme ve Evlenme Şekilleri Türk Aile Şekilleri", *Türk Aile Ansiklopedisi*. c. 2. Ankara: Aile Araştırma Kurumu, 1991.
- Mahmut Esad Efendi. "Taaddüd-i Zevcât", *Malumat*, 24 Eylül, Rebiyülahir 1314/1898-20 Cemaziyülevvel Hicri 1316/1899.
- Mahmut Esat [İbn-i Emin Seydişehirli]. *Kitâb-ı Nikâh*. Dersaadet: Matbaa-i Hayriye, 1326-1328/1910-1912.
- Mahmut Sadık. *Tekâmül*. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1328/1912.

- Matta İncili. “Hz. İsa’nın Boşanma İle İlgili Görüşleri”. Erişim 20.12.2017.
- Maydaer, Saadet. “Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma”. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 16, Sayı 1 (2007).
- Mehmed Celâl. *Roman Mütâlaası* İstanbul: Kasbar Matbaası, 1312/1894.
- Mehmed Murad. *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, haz. Tacettin Şimşek. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Mehmet Asaf. *Benli Leyla*. İstanbul: Kitaphane-i Sûdi, 1922.
- Mehmet Celâl. *Bir Kadının Hayatı* (2. Tab’ı). İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1315/1899.
- Mehmet Celâl. *Dâmenâlûde*. Konstantiniyye: 40 Numaralı Matbaa, 1316/1899.
- Mehmet Celâl. *Elvah-ı Sevda*. Konstantiniyye: Âlem Matbaası, 1308/1891.
- Mehmet Celâl. *Kuş Dilinde*. Dersaadet: Meşrutiyet Matbaası, 1912.
- Mehmet Celâl. *Leman*. İstanbul: Meşrutiyet Matbaası ve Kütüphanesi, 1912.
- Mehmet Celâl. *Muhabbet-i Mâderane*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1309/1892.
- Mehmet Celâl. *Nedamet Bir Şairin Ser-Nüvişti*. İstanbul: Meşrutiyet Matbaası, 1912.
- Mehmet Celâl. *Zehra*. Konstantiniyye: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1311/1895.
- Mehmet Rauf. *Eylül*. İstanbul: Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1317/1900.
- Mehmet Rauf. *Ferdi ve Şürekâsı* [oyun, 3 fasıl]. Dersaadet: Nişan Berberyan Matbaası, 1312/1894.
- Mehmet Rauf. *Menekşe*. İstanbul: Teshil-i Tıbaat Matbaası, 1331/1915.
- Moralizade Nazmi Fuad. *Bedia*. İstanbul: Şems Matbaası, 1330/1914.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (23. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Mustafa Reşit. *Bir Çiçek Demeti*. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya, 1304/1887.
- Mustafa Reşit. *Bir Kızın Hatası*. İstanbul: Esteban Matbaası, 1312/1894.
- Mustafa Reşit. *Küfrân-ı Nimet*. Dersaadet: Yuvanaki Panayotidis Matbaası, 1314/1898.

- Mustafa Reşit. *Neyyir*. Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası, 1307/1890.
- Mustafa Reşit. *Tesir-i Terbiye*. İstanbul: Esteban Matbaası, 1311/1895.
- Müezzinoğlu, Seren. “Romantik İlişkilerde Aldatma: Bağlanma Boyutları, Kişilik Özellikleri ve İlişki Bağlanımı”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2014.
- Nabizade Nazım. *Karabibik*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1307/1890.
- Nabizade Nazım. *Zehra-Karabibik*, haz. Özlem Fedai. İstanbul: Özgür Yayınları, 2011.
- Namık Kemal. *Celeddin Harzemşah*. Mısır: Kanûn-ı Esâsî Matbaası, 1315/1899.
- Namlı, Taner. “Tanzimat Devri Türk Romanında Sosyal Tenkit”. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2010.
- Nezihe Muhlis Hanım [Nezihe Muhiittin]. *Şebâb-ı Tebâh*. İstanbul: Muhtar Halit Kitaphanesi, 1327/1911.
- Okay, Orhan. *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Ahmet Mithat Efendi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.
- Orhan Mithat. *Genç ve Güzel*. İstanbul: Kader Matbaası, 1334/1918.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayınları, 2009.
- Ozankaya, Özer. *Toplumbilim*. İstanbul: Tekin Yayınları, 1986.
- Ömer Seyfettin. *Harem*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1334/1918.
- Önal, Mehmet. “Vecihi Bey’in Hikâyelerinde Fiktif Yapı”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1985.
- Özdemir, Hakkı. *Yeni İnsan ve Ulus Oluşumunda Roman Aşkı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Özdemir, Rıfat. “Tokatta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı”. *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Özön, Mustafa Nihat. *Hüseyin Gürpınar’dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalâalar*. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945.
- Özön, Mustafa Nihat. *Türkçede Roman* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Öztürk, Mustafa. *Cahiliyeden İslâmiyet’e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Parla, Jale. *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri* (11. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Parlatır, İsmail vd. *Tanzimat Edebiyatı* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Parlatır, İsmail. *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*. Ankara: TTK Yayınları, 1992.
- Pasini, Willy. *Sadakatsiz Aşklar Aldatmanın Psikolojisi Üzerine*. çev. Can Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Paşabeyzâde Ömer Âli Bey. *Türkmen Kızı*. haz. M. Kayahan Özgül. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2012.
- Perin, Cevdet. *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*. İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946.
- Philips, Adam. *Tekeşlilik Sadakat ve İhanet Üzerine Aforizmalar*, çev. Bülent Somay. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Russell, Bertrand. *Evlilik ve Ahlak* (Dördüncü baskı). çev. Vasıf Erenus. İstanbul: Say Yayınları, 1997.
- Safvet Nezihi. *Kadın Kalbi*. İstanbul: Akşam Matbaası, 1927.
- Safvet Nezihi. *Teeshül Âleminde*. Dersaadet: İkdam Matbaası, 1317/1900.
- Safvet Nezihi. *Zavallı Necdet*, haz. Ali Kahraman. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 1995.
- Sağlam, Nuri. *Hürriyetçi Söyleme Karşı Hür Olmanın Ağır Bedeli Ahmed Ahmet Mithat Efendi ve Yeryüzünde Bir Melek Romanına Yönelik Eleştiriler*. İstanbul: Erdem Sedir Yayınları, 2017.
- Sami Paşazade Sezai. “*Sergüzeşt*”, Bütün Eserleri 1, haz. Zeynep Kerman. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Selahattin Asım. *Türk Kadınlığının Tereddidi yahut Karışmak*. İstanbul: Resimli Kitap Matbaası, t.y.
- Sevengil, Ahmet. *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1944.

- Sevengil, Refik Ahmet. *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar)*, haz. Sami Önal. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Sınar, Alev. *Aka Gündüz'ün Romanlarında Kadın*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
- Süleyman Tevfik. *Cinayet Mahkemesinde*. İstanbul: Sadâ-yı Millet Matbaası, 1332/1916.
- Süleyman Tevfik. *Mercan'daki Konakta*. Dersaadet: Şems Matbaası, 1331/1915.
- Süleyman Tevfik. *Pakize*. İstanbul: Resimli Kitap Matbaası, 1331/1915.
- Şahin, Seval. "Amerikan İrkını Ehlileştiren Türk Şefik Mahmud Sadık'ın Tekâmül Romanı Üzerine". *İlmî Araştırmalar*, Sayı 25 (2008).
- Şemsettin Sami. *Kadınlar*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1879.
- Şensoy, Naci. "Zina Cürmü". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 8, 2011.
- Tanberk, Mehmet. "Ahmet Mithat Efendi'nin Bilinmeyen Aşkları", Erişim 12.02.2018. <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2013/10/22/ahmet-mithat-efendinin-bilinmeyen-asklari>.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1997.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- Tepeyran, Ebubekir Hazım. *Küçük Paşa* (3. Basım). İstanbul: de yayınevi, 1984.
- Timur, Taner. *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2002.
- Tokmakçioğlu, Erdoğan. *Osmanlı Kadın Akımları*. İstanbul: Geçit Kitabevi, 1991.
- Toledano, EHUD R. *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, çev. Y. Hakan Erdem. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994.
- Topaloğlu, Bekir. *İslâm'da Kadın*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1977.
- Tugay, Ahmet. "Mahmut Sadık'ın Tekâmül Romanında Garpcılık ve Sosyal Darwinizm". Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2013.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler. c. 6. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986.

- Türkan, Kadriye. “Anadolu Masallarında Çok Eşlilik”. *Milli Folklor*, 27, sayı 105 (2015).
- Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Tüzer, İbrahim. *Ahmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.
- Uluçay, Çağatay. *Harem II*. Ankara: TTK Yayınları, 1992.
- Ulvan, Abdullah. *İslâm'da Dört Evlilik*, çev. İ. Hakkı Sezer. Konya: Uysal Kitabevi, 1985.
- Uşaklıgil, Halid Ziya. *Ferdi ve Şürekâsı*, haz. Nevzat Kızılcın. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi, 1984.
- Uşaklıgil, Halid Ziya. *Kırık Hayatlar*, haz. Seval Karadeniz. İstanbul: Özgür Yayınları, 2010.
- Uşaklıgil, Halid Ziya. *Nesl-i Ahîr*, haz. Alev Sınar Uğurlu. İstanbul: Özgür Yayınları, 2009.
- Uşaklıgil, Halid Ziya. *Sefile*, haz. Ömer Faruk Huyugüzel. (2. Baskı) İstanbul: Özgür Yayınları, 2016.
- Ünal, Asife. *Yahudilik-Hristiyanlık ve İslâm'da Evlilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Üner, Ayşe Melda. *19. Yüzyıl Türk Hikâye ve Romanında Zevk ve Eğlence Kadınları*. İstanbul: Kirpi Kitap, 2011.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Feryat*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Halime*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1898.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Harabe*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Hasta*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1315/1899.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısm-ı Sânisî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1898.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Mehcûre*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1311/1895.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Mesude*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1898.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Mihridil*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1311/1895.
- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Müjgân*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1314/1898.

- Vecihi [Mehmet Vecihi Efendi]. *Netice yahut Bir Yetimin Sergüzeşti*. Dersaadet: Asır Kütüphanesi ve Matbaası, 1315/1899.
- Vergin, Nur. “Toplumsal Değişme ve Türkiye’de Aile”, *Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.
- Yalom, Marilyn. *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, çev. Zeynep Yelçe ve Neşenur Domaniç. İstanbul: Çitlembik Yayınları, 2002.
- Yaman, Ahmet. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Yazgan, M. Şevki. *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer? Mehmetçik Avrupa’da M. Şevki Yazman’ın Anıları*, haz. Kansu Şarman. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Yazgıç, Kamil. *Ahmet Mithat Efendi Hayatı ve Hatıraları*. İstanbul: Tan Matbaası, 1940.
- Yeşilyurt, Şamil. *Ahmet Mithat Efendi’nin Romancılığı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.
- Yetiş, Kâzım. “Türk Romanında Aile”, *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı* (Mayıs-Haziran-Temmuz). Ankara: Hece Basın Yayın, 2002.
- Yuva, Gül Mete. *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Yüksek, Ali. “İslâm Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011.

ROMAN MUHTEVALARI TABLOSU

Sıra	Yazarlar/Eserler	Çok Eşlilik	Odalık	Evlilerde Metres	Evlilerde Aldatma/Zina	Aldatma Sonucu Boşanma
1.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Esaret</i>	+	+			
2.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Felsefe-i Zenan</i>	+	+			
3.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Yeniçeriler</i>	+			+	
4.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Ölüm Allah'ın Emri</i>	+	+			
5.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Bir Gerçek Hikâye</i>				+	+
6.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Bahtiyarlık</i>	+				
7.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Para</i>	+		+		
8.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Dolaptan Temaşa</i>				+	+
9.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Emanetçi Sıtkı</i>			+		
10.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Hasan Mellah</i>	+			+	+
11.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Hüseyin Fellâh</i>		+			+
12.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Karı Koca Masalı</i>	+				+
13.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Paris'te Bir Türk</i>	+		+	+	
14.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Çengi</i>		+		+	
15.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Demir Bey Yahut İnkışaf-ı Esrar</i>		+			
16.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Karnaval</i>	+		+	+	+
17.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Kafkas</i>	+				
18.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Acâyib-i Âlem</i>	+	+			
19.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Mesail-i Muğlâka</i>	+			+	+
20.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Müşahedat</i>	+		+	+	+
21.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Taaffüf</i>				+	+
22.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Gönüllü</i>	+			+	
23.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Ahmet Metin ve Şirzat</i>	+		+	+	+
24.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Yeryüzünde Bir Melek</i>				+	+
25.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Vah</i>				+	+
26.	Ahmet Mithat Efendi, <i>Jön Türk</i>	+		+	+	+
27.	A. M., <i>Eski Mektuplar</i>		+			
28.	Sami Paşazade Sezai, <i>Sergüzeşt</i>		+			
29.	Paşabeyzâde Ömer Âli, <i>Türkmen Kızı</i>	+				
30.	Nabizade Nazım, <i>Karabibik</i>				+	
31.	Nabizade Nazım, <i>Zehra</i>		+	+		+
32.	Mehmed Murat, <i>Turfanda mı Yoksa Turfa mı?</i>	+			+	
33.	Mehmet Celâl, <i>Elvâh-ı Sevda</i>	+			+	
34.	Mehmet Celâl, <i>Muhabbet-i Mâderane</i>			+		
35.	Mehmet Celâl, <i>Bir Kadının Hayatı</i>		+			
36.	Mehmet Celâl, <i>Zehra</i>					+
37.	Mehmet Celâl, <i>Dâmenalüde</i>			+	+	
38.	Mehmet Celâl, <i>Leman</i>	+			+	
39.	Mehmet Celâl, <i>Kuş Dilinde</i>			+		
40.	Mehmet Celâl, <i>Nedamet- Bir Şairin Sertüvişti</i>				+	+
41.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Mihridil</i>	+				
42.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Mehcûre</i>	+			+	+
43.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Müjgân</i>				+	+
44.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Mesude</i>	+				+
45.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Halime</i>	+				
46.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Hikmet Yahut Mehçûrenin Kısmı Sânisî</i>				+	+
47.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Feryat</i>	+			+	+
48.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Harabe</i>			+	+	

49.	Mehmet Vecihi Efendi, <i>Netice Yahut Bir Yetimin Ser-güzeşti</i>			+		+
50.	Ahmet Rasim, <i>İlk Sevgi</i>					+
51.	Ahmet Rasim, <i>Tecârib-i Hayat</i>	+				+
52.	Ahmet Rasim, <i>Mehâlik-i Hayat</i>					+
53.	Ahmet Rasim, <i>Bir Sefilenin Evrak-ı Metrûkesi</i>					+
54.	Ahmet Rasim, <i>Güzel Eleni</i>					+
55.	Ahmet Rasim, <i>Endişe-i Hayat</i>					+
56.	Ahmet Rasim, <i>Nakâm</i>					+
57.	Ahmet Rasim, <i>Ülfet</i>					+
58.	Ahmet Rasim, <i>Biçare Genç</i>					+
59.	Fikripaşazade Mehmet Münci, <i>İnhimâk-ı Memat</i>	+				
60.	Mustafa Reşit, <i>Bir Çiçek Demeti</i>			+	+	
61.	Mustafa Reşit, <i>Neyyir</i>					+
62.	Mustafa Reşit, <i>Bir Kızın Hatası</i>					+
63.	Mustafa Reşit, <i>Küfrân-ı Nimet</i>					+
64.	Abdülkerim Hadi, <i>Fakire</i>					+
65.	Ali Kemal, <i>Çölde Bir Sergüzeşt</i>	+				+
66.	Fatma Aliye Hanım, <i>Muhâdarât</i>	+	+			+
67.	Fatma Aliye Hanım, <i>Refet</i>	+	+			
68.	Fatma Aliye Hanım, <i>Üdî</i>				+	+
69.	Fatma Aliye Hanım, <i>Levayih-i Hayat</i>					+
70.	Halit Ziya Uşaklıgil, <i>Sefile</i>	+	+			+
71.	Halit Ziya Uşaklıgil, <i>Ferdî ve Şürekâsı</i>					+
72.	Halit Ziya Uşaklıgil, <i>Mai ve Siyah</i>				+	
73.	Halit Ziya Uşaklıgil, <i>Aşk-ı Memnu</i>					+
74.	Halit Ziya Uşaklıgil, <i>Kırık Hayatlar</i>	+	+			+
75.	Halit Ziya Uşaklıgil, <i>Nesli Ahîr</i>					+
76.	Mehmet Rauf, <i>Eylül</i>					+
77.	Mehmet Rauf, <i>Menekşe</i>	+				+
78.	Safvet Nezihî, <i>Zavallı Necdet</i>					+
79.	Safvet Nezihî, <i>Teehhül Âleminde</i>					+
80.	Safvet Nezihî, <i>Kadın Kalbi</i>	+				+
81.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Bir Muâdele-i Sevda</i>	+				+
82.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Mürebbiye</i>	+		+		+
83.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Mutallaka</i>	+				+
84.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Metres</i>	+	+	+		+
85.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Tesadüf</i>	+		+		
86.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Nimetşinas</i>	+				+
87.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Şipsevdi</i>					+
88.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Sevda Peşinde</i>	+	+			+
89.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Hayattan Sahifeler</i>	+				+
90.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Hakk'a Sığındık</i>				+	
91.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Toraman</i>	+				+
92.	Hüseyin Rahmi Gürpınar, <i>Son Arzu</i>					+
93.	Ebubekir Hazım Tepeyran, <i>Küçük Paşa</i>					+
94.	Kâşif Dehri, <i>Mecnûne</i>			+		+
95.	Kâşif Dehri, <i>Kâbus İçinde</i>			+		
96.	Mahmut Sadık, <i>Tekâmül</i>					+
97.	Ali Sami, <i>Karagöz Beyoğlu'nda</i>			+		
98.	Ali Sami, <i>Karagöz Yatakta</i>					+
99.	Moralzâde Nazmi Fuad, <i>Bedia</i>					+
100.	Âdil Nâmi, <i>Şâdiye</i>		+	+		
101.	Âdil Nâmi, <i>Nurhayat</i>					+
102.	İzzet Melih, <i>Sermed</i>	+	+			+
103.	Orhan Mithat, <i>Genç ve Güzel</i>			+		

104.	Kırımlı Sûdi Süleymanof, <i>Âşûb-ı Dil</i>				+		
105.	Kırımlı Sûdi Süleymanof, <i>Damat Beyim!!!</i>					+	
106.	Ahmet Reşat, <i>Melahat</i>				+	+	
107.	Ahmet Reşat, <i>Yakıcı Kadın</i>					+	
108.	Ahmet Reşat, <i>Bohçacı Kadın</i>					+	
109.	Hakkı Senih, <i>Hadiye Boşandıktan Sonra</i>					+	
110.	Ayşe Zekiye, <i>Bir Pederin Hatası</i>		+	+		+	
111.	Ekrem Ali, <i>Sacide</i>					+	
112.	Ekrem Ali, <i>Kanlı Zıfıf</i>					+	
113.	Enis Avni [Aka Gündüz], <i>Odalğın Defteri</i>			+		+	
114.	Nezihe Muhlis, <i>Şebâb-ı Tebâh</i>					+	
115.	Selahattin Enis, <i>Neriman</i>					+	
116.	Ebu Mukbil Kemal, <i>Nigâr'ın Âşığı</i>					+	
117.	Süleyman Tevfik, <i>Pakize</i>					+	
118.	Süleyman Tevfik, <i>Mercan'daki Konakta</i>					+	
119.	Süleyman Tevfik, <i>Cinayet Mahkemesinde</i>		+				
120.	Halide Edib Adivar, <i>Heyula</i>		+			+	
121.	Halide Edib Adivar, <i>Raik'in Annesi</i>				+		
122.	Halide Edib Adivar, <i>Seviye Talip</i>					+	
123.	Halide Edib Adivar, <i>Handan</i>		+		+	+	
124.	Halide Edib Adivar, <i>Son Eseri</i>		+			+	
125.	Ömer Seyfettin, <i>Harem</i>					+	
126.	Güzide Sabri Aygün, <i>Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrukesi</i>		+			+	
127.	Yakup Kadri Karaosmanoğlu, <i>Nur Baba</i>		+			+	
128.	Reşat Nuri Güntekin, <i>Gizli El</i>				+	+	
129.	Reşat Nuri Güntekin, <i>Çalkuşu</i>		+			+	
130.	Celal Nuri İleri [Afife Fikret], <i>Âhir Zaman</i>		+			+	
131.	Celal Nuri İleri [Afife Fikret], <i>Ölmeyen</i>			+		+	
132.	Halide Nusret Zorlutuna, <i>Küller</i>					+	
133.	Ercüment Ekrem Talu, <i>Gün Batarken</i>		+		+	+	
134.	Ercüment Ekrem Talu, <i>Sabir Efendi'nin Gelini</i>					+	
135.	Refik Halid Karay, <i>İstanbul'un Bir Yüzü</i>		+		+	+	
Genel Toplam:			55	23	33	94	36

ÖZ GEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	Çetin ARSLAN	
Doğum Yeri ve Yılı	Giresun/Keşap. 15.04.1971	
Medeni Durumu	Evli ve üç çocuk babası.	
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce. İyi.	
Öğrenim Durumu	Başlama–Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lisans	1993-1997	100. Yıl Üniversitesi
Yüksek Lisans	1998-2000	Atatürk Üniversitesi
Doktora	2015-2018	RTE Üniversitesi
Çalıştığı Kurumlar		Başlama-Ayrılma
1. MEB Öğretmen		1997-2004
2. Gaziantep Üniversitesi Araştırma Görevlisi		2004-2005
3. MEB Öğretmen		2007-
cetinars28@gmail.com		